

CANONUL ORTODOXIEI
Sinodul VII Ecumenic

diac. Ioan I. Ică jr

CANONUL ORTODOXIEI

Sinodul VII Ecumenic

1. Definind dogmatic icoanele
(691–810)

DEISIS

Sibiu 2020

Grafica copertei: Constantin Flondor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ICĂ, IOAN I. JR.

Canonul Ortodoxiei: Sinodul VII Ecumenic / diac. Ioan I. Ică jr.

– Sibiu: Deisis, 2020

2 vol.

ISBN 978-606-740-022-9

Vol. 1: Definind dogmatic icoanele: (691–810). – 2020.

– Conține bibliografie – ISBN 978-606-740-023-6

2

© DEISIS, 2020

Sinodul VII Ecumenic și canonul orthodoxiei

Prezentul volum al seriei „Canonul Ortodoxiei”¹ își propune să restituie culturii românești sub forma unor dosare de documente comentate — texte puse în contexte — etapele îndelungatului proces al pregătirii, definirii dogmatice și receptării învățaturii orthodoxe despre cinstirea icoanelor în Bizanț, prelungit cu unul și mai îndelungat de definitivare dogmatică a Orthodoxiei, și în centrul cărora s-a aflat Sinodul VII Ecumenic de la Niceea (787). Excepțând Actele Sinodului VII, alcătuirea dosarelor și selecția textelor oficiale incluse, precum și traducerea, aparțin realizatorului. Firul călăuzitor al organizării lor nu este, în primul rând, cel documentar-arhivistic al istoriografului, deși situarea și perspectiva istorică sunt respectate, ci acela al teologului care citește în ele lucrarea Duhului Sfânt în definirea și definitivarea treptată a canonului orthodoxiei² dogmatice a Bisericii lui Hristos. Altminteri

¹ Titlu care vrea să desemneze simplu corpusul textelor normative și definitorii pentru Bisericile Ortodoxe Răsăritene fidele tradiției apostolice în sensul precizat de hotărârile celor Șapte Sinoade Ecumenice ale primului mileniu creștin, apărât și clarificat de sinoadele constantinopolitane până la cucerirea Constantinopolului din 1453.

² Grafia cu „th” adoptată aici atât pentru „catholic”, cât și pentru „orthodox/orthodoxie” vrea să atragă atenția asupra faptului că e vorba de sensul original al termenilor, nu de cel confesional actual sau cel generic derivat, pentru care e menținută forma obișnuită „catolic” și „ortodox”. Pentru Biserica patristică, una, sfântă, catholică/orthodoxă și apostolică, „catholicitate” și „orthodoxie” sunt identice și egal definitorii. Scrisă de mitropolitul Kievului, Petru Movilă, tradusă în neogreacă la sinodul de la Iași din 1642 și aprobată de sinodul de la Constantinopol din 1643, „Mărturisirea orthodoxă de credință a Bisericii catholice și apostolice Răsăritene” se deschide cu întrebarea: „Ce anume trebuie să păzească ca să moștenească viața veșnică omul creștin orthodox și catholic?” (*ho anthrōpos ho christianos ho orthodoxos kai katholikos*; la I. Karmiris, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsiās/Dogmatica et symbolica monumenta Orthodoxae Catholicae Ecclesiae*, II, 1968, p. 672; în textul latin: *homo christianus orthodoxocatholicus*; ed. Malvy, *Orientalia Christiana X*, 1927, p. 1). „Catholicitatea”, așadar, este „orthodoxă” și „orthodoxia” e „catholică”; ca atare, ele nu pot fi nici ipostaziate în ortodoxism și catolicism, nici opuse confesionalist, cum s-a întâmplat după Reformă.

situația istoricului pe acest segment este una dificilă. Documentele care ne-au parvenit din cele șase secole cuprinse în intervalul 691–1351 seamănă mai degrabă cu resturile unei biblioteci și arhive în care au explodat multiple proiectile, fiind salvate fragmentar din incendiile care le-au urmat.

Personajele principale din firul roșu narativ al primei părți a acestui veritabil roman autobiografic în documente al Orthodoxiei răsăritene sunt doi monahi, două împărătese, doi papi și patru patriarhi: în două faze aceștia au reușit să se opună cu succes și să stăvilească eforturile tenace a patru energici împărați-militari bizantini, salvatori ai imperiului, dar deveniți inamicii declarați ai icoanelor. În luptă acerbă cu islamul iconofob, cei patru bazilei oficializaseră o politică de ostilitate față de icoane în a căror venerare vedeau o cădere în idolatrie pedepsită de Dumnezeu prin triumfurile irezistibile ale imperiului islamic și eșecurile sistematice ale celui creștin. În succesele militare creștine ei au văzut apoi confirmarea divină a purității „ortodoxiei” recuperate prin iconomahia decretată și ulterior dogmatizată de episcopi (în 757 și 815) pe baza unei antropologii și hristologii spiritualiste origeniste de tip neoplatonic. Un monah din Orientul Apropiat islamic — Ioan din Damasc — și episcopii Romei din Occidentul germanizat, aflați cu toții dincolo de granițele imperiului, au combătut în secolul VIII această optică teologică reduționistă, opunându-i viziunea riguros creștină a Întrupării ca fundament al reprezentării și venerării icoanelor și protestând împotriva imixtiunii autorității imperiale în formularea dogmelor. Împărăteasa Irina, patriarhul Tarasios și papa Adrian I au fost la Niceea, în toamna anului 787, protagoniștii unui Sinod Ecumenic a cărui hotărâre dogmatică e în primul rând o mărturisire de credință a caracterului tradițional al confecționării și venerării icoanelor: acestea sunt parte indispensabilă a Tradiției Bisericii, consecință obligatorie și element constitutiv al orthodoxiei mărturisirii concrete a Întrupării lui Dumnezeu în Iisus Hristos de Biserica Lui. Mai mult, dacă icoanele sunt orthodoxie, Orthodoxia creștină e iconică, sau nu este orthodoxie.

Receptarea Sinodului de la Niceea s-a dovedit a fi una complicată și dificilă atât în epocă, cât și mai târziu. Din motive diferite, el a fost contestat frontal atât în Occident, cât și în Bizanț. A fost refuzat categoric în primul rând de teologii franci de la curtea din Aachen a lui Carol cel Mare. Din ordinul regelui franc, aceștia au redactat un vast tratat polemic (faimoasele *Libri Carolini*), în care bizantinii sunt acuzați că au basculat din iconoclastie în iconolatrie ratând alături de papalitatea romană, destinatară scrierii, adevărata poziție de echilibru exprimată în anul 600 de papa Grigorie cel Mare: simple ilustrări sensibile ale unor episoade și personaje biblice sau ale unor sfinți, a căror evocare e utilă psihologic și moral, imaginile religioase nu trebuie nici distruse, nicienerate. Într-o viziune antropologică augustiniană, neoplatonizantă, adevărata imagine a lui Dumnezeu în om și în viața religioasă apare aici ca fiind spirituală și invizibilă și e mutată explicit din hristologie în triadologia filio-

quistă augustiniană de tip neoplatonic. Teologii franci au opus, așadar, tranșant hristologiei celui de-al doilea Sinod Ecumenic de la Niceea pnevmatologia Simbolului de credință niceo-constantinopolitan amplificat cu „Filioque”, a cărui „omitere” din Crez este reproșată deschis „grecilor”. Condamnarea de sinodul de la Frankfurt din 794 a Sinodului VII de la Niceea a fost blocată salvator de papa Adrian I, care l-a apărat cu dârzenie în fața regelui Carol, iar papa Leon III s-a opus sinodului de la Aachen din 809 reafirmând vizual la Roma, „din dragostea și pentru apărarea credinței orthodoxe”, Simbolul niceo-constantinopolitan în forma sa originală. Sinodul niceean fiind din 787 uitat apoi în Occident, teologia francă a imaginilor și Simbolul filioquist, devenite canonice după anul 1000 în creștinismul latin, vor determina o evoluție specifică a artei religioase și a atitudinii față de imagini. Problema imaginilor va redeveni dramatic acută în Occident odată cu Reforma protestantă, când Jean Calvin reiterează în anul 1550 critica Sinodului de la Niceea din „Cărțile caroline”, radicalizată într-un iconoclast activ infinit mai virulent decât cel bizantin din secolul VIII. În replică polemică, Biserica Romano-Catolică a invocat abia în 1563, în ultima sesiune a Conciliului reformat de la Trento, hotărârea Sinodului al doilea de la Niceea din 787, reafirmându-i validitatea. Așa cum au arătat evoluțiile teologice și ale artei religioase occidentale post-tridentine, nu era însă vorba de o autentică receptare a teologiei Sinodului, chiar dacă începând din 1612 Actele acestuia au fost editate și republicate periodic ca aparținând celui de-al Șaptelea Sinod general al Bisericii universale.

Dificilă a fost receptarea celui de-al doilea Sinod de la Niceea din 787 și în Bizanț. După numai douăzeci și patru de ani, eșecurile politice și dezastrele militare repetate suferite de imperiu în fața arabilor și, mai ales, a bulgarilor păgâni, interpretate ca pedeapsă divină pentru realunecarea în idolatrie, i-au făcut pe împărați să revină la iconomahia dogmatizată în sinodul din 754. Reimpunerea sinodală în 815 a unei a doua forme de iconomahie, atenuate practic, dar relansate teologic, s-a izbit de rezistența eclezială și mărturisitoare tenace a patriarhului Nichifor și a egumenului Teodor Studitul. Din exil, aceștia redactează ample combateri teologice atât ale primei iconomahii imperiale din 754, cât și ale celei de-a doua iconomahii din 815. În această critică detaliată sfântul Teodor Studitul a explicat apologetic cea mai clară și subtilă teologie a icoanelor și venerării lor, care a lipsit în 787, argumentând definitiv fundamentarea și natura lor ipostatică în consens cu întreaga tradiție dogmatică și patristică a Bisericii. O altă împărăteasă, Teodora, și alți doi patriarhi, Metodios și Fotios, reușesc restaurarea definitivă a icoanelor în Bizanț și recunoașterea celui de-al doilea Sinod de la Niceea ca al Șaptelea Ecumenic.

Întins pe parcursul a aproape patru decenii (843–880), acest proces cu multiple și semnificative implicații și complicații a luat forma a trei triumfuri succesive. Primul triumf, cel din martie 843, a fost liturgic și el a fost permanentizat într-o festivitate anuală pentru fiecare primă Duminică din Postul

Mare solemnizată ca „Duminică a Orthodoxiei”. Ea se distingea printr-o procesiune urbană cu sfintele icoane încheiată înainte de Liturghie cu recitarea solemnă de pe amvon a unui document special: așa-numitul „Sinodicon al Orthodoxiei”, devenit prin consacrare liturgică expresia emblematică a conștiinței de sine a Orthodoxiei bizantine. Două realizări iconografice de excepție: inaugurarea în 864 a bisericii Născătoarei de Dumnezeu, paraclis imperial din palat, și în 29 martie inaugurarea mozaicului Născătoarei de Dumnezeu cu Pruncul din absida catedralei Sfintei Sofii din Constantinopol avându-l ca actor principal pe patriarhul Fotios, nepot al patriarhului Tarasios, și pe fiul Teodorei, împăratul Mihail III, vor celebra douăzeci de ani mai târziu triumful iconografic al icoanelor. Patriarhul Fotios proclamă acum această ultimă inaugurare drept zi de naștere a Orthodoxiei înscrisă vizual sub forma programului iconografic al bisericilor devenit de acum înainte emblema artistică, plastică, definitoare și definitivă a Orthodoxiei. Fotios și-a făcut din recunoașterea celui de-al doilea Sinod de la Niceea ca al Șaptelea Ecumenic un obiectiv de onoare al patriarhatului său.

Promovat de Mihail III ca patriarh din poziția de laic secretar imperial în decembrie 858, Fotios a avut parte de o păstorire agitată, în două etape. Într-o primă etapă a trebuit să facă față schismei interne dintre ignatieni și fotieni; prin recursul ignatienilor la judecata autoritarului papă Nicolae I, care l-a depus pe Fotios și l-a restaurat pe Ignatios, disputa bisericească bizantină s-a transformat dintr-o criză internă într-una internațională culminând într-o gravă schismă între Bisericile celor două Rome. Agravată de imixtiunea misionarilor latini în Bulgaria convertită deja la creștinism de bizantini, schisma a cunoscut un prim moment culminant în 867. Ca reacție, într-o faimoasă enciclică adresată patriarhilor răsăriteni, patriarhul Fotios denunță cinci abateri necanonice ale latinilor de la tradiția Bisericii și în primul rând „Filio-que”, adăugat de francii carolingieni în Simbolul niceo-constantinopolitan, și convoacă un sinod ecumenic pentru discuția lor și recunoașterea Sinodului al doilea de la Niceea ca al Șaptelea Ecumenic. Cele două creștinătăți s-au aflat acum în pragul unui veritabil război teologic nedeclarat și evitat doar prin dramaticul sfârșit al împăratului Mihail III, urmat de exilarea lui Fotios și de moartea papei Nicolae I. Papa Adrian II a preferat să mențină reacția oficială a Romei în plan canonic și ecleziologic.

Conflictul dintre ignatieni și fotieni a condus la două sinoade ecumenice rivale desfășurate ambele în Constantinopol, în competiție ulterior pentru titlul de al Optulea Ecumenic. Actele lor atestă confruntarea dintre două ecleziologii diferite: primațial-petrină în Occident și sinodal-pentarhică în Răsărit. Sinodul antifotian din 869–870 l-a restabilit pe Ignatios condamnându-l atât pe Fotios, cât și pe ultimul episcop iconomah supraviețuitor. Rechemat din exil și reconciliat cu bătrânul Ignatios înainte de moartea sa, Fotios e reinstalat în 877 patriarh de împăratul Vasilios. Pentru reglementarea bisericească a

acestui act, în 879–880 au avut loc în Constantinopol lucrările celui mai important sinod al secolului. În prezența legaților papei Ioan VIII și a reprezentanților patriarhiilor răsăritene, aproape patru sute de episcopi bizantini prezidați de Fotios însuși au casat în ajunul sărbătorii Nașterii Domnului din 879 sinodul antifotian din 869–870, celebrând liturgic a doua zi la Sfânta Sofia reconcilierea Bisericii constantinopolitane și a întregii Biserici din Răsărit și din Apus. În 27 ianuarie 880, la aproape un secol după celebrarea sa, Sinodul al doilea de la Niceea din 787 este proclamat oficial al Șaptelea Ecumenic. Iar în 13 martie 880 e adoptată o hotărâre dogmatică care interzice orice fel de intervenții și modificări unilaterale în textul Simbolului de credință niceo-constantinopolitan — canon al orthodoxiei — în afara consensului întregii Biserici exprimat într-un sinod ecumenic. Legații papali au semnat hotărârile marelui Sinod constantinopolitan din 879–880 — ultimul sinod comun al întregii creștinătăți —, iar papa Ioan VIII, interesat de ajutorul militar bizantin, l-a aprobat. Fără dificultăți, dat fiind că în Roma papilor Simbolul de credință se rostea fără „Filioque”, până în 1014 papii rămânând fideli deciziei similare din 810 a papei Leon III. Dincolo de statele papale însă, în toată Europa postcarolingiană Simbolul „îmbogățit” devenise normativ. Conștient de situație, patriarhul Fotios a protestat în 883–884 într-o scrisoare către arhiepiscopul Aquileii (Grado), dezvoltată peste câțiva ani într-un tratat polemic (celebra sa „Mistagogie despre Sfântul Duh”), denunțând implicațiile dogmatice falsificatoare ale dublei purcederi a Duhului Sfânt asupra înțelegerii autentic orthodoxe a misterului Sfintei Treimi și raționalizarea lui dialectică periculoasă.

Intuiția premonitorie a bătrânului patriarh a fost confirmată, „Filioque” urmând să joace după anul 1000 un rol central în permanentizarea schismei dintre cele două emisfere, occidentală și răsăriteană, ale creștinismului, o poveste cu alți papi și împărați, patriarhi și monahi. Profitând de dificultățile create imperiului constantinopolitan de expansiunea turcilor în Asia Mică și, ulterior, în Balcani, papalitatea s-a folosit de cele două sinoade „unioniste” de la Lyon din 1274 și de la Ferrara-Florența din 1438–1439 pentru a dogmatiza/canoniza adaosul „Filioque” și primatul papal universal. Pnevmatologia filioquistă a dublei purcederi a fost argumentată răsăritenilor pe baza pretensei echivalențe a formulei patristice grecești a purcederii Duhului Sfânt din Tatăl *prin* Fiul (*dia Hyou*) — prezentă și în mărturisirea din sinodica patriarhului Tarasios inclusă în Actele Sinodului VII Ecumenic — cu formula latină a purcederii Duhului Sfânt din Tatăl și *din* Fiul (*Filioque*). Acceptată de unioniștii bizantini, această echivalare a fost refuzată de cele două Sinoade constantinopolitane din 1285 și 1483–1484 prin care Biserica Orthodoxă a respins cele două false „uniri” bazate pe un echivoc dogmatic. Reacția conștiinței orthodoxe nu s-a limitat la o simplă respingere a filioquismului latin sau bizantin. Cinci secole după sinodica patriarhului Tarasios, patriarhul Grigorie II Cipriotul

oferea în Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1285 explicitarea pozitivă a pnevmatologiei patristice orthodoxe sub forma autenticei interpretări a formulei purcederii Duhului Sfânt prin Fiul nu în sensul unei cauzări ființial-*ipostatic*, ci în cel al unei manifestări și străluciri veșnice aparținând planului iradierii energetice al naturii divine comune Persoanelor Sfintei Treimi. Șaizeci și cinci de ani mai târziu, Tomosul unui alt Sinod derulat în 1351 în același palat imperial din Vlaherne va dogmatiza distincția și caracterul necreat al acestui plan al energiilor divine, al Slavei și Luminii dumnezeiești, ca mediu divin de realizare a comuniunii îndumnezeitoare dintre Dumnezeu și om ca participare sinergică reală a omului la viața lui Dumnezeu devenită accesibilă în Întruparea lui Hristos.

Tezele din Tomosul Sinodului din 1351 au fost inserate și în „Sinodiconul Orthodoxiei” care își primește acum, în epoca Paleologilor, forma sa definitivă. Sinodiconului inițial al triumfului icoanelor din 843 propriu epocii împăraților bizantini ai dinastiei Macedonenilor, Biserica și împărații dinastiei Comnenilor îi adăugaseră un șir de precizări și condamnări ale câtorva hristologii scolastice bizantine rezultate din aplicarea în teologie a dialecticii filozofice, precum și o delimitare față de tentativa din secolul XI a umaniștilor bizantini de a relansa neoplatonismul ca gândire alternativă la revelația Bisericii. Dogmatizarea, la mijlocul veacului XIV, a teologiei Luminii și energiilor necreate, contestate tot de umaniști bizantini de formație fie neoplatonică, fie aristotelică, a însemnat o nouă distanțare a Bisericii bizantine de teologia filozofică scolastică sau umanistă și o reproclamare a fidelității sale față de revelația biblică.

Triumf liturgic perpetuu, „Sinodiconul de citit în Duminica Orthodoxiei” exprimă cel mai elocvent conștiința de sine a orthodoxiei definită și definitivată dogmatic pe parcursul a cinci secole (844–1351). În varianta sa definitivă el unește în chip remarcabil — asemenea succesiunii din „Triod” a celor două Duminici ale Orthodoxiei reprezentate de primele două duminici din Postul Mare — tema icoanei/Feței și tema Luminii dumnezeiești strălucind pe fața lui Hristos. Icoana Acestuia apare astfel ca revelare a lui Dumnezeu Fiul întrupat atât ca Icoană și Ogîndire veșnică a lui Dumnezeu Tatăl nevăzut (*Col* 1, 15; *Evr* 1, 3; *2 Co* 4, 4–6), Model/Arhetip divin după care a fost creat omul, cât și a omului adevărat creat potrivit Icoanei Fiului veșnic și pentru o tot mai mare asemănare cu El (*Fc* 1, 26–27). În sensul cuvintelor sfântului apostol Pavel:

Dacă evanghelia noastră este acoperită cu un văl, e acoperită cu un văl pentru cei dați pierzaniei, în care dumnezeul acestui veac a orbit gândurile necredincioșilor ca să nu strălucească lumina evangheliei slavei lui Dumnezeu, Care e Icoană a lui Dumnezeu [...], pentru că Dumnezeu Care a zis: „Din întuneric să strălucească lumină”, El a strălucit în inimile voastre spre lumina cunoașterii slavei lui Dumnezeu pe fața lui Hristos. (*2 Co* 4, 3–7)

Pe cei pe care i-a preștiut i-a și prehotărât să fie con-formi [symmorphous] icoanei Fiului Său, ca să fie El întâi-născut între mulți frați; iar pe cei pe care i-a prehotărât, pe aceștia i-a și făcut drepți, iar pe cei pe care i-a făcut drepți, pe aceștia i-a și preaslăvit. (Rm 8, 29-30)

Dumnezeul revelat fiind viață (cf. 1 In 1, 1-3), acceptarea sau refuzul revelației Sale este chestiune de viață și moarte. Gravitatea opțiunii pentru revelația biblică înțelegă orthodox „Sinodiconul” o sugerează dramatic ovaționându-i pe orthodoxi ca având parte de „pomenire veșnică”, iar pe adversarii eretici ai orthodoxiei ca având parte de „anathema”.

Anathema e redarea din versiunea greacă a Scripturii, așa-numita „Septuaginta”, a ebraicului *herem* folosit în textul ebraic pentru a desemna persoane sau lucruri „dedicate” cu totul lui Dumnezeu. „Dedicarea” e distinctă de „consacrare/afierosire” prin aceea că, în timp ce lucrurile și persoanele „consacrate/sfințite” (*haqdish*) puteau fi răscumpărate, cele „dedicate” (*haharim*) nu mai puteau fi răscumpărate.³ În războaiele de cucerire purtate de Israel cu triburile politeiste canaanite (Nm 31; Ios 7; 1 Rg 15), proprietățile și persoanele „dedicate” nu puteau deveni prăzi sau sclavi și, ca atare, trebuiau distruse sau exterminate (Ieș 23, 33; Dt 20, 17). Astfel „Septuaginta” traduce pe *herem* în proporții egale atât prin „dedicare” (*anathema*), cât și prin distrugere (stârpire; *olethron*). Denunțată de criticii moderni ca o formă barbară de sacrificiu uman și de sacralizare a violenței de către Scriptură în contextul unei ideologii primitive a „războaielor sfinte ale Domnului”, în contradicție flagrantă cu interdicția absolută a omuciderii din Decalog, noțiunea de *herem* a suscitat o bogată literatură. Pentru a putea fi corect sesizată, cere însă o atență situare în contextul biblic de ansamblu.

O astfel de lectură, recent întreprinsă⁴, oferă elementele indispensabile unei înțelegeri autentice. O primă constatare esențială este aceea că *herem* urmărește nu distrugerea — care e doar un mijloc —, cât îndepărtarea unor lucruri din uzul uman pentru ca nimeni să nu se mai folosească de ele, în cazul persoanelor scopul nefiind exterminarea, cât anihilarea unei identități inadmisibile. A doua constatare esențială este că *herem* operează exclusiv în contextul Legământului înțeles ca tratat de vasalitate a lui Israel față de Dumnezeu. Pământul cucerit în numele Domnului de Iosua este *herem*, ceea ce înseamnă că Israel nu poate face uz de el, fiindcă aparține de drept lui Dumnezeu, Suveranul suprem, al Cărui scop este să-și pună Numele Său în acest teritoriu. Iar Dumnezeu îl acordă în folosință, nu în proprietate, vasalului Său Israel ca binecuvântare în schimbul fidelității față de un legământ a cărui trădare atrage asupra poporului dedicat și sfânt devenit infidel distrugerea și blestemul exilului (descrise ambele în textul capital *Deuteronomul* 27-28). *Herem* devin prin urmare orașele și comunitățile cucerite din interiorul hotarelor Pământului făgăduit și rămase în afara Legământului cu Dumnezeu pentru ca identitatea lor să nu mai poată fi

³ Cf. Lv 27, 20-29; Dt 13, 15-17.

⁴ Walton și Walton, 2017.

folosită de israeliți — nu și orașele și națiunile politeiste din afara granițelor acestui pământ —; devin *herem* însă și indivizii și comunitățile din Israel atunci când încalcă legământul (cazul tribului Veniamin din *Judecători* 20–21) și care trebuie tăiați/tăiate din Poporul sfânt al lui Dumnezeu. Separat prin circumcizie, prin lege și căsătorie de populațiile din jur, acest popor se dedică prin Legământ să fie un mediu de reprezentare și realizare a scopurilor lui Dumnezeu. Astfel Scriptura nu descrie, nici nu prescrie atrocități, genocide sau jihaduri, ci o serie de cuceriri al căror scop nu e exterminarea, ci instaurarea într-un teritoriu delimitat a unei noi ordini bazate pe un Legământ.

Noul Popor sfânt al lui Dumnezeu în baza Noului Legământ cu Acesta încheiat în Hristos nu este mai puțin supus legii *herem*-ului decât cel vechi; în cazul său însă nu mai este vorba de un teritoriu, supus *herem*-ului fiind poporul creștin însuși, creștinii înșiși. Trupul, viața și identitățile creștinilor nu le mai aparțin lor înșiși, ci lui Hristos, fiindu-le definitiv interzis să se folosească de ele pentru ei înșiși. *Herem* este, așadar, pentru creștini omul cel vechi, individul cu patimile lui, dar și toate identitățile sale colective: de gen, sociale, culturale și religioase — nu doar vechile identități păgâne, ci chiar și cea iudaică; toate acestea trebuie răstignite ca afirmări de sine egoiste, pentru ca prin toate să apară numai identitatea nouă „Hristos” (*Ga* 3, 28; *Col* 3, 11; *1 Co* 12, 13). *Herem, anathema*, mai sunt creștinii devianți în credință — nu necredincioșii sau păgânii exteriori Noului Legământ —, care trebuie îndepărtați nu ca pedeapsă individuală, ci pentru protecția celorlalți creștini și pentru păstrarea integrității și identității comunității, a fidelității ei față de Hristos. Dacă un creștin nu-și supune propriile identități *herem*-ului renunțând la uzul lor, atunci devine el însuși *herem* pentru comunitate. Creștinii înșiși trebuie să se facă așadar *herem*, dedicări, pe ei înșiși, lăsându-se cucerii de Hristos, pentru a-l face loc în viețile lor și pentru ca Noul Popor sfânt al lui Dumnezeu în Hristos să devină mediu de reprezentare și realizare a ordinii Noului Legământ universal, deschis în Hristos întregii umanități.

Asemenea lui Moise după căderea poporului Israel în idolatria vițelului de aur (*Ieș* 32, 32), și apostolul neamurilor păgâne își dorește să fie „el însuși anatema de la Hristos pentru frații” săi israeliți după trup, dar aceștia să intre în comunitatea Israelului mesianic mântuit (*Rm* 9, 3). „Anathema” echivalează cu „ștergerea din cartea lui Dumnezeu” (*Ieș* 32, 32), care e „cartea vieții” de care vorbește mereu *Apocalipsa*. „Anathema” e apoi verdictul religios pronunțat de apostolul Pavel asupra celor care nu sunt prietenii lui Hristos și spun că Iisus e „anathema”, nu „Domn” (*1 Co* 16, 22) și, mai ales, asupra celor care, în numele lui Hristos, predică „o altă evanghelie”, deși „nu există alta”; de aceea dacă „chiar noi înșine sau un înger din cer v-ar vesti-o contrară celei pe care am binevestit-o, să fie anatema! Precum v-am spus mai sus, vă spun din nou: dacă vă vestește cineva una contrară față de cea pe care ați primit-o, să fie anatema!” (*Ga* 1, 6–7. 8–9). Cu alte cuvinte, apostolii altor evanghelii falsificate și denaturate sunt hărăziți ca atare unei nimiciri veșnice *de către Dumnezeu/ștergerii* din cartea Vieții Sale, comunitatea creștină fiind obligată să se separe și disocieze radical de acești purtători de moarte spirituală pentru a asigura credincioșilor proprii permanența în perimetrul Vieții veșnice.

„Viața veșnică”⁵ (*aiōnia zoē; hayy olam*) este viața „veacului acela” (*olam haba*), cea a timpului și lumii lui Dumnezeu, cu El și în El, opusă vieții „veacului acesta” (*olam haze*), cea a timpului și lumii căzute din Dumnezeu și opuse Lui⁶. „Viața veșnică” e viața creației celei noi restaurate în Hristos: „Dacă e cineva în Hristos, este o nouă creație [*nea ktisis*]. Cele vechi au trecut. Iată au devenit noi” (2 Co 5, 17). „Creația cea nouă” este astfel etalonul ultim, „regula” (*kanōn*) supremă la care sunt chemați de sfântul Pavel să se alinieze pentru a avea „peste ei pace și milă” toți cei care alcătuiesc „Israelul lui Dumnezeu”: cei pentru care „în Crucea” lui Hristos lumea veche a fost răstignită și a murit, iar ei au fost răstigniți și au murit pentru ea (*Ga* 6, 14–16; *Col* 2, 20; 3, 3). Aceștia alcătuiesc *Ekklēsia*⁷: „adunarea [Poporului] Dumnezeului Celui Viu, coloană și bază solidă a Adevărului” (*1 Tim* 3, 15). Și asta pentru că în ea e mărturisit și trăit „marele mister al buneii-cinstiri [a lui Dumnezeu — *mega to tēs eusebeias mystērion*]”, rezumat de același sfânt apostol în formulele unui vechi imn al primilor creștini: „Hristos a fost arătat în trup, / I s-a făcut dreptate în duh, / a fost văzut de vestitori[i Săi], / a fost proclamat între neamuri[le păgâne], / a fost crezut în [toată] lumea, / a fost luat sus în slavă” (*1 Tim* 3, 16).

Din epoca postapostolică⁸ adevărata Biserică a lui Hristos, opusă adunărilor ereticilor, a purtat numele de „Biserică catholică” (*katholikē ekklēsia*), cu alte cuvinte „potrivit întregului/integralității” (*kata holon*). „Întreg” în sens dublu: intensiv, calitativ, și extensiv, cantitativ. Potrivit primului sens, intensiv, Biserica e „catholică” pentru că reține totalitatea revelației și mântuirii, deplinătatea harului și adevărului; și în acest sens Biserica catholică e Biserica adevărată, orthodoxă, opusă comunităților „eretice”, partide religioase (*haireseis*; „eresuri”)⁹ constituite prin selecții și parțializări sectare ale adevă-

⁵ Cf., de ex., *In* 12, 50; 17, 2; *1 In* 2, 25.

⁶ Cf., de ex., *Lc* 20, 34–35; 18, 30.

⁷ În Noul Testament, *Ekklēsia* apare de 114 ori, mai ales la sfântul apostol Pavel; desemnează ocazional atât o adunare laică (de ex., *FAp* 19, 32), cât și pe cea a poporului lui Israel (*FAp* 7, 38), dar este mai ales un termen tehnic pentru adunarea creștinilor ca membri ai noului popor mesianic al lui Dumnezeu în Hristos distinct de *synagōgē*, termen tehnic pentru locul adunărilor publice și religioase ale iudeilor mozaici. În Septuaginta, *synagōgē* traduce ebraicul *edah* (de 78 de ori în *Numerele*), care desemnează adunarea poporului lui Israel în sens generic de societate, termenul ebraic *kahal* (în *Deuteronomul* și în *Psalmi*, *Neemia*, *Ezdra*, *Cronici*), care denumeste adunarea ca instituție organizată a poporului, fiind redat prin *ekklēsia*.

⁸ Cf. Ignatie Teoforul († 107), *Către smyrneni* VIII, 2; PG 5, 713B. Cf. și suprascrierea „Martiriului” sfântului Polycarp, episcopul Smyrnei, † 23 februarie 155; relatarea „martiriului” e inclusă într-o epistolă trimisă de „Biserica lui Dumnezeu pribeagă [*paroikousa*] în Smyrna, Bisericii lui Dumnezeu pribeagă în Filomelion și tuturor pribegiilor [*paroikiais*] sfintei Biserici catholice din tot locul”; PG 5, 1029A.

⁹ Noul Testament vorbește de astfel de partide religioase (*haireseis*) fie în sens generic (*1 Co* 11, 19; *Ga* 5, 20; *2 Ptr* 2, 1), fie precis despre „eresul/partida religioasă” (*hairesis*) a

rului și totalității lui. Potrivit celui de-al doilea sens, extensiv, Biserica „catholică” fie e Biserica răspândită peste tot, fie o Biserică locală în comuniune cu această Biserică. Ambele sensuri sunt limpede afirmate în secolul IV de sfântul Chiril al Ierusalimului († 387) într-una din catehezele sale astfel:

Biserica se numește catholică (1) din pricină că este ca toată lumea locuită [*kata pasēs tēs oikoumenēs*] de la o margine a pământului la alta, (2) din pricină că învață total/integral [*katholikōs*] și neștirbit/fără lipsuri [*analeipōs*] toate dogmele care trebuie să vină la cunoașterea oamenilor cu privire la realitățile atât văzute, cât și nevăzute, atât cerești, cât și pământești, (3) din pricină că supune bunei-cinstiri [a lui Dumnezeu; *eis eusebeian*] tot neamul oamenilor, și al stăpânilor, și al stăpâniților, și al cultivaților, și al neștiutorilor de carte, și (4) din pricină că vindecă și tratează total/integral [*katholikōs*] orice formă a păcatelor săvârșite atât prin suflet, cât și prin trup, și are în ea orice formă de virtute care poate fi numită: în fapte, în cuvinte și în orice fel de harisme duhovnicești.¹⁰

Numele Biserică/Adunare [*Ekklēsia*] se spune despre lucruri diferite. Cineva ar putea spune, propriu și adevărat vorbind, că o biserică/adunare a celor răi sunt și asocierile [*systemata*] ereticilor, adică ale marcioniților, maniheilor și celorlalți. De aceea credința [Simbolul credinței] ți-a predat pentru siguranță acel „și într-o Biserică una, sfântă, catholică și apostolică”, ca să fugi de asocierile întinate ale acelora și să rămâi pentru totdeauna în Biserica sfântă și catholică, în care ai fost și renăscut. Și dacă te duci cândva în orașe, nu cerceta simplu: „Unde e casa Domnului [*to kyriakon*]?” — căci și celelalte erezii ale celor lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu încearcă să numească case ale Domnului peșterile lor —, nici simplu: „Unde e Biserica?”, ci: „Unde e Biserica catholică?” Fiindcă acesta e numele propriu al acestei sfinte mame a tuturor, care e Mireasă a Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul Unic al lui Dumnezeu, și ea are întipărirea [*typon*] și imitarea „Ierusalimului de sus, care e femeia liberă, și mama noastră a tuturor” [Ga 4, 26] [Biserica] cea dintâi este stearpă, cea de acum e cu mulți copii. Căci fiind respinsă prima, cum spune Pavel, „Dumnezeu a pus” în cea de-a doua, în Biserica catholică, „mai întâi apostoli, în al doilea rând profeti, în al treilea rând învățători, apoi puteri, apoi harismele vindecărilor, ajutorări, cârmuiri, genuri de limbi” [I Co 12, 28], și orice formă de virtute: înțelepciune și înțelegere,

saducheilor (FAp 5, 17), a fariseilor (FAp 15, 5; 26, 5), dar și a „nazoreilor” (*nasara* în arabă până astăzi), adică a creștinilor (FAp 24, 5, 14; 28, 22), așa cum apărea iudeilor din secolul I „calea” evreilor care credeau că Mesia lui Israel s-a arătat în Iisus „Nazoreul” (*netzer Yessei*; cf. Is 11, 1) (FAp 2, 22; 3, 6; 4, 10; 6, 14; 22, 8; 24, 5; 26, 9).

¹⁰ Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XVIII*, 23; PG 33, 1044AB.

cumințenie și dreptate, milostenie și iubire de oameni și răbdarea neîn-vinsă în persecuții. Prin armele dreptății, cele de-a dreapta și cele de-a stânga, prin slavă și necinste [cf. 2 Co 6, 7], a încununat mai înainte în persecuții și zbuciumuri pe sfinții martiri cu variatele și cu multe flori cununi ale răbdării; iar în timpurile de pace de acum, cu harul lui Dumnezeu, are cele ale cinstirii datorate ei de la împărați și de la cei ce sunt în înaltele demnități, de la orice fel și gen de oameni, împărații având limite ale autorității asupra neamurilor din diversele locuri, singură sfânta Biserică catholică având puterea nelimitată în toată lumea. Fiindcă, potrivit cu ce stă scris [cf. Ps 147, 3], Dumnezeu a pus limită/hotar al ei pacea. Dar dacă aș vrea să grăiesc despre ea toate, aș avea nevoie pentru povestire multe ore. Fiind noi învățați și trăind frumos în această sfântă Biserică catholică, vom avea Împărăția lui Dumnezeu și vom moșteni viața veșnică; din pricina căreia sunt și toate ostenele noastre, ca să ne desfățăm de ea de la Domnul. Căci scopul nostru nu se referă la lucruri mici, ci obiectul sârğunței noastre se referă la viața veșnică.¹¹

Parcurgerea diverselor texte grupate în dosarele prezentului volum evidențiază insistența autorilor lor pe înțelegerea creștinismului orthodox în termeni practici: „dogmele” orthodoxe însele sunt văzute drept garanții ale menținerii creștinilor orthodoxi în adevărata pietate, în *eusebeia*, „bunacinstire” sau venerare a lui Dumnezeu; orthodoxia este adevărata *eusebeia*, în timp ce erezia duce la *dyssebeia*, proasta pietate sau „reaua-cinstire” sau venerare a lui Dumnezeu, necreștinilor fiindu-le proprie *asebeia*, „lipsa de cinstire” sau venerare a lui Dumnezeu, impietatea prin excelență. În aceeași direcție se mișcă acum termenii *orthodoxos*, *orthodoxia*; ei desemnează Biserica adevărată și pe creștinii adevărați, cărora le este proprie atât „dreapta opinie” despre Hristos și despre Dumnezeu, cât și „dreapta” Lor „slăvire” — în dublul sens creștin al lui *doxa*. Firul roșu al definirii „orthodoxiei” este fidelitatea Bisericii față de revelația biblică și liturgic-eclenzială a lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt în Persoana și Economia întrupării, răstignirii, învierii și înălțării lui Iisus Hristos primită din predica și mărturia apostolilor și a urmașilor acestora. În sens theological, de revelație divină transmisă prin Biserică, „orthodoxia” ține de istoria mântuitoare a lui Dumnezeu cu oamenii și ca atare precedă și constituie Biserica, creată și modelată de întâlnirea cu Hristos descoperit în Duhul Sfânt. În istorie, orthodoxia e formulată și articulată de Biserică lui Hristos în același Duh Sfânt în exercițiul responsabilităților ei didactic-catehetice, baptismale și apologetice. Orthodoxia formulată de Biserică e răspunsul la tentativele parțiale și unilaterale, falsificatoare, cuprinse în formulările și articulațiile inadecvate sau ostile, ale diverselor

¹¹ *Ibid.* 26-28; col. 1048A-1049B.

erezii sau partide religioase din Biserică (nu din afara ei), care au ajuns să vestească un alt Hristos decât cel al apostolilor și tradiției apostolice¹². La fenomenul intern al erezilor Biserica postapostolică a răspuns fixând cei trei piloni ai „orthodoxiei”: precizând canonul biblic, insistând pe necesitatea succesiunii apostolice a episcopilor, precum și formulând regula sau învățătura de credință ca set de adevăruri esențiale, indispensabile pentru corecta interpretare și aplicare a Scripturilor în viața ei.

Regula de credință a luat apoi forma „simbolurilor” (*symbola*) de credință catehetică și baptismale, denumite astfel pentru funcția lor de parolă sau semn de recunoaștere al creștinilor. Structurate trinitar și concentrate hristologic, primele „simboluri” s-au dovedit mijloace eficiente de contracarare a adopțianismului și doketismului hristologic, a dualismului gnostic (creație — mântuire, Vechiul Testament — Noul Testament) și modalismului unitarian — ereziiile secolelor I–III. Au realizat aceste delimitări afirmând realitatea divinității, dar și a umanității istorice a lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat — nu profet locuit de un înger sau de Duhul Sfânt, nici eon divin camuflat într-un corp aparent —, insistând pe unitatea creație-mântuire, precum și pe monoteismul trinitar. Tot câte un „simbol” de credință amplificat a fost stabilit prin decret (*ekthesis*) ca definiție a „orthodoxiei” trinitare împotriva subordinaționismului arian și pnevmah din secolul IV de primele două Sinoade Ecumenice ale noii Biserici imperiale din 325 (Niceea) și 381 (Constantinopol) făcute cu puțință de noul regim al relațiilor Biserică-stat creat de era constantiniană și teodosiană. Cele două „decrete/simboluri” ecumenice, niceean (pentru episcopi și încheiat cu o anatemă) și constantinopolitan (liturgic pentru toți credincioșii, fără anateme), erau dublate de câte un set de 20, respectiv 7 canoane sau reguli disciplinare și instituțional-organizatorice.

Sfârșitul secolului IV a pus în discuție problematica hristologică și relația dintre umanitatea și divinitatea lui Hristos care avea să preocupe intens Biserica ecumenică timp de patru secole. Atât în fața poziției extreme a școlii antiohiene care, pentru a salva integritatea naturii umane în Hristos, sacrificată anterior de apolinarism, afirma existența în Hristos a două persoane distincte, unite relațional, cât și în fața opoziției extreme a școlii alexandrine care, pentru a salva unitatea persoanei lui Hristos, afirma după unire existența în El a unei singure naturi compuse, Sinoadele Ecumenice din 431 (Efes) și 451 (Chalcedon) au considerat ca suficientă în principiu reafirmarea credinței cuprinse în Simbolurile ecumenice, fie numai cel de la Niceea (în 431), fie atât a celui de la Niceea, cât și a celui de la Constantinopol (în 451), proclamând principiul suficienței acestora. Sinodul de la Efes din 431 a adoptat chiar o hotărâre (*horos*) specială de interzicere a compunerii oricărui altui Simbol de credință afară de cel niceean; pe lângă sentința (*apophasis*) de depu-

¹² Cf. Mt 28, 18–20; 1 Co 3–4; 1 Co 8, 5–6; Ef 4, 4–6; Flp 2, 5–11.

nera a lui Nestorie și a episcopilor nestorienii (din care s-au extras ulterior șase canoane), pentru delimitarea de nestorianism sinodaliile de la Efes au adoptat drept norme de interpretare ale Simbolului niceean două epistole dogmatice anterioare ale sfântului Chiril al Alexandriei către Nestorie (ultima încheiată cu un șir de 12 anateme doctrinare).

În 451, sinodaliile de la Chalcedon ar fi rămas la o procedură similară, dar la insistențele împăratului Marcian s-au văzut obligați să redacteze și adopte — pe lângă cele 26 de canoane disciplinare și importantul decret/vot (*psēphos*) care ridică scaunul Constantinopolului pe locul al doilea în ierarhia primelor scaune ale Bisericii imperiale, îndată după Roma și înainte de Alexandria — o „hotărâre” (*horos*) dogmatică proprie. Textul ei citează în extenso Simbolurile de la Niceea și Constantinopol, proclamând suficiența lor de principiu, după care adoptă ca norme de interpretare pe lângă cele două epistole chiriliene din 430 (împotriva nestorianismului) și epistola/tomosul din 449 al papei Leon către Flavian al Constantinopolului (împotriva monofizitismului); abia după acestea transcrie textul celebrei „definiții” dogmatice a modului unirii în Hristos în „una și aceeași ipostasă sau persoană” a celor două naturi depline „din” și „în” care Acesta este. Suspectată de nestorianism camuflat și trădare a învățaturii sfântului Chiril al Alexandriei, care vorbise de o „unică natură întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul”, „definiția” de la Chalcedon a fost refuzată în Egipt și în Siria, unde episcopatul a adoptat o hristologie „miafizită” și a intrat în schismă față de Biserica imperială constantinopolitană și romană, rămase fidele Sinodului de la Chalcedon. În jurul acestora s-a declanșat o vie controversă. Pentru a elimina suspiciunile de nestorianism, împăratului Iustinian și Sinodul Ecumenic de la Constantinopol din 553 au condamnat trei episcopi antiohieni (doi dintre ei reabilitați la Chalcedon, provocând astfel o schismă cu Occidentul latin) printr-o lungă „sentință” încheiată cu un grupaj de 14 anateme, care au precizat că ipostasa sau subiectul unic al lucrărilor și pătimirilor în Hristos este „Unul din Sfânta Treime”. Accentuarea în exces a unității în Hristos de către patriarhii chalcedonieni, la insistențele împăraților doritori de unire cu antichalcedonienii, luând forma monotelismului și monergismului hristologic a condus, pe fundalul invaziei arabe a Orientului Apropiat, la controverse și divizare în tabăra chalcedoniană.

Refacerea unității chalcedonienilor din Constantinopol și Roma a fost realizată de Sinodul Ecumenic de la Constantinopol din 680–681 pe baza unei a doua „hotărâri” (*horos*) hristologice, echivalând cu o rescriere a „definiției” de la Chalcedon pentru inserarea precizării faptului că în una și aceeași ipostasă a lui Hristos se unesc fără contopire și fără separare nu doar două naturi depline, ci două lucrări și două voințe, divine și umane. Înainte de „definiția” hristologică, textul „hotărârii” din 681 citează și el în extenso textele celor două Simboluri de la Niceea și Constantinopol și proclamă suficiența lor de principiu, și adoptă ca norme de interpretare a lor, pe lângă

epistolele chiriliene și tomosul leonian, și cele două epistole hristologice ale papei Agaton către împăratul Constantin IV și către Biserica constantinopolitană în numele Sinodului roman. Zece ani mai târziu, în 692, un alt Sinod Ecumenic constantinopolitan, de data asta prezidat doar de împăratul Iustinian II și în absența reprezentanților Bisericii Romei, adopta un număr de 102 canoane disciplinare echivalând cu o veritabilă codificare a dreptului bisericesc bizantin în serviciul unei reforme generale a societății creștine a unui imperiu și a unei Biserici imperiale, relansate cu delimitări față de practici proprii creștinătății atât orientale (armene), cât și occidentale (romane). Trei canoane reglementează acum pentru prima dată regimul imaginilor în Biserică, cerând imperios reprezentarea lui Hristos în conturul umanității Sale ca evocare vie a misterului kenozei Sale, în locul unui simbol ca Mielul prefigurărilor vechi-testamentare.

Regimul eclezial al imaginilor va deveni problematic peste doar câteva decenii pe fundalul noului asalt al imperiului islamic; stăvilit cu extremă dificultate în 718, acesta a fost interpretat de împărați ca pedeapsă divină pentru pretinsa cădere în idolatria venerării icoanelor. Rezultatul a fost impunerea de către imperiu a unei politici oficiale de ostilitate față de imaginile religioase, iconomahie aflată în vigoare lungi decenii (726–787, 815–843). Mai mult, în 754, „sinodul ecumenic” de la Hieria a încercat nu doar sancționarea „ortodoxă” a iconomahiei, cât o redefinire iconomahă a „orthodoxiei” înseși. Redefinire operată printr-o lungă „hotărâre” (*horos*) dogmatică încheiată cu 19 anateme, de fapt un mic tratat teologic care readucea hristologia sinodală și patristică pe linii origeniste și monofizite: refuzul confecționării și venerării icoanelor e argumentat invocându-se, pe de o parte, idolatria venerării acordate icoanelor materiale, iar, pe de altă parte, copleșirea umanității îndumnezeite a lui Hristos și a sfinților de slava dumnezeiască până acolo încât ea nu mai poate fi reprezentabilă. Sinodului Ecumenic de la Niceea (787) a replicat evidențiind caracterul ipostatic al venerării icoanelor și fundamentare a lor pe realitatea eternă a Întrupării, a cărei confirmare vizuală o reprezintă icoanele. Redefinire iconofilă a „orthodoxiei” autentice, „hotărârea” (*horos*) de la Niceea din 13 octombrie 787 revine la forma concisă a „hotărârilor” din 451 și 681 prezentând decizia venerării icoanelor ca parte integrantă a Tradiției scrise și nescrise a Bisericii și confirmare a Simbolului de credință constantinopolitan din 381 citat in extenso în debutul ei, precum și a tuturor celorlalte Șase Sinoade Ecumenice anterioare.

Accentul pus pe principiul predaniei/tradiției bisericești apostolice¹³ și necesitatea menținerii în limitele ei evidențiază faptul esențial că pentru Răsăritul orthodox hotărârile (*horoi*) dogmatice nu reprezintă definiții teore-

¹³ Cf. 1 Co 11, 2 și 2 Tes 2, 15, 3, 16, predaniile apostolice opuse tradițiilor omenești, strămoșești (Ga 1, 14; Col 2, 8 și Mt 15, 2–6; Mt 7, 3–13).

tice ale credinței apostolice, cât punerea unor borne sau pietre de hotar, „hotărniciri” ale perimetrului orthodox al revelației divine plecând de la sensul etimologic al lui „horos/horion”, care desemnează tocmai astfel de borne sau pietre de hotar. Și aceasta cu conștiința că aceste borne sau pietre de hotar au fost deja puse de apostoli și de părinții Bisericii, iar Scriptura interzice categoric mutarea „hotarelor veșnice” puse de „părinți”.¹⁴ În esență, precizările „dogmatice” cuprinse în „hotărnicile” de credință ale Sinoadelor Ecumenice vor să ofere elementele necesare unei înțelegeri drepte, „orthodoxe” a „simbolului” de credință al Bisericii, și să servească împreună drept busolă pentru călătoria fără primejdii pe oceanul revelației Împărăției divine cuprinse în Scripturile și Tradiția Bisericii și cadre pentru dreapta lor înțelegere, explicare și aplicare și, în același timp, pentru dreapta slăvire a lui Dumnezeu Treime ca răspuns pentru darul „orthodoxiei”. Călătorie spre Împărăție cu harta Scripturilor și busola dogmelor în mână care e viața de toate zilele a Bisericii cu fiecare generație și epocă.

În definitiv, în Biserică dogmele sunt în serviciul exegezei liturgic-euharistice a Scripturilor, iar exegeza aceasta e în serviciul practic al restabilirii concrete în viețile oamenilor și în lume a creației celei noi, templu și Împărăție a lui Dumnezeu Tatăl, inaugurate prin Întruparea și Învierea lui Hristos și prin trimiterea Duhului Sfânt. În acest Popor sfânt al lui Dumnezeu oamenii redevin icoane vii ale Lui reflectând pe Hristos Fiul, Icoana exactă a Dumnezeului nevăzut (*Col 1, 15*), Prototipul potrivit Căruia au fost creați (*Fc 1, 26–27*) și în Care și pentru Care au fost restaurați pentru a fi conformi Icoanei Fiului lui Dumnezeu (*Rm 8, 29–30*).

„Orthodoxia” este astfel o iconologie generalizată. Și asta explică de ce în 843 și 867 restabilirea icoanelor în Constantinopol a fost percepută și de atunci încolo actualizată liturgic anual ca triumf al Orthodoxiei prin excelență. An de an „Sinodiconul Orthodoxiei” proclama prin suita sa de aclamații și anateme revenirea Bisericii la Revelație, la ceea ce au văzut patriarhii, profeții și apostolii și au învățat pe urmele lor părinții Bisericii: descoperirea lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Cuvântul, Icoana și Fața lui Dumnezeu. Prin „orthodoxia” mărturisită în icoane imperiul roman iconofil de la Constantinopol se delimita atât de imperiul islamic iconofob de la Bagdad, cât și de noul imperiu roman carolingian de la Aachen, iconofob și el — cele trei state care-și disputau succesiunea Imperiului Roman, nu doar în puterea politică, dar și în adevărul religiei. O competiție între ortodoxii rivale, între hristologii și pnevmatologii în conflict teologic și politic. În centrul contestației s-a aflat creștinismul trinitar și incarnațional concentrat în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan al Bisericii apostolice, catholice și orthodoxe. Iisus Hristos este aici Fiul veșnic al Tatălui, întrupat, răstignit și înviat pentru o

¹⁴ *Pr 22, 28; 23, 10 și Dt 19, 14; 27, 17.*

mântuire a oamenilor echivalentă cu înfierea și îndumnezeirea lor în Duhul Sfânt prin Biserică, în care se manifestă și realizează înnoirea treptată a întregii creații ca Împărăție a Sfintei Treimi.

În secolul IV acest creștinism a fost expus în Răsărit dublei presiuni a politizării și elenizării din partea împăraților post-constantinieni, care au încercat să oficializeze subordinaționismul arian: un monoteism rațional și ierarhic, pentru care Logosul/Fiul și Duhul sunt „dumnezei secunzi” și primele Puteri create ale Dumnezeuului unic prim și propriu-zis, instrumentele Acestuia în crearea lumii și salvarea oamenilor care se mântuiesc prin supunere față de legile Sale revelate prin Ei și prin ascultare față de reprezentanții Lor pe pământ, în primul rând împăratul, icoana vie a Logosului divin în lume, și abia apoi episcopii. Salvarea creștinismului orthodox, trinitar, eclezial și biblic, și depășirea tentațiilor creștinismului imperial oficial, politizat-romanizat și raționalizat-elenizat — un creștinism politic și filozofic, eretic, al puterii și speculației și moralității raționale — a fost, pe urmele Sinoadelor de la Niceea și Constantinopol, opera sfântului Atanasie cel Mare și a Părinților Capadocieni. Tentațiile aceluiași creștinism imperial au reapărut și în cele trei veacuri ale controverselor hristologice, când un șir de împărați au combătut sau relativizat pozițiile de echilibru ale hotărârii Sinodului de la Chalcedon despre unirea ipostatică a celor două naturi din care și în care este Unul Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, ca explicare orthodoxă a hristologiei Simbolului niceo-constantinopolitan. Polarizarea antagonică a hristologiilor antiohiană și alexandrină — care s-au fixat în explicarea unirii divinității și umanității în Hristos pe modelele raționale ale unei uniri moral-relaționale a două persoane sau a unei uniri naturale — în Biserici siriene rivale atât între ele, cât și față de Biserica greacă a imperiului, a fracturat iremediabil Orientul Apropiat creștin într-un conflict interminabil.

Exportat misionar în Peninsula Arabică, acest conflict n-a reușit în final decât să reactiveze hristologia mesianistă militantistă de tip unitarian, adopțianist și doketic a iudeo-nazarenilor mesianici. Pentru aceștia, Iisus nu este Dumnezeu, pentru că în general Dumnezeu nu se poate nici întrupa, nici muri pe cruce, ci profetul eshatologic refuzat și ridicat la cer și așteptat să revină pentru a-și încheia misiunea de salvare a lumii prin supunerea militantă a întregii lumi unei comunități teocratice universale, radical monoteiste, conduse de locțiitori ai lui Dumnezeu pe pământ, care suprimă toate politeismele și elimină orice idolatrie. O teologie și hristologie a puterii și expansiunii militante, arabizată și avraamizată de islam, și pentru care Împărăția lui Dumnezeu Unul are forma imperiului islamic al lui Allah și al Profetului său ultim.

Obsedați de combaterea idolatriei interne, dar și de necesitatea unei rezistențe eficiente în fața expansiunii islamice, bazileii constantinopolitani iconomahi au încercat în două rânduri o redefinire iconofobă a ortodoxiei creștine într-o nouă formă de creștinism imperial teocratic de tip vechi-testamentar,

care a cuplat modelul regalității mesianice davidice cu o hristologie spiritua-
listă elenizantă, de tip origenist.

Evoluții similare aveau loc și în Europa germanizată. Spania vizigotă și ulterior Francia carolingiană adoptau acum același model de tip vechi-testa-
mentar al regalității mesianice, altoit inițial pe o hristologie subordinația-
nistă de tip arian, combătută cu o pnevmatologie subordinaționistă filioquistă
și o teologie speculativă de tip augustinian, care a devenit noua formulă a
„ortodoxiei” creștine redefinite de teologii imperiului carolingian. În numele
acestei „ortodoxii” redefinite, imperiul carolingian a acuzat imperiul constan-
tinopolitan de cădere în idolatria icoanelor, refuzând să accepte Sinodul de
la Niceea din 787, dar și de erezie trinitară, denunțând eliminarea (!) lui
„Filioque” din Simbolul niceo-constantinopolitan. Refuzul Romei papilor de
a accepta condamnarea venerării icoanelor și de a primi Simbolul carolingian
interpolat a oprit însă inevitabila dezvoltare în schismă a relațiilor tensionate
dintre Occidentul franc și Răsăritul grec. În 843, Biserica constantinopolitană
a triumfat a doua oară asupra imperiului iconomah și în 879–880 în ultimul
Sinod comun al creștinătății, care a proclamat oficial sinodul din 787 de la
Niceea drept al Șaptelea Ecumenic, a reafirmat venerarea icoanelor și Sim-
bolul niceo-constantinopolitan neschimbat drept criterii ale „orthodoxiei”
creștine autentice. Triumfând în final asupra imperiului carolingian, papali-
tatea a preluat — inițial cu Nicolae I, iar definitiv după anul 1000 cu papii
reformei gregoriene — redefinirea francă a „ortodoxiei” pe linia unui crești-
nism al puterii și forței, dezvoltând-o apoi într-o concepție instituțional-
monarhică despre Biserică, un primat al unității înaintea și asupra adevă-
rului, o viziune juridică despre mântuire, o înțelegere metafizică și o dezvoltare
scolastic-raționalistă a teologiei ca sistem științific și o practică militantă
ofensivă a misiunii interne și externe cu instrumentele forței militare și
represiunii (cruciade, inchiziții). Răsăritul bizantin, care în 867 și în 1054 refu-
zase să accepte aceste evoluții, a devenit victimă a acestei ofensive, supor-
tând trauma repetată a latinizărilor și unionismelor forțate din 1275 și 1439.
La acestea Biserica constantinopolitană a răspuns teologic în 1285 și 1351,
finalizând definirea dogmatică a „orthodoxiei” apostolice și patristice în două
„tomosuri”¹⁵ extinse; acestea concentrează elementele unei schițe teologice
pozitive a pnevmatologiei biblice și a triadologiei patristice: explică și preci-
zează afirmațiile sfinților Părinți ca vorbind despre purcederea Duhului Sfânt
din Tatăl prin Fiul în sensul unei manifestări și străluciri veșnice accesibilă ca
energii divine necreate, premisa participării reale îndumnezeitoare a oame-
nilor la viața/„natura divină” (2 Ptr 1, 4) a „umplerii” lor de ele în umanitatea

¹⁵ Derivat din verbul *temnō*, „a tăia”, înrudit cu substantivul *tomē*, „tăiere/secționare”, substantivul *tomos* desemna o „tăietură”, coala de papirus sau pergament „tăiată” pentru a obține un caiet sau un mic volum.

slăvită prin „golirea” de Sine a lui Dumnezeu în întruparea și crucea lui Hristos (*Flp* 2; *Rm* 8; *In* 17).

Dubla încheiere în veacurile XIII–XIV a canonului dogmatic în Occidentul latin prin dogmatizarea lui „Filioque” și a monarhiei papale („papalismul”) și în Răsăritul bizantin prin dogmatizarea energiilor necreate („palamismul”) atestă cristalizarea creștinismului în paradigme opuse: una politică, a puterii și supunerii, și alta a înfierii, luminării și unirii.¹⁶ Afirmate încă de la sfârșitul epocii patristice, aceste paradigme au generat pe parcursul Evului Mediu două hristologii: a puterii și a kenozei, și două pnevmatologii, exprimate acum în două tipuri de teologhisire: speculativ-dialectic, al scolasticii elenizante, și experimental-mistic, al isihasmului duhovnicesc, dar și în două ontologii teologice: esențialist-naturalistă, a imitației, și ipostatic-energetistă, a participării. Din ele au rezultat civilizațiile diferite a „două Europe”, cu istorii și destine diferite. În Răsăritul continentului aflat sub iradierea Bizanțului a apărut o civilizație și o lume „ortodoxă”, ca și celelalte lumi culturale, cu lumini și umbre, cu realizări și cu eșecuri, cu sublim și mediocritate, și în care adeseori cele mai grave probleme pentru Ortodoxie n-au fost heterodocșii sau neortodocșii, ci ortodocșii înșiși, departe de înălțimea darului ortodoxiei. Și, mai ales, o lume trecătoare care în momentul actual se estompează rapid, împreună cu toată Europa, sub impactul unor secularizări accelerate și auto-secularizări vinovate.

Distincția esențială — marcată aici printr-o ortografiere diferită — între „orthodoxie” și „ortodoxie” este una obligatorie. „Comoara” reprezentată de „orthodoxie”, expresie canonică în Duhul Sfânt a revelației divine în Hristos, e inevitabil vehiculată și transmisă în istorie în „vase de lut” (*cf.* *2 Co* 4, 7) (adeseori mult prea) omenești care sunt atât individualitățile „ortodocșilor”, cât și instituțiile ecleziale și culturale „ortodoxe”. Și unii, și celelalte există însă ca atare doar prin și ca o permanentă — mereu reluată și aprofundată — receptare a „orthodoxiei” canonice, traduse în forme de viață religioasă personală și social-comunitară — cult, scripturi, sinoade, canoane, dogme, icoane, scrieri — prin care Biserica receptează, transmite și valorifică Revelația lui Dumnezeu în Hristos. Fiind receptare umană a Revelației divine, religia face, așadar, parte integrantă nu din Revelație, ci din desfășurarea ei istorică. Revelația în Hristos fiind cea a misterului unui Dumnezeu-comuniune personal, este o chemare la o comuniune de iubire divino-umană infinită. Receptarea ei permanentă e chemată să fie actualizarea unei comuniuni interpersonale, a unui dialog divino-uman generalizat în cadrele Noului Legământ al lui Dumnezeu în Hristos cu un nou popor al Său.

În condițiile unei existențe umane și cosmice avariate de urmările căderii adamice, un risc permanent pentru ortodoxie este să se obiectualizeze, să se

¹⁶ Cf. Webb, 2014.

reducă la sisteme religioase închise în sine și impersonale. Epistemizându-se, juridizându-se, instituționalizându-se în exces, ierarhia bisericească se degradează și falsifică periculos în clericalism, teologia în scolasticism, liturgia în ritualism, Biblia în biblicism, Tradiția în tradiționalism, evlavie în pietism, Ortodoxia în ortodoxism. Ideologie orgolioasă și agresivă, obsedată de eretici și erezie și închisă autosuficient în propriile ei sisteme de gândire sau acțiunea, ortodoxismul ratează astfel catholicitatea, care e respirația și dimensiunea constitutivă a adevăratei orthodoxii. Parțializând-o sectar, ortodoxismul se transformă într-o simplă partidă religioasă, devenind astfel un „eres” și o „erezie”. Pe lângă parțializare, cealaltă ispită ortodoxistă e exaltarea idolatră a diferitelor elemente ale canonului orthodoxiei care-și pierde astfel atât transparența, cât și dinamica lor iconică. Toate aceste derapaje și riscuri interne reale și permanente pot fi evitate doar prin dialogul continuu, reluat și adâncit mereu, al ortodocșilor și Ortodoxiei istorice cu „orthodoxia” revelată, receptată din izvoarele ei autentice. Altfel spus, Ortodoxia și ortodocșii înșiși există numai ca o receptare continuă a „orthodoxiei” canonice. În termenii Legământului, receptarea realizată înseamnă binecuvântare, iar refuzul, dar și indiferența față de ea, înseamnă blestem și-i pune sub anatema și judecata lui Dumnezeu (cf. Ap 2-3) pe creștinii heterodocși și ortodocși deopotrivă.

Acest dialog și această receptare sunt însă procese istorice imperfecte cu suișuri și coborâșuri, supuse jocului permanent al libertății, dar și constrângerilor și presiunilor unei multitudini de factori. Un exemplu evident și instructiv pentru interacțiunea orthodoxie-ortodoxie este chiar povestea/istoria orthodoxiei și ortodocșilor din veacul XIV încoace.¹⁷ Introducând în 1351 în aclamațiile „Sinodiconului Orthodoxiei” mărturisirea energiilor necreate, Biserica bizantină constantinopolitană și-a afirmat încă o dată fidelitatea de principiu față de „orthodoxie” ca revelație biblică a Dumnezeului personal și teologhisirea apostolică și patristică. Nu a mai avut însă răgazul de a aplica și desfășura concret o exegeză biblică, o practică liturgică și o pastorație pe măsura acestei declarații de fidelitate formulate chiar în anii în care imperiul constantinopolitan și statele ortodoxe din Balcani sucombau în fața asalturilor otomane.

Redusă la un regim de strictă supraviețuire liturgică, Biserica Ortodoxă postbizantină din lungile secole ale turcocrăției a pierdut contactul cu sursele primare ale „orthodoxiei”, căzute în uitare, și din care nu s-a mai hrănit nemijlocit. Înstrăinați de ele și prinși în jocul confruntărilor confesionale într-o Europă scindată de rivalitatea dintre protestantism și romano-catolicism, teologii și ierarhii ortodocși ai vremii, lipsiți de școli superioare și obligați să studieze în Occident, au turnat în tot acest răstimp substanța tradiției

¹⁷ Povestită exemplar de pr. Gh. Florovsky în *Căile teologiei ruse*, Paris, 1937, sau de Ch. Yannaras în *Ortodoxie și Occident în Grecia modernă*, 1992.

ortodoxe în formulele și schemele de gândire din manualele de teologie și filozofie occidentale — romano-catolice, protestante sau iluminist-seculare — pe care le studiau. Supusă astfel unor multiple și constante „pseudomorfoze”¹⁸, teologia ortodoxă din ultimele patru secole a devenit o variantă confesional-răsăriteană a teologiei occidentale postscolastice — variantă religioasă a unei metafizici în același timp secularizate de proiectul politic, științific și tehnologic modern. Un destin similar, simptomatic și revelator, la fel de lamentabil și el, l-a avut, și îl are, arta eclezială postbizantină devenită și ea, cu excepții notabile, din teologie în culori și mărturie vizuală a unei „orthodoxii”, cum a reușit să fie arta bizantină, o simplă oglindă și variantă a artei religioase occidentale (renascentiste, baroce, clasiciste sau romantice) imitată sau adaptată servil și fără har. Departate de a mai dezvălui misterul revelat al divino-umanității, ea reflectă doar temperamentul artiștilor, modelele, gusturile și mentalitățile modernității antropocentrice. Artă și imaginile sunt o ilustrare fidelă și a evoluțiilor din istoria creștinismului european, dar și a civilizației moderne tot mai secularizate și tehnicizate constituite în Europa pe ruinele acestuia. Edificat pe autoafirmarea orgolioasă și emanciparea programatică a omului de dublul context, natural-cosmic și divin, al omului tradițional, antic și medieval, pe refuzul trecutului și al tradițiilor în numele unui viitor al progresului autoconstruit, proiectul modern eșuează previzibil într-o dialectică nihilistă a autodistrugerii planificate. Început triumfalist cu anunțarea unei invincibile împărății/cetăți definitive a omului, el sfârșește neliniștit cu un cer golit, cu un pământ jefuit și secătuit, cu un om umilit, depășit și înlocuit, aservit pulsuniilor și anexat tehnologicului, vidat de sens altul decât cel al unei sinucideri globale.¹⁹ În fața acestui imens impas, gânditori de seamă ai timpului nostru recomandă revenirea la orthodoxia celor trei surse — Atena, Roma, Ierusalim — mediate de creștinism, și recuperarea formei creștine a culturii europene anunțată de hotărârile Sinoadelor Ecumenice.

Receptarea de profunzime a canonului orthodoxiei de la Pavel la Palama cu centralitatea lui personalist-ionică poate constitui atât pentru ortodoxii înșiși, cât și pentru omul european al timpului nostru un prilej salutar — salvator în sensul original al cuvântului, dat fiind că în joc astăzi sunt viitorul creștinismului însuși și umanitatea omului — de a regăsi întreaga ontologie și antropologie ionică a creației și umanității autentice care ne privește cu iubire îngrijorată de pe fața din icoane a lui Iisus Hristos. Icoana Dumnezeuului nevăzut (Col 1, 15) și ultimul Adam (1 Co 15, 45).

Ajuns la finalul acestei prime etape din noua călătorie a „Canonului ortodoxiei” — pentru evidențierea sensului căreia s-a dovedit necesară „o a doua

¹⁸ Termen din morfologia culturii a lui Spengler folosit de pr. Gh. Florovsky.

¹⁹ Cf. Brague, 2015.

navigație” (*deuteros plous*)²⁰; de la Palama la Pavel, în sens invers cronologiei —, gândurile canonistului navigator se îndreaptă cu recunoștință spre toți cei care, cu voia lui Dumnezeu, au făcut cu putință finalizarea ei mai cu seamă în ultimul an, solicitant și dificil în mai multe privințe. Către dl profesor Ionuț-Alexandru Tudorie (Crestwood, NY), al cărui devotament amical și dragoste de carte au asigurat edificiului „Canonului” soliditatea schelăriei științifice, iar autorului i-au însuflețit tunicul sentiment al solidarității intelectuale. Către colegii de la Facultatea de Teologie „Sfântul Andrei Șaguna” din Sibiu, pr. profesor decan Nicolae Chifăr, pr. profesor prodecan Aurel Pavel și pr. protosinzel lector Vasile Bârzu, pentru înțelegerea arătată și timpul prețios îngăduit finalizării volumelor de față, și către toți cei care m-au încurajat statornic prin interesul, răbdarea și așteptarea arătate. *En prōtois*, către dl profesor Ciprian Streza, pentru inimoasa *sym-patheia* și întăritoarele evloghii elino-athonite prin care susține statornic întregul parcurs. Către pr. profesor Stelian Manolache, pentru frățeasca prietenie, solidaritatea generațională și statornicul interes manifestate din orașul Coroană a Transilvaniei.

Către Nicolae Ghincea și Mihaela Voicu și toți ai caselor lor, de decenii colaboratori de nădejde din cetatea lui Bucur în răspândirea culturii ortodoxe pe pământul românesc, pentru că n-au încetat să creadă și să spere acest moment cu așteptare activă și susținere indispensabilă.

Către Paul Morar și casa lui, dar și Constantin Prodan, familia micii Edituri Deisis, fără a căror competență și devotament nici aceste pagini n-ar fi putut ajunge la cititori.

Către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Înalt Preasfințitul Părinte Mitropolit Laurențiu, cu recunoștință pentru onoranta distincție a ordinului „Sfântul Antim Ivireanul” recent conferită. Către Preasfințitul Părinte Andrei, Episcopul Covasnei și Harghitei, pentru inimoasa afecțiune și luminoasa amintire a minunatelor dimineți cu Liturghii arhieresti din paraclisul mitropolitan din Sibiu. Către Preasfințitul Părinte Episcop vicar Damaschin Dorneanu, pentru pilduitorul chip de monah cuviincios și învățat cu care ne-a bucurat în anii încheiați cu minunată încununare la școala doctorală din Sibiu. Cu nădejdea ca aceste pagini să le fie de folos atât lor, cât și tuturor sinodalilor, dar și clericilor și monahilor, studenților mei și credincioșilor ortodocși râvnitori, spre a croi cale dreaptă (*orthotomein*) cuvântului adevărului lui Hristos (2 Tim 2, 15).

Către părinții Ioan și Irina, ajunși la vârsta patriarhilor, pentru darul vieții, pilda de iubire afectuoasă a anilor din urmă și emoția cu care știu că așteaptă de mult aceste pagini. Către Virgil și Lucreția, pentru darul prieteniei regăsite aceeași peste ani. Către Adriana și Pavel, pentru afecțiunea și sprijinul de atâția ani.

²⁰ Cf. Platon, *Phaidon* 99D; *Philebos* 19C.

Către toți monahii, preoții, studenții, credincioșii cu carte și cu dragoste curată de orthodoxie, care au însoțit și însoțesc cu rugăciunile, încurajările și rugămințile lor realizarea acestui proiect. Tuturor le mulțumesc pentru tot și pentru toate.

Fiecare pagină a acestor volume poartă scrisă cu cerneală simpatică o dedicație din inimă pentru aceia prin care am văzut în toți acești ani lucrarea lui Dumnezeu în chip sensibil: pentru delicatul părinte Adrian Deteșanu din Brașov, de ani buni ctitor și înger păzitor al „Canonului Ortodoxiei”, și pentru Maria-Cornelia, *carissimae conjugii, sine qua factum est nihil quod factum est*.

Sibiu, 23 februarie 2020

sfântul episcop martir Polycarp, episcopul Smyrnei
și sfânta Gorgonia, sora sfântului Grigorie Teologhisitorul

I. Prima iconomahie bizantină și combaterea ei

Combaterea teologică a primei iconomahii bizantine

Originile și semnificațiile iconomahiei bizantine — îndelungata controversă despre imaginile religioase de la originile culturii europene întinsă pe aproape două secole (circa 680–880) — sunt teme aflate încă în dezbaterile istoricilor, filozofilor și teologilor. Motivele sunt multiple, și ele țin în mare parte de natura precară și caracterul specific pe care-l prezintă sursele scrise aflate la dispoziție. Acestea sunt nu numai extrem de reduse cantitativ, dar și târzii și unilaterale. Secolele VII–VIII sunt pentru bizantinologi și istorici „secolele întunecate” din îndelungata istorie a Imperiului Roman al Răsăritului încrêștinat și înzestrat în 330 de Constantin cel Mare cu o capitală proprie, o Nouă Romă, în jurul căreia va reuși să supraviețuiască pentru un mileniu, sucombând în 1453 sub otomani, exact în momentul în care Europe occidentală intra în zorii unei lumi noi, moderne.

Între anii 600 și 850, imperiul Noii Rome constantinopolitane a trăit practic într-un regim de „stare de urgență” neîncetată¹, ducând o epuizantă luptă pentru supraviețuire, asaltat neconținut atât din nord (avari, slavi, bulgari), cât și din răsărit (persani și arabi) de invazii pustiitoare aproape anuale, în care a pierdut atât în Balcani, cât și în Orient aproape trei sferturi din suprafață, dar și din populație și resurse economice, umane și culturale. Sărăcit și depopulat, statul roman a regresat inevitabil și în plan civilizațional și spiritual, s-a dezurbanizat, ruralizat, centralizat și militarizat. A reușit să se reorganizeze și restructureze din mers eficient², rezistând tenace unui șir de momente critice, în care dispariția părea inevitabilă, recuperându-și după anul 800 forța militară și strălucirea unei glorii imperiale invidiate în pragul anului 1000 de întreaga Europă și de toată lumea.

¹ Expresia lui Auzépy din studiul ei (2008) din recenta sinteză colectivă Cambridge editată de Shepard (2008); cf. și sinteza Oxford editată de Mango (2002).

De referință sunt sinteza lui Dagron (1993) și ampla reinterpretare a Bizanțului „erei iconoclaste 680–850” propusă de Brubaker și Haldon (2011).

² Cf. Haldon, 2016.

„Întunericul” secolelor VII–VIII e dat nu numai de evidentul regres social al unei epoci sumbre de declin și luptă continuă pentru supraviețuire, dar și de dispariția surselor istorice. Timp de două secole Imperiul Bizantin n-a mai avut parte de istorici care să scrie pentru posteritate povestea dramatică a acelor ani plini de evenimente și transformări radicale ale vieții. Ultimul istoric laic antic — Teofilact Simocatta — își încheia relatarea în anul 602, iar primii cronicari bizantini — monahii iconoduli Gheorghe, singelul palestinian al patriarhului Tarasios, și Teofan Mărturisitorul — își redactează „cronografiile”, simple anale comentate, abia în anii 800–813³. În același gen minor se înscriu și notițele latine cu scurte biografii ale papilor redactate la Roma și grupate în așa-numita „Liber pontificalis”. Lor li se adaugă notițele din cronicile siriace, armenese sau arabe, precum și câteva monumente epigrafice semnificative.

Puse împreună și descifrate atent printr-o punere tot mai clară în context, aceste surse spun povestea revelatoare a confruntării dintre două imperii sub semnul direct și indirect al oficializării sau refuzului imaginilor religioase sau al imaginilor figurative în general ca embleme ale unei identități proclamate public. După un șir aproape neîntrerupt de înfrângeri în fața unui califat irezistibil timp de aproape o jumătate de secol, grație crizelor prelungite generate de cel de-al doilea război civil din califat, din intervalul 680–694, imperiul constantinopolitan a reușit temporar să se remonteze interior și chiar să treacă la ofensivă militară eficace. Dezastrele fără sfârșit au fost interpretate ca pedepse divine pentru abandonarea orthodoxiei prin erezie dogmatică — monotelismul imperial — și prin dezordinea comportamentelor religioase și publice — schismă bisericească și imoralitate publică. Revirimentul și succesele au fost atribuite restabilirii inițial orthodoxiei chalcedoniene și comuniunii ecleziale — prin Sinodul VI Ecumenic din 680–681 convocat și prezidat de Constantin IV (668–685)⁴ — și ulterior a ordinii canonice — prin Sinodul Ecumenic „Trullan” din 691–692.

Convocat explicit ca sinod imperial și prezidat nemijlocit de fiul lui Constantin IV, Iustinian II, în vârstă de 22 de ani⁵, în aceeași sală cu cupolă (*trullo*) din palatul imperial în care avusese loc anterior Sinodul VI, Sinodul zis „Trullan”⁶, întrunit cel mai probabil în primăvara anului 692, a adoptat 102 canoane cu caracter bisericesc și disciplinar. Era mai mult decât o simplă codificare a dreptului canonic, simetrică celei a dreptului civil realizate de

³ Lor li se adaugă și scurta cronică a anilor 602–769 redactată ca secretar imperial de viitorul patriarh mărturisitor între 806 și 825 Nichifor I.

⁴ Urcat pe tron la 14 ani și decedat la 33.

⁵ Urcat pe tron în prima domnie glorioasă la 16 ani și detronat la 26 de ani, Iustinian II va reveni pe tron în 705, la 36 de ani, pentru o nouă domnie sângeroasă fiind asasinat șase ani mai târziu, la 42 de ani.

⁶ Cf. Ohme, 2006, 2009, 2011; Nedungatt și Featherstone (ed.), 1995; Brunet, 2011.

Iustinian I în 536; era, cum s-a evidențiat recent⁷, un element într-un vast program de unificare a întregii creștinătăți într-o campanie de reformă morală care să restabilească un creștinism înnoit purificat de orice urme de erezie, iudaism, păgânism și imoralitate sub patronajul unui împărat înțeleș ca vicerege pământesc al Împăratului Hristos. Dreptul canonic era în principiu valabil pentru toți creștinii ortodocși chalcedonieni din lume, inclusiv pentru cei din califatul islamic, unde legile imperiale nu aveau aplicabilitate.

Sinodului „Trullan” i se datorează primele luări de poziție oficiale ale Bisericii cu privire la imaginile religioase și atitudinea față de ele. Canonul 74 interzice astfel reprezentarea semnelor sfintei Cruci pe pavajele bisericilor:

Întrucât Crucea făcătoare de viață este aceea care ne-a arătat ce este mântuirea, trebuie să ne depunem toată sârguința să dăm cinstirea vrednică celei prin care am fost mântuiți de vechea cădere. De aceea, atribuindu-i închinarea⁸ și cu mintea, și cu cuvântul, și cu simțirea, ordonăm să fie șterse în orice fel întipăririle Crucii confecționate de unii pe pavaj, pentru ca trofeul⁹ biruinței pentru noi să nu fie insultat prin călcarea în picioare a celor care umblă pe el. Hotărâm deci ca aceia care de acum înainte confecționează întipărirea Crucii pe pavaje să fie ținuți departe [de cele Sfinte]^{10, 11}.

Canonul 82 interzice reprezentarea lui Hristos sub forma Mielului prefigurărilor vechi-testamentare și impune ca obligatorie pictarea formei Sale omenești ca mărturie dată Întropării și economiei kenozei Sale mântuitoare în trup:

În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. *Ieș* 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. *In* 1, 29], Dumnezeu nostru. Îmbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și umbre ca pe niște simboluri și trasări prelabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. *Rm* 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. *In* 1, 29], potrivit trăsăturii

⁷ Cf. Humphreys, 2015.

⁸ *Proskynēsin*.

⁹ *Tropaion* (de la verbul grec *trepo*, „a întoarce”) *tropaeum* în latină: armura unui dușman învins ridicată pe un stâlp la sfârșitul bătăliei, semn că armata inamică înfrântă a fost „întoarsă” din drum.

¹⁰ *Aphorizesthai*.

¹¹ ACO² II.4, p. 51–52.

Sale omenеști¹², prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.¹³

Iar canonul 101 interzice pictorilor creștini reprezentarea de teme cu caracter seducător și pornografic:

„Ochii tăi să privească lucruri drepte¹⁴” și „Cu toată straja păzește-ți inima”, poruncește Înțelepciunea [Pr 4, 25. 23], fiindcă simțirile trupului își furișează ușor în suflet cele ale lor. Ordonăm, așadar, ca de acum înainte sub nici un chip să nu mai fie trasate nici în tablouri, nici altfel cumva picturile care seduc vederea și corup mintea și pun în mișcare spre aprinderile plăcerilor de rușine. Iar dacă ar întreprinde cineva să făptuiască acest lucru, să fie ținut departe [de cele Sfinte].¹⁵

Dacă nu și canoanele bisericești, la toți creștinii ortodocși din lume ajungeau însă cu siguranță noile monede de aur (*solidi*) imperiale — mijloace ideale de propagandă. Acestea aveau un design inovator cu valoare de manifest: pe avers era gravat pentru prima dată bustul frontal al lui Hristos cu păr și barbă lungă, cu o cruce în spatele capului, ținând în mână Evanghelia și binecuvântând, având în jur o inscripție inspirată direct din *Apocalipsa* 19, 16: IH[IESVS] CRISTVS REX REGNANTIUM, iar pe revers împăratul în picioare încoronat, cu loros, în stânga cu un sul și în dreapta cu o cruce pe trei trepte înconjurat de inscripția D[OMINVS] IVSTINIANVS SERV[VS] CHRISTI.¹⁶ Mesajul monedei era proclamarea — în apropierea împlinirii a șapte sute de ani de la Întruparea lui Hristos — unei monarhii hristocratice eshatologice, în care împăratul constantinopolitan revendică dreptul de a domni peste toți creștinii în numele împăratului Iisus Hristos reprezentat prin imaginea Sa. Era un gest în același timp religios și politic provocator față de islamul care avea o aversiune — iconofobie — nu doar față de imaginile sacre considerate idolatrie, ci față de orice fel de imagine a unei ființe vii (oameni și animale deopotrivă), în care vedea inadmisibila parodiare de către artist a creației divine.

Manifest dogmatic și imperial totodată, *solidus*-ul lui Iustinian II a declanșat între imperiu și califat un veritabil „război” mediatic „al imaginilor”¹⁷. Victorios în etape, dar eficient, în războiul civil (*fitna*) intern, califul Abd al-Malik (685–705) a reacționat punând în 692 AD/72 AH pe faimosul octogon

¹² *Kata to anthrōpinon charaktēra.*

¹³ ACO² II.4, p. 54.

¹⁴ *Ortha.*

¹⁵ ACO² II.4, p. 59.

¹⁶ Iustinian II ca „servitorul lui Hristos” contesta direct pe Abd al-Malik, „servitorul Împăratului”, în arabă. Cf. Breckenridge, 1959.

¹⁷ Cf. A. Grabar, 1957 și Humphreys, 2013b.

cu Cupolă — ridicat deasupra Stâncii pe care se aflase Templul iudaic ca replică exactă a cupolei ridicate de Constantin deasupra Sfântului Mormânt — o lungă inscripție (240 m) cu versete din Coran, manifest teologic islamic anti-trinitar și antihristologic explicit. Totodată, califul a replicat și monetar, transformând crucea într-un stâlp pe trei trepte înconjurat în inscripție de mărturisirea de credință islamică (*shahada*) în unitatea lui Dumnezeu și unicitatea profetului Său, Muhammad. Iustinian II a refuzat tributul în noua monedă, a rupt tratatul și a atacat califul, dar a fost înfrânt dezastruos în 692, iar în 695 a fost detronat, mutilat (i s-a tăiat nasul) și exilat. A reușit să revină între 705 și 711 pe tron pentru o scurtă domnie plină de cruzimi și teroare. Interesant este că acum pe monedele imperiale de aur (*solidi*) cu aceleași inscripții figura lui Hristos este alta: în locul portretului „grec”, jupiterian, al unui bărbat matur cu păr și barbă lungi, apare portretul „semitic”, al unui bărbat tânăr cu păr și barbă scurte, cârlionțate. Enigmatică variațiune continuă să-i intrige pe specialiști. Imperiul se prăbușește din triumfalism în haos și anarhie apropiindu-se periculos de dezintegrare: în cei douăzeci și doi din intervalul 695–717 pe tronul imperial se succed prin uzurpări repetate șapte împărați.

Califul de la Damasc, în schimb, se consolidează în jurul islamului acum cu mărturisire de credință proprie, nici creștină, nici iudaică, ca monarhie teocratică a lui Allah cel Unic administrat de locțiitorul Său nemijlocit pe pământ, nu doar al profetului. Abd al-Malik a inițiat acum un dublu proces de islamizare a imperiului arab și arabizare a administrației, până atunci gestionată de funcționari greci creștini în Siria și Egipt sau iranieni zoroastrieni în Persia. Manifestul religios și politic al islamizării vastului imperiu arab întins de la Atlantic până în Afganistan a fost propagat folosindu-se tot vectorul monetar și expresia numismatică. Începând din anul 77 AH/696–697 AD, timp de două secole noul dinar (*dirham*) de aur a fost unul pur epigrafic, total aniconic; o monedă fără nici o imagine, doar cu inscripții coranice explicite polemice: pe avers *shahada*, mărturisirea de credință islamică — „Nu există Dumnezeu decât Dumnezeu însuși, nu are asociat” — înconjurată de versetul Q 9, 33: „Muhammad e trimisul lui Allah, care l-a trimis cu călăuzire și religia adevărului, ca să o proclame peste orice religie, chiar dacă asociatorii o detestă”, iar pe revers Q 112, 1–2: „Allah e Unu, nici n-a născut, nici n-a fost născut, și nimic nu e asemenea Lui”.¹⁸

Fiii lui Abd al-Malik — califi al-Walid (705–715), Sulayman (715–717), Umar II (717–720), Yazid II (720–724) și Hisham (724–743) — au continuat atât politica externă expansionistă prin jihad continuu a imperiului islamic (cucerind în 711 Spania și ajungând până la granița cu China), cât și arabizarea și islamizarea în interior. În 705, al-Walid a demolat monumentală catedrală creștină

¹⁸ Bacharach, 2010.

a sfântului Ioan Botezătorul din centrul Damascului construind pe locul ei și cu materiale din ea impozanta moschee existentă și astăzi. Expansionismul și islamizarea califilor umayyazi marwanizi aveau și ele o motivație apocaliptic-eschatologică: anul 717 era anul 100 al hegirei, era musulmană. Erau așteptate acum judecata de apoi și sfârșitul lumii predicate ca iminente în ultimele sure ale Coranului și mereu amânate, dat fiind că programul profetului nu se realizase decât pe jumătate: Imperiul Persan fusese lichidat, dar Imperiul Roman rezista. Așa se face că în 717 o enormă armată musulmană condusă de fratele vitreg al califului, energicul general Maslama, a încercuit atât pe mare, cât și pe uscat Constantinopolul timp de un an de zile (15 august 717 – 15 august 718) într-un asediu¹⁹ menit să fie atât o operațiune militară definitivă, cât și un act eschatologic. Contrar tuturor așteptărilor, capitala bizantină a rezistat uriașelor desfășurări și îndelungatei presiuni grație energiei și capacităților militare excepționale ale unui general sirian, încoronat în 25 martie 717 ca împăratul Leon III (717–741)²⁰ de către patriarhul Germanos I (715–730)²¹.

Germanos se născuse într-o familie senatorială în jurul anului 650, tatăl său, patriciul Iustinian, fiind executat din ordinul lui Constantin IV pentru implicare în conspirația care a condus la asasinarea în vara anului 668 la Siracuza a tatălui său, împăratul Constans II²². Tânărul Germanos a scăpat de execuție doar fiind castrat și obligat să intre în cler. Pentru educația aleasă²³ și calitățile personale a fost promovat episcop al Cyzicului. În această calitate a luat parte alături de Andrei Cretanul la sinodul constantinopolitan prezidat de uzurpatorul armean Bardanes Filipicos (711–713), care a anulat și ars actele Sinodului VI Ecumenic din 680–681 și a reimpus pentru scurt timp monotelismul. Secretarul imperial Artemios, care l-a detronat pe Filipicos și a fost încoronat în vara anului 713 ca împăratul Anastasios II (713–716), a restabilit Sinodul VI Ecumenic, iar în vara anului 715 l-a promovat patriarh ecumenic pe Germanos. Peste câteva luni numai, Artemios/Anastasios a abdicat intrând în monahism, ca peste alte câteva foarte tulburi și periculoase luni — cu forțele arabe ale lui Maslama concentrându-se pentru asaltul final asupra Constantinopolului, și în care armatele rebele din Asia Mică l-au im-

¹⁹ Cf. Guiland, 1959.

²⁰ Cf. Gero, 1974; Speck, 2002/2003; Brubaker și Haldon, 2011, cap. 2.

²¹ Cf. Beck, 1959; Kazhdan, 1999; Brubaker și Haldon, 2011, cap. 2. „Viața” (BHG 697) e o compoziție târzie și lipsită de valoare istorică.

²² Urcat pe tron la 9 ani în 641 și asasinat în 668 la 37 de ani, în 655 și apoi în primăvara anului 662 Constans II (631–668), în vârstă de 24, respectiv 29 de ani, prezidase procesul și martiriul sfântului Maxim Mărturisitorul și al ucenicilor săi, cei doi Anastasios.

²³ Dintre scrierile lui Germanos ni s-au păstrat opt omilii mariologice și trei tratate teologice: o celebră explicare mistică a Liturghiei (cea mai populară tâlcuire liturgică bizantină), un dialog pe tema limitelor vieții omenești și un tratat de istoria dogmelor „despre erezii și sinoade” (PG 98; CPG III, nr. 8001–8025).

pus împărat pe neînsemnatul Teodosie III (retras și el în monahism) — tronul să fie ocupat de generalul sirian Leon, încoronat de patriarhul Germanos în 25 martie 717, poate în cel mai critic moment din toată istoria Constantinopolului. Bizantinii au rezistat eroic, arabii fiind înfrânți dezastruos într-o confruntare militară de dimensiuni epopeice care a marcat decisiv istoria Europei, blocând pentru șapte secole pătrunderea islamului pe acest continent dinspre Asia.²⁴ Situația a continuat să rămână critică pentru bizantini și după 15 august 718. Deși înfrânți și respinși, arabii n-au renunțat și după doar câțiva ani vor relua atacurile și raidurile pustiitoare asupra Asiei Mici, forțând an de an frontiera naturală de pe munții Taurus. O victorie bizantină decisivă va veni abia în 740, iar o stabilizare va fi adusă abia de al treilea război civil arab dintre anii 744 și 750, care a dus la răsturnarea violentă a dinastiei Umayyazilor și mutarea centrului noului califat arab al Abassizilor de la Damascul atât de apropiat de granița bizantină spre Iran, în Irak, la Bagdad.

Sub presiunea militară constantă a islamului victorios, Leon III și fiul său, Constantin V, au demarat un program de restructurare a statului sub toate aspectele. Rezultatul a fost o veritabilă reformă a Imperiului Roman creștin în sensul renovării tradiției constantiniene a imperiului victorios în puterea Crucii, cu abandonarea polemică a programului monarhiei universale hristocratice prin imagini al lui Iustinian II încheiat într-un dezastru general interpretat ca dreapta pedeapsă a mâniei divine pentru căderea în păcatul colectiv al unei idolatrii publice. Combaterea idolatriei fatale a fost motivația schimbării generale de viziune asupra ideologiei imperiale și politice promovate de împărații isaurieni, a cărei conștiință de sine se reflectă în noua codificare (*Ecloga*)²⁵ a legilor imperiale promulgată de Leon III în 741. Noul drept roman e văzut acum, în continuarea directă a Legii lui Moise, drept constituția unui nou imperiu creștin înțeles ca noul Popor al lui Dumnezeu, nou Israel condus de un nou Iezechia sau Iosia; noi Constantinii, bazileul Leon III și fiul său, Constantin V (născut în 718 și încoronat în 720), purifică în interior templul Bisericii de idolatrie și triumfă astfel în puterea Crucii asupra Asiriei sau Babilonului islamului evitând pedeapsa unei noi captivități asiriene sau babiloniene. Pe noile monede de aur apar pe ambele fețe busturile celor doi împărați doar cu coroane cu cruce pe cap și glob cu cruce în mână — manifest nu doar al noii dinastii, ci și al unei monarhii teocratice constantiniene renovate: în centru nu mai stă nici icoana, nici crucea, ci împărații înșiși cu cruce pe cap și în mână, în al cărei semn înving și domnesc.²⁶

²⁴ În 727, francii conduși de Carol Martel au stopat și ei în centrul Franței, lângă Poitiers, pătrunderea forțelor islamului, care cuceriseră Spania vizigotă, în Europa occidentală, stabilind frontiera lumii creștine pe munții Pirinei.

²⁵ *Ecloga*, 1983 și Humphreys, 2015.

²⁶ Cf. Humphreys, 2011a, 2011b și 2015.

La încheierea primilor zece ani dificili de domnie, o gigantică erupție vulcanică în Marea Egee, care a dus în 726 la apariția unei noi insule între Santorini și Creta, văzută ca un nou semn al mâniei divine pentru recăderea creștinilor în idolatrie, îl determină pe Leon III să inaugureze o campanie de propagandă împotriva icoanelor și a cultului lor. S-a declanșat acum așa-numita iconomahie, o politică oficială de ostilitate față de imaginile religioase și venerarea lor; din 726 și până în 843, cu o pauză între 787 și 815, iconomahia a devenit o constantă a politicii publice a Imperiului Roman sub dinastiile Isaurienilor și Amorienilor. Momentul inițial a fost marcat de un act simbolic²⁷: înlocuirea icoanei lui Hristos de deasupra monumentalei Porți de Bronz (*Chalkē*) a palatului imperial din Constantinopol cu o cruce însoțită de următoarea inscripție:

Chip fără glas și lipsit de suflare / nesuportând suveranul să fie pictat Hristos / într-o pământescă materie călcată de Scripturi în picioare, / Leon cu fiul său, Constantin cel tânăr, / gravează de trei ori fericita întipărire a Crucii, fala creștinilor, pe porțile palatului.²⁸

Așa cum a arătat recent o excelentă interpretare²⁹, în această aparentă simplă substituție de imagini exista un adevărat manifest teologic. Crucea de care e vorba nu era crucifixul Golgoetei, ci Crucea teofanică eshatologică³⁰, simbol al umanității slăvite a lui Hristos schimbat la față, înviat și revenit eshatologic. O umanitate resorbită în forma luminoasă a slavei Sale divine și ca atare nereprezentabile figurat, ci doar în simbolul Crucii teofanice. Expresie a unui refuz vechi-testamentar al idolatriei oricărei imagini religioase figurative, era în același timp și opțiunea pentru o hristologie în care Întruparea era sublimată de Înviere în invizibilitate.

Somat în 17 ianuarie 730 într-o audiență deschisă la palat să-și dea acordul la noua politică semnând un document doctrinar de susținere, patriarhul Germanos a refuzat făcând apel la un sinod ecumenic și a demisionat, retrăgându-se la proprietatea familiei. Promovat patriarh în locul său, fostul său sincel Anastasios (730–754) s-a conformat docil, dar s-a izbit de opoziția patriarhilor Romei și Ierusalimului, care au refuzat să-i accepte scrisoarea de prezentare („sinodica”). Susținut de Ioan Damaschinul, Ioan V al Ierusalimu-

²⁷ Contestat de Auzépy (1990) ca legendă iconofilă creată în secolul IX, proiectând în trecut un gest similar întreprins în 815 de împăratul Leon V, episodul are, cu toată evidența lui hiperbolizare hagiografică în secolul IX, un nucleu a cărui istoricitate este totuși dificil contestabilă *in toto*.

²⁸ La Teodor Studitul, *Respingerea poemelor*; PG 99, 437C.

²⁹ Baranov, 2017.

³⁰ Prezentă, de exemplu, pe absida monumentală a bazilicii Sant'Apollinare in Classe de lângă Ravenna.

lui (705–735) a trimis lui Leon III o scrisoare de protest³¹, iar papa Grigorie II (715–731) a scris și el bazileului scrisori de muștrare³², iar în noiembrie 731 papa Grigorie III (731–741) a condamnat iconomahia imperială într-un sinod roman din 93 de episcopi, ale cărui acte s-au pierdut.³³ Leon III a reacționat confiscând în 722–723 patrimoniile sau beneficiile papalității de pe proprietățile acesteia din sudul Italiei și din Sicilia, aflate sub stăpânire bizantină, și transferând jurisdicția bisericească a episcopilor de aici, dar și din Iliric și Creta, de la Roma Veche la Roma Nouă.³⁴ Din autoexilul său, patriarhul Germanos a continuat să scrie în apărarea orthodoxiei icoanelor, mutându-se la Domnul la o vârstă înaintată după anul 740, fiind îngropat la mănăstirea Chora din Constantinopol. Anatemizat în august 754 de sinodul iconomah de la Hieria condus de fiul lui Leon III, împăratul soldat cu veleități teologice Constantin V (741–775), Germanos a fost reabilitat și aclamat în 13 octombrie 787 de Sinodul VII Ecumenic de la Niceea, numele său fiind ulterior introdus în Sinaxarul constantinopolitan ca sfânt mărturisitor cu pomenire în 12 mai.³⁵

În sesiunea a patra, din 10 octombrie 787, Sinodul de la Niceea a citit și aclamat ca mărturisiri etalon ale credinței orthodoxe iconofile trei scrisori adresate de patriarhul Germanos în perioada 720–740 (cronologia e disputată) unor episcopi din Asia Mică ostili venerării icoanelor³⁶: lui Constantin al Nacoleii, mitropolitului acestuia, Ioan al Synadei, și lui Toma al Claudiopolisului. Față de Constantin al Nacoleii, care a invocat împotriva cinstirii icoanelor interdicția vechi-testamentară a idolilor, Germanos a replicat făcând distincția între slujba cultică (*latreia*) adusă exclusiv Sfintei Treimi și variatele închinări (*proskynēseis*) aduse în semn de cinstire împăraților, dar și Maicii Domnului și sfinților, precum și icoanelor acestora și ale lui Hristos pictate, respectiv ale umanității Lui datorită întrupării, totul în vederea rememorării vieților lor exemplare și imitării virtuților lor.

Dacă episcopului Constantin al Nacoleii, precum și mitropolitului său, Ioan al Synadei, Germanos li se adresează autoritar ca patriarh în funcție și urmărind soluționarea unei controversă provinciale, câțiva ani mai târziu însă episcopului Toma al Claudiopolisului îi scrie ca persoană particulară o lungă apologie, mâhnit de faptul că un fost prieten s-a alăturat acțiunilor publice

³¹ Identificată de Auzépy (1995c) în nucleul unui viitor pamflet împotriva lui Constantin V atribuit lui Ioan Damaschinul (PG 95, 309–344).

³² Nepăstrate ca atare, dar aflate la originea unei corespondențe grecești compilate ulterior și devenite o lectură foarte populară în Bizanțul iconofil; cf. mai jos, t. 2: *Definiri-vând dogmatic orthodoxia (815–1351)*, p. 223–238.

³³ Cf. răspunsul lui Adrian I către Carol cel Mare, mai jos, p. 729–756.

³⁴ Cf. Anastos, 1957; Grumel, 1951–1952, atribuie acest ultim gest lui Constantin V și-l datează 752–757.

³⁵ Cf. mai jos, t. 2, p. 963.

³⁶ Cf. textul lor mai jos, p. 416–433.

împotriva icoanelor și unor controverse care tulbură acum orașe întregi. Fostul patriarh e îngrijorat mai ales de faptul că scandalurile generate conduc la disprețuirea și insultarea creștinismului atât de iudei, cât și de sarakeni (musulmani), care declară peste tot că, întrucât creștinii s-au înșelat în privința icoanelor căzând în idolatrie, adevărul nu poate fi în creștinism. Tot efortul lui Germanos se axează pe evidențierea distanței incomensurabile existente între venerarea promiscuă și imorală a idolilor de către păgânii antici greci și romani și, ocazional, de evreii înșiși, și venerarea pură și profund morală de către creștini a icoanelor sfinților, modele de sfințenie și virtute, mulți dintre ei martiri împotriva politeismului, și ale lui Hristos văzut și arătat în trup. Venerate nu sunt lemnul și culorile, ci Dumnezeu Însuși. Obicei atestat de tradiția patristică și în cele mai multe centre creștine, cinstirea icoanelor n-a fost criticată de Sinoadele Ecumenice și e neverosimil ca ele să fi tolerat existența practicilor idolatre în Biserică. Fiindcă arătarea adevăratului Dumnezeu în Iisus Hristos a adus cu sine căderea idolilor și instaurarea în Biserică Lui a adevăratei închinări în Duh și Adevăr într-un cult adresat și prin sfinți lui Dumnezeu Treime Însuși. Scripturile Vechiului Testament trebuie, așadar, citite cu atenție: alături de interdicția idolilor sculptați, ele îl arată pe Dumnezeu Însuși poruncindu-i lui Moise construcția Cortului Sfânt plin de imagini de plante și de heruvimi. Iconomahii sunt chemați din nou în final să renunțe la a proiecta contradicții și a se lansa în opoziții față de ceea ce este tradiția Bisericii, care să scandalizeze credincioșii simpli și să ofere prilej de aroganțe dușmanilor Crucii lui Hristos. Mai ales că împărații înșiși au ridicat-o în fața palatului lor într-o icoană alături de profeți și de apostoli.

Ulterior, scriitorii iconofili bizantini au pus în circulație tradiția legendară — prezentată în 787 la Niceea de presbiterul Ioan din Ierusalim într-un memoriu citit în sesiunea a cincea³⁷, cunoscută și preluată și de la alți autori — potrivit căreia iconomahia ar fi avut origini nebizantine, fiind sugerată de un magician evreu pervers, califului Yazid, din al cărui decret iconoclast s-au inspirat Leon III sau Constantin al Nacoleii. Deși în forma aceasta³⁸ e o tentativă evidentă de a proiecta în exteriorul lumii bizantine o criză internă acesteia, la baza ei stă un eveniment real, diferit interpretat însă în ultimele decenii de istorici³⁹: faimosul edict iconoclast al califului Yazid II (720–724) care a ordonat distrugerea tuturor imaginilor religioase din califat fără nici o excepție⁴⁰. Decret aberant, anulat la numai un an după moartea lui Yazid de

³⁷ Cf. mai jos, p. 479–481.

³⁸ Cf. analizele lui Speck, 1990.

³⁹ Dacă Brubaker și Haldon (2011), resping orice influențe externe asupra iconoclasmului bizantin, considerându-l un fenomen pur intern lumii bizantine, Crone (1980) sau Herrin (2014), de exemplu, vorbesc de o conexiune directă și indirectă între iconofobia islamică și iconoclasmul bizantin.

⁴⁰ Studiat de Vasiliev, 1956, și recent de Sahner, 2017.

către fratele său, Hisham, edictul iconoclast venea în continuarea legislației anticreștine adoptate de Umar II (717–720)⁴¹ ca reacție față de eșecul suferit în anul 100 al erei islamice în fața Constantinopolului. Aproximativ acest moment eshatologic radicalizase islamul, ai cărui lideri au considerat că, dată fiind apropierea iminentă a Judecării de Apoi, lumea întreagă trebuia pregătită prin propagarea universală a islamului și purificarea ei de orice urmă de idolatrie. Chiar dacă Coranul n-are interdicții precise ale imaginilor idolatre de tipul iconoclast al celor vechi-testamentare, tradiția islamică este iconofobă și aniconică în ce privește reprezentarea ființelor vii.⁴² Imaginile figurative nu sunt considerate rele în sine, dar pot deveni periculoase atunci când încurajează explicit imoralitatea sau când pictorul parodiază creația vie a lui Dumnezeu încercând o să o dubleze și astfel să ecraneze adevărul ei ultim: pe Dumnezeu, a Căruia imagine este tocmai absența oricărei imagini figurative. Din 690, prin Cupola Stâncii, prin războiul monedelor sau demolarea catedralei din Damasc califul se angajase într-o clară dispută vizuală cu lumea creștină într-un amplu efort de a revendica pentru islam spațiul public dominat în între Orientul Apropiat de monumente și simboluri creștine în condițiile în care cuceritorii arabi erau o elită minoritară într-un ocean creștin.

Iconofobia islamică n-a rămas fără efect asupra comunităților creștine de toate confesiunile din Orientul Apropiat generând atât reacții și atitudini concrete, cât și o dezbatere internă în sânul comunității chalcedoniene considerată „melkită”, adică „imperială”, întrucât era în comuniune cu creștinii din Imperiul constantinopolitan. Acest dublu fenomen este documentabil atât arheologic, cât și textual. Arheologii au excavat în ultimele decenii mai ales în Iordania și Israel peste o sută cincizeci de mozaicuri care atestă îndepărtarea sistematică, atentă (nu violentă), a imaginilor umane și animale de pe pavajele bisericilor chalcedoniene din această zonă. Apare astfel amplu documentat un adevărat „iconoclastism palestinian” datat între anii 730 și 750⁴³, care atestă intenția evidentă a creștinilor de a se acomoda ei înșiși noului regim nonfigurativ al vizualului impus de islam, practicând un creștinism epurat, concentrat pe Euharistie și Cruce, evitând conflictul pe imagini.

Acesta e fundalul istoric în care a apărut în Siria și Palestina secolelor VII–VIII enigmatică figură a sfântului Ioan din Damasc (cca 670–750), cel care a scris în mod paradoxal pe teritoriul califatului iconofob cea mai solidă apărare teologică a iconofiliei și critică a primei iconomahii bizantine. Autor al unei

⁴¹ Umar II a interzis astfel creștinilor accesul la poziții în stat, dreptul de a depune mărturie împotriva unor musulmani, de a se ruga cu voce tare, de a bate toaca, de a călări cai și a vinde vin, i-a obligat să poarte o haină lungă distinctivă și, mai ales, a scutit pe converțiți de plata umilitorului tribut pe cap de nemusulman (*jizya*). Cf. Levy-Rubin, 2018.

⁴² Cf. A. Grabar, 1977.

⁴³ Cf. sinteza recentă a lui Reynolds, 2018.

extinse și complexe opere⁴⁴, alcătuită din comentarii biblice, tratate dogmatice, omilii și creații iconografice, palestinianul Ioan Damaschinul, considerat ultimul sfânt Părinte al Bisericii din Răsărit, a realizat sinteza⁴⁵ filozofică, teologică și poetică a întregii tradiții patristice anterioare, devenită ulterior etalonul ortodoxiei bizantine, sinteză forțată în „creuzetul” care a fost Palestina ocupată de arabi dintre anii 650 și 750. Majoritatea covârșitoare a studiilor consacrate până nu de mult gândirii și operei damaschiniene au tratat-o ca aparținând teologiei bizantine acceptând imaginea târzie și anacronică oferită despre biografia sa de „viețile” bizantine scrise în greacă și arabă în secolele IX–XII.⁴⁶ Acestea din urmă oferă însă o relatare romanțată târzie, un adevărat roman hagiografic bizantin, lipsit însă de valoare istorică și mai ales de contextul ei real: Siria și Palestina anilor 650–750, date care coincid exact cu dominația califatului arab de către dinastia Umayyazilor care și-au stabilit capitala la Damasc.

Bizantinologi, arabiști și teologi recenți⁴⁷ au descifrat însă, plecând de la indiciile oferite de toate sursele, în special orientale, o altă imagine, mult mai interesantă. Ioan se trăgea dintr-o familie arabă sau siriană elenizată aparținând aristocrației provinciale din Damasc, dar cu foarte proastă reputație între creștinii din Orient. Bunicul, Mansur banu Sarjun (Sergios), înalt funcționar fiscal pe timpul lui Heraclios, fusese cel care a negociat în 636 predarea Damascului arabilor, act de înaltă trădare, care l-a obligat pe Heraclios să evacueze Orientul. Fiul acestuia, Sarjun (Sergios) banu Mansur al-Rumi (romanul), a fost timp de peste patru decenii secretarul personal al califilor Umayyazi Muawiya și Abd al-Malik. Fiul lui Mansur al-Rumi, Mansur banu Sarjun, a fost și el inițial înalt agent fiscal făcând parte din administrația din Damasc, apropiat de fiii lui al-Malik. Deținător al unei educații literare și teologice grecești de excepție, el a fost totodată un promotor activ al ortodoxiei chalcedoniene „melkite” („maximiene”) între creștinii din Orientul Apropiat. În 705, odată cu înăsprirea legislației anticreștine, cu arabizarea administrației și transformarea catedralei din Damasc în moschee, Mansur banu Sarjun pleacă la Ierusalim. Devenit monah și preot la biserica Învierii sub numele Ioan Damaschinul, Mansur banu Sarjun a fost timp de trei decenii principalul colaborator al noului patriarh chalcedonian al Ierusalimului, Ioan V (705–735) — primul după cei aproape șaptezeci de ani de vacanță care au urmat păstoririi sfântului Sofronios (634–638), cel care predase Orașul sfânt califului Umar — la opera de revitalizare și definire a identității teologice

⁴⁴ Pentru listă și ediții, CPG III, nr. 8040–8070. Ed. critică Kotter, 1969–1981. Monografia-standard Louth, 2002, și actele Simpozionului Internațional Bose, cf. Chialà și Cremaschi (ed.), 2006.

⁴⁵ Cf. Markov, 2015.

⁴⁶ Cf. Fecioru, 1935.

⁴⁷ Auzépy, 1994; Griffith, 2006, 2008, 2016; Kontouma, 2000, 2015; Janosik, 2016; Najib, 2018.

proprii a comunității chalcedoniene, un imperativ urgent în contextul complicatului mozaic confesional creștin din Orientul Apropiat.

Dominația arabă a însemnat, pe de o parte, eliberarea de sub presiunea și marginalizarea permanente aplicate de imperiul constantinopolitan numeroaselor comunități antichalcedoniene din Orientul Apropiat, majoritare, care au înflorit acum; pe de altă parte, a adus cu sine deruta și marginalizarea comunităților chalcedoniene „imperiale” („melkite”), privite cu suspiciune de autoritățile arabe ca potențial neloiale față de califat. Oștii Imperiului Roman chalcedonian care îi persecutasese permanent, antichalcedonienii orientali erau fideli califatului eliberator și profitau din plin de noul climat pentru misiune și organizare, beneficiind de centrele culturale și teologice înfloritoare reprezentate de solidele școli siriace de la Qeneshre (Chalcis), monofizită, și Nisibis, nestoriană.

O parte importantă din opera monahului și preotului Ioan din Damasc o reprezintă șirul de tratate dogmatice în favoarea hristologiei chalcedoniene, în care polemizează împotriva iacobiților, nestorienilor și maniheilor, la care se adaugă dublul efort de sinteză teologică a întregii orthodoxii, atât în plan filozofic și dogmatic, cât și imnografic. Dacă sinteza poetic-omiletică voia să fie un rezumat pentru uz intern al unei orthodoxii chalcedoniene obligate să-și restrângă discursul misionar la spațiul cultic, întrucât cel public era acum controlat de islam, sinteza dogmatico-filozofică era o apologie nepolemică de tip enciclopedic a coerenței interne a revelației triado- și hristo-centrice a Bisericii chalcedoniene, într-un moment în care teologia islamică realiza și ea deja primele tentative similare de sinteză rațională. În cadrul aceluiași demers apologetic Ioan Damaschinul a oferit și prima evaluare teologică creștină a islamului⁴⁸ prezentat ca „erezia ismaeliților”, ultimă erezie de tip iudeo-creștin având în centru o hristologie sectară de tip arian și o viziune unitariană, antitrinitară, prescurtată, a adevăratului monoteism trinitar. În mod evident, islamul reprezenta pentru creștinii din Orient o tentație care trebuia să fie conștientizată pentru a stăvili, mai întâi, convertirile la noua „religie/superstiție” a ereziarhului „Mameth” — în care Ioan din Damasc vede un personaj eshatologic: un precursor al lui Antihrist —, convertiri accelerate de noul curs inițiat de Umar II. Iar în al doilea rând, pentru a contracara efectele influenței sale indirecte manifestate în practicarea unui creștinism acomodat de bunăvoie la iconofobia figurativă a islamului și atestat arheologic de mozaicurile „corectate” în sens nonfigurativ de pe pavajele bisericilor chalcedonienilor din Palestina și Transiordania.

Coincidența cronologică recent remarcată dintre mozaicurile creștine iconofobe palestinienne și tratatele apologetice ale lui Ioan din Damasc „împotriva celor ce calomniază sau acuză sfintele icoane” oferă cheia explicativă a

⁴⁸ În finalul tratatului „Despre erezii”, cap. 100; cf. Sahas, 1972 și Schadler, 2018.

genezei și cea interpretativă a sensului pledoariei lor. Intuim acum în sfârșit atât publicul căruia îi era destinată, cât și dezbateră în care au intervenit nemijlocit. Publicul lor a fost unul palestinian, nu constantinopolitan, iar dezbateră s-a purtat în interiorul comunității chalcedoniene și privea tipul de creștinism fidel cu adevărat revelației lui Hristos: aniconic sau iconofil. Pentru Ioan Damaschinul, cu riscul asumat de a fi expuse acuzațiilor de idolatrie iudaice sau islamice, icoanele și venerarea lor sunt absolut indispensabile, fiind singurele care garantează fidelitatea Bisericii față de întreaga dinamică soteriologică a revelației culminând în Întruparea lui Dumnezeu în Hristos și îndumnezeirea omului în sfinții Lui. Nu se poate face economie de icoane fără a amputa și desfigura economia eclezială a revelației lui Hristos.

Pe fondul acestei dezbateri interne în sânul comunității chalcedonienilor din Palestina umayyadă vestea decretelor imperiale iconomahie ale lui Leon III, împăratul chalcedonian al Constantinopolului, a venit ca un pumnal înfipt în spatele creștinilor ortodocși, expuși aici atât presiunilor iconofobe ale islamului, cât și asimilării lor practice de o parte însemnată, probabil majoritară, a chalcedonienilor palestinieni nedoritori să se confrunte cu islamul în registrul vizual considerat secundar sau indiferent.

Ioan din Damasc a răspuns mobilizării teologice declarate de către patriarhul Ioan V al Ierusalimului în scopul formulării unei opoziții ferme față de politica iconomahă a bazileului bizantin din Constantinopol. Publicul discursurilor damaschiniene se afla însă în bisericile din Ierusalim și din Palestina, unde au și fost citite și circulat. În starea de război total și continuu dintre califat și imperiu, orice fel de contacte, fie și polemice, ale chalcedonienilor orientali cu cei de la Constantinopol ar fi fost interpretate de autoritățile arabe ca trădare și pedepsite ca atare. Criticând și denunțând decrete imperiale asemenea sfântului Maxim Mărturisitorul cu un secol înainte, Ioan din Damasc devenea în mod automat vinovat de înaltă trădare față de bazileul însuși, suveranul de drept al tuturor creștinilor ortodocși din lume. În 754 sinodul iconomah de la Hieria l-a anatemizat nominal de patru ori pe arabil „Mansur” ca trădător al imperiului creștin.⁴⁹ Și oricine deținea și difuza în imperiu scrierile unei astfel de persoane devenea complice la înaltă trădare și pedepsibil ca atare. Așa se explică faptul că în ambele faze ale controversei bizantine ele nu au fost invocate și folosite de iconofili bizantini. Nici patriarhul Tarasios, nici Sinodul VII Ecumenic din 787, nici Teodor Studitul și Nichifor Mărturisitorul, care iau apărarea icoanelor după 815, nu cunosc apologiile pentru icoane ale lui Ioan Damaschinul. Scrierile și memoria sa au pătruns în lumea bizantină pe filiera iconografică și omiletică abia după triumful definitiv al icoanelor din 843, pomenirea sa în 4 decembrie fiind introdusă în Sinaxarul constantinopolitan.⁵⁰

⁴⁹ Cf. mai jos, p. 190.

⁵⁰ Cf. mai jos, t. 2, p. 963.

Studierea întregii tradiții manuscrise cu prilejul publicării ediției critice⁵¹ a confirmat faptul că, spre deosebire de alte opere, tratatele damaschiniene în apărarea icoanelor au avut o circulație manuscrisă redusă și diferită de formula actuală. Cele trei „Cuvinte” (*logoi*) se găsesc grupate împreună doar într-un singur manuscris din secolul XIII⁵², singurul care redă „Cuvântul III” în integralitate; două manuscrise din secolul IX au unul „Cuvântul I”, altul „Cuvântul II”, iar opt manuscrise din secolele XIV–XV au o compilație alcătuită din „Cuvântul I” (1–27) unit cu „Cuvântul III” (16–42). Cum se vede grafic în ediția lor critică (și în traducerea de mai jos) în formulă sinoptică, cele trei „Cuvinte” reprezintă de fapt un singur text în trei variante succesive. „Cuvântul I”, cel mai des copiat, e un discurs apologetic rostit pe un ton moderat într-o adunare în care se afla și patriarhul Ierusalimului. „Cuvântul II”, mai puțin transcris, este, așa cum reiese din prolog, o variantă simplificată rescrisă pentru un public mai larg, dar pe un ton vehement polemic față de Leon III și intervenția nelegitimă a împăratului în chestiunile ce țin de credința Bisericii; „Cuvântul III”, păstrat integral într-un singur manuscris, e o compilație cu caracter de compendiu sistematic realizată pe baza primelor două „Cuvinte” cu omiterea oricăror aluzii la împărat și la evenimentele contemporane. Toate cele trei „Cuvinte” sunt urmate de „florilegii”, antologii de citate patristice în sprijinul confecționării, utilității și venerării imaginilor sfinte: primele două au un florilegiu practic comun, celor 38 de citate patristice și hagiografice ale „Cuvântului I” adăugându-li-se în „Cuvântul II” doar încă alte șapte; în schimb, amplul florilegiu anexat „Cuvântului III” grupează nu mai puțin de 95 de citate în majoritate noi, doar 9 dintre ele regăsindu-se în florilegiile I–II.

Primele două „Cuvinte” în apărarea icoanelor par scrise între anii 726 și 731, sau nu mult timp după, ca reacție la un număr de decizii imperiale (*thespismata basilika*) prin care Leon III interzicea sau limita venerarea icoanelor în imperiu (I, 1; I, 66 = II, 69), dar și la un document teologic justificativ anexat decretelor și alcătuit dintr-un șir de interogații critice urmate de citate biblice și câteva citate patristice.⁵³

Primul „Cuvânt” împotriva celor care „calomniază” icoanele se deschide cu o introducere retorică în care, în fața spectacolului Bisericii agitate de valurile furtunii declanșate recent, Ioan Damaschinul își declară hotărârea de a grăi cu curaj înaintea împăraților (*Ps* 118, 45), care nu pot fi deasupra legilor (1), pentru păstrarea instituțiilor bisericești. Afirmția că Biserica trebuie să

⁵¹ Kotter, 1975.

⁵² Aflat astăzi la Napoli, cel după care s-a făcut și ediția princeps la Roma în 1553, al cărei text a fost retipărit la Basel în 1575 și la Paris în 1712, fiind retipărit de J.-P. Migne în PG 94, 1227–1420 și tradus în românește de Fecioru, 1937.

⁵³ Cf. Baranov, 2002.

se teamă că a căzut în idolatrie din cauza icoanelor, o predanie veche în ea, îi face o gravă și periculoasă nedreptate, sugerând că s-a putut înșela (2). Înainte de a începe apărarea Bisericii, Ioan Îl roagă pe Dumnezeu să-l îndrume pe calea dreaptă fără a se abate nici la dreapta, nici la stânga, iar pe arhiepiscopul/patriarhul care asistă să-i primească discursul, prin care își propune să dea o mână de ajutor adevărului războit (3). Slujba și închinarea cultică a creștinilor este adresată doar Sfintei Treimi, niciodată creaturii, ci doar Creatorului, în cazul creștinilor un Creator făcut trup pentru a ne face părtașii Lui, și ca întrupat și văzut putând fi înfățișat în icoane (4). Interdicțiile deuteronomice invocate ca primă obiecție de iconomahi (5) trebuie luate în intenția și contextul lor: au fost date ca lege evreilor pentru a-i împiedica să cadă în idolatrie (6-7); creștinii aflați sub har și după întrupare nu se tem să traseze în scris și în culori toate tainele economiei mântuitoare a lui Hristos de la naștere la înălțare (8). Nu se tem nici de închinare, fiindcă știu diferența între slujbă cultică și cinstire (8). Știu și definițiile diverselor icoane: naturală (9), exemplară (10), simbolică (11), tipologică (12) și memorială prin scris și prin vedere (13). Știu și diferitele moduri de închinare: de slujbă cultică și de cinstire (14). La o lectură mai atentă a Scripturilor se observă că pe Sinai Același Dumnezeu poruncește israeliților atât să nu-și facă idoli ciopliți, cât și să umple Cortul/Templul cu imagini și heruvimi (15). Dar nici Moise și Israel în Cort, nici creștinii în biserici nu se închină materiei — care nu trebuie discreditată ca inferioară și rea, în sens dualist, maniheic —, ci Creatorului materiei, Care a făcut și face prin materie, umplând-o de har și energia Sa divină, economia mântuirii. Creștinii venerază astfel în mod legitim locurile sfinte ale Golgotei și Mormântului Domnului, Masa altarului bisericii, cartea Evangheliei, Discul și Potirul euharistic (16 și 22). Icoana sfințește vederea, primul simț, și are rol memorativ și didactic: ce este cartea pentru știutorii de carte e icoana pentru cei neștiutori (17). A doua obiecție la care răspunde în continuare Ioan privește icoanele sfinților: iconomahii se declară gata să accepte icoanele lui Hristos și Fecioarei Maria, nu și pe cele ale sfinților, cărorora le-au declarat război, ignorând faptul decisiv că sfinții ajunși dumnezei prin îndumnezeire sunt cei în care se realizează scopul ultim al economiei întrupării lui Dumnezeu, care e îndumnezeirea omului (19). Dacă Solomon a umplut templul lui Dumnezeu cu palmieri și heruvimi, creștinii umplu bisericile cu sfinți, adevăratele temple vii ale lui Dumnezeu (20), armata și prietenii lui Dumnezeu oferiți spre imitare și a căror cinstire trece, potrivit celebrei analogii din cultul imaginilor imperiale din tratatul pnevmatologic al sfântului Vasile cel Mare, la originalul lor (21). Icoanele sunt alăturate apoi de sfântul Ioan șirului predaniilor nescrise din care e alcătuită tradiția apostolică a Bisericii inventariate tot de sfântul Vasile în același tratat „Despre Sfântul Duh” (23). Cât privește citatele patristice ostile imaginilor invocate de iconomahi, ele se referă nu la uzul imaginilor religioase, ci la abuzul lor

idolatriu (24), faimosul pasaj iconomah din sfântul Epifanie al Constantinopolului fiind falsificat, cum atestă însăși biserica din Cipru în care se află relicvele lui și care e plină de icoane; chiar și în cazul în care acesta ar fi autentic, mărturia sa izolată nu poate fi invocată drept normă în Biserică (25). După care e introdus „roiul” (26) florilegiului cu citate scripturistice și 38 patristice și hagiografice comentate cu scolii (28–64): pasaje din Părinții „clasici”: Dionisie Areopagitul, Vasile cel Mare, Grigorie al Nyssei, Ioan Hrisostom, completate cu amplul și esențialul fragment din apologia contra iudeilor a episcopului hagiograf cipriot din anii 630–650 Leontie al Neapolisului, cu un pasaj din Severian al Gabalei și două extrase hagiografice, încheiate cu un episod din „Pajiștea” duhovnicească a sfinților Sofronios și Ioan Moschos. Epilogul „Cuvântului I” (66–67) trage concluziile practice din argumentația desfășurată, nu înainte însă de a reaminti faptul că, dacă nici un împărat, părinte sau sinod anterior n-au încercat să le înlăture, icoanele și venerarea sunt o permanență în viața Bisericii, contestarea lor pe motiv de idolatrie fiind o „credință nouă”, care expune inacceptabil creștinismul ironizării necredincioșilor (iudeilor și musulmanilor). În numele publicului, sfântul Ioan afirmă în final hotărârea comună a chalcedonienilor orientali de a nu tolera acest nou creștinism și de a nu se supune unui edict imperial abuziv („tâlharesc”) care anulează predania Bisericii, revendicând în termeni fermi independența ei doctrinară: nu împărații decid în Biserică, ci sinoadele. Nu pronunță însă anatema apostolică (Ga 1, 8) asupra împăratului și colaboratorilor lui în speranța că se vor întoarce la adevăr (66). Creștinii adevărați vor avea mereu în casele lor icoana lui Hristos și se vor închina ei, dar și icoanelor prietenilor Lui, sfinții, și mai ales icoanei mamei Lui. Sunt rugați în final să țină cu fermitate predaniile Bisericii, evitând ruinarea edificiului ei prin eliminarea unor componente aparent minore, dar în fapt vitale, și să fie tari (67).

Al doilea „Cuvânt” împotriva celor ce „acuză” icoanele se deschide explicându-și motivul redactării sale: Ioan îl scrie din ascultare față de unii creștini care s-au plâns că n-au înțeles ușor „Cuvântul I” și au cerut o expunere mai simplă și mai clară. Ioan elimină acum dezvoltările teoretice și accentuează tonalitatea combativă. Punctul de plecare e războiul șarpelui cu umanitatea: după ce în Eden l-a amăgit pe om cu falsa îndumnezeire și patimile iraționale, pe tot parcursul istoriei diavolul a încercat să-i ducă pe unii oameni spre ateism, pe alții spre politeism (1), pe unii să-i ducă spre dualismul dintre bine și rău ca principii coeternă, iar pe creștini să-i ducă spre erezii trinitare sau hristologice opuse, făcându-i să creadă că Sfânta Treime e sau o simplă persoană, sau trei ființe, iar Hristos e sau două persoane, sau o singură natură (2); în timp ce adevărul e calea de mijloc între aceste extreme: răul e accident, nu ființă; Dumnezeu e o ființă în trei ipostase, iar Hristos e o persoană în două naturi (3). Dacă pe vechiul Israel l-a convins să-și facă idoli, i-a ridicat acum pe unii din Biserică spunând că nu trebuie înfățișate în icoane biruințele lui

Hristos și ale sfinților asupra diavolului anume pentru ca acestea să nu mai fie afișate public (4). Creștinii nu sunt însă idolatri, pentru că nu fac nici o icoană a Dumnezeuului nevăzut, nici a unor oameni divinizați, ci pe cea a unui Dumnezeu întrupat și a prietenilor Lui (5). În spatele iconomahiei stă gelozia diavolului invidios pe victoriile sfinților și nedoritor ca ei să fie imitați. În sensul avertismentului paulin din *Galateni* 1, 8, creștinii sunt îndemnați să nu primească nici o altă evanghelie, nu numai de la un înger, dar nici de la un împărat (6). Apoi să invoce Scripturile cu o cercetare atentă a sensurilor date atât de contextele diferite, cât și de unitatea revelației Aceluiași Dumnezeu prin profeți în Vechiul Testament, prin Fiul întrupat în Noul Testament (7). Interdicțiile Decalogului și profeților vizează riscul real al idolatriei la care a fost expus vechiul Israel (8), dar Același Dumnezeu care interzice idolii poruncește lui Moise să așeze în Cortul Său imagini de heruvimi (9). Icoanele ar fi rele dacă ar pretinde să picteze Dumnezeirea Însăși sau ar fi zeificate. Or sfinții părinți care au dăruit templele și idolii păgâni au construit biserici și au pictat în ele icoanele lui Hristos și ale sfinților morți pentru El. Interzis în Vechiul Testament, după învierea lui Hristos și îndumnezeirea omului prin întruparea Lui cultul morților și icoanele sfinților sunt permise (10). De aceea, oricine desființează icoanele și nu li se închină e dușmanul lui Hristos, al Maicii Domnului și al sfinților Lui și avocat al diavolului, icoanele marcând triumfurile celor dintâi asupra acestuia (11). Împărații creștini trebuie să se ocupe de societatea politică și să nu dea în locul patriarhilor — fericitul Germanos e acum în exil — legi Bisericii conduse de urmașii apostolilor (12). Pretextul inferiorității materiei icoanelor față de realitățile spirituale pictate e o inacceptabilă degradare maniheică a materiei (13), pe care creștinul adevărat o venerază nu pentru ea însăși, ci pentru Dumnezeu când Se revelează în ea, cu trimiteri la Golgota și sfântul Mormânt (14). Sfinții trebuie cinstiți și ei în icoane ca niște prieteni ai lui Dumnezeu, pentru imitarea vieții lor exemplare, știind bine că cinstirea lor trece, potrivit sfântului Vasile, la prototipul lor (15) și ele fac parte din tradițiile nescrise ale Bisericii. Biserica e condusă de Evanghelia lui Hristos și de predaniile scrise și nescrise, nu de „Evanghelia după Leon”, nici de canoane/reguli imperiale, cum au făcut-o în trecut împărații eretici susținători ai arianismului, ca Valens, ai monofizismului, ca Zenon și Anastasios, sau ai monotelismului, ca Heraclios, Constans și Filipicos (16). Citatele patristice ostile imaginilor invocate de iconomahi se referă nu la uzul imaginilor religioase, ci la abuzul lor idolatru (17), pasajul iconomah din sfântul Epifanie al Ciprului fiind falsificat, fapt atestat chiar de biserica sa din Cipru plină de icoane, și în orice caz mărturia unui singur Părinte nu poate fi invocată ca lege a întregii Biserici (18). Dacă creștinii se închină instrumentelor Pătimirii lui Hristos — crucii, lăncii, buretelui —, nu se vor închina oare crucii și icoanei Celui Răstignit pe ea, mai ales că nu se închină materiei și culorilor lor; o arată practic faptul e că, atunci când acestea se deteriorează,

crucile și icoanele deteriorate sunt arse (19). Icoanele sunt o predanie veche atestată de Scripturi: Primul care a făcut o icoană a fost Dumnezeu Însuși creându-l pe om după chipul/icoana Lui (Fc 1, 27); tot El i-a cerut lui Moise (Ieș 3, 7) să se închine pământului sfânt pe care era rugul nears, care o prefigura pe atotsfânta Maică a Domnului, a cărei icoană e venerată de creștini. Interdicția Decalogului se referă la idolatria lui Israel cu inima împietrită, acum însă, după Hristos, lucrurile s-au schimbat (20). Cum arată *Epistola către Evrei* (22), Dumnezeu avea cu Cortul vechi și cultul său o pedagogie duhovnicească în scopul de a-i ridica pe oameni de la „umbra” vechiului Legământ la cultul Bisericii, „icoana” cultului eshatologic al Ierusalimului de sus, care e „realitatea” veșnică și ultimă a revelației divine (23). Este inserat apoi (24–59 și 69) florilegiul patristic comentat din „Cuvântul I” (28–64), la care sunt adăugate șapte citate noi din Ioan Hrisostom, Ambrozie, Maxim Mărturisitorul și Anastasios al Antiohiei (60–66). Finalul „Cuvântului II” (69–70) reproduce exact angajantul epilog al primei cuvântări (66–67) reiterând astfel atât refuzul acceptării noului creștinism iconomah impus abuziv prin edicte imperiale, cât și refuzul de a admite o Biserică condusă nu de sinoade și de tradiția ei, ci de împărați — amenințați în caz de neînțoarcere cu anatema apostolică —, precum și îndemnul adresat adevăraților creștini de a ține cu fermitate tradițiile Bisericii, al cărei edificiu riscă să se ruineze și desfigureze grav prin eliminarea icoanelor și a venerării lor.

Cel de-al treilea „Cuvânt” împotriva celor ce „resping” icoanele este un tratat sistematic obținut prin reluarea primei secțiuni polemice a „Cuvântului II” (1–7, 9–10) cu eliminarea tuturor părților și criticilor personale și adăugarea unei ample secțiuni teoretice finale reprezentând rescrierea și amplificarea celor câtorva capitole teoretice din „Cuvântul I” (9–14). Tratatul se deschide direct cu războiul șarpelui cu umanitatea declanșat în Eden și continuat în istorie prin ateism, politeism, dualism religios și prin ereziile antitrititare și antihristologice apărute în Biserică (1). Dacă pe vechiul Israel l-a împins spre idolatrie, acum îi împinge pe unii din Biserică spre iconomahie (2), în spatele căreia stă diavolul gelos pe victoriile sfinților și pe imitarea lor de creștini. Creștinii sunt îndemnați deci mai întâi să nu primească nici o altă evanghelie (Ga 1, 8), nu numai de la un înger, dar nici de la un împărat (3); apoi să cerceteze Scripturile cu atenție la sensul lor oferit atât de contextele diferite, cât și de unitatea revelației Aceluiași Dumnezeu prin profeți în Vechiul Testament, prin Fiul întrupat în Testamentul Nou (4 și 6). Interdicțiile Decalogului și profeților vizează idolatria la care era expus vechiul Israel (5–7) și sunt adresate iudeilor aflați sub Lege, nu creștinilor aflați după întrupare sub har și, ca atare, chemați să scrie atât prin cuvânt, cât și prin culori, toate momentele economiei mântuitoare a Întrupării (8). Chiar și în Vechiul Legământ, Același Dumnezeu care din pricina idolatriei interzice imaginile cioplite cere lui Moise să umple Cortul Său de imagini de heruvimi. Imaginile

religioase ar fi rele dacă ar pretinde să picteze Dumnezeu Însăși sau ar fi zeificate. Dar sfinții Părinți în același timp au dărâmat templele și idolii păgâni și au construit biserici pictând în ele atât icoanele lui Hristos Cel întrupat, cât și ale sfinților morți, al căror cult interzis în Vechiul Legământ e permis după învierea lui Hristos și îndumnezeirea omului prin întruparea Lui (9). De aceea, oricine desființează icoanele și nu li se închină e dușman al lui Hristos, al Maicii Domnului și al sfinților Lui și avocat al diavolului, icoanele marcând triumfurile lor asupra acestuia. Sărutarea lor seamănă cu sărutarea în semn de afecțiune a hainei unei persoane iubite sau a veșmintelor unor persoane cu autoritate (10). Icoanele fac parte din tradiția Bisericii la fel ca și expresiile dogmatice care, deși nu există ca atare în Scripturi, au fost hotărâte de sfinții Părinții și primite de toți ortodocșii. Hristos Însuși face în orice caz aluzie la icoana Lui în Matei 22, 17-22 (11) și la vizibilitatea Lui în Matei 13, 16-17, unde-i fericește pe cei care-L văd. Iar ceea ce apostolii au auzit și văzut fizic, creștinii aud prin Scripturi și văd în icoane (12).

Partea originală a „Cuvântului III” este cea de-a doua (14-41): celebra sistematizare teologică de tip aproape scolastic a variatelor „icoane” și „închinări” existente în creștinismul orthodox sub forma unui răspuns la întrebările esențiale: ce sunt ele? câte sunt? pentru ce sunt? (14). Punctul de plecare e definiția (răspunsul la întrebarea: ce este ceva?): icoana/imaginea e, potrivit etimologiei cuvântului grecesc *eikōn*, o asemănare a unui model/original și ca atare include atât o similitudine, cât și o diferență față de acesta (16). Există pentru a face văzut ceva nevăzut și a arăta ceva absent sau aflat la distanță, făcând astfel posibilă atât cunoașterea realității existente, cât și acțiunea morală prin imitare (17). Există șase genuri de icoane/imagini: mai întâi, icoana/imaginea naturală, exemplu suprem fiind aici Hristos care, ca Fiul veșnic al Tatălui, este Icoana (*Eikōn*) invizibilă a Dumnezeului invizibil (Col 1, 15), Strălucirea reflectată (*Apaugasma*) a slavei sau Conturul trasat (*Charaktēr*) al ființării Lui (Evr 1, 3) (18). Vin apoi imaginile reprezentate de paradigmele divine, gândurile pe care le are Dumnezeu în mintea Sa despre creația Sa viitoare reprezentând totodată modelele eterne potrivit cărora au fost create toate (19). Urmează imaginea/icoana imitativă creată a lui Dumnezeu care e omul creat de Dumnezeu (cf. Fc 1, 27-28) potrivit Imaginii/Icoanei Sale în vedere asemănării cu El (20). Vin apoi mai întâi realitățile sensibile ca imagini analogice ale unor realități invizibile accesibile contemplativ, potrivit ierarhiei divine cosmice și ecleziale descrise în tratate sale de Dionisie Areopagitul (21). Ele sunt urmate de evenimentele istorice trecute ca imagini anticipatoare sau prefigurative ale unor evenimente sau realități viitoare cunoscute din tipologia exegetică și liturgică (22). La final apar și imaginile rememorative, create de om fie în scris și depuse în cărți, fie în culori și fixate în tablouri, medii indispensabile ale rememorării aflate la baza atât a cunoașterii, cât și a acțiunii umane. Din această ultimă categorie de imagini fac parte

și icoanele în sens restrâns de imagini în culorienerate religioase (23). Re-reprezentate în aceste icoane sunt corpurile și aspectele vizibile ale realităților (24), nu natura divină invizibilă și necorporală la modul absolut. Îngerii, demonii și sufletele, necorporale în sens relativ, dar și divinul, necorporal la modul absolut, sunt reprezentabili în formele pe care le iau pentru a apărea potrivit naturii noastre duble (25). Primul care a făcut o icoană/ imagine a fost Dumnezeu Însuși: Una nevăzută, născând din veci pe Fiul Său ca Icoană exactă a naturii Sale invizibile, și alta văzută, creându-l pe om după imaginea Sa (ca imagine creată a Imaginii Sale necreate Care e Fiul); imagini/icoane și forme ale Lui a arătat apoi Dumnezeu în teofaniile prin care S-a arătat patriarhilor și profeților. Aceștia n-au văzut în ele natura lui Dumnezeu, ci prefigurări și icoane ale Logosului divin nevăzut Care avea de gând să Se facă văzut și arătat ca om; s-au închinat chiar și imaginilor unor îngeri, nu însă ca unor zei, ci ca unor slujitori ai lui Dumnezeu. Iar dacă patriarhii și profeții s-au închinat unor imagini ale lui Dumnezeu sau îngerilor, cu atât mai mult creștinii se închină lui Hristos, Logosul divin întrupat, și prietenilor Lui îndumnezeiți, sfinții. Pentru că îngerii participă doar la energia și harul divin, pe când oamenii uniți prin împărțășirea sfintelor Taine cu umanitatea lui Hristos unită ipostatic cu dumnezeirea, participă real la Natura divină (cf. 2 Ptr 1, 4) prin îndumnezeire, și ca atare sunt superiori îngerilor (26).

Aceeași abordare sistematică e aplicată apoi noțiunii de închinare/proster-nare (*proskynēsis*). Mai întâi este definită ca un semn de supunere și umilință (27). Singurul vrednic prin însăși natura Lui de închinare este Dumnezeu, închinarea la El având forma supremă a unei slujbe cultice (*latreia*) manifestată în cinci modalități: e, mai întâi, expresia supunerii totale de sclav, trup și suflet, a tuturor creaturilor față de Stăpânul și Creatorul lor (28), e, apoi, expresia admirației fascinate și dorinței perfecțiunii Lui absolute (29), a mulțumirii pentru lucrurile bune primite în dar de la El (30), a lipsei lor și speranței de a le primi cândva (31) și a pocăinței și mărturisirii pentru că le-a pierdut. Aceste modalități reflectă și creșterea duhovnicească a omului de la starea de rob, dominată de frica de păcat și de pedeapsă, la cea de angajat cu plată, în care are lipsa și speranța de a dobândi răsplătiri de la Dumnezeu, la cea de fiu, în care domină recunoștința și dragostea necondiționată de Dumnezeu Însuși (32). Primesc închinare însă și toate cele și toți cei în care Se odihnește și Se slăvește Dumnezeu și în care închinat și slăvit este El Însuși: mai întâi, persoanele sfinte ale sfinților (33), apoi Locurile sfinte unde a trăit Domnul pe pământ (34), obiectele și vasele sfinte: evangheliile, potirele etc. (35), prefigurările din Vechiul Testament și corespondentele lor din Noul Legământ: crucea și icoanele lui Hristos, ale Mamei și prietenilor Lui (36). Acestor patru moduri de închinare a lui Dumnezeu li se mai adaugă alte trei închinări de cinstire ale oamenilor: mai întâi, unii altora din iubire și față de chiul lui Dumnezeu din fiecare (37), apoi ca supunere a subordonaților față

de autorități (38) și a sclavilor față de stăpâni (39). Tuturor acestora închinarea li se acordă nu din pricina lor înșiși, ci „din pricina Domnului” (Rm 13, 7) (40). Ajuns la finalul expunerii, Ioan adresează cititorilor câteva îndemnuri la acțiune: să stea fermi în credința și tradiția orthodoxă a Bisericii, neinovând și nedesființând nimic din podoaba frumuseții Miresei lui Hristos; să se închine diferențiat lui Dumnezeu, Fecioarei Maria și sfinților, prietenii lui Dumnezeu. Dacă sunt datori să se închine unor împărați păcătoși și trecători, cu atât mai mult Împăratului împăraților Hristos și sfinților, prietenii și părtașii împărăției Lui veșnice. Chiar dacă e o umbră, icoana e umbra originalului ei, iar închinarea la ea nu e adusă materiei, ci trece la ipostasa persoanei zugrăvite în ea (41). Călcând astfel pe urmele sfinților și păstorilor ei, turma Bisericii, poporul și corpul lui Hristos se va umple de bucuria învierii Lui și va avea parte de slava Lui (42). Textul „Cuvântului III” e urmat de un amplu florilegiu patristic și hagiografic alcătuit din nu mai puțin de 95 de extrase, doar primele nouă dintre ele regăsindu-se și în florilegiul „Cuvintelor” I și II.

Scrise între anii 720 și 730 în Ierusalimul umayyad dominat deja de patru decenii de Cupola Stâncii ridicată de al-Malik pe locul Templului iudaic distrus de Titus în anul 70, apologiile icoanelor ni-l arată pe sfântul Ioan din Damasc intervenind nu în controversa generată de iconomahia imperială în îndepărtatul Constantinopol, cât răspunzând unei dezbateri și problematici create în interiorul Bisericii chalcedoniene din Palestina și Siria. Sub impactul iconofobiei islamice apăruse fenomenul unui creștinism iconofob, un creștinism nou ale cărui implicații Ioan le-a sesizat cu acuitate. A înțeles că în joc nu e o chestiune secundară de cult, ci un specific al creștinismului orthodox la care nu se poate renunța fără a denatura însăși esența lui. De aceea replica sa ia forma unui adevărat tratat despre revelația lui Dumnezeu în Biserica lui Iisus Hristos întrupat pentru îndumnezeirea sfinților Lui. Cele șase genuri de imagini/icoane de la cea intratrinitară la cele intradivine, antropice, cosmice, istorice, ecleziale și artistice sunt un veritabil tratat despre teofanii ca tot atâtea forme descendente de descoperire ale lui Dumnezeu omului pentru a-l determina să urce scara diferitelor închinări spre asemănarea cu El și participarea la El. Panorama teofaniilor ascunde în ea schița hristocentrică a unei ontologii și economii iconice a unei întrupări generalizate, iar descrierea închinărilor ascunde în ea planul unei antropologii ascetice și mistice ecleziale desenând parcursul îndumnezeirii omului ca potențare a statutului său iconic în plenitudinea unei asemănări tot mai depline cu Arhetipul său divin întrupat. În clară descendență maximiană, dionisiană și capadociană, gândirea hristocentrică damaschiniană are în centru continuitatea mistagogică dintre revelația Vechiului și Noului Testament, dintre revelația cosmică, istorică, liturgică și mistică — o viziune biblică și patristică integratoare, absentă nu doar din islamul semitic, dar și din elenismul filozofic, atât neoplatonic, cât și aristotelic, transportat în gândirea teologică

occidentală de Augustin și de scolastici. Din simboluri și participări icoanele sunt aici simple semne materiale inferioare într-un parcurs contemplativ esențialmente mental și interior.⁵⁴

Sfântul Ioan Damaschinul a rămas însă izolat și excentric atât față de controversa din Constantinopol — câtă a existat, fiindcă, exceptându-l pe sfântul Germanos, exilat, nu avem mărturii ale unor dispute bizantine și ale unei rezistențe teologice sau bisericești antiiconomahe —, cât și, se pare, în interiorul comunităților chalcedoniene din Palestina și Siria: Ioan din Damasc și patriarhul Ioan V au fost vocile unei minorități, majoritatea înclinând spre atitudinea de acomodare la iconofobie atestată de mozaicurile retușate ale bisericilor din regiune. După 735, se pare, Ioan Damaschinul a fost ținta unor critici și rezerve, care l-au determinat să se retragă a doua oară într-o singurătate contemplativă în care și-a revizuit scrierile. Atât în Orient, cât și la Constantinopol, asupra sa a apăsat aproape două secole reputația negativă de trădător al cauzei imperiului creștin: bunicul său predase arabilor Damascul provocând prăbușirea Orientului roman, iar nepotul acestuia contesta integritatea teologică a eroului creștinătății, „leul” bizantin care apăruse cu succes Constantinopolul, împăratul-soldat care salva imperiul și Europa luptând tenace an de an⁵⁵ în numele Crucii cu armatele califatului. Iar pentru mentalitatea epocii, atât la Damasc, cât și la Constantinopol, victoriile militare erau semnul concret al ajutorului divin și demonstrația practică a integrității morale și rectitudinii credinței. Pentru bizantini, adevărata apologie a „ortodoxiei” iconomahiei și „heterodoxiei” idolatre a iconofiliei erau victoriile lui Leon III. În aprilie 740, la capătul unei domnii de douăzeci și patru de ani, bătrânul Leu, secondat de fiul său, Constantin V, în vârstă de douăzeci și doi de ani și asociat la domnie de la vârsta de un an, obținea la Akroinon în Asia Mică o victorie zdrobitoare asupra unei armate arabe distruse prima dată în totalitate. În același an, un violent cutremur devastase Constantinopolul, semn de rău augur, ca peste mai puțin de un an, în iunie 741, Leon III să se stingă din viață lăsând însă imperiul pe mâinile energice ale fiului său pe care-l destinase prin numele dat la botez să fie un nou Constantin, desăvârșind opera de renovare a unei noi creștinătăți în luptă cu semiluna sub semnul Crucii biruitoare.

⁵⁴ Lămuritoare ar fi aici o comparație a gândirii damaschiniene despre teofanii atât cu viziunea lui Augustin († 431), radicalizată neoplatonic de Iohannes Scottus Eriugena († 877), cât și cu aceea teosofică a lui Ibn Arabi (m. 1240) care combină o hristologie profetologică de tip doketic cu neoplatonismul.

⁵⁵ Chiar și după 718 arabii câștigau victorii importante, cucerind în 723 Iconiumul, în 727 Cezareea Capadociei și asediind Niceea, devastând Ciprul în 727, amenințând din nou Niceea în 728 și revenind cu raiduri pustiitoare an de an.

Ioan din Damasc
Cuvântul împotriva iconomahilor¹
sinoptic

I

Cel între sfinți părintele nostru Ioan din Damasc
Cuvânt de apărare
împotriva celor care calomniază sfintele icoane²

I.1. Conștienți de nevrednicia noastră înșine, ar fi trebuit să păstrăm mereu tăcere și să-I aducem lui Dumnezeu mărturisirea păcatelor noastre; dar pentru că toate sunt bune la timpul lor, însă văd Biserica pe care a zidit-o Dumnezeu pe temelia apostolilor și profeților, Piatra din capul unghiului fiind Hristos, Fiul Său [Ef 2, 20], aruncată ca de o furtună a mării, ridicată de valuri venite unul după altul, agitată și tulburată de foarte insuportabila pornire a duhurilor rele, [văd] și ruptă haina țesută de sus a lui Hristos, pe care au avut aroganța să o rupă copiii unora lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu, și [văd] tăiat în opinii diferite corpul Lui, care e poporul lui Dumnezeu și predania Bisericii ținută de la început, n-am socotit că e întemeiat să tac și să-mi pun legătură limbii, temându-mă de amenințătorul verdict care spune: „Dacă vei ceda, nu va găsi bună-plăcere în tine sufletul Meu” [Avc 2, 4] și „Dacă vei vedea sabia venind și nu vei da veste fratelui tău, de la tine voi cere sufletul tău” [Iz 33, 6. 8]. Cuprins, așadar, de o frică insuportabilă, am venit la grăire, nepunând înălțimea împăraților înaintea adevărului, pentru că l-am auzit pe strămoșul lui Dumnezeu David spunând: „Am grăit înaintea împăraților și nu m-am rușinat” [Ps 118, 46], ci de el am fost împuns

¹ CPG 8045; ed. critică B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos. III. Contra imaginum calumniatores orationes tres* (PTS 17), 1975, p. 65–143.

² *Logos apologētikos pros tous diaballontas tas hagias eikonas.*

și mai mult spre grăire. Căci cuvântul unui împărat este un lucru de temut în supunerea supușilor, întrucât puțini sunt câți de la bun început au neglijat edictele imperiale³: câți știu că împăratul de pe pământ e împărățit de sus și că stăpâne peste împărați sunt legile.

I.2. Deci, după ce întâi de toate am fixat rațiunii ca pe o chilă de navă sau temelie păstrarea instituției bisericești⁴, prin care vine în chip firesc mântuirea, am deschis bariera cuvântului și l-am pornit spre locul de start ca pe un cal cu bun frâu. Fiindcă am socotit un lucru cu adevărat de temut și dincolo de cele de temut ca Biserica, care strălucește prin atâtea întâietăți și a fost înfrumusețată de la început de predaniile celor mai evlavioși bărbați, să se întoarcă iarăși la stihiiile cele sărace [cf. Ga 4, 9], înfricoșându-se de frică acolo unde nu este frică [Ps 52, 6] și, ca și cum n-ar fi cunoscut pe adevăratul Dumnezeu, să se teamă de alunecarea în idolatrie și să fie lipsită de desăvârșire chiar și într-un lucru foarte mic, ca purtând pe o față foarte frumoasă un mic punct, care prin lipsa de însemnătate a defectului vatămă toată frumusețea; căci nu este mic lucrul mic atunci când duce la lucruri mari și nu este mic defectul de a răsturna predania Bisericii ținută de la început, dat fiind că în acest fel sunt condamnați cei care ne-au condus mai înainte, la a căror purtare privind trebuia să le imităm credința [cf. Evr 13, 7].

I.3. Rog fierbinte, așadar, mai întâi pe Domnul Atotțiitorul, Căruia îi sunt dezgolate și descoperite toate [cf. Evr 4, 13], despre Care e cuvântul nostru, Care știe puritatea voinței mele și sinceritatea intenției, să-mi dea cuvânt în deschiderea gurii mele [cf. Ef 6, 19] și să ia în mâinile Sale frâiele minții mele și să o tragă spre El Însuși făcându-i galopul pe cărarea dreaptă care duce înainte, neabătându-se spre cele care par la dreapta sau sunt cunoscute deschis de-a stânga. După El rog fierbinte și tot poporul lui Dumnezeu, neamul sfânt, preoția împărătească [1 Ptr 2, 9], împreună cu bunul păstor al turmei cuvântătoare a lui Hristos⁵, care arată în el însuși ca într-un tablou ierarhia lui Hristos, să primească cu bunăvoință cuvântul meu,

³ *Tōn basilikōn thespismatōn.*

⁴ *Tēn tēs ekklēsiastikēs thesmothesias syntērēsīn.*

⁵ Patriarhul Ioan V al Ierusalimului, 705–735.

neluând aminte la cel mai mic în vrednicie sau căutând întorsături de cuvinte, fiindcă în acestea nu sunt deloc iscusit eu, sârmanul, ci să fie cu grijă la puterea înțeleșurilor — „căci împărăția cerurilor nu stă în cuvânt, ci în putere” [1 Co 4, 20] —; fiindcă scopul meu nu e să înving, ci să întind o mână adevărului războit, cea care întinde o mână de putere fiind alegerea mea liberă. Chemând, așadar, în ajutor Adevărul enipostatic/subzistent, îmi voi face începuturile cuvântului de aici.

II

Ioan, smeritul monah din Damasc

Al doilea cuvânt

împotriva celor ce bârfesc icoanele⁶

II.1. Dați iertare, stăpânii mei, celui care o cere și primiți un cuvânt de deplină certitudine de la mine, netrebnicul și ultimul rob al Bisericii lui Dumnezeu. Fiindcă nu m-am pornit la grăire pentru slavă sau pentru a mă arăta cineva — Dumnezeu mi-e martor —, ci cu zel pentru adevăr. Fiindcă pe El numai îl am nădejde de mântuire și împreună cu El nădăjduiesc să mă întâlnesc cu Stăpânul Hristos și oferindu-l, mă rog să mi se facă ispășire a greșelilor mele fără rost. Căci cel ce a luat de la Stăpânul cinci talanți a adus alți cinci și cel ce a primit doi a adus tot doi, dar cel care, primind unul, l-a îngropat și l-a adus fără rod, auzind că este slugă vicleană, a fost osândit la întunericul cel mai din afară [cf. Mt 25, 16–30]. Lucru pe care, temându-mă să nu-l pățesc și eu, mă supun poruncii Stăpânului și vă încredințez vouă, bancherilor înțelepți, talantul cuvântului dat de El mie, ca atunci când va veni Domnul, să-l găsească înmulțit și aducând drept rod dobânda unor suflete și găsindu-mă slugă credincioasă să mă ducă în preadulcea Lui bucurie dorită de mine. Dați-mi ureche de auzire și întinzând băncile inimilor primiți cuvântul meu și discerneti cu since-

⁶ *Pros tous katalegontas tas eikonas logos deuterios.*

ritate puterea celor zise. Am compus însă acest al doilea cuvânt despre icoane deoarece unii dintre copiii Bisericii mi-au sugerat să fac asta pentru că primul n-a fost foarte ușor de citit pentru cei mulți. Dar și în aceasta dați-mi iertare mie, celui care am împlinit o ascultare.

III

Același sfânt Ioan din Damasc Cuvânt împotriva celor care resping veneratele și sfintele icoane⁷

II.2; III.1. E un obicei al vicleanului șarpe, obârșie a răului, adică diavolul, să ducă război în multe feluri cu omul plămădit după chipul lui Dumnezeu [cf. Fc 1, 26–27] și să lucreze moartea lui prin cele contrare. Chiar de la început a semănat în el nădejdea și dorința îndumnezeirii [cf. Fc 3, 5] și prin ea l-a coborât la moartea necuvântătoarelor, și nu numai asta, dar l-a momit de multe ori și prin plăceri de rușine și iraționale. Cât de diametral opuse sunt însă îndumnezeirea și pofta irațională! Uneori l-a dus la ateism, precum spune strămoșul lui Dumnezeu David: „Zis-a nebunul în inima lui: Nu este Dumnezeu!” [Ps 13, 1], uneori la politeism; uneori l-a convins să nu se închine Celui ce este prin natura Sa Dumnezeu, alteori l-a făcut să se închine unor demoni, fie cerului și pământului, soarelui și lunii și restului creației până la fiare și reptile. Fiindcă în chip asemănător este un rău și a nu aduce cinstirea datorată celor de cinste și a atribui celor de necinste slava care nu li se cuvine.

II.1. Și, iarăși, pe unii i-a învățat să spună că răul e coetern cu Dumnezeu, iar pe alții i-a amăgit să mărturisească drept cauză a răului pe Dumnezeu Cel prin natura Sa bun. Pe unii i-a dus în rătăcire să afirme fără minte o singură natură și ipostasă a dumnezeirii, iar pe alții i-a corupt să venereze în chip ilicit trei naturi și trei ipostase. Unora le-a sugerat să opineze o singură ipostasă și o singură natură a Domnului nostru Iisus Hristos, Unul din

⁷ *Logos pros tous apoballomenous tas septas kai hagias eikonas.*

Sfânta Treime, iar altora două naturi și două ipostase ale Lui.

II.3. Adevărul, care umblă pe o cale de mijloc, neagă toate aceste absurdități și ne învață să mărturisim Un Dumnezeu, o natură în Trei ipostase: Tată, Fiu și Duh Sfânt. Despre rău spune că este nu o ființă/substanță, ci un accident, un gând, un cuvânt și o acțiune contrare legii lui Dumnezeu, și își are existența în însuși actul gândirii, spunerii și făptuirii lui și dispăre odată cu încetarea lor. Iar pe Hristos Îl propovăduiește Unul din Sfânta Treime, două naturi și o ipostasă.

II.4; III.1. Dar dușmanul adevărului și cel ce duce război împotriva mântuirii oamenilor, care de multe ori a dus în rătăcire nu numai neamurile păgâne, ci chiar pe fiii lui Israel să facă imagini ale unor demoni, ale unor oameni necinstitori de Dumnezeu, ale unor zburătoare, fiare și reptile, și să li se închine ca unor zei, se sârguiește prin buze nedrepte și cuvinte viclene [cf. Ps 119, 2] să tulbure Biserica lui Dumnezeu, care are acum pace, condimentând răutatea lui cu cuvinte dumnezeiești și încercând să acopere înfățișarea ei urâtă și întunecată și să clinească inimile celor nerezemați de la obiceiul cel adevărat și predat din părinți. III.2. Căci s-au ridicat unii spunând că nu trebuie înfățișate în icoane⁸ și puse înaintea spre vedere, slavă, admirare și zel minunile și pătimirile mântuitoare ale lui Hristos și vitejiile sfinților împotriva diavolului. Și cine care are o cunoaștere dumnezeiască și pricepere duhovnicească nu recunoaște că aici e o sugestie a diavolului? Fiindcă nu vrea ca înfrângerea și rușinea lui să fie făcute publice, nici să fie zugrăvită slava lui Dumnezeu și a sfinților Lui.

II.5. Căci, dacă am face o icoană a Dumnezeului nevăzut, am păcătui într-adevăr, întrucât necorporalul, nefiguratul, nevăzutul și de necircumscrișul e imposibil de înfățișat în icoană. Și, iarăși, dacă am face icoanele unor oameni și le-am socoti zei și le-am aduce slujbă cultică⁹ ca unor zei, am fi cu adevărat lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu. Dar nu facem nimic din toate acestea. Căci nu greșim făcând icoana unui Dumnezeu Care

⁸ *Tines legontes hōs ou dei eikonizein.*

⁹ *Latreian.*

S-a făcut trup, a fost văzut pe pământ în trup, a trăit împreună cu oamenii și din pricina neagrației Sale bunătăți a luat asupra Sa și natura, grosimea, figura și culoarea unui trup. Căci dorim să vedem trăsătura Lui¹⁰, pentru că așa cum spune dumnezeiescul apostol [Pavel]: „Acum privim într-o oglindă și într-o enigmă” [1 Co 13, 12]. Și icoana e o oglindă și o enigmă adecvată grosimii corpului nostru, întrucât, deși se ostenește mult, mintea nu poate ieși din cele corporale, spune dumnezeiescul Grigorie¹¹.

II.6; III.3. Departe cu tine, invidiosule diavol! Ești invidios pe noi că vedem asemănarea Stăpânului și suntem sfințiți prin ea, că vedem pătimirile Lui mântuitoare și admirăm coborârea Lui, că vedem minunile Lui și recunoaștem și slăvim puterea dumnezeirii Lui. Ești invidios pe sfinți din pricina cinstirii date lor de Dumnezeu. Nu vrei ca noi să vedem pictată slava lor și să devenim imitatori zeloși ai vitejiei și credinței lor. Nu suportă folosul trupesc și sufletesc care ne vine din credința în ei. Nu suntem convingiți de tine, demone invidios și urător al oamenilor! Ascultați, noroade, seminții, limbi, bărbați, femei, bătrâni, tineri și prunci, neamul cel sfânt al creștinilor! Dacă vă va binevesti cineva altceva decât ceea ce a primit Biserica catholică de la sfinții apostoli și părinți și de la sfințele sinoade și a păzit până acum, nu-l ascultați, nici nu primiți sfatul șarpelui, cum l-a primit Eva și a cules moarte [cf. Fc 3, 1–6]. Chiar dacă un înger, chiar dacă un împărat vă va binevesti altceva decât ați primit, încuiați-vă urechile! Căci șovăi să merg până acolo, încât să spun, cum zicea dumnezeiescul apostol: „Anatema să fie!” [cf. Ga 1, 8], așteptându-i îndreptarea¹².

II.7; III.4. Cei care nu cercetează înțelesul Scripturii spun însă că Dumnezeu a zis prin Moise legiuitorul: „Nu vei face orice asemănare, câte sunt în cer și câte sunt pe pământ” [Ieș 20, 4; Dt 5, 8], iar prin David profetul: „De rușine să fie făcuți toți cei ce se închină chipurilor cioplite, care se laudă în idoli lor” [Ps 96, 7], și multe altele asemenea acestora. Căci toate câte le aduc din dumnezeiasca Scriptură și din sfinții părinți au același sens.

¹⁰ *Pothoumen gar autou idein ton charaktēra.*

¹¹ Grigorie Teologul (330-390), *Cuvântarea 28*; PG 36, 44A.

¹² *Tēn diorthōsin.*

Ce vom spune deci noi față de acestea? Ce altceva decât ce s-a zis de Domnul iudeilor: „Cercetați Scripturile!” [In 5, 31]. Fiindcă bună e cercetarea Scripturilor. Dar aici fiți atenți cu înțelegere. E cu neputință, iubiților, ca Dumnezeu să mintă [cf. Evr 6, 18; Tit 1, 2], fiindcă Unul este Dumnezeu, Unul dătătorul de lege al Vechiului și Noului Legământ, Cel ce a grăit de demult în multe rânduri și în multe feluri părinților prin profeți, iar în timpurile din urmă în Fiul Său Unul-Născut [Evr 1, 1-2]. Fiți atenți deci cu exactitate. Nu al meu e acest cuvânt. Duhul Sfânt l-a grăit prin sfântul apostol Pavel: „În multe rânduri și în multe feluri grăind în vechime Dumnezeu părinților prin profeți” [Evr 1, 1]. Vezi că Dumnezeu a grăit în multe rânduri și în multe feluri. Fiindcă așa cum un medic cu știință nu dă întotdeauna tuturor același gen de medicament, ci oferă fiecăruia leacul adecvat și adaptat, făcând distincție între loc, boală și timp, adică între moment, stare și vârstă, și pruncului îi dă unul, iar adultului altul, bolnavului unul, iar celui ce se face sănătos altul și fiecărui bolnav nu același, ci după stare și afecțiune, unul vara, altul iarna, toamna și primăvara, și în fiecare loc potrivit calității aceluia loc; tot așa și Medicul cel mai bun al sufletelor a interzis să facă icoane celor încă prunci și neputincioși de boala idolatriei, care socotesc idoli zei și li se închină ca unor zei, care nesocotesc închinarea lui Dumnezeu și aduc slava Lui creației Sale. Dat fiind că Dumnezeu e necorporal, nevăzut, nematerial și nu are nici formă, nici circumscrisoare, nici cuprindere, e imposibil să I se facă o icoană, căci cum va putea fi înfățișat într-o icoană ceea ce nu a fost văzut? „Pe Dumnezeu însă nimeni nu l-a văzut vreodată. Fiul Unul-Născut, Care e în sânurile Tatălui, Acela l-a explicat” [In 1, 18] și: „Nimeni nu va vedea fața Mea și va fi viu” [Ieș 33, 20], zicea Dumnezeu.

II.8; III.5. Iar că se închinau idolilor ca unor zei, ascultă ce spune Scriptura la ieșirea fiilor lui Israel, când s-a urcat Moise în muntele Sinai și a zăbovit un timp șezând lângă Dumnezeu să ia Legea, când poporul nerecunoscător s-a răzvrătit, zicând lui Aaron, slujitorul lui Dumnezeu: „Fă-ne niște zei, care să meargă înaintea noastră, căci cu omul acesta, Moise, nu știm ce s-a întâmplat” [Ieș 32, 1]. Apoi, când au ridicat podoabele femeilor lor și le-au turnat, mâncau și beau și s-au îmbătat de vin și de rătăcire și au început să se joace zicând în nebunia

lor: „Aceștia sunt zeii tăi, Israele” [Ieș 32, 4]. Vezi că aveau drept zeii idolii; fiindcă n-au făcut un idol al lui Zeus sau al lui cutare sau cutare, ci și-au dat aurul să se facă un idol, oricare ar fi, și au ridicat statuia unui vițel. Astfel că aveau drept zeii înseși formele turnate și lor li se închinău ca unor zeii, care erau locuințe ale unor demoni. Iar că au adus slujbă cultică creației împotriva Creatorului spune și dumnezeiescul apostol [Pavel]: „Care au schimbat slava Dumnezeului nesupus stricăciunii într-o asemănare de om supus stricăciunii și de zburătoare, patrupeze și reptile, și au adus slujbă cultică creației în locul Celui care le-a creat” [Rm 1, 23. 25]. De aceea a interzis Domnul să se facă orice asemănare, cum spune Moise în *Deuteronomul*:

I.4; III.6. Știi pe Cel care a spus în chip nemincinos: „Domnul Dumnezeul tău este Unul” [Dt 6, 4], și: „Domnului Dumnezeului tău I te vei închina și Lui singur Îi vei aduce slujbă¹³” [Mt 4, 10; Dt 6, 13], și: „Nu vei avea alți zeii” [Ieș 20, 3], și: „Nu-ți vei face cioplitură, orice asemănare, câte sunt în cer sus și câte pe pământ jos” [Dt 5, 8; Ieș 20, 4], și: „De rușine să fie făcuți toți care se închină ciopliturilor” [Ps 96, 7], și: „Să piară zeii, care n-au făcut cerul și pământul” [Ir 10, 11] și câte în chip asemănător „grăindu-le în vechime Dumnezeu părinților prin profeți, în zilele din urmă ne-a grăit în Fiul Său Unul-Născut, prin Care a făcut și veacurile” [Evr 1, 1]. Știi pe Cel care a zis: „Aceasta e viața veșnică, ca să Te cunoască singurul Dumnezeu adevărat și pe Cel pe Care L-ai trimis: Iisus Hristos” [In 17, 3].

Cred într-Un Dumnezeu, o singură origine a toate, neoriginat, necreat, nedestructibil și nemuritor, veșnic și etern, necuprins, necorporal, nevăzut, necircumscriș, nefigurabil, o singură ființă supraființială, dumnezeire supradivină, în trei ipostase/subzistențe: Tată, Fiu și Duh Sfânt, și Lui singur îi aduc slujbă cultică și Lui singur îi aduc închinarea slujbei cultice¹⁴. Unui singur Dumnezeu mă închin, unei singure dumnezeiri, dar slujbă cultică aduc unei treimi de ipostase: lui Dumnezeu Tatăl, lui Dumnezeu Fiul întrupat și lui Dumnezeu Duhul Sfânt, unui Dumnezeu,

nu la trei dumnezei, ci unuia singur, nu la trei ipostase divizate, ci unite. Nu aduc trei închinări, ci una singură, nu fiecărei

¹³ *Kyrion ton Theon sou proskynēseis kai autō monō latreuseis.*

¹⁴ *Tēn tēs latreias proskynēsīn.*

ipostase în parte, ci aduc o singură închinare în chip unitar celor trei ipostase ca unui singur Dumnezeu.

Nu mă închin creației împotriva Celui care a creat-o, ci mă închin Creatorului care S-a lăsat creat ca mine și a coborât la creație în chip neînjosit și nedegradat, ca să slăvească natura mea și să o facă părtașă a Naturii dumnezeiești [cf. 2 Ptr 1, 4]. Odată cu Împăratul mă închin și purpurei corpului Său, nu ca unei haine, nici ca unei a patra persoane — să nu fie! —, ci ca uneia care a fost codivină¹⁵ și a devenit fără schimbare ceea ce a uns-o; căci natura cărnii n-a devenit dumnezeire, ci așa cum Cuvântul a devenit carne [In 1, 14] în chip neschimbat rămânând ceea ce era, tot așa și carnea a devenit Cuvânt nepierind ceea ce era, ci mai degrabă fiind identificată cu Cuvântul potrivit ipostasei. De aceea înfățișez în icoană pe Dumnezeu Cel nevăzut nu ca nevăzut, ci ca devenit văzut pentru noi prin împărtășirea de carne și sânge [cf. Evr 2, 14]. Nu înfățișez în icoană dumnezeirea, ci înfățișez în icoană carnea care a fost văzută¹⁶. Căci dacă e absolut imposibil a înfățișa în icoană un suflet, cu cât mai mult pe Dumnezeu, Care a dat și sufletului nematerialitatea lui?

I.5; III.7. Dar ei spun: „Dumnezeu a zis prin Moise, dătătorul Legii: «Domnului Dumnezeului tău I te vei închina și Lui singur Îi vei aduce slujbă» [Dt 6, 13] și: «Nu vei face orice asemănare, câte sunt în cer sus și câte sunt pe pământ» [Ieș 20, 4; Dt 5, 8].”

Fraților, cu adevărat rătăcesc cei care nu știu Scripturile, cei care nu știu că „litera ucide, dar duhul face viu” [2 Co 3, 6], cei care nu cercetează duhul ascuns sub literă. Căroră le-aș spune pe merit: Cel care v-a învățat asta să vă învețe și ce urmează. Află cum anume tâlcuiește aici Legiuitorul spunând în *Deuteronomul*:

I.5; II.8; III.7. „Și a grăit Domnul către voi din mijlocul focului. Glas de cuvinte ați auzit, dar o asemănare n-ați văzut, ci doar un glas” [Dt 4, 12], și după puține: „Păziți-vă cu tărie sufletele voastre, pentru că n-ați văzut o asemănare în ziua în care a grăit Dumnezeu cu voi în Horeb în munte în mijlocul focului. Nu cumva să faceți fărădelege și să vă faceți o asemănare cioplită, orice icoană, asemănare de bărbat sau de femeie, asemănare de orice fiară din câte sunt pe pământ, asemănare de orice pasăre zbură-

¹⁵ *Homotheon*.

¹⁶ *Ou tēn aoraton eikonizō theotēta, all' eikonizō Theou tēn oratheisan sarka*.

toare” [Dt 4, 15-17] și continuarea; iar după puțin: „Nu cumva, privind la cer și văzând soarele, luna, stelele și toată podoaba cerului, să te lași dus în rătăcire și să li te închini și să le aduci slujbă” [Dt 4, 19].

I.6; II.8; III.7. Vezi că există un singur scop: ca să nu aducă slujbă cultică creației împotriva Celui care a creat-o și să nu aducă închinarea slujbei cultice decât numai Creatorului. De aceea peste tot unește de închinare slujba cultică, fiindcă zice iarăși: „Nu vei avea alți zei afară de Mine. Nu-ți vei face cioplitură, nici orice asemănare.

I.6; III.7. Nu te vei închina lor, nici nu le vei aduce slujbă, pentru că Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru” [Ieș 20, 3-5], și iarăși: „Altarele lor le veți dărâma, stâlpii lor îi veți zdrobi, dumbrăvile lor le veți tăia și ciopliturile lor le veți arde în foc, căci nu vă veți închina unui Dumnezeu străin” [Ieș 34, 13-14], și după puțin: „Și zei turnați nu-ți vei face” [Ieș 34, 17].

I.7; II.8; III.7. Vezi că din pricina idolatriei interzice pictarea de icoane¹⁷ și că e imposibil a înfățișa în icoane pe Dumnezeu Cel fără cantitate, necircumscriș și nevăzut. „Căci n-ați văzut o înfățișare¹⁸ a Lui” [Dt 4, 12], precum spune și Pavel stând în mijlocul Areopagului: „Fiind noi deci de un gen cu Dumnezeu, nu trebuie să credem că divinul e asemănător aurului sau argintului, sau pietrei, unei gravări a artei și imaginației unui om” [FAp 17, 29].

I.8; III.8. Iudeilor, așadar, le-au fost legiferate acestea din pricina ușoarei lor alunecări în idolatrie. Nouă însă, celor cărora, ca să vorbim ca și teologhisitorul [Grigorie], ni s-a dat să fim în chip curat împreună cu Dumnezeu fugind de rătăcirea superstițioasă și, cunoscând adevărul, să-I aducem slujbă numai lui Dumnezeu și ne îmbogățim în desăvârșirea cunoașterii lui Dumnezeu și, trecând de pruncie, să ajungem la statura de bărbat desăvârșit [cf. Ef 4, 13-14], noi nu mai suntem sub pedagog [cf. Ga 3, 25], pentru că am luat de la Dumnezeu deprinderea discernământului și știm ce anume poate fi înfățișat în icoană și ce nu poate fi circumscriș într-o icoană. „Fiindcă n-ați văzut o înfățișare a Lui¹⁹” [Dt 4, 12]. Vai ce înțelepciune a Legiuitorului. Cum va putea fi înfățișat în icoană nevăzutul? Cum va putea fi asemănat de neasemănatul? Cum va fi desenat ceea ce nu are cantitate, mărime și determinare? Cum va putea primi calități ceea ce nu are înfățișare? Cum va putea fi pictat în culori necorporalul? Cum va putea fi figurat nefigu-

¹⁷ Eikonographian.

¹⁸ Eidos.

¹⁹ Eilos autou.

rabilul? Deci care e mesajul sugerat în chip enigmatic? Evident, să nu-L înfățișezi acum în icoane pe Dumnezeu Cel nevăzut. Dar atunci când Îl vei vedea pe Cel necorporal devenit pentru tine om, atunci vei face întipărirea formei Lui ome-nești²⁰; când Cel nevăzut devine văzut în trup, atunci vei înfățișa în icoană asemănarea a ceea ce a fost văzut; când Cel fără corp, fără figură, fără cantitate și fără mărime prin transcendența naturii Sale, Cel ce este în formă de Dumnezeu luând formă de sclav [cf. Flp 2, 6-7], a îmbrăcat prin această contracție în cantitate și mărime și trăsătura unui corp, atunci trasează în tablouri și ridică spre vedere pe Cel ce a primit să fie văzut. Trasează coborârea Lui de nespus, nașterea din Fecioară, botezarea în Iordan, schimbarea la formă pe Tabor, pătimirile care oferă nepățimirea, minunile, simbolurile naturii Lui divine, făptuite de o lucrare dumnezeiască prin lucrarea cărnii, crucea mântuitoare, îngroparea, învierea, înălțarea la ceruri. Pe toate scrie-le în cuvânt și în culori.

1.8. Nu-ți fie frică, nu te teme! Știi diferența închinărilor. S-a închinat oarecând Avraam fiilor lui Emmor [Fc 23, 7], unor bărbați necinstitori de Dumnezeu și bolnavi de necunoașterea lui Dumnezeu. S-a închinat Iacob lui Esau, fratelui său [Fc 33, 3], și lui faraon, un bărbat egiptean [Fc 47, 10], dar și vârfului toiagului său [Fc 47, 31]: s-a închinat, dar nu le-a adus o slujbă cultică. S-au închinat Iisus al lui Navi și Daniel unui înger al lui Dumnezeu [Jos 5, 14; Dn 8, 17; 10, 9], dar nu i-au adus slujbă. Fiindcă una este închinarea slujbei cultice, și alta este închinarea adusă din cinstire²¹ celor superiori în demnitate.

1.9. Dar pentru că acest cuvânt este despre icoană și închinare, hai să clarificăm rațiunea privitoare la ele.

Icoană/imagie este o asemănare care trasează conturul prototipului/originalului său având împreună cu ea și faptul de a avea o diferență față de el²²; fiindcă icoana nu seamănă în toate cu arhetipul/modelul ei.

Prin urmare, Icoană/Imagie vie, naturală și invariabilă a Dumnezeului nevăzut [cf. Col 1, 15] este Fiul, Care poartă întreg în Sine Însuși pe Tatăl, având în toate identitatea cu El și

²⁰ *Tēs anthrōpinēs morphēs to ektypōma.*

²¹ *Hē tēs latreias proskynēsis kai hē ek timēs.*

²² *Eikōn esti homiōma charaktērizon to prōtotypōn meta tou kai tina diaphoran echein pros auto.*

diferind de El numai prin faptul că e cauzat; fiindcă Tatăl e o cauză naturală, iar Fiul este cauzat, pentru că nu Tatăl este din Fiul, ci Fiul din Tatăl; fiindcă din El, chiar dacă nu după El, își are faptul de a exista, care este Tatăl care L-a născut.

1.10. Există însă și în Dumnezeu icoane/imagini și modele/paradigme ale celor viitoare ce vor fi făcute de El, adică sfatul Său cel înainte de veci și care e mereu la fel. Fiindcă divinul e neschimbabil în toate și nu este în el transformare sau umbră de schimbare [*Iac* 1, 17]. Aceste icoane/imagini și modele/paradigme sfântul Dionisie, marele în cele dumnezeiești și care a examinat cu Dumnezeu cele privitoare la Dumnezeu, le numește și prehotărâri/predestinări.²³ Fiindcă în sfatul Lui au fost trasate și sunt reprezentate în imagini toate cele prehotărâte/predestinate de El și ele vor exista neapărat înainte de facerea lor, așa cum dacă ar dori cineva să clădească o casă, își reprezintă și imaginează mai întâi figura²⁴ acesteia în gândire.

1.11. După care există, iarăși, icoane/imagini ale lucrurilor nevăzute și de neîntipărit, dar întipărite corporal pentru o cât de slabă înțelegere a lor. Fiindcă și dumnezeiasca Scriptură atribuie lui Dumnezeu și îngerilor întipăririi²⁵ și, învățând care este cauza, același dumnezeiesc bărbat [Dionisie] spune²⁶ în chip verosimil că au fost proiectate întipăririle celor de neîntipărit și figurile celor de nefigurat, a căror singură cauză, ar putea spune cineva, este proporția/măsura noastră, care nu poate tinde în chip nemijlocit spre contemplările inteligibile și are nevoie de ridicări conaturale și proprii ei. Deci dacă Cuvântul lui Dumnezeu, purtând de grijă de măsura noastră, ne oferă din toate părțile cele care ne ridică și atribuie unele întipăririi celor de neîntipărit și simple, cum atunci nu vor fi înfățișate în icoane cele care, potrivit naturii lor, au fost formate prin figuri și care sunt dorite, dar nu pot fi văzute din pricină că nu sunt prezente? Căci prin sensibilitate se constituie o apariție²⁷ în cavitatea anterioară a creierului și așa e trimisă puterii de judecată și depusă în memorie. Fiindcă și de

²³ *Proorismoi* (cf. *Rm* 8, 29). Dionisie Areopagitul, *Despre numirile divine*; PG 3, 824C.

²⁴ *To schēma*.

²⁵ *Typous*.

²⁶ Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*; PG 3, 441D.

²⁷ *Phantasia*.

Dumnezeu grăitorul Grigorie spune că, deși se ostenește mult, minții îi este imposibil să iasă cu totul din cele corporale.²⁸ Dar și „cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la creația lumii înțelese cu mintea prin fapăturile Lui” [Rm 1, 20]. Fiindcă în creaturi vedem icoane/imagini, care ne indică slab revelațiile dumnezeiești²⁹, ca atunci când spunem că Sfânta Treime supra-originară e înfățișată în icoane/imagini prin soare, lumină și rază, sau prin izvorul care țâșnește, apa izvorâtă și nevărsarea ei, sau prin mintea, cuvântul și duhul nostru, sau prin planta trandafirului, floarea lui și mireasma sa.

I.12. Iarăși, se numește icoană/ imagine cea care schițează în chip enigmatic cele viitoare [cf. *Evr* 10, 1], așa cum chivotul, toiagul și vasul cu mană [cf. *Evr* 9, 4] o înfățișează într-o icoană pe sfânta Fecioară de Dumnezeu Născătoarea, șarpele [cf. *Nm* 12, 23; *In* 3, 4] pe Cel care prin cruce a nimicit mușcătura șarpelei obârșie a răului, iar marea, apa și norul pe Duhul botezului [cf. *1 Co* 10, 1-4].

I.13. Iarăși, se numește icoană/ imagine cea a lucrurilor trecute sau ca aducere-aminte fie de o minune, fie de o cinstire sau de o rușine, de o virtute sau răutate spre folosul celor care le văd ulterior, pentru ca de cele rele să fugim, iar virtuțile să le imităm cu zel. Iar această icoană/ imagine este dublă: atât scrisă prin cuvânt în cărți, cum a săpat Dumnezeu Legea pe table [*Ieș* 31, 18] și a poruncit să fie scrise viețile bărbaților iubitori de Dumnezeu [cf. *Ieș* 17, 14], cât și prin vedere sensibilă, cum a poruncit să se pună în chivot spre aducere-aminte vasul cu mană și toiagul [cf. *Evr* 9, 4]. Așa și noi acum scriem icoanele celor trecute și virtuțile.

Așadar, fie suprimă orice icoană și legiferează împotriva Celui ce a poruncit să fie acestea, fie primește-le pe fiecare potrivit rațiunii și modului cuvenit fiecăreia.

După ce am spus, așadar, modurile icoanei³⁰, să vorbim și despre închinare.

I.14. Închinarea/prosternarea e simbolul unei supuneri sau cinstiri.³¹ Și pentru ea am cunoscut moduri diferite. Prima e

²⁸ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 28; PG 36, 44A.

²⁹ *Tas theias emphaseis*.

³⁰ *Tous tēs eikonas tropous*.

³¹ *Hē proskynēsis hypopōseos kai timēs esti symbolon*.

cea potrivit unei slujbe cultice³², pe care o aducem numai lui Dumnezeu Singurul de închinat prin natura Sa. Apoi pe cea pe care, din pricina lui Dumnezeu Cel de închinat prin natura Sa, o aducem prietenilor și slujitorilor Lui, cum s-au închinat Iisus al lui Navi și Daniel îngerului [Ios 5, 14; Dn 8, 17; 10, 9]; sau locurilor lui Dumnezeu, cum spune David: „Ne vom închina la locul unde au stat picioarele Lui” [Ps 131, 7]; sau celor dedicate Lui, cum se închina tot Israelul cortului și templului din Ierusalim stând în jurul lui și închinându-se către el de peste tot chiar și acum; sau stăpânitorilor care au fost puși de El, ca Iacob lui Esau [Fc 33, 3], ca unuia făcut de Dumnezeu frate mai mare, și lui faraon [Fc 47, 10] pus stăpânitor de Dumnezeu, și lui Iosif frații lui [Fc 42, 6]. Mai știi și închinarea potrivit unei cinstiri³³ adusă unii altora, ca Avraam fiilor lui Emmor [Fc 23, 7].

Așadar, fie suprimă orice închinare, fie primește-le pe toate cu rațiunea și modul datorat fiecăreia.

I.15. Spune-mi mie, celui care te întreb: Dumnezeu este un singur Dumnezeu? Da, vei spune, cum mi se pare, e un singur legiuitor. De ce legiferează atunci legi contrare? Fiindcă heruvimii nu sunt în afara creației. De ce poruncește ca heruvimi sculptați confecționați de mâini de om să umbrească capacul ispășirii [Ieș 25, 17–21]? Doar este evident că, întrucât Dumnezeu este de necircumscriș și de neasemănat, e imposibil să se facă o icoană a Lui sau a cuiva ca Dumnezeu, ca să nu fie închinată creația primind slujbă cultică ca un dumnezeu. Dar El poruncește să se facă icoana heruvimilor ca unii care sunt circumscriși și stau ca slujitori lângă tronul lui Dumnezeu și ea umbrește capacul ispășirii; întrucât icoanei slujirilor cerești i se cuvenea să umbrească icoana tainelor dumnezeiești. Ce spui de chivot, de vasul cu mană, de capacul ispășirii? Nu erau confecționate de mână de om? Nu erau lucruri de mâini omețești? Nu erau confecționate, cum spui tu, dintr-o materie de necinste? Dar tot cortul? Nu era o icoană? Nu era o umbră și un exemplu? Spune deci dumnezeiescul apostol tratând despre preoții Legii: „Care aduceau slujbă unei sugerări și umbre a celor cerești, după cum i s-a descoperit lui Moise când urma

³² *Kata latreian.*

³³ *Kata timên.*

să săvârșească cortul: «Vezi, spune, să faci toate după tiparul/modelul³⁴ pe care ți l-am arătat în munte» [Ieș 25, 40]” [Evr 8, 5]. Dar Legea nici nu era o icoană, ci umbra unei icoane; spune deci același apostol: „Fiindcă Legea avea o umbră a celor viitoare, nu însăși icoana realităților” [Evr 10, 1]. Deci dacă Legea interzice icoanele, dar ea însăși e trasarea prealabilă a unei icoane, ce vom spune? Dacă cortul e o umbră și modelul unui model, cum poruncește atunci Legea să nu se picteze icoane? Dar nu așa sunt aceste lucruri, nu așa, ci mai degrabă e „o vreme pentru orice lucru” [Ecc 3, 1].

L.16. În vechime Dumnezeu Cel necorporal și fără formă nu era nicidecum înfățișat în icoană, acum însă, dat fiind că Dumnezeu a fost văzut în trup [1 Tim 3, 16] și a trăit împreună cu oamenii [Bar 3, 38], înfățișez în icoană văzutul lui Dumnezeu. Nu mă închin materiei, dar mă închin Creatorului materiei, Care pentru mine S-a făcut materie și a primit să locuiască în materie și a lucrat prin materie mântuirea mea. Nu o venerez însă ca un dumnezeu — departe de mine! căci cum ar fi dumnezeu ceea ce și-a avut facerea din neexistente? —, măcar că din pricina unirii potrivit ipostasei corpul lui Dumnezeu este Dumnezeu devenit în chip netransformabil ceea ce îl ungea³⁵ și rămânând ceea ce era prin natură: o carne însuflețită de un suflet rațional și inteligent, începută, nu necreată. Venerez însă și arăt respect și celeilalte materii, prin care s-a făcut mântuirea mea, ca plină de o lucrare și un har dumnezeiesc. Sau nu e materie lemnul de trei ori fericit al Crucii? Nu e materie muntele venerat și sfânt: locul Căpățânii? Nu e materie stânca purtătoare de viață: Mormântul sfânt, izvorul învierii noastre? Sau nu e materie cerneala și atotsfânta carte a Evangheliilor? Nu e materie Masa purtătoare de viață care ne procură Pâinea Vieții? Sau nu sunt materie argintul și aurul din care sunt confecționate crucile, discurile și potirele? Sau, înaintea tuturor acestora, nu sunt materie Trupul și Sângele Domnului? Fie suprimă venerarea și închinarea tuturor acestora, fie cedează predaniei bisericesti și primește închinarea icoanelor lui Dumnezeu și prietenilor lui Dumnezeu sfințite

³⁴ *Typon.*

³⁵ Hristos/Unsul lui Dumnezeu e în aceeași persoană divinitatea care unge și umanitate unsă ontologic de divinitatea cu care este unită ipostatic.

prin nume și de aceea umbrite de harul unui Duh dumnezeiesc. Nu fă reza materia, fiindcă nu e de necinste; acest gând e al maniheilor. De necinste e numai ceea ce nu și-a avut cauza din Dumnezeu, ci e invenția noastră prin abaterea liberă și închinarea voinței de la ce este conform naturii spre ce e contrar naturii, adică păcatul. Iar dacă din pricina Legii necinstești și interzici icoanele ca unele confecționate din materie, vezi ce spune Legea: „Și a grăit Dumnezeu lui Moise zicând: «Iată, l-am chemat pe nume pe Beseleel al lui Or din seminția lui Iuda. Și am suflet în el un duh dumnezeiesc de înțelepciune, pricepere și știință, ca să se plănuiască orice lucru, să fie arhitect și să lucreze aurul și argintul, arama, pânza violetă, purpurie și firul roșu răsucit și firul de in răsucit, să cioplească pietrele și să dulgherească lemnele și să lucreze toate lucrurile. Și Eu l-am dat pe el și pe Eliab, fiul lui Ahismah, din seminția lui Dan. Și oricărei inimi pricepute i-am dat pricepere și vor face toate câte ți-am poruncit »” [Ieș 31, 1-6]. Și iarăși: „A spus Moise întregii adunări a fiilor lui Israel: «Ascultați acest cuvânt, pe care l-a poruncit Domnul zicând: Luați de la voi înșivă o ridicare pentru Domnul fiecare cât îl lasă inima și să aducă primițiile lor Domnului: aur, argint, aramă, pânză violetă și purpurie, fir roșu răsucit în două și fir de in răsucit, păr de capră, piei de berbeci vopsite în roșu, și piei vopsite violet, lemne care nu putrezesc, untdelemn de ungere și tămâie combinată, pietre de sardiu și pietre pentru șlefuitori pentru haina de pe umăr și cea care cade până la picioare. Și orice iscusit cu inima la voi să vină și să lucreze toate câte a poruncit Domnul: cortul!»” [Ieș 35, 4-11]. Și după altele: „Și au făcut câte două pietre de smarald încopciate și puse pe margini de jur împrejur cu aur și sculptate cu lipitura unei peceti” [Ieș 36, 13], și iarăși: „Și pietrele erau după numele fiilor lui Israel în număr de doisprezece, sculptate ca niște peceti, fiecare cu numele ei potrivii celor douăsprezece seminții” [Ieș 36, 21]; și iarăși: „Și au făcut perdeaua cortului mărturiei din lână violetă și purpurie din fir roșu răsucit și din fir de in răsucit, și țesuți pe ea heruvimi” [Ieș 37, 5]; și iarăși: „Și au făcut capacul de sus al chivotului din aur curat și cu doi heruvimi” [Ieș 38, 5]. Iată o materie cinstită și după voi lipsită de cinstire. Căci ce e mai umil decât părul de capră și niște culori? Și nu sunt oare culori firul roșu, pânza purpurie și violetă? Iată și c

asemănare a unor heruvimi. Cum spui deci că trebuie interzis din pricina Legii ceea ce Legea a poruncit să se facă? Iar dacă din pricina Legii interzici icoanele, atunci trebuie să ții și saba-tul și să te tai împrejur; fiindcă Legea poruncește fără scăpare acestea. Dar știți că „dacă țineți Legea, Hristos nu vă va fi de nici un folos. Câți vă faceți dreپți în Lege ați căzut din har” [Ga 5, 2. 4]. Israelul cel vechi nu L-a văzut pe Dumnezeu, „noi însă cu față descoperită oglindim slava Domnului” [2 Co 3, 18].

I.17. Și punem înainte peste tot în chip sensibil trasarea conturului³⁶ Său, adică pe cea a lui Dumnezeu Cuvântul făcut trup, și ne sfințim primul dintre simțuri — căci primul dintre simțuri e vederea —, precum prin cuvintele Lui auzul; fiindcă icoana e o aducere-aminte³⁷. Și ce este cartea pentru cei care au fost inițiați în taina literelor, aceasta e icoana pentru cei care nu le știu; și ce este cuvântul pentru auz, aceasta e icoana pentru vedere; iar cu El ne unim în chip inteligibil/spiritual. De aceea a poruncit Dumnezeu să se facă un chivot din lemne care nu putrezesc și să fie aurit pe dinăuntru și pe dinafară și să se pună în el tăblițele, toiagul, vasul de aur care avea mana, ca aducere-aminte de cele care s-au întâmplat și prefigurare a celor care urmau să vină. Și cine nu va numi aceste icoane și niște crainici răsunători? Și acestea nu zăceau într-o parte laterală a cortului, ci în fața întregului popor, spre care privind își aduceau închinarea și slujba cultică lui Dumnezeu Care lucrase prin ele. Este evident că nu ca aducându-le lor slujba cultică, ci fiind duși prin ele spre aducerea-aminte de lucrurile minunate și atribuind închinarea lui Dumnezeu Care făcea lucruri mari. Fiindcă erau icoane puse spre aducere-aminte, cinstite nu ca niște zei, ci ca unele care duc spre aducere-aminte de o lucrare dumnezeiască.

I.18. Și a poruncit Dumnezeu să fie luate din Iordan douăsprezece pietre și a adăugat și cauza; căci spune: „Ca atunci când te va întreba fiul tău ce sunt aceste pietre, să-i povestești cum a lipsit apa Iordanului prin poruncă dumnezeiască și a trecut chivotul Domnului și tot poporul” [Ios 4, 3]. Deci cum nu vom picta noi în icoane mântuitoarele pătimiri și minuni ale lui Hristos Domnul nostru, ca, atunci când mă întreabă fiul

³⁶ Charaktēra.

³⁷ Hypomnēma estin hē eikōn.

meu: ce este asta? Îi voi spune că Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om și prin El n-a trecut Iordanul numai Israel, ci toată natura noastră s-a reîntors la fericirea de la început; prin El natura noastră a urcat din cele de jos ale pământului dincolo de orice stăpânire și a șezut pe însuși tronul Tatălui.

1.19. Dar ei spun: „Fă icoana lui Hristos sau a Mamei Lui, Născătoarea de Dumnezeu, și mulțumește-te cu atât.” Ce absurditate! Te-ai mărturisit răspicat pe tine însuși dușman al sfinților! Căci dacă faci o icoană a lui Hristos, dar a sfinților nicidecum, este evident că interzici nu icoana, ci cinstirea sfinților; lucru pe care nimeni din veac n-a îndrăznit să-l facă sau să întreprindă o astfel de îndrăzneală. Căci deși faci o icoană a lui Hristos ca unul slăvit, respingi scuipând icoana sfinților ca unii neslăviți și încerci să arăți adevărul minciună. „Căci viu sunt Eu, zice Domnul, și pe cei care Mă slăvesc îi voi slăvi” [1 Rg 2, 30], iar dumnezeiescul apostol spune: „Astfel că nu mai ești rob, ci fiu; iar dacă ești fiu, ești și moștenitor al lui Dumnezeu prin Hristos” [Ga 4, 7], și: „Dacă vom pătimi împreună cu El, ca să fim și slăviți împreună cu El” [Rm 8, 17]. Nu împotriva icoanelor ai ridicat războiul, ci împotriva sfinților. Căci spune Ioan teologhisitorul și cel rezemat de pieptul Său că „vom fi asemănători cu El” [1 In 3, 2]. Fiindcă așa cum fierul unit cu focul devine foc nu prin natura lui, ci prin unire, ardere și participare, tot așa și ce e îndumnezeit devine dumnezeu nu prin natura sa, ci prin participare³⁸. Nu vorbesc de trupul Fiului lui Dumnezeu întrupat; fiindcă prin unirea potrivit ipostasei și participarea la natura divină acela a ajuns fără schimbare dumnezeu, nefiind uns de o lucrare/energie a lui Dumnezeu ca fiecare din profeți, ci prin prezența Celui care o unge întreg. Iar că dumnezei prin îndumnezeire sunt și sfinții o spune Scriptura: „Dumnezeu a stat în adunare de dumnezei și judecă în mijlocul ei dumnezei” [Ps 81, 1], atunci când Dumnezeu stă în mijlocul unor dumnezei împărțind demnitățile, cum spune tâlcuind teologhisitorul Grigorie³⁹.

1.20. Dumnezeu i-a poruncit lui David să-i construiască prin fiul său, Solomon, un templu și să-I facă un loc de odihnă. Solomon l-a construit și a făcut heruvimi, cum spune cartea

³⁸ Ou *tē physei alla tē methexei*.

³⁹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 40; PG 36, 365B.

Regilor, „și a poleit heruvimi cu aur și pe toți pereții de jur împrejur a cioplit heruvimi sculptați cu dalta și palmieri pe dinăuntru și pe dinafară” [3 Rg 6, 28–29] — a zis nu lateral, ci de jur împrejur —, dar și boi, lei și rodii [3 Rg 7, 28]. Dar nu este oare mult mai de cinste a împodobi toți pereții casei Domnului cu figuri și icoane de sfinți decât de necuvântătoare și pomi? Unde e aici Legea care declară: „Nu vei face nici o asemănare” [Dt 5, 8]? Iar Solomon, care a primit revărsare de înțelepciune, neînfrățându-l în icoană pe Dumnezeu făcea heruvimi și asemănări de lei și de boi — lucru pe care Legea îl interzice —, și noi, neînfrățându-l în icoană pe Dumnezeu, facem icoana sfinților. Căci așa cum pe atunci templul și poporul erau sfințite prin sânge de necuvântătoare și cenușă de junincă [cf. Evr 9, 12], iar acum prin sângele lui Hristos, „Care a dat mărturie pe timpul lui Pontius Pilat” [1 Tim 6, 13] și S-a arătat pe Sine Însuși pârgă a martirilor, tot așa pe atunci casa lui Dumnezeu era împodobită de forme și întipăriri de ființe necuvântătoare, iar acum cu cele ale sfinților, care s-au făcut pe ei înșiși în duhul temple însuflețite și cuvântătoare [cf. 1 Co 3, 16 etc.] spre a fi locuință a Dumnezeului Celui Viu.

II.9; III.9. Că așa sunt acestea ascultă: „Nu-ți vei face, spune, cioplitură, nici orice asemănare” [Dt 5, 8]. Și deși Dumnezeu a poruncit acestea, [israeliții] „au făcut, spune, perdeaua cortului mărturiei din pânză violetă și purpurie, din fir roșu răsucit și din fir de in răsucit și, țesuți pe ea, heruvimi” [Ieș 37, 3] și „am făcut capacul de sus al chivotului din aur curat și cei doi heruvimi” [Ieș 37, 5]. Ce faci, Moise? Tu spui „nu-ți vei face cioplitură, nici orice asemănare”, și tu confecționezi o perdea și „țesuți pe ea heruvimi” și „doi heruvimi de aur curat”? Ascultă însă ce replică dă acestor lucruri slujitorul lui Dumnezeu Moise. Orbi și neghiobi, pricepeți puterea celor spuse și „păziți-vă foarte tare sufletele voastre” [Dt 4, 15]. Am zis că „n-ați văzut o asemănare în ziua în care v-a grăit Domnul în Horeb, în munte, în mijlocul focului; nu cumva să faceți fărădelege și să vă faceți o asemănare cioplită, orice icoană” [Dt 4, 15–16] și „nu-ți vei face zei turnați” [Ieș 34, 17]. N-am zis: nu vei face icoana unor heruvimi care stau ca niște robi lângă copacul ispășirii, ci „nu-ți vei face zei turnați” și „nu vei face orice asemănare” ca a lui Dumnezeu, nici nu vei aduce slujbă cultică „creaturii împotriva Celui care a creat-o” [Rm 1, 25].

N-am făcut deci o asemănare a lui Dumnezeu, nici a altceva ca Dumnezeu, nici a unui om — fiindcă natura umanității s-a făcut sclavă păcatului —, nici n-am adus slujbă creației împotriva Celui care a creat-o. Așa faceți și voi.

II.10; III.9a. Ai văzut cum a apărut intenția⁴⁰ Scripturii celor ce o cercetează cu pricepere? Căci trebuie să știți, iubiților, că în orice lucru sunt căutate adevărul și minciuna și scopul celui care-l face, dacă e bun sau rău. Fiindcă în Evanghelie e și Dumnezeu și înger și om, și cer și pământ și apă și foc și aer și soare și lună și stele și lumină și întuneric și Satana și demoni și șerpi și scorpioni și moarte și iad și virtuți și sunt scrise toate cele bune și cele rele. Dar totuși pentru că toate cele spuse despre ele sunt adevărate și scopul e spre slava lui Dumnezeu și a sfinților slăviți de El și spre mântuirea noastră și surparea și rușinarea diavolului și demonilor lui, de aceea ne închinăm ei, o îmbrățișăm, o sărutăm și o salutăm și cu ochii și cu buzele și cu inima, în chip asemănător și întreg Vechiul și Noul Legământ și cuvintele sfinților și aprobațiilor părinți; dar rușinoasele, întinatele și necuratele scrieri ale blestemăților manihei, ale păgânilor și ale celorlalte erezii le respingem scuipând pe ele ca pe unele care conțin lucruri mincinoase și zadarnice și au fost născocite spre slava diavolului și a demonilor lui și bucuria lor, chiar dacă conțin și numele lui Dumnezeu. Tot așa și în chestiunea icoanelor trebuie cercetate adevărul și intenția celor care le fac și, dacă acesta e cu adevărat și drept și spre slava lui Dumnezeu și a sfinților Lui, și dacă ele se fac pentru zelul virtuții și fuga de răutate și pentru mântuirea sufletelor, trebuie să le primim și cinstim ca pe niște icoane, imitări, asemănări și cărți ale celor fără carte și să ne închinăm lor, să le sărutăm și salutăm cu ochii, cu buzele și cu inima ca pe o asemănare a Dumnezeului întrupat sau a Mamei Lui sau a sfinților părtași pătimirilor și slavei lui Hristos, învingătorii și surpătorii diavolului și demonilor și rătăcirii lor. Dacă însă ar îndrăzni cineva să facă o icoană a dumnezeirii nemateriale, necorporale, nevăzute, fără formă și fără culoare, le respingem ca mincinoase; și dacă le-ar face cineva spre slava, închinarea și cinstirea diavolului sau a demonilor, scuipăm împotriva lor și le mistuim cu foc. Iar dacă

⁴⁰ Skopos.

vreun om ar face zeu icoana unor oameni sau zburătoare sau reptile sau alte creaturi, îl anatemizăm. Fiindcă așa cum sfinții părinți au dăruit locurile sacre și templele demonilor și pe locurile lor au ridicat temple în numele sfinților și noi îi venerăm, tot așa au surpat și icoanele demonilor și în locul lor au ridicat icoane ale lui Hristos, ale Născătoarei de Dumnezeu și ale sfinților. Pe timpul Vechiului Legământ Israel n-a ridicat temple în numele unor oameni, nici nu sărbătorea pomenirea vreunui om, căci natura oamenilor era încă sub blestem și moartea era o condamnare, de aceea se ținea doliu și trupul celui mort era socotit necurat, precum și cel care se atingea de el; dar acum, de când dumnezeirea s-a amestecat cu natura noastră ca un leac făcător de viață și mântuitor, natura noastră a fost slăvită și transformată în vederea nestricăciunii. De aceea e sărbătorită și moartea sfinților, li se ridică temple și li se pictează icoane.

II.11; III.10. Să cunoască deci orice om că acela care încearcă să desființeze icoana făcută dintr-un dor și un zel dumnezeiesc spre slava și aducerea-aminte de Hristos și de Mama Lui, sfânta Născătoare de Dumnezeu, sau de unul din sfinți, și spre rușinarea diavolului și înfrângerea lui și a demonilor lui, și nu i se închină, nu o cinstește și salută ca pe o cinstită icoană, și nu ca pe un zeu, e vrăjmaș al lui Hristos, al sfintei Născătoare de Dumnezeu și al sfinților și avocat al diavolului și demonilor lui, etalându-și cu fapta întristarea că sunt cinstiți și slăviți Dumnezeu și sfinții Lui, iar diavolul este făcut de rușine. Fiindcă icoana e triumf, etalare și inscripționare pe stâlp spre aducere-aminte de victoria campionilor care s-au distins și rușinea celor învinși și doborâți.

II.12. Nu împăraților le revine să legifereze pentru Biserică. Căci vezi ce spune dumnezeiescul apostol [Pavel]: „Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică mai întâi apostoli, în al doilea rând profeți, în al treilea rând păstori și învățători spre desăvârșita întocmire a Bisericii” [1 Co 12, 28 și Ef 4, 11] — n-a zis și împărați; și, iarăși: „Ascultați de conducătorii voștri și fiți-le supuși, fiindcă ei veghează pentru sufletele voastre ca unii care vor avea de dat socoteală” [Evr 13, 17]; și iarăși: „Aduceți-vă aminte de conducătorii voștri, care v-au

grăit cuvântul și, văzându-le purtarea, imitați-le cu zel credința” [*ibid.*]. Nu v-au grăit cuvântul împărații, ci apostolii, profeții, păstorii și dascălii. Poruncind Dumnezeu lui David să-I construiască o casă, i-a zis: „Nu-Mi vei construi o casă, pentru că ești bărbat vărsător de sânge” [1 Par/Cr 28, 3]. Iar apostolul Pavel striga: „Dați tuturor datoriile: celui cu cinstea cinstea, celui cu frica frica, celui cu taxa taxa, celui cu vama vama” [Rm 13, 7]. A împăraților este buna ordine politică, dar starea bună bisericească e a păstorilor și dascălilor. Atac tâlhăresc este acesta, fraților. Saul a rupt haina lui Samuel [1 Rg 15, 27] și ce a pățit? Dumnezeu i-a rupt împărăția și i-a dat-o lui David cel preablând [1 Rg 15, 28]. Iezebel l-a alungat pe Ilie [3 Rg 19, 1-4] și câinii s-au scaldat în sângele ei [3 Rg 20, 23]. Irod l-a omorât pe Ioan [In 14, 3-12] și și-a dat sufletul mâncat de viermi [FAp 12, 23]. Și acum fericitul Germanos⁴¹, care strălucește prin viață și credință, a fost pălmuit și a ajuns în exil, și mulți alți episcopi și părinți ale căror nume nu le știm. Nu e un lucru tâlhăresc acesta? Când au venit la El cu ispitire cărturarii și fariseii ca să-L prindă în cursă prin cuvânt, și L-au întrebat dacă „e îngăduit a dat tribut cezarului”, Iisus le-a răspuns: „Aduceți-Mi o monedă.” Și, aducându-I-o, a zis: „A cui este imaginea/icoana?” Și când ei i-au spus: „A cezarului”, le spune: „Dați înapoi cele ale cezarului cezarului și cele ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu” [Mt 22, 15-22]. Îți suntem supuși, împărate, în lucrurile acestei vieți: în taxe, vămi, dări și luări, în care cele ale noastre sunt pe mâinile tale. Dar în instituirea Bisericii⁴² avem păstorii care ne-au grăit cuvântul și au fixat legislația bisericească⁴³. Nu trecem hotarele veșnice pe care le-au

⁴¹ Sfântul Germanos, 660-740, patriarh mărturisitor al Constantinopolului între anii 715 și 730, demis de împăratul Leon III.

⁴² *En tē ekklesiastikē katastasei.*

⁴³ *Kai typōsantas tēn ekklesiastikēn thesmothesian.*

pus părinții noștri [Pr 22, 28], ci ținem predaniile cum le-am primit [2 Tes 2, 15]. Căci dacă vom începe să dărâmăm edificiul Bisericii chiar și într-un lucru mic, puțin câte puțin se va distruge totul.

II.13. Faci rea materia și o numești lucru de necinste. Asta o fac și maniheii, dar dumnezeiasca Scriptură o proclamă bună; căci zice: „Și a văzut Dumnezeu toate pe care le-a făcut și, iată, toate erau bune foarte” [Fc 1, 31]. Eu deci mărturisesc materia făptură a lui Dumnezeu și bună; tu însă, dacă spui că e rea, fie nu o mărturisești din Dumnezeu, fie Îl faci cauză a celor rele pe Dumnezeu. Vezi deci ce spune dumnezeiasca Scriptură despre materia pe care tu o numești de necinste: „A spus Moise întregii adunări a fiilor lui Israel: «Ascultați acest cuvânt, pe care l-a poruncit Domnul zicând: Luați de la voi înșivă o ridicare pentru Domnul fiecare cât îl lasă inima și să aducă primițiile lor Domnului: aur, argint, aramă, pânză violetă și purpurie, fir roșu răsucit în două și fir de in răsucit, păr de capră, piei de berbeci vopsiți în roșu, și piei vopsite violent, lemne care nu putrezesc, untdelemn de ungere și tămâie combinată, pietre de sardiu și pietre pentru șlefuitori pentru haina de pe umăr și cea care cade până la picioare. Și orice iscusit cu inima la voi să vină și să lucreze toate câte a poruncit Domnul: cortul!»” [Ieș 35, 4–11].

II.14. Iată că e cinstită materia care la voi e de necinste. Căci ce e mai umil decât părul de capră și decât niște culori? Sau nu sunt oare culori firul stacojiu, pânza purpurie și violetă? Iată și lucruri de mâini omenești și asemănările unor heruvimi. Și însuși tot cortul era o icoană. „Căci vezi”, zice Dumnezeu lui Moise, „să faci toate după modelul arătat ție în minte” [Ieș 26, 33]. Și totuși de jur împrejur era închinat de tot Israelul. Dar heruvimii? Nu erau înaintea poporului? Și chivotul și sfeșnicul și masa și vasul de aur cu mană și toiagul, spre care privind poporul se închina? Nu mă închin

materiei, dar mă închin Creatorului/Meșterului⁴⁴ materiei, Care S-a făcut pentru mine materie, și-a pus locuirea în materie și prin materie a lucrat mântuirea mea; „căci Cuvântul S-a făcut carne și și-a pus cortul între noi” [In 1, 14]. Și este evident pentru toți că într-adevăr carnea e materie și creatură. Venerez deci materia, arăt respect și mă închin celei prin care s-a făcut mântuirea mea, dar o venerez nu ca pe un zeu, ci ca plină de o lucrare și un har dumnezeiesc. Sau nu e materie lemnul de trei ori fericit al crucii? Nu e materie muntele venerat și sfânt: locul Căpățânii? Nu e materie stânca purtătoare de viață: Mormântul sfânt, izvorul învierii noastre? Sau nu e materie cerneala și atotsfânta carte a Evangheliilor? Nu e materie Masa purtătoare de viață care ne procură Pâinea Vieții? Sau nu sunt materie argintul și aurul, din care sunt confecționate crucile, discurile și potirele? Sau, înaintea tuturor acestora, nu sunt materie Trupul și Sângele Domnului? Sau suprimă venerarea și închinarea tuturor acestora, sau ce-dează predaniei bisericești și primește închinarea icoanelor lui Dumnezeu și ale prietenilor lui Dumnezeu sfințite prin nume și de aceea umbrite de harul unui Duh dumnezeiesc. Iar dacă din pricina Legii interzici icoanele, vezi să ții și sabatul și să te tai împrejur — fiindcă acestea Legea le poruncește în chip indispensabil — și să ții toată Legea și să nu sărbătorești Paștele Domnului în afară de Ierusalim — dar cunoașteți că, dacă păziți Legea, Hristos nu vă va fi de nici un folos [Ga 5, 2] —; vezi să iei în căsătorie și pe femeia fratelui tău și să ridici urmaș fratelui tău [Dt 25, 5–10] și să nu cânti cântarea Domnului pe pământ străin [Ps 136, 4]. Dar departe de noi acestea, „căci câți vă faceți drepți prin Lege, ați căzut din har” [Ga 5, 4].

I.21; II.15. Pe Hristos Împăratul și Domnul Îl reprezentăm nu dezbrăcându-L de armata Lui, căci armată a Domnului sunt

⁴⁴ *Dēmiourgō.*

sfinții. Să se dezbrace pe sine însuși de armata lui împăratul pământesc, și atunci să-l dezbrace și pe Împăratul și Domnul lui. Să-și depună purpura și diadema, și atunci să fie suprimată venerarea celor care au fost campionii împotriva tiranului [diavolului] și au împărășit asupra patimilor. Dar dacă prietenii lui Hristos — „căci nu vă mai numesc robi”, zice Domnul, „ci voi sunteți prietenii Mei” [In 15, 14–15] — vor fi moștenitori ai lui Dumnezeu și comoștenitori ai lui Hristos [Rm 8, 17] și părtași ai slavei [2 Ptr 1, 4] și ai împărăției dumnezeiești, cum nu vor fi părtași și ai slavei de pe pământ? Îi vom lipsi, așadar, de cinstirea dată lor de Biserică? Ce mână arogantă? Ce gând cutezător care se ridică împotriva lui Dumnezeu și acționează împotriva poruncilor Lui? Nu te închini icoanei, nu te închini nici Fiului lui Dumnezeu, „Care e o Icoană a Dumnezeului nevăzut” [Col 1, 15], vie, și Contur trasat [Evr 1, 3] invariabil.

Eu mă închin icoanei lui Hristos ca a unui Dumnezeu întrupat, celei a Stăpânei tuturor, Născătoarea de Dumnezeu, ca a unei Mame a Fiului lui Dumnezeu, celei a sfinților ca a unor prieteni ai lui Dumnezeu care au rezistat păcatului până la moarte și prin vărsarea sângelui lor pentru El L-au imitat pe Hristos, Care și-a vărsat sângele Său pentru ei, și au viețuit călcând pe urmele Lui. Fac pictate victoriile și pătimirile lor ca sfințindu-mă prin ele să mă antrenez în zelul imitării lor. Și fac acestea prin respect și închinare, „căci cinstirea icoanei trece spre prototipul ei”, spune dumnezeiescul Vasile⁴⁵. Dacă ridici temple sfinților lui Dumnezeu, ridică și trofeele lor. Nu se ridică în vechime un templu în numele unor oameni, nu era sărbătorită moartea dreptilor, ci jelită cu doliu, iar cine se atingea de un trup mort era socotit necurat, chiar și Moise însuși [Nm 19, 11]. Acum însă pomenirile dreptilor sunt sărbătorite. Trupul mort al lui Iacob a fost jelit [Fc 50, 1–4], dar moartea lui Ștefan e prăznuită solemn. Prin urmare, fie suprimă pomenirile cu prăznuire ale sfinților ținute împotriva Legii Vechi, fie îngăduie și icoanele, care sunt, cum spui tu, împotriva Legii. Dar e imposibil a nu sărbători pomenirile sfinților; căci poruncește să fie făcute acestea corul sfinților apostoli și purtători de Dumnezeu părinți. Căci am fost cu

⁴⁵ Despre Duhul Sfânt; PG 32, 149C. Sfântul Vasile cel Mare, 330–379.

adevărat sfințiți de când Dumnezeu Cuvântul S-a făcut trup, făcut asemenea nouă în toate afară de păcat, și S-a amestecat cu ce e al nostru și a îndumnezeit fără transformare natura noastră prin de necontopita încercuire reciprocă⁴⁶ a dumnezeirii Lui și a cărnii Sale. Și am fost cu adevărat eliberați de când Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu, Cel ce e nepătimitor prin dumnezeire a pățimit prin ceea ce a asumat și a plătit datoria noastră vărsând pentru noi un preț de răscumpărare corespunzător și admirabil — fiindcă un sânge de fiu poate îndupleca un tată și e respectat de el. Și am fost cu adevărat făcuți nesticăcioși de când, coborându-Se la iad, a vestit sufletelor legate aici din veac ca unor prizonieri eliberare, ca unor orbi vedere din nou și, legând pe cel puternic prin covârșirea puterii Lui, a înviat făcând nesticăcios trupul luat de la noi. Iar de când ne-am născut prin apă și prin Duh, am fost cu adevărat înfiați și făcuți moștenitori ai lui Dumnezeu. De atunci Pavel îi cheamă pe credincioși sfinți. De atunci nu jelim, ci sărbătorim moartea sfinților. De atunci „nu suntem sub Lege, ci sub har, fiind făcuți drepti prin credință” [Rm 6, 14; 5, 1] și știind doar pe Dumnezeu Cel adevărat [In 17, 3], iar pentru cel drept nu este lege [1 Tim 1, 9], nu mai suntem aserviți sub stihiiile Legii ca niște prunci [Ga 4, 3], ci, ajunși la statura de bărbat desăvârșit [Ef 4, 13], ne hrănim cu hrană tare [Evr 5, 14], nu cea spre idolatrie. Bună e Legea [1 Tim 1, 18], ca o făclie care luminează într-un loc întunecos, dar până când luminează ziua; acum însă a răsărit luceafărul în inimile noastre [2 Ptr 1, 19] și apa vie a cunoașterii lui Dumnezeu a acoperit mările păgânilor și toți am cunoscut pe Domnul. „Cele vechi au trecut; iată s-au făcut noi toate” [2 Co 5, 17]. Spune deci dumnezeiescul apostol [Pavel] lui Petru, înălțimea culminantă a apostolilor: „Dacă tu, care ești iudeu, trăiești ca păgânii, nu ca iudeii, cum constrângi păgânii să trăiască ca iudeii/iudaizeze?” [Ga 2, 14], iar galatenilor le scrie: „Martor mă pun oricărui om tăiat-împrejur că e dator să împlinească toată Legea” [Ga 5, 3].

1.22. În vechime deci, neștiindu-L pe Dumnezeu, am fost robi zeilor care prin natura lor nu sunt așa ceva [Ga 4, 8], acum însă, cunoscând pe Dumnezeu sau, mai bine zis, fiind cunos-

⁴⁶ *Asynchytou perichōrēseōs.*

cuți de Dumnezeu, cum ne vom întoarce iarăși la stihiiile slabe și sărace [Ga 4, 9]? Am văzut înfățișarea⁴⁷ omenească a lui Dumnezeu și „s-a mântuit sufletul meu” [Fc 32, 30]. Văd o icoană a lui Dumnezeu cum a văzut Iacob, chiar dată altfel și altfel; fiindcă acela cu ochii nemateriali ai minții un chip nematerial indicând dinainte pe cel care va fi, iar eu un cărbune al aducerii-aminte de Cel care S-a arătat în trup. Umbra, ștergarele și șorțurile apostolilor alungau demoni [Fap 5, 15; 19, 12], și atunci cum nu vor fi slăvite umbra și icoana sfinților? Fie suprimă închinarea oricărei materii, fie nu inova, nici „nu muta hotarele veșnice, pe care le-au pus părinții tăi” [Pr 22, 28].

I.23; II.16 (fragm.). Nu numai prin litere au predat legislația bisericească martorii oculari și slujitorii cuvântului [Lc 1, 2], ci și prin unele predanii nescrise.

În al 28-lea din cele treizeci de capitole către Amfilohie despre Duhul Sfânt spune deci dumnezeiescul Vasile cuvânt de cuvânt așa: „Dintre dogmele și propovăduirile păzite în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le-am primit în taină comunicate din predania apostolilor; ambele au aceeași forță pentru buna-cinstire [a lui Dumnezeu]⁴⁸. Și nimeni care are chiar și o mică experiență a legilor bisericești nu va contrazice acestea. Căci dacă am încerca să refuzăm obiceiurile nescrise ca neavând o mare putere, am ajunge să omitem înseși elementele vitale păgubind Evanghelia.”⁴⁹ Acestea sunt cuvintele marelui Vasile.

Căci de unde cunoaștem locul sfânt al Căpățânii? De unde Mormântul Vieții? Nu primindu-le în chip nescris ca niște copii de la părinți? Căci faptul că Domnul a fost răstignit în locul Căpățânii [Mt 27, 33] și a fost îngropat în mormântul pe care și l-a săpat Iosif într-o stâncă îl avem scris [Mt 27, 60]. Dar că ele sunt cele închinare acum o știm dintr-o predanie nescrisă și multe altele asemănătoare lor. De unde botezul prin trei afundări? De unde rugăciunea spre răsărit? De unde predania Tainelor? De unde închinarea la Cruce? Nu din predania nescrisă? De aceea zice dumnezeiescul Pavel: „De aceea, fraților,

⁴⁷ *Eidos.*

⁴⁸ *Eusebeian.*

⁴⁹ Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* 28; PG 32, 188A.

stați și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvânt, fie prin scrisorile noastre” [2 Tes 2, 15]. Așadar, atât de multe lucruri fiind predate Bisericii în chip nescris și fiind păzite până acum, de ce vorbești lucruri meschine cu privire la icoane?

Niște manihei au scris evanghelia după Toma. Scrieți și voi evanghelia după Leon. Nu primesc un împărat care răpește în chip tiranic/uzurpator preoția. Nu niște împărați au luat puterea de a lega și dezlega. Știu pe un Valens⁵⁰, care se numea împărat creștin și a persecutat credința orthodoxă, pe un Zenon⁵¹ și pe un Anastasie⁵², pe un Heraclios⁵³ și pe un Constantin cel din Sicilia⁵⁴ și pe un Vardanisc numit și Filipicos⁵⁵. Nu sunt conștienți că Biserica este pusă în ordine prin canoane imperiale, ci prin predanii patristice scrise și nescrise. Fiindcă așa cum Evanghelia a fost propovăduită în scris în toată lumea, tot așa a fost predat în chip nescris în toată lumea faptul de a înfățișa în icoane⁵⁶ pe Hristos, Dumnezeu întrupat, și pe sfinții Lui, precum și închinarea la Cruce și rugăciunea stând în picioare spre răsărit.

I.24; II.17. Citatele pe care le aduci au repulsie nu față de închinarea icoanelor de la noi, ci față de cea a păgânilor/elinilor care le fac zei. Nu trebuie, așadar, ca din pricina uzului absurd al păgânilor să suprimăm uzul nostru care are loc în chip bine-cinstitor de Dumnezeu. Fac exorcisme și descântătorii și vrăjitorii, exorcizează pe catehumeni și Biserica, dar aceia invocându-i pe demoni, aceasta invocându-L pe Dumnezeu împotriva demonilor.

Aduceau jertfe păgânii demonilor, dar și Israel aducea lui Dumnezeu sânge și grăsime; jertfește și Biserica lui Dumnezeu o Jertfă fără sânge.

Păgânii dedică icoanele lor demonilor și le numesc zei,

⁵⁰ Valens, 363–378, susținător al arianismului eretic.

⁵¹ Zenon, 474–491, susținător al monofizismului eretic.

⁵² Anastasios, 491–518, susținător al monofizismului eretic.

⁵³ Heraclios, 610–641, susținător al monotelismului eretic.

⁵⁴ Constans, 641–668, susținător al monotelismului eretic.

⁵⁵ Filipicos, 711–713, susținător al monotelismului eretic.

⁵⁶ *To eikonizein*.

dar și Israel a făcut zei din icoanele lor, căci zicea:
„Aceștia sunt zeii tăi, Israele, care te-au scos din
Egipt” [Ieș 32, 4];

noi însă adevăratului Dumnezeu întrupat și robilor și prietenilor lui Dumnezeu, care alungă grămezi de demoni.

I.25; II.18. Iar dacă spui că dumnezeiescul și minunatul Epifanie⁵⁷ le interzice răspicat pe acestea de la noi, mai întâi poate cuvântul său e falsificat sau plăsmuit, fiind lucrarea unuia, dar având numele altuia, ceea ce mulți obișnuiesc să facă. În al doilea rând, știm că fericitul Atanasie [cel Mare]⁵⁸ a interzis să se pună în racle rămășițele sfinților, ci poruncește să fie mai bine ascunse sub pământ, vrând prin aceasta să desființeze absurdul obicei al egiptenilor, care nu-și ascundeau morții sub pământ, ci îi puneau pe paturi și litiere. Poate că vrând și marele Epifanie să îndrepte așa ceva a legiuit că nu trebuie făcute icoane, dacă admitem că e al lui acel cuvânt. Fiindcă martoră pentru faptul că scopul lui nu era să le îndepărteze e însăși biserica [din Cipru] dumnezeiescului Epifanie împodobită cu icoane până la noi. În al treilea rând, nu ceea ce este rar este lege pentru Biserică, nici cu o singură rândunică nu se face primăvară, cum i se pare și teologhisorului Grigorie⁵⁹ și adevărului; și nu un singur cuvânt are putere să răstoarne predania întregii Biserici de la un capăt la altul al lumii.

Fiindcă părintele nu se luptă cu cei care sunt părinți împreună cu el, căci toți au fost părtași aceluiași Duh Sfânt. Martoră e biserica lui împodobită cu icoane, până când Leul⁶⁰ sălbatic și crud a mugit și a făcut tulburare în turma lui Hristos încercând să adape poporul lui Dumnezeu cu apă tulbure răscolită [cf. Avc 2, 15].

I.26. Primește, așadar, roiul citatelor scripturistice și patristice, pentru că, măcar că Scriptura spune: „Idolii păgânilor sunt argint și aur, lucruri de mâini omenești” [Ps 113, 12], nu ea oprește închinarea la cele neînsuflețite sau la lucruri făcute de mâini de om, ci la icoanele/imaginile demonilor.

⁵⁷ Sfântul Epifanie, 315–403, din 367 episcop al orașului Salamis din Cipru.

⁵⁸ Sfântul Atanasie cel Mare, 295–373, arhiepiscopul Alexandriei.

⁵⁹ Grigorie Teologhisorul, *Cuvântarea* 39; PG 36, 352B.

⁶⁰ Împăratul Leon III, 717–741.

I.27. Deci că profeții s-au închinat unor îngeri, unor oameni, unor împărați și chiar unora lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu, și unui toiag, s-a zis. Spune însă și David: „Închinați-vă scăunelului de sub picioarele Lui” [Ps 98, 5]. Iar Isaia ca în numele lui Dumnezeu spune: „Cerul e tronul Meu, iar pământul, scăunel sub picioarele Mele” [Is 66, 1]. Iar cerul și pământul e evident pentru oricine că sunt creaturi. Moise și Aaron împreună cu întreg poporul s-au închinat unor lucruri făcute de mâini de om. Spune deci Pavel, greierul Bisericii, în *Epistola sa către Evrei*: „Venind însă Hristos arhiereu al lucrurilor bune viitoare prin cortul mai bun și desăvârșit, nu făcut de mână de om, adică din creația aceasta” [Evr 9, 11] și iarăși: „Fiindcă Hristos n-a intrat în lucruri sfinte făcute de mână de om, care erau copii ale celor adevărate, ci în cer” [Evr 9, 24]. Astfel că cele sfinte dintâi, cortul și toate cele din ele erau făcute de mână, iar faptul că primeau închinare nu-l va contrazice nimeni.

II.19. Dacă mă închin și venerez ca pe niște cauze ale mântuirii o cruce, o lance, o trestie și un burete, prin care L-au insultat și omorât pe Domnul meu ucigașii de Dumnezeu iudei, nu mă voi închina oare icoanelor confecționate cu scop bun de credincioși spre slava și aducerea-aminte de pătimirile lui Hristos? Dacă mă închin unei icoane a crucii confecționate de orice fel de materie, nu mă voi închina icoanei Celui răstignit și care a arătat mântuitoare crucea? Că nu mă închin materiei este evident; fiindcă atunci când întipărirea crucii dispăre, din orice fel de lemn fiind confecționată, predau lemnul focului; în chip asemănător și cu icoanele.

II.20. Că invenția icoanelor și închinarea lor nu e ceva nou, ci o veche predanie a Bisericii, primește-mi roiul citatelor scripturistice și patristice. În sfânta *Evanghelie după Matei* le spune acestea Domnul când îi fericește pe ucenicii Săi și împreună cu ei pe toți care se aliniază canonului lor și le urmează călcând pe urmele pașilor lor: „Feriți ochii voștri că văd și urechile voastre că aud. Amin vă spun că mulți profeți și drepti au dorit să vadă cele pe care le vedeți și n-au văzut și să audă

cele pe care le auziți și n-au auzit” [Mt 13, 16–17]. Și noi dorim să vedem cât se pot vedea, „căci ca într-o oglindă și într-o enigmă privim” [1 Co 13, 12] și în icoana Lui și ajungem fericiți. Însuși Dumnezeu, primul, a făcut o icoană și a arătat icoane, căci l-a făcut pe om după icoana/chipul lui Dumnezeu [Fc 1, 26–27]. Iar Avraam, Moise, Isaia și toți profeții au văzut niște icoane ale lui Dumnezeu, nu însăși ființa lui Dumnezeu. Rugul era o icoană a Mamei lui Dumnezeu, iar lui Moise, care voia să se apropie de el, Dumnezeu i-a zis: „Dezleagă-ți încălțăminte de picioarele tale, căci pământul pe care stai e un pământ sfânt” [Ieș 3, 5]. Deci dacă pământul în care s-a arătat lui Moise icoana Mamei lui Dumnezeu e un pământ sfânt, cu cât mai mult icoana însăși? Pentru că nu e doar sfântă, ci, îndrăznesc să spun, și sfântă a sfintelor. Întrebat de farisei: „De ce a poruncit Moise să se dea carte de despărțire și să se lase femeia/soția?” [Mt 19, 7]. Domnul a răspuns: „Pentru că Moise v-a îngăduit să vă lăsați femeile/soțiile din pricina împietririi inimilor voastre, dar la început n-a fost așa” [Mt 19, 8]. Și eu vă spun că din pricina împietririi inimilor fiilor lui Israel, cunoscând ușoara lor alunecare spre idolatrie, le-a poruncit Moise să nu facă icoane. Acum însă nu e așa; căci stăm tare pe stânca credinței, fiind bogații de lumina cunoașterii lui Dumnezeu.

II.21. Auziți ce spune Domnul: „Neghiobi și orbi! Cine s-a jurat pe templu se jură pe el și pe Cel ce locuiește în el, și cine s-a jurat pe cer se jură pe tronul lui Dumnezeu și pe Cel care șade pe el” [Mt 23, 21–22]. Și cine se jură pe icoană se jură pe Cel înfățișat de ea.

II.22. S-a demonstrat deci suficient că astfel cortul, perdeaua, chivotul, masa și toate cele din cort erau icoane și întipăriri și lucruri de mâini omețești, și erau închinare de tot Israelul, încă și heruvimii sculptați confecționați din porunca lui Dumnezeu. Căci zice Dumnezeu lui Moise: „Vezi

să faci toate după tiparul arătat ție în munte” [Ieș 24, 40; cf. 36–38]. Auzi-l pe apostolul Pavel dând mărturie că Israel se închina la lucruri făcute de mână de om și icoane pentru Dumnezeu poruncise asta: „Căci dacă ar fi pe pământ, n-ar fi nici preot, pentru că aici sunt preoți care aduc darurile potrivit Legii; care aduc slujbă cultică unei sugestii și umbre ale celor cerești, precum a primit cuvânt Moise când urma să săvârșească cortul; căci zice: «Vezi să faci toate după tiparul/modelul⁶¹ arătat ție în munte.» Acum însă I s-au hărăzit slujiri/liturghisiri mai deosebite, cu cât e mijlocitorul unui Legământ superior, care a fost legiferat pe făgăduințe superioare. Căci dacă primul era ireproșabil, nu s-ar fi căutat loc pentru un al doilea; pentru că, făcându-le reproșuri, spune: «Iată vin zile», zice Domnul, «și voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda un legământ nou, nu ca legământul pe care l-am încheiat cu părinții lor în ziua în care, luându-i de mână, i-am scos din pământul Egiptului»” [Evr 8, 4–9], și după puține: „Spunând «nou» l-a făcut vechi pe primul, căci ce e învechit și îmbătrânit e aproape de dispariție. Avea deci primul cort îndreptări pentru slujba cultică și locul sfânt lumesc; fiindcă a fost confecționat un cort, primul, în care erau sfeșnicul și masa de punere înaintea a pâinilor, care se numește Sfânta; iar după a doua perdea era cortul numit Sfânta Sfintelor, care avea un altar pentru tămâiere și chivotul legământului ferecat peste tot în aur, în care erau un vas de aur cu mana, toiagul lui Aaron care odrăslise și tablele legământului; iar deasupra lui heruvimii slavei umbrind capacul ispășirii” [Evr 8, 13 – 9, 5]; și iarăși: „Fiindcă Hristos n-a intrat în lucruri sfinte făcute de mână de om, niște copii⁶² ale realităților adevărate, ci chiar în cer” [Evr 9, 24], și după altele: „Căci Legea avea o

⁶¹ Typon.

⁶² Antitypa.

umbră a celor viitoare, nu însă icoana realităților” [Evr 10, 1].

II.23. Vezi că și Legea și toate cele ale ei și toată slujba noastră cultică sunt lucruri sfinte făcute de mână de om care ne duc prin materie spre Dumnezeu nematerial. Legea și toate cele ale Legii erau o schiță umbratică⁶³ a icoanei viitoare, adică a slujbei noastre cultice⁶⁴; slujba noastră cultică e o icoană⁶⁵ a lucrurilor bune viitoare; iar realitățile⁶⁶ însele sunt Ierusalimul de sus cel nematerial și nefăcut de mână de om, cum spune același dumnezeiesc apostol: „Pentru că nu avem aici o cetate care rămâne, ci o căutăm pe cea viitoare” [Evr 13, 14], care e Ierusalimul de sus [Ga 4, 26], „al cărei meșter și ziditor este Dumnezeu” [Evr 12, 22]. Căci toate cele ale Legii și cele ale slujbei noastre cultice s-au făcut pentru acela. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin.

III.21. Unde anume în Vechiul Testament și în Evanghelie ai găsit numele Treime sau de-o-ființă sau o singură natură a dumnezeirii sau trei ipostase cu înseși aceste cuvinte, sau o singură ipostasă a lui Hristos sau două naturi cu înseși aceste cuvinte? Și totuși, pentru că sfinții părinți le-au hotărât/definit⁶⁷ plecând de la expresii echivalente cu sens aflate în Scriptură, le primim, iar pe cei care nu le primesc îi anatimizăm. Eu însă îți voi înfățișa în Vechiul Testament că Dumnezeu a poruncit să se facă icoane/imagini, mai întâi cortul însuși și toate cele ce sunt în el; iar în Evanghelii Însuși Domnul, răspunzând celor care-L întrebau ispititor dacă e îngăduit a da tribut cezarului, a zis: „Aduceți-Mi o monedă!” Și I-au arătat un dinar și i-a întrebat: „A cui este icoana/imaginea?” Iar ei au zis: „A cezarului.” Și a zis: „Dați cele ale cezarului cezarului și cele ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu” [Mt 22, 15–22]. Pentru că are o icoană/ imagine a cezarului este a cezarului, dați-o

⁶³ *Skiagraphia.*

⁶⁴ *Tēs kath' hēmas latreias.*

⁶⁵ *Eikōn.*

⁶⁶ *Pragmata.*

⁶⁷ *Hōrisan.*

înapoi cezarului. Iar icoana lui Hristos dați-o înapoi lui Hristos, fiindcă e a lui Hristos.

III.12. Fericindu-i pe ucenici, Domnul a zis: „Mulți împărați și profeți au dorit să vadă cele pe care le vedeți și n-au văzut și să audă ce auziți și n-au auzit. Dar fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud” [Mt 13, 16–17]. Au văzut deci trupește apostolii pe Hristos, pătimirile și minunile Lui și au auzit cuvintele Lui. Și noi dorim să vedem și să auzim și să fim făcuți fericiți. Aceia L-au văzut față către față, fiindcă erau prezenți cu trupul. Noi, pentru că nu suntem prezenți cu trupul, așa cum auzim cuvintele Lui prin cărți și ne sfințim auzul și prin el sufletul și suntem făcuți fericiți și ne închinăm cinstind cărțile prin care auzim cuvintele Lui, tot așa și prin scrierea/pictarea icoanelor⁶⁸ vedem întipărirea conturului trasat al trupului Său⁶⁹, ale minunilor și pătimirilor Lui și ne sfințim, ne umplem de deplină certitudine, ne bucurăm și suntem făcuți fericiți și venerăm, cinstim și ne închinăm trăsăturii trupului Său. Iar văzând trăsătura trupului Său, înțelegem pe cât e cu putință și slava dumnezeirii Lui; căci întrucât suntem dubli, alcătuiți din suflet și trup/corp, și sufletul nostru nu e dezbrăcat, ci învăluit ca de niște perdele, este cu neputință să venim la cele înțelese cu mintea⁷⁰ în afara celor trupești/corporale⁷¹. Deci așa cum prin cuvintele simțite auzim cu urechi trupești și înțelegem cele duhovnicești, tot așa printr-o vedere trupească venim la vederea duhovnicească⁷². De aceea Hristos a luat trup și suflet, pentru că omul are trup și suflet. De aceea și botezul e dublu, din apă și din Duh, și Cuminecarea și rugăciunea și psalmodia, toate sunt duble, trupești și duhovnicești; și luminile și tămâierile.

III.13. Lăsând însă toate celelalte, diavolul s-a pornit numai împotriva icoanelor. Și atât de mare e invidia lui împotriva icoanelor, că și în „Pajiștea” sfântului Sofronios, patriarhul Ierusalimului⁷³, stă scris așa:

⁶⁸ *Dia graphēs eikonōn.*

⁶⁹ *To ekypōma tou sōmatikou charaktēros autou.*

⁷⁰ *Ta noēta.*

⁷¹ *Tōn sōmatikōn.*

⁷² *Dia sōmatikēs theōrias erchometa epi tēn pneumatikēn theōrian.*

⁷³ Sfântul Sofronios, 560–638, patriarh al Ierusalimului între anii 634 și 638.

„Spunea avva Teodor Aeliotul⁷⁴ că era un luptător zăvorât în Muntele Măslinilor, dar îl războia foarte mult demonul desfrânării. Într-una din zile, când se năpustea asupra lui foarte năprasnic, bătrânul a început să se lamenteze și să spună demonului: «Până când nu-mi dai pace? Depărtează-te de la mine. Ai îmbătrânit împreună cu mine.» I se arată demonul în fața ochilor zicând: «Jură-mi că nu spui nimănuî ce îți voi spune și nu te voi mai război.» Și i-a jurat bătrânul: «Pe Cel ce locuiește în cele mai înalte că nu voi spune cuiva cele ce-mi vei spune!» Atunci demonul îi spune: «Să nu te închini acestei icoane și nu te voi mai război!» Icoana avea însă ca întipărire pe Stăpâna noastră, sfânta Maria, de Dumnezeu Născătoarea, purtând pe Domnul nostru Iisus Hristos.⁷⁵ Vezi deci pe cine îi imită cei care opresc să fie închinare icoanele și ale cui instrumente sunt; căci demonul desfrânării a preferat să nu mai fie închinată icoana Stăpânei decât să cadă bătrânul în necurăția desfrânării, ca unul care știe că acesta e un păcat mai mare decât desfrâul.

III.14. Dar întrucât cuvântul e despre icoană și închinare, hai să elucidăm mai pe larg cuvântul despre ele și să spunem: 1. ce este icoana; 2. din ce motiv s-a făcut icoana; 3. câte sunt diferențele icoanelor; 4. ce este ceea ce este înfățișat și ce este ceea ce nu e înfățișat în icoane; 5. cine a făcut primul icoane.

III.15. Apoi și despre închinare: 1. ce este închinarea; 2. câte moduri de închinare sunt; 3. câte lucruri închinare găsim în Scriptură; 4. că orice închinare este din pricina lui Dumnezeu Cel închinat prin fire; 5. că cinstirea icoanei trece la prototipul ei.

III.16. Mai întâi ce este o icoană?

Icoană e o asemănare, un model și o întipărire a ceva și care arată în ea însăși ceea ce este înfățișat⁷⁶; dar icoana [*eikōn*] nu seamănă [*eoiken*] în toate cu prototipul/originalul ei, cu cel înfățișat în icoană [*eikonizomenon*] — fiindcă una este icoana, alta cel înfățișat în icoană — și în ele se vede o diferență, pentru că aceasta nu este aceea și aceea nu este aceasta. De

⁷⁴ Din Ierusalim, Aelia fiind numele roman oficial al Ierusalimului în Imperiul Roman. După reconstrucția sa de către împăratul Aelius Hadrianus (117-138) Ierusalimul a fost redenumit Colonia Aelia Capitolina.

⁷⁵ PG 87/3, 2900BD.

⁷⁶ *Eikōn estī homoiōma kai paradeigma kai ektypōma tinos en heautō deiknon to eikonizomenon.*

exemplu: chiar dacă întipărește trăsătura corpului, icoana omului nu are puterile lui sufletești, fiindcă nici nu este vie, nici nu raționează, nici nu grăiește, nici nu simte, nici nu mișcă vreun membru. Și fiul, care este o icoană naturală a tatălui său, are ceva diferit de el, fiindcă e fiu, și nu tată.

III.17. În al doilea rând: din ce motiv există icoana?

Orice icoană manifestă și arată ceea ce e ascuns. De exemplu: dat fiind că omul nu are cunoașterea nudă a invizibilului, sufletul său fiind învăluit de un corp, nici a celor viitoare care vor fi după el, nici a celor distanțate și depărtate prin loc/spațiu, ca unul care este circumscris de loc și de timp, de aceea a fost gândită icoana pentru călăuzirea cunoașterii și pentru arătarea și facerea publică a celor ascunse; dar negreșit spre folos, binefacere și mântuire, pentru ca, prin faptul că lucrurile sunt afișate și etalate astfel, să detectăm cele ascunse și pe cele bune să le dorim și imităm cu zel, iar pe cele contrare, adică cele rele, să le urâm și să le întoarcem spatele.

III.18. În al treilea rând: câte sunt diferențele icoanelor?

Există diferențe între icoane. Prima icoană deci este cea naturală⁷⁷. În fiecare lucru trebuie să existe mai întâi ceea ce este prin natură și apoi ceea ce este prin instituire și imitare⁷⁸; de pildă, trebuie să existe mai întâi un om prin natură, și abia apoi prin instituire și imitare. Așadar, prima Icoană naturală și invariabilă a Dumnezeului nevăzut este Fiul Tatălui [Col 1, 15; 2 Co 4, 4], Care-L arată în Sine Însuși pe Tatăl; „căci pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată” [In 1, 18] și iarăși: „Nu că pe Tatăl L-a văzut cineva” [In 6, 46]. Iar că Fiul e icoană a Tatălui spune apostolul: „Care e Icoană a Dumnezeului nevăzut”⁷⁹ [Col 1, 15] și evreilor: „Care e Strălucire reflectată a slavei și Contur trasat al ființării Lui”⁸⁰ [Evr 1, 3], iar că arată în Sine Însuși pe Tatăl o spune în *Evangelia după Ioan*, atunci când Filip a zis: „Arată-ni-L pe Tatăl și ne e de ajuns”, iar Domnul i-a răspuns: „De atâta timp sunt cu voi și nu M-ai cunoscut, Filipe? Cine M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” [In 14, 8-9]. Fiul e o icoană a Tatălui naturală, invariabilă, în toate

⁷⁷ *Prōtē eikōn esti hē physikē.*

⁷⁸ *To kata physin kai to kata thesin kai mimēsin.*

⁷⁹ *Eikōn tou aoratou Theou.*

⁸⁰ *Charaktēr hypostaseōs autou.*

asemenea Tatălui afară de nenaștere și paternitate; căci Tatăl e Născător nenăscut, iar Fiul e născut și nu Tată. Iar Duhul Sfânt e o Icoană a Fiului, „căci nimeni nu poate spune Domn este Iisus decât numai în Duhul Sfânt” [1 Co 12, 3]. Așadar, prin Duhul Sfânt îl cunoaștem pe Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu și Dumnezeu, și în Fiul îl vedem pe Tatăl; căci cuvântul e prin natura sa un vestitor al minții, iar duhul e un înștiințător al cuvântului. Duhul Sfânt este și El o Icoană asemănătoare și invariabilă a Fiului având diferența numai prin faptul că e purces; căci Fiul e născut, dar nu purces. Iar fiul fiecărui tată e o icoană naturală a lui. Acesta e primul mod al icoanei, cel natural.

III.19. Al doilea mod al icoanei e gândul⁸¹ care e în Dumnezeu despre cele viitoare care urmează să fie făcute de El, adică sfatul/planul Lui⁸² cel înainte de veci care e mereu la fel; fiindcă divinul e neschimbabil și fără început este sfatul Său, prin care se fac cele hotărâte la vremea prehotărâtă/predestinată de El așa cum a fost plănuit înainte de veci; fiindcă icoane și modele⁸³ ale celor viitoare ce vor fi făcute de El sunt gândul despre fiecare din ele, și acela sunt numite de sfântul Dionisie și prehotărâri/predestinări⁸⁴. Fiindcă în sfatul Lui au fost trasate și imaginate înainte de facerea/geneza lor cele prehotărâte/predestinate de El și care vor fi neapărat.

III.20. Al treilea mod de icoană este cea prin imitare⁸⁵ făcută de Dumnezeu, adică omul. Căci cum va fi de aceeași natură cu necreatul cel creat, ci doar prin imitare? Fiindcă așa cum Inteligență/Minte — Tatăl —, Cuvânt — Fiul —, și Duhul Sfânt sunt Un Dumnezeu, tot așa și inteligență/minte, cuvânt și duh⁸⁶ sunt un singur om, potrivit autodeterminării și puterii de a stăpâni. Căci zice Dumnezeu: „Să facem om după icoana/chipul Nostru și după asemănare” și îndată a adăugat: „Și să stăpânească peste peștii mării și zburătoarele cerului” [Fc 1, 26], și iarăși: „Stăpâniți peștii mării și păsările cerului și tot pământul și domniți peste el” [Fc 1, 28].

⁸¹ *Hē en tō Theō ennoia.*

⁸² *Boulēsis.*

⁸³ *Eikones kai paradeigmata.*

⁸⁴ *Proorismoi.* Dionisie Areopagitul, *Despre numirile divine*; PG 3, 824C.

⁸⁵ *Kata mimēsin.*

⁸⁶ *Nous, logos, pneuma.*

III.21. Al patrulea mod de icoană e atunci când Scriptura plămădește figuri, forme și întipăriri ale celor invizibile și necorporale care sunt întipărite corporal pentru o slabă înțelegere a lui Dumnezeu și a îngerilor, din pricină că noi nu putem vedea cele necorporale fără niște forme analoge nouă, cum spune marele în cele dumnezeiești Dionisie Areopagitul⁸⁷: fiindcă în chip verosimil au fost puse înainte întipăririle celor de neîntipărit și formele celor fără formă, singura cauză fiind, ar putea spune cineva, analogia/măsura noastră⁸⁸, care nu poate tinde în chip nemijlocit spre contemplările inteligibile și are nevoie de ridicări conaturale proprii ei. Așadar, dacă Cuvântul lui Dumnezeu, gândindu-Se dinainte la analogia/măsura noastră, ne procură din toate părțile cele ce ne ridică și atribuie unele întipăriri celor simple și fără forme, cum nu vor fi înfățișate în icoane cele care, potrivit naturii lor, au fost formate prin figuri și care sunt dorite, dar nu pot fi văzute din pricină că nu sunt prezente? Căci spune grăitorul de cele dumnezeiești Grigorie că, deși se ostenește mult, minții îi este imposibil să iasă cu totul din cele corporale.⁸⁹ Dar și „cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la creația lumii înțelese cu mintea prin fapăturile Lui” [Rm 1, 20]. Iar în creaturi vedem icoane care ne indică slab revelațiile dumnezeiești⁹⁰, ca atunci când spunem că Sfânta Treime supraoriginară e înfățișată într-o icoană prin soare, lumină și rază sau prin izvorul care țâșnește, apa izvorâtă și revărsarea ei, sau prin mintea, cuvântul și duhul nostru, ori prin planta trandafirului, floarea și mireasma lui.

III.22. Al cincilea mod de icoană se spune cel care preînfațișează și preschițează cele viitoare, ca rugul și ploaia de pe lână, toiagul și vasul cu mană pe Fecioara Născătoarea de Dumnezeu și ca șarpele pe cei care au desființat prin cruce mușcătura șarpelui obârșie a răului, sau marea, apa și norul [preînfațișează] Duhul botezului.

III.23. Al șaselea mod de icoană e cel spre aducere-aminte⁹¹ de cele trecute întâmplare, fie de o minune, fie de o virtute,

⁸⁷ Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*; PG 3, 441D.

⁸⁸ *Hē kath' hēmas analogia.*

⁸⁹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea 28*; PG 36, 44A.

⁹⁰ *Tas theias emphaseis.*

⁹¹ *Pros mnēmēn.*

spre slava, cinstirea și scrierea pe stâlp a campionilor și a celor care s-au distins în virtute, fie de o răutate, spre etalarea și rușinarea bărbaților foarte răi spre folosul celor care le vor vedea mai târziu, ca de cele rele să fugim, iar virtuțile să le imităm cu zel. Această icoană este însă dublă: scrisă prin cuvânt în cărți — fiindcă litera e o icoană a cuvântului, cum Dumnezeu a săpat Legea pe plăci [Ieș 31, 18] și a poruncit lui Moise să fie scrise viețile bărbaților iubitori de Dumnezeu [Ieș 17, 14] — și printr-o vedere sensibilă, cum a poruncit să se pună în chivot vasul și toiagul spre veșnică aducere-aminte [Ieș 25, 16. 21] și ca numele semințiilor să fie gravate pe pietrele efodului [Ieș 28, 11–12] și nu numai asta, dar și să se ridice și cele douăsprezece pietre din Iordan [Ios 4, 5–8] ca tip al preoților — vai, ce taină mare pentru cei credincioși cu adevărat! — care ridicau chivotul și a retragerii apei [Ios 3, 13; 4, 9–10]. Așa și acum pictăm cu dor icoanele bărbaților virtuosi care au fost în trecut spre aducere-aminte și zelul nostru. Așadar, fie suprimă orice icoană și legiferează contra Celui care a poruncit acestea, fie primește-o pe fiecare potrivit rațiunii și modului convenit fiecăreia.

III.24. Al patrulea punct: ce anume este ceea ce e înfățișat și ceea ce nu e înfățișat în icoană și cum e înfățișat fiecare.

Corpurile sunt înfățișate în chip verosimil în icoane ca unele care au forme, circumscriere corporală și culoare. Îngerii, sufletul și demonul, chiar dacă nu există corporal și cu densitate, totuși potrivit naturii lor au formă și circumscriere — căci fiind înțeleși cu mintea sunt crezuți că sunt prezenți și activi într-un mod înțeles cu mintea în locuri înțelese cu mintea —, sunt înfățișabili în icoană în mod corporal, cum a înfățișat în icoană Moise heruvimii și au fost văzuți de cei vrednici, icoana lor corporală arătând însă o vedere necorporală și înțeleasă cu mintea. Natura divină însă e singura necircumscriptibilă și cu totul lipsită de formă, figură și de necuprins, chiar dacă dumnezeiasca Scriptură îi atribuie lui Dumnezeu întipăriri în aparență corporale, ca să se vadă niște forme, chiar dacă necorporale, căci nu cu ochii corpului, ci ai minții a fost văzut El de profeți și de cei cărora li S-a descoperit, căci nu a fost văzut de toți. Iar ca să o spun cu un cuvânt simplu, putem face icoane ale tuturor formelor pe care le vedem, dar le înțelegem cu mintea precum au fost văzute. Căci chiar dacă uneori

înțelegem cu mintea niște forme⁹² și plecând de la cuvinte, la înțelegerea lor venim plecând de la cele pe care le-am văzut. Așa și cu fiecare simț; plecând de la câte am mirosit sau gustat sau pipăit venim prin cuvinte la înțelegerea lor.

III.25. Știm, așadar, că nu e cu putință să fie văzută natura nici a lui Dumnezeu, nici a îngerului, nici a sufletului, nici a demonului; ci ele se văd într-o transformare⁹³, pronia divină atribuind întipăriri și figuri celor necorporale și de neîntipărit și care n-au o configurare corporală, ca să ne călăuzească spre o cunoaștere densă și parțială a lor, pentru ca să nu fim într-o totală ignoranță a lui Dumnezeu și a creaturilor necorporale. Fiindcă Dumnezeu e prin natură cu totul necorporal, iar în comparație cu Dumnezeu, Singurul fără comparație, îngerul, sufletul și demonul sunt corpuri, dar față de corpurile materiale sunt necorporali. Nevrând deci Dumnezeu să fim cu totul ignoranți față de cele necorporale, le-a atribuit întipăriri, figuri și icoane potrivit măsurii naturii noastre văzute ca forme corporale prin vederea nematerială a minții, și pe acestea le figurăm și înfățișăm în icoane, fiindcă heruvimii au fost figurați și înfățișați cumva. Dar Scriptura are și figuri și icoane ale lui Dumnezeu.

III.26. Cine a făcut primul o icoană?

Însuși Dumnezeu, primul, L-a născut pe Fiul și Cuvântul Său Unul-Născut, o Icoană a Lui vie [Col 1, 15], naturală, Trăsătură invariabilă a eternității Lui, și l-a făcut pe om după icoana/chipul și asemănarea Lui [Fc 1, 27]. Și Adam L-a văzut pe Dumnezeu și a auzit glasul picioarelor Lui plimbându-se spre seară și s-a ascuns în rai [Fc 3, 8]; și Iacob L-a văzut și s-a luptat cu Dumnezeu [Fc 32, 25–32] — și este evident că Dumnezeu i S-a arătat ca om —; și Moise a văzut ca un spate de om [Ieș 33, 23]; și Isaia L-a văzut șezând pe tron ca un om [Is 6, 1]; și Daniel a văzut o asemănare de om și ca un Fiu al Omului venind la Cel vechi de zile [Dn 7, 13]. Și n-a văzut cineva natura lui Dumnezeu, ci întipărirea și icoana Celui care avea să fie; căci Fiul și Cuvântul nevăzut al lui Dumnezeu urma să Se facă om cu adevărat, ca să se unească cu natura noastră și să fie văzut pe pământ. S-au închinat deci toți cei care au văzut întipărirea și

⁹² Schēmata.

⁹³ En metaschēmatisō.

icoana Celui care avea să fie, cum spune apostolul Pavel în *Epistola sa către Evrei*: „În credință au murit toți, neprimind făgăduințele, ci văzându-le și salutându-le de departe” [*Evr* 11, 13]. Așadar, nu voi face eu icoana Celui care pentru mine a fost văzut în natura unui trup și nu mă voi închina Lui și nu-L voi cinsti pe El prin cinstirea și închinarea la icoana Lui? A văzut Avraam nu natura lui Dumnezeu — „căci pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată” [*In* 1, 18] —, ci o icoană a lui Dumnezeu, și căzând la pământ i s-a închinat [*cf. Fc* 17, 1–3]. Iisus al lui Navi a văzut nu natura unui înger, ci o icoană — căci natura îngerului nu se vede cu ochi trupești — și căzând i s-a închinat [*Ios* 5, 13–15]. La fel și Daniel [*Dn* 8, 15; 10, 5] — iar îngerul nu e Dumnezeu, ci o creatură, un rob și un servitor al lui Dumnezeu —, și i s-a închinat nu ca unui Dumnezeu, ci ca unui servitor și slujitor al lui Dumnezeu. Și nu voi face eu icoana prietenilor lui Hristos și nu mă voi închina lor, nu ca unor zei, ci ca unor icoane ale unor prieteni ai lui Dumnezeu? Fiindcă nici Iisus [al lui Navi], nici Daniel nu s-au închinat îngerilor văzuți, nici eu nu mă închin icoanei ca unui Dumnezeu, ci prin icoana Lui și a sfinților aduc închinarea și cinstirea lui Dumnezeu, pentru Care îi și venerez și respect pe prietenii Lui. Nu cu o natură de îngeri S-a unit Dumnezeu, ci S-a unit cu o natură de oameni. Nu S-a făcut Dumnezeu înger, ci Dumnezeu S-a făcut prin natură și cu adevărat om. „Căci nu ia o sămânță de îngeri, ci ia sămânța lui Avraam” [*Evr* 2, 16]. Nu o natură de îngeri a devenit potrivit ipostasei Fiul lui Dumnezeu, ci o natură de om a devenit potrivit ipostasei Fiul Omului. Îngerii n-au participat, nici n-au ajuns la comuniunea Naturii divine, ci ai lucrării și harului dumnezeiesc, oamenii însă participă și ajung la comuniunea Naturii divine⁹⁴ [*2 Ptr* 1, 4]: câți se împărtășesc de sfântul Trup al lui Hristos și beau scumpul Lui Sânge; pentru că sunt uniți cu dumnezeirea potrivit ipostasei și două naturi sunt unite indisociabil potrivit ipostasei în trupul lui Hristos împărtășit de noi, iar noi participăm la cele două naturi: la trup trupește și la dumnezeire duhovnicește, sau, mai bine zis, la ambele în ambele feluri, nu identificați potrivit ipostasei — fiindcă mai întâi subzistăm, și apoi ne unim —, ci prin amestecul Trupului și Sângelui. Și cum nu

⁹⁴ *Anthrōpoi de metechousi kai koinōnoi theias physeōs ginontai.*

sunt mai mari decât îngerii cei care prin păstrarea poruncilor păzesc curată această unire? Micșorată cu puțin față de îngeri [Ps 8, 6; Evr 2, 7] din pricina morții și grosimii trupului, natura noastră a devenit prin bună-plăcerea și unirea cu Dumnezeu mai mare decât îngerii [cf. 1 Co 6, 3]; căci îngerii stau cu frică și tremur înaintea ei, care șade în Hristos pe tronul slavei, și stau tremurând la judecată. Nu spune despre ei Scriptura nici că șed împreună, nici că au comuniunea slavei dumnezeiești — „căci sunt toți duhuri liturghisitoare trimise spre slujire din pricina celor ce urmează să moștenească mântuirea” [Evr 1, 14] —, nici că voi împărăți împreună cu El, nici că vor fi slăviți împreună cu El, nici că vor mânca la masa Tatălui; dar sfinții sunt fii ai lui Dumnezeu [cf. 1 In 3, 1], fii ai Împărăției [cf. Mt 8, 12], moștenitori ai lui Dumnezeu și comoștenitori ai lui Hristos [cf. Rm 8, 17]. Eu îi cinstesc deci pe sfinți și îi slăvesc pe robii, prietenii [In 5, 15] și moștenitorii lui Hristos: pe robii Lui plecând de la natura lor, pe prietenii Lui plecând de la alegerea lor și pe moștenitorii Lui plecând de la harul dumnezeiesc, cum spune Domnul Tatălui [In 17, 22].

După ce am vorbit deci despre icoană, să vorbim și despre închinare, și mai întâi ce anume este închinarea.

III.27. Despre închinare. Ce este închinarea/prosternarea?

Închinare deci e un semn de plecăciune până la pământ, adică de degradare și umilire.⁹⁵ Dar modurile închinării sunt foarte multe.

III.28. Câte sunt modurile închinării/prosternării?

Primul mod al închinării e cel potrivit unei slujbe cultice⁹⁶, pe care-l aducem numai lui Dumnezeu Cel închinat prin natura Sa, și acesta are diferite moduri. Primul e cel potrivit unei robii⁹⁷, căci toate creaturile I se închină ca niște robi unui stăpân, fiindcă „toate sunt roabe Ție”, spune Scriptura [Ps 118, 91], unele de bunăvoie, altele fără voie. Unii se închină în mod conștient de bunăvoie, cum fac cei bine-cinstitori de Dumnezeu, alții I se închină fără voie, recunoscându-L, dar nevrând să facă asta ca demonii, iar alții neștiindu-L pe Cel ce este Dumnezeu prin natură se închină fără voie Celui pe care-L ignoră [cf. FAp 17, 23].

⁹⁵ Proskynēsis estī sēmeion h; ,poptōseōs, toutestin hypobaseōs kai tapeinōseōs.

⁹⁶ Kata latreian.

⁹⁷ Douleias.

III.29. Al doilea mod este potrivit unei admirații și dorințe⁹⁸, în care ne închinăm lui Dumnezeu din pricina slavei Lui naturale, fiindcă El singur este slăvit nu având slava de la cineva, ci fiind El Însuși cauza oricărei slave și a oricărui bine, lumină neînțeleasă, dulceață neasemănată, frumusețe absolută, adânc de bunătate, înțelepciune de nedepistat, putere infinit puternică, singurul vrednic să fie admirat, slăvit și dorit pentru El Însuși.

III.30. Al treilea mod e cel al mulțumirii⁹⁹ pentru lucrurile bune făcute pentru noi; fiindcă toate existentele sunt datoare să mulțumească lui Dumnezeu și să-I aducă închinare perpetuă, pentru că de la El își au toate existența și în El își au consistența și El comunică tuturor fără invidie darurile Sale chiar și fără cerere și vrea ca toți să se mântuiască [1 Tim 2, 4] și să participe la bunătatea Lui, e îndelung-răbdător cu noi când păcătuim [2 Ptr 3, 9], face să răsară soarele și peste drepti, și peste nedrepți, și face să plouă și peste răi, și peste buni [cf. Mt 5, 45], și pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut pentru noi ca noi și ne-a făcut să avem comuniunea Naturii divine [2 Ptr 1, 4], pentru că, așa cum spune Ioan teologhisitorul în epistola sa generală, „vom fi asemenea Lui” [1 In 3, 2].

III.31. Al patrulea mod e cel potrivit unei lipse și nădejdi¹⁰⁰ a unor binefaceri, prin care recunoscând că fără El nu putem face nimic [In 15, 5] sau avea un bine, ne închinăm cerând de la El fiecare ceea ce simte că are lipsă și ce dorește: să fie izbăvit de rele și să dobândească cele bune.

III.32. Al cincilea mod e cel al pocăinței și mărturisirii¹⁰¹; căci atunci când păcătuim ne închinăm și cădem la Dumnezeu cerându-I să ne ierte păcatele ca niște robi recunoscători. Și acest mod e de trei feluri: fie întristându-se cineva din iubire, fie ca să nu rateze binefacerile lui Dumnezeu, fie temându-se de pedepse: primul provine din recunoștință, din dorința lui Dumnezeu Însuși și dintr-o dispoziție de fiu, al doilea dintr-una de angajat cu plată, iar al treilea dintr-una de rob.¹⁰²

⁹⁸ *Kata thauma kai pothon.*

⁹⁹ *Kata eucharistian.*

¹⁰⁰ *Kat' endeian kai elpida.*

¹⁰¹ *Metanoias kai exomologēseōs.*

¹⁰² *Diatheseos hyikēs ... mishōtikēs ... doulikēs.*

III.33. Câte lucruri închinare găsim în Scriptură și în câte moduri aducem închinare unor creaturi?

Mai întâi, celor în care Se odihnește Dumnezeu Cel singur sfânt [Ap 15, 4] și „Cel ce în sfinți Se odihnește” [Is 57, 15], ca în sfânta Născătoare de Dumnezeu și în toți sfinții. Aceștia sunt cei care s-au asemănat după putință lui Dumnezeu prin alegerea lor, prin locuirea și conlucrarea¹⁰³ lui Dumnezeu, și ei se numesc cu adevărat „dumnezei” [Ps 81, 6] nu prin natură, ci prin instituire¹⁰⁴, așa cum se numește foc și fierul înroșit în foc, nu prin natura sa, ci prin instituire și participare la foc; căci spune: „Fiți sfinți, pentru că Eu sunt sfânt” [Lv 19, 5; 1 Ptr 1, 16]. Primul lucru e alegerea, apoi cu oricine alege binele Dumnezeu conlucrează cu el spre bine, apoi „voi locui în ei și voi umbla” [Lv 26, 12; 1 Co 6, 16] și „suntem temple ale lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în noi” [1 Co 3, 16], apoi „le-a dat putere împotriva duhurilor necurate, ca să le scoată și să vindece orice boală și orice slăbiciune” [Mt 10, 1] și: „Câte le fac le veți face și voi, și mai mari decât acestea veți face” [In 14, 12], apoi: „Viu sunt Eu, zice Domnul, și pe cei care Mă slăvesc îi voi slăvi” [1 Rg 2, 30] și: „Dacă vom pătimi împreună cu El, ca să fim și preaslăviți împreună cu El” [Rm 8, 17] și: „Dumnezeu a stat în adunare de dumnezei și în mijloc va judeca dumnezei” [Ps 81, 1]. Așadar, așa cum sunt cu adevărat dumnezei nu prin natură, ci ca părtași¹⁰⁵ ai Celui care e prin natură Dumnezeu, tot așa sunt și închinați nu prin natură, ci ca având în ei înșiși pe Cel închinat prin natură, așa cum fierul înroșit în foc nu e de neatins și arzător prin natură, ci ca părtaş la cel ce este arzător prin natură. Sunt închinați deci ca preaslăviți de Dumnezeu, ca făcuți de Dumnezeu înfricoșători pentru potrivnici și binefăcători pentru cei ce se apropie cu credință, nu ca de niște dumnezei și binefăcători prin natura lor, ci ca de niște slujitori și liturghisitori ai lui Dumnezeu și care au avut parte de îndrăznirea la El venită din iubire. Ne închinăm deci lor, pentru că împăratul e slujit când îl vede pe slujitorul său iubit închinat nu ca un împărat, ci ca un slujitor supus și un prieten binevoitor. Și cei care se apropie cu credință primesc cererile lor, fie pentru că slujitorul cere asta de

¹⁰³ *Enoikēseōs kai synergeias.*

¹⁰⁴ *Theoi alēthōs, ou physei, alla thesei.*

¹⁰⁵ *Metochoi.*

la împărat, fie pentru că împăratul primește cinstirea și credința celui care le cere de la slujitorul său, fiindcă a cerut din pricina lui. Așa cei care se apropiau prin apostoli au dobândit vindecări. Așa umbra, ștergarele și șorturile apostolilor izvorau tămăduiri [Fap 5, 15; 19, 12]. Dar câți vor în chip răzvrătit și rebel să fie închinăți ca niște zei, aceștia sunt de neînchinat și vrednici de focul veșnic. Și câți, în chip disprețuitor și cu gândire trufașă, nu vor să se închine slujitorilor lui Dumnezeu, sunt condamnați ca niște aroganți și trufași, ca unii care au lipsă de cinstire față de Dumnezeu. Martori sunt copiii care au strigat disprețuitor împotriva lui Elisei și au ajuns mâncați de urși [4 Rg 2, 23–24].

III.34. Al doilea mod e cel în care ne închinăm unor creaturi prin care și în care a lucrat Dumnezeu mântuirea noastră, fie înainte de venirea Domnului, fie după economia Sa în trup, cum sunt muntele Sinai și Nazaretul, ieslea și peștera din Betleem, Golgota sfântă, lemnul Crucii, piroanele, buretele, trestia, sulita sfântă și mântuitoare, veșmântul, cămașa, giulgiurile, scutecele, Mormântul sfânt, izvorul învierii noastre, piatra mormântului, Sionul, muntele cel sfânt, Muntele Măslinilor, bazinul oilor, fericita grădină Ghețimani. Pe acestea și pe cele asemenea lor le venerez și le dau închinare, și la orice templu sfânt al lui Dumnezeu și orice lucru peste care se rostește numele lui Dumnezeu, nu din pricina naturii lor, ci pentru că sunt receptacule ale unei lucrări dumnezeiești¹⁰⁶ și prin ele și în ele i-a plăcut lui Dumnezeu să lucreze mântuirea noastră. Din pricina lucrării dumnezeiești venerez și dau închinare și îngerilor, oamenilor și oricărei materii părtașe la lucrarea dumnezeiască și care a slujit mântuirii mele. Nu mă închin iudeilor, pentru că nu sunt părtași ai unei lucrări dumnezeiești, nici nu L-au răstignit pe Domnul slavei [1 Co 2, 8] în scopul mântuirii mele, ci mai degrabă împinși de ură față de Dumnezeu Binefăcătorul. „Iubit-am, Doamne, frumusețea casei Tale”, a zis David, „și locul cortului slavei Tale” [Ps 25, 8], și: „Închinați-vă la locul unde au stat picioarele Lui” [Ps 131, 7] și: „Închinați-vă în muntele cel sfânt al Lui” [Ps 98, 9]. „Muntele sfânt” însuflă al lui Dumnezeu este sfânta Născătoare de Dumnezeu, iar „munți” cuvântători „ai lui Dumnezeu” sunt

¹⁰⁶ *Alla hoti theias energieas eisi docheia.*

apostolii: „Munții au săltat ca niște berbeci și dealurile ca mieluşeii oilor” [Ps 113, 4].

III.35. Al treilea mod e cel potrivit căruia ne închinăm celor dedicate lui Dumnezeu, adică la sfintele evanghelii și celelalte cărți — „căci au fost scrise pentru povăţuirea noastră, la care au ajuns sfârşiturile veacurilor” [1 Co 10, 11] —, la discuri și potire, cădelnițe, sfeşnice și mese, fiindcă este evident că toate acestea sunt de venerat; căci vezi cum atunci când Baltazar a pus ca poporul să fie servit cu vasele sfinte Dumnezeu a surpat împărăția lui [Dn 5, 2].

III.36. Al patrulea mod e cel potrivit căruia sunt închinare icoanele arătate profeților — căci L-au văzut pe Dumnezeu prin vederea unor icoane — și icoanele celor viitoare; ca toiagul lui Aaron, vasul cu mană și masa, care erau icoane ale tainei Fecioarei, și Iacob s-a închinat vârfului toiagului [Fc 47, 31], care era o prefigurare a Mântuitorului; încă și la icoanelor celor trecute spre aducere-aminte: fiindcă însuși cortul era o icoană a întregii lumi — căci „vezi”, a zis lui Moise, „tiparul arătat ție în munte” [Ieș 25, 40] — și heruvimii de aur turnați, și heruvimii de pe perdea țesuți. Așa ne închinăm și la cinstita întipărire a crucii, la asemănarea trăsăturii trupului Dumnezeului meu, a celei care L-a născut după trup și a slujitorilor Lui.

III.37. Al cincilea mod e cel potrivit căruia ne închinăm unii altora ca unii care avem o părticică a lui Dumnezeu și suntem făcuți după chipul/icoana lui Dumnezeu [Fc 1, 27], umilindu-ne unii în fața altora și împlinind legea iubirii [Rm 13, 8].

III.38. Al șaselea mod e al celor care sunt în stăpâniri și autorități — căci zice apostolul: „Dați tuturor datoriile: celui cu cinstea cinstea” [Rm 13, 7] —, ca Iacob care s-a închinat lui Esau, fratele său mai mare [Fc 33, 3], și lui faraon pus stăpânitor de Dumnezeu [Fc 47, 10].

III.39. Al șaptelea mod e cel potrivit căruia robii se închină stăpânilor lor și cei care sunt în lipsuri binefăcătorilor lor pentru cele de care duc lipsă, ca Avraam fiilor lui Emmor, când a cumpărat peștera dublă [Fc 23, 7].

III.40. Și ca să vorbesc simplu, închinarea e un semn de frică, dorință și cinstire, de cădere la pământ și umilire, dar nimănu nu trebuie să i ne închinăm ca unui Dumnezeu, decât numai Celui ce este Dumnezeu prin natură, iar tuturor să le dăm [închinarea] datorată „pentru Domnul” [cf. Rm 13, 7].

III.41. Vedeți câtă tărie și câtă lucrare se dau celor care se apropie cu credință și conștiință curată de icoanele sfinților. De aceea, fraților, să stăm pe stânca credinței și predaniei Bisericii, nemutând hotarele pe care le-au pus sfinții noștri părinți [cf. *Pr* 22, 28], nedând loc celor ce vor să inoveze și desființeze construcția sfintei Biserici a lui Dumnezeu catholice și apostolice. Căci dacă s-ar da permisiune oricui vrea, în scurt timp ar fi desființat întreg corpul Bisericii. Nu, fraților, nu, copii iubitori de Hristos ai Bisericii, nu faceți de rușine mama voastră, nu doborâți la pământ podoaba ei. Primiți-o pe ea, care pledează la voi prin mine. Învățați ce spune despre ea Dumnezeu: „Toată ești frumoasă, surioara mea, și nu este prihană în tine” [*Cânt* 4, 7].

Să ne închinăm și să aducem slujbă numai Creatorului și Ziditorului ca unui Dumnezeu închinat prin natura Sa. Să ne închinăm și sfintei Născătoare de Dumnezeu nu ca unui dumnezeu, ci ca unei Mame a lui Dumnezeu după trup. Să ne închinăm și sfinților ca prieteni aleși ai lui Dumnezeu și care au dobândit îndrăznire la El. Căci dacă oamenii se închină unor împărați supuși stricăciunii și de multe ori lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și păcătoși, stăpânilor numiți de aceștia și stindardelor acestora, potrivit dumnezeiescului cuvânt al apostolului: „Supuneți-vă stăpânilor și autorităților” [*Tit* 3, 1] și: „Dați tuturor datoriile: celui cu cinstea cinstea, celui cu frica frica” [*Rm* 13, 7] și: „Dați înapoi cele ale cezarului cezarului”, cum zice Domnul, „și cele ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu” [*Mt* 22, 21], cu cât mai mult trebuie să ne închinăm Împăratului împăraților [*1 Tim* 6, 15] ca singurului stăpân prin natură, și robilor și prietenilor Lui, care au împărățit asupra patimilor și au fost puși stăpânitari peste tot pământul — căci „îi vei pune pe ei”, zice David, „stăpânitari peste tot pământul” [*Ps* 44, 17] —, care au luat putere împotriva demonilor și bolilor [*Lc* 9, 1] și împărățesc împreună cu Hristos o împărăție nesupusă stricăciunii [*Dn* 7, 14] și de nedesființat, și a căror umbră numai alungă boli și demoni [*Fap* 5, 15]? Să nu socotim deci icoana mai slabă și mai de necinste decât o umbră, căci desenează cu adevărat prototipul/originalul.

Fraților, creștinul e credință, deci cine vine cu credință va câștiga multe, „dar cine se îndoiește seamănă cu un val al mării bătut și aruncat de vânturi” [*Iac* 1, 6], care nu va lua

nimic; căci toți sfinții au bine-plăcut lui Dumnezeu prin credință [cf. *Evr* 11, 4–13]. Să primim deci predania Bisericii în dreptatea inimii și nu în multe gânduri; „căci Dumnezeu l-a făcut pe om drept, dar ei au căutat gânduri multe” [*Ecc* 7, 29]. Să nu primim să învățăm o credință nouă fiindcă e condamnată predania sfinților părinți; căci spune dumnezeiescul apostol: „Iar dacă vă va binevesti cineva altceva decât ați primit, să fie anatema” [*Ga* 1, 9]. Să ne închinăm deci icoanelor aducând închinarea nu materiei, ci prin ele celor înfățișați în ele, „căci cinstirea icoanei trece spre prototipul ei”, cum spune dumnezeiescul Vasile¹⁰⁷.

III.42. Iar voi, preasfântă turmă a lui Hristos, poporul cu numele lui Hristos, neamul sfânt, corpul Bisericii, să vă umple Hristos de bucuria învierii Lui și să vă învrednicească, călcând pe urmele sfinților păstori și dascăli ai Bisericii, să dobândiți slava Lui în strălucirile sfinților; pe care fie să o dobândim noi toți prin harul Său slăvindu-L veșnic împreună cu Tatăl Cel fără început, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

<Florilegii patristice>

III.42. După ce am vorbit despre diferența dintre idoli și icoane și am învățat definiția¹⁰⁸ icoanelor, e momentul să aducem și citatele, așa cum am promis.

<I.28; II.24> Din *Epistola către Tit* a sfântului Dionisie Areopagitul:

Trebuie, așadar, ca în locul opiniei populare despre ele [simboluri] și noi să tratăm în chip convenit celor sacre despre sacrele simboluri și să nu le lipsim de cinstire pe ele, care sunt odrasle și întipăriri ale trasărilor dumnezeiești și icoane arătate ale spectacolelor ascunse și supranaturale.¹⁰⁹

<I.29; II.25> Scolie: Vezi că a zis să nu fie lipsite de cinstire cinstitele icoane.

<I.30; II.26> Din tratatul aceluiași *Despre numirile divine*:

În aceasta am fost inițiați și noi. Acum însă, întrucât prin vălurile sacre ale Oracolelor/Scripturilor și predaniilor ierar-

¹⁰⁷ Cf. mai sus, n. 45.

¹⁰⁸ Horon.

¹⁰⁹ Dionisie Areopagitul, *Epistola* 10; PG 3, 1108C.

hice iubirea de oameni învăluie în chip analogic/proporțional cu noi cele inteligibile în cele sensibile și cele supraființiale în cele ce sunt, atribuind forme și întipăriri celor de neformat și de neîntipărit și multiplicând și modelând simplitatea supranaturală și neconfigurabilă prin diversitatea multicoloră a simbolurilor parțiale. ...

<I.31; II.27> Scolie: Dacă faptul de a atribui în chip proporțional cu noi forme și întipăriri celor de neîntipărit și de neformat, celor simple și neconfirmabile, ține de iubirea de oameni, cum nu vom îmbrățișa în icoane în chip proporțional cu noi cele care au fost văzute în forme și figuri spre aducerea-aminte și punerea în mișcare spre zel care vine din aducere-aminte?

<I.32; II.28; III.44> Din tratatul aceluiași *Despre ierarhia bisericească*:

Dar ființele și ordinele de dincolo de noi, a căror sacră aducere-aminte am făcut, sunt necorporale, iar ierarhia lor este inteligibilă și supracosmică. Dar pe cea [ierarhia] a noastră o vedem în chip analogic/proporțional cu noi multiplicată prin diversitatea simbolurilor sensibile, de care suntem ridicați în chip ierarhic proporțional cu noi spre dumnezeirea unitară, spre Dumnezeu și virtutea dumnezeiască; ca niște inteligențe ele înțeleg cele îngăduite lor, noi însă suntem ridicați, pe cât e cu putință, spre contemplările dumnezeiești prin icoane sensibile.¹¹⁰

<I.33; II.29; III.45> Scolie: Așadar, dacă prin icoane sensibile suntem ridicați în chip proporțional cu noi spre contemplarea dumnezeiască și nematerială și pronia dumnezeiască îmbracă pentru călăuzirea noastră întipăriri și figuri celor de neconfigurat și neîntipărit, de ce e necuvenit a înfățișa în icoane în chip proporțional cu noi pe Cel care cu iubire de oameni S-a ivit pentru noi în figură și formă și a fost văzut prin natură ca un om?

Vine până la noi de demult un cuvânt că Avgar, regele Edessei, auzind vorbindu-se de Domnul, aprins de o dragoste dumnezeiască, a trimis la El soli cerând o vizită a Lui, iar dacă ar refuza să facă asta, dă ordin unui pictor să-i facă o asemănare a Lui. Lucru pe care știindu-l Cel ce știe și poate toate, a luat o pânză și lipind-o de față a imprimat în ea trăsăturile Lui, care se păstrează până astăzi.

<I.34; II.30; III.46> Din *Cuvântul sfântului Vasile [cel Mare]*¹¹¹ *la martirul Varlaam*, al cărui început este: „Mai întâi morțile sfinților...”

¹¹⁰ Dionisie Areopagitul, *Despre numirile divine*; PG 3, 373AB.

¹¹¹ Sfântul Vasile cel Mare, 330–379, din 370 arhiepiscop al Cezareii Capadociei.

Ridicați-mi acum, străluciți pictori ai isprăvilor atleților, și măriți cu artele voastre icoana mutilată a generalului! Luminați cu culorile iscusinței voastre! Să plec învins de tabloul vitejiilor martirului desenat de voi! Să ne bucurăm astăzi, învins, de o astfel de biruință a forței voastre! Să văd desenată de voi mai exact lupta mâinii cu focul! Să văd mai strălucitor pe icoana voastră pe luptătorul! Să plângă și acum dușmanii loviți de vitejiile martirului zugrăvite de voi! Să li se arate iarăși mâna arsă și biruitoare. Să fie zugrăvit în tablou și Arbitrul luptelor, Hristos. Căruia fie slava în veci.¹¹²

<III.47> Din Cuvântul aceluiași la *Sfinții Patruzeci de Martiri*:

Fiindcă de multe ori însemnează vitejiile războinicilor și oratorii și pictorii. Unii îmboldindu-i prin cuvânt, alții trasându-le în tablouri, și ambii i-au ridicat pe mulți spre bărbăție; căci ceea ce cuvântul istorisirii înfățișează prin auzire, acestea pictura le arată tăcând prin imitare.¹¹³

<I.35; II.31; III.48> Din capitolul 17 al celor *treizeci de capitoare* ale aceluiași către Amfilohie *despre Sfântul Duh*:

Fiindcă împărat se numește și icoana împăratului și nu sunt doi împărați; pentru că nici puterea nu se rupe, nici slava nu se împarte. Căci așa cum stăpânirea și puterea care domnește e una, tot așa și slăvirea dată de noi este una, nu mai multe, pentru că cinstirea icoanei/imaginii trece la prototipul/originalul ei. Așadar, ceea ce este aici prin imitare icoana, aceasta este acolo prin natură Fiul. Și acum la artiști asemănarea este în ce privește forma, așa și la natura divină necompusă unirea e în comuniunea dumnezeirii.¹¹⁴

<III.49> Scolie: Deci așa cum, după cum spune Domnul, „cine nu cinstește pe Fiul nu cinstește nici pe Tatăl Care L-a trimis” [In 5, 23], tot așa cine nu cinstește icoana nu cinstește nici pe cel înfățișat în ea. Dar poate că cineva spune: E necesară cinstirea icoanei lui Hristos, nu și a sfinților. O, ce nebunie! Ascultă-L pe Domnul Care spune ucenicilor: „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește” [Mt 10, 40]. Astfel încât cine nu cinstește pe sfinți, nu-L cinstește nici pe Domnul.

<I.36; II.32> Scolie: Dacă icoana împăratului e împărat, atunci și icoana lui Hristos e Hristos și icoana sfântului e sfântul, și

¹¹² Vasile cel Mare, *Omilia 17*; PG 31, 489AB.

¹¹³ Vasile cel Mare, *Omilia 19*; PG 31, 508D–509A.

¹¹⁴ Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh XVIII, 47*; PG 32, 149C.

nici puterea nu se rupe, nici slava nu se împarte, ci slava icoanei devine slava celui înfățișat în icoană. Demonii se tem de sfinți și fug de umbra lor [cf. *FAp* 5, 15], și icoana e o umbră și eu o fac sperietoare a demonilor. Iar dacă vei spune că te unești cu Dumnezeu doar mental, atunci suprimă toate cele corporale: luminile, tămâia cu bun miros, însăși rugăciunea cu glas, înseși dumnezeieștile Taine săvârșite prin materie: pâinea, vinul, untdelemnul ungerii, întipărirea Cruții — căci toate acestea sunt materie —, crucea, buretele, trestia, lancea care împunge coasta făcătoare de viață. Fie suprimă venerarea tuturor acestora — lucru imposibil —, fie nu refuza nici cinstirea icoanelor. Prin adresarea celor înfățișați în ele se dă materiilor un har dumnezeiesc. Așa cum în sine purpura, mătasea și haina țesute din ele sunt un lucru comun și nu au în sine nici o cinstire, dar dacă se îmbracă în ele un împărat, se comunică îmbrăcămintei ceva din cinstirea cuvenită celui îmbrăcat, tot așa în sine, aceste materii sunt de neînchinat, dar dacă cel înfățișat în icoană e plin de har, devin și ele părtașe de har proporțional cu credința¹¹⁵ [cf. *Rm* 12, 6]. Apostolii L-au văzut pe Domnul cu ochi trupești, pe apostoli i-au văzut alții, iar pe martiri alții. Doresc și eu să-i văd cu sufletul și cu trupul și să am un leac puternic, fiindcă am fost creat dublu, și văzând mă închin la ce se vede nu ca la Dumnezeu, ci ca la o cinstită icoană a unor cinstiți. Tu poate fiind înalt și nematerial, ai ajuns și dincolo de trup și disprețuiești tot ce se vede; dar eu, fiindcă sunt om și îmbrăcat în trup, doresc să intru în legătură și să văd și trupește cele sfinte. Coboară-te la gândul meu umil, tu, cel înalt, ca să-ți păstrezi înălțimea. Hristos primește dorul meu față de El și familiarii Lui, căci Stăpânul se bucură când este lăudat un rob recunoscător, spunea marele Vasile lăudându-i pe cei Patruzeci de Martiri.¹¹⁶

Privește însă și ce spune lăudându-l prin cuvânt pe slăvitul Gordius.

<I.37; II.33> Din Cuvântul aceluiași Vasile la martirul Gordius:

Se veselesc noroadele cu veselie duhovnicească și numai la aducerea-aminte a isprăvilor săvârșite de cei drepti, fiind duse plecând de la cele pe care le aud, spre zelul și imitarea lucru-

¹¹⁵ *Kat' analogian tēs pisteōs.*

¹¹⁶ Vasile cel Mare, *Omilia* 19; PG 31, 508B.

rilor bune; căci istoria bărbaților cu viețuire fericită se face ca o lumină pentru cei mântuiți pe calea vieții.¹¹⁷

Și după puține:

Astfel încât, atunci când povestim viețile celor ce au strălucit în bună-cinstirea lui Dumnezeu, Îl slăvim mai întâi prin robii Lui pe Stăpânul, dar îi laudăm și pe cei dreپți prin mărturia celor pe care le știm, și veselim și noroadele prin auzirea lucrurilor frumoase.¹¹⁸

<I.38; II.34> Scolie: Vezi că pomenirea sfinților constituie mai întâi o slăvire a lui Dumnezeu, o laudă a sfinților și o veselie și mântuire a noroadelor. Pentru ce o suprimi deci? Iar că pomenirea se face și prin cuvânt și prin icoane, o spune același dumnezeiesc Vasile.

<I.39; II.35> Din Cuvântul aceluiași la martirul Gordius:

Fiindcă așa cum focului îi urmează automat lumina și parfumului mireasma, tot așa și faptelor bune le urmează în chip necesar folosul. Nu este puțin lucru nici faptul de-a dobândi în chip exact adevărul lucrurilor de odinioară; căci ni s-a transmis o slabă aducere-aminte care ne păstrează vitejiile luptelor bărbatului. Și mi se pare că harul seamănă cumva cu ce se întâmplă cu pictorii de la noi, căci și aceia, când copiază icoanele după icoane, de foarte multe ori acestea se depărtează de originale; așa și pentru noi, care suntem lipsiți de privescerea realităților, e o primejdie nu mică să micșorăm adevărul.¹¹⁹

<I.40; II.36> Și spre sfârșitul Cuvântului:

Fiindcă așa cum admirăm soarele văzându-l mereu, tot așa vrem avem proaspătă amintirea acestui bărbat.¹²⁰

<I.42; II.38> Iar la Cuvântul la cei Patruzeci de Martiri spune acestea:

Ce săturare de pomenirea martirilor s-ar putea face pentru iubitorul de martiri? Întrucât cinstirea adusă celor buni de cei ce sunt împreună robi cu ei are dovada buneii lor dispoziții față de Stăpânul comun.¹²¹

¹¹⁷ Vasile cel Mare, *Omilia* 18; PG 31, 492A.

¹¹⁸ *Ibid.*, col. 492B.

¹¹⁹ *Ibid.*, col. 493A.

¹²⁰ *Ibid.*, col. 508A.

¹²¹ Vasile cel Mare, *Omilia* 19; PG 31, 508B.

Și iarăși:

Fericește-l sincer pe cel care a dat mărturie martirică, ca să devii și tu martir prin alegere liberă și să ieși din viață fără persecuție, fără foc, fără biciuiri, învrednicit de aceleași laude cu ei.¹²²

<I.43; II.39> Scolie: Cum mă oprești atunci de la cinstirea sfinților și îmi invidiezi mântuirea? Iar că formarea prin culori o știe conjugată cu cuvântul, ascultă-l ce spune după puține:

<I.44; II.40> Hai deci ca, aducându-i în mijloc prin aducere-aminte, să facem comun pentru cei prezenți folosul care vine de la ei, înfățișându-le tuturor ca într-un tablou vitejiile acestor bărbați.¹²³

<I.45; II.41> Scolie: Vezi că e ca o singură lucrare a icoanei și cuvântului?

<I.46; II.42> Și iarăși în continuare:

Fiindcă de multe ori și oratorii și pictorii însemnează vitejiile războinicilor, unii împodobindu-i prin cuvânt, alții trăsându-le în tablouri, și ambii i-au ridicat pe mulți spre bărbăție; căci cele ce cuvântul istorisirii înfățișează prin auzire, acestea pictorii le arată tăcând prin imitare.¹²⁴

<I.47; II.43> Scolie: Ce lucruri sunt mai transparente decât acestea spre dovedirea faptului că icoanele sunt cărți pentru neștiutorii de carte și crainici fără tăcere ai cinstirii sfinților, învățându-i cu un glas fără sunet pe cei care le văd și sfințindu-le vederea? Nu am multe cărți, nu am răgaz pentru citire; intru în spitalul comun al sufletelor, biserica, înăbușit de gânduri ca de niște spini; podoaba picturii mă atrage spre vedere și-mi încântă vederea ca o pajiște și lasă neștiut în suflet slava lui Dumnezeu. Văd perseverența martirului, răsplătirea cununilor, și mi se aprinde ca foc înflăcărarea de a-l imita și căzând mă închin lui Dumnezeu prin martirul Lui și iau aminte. Nu l-ai auzit pe același purtător de Dumnezeu părinte zicând în Cuvântul la începutul psalmilor că „știind Duhul Sfânt că neamul omenesc e cu anevoie de dus spre virtute și e indolent a pus în psalmi melodia”¹²⁵. Ce spui? Nu voi scrie oare martiriul martirilor și cu cuvântul și cu culorile? Și

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*, col. 508C.

¹²⁴ PG 31, 508D-509A.

¹²⁵ Vasile cel Mare, *Omilia la Psalmul 1*; PG 29, 212B.

nu voi îmbrățișa și cu ochii și cu buzele „lucrul minunat și pentru îngeri și pentru toată creația, dar dureros pentru diavol și înfricoșător pentru demoni”, cum spunea același biruitor al Bisericii?¹²⁶ La fel spune și la sfârșitul Cuvântului laudându-i pe cei Patruzeci de Martiri:

O, cor sfânt, adunare sacră, front de neoprit! O, păzitori comuni ai neamului oamenilor, părtași buni ai grijilor, colaboratori ai cererilor noastre, ambasadori preaputernici, stele ale lumii locuite, flori ale bisericilor — iar eu spun atât înțelese cu mintea, cât și simțite. Pe voi pământul nu v-a acoperit, ci cerul v-a primit. Vi s-au deschis porțile raiului, privesc vrednică de oștire a îngerilor, vrednică de patriarhi, profeți, drepți.¹²⁷

<I.48; II.44> Scolie: Cum nu voi dori să văd ceea ce doresc să vadă îngerii?

În acord cu acestea vorbește și fratele lui și cel de un gând cu el Grigorie, episcopul Nyssei¹²⁸.

<I.49; II.45> Din capitolul al patrulea al completării sfântului Grigorie al Nyssei, cel despre alcătuirea omului:

Așa cum potrivit obiceiului omenesc cei care alcătuiesc icoanele/imaginile suveranilor modelează trăsătura formei lor și prin mantia de purpură zugrăvesc și demnitatea imperială și prin obișnuință se numește împărat și icoana, tot așa și natura umană, întrucât a fost alcătuită pentru stăpânirea celorlalte, a fost ridicată ca o icoană însuflețită, părtașă la Arhetipul/Originalul ei atât prin demnitate, cât și prin nume.¹²⁹

<I.50; II.46> Din capitolul al cincilea al aceluiași tratat:

Frumusețea dumnezeiască nu scânteiază printr-o figură, iar frumusețea formei printr-o culoare frumoasă, ci e contemplată într-o fericire de neexprimat prin virtute. Așadar, așa cum pictorii transferă pe tablouri prin culori formele omenești aplicând vopselele proprii și corespunzătoare originalului, ca prin exactitate frumusețea originalului să fie transferată asemănării... și celelalte.¹³⁰

¹²⁶ Vasile cel Mare, *Omilia* 19; PG 31, 512B.

¹²⁷ *Ibid.*, col. 524C.

¹²⁸ Sfântul Grigorie al Nyssei, 335–395, fratele sfântului Vasile cel Mare.

¹²⁹ Grigorie al Nyssei, *Despre alcătuirea omului* 4; PG 44, 136C.

¹³⁰ *Ibid.*, col. 137A.

<I.51; II.47> Scolie: Vezi că „frumusețea divină nu scânteiază prin vreo figură și frumusețea formei printr-o culoare frumoasă și de aceea nu e înfățișată în icoană, dar forma omească e transferată pe tablouri în culori. Deci, dacă Fiul lui Dumnezeu a ajuns într-o formă de om luând formă de sclav și ajungând în asemănarea unor oameni [cf. Flp 2, 7] și a fost găsit într-o figură, cum nu va fi atunci înfățișat în icoană? Și dacă prin obișnuință împărat se numește și icoana împăratului și cinstirea icoanei urcă la prototipul ei, cum spune dumnezeiescul Vasile, cum nu va fi cinstită și nu va fi închinată icoana, nu ca dumnezeu, ci ca icoană a unui Dumnezeu întrupat?

<I.52; II.48; III.50> Din Cuvântul aceluiași sfânt Grigorie al Nyssei rostit în Constantinopol despre dumnezeirea Fiului și a Duhului și la Avraam:

După care tatăl îl prinde mai întâi pe copil cu legături. Am văzut de multe ori într-o pictură icoana acestei suferințe și n-am trecut fără lacrimi pe lângă ea, care aduce sub ochi în chip exact istorisirea. Isaac zace lângă jertfelnic plecat în genunchi și având mâinile legate la spate, iar el în spatele lui cu piciorul pe piciorul lui și trăgând cu mâna stângă spre părul copilului se apleacă asupra feței lui privind spre el în chip vrednic de milă și înarmat în mâna dreaptă cu un cuțit se îndreaptă spre junghiere. Taișul cuțitului se atinge deja de trup și atunci se face de la Dumnezeu un glas care oprește acest lucru.¹³¹

<I.53; II.49; III.51> Din Tâlcuirea sfântului Ioan Gură de Aur¹³² la Epistola către Evrei:

Și cumva primul e icoană a celui de-al doilea: Melchisedec a lui Hristos, cum ar putea numi cineva umbră a picturii în culori schița tabloului făcută înaintea lui. De aceea Legea e numită umbră, harul adevăr, iar cele viitoare realități. Astfel că Legea și Melchisedec sunt schițe prelabile ale picturii în culori, harul și adevărul sunt pictura în culori, iar realitățile sunt ale veacului viitor, astfel încât Legea Veche e figura unei figuri¹³³, iar cea Nouă e figura realităților.¹³⁴

<I.54; II.50> Din Cuvântul lui Leontie al Neapolisului Ciprului¹³⁵ împotriva iudeilor despre închinarea la crucea lui Hristos,

¹³¹ Grigorie al Nyssei, *Despre dumnezeirea Fiului și a Duhului și la Avraam*; PG 46, 572CD.

¹³² Sfântul Ioan Hrisostom, 349–407, arhiepiscop al Constantinopolului între anii 398 și 404.

¹³³ *Typou typon*.

¹³⁴ Pasaj neidentificat ca atare.

¹³⁵ Leontie, episcop al Neapolisului în Cipru între anii 630 și 650, hagiograf și apologet.

la icoanele sfinților, a unora către alții și despre rămășițele sfinților.

Dacă mă vei învinui iarăși, iudeule, că mă închin ca unui Dumnezeu lemnului Crucii, de ce nu-l învinuiești pe Iacob, care s-a închinat vârfului toiagului [lui Iosif; Fc 47, 31]. Dar este evident că nu s-a închinat cinstind lemnul, ci prin lemn s-a închinat lui Iosif, ca și noi prin cruce lui Hristos, dar nu slăvim lemnul.

<I.55; II.51> Scolie: Deci dacă ne închinăm întipăririi Crucii făcând o icoană a crucii din orice lemn, cum nu ne vom închina icoanei Celui răstignit?

<I.56; II.52> Iarăși din același Leontie:

Pentru că și Avraam s-a înclinat oamenilor necredincioși care i-au vândut mormântul și și-a plecat genunchiul la pământ [Fc 23, 7], dar nu li s-a închinat ca unor dumnezei.

Și iarăși:

Iacob l-a binecuvântat pe faraon [Fc 47, 10] care era necredincios și idolatru, dar nu l-a binecuvântat ca pe un dumnezeu; și iarăși: căzând la pământ s-a închinat lui Esau [Fc 33, 3], dar nu i s-a închinat ca unui dumnezeu.

Și iarăși:

Cum vă poruncește Dumnezeu să vă înclinați și pământului și munților? Căci spune: „Înălțați pe Domnul Dumnezeul vostru și vă înclinați pe muntele cel sfânt al Lui. Și vă înclinați scăunelului de sub picioarele lui — adică pământului — că sfânt este” [Ps 98, 10]. „Căci cerul îmi este tron, iar pământul scăunel sub picioarele mele, zice Domnul” [Ieș 66, 1]. Cum s-a închinat Moise lui Ietro [Ieș 18, 7], care era idolatru, și Daniel lui Nabucodonosor [Dn 2, 46]. Cum mă învinuiești că îi cinstesc și mă închin celor care au cinstit sau închinat lui Dumnezeu? Nu este oare de folos, spune-mi, să te închini sfinților și să nu-i omori cu pietre, ca tine? Nu este oare de folos să te închini lor și să nu-i tai cu fierăstrăul și să-i arunci pe binefăcători într-o groapă cu noroi [Ieș 45, 6]? Dacă L-ai iubi pe Dumnezeu, negreșit i-ai cinsti și pe robii Lui. Și dacă oasele dreptilor sunt necurate, cum au fost strămutate din Egipt cu toată cinstea oasele lui Iacob și ale lui Iosif [Fc 50, 13. 25]? Cum un om mort care s-a atins de oasele lui Elisei a înviat deîndată [4 Rg 13, 21]? Iar dacă Dumnezeu lucrează minuni prin oase, este evident că o poate face și prin icoane, prin pietre și prin

multe altele, cum s-a făcut și prin Elisei, care a dat toiagul său copilului său și i-a spus să se ducă să-l învie prin el pe copilul sunamitencei [4 Rg 4, 29]. Și Moise l-a pedepsit pe faraon printr-un toiag și a despărțit marea, a îndulcit apa, a rupt stânca și a scos apă. Și Solomon zice: Binecuvântat lucru prin care se face mântuire” [Sol 14, 7]. Iar Elisei aruncând un lemn în Iordan l-a scos fier [4 Rg 6, 1-7]. Și este și un „lemn al vieții” [Fc 2, 9] și un „pom Sabec” [Fc 22, 13], adică al iertării. Iar Moise a înălțat pe lemn un șarpe și a făcut viu pomul [Nm 21, 9], și printr-un lemn care a odrăslit în cort a întărit preoția [Nm 17, 16-26]. Dar poate că-mi vei spune, iudeule, că Dumnezeu a poruncit lui Moise să se facă toate cele din Cortul mărturiei [Ieș 21-27]. Și eu îți spun că în templu Solomon a făcut multe și felurite lucruri sculptate și turnate [3 Rg 6], pe care nici Dumnezeu nu i-a poruncit să le facă, nici Cortul mărturiei nu le avea, nici templul pe care Dumnezeu l-a arătat lui Iezechiel, și Solomon n-a fost condamnat pentru asta; căci a confecționat astfel de forme spre slava lui Dumnezeu, ca și noi. Ai avut și tu multe și diferite icoane și semne de aducere-aminte de Dumnezeu înainte să fi fost lipsit de ele din pricina nerecunoștinței tale, și anume: toiagul lui Moise, tablele întipărite de Dumnezeu, rugul în foc de rouă, stânca uscată și plină de apă, chivotul purtător de mană, jertfelnicul cu foc dumnezeiesc, petalonul cu numele lui Dumnezeu, efodul care arăta pe Dumnezeu, cortul umbrit de Dumnezeu. Iar dacă tu stăteai zi și noapte la umbra lor spunând: „Slavă Ție, Dumnezeule, singur atotățiitor, Care prin toate acestea ai făcut lucruri minunate în Israel” [Ps 71, 18], iar prin toate aceste lucruri ale Lui, pe care le-ai numit odinioară, te închini căzând la pământ lui Dumnezeu, vezi că prin icoane închinarea se aduce lui Dumnezeu.

Și după puțin:

Căci dacă cineva care iubește sincer un prieten sau un împărat și mai ales pe binefăcătorii lui, chiar dacă va vedea un fiu al lui, chiar și un toiag, chiar și un tron, chiar și o icoană, chiar și o casă, chiar și un rob, le ține și sărută și prin ele cinstește un binefăcător, un împărat și mai ales pe Dumnezeu. Spun iarăși: O, de-ai fi făcut și tu icoane, mozaice și profetice, și te-ai fi închinat zi de zi în ele Stăpânului, lui Dumnezeu! Așadar, când vezi pe copiii creștinilor închinându-se Crucii,

cunoaște că ei aduc închinarea lui Hristos Cel răstignit, nu lemnului. Căci dacă ar venera natura lemnului, ar trebui negreșit să se închine și pomilor și dumbrăvilor, precum tu, Israele, te-ai închinat cândva lor, spunând pomului și pietrei: „Tu ești dumnezeul meu! Tu m-ai născut!” [*Ir* 2, 27]. Noi însă nu spunem așa crucii, nici formelor sfinților, căci nu sunt niște dumnezei ai noștri, ci cărți deschise spre aducere-aminte de Dumnezeu și cinstirea Lui, puse înaintea ochilor tuturor și închinare în biserici. Căci cine cinstește pe martir, îl cinstește pe Dumnezeu, pentru Care a dat mărturie martirul; cine se închină trimisului lui Hristos, se închină Celui care l-a trimis; și cine cade la pământ înaintea Mamei lui Hristos, este evident că aduce cinstire Fiului ei. Pentru că nu este nici un Dumnezeu decât Unul singur cunoscut și slujit în Treime și Unime.

<I.57; II.53> Scolie: Acesta, care a împodobit cu cuvintele lui insula Ciprului, e un exeget fidel al cuvintelor fericitului Epifanie, nu cei care vorbesc departe de inimă.

Ascultă-l însă și pe Severian, episcopul Gabalei¹³⁶, ce spune:

<I.98; II.54; III.52> Din *Cuvântul la înnoirea Crucii* al lui Severian episcop al Gabalei:

Cum icoana [șarpelui] celui blestemat a adus viață strămoșilor noștri?
Și după puține:

Cum deci icoana [șarpelui] celui blestemat a adus mântuire poporului aflat în furtuna nenorocirilor? Oare nu era mai vrednic de crezare să spună: Dacă va fi mușcat cineva dintre voi, să privească sus în cer spre Dumnezeu și se va mântui, sau spre Cortul lui Dumnezeu? Dar trecând cu vederea acesta a fixat numai icoana crucii. De ce a făcut acestea Moise, cel care a zis poporului: „Nu-ți vei face chip cioplit, nici turnat, nici orice asemănare din câte sunt în cer sus și câte sunt pe pământ jos și câte sunt în ape sub pământ” [*Ieș* 20, 4; *Dt* 5, 8]? Dar de ce spun acestea celui nerecunoscător? Spune, preacredinciosule rob al lui Dumnezeu, faci oare ceea ce interzici? Confeționezi ceea ce răstorni? Tu, care spui: „Să nu-ți faci chip cioplit”, care ai sfărâmat vițelul turnat, tu meșterești din aramă un șarpe? Și asta nu în ascuns, ci pe față cunoscut tuturor. Dar acelea, spune el, le-am legiuat ca să retez materiile lipsei de cinstire a lui Dumnezeu și să abat poporul de la orice apostazie și idolatrie; acum însă torn șarpele

¹³⁶ Severian al Gabalei († cca 410), adversar al sfântului Ioan Hrisostom în Sinodul de la Stejar din 403.

[Nm 21, 9] în chip folositor ca prefigurare a adevărului. Și așa cum am fixat cortul și toate cele din el și heruvimii, asemănare a celor nevăzute, și i-am întins în sfânta [Nm 25, 18–29] ca întipărire/figură și umbră a celor viitoare, tot așa am înălțat și un șarpe spre mântuire poporului, ca prin experiența acestora să se exerseze în prealabil cu icoana semnului crucii și Mântuitorul și Răscumpărătorul din ea. Și că foarte nemincinos e acest cuvânt, iubitele, auzi-L pe Domnul întărindu-l și zicând: „Așa cum Moise a înălțat șarpele în pustiu, așa trebuie să fie înălțat Fiul Omului, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” [In 3, 14–15].¹³⁷

<I.59; II.55> Scolie: Înțelege că de aceea a spus că a legiuuit să nu se facă nici o asemănare, pentru a abate de la idolatrie poporul care aluneca ușor și era gata spre aceasta, iar șarpele înălțat era o icoană a pătimirii Domnului.

<I.60; II.56; III.53> Iar că aflarea icoanelor nu este nouă, ci veche, cunoscută și obișnuită pentru sfinții și probații părinți, ascultă:

În *Viața fericitului Vasile [cel Mare]*¹³⁸, scrisă de Elladios, ucenicul și urmașul său în arhierie, stă scris despre cuviosul că stătea în fața icoanei Stăpânei, în care era desenată trăsătura și a laudatului martir Mercurie; stătea cerând lichidarea prealipsitului de Dumnezeu și preapostatului Iulian¹³⁹. Iar din icoană a fost inițiat în această descoperire, căci a văzut pe martirul dispărând pentru scurtă vreme și nu după mult timp având lancea însângerată.

<I.61; II.57; III.54> În *Viața lui Ioan Gură de Aur* stă scris cuvânt de cuvânt așa: Fericitul Ioan iubea foarte toate epistolele preînțeleptului Pavel.

Și după puține:

Și avea și întipărirea aceluiași apostol într-o icoană acolo unde se odihnea puțin din pricina neputinței trupului, căci priveghea mult peste fire. Și când parcurgea epistolele lui își ațintea privirile spre ea și așa era atent la el fericindu-l ca și cum era viu el însuși; și întreg gândul îl avea spre el imaginându-și-l și vorbind cu el prin contemplare.

Și după altele:

Iar când Proclu¹⁴⁰ a încetat să vorbească, ațintindu-și privirile spre icoana apostolului și văzând trăsătura lui asemănătoare cu cel care i se ară-

¹³⁷ Ed. J. Zellinger, *Studien zu Severian von Gabala*, Münster, 1926, p. 134.

¹³⁸ Pierdută astăzi. Elladios a fost după 379 urmașul sfântului Vasile în scaunul de arhiepiscop al Cezareii Capadociei.

¹³⁹ Iulian, 332–363, nepot al lui Constantin cel Mare, împărat între 361 și 363.

¹⁴⁰ Proclu, ucenic al sfântului Ioan Hrisostom, arhiepiscop al Constantinopolului în 434–446, cel care a readus în Constantinopol rămășițele pământești ale sfântului Ioan.

tase, punând o metanie lui Ioan a zis arătând cu degetul icoana: Iartă-mă, părinte! Cel pe care l-am văzut grăind cu tine, seamănă cu acesta, și pe cât presupun e chiar el.¹⁴¹

<I.62; II.58> În *Viața cuvioasei Eupraxia* stă scris că acesteia i s-a arătat de întâi-stătătoarea turmei chipul trasat al Domnului.

<I.63; II.59> În *Viața cuvioasei Maria Egipteanca* stă scris că s-a rugat icoanei Stăpânei și i-a cerut stăruitor să-i fie garantă și așa a dobândit intrarea în biserică.¹⁴²

<II.60> Din *Cuvântul* lui Gură de Aur că *Unul este Legiuitorul Vechiului și Noului Legământ și la veșmântul preotului:*

Eu am iubit și pictura în ceară topită plină de buna-cinstire a lui Dumnezeu; căci am văzut un înger dintr-o icoană alungând hoardele barbarilor. Am văzut călcate în picioare semințiile barbarilor și pe David spunând adevărul: „Doamne, în orașul Tău vei nimici chipul/icoana lor” [Ps 72, 20].¹⁴³

<II.61> Din *Tâlcuirea aceluiași la pilda semănătorului:*

Dacă vei insulta veșmântul imperial, nu vei insulta pe cel înveșmântat în el? Nu știi că dacă vei insulta icoana împăratului, îți aduci insultă demnității prototipului/originalului ei? Nu știi că dacă va da jos cineva icoana lui din lemn și din aramă, va fi judecat nu ca unul care a îndrăznit ceva față de o materie neînsuflețită, ci ca unul care s-a folosit de insulta sa împotriva împăratului? Întrucât icoana poartă un împărat, insultarea ei urcă la împărat.¹⁴⁴

<II.62> Din *Cuvântul aceluiași Ioan Gură de Aur la Meletie, episcopul Antiohiei*¹⁴⁵ și martir, și la sâr-

¹⁴¹ În ediția operelor hrisostomiene realizată de Savilius, t. VIII, Oxford, 1612, p. 192, 194.

¹⁴² *Viața Mariei Egipteanca*; PG 86/3, 3713B–5716C.

¹⁴³ PG 61, 407.

¹⁴⁴ Neidentificat ca atare.

¹⁴⁵ Sfântul Meletie, arhiepiscop al Antiohiei între 360 și 381, dar exilat de două ori de aici de împăratul arian Valens.

guinta celor adunați, al cărui început este: „Purtându-și de jur împrejur ochii peste această sfântă turmă”, și după puține:

Întâmplarea a fost o lecție de bună-cinstire a lui Dumnezeu, căci fiind constrânși să-și aducă aminte încontinuu de acel nume și să-l aibă pe sfântul acela în suflet, avea numele lui drept loc de scăpare de orice patimă și gând irațional; și așa de mult s-a întâmplat aceasta, încât peste tot, la răspântii, în piață și pe câmpuri numele acesta răsuna peste tot. Și voi ați pățimit un atât de mare dor nu numai față de numele lui, ci și față de întipărirea trupului său. Deci ceea ce ați făcut cu numele, acestea ați făcut și cu icoana aceuia. Căci mulți au gravat acea icoană sfântă în inelele de pe degete, pe sticle, în cupe, pe pereții camerelor și pretutindeni, ca nu numai să audă acel sfânt nume, ci și să vadă pretutindeni întipărirea trupului său și să aibă o dublă consolare pentru plecarea sa de aici.¹⁴⁶

<II.63> Din Cuvântul aceuiași la trădarea lui Iuda, la Paște, la predarea sfintelor Taine și despre neținerea de minte a răului:

Căci așa cum în același tablou pictorii și trag și umbresc liniile și aplică adevărul culorilor, tot așa a făcut și Hristos.¹⁴⁷

<II.64> Din Epistola către toată Italia a sfântului Ambrozie, episcopul Mediolanului¹⁴⁸:

În a treia noapte, trupul fiindu-mi ostenit de postire, mi s-a arătat, nedorind și fiind ca într-un extaz, cineva cu o față care semăna cu fericitul apostol Pavel, întrucât însuși pictura din icoană arăta limpede trăsătura lui.¹⁴⁹

¹⁴⁶ PG 50, 516.

¹⁴⁷ PG 49, 379.

¹⁴⁸ Sfântul Ambrozie, 339–397, din 373 episcop al Milanului.

¹⁴⁹ Ed. Aubineau, *Analecta Bollandiana* 90 (1972), p. 4.

<II.65> Din actele întocmite cu prilejul discuției¹⁵⁰ între Maxim filozoful și mărturisitorul¹⁵¹ și Teodosie episcopul:

Și după acestea s-au ridicat cu bucurie și cu lacrimi, au pus metanie și au făcut rugăciunea și fiecare din ei au sărutat sfintele Evanghelii, cinstita cruce și icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și a Stăpânei noastre care L-a născut, preasfânta Născătoare de Dumnezeu, punându-și pe ele și mâinile lor spre întărirea celor spuse.¹⁵²

<II.66> Din Cuvântul preasfântului și preafericitului arhiepiscop al Orașului lui Dumnezeu [Antiohiei] și patriarh Anastasie¹⁵³, despre sabat și către Simeon, episcopul Bostrei:

Căci așa cum în absența împăratului e închinată în locul său icoana lui, dar în prezența lui e de prisos a ne închina la icoană lăsând originalul ei; totuși nu trebuie să fie lipsită de cinstire din cauza faptului că nu e închinată întrucât e prezent cel din pricina căruia este închinată.

Și după puține:

Fiindcă așa cum cel care ia în batjocură icoana împăratului suportă pedeapsă ca unul care prin aceasta l-a insultat pe împărat, măcar că icoana nu e nimic altceva decât lemn și culori amestecate cu ceară, în același mod cel care necinstește întipărirea cuiva raportează insulta față de însuși originalul al cărui întipărire este.

<I.64; II.67> Din *Pajiștea* sfântului părintelui nostru Sofronios, arhiepiscopul Ierusalimului¹⁵⁴:

Spunea avva Teodor Aeliotul că era în Muntele Măslinilor un zăvorât foarte mare luptător, dar îl războia demonul desfrânării. Într-una din zile deci, cum îl ataca strașnic, bătrânul

¹⁵⁰ Din septembrie 655.

¹⁵¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, 580–662.

¹⁵² PG 90, 156AB.

¹⁵³ Anastasie I, patriarh al Antiohiei în 559–570 și 593–598. Cuvânt necunoscut altfel.

¹⁵⁴ Cf. mai sus, n. 73.

a începu să se plângă și să spună demonului: „Până când nu-mi dai pace? Depărtează-te odată de la mine. Ai îmbătrânit împreună cu mine.” Și demonul i se arată înaintea ochilor zicând: „Jură-mi că nu vei spune nimănui ceea ce-ți voi spune și nu te voi mai război.” Și i-a jurat bătrânul: „Pe Cel ce locuiește în cele mai înalte, nu voi spune cuiva cele pe care mi le spui.” Atunci demonul îi spune: „Să nu te mai închini acestei icoane, și nu te voi mai război.” Icoana avea întipărită pe Stăpâna noastră, sfânta Maria Născătoarea de Dumnezeu purtând pe Domnul nostru Iisus Hristos. Zice zăvorâtul demonului: „Lasă-mă să mă gândesc.” A doua zi deci l-a anunțat pe avva Teodor Aeliotul, care locuia atunci în Lavra Faran; el a venit și i-a povestit toate. Iar bătrânul îi zice zăvorâtului: „Cu adevărat, avvo, ai fost făcut de rușine, că ai jurat demonului. Dar bine ai făcut că ai spus. Ți este mai de folos să nu rămâni în acest oraș bordel în care să nu fii intrat decât să tăgăduiești închinarea la Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos împreună cu Mama Lui în icoană.” Sprijinindu-l deci și dându-i putere prin multe cuvinte, s-a dus la locul lui. I se arată deci iarăși demonul zăvorâtului și-i spune: „Ce e, răule bătrân? Nu mi-ai jurat că nu vei spune nimănui? Cum ai spus toate celui ce a venit la tine? Ți spun, răule bătrân, că în ziua judecății vei fi predat că ți-ai călcat jurământul.” I-a răspuns zăvorâtul zicând: „Ce am jurat am jurat, și că mi-am călcat jurământul știu. Mi-am călcat însă jurământul jurând pe Stăpânul și Făcătorul meu, dar pe tine nu te ascult”.¹⁵⁵

<I.64; II.68> Scolie: Vezi că a spus că închinarea icoanei e a celui înfățișat pe ea și cât de mare rău e a nu ne închina ei, și cum demonul o socotea mai de preț decât desfrânarea?

<I.66; II.69> <Finalul tratatelor I și II>

Așadar, atunci când creștinilor li s-au dăruit de la început de Dumnezeu mulți sacerdoți/episcopi și împărați care s-au distins prin înțelepciune, cinstirea lui Dumnezeu, cuvânt și viață, și au fost multe sinoade de sfinți și de Dumnezeu însuflați părinți, de ce n-a întreprins nimeni să facă acestea? Nu vom suporta să fie învățată o nouă credință. Căci spunea în chip profetic Duhul Sfânt: „Din Sion va ieși lege și cuvântul

¹⁵⁵ PG 87/3, 2900BD.

Domnului din Ierusalim” [Is 2, 3]. Nu vom suporta să gândim altădată altele și să ne schimbăm după vremuri, iar credința să ajungă de răs și batjocură pentru cei dinafară [păgâni]. Nu vom suporta să ne plecăm unui edict imperial¹⁵⁶ care încearcă să răstoarne obiceiul din părinți, căci răsturnarea unor legi bisericesti nu e proprie unor împărați bine-cinstitori [de Dumnezeu]. Acestea nu sunt patristice, căci cele făcute cu violență și nu cu convingere sunt tâlhărești. Martor e al doilea sinod ținut [în 449] în Efes, care poartă acum numele de „tâlhăresc”, fiind supus violențelor prin mâna împăratului¹⁵⁷, când a fost ucis fericitul Flavian¹⁵⁸. Aceste lucruri aparțin sinoadelor, nu împăraților, cum spunea Domnul: „Unde sunt adunați doi sau trei în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” [Mt 18, 20]. Nu împăraților le-a dat Hristos puterea de-a dezlega și lega [Mt 18, 18], ci apostolilor și urmașilor lor, păstorilor și dascăliilor. „Chiar dacă un înger”, spune apostolul Pavel, „va aduce o altă veste bună decât ați primit...” [Ga 1, 8] și continuarea o voi trece sub tăcere prin crucea așteptând întoarcerea. Dacă însă vom vedea purtarea strâmbă neîntoarsă, atunci vom aduce și restul. Dar fie să nu se întâmple asta.

<I.67; II.70> Dacă ar intra cineva într-o casă, în care un pictor a zugrăvit pe pereți istoria lui Moise și faraon, după care te-ar întreba poate despre cei ce au trecut marea ca pe uscat: „Cine sunt aceștia?” Ce vei spune când ești întrebat? Oare nu: „Fiii lui Israel”? „Cine lovește cu toiagul marea?” Oare nu: „Moise”? Așa și dacă va înfățișa cineva într-o icoană pe Hristos Cel răstignit și vei fi întrebat: „Cine e acesta?”, vei spune: „Hristos Dumnezeu Cel ce S-a răstignit pentru noi”. Da, Stăpâne, mă închin la toate cele ale Tale și le îmbrățișez cu dor aprins: dumnezeirea, puterea, bunătatea, mila față de mine, pogorârea, întruparea, trupul. Și așa cum mă tem să mă ating de un fier înroșit în foc nu din pricina naturii fierului, ci din pricina focului unit cu el, tot așa mă închin trupului Tău nu din pricina naturii trupului, ci din pricina dumnezeirii unite cu el potrivit ipostasei. Ne închinăm pătimirilor Tale. Cine a văzut o moarte închinată? Pătimirienerate? Dar ne închinăm cu

¹⁵⁶ *Basilikē thespismati*.

¹⁵⁷ Teodosie II, 408–450.

¹⁵⁸ Sfântul Flavian, arhiepiscop al Constantinopolului între anii 446 și 449.

adevărat morții trupești a Dumnezeului meu și pătimirilor mântuitoare. Ne închinăm icoanei Tale. Ne închinăm la toate cele ale Tale: slujitorilor și prietenilor Tăi, și înaintea lor Mamei Tale de Dumnezeu Născătoare.

<I.68; II.71> De aceea rog plecat poporul lui Dumnezeu, neamul sfânt, să țină predaniile bisericești. Fiindcă asemenea unor pietre dintr-o construcție, eliminarea și a unui lucru mic din cele predate surpă repede întreaga construcție. Fie să rămânem tari, neplecați, neclintiți, rezemați pe stânca tare, care e Hristos. Căruia I se cuvine slava, cinstea și închinarea împreună cu Tatăl și cu Duhul, acum și pururea și în vecii nesfârșiți de veci. Amin.

<continuarea florilegiului Cuvântului III>

<III.55> Din *Istoria iubitorilor de Dumnezeu* a lui Teodoret al Cyrului¹⁵⁹ la Viața sfântului Simeon Stâlpnicul¹⁶⁰:

Fiindcă e de prisos să vorbesc și despre Italia. Căci se spune că bărbatul a ajuns așa de faimos în Roma cea mare, încât în toate vestibulele atelierelor i s-au înălțat iconițe care le ofereau o pază și o siguranță.¹⁶¹

<III.56> Din *Tâlcuirea sfântului Vasile [cel Mare] la Isaia*:

Pentru că a văzut că om după chipul icoana/chipul și asemănarea lui Dumnezeu, neputând să le întoarcă spre Dumnezeu, și-a golit răutatea față de icoana/chipul lui Dumnezeu; așa cum un om furios, pentru că nu poate da cu pietre în împărat, dă cu pietre în icoana lui, lovind lemnul care poartă imitarea lui.¹⁶²

<III.57> Scolie: Așa și oricine cinstește icoana, cinstește arhetipul/originalul ei.

<III.58> Din aceeași tâlcuire a aceluiași:

Căci așa cum cel ce insultă icoana/ imaginea imperială e judecat ca unul care a păcătuit față de împăratul însuși, tot așa e sub condamnare pentru păcat cine insultă pe cel făcut după icoana/chipul lui Dumnezeu [Fc 1, 27].¹⁶³

¹⁵⁹ Teodoret al Cyrului, 393–460.

¹⁶⁰ Sfântul Simeon Stâlpnicul, 390–459.

¹⁶¹ PG 82, 1473A.

¹⁶² Neidentificat ca atare în PG 30, 117–668.

¹⁶³ PG 30, 589AB.

<III.59> Din cele *O sută de capitole în întrebări și răspunsuri* scrise de sfântul Atanasie comandantului Antioh, capitolul 38:

Răspuns: Noi credincioșii nu ne închinăm icoanelor ca unor zei — să nu fie! —, ci doar arătând afecțiunea și dorul iubirii noastre față de trăsătura feței icoanei. De aceea de multe ori când trăsătura se șterge, ardem atunci icoana ca pe un lemn nefolositor. Deci așa cum, urmând să moară Iacob, s-a închinat vârfului toiagului lui Iacob” [Fc 47, 31], cinstind nu toiagul, ci pe cel care-l ținea, tot așa și noi credincioșii sărutăm icoanele nu într-un alt mod, ci cum îi sărutăm de multe ori pe copiii și părinții noștri, ca să le arătăm dorul sufletului nostru; așa cum și iudeul se închina odinioară tablelor legii și celor doi heruvimi de aur sculptați, nu cinstind natura lemnului și aurului, ci pe Dumnezeu Care le-a poruncit.¹⁶⁴

<III.60> Din *Cuvântul* lui [Ioan] Gură de Aur la *Psalmul al treilea și la David și Abesalom*:

Împărații înalță generalilor învingători statui ale victoriei, iar magistrații locali ridică vizitiilor și atleților stâlpi de victorie și prin inscripție ca printr-o cunună fac din materie crainic al victoriilor lor. Alții, iarăși, scriu în cărți și scrieri laudele pentru învingători, vrând să arate puterea lor în laudă mai tare decât cea a celor lăudați. Și oratorii, pictorii, sculptorii în piatră, noroadele, demnitarii, orașele și satele îi admiră pe învingători. Dar nimeni n-a pictat icoanele celui care fuge și n-a luptat.¹⁶⁵

<III.61> Din alocuțiunea sfântului Chiril al Alexandriei¹⁶⁶ către împăratul Teodosie:

Icoanele sunt ca originalele lor, căci ele trebuie să fie la fel cu ele și nu altfel.¹⁶⁷

<III.62> Din *Tezaurile aceluiași*:

Fiindcă icoanele au mereu asemănare cu originalele lor.¹⁶⁸

¹⁶⁴ (Ps.) Atanasie, PG 28, 621B.

¹⁶⁵ PG 55, 35.

¹⁶⁶ Sfântul Chiril, arhiepiscop al Alexandriei între anii 412 și 444.

¹⁶⁷ PG 76, 1153D.

¹⁶⁸ PG 75, 52A.

<III.63> Din tratatul aceluiași „că în toată Scriptura se arată taina lui Hristos”, despre Avraam și Melchisedec, capitolul al șaselea:

Icoanele trebuie să fie pictate după originalele lor.¹⁶⁹

<III.64> Din al doilea Cuvânt despre Fiul al sfântului Grigorie din Nazianz¹⁷⁰:

Fiindcă aceasta e natura icoanei: să fie o imitare a originalului/arhetipului, a cărui icoană se spune.¹⁷¹

<III.65> Din Cuvântul al treilea la Coloseni al lui [Ioan] Gură de Aur:

Icoana Celui nevăzut [Col 1, 15] e și ea nevăzută, fiindcă altfel n-ar fi icoană a Lui; căci, întrucât e icoană, icoana trebuie și pentru noi să fie invariabilă, ca trăsătura gravată și asemănarea ei.¹⁷²

<III.66> Din Tâlcuirea aceluiași la Epistola către Evrei, capitolul 17:

Așa cum, în icoane, icoana are întipărirea omului, nu forța lui, astfel că realitatea și întipărirea au comuniune între ele, fiindcă întipărirea e egală^{173, 174}.

<III.67> Din cartea a cincea a Dovedirilor evanghelice ale lui Eusebiu al lui Pamfil¹⁷⁵ la „Dumnezeu S-a arătat lui Avraam la stejarul Mamvri” [Fc 18, 1]:

De aceea și acum locul e venerat religios ca unul dumnezeiesc de cei vechi dimprejur spre cinstirea Celor ce s-au arătat acolo lui Avraam, pomul care a rămas aici se vede, iar cei care au fost ospeteți de Avraam sunt pe o pictură: doi de o parte și de alta, iar în mijloc Cel superior, care-i depășește în cinstire. Acesta a fost Însuși Domnul Care ni s-a arătat, Mântuitorul nostru, pe Care-L venerează și cei Care nu-L cunosc, crezând în dumnezeieștile oracole/Scripturi. Acesta deci e Cel care aruncând încă de atunci între oameni semințele bunei-cinstiri

¹⁶⁹ PG 79, 104C.

¹⁷⁰ Sfântul Grigorie din Nazianz, 330–390.

¹⁷¹ PG 36, 129B.

¹⁷² PG 62, 318.

¹⁷³ *Ho gar typos isos.*

¹⁷⁴ PG 63, 131.

¹⁷⁵ Eusebiu, 263–339, ucenic al lui Pamfil, istoric și scriitor bisericesc, din 314 episcop al Cezareii Palestinei.

de Dumnezeu, S-a arătat pe Sine Însuși Cine era iubitorului de Dumnezeu strămoș Avraam, îmbrăcând formă și figură ome-nească și i-a predat cunoașterea Tatălui Său.¹⁷⁶

<III.68> Din *Cronografia* lui Ioan din Antiohia, numit și Malalas¹⁷⁷, despre femeia cu scurgere de sânge și statuia pe care i-a făcut-o Mântuitorului Hristos:

De atunci s-a făcut arătat oamenilor și Ioan Botezătorul, iar stăpânul locului Irod i-a tăiat capul în palatul ținutului Trahonitidei, în orașul Sebasta, cu opt zile înaintea calendelor lui iunie, în timpul consulatului lui Flacon și Rufin. De aceea, întristat regele Irod al lui Filip a urcat din Iudeea. Și a venit la el o femeie înstărită care locuia în același oraș Paneas, pe nume Vernike, care, ca una care fusese vindecată de Iisus, dorea să ridice o statuie. Și neîndrăznind să facă asta fără poruncă împărătească, a dat regelui Irod o cerere prin care cerea să ridice în orașul ei Mântuitorului Hristos o statuie de aur. Cererea suna așa:

„Augustului Irod, stăpân al locului, legiuitor al iudeilor și elinilor, împărat al Trahonitidei, cerere și suplică de la Vernike, cetățeană cu demnitate a orașului Paneas:

Dreptatea, iubirea de oameni și celelalte virtuți încununează creștetul vostru. De aceea, știind eu asta, vin cu bune nădejdi că voi dobândi toate. Care e temeiul prezentei introduceri te va informa cuvântul pe măsură ce înaintează. Cuprinsă fiind din copilărie de suferința unei scurgeri violente de sânge, mi-am cheltuit la doctori toată viața și bogăția mea și n-am găsit vindecare. Auzind însă de vindecările minunatului Iisus, că înviază morți trăgându-i iarăși la lumină, alungă demoni din muritori și-i tămăduiește cu cuvântul pe toți cei veștejiți de boală, am alergat și eu la El ca la Dumnezeu. Și apropiindu-mă de mulțimea care-L înconjura și temându-mă ca nu cumva să se înfurie pe mine întorcându-și spatele de la întinăciunea suferinței mele, și lovitura bolii să vină și mai mult peste mine, m-am socotit în mine însămi că, dacă aș putea să mă ating de ciucurii hainei Lui, mă voi mântui. Atin-gându-mă de El și oprindu-mi-se sângele, m-am făcut pe loc sănătoasă. El însă, ca unul care știa dinainte planurile inimii

¹⁷⁶ PG 22, 384AB.

¹⁷⁷ Retor și cronicar bizantin, cca 490–575. *Cronica sa* în PG 97, 9–790.

mele, a strigat: «Cine s-a atins de Mine? Că a ieșit din Mine o putere?» [Mt 9, 20–22]. Eu deci, îngălbenindu-mă și suspirând, socotind că boala se va întoarce și mai puternic asupra mea, căzând la picioarele lui am umplut pământul cu lacrimi și i-am spus îndrăzneala. Iar El, ca un bun, făcându-i-se milă până în măruntaie, mi-a pecetluit vindecarea spunând: «Îndrăznește, fiică, credința ta te-a mântuit. Mergi în pace» [*ibid.*]. Așa și voi, auguștilor, acordați această cerere demnă de cea care o cere.”

Când regele Irod a auzit prin cerere aceste lucruri, uluit de minune și temându-se de taina vindecării, a zis: „Vindecarea făcută cu tine, femeie, e demnă de o statuie mai mare. Mergând deci, ridică-i statuia pe care o vrei, slăvind pe cel ce te-a vindecat.” Și îndată această Vernike, cea cu scurgere de sânge înainte, a ridicat în mijlocul orașului Paneas Domnului și Dumnezeului o statuie de bronz topit amestecat cu aur și argint. Statuie care rămâne în orașul Paneas până acum, fiind mutată nu cu mult timp înainte de unde se ridică în mijlocul orașului, într-un loc sfânt, într-o casă de rugăciune. Memorial care s-a găsit în același oraș Paneas la un oarecare Bassus făcut creștin plecând de la iudei, în care era viața tuturor celor care au împărat ținutul Iudeii.¹⁷⁸

<III.69> Din cartea a șaptea a *Istoriei bisericești* a lui Eusebiu al lui Pamfil despre femeia cu scurgere de sânge din Paneas:

Pentru că am menționat acest oraș, cred că nu merită să trec peste o povestire demnă de a fi amintită și celor de după noi. Căci se spune că de aici era de loc femeia cu sângerare de sânge despre care aflăm din sfintele Evanghelii că a aflat eliberare din suferința ei de la Mântuitorul nostru și în acest oraș se arată casa ei și rămâne minunatul arc triumfal al binefacerii făcute ei de Mântuitorul. Căci pe o piatră înaltă de lângă poarta casei sale se ridică întipărirea în bronz a femeii plecată în genunchi și implorând cu mâinile înainte, iar în fața ei o altă întipărire din aceeași materie a unui bărbat stând drept, învelit cuviincios într-o manta și întinzându-și mâna spre ea; lângă picioarele ei crește pe statuie o plantă ciudată, care urcă până la ciucurii mantalei de bronz și care e leac

¹⁷⁸ PG 97, 364B–368B.

vindecător de toate bolile. Se spunea că această statuie poartă icoana Domnului Iisus. A rămas acolo până în vremea noastră, fiindcă am văzut-o cu ochii când am trecut prin oraș. Și nu e nici o mirare că au făcut unele ca acestea păgânii din vechime care au avut parte de binefaceri de la Mântuitorul nostru, pentru că am văzut icoanele în culori chiar și ale profeților Petru și Pavel, și ale Mântuitorului, căci în chip verosimil cei din vechime obișnuiau fără rezerve, cum era obiceiul păgân la ei, să aducă cinstire în acest mod.¹⁷⁹

<III.70> Din cartea a noua a *Istoriei aceluiași*, despre împăratul Constantin¹⁸⁰:

Având foarte dureros conștiința ajutorului de la Dumnezeu, poruncește de îndată să se pună în mâna statuii sale semnul triumfător al pătimirii mântuitoare și ridicând-o în locurile cele mai populate ale Romei a dat ordin să fie pusă această inscripție în latină: „Prin acest mântuitor semn, dovada adevăratei vitejii, am eliberat orașul vostru salvat de tiranul și eliberând și senatul și poporul roman le-am restabilit în vaza și strălucirea din vechime.”¹⁸¹

<III.71> Din cartea întâi, capitolul 18, a *Istoriei bisericești* a lui Socrate, despre același împărat:

Iar după acestea împăratul Constantin, îngrijindu-se mai mult de cele privitoare la creștinism, a întors spatele superstițiilor eline/păgâne, face să înceteze luptele cu gladiatori și a pus icoanele în temple.¹⁸²

<III.72> Din tratatul¹⁸³ *Contra iudeilor* al lui Ștefan al Bostrei, cap. 4:

Noi însă am făcut spre pomenirea sfinților icoanele sfinților, de pildă ale lui Avraam, Isaac, Iacob, Moise, Ilie, Zaharia și ale celorlalți, profeți și sfinți martiri omorâți pentru El, ca oricine vede icoanele lor să-și aducă aminte de ei și să slăvească pe Cel care i-a slăvit.

¹⁷⁹ PG 20, 680BD.

¹⁸⁰ Sfântul împărat Constantin cel Mare, 306–337.

¹⁸¹ PG 20, 824AB.

¹⁸² PG 67, 121B.

¹⁸³ Pierdut. Fragmentele păstrate, editate de G. Mercati în *Theologische Quartalschrift* 77 (1895), p. 663–668.

<III.73> Tot din același:

Cât privește icoanele, suntem încredințați că orice lucru făcut în numele lui Dumnezeu e frumos și sfânt. În ce privește însă idolii și statuile, departe de mine gândul acesta; căci sunt rele și străine, atât ele, cât și cei care le fac. Căci altceva e icoana unui sfânt profet, și altceva statuia sau idolul de lemn al lui Cronos, Afrodita, Helios și Selene. Fiindcă omul făcut după chipul lui Dumnezeu este închinat. Dar pentru că e icoană a diavolului, șarpele e necurat și de respins. Iar dacă respingi lucrurile făcute de mână, spune-mi, iudeule: Ce lucru nefăcut de mână este pe pământ care să fie închinat? Oare chivotul lui Dumnezeu era nefăcut de mână? Oare jertfelnicul și capacul, heruvimii, vasul de aur care avea mana, masa, cortul dinăuntru și toate cele ce au fost numite de Dumnezeu sfintele sfintelor? Nu erau făcuți de mână heruvimii, icoane ale îngerilor? Ce spui? Dacă le numești idoli, ce-i vei spune lui Moise care s-a închinat la ele, și lui Israel? Iar închinarea e simbol al unei cinstiri. Precum și noi păcătoșii ne închinăm lui Dumnezeu potrivit slujbei dumnezeiești și unei închinări demne de El și-L slăvim și tremurăm dinaintea Lui ca unui Făcător și Procurător al nostru; iar îngerilor și robilor lui Dumnezeu [ne închinăm] potrivit cinstirii aduse lui Dumnezeu ca unor făpturi ale lui Dumnezeu și robi ai Lui; căci icoana e un nume și o asemănare a celui pictat pe ea. Drept pentru care și prin litere și prin trasări ne amintim mereu de pătimirile Domnului, de sfinți profeți și de cele scrise în Lege și Evanghelii.

<III.74> Din Cuvântul sfântului Grigorie din Nazianz împotriva lui Iulian Apostatul:

Semnele loviturilor de pe trupul său le poartă încă icoanele așezate în locuri publice.¹⁸⁴

<III.75> Din Tâlcuirea lui [Ioan] Gură de Aur la dreptul Iov:

„În toate câte s-au întâmplat n-a spus nici o nebulie împotriva lui Dumnezeu” [Iov 1, 22]. Așa cum la icoane, când desenăm pe cineva într-un tablou scriem: „Cutare a dedicat-o”, tot așa și aici, scriind icoana sufletului său, cel ce a scris cartea spune ca semnând mai jos pe rama tabloului: „În toate câte i s-au întâmplat Iov n-a păcătuit”.¹⁸⁵

¹⁸⁴ PG 35, 629B.

¹⁸⁵ PG 64, 544CD.

<III.76> Din *Viața sfântului Constantin*¹⁸⁶, cartea a IV-a:

Cu câtă putere a credinței dumnezeiești era întărit sufletul său ar putea afla cineva și de aici, gândindu-se că a pus să se graveze pe monezile de aur icoana/imaginea lui ca privind în sus îndreptată spre Dumnezeu la modul unei rugăciuni. Așadar, întipăririle lui au ajuns în tot pământul romanilor. Iar în palatele imperiale din unele orașe a pus să fie pictat în icoanele puse în partea de sus a porților de intrare stând în picioare privind spre cer cu mâna întinsă și în forma unui rugător. Deci el însuși s-a lăsat înfățișat în portrete¹⁸⁷ rugându-se.¹⁸⁸

<III.77> Din cartea a treia a aceleiași *Vieți*:

Așa s-a săvârșit deci mama împăratului, demnă de cea mai mare cinste din pricina atât a faptelor ei iubitoare de Dumnezeu, cât și a odraslei supranaturale și uimitoare născute din ea, demnă de a fi fericită pe lângă toate celelalte și pentru evlavia față de cea care l-a născut. Astfel a făcut-o cinstitoare de Dumnezeu¹⁸⁹, nefiind ea înainte, încât părea că fusese învățată de la prima vârstă de Mântuitorul comun; astfel a cinstit-o cu demnitatea imperială, ca să fie proclamată împărăteasă Augustă în toate provinciile de unitățile militare și icoana ei să fie întipărită pe monezi de aur.¹⁹⁰

<III.78> Din cartea a patra, capitolul 69:

Când au aflat de moartea împăratului, locuitorii Orașului imperial [Constantinopolului], senatul și poporul roman, copleșiți de vestea cumplită dincolo de orice nenorocire, au hotărât un doliu nelimitat. Băile au fost închise, la fel și piețele și toate spectacolele publice și câte era obiceiul să se facă spre voioșia unei vieți plăcute. Cei înainte plini de desfătare își făceau ieșirile triști și toți împreună elogiau pe fericitul, pe cel iubit de Dumnezeu, pe cel demn cu adevărat de împărăție. Și acestea nu le strigau numai cu glasurile, ci trecând la fapte prin înălțări de imagini îl cinsteau ca viu pe cel mort, întipărind într-un tablou în culori forma cerului, iar dincolo de

¹⁸⁶ Scrisă de Eusebiu al Cezareii.

¹⁸⁷ *Eikonographiais*.

¹⁸⁸ PG 20, 1164AB.

¹⁸⁹ Creștină. Versiune diferită de cea a hagiografiei tradiționale.

¹⁹⁰ PG 20, 1108A.

bolta cerurilor predându-l în tablou pe el odihnindu-se într-o regiune eterică.¹⁹¹

<III.79> Din aceeași carte, capitolul 73:

În același fel deci de trei ori fericitul a ajuns de unul prin succesiunea copiilor ca prin înălțarea de icoane să fie cinstit de toate provinciile împreună cu copiii lui.¹⁹²

<III.80> Din *Tâlcuirea la Iezechiel* a lui Teodoret, episcopul Cyrului¹⁹³, și a lui Polihroniu¹⁹⁴:

Și așa cum atunci când romanii pictează icoanele imperiale îi înconjoară de lăncieri și arată neamurile supuse, în același mod și aici: pentru că împăratul figurează prin această vedere pe Dumnezeu purtat pe tron ca pe un car, ei arată tuturor celor de pe pământ icoanele Lui și dau figurii Lui cele cuvenite învățându-ne stăpânirea lui Dumnezeu peste toate.

<III.81> Din același:

„Și tu, fiul omului, ia-ți cărămida și pune-o înaintea feței tale și desenează pe ea tot Ierusalimul, fă în jurul lui un asediu, zidește în el întărituri, înconjoară-l cu șanțuri, adu supra lui tabere și pune de jur împrejurul lui berberi de spart zidul” [Iz 4, 1-2].

<III.82> Tâlcuire:

Dacă ai socotit un lucru înfricoșător să vorbești în fața mulțimii și să prezici ruina cetății, distrugerea templului și lucrurile cumplite care i se vor întâmpla de aici, fă cunoscută asta altfel, ca aceia să se înțeleptească și tu să areți moderație. „Și luând”, zice, „o cărămidă, desenează cetatea.” Dar să fie scris și numele cetății, ca să se știe că e Ierusalimul. Dar după ce ai făcut cetatea, înconjoară-o în tablou cu un „șanț”, ca să areți mulțimea trupei. Iar fratele să înainteze în ordine de război; fiindcă asta o spun „taberele” în locul unităților militare împrejmuite nu numai de arme, ci aducând și mașini de asediu cu care vor dărâma ziduri; fiindcă aceste ziduri le arată „berbecii”. În chip foarte minunat face cunoscută doar nenorocirea mulțimii, pentru ca înlemnită de frica de aceste lucruri cumplite, să se depărteze de fărădelegea ei.

¹⁹¹ PG 20, 1224C.

¹⁹² PG 20, 1228B.

¹⁹³ Fragmente neidentificabile ca atare în PG 81, 810-1256.

¹⁹⁴ Fratele lui Teodoret al Mopsuestiei († 428), episcop al Apameii.

<III.83> Din martirul sfântului Eustatie, numit și Plakidas:

Ieșind într-o zi după obicei în munți să vâneze împreună cu oastea și toată suita, i s-a arătat o turmă de cerbi păscând. Și împărțind după obicei oștirea, a făcut urmărirea lor. Dar pe când toată oastea era ocupată cu prinderea cerbilor, cel mai mare și mai frumos din toată turma, despărțindu-se de turmă, s-a pornit spre o pădure de stejari în locurile cele mai dese ale pădurii și ținuturile cele mai greu de călcat. Văzându-l și dorind să-l prindă, prăsindu-i pe ceilalți, Plakidas îl urmează cu câțiva soldați. Și pentru că cei care erau cu el au obosit, el singur continua cu îndârjire urmărirea. Iar dat fiind că prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu nici calul lui nu obosise, nici el nu s-a dat bătut de greutățile locului, urmărindu-l mult timp, s-a aflat departe de oastea lui. Iar cerbul acela, ajungând pe vârful unei stânci foarte înalte, s-a oprit pe ea. Și ajungând aproape generalul, nemaifiind nimeni cu el, s-a oprit privind în toate părțile și gândindu-se în ce mod să prindă cerbul. Dar atotînțeleptul și atotîndurătorul Dumnezeu, Care a gândit tot felul de căi pentru mântuirea oamenilor, în vânat îl vânează pe el, nu ca pe Corneliu prin Petru, ci ca pe Pavel prigonitorul prin arătarea Sa. Stând deci mult timp Plakidas cu ochii țintă la cerb, minunându-se de mărimea lui și în impas cu prinderea lui, Domnul îi arată un lucru atât de uimitor, nici neverosimil, nici întrecând mărimea puterii Lui, ci, așa cum punând ca lui Balaam cuvânt în măgarul lui, i-a muștrat gândirea [Nm 28, 28], așa și aici arată pe coarnele cerbului întipărirea sfintei Cruci strălucind peste strălucirea soarelui, iar în mijlocul coarnelor icoana purtătorului de Dumnezeu trup, pe care a primit să-l ia asupra Lui pentru mântuirea noastră; și punând în cerb un glas omenesc, îl cheamă pe Plakidas zicând: „Plakidas, de ce mă urmărești? Iată pentru tine am venit și m-am arătat ție în acest animal. Eu sunt Iisus Hristos, pe care necunoscându-L îl venerezi; căci binefacerile tale, pe care le faci față de cei lipsiți, au ajuns înaintea Mea și am venit să Mă arăt ție prin acest cerb să te vânez pe tine și să te prind prin plasele iubirii mele de oameni. Căci nu e drept ca cel drag Mie prin faptele lui bune să slujească unor demoni necurați și unor idoli morți și muți. De aceea am venit pe pământ în acest chip în care Mă vezi acum, vrând să mântuiesc neamul omenesc.”¹⁹⁵

¹⁹⁵ PG 105, 377D–381C.

<III.84> Din Cuvântul al cincilea împotriva iudeilor al sfântului Leontie, episcopul Neapolisului [Ciprului]¹⁹⁶:

Hai deci cu înflăcărare să facem și apărarea întipăririi venerețelor icoane, ca să fie astupate gurile celor fărădelege care grăiesc lucruri nedrepte. Fiindcă aceasta e o predanie a Legii [vechi], nu a noastră. Ascultă-L pe Însuși Dumnezeu care-i spune lui Moise să confecționeze doi heruvimi sculptați și turnați care să umbrească capacul [Ieș 24, 17–21]. Și tot Dumnezeu i-a arătat lui Iezechiel templul, care avea, spune el, fețe sculptate de lei, palmieri, oameni și heruvimi de la pardoseala lui până la podeaua acoperișului. Cu adevărat înfricoșător cuvântul. Dumnezeu Care a poruncit lui Israel să nu facă chip cioplit, nici icoană, nici asemănare din câte sunt în cer și câte sunt pe pământ [Ieș 20, 41; Dt 5, 8], El Însuși poruncește lui Moise să facă animale sculptate heruvimi, iar lui Iezechiel Dumnezeu îi arată templul plin de icoane și asemănări sculptate de lei, palmieri și oameni [Iz 41, 18–20]. Și luând modelul din Lege, Solomon a umplut templul de sculpturi de bronz de boi, palmieri și oameni și n-a fost condamnat de Dumnezeu pentru asta. Deci, dacă vrei să mă condamni pe mine cu privire la icoane, condamnă-L înainte pe Dumnezeu Care a poruncit să se facă acestea ca să fie aducere-amine de El pentru noi.

<III.85> Același:

Iarăși cei atotlipsiți de Dumnezeu își bat joc de noi cu privire la cinstita Cruce și desenarea și închinarea de Dumnezeu întipăritelor icoane numindu-ne idolatri și cu dumnezei de lemn. Dar dacă am dumnezei de lemn, cum spui, lipsitul de Dumnezeu, atunci negreșit am și mulți dumnezei. Iar dacă am mulți dumnezei, atunci negreșit să jur spunând: „Pe dumnezei, așa și tu când ai văzut un vițel ziceai: „Aceștia sunt dumnezeii tăi, Israele” [Ieș 32, 4]. Dar n-ai să te învrednicești să auzi vreodată asta din gura unor creștini, deși sinagoga adulteră și necredincioasă obișnuiește mereu să numească desfrânată atotcasta Biserică a lui Hristos.

<III.86> Același:

Fiindcă gravările, icoanele și întipăririle sfinților nu sunt închinare de noi ca niște dumnezei. Căci dacă ne-am închina

¹⁹⁶ Cf. mai sus, n. 135. Ediție critică V. Déroche, *Travaux et mémoires* 12 (1994), p. 61–85.

ca unui dumnezeu lemnului icoanei, ar urma negreșit să ne închinăm și celorlalte lemne și n-am arde în foc icoanele ca de multe ori atunci când trăsăturile ei se șterg. Și iarăși, până când lemnele crucii sunt legate unele de altele mă închin întipăririi ei din pricina lui Hristos Cel care S-a răstignit pe ea; dar dacă sunt desprinse unele de altele, le arunc și ard. Și așa cum cine primește un ordin sigilat al împăratului și sărută sigiliul, nu a cinstit nici hârtia, nici plumbul, ci atribuie venerarea și închinarea împăratului, tot așa și noi, copiii creștinilor, când ne închinăm întipăririi crucii nu ne închinăm naturii lemnului, ci văzând pecetea, inelul și trăsătura lui Hristos, prin el sărutăm și ne închinăm Celui care S-a răstignit pe ea.

<III.87> Același:

De aceea și întipăresc și pictez pe Hristos și pătimirile lui Hristos în biserici, în case, în piețe, pe icoane, pe giulgiu, pe vase și pe haine și în orice loc, pentru ca văzându-le necontenit să-mi aduc aminte și să nu uit, cum ai uitat tu, pe Domnul Dumnezeuul tău mereu. Și așa cum tu când te închini cărții Legii nu te închini naturii pieilor și cernelii, ci cuvintelor lui Dumnezeu aflate în ea, tot așa mă închin și eu icoanei lui Hristos, nu naturii lemnului și culorilor — să nu fie! —, ci, închinându-mă trăsăturii neînsuflețite a lui Hristos, mi se pare că prin ea Îl țin și mă închin lui Hristos Însuși. Și așa cum Iacob când a primit de la frații lui Iosif haina în multe culori muiată în sânge, când aceștia l-au vândut pe Iosif, a sărutat negreșit haina cu lacrimi și a pus-o înaintea ochilor lui [Fc 37, 31–35], jelind nu haina, ci socotind că prin ea îl sărută și ține în mână pe Iosif, tot așa și noi, copiii creștinilor, când sărutăm cu trupul icoana lui Hristos, a apostolului sau martirului, socotim că sărutăm cu sufletul pe Iisus Hristos sau pe martirul Lui. Așadar, cum am spus de multe ori, la orice sărutare și orice închinare se cercetează intenția. Iar dacă mă învinuiești spunând că mă închin ca unui dumnezeu lemnului crucii, de ce nu-l învinuiești pe Iacob, care s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif [Fc 47, 31]? Dar este evident că nu s-a închinat cinstind lemnul, ci prin lemn s-a închinat lui Iosif, la fel cum și noi prin cruce ne închinăm lui Hristos. Fiindcă și Avraam s-a închinat bărbaților necinstitori de Dumnezeu care i-au vândut mormântul și și-a plecat genunchiul până la pământ

[Fc 23, 7], dar nu li s-a închinat ca unor dumnezei. Și iarăși, Iacob l-a binecuvântat pe Faraon [Fc 57, 10], care era necinstitor de Dumnezeu și idolatru, și pe Esau de șapte ori [Fc 33, 3], dar nu ca pe un dumnezeu. Vezi câte sărutări și închinări scripturistice și naturale ți-am arătat și care n-au o condamnare. Dar când mă vezi închinându-mă icoanei lui Hristos, a preacuratei Lui Mame sa a unui sfânt, dinainte te indignezi, blasfemiezi, sari și mă numești idolatru și nu ți-e rușine, nu tremuri și nu roșești, văzându-mă în fiecare zi în toată lumea distrugând temple ale idolilor și ridicând temple ale martirilor. Dacă m-aș închina la idoli, de ce îi cinstesc pe martirii care au desființat idoli? Iar dacă slăvesc lemnele, cum spui, cum cinstesc pe apostolii care au zdrobit statuile de piatră ale idolilor? Iar dacă venerize statuile celor numiți în chip mincinos zei, cum slăvesc, laud și țin sărbătorile celor trei copii care au luptat în Babilon și nu s-au închinat statuii de aur idolești? Cu adevărat mare e împietrirea, mare e orbirea celor fărădelege, iudeule! Mare e lipsa ta de rușine și de cinstire a lui Dumnezeu. Cu adevărat nedreptățit de tine e adevărul. „Scoală-te, Dumnezeule, și judecă-ți cauza!” [Ps 73, 22], judecă și fă-ne dreptate de la un neam nu cuvios, ci necuvios, străin și care te stârnește mereu.

<III.88> Același:

Deci dacă, precum am spus de multe ori, m-aș închina lemnului și pietrei ca unui dumnezeu, aș spune și eu lemnului și pietrei: „Tu m-ai născut” [Ir 2, 27]. Dar dacă mă închin icoanelor sfinților sau, mai bine zis, mă închin sfinților, dacă mă închin și cinstesc luptele sfinților martiri, cum le numești atunci idoli, nebunule? Căci idoli sunt asemănări ale celor numiți mincinoși zei, ale adulterilor, ucigașilor, ale celor ce jefuiesc copii și desfrânaților, nu ale unor profeți, nici apostoli. Și ca să-ți dau un exemplu mic și foarte credibil cu privire la asemănările creștinilor și păgânilor, ascultă! Caldeii aveau la Babilon tot felul de instrumente muzicale pentru slujirea idolilor, demonilor, dar și fiii lui Israel aveau de la Ierusalim instrumente, pe care le atârnavă în sălcii [Ps 136, 2]. Și unele și altele erau instrumente, harfe, chitare și flaute, dar unele erau spre slava lui Dumnezeu, iar celelalte contrafaceri spre slujirea demonilor. Tot așa înțelege lucrurile și cu privire la

icoanele și idolii păgâni și creștini, și anume că unele au fost confecționate spre slava și pomenirea diavolului, iar celelalte spre slava lui Hristos, a apostolilor, martirilor și sfinților Lui.

<III.89> Același:

Așadar, când vei vedea un creștin închinându-se crucii, cunoaște că se închină ei din pricina lui Hristos Care S-a răstignit pe ea, nu naturii lemnului. Fiindcă atunci ne-am închina la toate lemnele câmpului, așa cum Israel se închina dumbrăvilor și pomilor zicând: „tu ești dumnezeul meu! Și: Tu m-ai născut!” [Ir 2, 27]. Noi însă nu așa, ci avem în biserici și case amintirea și tabloul pătimirilor Domnului și al celor ce s-au luptat pentru El, făcând toate pentru El, Domnul nostru. Și, iarăși, spune-mi, iudeule, care scriptură i-a îngăduit lui Moise să se închine lui Ietro, socrul său [Ieș 18, 7], care era idolatru, lui Iacob să i se închine lui Faraon [Fc 47, 10], lui Avraam fiilor lui Emmor [Fc 23, 7] și lui Daniel lui Nabucodonosor [Dn 2, 46], care era necinstitor de Dumnezeu. Și dacă aceia, fiind drepti și profeți, au făcut acestea pentru o viață lumească și vremelnică, cum mă învinuiești pe mine, care mă închin sfințelor aduceri-aminte, scripturistice și pictate, ale sfinților, pătimirilor și luptelor lor, de la care primesc zi de zi binefaceri și aștept o viață veșnică și fără sfârșit?

<III.90> Din tomul IV al *Istoriei bisericești* a lui Teodoret¹⁹⁷:

Sub consulatul acesta în luna decembrie, ziua a 25-a, s-a întâmplat o minune înfricoșătoare și excepțională, care lovește auzul oamenilor. Căci un anume Olympios din tabăra lui Euthymios, liderul superstiției lui Arie, fiind în baia palatului Elenianon la masaj și văzându-i pe unii din cei ce se îmbrăcau cu respect față de opinia de-o-ființimii, le-a zis cu aceste expresii așa: „Ce mai e Treimea? Pe care zid e desenată?” Și ținându-și genitalele a zis: „Iată, am și eu o treime!”, încât furioși cei care se găseau acolo aveau de gând să-l lichideze; dar au fost opriți de un anume Magnus, presbiter de la Sfinții Apostoli dintre ziduri, om minunat și slujitor al lui Dumnezeu, care le-a spus că lucrul n-ar putea rămâne ascuns ochiului dreptății care vede toate și scrie cu cuvânt exact toate. Și

¹⁹⁷ De fapt Teodor Citețul (prima jumătate a secolului VI), autor al unei *Istorie bisericești* păstrate doar fragmentar: PG 86, 165–228 și G. Hansens, GCS 54, 1971.

pentru că din sfială față de bărbat au încetat tulburarea, Olympios s-a sculat și, după ce a făcut după obicei o baie în bazinul cu apă caldă, a ieșit la bazinul cu apă rece, care primește apa din izvorul care iese din mijlocul veneratului altar al sfintei case a marelui Ștefan, pe care a zidit-o în vechime Aurelian, care a strălucit cu demnitățile magistraturii; de aceea cred că apa s-a învrednicit de o purtate de grijă dumnezeiască. Și coborând în ea, urcă repede din nou strigând: „Miluiți-mă! Miluiți-mă!”, și scărpinându-și carnea o desfăcea de pe oase. Și toți care erau în jurul lui, ținându-l și înfășurându-l într-un cearșaf l-au culcat pe jos abia trăgându-și sufletul. Și întrebându-l ce să fie cele întâmplare, Olympos a zis: „Am văzut un bărbat în haină albă venind la mine în bazin și turnând peste mine trei ciubere cu apă caldă și zicându-mi: «Nu huli!»” Și luându-l pe o targă, cei care-l transportau l-au mutat la o altă baie care era lipită de biserica arienilor. Și vrând să desfacă cearșaful de pe el, au luat împreună cu el toată carnea lui, și așa murind și-a dat duhul.

Și acest lucru a ajuns cunoscut în aproape toată împărăția. Iar unii spuneau despre cel care pățise aceasta că în urmă cu câțiva ani trecuse prin rebotezare de la religia de-o-ființimii la cultul lui Arie. Și când întâmplarea a ajuns la urechile împăraților — acesta era Anastasie¹⁹⁸ — acesta a poruncit ca lucrul minunat să fie pictat în culori într-o icoană și să fie fixată deasupra bazinului. Un anume Ioan diacon și aprod al mai sus-zisei sfinte case a lui Ștefan, primul între martiri, bărbat care de fiecare dată își arăta ca nimeni altul zelul față de dogma de-o-ființimii, tot el a pictat și icoana, dar nu simplu, căci a înscris numele celor care se îmbăiaseră și văzuseră lucrul și unde locuia fiecare, încă și ale celor de serviciu la bazinele cu apă. Iar icoana fixată în partea de sus a porticului cu patru galerii al de multe ori zisei case de rugăciune e martoră până în prezent.

Iar pentru că minunii i-a urmat o altă minune, nu e curios să o trecem cu vederea, întrucât ține de aceeași temă și nu voi întârzia a o spune, măcar că a avut loc în timpul de acum. Căci văzând cei din partida lui Arie că triumful [ortodocșilor] domina, l-au rugat pe cel încredințat cu grija de palatul Elianon,

¹⁹⁸ Anastasie I, 491-518.

întrucât era și șeful administrației băii, să dea jos și să ascundă icoana. Găsind un pretext meșteșugit în umezeala venită din ape care stricase icoana, a spus că a ridicat-o pentru reparație și a ascuns-o. Venind însă împăratul, care făcea vizite periodice în fiecare loc imperial, și acolo, a întrebat de icoană. Și așa a fost iarăși fixată pe zid. Dar îndată venind peste Eutihian — căci acesta era numele administratorului — o urgie ca pedeapsă dumnezeiască, a făcut să i se scurgă ochiul creat și celelalte membre să-i zvâcnească foarte rău. Aceasta l-a făcut să se apropie de sfânta casă de rugăciune, unde se credea că se odihnește o parte a rămășițelor dumnezeieștilor Pantoleon și Marin, locul numindu-se Omonia/Înțelegerea, de la faptul că acolo se adunaseră o sută cincizeci de episcopi pe timpul domniei împăraților Teodosie cel Mare¹⁹⁹ să facă o învățătură comună și conglăsuită a de-o-ființimii dumnezeieștii Treimi și a înomenirii Domnului și să lămurească asumarea din Fecioară. Și stăruind acolo șapte zile fără nici un folos, ba chiar mâncându-i-se și lui genitalele, la miezul uneia din nopți, iподiaconul rânduit să doarmă acolo toată noaptea vede în vis un împărat stând și arătând cu mâna bolnavul și zicând: „Cum îl voi primi pe acesta? Cine l-a adus aici? Acesta e cel care s-a înhăitat cu cei care Mă hulesc. Acesta e cel care a ascuns icoana minunii.” Și sculându-se clericul a povestit cele văzute zicând că e cu neputință ca acela să se vindece de boala care-l biciuia. În aceeași noapte însă, doborât de dureri, Eutihian vedea ca în vis un tânăr eunuc îmbrăcat într-o haină strălucitoare zicându-i: „Ce ai?” Iar când a zis: „Mor topindu-mă și nu aflu tămăduire”, l-a auzit zicând: „Nimeni nu te poate ajuta, căci Împăratul e cumplit de furios pe tine.” El a răspuns și a zis: „Pe cine voi pune în mișcare sau ce voi face?” Iar el îi spune: „Dacă vrei să ai parte de ușurare, du-te repede la baia Elianon și odihnește-te lângă icoana arianului ars.” Și îndată trezindu-se din somn, a chemat pe unul dintre servitori. Iar ei au rămas uluiți, căci trecură deja trei zile de când era cuprins de negrăire. Și le poruncește să-l ducă precum i s-a ordonat. Și ajungând la locul acela și punându-se lângă icoană, și-a dat duhul; căci cel ce a văzut despărțirea sufletului său de trup a adevărit și eliberarea și ușurarea sufletului său.

¹⁹⁹ Teodosie I, 379–395.

<III.91> Din sfântul Anastasie de la sfântul Munte Sinai²⁰⁰:

La patru mile distanță de Damasc e un sat numit Carsata, în care sat e o biserică a sfântului Teodor. Intrând sarakenii în această biserică au locuit în ea făcând toată murdăria și necurăția ca era de la femei, copii și dobitoacele necuvântătoare. Într-una din zile, pe când mai mulți din ei ședeau și discutau, unul din ei a aruncat o săgeată spre icoana sfântului Teodor și a lovit umărul său drept, și îndată a ieșit sânge și s-a prelinș în partea de jos a icoanei, toți văzând semnul făcut și săgeata înfiptă în umărul sfântului și sângele prelinș. Și deși au văzut un semn atât de uimitor, n-au venit în simțire; nu s-a potrivit nici cel ce aruncase săgeata, nu s-a tulburat nici măcar unul dintre ei; n-au părăsit biserica și n-au încetat să o murdărească. Și totuși și-au primit pedeapsa ultimă. Căci în puține zile din cele douăzeci și patru de case/familii care locuiau în biserică, toți au pierit de o moarte amarnică, și nimeni din cei care erau în acel sat n-a murit decât cei care locuiau în acele zile în biserică. Această icoană săgetată există și acum și are lovitura săgeții și întipărirea sângelui. Și trăiesc mulți din cei care au văzut și s-au aflat atunci, când s-a făcut acel lucru uimitor. Și eu am scris ca unul care am văzut icoana și văzând am scris.²⁰¹

<III.92> Din *Viața sfântului Simeon făcătorul de minuni*²⁰², povestire a lui Arcadios, arhiepiscopul Ciprului²⁰³, minunea o sută treizeci și doi:

S-a întâmplat însă în acele zile ca un bărbat negustor din orașul Antiohia să fie stăpânit cu o ținere cumplită de un demon rău și să fie strâmtorat ani buni, încât era înăbușit de el tăindu-i-se respirația. Suindu-se acesta la sfântul și dobândind vindecare prin soliile sale și făcându-se ca și cum nu pătimise nici un rău, întorcându-se la casa lui i-a ridicat în semn de mulțumire o icoană într-un loc public și arătat al orașului deasupra ușilor magazinului său. Văzând-o unii din necredincioși slăvită cu așa cinste, cu lumini și văluri, umplându-se de

²⁰⁰ Anastasie Sinaitul († cca 700).

²⁰¹ *Povestiri de suflet folositoare și de reazem pentru timpurile noastre* (colecția B2); ed. F. Nau, *Oriens christianus* 3 (1903), p. 60–61.

²⁰² Sfântul Simeon Stâlpnicul cel Nou, 521–592.

²⁰³ Arcadios, arhiepiscop al Constantiei Ciprului între anii 626 și 642.

zel, au stârnit oamenii fără rânduială asemenea lor, încât s-a adunat o mulțime și striga făcând tulburare: „Ia viața celui care a făcut asta și icoana să fie dată jos!” S-a întâmplat însă printr-o economie a lui Dumnezeu ca bărbatul să nu se afle atunci în casa lui, căci aveau de gând să-l omoare strigând unii una, alții alta. Căci răutatea lor era multă și foarte mare înaintea lui Dumnezeu, nemăsurată și pizma sub a cărei influență se adunaseră crezând că au găsit momentul să se revolte și să-l insulte pe sfântul, fiindcă acesta dăduse de multe ori în vileag reaua lor credință și rătăcirea acelor din ei care erau păgâni. Cum n-au putut pune stavilă unei atât de mari nebunii, au poruncit unuia din soldați să urce pe o scară să arunce icoana. Urcându-se acela și întinzându-și mâna să facă ce i se poruncise, îndată a fost smuls de acolo căzând jos la pământ, și s-a făcut mare zarvă în gloată. Aprinși fiind de furie, au pus pe altul să se urce și întinzându-și și acela mâna să o tragă, a fost la fel smuls la pământ. Și făcându-se asta, fiind toți cuprinși de frică, au început să-și pună pe ei pecetea crucii. Și mai furioși, necredincioșii aceia au continuat și l-au pus să urce și pe un al treilea pentru același lucru, și cum și-a întins și el mâinile să arunce icoana, și el a fost smuls jos la pământ. Atunci frică mare a venit peste toți credincioșii care stăteau împrejur care, închinându-se cu rugăciune icoanei, s-au retras uluiți de orbirea și îndrăzneala acelor bărbați necredincioși și necuvioși.²⁰⁴

<III.93> Din Cuvântul sfântului Ioan Gură de Aur la „cunoaște că treci prin mijlocul unor curse” [Sir 9, 13]:

Așadar, să nu fim îndurerați, iubiților, nici să fim abătuți pentru necazul de față, ci să ne minunăm de iscusința înțelepciunii lui Dumnezeu, căci prin cele prin care diavolul se așteaptă să distrugă orașul nostru, prin ele Dumnezeu l-a ridicat și l-a îndreptat. Căci diavolul a însuflețit pe unii oameni nelegiuți să insulte statuile împăraților, ca să facă să dispară până și pavajul orașului.²⁰⁵

<III.94> Tot de acolo:

Dar pentru că s-au întâmplat cele cutezate și unii oameni întinați și atotîntinați, călcând în picioare legile, au doborât

²⁰⁴ Ed. P. van den Den, *Subsidia hagiographica* 32, t. I, 1962, p. 139–141.

²⁰⁵ PG 49, 154.

statuile și au făcut să atârne deasupra tuturor pericolul lucrurilor ultime și acum, pentru că l-am stârnit pe împărat, ne temem pentru însăși viața noastră, nu ne mai mușcă păgubirea de averi, ci în locul acelor altele căci îi aud pe toți spunând: „Să ne ia împăratul averile, bucuroși ne vom despărți de piețe și de case, numai să ne fătăduiască cineva că ne salvează trupul în pielea goală!” Deci așa cum atunci, înainte să fi venit peste noi frica de moarte, ne mușca păgubirea de averi, după ce au fost cutezate nelegiuirile, furișându-se în noi frica de moarte, durerea pagubei s-a îndepărtat.²⁰⁶

<III.95> Tot de acolo:

Nu știi oare că, și dacă n-ar tâlhări cineva, dar ar apărea într-o peșteră de tâlhari, i se dă aceeași pedeapsă cu aceia? Și ce vorbesc de cele ale tâlharilor? Știți toți și vă aduceți aminte că unii oameni întinați și șarlatani au doborât statuile de la noi, dar că au fost târâți la tribunal toți câți au apărut pur și simplu prezenți la cele întâmplare și reținuți împreună cu ei au primit pedeapsa ultimă.²⁰⁷

<III.96> Din *Istoria iubitorilor de Dumnezeu* a lui Teodoret, episcopul Cyrului, despre Macedoniu din Asia:

Altă dată fiind asediat orașul [Antiohia] cuprins de frenezie de un demon rău, chipurile ca să alunge o boală, s-a folosit fără minte de o nebunie furioasă împotriva statuilor imperiale.²⁰⁸

<III.97> Din *Istoria bisericască* a lui Teodor Citețul din Constantinopol despre un anume eretic Paladie:

Iar episcopul Antiohiei, Paladie,²⁰⁹ acționând spre mulțumirea împăratului²¹⁰, a fost cuprins de repulsie față de cei ce urmau sfintelor dogme de la Chalcedon și a dat jos icoanele sfinților Părinți [de la acel Sinod].

<III.98> Din *Viața sfântului Constantin*, cartea a treia, capitolul al patrulea:

Unele i s-au îndeplinit după placul inimii, altele tulburând cumplit prin răutatea invidiei bisericile din Alexandria și schis-

²⁰⁶ PG 49, 73.

²⁰⁷ Citat neidentificat ca atare.

²⁰⁸ PG 83, 1404B.

²⁰⁹ Paladie, patriarh miafizit al Antiohiei între anii 488 și 498.

²¹⁰ Anastasie, 491–518.

mele tebaizilor și egiptenilor făceau și alte rele, nu mici, ciocnindu-se unii de alții în aceeași cetate, episcopi sculându-se asupra altor episcopi și noroade asupra altor noroade, și aproape distrugându-se unii pe alții prin ciocniri, încât s-au putut vedea oameni întreprinzând, ieșiți din minți, lucruri necuvioase și insultând nebunește icoanele împăraților.²¹¹

<III.99> Din *Istoria bisericească* [a lui Teodor Citețul] despre cei ce gândeau cele ale lui Dioscor²¹²:

Au ajuns până la o atât de mare îndrăzneală, încât au suprimat din sfintele diptice și numele fericiților păstori care fuseseră acolo și au dat jos icoanele lor arzându-le în chip tiranic/uzurpator.

<III.100> Din aceeași *Istorie* despre ereticul²¹³ care a urmat după Macedoniu²¹⁴ pe scaunul Constantinopolului:

Acest necuviincios [patriarh Timotei], ducându-se pe la Synaxe/Liturghii, porunca ca veneratele case [biserici] să fie inspectate cu atenție și dacă găsea undeva pictat în icoane pe Macedoniu, nu liturghisea dacă nu era dat jos.

<III.101> Din aceeași *Istorie* despre Iulian²¹⁵ și Timotei, numit și Cotoiul²¹⁶:

Unii din cei care se bucură de tulburări cunosc pe acest Iulian asociat cu Timotei episcopul [Constantinopolului] de după mai sus-zisul Macedoniu și din ce cauză s-a asociat cu el. Aducându-l repede pe acesta la episcopie prin servitori în prezența magistraților orașului, l-au constrâns să arunce anatemei cele ale Sinodului de la Chalcedon. Bătrânul însă, rugându-se icoanelor zugrăvite ale răposaților arhieriei Flavian²¹⁷ și Anatolie²¹⁸, care fuseseră arhiepiscopi în Constantinopol și prin care a dobândit validitate Sinodul de la Chalcedon, a strigat: „Dacă nu vreți să lăsați anatemizarea zisului sfânt Sinod, ștergeți icoanele acestor episcopi și pe ei din sfintele diptice.”

²¹¹ PG 20, 1058C.

²¹² Dioscor, nepot al sfântului Chiril, patriarh al Alexandriei între anii 444 și 451, deus de Sinodul de la Chalcedon.

²¹³ Timotei, patriarh miafizit al Constantinopolului între anii 511 și 518.

²¹⁴ Macedoniu, patriarh al Constantinopolului între anii 496 și 511.

²¹⁵ Iulian, episcop miafizit al Halicarnasului, decedat după 527 în exil în Egipt.

²¹⁶ Timotei, patriarh miafizit al Alexandriei între anii 457 și 461.

²¹⁷ Flavian, patriarh al Constantinopolului între anii 449 și 451.

²¹⁸ Anatolie, patriarh al Constantinopolului între anii 449 și 458.

<III.102> Din Cuvântul lui Gură de Aur la sfântul Flavian al Antiohiei²¹⁹:

Și gloata a arătat ceea ce este; căci folosindu-se ca de un general de o pornire irațională, s-a pornit împotriva icoanelor și statuilor imperiale și, doborându-le, le târau prin piață. Căci furia nebunească le-a făcut turbate mințile și irascibilitatea le-a orbit gândurile cumiști.²²⁰

<III.103> Din același Cuvânt din cele spus de patriarhul Flavian împăratului Teodosie cel Mare:

Am păcătuit, împărate! Nu ascundem păcatul, de care ne acuză și aceștia. Nu tăgăduim nebunia furioasă, cu care ne-am înfuriat împotriva icoanelor tale, sau mai bine zis împotriva noastră înșine, dar așteptăm ca niște condamnați iubirea de oameni.²²¹

<III.104> Tot de acolo, din cuvintele sfântului Flavian:

Să nu distrugi atâtea icoane/statui pentru o singură icoană/statuie de bronz. Să nu zdrobiți atâtea fapteuri plămădite de Dumnezeu pentru o singură plămădire de bronz care poate fi retipărită ușor.²²²

<III.105; II.60> Din Cuvântul aceluiași Gură de Aur că unul este Legiitorul Vechiului și Noului Legământ, și la veșmântul preotului:

Eu am iubit și pictura în ceară topită plină de bună-cinstirea lui Dumnezeu; căci am văzut un înger dintr-o icoană alungând grămezi de barbari. Am văzut triburi de barbari călcate în picioare și pe David spunând adevărul: „Doamne, în orașul Tău vei nimici chipul/icoana lor” [Ps 72, 20].²²³

<III.106> Din *Lauda* sfântului Vasile la Sfinții Patruzeci de Martiri:

Hai deci ca, aducându-i în mijloc prin aducere-aminte, să aducem celor de față folosul comun care vine de la ei, punând înaintea ca într-un tablou vitejiile bărbaților; fiindcă isprăvile războinicilor le însemnează și oratorii și pictorii: unii împodobindu-i prin cuvânt, alții trasându-le în tablouri, și ambii i-au ridicat pe mulți spre bărbăție. Căci ceea ce cuvântul isto-

²¹⁹ Sfântul Flavian, arhiepiscop al Antiohiei între anii 381 și 404.

²²⁰ Citat neidentificat ca atare.

²²¹ Citat neidentificat ca atare.

²²² Citat neidentificat ca atare.

²²³ PG 61, 407.

risirii înfățișează prin auzire, acestea pictura le artă tăcut prin imitare.²²⁴

<III.107> Din poemele sfântului Grigorie din Nazianz:
Sau nu-i învața pe alții sau învață-i prin purtare,
ca sau cu o mână să-i atragi, iar cu alta să-i îndepărtezi.
Făcând cele ce trebuie vei avea nevoie mai puțină să vorbești.
Pictorul învață mai mult prin tablouri.²²⁵

<III.108> Traducere<a în proză a poemului de mai sus>

<III.109> Din poemele aceluiași:
Nici Polemon nu va fi trecut de mine sub tăcere,
căci minunea e din cele de care s-a vorbit foarte mult.
Anterior acesta n-a fost între cei cuminți,
ci o slugă de rușine a plăcerilor.
Aprins însă de îndrăgostire de frumos,
și aflând un sfătuitor — nu știu să spun pe cine,
fie un înțelept, fie pe sine însuși —,
dintr-odată s-a arătat atât de mai presus de patimi,
încât voi spune aici una din minunile lui:
un tânăr neînfrânat cheamă o curtezană,
dar când a venit ea, se spune, aproape de poartă,
care avea pe Polemon plecându-se în icoană,
văzând-o — căci era venerabilă —,
a plecat degrabă, învinsă fiind de priveliștea ei,
rușinându-se de cel pictat în ea ca de cineva viu.²²⁶

<III.110> Din *Tâlcuirea lui Gură de Aur la Epistola lui Timotei*,
capitolul opt:

„Ci fă-te model pentru credincioși” [1 Tim 4, 12] oferindu-te
în toate pe tine însuși model de fapte bune, adică prin exem-
plul vieții, fii tu însuși ca o icoană pusă înainte.²²⁷

<III.111> Din alocuțiunea sfântului Sinod al Șaselea [681]:

Iarăși Nestorie și iarăși Celestin și Chiril; căci primul a îm-
părțit și scindat pe Hristos, iar ceilalți, venind în ajutorul Stă-
pânului, l-au dobândit pe tăietorul Lui. Grăiesc aceste lucruri

²²⁴ PG 31, 508D–509A.

²²⁵ PG 37, 929A.

²²⁶ *Poeme morale* I, 2, 10; PG 37, 737–738.

²²⁷ PG 62, 565.

printr-un glas nescris în tăcere Efesul și tablourile actelor săvârșite acolo.²²⁸

<III.112> Din cartea a șaptea a *Carpetelor* foarte vechiului Clement, presbiter al Alexandriei²²⁹:

Prin urmare, acesta nu numai laudă cele bune, dar se și forțează el însuși să fie bun, trecând prin iubire din starea de „sclav bun și credincios” în cea de „prieten” [Mt 25, 23; In 15, 15] din pricina desăvârșirii deprinderii, pe care și-a câștigat-o în chip curat dintr-o învățătură adevărată unită cu multă exercitare. Ajunge deci pe culmea cunoașterii, forțându-se și împodobit în moralitate, reținut în înfățișare, având toate cele care sunt prerogativele adevăratului gnostic, privind spre icoanele frumoase, gândindu-se la mulți patriarhi realizați înaintea lui, la mulți profeti și la nesfârșitii la număr îngeri și mai presus de toți la Domnul, Care ne-a învățat și arătat că e cu putință să dobândim viața acelor corifei.²³⁰

<III.113> Din sfântul Teodor, episcopul Pentapolei²³¹:

A fost iarăși un bărbat dintre cei dintâi din ținutul acela, pe nume Dion, care a împodobit cu multe dedicări lăcașul sfântului martir și a îmbrăcat în argint altarul lui. Și unul din servitorii lui, fiind la el ani mulți, a fugit. Dion însă nu a plecat pe urmele lui, ci ducându-se la icoana martirului, a făcut în ceară mulajul icoanei lui și cu credință în sfântul martir l-a fixat în poarta casei lui. Și după ce a fost pus, servitorul s-a întors singur ca alungat de cineva și a venit la stăpânul său fără să fi cheltuit nimic din cele pe care le jefuise. Aflând asta toți, până în ziua de azi cei din acel ținut fac așa cu cei care fug.

<III.114> Din cartea a treia *Contra arienilor* a sfântului Atanasie [cel Mare] al Alexandriei:

Fiind Fiul odraslă proprie a ființei Tatălui, spune în chip verosimil că sunt ale Lui cele ale Tatălui Său [In 16, 15; 17, 10]. De aceea în chip cuvenit și logic la acel: „Eu și Tatăl Una suntem” [In 10, 30] a adăugat: „Ca să cunoașteți că Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine” [In 10, 38]. Iar la acestea a adăugat:

²²⁸ Actul 18; Mansi XI, col. 661CD.

²²⁹ Clement Alexandrinul, cca 150–215.

²³⁰ *Stromate* VII, 1; PG 8, 488AB.

²³¹ Autor necunoscut altfel.

„Cine M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” [In 14, 9]. Și în aceste trei ziceri e unul și același înțeles. Căci cine a cunoscut așa că una sunt Fiul și Tatăl știe că Acesta e în Tatăl și Tatăl în Fiul; pentru că dumnezeirea Fiului e Tatăl și aceasta e în Fiul. Și cine a înțeles asta știe că cine a văzut pe Fiul l-a văzut pe Tatăl, pentru că în Fiul se vede dumnezeirea Tatălui. Acest lucru îl poate înțelege cineva mai îndeaproape și plecând de la exemplul icoanei împăratului; căci în icoana împăratului e înfățișarea și forma lui, și în împărat e înfățișarea din icoană. Asemănarea împăratului în icoană e invariabilă, ca cine vede icoana să vadă în ea pe împăratul și, iarăși, cine vede pe împăratul să recunoască că el este în icoană. Prin aceea că asemănarea nu este diferită, icoana ar putea spune celui ce vrea să vadă după icoană pe împăratul așa: „Eu și împăratul una suntem; fiindcă eu sunt în acela și acela în mine, și ceea ce vezi în mare acea vezi în acela, și ce ai văzut în acela aceasta vezi în mine; căci cine se închină la icoană se închină în ea împăratului. Fiindcă icoana e forma și înfățișarea lui.”²³²

<III.115> Din cuvintele aceluiași către comandantul Antioh: Ce spun la acestea cei care întorc spatele și nu îngăduie închinarea la trăsăturile sfinților care sunt întipărite de noi pentru aducere-aminte?²³³

<III.116> Din Cuvântul lui Ambrozie episcopul Mediolanului, către împăratul Grațian²³⁴ despre economia în trup a Cuvântului lui Dumnezeu:

Dumnezeu înainte de trup și Dumnezeu în trup. Frică e, zice, să nu părem că împărțim pe Hristos atribuind lui Hristos o dublă rațiune și înțelepciune. Dar nu cumva când ne închinăm Dumnezeirii Lui și trupului Îl împărțim pe Hristos? Sau îl divizăm când ne închinăm în același timp și icoanei lui Dumnezeu și Crucii? Să nu fie!²³⁵

<III.117> Din Cateheza a douăsprezecea a lui Chiril, patriarhul Ierusalimului²³⁶:

²³² PG 26, 329D–332B.

²³³ (Ps.) Atanasie, PG 28, 621CD.

²³⁴ Grațian, împărat al Occidentului între anii 375 și 383.

²³⁵ PL 16, 383B.

²³⁶ Sfântul Chiril, 315–387, episcop al Ierusalimului din 349.

Dacă, așadar, cauți cauza venirii lui Hristos, aleargă la prima carte a Scripturilor. În șase zile a făcut Dumnezeu lumea, dar lumea pentru om a fost făcută; căci preastrălucitorul soare, care scânteiază cu strălucirile sale, a fost făcut, spuneam, pentru om. Și toate viețuitoarele au fost așezate ca să ne slujească, iar plantele și pomii au fost zidite pentru desfătarea noastră. Toate creaturile sunt, dar nici una din ele nu e chip/icoană a lui Dumnezeu decât omul. Soarele a fost creat numai prin poruncă, dar omul a fost plămădit cu mâinile lui Dumnezeu, căci zice: „Să facem om după chipul/icoana și asemănarea noastră” [Fc 1, 26]. Este cinstită icoana de lemn a împăratului pământesc; cu cât mai mult o icoană cuvântătoare a lui Dumnezeu.²³⁷

<III.118> Din Cuvântul sfântului Vasile la sfântul Flavian²³⁸ despre samarineancă:

Că închinarea înșelată dintr-un obicei local e într-un singur loc, o învață Domnul zicând: „În Duh și Adevăr trebuie să ne închinăm” [In 4, 24], numindu-se adevăr pe Sine Însuși. Precum spuneam că în Fiul ne închinăm Tatălui ca într-o icoană a lui Dumnezeu Tatăl [Col 1, 15; 2 Co 4, 4], așa și Duhului ca Unuia care arată în Sine Însuși dumnezeirea Domnului.

<III.119> Din Cuvântul sfântului Grigorie din Nazianz la Botez:

Dacă te atacă după botez prigonitorul luminii — și te atacă, fiindcă L-a atacat și pe Cuvântul și Dumnezeuul meu, lumina ascunsă, din pricina [trupului Său] care apărea —, ai cu ce să-l învingi. Nu-ți fie frică de luptă. Pune înainte Duhul! Pune înainte apa!²³⁹

Și după puțin:

Spune cu încredere peceții: „Sunt o icoană a lui Dumnezeu, a slavei de sus, de unde n-am fost încă aruncat ca tine din pricina ridicării. Pe Hristos L-am îmbrăcat! În Hristos m-am transformat prin Botez. Tu să mi te închini mie!”²⁴⁰

<III.120> Din Cuvântul lui Gură de Aur la Macabei²⁴¹:

Cineva ar putea afla că întipăririle trăsăturilor împăraților strălucesc nu numai în aur și argint și în materiile mai de preț,

²³⁷ PG 32, 729C–732A.

²³⁸ Inexistent între scrierile vasilieni.

²³⁹ PG 36, 369BC.

²⁴⁰ *Ibid.*, col. 372A.

²⁴¹ Inexistent ca atare în scrierile hrisostomiene.

ci aceeași formă poate fi văzută gravată chiar și în bronz. Și diferența materiilor nu aduce vătămare demnității trăsăturilor, nici participarea la ceva inferior nu micșorează cinstirea de la cele superioare, ci întipărirea imperială le respectă în chip asemănător pe toate și nefiind micșorat cu nimic plecând de la materie o face el mai de preț pe cea care îl primește.

<III.121> Din primul Cuvânt al aceluiași împotriva lipsitului de Dumnezeu Iulian [Apostatul]²⁴²:

Cine e însă Nabucodonosor? Fiindcă acesta nu s-a arătat cu nimic mai cu iubire de oameni față de noi decât cel din vechime; cărbunii lui ne chinuie încă, chiar dacă de flacăra am scăpat. Oare dedicările sfinților puse în biserici spre închinarea credincioșilor nu arată multitudinea trupurilor?

<III.122> Din Cuvântul aceluiași la vasul de spălat²⁴³:

Căci așa cum atunci când portretele și icoanele împăraților sunt trimise și purtate într-un oraș, magistrații și noroadele le întâmpină cu ovații și frică, nu cinstind o scândură, nici pictura în ceară, ci portretul împăratului, la fel și aceștia.

<III.123> Din Cuvântul al patrulea la Cruce al lui Severian al Gabalei:

„A lovit Moise stânca o dată și de două ori” [Nm 20, 11]. De ce o dată și de două ori? Dacă ascultă de o putere a lui Dumnezeu, de ce e nevoie de o a doua oară? Iar dacă lovește fără o putere a lui Dumnezeu, atunci nici a doua oară, nici a zecea, nici a o suta lovitură nu va putea să acorde unei naturi sterile o natură fecundă. Deci, dacă lucrul lui Dumnezeu era pur și simplu și fără taina Crucii, atunci era de ajuns o dată și doar un semn, era de ajuns un cuvânt. Dar s-a făcut aceasta ca să prefigureze icoana crucii. „A lovit Moise o dată și de două ori”, nu în aceeași formă, ci desenând semnul crucii, pentru ca și natura neînsuflețită să repete simbolul crucii. Căci dacă în absența împăratului o icoană ține locul împăratului și demnitarii i se închină și se celebrează serbări lunare și demnitarii ies în întâmpinarea ei și noroadele i se închină, nu privind la scândură, ci la portretul împăratului văzut nu în natura lui, ci arătat într-un tablou, cu cât mai mult atunci o icoană a împă-

²⁴² Inexistent ca atare în scrierile hrisostomiene.

²⁴³ Ed. A. Wenger, *Revue du études byzantines* 25 (1967), p. 226.

ratului nemuritor poate rupe nu numai o stâncă, ci și cerul și toată lumea locuită.²⁴⁴

<III.124> Din *Cronografia* lui Isidor diaconul²⁴⁵:

A păcătuit Teofil²⁴⁶ calomniindu-l pe Ioan Gură de Aur la împărăteasa Eudoxia²⁴⁷ că gândește cele ale ereziei lui Origen²⁴⁸ — augusta îl dușmănea pe zisul Ioan sub pretextul viei văduvei — și din pricina acestui păcat Teofil n-a putut să-și dea sufletul până ce n-a venit icoana lui Gură de Aur și, închinându-se, și-a dat duhul.

<III.125> Din Ieronim, presbiter al Ierusalimului²⁴⁹:

<Întrebare:> Dacă Scriptura voastră nu vă permite să vă închinați crucii, din ce motiv atunci vă închinați ei? Spuneți-ne nouă, iudeilor și elinilor, și tuturor neamurilor care vă întreabă.

Răspuns: Poate de aceea, proștilor și nerușinaților cu inima, a îngăduit Dumnezeu oricărui neam cinstitor de Dumnezeu să se închine la ceva de pe pământ care e lucrul unui om, pentru ca nicicând să nu-i poată învinui pe creștini pentru cruce și închinarea icoanelor. Deci, așa cum iudeul se închina Chivotului Legământului, celor doi heruvimi turnați în aur și celor două table, pe care le-a tăiat în piatră Moise, deși nicicând n-a fost îngăduită de Dumnezeu închinarea sau sărutarea lor, tot așa și noi creștinii sărutăm crucea nu ca pe un dumnezeu, ci arătându-ne dispoziția sinceră a sufletului față de Cel răstignit.

<III.126> Din marele Simeon²⁵⁰ din Muntele Minunat, despre icoane:

Poate că cineva dintre cei necredincioși, iubitor de sfadă, nu contesta, spunând că și noi care ne închinăm în biserici la icoane vom fi socotiți ca rugându-ne la niște idoli neînsuflețiți. Să nu fie însă ca noi să facem asta! Căci cele ale creștinilor sunt credință și Dumnezeu nostru nemincinos lucrează puterile. Pentru că nu prin niște lucruri colorate, ci în aducere-aminte de originalul picturii, văzând pe Cel nevăzut prin ta-

²⁴⁴ Ed. operelor hrisostomiene de Savilius, t. V, Oxford, 1612, p. 898.

²⁴⁵ Autor necunoscut altfel.

²⁴⁶ Teofil, arhiepiscop al Alexandriei, 385–412.

²⁴⁷ Eudoxia, soția împăratului Arcadius, decedată prematur, 395–408.

²⁴⁸ Origen, 185–254.

²⁴⁹ Scriere necunoscută altfel.

²⁵⁰ Sfântul Simeon Stâlpnicul cel Nou; cf. mai sus, n. 202.

bloul văzut Îl slăvim ca prezent, crezând în El nu ca într-un Dumnezeu Care n-ar fi, ci ca Unul care este cu adevărat, nici în sfinți ca și cum n-ar fi, ci ca unii care sunt și sunt vii cu adevărat la Dumnezeu și pentru că duhurile lor sunt sfinte și în puterea lui Dumnezeu ajută celor vrednici care se roagă lor.²⁵¹

<III.127> Din Cuvântul lui Anastasie, arhiepiscopul Antiohiei²⁵², către Simeon al Bostrei, *despre sabbat*²⁵³:

Fiindcă, așa cum în absența împăratului e închinată icoana lui, iar în prezența lui e de prisos a părăsi originalul și a ne închina icoanei, totuși nu trebuie să fie lipsită de cinstire întrucât nu e închinată din pricina prezenței celui din pricina căruia e închinată. Așa ceva cred că se întâmplă și cu privire la umbra sau litera Legii, căci umbră o numește apostolul [cf. *Evr* 10, 1]. Căci cât timp harul era ținut în rezervă pentru momentul adevărului, sfinții care văd adevărul ca într-o oglindă au spus dinainte prefigurările lui. Dar când a venit adevărul n-au crezut că e frumos să viețuiască potrivit prefigurărilor și să le mai urmeze; căci în prezența realităților prefigurarea realității e trasă departe. Totuși și așa nu le-au necinstit, nici nu le-au tras deoparte, ci cinsteau prefigurarea și pe cei care încercau să le necinstească îi judecam lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și demni de o pedeapsă amarnică.

<III.128> Din același, *Cuvântul al treilea*:

Ca și cineva care, din pricina datoriei de cinstire față de împărat, se închină icoanei împăratului, chiar dacă nu e nimic altceva decât ceară și culori.

<III.129> Anatema a douăsprezecea a sfântului Sinod Ecu-
menic al Cincilea [553]:

Dacă revendică cineva pe lipsitul de cinstirea lui Dumnezeu Teodor al Mopsuestiei, care spunea că unul e Dumnezeu Cuvântul și altul Hristos care a fost supărat de patimi sufletești și de poftele trupului și s-a despărțit câte puțin de cele rele și așa s-a făcut mai bun printr-un progres în fapte și s-a făcut nepătat prin conduita sa, că a fost botezat ca un simplu om în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh și prin botez a luat

²⁵¹ Ed. A. Mai, *Nova Patrum Bibliotheca* VIII, p. 35–36.

²⁵² Anastasie I al Antiohiei, 559–570, 593–599.

²⁵³ Necunoscut altfel.

harul Sfântului Duh și s-a învrednicit de înfiere și că e închinat în rolul lui Dumnezeu Cuvântul la fel ca o icoană imperială, să fie anatema.²⁵⁴

<III.130> Din *Istoria bisericească* a lui Teodor, istoriograful Constantinopolului²⁵⁵, despre Genadios, arhiepiscopul Constantinopolului²⁵⁶:

Voi adăuga însă și altele pline de uluire. Unui pictor care picta icoana Stăpânului Hristos i s-a uscat mâna. Se spunea că fiindu-i icoana comandată de un păgân a pictat-o chipurile cu numele Mântuitorului, despărțindu-i părul de o parte și de alta a capului ca să nu-i fie acoperiți ochii — fiindcă în această formă îl pictează copiii păgânilor pe Zeus — ca privitorii să creadă că acordă închinarea Mântuitorului.

<III.131> Despre avva Maxim și Teodosie episcopul și demnitarii trimiși de împărat:

Cuviosul Maxim a zis: „Dacă ați hotărî să se facă acestea, s-ar face o ieșire din impas și oriunde veți porunci, vă voi urma.” Și la acestea s-au ridicat toți și cu lacrimi au pus metanie și s-a făcut rugăciune, și fiecare din ei au sărutat sfintele evanghelii și cinstita cruce și icoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos și a sfintei Născătoare de Dumnezeu care L-a născut, punându-și și mâinile pe ele spre întărirea celor spuse.²⁵⁷

<III.132> Din sfântul Sofronios din *Minunile sfinților martiri Cyr și Ioan* cu Teodor ipodiaconul bolnav de podagră:

Să spunem acum în câteva cuvinte și înzdrăvenirea trupului. După puține zile a adormit și iarăși îi vede stând de față pe martiri și poruncindu-i să-l însoțească. Și el i-a urmat cu înflăcărare, căci știa că urmarea sfinților nu e fără câștig. Venind deci la un templu desăvârșit, înfricoșător și foarte strălucitor la vedere, atingând cu înălțimea înseși cerurile, și ajungând înăuntru au văzut o icoană foarte mare și minunată, având în mijloc pictat în culori pe Stăpânul Hristos, la stânga pe Stăpâna de Dumnezeu Născătoarea, iar la dreapta pe Ioan Botezătorul, care L-a anunțat dinainte prin săltările sale în

²⁵⁴ Mansi X, col. 1052BC.

²⁵⁵ Teodor Citețul, cf. mai sus, n. 197.

²⁵⁶ Genadios I, patriarh al Constantinopolului, 458-471.

²⁵⁷ PG 90, 156AB.

pântec, fiindcă deși grăia înăuntru, nu era auzit, și pe unii din slăvitul cor al apostolilor și profeților și din ceata martirilor, împreună cu care erau și Cyr și Ioan Martirii, care stând înaintea icoanei cădeau în fața Stăpânului plecându-și genunchii și lovindu-și capetele de pavaj și intervenind pentru vindecarea tânărului. Acestea erau cuvintele intervenției lor: „Stăpâne, iubitorule de oameni, poruncește să-i dăm și acestuia vindecarea!” Și închinându-se ei de multe ori până la pământ și trimițând cuvintele acestei cereri, cum Stăpânul Hristos nu făcea semn, încetând intervenția au venit mârșniți și îngrijorați la mine, care stăteam nu foarte departe de icoană. Și ajungând aproape, au zis: „Vezi că Stăpânul nu vrea să-ți dea vindecarea? Dar nu te deprima, căci negreșit va fi bun cu tine ca și cu ceilalți.” Și așteptând să treacă puțin ca o jumătate de ceas, ducându-se s-au rugat iarăși. Și se întorc iarăși fără rezultat posomorâți și îngrijorați că, la fel ca înainte, Stăpânul Hristos nu le-a dat poruncă. Și venind mi-au spus iarăși acestea. Și ducându-se a treia oară îmi spun: „Ai încredere, fiindcă acum negreșit vom primi har. Dar venind și tu împreună cu noi roagă-L pe Stăpânul cum ne vezi pe noi rugându-L.” Și ajungând a treia oară la icoană, s-au folosit de aceleași purtări și cuvinte. Și după ce s-au rugat multă vreme, zăcând jos strigau numai: „Poruncește, Stăpâne!” Și atunci Hristos, mișcat până în măruntaie, a făcut semn ca un îndurător și a rostit din icoană: „Dați-i-o!” Și sculându-se de la pământ martirii, mai întâi au mulțumit lui Hristos Dumnezeuul nostru că a auzit cererea lor.²⁵⁸

<III.133> Din *Cuvântul sfântului Anastasie de la Muntele Sinai la Duminica Nouă și la apostolul Toma*²⁵⁹:

Cei care L-au văzut pe Hristos în trup L-au luat ca pe un profet; noi, care nu L-am văzut numaidecât din fragedă copilărie, copii și tineri, Îl mărturisim Dumnezeu, Stăpân Atoatețiitor, Făcător al veacurilor și strălucire a Tatălui [cf. *Evr* 1, 3] — căci cu așa credință ascultăm Evangheliile Lui, ca văzându-L grăind pe Hristos Însuși — și primind preacuratul Mărgăritar al Trupului Său credem că-L purtăm pe Hristos Însuși și, deși vedem pictat în icoană doar dumnezeiescul Lui portret, cre-

²⁵⁸ PG 87/3, 3557C–3560C.

²⁵⁹ Necunoscut altfel.

dem că se uită la noi din cer, ne închinăm și cădem la pământ. Mare e acum credința lui Hristos.

<III.134> Din *Viața avvei Daniel* despre Evloghie tăietorul de piatră:

Atunci a plecat îngrijorându-se și, aruncându-se în fața icoanei Născătoarei de Dumnezeu, zicea cu plâns: „Doamne, dezleagă de la mine chezașia acestui om.”²⁶⁰

<III.135> Din *Viața Mariei Egipteanca*:

Plângând însă, văd deasupra locului în care stăteam o icoană a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și privind neclintit spre ea îi zic: „Fecioară stăpână, Născătoare de Dumnezeu, care ai născut după trup pe Dumnezeu Cuvântul, știu bine că nu este frumos, nici binecuvântat ca eu, care m-am mândrit așa, eu, cea atât de destrăbălată, să văd icoana ta, a Pururea Fecioarei, curatei, care ai trup și suflet curat și neîntinat, căci este drept ca eu, destrăbălată, să fiu urâtă de curăția ta și să-ți fie greață de mine. Totuși, pentru că, așa cum am auzit, Dumnezeu pe Care L-ai născut de aceea S-a făcut om, ca să-i cheme pe păcătoși la pocăință [Lc 5, 32], ajută-mă pe mine care sunt singură și n-am pe nimeni spre ajutor. Dispune să mi se îngăduie intrarea în biserică. Nu mă lipsi de vederea Lemnului pe care fiind pironit Dumnezeu pe Care L-ai născut și-a dat sângele Său preț de răscumpărare pentru mine. Dispune, Stăpână, să mi se deschidă ușa dumnezeieștii închinări a Crucii. Și dau Dumnezeului născut din tine drept garanție adecvată faptul că nu-mi mai voi insulta vreodată acest trup printr-o unire sexuală de rușine, ci, după ce voi vedea Lemnul Crucii Fiului tău, voi renunța de îndată la lume și la toate cele din lume și voi ieși numai decît oriunde îmi vei sugera și mă vei călăuzi tu însăși ca o garantă a mântuirii.” Acestea spunând și luând ca pe deplină certitudine înflăcărarea credinței, îndrăznind în îndurarea până în măruntaie a Născătoarei de Dumnezeu, mă mișc din acel lor în care stînd îmi făceam rugăciunea, și vin iarăși și m-am amestecat cu cei care intrau. Și nu mai era nimeni care să împingă și să fiu împinsă, nimeni care să mă împiedice să mă apropii de ușa prin care am intrat în casă. M-a cuprins, așadar, tremur și ieșire din mine și eram întreagă

²⁶⁰ Ed. M. Clugnet, *Revue de l'Orient chrétien* 5 (1900), p. 258.

zdruncinată și tremuram. După care, ajungând la ușa care până atunci îmi fusese sigilată, pentru că toată puterea care înainte mă împiedica acum îmi deschidea intrarea, am intrat astfel fără chin, am ajuns înăuntrul sfintei sfintelor, fiindcă am fost făcută vrednică de vederea Crucii făcătoare de viață și am văzut tainele lui Dumnezeu și cum este gata să primească pocăința. Aruncându-mă, așadar, la pământ și închinându-mă acelui pământ sfânt, am alergat ieșind/sârguindu-mă să ajung la cea care mi se făcuse garanta mea. Ajung, așadar, în acel loc în care a fost semnat înscrisul garanției. Și plecându-mi genunchiul înaintea Preasfintei Fecioare Născătoare de Dumnezeu m-am folosit de aceste vorbe: „Tu, Stăpână, iubitoare de bine, ți-ai arătat față de mine iubirea ta de oameni, nu ți s-a făcut greață de cererea nevredniciei de mine. Am văzut o slavă, pe care drept este să nu o vadă destrăbălații. Slava lui Dumnezeu Care primește prin tine pocăința păcătoșilor.”²⁶¹ Și celelalte.

<III.136> Din *Viața sfintei Eupraxia*:

Spune diaconul fetei: „Du-te, doamna mea, la casa ta, că nu poți rămâne aici. Fiindcă aici nu poate rămâne cineva dacă nu s-a alăturat lui Hristos înrolându-se în oastea Lui.” Îi spune fetei: „Unde e Hristos?” Diaconul îi arată portretul Stăpânului. Și ea întorcându-se îi spune diaconului: „Cu adevărat și eu mă alătur lui Hristos înrolându-mă și nu mă mai duc cu doamna mea.” Și iarăși ridicându-se Eupraxia și luându-și fiica a înfățișat-o portretului Stăpânului și întinzându-și mâinile spre cer a strigat cu plânset: „Doamne, Iisuse Hristoase, Tu să ai grijă de copilașul meu, că pe Tine Te-a dorit și Ție Ți s-a predat.”²⁶²

<III.137> De la sfântul Sinod de pe vremea lui Iustinian²⁶³ despre sfântul Sinod al Cincilea [Ecumenic]:

În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. *leș* 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. *In* 1, 29], Dumnezeuul nostru. Înbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și

²⁶¹ PG 87/3, 3713B–3716A.

²⁶² *Acta Sanctorum* Mars II, 1688, col. 729CD.

²⁶³ Iustinian II, 685–695, 705–711.

umbre ca pe niște simboluri și trasări prealabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. Rm 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. In 1, 29], potrivit trăsăturii Sale omenști²⁶⁴, prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.²⁶⁵

<III.138> Din al doilea Cuvânt despre înviere al sfântului Metodie, episcopul Patarei²⁶⁶:

Așadar, chiar dacă nu sunt făcute dintr-o materie mult mai de preț, din aur și argint, icoanele împăraților de aici au cinstitoare la toți. Căci cinstindu-le pe cele dintr-o materie de mai mult preț, oamenii nu le disprețuiesc pe celelalte, ci le cinstesc pe oricare la fel, chiar dacă sunt din ghips sau bronz. Și cine le blasfemiază pe oricare din ele nici nu este achitat ca unul care a necinstit lutul, nici nu e condamnat ca unul care a disprețuit aurul, ci ca unul care a fost lipsit de venerație față de Însuși Împăratul și Domnul. Icoanele făcute din aur ale îngerilor Lui, stăpâniile și puterile, le facem spre cinstirea și slava Lui.²⁶⁷

²⁶⁴ *Kata to anthrōpinon charaktēra.*

²⁶⁵ Canonul 82 al Sinodului al Cincilea-Șaselea sau Trullan (691–692); ed. H. Ohme, ACO² II.4, p. 54 și *Syntagma*, II, p. 492–493.

²⁶⁶ Sfântul Metodie din Olymp, episcop al Patarei († 311).

²⁶⁷ PG 18, 265; ed. critică Bonwetsch, 1917, p. 379.

Oficializarea primei iconomahii bizantine

În primăvara anului 741, bătrânul Leon III împreună cu fiul său, Constantin V. în vârstă de douăzeci și trei de ani, au găsit în răgazul creat de glorioasa victorie asupra arabilor din 740 prilejul de a perfecta reforma interioară a imperiului promulgând un nou cod de legi: scurta, dar faimoasa „Eclogă/Selecție a legilor”¹. Era un mic manual de drept în 18 titluri întocmit de o comisie specială numită de împărați cu misiunea de a opera din vastul corpus al dreptului civil al lui Iustinian (din secolul VI) o selecție de dispoziții legale prezentate sintetic și în același timp „îndreptate într-un sens mai prietenos față de oameni”. Dispozițiile legale selectate repartizate tematic în 18 titluri privesc dreptul matrimonial — I. logodna; II. căsătoria și divorțul și III. zestre —, cel succesoral — IV. donații; V. testamente; VI. succesiuni —; VII. tutela orfanilor; VIII. eliberarea sclavilor; dreptul contractual — IX. cumpărări și vânzări; X. împrumuturi și garanții; XI. depozite; XII–XIII. arende pe termen lung și arende obișnuite; XIV. martorii; XV. rezilierea contractelor —; dreptul penal — XVII. pedepsele crimelor și principalelor delictе —; dar și cel militar — XVI. Proprietatea soldaților și XVIII. prada de război. „Ecloga” a fost considerată prima carte de legi creștină, prima încercare de a aplica dreptului roman principii creștine.

Noutatea micului cod nu stă însă în conținut, cât în viziunea generală despre drept și societate trasată în extinsul „prolog” (*prooimion*)² și anunțată deja de titlul dezvoltat. Prologul se deschide cu invocarea explicită a Sfintei Treimi și are forma unei alocuțiuni către destinatarii codului din partea lui Leon și

¹ Editată defectuos pentru prima dată de J. Leunclavius în 1575 și 1595 — ediție reprodusă în PG 113, 453–550, „Ecloga” a fost editată corect de K.E. Zachariä von Lingenthal în 1852, ediție reprodusă de J. și P. Zepos în 1931, iar în 1929 cu traducere franceză și un studiu asupra istoriei receptării de Constantin A. Spulber (1876–1947), profesor de drept din Cernăuți (*L'Eclogue des Isauriens. Texte, traduction, histoire*, Cernăuți, 1929). Ediția critică a fost realizată de L. Burgmann, 1983. Excelentă analiză și interpretare, Humphreys, 2015.

² Cf. Humphreys, 2015, p. 93–105.

Constantin, autoprezentat drept „credincioși împărați” și anunțați din titlu drept „împărați înțelepți și iubitori ai buneii-cinstirii a lui Dumnezeu [*sophoi kai phileusebeis*]”. O treime din text fiind alcătuită din 15 citate biblice — 12 din Vechiul Testament —, „prologul” arată totodată și ca o omilie exegetică. Acest biblicism atestă nu doar „cotitura scripturistică în dreptul civil, cu predominarea Vechiului Testament” (Humphreys), ci și o schimbare radicală în gândirea juridică și politică a imperiului creștin din Răsărit, o profundă remodelare biblică a înseși ideii de lege și a celei despre locul și rolul împăratului creștin (numele „roman” lipsește cu desăvârșire din textul codului). Legea romană e văzută de cei doi bazilei în continuitatea directă a Legii pozitive date de Dumnezeu poporului Israel prin profeți. Legea lui Iustinian e proiectată acum direct în istoria biblică a mântuirii, unde legea e legământul contractual dintre Dumnezeu și poporul Său, încheiat cu Moise și universalizat de Iisus Hristos. La rândul lor, împărații se văd pe ei înșiși în descendența nemijlocită a legislatorului Moise și a înțeleptului rege Solomon și a regilor biblici, ba chiar a apostolilor, a lui Petru însuși: împărații iconomahi se auto-proclamă „păstori” ai turmei poporului creștin, direct responsabili de mântuirea creștinilor într-o societate creștină reformată moral prin realizarea dreptății. În fundal se află și vechea imagine eusebiană a împăratului teo- și hristo-mimetic, obligat de poziția sa să fie o imagine a Dumnezeului biblic și creștin, în același timp „drept” (*dikaíos*) și „prieten al oamenilor” (*philanthōpos*); prin acestea garantează atât protecția divină a statului de invadatorii externi, cât și fericirea Împărăției eshatologice. În numele acestei responsabilități, suveranii au încredințat unei comisii misiunea realizării unui cod practic pentru justiția noului stat și în același timp o veritabilă reformă a sistemului judiciar. Din cantitatea enormă a legislației iustinieni, comisia a operat într-o prezentare sintetică și clară o selecție a legilor celor mai utile îndreptate punctual în sensul unei aplicări mai prietenoase și umane — cele două puncte programatic enunțate încă din titlu: „selecție” și „umanizare”. În a doua jumătate a „prologului” împărații se adresează celor din sistemul judiciar, însărcinați direct cu administrarea justiției, cu o lungă exhortație morală. Scopul suveranilor e să se asigure de integritatea sau probitatea acestora, pe de o parte, prin moralizare individuală — îndemn la imparțialitate și echidistanță, realizabile însă doar printr-o autoeducație permanentă a detașării de patimile inferioare —, iar, pe de altă parte — o nouă absolută față de dreptul roman clasic —, prin garantarea salarizării direct de stat, pentru evitarea corupției, a tuturor celor din sistemul judiciar al imperiului. De fapt, scopul nemijlocit al „selecției legilor” promulgate în 741 de bazileii isaurieni era o reformă a sistemului judiciar într-o nouă viziune despre lege și imperiu, de inspirație mărturisit vechi-testamentară.

Numărul mare al manuscriselor (21 de codice) care n-au transmis „Ecloga” isaurienilor — în ciuda imaginii negative care li s-a creat din cauza iconoma-

hiei — arată succesul ei. Micul cod juridic al „Eclogăi” a circulat însă împreună cu alte câteva „coduri asociate”³: un cod militar, naval și agricol, dar și unul biblic. Supranumit și „legea mozaică” (*nomos mōsaikos*)⁴, și foarte popular (35 de manuscrise), acesta e de fapt o interesantă „selecție” (*eklogē*) de șaptezeci de extrase din Pentateuhul lui Moise⁵ grupate sub 50 de titluri tematice: 1–6, despre dreptate, corectitudine, cinstirea părinților; 7–8, despre lucrători, văduve și orfani; 9, despre măsurile de cântărit drepte; 10, despre moștenire; 11–12, despre împrumuturi, dobânzi, depozite încredințate; 13–15, despre animale; 16–17, despre eliberarea robilor; 18–21, despre agricultură; 22–43, despre căsătorie și incesturi; 44–49, despre omucidere și martori; 50, despre vrăjitori și ghicitori. Ne aflăm evident nu în fața unui text juridic propriu-zis cu aplicare practică, ci a unei compoziții biblice al cărei scop era să illustreze noua fundamentare biblică a dreptului roman de către un imperiu care se rejustifica și reimagina după un model de tip vechi-testamentar. Model biblic în care rolul legii e reformarea moral-spirituală prin dreptate și ortodoxie a unui popor al lui Dumnezeu, menită să asigure prin respectarea parteneriatului Legământului cu Dumnezeu ordinea și pacea divine, protecția și favoarea lui Dumnezeu în lupta cu dușmanii interni și externi. Chiar dacă de tip vechi-testamentar, aspirând să fie noi Moise, Solomon, David, Iosia sau Melchisedec, împărații iconomahi erau însă creștini fideli Evangheliei lui Hristos. Or aceasta însemna și depășirea Legii vechi cu sancțiunile ei severe și promulgarea de selecții de legi în principiu tot mai prietenoase și umane, inspirate deci atât de dreptatea Vechiului Testament, cât și de iubirea Noului Testament.

La doar câteva luni după promulgarea noului cod juridic din „Ecloga legilor”, în 18 iunie 741 bătrânul Leon III se stingea din viață bolnav de idropizie, lăsând imperiul pe mâinile tinere, dar energice ale fiului său, Constantin, în vârstă de 23 de ani. Urcat singur pe tronul bazileilor pentru o domnie de 35 de ani, Constantin V⁶ a avut parte de un început de domnie dificil. După un an de zile numai, plecat în expediție împotriva arabilor, s-a văzut confruntat pe neașteptate cu rebeliunea cumnatului său, puternicul general Artabasdos⁷, care a ocupat Constantinopolul și a fost încoronat de patriarhul Anastasios, fiind recunoscut la Roma de Zaharia (741–752), ultimul papă grec. Constantin V a reintrat victorios în capitală abia în noiembrie 743, unde pe Artabasdos și pe copiii lui i-a orbit, iar pe patriarhul Anastasios l-a umilit plimbându-l în

³ Analizate de Humphreys, 2015, în cap. 3–5.

⁴ *Ibid.*, p. 171–179.

⁵ Există o singură paralelă într-un text latin de la sfârșitul secolului IV sau începutul secolului V: „*Collatio legum Mosaicarum et Romanorum*”; ed. Th. Mommsen: *Collectio librorum iuris anteiustinianae reliquiae* III, Berlin, 1890, p. 107–198.

⁶ Cf. Speck, 1978; Rochow, 1994; Brubaker și Haldon, 2011, cap. 3.

⁷ Speck, 1981.

pielea goală pe hipodrom în fața mulțimilor, menținându-l însă în scaun. Apoi a început lucrările de reconstrucție a bazilicii Sfânta Irina, la două sute de metri de Sfânta Sofia, distrusă atunci de cutremur; monumentală clădire, cu o enormă cruce în mozaic pe absida altarului cu sintronos, impresionează și astăzi. Cel mai dur șoc cu care s-a confruntat a fost însă devastatoarea epidemie de ciumă din anii 747–749, care a depopulat practic capitala. Repopulând-o prin transferuri de populație și demarând vaste lucrări de restaurare a apeductelor, fortificațiilor și clădirilor publice, Constantin V a devenit al doilea întemeietor al Constantinopolului. Majoritatea timpului însă împăratul-soldat a fost ocupat la cele două frontiere ale imperiului, în Armenia și Mesopotamia, precum și în Balcani, conducând zeci de campanii victorioase, restaurând prestigiul imperiului atât în fața califatului mutat la Bagdad, cât și a bulgarilor, împotriva cărora a condus nu mai puțin de nouă expediții.

Dezastrul apocaliptic al ciumei a avut nu doar un grav impact demografic asupra societății bizantine, ci a generat și o criză religioasă. Împăratul a fost nevoit să ofere un răspuns la ceea ce părea a fi o pedeapsă divină pentru o credință nedeplină a bazileului în Hristos. Constantin V a răspuns redeschizând chestiunea icoanelor și transformând-o dintr-o reformă a cultului și luptă cu idolatria, cum fusese sub Leon III, într-o problemă dogmatică și hristologică ținând de însuși miezul teologic al ortodoxiei. A declanșat astfel o campanie de pregătire a opiniei publice organizând în orașe consfătuiri în care și-a prezentat argumentele împotriva confecționării și venerării icoanelor sub forma unei serii de „interogații” (*peuseis*) sau dileme însoțite de citate patristice: 19 după unele surse, textul lor s-a pierdut cu excepția unor fragmente a două astfel de dileme citate în critica lor întreprinsă abia șase decenii mai târziu de patriarhul mărturisitor Nichifor I.⁸ Din conținutul lor se poate observa că într-un fel împăratul-teolog era la curent cu apologia icoanelor a sfântului Ioan Damaschinul, pe care a contracarat-o argumentând iconomahia atât biblic, plecând de la interdicțiile vechi-testamentare, cât și hristologic, urmărindu-i pe iconofili pe terenul lor predilect: Întruparea Fiului lui Dumnezeu și prelungirea ei eclezial-euharistică. Argumentația bazileului e următoarea⁹: pictorii nu pot realiza decât imagini materiale artificiale inerte, „moarte”, adevărată icoană „vie” a lui Hristos și identică substanțial cu Prototipul ei realizată de preot în puterea Duhului Sfânt neputând fi decât

⁸ După exilarea sa în urma sinodului iconomah de la Sfânta Sofia din aprilie 815 până la mutarea sa la Domnul în 829, Nichifor Mărturisitorul a redactat o masivă combatere a dilemelor și citatelor patristice ale lui Constantin V alcătuită dintr-o apologie împotriva acuzei de idolatrie (ed. Mai, 1849 și PG 100, 533–832) și din trei antiretice: două din ele împotriva primelor două „interogații” hristologice (PG 100, 205–533) și altul împotriva citatelor iconomahe din Eusebiu și Epifanie (ed. Pitra, 1852 și 1858). Traducerea fragmentelor restituite de G. Ostrogorsky în 1929, mai jos, p. 191–194.

⁹ Cf. Gero, 1977, cap. 2.

Euharistia Bisericii. Icoana artificială a lui Hristos ar fi făcută apoi imposibilă de însăși dogma hristologică a unirii celor două naturi, divină invizibilă și umană vizibilă, în Persoana divino-umană a lui Hristos Cel înviat și înălțat: pentru a fi o adevărat icoană a lui Hristos Dumnezeu-omul, icoana artificială trebuie să fie o imagine atât a divinității, cât și a umanității Lui. Ea cade însă într-o aporie hristologică insolubilă: dacă reprezintă doar umanitatea Sa circumscriptibilă, o separă atunci de divinitatea necircumscriptibilă și conduce la divizarea nestoriană a ipostasei unice a lui Hristos în două persoane separate; iar dacă reprezintă umanitatea fuzionată cu divinitatea, atunci cocircumscribe divinitatea necircumscriptibilă și conduce la unica natură compusă a monofiziților. Respingerea posibilității realizării și venerării icoanei artificiale a lui Hristos devine o condiție a salvării adevăratei orthodoxii hristologice chalcedoniene.

Reafirmarea solemnă și definitivă a orthodoxiei hristologice pentru întreaga Biserică era însă de competența unui „sinod ecumenic” în sens constantinian, cu alte cuvinte a unui „sinod imperial” care să reunească reprezentanți ai episcopatului întregii Biserici „catholice” la convocarea și sub patronajul împăratului constantinopolitan, locțiitorul lui Hristos pe pământ și capul văzut al corpului creștinătății în ansamblul ei. Ultimul sinod ecumenic fusese cel de-al Șaselea, convocat și prezidat în 680–681 de Constantin IV (în vârstă de 28 de ani) în Sala cu Turlă a palatului imperial din Constantinopol pentru soluționarea crizei monotelite și afirmarea orthodoxiei celor două lucrări și două voințe în unica Persoană divino-umană a lui Hristos, Logosul întrupat. Participaseră doar 170 de episcopi, dar au fost reprezentate toate cele cinci scaune episcopale principale ale Bisericii din imperiu constituite sub forma „pentarhiei” celor cinci patriarhii: a Romei, Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului; garanție a universalității orizontale a Bisericii, „pentarhia” patriarhiilor¹⁰ era considerată o condiție indispensabilă pentru validarea unui sinod ca „ecumenic”. Zece ani mai târziu, în 691–692, în aceeași sală cu cupolă (*Trullo*)¹¹, împăratul Iustinian II prezidase un alt „sinod ecumenic” alcătuit din 193 de episcopi. Acesta fusese convocat pentru completarea operei dogmatice a Sinodului VI Ecumenic din 680–681 cu un cod canonic care să reajusteze normele disciplinare pentru noua societate creștină apărută ca urmare a dramaticelor transformări survenite în urma invaziilor barbare și islamice din cursul secolului VII. Plecând de la precedentul Sinodului de la Constantinopol din 381, convocat de împăratul Teodosie I ca sinod oriental și recunoscut ca ecumenic retroactiv de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon din 451, tânărul bazileu Iustinian II

¹⁰ Cf. Gahbauer, 1993; Peri, 1988a.

¹¹ Cf. Ohme, 2006, 2009, 2011; și actele simpozionului editate de Nedungatt și Featherstone, 1995. Pentru receptarea occidentală, cf. Brunet, 2011.

(22 de ani) nu s-a consultat cu patriarhul Romei Vechi, nici nu i-a cerut participarea atunci când a convocat și prezidat sinodul „trullan”, autointitulat, în ciuda acestui deficit de procedură, „ecumenic”. A trimis în mai multe rânduri actele sinodale la Roma pentru a fi semnate retroactiv și de papi, ceea ce aceștia au refuzat sistematic pe motiv de încălcare a protocolului tradițional al convocării, desfășurării și receptării unui adevărat „sinod ecumenic”.

Cu precedentul „sinodului ecumenic” imperial trullan în minte, Constantin V a procedat exact cum procedase cu șase decenii înainte Iustinian II convocând și prezidând el însuși un nou „sinod ecumenic”. Sinodul s-a ținut în intervalul 10 februarie – 8 august în palatul imperial de la Hieria, de pe țărmul asiatic al Bosforului¹². Știm extrem de puține lucruri despre acest „sinod” imperial¹³ pe lângă faptul că a fost convocat și prezidat de Constantin V fără avizul și reprezentarea Romei și a celorlalte patriarhii orientale (aflate pe teritoriul califatului în război continuu cu imperiul), ba chiar și fără un patriarh ecumenic; Anastasios murise chiar în ajunul „sinodului”, iar succesorul său, Constantin, fusese numit de bazileu abia în ultima zi a lucrărilor. „Sinodul” de la Hieria a reunit nu mai puțin de 338 de episcopi veniți în exclusivitate de pe teritoriul Imperiului Bizantin și a fost condus de o „troică” alcătuită din trei mitropoliți: Teodosie, mitropolitul Efesului (fiul împăratului uzurpator Tiberius III Apsimaros, 698–705), și episcopii Sisinnios Pastillas al Pergăi Pamfiliei și Vasile al Antiohiei Pisidiei.

În 8 august 754, în biserica Fecioarei din Vlaherne, „sinodul” imperial și-a ținut ultima ședință solemnă în care a fost citită și semnată o lungă hotărâre (*horos*) dogmatică, al cărei text ni s-a păstrat fiind citat integral în combaterea ei citită în sesiunea a șasea a Sinodului iconofil de la Niceea din 6 octombrie 787.¹⁴ Textul oficial al iconomahiei bizantine, „hotărârea/definiția” dogmatică de la Hieria-Vlaherne¹⁵, document teologic sofisticat și subtil, a urmărit să tempereze și ambaleze într-un limbaj eclezial tradițional gândirea iconomahă aporetică, radicală pe fondul ei, a împăratului Constantin V. Abordare obligatorie, având în vedere caracterul profund necanonic din punct de vedere ecleziologic al unei reuniuni episcopale fără reprezentanții pentarhiei și fără protos canonic, dar care se autoproclemă direct „sfântul și marele sinod ecumenic al șaptelea” doar în virtutea faptului că e prezidată de împărații unui imperiu ecumenic.

Textul propriu-zis începe cu o narațiune explicativă, care pleacă de la dubla constatare că ordinea creațională a fost perturbată de diavol, care l-a înstrăinat pe om de Dumnezeu făcându-L să venereze creatura în locul Crea-

¹² Între Chalcedon și Chrysopolis, azi Fenerbahce.

¹³ Gero, 1977, cap. 4, și Fogliadini, 2011.

¹⁴ *Regestes*, nr. 345; Sahas, 1986; Krannich, Schubert și Sode, 2002.

¹⁵ Cf. Uphus, 2004.

torului, obligându-L să se facă om ca să-l elibereze de idoli și să-i predea prin apostoli și părinți adevărata închinare în Duh și Adevăr, podoaba Bisericii. Deși Sinoadele Ecumenice au păstrat această podoabă, cel rău a reușit ca sub masca seducătoare prin culori a picturii să reintroducă idolatria chiar și în creștinism. Așa cum împotriva vechii idolatrii Dumnezeu a ridicat profeți și apostoli, tot așa acum i-a ridicat ca emuli ai apostolilor pe împărații credincioși care, stârniți de un zel dumnezeiesc, au convocat tot colegiul episcopal să cerceteze și să se pronunțe pe tema vulgarei picturi religioase.

În continuare iau cuvântul cei 338 de episcopi întruniți în „sfântul nostru sinod” și ei încep prin a reafirma receptarea dogmelor părinților celor Șase Sinoade Ecumenice anterioare, enumerate succint cu loc, datare prin domnia împăratului, numărul episcopilor, numele ereziarhilor anatemizați și dogma proclamată. Toate aceste Șase Sinoade au precizat dogma fundamentală a mântuirii propovăduind pe Hristos o singură ipostasă în două naturi, voințe și lucrări. Această dogmă, au constatat sinodalii, e răsturnată de pictori cu arta lor motivată de dorința după un câștig rușinos. Pictând o figură omească și numind-o „Hristos”, ei blasfemiază și cad, în cazul că susțin că-L pictează pe Dumnezeu, în contopirea monofizită și în circumscrierea divinității necircumscriptibile, iar, în cazul că spun că pictează un simplu om, cad în separația nestoriană introducând o a patra persoană în Sfânta Treime. Umanitatea lui Hristos pictată în icoană nu este a lui Hristos, fiindcă aceasta e îndumnezeită și nefigurabilă ca atare. Singura icoană adevărată, în sensul de real identică cu umanitatea/trupul lui Hristos, și vie sunt Darurile euharistice sfințite de preot, în care Duhul Sfânt prelungește întruparea lui Hristos. Ele sunt icoana vie dată de Hristos Însuși, care vine de la El, de la apostoli și părinți, nu falsele icoane amăgitoare ale pictorilor, care, neavând rugăciune de sfințire, rămân profane.

Pentru respingerea icoanelor Fecioarei Maria și ale sfinților, sinodalii pornesc de la noutatea reprezentată de creștinism ca a treia cale, nici iudaism, nici politeism, acesta nu mai are nici jertfe sângeroase ca primul, nici demonica artă religioasă a politeismului, care a născocit-o pentru că păgânii nu cred în înviere. Sfinții și Maica Domnului sunt însă vii și în slava lui Dumnezeu și tocmai de aceea nu pot și nu trebuie să fie reprezentați într-o materie moartă și lipsită de slavă cu arta vulgară și falsă a pictorilor. Iar creștinii, care cred în înviere, nu au voie să preia nimic din păgânismul demonic.

Drept fundamentare a iconomahiei lor, sinodalii de la Hieria citează mai întâi opt pasaje biblice care afirmă spiritualitatea și invizibilitatea lui Dumnezeu și a lui Hristos înviat și a adevăratei închinări la El în Duh, refuzând orice forme văzute ale lui Dumnezeu și privilegiind glasul, cuvântul și auzirea. După care redau nouă extrase din scrieri patristice — pasaje decupate din contexte — care cer creștinilor să prefere să-L aibă pe Dumnezeu prin credință în inimi, nu în picturi și culori (Epifanie și Grigorie Teologul), să aibă

drept adevărate icoane ale sfinților în sufletele lor scrierile acestora (Hrisotom și Chiril), să devină ei înșiși icoane vii ale sfinților, imitându-i prin virtuți, nu prin culori (Amfilohie și Teodot); încheind cu câteva pasaje dintr-o scrisoare a lui Eusebiu al Cezareii către sora împăratului Constantin cel Mare, care-i ceruse să-i trimită o icoană a lui Hristos, și căreia îi răspunde că așa ceva nu poate exista, întrucât prin înviere și preaslăvire trupul lui Hristos e transformat în slava dumnezeirii.

Plecând de la toate acestea, cei 383 de sinodali din 754 pronunță apoi în numele Sfintei Treimi verdictul unanim: orice fel de icoană, din orice material și prin orice tehnică, e străină de Biserică și de respins și, ca atare, confecționarea lor e interzisă. Oricine ar mai îndrăzni să facă sau să venereze vreo icoană, în biserici sau în case, va fi depus dacă e cleric și anatemizat dacă e laic, și în plus va fi supus rigorilor legilor imperiale. Sinodalii nu stabilesc ce se va întâmpla cu icoanele și imaginile existente, dar se poate subînțelege că li se rezervă un destin iconoclast, fiind date jos, distruse sau ascunse. Țin să precizeze însă, preîntâmpinând abuzurile previzibile, că fără ordin imperial sau aviz patriarhal nimeni n-are voie să se atingă de vasele sau țesăturile acoperite cu figuri, nici să confiște bisericile.

Pentru claritate, sinodalii de la Hieria revin și sintetizează din nou întreaga hotărâre dogmatică în 19 „articole” sub formă de anateme. Primele șapte repetă teze hristologice generale condamându-i pe toți cei care nu mărturisesc Treimea de-o-ființă (1), întruparea Logosului, Unul din Sfânta Treime (2), pe Hristos ca Emanuel și pe Mama Lui ca Născătoare de Dumnezeu (3), unirea ipostatică din Hristos (4), trupul Său ca trup al Logosului (5), două naturi, lucrări și voințe în Hristos (6) și prezența trupului lui Hristos pe tronul Tatălui până la a doua venire (7). Următoarele douăsprezece articole trag un șir de consecințe iconomahe pretins deduse din hristologia chalcedoniană: șapte anateme privitoare la icoana lui Hristos, care condamnă: vederea Logosului întrupat prin culori materiale, iar nu cu ochii minții (8), circumscrierea prin culori materiale a lui Dumnezeu Care rămâne necircumscriptibil și după întrupare (9), pictarea rezultatului unirii ipostatice a Logosului cu trupul ca o contopire monofizită a celor două naturi (10), pictarea separată doar a trupului omenesc (11) ca o ipostasă proprie, ceea ce transformă unirea ipostatică a celor două naturi în Hristos în unirea relațională nestoriană a două persoane (12), pictarea trupului uman al lui Hristos ca anulare a îndumnezeirii lui (13) și entitate separată de Dumnezeu, care transformă Treimea în pătrime (14); următoarele trei anateme condamnă icoana Fecioarei Maria ca o coborâre din locul ei de dincolo de toată creația lângă Dumnezeu ca să primească soliile creștinilor (15) și icoanele sfinților ca imagini neînsuflețite și moarte în culori în locul icoanelor vii din fiecare prin imitarea virtuților lor (16, și coborâre a lor de lângă Dumnezeu, unde sunt cu trupul și cu sufletul, ca să primească rugăciunile credincioșilor (17); penultima anatemă are conținut eshatologic

și condamnă pe cei care refuză învierea, judecata și veșnicia pedepselor și Împărăției lui Dumnezeu (18), iar ultima pe cei care nu primesc „acest sfânt sinod ecumenic al nostru ca al șaptelea”, ci l-ar calomnia (19). În finalul hotărârii lor sinodali reproduc interdicția generală — existentă în finalul tuturor hotărârilor Sinoadelor Ecumenice începând cu cel de-al Treilea din 431 — pentru orice creștin de a formula, gândi sau învăța pe alții o altă credință decât cea decretată acum sub pedeapsa depunerii pentru clerici și anatemizării pentru laici.

Hotărârea e apoi aclamată printr-o serie de ovații colective de toți sinodali care își exprimă mai întâi unanimitatea consensului, conștiința că au dat glas ortodoxiei și au exprimat credința apostolilor, părinților și tuturor ortodocșilor și adevărata închinare în Duh și Adevăr; după care ovaționează îndelung pe împărații Constantin V (în vârstă de 36 de ani) și Leon IV (în vârstă de 4 ani), luminătorii „ortodoxiei”, pentru că au nimicid idolatria, au triumfat asupra „cacodocșilor” Germanos, Gheorghe și Mansur, și au confirmat dogmele celor Șase Sinoade Ecumenice; iar în final pronunță cu toții câte o anateme solemnă pentru patriarhul Germanos ca „duplicitar și închinător la lemn” și pentru monahul Gheorghe ca „falsificator al învățăturii părinților”, și nu mai puțin de patru anateme pentru „Mansur” — Ioan Damaschinul — pentru că are o „gândire de saraken/arab”, pentru că idolatrizează icoanele, și falsificator, pentru că insultă pe Hristos și conspiră împotriva imperiului creștin, și pentru că învață păgânismul și răstălmăcește Scriptura.

Mai mult decât numai o „oficializare bisericească a iconoclasmului”¹⁶ sau o dogmatizare a iconomahiei ca încheiere a formulării hristologiei ortodoxe, sinodul imperial de la Hieria oferea prin hotărârea și procedura sa o nouă definiție aniconică a „ortodoxiei”, una iconofobă, și un nou creștinism imperial reformat. Un creștinism neoconstantinian, recentrat pe Treimea invizibilă, pe Cruce ca unică vizibilitate a lui Hristos, pe Euharistie și Liturghie ca unică icoană rituală a Lui, pe împărat ca icoană politică a Împăratului Hristos și pe imperiu ca realizare pământească a Împărăției lui Dumnezeu. În pofida fidelității proclamate față de triadologia capadociană și hristologia chalcedoniană, Constantin V și sinodali de la Hieria ignorau cu totul sinteza lor teologică și antropologică realizată cu un secol înainte de sfântul Maxim Mărturisorul și de continuatorul său palestinian, contemporan cu ei, Ioan din Damasc. Ambii fiind condamnați ca „trădători” ai imperiului și adversari ai „ortodoxiei imperiale” constantinopolitane, operele lor au intrat în circuitul cultural bizantin abia după anul 800, când monahii studii iconofili au făcut joncțiunea cu monahii chalcedonieni palestinieni refugiați în Constantinopol.

În absența modelului maximiano-damaschinian de integrare a hristologiei și antropologiei în jurul formei-pivot chalcedoniene, Constantin V și teologii

¹⁶ Fogliadini, 2011.

de la Hieria au recurs la modele prechalcedoniene sintetizând regresiv, cum s-a evidențiat recent de specialiști ruși¹⁷, hristologia alexandrin-origeniană a lui Eusebiu al Cezareii cu teologia euharistic-sacramentală a antiohianului Teodor al Mopsuestiei. Ambele școli susțineau, în sens diferit, existența a două stări/condiții ale existenței umane și cosmice: materială și spirituală¹⁸, și transformarea trupului material ca „formă de sclav” într-unul spiritual „cu formă divină”; în cazul lui Hristos, trupul Său înviat devine altul decât cel dinainte, carnea sa resorbindu-se în slava lui Dumnezeu. Teorie spiritualistă susținută și de patriarhul Eutyches al Constantinopolului (552–582) și criticată de viitorul papă Grigorie cel Mare, pe atunci apocrisiar în capitala bizantină. Iconomahia bizantină nu era o simplă politică de reformă a cultului patronată de împărații isaurieni, ci o repliere regresivă pe teologia preniceeană neoplatonizantă a lui Origen, cum sesizase încă din 1950 pr. Georges Florovsky, ca un alt episod din „căile teologiei origeniste în Bizanț”.¹⁹ Era, altfel spus, o altă ortodoxie decât cea niceean-chalcedoniană a celor Șase Sinoade Ecumenice, ale căror dogme erau afirmate formal, dar contrazise teologic: la Hieria învierea anula sau suspenda în sens elenist întruparea în loc să o confirme ca în Scriptură și la sfinții Părinți.

Semn al declinului cultural general al celei de-a doua jumătăți a secolului VIII, nici în Bizanț, nici în Occidentul sau Orientul creștin n-a existat o figură de tipul lui Ioan Damaschinul, care să demonteze teologic noua ortodoxie aniconică constantinopolitană și să afirme autentică orthodoxie biblică și patristică printr-o sinteză de anvergură și profunzime. Replica la dilemele lui Constantin V din anii '50 ai secolului VII a venit prin antireticele patriarhului Nichifor abia după 815, în timpul celei de-a doua iconomahii bizantine, dar noua teologie de la Hieria n-a primit un adevărat răspuns teologic niciodată. În imperiu n-a existat deci rezistență adevărată, nici opoziție teologică propriuzisă²⁰ la prima iconomahie bizantină autoproclamată adevărată „ortodoxie”.

Având de partea sa argumentul victoriilor militare continue, semn al favorii divine și de aprobare a noii ortodoxii, Constantin V a raliat în jurul său majoritatea populației, clerului și chiar monahismului. Monahii iconofili au emigrat masiv la Roma sau în sudul Italiei. S-a impus astfel autoritar în 761, 764 și mai ales 765–767 împotriva oricărui fel de opoziție sau tentative de uzurpare sau conspirații, pe care le-a reprimat cu brutalitate. N-a cruțat pe nimeni, nici oficialități, nici aristocrați, nici o parte dintre monahi — pe care i-a urmărit fără milă —, nici pe patriarhul iconomah Constantin — numit de

¹⁷ Lourié, 2001 și 2006a, și Baranov, 2003, 2006, 2009, 2010b, 2011.

¹⁸ Stări succesive pentru alexandrini, stări coexistente pentru antiohieni.

¹⁹ Florovsky, 1950; Schönborn, 1976; Lourié, 2006a.

²⁰ Cele câteva texte polemice antiiconomahie redactate în a doua jumătate a secolului VIII nu depășesc nivelul unor pamflete și invective retorice.

el în 754, dar în 764 exilat, iar în 767 umilit și decapitat pentru suspiciunea de a fi participat la una dintre conspirații. Aceeași soartă o avusese ascetul Ștefan cel Nou, linșat în 24 noiembrie 765 într-un context similar. Nu trebuie pierdut din vedere că între anii 754 și 787 și, din nou, între anii 815 și 843, hotărârea de la Hieria a fost în vigoare nu doar ca dogmă bisericească, dar și ca lege imperială, iar toți episcopii, ofițerii, funcționarii civili, clericii și chiar monahii erau obligați să semneze o adeziune la ea ca aparte integrantă a jurământului de fidelitate personal față de împărat, încălcarea acestuia devenind automat lezmajestate și trădare.

O luare de poziții în sensul unei receptări libere a actului de la Hieria nu putea veni decât din afara imperiului, din Orientul și Occidentul creștin. Și ele au întârziat să apară. În Orient, pentru că împăratul se afla adeseori cu armatele în Mesopotamia în contraofensivă victorioasă, trezind speranțe de eliberare în sânul creștinilor din califat. În Occident situația era mai complicată și în schimbare, nu neapărat în interesul imperiului.²¹ Italia de nord și centru era dominată de regatul germanic al longobarzilor cu capitala la Pavia. Ajuns acum la apogeul său, acesta amenința direct atât posesiunile bizantine de aici, din Romania, cât și Roma papilor aflată nominal pe teritoriul imperiului constantinopolitan. Blocat însă militar pe fronturile din Bulgaria și Mesopotamia, imperiul nu mai putea proteja eficient nici Romania — în 751 longobarii ocupând Ravenna și punând astfel capăt exarhatului bizantin al Italiei —, nici Roma, ai cărei papi au căutat atunci sprijinul francilor de peste Alpi, unde au găsit un aliat de nădejde în persoana lui Pepin (751-768). Pepin era fiul majordomului merovingienilor Carol Martel (714-741), simetricul occidental al lui Leon III, cel care reușise în 732 în bătăliile de la Tours și Poitiers să-i înfrângă pe arabi, oprind avansul islamului în Europa dinspre vest. În 751, Pepin e ales rege al francilor, iar în 754, în timp ce la Constantinopol avea loc sinodul de la Hieria, papa Ștefan II (752-757) trecea Alpii ungând rege la Quierzy pe Pepin și pe cei doi fii ai săi, Carloman și Carol, și obținându-i alianța împotriva longobarzilor. În același an, Pepin invadează Lombardia și asediază Pavia, revenind în 756, când cucerește Ravenna și Romania, pe care însă nu le retrocedează imperiului de la Constantinopol, ci le dăruiește papei. „Donația” pepiniană din 756 fiind actul de naștere a statului papal²² în centrul Italiei care avea să dureze un mileniu (până în 1861).

Pentru a-l izola pe noul papă Paul I (757-767), Constantin V, ocupat de neîncetate campanii în Bulgaria, stabilește intense contacte diplomatice cu Pepin, făcându-i oferta, care n-a avut însă curs, de a-i cere mâna fiicei acestuia, Gisela, pentru fiul său, Leon IV. O ultimă ambasadă bizantină a ajuns de Paștele anului 767 la Gentilly, unde, știm din analele francilor, Pepin a ținut

²¹ Noble, 1984.

²² Duchesne, 1898.

„un mare sinod între romani și greci despre Sfânta Treime și despre icoanele sfinților”. Regele franc a preferat, se pare, relația tradițională cu Roma în locul alianței cu Constantin V, a cărui „ortodoxie” devenise suspectă.

Papa Paul I murind în iunie același an, Roma a trecut printr-o criză prelungită, în care rolul principal l-a jucat primikirul grec Hristofor. Acesta n-a acceptat alegerea ca papă a laicului Constantin, fratele ducelui de Tuscia, pe care l-a răsturnat în iulie 768 cu ajutor lombard. S-a descotorosit și de candidatul regelui lombard și a făcut astfel încât să fie ales papă clericul sicilian Ștefan III (768–772). Acesta a trimis mesageri la Pepin să-i trimită episcopi versați în Scriptură și drept canonic pentru un mare sinod care să preîntâmpine repetarea crizei care a condus la alegerea mai multor papi. Ajunși în Franca, mesagerii au aflat că Pepin murise, dar fiii săi Carol și Carloman au trimis doisprezece episcopi la Roma.

Sinodul prezidat de Ștefan III a reunit 52 de episcopi și mulți clerici și laici care s-au întrunit între 12 și 15 aprilie 769 în cinci sesiuni în bazilica constantiniană din Lateran²³, sediul patriarhiei romane până la „captivitatea” de la Avignon din secolul XIV. Papa Constantin a fost judecat ca uzurpator și toate actele sale au fost anulate, stabilindu-se ca de acum nici un laic să nu mai poată fi ales papă — ci doar dintre cardinalii diaconi sau presbiteri —, iar laicii să nu mai participe vreodată în vreun fel la alegerea unui papă (practică reluată însă din 827 și care, devenită obișnuită de-a lungul întregului secol X, a discreditat grav papalitatea). În ultima sa sesiune, din 15 aprilie 769, sinodul de la Lateran a dat citire unui dosar de mărturii patristice în favoarea venerării sfintelor icoane, a confirmat deciziile sinodului roman pe aceeași temă din 731 și — după cincisprezece ani — a anatemitizat solemn sinodul iconoclast de la Hieria. A fost citită în sinod în traducere latină și adoptată și o scrisoare sinodică în apărarea icoanelor trimisă la Roma de patriarhul Teodor al Ierusalimului cu aprobarea și a celorlalți doi patriarhi melkiți. Un rol decisiv în luarea de poziție tranșantă a Romei față de iconomahia bizantină l-au jucat monahii greci de la mănăstirea Sfântul Sava²⁴ din Roma aflați în legătură cu confrății lor de la Sfântul Sava de lângă Ierusalim. S-a reiterat alianța din urmă cu peste un secol, când monahii palestinieni emigrați la Roma, între care se afla și sfântul Maxim Mărturisitorul, i-au determinat pe papii Teodor și Martin să condamne solemn în 649 tot în bazilica din Lateran monotelismul imperial constantinopolitan și să proclame orthodoxia diotelită într-un sinod ecumenic occidental. În codicele bizantin *Parisinus graecus 1115*, copiat potrivit colofonului în 1276 la Roma după un manuscris datat 759, există un mare florilegiu cu 133 de citate patristice pentru icoane și venerarea lor, florilegiu

²³ MGH, II/1. *Concilia aevi Karolini*, 742–817, 1906, p. 74–92.

²⁴ Sansterre, 1983.

care a fost identificat cu dosarul patristic iconofil roman.²⁵ E foarte posibil de asemenea ca tot mănăstirea Sfântul Sava din Roma — al cărei egumen Petru va fi trimis în 785 ca legat papal la Sinodul de restaurare a icoanelor de la Niceea — să fi fost locul unde s-au confecționat și de unde s-au difuzat și alte manifeste de luptă împotriva iconoclaștilor și texte polemice împotriva lui Constantin V „Caballinus”.²⁶

În fața alianței dintre papalitate și regatul franc, încercările diplomatice ale lui Constantin V de a menține suveranitatea imperiului constantinopolitan asupra României, Italiei centrale și Romei, devenite acum „Republica sfântului Petru”²⁷, au eșuat, imperiul păstrând-o doar pe cea asupra Calabriei și Siciliei. Alianța franco-papală s-a menținut și dezvoltat pe un curs ascendent și avea să schimbe de ajuns destinul Europei prin intermediul a două personaje esențiale care au intrat în joc în același timp și au rămas în joc în ultimele decenii ale secolului VIII. În intervalul 772–795 pe Scaunul Apostolic de la Roma s-a aflat dinamicul și diplomatul cleric roman Adrian I. Iar în 771, prin moartea fratelui său Carloman, unic rege al francilor devenea pentru 33 de ani energicul Carol cel Mare (n. 742).²⁸ Fascinat de modelul eroic de împărat-soldat și teolog, apărător al creștinătății în luptă neîncetată împotriva păgânilor arabi și bulgari, care era Constantin V, Carol s-a crezut chemat de Dumnezeu cu o misiune apostolică similară în Europa Occidentală. În 773–774, chemat de Adrian I, vine în Italia și lichidează definitiv statul longobard, anexându-i teritoriul (Lombardia) și proclamându-se rege al longobarzilor. Venit la Roma pentru prima dată în 774, confirmă „donația” pepiniană și stăpânirea papei asupra Italiei centrale, și e proclamat de Adrian I „patriciu al romanilor”. Din 772 și până în 785, Carol a dus campanii militare neîncetate împotriva saxonilor din Germania, încreștinându-i, anexând în 778 Bavaria, între 791 și 796 a luptat împotriva avarilor lichidându-le statul, iar după o încercare nereușită în 778 prin Roland, după 785 a trecut în luptă cu arabii dincolo de Pirinei, ocupând în 801 Barcelona și nordul Spaniei.

Susținut de un număr de clerici și episcopi erudiți strânși la curtea din Aachen, Carol a patronat înfloritoarea „renaștere carolingiană” teologică (neoaugustiniană), culturală și artistică. Prin școli mănăstirești și episcopale și prin promovarea unei uniformități liturgice și canonice după model roman, a urmărit crearea unei unități spirituale a întinsului său teritoriu pe baza dogmei Sfintei Treimi și a moralei Bisericii sub forma unei creștinătăți latine renovate. Carol s-a vrut a fi apărătorul creștinismului apostolic în luptă nu

²⁵ Alexakis, 1996; Auzépy, 2007, p. 214–215; Signes Codoñer, 2013b, p. 153–160. Identificare contestată argumentat de Uthemann, 1981, 1999, 2000a, 2000b, 2000c.

²⁶ Auzépy, 1999c.

²⁷ Noble, 1984.

²⁸ Dintr-o bibliografie imensă: Fried, 2013; Hartmann, 2010; Barbero, 2004.

numai cu păgânismul, dar și cu ereziile, și în acest sens a convocat și patronat un șir de sinoade ale episcopatului franc pentru a impune disciplina canonică și morală, și pentru a combate adoptianismul spaniol, dar și iconofilia bizantină în numele ortodoxiei neoaugustinienă a consilierilor săi teologici (Alcuin, Teodulf, Paulin ș.a.). O nouă „ortodoxie” pură și un nou creștinism autentic, formulate la Aachen, nu la Roma, spre a fi baza unui Imperiu Roman creștin renăscut de un nou Constantin: Carol regele francilor. Încoronat de papa Leon III în bazilica Sfântului Petru din Roma în 25 decembrie 800²⁹, la Liturghia din noaptea de Crăciun, și aclamat ca „imperator et Augustus Romanorum”, Carol devenea adevăratul succesori al lui Constantin V în locul urmașilor acestuia, compromiși în ochii săi iremediabil prin căderea într-o dublă „erezie”: oficializarea idolatriei prin cultul icoanelor și prezența pe tronul imperial a unei femei: bazilisa Irina; dubla apostazie teologică și politică de la „ortodoxia” și ordinea divină și juridică legitimă pentru Aachen și carolingieni „translatio imperii” de la Noua Romă a bazileilor înapoi la Roma cea Veche a sfântului Petru. Evident, la Constantinopol aceleași evoluții apăreau drept acte providențiale: restabilind venerarea icoanelor o împărăteasă cu numele Păcii, chemată de Dumnezeu, salvase imperiul de erezia împăraților-soldați isaurieni legitimându-l divin prin reafirmarea adevăratei Orthodoxii. Povestea ei începușe însă cu trei decenii în urmă.

²⁹ Cf. Sullivan (ed.), 1959; Folz, 1964, și Ullmann, 1972.

Ecloga [Selecția] legilor

prolog

(741)

Selecție a legilor

făcută pe scurt de Leon și Constantin, înțelepții
și iubitorii de bună-cinstirea lui Dumnezeu împărați,
din Institute, Digeste, Codul și Novelele marelui Iustinian,
și îndreptare într-un sens mai prietenos față de oameni,
promulgată în luna martie, indictionul al 9-lea,
anul de la creația lumii 6248 [741]¹

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh,
Leon și Constantin, credincioși împărați

Stăpânul și Făcătorul a toate Dumnezeuul nostru, Care l-a creat pe om și l-a cinstit cu libertatea suverană, i-a dat, cum spune profetul [Isaia], „lege spre ajutor” [Is 8, 20] și prin ea i-a făcut cunoscute toate câte trebuia să le făptuiască și de la care trebuia să se abțină, ca pe unele să le aleagă ca fiind procurătoare de mântuire, iar pe celelalte să le depărteze de la el ca fiind cauze de pedepsire; și nimeni din cei care păzesc cele ale ei sau — lucru care să nu fie! — socotesc drept nimic îndreptările ei nu va scăpa de răsplătirea corespunzătoare celor făptuite. Fiindcă Dumnezeu e Cel care a făgăduit dinainte amândouă, și, potrivit zicerii evanghelice, puterea cuvintelor Lui, care are nestrămutare și măsoară cele vrednice lucrării fiecăruia, „nu va trece” [Mt 24, 35].

Deci, întrucât, după cum I-a fost bună-plăcerea, ne-a pus în mână stăpânirea împărăției drept dovadă a iubirii noastre în frică de El și ne-a poruncit să păstorum, potrivit lui Petru, culmea cea mai corifeică a apostolilor, foarte credincioasa Lui turmă [cf. 1 Ptr 5, 2], știm că pentru răsplă-

¹ PG 113, 453–460; ed. critică L. Burgmann, *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V.*, Frankfurt am Main, 1983, p. 160–166.

tire nimic nu e pentru El întâi sau mai mare decât cârmuirea în judecată și dreptate [Is 9, 6] a celor încredințați nouă de El, ca plecând de aici să fie desfăcută orice legătură a nedreptății, să fie dezlegate nodurile învoielilor silnice [Is 58, 6] și să fie retezate pornirile nelegiuitorilor și așa să fim încununăți de mâna Lui atotputernică prin biruințele asupra vrăjmașilor noștri cu o cunună mai de preț și mai de cinste decât diadema care ne încinge și imperiul să fie așezat în pace, iar statul în bună stabilitate.

Preocupați de astfel de griji și îndreptându-ne neadormit mintea spre găsirea celor ce plac lui Dumnezeu și sunt de folos binelui comun, prețuind înaintea tuturor celor pământești dreptatea, ca pe una care procură cele cerești și este mai tăioasă împotriva vrăjmașilor decât orice sabie prin puterea Celui slujit în ea, și cunoscând că cele legiferate de împărații dinaintea noastră sunt scrise în multe cărți și înțelesul cuprins în ele este pentru unii cu anevoie de citit, iar pentru alții cu desăvârșire de necitit, mai ales pentru cei din afara cestui de Dumnezeu păzit Oraș imperial al nostru, chemându-i pe preaglorioșii patricii, pe preagloriosul chestor și pe glorioșii consuli și secretari și pe toți cei ce au frică de Dumnezeu, am poruncit să fie strânse la noi toate aceste cărți și, cercetându-le toate cu grijă și atenție, am socotit potrivit ca atât prin bunele dispoziții din aceste cărți, cât și prin cele decretate de către noi prin legi noi cu privire la chestiunile și contractele care se ivesc des să fie reluate în această carte mai clar și amănunțit judecățile și pedepsele corespunzătoare delictelor pentru cunoașterea ușor de cuprins a sensului acestor bine-cinstitoare de Dumnezeu legi, buna soluționare cu bun discernământ a chestiunilor, dreapta pedeapsă a celor ce greșesc și pentru reținerea și îndreptarea celor repede dispuși spre greșală.

Iar pe cei rânduiți să aplice prevederile legale îi îndemnăm și le poruncim totodată să se abțină de la toate patimile omenești și să pronunțe judecățile dreptății dintr-o gândire sănătoasă, nici disprețuindu-i pe săraci, nici lăsându-l nedemascat pe un puternic care comite nedreptate; nu formal și prin cuvânt admirând dreptatea și egalitatea, dar cu fapta preferând ca folositoare nedreptatea și lăcomia, ci, atunci când sunt judecați de el doi oameni, unul bogat și altul având puțin, să-i facă să fie egali între ei, pe atât ridicându-i celui bogat surplusul pe cât găsesc că a fost prejudiciat cel nedreptățit de el; căci cei care nu au mai dinainte în sufletul lor adevărata dreptate, ci se lasă corupți prin bani sau, favorizând prieteni, fiind răzbunători pe dușmani și servili cu cei puternici, nu pot face judecată dreaptă, ci îl arată prin ei înșiși că spune adevărul psalmistul care zice: „Oare grațiți cu adevărat dreptate? Judecați lucruri drepte, fii ai oamenilor? Căci în inimă lucrați nelegiuiri pe pământ, nedreptate împletesc

măinile voastre” [Ps 57, 2-3]. Cum spunea și înțeleptul Solomon sugerând prin „oca” inegalitatea judecării: „Ocaua mare și mică sunt lucruri urâte la Domnul” [Pr 20, 10].

Acestea au fost rânduite aici de noi ca îndemn și avertisment pentru cei care știu dreptatea, dar schimbă adevărul; iar cei care din pricina lipsei înțelepciunii acest lucru le este cu anevoie de sesizat și pentru care le este absolut cu neputință să împartă fiecăruia în mod egal, aceștia, potrivit celor spuse de Iisus Sirah, „să nu ceară de la Domnul stăpânire, nici să ceară de la Domnul scaun de slavă; să nu aleagă să se facă judecători dacă nu pot nicicum să ridice nedreptățile” [Sir 7, 4-6]; dar cei care au parte de minte și înțelepciune și sunt cunoscători limpezi ai dreptii adevărate, să privească după judecați drepte și să împartă în chip nepătimaș fiecăruia după vrednicie. Fiindcă așa și Domnul nostru Iisus Hristos, Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu [cf. 1 Co 1, 24], le dăruiește în chip prisositor cunoașterea dreptății și le descoperă lucrurile cu anevoie de găsit. El, Care l-a făcut cu adevărat înțelept și pe Solomon care a căutat dreptatea și i-a dăruit să pronunțe în chip drept și corect femeilor judecata cu privire la copilaș; căci întrucât cele spuse de fiecare n-aveau martori, i-a poruncit să se ducă la fiare și prin ea l-a făcut să găsească ceea ce nu știa, atunci când cea străină a primit neafectată porunca omorării pruncului, iar din pricina afecțiunii naturale mama adevărată n-a suportat nici măcar să audă această poruncă [cf. 3 Rg 3, 16-18].

Acestea să le înțeleagă, acestea să le reflecteze, în acestea să trăiască cei rânduiți de bună-cinstirea noastră de Dumnezeu să judece lucrurile și care au pe mâna lor cumpenele legilor noastre bine-cinstitoare de Dumnezeu; fiindcă în ele ne sârguim să-L slujim pe Dumnezeu, Care ne-a pus în mână sceptrele împărăției, cu aceste arme dorim să ieșim la luptă întăriți cu puterea Lui, prin ele credem că vom face să crească și să progreseze în cele bune turma însemnată cu Hristos și supusă de autoritatea Lui blândeții noastre, în ele nădăjduim să fie restaurată de noi vechea jurisdicție a statului. Atunci când Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a zis: „Nu judecați după față, ci judecați judecată dreaptă” [Ioil 7, 24], este lucru drept abținerea de orice luare de daruri, căci scris este: „Vai celor care fac dreptate celui necucernic pentru daruri și abat calea celor umili, care ridică departe de ei dreptatea celui drept. Rădăcina lor va fi ca pulberea, și floarea lor ca praful se va ridica, căci n-au vrut să împlinescă legea Domnului [Is 5, 23-24]. Căci darurile și cadourile orbesc ochii înțelepților [Dt 16, 19].” Sârguindu-ne de aceea să facem stăvilirea absolută a unui astfel de câștig rușinos, am hotărât ca din bine-cinstitoarea de Dumnezeu noastră pungă să se dea salariile preagloriosului chestor, secretarilor

și tuturor celor aflați în serviciu peste afacerile din justiție, ca să nu ia absolut nimic de la orice fel de persoană judecată de ei, pentru ca să nu se împlinescă și cu noi ce s-a zis de profetul: „Au dat dreptatea pe argint” [Am 2, 6] și prin aceasta să nu ajungem expuși indignării divine ca unii care ne-am făcut călcători ai poruncilor Lui.

Selecția Legii mozaice

Selecția [ecloga] Legii date de Dumnezeu israeliților prin Moise¹

1. Despre judecată și dreptate:

Ieșirea 69² = 23, 1-8; *Leviticul* 93 = 19, 15-16.

2. Despre cele zece cuvinte scrise pe tablele de piatră:

Ieșirea 63 = 20, 2-17; *Deuteronomul* 7 = 5, 6-21.

3. Despre împrumut, camătă și chezășie:

Ieșirea 68 = 22, 25-27; *Leviticul* 119 = 25, 35-37; *Deuteronomul* 36 = 15, 7-10; *Deuteronomul* 78 = 23, 19-20; *Deuteronomul* 85 = 24, 10-13.

4. Despre nelipsirea de plată a oricărui lucrător sărac:

Leviticul 93 = 19, 13; *Deuteronomul* 86 = 24, 14-15.

5. Despre orice dare în păstrare sau stăpânire în comun sau răpire sau nedreptate:

Ieșirea 68 = 22, 7-11; *Leviticul* 22 = 6, 1-5.

6. Despre cel care ia orice animal să-l păzească și ajunge furat sau prins de fiare:

Ieșirea 68 = 22, 10-13.

7. Despre cel care cere de la aproapele său un animal și se va zdrobi sau va muri:

Ieșirea 68 = 22, 14-15.

8. Despre făgăduința, jurământul și hotărârea către Dumnezeu a unui bărbat sau a unei femei, și să nu fie maltratată văduva sau orfanul:

Numerele 120 = 30, 2-10; *Ieșirea* 68 = 22, 22-24.

9. Despre măsuri și cumpene drepte:

¹ *Ecclesiae Graecae Monumenta*, I, ed. J.-B. Cotelerius, Paris, 1677, p. 1-27, și critic de L. Brugmann și Sp. Troianos: „Nomos Mosaikos”, în *Fontes Minores* III, Frankfurt am Main, 1979, p. 126-167.

² Numerotația secțiunilor din manuscrisele biblice grecești.

- Leviticul 93 = 19, 35–36.
10. Despre blasfemii:
Leviticul 110 = 24, 13–16.
11. Despre moșteniri:
Numerele 109 = 17, 4–11.
12. Despre cei ce fac pagube:
Ieșirea 68 = 22, 5.
13. Despre cei ce fac incendii:
Ieșirea 68 = 22, 6.
14. Despre cei ce deschid un puț și nu-l acoperă:
Ieșirea 68 = 21, 33–34.
15. Despre hoți:
Ieșirea 68 = 22, 1–4.
16. Despre taurul care ia în coarne om sau bou:
Ieșirea 68 = 21, 28–36.
17. Despre cinstirea bătrânilor și a celor în vârstă:
Leviticul 93 = 19, 32.
18. Despre necondamnarea părinților pentru copii sau a copiilor pentru părinți:
Deuteronomul 87 = 24, 16.
19. Despre paricizi:
Leviticul 94 = 20, 9; Ieșirea 67 = 21, 15; Deuteronomul 59 = 21, 18–21.
20. Despre cei care fură și vând trupurile unor oameni liberi:
Ieșirea 67 = 21, 17; Deuteronomul 83 = 24, 7.
21. Despre cel care cumpără un trup de om liber:
Leviticul 120 = 25, 39–43.
22. Despre femeia luată dintre roabe:
Deuteronomul 57 = 21, 10–14.
23. Despre cel care-și disprețuiește și defaimă femeia sa:
Deuteronomul 64 = 22, 13–21.
24. Despre femeia făcută să avorteze de bărbați care se bat:
Ieșirea 67 = 21, 22–23.
25. Despre femeia care în bătaie apucă părțile rușinoase ale atacatorului ei:
Deuteronomul 93 = 25, 11–12.
26. Despre adulteri:
Leviticul 94 = 20, 10; Deuteronomul 65 = 22, 22.
27. Despre corupători:
Ieșirea 68 = 22, 11–17; Deuteronomul 68 = 22, 28–29. 23–24. 25–27.
28. Despre incestul cu mama sa:
Leviticul 90 = 18, 6–7.

29. Despre incestul cu nora sa:
Leviticul 94 = 20, 11.
30. Despre incestul cu sora sa:
Leviticul 94 = 20, 17.
31. Despre incestul cu nepoata sa:
Leviticul 90 = 18, 10.
32. Despre incestul cu mătușa sa:
Leviticul 94 = 20, 19.
33. Despre incestul cu nora sa sau femeia fiului său:
Leviticul 94 = 20, 12.
34. Despre incestul cu femeia fratelui său:
Leviticul 94 = 20, 21.
35. Despre incestul cu fiica femeii lui:
Leviticul 94 = 20, 14.
36. Despre incestul cu fiica femeii tatălui său:
Leviticul 90 = 18, 11.
37. Despre incestul cu două surori:
Leviticul 90 = 18, 18.
38. Despre incestul cu femeia unchiului său:
Leviticul 90 = 18, 14.
39. Despre incestul cu restul rudeniei sale:
Leviticul 94 = 20, 20.
40. Despre fiica unui preot:
Leviticul 95 = 21, 9.
41. Despre femeia care se însoțește cu dobitoc:
Leviticul 94 = 20, 16.
42. Despre cei care se culcă cu dobitoace:
Ieșirea 68 = 22, 19; Leviticul 94 = 20, 15.
43. Despre destrăbălați:
Leviticul 94 = 20, 13.
44. Despre cel care-și omoară servitorul sau îl lipsește de un membru:
Ieșirea 67 = 21, 20–27.
45. Despre cei care în bătaie lovesc pe aproapele:
Ieșirea 67 = 21, 18–19.
46. Despre omorurile voluntare și involuntare:
Ieșirea 67 = 21, 12–14; Numerele 136 = 35, 16–25; Deuteronomul 50 = 19, 3–7.
47. Despre omorul unui om sau unui dobitoc:
Leviticul 111 = 24, 17–19.
48. Despre martori și omor:
Numerele 137 = 35, 30–31.

49. Despre martori și martori mincinoși:

Deuteronomul 44 = 17, 6-7; 52 = 19, 15-20.

50. Despre vrăjitori, ventriloc și descântători:

Ieșirea 68 = 22, 18; *Leviticul* 93 = 19, 31; *Leviticul* 94 = 20, 6. 27.

Hotărârea eretică a sinodului iconomah de la Hieria-Vlaherne (8 august 754)

Hotărâre a sfântului și marelui sinod ecumenic al șaptelea¹

protocol

Sfântul sinod ecumenic întrunit cu harul lui Dumnezeu și preacinstitul [de Dumnezeu] decret al de Dumnezeu încoronărilor și ortodocșilor noștri împărați Constantin [al V-lea] și Leon [al IV-lea]² în acest de Dumnezeu păzit Oraș Regină [Constantinopol] în veneratul locaș al sfintei preacuratei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioare Maria, supranumit Vlaherne³, a hotărât cele de mai jos:

introducere

Dumnezeirea, Cauza și Desăvârșitoarea a toate, Care prin bunătățile ei a dat subzistență la toate aducându-le la existență din cele ce nu erau, a hotărât ca ele să fie purtate în mod regulat și ordonat, pentru ca, ținându-se de starea bună dăruită lor prin har, să-și păstreze rămânerea în adevărata lor stabilitate nezdruccinată și nedezechilibrată prin înclinarea lor nici într-o parte, nici în alta. Dar când Lucifer, care din pricina strălucirii sale de la început își avea ordinul în jurul Ei, și-a încolțit gândul împotriva Celui care l-a făcut, a ajuns plecând de aici întunerice împreună cu oastea lui de apostatați și, căzând el prin liberă alegere din supraslăvita

¹ Horos. Citită împreună cu combaterea ei pasaj cu pasaj de către patriarhul Tarasios în cadrul sesiunii a VI-a a Sinodului VII Ecumenic (787), cf. mai jos, p. 490-579; ed. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* XIII, 1767, 205-364 și, recent, cu comentarii, T. Krannich, Ch. Schubert și Cl. Sode (ed.), *Die ikonoklastische Synode von Hieria 754* (Studien und Texte zu Antike und Christentum 15), Tübingen, 2002, p. 30-68; iar critic de E. Lamberz: *Acta Conciliorum Oecumenicorum. Series Secunda* [= ACO²]. *Volumen Tertium: Concilium Universale Nicaenum Secundum. Pars Tertia: Concilii Actiones VI-VII*, de Gruyter, Berlin și New York, 2016, p. 602-782.

² Constantin V, 741-775, și fiul său, Leon IV, 750-780, asociat la tron de la vârsta de un an.

³ 8 august 754.

Obârșie de dumnezeire făcătoare de lumină și supraluminoasă, s-a făcut negru, arătându-se autor, născocitor și povățuitor al oricărei răutăți. Și nesuferind să vadă că omul creat de Dumnezeu i-a luat locul în slava în care fusese rânduit, a vărsat împotriva lui toată răutatea sa și prin înșelare l-a înstrăinat de slava și strălucirea lui Dumnezeu, sugerându-i să se închine creaturii împotriva Celui care a creat-o [cf. Rm 1, 25].

narațiune

De aceea Dumnezeu Plămăditorul, nesuportând să vadă lucrul mâinilor Lui mergând spre pierzania totală, după ce s-a îngrijit de mântuirea lui prin Lege și profeți, pentru că omul nu se mai putea reîntoarce la noblețea sa de la început, a socotit vrednic să trimită pe pământ în vremurile de pe urmă hotărâte dinainte pe Fiul și Cuvântul Său. Cu bună-plăcerea Tatălui și conlucrarea Duhului de aceeași putere și obârșie de viață, Acesta a locuit într-un pântec fecioresc, din al cărei trup sfânt și neprihănit a luat în existența sau ipostasa/subzistența Lui un trup de-o ființă cu noi, pe care l-a închegat și format printr-un suflet rațional și inteligent⁴, și născându-se din ea dincolo de rațiune și orice înțelegere, răbdând crucea de bunăvoie și alegând moarte, a înviat a treia zi din morți împlinind toată economia Sa mântuitoare. El ne-a depărtat de la învățătura făcătoare de stricăciune a demonilor, de la rătăcirea idolilor și de la slujba cultică⁵ adusă lor și ne-a predat închinarea⁶ în Duh și Adevăr [In 4, 23]. Și așa a fost luat la ceruri împreună cu ceea ce a luat de la noi, lăsându-i învățători ai acestei credințe mântuitoare pe sfinții Lui ucenici și apostoli. Care înfrumusețând Biserica noastră ca pe o mireasă a Lui cu felurite și strălucitoare dogme ale buneii-cinstiri⁷ [de Dumnezeu], au arătat-o preafrumoasă și supraluminoasă ca îmbrăcată în veșminte multicolore cu franjuri de aur [cf. Ps 44, 14]. Primind frumusețea ei, sfinții noștri părinți și sfințele Șase Sinoade Ecumenice au păzit-o nemicșorată. Dar, iarăși, sus-zisul creator al răului, nesuportând «să vadă frumusețea ei, n-a renunțat în diverse timpuri și moduri la răul său plan de a readuce prin înșelăciune neamul omenesc sub mâna sa, ci sub haina creștinismului a readus pe ascuns idolatria, convingându-i cu sofismele lui pe cei care priveau la el să nu se depărteze de creație, ci să i se închine și să o venereze și să socotească dumnezeu

⁴ Cf. Grigorie Teologul, *Cuvântările* 38, 13 și 45, 38; PG 36, 325C și 635D.

⁵ *Latreia*.

⁶ *Proskynēsis*.

⁷ *Eusebeia*, bună-cinstire sau bună-venerare, pietate; opusul lui *asebeia*, lipsă de cinstire sau de venerare, impietate, sau *dyssebeia*, rea cinstire sau rea venerare, echivalente în limbajul bizantin astfel: *asebeia* cu păgânismul, *dyssebeia* cu erezia, iar *eusebeia* cu orthodoxia.

făptura numită cu numele Hristos»⁸. De aceea, precum în vechime Iisus Începătorul și Desăvârșitorul credinței [cf. *Evr* 12, 2] a trimis pretutindeni pe atotînțelepții Lui ucenici și apostoli îmbrăcându-i cu putere spre micșorarea unora ca acestea, tot așa și acum i-a ridicat pe credincioșii noștri împărați, slujitorii Lui și emuli ai apostolilor, care prin puterea aceluiași Duh au fost înțelepțiți și făcuți destoinici spre desăvârșirea și învățătura noastră [cf. *Evr* 4, 11–12], și spre surparea meterezelor demonice ridicate împotriva cunoașterii lui Dumnezeu [cf. *2 Co* 10, 4–5] și demascarea meșteșugirii [cf. *Ef* 6, 11] și rătăcirii diavolești.

convocare

Puși în mișcare de zelul dumnezeiesc care este în ei, nesuportând să vadă Biserica credincioșilor pradă amăgirii demonilor, aceștia au convocat toată ceata preoțească a de Dumnezeu iubiților episcopi, pentru ca, întruniți ca sinod în același loc și făcând o cercetare scripturistică despre înșelătoarea producere prin culori a unor asemănări, care trage în jos mintea oamenilor din înalta slujire cultică cuvenită lui Dumnezeu în vulgara și materiala slujbă cultică adusă creaturilor, să pronunțe mișcați de Dumnezeu ceea ce li se va părea potrivit, știind ce anume stă scris la profeți, și anume că: „Buzele preoților vor păzi cunoașterea și din gura lor vor căuta legea, că sunt îngeri ai Domnului Atotțiitorul” [*Mal* 2, 7].

confirmarea tradiției

Și întrunit fiind acum sfântul nostru sinod, în care împlinim numărul trei sute treizeci și opt [de episcopi], urmând legislațiilor sinodale, primim cu bucurie și propovăduim dogmele și predaniile, pe care întărindu-le le-au legiuit să le ținem în chip sigur. Mai întâi sfântul și marele Sinod Ecumenic reunit [în 325] la Niceea pe vremea marelui împărat Constantin⁹ cel între sfinți, și care l-a depus din demnitatea preoțească pe foarte rău-cinstitorul de Dumnezeu Arie¹⁰ din pricină că spunea că e o creatură Fiul necreat al lui Dumnezeu, cel de-o-ființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh, dar și în toate de o slavă și de o cinstire, și care a pronunțat și de Dumnezeu grăitul și mântuitorul nostru Simbol de credință. Apoi cel al celor o sută cincizeci de sfinți părinți adunați [în 381] în același Oraș Regină pe vremea împăratului Teodosie cel Mare¹¹, și care l-a condamnat pe Macedoniu¹²,

⁸ Grigorie al Nyssei, *Cuvântare funebră la Vasile cel Mare*, PG 46, 796B.

⁹ Constantin cel Mare, 307–337.

¹⁰ Arie, 256–336, presbiter din Alexandria, susținător al subordinaționismului trinitar.

¹¹ Teodosie I cel Mare, 379–395.

¹² Macedoniu, episcop al Constantinopolului în 342–346 și 351–360, semiarian, adept al inferiorității naturii și persoanei Duhului Sfânt în Treime.

luptătorul împotriva Duhului, care blasfemia împotriva Atotsfântului și necreatului Duh, dogmatizând în chip lipsit de cinstirea lui Dumnezeu că nu este de-o-ființă cu Tatăl și cu Fiul, și a clarificat mai extins mântuitorul nostru Simbol de credință, întărind ca Dumnezeu pe Atotsfântul și Atotputernicul Duh. După acestea cel al celor două sute de sfinți părinți adunați prima dată [în 431] la Efes pe vremea împăratului Teodosie cel Tânăr¹³, care l-a condamnat pe Nestorie¹⁴ cel cu gândire iudaică și închinătorul la om, fiindcă grația că Același Hristos este în mod separat Cuvântul născut din Dumnezeu și cel născut din femeie alt Hristos, punând deoparte și separat pe Dumnezeu Cuvântul și de altă parte omul, dogmatizând de aici două ipostase/subzistențe în Hristos și negând unirea potrivit ipostasei/subzistenței, potrivit căreia nu este coînchinat ca unul împreună cu altul, ci Iisus Hristos Fiul Unul Născut este înțeles Unul cinstit printr-o singură închinare împreună cu trupul Său. Apoi marele și sfântul Sinod de la Chalcedon, întrunit [în 451] pe vremea iubitorului de Dumnezeu împărat Marcian¹⁵, și care a anatemizat pe Dioscor¹⁶ și pe nenorocitul Eutyches¹⁷, care dogmatizau că după unirea culminantă potrivit ipostasei/subzistenței a lui Dumnezeu Cuvântul cu trupul, Unul și Același Hristos n-are două naturi, ci unirea s-a făcut din două naturi, dar a rezultat o singură natură amestecată și contopită. Pe lângă ele și cel al celor o sută șaiszeci și cinci de sfinți părinți reuniți în Constantinopol pe vremea lui Iustinian¹⁸ cu dumnezeiesc sfârșit, și care a anatemizat pe Origen¹⁹, numit și Adamantios,

¹³ Teodosie II, împărat în Răsărit, 408–450.

¹⁴ Nestorie, 386–450, monah antiohian ajuns patriarh al Constantinopolului între anii 428 și 431, pentru care cele două naturi în Hristos constituiau două persoane distincte, dioprosopism care l-a făcut să refuze Fecioarei Maria calitatea de Theotokos, acceptând-o doar pe cea de anthropotokos. Condamnat de Sinodul III Ecumenic de la Efes din anul 431, mort în exil în 451.

¹⁵ Marcian, 449–457.

¹⁶ Dioscor, patriarh miafizit al Alexandriei din 444 până în 451, a prezidat în 449 „sinodul tâlhăresc” de la Efes, pentru care a fost depus în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 454. Condamnarea sa a declanșat schisma antichalcedoniană a episcopatului chirilian din Orient.

¹⁷ *Dystyches Eutychēs*, joc de cuvinte în limba greacă. Eutyches, 380–456, arhimandrit din Constantinopol, partizan al sfântului Chiril al Alexandriei și adversar al dioprosopismului lui Nestorie, dar căzut în extrema opusă a monofizismului. Condamnat de patriarhul Flavian, reabilitat în 449 de „sinodul tâlhăresc” de la Efes și condamnat definitiv în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 456.

¹⁸ Iustinian I cel Mare, 527–565.

¹⁹ Origen, 185–254, erudit presbiter exeget și teolog conducător al școlii catehetice din Alexandria, iar ulterior al propriei sale școli din Cezareea Palestinei, unde a avut discipoli numeroși

pe Evagrie²⁰ și Didym²¹, împreună cu scrierile lor păgânești/eline, pe Teodor al Mopsuestiei²² și Diodor²³, învățătorul lui Nestorie, pe Sever²⁴, Petru²⁵ și Zoara²⁶ împreună cu lipsitele de cinstirea lui Dumnezeu lor dogme, precum și scrisoarea zisă a lui Iba²⁷ către Mari persanul, întărind bine-cinstitorile de Dumnezeu dogme ale sfântului și marelui Sinod al Patrulea. La fel și cel care pe vremea bine-cinstitorului de Dumnezeu împărat Constantin [al IV-lea]²⁸ a reunit în acest de Dumnezeu păzit Oraș om sută șaizeci de sfinți părinți, și care a anatemizat și i-a dezavuat pe Teodor al Faranului²⁹, Cyrus al Alexandriei³⁰, Honorius al Romei³¹, Sergios, Pyrrhus, Pavel și Petru³², care au fost întâi-stătători aici, precum și pe Macarie al Antiohiei³³ și pe Ștefan ucenicul său, pentru că spun că e o singură voire și lucrare în cele două naturi ale Unului Hristos Dumnezeuul nostru. Așadar, aceste sfinte Șase Sinoade Ecumenice, care au expus în chip bine-cinstitor și plăcut lui Dumnezeu dogmele nepătatei noastre credințe, a creștinilor, învățate de către de Dumnezeu predatele Evanghelii, ne-au predat o singură ipostasă/ subzistență a Unul Hristos Domnul și Dumnezeuul nostru, și au învățat că ale Unuia și Aceluiași sunt atât minunile, cât și pătimirile.

²⁰ Evagrie, 345–399, ucenic al Părinților capadocieni, diacon al sfântului Grigorie din Nazianz, devenit în 383 monah în Kellia și Nitria, autor de scrieri ascetice și mistice în care a sistematizat în limbaj teologic alexandrin origenian experiența Părinților deșertului.

²¹ Didym cel Orb, 313–398, exeget alexandrin și autor ascetic în tradiția origeniană.

²² Teodor, 350–428, exeget și teolog, reprezentant al școlii antiohiene, episcop al Mopsuestiei.

²³ Diodor, decedat circa 392, exeget și teolog, reprezentant al școlii antiohiene, episcop al Tarsului.

²⁴ Sever, 465–538, patriarh miafizit al Antiohiei între anii 512 și 518, mort în Egipt în exil în 543; principalul teolog al monofizismului, condamnat sub Iustinian de sinodul de la Constantinopol din 536.

²⁵ Petru, episcop al Apameii Siriei, adept al lui Sever al Antiohiei, condamnat sub Iustinian de sinodul de la Constantinopol din 536 și exilat.

²⁶ Zoaras, popular ascet sirian adept al lui Sever al Antiohiei condamnat sub Iustinian de sinodul de la Constantinopol din 536 și exilat.

²⁷ Ibas, episcop al Edessei între anii 435 și 457, teolog antiohian controversat, condamnat în 449 de sinodul tâlhăresc de la Efes și reabilitat în 451 de Sinodul de la Chalcedon.

²⁸ Constantin IV, împărat, 668–685.

²⁹ Teolog neochalcedonian, episcop în jurul anului 630 în Faran, Sinai.

³⁰ Cyrus, episcop în anii '20 ai secolului VII în Phasis, Georgia, iar între anii 630 și 642 patriarh al Alexandriei.

³¹ Papa Honorius, 625–638.

³² Patriarhi monotești ai Constantinopolului: Sergios (610–638), Pyrrhus (638–641 și 654), Pavel II (641–653) și Petru (654–666).

³³ Patriarh monotelit al Antiohiei, 656–681.

— împotriva icoanei lui Hristos

Cercetând și anchetând noi cu multă grijă și reflecție, cu însuflarea Atotsfântului Duh, am găsit ilicita artă a pictorilor blasfemiind față de dogma vitală a mântuirii noastre, adică față de economia lui Hristos, și răsturnând aceste sfinte Șase Sinoade Ecumenice adunate și insuflate de Dumnezeu, recomandându-l pe Nestorie, care divide într-o dualitate de fii pe Unicul Fiu și Cuvânt al lui Dumnezeu Care S-a făcut om pentru noi, dar și pe Arie, Dioscor, Eutyches și Sever, care dogmatizează o contopire și un amestec în cele două naturi ale Unului Hristos.

De aceea am socotit lucru drept ca prin această hotărâre³⁴ de față a noastră să demonstrăm amănunțit rătăcirea celor care le fac și venerează. Așadar, dat fiind că toți de Dumnezeu purtătorii noștri părinți și sfințele Sinoade Ecumenice așa ne-au predat curata, neîntinată și de Dumnezeu primita noastră credință și mărturisire încât nimeni să nu învețe vreun mod de diviziune sau contopire³⁵ în acea unire de nespus și de necunoscut, dincolo de minte și de gândire, a celor două naturi ale persoanei arătate una potrivit ipostasei/subzistenței, ce mai e atunci invenția lipsită de minte a pictorului de umbre care din pricina unei nenorocite lăcomii de câștig rușinos a întreprins lucrul de neîntreprins, și anume să dea formă cu mâini profane celor credute cu inima și mărturisite cu gura [*cf. Rm 10, 9*]? Fiindcă unul ca acesta a făcut o icoană numind-o „Hristos”; dar numele „Hristos” înseamnă Dumnezeu și om; prin urmare e o icoană a unui Dumnezeu și a unui om. Și atunci, așa cum par lucrurile zădărnice lor, fie a circumscris prin circumscrierea trupului creat de necircumscrisul dumnezeirii, fie a contopit acea unime de necontopit căzând în nelegiuirea contopirii, aducând de aici dumnezeirii două blasfemii: prin circumscris și prin contopire³⁶. Așadar, cine se închină lor se supune acelorași blasfemii și vai-ul lor rivalizează cu al amândurora, pentru că au căzut în rătăcire împreună cu Arie, Dioscor, Eutyches și erezia celor lipsiți de cap [bisericesc]³⁷.

Condamnați fiind însă de cei care gândesc bine pentru faptul că întreprind să picteze Natura divină de necuprins și de necircumscris a lui Hristos, se vor refugia într-o altă apărare vicleană zicând: „Facem icoana doar a trupului pe care l-am pipăit [*cf. 1 In 1, 1*] și împreună cu care am trăit [*cf. Bar 3, 38*]”; ceea ce este reaua-cinstire³⁸ [de Dumnezeu] și invenția relei demonizări nestoriene.

³⁴ Horou.

³⁵ Tropon diaireseōs ē synchyseōs.

³⁶ Perigraphēs kai synchyseōs.

³⁷ Akephalōn, nume dat miafiziților severieni lipsiți inițial de „cap” bisericesc.

³⁸ Dyssebeia.

Fiindcă și în aceasta trebuie observat că, dacă potrivit părinților ortodocși³⁹, trupul este deodată⁴⁰ trup și deodată trup al lui Dumnezeu Cuvântul, neprimind nicidecum noțiunea vreunei împărțiri, ci este în întregime asumat de natura divină și în întregime îndumnezeit, cum va fi el scindat și făcut să subziste de sine de cei care întreprind în chip lipsit de cinstirea⁴¹ lui Dumnezeu să facă asta? La fel stau lucrurile și în cazul sfântului fără suflet: căci asumând dumnezeirea Fiului în propria ei ipostasă/subzistență natura trupului, sufletul a mijlocit între dumnezeirea și grosimea trupului⁴². Și așa cum trupul este deodată trup și trup al lui Dumnezeu Cuvântul, tot așa sufletul este deodată suflet și suflet al lui Dumnezeu Cuvântul, sufletul fiind îndumnezeit ca și trupul și dumnezeirea existând neșeparabilă de ele chiar și în desfacerea sufletului de trup în pătimirea Lui de bunăvoie; fiindcă unde e sufletul lui Hristos, acolo e și dumnezeirea Lui, și unde e trupul lui Hristos, acolo e și dumnezeirea Lui. Deci, dacă în pătimire dumnezeirea a rămas inseparabilă de ele, cum divid atunci aceștia fără minte și plini de toată absurditatea trupul împletit cu dumnezeirea și îndumnezeit și încearcă să picteze o icoană chipurile a unui simplu om? Căci în aceasta cad într-o altă prăpastie a fărădelegii, separând trupul de dumnezeire și introducându-l ca subzistent de sine și dând trupului o altă persoană, pe care spun că o înfățișează în icoană, arătând prin asta că adaugă Treimii o a patra persoană și, pe lângă acestea, înfățișând ca neîndumnezeită natura asumată și îndumnezeită. Așadar, de aici pentru cei care cred că pictează o icoană a lui Hristos urmează fie că divinul este circumscris și contopit cu trupul, fie că trupul lui Hristos e neîndumnezeit și divizat și că dau trupului o persoană de sine subzistentă, asemănându-se în aceasta cu lupta împotriva lui Dumnezeu⁴³ a nestorienilor. Căzând deci într-o astfel de blasfemie și lipsă de cinstire a lui Dumnezeu⁴⁴, să se rușineze și sfiască și să înceteze cei care fac, doresc și venerază icoana făcută și numită în chip mincinos de ei a lui Hristos. Departe de noi să fie în mod egal atât diviziunea naturilor a lui Nestorie, cât și contopirea lui Arie, Dioscor, Eutyches și Sever, relele diametral opuse dar egale în lipsa de cinstire a lui Dumnezeu.

³⁹ Atanasie cel Mare, *Către Iovian*; PG 28, 532.

⁴⁰ Hama.

⁴¹ Asebōs.

⁴² Grigorie Teologul, *Cuvântările* 38, 13 și 45, 38; PG 36, 325C și 633D–636A.

⁴³ *Theomachia*.

⁴⁴ *Asebeia*.

— adevărata „icoană” a lui Hristos: Euharistia

Să se bucure și să se veselească și să îndrăznească cei care fac, iubesc și venerază cu suflet foarte sincer adevărata icoană a lui Hristos și o aduc jertfă spre mântuirea sufletului și a trupului; cea pe care Însuși biruitorul în cele sfinte și Dumnezeu, luând de la noi întreaga noastră frământătură, în vremea pătimirii Sale mântuitoare a predat-o celor inițiați de El ca întipărire și aducere-aminte foarte clară⁴⁵ a Lui; căci mergând El de bună-voie la cântata și de viață făcătoarea Sa moarte, „luând pâinea, a binecuvântat și mulțumind a frânt și a dat-o zicând: Luați, mâncați spre lăsarea păcatelor. Acesta este Trupul Meu. Asemenea și dând paharul a zis: Acesta este Sângele Meu. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea”⁴⁶, nu altă formă fiind aleasă de El din pământul care e sub cer ca întipărire⁴⁷ care poate să înfățișeze în icoană întruparea Sa. Iată deci icoana de viață făcătorului Său trup cea făcută cu cinste și în chip cinstit! Căci ce anume a urzit în aceasta atotînțeleptul Dumnezeu? Nu altceva decât să ne arate și să ne lămurească pe față nouă oamenilor taina economiei Sale: Că așa cum ceea ce a luat de la noi e doar o materie a ființei omenești desăvârșită în toate, dar ea nu trasează/conturează o persoană de sine consistentă, ca să intervină adăugarea unei persoane în dumnezeire, tot așa a poruncit să fie adusă jertfă această icoană, o materie excepțională, adică ființa pâinii, care nu figurează formă de om, ca să nu fie introdusă pe furiș o idolatrie. Așadar, așa cum trupul natural al lui Hristos este sfânt ca îndumnezeit, tot așa este evident că și acela [euharistic] prin instituire⁴⁸, adică sfânta lui icoană [euharistică], e sfânt ca îndumnezeit printr-o sfințire. Fiindcă, așa cum spuneam, acest lucru l-a realizat Stăpânul Hristos, ca așa cum trupul pe care l-a luat l-a îndumnezeit printr-o sfințire naturală plecând de la însăși unirea cu El, tot așa în chip asemănător a binevoit și cu pâinea euharistiei ca icoană nemincinoasă a trupului Său natural să devină prin venirea Sfântului Duh trup dumnezeiesc sfințit, prin mijlocirea preotului care face Jertfa [euharistică] printr-un transfer⁴⁹ din ceea ce este comun în ce este sfânt. Prin urmare, trupul natural al Domnului însuflețit și inteligent a fost uns de Duhul Sfânt [cf. *FAp* 10, 38] cu dumnezeirea Lui; la fel și de Dumnezeu predată icoană a trupului Său, dumnezeiasca Pâine, a fost umplută de Duh Sfânt împreună cu paharul Sângelui de viață purtător al

⁴⁵ *Typon kai anamnēsin.*

⁴⁶ *Mt* 26, 26–28; *Lc* 22, 19–20 și *1 Co* 11, 23–25.

⁴⁷ *Eidous ... ē typon.*

⁴⁸ *Thesei.*

⁴⁹ *En metenexei ... tēn anaphoran.*

coastei Sale. Prin urmare, ea s-a dovedit o icoană nemincinoasă a economiei în trup a lui Hristos Dumnezeu nostru, cum s-a spus mai sus, una pe care Însuși adevăratul Plămăditor al naturii noastre ne-a predat-o cu propriul glas. Dar reaua numire a celor fals numite icoane⁵⁰ nu-și are existența din predania lui Hristos, a apostolilor sau părinților, și n-au nici rugăciune care să o sfințească, pentru ca să fie transferată în ce este sfânt din ce este comun, ci ea rămâne comună și lipsită de cinste cum a realizat-o pictorul, și n-au nici rugăciune de sfințire, pentru ca să fie transferată în ce este sfânt din ce este comun, ci rămâne comună și lipsită de cinste cum a realizat-o zugravul.

— împotriva icoanelor sfinților

Iar dacă unii din cei ținuți în această rătăcire ar spune că în chip corect și bine-cinstitor de Dumnezeu au fost spuse de noi cele zise despre răsturnarea așa-zisei icoane „a lui Hristos” nu din pricina indivizibilității și necontopirii celor două naturi reunite în unica Lui ipostasă/subzistență, dar sunt nedumeriți din ce pricină facem interdicția să se facă icoanele preacuratei și preaslăvitei în sens propriu Născătoare de Dumnezeu, ale profeților, apostolilor și martirilor, care sunt simpli oameni și nu sunt din două naturi, din divinitate și umanitate, acestora trebuie să li se spună că, fiind răsturnată prima, nu mai e nevoie nici de ele. Vom spune totuși și cele privitoare la răsturnarea acestora.

Dat fiind că Biserica noastră catholică a creștinilor e la mijloc între iudaism și păgânism/elenism, nu participă la ritul obișnuit al niciunuia, ci umblă pe cărarea nouă a unei bune-cinstiri și inițieri în taine⁵¹ predate de Dumnezeu, atât neprimind jertfele sângeroase și arderile de tot ale iudaismului, cât și având repulsie și de facerea de idoli și slujba cultică adusă idolilor ale păgânismului/elenismului, care a devenit inițiatorul și inventatorul acestei respingătoare arte. Căci neavând el nădejdea unei învieri, și-a confecționat o jucărie demnă de le însuși, ca să înfățișeze prin această glumă pe cel neprezent ca prezent. Deci, dacă în ea [Biserică] nu e nimic din aceste lucruri străine, atunci trebuie scos afară din Biserica lui Hristos ca un lucru străin și această invenție a unor bărbați cu gândirea demonilor. Să înceteze deci orice gură care grăiește nedreptăți [cf. Is 9, 16] și insulte împotriva acestui aviz și vot primit de Dumnezeu. Căci sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu și au fost cinstiți de El cu demnitatea sfințeniei sunt vii pururea pentru Dumnezeu [cf. Rm 14, 8], chiar dacă s-au mutat de aici. Iar acela care gândește să-i înfățișeze printr-o artă/tehnică

⁵⁰ *He tōn pseudōnymōn eikonōn kakōnymia.*

⁵¹ *Eusebeias kai mystagōgias.*

moartă și urâtă, care nicicând n-a fost vie, ci a fost inventată ca zădărnice de păgânii potrivnici, e dovedit blasfemiator.

Cum îndrăznesc însă ei să picteze cu vulgara artă a păgânilor pe atot-lăudata Mamă a lui Dumnezeu, pe care a umbrit-o [cf. *Lc* 1, 35] plinătatea dumnezeirii [*Col* 2, 9], prin care ne-a strălucit Lumina neapropiată [cf. *1 Tim* 6, 16], pe cea mai înaltă decât cerurile și mai sfântă decât heruvimii? Sau pe cei care vor împărăți împreună cu Hristos [cf. *2 Tim* 2, 12] și vor șede pe tronuri împreună cu El să judece lumea [cf. *1 Co* 6, 2] și vor fi copărtași ai formei slavei Lui [cf. *Flp* 3, 21], ei, de care, cum spune Scriptura, lumea nu era vrednică [cf. *Evr* 11, 38], pe aceștia nu se rușinează să-i picteze cu arta păgânului? Fiindcă nu e permis creștinilor care au nădejdea învierii să se folosească de obiceiurile neamurilor care slujesc demonilor și să-i insulte într-o materie lipsită de slavă și moartă pe sfinții care vor străluci într-o astfel de slavă. Căci noi nu vom primi de la străini dovezile credinței noastre, pentru că Iisus i-a certat pe demoni chiar și atunci când spuneau că e Dumnezeu [cf. *Mc* 1, 24–25], socotind un lucru nedemn să primească mărturie de la niște demoni.

citate biblice

Pe lângă această hotărâre⁵² a noastră atent cercetată și reflectată, vom aduce și din de Dumnezeu insuflata Scriptură și aprobații noștri părinți mărturii clare în acord cu noi și întărind acest bine-cinstitor de Dumnezeu scop al nostru. Cine are experiența lor nu le va contrazice, iar cine nu le cunoaște să le învețe și să le țină ca fiind ale lui Dumnezeu. Mai întâi cuvântul din de Domnul rostita glăsuire care spune: (1) „Duh este Dumnezeu și cei care se închină Lui trebuie să I se închine în duh și adevăr” [*In* 4, 24], și iarăși: (2) „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată” [*In* 1, 18] și: (3) „Nici un glas al Lui n-ați auzit, nici o înfățișare a Lui n-ați văzut” [*In* 5, 37], și (4) cea care-i ferește pe cei care n-au văzut și au crezut” [*In* 20, 29]. Iar în Legea veche grăiește către Moise și către popor: (5) „Să nu-ți faci idol, nici asemănare a orice altceva din câte sunt în cer sus și pe pământ jos” [*Ieș* 20, 4; *Dt* 5, 8], pentru că (6) „în munte în mijlocul focului n-ați auzit glasul unor cuvinte și n-ați văzut o asemănare decât un glas” [*Dt* 4, 12]. Dar ei (7) „au schimbat slava Dumnezeului Celui nesticăcios într-o asemănare a unei icoane/imagini de om stricăcios și au venerat și au adus slujbă cultică creaturii împotriva Creatorului” [*Rm* 1, 23. 25]; și iarăși: (8) „Chiar dacă L-au cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem, căci umblăm prin credință, nu prin vedere” [*2 Co* 5, 16. 7], și

⁵² Dogma.

același spunea apodictic: „Prin urmare, credința e din auzire, iar auzirea printr-un cuvânt al lui Dumnezeu” [Rm 10, 17].

citate patristice

Aceleași lucruri le învață și ucenicii și urmașii apostolilor, de Dumnezeu arătătorii noștri părinți. (1) Spune deci vestitul purtător de stindard Epifanie al Ciprului⁵³: „Luați aminte la voi înșivă [cf. FAp 20, 28] și țineți predaniile, pe care le-ați primit [cf. 2 Tes 1, 15; 3, 16], și nu vă abateți nici la dreapta, nici la stânga [Pr 4, 27; Dt 2, 27]”, la care adaugă: „Și aveți în aducere-aminte, copii iubiți, și asta: să nu înălțați icoane în biserici, nici în cimitirele sfinților — ci, prin aducere-aminte, aveți pururea pe Dumnezeu în inimile voastre —, nici în casele comune; căci nu este îngăduit creștinului să se împrăștie prin ochi și prin vagabondările minții.” Acesta a întocmit spre răsturnarea facerii de icoane și alte tratate, pe care cei ce caută cu iubire de învățătură le vor găsi. (2) În chip asemănător spune în poemele sale și Grigorie Teologhisitorul⁵⁴: „Insultă este a avea credință în culori, și nu în inimă; căci cea în culori se șterge ușor, dar cea în adâncul minții mi-e dragă mie.”⁵⁵ (3) Iar Ioan Hrisostom⁵⁶ învață așa: „Prin scrieri ne delectăm de prezența sfinților, având în ele icoanele nu ale trupurilor, ci ale sufletelor lor; căci cele spuse de ei sunt icoane ale sufletelor lor.”⁵⁷ (4) „Cea mai mare cale spre găsirea a ce se cuvine”, spunea sfântul Vasile⁵⁸, „e meditarea de Dumnezeu insuflatelor Scripturi; fiindcă în ele se găsesc și indicațiile acțiunilor noastre și viețile fericitilor bărbați predate în scris ca niște icoane însuflețite ale conduitei potrivit lui Dumnezeu puse înainte spre imitarea faptelor lor potrivit lui Dumnezeu.”⁵⁹ (5) Iar Atanasie, luminătorul Alexandriei⁶⁰, spunea: „Cum poate să nu ne fie milă de cei care cinstesc creaturile? Pentru că aceia care văd se roagă la cele care nu văd și cei care aud la cele care nu aud; căci nicicând o creatură nu va fi mântuită de o creatură.”⁶¹ (6) În chip asemănător și Amfilohie al Iconiu-

⁵³ Sfântul Epifanie, 310–403, episcop niceean al Salaminiei Ciprului, autor de masive tratate ereziologice.

⁵⁴ Sfântul Grigorie din Nazianz, cca 330–390, între anii 379 și 381 arhiepiscop al Constantinopolului.

⁵⁵ Grigorie Teologul, *Poeme* I, 2, 31; PG 37, 913A.

⁵⁶ Sfântul Ioan Hrisostom, 349–407, preot în Antiohia și între anii 398 și 404 arhiepiscop al Constantinopolului.

⁵⁷ Ioan Hrisostom, *Omilie la Psalmul 145*, 2; PG 55, 521.

⁵⁸ Sfântul Vasile cel Mare, 330–379, arhiepiscop al Cezareii Capadociei.

⁵⁹ Vasile cel Mare, *Epistola* 2, 3; PG 32, 228C.

⁶⁰ Sfântul Atanasie cel Mare, 296–373, între anii 328 și 373 arhiepiscop al Alexandriei, de cinci ori exilat de împărații arieni.

⁶¹ Atanasie cel Mare, *Contra elinilor* 13; PG 25, 29A.

mului⁶² spune așa: „Grija noastră nu trebuie să fie să întipărim în tăblițe fețele sfinților prin culori, pentru că nu de ele avem nevoie, ci să imităm prin virtute conduita lor.”⁶³ (7) Cu aceștia consună și Teodot al Ancyrei, tovarășul de luptă al lui Chiril [al Alexandriei]⁶⁴ care învață despre aceleași lucruri așa: „Înfățișările sfinților le-am primit nu ca să le formăm din nou în icoane prin culori materiale, ci am fost învățați ca prin cele arătate despre ei în scrieri să le replicăm virtuțile ca pe niște icoane însufletite stârnindu-ne plecând de aici spre un zel asemănător lor. Să spună cei care înalță unele ca acestea de ce fel de foloase se bucură de la acestea sau spre ce vedere duhovnicească sunt ridicați prin aducerea-aminte de ele? Este evident că o astfel de invenție e zadarnică și născocirea unui meșteșug diavolesc [cf. Ef 6, 11].” (8) În chip asemănător și Eusebiu, ucenicul lui Pamfil⁶⁵, spune Augustei Constantia, care i-a cerut să-i trimită de el o icoană a lui Hristos, unele ca acestea: „Pentru că mi-ai scris și despre o icoană ca a lui Hristos dorind să-ți fie trimisă de noi, de care vorbești și pe care o numești icoană a lui Hristos? Oare pe cea adevărată și neschimbabilă, care poartă prin natură trăsăturile Lui, sau pe aceasta pe care a luat-o pentru noi când a îmbrăcat «figura formei unui sclav» [cf. Flp 2, 7]? Dar eu nu cred că tu o cauți pe cea a «formei lui Dumnezeu», învățată fiind o dată pentru totdeauna de El că «nici pe Tatăl nu-L cunoaște cineva decât numai Fiul, nici pe Fiul nu-L cunoaște cineva în chip vrednic decât Tatăl care L-a născut» [cf. Mt 11, 27].” Și după altele: „Ci negreșit să cauți icoana «formei» Lui «de sclav» și a trupului în care S-a îmbrăcat pentru noi. Dar am învățat că și acesta s-a amestecat cu slava dumnezeirii și «elementul muritor a fost absorbit de viață» [2 Co 5, 4].” Și după puține: „Cine ar fi atunci în stare să traseze cu culori și desene moarte și neînsufletite scânteiurile luminoase și fulgerătoare ale unei asemenea demnități și slave, atunci când până și dumnezeieștii ucenici n-au suportat să privească la El pe munte, ci au căzut cu fața la pământ [Mt 17, 6], mărturisind că lucrul văzut era insuportabil. Deci dacă atunci forma lui trupească avea atâta putere transformată fiind de dumnezeirea care locuia în ea, ce trebuie spus atunci când, dezbrăcând mortalitatea și spălând de pe el stricăciunea, a transformat înfățișarea formei sclavului în slava Stăpânului și Dumnezeu după biruința asupra morții, după suirea la ceruri, după șederea

⁶² Sfântul Amfilohie, 340–394, văr cu Grigorie din Nazianz, intim cu Vasile cel Mare, episcop al Iconiumului.

⁶³ Amfilohie, *Cuvânt de laudă la sfântul Vasile*, frag. XI; ed. Datema, p. 236.

⁶⁴ Sfântul Chiril, între anii 412 și 444 patriarh al Alexandriei.

⁶⁵ Eusebiu, 263–339, prolific istoric și scriitor bisericesc cu simpatii origeniene și ariene, din 314 episcop al Cezareii Palestinei.

de-a dreapta Tatălui pe tronul împărăției, după odihna la sânurile de nenumit și de necuprins ale Tatălui, spre care urcând și reșezat fiind, puterile cerești îl aclamau zicând: «Ridicați căpetenii porțile voastre și vă ridicați porți veșnice, și va intra Împăratul slavei» [Ps 23, 7. 9].”

Strângând, așadar, aceste mărturii scripturistice și patristice în hotărârea noastră prezentă am pus la un loc puține din multe ca să nu se întindă și să devină prea lungă, fiind multe altele pe care le-am lăsat intenționat deoparte din pricina mulțimii lor nesfârșite.

hotărârea

Fiind deci solid edificați de către de Dumnezeu insufletele Scripturi și fericirii părinți și rezemându-ne picioarele pe piatra slujbei cultice dumnezeiești în duh și adevăr [cf. In 4, 23], în numele Sfintei Treimi mai presus de ființă și obârșie de viață, ajunși un singur gând noi toți cei îmbrăcați în demnitatea preoției hotărâm⁶⁶ să fie respinsă, străină și repugnantă din Biserica creștină orice icoană făcută din orice fel de materie cu răul meșteșug al pictorilor. Nici un om să nu mai îndrăznească, așadar, să se îndeletnicească cu o astfel de îndeletnicire lipsită de cinstirea lui Dumnezeu și necuvioasă. Iar acela care de acum înainte va îndrăzni să facă o icoană sau să i se închine sau să o pună într-o biserică sau casă particulară, sau să o ascundă, dacă e episcop, presbiter sau diacon, să fie depus; iar dacă e monah sau laic, să fie anatemitizat și să dea socoteală legilor imperiale ca un potrivnic al poruncilor lui Dumnezeu și dușman al învățăturilor părinților.

Hotărâm însă și asta: să nu îndrăznească însă vreun om, oricare ar fi el, în fruntea unei biserici a lui Dumnezeu sau a unei sfinte case, ca sub pretextul micșorării acestei rătăcirii a icoanelor să-și pună mâinile pe sfintele vase închinat lui Dumnezeu pentru a le schimba din pricină că sunt niște figurine⁶⁷. Nici pe draperii de îmbrăcăminte sau alte văluri sau pe orice alt lucru consacrat unei slujiri sfinte, ca să nu devină de nefolosit. Iar dacă ar voi cineva, luând putere de la Dumnezeu, să transforme acele vase sau țesături, să nu îndrăznească să facă asta fără avizul și știința preasfântului și preafericitului nostru patriarh ecumenic și fără permisiunea preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri părinți, ca nu cumva cu acest pretext să umilească diavolul Biserica lui Dumnezeu; nici vreunul din oficiali sau din subordonații lui din tagma laică să nu-și pună mâna cu acest pretext pe lăcașurile dumnezeiești și să le facă captive lor, cum s-au făcut înainte unele ca acestea de unii purtați fără rânduială.

⁶⁶ *Horizomen.*

⁶⁷ *Enzōda.*

anateme

Așa stând și așa fiind acum frumos fixate prin harul lui Dumnezeu aceste lucruri, am judecat drept ca în acest înscris al nostru catholic și plăcut lui Dumnezeu să promulgăm și hotărâri sub formă de articole⁶⁸, fiindcă și noi suntem de părere, ca să vorbim ca apostolul, că avem duhul lui Hristos [cf. 1 Co 7, 40]. Și așa cum cei dinaintea noastră, când au crezut în aceleași lucruri, au grăit cele hotărâte de ei în chip sinodal, tot așa și noi credem în același lucru, de aceea și grăim [cf. 2 Co 4, 13], hotărând și noi în chip consecvent și într-un glas, după unele hotărâri patristice puse mai sus, cele care ni s-au părut nouă,

(1) Dacă nu mărturisește cineva potrivit predaniilor apostolice și patristice că în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt e una și aceeași dumnezeire, așa cum este una și aceeași natură, ființă, voință, lucrare, putere, stăpânire și autoritate slăvită în trei ipostase sau Persoane, să fie anatema.

(2) Dacă nu mărturisește cineva că Unul din Sfânta Treime, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu și Tatăl, Domnul nostru Iisus Hristos, născut din Tatăl mai înainte de veci potrivit dumnezeirii, S-a pogorât din ceruri în zilele de pe urmă spre mântuirea noastră, S-a întrupat din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a născut din ea dincolo de orice înțelegere a minții oamenilor, să fie anatema.

(3) Dacă nu mărturisește cineva că Emanuel e Dumnezeu adevărat și așa sfânta Fecioară e Născătoare de Dumnezeu, pentru că a născut trupește pe Cuvântul din Dumnezeu Care S-a făcut trup, să fie anatema.

(4) Dacă nu mărturisește cineva pe Cuvântul lui Dumnezeu Tatăl că s-a unit cu trup potrivit ipostasei și este un Hristos împreună cu trupul său, adică Același deodată Dumnezeu și om, să fie anatema.

(5) Dacă nu mărturisește cineva că trupul Domnului este de viață făcător și este propriu Cuvântului din Dumnezeu Tatăl, ci că e al altuia decât El, unit cu El prin demnitate, având adică numai o locuire divină, și nu e mai degrabă făcător de viață, cum spuneam, pentru că a devenit propriu Cuvântului Care poate să le facă vii pe toate, să fie anatema.

(6) Dacă nu mărturisește cineva două naturi în Unul Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, și două voințe naturale și lucrări naturale în comuniune și indivizibil, neschimbabil, de neîmpărțit și de necontopit, potrivit învățaturii sfinților părinți, să fie anatema.

(7) Dacă nu mărturisește cineva că Domnul nostru Iisus Hristos șade împreună cu Dumnezeu și Tatăl unit cu ceea ce a asumat, adică cu trupul

⁶⁸ *Horous kephalaiōdeis.*

Său însuflețit de un suflet rațional și inteligent, și așa va veni iarăși cu slava Tatălui Său să judece viii și morții, nici numai trup, „dar nici netrupesc, ci prin rațiuni pe care El Însuși le știe cu un trup mai deiform, ca să fie văzut de cei care L-au împins și să rămână Dumnezeu în afara grosimii”⁶⁹, să fie anatema.

(8) Dacă s-ar strădui cineva să observe prin culori materiale dumnezeiescul contur⁷⁰ al lui Dumnezeu Cuvântul potrivit întrupării Lui și nu să se închine din toată inima cu ochii minții Celui care șade dincolo de strălucirea soarelui de-a dreapta lui Dumnezeu pe tronul slavei [cf. Mc 16, 19; Mt 25, 31], să fie anatema.

(9) Dacă s-ar strădui cineva să circumscrie prin culori materiale în icoane în chip omenesc ființa și ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul din pricină că S-a făcut trup, și nu-L teologhisește mai degrabă Dumnezeu și fiind cu nimic mai puțin necircumscriptibil și după întrupare, să fie anatema.

(10) Dacă ar încerca cineva să zugrăvească în icoană unirea indivizibilă potrivit ipostasei a naturii lui Dumnezeu Cuvântul cu trup, adică rezultatul unic de necontopit și de neîmpărțit din acestea, numind-o „Hristos”, nume care arată un Dumnezeu și un om, ca de aici să apară monstrozitatea contopirii celor două natură, să fie anatema.

(11) Dacă divide cineva mental trupul unit de ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul socotindu-l că e un simplu trup, ca plecând de aici să se străduiască să-l picteze în icoană, să fie anatema.

(12) Dacă divide cineva pe Hristos în două ipostase, punând de o parte pe Fiul lui Dumnezeu și de cealaltă parte pe Fiul Fecioarei Maria și nu-L mărturisește Unul și Același, ci mărturisind că între ei s-a făcut o unire relațională iar plecând de aici ar picta în icoană pe fiul Fecioarei ca având ipostasă proprie, să fie anatema.

(13) Dacă ar picta cineva în icoană trupul îndumnezeit prin unirea sa cu Dumnezeu Cuvântul, fiindcă îl divide de dumnezeirea care l-a asumat și îndumnezeit și plecând de aici îl face neîndumnezeit, să fie anatema.

(14) Dacă ar încerca cineva să dea formă prin culori materiale lui Dumnezeu Cuvântul care, „deși era în forma lui Dumnezeu a luat în propria ipostasă/subzistență formă de sclav [cf. Flp 2, 6-7] și s-a făcut asemenea nouă în toate afară de păcat [Evr 4, 15]”⁷¹, ca fiind, chipurile, un simplu om și să-l separe de dumnezeirea inseparabilă și neschimbabilă, pentru că introduce o pătrime în sfânta și obârșie de viață Treime, să fie anatema.

⁶⁹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 40, 45; PG 36, 424C.

⁷⁰ *Ton theion charaktēra*.

⁷¹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 23; PG 35, 1160C; Flp 2, 6-7.

(15) Dacă nu mărturisește cineva pe sfânta Pururea Fecioară Maria în sens propriu și real Născătoare de Dumnezeu și că e dincolo de orice creatură văzută și nevăzută și nu cere cu credință sinceră soliile ei ca una care are îndrăznire la Dumnezeuul nostru Cel născut din ea, să fie anatema.

(16) Dacă s-ar strădui cineva să înalțe înfățișările⁷² tuturor sfinților în icoane însuflețite și mute din culori materiale și care n-aduc nici un folos — căci ideea e zadarnică și o născocire a unui meșteșug diavolesc —, și nu pictează mai degrabă în el însuși ca pe niște icoane însuflețite virtuțile lor prin cele arătate despre ei în scrieri și plecând de aici se străduiește spre un zel asemănător lor, cum au spus dumnezeieștii noștri părinți⁷³, să fie anatema.

(17) Dacă nu mărturisește cineva că toți sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu înainte de Lege, în Lege și sub har, din veac și până astăzi sunt scumpi înaintea Lui cu suflet și trup și nu cere rugăciunile lor ca ale unora care potrivit predaniei bisericesti au îndrăznire să intervină cu soli pentru lume, să fie anatema.

(18) Dacă nu mărturisește cineva învierea morților, judecata și răsplătirea vrednică dată fiecăruia pe dreptele talgere ale balanței lui Dumnezeu și că n-are sfârșit nici pedeapsa, nici împărăția cerurilor, căci potrivit dumnezeiescului apostol [Pavel], „Împărăția lui Dumnezeu nu e mâncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt” [Rm 14, 17], să fie anatema.

(19) Dacă nu primește cineva acest sfânt sinod ecumenic al nostru, al șaptelea, ci îl defăimează în orice chip și nu îmbrățișează cu toată deplina certitudine cele hotărâte de el potrivit învățaturii de Dumnezeu insuflătei Scripturi, să aibă anatema de la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și de cele șapte sinoade ecumenice.

sanctiune

Decretate fiind, așadar, toate acestea cu exactitate și purtare de grijă, hotărâm că nimănui nu-i este îngăduit să propovăduiască, scrie, alcătuiască, gândească și să învețe altfel; iar cei care îndrăznesc să alcătuiască o altă credință sau să o învețe și predea celor care vor să vină la cunoașterea adevărului de la o erezie sau să introducă fie vreo expresie nouă, fie născocirea unei exprimări pentru răsturnarea celor hotărâte de noi acum, dacă sunt episcopi sau clerici, să fie depuși episcopii din episcopat, și clericii din cler, iar dacă sunt monahi sau laici, să fie anatemizați.

⁷² Ideas.

⁷³ Cf. mai sus citatul din Teodot al Ancyrei.

aclamații

Preadumnezeieștii împărați Constantin și Leon au zis:

— Să spună sfântul sinod ecumenic dacă prezenta hotărâre citită a fost pronunțată cu consimțământul tuturor preaevlavioșilor episcopi.

Sfântul Sinod a strigat:

— Toți credem așa!

Toți gândim același lucru!

Toți am semnat în consens cu bucurie!

Toți credem ortodox!

Toți ne închinăm aducându-ne în chip înțelegător slujba dumnezeirii înțelegătoare!

Aceasta e credința apostolilor, aceasta e credința părinților, aceasta e credința ortodocșilor!

Așa se închinau toți aducându-și slujba lui Dumnezeu!

Mulți ani împăraților!

Păzește-i, Doamne, pe luminătorii păcii!

Viață bine-cinstitoare de Dumnezeu dă-le, Doamne!

Pentru Constantin și Leon, veșnică pomenire!

Voi sunteți pacea lumii! Credința voastră să vă păzească!

Pe Hristos cinstiți, și El vă va păzi!

Ortodoxia voi ați întărit!

Departa fie pizma de împărăția lor!

Păzească Dumnezeu stăpânirea voastră!

Să dea pace Dumnezeu împărăției voastre!

Viața voastră e viața ortodocșilor!

Împărate ceresc, păzește-i pe împărații pământești!

Prin voi s-a întors la pace Biserica a toată lumea!

Voi sunteți luminătorii ortodoxiei!

Păzește-i, Doamne, pe luminătorii ortodoxiei!

Veșnică pomenire lui Constantin și Leon!

Pentru noul Constantin, preabinecinstitorul de Dumnezeu împărat, mulți ani!

Păzește-l, Doamne, pe cel din stirpe ortodoxă!

Viață bine-cinstitoare de Dumnezeu dă-i, Doamne!

Departa fie pizma de împărăția lor!

Preabinecinstitoare de Dumnezeu Auguste, mulți ani!

Păzește-o, Doamne, pe cea bine-cinstitoare și ortodoxă!

Departa fie pizma de împărăția voastră!

Dumnezeu să păzească stăpânirea voastră!

Dumnezeu să dea pace împărăției voastre!

Necontopirea economiei lui Hristos voi ați lămurit!
Indivizibilitatea celor două naturi ale lui Hristos voi mai tare ați propovăduit!

Dogmele sfintelor șase sinoade ecumenice voi ați întărit!
Toată idolatria voi ați nimicrit!
Asupra învățătorilor acestei erezii ați triumfat!
Pe cei care gândesc cele contrare voi i-ați înfierat!
Gândul cacodocșilor Germanos, Gheorghe și Mansur voi l-ați nimicrit!
Pentru Germanos, duplicitarul și xilolatrul, anatema!
Pentru Gheorghe cel de un gând cu el și falsificator al învățăturilor părinților, anatema!

Pentru Mansur, cel cu rău nume și gândire de saraken, anatema!
Pentru Mansur, iconolatrul și falsificatorul, anatema!
Pentru Mansur, învățătorul lipsei de cinstire a lui Dumnezeu și răstăl-măcitorul dumnezeieștii Scripturi, anatema!
Treimea i-a surpat pe aceștia trei!

„Interogațiile” împăratului Constantin V¹ fragmente

<din prima serie de „interogații”>

1. Sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu, a noastră, a tuturor creștinilor, a primit să mărturisească așa: că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Care există simplu prin natură, S-a întrupat din Preasfânta și preacurata Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, nu schimbând dumnezeirea în trup, nici trupul făcând un adaos la dumnezeire, ci cele două naturi convenind într-o unică unire de necontopit a divinității și umanității, Același este unul potrivit ipostasei una, adică este dublu într-o singură persoană, și dacă orice icoană e recunoscută ca produs al unui prototip.

2. ... și dacă există în chip frumos, atunci ea [icoana] este de-o-ființă² cu realitatea iconizată.

3. ... ca să fie salvat întregul, fiindcă altfel nu e icoană.

4. Căutăm să aflăm de la voi cum e cu puțință să fie pictat, adică înfățișat în icoane, Domnul nostru Iisus Hristos, Care e o singură persoană din două naturi, imaterială și materială, o singură persoană, printr-o unire de necontopit. Imaterialului îi urmează și nepictarea, precum deja și lipsa de înfățișare și nefigurabilul.

5. Pentru că are și altă natură imaterială unită cu trupul și este unul cu cele două naturi ale Sale, iar persoana, adică ipostasa Lui, e inseparabilă de cele două naturi ale Lui, de aceea nu credem că e cu puțință să fie circumscris, întrucât trasatul e o singură persoană și cine circumscrie acea persoană e evident că a circumscris și natura divină, care e de necircumscris.

¹ Citate de sfântul patriarh Nichifor în „Antireticele” sale din anii 814–829 (PG 100, 205–533) și colectate de G. Ostrogosky, *Studien zu Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Breslau, 1929 și de Hennephof, *Textus byzantini ad iconomachiam pertinentes*, Leiden, 1969.

² *Homoousion*.

Și vedeți unde vă duce cuvântul vostru. Căci după voi ar trebui să existe o natură fără proprietăți, lucrul cel mai uimitor, și să nu i se acorde o proprietate nici uneia din naturile din Hristos.

Acestea va și fi trupul, ca precum este concrescut și coînființat cu Cuvântul și a moștenit în chip natural toate proprietățile plecând de la care e caracterizată ființa Lui, să fie și de-o-ființă cu El.

6. ... întrucât după aceea unire acțiunea e inseparabilă, cum mărturisim în dogmă, dacă [pictorul] face icoana doar a trupului, acordă trupului și o persoană proprie, și prin aceasta Treimea devine pătrime, adică trei persoane în dumnezeire și una a umanității, și e rău asta.

... întrucât Cuvântul e necircumscribibil, la fel și trupul.

7. ... pentru că și de la trup, și numai de la el, [pictorul] circumscrie fața/persoana proprie a unui simplu om.

8. ... cu alte cuvinte, trasând o față/persoană și făcând din Hristos o creatură și numai o creatură, nici natura divină nu mai este în El,

... [și face ca] odată cu trupul să fie cocircumscribibil în chip natural și Cuvântul.

9. ... iar dacă nu e separat, este negreșit cocircumscribibil.

10. ... fiindcă e cu neputință să existe icoană care să nu arate forma trăsăturii prototipului a cărui față/persoană este.

11. ... fiindcă e cu neputință pentru Cel ce este din două naturi într-o singură față/persoană ca pentru o natură să înfățișăm în icoană o față, iar pentru alta să rămână fără față/impersonală.

12. ... pentru că icoana este icoana unei fețe/persoane, prin ea natura divină e fără față/impersonală întrucât e necircumscribibilă.

13. ... ci sau divinul e cocircumscribibil în icoana aceea, întrucât Hristos e o față/persoană dintr-o dualitate, sau Hristos este înțeles doar un simplu om și el este înfățișat în icoană așa, întrucât icoana este icoană a unei fețe/persoane și divinul e necircumscribibil.

14. ... cel care a făcut icoana aceea spune că e o icoană a lui Hristos, iar numele Hristos se știe că arată nu numai un om, ci și un Dumnezeu.

15. ... și cum putem da acelei icoane un nume și de Dumnezeu și de om, care însemnează natura divină și umană, ci care poate trasa doar natura unui om, nu natura divină de necuprins?

<din seria a doua de „interogații”>

16. Ne-am gândit să vă întrebăm și un alt punct, gândindu-ne că acela care a făcut această icoană a lui Hristos, despre care am pus în mișcare acest cuvânt, n-a intrat în adâncul dogmei unirii necontopite a celor două naturi ale lui Hristos.

17. Acel Unul care a ajuns la o singură persoană plecând de la amândouă [naturile], cum poate fi înfățișat în icoană când o natură divină nu este circumscrisă?

18. ... știind dinainte potrivit dumnezeirii Sale moartea și învierea Lui și înălțarea la ceruri și ca să avem neconținut pomenirea înomenirii Lui noi cei care am crezut în El ziua și noaptea...

19. ... a poruncit sfinților Săi ucenici și apostoli să predea printr-un lucru care i-a plăcut o întipărire drept trup al Său, ca prin aducerea lui de către preoți, chiar dacă se face prin participare și instituire, să-l primim ca în sens propriu și real Trupul Lui.

20. Și chiar dacă vom voi să o considerăm ca icoană a Trupului Său, ca fiind produsă plecând de la acela, o avem ca formare³ a Trupului Său.

21. Ce? O icoană a trupului Său e și pâinea pe care o luăm, care dă formă⁴ trupului Său ca una care devine întipărire a acelu trup.

22. ... nu orice pâine e Trupul Lui, cum nu orice vin e Sângele Lui, decât cel adus prin consacrarea preoțească din starea făcută de mână în cea nefăcută de mână.

23. <la sfârșitul tratatului său, concluzionând cuvântul tratează și unele ca acestea: legându-se mai întâi cu osândire dacă vreunul din lucrurile de care a vorbit acum a creat impresia că s-a înstrăinat de Hristos și plecând de aici s-a înfuriat împotriva icoanei Lui, și pentru care pune înainte o apărare de unde i-a venit lui asta. Spune că de când cei din neamul și apropiatii lui s-au revoltat făcând o revoluție, și chiar înainte de asta a circulat despre el la cei mulți reproșul că a arătat în public înstrăinarea lui de Dumnezeu, și așa este judecat de cei mai mulți. Apoi cu jurăminte înfricoșătoare și foarte multe, cum obișnuia să vină în contra poruncilor Evangheliei, se sârguia să convingă sau, mai adevărat spus, să ia în zeflemea prin sperjurul său, că n-a ajuns așa ceva nici prin faptă, nici prin cuvânt și că, punând votul și judecata despre această dogmă în mâinile episcopilor prezenți, va aștepta cele hotărâte de ei, coborându-se puțin și întorcându-se ca de obicei din aceste cuvinte plăsmuite la sine însuși, se arată ca judecător și dascăl el însuși.>

24. ... că dacă vă vom convinge că vorbim bine despre această singură icoană, atunci vom putea să vă aducem înaintea voastră și alte observații și despre celelalte icoane, ca să judecați și despre acelea. Căci va trebui să fim încântați de judecata voastră când vă veți pune de acord și cu ceilalți episcopi și veți da mărturii plecând de la motive bine întemeiate.

³ *Morphōsin.*

⁴ *Morphazōn.*

<dintr-o altă „interogație”>

25. De unde vine deci și ce lege ne poruncește să ne închinăm unei icoane a lui Hristos?

26. Acest lucru [a primi închinare] se cuvine împăraților, oameni ca și noi, și celor cărora li s-a hărăzit să stăpânească pe pământ, dar nu se potrivește deloc pentru Hristos.

27. Pentru că elinii/păgânii au credințele elinilor/păgânilor — căci la aceia este o astfel de născocire —, creștinilor nu le este însă cu puțință să facă asta.

28. Întipăririi Crucii ne închinăm din pricina Celui ce a fost întins pe ea.

29. Dar odată cu icoanele lui Hristos sunt pictate și alte lucruri urâte și interzise, ca de pildă iadul călcat în picioare la înviere, diavolul zămislit și doborât și altele de acest fel, și primesc închinare în ascuns și ele.

30. Înainte de pătimirea și învierea lui Hristos îl circumscrim pe Hristos. Dar ce vei spune după învierea Lui? Pentru că lucrurile nu mai stau în aceleași cadre. Căci de acum trupul lui Hristos e nesupus stricăciunii și a moștenit nemurirea. Unde deci îl vor încăpea pentru tine cele ale circumscrierii și cum va putea fi circumscris Cel ce a intrat la ucenici prin ușile încuiate și n-a fost reținut de nici o piedică?

31. Scris este: „Nu vei face asemănare la nimic din câte sunt în cer sus și câte sunt pe pământ jos și câte sunt în apele de sub pământ” [Ieș 20, 4; Dt 5, 8]. De aceea nu e îngăduit a-L înfățișa în icoană pe Hristos.

32. Să admitem că acestea stau așa, dar unde ți-a fost legiferat aici să faci o asemănare a lui Dumnezeu?

33. Aceste asemănări nu trebuie închinare și cinstitute din pricina timpului, pentru că închinarea lor n-a fost predată de la început.

34. Pentru că în ele [lăcașurile sfinte] vedem și icoane de animale sălbatice, dobitoace, păsări și alte viețuitoare, și la cele sfinte ne închinăm ca la unele sfinte, dar din pricina acelorora nu și la acestea. Așa și dacă vedem o icoană a lui Hristos, ne închinăm la ce e sfânt, nu la icoană, și de aceea în afara acestora [lăcașurile sfinte] icoana nu trebuie să fie închinată.

35. Pentru că și cele ale lui Hristos s-au risipit și au căzut, logic ar fi ca și cele ale sfinților să se fi dus și ele și ce a mai rămas să nu mai fie vrednic nici măcar de aducere-aminte.

36. Sfinte sunt aceste [lăcașuri] din pricina jertfelor săvârșite, a rugăciunilor sfinte și invocărilor rostite la întemeierile lor.

Eusebiu al Cezareii¹
Epistola către Constantia²
fragmente³

1. <căci spune cuvânt de cuvânt așa:>

Căci numai Acesta după Dumnezeu Cel mai de sus și Tată este „drept și a iubit dreptatea” [Ps 10, 7].

2. <apoi tratând simbolic ca pe o icoană a lui Hristos cele privitoare la Aaron arhiereul Legii și acel veșmânt arhieresc și comparând cele privitoare la turbanul lui [Ieș 28, 21 ș.a.], spune:>

Avem și noi „un arhiereu mare care a strălucit cerurile, pe Iisus Fiul lui Dumnezeu” [Evr 4, 14], ale Cărui cele mai înalte și mai ascunse aspecte ale dumnezeirii Lui care trec dincolo de toată creația sunt învăluite de vălul dumnezeieștii eternități și nenașteri a Tatălui.

3. <căci aducându-L în continuare pe Tatăl drept Cap al lui Hristos, nu primește în chip apostolic acest cuvânt apostolic; la care adaugă:>

Cununa de pe fruntea sa care avea înscris Numele de nespus [cf. Ieș 28, 36] arăta cinstita denumire a împărăției și stăpânirii lui Dumnezeu; pe care Tatăl Cel mai de sus și singur a dăruit-o numai Unului Său Născut, arătându-L doar pe El Dumnezeu, Domn și Împărat a toate după El Însuși.

4. <apoi, ajungând iarăși la haina preotului [cf. Lv 16, 4], spune:>

Dat fiind că își are natura din pământ, inul se înțelege în chip verosimil drept trupul lui Hristos luat de la natura omului.

5. <de aceea atribuie și pătimirile dumnezeirii Fiului, ca una care, spun ei, și pune în mișcare trupul Său și pătimește, iar sângele Lui e al lui Dumnezeu, nu al unui om. Acestea le întărește Eusebiu prin faptul că spune lămurit:>

¹ Eusebiu, 263–339, din 314 episcop al Cezareii Palestinei.

² Flavia Iulia Constantia, 293–330, sora împăratului Constantin cel Mare și soția împăratului Licinius. În onoarea ei Tomisul din Scythia Minor/Dobrogea a fost numit Constantia/Constanța de astăzi.

³ Ed. Annette von Stockhausen: *Die ikonoklastische Synode von Hieria*, 2002, p. 97–105, fragmente transmise în critica patriarhului Nichifor Mărturisitorul.

Cuvântul a suportat moartea noastră.

6. <de aceea în cele ale economiei îl introduce servitor pe Unul-Născut spunând:>

Tatăl Lui, Dumnezeuul Împărat a toate, primindu-L servitor adevărat al blândeței și bunătății Lui și mare realizator al mântuirii a toate, spune: „Șezi de-a dreapta Mea...” [Ps 109, 1].

7. <în chip asemănător și Eusebiu al lui Pamfil spune Constantiei Augusta, care i-a cerut săi trimită o icoană a lui Hristos, unele ca acestea:>

Întrucât ne-ai scris despre o icoană, ca și cum ar putea fi una a lui Hristos, vrând să-ți fie trimisă de noi, de care vorbești și cel fel de icoană a lui Hristos e cea de care vorbești? Nu știi de unde plecând ne poruncești să fie pictată o icoană a Mântuitorului nostru. Ce fel de icoană a lui Hristos cauți? Pe cea adevărată și neschimbabilă și care poartă prin natura ei trăsăturile Lui, sau pe aceasta, pe care a luat-o asupra Lui pentru noi când S-a îmbrăcat în figura formei unui sclav? Căci, luând formă de sclav⁴, Cuvântul lui Dumnezeu și Dumnezeu a condamnat păcatul în asemănarea unei cărni de păcat, cum spune dumnezeiescul apostol [Flp 2, 7 și Rm 8, 3]. Așa ne-a eliberat de vechea amărăciune și sclavie față de demoni, răscumpărându-ne prin scumpul Său sânge [cf. 1 Ptr 1, 19]. Deci, revenindu-I două forme⁵, nu cred că într-adevăr cauți o icoană a formei lui Dumnezeu, învățată fiind odată de El, pentru că nici pe Tatăl nu L-a cunoscut cineva decât numai Fiul, nici pe Fiul nu L-ar putea cunoaște în chip demn cineva, decât numai Tatăl care L-a născut [cf. Mt 11, 27].

8. <Și puțin mai încolo spune:>

Căci negreșit cauți una [o icoană] a formei de sclav și a cărnii în care S-a îmbrăcat pentru noi. Dar și aceasta am fost învățați că s-a amestecat cu slava dumnezeirii și ce e muritor a fost înghițit de viață” [2 Co 5, 4]. Și nu e ceva minunat dacă după urcarea la ceruri a apărut așa ceva, când chiar și atunci când Dumnezeu Cuvântul a trăit pe pământ le-a arătat celor mai puțin învățați în cuvintele Lui ca o arvună prealabilă vederea Împărăției Lui, transformând⁶ forma Lui de sclav și arătând-o pe munte dincolo de natura omenească când fața Lui a fulgerat ca soarele și hainele Lui ca lumina [Mt 17, 1]. Cine ar fi deci în stare să traseze în culori și desene moarte și neînsuflețite strălucirile scânteietoare și fulgerătoare ale unei astfel de demnități și slave, când nici dumnezeieștii ucenici n-au suportat să-L privească arătat în acest mod, ci au căzut cu fața la pământ [Mt 17, 6],

⁴ *Morphēn doulou.*

⁵ *Dyo morphai.*

⁶ *Metabalōn.*

mărturisind că lucrul văzut de ei e imposibil. Deci, dacă forma Lui în trup a dobândit o atât de mare putere, transformată fiind în dumnezeirea care locuia în ea, ce trebuie spus atunci când, dezbrăcând mortalitatea și spălând stricăciunea, a transformat⁷ înfățișarea formei de sclav în slava Stăpânului Dumnezeu după biruința asupra morții, după urcarea la ceruri și după șederea de-a dreapta Tatălui pe tronul slavei, după odihna Sa în sânurile de nenumit și de nespus ale Tatălui, în care urcând și restabilit fiind, puterile cerești l-au lăudat spunând: „Ridicați căpetenii porțile și vă ridicați porți veșnice și va intra Împăratul slavei” [Ps 23, 7].

9. ... ci s-a schimbat la formă, a ajuns nemuritor și este nesupus stricăciunii.

10. <și adaugă:>

Prin urmare, ajunsă în unele ca acestea, și forma Lui de sclav s-a transformat⁸ în întregime în lumina Sa de nespus și de nepovestit, lumină cuvenită lui Dumnezeu Cuvântul „pe care ochiul n-a văzut-o, urechea n-a auzit-o și la inima omului nu s-a urcat” [1 Co 2, 9].

11. <să examinăm și cele ce scrie despre acestea:>

Cum ar putea deci ajunge cineva la aceste lucruri imposibile? cum ar putea zugrăvi cineva o icoană a acestei forme atât de minunate și insesizabile, dacă trebuie să mai numim formă ființa divină și inteligentă?

12. <purtați fiind plecând de aici spre altă acuzație și insultă a Bisericii catholice, neevlaviosul spune:>

Dacă n-ar zugrăvi cineva în chip asemănător cu neamurile necredincioase cele absolut neverosimile, ca un pictor care pictează lucruri neverosimile. Căci așa cum sunt și acei făcători de idoli care, fie că ar vrea să plămădească și asemenea un zeu, cum cred, sau pe cineva dintre eroi, cum ar spune, sau ceva asemănător, nu sunt în stare să picteze nimic asemănător, nici apropiat, ci desenează altceva și trasează figuri care arată ca oameni.

13. <și după puține scrie unele ca acestea:>

Dar că la noi nu e un lucru drept așa ceva, ai putea să-ți dai seama tu însuși. Dar dacă spui că de la noi ceri icoana nu a naturii transformate în Dumnezeu, ci a trupului Său muritor dinainte de transformare...

14. <căci ce spune?>

Căci numai ți-a rămas ascunsă citirea în care Dumnezeu legiuiește „să nu faci o asemănare nici a celor câte sunt în cer, sus, nici a celor câte sunt pe pământ jos” [Ieș 20, 4; Dt 5, 8]? Sau a fost vreodată așa ceva în Biserică sau ai auzit asta de la altul?

⁷ Meteskeuasato.

⁸ Metabeblētai.

15. <căci susține că așa cum nici n-a existat în Biserică, nici împărăteasa n-a auzit de la altul. De aceea spune:>

Unele ca acestea n-au fost oare surghiunite în toată lumea și exilate departe de Biserică și nu se strigă de toți că nu ne este îngăduit să facem așa ceva?

16. <ceea ce spune puțin mai jos:>

Căci nu știu cum o femeiușcă purtând în mâini două portrete pictate ca niște filozofi a lăsat să-i scape un cuvânt că ar fi ale lui Pavel și Mântuitorului. Nu pot spune nici de unde a primit, nici de unde a învățat asta.

17. <și adaugă:>

Ca să nu se scandalizeze nici ea, nici alții, am luat-o și am ținut-o la mine.

18. <la aceasta adaugă:>

Necrezând că e bine să le purtăm pe acestea la alții, ca să nu părem că purtăm pe Dumnezeu nostru într-o icoană ca niște idolatri.

19. <și după acestea:>

Și-l aud pe Pavel învățându-ne pe toți să nu ne mai ținem de cele trupești, „căci chiar dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem” [2 Co 5, 16].

20. <adăugând la cele zise altele care dau în vileag ignoranța lui, spune:>

Există un cuvânt despre Simon Magul că era închinat de lipsiții de Dumnezeu ereticii lui pictat într-o materie neînsuflețită, și am văzut noi înșine pe [Mani] cel cu numele nebuniei [*manias*] escortat de maniei într-o icoană. La noi însă astfel de lucruri sunt oprite.

21. <ce spune deci conchizând cuvântul său despre acestea?>

Mărturisindu-L Dumnezeu pe Domnul Mântuitorul nostru, ne pregătim să-L vedem ca Dumnezeu după ce ne-am curățit cu toată sânguința inimile noastre, ca să-L vedem curățiți, „căci fericiți curații cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” [Mt 5, 8]. Iar dacă, în plus, înainte de vederea și priveliștea „față către față” [1 Co 3, 12] a Mântuitorului nostru voi înșivă ați prețui mai mult icoanele, ce pictor mai bun am avea decât însuși Cuvântul lui Dumnezeu?

Combaterea sinodală a primei iconomahii bizantine: Sinodul al doilea de la Niceea, 785–787

În 769, la șase luni de la sinodul Lateran, Constantin V aranja căsătoria fiului său mai mare, Leon, cu frumoasa Irina (n. 752)¹, fiica evlavioasă a unor notabilități provinciale din îndepărtata Atenă, acum un orașel modest la poalele Partenonului devenit biserică a Fecioarei Maria, dar plin încă de fastuoasa decorație artistică antică. În 17 decembrie 769, cu câteva ore înainte de celebrarea cununiei, Constantin V și Leon IV, care prezidaseră cu cincisprezece ani în urmă marele sinod „al șaptelea ecumenic” de la Hieria, puneau ei înșiși pe tânăra fată de șaptesprezece ani veșmintele somptuoase și coroana de împărăteasă, fără să bănuiască faptul că peste mai puțin de douăzeci de ani aceasta urma să patroneze ea însăși un sinod ecumenic care îl va anula pe cel de la Hieria și avea să fie recunoscut drept adevăratul Sinod Ecumenic al Șaptelea. În 14 ianuarie 771, Irina naștea deja un fiu, numit, în cinstea temutului tată socru, și el Constantin. Bătrânul Constantin V era mereu pe front luptând an de an cu incursiunile adeseori periculoase și îndrăznețe ale arabilor și împotriva bulgarilor păgâni și firoși tot dinspre Dunăre și pe litoralul Mării Negre, cât și în Tracia. Aici s-a îmbolnăvit, murind pe vasul care-l aducea în Constantinopol în 14 septembrie 775, ajuns în vârstă de 57 de ani.

Urcat pe tron, Leon IV, zis Hazardul, fiindcă mama lui fusese o principesă hazardă, l-a încoronat de Paștele anului 776 coîmpărat pe fiul său și al Irinei, Constantin VI. După ce a dejucat un complot, vara s-a aflat pe frontul din Orient, conducând o incursiune în nordul Siriei și devastând Samosata, la care arabii au replicat devastând Ancyra. Situația se va repeta în alte zone și în 778, și în 779. În semn de bunăvoință, încă de la urcarea pe tron Leon IV a relaxat măsurile represive dure ale tatălui său, permițând întoarcerea din exil a iconofililor și promovând ca episcopi o serie de monahi. Murind în februarie 780 patriarhul Nichita — un preot eunuc numit de Constantin V în 765 în locul

¹ Lilie, 1996, și Brubaker și Haldon, 2011, cap. 4.

patriarhului Constantin (pe care l-a depus și exilat, ca în august 767 să-l umilească public și decapiteze sub acuzația de participare la conspirația din 766) —, Leon IV a numit patriarh pe bătrânul preot cipriot Pavel IV. Interpretând greșit atitudinea moderată a lui Leon IV, rudele Irinei aduse de acesta la palat și bazilisa însăși au început să pună icoane în apartamentele lor. Descoperindu-le, Leon, furios, le-a exilat, iar pe Irina a îndepărtat-o. Vara însă, Leon IV s-a îmbolnăvit grav murind în 8 septembrie 780 în vârstă de 31 de ani; pe patul de moarte însă l-a chemat pe patriarhul Pavel și l-a pus să jure că va respecta „sinodul ecumenic” de la Hieria și „ortodoxia” iconomahă.

Pe tronul lui Constantin V au urcat astfel Constantin VI, în vârstă de 9 ani, și Irina, mama lui, în vârstă de 28 de ani. Poziția bazilisei era una nesigură din toate punctele de vedere, majoritatea oficialităților și ofițerilor din jurul ei fiind numiți de Constantin V și fideli gloriosului împărat. În 16 octombrie a fost descoperit deja un complot al generalilor, care doreau să-l aducă pe tron pe Nichifor, unul dintre ceilalți cinci fii ai lui Constantin V. Irina i-a arestat și forțat pe conjurați să intre în monahism, iar pe toți fiii lui Constantin i-a obligat să intre în cler, blocându-le astfel calea spre tron. A avut șansa de a găsi în eunucul Stavrakios un prim-ministru fidel și eficient. Situația era dificilă. Tânărul viitor calif Harun, fiul califului abasid al-Mahdi (775–785), își adusese trupele victorioase până la Chrysopolis, pe țărmul răsăritean al Bosforului, în fața Constantinopolului, obligând-o pe Irina la plata unui tribut anual umilitor. Irina a încheiat astfel pace cu arabii, ceea ce a permis în 783–784 eunucului Stavrakios să ducă armatele bizantine prin Tracia până la Tesalonica și de aici prin Grecia centrală și Atena, ba chiar până în Peloponez, restaurând suveranitatea imperiului asupra acestor teritorii invadate de aproape două secole de slavi. Izolată politic în plan intern, Irina a căutat sprijin în exterior, iar în primăvara anului 781, când Carol se afla la Roma pentru botezul celui de-al treilea fiu, a primit de la Constantinopol o ambasadă prin care Irina îi cerea mâna fiicei sale Rotrud pentru fiul ei Constantin VI. Carol a acceptat această logodnă, echivalând cu o alianță franco-bizantină, și un eunuc bizantin a fost trimis la curtea francă să o învețe pe Rotrud limba greacă și manierele imperiale. O problemă serioasă continua să persiste, și ea era izolarea bisericească a Constantinopolului de restul lumii creștine din pricina sinodului de la Hieria, anatemitizat de Roma și de Ierusalim, susținut însă de episcopatul, armata și administrația bizantină atât în virtutea prestigiului enorm de care se bucura memoria gloriosului bazileu victorios Constantin V, cât și a jurămintelor personale că vor respecta sinodul prezidat de acesta în urmă cu trei decenii depuse cu ocazia intrării în funcție. O sarcină practic imposibilă se afla în fața bazilisei care abia împlinise treizeci de ani, dar cu răbdare și diplomație Irina a reușit să facă posibil imposibilul.

Începutul a avut loc în vara anului 784, când patriarhul Pavel IV, grav bolnav, a fost convins să se retragă în 31 august și să facă loc altui patriarh ca

să se poată ajunge la ieșirea Bisericii Constantinopolului din izolarea în care se afla, anatemită oficial ca eretică atât de Roma, cât și de Ierusalim. Situația era una delicată, revenirea la ortodoxie putând fi extrem de umilitoare, atât pentru ierarhia bisericească, cât și pentru Imperiul Bizantin, cu incalculabile efecte dramatice în plan politic atât în interior, cât și în relațiile internaționale. Costurile morale și sociale dureroase riscau să facă din restabilirea ortodoxiei un proces insuportabil, și ca atare imposibil. Irina a găsit și aici soluția promovând ca nou patriarh al Constantinopolului pe secretarul imperial isaurian Tarasios (n. cca 730)²; laic devotat, cultivat teologic și excelent diplomat, Tarasios a acceptat înaltul post oferit cu condiția realizării planului gândit de împărăteasă. Cinci luni de negocieri au fost necesare pentru ca alegerea împărătesei să întrunească o majoritate relativă nu doar la palat, ci și în senat, într-o capitală dominată de reprezentanții și simpatizanții vechiului regim și sistem politico-bisericesc iconomah al lui Constantin V. Tarasios a acceptat numirea doar cu condiția obținerii unei azeziuni la planul ieșirii din criza izolării bisericești și refacerii unității creștine printr-un sinod ecumenic care să vindece rănilor create prin diviziuni și separația îndelungată. Un sinod ecumenic canonic era absolut necesar pentru anularea deciziilor sinodului autoproclamat „ecumenic” din 754, și impus ca atare de împărați, dar nereceptat ca atare, ba chiar anatemitat de restul Bisericilor creștine. Cu un precedent ca Hieria în spate, trebuia deci procedat în mod absolut corect, atât din punct de vedere legal și ecleziologic, cât și pe fond dogmatic.

Prin înțelepciunea combinată a împărătesei Irina și a lui Tarasios — hirotonit patriarh în 25 decembrie 784, după ce fusese trecut rapid prin toate treptele clerului —, s-a procedat impecabil. În calitate de cap văzut al creștinătății, împărăteasa Irina, în numele fiului ei, a convocat în vara anului 785 sinodul ecumenic fără vreo consultare prealabilă cu papa Adrian, dar asigurându-se de aprobarea și participarea lui; în același sens patriarhul Tarasios s-a adresat atât papei, cât și patriarhilor orientali pentru a realiza prin prezența delegaților lor condiția consensului „orizontal” al Bisericii sub forma consensului celor cinci patriarhii („pentarhia”) de la Sinoadele Ecumenice anterioare.

O primă probă trecută cu succes a fost, evident, obținerea acordului Scaunului Apostolic de la Roma. În concepția acestuia, Biserica Constantinopolului se afla în afara staulului Bisericii, tradiției apostolice și a credinței ortodoxe adevărate păstrate la Roma, și ca atare trebuia să revină aici condamnând învățătura eretică de la Hieria și acceptând învățătura ortodoxă transmisă prin scrisorile papei. În scrisorile sale din octombrie 785 către împărați și patriarh, Adrian I a pus accentul pe restabilirea tradiției și disciplinei biseri-

² Lilie (ed.), 1999, și „Viața” (BHG 1698) scrisă de Ignatie diaconul; ed. critică Efthymiadis, 1998.

cești apărate și garantate de Roma, consimțind să trimită delegați, dar nu de rang superior, adică episcopi, ci doi preoți, la un sinod local care să condamne „sinodul” de la Hieria anatemizat deja de Roma în 769 și să restabilească icoanele și ordinea canonică perturbată în Răsărit. Recunoașterea sinodului și a promovării extraordinare a laicului Tarasios ca episcop a fost însă condiționată de renunțarea la titlul de „patriarh ecumenic/imperial” și de restaurarea orthodoxiei icoanelor, precum și de retrocedarea de către imperiu și patriarhie a „patrimoniilor” petrino din Sicilia și a jurisdicției bisericești asupra sudului Italiei și a Iliricului.

Organizarea și desfășurarea sinodului ecumenic convocat pentru vara anului 786 în Constantinopol cu un episcopat aliniat încă la hotărârile de la Hieria și o armată fidelă memoriei victoriosului Constantin V s-a dovedit a fi, precum era de așteptat, un examen dificil. promovată însă cu măiestrie tactică de Irina și Tarasios. Prima sesiune, convocată în 1 august 786 în biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol, s-a dovedit a fi un eșec, fiind întreruptă de protestele vocale ale câtorva mitropoliți și episcopi și cu pătrunderea forțată a unei unități militare; în ciuda prezenței împăraților în galerii, episcopatul iconomah nu era dispus să asume riscurile unei suspendări generale. A fost nevoie de demobilizarea trupelor trimise împotriva unei incursiuni arabe neconfirmate și de intense negocieri pentru reluarea lucrărilor într-un loc sigur și cu o desfășurare controlată. După mai bine de un an, cei circa 350 de episcopi s-au întrunit de data asta departe de capitală, în provincie, dar într-un loc simbolic, legat de amintirea primului Sinod Ecumenic al Bisericii: în Niceea Bithyniei, în șapte sesiuni desfășurate într-un ritm intens în doar nouăsprezece zile, între 24 septembrie și 13 octombrie 787, sub președinția eficientă și regia impecabilă ale patriarhului Tarasios. Primele trei sesiuni au fost dedicat realizării consensului „orizontal” și reconcilierilor succesive: s-a început cu citirea ordinului imperial și reconcilierea episcopatului bizantin prin reintegrarea, în ciuda protestelor unui grup vocal de monahi, prezenți activi în premieră la lucrările unei astfel de reuniuni, a principalilor episcopi iconomahi (sesiunea întâi, 24 septembrie); s-a continuat cu citirea scrisorilor papei Adrian și aclamarea lor (sesiunea a doua, 26 septembrie), precum și cu citirea unor scrisori venite de la patriarhiile din Orient (sesiunea a treia, 28 septembrie), comuniunea regăsită a celor cinci patriarhii aclamată în final garantând astfel ecumenicitatea orizontală, geografică, a sinodului. Următoarea sesiune (a patra, 1 octombrie) a fost dedicată afirmării consensului „vertical”, în timp, al sinodului în credința și tradiția orthodoxă a Bisericii citindu-se mai întâi un lung florilegiu cu citate biblice, patristice și hagiografice stabilind vechimea și autenticitatea existenței și venerării icoanelor, afirmate mărturisitor și apărate teologic încă de la începuturile contestării lor în Constantinopol de papa Grigorie II și de patriarhul Germanos prin patru scrisori citite la rândul lor. Toți episcopii și monahii au semnat apoi o mărturisire de

credință prin care icoanele și venerarea lor sunt puse alături de devoțiunea față de cruce și de sfinți în definiția orthodoxiei hristologice între consecințele obligatorii ale credinței orthodoxe în Hristos a Sinoadelor Ecumenice anterioare. Următoarele două sesiuni au fost dedicate demascării heterodoxiei iconomahe, citindu-se pentru început (sesiunea a cincea, 4 octombrie) un florilegiu aleatoriu, un șir de citate care își propuneau să demonstreze că iconomahia are origini îndepărtate eretice și necreștine, iar modele apropiate în măsuri similare luate în iudaism și islam; după care o întregă sesiune (a șasea, 6 octombrie) a avut drept unică temă citirea unei ample respingeri pasaj cu pasaj a hotărârii sinodului de la Hieria redactată probabil de Tarasios singur sau sub coordonarea lui, combatere care reprezintă demascarea și condamnarea fără echivoc a iconomahiei imperiale bizantine, în al cărei fundal poate fi citită și o primă schiță pozitivă a unei iconologii teologice bizantine la sfârșitul secolului VIII clară în liniile ei, dar departe de anvergura de sinteză a apologiilor damaschiniene cu o jumătate de veac în urmă. Sinodul s-a încheiat după o săptămână cu o ultimă scurtă sesiune (a șaptea, 13 octombrie), în care s-a citit și semnat „hotărârea” dogmatică de restabilire a icoanelor și de oficializare a cultului lor ca parte integrantă a orthodoxiei, aclamată și semnată de toți episcopii prezenți. Tot atunci Tarasios a scris împăraților și clerului din Constantinopol, dar și papei Adrian la Roma anunțându-le hotărârea sinodului al doilea de la Niceea, care într-un context neprecizat a mai promulgat și 22 de canoane bisericești cu conținut disciplinar. Reveniți după zece zile în Constantinopol, sinodalii au fost primiți la palat de suveranii Irina și Constantin, care au semnat și ei în cadru solemn actele sinodului și hotărârea lui devenită prin semnătura lor lege imperială și definiția publică a noii ortodoxii imperiale. Aceasta e în liniile ei mari povestea pe care ne-o spune voluminosul dosar cu Actele oficiale ale Sinodului al doilea de la Niceea și care cuprind protocoalele sau procesele-verbale (*hypomnēmata*) ale sesiunilor.³

Actele Sinoadelor

Un interes viu pentru Actele Sinoadelor Ecumenice s-a manifestat în Biserica Romano-Catolică începând cu secolul XVI stimulată de intensele controverse teologice generate de contestarea protestantă a Tradiției Bisericii sub

³ Cum a reamintit Chrysos, 1983, protocoalele erau obligatorii și se întocmeau atunci când sinoadele funcționau ca instanțe de judecată. Pentru celelalte sinoade se redactau pentru opinia publică documente, de regulă epistole sinodale cu alocuțiuni, având doar data, lista participanților și conținutul hotărârilor. Această diferență explică de ce nu avem acte sau protocoale de la primele două Sinoade Ecumenice de la Niceea (325) și Constantinopol (381), ci numai de la celelalte cinci, începând cu Efes (431), Chalcedon (451) și Constantinopol (553) și continuând cu Constantinopol (680-681) și Niceea II (787); iar diferența dintre Actele Sinodului VI Ecumenic (680-681) cu protocoale și cele ale continuării lui în Sinodul Trullan (691-692) doar cu alocuțiune, canoane și lista participanților.

toate aspectele ei, inclusiv dogmatic și ecleziologic. Primele colecții de acte și hotărâri sinodale sunt publicate acum pentru un secol în limba latină, începând cu cele 55 de sinoade (inclusiv primele patru Sinoade Ecumenice) editate la Paris în 1524 de J. Merlin și cele 130 de sinoade (între care și traducerea latină a Actelor Sinodului VII Ecumenic realizată de G. Langolius) tipărite în 1538–1540 de P. Grabbe la Köln; colecții reluate și completate apoi de L. Surius în 1567 la Köln, de Nicolini în 1587 la Veneția, culminând în cea bogat adnotată a lui S. Bini, publicată în 1606 la Köln în patru volume, iar în 1618 în nouă volume. În a doua jumătate a veacului XVI, ca urmare a hotărârilor îndelungatului Conciliu reformato de la Trento (1545–1563), Vaticanul a creat comisii pentru realizarea unor ediții oficiale de referință pe baza unei documentari ample în bibliotecile cu manuscrise existente. Așa au apărut în 1592 ediția oficială a traducerii latine a sfintei Scripturi, așa-numita *Vulgata Sixto-Clementina*, iar în 1582 cele trei tomuri ale lui *Corpus iuris canonici* realizat de eruditul canonist spaniol Antonio Agustín (1516–1586), devenit arhiepiscop de Tarragona. Agustín a început pregătirile pentru o ediție critică a Sinoadelor Ecumenice ale Bisericii vechi și a Conciliilor generale ale Bisericii Romano-Catolice. Papa Sixtus V a înființat în 1585 o Congregație specială pentru editarea acestei colecții, în care au funcționat nume celebre, cum au fost cardinalii A. Carafa, F. Boromeo și R. Bellarmino, iar în munca propriu-zisă s-au ilustrat erudiți ca Antonio d'Aquino sau Pierre Morin. Un rol decisiv l-a jucat decizia congregației pentru editare de a include în colecție actele a opt sinoade ecumenice răsăritene, al optulea fiind numărat sinodul antifotian de la Constantinopol din 869–870, și zece occidentale. Decizia a stabilit planul „Ediției Romane” patronate de papa Paul V (1605–1621) și publicate la Roma în patru tomuri în 1608–1612.⁴ Prima și singura ediție înainte de secolul XX a textului grec al Sinoadelor Ecumenice, „Ediția Romană” a fost reprodusă de atunci în toate celelalte colecții de acte sinodale, tot mai ample și complete, publicate în secolele XVII și XVIII: ediția Regia, Paris, 1644, 37 volume; ed. Ph. Labbé și G. Cossart, Paris, 1671–1672, 17 volume; ed. J. Harduin, Paris, 1714–1715, 12 volume; și ed. G.D. Mansi, 1757–1797, 31 volume⁵; ajunsă numai până în secolul XV, ediția Mansi a fost continuată între

⁴ *Concilia generalia Ecclesiae Catholicae Pauli V pont. max. auctoritate edita pleraque graece nunc primum prodeunt*: volumul I, 1608: simbolul și canoanele de la Niceea, 325 și Sardica; simbolul și canoanele de la Constantinopol, 381; actele de la Efes, 431, cu cele cinci cărți ale sfântului Chiril împotriva lui Nestorie; volumul II, 1609: actele de la Chalcedon, 451, și Constantinopol, 553; volumul III, 1612: actele de la Constantinopol, 680–681; de la Niceea, 787, cu dublă versiune latină (col. 350–710); și de la Constantinopol, 869–870, în rezumatul grec și traducerea latină integrală; volumul IV, 1612: actele conciliilor de la Lateran I–IV, Lyon I–II, Vienne, Konstanz, Florența, Lateran V și Trento.

⁵ Mansi XII, 1766, col. 984–1151 și XIII, 1767, col. 1–486, actele de la Niceea, 787, text grec cu traducerea latină a lui Anastasius Bibliotecarul.

1910 și 1927 de L. Petit și J.B. Martin cu alte 22 de volume și adusă până în 1870 cu actele Conciliului Vatican I.

Istoricii și teologii moderni deopotrivă n-au încetat să deplângă calitatea precară a textelor publicate în colecția Mansi, cea mai răspândită, considerată a fi o adevărată mistificare științifică. Considerat un deziderat esențial, proiectul unei adevărate ediții științifice a actelor Sinoadelor Ecumenice a fost asumat la începutul secolului XX de reputatul clasicist german Eduard Schwarz (1858–1940). Sub auspiciile Academiei de Științe din München, acesta a demarat în 1914 publicarea monumentalei serii „Acta Conciliorum Oecumenicorum” (ACO), reușind ca în fascicule apărute între 1914 și 1940 să restituie în primele trei volume și jumătate din al patrulea Actele Sinoadelor din 431, 451 și 536: ACO I.1–5, 1927–1930: Actele de la Efes, 431; ACO II.1–6, 1933–1938: Actele de la Chalcedon, 451; ACO III, 1940: Actele sinoadelor de la Ierusalim și Constantinopol din 536; încă din 1914 publicase fasciculul 2 al ACO IV cu documente pregătitoare pentru Sinodul de la Constantinopol, 553 (V Ecumenic). Publicarea seriei s-a întrerupt prin decesul editorului, reluarea ei fiind mult întârziată de dificultățile provocate de cel de-al Doilea Război Mondial; ACO IV.1, cu ediția critică a Actelor Sinodului V Ecumenic editate de Johannes Straub, a apărut abia în 1971 (urmat între 1974 și 1984 de trei volume de indici generali). Filologi germani au reluat după 1980 proiectul printr-o a doua serie, reușind să termine recent monumentala ediție critică a Actelor ultimelor Sinoade Ecumenice. Rudolf Riedinger a publicat în ACO^c I, 1984, actele Sinodului Lateran, 645, și tot el în ACO² II.1–3, 1990–1995, a publicat actele Sinodului VI Ecumenic, 680–681; Heinz Ohme a editat în 2013 fasciculul 4 cu actele Sinodului Trullan; iar foarte recent, în 2008, 2012, 2016, Erich Lamberg a publicat în ACO² III.1–3, fasciculele cu îndelung așteptata ediție critică a actelor Sinodului VII Ecumenic.

Excelenta expertiză și prestație filologică a lui E. Lamberg ne permite în sfârșit accesul nu numai la un text grec și latin sigur al Actelor de la Niceea pe baza inventarierii tuturor manuscriselor existente, dar și o extrem de instructivă privire asupra genezei lui. Fapt oarecum de la sine înțeles date fiind dimensiunile apreciabile, circulația voluminosului dosar a fost una mai degrabă redusă. Cele mai multe și mai vechi manuscrise sunt cele cu conținut canonic și ele reproduc în diverse colecții textul celor 22 de canoane și al epistolei lui Tarasios împotriva simoniei. Cele mai vechi manuscrise cu textul Actelor de la Niceea sunt cele ale noii traduceri latine — o versiune literală, foarte importantă din punct de vedere filologic — realizată în anul 873 de eruditul Anastasius Bibliotecarul (cca 810–879).^b Învațat cleric roman educat

^b Lapôtre, 1885; Neil, 2006, și, recent, Forrai, 2008, și Cò, 2015. Pe lângă Actele Sinoadelor din 787 și 870 și o culegere de documente antimonetelice, Anastasius a mai tradus din greacă în latină un corpus de trei cronici bizantine și o serie de „vieți” de sfinți (Ioan

de monahii greci din Roma, Anastasius a fost implicat în jocurile de putere din Roma ajungând în august 855 să fie proclamat antipapă de partida imperială, fiind însă repede dat jos și depus. A fost recuperat însă ca bibliotecar de papa Nicolae I (858–867) și implicat în conflictul bisericesc din Constantinopol dintre ignatieni și fotieni. A asistat la ultima sesiune a sinodului antifotian de la Constantinopol din 869–870, ale cărui acte le-a tradus în latină, singura versiune care ni s-a păstrat, pe care le-a difuzat cu acordul papei drept Actele sinodului ecumenic al optulea.⁷ Or pentru a-l impune astfel era nevoie de recunoașterea prealabilă de către Roma a Sinodului al doilea de la Niceea din 787 ca Sinodul Ecumenic al Șaptelea, ceea ce, din motive politice, papii nu o făcuseră încă. Din acest motiv, și constatând slaba calitate a primei traduceri latine a Actelor de la Niceea realizată la Roma în 789–790, ale cărei redări imprecise fuseseră invocate de teologii carolingieni ca argumente pentru combaterea și refuzul receptării Sinodului din 787, Anastasius Bibliotecarul a realizat în 873 o nouă traducere latină literală a Actelor de la Niceea. Traducere păstrată în 14 manuscrise, cele mai vechi fiind unul dinaintea de anul 900 (*Paris. lat. 17339*) și altul din jurul anului 1000 (*Vatic. lat. 1329*). Publicat prima dată în 1612 în „Ediția Romană” a Sinoadelor Ecumenice și reluat de atunci în toate colecțiile cu acte conciliare⁸, textul importantei versiuni latine anastasiene este editat acum critic de E. Lamberz.

În paralel cu versiunea latină anastasiană, realizatorii „Ediției Romane” au imprimat în 1612 și textul grec al Actelor de la Niceea. Au tipărit însă transcrierea textului unui singur manuscris grec din 1250–1300 existent pe atunci în biblioteca eruditului mitropolit grec ortodox al Veneției, Gavriil Seviros (1541–1616). În 1619 importantul codice a ajuns la Torino, unde se află și acum — *Cod. Taurinensis B II 9 (gr. 67)* —, grav afectat însă ca urmare a devastatorului incendiu din 1904 al bibliotecii din Torino. Investigațiile bibliotecarilor au relevat existența unui număr de 17 manuscrise grecești cu Actele de la Niceea, majoritatea lor fiind copiate după patru manuscrise constantinopolitane din secolele XI–XIII ajunse în marile biblioteci din Occident după 1453. Opt dintre ele, de exemplu, sunt copii executate în secolul XVI după *Cod. Taurinensis* provenit din biblioteca lui Gavriil Seviros. Deși datat în secolul XII, *Cod. Vatic. gr. 836* s-a dovedit de puțin folos, oferind un text prescurtat. Foarte importante în schimb sunt *Cod. Marcianus gr. 166*, copiat în a doua jumătate a secolului XIII, păstrat actualmente la biblioteca Marciana din Veneția și provenit din biblioteca personală a eruditului umanist și unionist grec din secolul XV devenit din mitropolitul Visarion al Niceii, cardinalul Bessarion

cel Milostiv, Vasile cel Mare, Amfilohie, Ioan Colibașul) și „minuni” (Petru al Alexandriei, Dimitrie și Dionisie Areopagitul).

⁷ Cf. mai jos, t. 2, p. 365–396.

⁸ Și în PL 129, 195–512.

(1403–1472), și *Cod. Harleianus 5665*, copiat în jurul anului 1100, cumpărat la Constantinopol în 1437 de cardinalul Nicolaus Cusanus (1401–1464) și ajuns actualmente în Biblioteca Muzeului Britanic din Londra. Analiza atentă a structurii acestor patru codice bizantine întreprinsă de E. Lamberz a pus în evidență existența a patru ediții succesive, după cum urmează:

— O primă ediție a fost însuși dosarul realizat îndată după sinodul din 787 și alcătuit din protocoalele celor șapte sesiuni incluzând în ele textul corespondenței oficiale a împăraților, papei Adrian și patriarhilor orientali, urmat de canoane și cele trei scrisori adresate de sinod împăraților, clerului din Constantinopol și papei. Această variantă de acte, care nu ni s-a transmis, a fost tradusă în latină la Roma, fiind trimisă Bisericii din Occident spre receptare, dar s-a pierdut și ea. Textul grec actual se bazează pe

— A doua ediție realizată între detronarea Irinei în 1 noiembrie 802 și moartea patriarhului Tarasios în 18 februarie 806, ediție care poate fi numită „tarasiană”, întrucât scoate în chip evident în prim-plan rolul patriarhului Tarasios și răspunde acuzațiilor aduse patriarhului din partea monahilor atât pentru promovarea sa ca laic, cât și pentru atitudinea blândă manifestată după sinod față de episcopii vinovați de simonie. Primele critici au fost contracarate prin adăugarea înaintea protocoalelor celor șapte sesiuni a unei relatări privind alegerea ca patriarh a lui Tarasios în decembrie 784 și a discursului rostit cu acel prilej și a unei alte succinte relatări despre eșecul primei sesiuni din 7 august 785; celorlalte critici li s-a răspuns prin inserarea după protocoale și scrisorile oficiale post-sinodale a două scrisori ulterioare de condamnare a simoniei adresate în 790 de Tarasios ascetului Ioan și papei Adrian; sensul apologetic al ediției e confirmat și prin includerea în Acte a lungului discurs al diaconului sicilian Epifanie rostit probabil în ultima zi a sinodului și care e un înflorat elogiu encomiastic al patriarhului.

— O a treia ediție, „fotiană”, similară, atestată de codicele *Marcianus graecus* și de traducere latină realizată din 873 de Anastasius Bibliotecarul, are exact cuprinsul ediției tarasiene, de care se deosebește doar prin eliminarea din traducerea greacă a scrisorii papei Adrian către împărați a părții finale cu revendicările jurisdicției papale asupra Iliricului reafirmate de papa Nicolae I (858–867) și devenite subiect critic în Constantinopol odată cu misiunile latine în Bulgaria, încreștinată la început de bizantini.

— A mai existat și o a patra ediție, „imperială”, realizată în jurul anului 900 și atestată de celelalte trei codice vechi bizantine (*Harleianus*, *Vaticanus* și *Taurinensis*), ediție caracterizată de înlocuirea encomiului diaconului Epifanie cu textul unei a „opta sesiuni”, care ar fi avut loc în 23 octombrie 787 în palatul Magnaura din Constantinopol cu ocazia semnării de către împărați a Actelor Sinodului. Lamberz demonstrează însă că această „sesiune” n-a existat, ci reprezintă transformarea ceremoniei solemne de semnare a actelor de la palat, din 23 octombrie, într-o sesiune sinodală printr-un proces-verbal creat

pe baza celui al sesiunii a șaptea. Scopul evident a fost acela de a conferi Sinodului de la Niceea, care apărea prin Actele sale un sinod aproape patriarhal, un caracter mai evident imperial, în conformitate cu ideologia statului bizantin care atingea acum prin bazileii dinastiei Macedonenilor configurația clasică. În finalul Actelor această ultimă ediție bizantină insera un fragment dintr-un discurs și câteva texte semnificative pentru istoria receptării sale în Bizanț: o epistolă canonică a patriarhului Tarasios către episcopii sicilieni, o apologie a sinodului scrisă în 815 de patriarhul Nichifor (806–815) pentru a contracara anularea lui pregătită de a doua iconomahiei bizantină, și un fragment dintr-o scrisoare a patriarhului Metodios (843–847) către patriarhul Ierusalimului pe tema modului reintegrării episcopilor care au cedat în fața celei de-a doua iconomahii după triumful definitiv asupra ei în 843.

Această ultimă variantă a Actelor de la Niceea, fără ultimele două anexe, a fost tipărită în 1612 în „Ediția Romană” greco-latină a Sinoadelor Ecumenice, reprodusă apoi în toate colecțiile până la cea „Nova et Amplissima” a lui J.-D. Mansi.⁹ „Ediția Romană” a stat până foarte recent la baza tuturor studiilor și monografiilor dedicate Sinodului VII Ecumenic¹⁰, precum și a câtorva traduceri în limbi moderne¹¹. Monument de erudiție filologică și formidabilă realizare științifică a timpului nostru, recenta ediție Lamberz, 2008–2016, permite în sfârșit accesul atât la un text original deplin asigurat, cât și o reluare în cunoștință de cauză a discuțiilor și interpretărilor pe o bază documentară precisă și solidă.

Înțelegem acum procesul de alcătuire a „actelor” sinoadelor ecumenice și în primul rând faptul că ele nu sunt simple procese-verbale ale unor dezba-

⁹ Actele bizantine propriu-zise sunt prefațate aici de un istoric al Sinodului VII Ecumenic și de textul greco-latin (preluat din *Annales ecclesiastici* IX, Roma, 1600, p. 714–727) a două scrisori trimise împăratului Leon III de papa Grigorie II (715–731) în care pontiful roman apare denunțând în termeni drastici iconomahia bazileului bizantin încă din 726. Păstrată doar în manuscrise omiletice bizantine, corespondența este recunoscută astăzi de specialiști ca fiind o compilație bizantină târzie de la începutul secolului IX. Cf. mai jos, t. 2, p. 217–238.

¹⁰ Hefele și Leclercq, 1909; Grumel, 1921; Dumejge, 1978; Stavridis, 1987; Chifăr, 1993; Giakalis, 1994; Fogliadini, 2015.

¹¹ În limba rusă la Kazan în 1873, în ultimul volum al colecției *Deiania vselenskiikh soborov* (1859–1873); în limba engleză de J. Mendham, Londra, 1849; și în italiană de Giorgio di Domenico, Vatican, 2004.

Foarte recent a văzut lumina tiparului excelenta traducere engleză cu ample introduceri și note realizată pe baza ediției critice ACO² III (2008–2016) de profesorul britanic Richard Price: *The Acts of the Second Council of Nicaea (787)*, Liverpool University Press, 2018, XIV + 738 p., o remarcabilă realizare științifică, de un real folos în punerea la punct a versiunii românești de față întocmite și ea folosind textul critic și clarificările esențiale aduse de ediția Erich Lamberz. Mulțumesc aici încă o dată cordial prietenilor devotați, părintelui asistent Radu Gârbacea și domnului profesor Ionuț-Alexandru Tudorie pentru a-mi fi facilitat accesul la acest instrument de lucru indispensabil.

teri de tip parlamentar, ci dosare alcătuite ulterior din abrevieri ale proceselor-verbale întocmite cu inserări de documente citite în cadrul sesiunilor, rezultatul fiind un șir de „acte” oficiale cu caracter demonstrativ și finalități diverse, în funcție de publicul căruia le erau destinate. Este limpede astfel că primul dosar întocmit n-a fost menit să fie dat publicității — cu excepția hotărârii, canoanelor și scrisorilor finale, care au fost difuzate —, ci era un document de uz intern al cancelariei patriarhale din Constantinopol, multiplicat și trimis în primul rând celorlalte patriarhii ale „pentarhiei” spre receptare internațională. Posibil ca unele exemplare să fi fost copiate și trimise principalelor mitropolii tot pentru uz intern. Existența unor discuții și controverse, parte inevitabilă a procesului de receptare în plan intern, au făcut necesară și difuzarea dosarului cu „acte” ca document de propagandă¹² și în scopuri apologetice. Cele trei „ediții”: „tarasiană”, „fotiană” și „imperială”, identificate de Lamberz, ilustrează elocvent acest proces, precum și natura „actelor” înseși.

Documente prealabile

Înainte „actelor” propriu-zise apar trei texte prealabile: ordinul imperial de invitare la sinod adresat papei Adrian, păstrat doar în traducerea latină a „actelor”; discursul „apologetic” al secretarului imperial Tarasios înainte de a accepta numirea ca patriarh; și scurta relatare a primei tentative eșuate de reunire a sinodului, ultimele două inserate în ediția „tarasiană”. Ele au în același timp rol de introducere istorică explicativă în evenimentele tensionate din anii 784-787 care au precedat întrunirea sinodului de la Niceea, dar și valoare programatică esențială, oferindu-ne accesul la conștiința de sine a inițiatorilor și organizatorilor lui: împărăteasa Irina și secretarul și ulterior patriarhul Tarasios.

Ordinul imperial (*divina sacra*) de invitare a papei ridică o problemă¹³, nesoluționată satisfăcător, legată de datarea lui: 29 august 784; dificil de admis, întrucât atunci ar fi fost emis înaintea demisiei patriarhului Pavel IV în 31 august. Datarea lui un an mai târziu, în 29 august 785, pare mai plauzibilă, dar se lovește și ea de dificultăți, dat fiind că atunci doar două luni le despart de lungile răspunsuri ale papei Adrian datele 25 octombrie 785, un interval prea scurt pentru o corespondență oficială de acest tip în acea epocă. Ordinul împărătesei Irina e important întâi de toate prin faptul că reflectă fidel ideologia imperială bizantină aflată la baza organizării sinoadelor ecumenice în sens constantinian de sinoade imperiale bazate pe simfonia iustiniană dintre cele două puteri de origine divină: imperiul creștin și episcopatul Bisericii, în dublul interes al promovării credinței orthodoxe și prosperității statului. Irina

¹² Fapt constatat și luat ca bază în stabilirea ediției critice ACO încă de E. Schwarz, care le-a publicat ca serii de „colecții publicistice”.

¹³ Cf. Price, 2018, p. 83.

afirmă și ea programatic intenția unei noi conlucrări dintre imperiu și episcopat sub forma unui sinod ecumenic. Decizia lui a fost luată printr-o consultație cu supușii și episcopii ei pentru a pune capăt distrugerii și insultării icoanelor promovate în Constantinopol de înaintașii ei printr-o intervenție abuzivă a împăraților în Biserică, și pentru a restabili și întări vechea tradiție apostolică și patristică a Bisericii. În calitate de prim episcop care prezidează scaunul petrin al Romei, Adrian este invitat cu toată cinstea să prezideze sinodul anunțat fie personal, fie trimițând delegați și scrisori, pentru ca sinodul să elimine schisma și diviziunea și să restabilească unitatea Bisericii lui Hristos.

Discursul ținut de secretarul imperial Tarasios, în decembrie 784, în fața unei adunări a reprezentanților poporului convocată de Irina în palatul Magnaura se prezintă ca o justificare (*apologia*) a acceptării promovării sale din treapta de simplu laic în vârful ierarhiei Bisericii din capitala imperiului. O promovare extraordinară acceptată doar din cauza situației critice extraordinare în care se afla Biserica lui Hristos divizată de decenii prin ruptura în credință dintre creștinii din Orient și cei din Apus de cei din imperiu ca urmare a anatimizării celor din urmă de către cei dintâi. Acceptată deci de Tarasios doar cu condiția ca împărații să convoace un sinod ecumenic, care să refacă unitatea corpului Bisericii și unanimitatea între toți creștinii închinătorii Sfintei Treimi. Condiția fiind acceptată, Tarasios a fost promovat patriarh ecumenic, calitate în care a scris celorlalți patru patriarhi ai „pentarhiei” tradiționala scrisoare „sinodică” de recomandare. Prin aceasta fiecare patriarh își anunța și-și prezenta mărturisirea de credință, pe baza căreia numele său să fie introdus în diptice și să fie pomenit la fiecare Liturghie de ceilalți patriarhi. Tarasios a folosit acest prilej pentru a-i anunța convocarea unui sinod ecumenic cu rugămintea de a trimite reprezentanți.

Scurta scriere (*syngraphē syntomos*) relatează evenimentele care au urmat. Legații papali și delegații orientali au sosit în Constantinopol la începutul verii anului 786. În absența împăraților, aflați în Tracia, majoritatea episcopilor iconomahi și mulți laici au început să țină întâlniri ilegale organizând o rezistență împotriva sinodului anunțat și a patriarhului Tarasios. Cu toate acestea, la începutul lunii august Irina a dispus începerea sinodului, care și-a deschis lucrările cu o primă sesiune în biserica Sfintii Apostoli din Constantinopol, unde se aflau și mormintele împăraților de la Constantin cel Mare încolo. Episcopii iconomahi majoritari agitaseră în ajun unitățile militare din capitală să intervină pentru a zădărnici ținerea unui sinod care risca să se încheie cu consecințe canonice previzibile pentru ei. Sesiunea s-a deschis cu alocuțiuni ale lui Tarasios și ale câtorva episcopi fideli, care au încercat să argumenteze obligativitatea consensului tuturor patriarhilor pentru un adevărat sinod ecumenic. Soldații amenințau cu rebeliunea și strigau, iar episcopii încurajați au ovaționat pseudo-sinodul de la Hieria ca „al șaptelea ecumenic”.

În fața presiunilor conjugate ale episcopilor și armatei, Irina s-a văzut nevoită să ordone dizolvarea sinodului abia inaugurat, amânând reluarea lui după o mult mai bună pregătire. Împărăteasa a acționat astfel încât printr-o strategie a reușit scoaterea afară din capitală și dezarmarea trupelor fidele memoriei lui Constantin V și înlocuirea lor cu unități militare fidele din provincii. Pentru a nu risca nimic, a decis în cele din urmă ca sinodul să fie mutat din Constantinopol, dominat încă de partizanii iconomahiei, în provincie, într-un loc simbolic, cum era Niceea, orașul Victoria, în care cu patru secole și jumătate în urmă Constantin cel Mare prezidase în palatul său primul Sinod Ecumenic al creștinătății. Timp de un an de zile, patriarhul Tarasios a negociat intens dezarmarea opoziției episcopale, convingându-i pe episcopi să nu se îngrijoreze inutil pentru că atât el, cât și împărăteasa doresc doar condamnarea iconomahiei, nu și pe cea a iconomahilor și promițându-le că sinodul va fi unul al reconcilierii și unității, nu al represaliilor. Cu aceste promisiuni și perspective, 365 de episcopi și 132 de monahi s-au întrunit în septembrie 787 în biserica Sfânta Sofia din Niceea.

Ordinul împăraților Constantin și Irina către papa Adrian I al Romei (29 august 785)

Sacru ordin imperial¹ trimis de Constantin și Irina Augustii
preasfântului și preafericitului Adrian I, papă al Romei celei Vechi

Cei care primesc de la Domnul nostru Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, fie demnitatea imperiului, fie cinstea întâietății preoției² trebuie să se gândească și să poarte de grijă de cele care sunt plăcute Lui și să conducă și guverneze popoarele încredințate lor potrivit voinței Lui. De aceea datoria și a noastră și a voastră, preasfinte cap, e să cunoaștem în chip ireproșabil cele ale Lui și să trăim în ele, ca unii care de la El am primit, noi imperiul, iar voi demnitatea întâietății preoției.³

Să începem, așadar, de aici cuvântul. Știe fericirea voastră părintească lucrurile ce s-au făcut mai înainte în Orașul nostru imperial cu privire la veneratele icoane, în ce fel cei care au împărățit înaintea noastră le-au distrus și le-au supus necinstirii și ocării — de nu li s-ar imputa lucrul acesta; căci mai bine ar fi fost pentru ei să nu-și întindă mâna asupra Bisericii! — și cum au sedus în același fel și tot poporul care e aici, în părțile răsăritului, și l-au tras după voința lor, până când Dumnezeu ne-a ridicat să împărțim pe noi, care căutăm slava Lui în adevăr și să ținem cele predate de sfinți apostoli și de toți dascălii Săi.

De aceea cu inima curată și evlavie adevărată care se cuvin lui Dumnezeu am vorbit statornic cu toți supușii noștri și preaînvățații arhierei și am hotărât cu sfatul lor să se facă un sinod ecumenic. Rugăm deci fericirea voastră părintească, sau mai degrabă o roagă Domnului Dumnezeu „Care

¹ *Divalis sacra*. ACO² III.1, 2008, p. 5–7; Mansi XII, col. 984–986; PL 129, 199–201. Păstrat doar în traducerea latină a lui Anastasius Bibliotecarul.

² *Sive imperii dignitate sive principalis sacerdotii honorem*.

³ Aluzie limpede la prologul faimoasei *Novela* a 6-a din 15 martie 535, unde Iustinian vorbește despre „simfonia” dintre *imperium* și *sacerdotium* drept condiția de existență prosperă a Imperiului Roman creștin (*Corpus iuris civilis. III. Novellae*, ed. W. Schöll și W. Kroll, 1895, p. 35–36).

vrea ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină” [1 Tim 2, 4], să facă bine să se supună și să urce fără nici o întârziere aici pentru stabilitatea și fermitatea vechii predanii despre veneratele icoane, fiindcă e de datoria ei să facă asta, pentru că știe că scris este: „Mângâiați, mângâiați poporul Meu, preoților”, zice Domnul [Is 40, 1] și: „Buzele preoților vor păzi știința și din gura lor” va ieși legea, fiindcă „este îngerul Dumnezeului oștirilor” [Mal 2, 7]; și iarăși, dumnezeiescul apostol și propovăduitor al adevărului [Pavel], care a vestit Evanghelia începând de la Ierusalim și până în Iliric, a poruncit așa: „Păstoriți Biserica lui Dumnezeu pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său” [FAp 20, 28].

Și ca adevăratul întâi preot⁴ și cel care stă înaintea în locul și în scaunul sfântului și prealăudatului Petru să urce, cum s-a spus, și să se afle împreună cu toți preoții care sunt aici și să se facă voința Domnului: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele” Domnului, cum am învățat din Evanghelii, „acolo sunt și Eu în mijlocul lor” [Mt 18, 20]. Să fii asigurat și întărit de marele Dumnezeu și Împărat a toate, Domnul nostru Iisus Hristos, și de noi, robii Lui, că urcând aici părinteasca și sfânta voastră fericire o vom primi cu toată cinstea și slava și-i vom da cele de nevoie. Și, iarăși, când chestiunea se va isprăvi — lucru care cu bună-plăcerea lui Hristos Dumnezeu sperăm să se facă —, luăm asupra noastră întoarcerea ei la ale sale cu cinste și măreție. Iar dacă nu va putea urca aici — lucru care socotim că nu va fi, căci o știm sârguincioasă față de cele dumnezeiești —, să aleagă bărbați cinstiți care să aibă știință și să-i trimită încoace cu scrisori, ca să se afle aici în numele sfintei și părinteștii voastre fericiri. Și întrunindu-se ei cu toți preoții care sunt aici să se întărească sinodal vechea tradiție a sfinților noștri Părinți și să fie smulsă orice neghină rău sădită [cf. Mt 13, 29–30], și să se împlinească cuvântul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos că „porțile iadului nu vor avea tărie împotriva ei” [Mt 16, 18]. Și de aici să nu mai fie schismă și separație în Biserica una, sfântă, catholică și apostolică, al cărei Cap e Însuși Hristos [cf. Ef 4, 15] Dumnezeul nostru.

L-am adus la noi și pe Constantin, preasfântul episcop al Leontinei, din de Hristos iubitoarea noastră insulă Sicilia, pe care fericirea voastră îl știe bine, și vorbind cu el față către față l-am trimis la voi cu prezenta noastră venerată poruncă⁵. După ce va ajunge la voi, dă-i drumul numaidecât ca să vină la noi scriindu-ne prin el despre venirea ta, în ce zile socotești că

⁴ *Tanquam verus primus sacerdos*. „Preot” are aici sensul restrâns de episcop, distinct de restul preoților presbiteri.

⁵ *Iussione*.

te poți mișca înapoi și veni aici. El îl are cu sine pe preasfântul episcop al Neapolisului și va urca împreună cu el; fiindcă drumul vostru se va face prin Neapolis și Sicilia. De aceea am dat poruncă strategului Siciliei să poarte de grijă de tot ce e nevoie pentru odihna și cinstirea voastră, ca să vină la noi părinteasca voastră fericire.

Data în a patra zi înaintea calendelor lui septembrie, indictionul al 7-lea⁶, în Orașul imperial [Constantinopol].

⁶ 29 august 784. Dată problematică, fiindcă e puțin probabil ca ordinul să fi fost emis înaintea demisiei patriarhului Pavel, în 31 august, și instalarea noului patriarh Tarasios, în 24 decembrie 784. S-a sugerat, mai plauzibil, deși tot problematic, data de 29 august 785.

Cuvântul de apărare al lui Tarasios (decembrie 784)

Cuvântul de apărare¹ către popor
rostit fără schiță prealabilă în ziua în care împărații au declarat
poporului că-l vor face patriarh, de către Tarasios, care a și fost
promovat în indictionul al 8-lea, anul 6293 de la creația lumii²

¹ *Apologētikos*. ACO² III.1, 2008, p. 8–12; Mansi XII, col. 985–988 și PG 98, 1424–1428. Absente din dosarul original al Actelor, „cuvântul de apărare” și „scrierea succintă” următoare au fost preluate între anii 802 și 806 în ediția „tarasiană” a Actelor sinodale dintr-o sursă din care le-a preluat și „Cronografia” cuviosului Teofan Mărturisitorul (ed. Boor, 1883, p. 458–462).

În „Cronografie” (p. 457–458), discursul de apărare al lui Tarasios e prefațat astfel:

„În ziua a 31-a a lunii august a aceluiași indiction al 7-lea [31 august 784], Pavel, cuviosul și preasfântul patriarh, îmbolnăvindu-se a lăsat tronul și venind în mănăstirea lui Florus a luat haina monahală fără știrea maiestății imperiale. Aflând asta, împărăteasa vine la el împreună cu fiul ei întristată și strigând la el: «De ce ai făcut asta?» Iar el cu multe tânguiri i-a zis: «De n-aș fi șezut nicidecum pe tronul preoției/arhieriei, când Biserica lui Dumnezeu era supusă tiraniei și tratată ca schismatică de celelalte tronuri catholice și anatemitată de ele!» Iar ea, chemându-i pe patricii și cei mai aleși din senat, i-a trimis la el să asculte cele zise de el. Iar el le-a spus: «Dacă nu se va face un sinod ecumenic și nu se va îndrepta greșeala care e în mijlocul vostru, nu veți avea mântuire!» Și ei i-au zis: «De ce ai semnat atunci când ai fost hirotonit că nu te vei închina la icoane?» Iar el a spus: «De aceea jelesc și am căutat refugiu în pocăință cerându-I lui Dumnezeu să nu mă pedepsească pentru că am tăcut ca preot/arhieru până acum și n-am propovăduit adevărul de frica nebuniei voastre!» Și în acestea a adormit în pace lăsând multă jale în împărăție și între oamenii bunei-cinstiri de Dumnezeu ai statului. Căci era un bărbat venerabil și milostiv peste măsură și statul și împărăția aveau multă încredere în el. De atunci deci tema veneratelor icoane a început să fie discutată și controversată în mod deschis de toți.

În același an, adunând împărăteasa Irina tot norodul în Magnaura le-a zis: «Cunoașteți, fraților, ce a făcut Pavel patriarhul. Dacă ar fi trăit n-am fi acceptat ca el să lase tronul preoției/arhieriei, chiar dacă a îmbrăcat haina viețuirii singuratice. Dar pentru că, așa cum i-a plăcut lui Dumnezeu, s-a mutat din această viață, să ne îngrijim de un om care să ne poată păstori și să rezume Biserica lui Dumnezeu cu cuvinte de învățătură.» Și toți într-un glas au zis că nu e altul decât Tarasios secretarul [*asēkrētēs*]. Și ea le-a zis: «Și noi îl vom vota, dar nu se lasă înduplecat. Să spună din ce cauză nu primește votul împărăției și al întregului norod.» Iar el s-a apărat în fața poporului zicând: ...”

² 1 septembrie 784 – 31 august 785.

„Credincioșii noștri împărați, păzitorii nepătăteii credințe a creștinilor și zeloșii celor făcute spre slava lui Dumnezeu, ca unii care-și fac grijă ca toate să se facă spre plăcerea Lui și spre folosul nostru, al creștinilor, îngrijindu-se și acum de cele bisericești și gândindu-se să promoveze un arhieru în acest Oraș Regină al lor, în bine-cinstitoarea³ de Dumnezeu lor minte m-au luat pe mine și mi-au dat ordin să pronunț în public ce a fost hotărât de sfatul lor. Și pentru că eu am declarat că sunt nevrednic de acest lucru și nu mi-am dat nici un consimțământ, pentru că nu pot purta sau suporta jugul acestei poveri, mi-au dat ordin să fiu adus în fața voastră, ca să fiți părtași cu drept de vot la acest sfat.

Și acum, bărbați temători de Dumnezeu [cf. *FAp* 13, 6] și care-L aveți pururea în inimile voastre, numiți cu numele lui Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, adică creștini, ascultați un scurt cuvânt de apărare de la jostnicia și nimicnicia noastră. Eu, ceea ce am de răspuns bine-cinstitorilor⁴ de Dumnezeu și în toate ortodocșilor noștri împărați, răspund și în fața voastră: sunt cuprins de frică să consimt la acest vot și mă tem de la fața lui Dumnezeu să nu alerg cumva așa nechibzuit și la întâmplare, ca să nu cad într-o osândă înfricoșătoare. Căci dacă dumnezeiescul apostol Pavel, care a auzit glăsurile lui Dumnezeu, a avut drept școală cerul și s-a făcut văzător al raiului, auzind cuvinte negrăite [cf. *2 Co* 12, 14] și a purtat numele lui Dumnezeu înaintea neamurilor și a împăraților [cf. *FAp* 9, 15], spunea scriind corintenilor: «Ca nu cumva propovăduind altora să ajung eu însumi reprob⁵» [*1 Co* 9, 27], cum atunci eu, care-mi duc traiul în lume, sunt numărat împreună cu laicii și sunt soldat în serviciul imperial, voi putea sări fără judecată și chibzuință spre măreția preoției/ahieriei? Înfricoșătoare e această întreprindere pentru micimea mea, îndrăzneată e această îndeletnicire!

Cauza fricii mele și a refuzului meu e însă mai ales aceasta: privesc și văd Biserica lui Hristos cea întemeiată pe Stânca Hristos [cf. *1 Co* 10, 4] Dumnezeu nostru sfâșiată și divizată, iar pe noi vorbind altceva și altfel: pe creștinii răsăriteni de o credință cu noi vorbind altfel, iar pe cei apuseni conglăsuind împreună cu aceia, iar pe noi înstrăinați de toți aceia și anatemiați de ei în fiecare zi. Cumplită e anatema! ea aruncă departe de Dumnezeu, izgonește din Împărăția cerurilor și duce în întunericul cel mai din afară [cf. *Mt* 8, 12]. Legea și definiția Bisericii nu cunosc însă ceartă sau sfădire, ci așa cum știe să mărturisească un singur botez și o singură

³ Eusebē.

⁴ Eusebesin.

⁵ Adokimos.

credință [cf. Ef 4, 5], tot așa și un sigur glas în orice chestiune bisericească. Căci nimic nu e atât de bine-primit și bine-plăcut înaintea lui Dumnezeu ca faptul de a fi uniți și a deveni o singură Biserică catholică, așa cum mărturisim în Simbolul credinței noastre autentice.

De aceea cer, fraților, și cred că cereți și voi, fiindcă știu că aveți frică de Dumnezeu, să fie întrunit de preabinecinstitorii de Dumnezeu și ortodocșii noștri împărați un sinod ecumenic, ca să devenim una cei care suntem ai Unui Dumnezeu și cei care suntem ai Treimii să fim uniți și să fim un suflet și o cinstire⁶; cei care suntem ai Capului nostru Hristos să fim un singur corp bine încheșat și alcătuit [cf. Ef 4, 15-16; Col 1, 18], cei care suntem ai Duhului Sfânt să fim nu unii împotriva altora, ci unii împreună cu alții; cei care suntem ai adevărului să gândim și să spunem același lucru⁷ și să nu mai fie între noi ceartă și dihonie [Ga 5, 20]; ca pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea [cf. Flp 4, 7] să ne străjuiască pe noi toți.

Și dacă împărații noștri, apărătorii orthodoxiei, vor da acest ordin plecându-și capetele în chip favorabil spre cererea mea întemeiată, atunci voi consimți și eu și voi împlini porunca lor și voi îmbrățișa votul vostru. Iar dacă nu, îmi va fi cu neputință să fac acest lucru, ca să nu fiu azvârlit anatemei și să fiu aflat osândit în ziua Domnului nostru și Judecător al dreptății, unde nici împărații, nici preoții și dregătorii, nici mulțimea oamenilor nu mă vor putea izbăvi. Și dacă e ceva care vă place, dați răspunsul vostru la apărarea sau, mai bine zis, la cererea mea.”

Și toți au ascultat cu plăcere cele spuse fiind de acord să se facă un sinod. Unii însă, puțini, din cei fără minte, îl amânau.

Și secretarul⁸ [Tarasios] a răspuns iarăși poporului: „Domn’ Leon⁹ a răsturnat la pământ icoanele și, când s-a făcut, sinodul¹⁰ le-a găsit răsturnate. Și pentru că au fost răsturnate de o mână împărătească, articolul¹¹ suportă iarăși o discuție, pentru că [aceia] au îndrăznit, cum li s-a părut, să desființeze un obicei vechi predat în Biserică, dar adevărul lui Dumnezeu nu se leagă în lanțuri [cf. 2 Tim 2, 9].”

Și fiind promovat [patriarh, Tarasios] a scris o sinodică patriarhilor Romei, Alexandriei, Antiohiei și Orașului Sfânt [Ierusalim], pe care o vei găsi și în copie în actul al treilea.¹²

⁶ *Homopsychoi kai homotimioi.*

⁷ Cf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 6, 4; PG 35, 725.

⁸ *Ho asēkrētis.*

⁹ Leon III Isaurianul, 717-741.

¹⁰ Hieria, 754.

¹¹ *To kephalaion.*

¹² Textul sinodiceii trimise patriarhilor orientali mai jos, p. 324-328.

Relatare succintă despre actele dinaintea Sinodului (786)

Scriere succintă¹ arătând actele înfăptuite înaintea Sinodului

Venind deci din Roma preaiubiții de Dumnezeu² presbiteri Petru și Petru și aducând scrisorile menționate mai sus, iar din Orient [venind] Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri și monahi, care erau și sinceli ai patriarhilor de acolo și aducând cu ei în chip asemănător scrisorile arătate mai sus, cei care patronau imperiul au poruncit să se întrunească episcopii. Când au sosit ei în de Dumnezeu păzitul Oraș imperial, preaputernicii împărați își făceau ocupațiile în Tracia. Îmbrobodiți de erezia acuzatorilor creștinilor³, cei mai mulți din episcopi complotau împreună cu unii laici, mulți la număr, să nu primească să se facă un sinod, ci să se alinieze la doborârea și insultarea veneratelor icoane, punând în mișcare facțiuni și șușotiri nu puține împotriva patriarhului [Tarasios], întrucât făceau adunări paralele⁴. Aceste lucruri plănuite de ei n-au rămas ascunse urechilor patriarhului, ci încă pe când țineau ei adunările lor paralele le-a transmis: „Constantinopolul are episcop! Fără știrea lui n-aveți permisiunea să faceți adunări paralele, fiindcă veți fi azvârliți depunerii, potrivit canoanelor.”⁵ Auzind asta episcopii s-au reținut, fiind ținuți de o frică.

Deci, după ce împărații, norodul tagmelor, scholelor, excubiților⁶ și celorlalte trupe militare au intrat în Orașul imperial, s-a hotărât să se facă un sinod în veneratul locaș al sfinților și atotlăudaților Apostoli.

¹ *Syngraphē syntomos*. ACO² III.1, 2008, p. 12–16; Mansi XII, col. 990–991.

² *Theophilestatoi*.

³ *Christianokatēgorōn*.

⁴ *Parasynagōgas*.

⁵ Cf. canonul 1 al sfântului Vasile cel Mare; *Syntagma*, IV, p. 89.

⁶ Regimente ale gărzii imperiale.

Cu o zi înainte de ziua rânduită, spre seară, s-au pus în mișcare soldații fierbând de mânie și respirând nebunie și, venind în baptisteriul sfintei biserici catholice, au strigat unul una, altul alta, dar glasul tuturor a sfârșit cerând un singur lucru: să nu primească să se facă un sinod.

Ridicând împăraților această problemă, patriarhul n-a fost nicidecum împiedicat să se facă întrunirea episcopilor în sus-zisul venerat lăcaș, ci în ziua următoare⁷ are loc adunarea episcopilor în acel locaș. Și ținându-se câteva alocuțiuni de preasfântul patriarh și de preaiubiții de Dumnezeu episcopi și citindu-se câteva cărți sinodale⁸ care spuneau că nu trebuia făcut vreodată un sinod ecumenic fără conglăsuirea celorlalți preasfinți patriarhi, pe când se citeau acestea, s-a pus în mișcare o mulțime de soldați și făcea înaintea porților veneratului locaș rebeliune și strigăt, puși fiind în mișcare la sugestia unor episcopi din sinod cu gânduri rele.

Făcându-se acestea, maiestatețile lor imperiale au poruncit printr-un cubicular să spună întregului sinod: „Retrageți-vă pentru moment, ca să scăpăm de pornirea fără rânduială a norodului, și după asta facă-se voia Domnului.” Și așa, ieșind episcopii din locaș, unii din ei opozanți ai adevărului s-au alăturat gloatei și au făcut în chip rău-cinstitor de Dumnezeu o ovație a pseudo-sinodului⁹ aclamându-l „al șaptelea ecumenic”. Scoțând astfel răul lor sfat un strigăt, fiind ca la ceasul al șaselea și aflându-se flămânzi, s-au dus acasă și așa mișcarea de rebeliune a încetat.¹⁰

Atunci împărații au dat ordin soldaților să iasă sub pretextul unui atac dușman, răspândind zvonul că neamul agarenilor¹¹ a ieșit din tabere, în realitate însă scoțându-i afară din capitală. Iar după ce au făcut drumul

⁷ De calendele lui august, adică 1 august 786; cf. mai jos, p. 235.

⁸ *Tinōn synodikōn*.

⁹ De la Hieria, 754.

¹⁰ În „Cronografia” lui Teofan (p. 461–462) există următoarea relatare: „În același an trimitând împărații i-au convocat pe toți episcopii de sub autoritatea lor, fiindcă sosiseră și scrisorile, și oamenii trimiși de la Roma de papa Adrian, și cei ai Antiohiei și Alexandriei. Și șezând ei în ziua a șaptea a lunii august, indictionul al 9-lea [786] în lăcașul Sfinților Apostoli din Orașul Regină, au început să citească sfintele scripturi și să aibă schimburi în contradictoriu unii cu alții, împărații privind din locurile catehumenilor. Norodul școlilor și excubiților și celelalte unități [*tagmata*], stârniți de comandanții lor și având învățătura răului lor dascăl, scoțând săbiile din teacă au venit peste ei amenințându-l cu moartea pe arhieru/patriarh și pe episcopii și egumenii ortodocși. Iar când maiestatețile lor au încercat să-i rețină prin oamenii de casă din jurul lor, nu s-au lăsat convinși, ci adăugau necinstiri mai multe. Sculându-se însă patriarhul și intrând în tribuna altarului împreună cu episcopii ortodocși și monahii, episcopii care aveau aceeași ea gândire cu aceia au ieșit la el strigând: «Am învins!» Dar, cu harul lui Dumnezeu, acei nebuni furioși și neomenoși n-au vătămat pe nimeni și, dizolvat fiind astfel sinodul, s-a dus fiecare la ale sale.”

¹¹ Arabilor.

până în Malagina¹², prin ordin i-a demobilizat spunând că nu mai au nevoie de ei, poruncind ca fiecare să se ducă în patria lui.

Astfel fiind aceste acțiuni, Biserica a rămas un an în liniște; numai patriarhul propovăduia tuturor cuvântul adevărului. Și după ce a trecut un an, iarăși au ordonat împărații să se facă un sinod în capitala de provincie Niceea. Și ordinul a fost executat, episcopii întrunindu-se.¹³ Și a ajuns în acel oraș și patriarhul [Tarasios] împreună cu locțiitorii Orientului și Occidentului. Și cu bună-plăcerea lui Dumnezeu s-a ținut sinodul potrivit actelor de mai jos.

¹² Cetate din Bithynia, la est de Niceea.

¹³ „Cronografia” lui Teofan (p. 462) are această relatare: „În același an, trimițând împărăteasa pe Stavrakios patriciul și logothetul în Tracia în luna septembrie, la începutul indictionului al 10-lea [septembrie 786], la themele de dincolo care erau atunci acolo, i-a convins să colaboreze cu ea și să scoată din Oraș norodul rău-cinstitor de Dumnezeu, pe care-l recrutase și educase corupătorul Constantin [V]. Și prefăcându-se că vrea să facă tabere în părțile răsăritene, fiindcă ar fi ieșit arabii, toată servitorimea și cortul imperial au ieșit până la Malagina. Și intrând atunci cei din themele din afară au pus stăpânire pe Oraș. Și trimițând la ei împărăteasa le notifică: «Trimiteți-mi armele voastre, că nu mai am nevoie de voi!» Și fiind făcuți zadarnici de Dumnezeu i le-au dat. Atunci, aruncând familiile lor în nave, i-a exilat din Oraș ordonând ca fiecare să se ducă în ținutul în care s-a născut. Și făcându-și o armată proprie și comandanții care îi erau supuși, în luna mai [787] trimițând iarăși în fiecare loc i-a convocat pe episcopi să vină în orașul niceenilor din Bithynia ca să facă sinodul acolo. Și toată vara s-au adunat toți la Niceea. Iar pe reprezentanții Romei și pe orientali nu-i concediașe, ci îi avea. În același an a ieșit Tarasios, preasfântul arhiepiscop al Constantinopolului, în orașul Niceea și s-a întrunit sfântul Sinod Ecumenic al Șaptelea din 350 de episcopi.”

Rezumatul Actelor¹

Primul act conține mărturii din diverse scrieri, prin care se arată că pot fi primiți eretici întorși de la erezie la credința orthodoxă, de asemenea și cei care, deși au fost ortodocși, au avut punerea mâinilor de la eretici.

Al doilea act conține citirea scrisorilor lui Adrian, papa Romei, și mărturiile și aclamările potrivit dispozițiilor lor ale tuturor preoților care au fost în sinod.

Al treilea act conține primirea întâi-stătătorilor întorși de la erezie, sinodica patriarhului Tarasios și scrierile preoților orientali, precum și semnăturile episcopilor care aprobă cele scrise de papa Adrian și de arhieriei orientali și mărturisesc că așa gândesc.

Al patrulea act conține mărturii ale sfintei Scripturi și feluritor sfinți Părinți pentru icoane.

Al cincilea act conține mărturii care-i arată pe iconomahi lucrând sau gândind despre icoane lucruri egale cu ereticii și alți reprobați.

Al șaselea act demască blasfemiile ereticilor și conține puternica lor distrugere.

Al șaptelea act cuprinde hotărârea acestui sfânt sinod, semnăturile episcopilor, scrisoarea sinodului trimisă împăraților, alta trimisă clerului constantinopolitan, o cuvântare de laudă și canoane promulgate de același sinod. Încă și o scrisoare a lui Tarasios, preasfântul patriarh, către Adrian, pontiful suprem, pentru sinod. Încă una a aceluiași către același că nu trebuie hirotoniți oamenii Bisericii pe bani. Încă una a aceluiași către Ioan, presbiter, egumen și anahoret, despre același lucru.

¹ Întocmit în 873 de Anastasius Bibliotecarul și pus înaintea traducerii sale latine a Actelor, ACO² III.1, 2008, p. 4.

Sesiunea I

Protocolul cu care se deschid procesele-verbale ale primului „act” al Sinodului — repetat și adoptat în continuare pentru fiecare din cele șase „acte” care au urmat — e mai mult decât înșirarea obligatorie pentru actele oficiale a datelor și coordonatelor fiecărei reuniuni: patronaj divin, convocare imperială, dată, loc și listă de prezență a participanților. Este în același timp o fotografie de grup și un manifest sau o declarație ecleziologică, în care detaliile sunt elocvente și vor să comunice un mesaj precis.

Avem prima din cele șase liste de episcopi prezente în acte¹, liste care au intrigat pe istorici, care au căutat diverse explicații pentru variația numărului și numelor lor. Cele mai multe se explică prin erori sau omiteri în procesul de copiere, iar nu prin venirea mai târzie sau plecarea unora dintre ei. Sigur este că era esențial pentru sinod să egaleze numărul tradițional al celor 318 episcopi de la Primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325) și să depășească numărul celor 338 de episcopi reuniți în 754 de pseudo-sinodul al șaptelea ecumenic de la Hieria. Fiecare listă începe în ordinea oficială cunoscută din așa-numitele „*notitiae episcopatum ecclesiae constantinopolitanae*”²: întâi mitropoliții, apoi arhiepiscopii autocefali și sufraganii lor pe provincii, din nou în ordinea mitropolițiilor. Lista cea mai bine întocmită și transmisă dintre toate e ultima, cea a celor 302 episcopi care au semnat „hotărârea” finală. Listele mai scurte din primele două sesiuni, cu doar 252 și 261 de nume, s-ar explica prin pierderea unor foi în procesul de copiere, întrucât omit toți sufraganii din Creta, Capadocia III, Haemimonte, Ciclade și Pamfilia II, deși mitropoliții lor apar înainte în liste.

¹ Cf. mai jos, p. 689–690. Listele au fost analizate de Darrouzès, 1975, și Lamberz, 2004; cf. și Price, 2018, p. 685–689. Sunt trei tipuri de liste cu nume de episcopi: două de prezență (în ses. II: 252 și ses. VII: 343), două de aclamații (în ses. II: 261 și ses. III: 35) și două de semnături (în ses. IV: 331 și ses. VII: 302). La listele de episcopi se adaugă două liste cu nume de monahi: 10 în ses. II și 132 în ses. IV.

² Editate critic de Darrouzès, 1981.

Nenumerați sunt în fiecare protocol grupul celor cinci care au prezidat sinodul, grup alcătuit în ordine din: cei doi presbiteri legați reprezentând pe Adrian, papa Romei celei Vechi; Tarasios, patriarh ecumenic și arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă; și cei doi presbiteri considerați delegați ai patriarhiilor orientale ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. De facto însă președinția sinodului a fost exercitată doar de Tarasios, legații papali nefiind mandatați de Adrian ca plenipotențari, cum au fost episcopii Paschasinus și Inocentius în 451 la Chalcedon.

În urma tuturor episcopilor vin cei doi oficiali imperiali; deși reprezentau pe împărați, ei au avut un rol absolut minor, iarăși spre deosebire de cei 19 oficiali imperiali, care în 451 au prezidat efectiv Sinodul de la Chalcedon.

Sinodul a fost condus efectiv de Tarasios care însă, pentru a contracara orice veleități ale episcopatului, a admis participarea activă la un sinod ecumenic — o noutate³ — a unui grup consistent de monahi. În urma celor doi oficiali imperiali, așadar, protocolul primei sesiuni menționează prezența generală a unor arhimandriți, egumeni și monahi. În sesiunea următoare sunt menționate în urma listei de aclamații cu 261 de episcopi și numele a zece lideri, egumeni din Constantinopol și Bithynia, iar mărturisirea de credință iconofilă din sesiunea a patra e semnată nu numai de toți cei 331 de episcopi, dar și de 132 de monahi reprezentând mănăstiri din Constantinopol și Asia Mică. Prin liderul lor de grup, egumenul Sava de la Studiu din Constantinopol, monahii au intervenit activ în primele dezbateri legate de statutul canonic al episcopilor iconomahi. Nu al tuturor episcopilor iconomahi, ci numai al grupului de zece episcopi activi în evenimentele din 1 august 786; cei care în numele fidelității față de sinodul de la Hieria reușiseră să stopeze cu un an înainte deschiderea sinodului ecumenic în Constantinopol.

Situația în 24 septembrie 787 la Niceea era radical diferită față de cea din 1 august 786 la Constantinopol. În biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol s-au aflat față în față două tabere: de o parte majoritatea episcopatului fidelă încă sinodului din 754 în frunte cu un grup de zece episcopi și pentru care „ortodoxia” oficială era încă iconomahia de la Hieria, iar de cealaltă parte împărăteasa Irina și patriarhul Tarasios, care luaseră deja public decizia că iconomahia era erezie și comunicaseră deja la Roma și în Orient că adoptaseră ca „ortodoxie” iconofilia. În biserica Sfânta Sofia din Niceea exista un singur episcopat bizantin deja iconofil chemat să-i judece pe protagoniștii rezistenței iconomahe de cu un an în urmă și să proclame reconcilierea cu celelalte patriarhii și tradiția orthodoxă reafirmată a Bisericii. O „orthodoxie” iconofilă deja proclamată de împărăteasă și patriarh și propusă sinodului drept criteriu dogmatic și canonic pentru judecarea și reconcilierea eventuală a iconomahilor și cu întreaga lume creștină. Episcopii adunați la Niceea n-au fost

³ Cf. Auzépy, 1988.

chemați pentru dezbateri teologice, ci ca să se reconcilieze pe sine și cu întreaga Biserică în jurul unei orthodoxii deja regăsite și proclamate de împărați.

În prima sa alocuțiune, Tarasios stabilește drept prim punct pe ordinea de zi anchetarea și judecarea episcopilor care s-au opus sinodului la Sfinții Apostoli. Sunt introduși primii trei episcopi, dar înainte de a trece la acțiune s-a dat citire ordinului imperial trimis sinodului de Irina. Evocând demisia patriarhului Pavel IV și acceptarea de către Tarasios a promovării ca patriarh cu condiția unui sinod ecumenic care să restabilească unitatea Bisericii, precum și responsabilitatea ei de a purta de grijă atât de pacea statului, cât și de buna ordine a Bisericilor și unirea episcopatului, împărăteasa cheamă sinodul să acționeze în consecință soluționând cauzele dezbinării și reafirmând tradiția Bisericii, începând cu citirea scrisorilor de răspuns primite de la papa Adrian și de la patriarhii din Orient, prin care vor putea cunoaște care e „gândirea Bisericii catholice”.

Sunt introduși apoi episcopii Vasile al Ancyrei, Teodor al Amorionului și Teodor al Myrei, prezenți (cum se va vedea în sesiunea a patra) în 754 la sinodul de la Hieria. Aceștia prezintă libeluri de penitență cu mărturisirea credinței orthodoxe a celor Șase Sinoade Ecumenice, la care adaugă venerarea icoanelor lui Hristos și ale sfinților și anatimizarea tuturor ereziilor, inclusiv a iconomahiei pseudo-sinodului „ecumenic al șaptelea” de la Hieria manipulat de „troica” unor episcopi eretici, și a tuturor „acuzatorilor creștinilor”, care blasfemiază numind icoanele „idoli” și pe închinătorii lor „idolatri”. Considerând sinceră penitența lor și suficientă mărturisirea acestora, sinodul decide reintegrarea în mijlocul lor a celor trei episcopi în treptele și scaunele lor.

Mult mai severă a fost atitudinea lui Tarasios și a sinodalilor față de cei șapte episcopi iconomahi, protagoniștii opoziției anti-sinod din 1 august 756; aceștia s-au justificat spunând că învățăturile rele pe care le-au propovăduit nu le-au spus de la ei înșiși, ci le-au primit de la niște învățători răi, iar pentru a ieși din impas s-a decis consultarea tradiției Bisericii cu privire la primirea celor ce se întorc de la erezii. E citit astfel un florilegiu canonic alcătuit din 14 canoane și epistole canonice favorabile reintegrării ca episcopi a ierarhilor căzuți în erezie și reveniți la Biserica Ortodoxă. Intervin însă monahii solicitând lectura scrisorii către Rufin a sfântului Atanasie cel Mare, unde acesta îi primește la penitență, dar refuză să le recunoască preoția. În dialog în contradictoriu cu egumenul Sava de la Studiu, Tarasios se vede nevoit să precizeze că neprimirea în preoție e o sancțiune extremă doar pentru cei vinovați de propagarea activă a ereziei, nu pentru cei care au fost forțați și au suportat-o pasiv, cu condiția să nu fie vinovați de alte delictes canonice. Cei șapte recunosc că n-au fost forțați, dar au fost crescuți în erezie, situația majorității sinodalilor, ei înșiși crescuți în erezie și hirotoniți de episcopi iconomahi, egumenul Sava ridicând explicit problema validității hirotoniilor primite de la eretici. A mai precizat și că acesta e motivul pentru care o parte dintre

monahii convocați la sinod nu au dorit să se prezinte, pentru a nu intra în contact cu niște eretici. Se citesc apoi ca precedente pasaje din câteva „Istorii bisericesti” și din „Viața” sfântului Sava cel Sfințit, iar Tarasios evocă situația similară de la Sinodul VI Ecumenic din 680–681, unde monotelismul a fost condamnat ca erezie de episcopi hirotoniți în majoritate de episcopi monoteliti. În fața perspectivei radicale a inexistenței atunci a unui episcopat ortodox care să condamne într-un sinod valid iconomahia, monahii acceptă aplicarea și în cazul episcopilor judecați a economiei. Cei șapte episcopi reveniți citesc cu toții libelul prezentat anterior de Vasile al Ancyrei și sunt reintegrați. Iar sinodul îi aclamă pe împărați, favorabili în mod evident și ei acelorăși atitudini conciliante și integratoare.

Procese-verbale¹ ale Sinodului al doilea de la Niceea

Primul act cu Dumnezeu²

[24 septembrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni³ Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu opt zile înaintea calendelor lui octombrie, indictionul al 11-lea⁴,

reunit fiind sfântul și ecumenicul Sinod adunat prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorului de Dumnezeu decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia, și anume:

Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preacuviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri a sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al Orașului cu nume mare al lui Constantin, nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

(1) Agapie, episcopul Cezareii Capadociei; (2) Ioan, episcopul Efesului; (3) Constantin, episcopul Constanției insulei Cipru; (4) Nicolae, episcopul Cyzicului; (5) Eftimie, episcopul Sardesului; (6) Petru, episcopul Nicomidiei; (7) Stavrakios, episcopul Chalcedonului; (8) Elia, episcopul [Gortynei] Cretei; (9) Epifanie, diacon al Bisericii Cataniei și locțiitor al lui Toma, episcopul Sardiniei; (10) Ioan, monah și locțiitor al lui Nichita episcopul Dyracchionului; (11) Daniil, episcopul Amasiei; (12) Nicolae, monah și egu-

¹ *Hypomnemata tēs en Nikaia synodou to deuteron.*

² *Praxis syn Theo protē.* Ed. critică E. Lamberz: ACO² III.1, 2008, p. 18–110; Mansi XII, col. 991–1050.

³ *Eusebestatōn kai philochristōn despotōn.*

⁴ 24 septembrie 787.

men al mănăstirii supranumite Aspros și loctiitor al mitropoliei Tyanei; (13) Constantin, episcopul Gangrei; (14) Nichita, episcopul Claudiopolisului; (15) Teofilact, diacon și loctiitor al mitropoliei Stavropolisului; (16) Eustatie, episcopul Laodiceii; (17) Mihail, episcopul Synadei; (18) Constantin, episcopul Pergăi; (19) Atanasie, episcopul Nicopolisului Epirului Vechi; (20) Hristofor, episcopul Fasisului; (21) Teodor, episcopul Seleuciei; (22) Vasile, episcopul Syleonului; (23) Nicolae, monah și loctiitor al mitropoliei Mokissului; (24) Manuel, episcopul Adrianopolisului Traciei; (25) Constantin, episcopul Regionului; (26) Cyril, monah și loctiitor al lui Nichita, episcopul Gothiei; (27) Teodor, episcopul Cataniei; (28) Ioan al Taorminei; (29) Candiosus, episcopul Mesinei; (30) Teodor, episcopul Panormosului [Palermo]; (31) Ștefan, episcopul Vibonei [Valentia]; (32) Constantin, episcopul Leontiei; (33) Teodor, episcopul Taurianei; (34) Hristofor, episcopul Aghiei Kiriaki; (35) Teotim, episcopul Crotonei; (36) Vasile, episcopul Insulelor [Lipari]; (37) Constantin, episcopul Carinei; (38) Ioan, episcopul Tielelei; (39) Teofan, episcopul Lilybaionului; (40) Teodor, episcopul Tropaiionului; (41) Sergios, episcopul Nicoterei; (42) Galaton, presbiter și loctiitor al lui Ștefan, episcopul Siracuzei; (43) Teodor, episcopul Bizyei; (44) Maurian, episcopul Pompeiopolisului; (45) Grigorie, presbiter și loctiitor al Smyrnei; (46) [...] episcopul Leontopolisului; (47) Eustratie, episcopul Apameii; (48) Petru, episcopul Germiei; (49) Ioan, episcopul Arcadiopolisului; (50) Sisinnios, episcopul Pariosului; (51) Epifanie, episcopul Miletului; (52) Grigorie, presbiter și loctiitor al episcopilor Nicopolisului; (53) Nichita, episcopul Proikonesosului; (54) Eustatie, episcopul Methymnei; (55) Leon, episcopul Kiosului; (56) Ioan, episcopul Aprosului; (57) Teofilact, episcopul Kypselei; (58) Ștefan, episcopul Sugdeii; (59) Leon, episcopul Mesembriei; (60) Ioan, episcopul Nyssei; (61) Gheorghe, episcopul Thermei Basilika; (62) Gheorghe, episcopul Camulianei; (63) Sotirih, episcopul Kiskissosului; (64) Constantin episcopul Mastaurei; (65) Gheorghe, episcopul Briullei; (66) Teodosie, episcopul Nyssei; (67) Teofilact, episcopul Trallesului; (68) Vasile, episcopul Magnesiei de pe Anelios; (69) Ignatie, episcopul Prienei; (70) Sava, episcopul Anaei; (71) Vasile, episcopul Magnesiei de pe Meandros; (72) Grigorie al Paleopolisului; (73) Teofan, episcopul Caloei; (74) Leon, episcopul Algizei; (75) Nicodim, episcopul Avgazei; (76) Lycastos, episcopul Baretei; (77) Teofilact, episcopul Hypepeii; (78) Eustatie, episcopul Erythrei; (79) Teofan, episcopul Lebedosului; (80) Stratonice, episcopul Kymeii; (81) Teofil, episcopul Tymnosului; (82) Cosma, episcopul Myrinei; (83) Olbian, episcopul Eleii; (84) Pardos, episcopul Pitanei; (85) Vasile, episcopul Pergamului; (86) Vasile, episcopul Atramytionului; (87) Marian, episcopul

Atandrosului; (88) Ioan, episcopul Assosului; (89) Leon, episcopul Fociei; (90) Nichifor, diacon și locțiitor al Gargarei; (91) Constantin, diacon și locțiitor al Agaei; (92) Teognid, locțiitor al Sionului; (93) Teofilact, locțiitor al Teonului; (94) Ioan, episcop al Redestosului; (95) Ioan, episcopul Panionului; (96) Melchisedec, episcopul Calliopolisului; (97) Leon, episcopul Madytei; (98) Sisinnios, episcopul Tzuruloului; (99) Teofilact, episcopul Chariopolisului; (100) Toma, episcopul Daonionului; (101) Grigorie, episcopul Teodopolisului; (10) Sisinnios, episcopul Chalcisului; (103) Ioan, episcopul Brysysului; (104) Veniamin, episcopul Lizicosului; (105) Constantin, episcopul Iuliopolisului; (106) Petru, episcopul Asponei; (107) Sinesios, episcopul Kinnei; (108) Teofil, episcopul Anastasiopolisului; (109) Leon, episcopul Mnizosului; (110) Antim, episcopul Verinopolisului; (111) Spiridon, episcopul Kythronului; (112) Eustatie, episcopul Solonului; (113) Teodor, episcopul Kitiosului; (114) Grigorie, episcopul Trimithusului; (115) Alexandru, episcopul Amathusului; (116) Mihail, episcopul Melitopolisului; (117) Teodor, episcopul Germei; (118) Vasile, episcopul Adrianothyrei; (119) Leon, episcopul Poimanionului; (120) Simeon, episcopul Ocăi; (121) Strategios, episcopul Dardanei; (122) Ioan, episcopul Lampsacosului; (123) Teodot, episcopul Paleii; (124) Nichita, episcopul Ilionului; (125) Leon, episcopul Troadei; (126) Teodor, episcopul Abydosului; (127) Anastasie, episcopul Tripolisului; (128) Leon, episcopul Traculei; (129) Ștefan, episcopul Salei; (130) Ioan, episcopul Gabalei; (131) Ștefan, episcopul Silandosului; (132) Ioan, episcopul Seteii; (133) Teofan, episcopul Maioniei; (134) Lycastos, episcopul Filadelfiei; (135) Mihail, episcopul Tralesului; (136) Grigorie, episcopul Gordosului; (137) Ioan, episcopul Daldysului; (138) Eustatie, episcopul Oracanei; (139) Teopistos, episcopul Hermocapeliei; (140) David, episcopul Helenopolisului; (141) Cyrion, episcopul Lofosului; (142) Teofilact, episcopul Apolloniadei; (143) Constantin, episcopul Cezaarei Bithyniei; (144) Grigorie, episcopul Basilinopolisului; (145) Leon, episcopul Aristiei; (146) Nichifor, episcopul Adranysului; (147) Vasile, presbiter și locțiitor al Daskylionului; (148) Nichita, episcopul Melei; (149) Neofit, episcopul Gordoservei; (150) Leon, episcopul Linoii; (151) Leon, episcopul Aspendonului; (152) Ioan, episcopul Etenneii; (153) Leon, episcopul Amisosului; (154) Constantin, episcopul Zelei; (155) Marian, locțiitor al Zalichosului; (156) Grigorie, episcopul Sinopei; (157) Gheorghe, episcopul Nicopolisului; (158) Constantin, episcopul Sasismeii; (159) Grigorie, episcopul Amastrisului; (160) Heraclios, episcopul Irinopolisului; (161) Nichita, episcopul Dadybrei; (162) Teofan, episcopul Sorei; (163) Teofil, episcopul Prusiei; (164) Constantin, episcopul Crateii; (165) Nichita, episcopul Adrianopoli-

sului; (166) Ioan, episcopul Heracleii Pontului; (167) Teodor, episcopul Comanei; (168) Nichita, episcopul Ryzeosului; (169) Nichifor, episcopul Claneosului; (170) Leon, episcopul Trocnadei; (171) Anastasie, episcopul Corydaleii; (172) Leon, episcopul Patarei; (173) Gheorghe, episcopul Nyssei; (174) Ștefan, episcopul Araxei; (175) Teodor, episcopul Piannarei; (176) Nicodim, episcopul Sidymeii; (177) Gheorghe, episcopul Oinoandei; (178) Constantin, episcopul Candibonului; (179) Stavrakios, episcopul Zenopolisului; (180) Leon, episcopul Limerei; (181) Ștefan, episcopul Caunosului; (182) Constantin, episcopul Tlosului; (183) Constantin, episcopul Combei; (184) Petru, diacon și loctiitor al Aricandei; (185) Ioan, diacon și loctiitor al Faselisului; (186) Teofilact, diacon și loctiitor al Cariei; (187) Grigorie, episcop al Kibyrei; (188) Vasile, episcop al Tabei; (189) Dorotei, episcop al Neapolisului; (190) Constantin, episcopul Alabandei; (191) Grigorie, episcopul Heracleii; (192) David, episcop al Iassosului; (193) Grigorie, episcopul Mylasei; (194) Sergios, episcop al Bargyliei; (195) Ioan, episcop al Myndosului; (196) Stavrokios, episcopul Stadiei; (197) Grigorie, episcopul Stratonikeii; (198) Antim, episcopul Hylarymei; (199) Teofilact, episcopul Amyzonului; (200) Nichita, episcopul Halicarnasului; (201) Maurion, episcopul Keramosului; (202) Teodosie, episcopul Choneii; (203) Mihail, episcopul Chairtopei; (204) Pantoleon, episcopul Valentiei; (205) Grigorie, episcopul Pelteii; (206) Hristofor, episcopul Atanassosului; (207) Leon, episcopul Eumeneii; (208) Pavel, episcopul Acmoniei; (209) Grigorie, episcopul Timenuthereii; (210) Leon, episcopul Traianoupolisului; (211) Leon, episcopul Aleii; (212) Nichifor, episcopul Lundei; (213) Gheorghe, episcopul Appeii; (214) Constantin, episcopul Eucarpiei; (215) Mihail, episcopul Hierapolisului; (216) Nichita, episcopul Nacoleii; (217) Hristofor, episcopul Prynisosului; (218) Nicolae, episcopul Fyteii; (219) Teofilact, episcopul Kinaborionului; (220) Nichita, episcopul Augustopolisului; (221) Constantin, episcopul Kotyaeionului; (222) Gheorghe, episcopul Medaionului; (223) Teofilact, econom și loctiitor al Ipsosului; (224) Ștefan, ipopsifiu al Otrousului; (225) Ioan, ipopsifiu al Stectorionului; (226) Constantin, episcopul Ambladei; (227) Epifanie, episcopul Perteii; (228) Sisinnios, episcopul Filomelionului; (229) Mihail, episcopul Pappiei; (230) Teodosie, episcopul Sagallosului; (231) Sisinnios, episcopul Apameii Arcăi; (238) Constantin, episcopul Conanei; (233) Nichifor, episcopul Adadei; (234) Petru, episcopul Tityasosului; (235) Leon, episcopul Barisului; (236) Petru, episcopul Seleucieii Pisidiei; (237) Leon, econom și loctiitor al Sozopolisului; (238) Maurion, episcopul Magydosului; (239) Pavel, episcopul Attaliei; (240) Nichifor, episcopul Foglei; (241) Leon, episcopul Andidei; (242) Leon, episcopul

Sibillei; (234) Manzon, episcopul Pracanei; (244) Teodor, episcopul Germanicopolisului; (245) Eustatie, episcopul Kelenderysului; (246) Sisinnios, episcopul Sykei; (247) Zaharia, episcopul Cardabundeii; (248) Sisinnios, episcopul Musbadei; (249) Eustatie, episcopul Lamosului; (250) Teofilact, episcopul Zenopolisului; (251) Constantin, episcopul Dalisandosului; (252) Anastasie, episcopul Lauzandei,

șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii⁵, prezenți și auditori fiind și preaglorioșii și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion⁶, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și preaevlavioșii arhonți și monahi,

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, preaevlavioșii episcopi ai insulei Sicilia au zis:

— Am socotit lucru vrednic și întru toate cuvenit pentru acest sfânt și ecumenic Sinod ca în deschiderea punctelor⁷ care urmează a fi cercetate, preacuviosul arhipăstor, întâi-stătătorul Orașului Regină Constantinopol, nouă Romă, să facă introducerea și să deschidă ușa cuvântului [*cf. Col 4, 3*] glăsuind cele ce se cuvin pentru început.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se facă potrivit cererii preacuvioșilor episcopi.

Tarasios, preasfântul și preafericitul patriarh al Constantinopolului, a zis:

— E momentul să spunem acum cuvântul profetic pe care l-am auzit de multe ori proclamat în Evanghelie: „Și vor fi cele strâmbe drepte, iar cele colțuroase, căi netede” [*Is 40, 4; Lc 3, 5*]. Fiindcă atunci când Dumnezeu face ceva, urmează în cele făptuite toată ușurința, pentru că nimeni n-a rezistat planului Său [*cf. Rm 9, 19*]. Căci și atunci când prin atacul vrăjmașului, obârșie a răului, care voia să sperie și să tulbure sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu, anul trecut de calendele lui august⁸, când ședeam noi în de Dumnezeu păzitul Oraș imperial în augustul locaș al trâmbițelor Duhului, al sfinților și atotlăudaților Apostoli, o gloată de mulți bărbați plini de mânie și amărăciune s-a pus în mișcare să pună mâinile pe noi, de care am fost izbăviți de mâna lui Dumnezeu, având drept aliați și unii episcopi ușor de numărat, ale căror nume le trec aici intenționat cu

⁵ *Sophias*.

⁶ Numele „*themei*” sau districtului militar din nord-vestul Asiei Mici având drept cartier general cetatea Niceea.

⁷ *Kephalaiōn*.

⁸ 1 august 786.

vederea, fiind cunoscute de toți, pentru scurt timp grăirea și întărirea cuvântului bine-cinstitor de Dumnezeu al adevărului a părut să fie împiedicată. De Dumnezeu călăuziții noștri preablânzi împărați însă, fiind luptători pentru orthodoxie și luptători împotriva cacodoxiei, n-au dat „somm ochilor lor, nici genelor lor dormitare, până ce cortul lui Dumnezeu” [Ps 131, 4-5], adică Biserica Lui, nu s-a restabilit în unitate și nu i-au oferit un regim de pace. De aceea, cu sfatul și bună-plăcerea lui Dumnezeu ne-au adunat iarăși în același loc. Iar bunele răsplătiri pentru acestea le vor lua de la Hristos, Atotîmpăratul nostru, Care le poate răsplăti mult mai mult decât acestea.

Noi deci, bărbați sfinți, chemându-L apărător pe El, strângând la piept frica de El și ținând în minte judecata viitoare, să ne încingem mijloacele gândirii noastre cu adevărul [cf. Ef 6,14] și treji în toate, potrivit apostolului [cf. 1 Ptr 1, 13] să judecăm echilibrat, ca să smulgem fără nici o șovăială ca pe niște neghine semănate peste grâul curat [cf. Mt 13, 25] orice glăsuire nouă, sustragere și adaos în plus, ca opuse adevărului și luptând împotriva Bisericii. Deoarece cele predate în ea nu sunt „da și nu, ci da” [cf. 2 Co 1, 19] în adevăr și rămân timp veșnic nerupte și nezdruincate, căci nemincinos este Cel ce a făgăduit: „Porțile iadului nu vor avea tărie împotriva ei” [Mt 16, 18].

Și dacă suntem deplin încredințați că e un lucru plăcut înaintea lui Dumnezeu, atunci să vină cei care anul trecut s-au opus adevărului, și dacă au un cuvânt, fie de contrazicere, fie de apărare, să-l spună; fiindcă așa toată ancheta va fi la lumina zilei

Constantin, precuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Dacă îi pare potrivit acestui sfânt și ecumenic Sinod, să intre înaintea acestui sfânt și ecumenic Sinod potrivit celor spuse de preasfântul și preafericitul patriarh Tarasios precuvioșii episcopi învinuiți în această parte.

Sfântul Sinod a zis:

— Să intre.

Și sus-zișii episcopi au intrat.

Și intrând ei, iluștrii arhonți au zis:

— Stăpânii noștri cei buni au ordonat să fie trimisă întregului vostru sfânt Sinod un cinstit și închinat sacru ordin imperial⁹. Ascultați-l!

Sfântul Sinod a zis:

— Să întărească Dumnezeu împărăția bunilor „oștri stăpâni!

Și aducând pe mâini preailuștrul secretar Leontie acel bine-cinstitor de Dumnezeu sacru ordin imperial l-a citit:

⁹ Sakran.

Constantin și Irina, credincioși împărați ai romanilor

Sacru ordin imperial¹⁰ pentru preasfinții episcopi reuniți cu bună-plăcerea și harul lui Dumnezeu și cu ordinul bine-cinstitoarei de Dumnezeu a noastre maiestăți imperiale în sinodul de la Niceea

Adevărata Înțelepciune a lui Dumnezeu și Tatăl [cf. 1 Co 1, 24], Domnul nostru Iisus Hristos, depărtându-ne prin preadivina și marea Sa economie în trup de rătăcirea idolilor, încingându-se cu natura noastră a înnoit-o prin conlucrarea Duhului conatural cu El; și făcându-Se prim Arhiereu, v-a învrednicit de această numire și pe voi, bărbați sfinți.

Așadar, Păstorul cel bun [In 10, 11], Care a purtat pe umeri oaia cea rătăcită [Lc 15, 4-5], amestecându-l pe omul căzut cu turma Sa, cu puterile Lui îngerești și liturghisitoare, ne-a împăcat în El Însuși, „desființând peretele din mijloc al împrejmuirii, adică dușmănia, în trupul Său” [Ef 2, 14] și dăruindu-ne un trai pașnic. De aceea, proclamând vestea bună tuturor, zicea: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema” [Mt 5, 9].

Alegând bine-cinstitoarea de Dumnezeu noastră maiestate imperială să fie în această fericire, care ne dăruiește noblețea înfierii, ne grăbim să conducem spre pace și armonie tot statul nostru roman¹¹, dar în chip extraordinar dorim să purtăm de grijă de buna ordine¹² a sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu și să negociem mereu unirea preoților/episcopilor.

De la răsărit, de la miazănoapte, de la apus și de la miazăzi, ei sunt prezenți cu bună-plăcerea lui Dumnezeu prin locțiitorii lor împreună cu copiile scrisorilor sinodice trimise de preasfântul nostru patriarh [Tarasios]. Fiindcă aceasta este de la început legea sinodală a Bisericii catholice care a primit Evanghelia de la un capăt la altul al lumii.

Așadar, cu bună-plăcerea și la semnul Lui v-am adunat pe voi, cuvioșii Lui preoți/episcopi, care ați încheiat legământul Lui pe jertfe [cf. Ps 49, 5] fără de sânge, ca judecata voastră să emuleze hotărârile sinoadelor care au dogmatizat ortodox și strălucirea Duhului să lumineze tuturor. Fiindcă, potrivit glăsurii Domnului, „nimeni care aprinde un opaiț nu-l pune sub baniță, ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor din casă” [Mt 5, 15]. Căci așa veți urma și decretelor predate vouă

¹⁰ *Sakra*.

¹¹ *Rhōmaikēn politeian*, „republica romană”.

¹² *Eutaxia*.

în chip bine-cinstitor de Dumnezeu de părinții voștri, iar sfintele Biserici ale lui Dumnezeu vor rămâne în ordinea păcii. Fiindcă atât de mult apărăm adevărul și tindem spre bună-cinstirea lui Dumnezeu¹³ și ne îngrijim de starea Bisericii vrând să fie ținută legislația de la început, încât, măcar că suntem ocupați de planuri militare și preocupați de grijile statului, având drept primă lucrare regimul de pace al Bisericii catholice și punându-le pe acestea pe locul doi, n-am șovăit să reunim atotsfântul nostru sinod, dând fiecăruia permisiunea să grăiască fără nici o teamă cele gândite de el, ca să se facă o cercetare riguroasă și adevărul să fie rostit deschis, pentru ca disensiunea Bisericilor să piară și legătura păcii să ne armonizeze pe toți.

Și pentru că preasfântul nostru patriarh Pavel¹⁴, urmând potrivit voii lui Dumnezeu să se desfacă de legăturile de aici, să lase această pribegie și să se stabilească în patrie, sau mai bine zis la Stăpânul Hristos, a renunțat la episcopat alegând viața monahală, și când l-am întrebat: „De ce ai făcut asta?”, ne-a răspuns: „Dacă voi fi surprins de moarte în episcopatul acestui de Dumnezeu păzit Oraș imperial, voi avea anatema de la toată Biserica catholică, cea care duce în întunericul mai din afară pregătit diavolului și îngerilor lui [Mt 25, 41], pentru că aceia spun că aici s-a făcut un sinod¹⁵ care a dat jos zugrăvelile icoanelor, pe care Biserica catholică le ține și înfățișează și primește ca aducere-aminte de prototipurile lor, acest lucru tulbură sufletul meu, acest lucru însă face să-mi aduc aminte cum voi scăpa de judecata lui Dumnezeu, dat fiind că am trăit împreună cu astfel de bărbați și am fost numărat împreună cu ei” acestea le-a spus și unora din iluștrii noștri arhoni, și așa a părăsit această viață.

Înțelegând bine-cinstitoarea de Dumnezeu noastră maiestate că această sentință este înfricoșătoare, și auzind și înainte de asta de la mulți de această controversă, ne-am sfătuit în noi înșine ce anume trebuie făcut. Și ne-am dat sfatul nostru ca, promovându-ne un patriarh, să se facă sfârșitul celor spuse. Chemând deci bărbați încercați în treburile bisericești și chemând pe Hristos Dumnezeu nostru și făcând sfat împreună cu ei: cine este vrednic să fie promovat în scaunul preoției acestui de Dumnezeu păzit Oraș imperial?, toți fiind de aceeași părere și unanim votul a fost dat lui Tarasios, cel care prezidează acum în demnitatea arhierescă.

¹³ Eusebeian.

¹⁴ Pavel IV, patriarh din 20 februarie 780 până în 31 august 784.

¹⁵ Hieria, 754.

Chemându-l deci pe acesta i-am spus cele spuse și votate pentru el, dar el n-a vrut nicidecum să se plece, nici să-și dea consimțământul la cele votate. Iar când l-am întrebat: „De ce nu suporti să ascuți?”, a răspuns mai întâi pretextând că jugul arhieriei este peste el. Înțelegând noi însă că făcuse un pretext nevrând să asculte, nu ne-am depărtat de acest bărbat, ci am insistat să-l convingem să primească demnitatea arhieriei. Văzând deci el insistența noastră, a vestit cauza refuzului său: „Văd și privesc Biserica zidită pe temelia care e stânca [cf. Mt 7, 24], Hristos Dumnezeuul nostru [cf. 1 Co 10, 4], sfâșiată acum și ruptă și pe noi grăind acum una, altă dată alta, iar pe creștinii din răsărit care au aceeași credință cu noi vorbind altfel și conglăsuind cu cei din apus, iar pe noi întristați de toți aceia și anatemizați în fiecare zi de toți.” Și: „Cer să se facă un sinod ecumenic, unde să se găsească locțiitori de la papa Romei și de la arhieriei/patriarhii Orientului.”

Auzind noi acestea, l-am scos pe bărbat în fața preoților/episcopilor prezenți atunci aici și a glorioșilor noștri arhonți și a întregului nostru popor iubitor de Hristos, și în prezența lor le-a declarat și lor ce apărare ne-a făcut și nouă. Ei toți însă auzind asta au primit cu bucurie, cerând pacificatoarei și bine-cinstitoarei de Dumnezeu noastre maiestăți imperiale să facă un sinod ecumenic.

Am hotărât deci să încuviințăm această cerere și, ca să spunem adevărul, a fost bună-plăcerea lui Dumnezeu care ne-a călăuzit să vă întrunim. Și pentru că Dumnezeu v-a adunat din toată lumea locuită vrând să facă să stea în picioare sfatul Său, fiind puse acum înaintea sfințele Evanghelii și strigând în chip spiritual: „Judecați drept!” [cf. In 7, 24], stați în picioare [cf. 1 Co 7, 37] ca apărători fermi ai bunei-cinstiri [a lui Dumnezeu] și înflăcărați-vă să retezați orice glăsuire nouă și introducere nou-apărută. Ca Petru, liderul colegiului apostolic, care, lovind lipsa de minte a servitorului, a tăiat cu sabia organul de simț [cf. Mt 26, 51] al auzirii iudaice, ridicați și voi securea Duhului și orice pom care poartă rod [cf. Mt 3, 10] de flecăreală, dihonie și inovație introdusă ulterior, fie resădiți-l cu glăsurile învățăturilor voastre, fie tăiați-l cu pedepse canonice și trimiteți-l în focul gheenei viitoare, ca pacea Duhului să păzească întreg corpul Bisericii înche-gat și articulat [cf. Ef 4, 16] și întărit de predania părinților, iar starea întregului nostru stat roman să se însenineze cu seninul credinței.

Am primit și o scrisoare de la Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi, prin locțiitorii lui, Petru, preaiubitul de Dumnezeu protopresbiter, și Petru, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și egumen, care șed

împreună cu noi și ordonăm să fie citită în auzul tuturor potrivit legii sinoadelor; ascultând-o în cuvenită tăcere împreună cu literele trimise în două caiete de arhieriei și iereii diecezei Orientului prin Ioan, preaevlaviosul monah care a fost și singel al scumpului patriarh al Antiohiei, și cu Toma, presbiterul și egumenul, care sunt deja împreună cu voi, prin care veți cunoaște care e gândirea Bisericii catholice.

Și sfântul Sinod a zis:

— Să păzească Dumnezeu împărăția lor! Să lungească Dumnezeu anii lor! Dumnezeu să-i bucure și mai mult!

Și au fost aduși Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, Teodor al Myrei și Teodosie al Amorionului.

Și stând ei în mijlocul sfântului Sinod, Vasile, episcopul Ancyrei, a zis:

— Pe cât era în puterea mea, stăpâni, am investigat chestiunea și primind toată deplina certitudine am venit la Biserica catholică eu, robul vostru.

Tarasios, preasfințitul patriarh, a zis:

— Slavă lui Dumnezeu care vrea ca toți să se mântuiască și la recunoașterea adevărului să vină [cf. 1 Tim 2, 4]!

Vasile, episcopul Ancyrei, a citit după un libel așa:

Există o legislație bisericească predată canonic de la început de sfinții apostoli și de urmașii lor, sfinții noștri părinți și dascăli, dar și de cele Șase sinoade Ecumenice și cele locale întrunite în chip orthodox, ca aceia care se întorc de la o erezie oarecare la mărturisirea orthodoxă și predania Bisericii catholice să tăgăduiască în scris erezia proprie și să mărturisească credința orthodoxă. De aceea și eu, Vasile, episcop al cetății Ancyra, alegând să mă unesc cu Biserica catholică, cu Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi, și cu Tarasios, preafericitul patriarh și cu presfințitele scaune apostolice ale Alexandriei, Antiohiei și Orașului Sfânt [Ierusalimul], dar și cu toți arhieriei și iereii ortodocși, fac această mărturisire a mea în scris, adresând-o vouă, celor care ați primit autoritatea de la autoritatea apostolilor, cerând în ea și iertare de la fericirea voastră adunată de Dumnezeu pentru această lentoare a mea. Fiindcă ar fi trebuit să nu întârziu cu mărturisirea orthodoxiei, dar acest lucru ține de lipsa mea de învățătură extremă și de gândirea mea leneșă și nepăsătoare. De aceea cer mai mult fericirii voastre să cereți să mi se dea iertare de la Dumnezeu.

Cred, așadar, și mărturisesc într-un Dumnezeu, Tată Atotțiitor, și într-un Domn Iisus Hristos, Fiul Său Unul-Născut, și în Duhul Sfânt Domnul și făcătorul de viață, Treime de-o-ființă și de-un-tron, închi-

nată și slăvită într-o singură dumnezeire, putere și autoritate, mărturisind și toate cele ale economiei Unuia din sfânta Treime, Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, precum le-au predat cele Șase Sinoade sfinte și ecumenice, și anatemizez și resping toată gura spartă eretică, precum au anatemizat-o și acestea, și cerând și soliile preabine-cuvântatei Stăpânei noastre Sfinte Născătoare de Dumnezeu, ale sfintelor puteri cerești și ale tuturor sfinților; primindu-le cu toată cinstirea, sărut și mă închin în chip de cinstire¹⁶ și sfintelor și scumpelor rămășițe/relicve¹⁷, având credința că prin ele mă fac părtaș la sfințirea lor, sărutând, îmbrățișând și acordând închinarea potrivit cinstirii la fel și veneratelor icoane ale economiei Domnului nostru Iisus Hristos, întrucât S-a făcut om pentru mântuirea noastră, și celor ale preacuratei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și ale sfinților apostoli, profeti, martiri și ale tuturor sfinților, respingând și anatemizând din tot sufletul și din toată gândirea sinodul întrunit¹⁸ din nebăgare de seamă și prostie și numit „al șaptelea”, numit însă în chip legal și canonic pseudo-sinod de cei care gândesc drept, ca unul străin de toată buna-cinstire a lui Dumnezeu și care a lătrat în chip îndrăzneț, insolent și fără Dumnezeu împotriva legislației bisericești predate de Dumnezeu, a insultat sfintele și veneratele icoane și a ordonat să fie ridicate din sfintele biserici ale lui Dumnezeu; ai cărui lideri au fost în chip mincinos numitul așa Teodosie¹⁹ al Efesului, Sisinnios al Pergăi supranumit Pastilas, Vasile al Pisidiei cu numele obscen Triakakavos²⁰, cărora urmându-le s-a supus zădărnicii și acel mizerabil Constantin care a fost făcut atunci patriarh²¹.

Acestea le mărturisesc așa și la ele consimt; drept pentru care cu simplitatea inimii și dreaptă socotință — martor mi-e Dumnezeu — îmi fac aici anatemizările de mai jos:

Pentru acuzatorii creștinilor, adică iconoclaști, anatema! Pentru cei care iau zicerile dumnezeieștii Scripturi împotriva idolilor ca spuse împotriva veneratelor²² icoane, anatema! Pentru cei care nu sărută sfintele și veneratele icoane, anatema! Pentru cei care numesc sfin-

¹⁶ *Timētikōs*.

¹⁷ *Leipsana*.

¹⁸ În 754 la Hieria.

¹⁹ Joc de cuvinte în limba greacă, *Theodosios* însemnând „dat de Dumnezeu”.

²⁰ Pentru aluzia la *kakos*, „rău” în limba greacă.

²¹ Constantin, patriarh ecumenic iconomah din 8 august 754 până în 30 august 766, executat pentru conspirație de împăratul Constantin V care-l numise.

²² *Septas*.

tele icoane idoli, anatema! Pentru cei care zic că creștinii vin la icoane ca la niște zei, anatema! Pentru cei care au comuniune conștientă cu cei care insultă și necinstesc veneratele icoane, anatema! Pentru cei care spun că altul pe lângă Hristos Dumnezeu nostru ne-a izbăvit de idoli, anatema! Pentru cei care anulează învățăturile sfinților Părinți și predania Bisericii catholice pretextând și reluând glăsuirile lui Arie, Nestorie, Eutyches și Dioscor, și spun că, dacă nu suntem învățați în chip sigur de Vechiul și Noul Testament, nu urmăm învățăturile sfinților Părinți și ale sfintelor Sinoade Ecumenice și predaniei Bisericii catholice, anatema! Pentru cei care îndrăznesc să spună că Biserica catholică a primit vreodată idoli, anatema! Pentru cei care spun că facerea icoanelor ar fi născocirea unui meșteșug diavolesc [cf. Ef 6, 11] și nu predanie a sfinților noștri părinți, anatema!

Acestea le mărturisesc așa, la ele consimt și pe ele le declar din toată inima, sufletul și gândirea. Iar dacă, prin sugestia diavolului într-un timp oarecare, cu voie sau fără voie, voi devia de la cele mărturisite de mine mai sus, să fiu anatema de la Tatăl, Fiul și Sfântul Duh și de la Biserica catholică și străin de orice rang preoțesc.

Și mă voi păzi, potrivit dumnezeieștilor canoane ale sfinților Apostoli și ale dumnezeieștilor noștri Părinți, de orice luare de mită și câștig rușinos.

Tarasios, preasfântul și preafericitul patriarh, a zis:

— Tot acest colegiu preoțesc înalță slavă și mulțumire lui Dumnezeu pentru această mărturisire a ta, pe care ai adus-o Bisericii catholice.

Sfântul Sinod a zis:

— Slavă lui Dumnezeu Care a unit cele distanțate.

Și a fost adus Teodor, preaevlaviosul episcop al Myrei, și a zis:

— Și eu, păcătosul și nevrednicul, după ce am pipăit și cercetat multe, alegând cele mai bune, cer lui Dumnezeu și sfințeniei voastre ca și eu păcătosul să fiu unit cu sfânta Biserică catholică împreună cu toți.

Tarasios, preasfântul și preafericitul patriarh, a zis:

— Drag lucru Stăpânului Hristos e iubirea de oameni și primirea celor ce se pocăiesc.

Teodor, preaevlaviosul episcop al Myrei, a citit o copie identică cu primul libel. Și după ce a citit el, Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Și pentru preaevlaviosul Teodor, episcopul Myrei, aducem mulțumiri lui Hristos Dumnezeu nostru.

Eftimie, preaevlaviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Binecuvântat Dumnezeu Care l-a unit cu Biserica catholică.

Și a fost adus Teodosie, preaevlaviosul episcop al Amorionului, și a zis:

— Atotsfinți și de Dumnezeu cinstiți stăpâni și tot sfântul sinod acesta, și eu păcătosul, miserabilul și rătăcitul, care am grăit multe rele împotriva veneratelor icoane, cunoscând adevărul și conducându-mă pe mine însumi, am anatemitizat și anatemitizez cele pe care le-am grăit și învățat rău în lumea aceasta și cer și mă rog sfântului nostru sinod să mă primiți împreună cu toți creștinii și pe mine nevrednicul vostru rob.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Multă zdrobire de inimă a arătat preaevlaviosul Teodosie și e vrednic de primire.

Sfântul Sinod a zis:

— Vrednic este potrivit sfintelor canoane.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dacă nu este alt impediment canonic, e vrednic.

Teodosie, preaevlaviosul episcop al Amorionului, și-a citit libelul care spune așa:

Sfântului sinod ecumenic, Teodosie, cel din urmă creștin.

Mărturisesc, sunt de acord, primesc, sărut și mă închin mai întâi preacuratei icoane a Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, și icoanei sfintei Născătoarei de Dumnezeu care L-a născut fără sămânță, și chem în fiecare noapte și zi ajutorul, acoperământul și solia ei ca un păcătos spre ajutorul meu ca uneia care are îndrăznire la Cel care s-a născut din ea, Hristos Dumnezeu nostru. În chip asemănător primesc și mă închin și icoanelor sfinților și atotlăudaților apostoli, profeți, martiri, părinți și asceți ai pustiei, nu ca unor zei — să nu fie! —, ci arătându-mi și acum afecțiunea și darul sufletului meu, pe care-l aveam mai întâi față de ei, îi rog din tot sufletul pe toți să fie soli pentru mine la Dumnezeu, ca să-mi dea prin soliile lor să găsesc milă la El în ziua judecății. În chip asemănător mă închin, cinstesc și sărut rămășițele sfinților, ca ale unora care au luptat pentru Hristos și au luat de la El har să săvârșească tămăduiri, să vindece boli și să scoată demoni, precum a primit Biserica creștinilor de la sfinții apostoli și părinți până la noi.

Socotesc lucru bun să fie înfățișate²³ și în biserici mai întâi icoana Domnului nostru Iisus Hristos și a sfintei Născătoare de Dumnezeu din orice fel de materie, de aur și argint, și cu orice culori, ca să fie făcută cunoscută tuturor economia Lui în trup, și în chip asemănător

²³ *Anistoreisthai.*

să fie reprezentate și purtările sfinților și atotlăudaților apostoli, profeți și martiri, ca să fie făcute cunoscute luptele lor într-un desen concis și spre trezirea și învățătura noroadelor, mai ales a celor mai simpli. Căci dacă noroadele întâmpină cu lumânări și tămâie efigiile²⁴ și icoanele împăraților trimise în orașe și sate, cinstind nu scândura cu ceară, ci pe împăratul, cu cât mai mult trebuie să fie reprezentată în bisericile lui Hristos Dumnezeu nostru icoana Mântuitorului nostru Dumnezeu, a preacuratei sale Mame și ale tuturor sfinților și fericiților părinți și asceți. Precum spune și sfântul Vasile: „Fiindcă de multe ori oratori și pictori însemnează vitejiile războinicilor, unii împodobindu-le cu cuvântul lor, alții trasându-le în tablourile lor, și ambii i-au sculat pe mulți spre vitejie”²⁵, și iarăși același: „Cât vei osteni, omule, ca să găsești pe unul din sfinți înduplecând pe Domnul”²⁶, iar Hrisostom spune: „Căci harul sfinților nu e retezat de moartea lor, nu e slăbit de sfârșitul lor”²⁷, ci ei sunt și mai puternici după ce au murit decât când erau vii, și multe altele fără număr.

De aceea, vă rog, sfinți ai lui Dumnezeu, și strig: Greșit-am la cer și înaintea voastră [cf. Lc 15, 18]; primiți-mă cum a primit Dumnezeu pe cel destrăbălat, pe desfrânata și pe tâlharul. Căutați-mă, cum a căutat Hristos oaia cea pierdută, pe care a luat-o pe umerii Săi, ca să se facă bucurie înaintea lui Dumnezeu și a îngerilor Săi [Lc 15, 4-10] pentru mântuirea și pocăința mea, prin mijlocirea voastră, atotsfinților stăpâni.

Pentru cei care nu se închină veneratelor icoane, anatema! Pentru cei care blasfemiează față de sfintele și veneratele icoane, anatema! Pentru cei care îndrăznesc să calomnieze și blasfemieze veneratele icoane și să le numească idoli, anatema! Pentru cei care nu învață cu purtare de grijă tot norodul iubitor de Hristos să se închine veneratelor, sfintelor și cinstitelor icoane ale tuturor sfinților care au bineplăcut lui Dumnezeu din veac, anatema! Pentru acuzatorii creștinilor, adică iconoclaști, anatema!

Sava, preaevlaviosul egumen al Studiului, a zis:

— Potrivit dispozițiilor apostolice și sinoadelor ecumenice e vrednic de primire.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

²⁴ Laurata.

²⁵ Vasile cel Mare, Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri; PG 31, 508D-509A.

²⁶ Ibid., col. 521C-524A.

²⁷ Ioan Hrisostom, La Cincizecime, om. 1; PG 52, 803.

— Cei care au fost cândva acuzatori ai ortodoxiei s-au făcut acum apărători ai adevărului.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei insulei Cipru, a zis:

— Multe lacrimi ne-a făcut să vărsăm libelul preasfântului episcop al Amorionului.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vi se pare că pot să-și reia scaunele?

Preacuvioșii monahi au zis:

— Așa cum sfintele sinoade ecumenice i-au primit pe cei care se întorc de la erezie, așa îi primim noi.

Sfântul Sinod a zis:

— Așa ne place nouă tuturor.

Și a fost dat ordin ca preasfântul Vasile, episcopul Ancyrei, Teodor, preaevlaviosul episcop al Myrei, și Teodosie, preaevlaviosul episcop al Amorionului, să șadă pe treptele și scaunele lor.

Eftimie, preaevlaviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Frumos l-a adus Dumnezeu pe ortodox!

Sfântul Sinod a zis:

— Ortodoxul cu sinodul, părintele cu părinții!

După care au fost aduși Hypatios, preaevlaviosul episcop al Niceii, Leon, preaevlaviosul episcop al Rodosului, Grigorie, preaevlaviosul episcop al Pisinuntei, Leon, preaevlaviosul episcop al Iconiumului, Grigorie, preaevlaviosul episcop al Pisidiei, Nicolae, preaevlaviosul episcop al Ierapoliului, și Leon, preaevlaviosul episcop al Carpathosului.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Nu știu să spun de unde îndemnați fiind ați plănuit un plan adânc, dar nu pentru Domnul, și ați făcut legăminte, dar nu prin Duhul Lui [*cf. Is 29, 15; 30, 1*], de ați făcut anul trecut în secret și în ascuns adunări paralele între voi înșivă, plănuind să dați deoparte adevărul. Dacă ați făcut asta fără o rațiune, dați socoteală de ignoranța voastră, iar dacă ați făcut-o cu o rațiune mincinoasă, să fie adusă în față această rațiunea a voastră și să ajungă auzită pentru noi toți. Și acest colegiu sacerdotal, care are drept aliat adevărul ce nu poate fi biruit, va rupe și va destrăma intrigile și obiecțiile voastre ca pe niște legături ale minciunii și nedreptății, care n-au nici o substanță de adevăr.

Leon, preaevlaviosul episcop al Rodosului, a zis:

— Am greșit înaintea lui Dumnezeu și a întregii Biserici și acestui sfânt Sinod, căci am căzut din lipsă de învățătură și n-avem cuvânt de apărare.

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Pisinuntei, a zis:

— Potrivit credinței predate de sfinții apostoli și părinți, așa mărturisim și ținem.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dacă e o rațiune la voi, precum s-a spus, să fie adusă înaintea.

Hypatios și cel împreună cu el a zis:

— N-avem, atotsfinte stăpâne, ce să spunem. Am grăit potrivit ignoranței și nebuniei noastre.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ce rațiune v-a întors la adevăr?

Hypatios și cel împreună cu el a zis:

— Învățătura sfinților apostoli și părinți.

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Pisinuntei, a zis:

— În sinodul din Antiohia al sfinților apostoli s-a zis: „Cei mântuiți să nu mai fie duși în rătăcire spre idoli, ci să facă statuia divino-umană a Domnului nostru Iisus Hristos.”²⁸ Dar și fericitul Isidor Pelusiotul spune că „n-are nici un sens un templu pe care nu-l încununează o statuie”²⁹.

Leon, preaevlaviosul episcop al Rodosului, a zis:

— Chiar dacă suntem nevrednici și păcătoși, pe toate cele bine-cinstitoare de Dumnezeu și adevărate câte spunem am pus mâna noi înșine, și din glăsuirea profeților, apostolilor și părinților am dobândit certitudine deplină că așa este adevărul și bună-cinstirea lui Dumnezeu, și anume ca să fie sfintele și veneratele icoane în sfânta biserică potrivit obiceiului predat din timpurile vechi de la sfinții apostoli, și de aici am fost convinși.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Și cum având până acum episcopia de opt sau zece ani, n-ai fost convins până acum?

Leon, preaevlaviosul episcop al Rodosului, a zis:

— Pentru că răul și reaua învățătură s-au întins cu anii și întinzându-se ea cu anii din pricina păcatelor noastre ne-a dus în rătăcire și ne-am abătut de la adevăr. Dar nădăjduim în Dumnezeu să ne mântuim.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Patimile mai îndelungate sunt mai greu de vindecat. Așa și sufletul care e în întunericul ereziei recunoaște cu greu lumina orthodoxiei.

Constantin, preaevlaviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Vouă, care sunteți episcopi, trebuia să nu vă lipsească învățătura, ci să fiți învățători ai altora.

Leon, preaevlaviosul episcop al Rodosului, a zis:

²⁸ (Ps.) Pamfil can., ed. Funk II, p. 144–146.

²⁹ Isidor Pelusiotul, *Epistola* IV, 73; PG 78, 1133A.

— Dacă aceia care erau în lege n-ar fi întins păcatul, n-ar fi fost nevoie de har.

Stavrakios, preaevlaviosul episcop al Chalcedonului, a zis:

— Dar noi, fraților, nu suntem sub lege, ci sub har.

Hypatios și episcopii cei împreună cu el au zis:

— De la învățători răi am primit învățături rele.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Pentru că ați spus că rele sunt învățăturile unor învățători răi, Biserica nu admite să primească preoți/episcopi proveniți din învățători răi.

Hypatios, preaevlaviosul episcop al Nîceii, a zis:

— Așa a stăpânit obiceiul.

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Pisinuntei, a zis:

— Sfântul Ioan Hrisostom zice: „Eu am iubit și pictura în ceară topită plină de bună-cinstire a lui Dumnezeu.”³⁰

Sava, preaevlaviosul monah și egumen al Studiului, a zis:

— Binecuvântat Dumnezeu Care ne-a călăuzit la adevăr.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Am auzit deja rațiunea și apărarea lor.

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne.

Ioan, preaevlaviosul monah și presbiter și locțiitor al scaunului apostolic al Antiohiei, a zis:

— Se face zgomot asurzitor de mulți, preasfinte părinte, cum anume trebuie să fie primiți cei care vin de la erezii. Rugăm sfântul și sacrul sinod: să vină cărțile sfinților părinți și să comparăm și să judecăm și de acolo să luăm siguranță exactă cum anume trebuie să fie primiți, fiindcă noi suntem într-un impas.

Constantin, preaevlaviosul episcop al Constantei Ciprului, a zis:

— Cerem fericirii tale, stăpâne, să facă să vină sus-zisele cărți, ca dobândind deplină certitudine să facem ordinea cea mai bună pentru asta.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Potrivit cererii preaiubiților de Dumnezeu bărbați și locțiitori și precuvioși episcopi, trebuie aduse cărțile.

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu notar al sfintei patriarhii, a zis:

— Potrivit ordinului sfințeniei voastre, suntem prezenți purtând sfintele cărți, pe care le-am adus din cele depuse în biblioteca sfintei patriarhii a Constantinopolului, cele ale canoanelor sfinților apostoli și sfintelor sinoade, ale sfântului părintele nostru Vasile și ale altor sfinți părinți.

³⁰ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], *Despre legiuitor*; PG 56, 407.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să se citească mai întâi cartea dispozițiilor canonice.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se citească.

Și luând același Constantin, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

canonul 52 al sfinților apostoli:

Dacă vreun presbiter nu-l primește pe cel ce se întoarce de la păcat, ci-l respinge, să fie depus, pentru că-L întristează pe Hristos Care a zis că „bucurie să face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” [Lc 15, 7].³¹

Sava, preaevlaviosul, și cei împreună cu el au zis:

— Acest lucru e evident și primit de toți, și anume că Biserica primește pe fiecare din cei care se pocăiesc.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Există și un alt canon despre aceasta.

Același preaiubit de Dumnezeu notar a citit

canonul 8 al Sfântului Sinod de la Niceea:

Despre cei care s-au numit cândva pe ei înșiși „curați”³² și acum vin la Biserica catholică și apostolică comună tuturor, părutu-s-a sfântului și marelui Sinod ca punându-se mâinile peste ei să rămână în cler. Dar înainte de toate se cuvine să mărturisească în scris că se vor alătura și vor urma hotărârilor Bisericii catholice, adică vor avea comuniune și cu cei recăsătoriți și cu cei care au căzut în persecuție, pentru care a fost rânduit un timp și a fost hotărât un prilej potrivit [pentru pocăință], astfel încât să urmeze în toate hotărârile Bisericii catholice și apostolice. Așadar, acolo unde, fie în sate, fie în orașe, s-ar găsi hirotoniți³³ numai ei, cei găsiți în cler să fie în aceeași ținută și celelalte.³⁴

Teodor, preaevlaviosul episcop al Cataniei din provincia Sicilia, a zis:

— Canonul citit nu are nimic cu referire la erezia aceasta.

³¹ *Syntagma*, II, p. 68.

³² *Katharoi*.

³³ *Cheirothetēntes*.

³⁴ *Syntagma*, II, p. 432.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar se referă la orice erezie.

Epifanie, preaevlaviosul diacon al preasfintei Biserici a Cataniei din provincia Sicilia și loctiitor al episcopului Sardiniei, a zis:

— Acest canon a fost pronunțat atunci cu privire la cei „curați”.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Acum deci, în momentul acesta, cum anume trebuie să primim și noi erezia reîncolțită din nou?

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu loctiitor al scaunului apostolic al Răsăritului, a zis:

— Erezia separă de Biserică pe orice om.

Sfântul Sinod a zis:

— Acest lucru este evident.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Canonul a zis să fie primiți cei peste care s-a pus mâna³⁵.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Și cum anume înțelegeți faptul de a fi primit punerea mâinilor?

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Avem nevoie de învățătură, stăpâne.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Aici vorbește de punerea mâinilor pentru binecuvântare, și nu pentru hirotonie.

Preaglorioșii arhonți au zis:

— Dacă nu există alt impediment, vor fi primiți din pricina acestei pocăințe a lor potrivit canoanelor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să căutăm și alte canoane despre celelalte erezii.

Sfântul Sinod a zis:

— Cerem și asta. Să vină canoanele.

Același preaiubit de Dumnezeu diacon și notar a citit

canonul 3 al sfântului Sinod Ecumenic de la Efes:

Dacă unii din clerici din fiecare oraș au fost împiedicați de Nestorie și de cei împreună cu ei să gândească drept, am judecat drept să-și primească treapta lor, iar clericii care gândesc sau au gândit împreună cu sinodul nostru ecumenic și orthodox, fie acum, fie după aceea, dăm ordin să nu fie în nici un mod supuși în vreun timp episco-

³⁵ *Cheirothetoumenous.*

pilor care s-au ținut ori se țin departe sau încalcă sfintele canoane și credința orthodoxă.³⁶

Tarasios a zis:

— Un canon și mai limpede despre punctul discutat. Să se citească însă și celelalte canoane.

Ștefan, preaevlaviosul monah și bibliotecar al sfintei patriarhii, a zis:

— Mai avem în mâini și scrisori ale celui între sfinți părintelui nostru Vasile [cel Mare] privitoare la sus-zisa chestiune, dacă sunt de primit în preoție cei care se întorc de la erezia lor, și dacă porunciți să fie citite.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citite.

Ștefan monahul a citit

din prima scrisoare canonică către Amfilohie
a celui între sfinți părintelui nostru Vasile [cel Mare]:

Trebuie să înțelegem însă răutatea encratiților care, pentru ca să-i facă de neprimiți pentru Biserică, au întreprins să o ia înainte printr-un botez propriu, drept pentru care au falsificat și obiceiul lor. Cred, așadar, că, întrucât cu privire la ei nu s-a pronunțat în chip evident nimic, noi trebuie să anulăm botezul lor și, dacă l-ar fi primit cineva la ei, să-l botezăm pe cel care vine la Biserică. Totuși, dacă acest lucru ar urma să fie un obstacol pentru economia generală, va trebui să ne folosim iarăși de obicei și să urmăm părinților care au orânduit cele ale noastre prin economie. Căci mă tem ca nu cumva, dorind să-i facem lenți în ce privește botezarea, să creăm obstacole pentru cei ce vor să se mântuiască din pricina severității propunerii noastre. Iar dacă aceia păzesc botezul nostru, acest lucru să nu ne înduplece, pentru că nu suntem obligați să le dăm la schimb o favoare, ci să servim rigorii canoanelor. În orice caz, să fie stabilit drept regulă ca aceia care vin la noi pe baza botezului acelora să fie uniți de față cu cei credincioși și așa să vină la [sfintele] Taine. Știu că pe frații din jurul lui Euzoios și Saturnin plecați din tabăra aceea i-am primit în scaunul episcopilor, astfel încât nu-i mai putem distinge de Biserică pe cei uniți cu tabăra lor, prin primirea acelor episcopi stabilind un fel de regulă/canon al comuniunii cu ei.³⁷

³⁶ ACO I, 1, 3, p. 28. *Syntagma*, II, p. 496.

³⁷ *Epistola* 188 [can. 1]. Ed. Courtonne II, p. 123–124; *Syntagma*, IV, p. 92.

Preacuvioșii monahi au zis:

— Cerem să fie adusă scrisoarea sfântului Atanasie către Rufinian.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se facă potrivit cererii preaevlavioșilor monahi.

Leontie, preagloriosul secretar, a zis:

— Între timp să se citească și celelalte scrisori ale sfântului Vasile.

Ștefan, preaevlaviosul monah și bibliotecar, a citit

din scrisoarea sfântului părintelui nostru Vasile
către cei din Evesa:

Cei pe care anul trecut i-am rechemat din Galatia, ca pe unii care pot să-și reasume prin ei înșiși liberul exercițiu al episcopatului sunt așa cum îi știm cei care au avut puțin de-a face cu ei.

Și după puțin:

Iar dacă spun că au făcut pocăință, să arate în scris pocăința lor și anatemizarea credinței de la Constantinopol³⁸ și separarea de eretici și să nu-i amăgească pe cei mai simpli.³⁹

Din scrisoarea aceluiași către occidentali:

Unul dintre mulții care ne produc întristare este Eustatie cel de la Sebastia Armeniei Mici.⁴⁰ Acesta a fost în vechime ucenic lui Arie și, pe când acesta înflorea la Alexandria și compunea relele sale blasfemii împotriva Unului-Născut, îi urma aceluia și era numărat între ucenicii lui cei mai sinceri. După ce s-a întors în patria sa, a dat o mărturisire de credință sănătoasă preafericitului episcop Hermogene al Cezareii, care l-a judecat pentru cacodoxie. Și așa, primind de la el hirotonia, după adormirea aceluia Eustatie a alergat la Eusebiu cel peste Biserica Constantinopolului, care pleda cu nimic mai puțin decât pentru rău-cinstitoarea de Dumnezeu opinie a lui Arie. Apoi, alungat de acolo dintr-o pricină oarecare, venind la cei din patria lui, a făcut iarăși un cuvânt de apărare ascunzându-și gândul rău-cinstitor de Dumnezeu și punând înainte o corectitudine a expresiilor. Și dobândind, cum s-a întâmplat, episcopia, îndată a apărut scriind o anatemi-

³⁸ Simbolul de credință omoian al sinodului constantinopolitan din 360.

³⁹ *Epistola* 251. Ed. Courtonne III, p. 91–92.

⁴⁰ Eustatie, 330–370, episcop ascet al Sebastiei, de mai multe ori depus de arieni, părinte duhovnicesc al familiei sfântului Vasile cel Mare; susținător al unei pnevmatologii subordinatianiste criticate de sfântul Vasile în tratatul *Despre Sfântul Duh*, care a fost momentul rupturii între ei.

zare a lui „de-o-ființă”⁴¹ în adunarea pe care a ținut-o [în 358] în Ancyra. Și venind de acolo la Seleucia [în 359], a scris împreună cu cei de aceeași opinie cu el cele pe care le știu toți. Iar în Constantinopol [în 360] s-a alăturat iarăși celor propuse de eretici. Și așa, alungat fiind din episcopie din pricina faptului că fusese depus anterior în Melitine, și-a inventat drept cale a restabilirii lui venirea sa la voi [la Roma]. Care anume sunt cele care i-au fost puse înainte [în 366] de preafericitul episcop Liberiu și care au fost cele pe care le-a compus el însuși, nu știm, decât că a adus o epistolă care-l restabilește, pe care a arătând-o sinodului din Tyana a fost restabilit în locul său [în Sebastia].⁴²

A fost citită și scrisoarea aceluiași părinte către comitele Terențiu, în care părintele nostru a notificat comuniunea cu Eustatie și primirea lui care s-a întors de la erezie.⁴³

Ștefan, preaevlaviosul diacon și notar al biroului sfintei patriarhii, a citit

din hotărârea sfântului Sinod Ecumenic al Treilea împotriva rău-cinstitorilor de Dumnezeu messalieni, adică rugători:

A plăcut nouă tuturor și preaiubiților de Dumnezeu episcopi Valerian și Amfilohie și tuturor preaevlavioșilor episcopi ai provinciilor Pamfilia și Lycaonia să aibă tărie toate cele stabilite în documentul sinodal și să nu fie încălcate în nici un fel, validate fiind și actele întocmite în Alexandria, astfel încât cei care știu de erezia „messalienilor”, adică a „entuziaștilor” sau sunt suspectați că au această boală din orice provincie, fie clerici, fie laici, să fie convocați și, dacă anatemizează în scris potrivit celor pronunțate în documentul sinodal amintit, clericii să rămână în cler, iar laicii în comuniunea Bisericii.⁴⁴

Petru, preaevlaviosul citeț și notar al biroului sfintei patriarhii, a citit

din memorandumul sfântului părintelui nostru Chiril, arhiepiscopul Alexandriei, către Maxim, diacon din Antiohia:

Am aflat de la iubitul monah Pavel că cinstirea ta de Dumnezeu refuză până astăzi comuniunea cu preaevlaviosul episcop Ioan din pricina faptului că unii din Biserica Anatoliei fie gândesc, fie au gân-

⁴¹ *Homoousios*.

⁴² *Epistola* 263. Ed. Courtonne III, p. 123–124.

⁴³ *Epistola* 99. Ed. Courtonne I, p. 214–218.

⁴⁴ ACO I, 1, 7, p. 117.

dit cele ale lui Nestorie, dar s-au îndepărtat poate de ele. Să probeze, aşadar, bunătatea ta dacă cei de care se spune că se adună pe faţă şi fără ruşine cu Nestorie şi gândesc şi vorbesc cu alţii, sau au avut cândva conştiinţa arsă, dar acum le pare rău pentru cele la care au fost răpiţi şi, fiindu-le ruşine, îşi mărturisesc poate căderea; căci se întâmplă ca unele ca acestea să se întâmple cu cei care au fost înşelaţi. Şi dacă-i vezi acum alergând la dreapta credinţă, nu ţine minte cele trecute, căci vrem mai degrabă să-i vedem tăgăduind decât apărând cu gândire lipsită de ruşine răutăţile lui Nestorie. Iar ca să nu părem că cinstim iubirea de sfadă, vom îmbrăţişa comuniunea cu preaevlaviosul episcop Ioan, iertându-l şi nefiind foarte riguroşi cu cei cărora le pare rău în virtutea unei economii; fiindcă acest lucru are nevoie, cum spuneam, de multă economie.⁴⁵

Din scrisoarea aceluiaşi părinte
către presbiterul şi arhimandritul Genadios:

Intensitatea evlaviei cinstirii tale de Dumnezeu n-am cunoscut-o acum, ci o ştim de mult şi o laud foarte tare pentru că vrea să trăiască cu asemenea rigoare. Dar uneori economiile lucrurilor îi forţează pe unii să fie purtaţi scurt timp în afara a ceea ce trebuie, ca să câştige ceva mai bun. Căci aşa cum cei care plutesc pe mare, când cade furtuna şi nava e în pericol, aruncă vrând să scape din încărcătură ca să salveze restul, aşa şi noi în aceste lucruri, când rigoarea foarte mare nu poate să salveze, trecem cu vederea unele lucruri, ca să nu păţim păgubirea de întreg. Scriu acestea aflând că cinstirea ta de Dumnezeu e întristată pentru preacuviosul şi foarte cinstitorul de Dumnezeu fratele şi coliturghisitorul nostru episcop Proclu⁴⁶, pentru că a primit în comuniune pe cel al Aeliei⁴⁷, pe care legile Bisericii nu-l ştiu conducător al Palestinei, dar iubirea găunoasă de slavă, care are sfârşitul amar, stârneşte spre neînfrânare pofta acestui lucru. Să nu fugă deci cinstirea ta de Dumnezeu de comuniunea cu preacuviosul şi preaiubitul de Dumnezeu episcop Proclu; căci şi eu şi cuvioşia ta am avut aceeaşi îngrijorare şi modul economiei n-a displicut nimănui din cei prezenţi.⁴⁸

⁴⁵ *Epistola* 57 [can. 6]. Ed. Schwartz, 1927, p. 21.

⁴⁶ Proclu, arhiepiscop al Constantinopolului, 434–446.

⁴⁷ Iuvenalie, arhiepiscop şi patriarh al Ierusalimului, 422–458. Aelia era numele roman oficial al Ierusalimului dat în anul 135 de împăratul Adrian şi menţinut până şi de arabi, care-l numeau Iliya.

⁴⁸ *Epistola* 56 [can. 7]. Ed. Schwartz, p. 17.

Citite fiind acestea, monahii au zis:

— Dacă poruncește sfântul sinod, să fie adusă scrisoarea sfântului Atanasie [cel Mare] către Rufinian și să se citească.

Sfântul Sinod a zis:

— Facă-se cererea preaevlavioșilor monahi.

Ștefan, sus-zisul monah care avea în mâini cartea, a citit

scrisoarea sfântului Atanasie către Rufin:

Iubitului domn și preadragului coliturghisitor Rufinian, Atanasie îți urează bucurie în Domnul,

Și după puțin:

Pentru că frumos și bisericește — căci acest lucru e cuvenit evlaviei tale — ai întrebat despre cei care s-au lăsat târâți din pricina unei constrângeri [în erezie], dar fără să se fi stricat prin reaua credință, și ai vrut să-ți scriu cele hotărâte despre ei în sinoadele ținute pretutindeni, cunoaște, preadragul meu domn, că la început după ce a încetat violența făcută a avut loc un sinod cu prezența unor episcopi și din părțile din afară au fost, și de la coliturghisitorii care locuiesc în Elada, nu mai puțin și din cei care locuiesc în Spania și Galia. Și a plăcut ceea ce a plăcut și aici și pretutindeni, și anume ca aceia care au căzut și au fost patroni ai lipsei de cinstire⁴⁹ [a lui Dumnezeu], să fie iertați dacă se pocăiesc, dar să nu li se dea un loc în cler, dar cei care n-au fost patronii lipsei de cinstire [a lui Dumnezeu], ci au fost târâți din pricina unei constrângeri și violențe, a părut potrivit să li se dea iertare și să-și aibă locul în cler, mai ales că au oferit o apărare plauzibilă, și a părut că acest lucru s-a făcut cumva printr-o economie; căci afirmă că n-au trecut la lipsa de cinstire [a lui Dumnezeu], ci pentru ca nu cumva fiind instalați unii foarte lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu să strice bisericile, au ales mai bine să alerge împreună cu violența și să poarte povara decât să lase să piardă noroadele. Și spunând ei asta, ni s-a părut și nouă că vorbesc plauzibil, deoarece pretextau și faptul că în pustiu Aaron, fratele lui Moise, a alergat împreună cu încălcarea poporului, dar a avut ca apărare faptul că a făcut asta ca nu cumva întorcându-se poporul în Egipt să rămână în idolatrie [cf. *Ieș* 32, 22-23]. Căci a părut întemeiat faptul că, rămânând în pustiu puteau să înceteze lipsa de cinstire a lui Dumnezeu, dar intrând în Egipt s-ar fi epuizat și lipsa de cinstire a lui Dumnezeu ar fi sporit în ei. Din această pricină a fost iertător cu clerul și a părut că

⁴⁹ *sebeias*.

trebuie să se dea iertare celor înșelați și care au suferit violență. Aceste lucruri au fost trimise în scris și la Roma și Biserica romană le-a primit. Acestea le arăt și evlaviei tale, încrezător că cinstirea ta de Dumnezeu va primi cele hotărâte aici.⁵⁰

Sava și preaevlavioșii monahi împreună cu el au zis:

— Acesta nu e numai glasul sfântului Atanasie, ci și al unor sinoade, fiindcă același părinte spune că le-au primit și romanii și cei din Elada, și hotărâște ca aceia care se întorc de la erezie să fie primiți la pocăință, dar să nu primească preoția.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Nu despre orice eretic care se întoarce declară părintele să nu fie primit, ci despre protagoniștii ereziei și care zac împătimiți astfel și cu vorbele simulează adevărul în prezența ortodocșilor, dar în minte urzesc răul. Să se citească totuși iarăși scrisoarea către Rufinian a acestui părinte.

Iar când s-a citit pasajul care spune „că aceia care au căzut și au fost patroni ai lipsei de cinstire a lui Dumnezeu să fie iertați dacă se pocăiesc dar să nu li se dea un loc în cler, dar cei care n-au fost patroni ai lipsei de cinstire [a lui Dumnezeu], ci au fost târâți din pricina unei constrângeri sau violențe, a părut potrivit să li se dea iertare și să-și aibă locul în cler, mai ales că au oferit o apărare plauzibilă”, preaevlavioșii monahi au zis:

— Iată, precum spuneam mai înainte, părintele nu-i primește în preoție pe cei care se întorc de la erezie.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Nu e așa cum înțelegeți! Căci pe cei care n-au fost lideri ai ereziei, ci au fost târâți și au suferit violență, părintele îi primește în preoție, și nu i-a primit în preoție numai pe patronii și autorii ereziei, declarând acest lucru în chip frumos și drept. Și Biserica îl știe pe sfântul Atanasie că a dus cinci lupte alungat în diferite rânduri la Roma și obligat să scape cu fugă lipsită de cinste de patronii ereziei ariene, iar când se întorcea și devenea stăpânul bisericilor, potrivnicii se lipeau de el schimbându-se, dar când acela se retrăgea își relua îndrăzneala, se întorceau la erezia anterioară și urzeau persecuție împotriva bine-cinstitorilor de Dumnezeu. De aceea cred că părintele spune să nu fie primiți în preoție unii ca aceștia, întrucât el însuși și ortodocșii au suferit de la ei lucruri grele.

Sava, preaevlaviosul monah, a zis:

— Bărbatul nu ține minte răul.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

⁵⁰ PG 26, 1180-1181; *Syntagma*, IV, p. 82-83.

— Acest lucru este evident, fiindcă n-a răsplătit nimănui rău pentru rău, dar din pricina zelului pentru Dumnezeu și sânguinței Bisericii nu putea să aibă o bunătate nedisciplinată, ci prefera cele legate de răzbunarea lui Dumnezeu [*cf. Rm 12, 19*].

Ioan, preaevlaviosul presbiter monah și locțiitor al diecezei Orientului, a zis:

— Frumos s-a citit această hotărâre spre siguranța celor care o ascultă.

Reluând însă, monahii au zis:

— Dar pe cei care au fost târâți și au suferit violență părintele îi primește. Să spună deci dacă au fost târâți sau au suferit violență când s-au distanțat de adevăr.

Hypatios și episcopii cei împreună cu el au zis:

— Noi nici n-am suferit violență, nici n-am fost târâți, ci în această erezie ne-am născut, am fost crescuți și am crescut.

Teodor, preacinstitul de Dumnezeu episcop al Cataniei, și preacuvioșii episcopi ai Siciliei dimpreună cu Epifanie, diacon al orașului Catania și locțiitor al lui Toma, episcopul Sardiniei, au zis:

— Canoanele sfinților părinți care au fost citite s-au spus cu referire la novațieni, encratiți și arieni. Împreună cu care îi vom rânduie pe liderii acestei erezii?

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Îi găsim că n-au primit icoanele și pe manihei și pe marcioniți și pe cei care contopesc naturile lui Hristos, dintre care primul e Petru Piuarul⁵¹ și Xenaia al Ierapolisului⁵², ereticii, dar și Sever⁵³.

Epifanie, diaconul bisericii Cataniei și locțiitor al lui Toma, preasfântul arhiepiscop al Sardiniei, a zis:

— Erezia invocată acum e mai prejos decât ereziile anterioare, sau mai presus?

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Răul este rău și mai ales în treburile bisericești, fiindcă a greși păcătuind în dogme mici și mari e același lucru, dat fiind că din amândouă e anulată legea lui Dumnezeu.

Ioan, preaevlaviosul monah și locțiitor al scaunelor apostolice, a zis:

— Erezia aceasta e mai rea decât toate ereziile și cea mai rea dintre ele, ca una care răstoarnă economia⁵⁴ Mântuitorului.

⁵¹ Petru Gnapheus, în mai multe rânduri patriarh miafizit al Antiohiei între anii 470 și 488, autor al adaosului teopashit la Trisaghion.

⁵² Sau Filoxen al Mabuggului, 440–523, teolog al miafizismului antichalcedonian.

⁵³ Sever, 460–538, principalul teolog al miafizismului antichalcedonian, patriarh al Antiohiei între anii 512 și 518.

⁵⁴ Întruparea.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ne călăuzește zicerea părintelui nostru Atanasie: dacă n-a fost altă învinuire a preaevlavioșilor episcopi, să fie primiți.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se citească și celelalte citate canonice.

Și Constantin, preaevlaviosul diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

din *Actele sfântului Sinod Ecumenic al Patrulea de la Chalcedon*:

Orientalii și preaevlavioșii episcopi împreună cu ei au strigat:

— Toți am păcătuit, toți cerem iertare!

Și iarăși preaevlavioșii episcopi Talasie, Eusebiu și Eustatie au zis:

— Toți am păcătuit, toți cerem iertare.

Și după altele:

Și sculându-se preaevlaviosul episcop Iuvenalie împreună cu ei a trecut de partea cealaltă. Și orientalii și preaevlavioșii episcopi împreună cu ei au strigat:

— Frumos te-a adus Dumnezeu, ortodoxule! Bine ai venit!

Și după multe altele:

Preaevlavioșii episcopi ilirieni au zis:

— Toți am greșit, toți cerem iertare!¹⁵⁵

Sava, preaevlaviosul monah și egumen al Studiului, a zis:

— Dacă se pare potrivit sfântului Sinod, să vedem hirotoniile celor primiți, deci au fost de la eretici, sau nu?

Sfântul Sinod a zis:

— Căutați în continuare și despre hirotonie.

Antonie preaevlaviosul monah a citit

din *Istoria bisericească a lui Rufin, presbiterul Romei*:

Ajuns Eusebiu în Alexandria, găsește un sinod încropit pentru aceași chestiune, cei veniți fiind puțini, dar prin harul mărturisirii pentru Hristos putând face și spune lucruri mari. Unii, mânați de zelul buneicinstiri de Dumnezeu, ziceau: „Nu e permis a avea comuniune cu cei care l-au primit pe Arie.” Alții însă voiau să-i primească pe toți cei care se pocăiau și îl anatimizau, ca să nu piară mulțimi multe de oameni, zicând: „Nu trebuie să căutăm cele ale noastre, ci ce este de folos multora, precum face și Hristos fiind răstignit pentru noi, ca să mântuiască neamul omenesc. Fiindcă suntem datori să vestim Împă-

¹⁵⁵ ACO II.1, p. 94, 115, 195.

răția cerurilor nu numai nouă, ci și multor altora. Unde și pe fiul care a trăit în destrăbălare și s-a pocăit, tatăl l-a primit și, spunând scurt, vrând să-i dea demnitatea preoției îi dă în deget pecetea și pune să-l îmbrace în veșmânt.” Acest canon a domnit fiind susținut de autoritatea Evangheliei și au stabilit ca Asterie să pledeze pentru asta în bisericile din răsărit, iar Eusebiu în cele din apus. La acest sinod au fost adăugate și cele privitoare la Duhul Sfânt, din pricină că reapăruseră cei care-L separau de doxologie.⁵⁶

Constantin preaevlaviosul diacon și notar a citit

din *Istoria bisericească* a lui Socrate:

Fotin, care a fost episcopul Sirmiumului, era ucenic al lui Marcel al Ancyrei și spunea și el ca Marcel că Domnul era un simplu om.⁵⁷

Și iarăși acela a citit

din *Istoria bisericească* a lui Socrate:

Cei de la Sardica⁵⁸ i-au condamnat în lipsă și au întărit hotărârea credinței de la Niceea și au scos afară și anatemizat expresia „neasemănător”. Au dat înapoi scaunele lui Pavel [al Constantinopolului] și Atanasie [al Alexandriei], încă și al lui Marcel al Ancyrei, care se apăra și spunea că n-au fost înțelese cele pe care le-a expus în cărțile lui, pentru că și el întoarce spatele celor care spun că Domnul era un simplu om.⁵⁹

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Au fost deja citite foarte multe cărți canonice, sinodale și patristice și ele ne-au învățat să-i primim pe cei care vin de la erezie, dacă nu este în ei vreo vină rea.

Sfântul Sinod a zis:

— Frumos ai făcut, stăpâne, învățându-ne prin epistole și scrieri sinodale să recunoaștem primirea ereticilor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ce s-a citit din sfântul Atanasie să se citească din nou.

Sfântul Sinod a zis:

⁵⁶ Cf. *Istoria bisericească* X, 28; PL 21, 498–499.

⁵⁷ *Istoria bisericească* II, 18; PG 67, 224B.

⁵⁸ Sinodul de la Sardica din 343.

⁵⁹ *Istoria bisericească* II, 20; PG 67, 237B–240A.

— Să se citească din porunca sfântului nostru părinte.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— La cererea preaevlavioșilor monahi să se citească.

Ștefan, preaevlaviosul monah și bibliotecar, a citit din scrisoarea sfântului Atanasie către Rufinian, cum s-a scris mai sus.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Gândirea părintelui nostru e așa cum am zis mai sus.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Am spus și mai înainte că, dacă primesc cumva sfintele sinoade ecumenice, în cazul în care nu e nimic care să e opună, primim și noi, nevrednicii robi ai sfințeniei voastre.

Petru, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al scaunului apostolic al lui Adrian, papa Romei, a zis:

— Acest lucru este evident. Căci la Roma a fost exilat⁶⁰ ereticul Macarie de sfântul Sinod al Șaselea. Și sfântul nostru părinte și papă Benedict⁶¹ i-a dat un răgaz de patruzeci de zile, și în fiecare zi trimitea la el pe Bonifaciu, consilierul său, și-l învăța cu vorbe de povățuire din sfânta Scriptură, și n-a vrut să se îndrepte. Făcea asta ca să-l convingă și să-l primească.⁶²

Sfântul Sinod a zis:

— Dacă episcopii anchetați au făcut o depoziție sinceră, mulțumită fie adusă lui Dumnezeu și lor; iar dacă se ascund sub ea răni ascunse, îi va vedea Dumnezeu ca pe Arie și Nestorie.

Episcopii anchetați s-au anatemitizat pe ei înșiși spunând:

— Nu ascundem nimic, ci dacă nu vom mărturisi ca Biserica catholică, să avem anatema de la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să purcedem la cele ce stau înainte.

Petru, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al preacuviosului papă al Romei, Adrian, a zis:

— Cum spun istoricii, sfântul Meletie⁶³ a fost hirotonit de arieni și apoi a urcat în amvon și a proclamat pe „de-o-ființă”, dar hirotonia nu i-a fost respinsă.

Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, și episcopii Siciliei împreună cu el au zis:

⁶⁰ În 681.

⁶¹ Benedict II, 684–685.

⁶² Cf. ACO² II.2, p. 896.

⁶³ Sfântul Meletie, 300–381, din 360 episcop nicean al Antiohiei. Hirotonit în 358 ca episcop al Sebastei în locul lui Eustatie, Meletie a fost transferat în Beroia și în 360 la Antiohia, unde a devenit mărturisitor al credinței de la Niceea.

— Adevăr a grăit protopresbiterul Scaunului Apostolic.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cu nimic nu-i găsim în dezacord pe părinți, ci ca fiind cu toții în același Duh proclamă și învață același lucru. Dar sfântul Atanasie a expus așa ca gândind o economie, de aceea judeca să fie primiți de el câți nu sunt învățători ai ereziei.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Dacă a fost judecat ceva în sfântul vostru sinod, primim.

Sfântul Sinod a zis:

— Nădăjduim că după sinod nimeni nu se va întoarce înapoi, întrucât în depozițiile lor episcopii s-au anatemitizat pe ei înșiși spunând că „dacă ne vom întoarce la erezia dinainte, să fim depuși”.

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Atotsfinte stăpâne, dacă poartă libeluri, să fie date, iar dacă nu, să fie făcute. Așa judecă apoi pentru ei sfântul sinod.

Preaglorioșii arhonți au zis:

— Au în mâni libelurile lor și sunt gata să le dea.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Între timp să se citească și celelalte sfinte canoane cu privire la chestiunea care ne stă înaintea.

Cosma, preaevlaviosul diacon, notar și cubucliosios⁶⁴ al sfintei patriarhii, a citit

din *Viața cuviosului părintelui nostru Sava* [cel Sfințit, † 532]:

Întrunit fiind, așadar, [în 553] în Constantinopol sfântul Sinod Ecu-
menic al Cincilea, au fost azvârliți unei anateme comune și catholice
Origen și Teodor al Mopsuestiei și cele zise despre preexistență și
apocatastază de Evagrie și Didym, prezenți fiind cei patru patriarhi și
de acord cu acestea. Când de Dumnezeu păzitul nostru împărat [Iusti-
nian] a trimis în Ierusalim actele întocmite de sinod și toți episcopii
din Palestina le-au întărit și validat cu mâna și cu gura, afară de
Alexandru al Abilei, care din această pricină a fost scos din episcopie
și a fost îngropat de un cutremur în Bizanț, cei din Noua Lavră s-au
separat de comuniunea catholică. Patriarhul Eustochios [al Ierusalimului] i-a tratat într-un mod distins folosindu-se timp de opt luni
față de ei de povățuire și rugăminți, dar neconvîngându-i să se unească
cu Biserica catholică, folosindu-se de ordinele imperiale i-a alun-

⁶⁴ *Kouboukleisios*, responsabilul cu dormitorul patriarhului, echivalentul bisericesc al „cubicularului” de la palatul imperial.

gat din Noua Lavră prin comandantul militar Anastasie și a eliberat toată provincia de molima lor.⁶⁵

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vedeți că opt luni a continuat arhiepiscopul îngăduindu-i și având îndelungă răbdare cu ei, deși știa că fuseseră anatemizați mai înainte de sinod.

Am auzit, așadar, acum dispozițiile canonice, poruncile sinodale și rigoa-re-a sfinților părinți și toți într-un gând i-au primit pe cei care veneau de la orice fel de erezie.

Sfântul Sinod a zis:

— Cum este adevărat, dacă nu există altă învinuire canonică, care să împiedice.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Asta este linia pentru toți, ca să-i primim?

Sfântu Sinod a zis:

— Asta e linia pentru toți.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Și nouă ne place.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Spunem iarăși: dacă nu există altă învinuire canonică care să-l depună pe cel care vine, va fi primit; căci trebuie negreșit păzite dispozițiile canonice.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Potrivit sfintelor Șase Sinoade Ecumenice îi primim pe cei care se întorc de la erezie, dacă nu este în ei vreo cauză care să interzică asta.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Noi toți hotărâm așa, învățați fiind de sfinții noștri părinți.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Dacă unii monahi s-au ținut departe de sfântul Sinod, ce se va face cu ei?

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Îi vom convinge din canoanele citite mai înainte. Totuși din ce motiv nu s-au prezentat la acest sfânt Sinod?

Sava, preaevlaviosul monah, a zis:

— Nu știu, dar sunt de ei înșiși.

Eftimie, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Sardesului, a zis:

— Cum am cerut deja, să vină cărțile și să se citească și să vedem dacă trebuie primiți cei hirotoniți de eretici.

⁶⁵ Ed. Schwartz, 1940, p. 199.

Constantin, preaevlaviosul diacon și notar, a zis:

— Pentru că ați poruncit să se citească citate despre cei hirotoniți de eretici, avem în mâni cărțile și, dacă porunciți, vor fi citite.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citite.

Ștefan, preaevlaviosul monah și bibliotecar, a citit

din *Istoria bisericească* a lui Rufin:

Venind la episcopie, Macedoniu [al Constantinopolului]⁶⁶ a sporit această prigoană internă care anterior era mică.

Acaciu și Patrofil însă l-au restabilit pe Chiril al Ierusalimului, scoțându-l afară pe Maxim.⁶⁷

După acestea Cosma, preaevlaviosul diacon și notar și cubucisios al sfintei patriarhii, a citit

din *Istoria bisericească* a lui Teodor Citețul, cartea a cincea:

Fiindcă Dioscor⁶⁸, după ce și-a arogat pentru sine însuși, împotriva canoanelor, hirotonia episcopală a [patriarhului] Constantinopolului, promovează ca întâi-stătător al său pe un oarecare Anatolie⁶⁹, care făcea în Constantinopol reprezentanța Bisericii Alexandriei, avându-l coliturghisitor și pe Eutyches⁷⁰, căruia Anatolie i-a zis drept mulțumire — căci nu știa ceea ce va urma — „oriunde ai umblat, ai sfințit”. S-au făcut acestea sub consulatul lui Protogene și Asturios.⁷¹

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ce ziceți despre Anatolie? Oare n-a fost lider al sfântului Sinod al Patrulea? Și el a fost hirotonit de rău-cinstitorul de Dumnezeu Dioscor, fiind prezent și Eutyches. Și noi îi primim deci pe cei hirotoniți de eretici, cum a fost primit și Anatolie. Și într-adevăr e un cuvânt al lui Dumnezeu că nu mor copiii pentru părinți, ci fiecare moare pentru păcatul său [cf. Iz 18, 1], și că hirotonia e de la Dumnezeu. Dar pentru că unii se îndoiesc poate de Anatolie, să se citească cele privitoare la el.

⁶⁶ Macedoniu, episcop semiarian al Constantinopolului în 342–346 și 351–360.

⁶⁷ PG 67, 1173AB.

⁶⁸ Dioscor, patriarh miafizit al Alexandriei din 444 până în 451.

⁶⁹ Anatolie, patriarh al Constantinopolului, 449–458.

⁷⁰ Arhimandrit din Constantinopol, inițiator al ereziei monofizite.

⁷¹ Cf. PG 86/1, 217–220.

Cosma, diacon și cubuculisios al sfintei patriarhii, a citit

prologul [Actelor] sfântului Sinod Ecumenic de la Chalcedon:

Adunat fiind sfântul și ecumenicul sinod întrunit potrivit unui decret divin/imperial în orașul Chalcedon, și anume Paschasinus și Lucentius, preaevlavioșii episcopi, și Bonifaciu, preaevlaviosul presbiter, locțiitori ai preacuviosului arhiepiscop al Romei celei Vechi⁷², și Anatolie, preacuviosul arhiepiscop al Orașului cu mare nume al lui Constantin, Noua Romă.⁷³

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Și acest lucru îl primim.

Și Constantin, diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

din *Viața cuviosului părintelui nostru Sava* [cel Sfințit, † 532]:

Fiind, cum s-a zis, patriarhul Flavian⁷⁴ și Elia⁷⁵ în Sidon și folosindu-se de scrisori lingușitoare și diplomatice către împărat⁷⁶, dizolvând sinodul întrunit în Sidon împotriva credinței orthodoxe și întorcându-se în scaunele lor, cei din jurul lui Sotirih [al Cezareii Palestinei] și Filoxen [al Ierapolisului] indignându-se l-au pus în mișcare pe împărat spre o furie de nestăvilat pentru că a fost înșelat de viclenia și prefăcătoria patriarhilor. Și luând autoritatea pe care o doreau și distribuind aur suficient norodului Anatoliei și creându-i lui Flavian felurite necazuri, sufocându-l cu ele și constrângându-l să anatemizeze sinodul de la Chalcedon [din 451], scoțându-l astfel din episcopie l-au condamnat la exil. Aflând asta împăratul și bucurându-se, l-a trimis episcop al Antiohiei pe Sever, liderul celor lipsiți de cap⁷⁷ [bisericesc]. Care Sever în exercițiul patriarhatului său a fișa multe lucruri cumplite celor care nu erau în comuniune cu ei; își trimite însă [scrisoarea] sinodica și arhiepiscopului Elia și, nefiindu-i primită, îl pune în mișcare spre furie pe împărat. Aceeași [scrisoare] sinodică o trimite și la Ierusalim în luna mai, indictionul al 6-lea⁷⁸

⁷² Papa Leon I cel Mare, 440–461.

⁷³ ACO II.1, p. 56.

⁷⁴ Flavian II, patriarh al Antiohiei, 498–512.

⁷⁵ Elia, patriarh al Ierusalimului, 494–516.

⁷⁶ Anastasie, 491–518.

⁷⁷ *Akephalōn*.

⁷⁸ Mai 513.

împreună cu câțiva clerici și forțe militare imperiale. Când a aflat acest lucru, cel între sfinți părintele nostru Sava [cel Sfințit], urcându-se în Orașul Sfânt [Ierusalim], împreună cu ceilalți egumeni ai pustiuului i-au alungat din Orașul Sfânt pe cei care veniseră cu sinodica lui Sever; și adunând ei mulțimea monahilor de pretutindeni înaintea sfintei Căpățâni [Golgota], împreună cu cei din Ierusalim strigau zicând: „Anatema lui Sever și celor în comuniune cu el!”, de față fiind și auzind și forțele de ordine, magistrații și soldații trimiși de împărat.

Fiindcă acest Sever, stăpânit de aroganță și rezemându-se pe puterea împăratului, a azvârlit Sinodul de la Chalcedon [din 451] la zeci de mii de anateme și ambiționând să impună eterodoxia lui Eutyches, predica o singură natură supusă stricăciunii/coruptibilității a Stăpânului Hristos, Fiul lui Dumnezeu, după întruparea și înnomenirea Sa din Fecioară. Și fiind prieten al tulburărilor, a plâsmuit multe inovații împotriva dogmelor și decretelor corecte ale Bisericii: primește cel de-al doilea sinod foarte lipsit de cinstirea lui Dumnezeu și foarte tâlhăresc de la Efes [din 449] și spune că e asemănător cu primul întrunit tot la Efes [din 431] și îi declară egali între învățători pe marele și de Dumnezeu purtătorul Chiril [al Alexandriei] și pe Dioscor [al Alexandriei], cel care acolo îl primise în comuniune pe Eutyches ereticul ca pe unul care avea același gând cu el și-l depusese și omorâse pe preasfântul Flavian, arhiepiscopul Orașului Imperial [Constantinopolului]⁷⁹. Și progresând așa în lipsa de cinstire [a lui Dumnezeu], acest Sever și-a ascuțit limba spre blasfemia lui Dumnezeu și a divizat în cuvintele sale Dumnezeirea una și indivizibilă în Treime; căci spunând și afirmând că ipostasa e natură și natura e ipostasă și necunoscând nici o diferență între aceste numiri, a îndrăznit să spună că sfânta, închinata și de-o-ființa Treime a ipostaselor divine e o treime de naturi, dumnezeiri și dumnezei. Pe un astfel de corupător de suflete și ruinator l-a constrâns împăratul Anastasie pe arhiepiscopul Elia să-l primească în comuniune. Și pentru că el n-a vrut nicidecum să facă asta, fierbând de mânie, împăratul l-a trimis pe un anume Olympios, care deținea comandamentul militar al Palestinei, trimitând împreună cu el și epistola diplomatică⁸⁰ scrisă de sinodul din Sidon care mărturisea să nu fie primit sinodul de la Chalcedon, pentru ca Elia să fie scos în toate modalitățile din episcopat. Și acest Olympios, venind cu puterea împăratului și folosindu-se de toate

⁷⁹ Flavian, patriarh al Constantinopolului, 446–449.

⁸⁰ *Oikonomikên*.

modalitățile și mașinațiunile, l-a scos pe Elia din episcopat și l-a exilat în Eilat, iar pe Ioan, fiul lui Marcian, care consimțise să-l primească în comuniune pe Sever și să anatemizeze sinodul de la Chalcedon, l-a făcut episcop al Ierusalimului în prima zi a lunii septembrie, începutul indictionului al 10-lea⁸¹.

Aflând sfințitul Sava și ceilalți părinți ai pustiului că Ioan consimțise la acestea, protestase pe lângă el să nu-l primească în comuniune pe Sever, ci să se expună primejdiei în apărarea Sinodului de la Chalcedon, avându-i aliați în luptă pe ei toți. Și așa Ioan, temându-se de părinți, a căutat toate cele pe care le promisese comandantului să le facă. Dar când împăratul Anastasie a aflat că Ioan anulase cele convenite, înfuriindu-se, dat fiind că Olympios plecase, îl trimite pe Anastasie, fiul lui Pamfil, care deținea acum comandamentul militar al Palestinei, să-l facă pe Ioan să-l primească în comuniune pe Sever și să anatemizeze Sinodul de la Chalcedon sau să-l scoată din episcopat. Și acesta venind, îl ia prin surprindere pe arhiepiscop și-l aruncă în închisoarea publică. Și toți locuitorii Orașului sfânt s-au bucurat, pentru că el fusese uneltitor și trădător al arhiepiscopului Elia. Un anume Zaharia însă, care era magistratul Cezareii [Palestinei], intrând pe ascuns în arest îl sfătuiește pe Ioan zicând: „Dacă vrei să faci bine și să nu fii lipsit de episcopie, nimeni să nu te convingă să primești în comuniune pe Sever, ci dă-i comandantului aparența că ești de acord cu el și spune-i: «Nu voi amâna să fac și aici cele propuse, dar ca să nu spună unii că am făcut asta sub o constrângere și violență, dă-mi drumul de aici și peste două zile, fiind duminică, voi făptui cu înflăcărare cele ordonate de voi.»” Și încrezându-se în aceste cuvinte, comandantul l-a reșezat în biserica lui.

După ce i s-a dat drumul, arhiepiscopul a trimis de cu noapte să vină în Oraș tot corpul monahal adunându-l de pretutindeni, și cum vesteau unii care număraseră mulțimea, adunarea avea zeci de mii de monahi. Și pentru că în nici o biserică nu încăpea un norod atât de mare, a părut potrivit ca toți să vină împreună în casa [biserica] sfântului prim-martir Ștefan în stare să primească o astfel de mulțime, vrând ei să-l întâmpine și pe Hypatios, nepotul împăratului, eliberat atunci din captivitatea lui Flavian și care venise în Ierusalim din pricina unei fâgăduințe. Și adunându-se toți monahii și orășenii în amintita casă [biserica], au venit și Anastasie comandantul și Zaharia consularul. Și venind și Hypatios și intrând împreună cu mulțimea

⁸¹ 1 septembrie 516.

În casa primului martir Ștefan și comandantul așteptând să se facă voința împăratului, arhiepiscopul se urcă în amvon avându-i împreună cu el pe Teodosie și Sava, corifeii și liderii monahilor, și tot norodul a strigat multe ore zicând: „Anatemizează-i pe eretici și întărește Sinodul [de la Chalcedon]!” Cei trei deci anatemizează numaidecât cu un glas pe Nestorie, pe Eutyches, pe Sever și pe Sotirih al Cezareii și pe oricine nu primește Sinodul de la Chalcedon.⁸²

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Am făcut audierea cerută prin poruncile părinților. Ce-i de făcut deci? Trebuie să-i primim pe cei hirotoniți de eretici?

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne. Am auzit și trebuie să-i primim.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar și cei mai mult dintre cei care s-au reunit în ședințe în sfântul Sinod al Șaselea [Ecumenic]⁸³ au fost hirotoniți sub Sergios, Pyrrhus, Pavel și Petru⁸⁴, liderii ereziei monoteiților, fiindcă aceștia au moștenit unul de la altul cu schimbul scaunul Constantinopolului, iar de la Petru, ultimul dintre ei care a condus scaunul Constantinopolului, până la Sinodul al Șaselea n-au trecut mai mult de cincisprezece ani. Și cei care au fost în timpul arătat arhieriei, adică Toma, Ioan și Constantin⁸⁵, au avut hirotonia de la numiții eretici și n-au fost respinși din acest motiv: fiindcă erezia a durat atunci cincizeci de ani. Ci părinții Sinodului al Șaselea i-au anatemizat pe aceștia patru, măcar că aveau hirotonia lor.

Sfântul Sinod a zis:

— Este evident.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— S-a dovedit suficient, preacinstiți frați, și cu privire la asta, că aceia care vin de la eretici trebuie primiți; dar dacă s-a dus cineva intenționat la un eretic și a primit hirotonia, să fie neprimut.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Avem și despre aceasta o scrisoare a sfântului Vasile [cel Mare] către cei din Nicopolis și cerem să se citească.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să se citească.

⁸² Ed. Schwartz, 1940, p. 148-152.

⁸³ Constantinopol, 680-681.

⁸⁴ Patriarhi monoteiști ai Constantinopolului în 610-638; 638-641 și 654; 641-653 și 654-666.

⁸⁵ Patriarhi iconomahi ai Constantinopolului în 667-669; 669-675 și 675-677.

Constantin diacon și notar a citit

din scrisoarea sfântului Vasile către cei din Nicopolis:

Nu-l știu episcop și nu l-aș număra între preoții lui Hristos pe cel promovat ca întâi-stătător de mâini profane spre desființarea credinței. Aceasta e judecata mea. Iar voi, dacă aveți vreo parte cu noi, veți gândi în mod evident aceleași lucruri cu noi; dar dacă decideți de voi înșivă, fiecare e stăpân pe voința lui, noi suntem nevinovați de sângele acestuia [cf. Mt 27, 24]. Acestea vi le-am scris nu neavând încredere în voi, ci venind în sprijinul îndoielii unora plecând de la facerea cunoscută a opiniei mele, ca să nu fie unii primiți în comuniune cu ei, nici când după acestea se face pace, să fie forțați să-i numere în plinătatea [tagma] preoției primind punerea mâinilor lor.⁸⁶

Preacuvioșii monahi au zis:

— Iată că spunând „nici nu l-aș număra între preoții lui Hristos pe cel promovat ca întâi-stătător de mâini profane spre desființarea credinței”, părintele [Vasile cel Mare] întoarce spatele hirotoniei ereticilor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Și eu întorc spatele celor hirotoniți din această cauză și pentru desființarea credinței, mai ales dacă erau prezenți episcopi ortodocși, de care ar fi putut fi hirotoniți; fiindcă așa e gândirea patristică. Dacă se face însă o declarație sinodală și o armonie a Bisericilor pentru orthodoxie, atunci cine îndrăznește să fie hirotonit de profanii eretici va fi supus depunerii.

Sfântul Sinod a zis:

— Aceasta e o judecată dreaptă.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Și cum stă scris atunci la sfârșitul scrisorii „când după acestea se face pace să fie forțați să-i numere în plinătatea [tagma] preoției primind punerea mâinilor lor”? Iată că și după pace cei hirotoniți de ei nu trebuie primiți.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— N-a zis părintele [nostru Vasile] că sunt de neprimiți, ci să nu suferă cumva o forțare cei care vor să se unească cu clerul ortodocșilor. Fiindcă într-adevăr acest lucru nu se va face în afara unei constrângeri și dificultăți. Totuși, întrucât în acel timp cei mai mulți episcopi erau ortodocși, dumnezeiescul părinte a interzis celor crescuți de Biserică să se folosească de hirotonia arienilor, fiindcă nu mai era nici o justificare. Iar că acesta

⁸⁶ *Epistola 240* [can. 95]. Ed. Courtonne III, p. 64.

este adevărul — și nu ignorau opinia părintelui [nostru Vasile] — urmașii Bisericii de după el i-au primit pe cei hirotoniți de eretici și care apoi s-au făcut mai buni, cum am învățat din cele citite mai înainte, căci peste tot părinții conglăsuiesc între ei și nu este nici o opoziție între ei, ci se opun între ei cei care nu cunosc economiile și scopurile lor.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Soluțiile adoptate sunt conforme.

Sfântul Sinod a zis:

— Să citească episcopii care stau înainte libelurile lor ca unii care au venit la Biserica catholică.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să citească, dat fiind că tema celor două puncte⁸⁷ discutate cu privire la cei care vin de la erezie la sfânta Biserică catholică și la cei care au fost hirotoniți de eretici a fost investigată riguros.

Hypatios, episcopul Niceii, și-a citit libelul — e același libel pe care l-a făcut și Vasile preaevlaviosul episcop al Ancyrei —, iar Leon episcopul Rodosului, Leon episcopul Iconiumului, Nicolae al Ierapolisului, Grigorie al Pisinuntei, Gheorghe al Antiohiei Pisidiei, Leon al Carpathosului au citit copiile aceluiași libel.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Luând la cunoștință mărturisirile prin citirea libelurilor lor, primirea lor se va face în altă sesiune, dacă nu există pentru ei un alt impediment.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se facă precum ai poruncit.

Și ridicându-se sfântul Sinod a aclamat așa:

— Pentru împărați, mulți ani!

Pentru Irina și Constantin, marii împărați și autocratori, mulți ani!

Pentru ortodocșii împărați, mulți ani!

Întărește-i, Doamne, pe surpătorii noii glăsuirii făcute!

Viață binecuvântătoare de Dumnezeu dă-le, Doamne!

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Pacea lui Dumnezeu să fie cu noi toți. Amin.

⁸⁷ *Kephalaiōn*.

Sesiunea II

La numai două zile după prima ședință, cea de-a doua sesiune din 26 septembrie 787 începe cu introducerea în sinod, adus de un ofițer imperial, a mitropolitului Grigorie al Neocezareii, și el unul dintre supraviețuitorii sinodului din 754 de la Hieria. În ciuda declarațiilor sale de penitență, Tarasios este rezervat, îi cere să aducă un libel și amână audierea sa pentru sesiunea următoare. Sesiunea a doua este consacrată citirii celor două scrisori de răspuns ale papei Adrian către împărați și către Tarasios.

Adusă în copie de secretarul imperial Leontie și citită de secretarul imperial Nichifor (viitorul patriarh mărturisitor), scrisoarea către împărați a papei Adrian ne este transmisă în două variante: una mult prescurtată și adaptată, prezentă în textul grec ca traducere a unei scrisori latine, alta lungă, transmisă în traducerea latină a Actelor realizată în 873 de Anastasius Bibliotecarul. După cum au demonstrat filologii¹, Anastasius, care era arhivar și bibliotecar al Scaunului Apostolic, a introdus în traducerea sa textul latin original al scrisorii din arhivă. Într-o notă precizează că textul din codicele grec după care a lucrat nu conținea finalul scrisorii, atribuind această omisiune grecilor, care n-ar fi suportat criticile papei față de laicul Tarasios și promovarea lui necanonică. Întrucât aceleași critici ale papei se regăsesc traduse în greacă în scrisoarea trimisă de papă patriarhului, Lamberz consideră că eliminarea părții finale a scrisorii către împărați s-a făcut mult mai probabil în anii '60-'80 ai secolului IX, în timpul crizei fotiene. În 25 septembrie 860, papa Nicolae, al cărui secretar era Anastasius, a scris împăratului Mihail III invocând față de Fotios aceleași reproșuri ca Adrian lui Tarasios, și emițând aceleași revendicări de retrocedare a jurisdicției bisericești papale asupra Iliricului (Balcanilor) formulate și de Adrian în scrisoarea adresată Irinei. Aceste revendicări, devenite explozive în contextul misiunilor latine din deceniul al șaptelea al secolului IX în Bulgaria creștinată de bizantini, i-au determinat pe fotieni să

¹ Wallach, 1966, și Lamberz, 1997, 2001, 2008; cf. Price, 2018, p. 142-143.

elimine din textul grec ultima parte a scrisorii lui Adrian către împărați și să atenueze afirmațiile primațiale din prima parte.²

Adrian al Romei își începe scrisoarea de răspuns, datată 25 octombrie 785, salutând intenția Irinei și a lui Constantin VI de a reînălța icoanele. Acționând ca un „nou Constantin” și o „nouă Elenă”, bazele sunt îndemnați să manifeste același devotament al sfinților împărați Constantin și Elena față de Biserica Romei și Scaunul Apostolic al vicarului sfântului Petru, întâiul între apostoli, purtătorul cheilor Împărăției cerurilor, a cărui credință prin urmașii săi e o lumină pentru toate Bisericile. Pictarea bisericilor și împodobirea lor cu icoane, de care e plină Roma, e o tradiție apostolică petrină atestată încă de pe timpul lui Constantin cel Mare. Drept argument papa Adrian citează un lung pasaj din așa-numitele „Fapte ale lui Silvestru”³, legendă apocrifă târzie, care avea să fie pusă peste câțiva ani la baza altui faimos document apocrif: celebrul „edict al lui Constantin” (*Constitutum Constantini*) aflat la baza legendei ulterioare a „donației lui Constantin”.⁴ Potrivit acesteia, în semn de recunoștință pentru faptul de a fi fost vindecat în chip miraculos de lepră și apoi botezat de sfântul papă Silvestru, înainte de a părăsi Roma spre Răsărit, Constantin a dăruit papilor nu doar palatul său de la Lateran — donație reală —, dar și stăpânirea politică asupra Romei, a Italiei și a întregului Occident. Adrian menționează doar episodul în care Constantin îi recunoaște pe sfinții apostoli Petru și Pavel, care i s-au arătat în vis, văzându-i într-o icoană trimisă de papa Silvestru. Vederea icoanelor și a scenelor biblice pictate, care-i abat pe credincioși de la idolatrie și-i conduc la slujirea dragostei de Dumnezeu, a fost împreună cu venerarea lor o tradiție patristică în toate bisericile până la străbunicul împăratului Constantin VI: Leon III, care a scandalizat bisericile cu iconomahia lui. După care Adrian enumeră numele celor șase predecesori ai săi, care au protestat prin scrisori adresate împăraților împotriva acestui abuz și le-au cerut, ca și Irinei și fiului ei, restabilirea prin venerarea lor a „credinței orthodoxe”. În acest punct Adrian inserează ca argumente un extins florilegiu biblic și patristic cu citate doar din părinți răsăriteni (cu doar două excepții), preluate probabil din actele și documentația oferită papilor de monahii greci de la mănăstirea grecească Sfântul Sava din Roma, și înrudit cu florilegiile din „Cuvintele” damaschiniene. Plecând de aici, îi imploră pe împărați ca, păzind tradiția Bisericii Romane, să restabilească în toată Grecia icoanele și să respingă rătăcirea ereticilor, spre a putea fi primiți în brațele neprihănitei Biserici catholice și apostolice romane.

² Price, 2018, p. 147.

³ *Acta Silvestri*, 1924, 1984.

⁴ Ed. H. Fuhrmann, MGH, *Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum separatim editi*. X. *Das Constitutum Constantini* (*Konstantinische Schenkung*), 1968; și recenta interpretare a lui Fried, 2007.

Textul grec al scrisorii se oprește aici, în originalul latin partea dogmatică fiind urmată de o a doua parte în care Adrian I enumeră un șir de revendicări practice precise. În cazul în care împărații nu vor putea restabili singuri icoanele, papa e de acord cu ținerea sinodului convocat, dar acesta va trebui în mod obligatoriu să anatemizeze pseudo-sinodul anti-rațional și anti-tradiție de la Hieria, iar împărații și tot senatul vor trebui să jure că nu vor face nici un fel de presiuni asupra legaților, ci îi vor cinsti și îi vor trimise acasă, nu în exil, cum au făcut cu alții înainte. În al doilea rând, Adrian I cere împăraților retrocedarea „patrimoniilor sfântului Petru”, proprietățile papalității din Sicilia și sudul Italiei — acum teritoriu bizantin —, ale căror venituri erau folosite pentru luminația bazilicilor din Roma și milosteniile distribuite săracilor, proprietăți confiscate de împărații iconomahi. În aceeași ordine, Adrian I cere restituirea jurisdicției bisericești asupra teritoriilor canonice ale Bisericii Romei din sudul Italiei, dar și din Balcani, aflate acum în componența imperiului, ca respect pentru drepturile primului scaun petrin, capul tuturor Bisericilor. Protestează apoi împotriva titlului lumesc și politic de „patriarh ecumenic” folosit de patriarhul Orașului imperial, ca unul contrar canoanelor și tradițiilor patristice și un semn al unei rebeliuni eretice față de primatul și autoritatea Bisericii Romei. Protestează și împotriva promovării necanonice a unui laic ca Tarasios direct în vârful episcopatului și precizează că și-a dat acordul la consacrarea lui numai pentru mărturisirea sa orthodoxă și disponibilitatea totală de a servi cauzei restabilirii sfintelor icoane. În final, împărații sunt îndemnați din nou să restabilească icoanele în Grecia, asigurându-i că această fidelitate față de tradiția romană va face să aibă parte de la sfântul Petru de aceleași victorii asupra neamurilor barbare din Occident ca și regele francilor Carol, și să urmeze exemplul acestuia, care a retrocedat papalității patrimoniile papale din centrul și nordul Italiei ocupate de perfizii longobarzi, bucurându-se astfel de succese și prosperitate.

Scrisoarea către împărați a papei Adrian e confirmată ca autentică de către legații papali și de episcopul sicilian Teodor al Cataniei, după care diaconul Cosma dă citire scrisorii de răspuns a papei la sinodica de recomandare a patriarhului Tarasios. Sinodica în cauză nu ni s-a păstrat, dar în sesiunea următoare a Sinodului va fi citită sinodica lui Tarasios către patriarhii orientali, iar legații papali vor confirma că e asemănătoare cu cea trimisă papei. Anastasius Bibliotecarul n-a mai găsit în arhiva de la Lateran originalul latin al scrisorii de răspuns a lui Adrian către Tarasios, ci a retradus în latină traducerea grecească din dosarul Actelor de la Niceea pe care le-a găsit la Constantinopol în 870. Mai pe scurt, Adrian atinge adresându-se lui Tarasios aceleași puncte ca și în scrisoarea către împărați. Tonul e însă mai sever și autoritar. Începe prin a se declara șocat de promovarea sa necanonică și a preciza că, dacă a primit totuși sinodica lui Tarasios, recunoscându-l astfel ca patriarh, o face doar datorită credinței ei orthodoxe pure, în perfectă confor-

mitate cu cele Șase Sinoade Ecumenice și pentru frumoasa mărturisire dată icoanelor. Și Adrian citează din sinodică pasajul în care Tarasios cita integral, ca fiind al Sinodului VI Ecumenic, canonul 82 al Sinodului Trullan. Plecând de aici, îi cere lui Tarasios să continue toate eforturile pentru restaurarea în Biserica constantinopolitană a orthodoxiei icoanelor. Îl anunță că a aprobat ținerea unui sinod la Constantinopol, solicitată și de Tarasios în sinodica sa cu aceleași condiții formulate și în scrisoarea către împărați: să insiste să fie anatemizat pseudo-sinodul iconomah și antiroman de la Hieria, ca împărații să facă jurământ de echidistanță și că nu vor exercita presiuni asupra legaților, că vor retroceda patrimoniile sfântului Petru — aceste ultime două revendicări fiind omise din textul grec, constantă într-o notă Anastasius Bibliothecarului, care există în exemplarul din arhiva de la Lateran —, și astfel va fi respectat Scaunul Apostolic petrin al Romei. În final, Adrian îi reamintește că a consimțit la recunoașterea sa ca patriarh doar cu condiția că va contribui la restabilirea icoanelor anunțată și de el, și de împărat; în cazul în care ele nu vor fi reînălțate și adevărul lor mărturisit, hirotonia lui Tarasios nu va fi primită de Scaunul Apostolic.

La capătul lecturii și al sesiunii, la provocarea celor doi legați papali, presbiterii romani Petru și Petru, tot sinodul proclamă primirea lor și conformitatea la gândirea lor: începând cu Tarasios și presbiterul oriental Ioan, cei 260 de sinodali și 10 monahi declară fiecare în parte că, în conformitate cu ele, primesc fără rezerve veneratele icoane potrivit vechii predanii și anatemizează pe cei care nu le au așa. Aprobarea prin aclamare a scrisorilor papale de către sinodali nu reprezintă însă un act de supunere, nici de recunoaștere a unei autorități doctrinare a papei. Adrian I nu este aclamat ca persoană — cum au fost Leon I în 451 sau Agaton în 680–681 —, ci doar scrisorile lui, dar și acestea sunt primite pe baza constatării că sunt în conformitate cu vechea tradiție a Bisericii. De altfel papa știa că aprobarea lor de sinod nu înseamnă și împlinirea revendicărilor enunțate, care țineau exclusiv de competența și inițiativa împăraților. Deși evident bucuros de restaurarea icoanelor, papa nu considera absolut necesar sinodul, nici nu-l considera de interes cu adevărat ecumenic, cum reiese din faptul că a trimis ca legați nu niște episcopi pleni-potențieri, cum făcuse Leon I în 451 la Chalcedon, ci doar doi preoți, purtători de scrisori, nu de cuvânt. La rândul lor, deși Irina știa că nu va da curs revendicărilor de restituire de patrimoniul sau jurisdicției, iar Tarasios era umilit de reproșurile canonice, ambii au permis citirea scrisorilor în plenul sinodului ca pe un argument de autoritate care să-i convingă pe episcopii bizantini că o repliere pe pozițiile iconomahie este imposibilă și angajamentul față de noua orthodoxie iconofilă este o condiție obligatorie pentru rămânerea în episcopat.

Actul al doilea cu Dumnezeu¹

[26 septembrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu șase zile înaintea calendelor lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

reunit fiind sfântul și ecumenicul sinod adunat prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorul de Dumnezeu decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia, și anume:

Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul monah și egumen al sfintei mănăstiri a sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al Orașului cu mare nume al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri monahi și locțiitori ai Scaunelor Apostolice ale diecezei Orientului,

șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii,

prezenți și auditori fiind preaevlavioșii și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patrician dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și tot sfântul Sinod în ordinea pusă mai sus în primul act,

prezenți fiind și de Dumnezeu păziții arhimandriți și egumeni și toată plinătatea corpului monahal,

¹ Ed. Lamberz: ACO² III.1, 2008, p. 112–220; Mansi XII, col. 1051–1111.

² 26 septembrie 787.

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să între.

Preailustrul ofițer de poliție³ imperial a intrat zicând:

— Am fost trimis de bunii noștri stăpâni ca să-l aduc pe preaevlaviosul episcop al Neocezareii la de Dumnezeu cinstitorul și sfântul vostru sinod, pe care l-am și prezentat.

Sfântul Sinod a zis:

— Dumnezeu să-i păzească pe bine-cinstitorii de Dumnezeu împărații noștri!

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis episcopului Neocezareii:

— Ca necunoscut de tine a trecut până acum pe lângă tine adevărul sau l-ai disprețuit cunoscut fiind de tine? Și dacă a trecut pe lângă tine ca fiind necunoscut, nu ți-e rușine să te înveți acum cuvântul drept cum nu ți-a fost rușine de cel distorsionat?

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Crede-mă, stăpâne, ca unul necunoscut, și cer să-l învăț. Cum poruncește stăpânul meu și sfântul sinod.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Spune ce vrei să te înveți?

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Când toată această adunare grăiește și gândește un singur lucru, am învățat și am deplină certitudine că adevărul este acesta, cel cercetat și propovăduit acum. De aceea și eu cer iertare pentru relele mele dinainte și doresc să fiu luminat și învățat împreună cu toți, căci greșelile și păcatele mele sunt nemăsurate. Cum va îmboldi Dumnezeu sfântul sinod și atotsfântul meu stăpân[, așa să fie].

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Nu cumva simulezi adevărul, vrând să umbrești gândul tău cu vorbe ca și cu o perdea vicleană, dar cu mintea viclenești?

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Să nu fie! Mărturisesc adevărul și nu mint, nici nu-mi voi face ușuratic cuvântul meu.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dator erai cu ani înainte să-ți deschizi urechile și să-l auzi pe dumnezeiescul apostol Pavel care spune: „Țineți predaniile pe care le-ați primit, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” [2 Tes 2, 15] și care le scrie iarăși lui Timotei și Tit să refuze glăsurile găunoase profane [cf. 1 Tim 6, 20;

³ Mandator.

Tit 3, 9]. Ce lucru mai profan și mai găunos e decât a spune că creștinii au ajuns idolatri?

Grigorie, preaevlaviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Rău era, mărturisesc: rău era. Dar așa s-a acționat atunci și așa am acționat. De aceea cerem iertarea greșelilor noastre. Mărturisesc, stăpâne, înaintea cinstirii sfințeniei voastre și a tuturor fraților din sfântul sinod că am greșit, fărădelege am făcut și rău am acționat, și cerem iertare pentru asta.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Spunem ca la audierea care urmează să cunoaștem și cele ale lui împreună cu un libel.

Sfântul Sinod a zis:

— Cum poruncește sfințenia voastră: să vină episcopul care stă înaintea în actul următor cu un libel și se va acționa potrivit cu ce va fi agreat.

Leontie, preagloriosul secretar imperial, a zis:

— Își aduce aminte atotsfântul și de Dumnezeu alesul sinod că în sesiunea anterioară a fost cinstită sfânta scrisoare a de Dumnezeu păziților noștri mari împărați, în care s-a făcut mențiune de scrisoarea sinodală trimisă de preasfântul și preafericitul papă al Romei Vechi și ale preasfinților arhieriei/patriarhi ai Orientului în două caiete; care fiind aduse acum înaintea le supunem agreării voastre.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se citească libelurile preacuviosului și preafericitului papă Adrian al Romei celei Vechi.

Și Nichifor, preagloriosul secretar imperial⁴, a citit:

Traducerea scrisorii romane [latine] a lui Adrian,
preasfântul papă al Romei:

⁵ Adrian, episcop, rob al robilor lui Dumnezeu⁶, preaiubiților și preaseninilor domni, victorioși și triumfători, fii iubiți în Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, Constantin și Irina Augustii

„Dumnezeu, Care a spus să strălucească din întuneric lumină, Care ne-a smuls din puterea întunericului” [2 Co 4, 6] prin întruparea Fiului

⁴ Potrivit „Vieților” patriarhilor Tarasie (§ 25) și Nichifor, acest secretar imperial este viitorul sfânt Nichifor Mărturisorul, patriarh din 806 și până în 815, mutat la Domnul în exil în 829.

⁵ Așa cum au demonstrat Wallach (1966) și Lamberz (1997, 2001, 2008), traducerea latină a Actelor realizată de Anastasie Bibliotecarul păstrează textul latin original al scrisorii, tradus mai sus cu indicarea în note a diferențelor variantei grecești.

⁶ *Servus servorum Dei*, expresia sfântului papă Grigorie I cel Mare (590–604).

Său, adevărata Lumină, în Care „i-a plăcut să locuiască toată plinătatea dumnezeirii și prin El” să înnoiască toate și să împace în El însuși prin sângele crucii Sale cele ce sunt în cer și cele ce sunt pe pământ” [Col 1, 19–20], pentru mulțimea bunătății Sale privind la fața [cf. Ps 83, 10] Bisericii Sale, a socotit vrednic să cheme preștiuta și predestinată voastră blândețe, preasenină și imperială, la integritatea credinței, ca, alungat fiind departe orice nor al minciunii, să facă biruitor prin voi adevărul.

Fiindcă atunci când am aflat asta din rapoartele preapioasei voastre seninătăți și de la cei veniți la noi, la însăși auzirea ei sufletul nostru s-a ridicat săltând foarte tare și o atâta de mare bucurie și veselie au urcat în inima noastră, încât nici un cuvânt nu este de ajuns să o exprime cu limbă omenească, căci o foarte mare voieșie s-a ivit din ordinele voastre, pe cât de mare mâhnire ne-a cuprins odinioară pentru erezia schismaticilor.

Cât despre cele relatate în veneratele voastre ordine că s-au făcut mai înainte în Orașul nostru imperial din pricina veneratelor icoane, cum cei care au împărățit înainte de voi le-am distrus și supus la necinste și ocări, de nu le-ar fi imputat acest lucru! Căci mai bine le-ar fi fost să nu-și fi pus mâna pe biserică, căci chiar și întreg norodul care era rob acolo, în răsărit, a ajuns rătăcit acum și s-a folosit de ele după voia lui, până ce Dumnezeu v-a ridicat pe voi, care căutați într-adevăr slava Lui [cf. In 7, 18], să împărățiți și să țineți cele care au fost predate⁷ de învățătura sfinților apostoli și a tuturor sfinților. Deschizându-le [ordinele voastre] și aflând că în preapioasa voastră împărăție veneratele icoane sunt înălțate în chip laudabil și că ele aruncă departe nebunia ereticilor și sunt spre judecata cu cercetare dumnezeiască a căpeteniilor care și-au pus mâinile asupra Bisericii, ne-am încredințat că puterea voastră imperială purtată în triumfuri e cu totul nevinovată de cruzimea lor. De aceea, rugând bunătatea atotputernicului Dumnezeu Îi aducem mulțumiri, dacă seninătatea voastră va duce până la bun sfârșit cele pe care le-a sancționat și început.

Fiți statornici. Căci dacă veți rămâne stăruitori în cele pe care le-ați început pentru credința orthodoxă și prin voi sfintele și veneratele

⁷ În traducerea greacă textul paragrafului continuă astfel: „predate de sfinții apostoli și de toți dascălii să țineți și să cinstiți veneratele icoane date jos prin nebunia ereticilor. Iar acum, aflând prin bine-cinstitorul de Dumnezeu vostru ordin voința voastră pentru ele, mulțumind atotputernicului Dumnezeu am înălțat slavă și mulțumire pentru stăpânirea voastră”.

icoane vor fi ridicate din acele părți în starea dinainte, ca și domnul de pioasă aducere-aminte Constantin împărat și pe fericita Elena, care au promulgat credința orthodoxă și au înălțat sfânta Biserică Romană catholică și apostolică, mama voastră spirituală, și împreună cu ceilalți împărați ortodocși au venerat-o drept cap al tuturor Bisericilor⁸, tot așa, având voi de Dumnezeu păzitul și preabunul nume de „Nou Constantin” și „Nouă Elenă”, prin care la începuturi sfânta Biserică catholică și apostolică a primit rigoarea credinței, faima voastră imperială foarte bogată în triumfuri se va răspândi în chip lăudat și răsunător în toată lumea asemenea lor.

Mai ales dacă, urmând predaniilor credinței orthodoxe, ați îmbrățișat judecata Bisericii sfântului Petru⁹, întâiul între apostoli¹⁰, și așa cum au făcut din vechime sfinții împărați înaintașii voștri, tot așa și voi, venerând-o cu cinstire, veți iubi din adâncul inimii pe vicarul său, sau mai degrabă, dacă de Dumnezeu îngăduita voastră împărăție va urma credinței orthodoxe potrivit sfintei noastre Biserici romane, însuși întâiul între apostoli, căruia i s-a dat de Domnul Dumnezeu puterea de a lega și dezlega păcatele în cer și pe pământ [cf. Mt 16, 19], fiind de multe ori ocrotitorul vostru și supunând sub picioarele voastre toate neamurile barbare, vă va arăta biruitori.

¹¹ Fiindcă o sacră autoritate arată însemnele demnității lui și cât de mare venerație trebuie să i se arate de toți credincioșii din lume scaunului său cel mai înalt¹². Pentru că Domnul e Cel care l-a pus purtător de chei al Împărăției cerurilor întâiul¹³ înaintea tuturor și este cinstit de El cu privilegiul prin care i s-au dat cheile Împărăției cerurilor [cf. Mt 16, 19]. Și, ridicat la această atât de înaltă cinstire, a meritat să i se încredințeze credința pe care e întemeiată Împărăția lui Hristos. Acestei fericite mărturisiri i-a urmat fericirea răsplătirilor: prin predica lui este luminată sfânta Biserică universală și de la ea au primit hotărârile credinței și celelalte Biserici ale lui Dumnezeu.

⁸ *Utpote caput omnium ecclesiarum*, „drept cap al tuturor Bisericilor”, lipsește din textul grec.

⁹ Textul grec adaugă aici, și în continuare, „și Pavel”, și omite „întâiul între apostoli” și referința la Matei 16, 19.

¹⁰ *Apostolorum principis*.

¹¹ Întreg acest paragraf e omis în textul grec.

¹² *Summae sedi*.

¹³ *Principem*.

¹⁴ Fiindcă însuși întâiul între apostoli¹⁵, fericitul Petru, care a prezidat primul Biserica apostolică, a lăsat întâietatea apostoliei¹⁶ și grijii pastorale urmașilor săi care ar șede în preasfântul lor scaun în veac. Căroră, așa cum i s-a dat de Mântuitorul nostru, Domnul Dumnezeu, el însuși le-a dat și transmis, din poruncă dumnezeiască pontifilor succesori și puterea autorității, și prin predania lor venerăm sfânta efigie a lui Hristos, a sfintei Sale Născătoare, ale apostolilor și tuturor sfinților.

Căci de când Bisericii lui Hristos, Dumnezeul nostru, i s-au deschis ușile liniștii și păcii și până acum bisericile sunt pictate și împodobite cu icoane, martor fiind fericitul și preasfântul papă Silvestru¹⁷. Fiindcă la începuturile creștinilor, când piosul împărat Constantin s-a întors la credință, citim așa:

„Trecând ziua, în tăcerea nopții i-a venit regelui un răstimp de somn. Și iată vin la el sfinții apostoli Petru și Pavel zicând: «Pentru că ai pus capăt fărădelegilor tale și ai încetat vărsarea de sânge nevinovat, am fost trimiși de Hristos Însuși să-ți dăm sfat cum să-ți recâștigi sănătatea. Ascultă deci îndemnul nostru și fă toate câte-ți vom arăta. Silvestru, episcopul Orașului Roma, fugind de persecuțiile tale în muntele Syrapte¹⁸, se ascunde împreună cu clericii lui în grote din stânci. Când îl vei aduce la tine, el însuși îți va arăta baia cucerniciei. Când te va afunda în apă de trei ori, toată această stăpânire a leprei va pleca de la tine. Când se va face asta, răsplătește Mântuitorului tău pentru această schimbare a lucrurilor, restaurând prin ordinul tău bisericile Romei din toată lumea romană. Iar tu curățește-te astfel încât, părăsind orice superstiție a idolilor, să slujești și să te închini Unului Dumnezeu, Singurul adevărat, și să atârni de voia Lui.»

Sculându-se astfel din somn, îi cheamă îndată pe cei care păzeau palatul și potrivit visului său îi trimite la muntele Syrapte, unde din pricina persecuției sfântul Silvestru stăruia împreună cu clericii săi în citiri și rugăciuni, primit fiind pe moșia unui

¹⁴ În locul acestui pasaj textul grec sună: „Căci înșiși sfinții corifei ai apostolilor, care au inițiat credința catholică și apostolică, au legiuit în scris ca toți urmașii care vor fi după ei în scaunele lor să țină credința lor și să rămână în ea până la sfârșit. Și așa și Biserica noastră ține și cinstește sfintele lor efigii.”

¹⁵ *Princeps apostolorum.*

¹⁶ *Apostolatus primatum.*

¹⁷ Sfântul papă Silvestru, 304–335.

¹⁸ Soracte, în edițiile moderne.

creștin. Când s-a văzut dus de soldați, a crezut că e chemat la cununa martiriului și, întorcându-se spre tot clerul care era împreună cu el, a zis: «Iată acum vreme potrivită, iată acum ziua mântuirii» [2 Co 6, 2]. Și plecând așa cum s-a zis, a venit la rege. Anunțat fiind, a intrat la el împreună cu trei presbiteri și doi diaconi și a zis: «Pace ție și să ți se dea biruințe din cer!»

Primindu-l cu suflet vesel și față plăcută, regele i-a înfățișat pe scurt toate cele făcute, spuse și descoperite mai sus. În sfârșitul povestiri sale a cerut să i se spună cine sunt zeii aceștia Petru și Pavel, care l-au vizitat pentru însănătoșirea lui și i-au arătat locul ascunderii sale. Silvestru a răspuns: «Aceștia nu sunt zei, ci slujitori adevărați ai lui Hristos și apostoli aleși de El și trimiși pentru chemarea neamurilor, ca să câștige, crezând, mântuire.» Când papa i-a spus augustului acestea și altele asemănătoare acestora, augustul a început să întrebe dacă-i are pe acești apostoli întipăriți în vreo icoană¹⁹, ca din pictură să afle dacă ei sunt cei care i-au făcut cunoscută această descoperire. Atunci, trimițând un diacon, sfântul Silvestru a poruncit să fie adusă o icoană²⁰ a apostolilor. Pe care văzând-o, împăratul a început să spună cu strigăt mare că ei sunt cei pe care i-a văzut și că episcopul nu trebuie să mai întârzie arătarea bazinului pe care își aducea aminte că i l-au făgăduit spre mântuire aceștia²¹.²²

Iată, cum s-a spus mai sus, că încă de la începuturile credinței noastre figuri sfinte au fost întipărite și pictate până acum la toți creștinii în bisericile lor, pentru ca la vederea istoriei dumnezeieștii Scripturi pictate păgânătatea păgânilor să se întoarcă de la slujirea idolilor și simulacrelor demonilor la adevărata lumină a creștinătății și slujire a dragostei de Dumnezeu.

Tot așa și însemnatul părinte și iscusitul predicator, fericitul Grigorie, întâi-stătător al acestui Scaun Apostolic²³, spune: „Ca aceia care nu cunosc literele să citească măcar văzându-le pe pereți cele pe care nu le pot citi în cărți.”²⁴ Căci sfinții și foarte încercații părinți au

¹⁹ *Imago* în latină, *historiai* în greacă.

²⁰ *Imaginem* în latină, *eikonas* în greacă.

²¹ Textul grec sună: „Pe care văzându-le împăratul a strigat cu glas mare: «Aceștia sunt cei pe care i-am văzut în vis și nu mai sunt necredincios! Să se facă bazinul mântuirii mele.» Și făcându-se un bazin, a fost botezat și îndată s-a vindecat.”

²² *Acta Silvestri* 46–47; ed. Pohlkamp, 1984, p. 369.

²³ Sfântul papă Grigorie I cel Mare, 590–604.

²⁴ *Epistola IX*, 209. MGH, II, p. 195. Textul integral mai jos, p. 775.

hotărât ca icoanele și picturile dumnezeieștilor Scripturi și faptele sfinților să fie pictate în biserici și toți ortodocșii și precreștinii împărați și toți preoții și cucernicii slujitori ai lui Dumnezeu și toată ceata creștinilor am primit ca de la început această predanie de la sfinții părinți și am păzit acele imagini și picturi venerându-le ca aducere-amine de cucernica împungere [a inimii] și le-am cinstit și în acele părți până la străbunicul²⁵ ortodoxei voastre seninătăți.

Dar din pricina instigărilor unor necucernici, străbunicul vostru a dat jos sfintele imagini și plecând de aici o mare rătăcire a urmat în părțile Greciei și o mulțime de scandaluri a venit în toată lumea. Dar vai celui prin care vin scandalurile în lume! Cum dă mărturie însuși Adevărul [cf. Mt 18, 7]. De aceea, cuprinși de mare durere, domnul Grigorie²⁶ și iarăși Grigorie²⁷, preafericii pontifi care au fost în timpul acela, l-au rugat pe acest străbunic al prealinistitei voastre pietăți să scrie scrisorile apostolice trimise să renunțe la acea îndrăzneală a unei noi aroganțe și să restabilească icoanele în starea lor dinainte; dar nu s-a plecat nicidecum la salutarele lor rugăminți. Și după ce și domnul Zaharia, Ștefan și Paul și alt Ștefan, sfinții pontifi înaintașii noștri²⁸, l-au rugat pe bunicul și tatăl²⁹ preasenei voastre liniști să restabilească sfintele icoane, micimea noastră s-a sârguit și ea cu mare umilință să roage stăruitor preablânda voastră putere.

Și cerem și acum încrezători ca, așa cum am primit de la sfinții părinți și preaîncercații pontifi, înaintașii voștri, să pictăm în biserici istoria sfintei Scripturi spre aducere-amine de fapta cucernică și învățătura celor neștiutori și să așezăm în curtea lui Dumnezeu sfânta icoană a Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos potrivit formei Sale omenești întrupate și totodată să însemnăm și venerăm pentru dragostea lor și pe cea a sfintei Lui Născătoare, a fericitorilor apostoli, profeți, martiri și mărturisitori, ca preablânda voastră putere imperială să facă astfel ca și în părțile Greciei să fie egala credinței noastre ortodoxe, ca, precum stă scris, să fie un singur păstor și o singură turmă [cf. In 10, 16]. Fiindcă în toată lumea unde e creștinătate aceste imagini sfinte rămân și sunt cinstate de toți credincioșii, ca prin fața văzută mintea noastră să fie răpită cu afecțiune duhovnicească spre măreția nevăzută a dumnezeirii prin vederea imaginii întipărite după

²⁵ Leon III Isaurianul, 717–741.

²⁶ Papa Grigorie II, 715–731.

²⁷ Papa Grigorie III, 731–741.

²⁸ Papi ai Romei în 741–752, Zaharia; 752–757, Ștefan II; 757–767, Paul; și 768–772, Ștefan III.

²⁹ Împărații Constantin V, 741–775, și Leon IV, 775–780.

trup, pe care Fiul lui Dumnezeu a socotit vrednic să o ia pentru mântuirea noastră. Lui îi aducem slujbă ca răscumpărător al nostru Care e în ceruri și-L lăudăm slăvindu-L în duh, fiindcă, precum stă scris, „Duh este Dumnezeu” [In 4, 24] și de aceea dumnezeirii Lui îi aducem slujbă în chip duhovnicesc. Căci departe de noi să divinizăm înseși imaginile, cum bolborosesc unii, ci în orice chip ne aducem afecțiunea și iubirea noastră, pe care o avem în dragostea de Dumnezeu și de sfinții Lui. Și ca și pe cărțile dumnezeieștii Scripturi, și imaginile le avem spre aducere-aminte a venerării, păzind curăția credinței noastre.

Căci Domnul Dumnezeu Creatorul nostru, când l-a plămădit din țărâna pământului după chipul/imaginea și asemănarea Lui [Fc 1, 26–27], luminându-l cu deprinderea înțelepciunii l-a așezat în libertatea minții lui. Și însuși primul om din libertatea minții prin insuflare dumnezeiască, a numit cu nume proprii toate animalele, toate păsările cerului și toate fiarele pământului [Fc 2, 20] și a lăsat animalele să rămână în acea numire. Aprins de duh dumnezeiesc, și Abel a adus Domnului din libertatea minții lui jertfe din cele întâi-născute ale turmei lui, de aceea citim că a privit Dumnezeu spre Abel și spre jertfele lui [Fc 4, 4]. Mai departe și Noe după revărsarea potopului, cu insuflare de sus și mișcat de libertatea minții și inventivității lui, a zidit Domnului altar și pe acel altar a adus Domnului jertfe de ardere de tot din toate dobitoacele și păsările curate [Fc 8, 20]. În chip asemănător și Avraam, precum stă scris, a zidit din voința sa liberă un altar în cinstea și slava lui Dumnezeu, Care i s-a arătat [Fc 22, 9]. La fel și Iacob, fugind de Esau, fratele său, când a văzut în vis îngerii lui Dumnezeu urcând la cer și coborând pe o scară și pe Domnul grăindu-i din capul scării, sculându-se în zori a luat din voința sa liberă piatra pe care o pusese sub capul său, a ridicat-o ca un stâlp și ungând-o cu untdelemn, a numit locul acela Bethel zicând. „Nu e acesta altceva decât casa lui Dumnezeu și poarta cerului” [Fc 28, 12–13. 18–19]. Lucru pentru care atotputernicul Dumnezeu nu s-a mâniat nicidecum că a ridicat acea piatră ca stâlp după voința și mintea lui. De aceea, mai departe în aceeași istorie a cărții *Facerea*, se spune că i-a și zis: „Eu sunt Dumnezeul Betelului, unde ai pus piatra și Mi-ai făcut făgăduință” [Fc 31, 13].

Iată, preasenini stăpâni și mari principii, fiii mei, că toate cele pregătite de mintea omenească spre lauda lui Dumnezeu nu trebuie oprite, ci mai degrabă sunt așezate ca plăcute fiind cu totul Domnului Creatorul nostru. Fiindcă iarăși același Iacob a sărutat din voința proprie vârful toiașului fiului său Iosif [Fc 47, 31], făcând asta din iubirea

credinței, cum dă mărturie fericitul Pavel în *Epistola către Evrei* [11, 21]. A arătat afecțiunea cinstirii și iubirii nu toiagului, ci celui care-l ținea, și tot așa și noi pentru dragostea și iubirea pe care le avem față de Dumnezeu și sfinții Lui, pictând în imagini veneratele efigii nu arătam cinstire tăbliilor și culorilor, ci celor pentru a căror cinstire sunt așezate.

Iarăși citim că lui Moise i s-a poruncit de Domnul Dumnezeuul nostru așa: „Să faci și un capac din aurul cel mai curat; lungimea lui să fie de doi coți și jumătate, iar lățimea lui de un cot și jumătate. Să faci și doi heruvimi din aur ciocănit de o parte și de alta a oracolului” [Ieș 25, 17–18]; și ceva mai departe cu referire la acoperământul chivotului: „Și să pui în ea mărturia pe care ți-o voi da. De acolo îți voi porunci și îți voi grăi de deasupra capacului, din mijlocul heruvimilor care vor fi deasupra chivotului mărturiei” [Ieș 25, 21–22]. S-a mai poruncit să fie făcuți heruvimi țesuți din felurite culori și pe cortine și pe perdeaua cortului [Ieș 26, 1]. Mai trebuie avut în vedere, preaiubiți domni și mari principii, fiii mei, că atotputernicul Domnul Dumnezeuul nostru a socotit vrednic să grăiască pentru mântuirea poporului Său dintre acei heruvimi făcuți de mână de om. Drept pentru care nu e îndoială că toate cele ce sunt așezate în bisericile lui Dumnezeu spre lauda și podoaba Lui se cunosc a fi sfinte și de venerat.

Pentru mulțumirea necredincioșilor și îndrumarea rătăciților mai trebuie adăugat, preasenini domni și fii, și ceea ce Dumnezeu a poruncit slujitorului său Moise — în cartea *Numerelor* se citește așa — împotriva ciumei care bântuia între ei: „Fă un șarpe și pune-l drept semn, și oricine e mușcat și va privi la el va fi viu! A făcut deci Moise un șarpe de aramă și l-a pus drept semn și când îl priveau cei mușcați se vindecau” [Nm 21, 8–9].

O, nebunia celor ce freamătă împotriva credinței și religiei creștine, încât să spună că nu trebuie cinstite³⁰ sauenerate imaginile în care sunt figurile Mântuitorului, ale Născătoarei Lui sau ale sfinților, prin a căror virtute dăinuie lumea și neamul omenesc câștigă mântuire. Credem că prin privirea la șarpele de aramă poporul israelit a fost eliberat de nenorocirea căzută asupra lui și ne îndoim că ne mântuim privind și venerând efigiile lui Hristos Dumnezeuul nostru și ale sfinților? Ferească să cădem într-o îndrăzneală atât de nelegiuită, ci să urmăm predaniile de odinioară ale părinților și să nu ne abatem pentru nimic de la învățătura lor!

³⁰ Colere.

Dar și regele Solomon citim că în templul pe care l-a zidit a făcut heruvimi spre slava lui Dumnezeu și a împodobit acel templu cu felurite culori [cf. 3 Rg 6, 23–30]. De aceea și noi și toți ortodocșii pentru mântuirea credinței noastre și frumusețea casei lui Dumnezeu aplicăm o varietate de culori și ornamente pictate. Cum spune prezicând și profetul Isaia: „În ziua aceea va fi un altar al Domnului în mijlocul pământului Egiptului și un stâlp al Domnului lângă hotarul lui și va fi ca semn și mărturie pentru Domnul oștirilor în pământul Egiptului; căci vor striga la Domnul din fața celui care-l necăjesc și le va trimite un mântuitor și luptător care să-i elibereze” [Is 19, 19–20]. Precum a cântat și minunatul între profeți fericitul David zicând: „Mărturisire și frumusețe în fața Ta” [Ps 96, 6], și iarăși același: „Doamne, iubit-am podoaba casei Tale și locul cortului slavei Tale” [Ps 25, 8]. Și iarăși vestind venirea Mântuitorului nostru și întruparea Însuși Fiului lui Dumnezeu a îndemnat cu stăruință slujirea feței Lui potrivit economiei umanității Lui zicând: „Fața Ta, Doamne, voi căuta” [Ps 26, 8] și mai apoi: „Feței Tale se vor ruga toți bogații pământului” [Ps 44, 13] și iarăși: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne” [Ps 4, 7]. De aceea și fericitul Augustin, însemnatul părinte și preabunul dascăl, spune în cuvintele sale de îndemn: „Ce este chipul lui Dumnezeu³¹ decât «fața lui Dumnezeu», în care «a fost însemnat» poporul lui Dumnezeu.”³²

Între timp și fericitul Grigorie episcopul Nyssei între mai multe lucruri pe care le-a pus în Cuvântul său despre Avraam a zis așa: „Am văzut de multe ori tabloul imaginii acestei suferințe și n-am trecut fără lacrimi pe lângă vederea ei, întrucât arta aduce sub ochi în chip limpede istoria trecută”³³ și celelalte.

Din tâlcuirea aceluiași la *Cântarea Cântărilor*: „Așa cum în știința picturii e o singură materie care împlinește cu diferite vopsele imitarea a ceva viu, dar cel care privește la imaginea completată cu artă prin culori nu se restrânge cu vederea la vopselele aplicate pe tablou, ci privește doar la înfățișarea pe care artistul a arătat-o prin culori, tot așa și în desenul de față se cuvine să privim nu numai la materia culorilor”³⁴, și celelalte.

³¹ *Imago Dei*.

³² Pasaj neidentificat ca atare. Cf. *Enar in Ps. 66, 4*.

³³ Grigorie al Nyssei, *Despre dumnezeirea Fiului și a Domnului și la Avraam*, GNO XI/2, p. 138–139.

³⁴ Grigorie al Nyssei, *La Cântarea Cântărilor*, om. 1, GNO VI, p. 28.

În epistola fericitului Vasile [cel Mare] trimisă lui Iulian Apostatul se spune: „Potrivit nepătatei credințe a creștinilor lăsată nouă moștenire de la Dumnezeu mărturisesc și declar că cred într-un Dumnezeu, Tată Atotțiitor, Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul, Dumnezeu Duhul Sfânt. La acestea Trei mă închin și le slăvesc Un Dumnezeu. Mărturisesc și economia în trup a Fiului și că sfânta Maria care L-a născut e Născătoare de Dumnezeu. Primesc și pe sfinții apostoli, profeți și martiri și-i chem în rugăciunea către Dumnezeu, ca prin ei sau prin mijlocirea lor milostiv să-mi fie iubitorul de oameni Dumnezeu și să mi se facă și să-mi dea o răscumpărare pentru greșelile mele. De aceea cinstesc și mă închin și întipăririlor icoanelor lor, mai ales că e un lucru predat de la sfinții apostoli și nu interzis, aceștia fiind zugrăviți în toate bisericile noastre.”³⁵

Din cuvântul aceluiași la sfinții Patruzeci de Martiri: „Fiindcă de multe ori oratori și pictori însemnează vitejiile războaielor, unii împodobindu-le prin cuvânt, alții trasându-le în tablouri, și unii și alții trezindu-i pe mulți spre vitejie. Căci cele pe care cuvântul istorisirii le înfățișează prin auz, acestea pictura le arată tăcut prin imitare.”³⁶

La fel și fericitul Ioan arhiepiscopul Constantinopolului vorbind despre pilda semănătorului: „Dacă insulti veșmântul imperial nu-l insulti oare pe cel înveșmântat în el? Nu știi că dacă va insulta cineva imaginea împăratului, acela aduce insultă demnității prototipului? Nu știi că, dacă dă jos cineva imaginea lui din lemn sau o statuie de bronz, nu e judecat ca unul care a cutezat aceasta față de o materie neînsuflețită, ci e scos din viață ca unul care și-a întins mâinile împotriva împăratului? O materie neînsuflețită care poartă imaginea împăratului urcă insultarea ei la împăratul însuși.”³⁷

Iarăși dintr-un Cuvânt al aceluiași Părinte ținut în a cincea zi de Paște: „Căci toate s-au făcut pentru slava lui Dumnezeu și pentru trebuința noastră: soarele ca să-i lumineze pe semeni, norii spre slujire ploilor, pământul pentru belșugul roadelor, marea pentru prosperitatea negustorilor. Toate slujesc omului sau, mai bine zis, chipului/icoanei lui Dumnezeu [cf. *Fc* 1, 26]. Căci atunci când efigiile și icoanele/imaginile imperiale sunt aduse într-un oraș și magistrații și noroadele le întâmpină cu aclamații și frică, nu cinstesc o scândură,

³⁵ (Ps.) Vasile cel Mare, *Epistola 360* (ed. Courtonne III, p. 220), apocrifă, existentă doar în florilegiile iconofile.

³⁶ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 508–509A.

³⁷ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], *La pilda semănătorului*; PG 63, 544.

nici o pictură în ceară, ci înfățișarea trăsăturilor împăratului. Tot așa și creația nu cinstește hrana pământescă, ci înfățișarea cerească.”³⁸

În chip asemănător aducem înaintea în cuvântul fericitului Chiril din Alexandria tâlcuirea sfintei *Evangelii după Matei*: „Credința pictează Cuvântul Care e în forma lui Dumnezeu așa cum a fost adus să răscumpere pentru viața noastră îmbrăcat în trupul nostru și făcut om.”³⁹

Același scrie după puține iarăși: „Pildele împlinesc pentru noi rostul unor imagini care ne arată sensul celor însemnate, ca parcă să arate privirii ochilor și pipăitului mâinii cele care-și au contemplarea în chip nevăzut doar prin gânduri.”⁴⁰

Iarăși și din Cuvântul sfântului Atanasie episcopul Alexandriei despre înomenirea Domnului, al cărui început este: „Tratând îndeajuns în cele dinainte puține lucruri din multe...”, după puțin: „Fiindcă așa cum atunci când forma pictată pe un lemn a dispărut sub murdăriile din afară, este iarăși nevoie să fie adusă la cel a cărui formă este, ca imaginea să poată fi înnoită în aceeași materie — căci din pricina pictării ei însăși materia în care e pictată nu e aruncată, ci ea este reînălțată în ea —, în același fel”⁴¹ și celelalte.

Iarăși din cartea a treia, capitolul al nouălea, al tratatului fericitului Ambrozie către împăratul Grațian: „Oare atunci când ne închinăm și dumnezeirii și trupului Său Îl împărțim pe Hristos? Sau atunci când ne închinăm în El atât chipului lui Dumnezeu, cât și crucii, Îl împărțim? Nicidecum.”⁴²

Iarăși din sfântul Epifanie, episcopul Constantiei Ciprului: „Căci și împăratul nu devine doi împărați din pricină că are o imagine, ci este un singur împărat împreună cu imaginea lui.”⁴³

Iarăși din Cuvântul sfântului episcop Ștefan al Bostrei despre icoana sfinților⁴⁴: „Iar despre icoanele sfinților mărturisim că orice lucru făcut în numele lui Dumnezeu e bun și sfânt; căci una este icoana și altceva idolul sau statuia. Fiindcă atunci când Dumnezeu l-a plămădit pe Adam a zis: «Să facem om după chipul/icoana și asemănarea noastră. Și l-a făcut pe om după chipul/icoana lui Dumnezeu» [Fc 1, 26–27].

³⁸ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], *La a cincea zi de Paște și spălarea picioarelor*; ed. A. Wenger, *Revue des études byzantines* 25 (1907), p. 226.

³⁹ Pasaj neidentificat.

⁴⁰ Pasaj neidentificat.

⁴¹ Atanasie cel Mare, *Despre Întruparea Cuvântului* 14; SC 199, p. 314.

⁴² Ambrozie, *Despre taina întrupării Domnului* 7, 75. Și Ioan Damaschinul, *Cuvântul III*, 116.

⁴³ Epifanie, *Panarion* 65, 8. 10.

⁴⁴ Cf. și Ioan Damaschinul, *Cuvântul III*, 72–75.

Căci ce oare? Pentru că omul e chip/icoană a lui Dumnezeu, este de aceea idol și idolatrie și impietate? Să nu fie! Căci dacă Adam ar fi fost un chip/icoană a demonilor, atunci ar fi fost de respins și de nepriimit; dar întrucât e chip/icoană a lui Dumnezeu, este de cinstit și de primit. Fiindcă orice icoană făcută în numele Domnului, îngerilor, profetilor, apostolilor sau martirilor e sfântă; căci nu e închinat lemnul, ci ceea ce e văzut și pomenit pe lemn. Pentru că noi toți ne închinăm căpeteniilor și-i venerăm, măcar că sunt păcătoși. De ce, așadar, să nu ne închinăm sfinților și slujitorilor lui Dumnezeu și să nu așezăm și ridicăm în amintirea lor icoanele lor, ca să nu fie dați uitării? Dar vei spune că Însuși Dumnezeu a oprit închinarea la lucruri făcute de mâini de om. Spune însă, iudeule, ce e pe pământ care să nu fie făcut de om întrucât nu e făcut de Dumnezeu? Oare chivotul lui Dumnezeu, care a fost făcut din lemn de salcâm, nu a fost făcut de mână de om? Altarul și capacul și vasul, în care era mana, masa, sfeșnicul și cortul, pe dinăuntru și pe dinafară, n-au fost oare dintre lucrurile făcute de mâini omenești, pe care le-a făcut Solomon? Și atunci de ce se numesc «sfintele sfintelor», când sunt făcute de mână de om? Oare heruvimii și făpturile cu șase aripi, care erau în jurul altarului, n-au fost imagini ale unor îngeri, lucru de mâini omenești? Și atunci cum de n-au fost respinse? Dar întrucât au fost făcute imagini ale îngerilor din porunca lui Dumnezeu, sunt sfinte, deși ele erau niște animale. Fiindcă, întrucât erau imagini ale unor demoni, idolii neamurilor, Dumnezeu le-a oprit și condamnat. Noi însă facem imagini/icoane spre aducerea-aminte a unor sfinți, a lui Avraam, Moise, Ilie, Isaia, Zaharia și a celorlalți profeți, apostoli și sfinți martiri, care pentru Dumnezeu au fost puși la moarte, ca oricine îi vede în icoană să-și aducă aminte de ei și să-L slăvească pe Domnul Care i-a slăvit; căci li se cuvine cinstea, închinarea și amintirea noastră pentru dreptatea lor, ca toți care-i văd să se grăbească și să se facă imitatorii faptelor lor. Căci ce este cinstea închinării dacă nu numai așa cum și noi păcătoșii ne închinăm și salutăm unii pe alții pentru cinste și iubire? Astfel că și icoana Domnului nostru nu altfel o închinăm, slăvim și tremurăm în fața ei decât pentru că e chip și asemănare a Lui și pe ea e pictat El Însuși. Prin urmare, cei care sunt cucernici, fac binele și-și aduc aminte de sfinți să nu-i oprească pe cei ce fac binele, nici să nu-i scandalizeze pe cei care cinstesc pe sfinții și slujitorii lui Dumnezeu, ci mai degrabă să-și aducă aminte de ei și să primească bună plată din această faptă bună, iar necucernicii vor avea potrivit gâr dului lor pustiirea necinstirii pentru că au neglijat ceea ce era drept și s-au

depărtat de Dumnezeu. Fiindcă icoanele sfinților sunt pictate pentru aducerea-aminte de sfinți și sunt cinstite și închinare ca ale unor slujitori ai lui Dumnezeu care se roagă și imploră dumnezeirea pentru noi; căci vrednic lucru este a ne aduce aminte de mai-marii noștri și a aduce mulțumiri lui Dumnezeu.”

Dintr-un Cuvânt al fericitului Ieronim, presbiter din Ierusalim: „Căci așa cum Dumnezeu a îngăduit ca orice neam să se închine unor lucruri făcute de mâini de om, iar iudeilor să se închine tablelor pe care le-a cioplit Moise și la doi heruvimi de aur, tot așa și nouă creștinilor ne-a dat să pictăm crucea și icoanele faptelor bune [ale sfinților], să ne închinăm lor și să ne arătăm fapta noastră.”⁴⁵

Astfel, precucernici și prealiniștiți domni și fii, am trecut repede peste sus-zisele mărturii ale sfinților părinți. Dar și istoria dumnezeieștii Scripturi a Noului și Vechiului Testament dă mărturie de păzirea cultului dumnezeiesc care urma să fie așezat spre lauda lui Dumnezeu în biserici la un semn al lui Dumnezeu spre aducerea-aminte de fapta cucernică potrivit predaniei sfinților părinți. Încă și despre statutul sfintelor icoane au fost destule promulgate chiar și de istoria dumnezeieștii Scripturi, așa cum ne-am sârguit să punem la suflet cu toată umilința și sinceritatea inimii de Dumnezeu întăritei seninătăți a puterii voastre în acest șirag de învățături apostolice. De aceea și ceea ce se poate vedea în chip sobru în diversele și aprobatele mărturii ale părinților care au așezat aceste sfinte icoane, ne-am străduit să le punem la suflet preablândeii voastre puteri, așa cum le găsim în cărțile lor, rugând cu mare iubire a inimi preablând voastră bunătate.

Și, prosternat până la pământ ca în prezența voastră și rostogolit la urmele de Dumnezeu îndreptatele voastre picioare, vă implor și vă jur înaintea lui Dumnezeu să porunciți ca aceste preasfinte icoane să fie restabilite și întărite în starea dinainte în însuși de Dumnezeu păzitul Oraș imperial și în celelalte părți ale Greciei, păzind predania preasfintei noastre Biserici Romane, respingând și disprețuind înșelătoria ticăloșilor eretici, ca să fiți primiți în brațele sfintei noastre Biserici Romane catholice, apostolice și neprihănite.

<Nota traducătorului latin Anastasius Bibliotecarul:>

De aici și până la sfârșitul acestei epistole codicele grec nu are textul. Dat fiind că în acel timp era în Constantinopol un patriarh făcut dintre laici, ca să nu pară muștrat public de Scaunul Apostolic și să se ofere ereticilor un prilej să se întoarcă împotriva lui ca vrednic de muștrare și pentru asta să se piardă

⁴⁵ Cf. Ioan Damaschinul, *Cuvântul III*, 125.

folosul sinodului în care era, grecii n-au suferit nici să se citească în sinod, nici să se insereze în acte cele ce urmează fie despre faptul că nu trebuie făcută promovarea laicilor, fie ceva din muștrările altor aroganțe.

⁴⁶ Dacă din pricina nebuniei și necredinței ereticilor e cu neputință ca sfintele și veneratele icoane să fie ridicate și întărite fără acțiunea unui sinod în starea dinainte, iar preasenina voastră putere imperială dorește să cheme pentru această evlavioasă lucrare și pe preoții/episcopii noștri, așa cum se spune în ordinele⁴⁷ voastre imperiale, mai întâi acea pseudo-adunare⁴⁸ care s-a ținut fără credința apostolică în chip nemăsurat, irațional și ticălos împotriva tradiției sfinților și venerațiilor Părinți despre sfintele icoane, să fie anatimizată în prezența trimișilor noștri. Și atunci, așa cum e obiceiul din vechime, preaevlavioasa și preasenina voastră putere, împreună cu augusta doamnă, mama preapioasei voastre stăpâniri, patriarhul acestui Oraș imperial și tot senatul depunând un jurământ „in corpore”, să socotească lucru vrednic puterea voastră imperială să ne trimită un cucernic sacru ordin imperial⁴⁹ conținând nu instrucțiune, ca în vechime, că nu este la voi favorizarea sau apărarea vreunei părți, ci veți păzi echidistanța⁵⁰ față de ambele părți nefăcând nici o presiune în vreun punct asupra celor care au fost trimiși de noi, ci îi veți socoti demni de toată cinstirea primindu-i cum se cuvine. Și dacă cele două părți vor cădea de acord, va fi bine; iar dacă nu, zbateți-vă să-i trimiteți la noi cu toată omenia, fiindcă până nu de mult bărbați cucernici și slujitori ai lui Dumnezeu au fost trimiși în exil acolo pentru zelul credinței și al sfințelor icoane, și și-au sfârșit viața într-o bună mărturisire a acelei lumi.

Mai departe cerem de Dumnezeu încoronatului și preaevlaviosului vostru imperiu ca, dacă îmbrățișați adevărata și orthodoxa credință a sfintei Biserici catholice Romane, să vă străduiți să ne restituiți în întregime, așa cum ne-au fost oferite și concesionate din vechime de împărații ortodocși sau de alți credincioși creștini, patrimoniile fericitului Petru, întâiul între apostoli, patronul nostru, pentru confecționarea luminilor aceleiași Biserici a lui Dumnezeu și milosteniile față de săraci.

⁴⁶ Din acest punct restul scrisorii papei Adrian I către împărați este omis în textul tradus din Actele grecești.

⁴⁷ *Iussionibus*.

⁴⁸ Sinodul de la Hieria, 754.

⁴⁹ *Pia sacra*.

⁵⁰ *Aequalitatem*.

Să ni se restituie de asemenea, așa cum era tradiția odinioară, și sfințirile arhiepiscopilor sau episcopilor care țin canonic de dioceza sfintei noastre Biserici Romane, ca în înțelegere să nu mai dănuie schima preoților/episcopilor, așa cum se spune în preeseninul vostru ordin. Să fie rușinată orice neghină prost sădită și să se împlinească cuvântul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos: „Porțile iadului nu vor putea avea tărie împotriva ei” și iarăși: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica Mea și-ți voi da cheile Împărăției cerurilor, și oricâte vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și oricâte vei dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în ceruri” [Mt 16, 18–19]. Al cărui scaun, care exercită întâietatea/primatul în tot pământul, a fost așezat cap al tuturor Bisericilor lui Dumnezeu și a ținut și ține întotdeauna întâietatea⁵¹ pe care fericitul Petru o exercită prin porunca Domnului și Biserica urmându-i nu mai puțin, întrucât nici un scaun al Bisericii universale nu trebuie urmat mai mult decât primul, care prin autoritatea sa întărește orice sinod și-l păzește printr-o moderare continuă.

Foarte tare ne-am mirat că în ordinul vostru imperial l-am găsit pe patriarhul Orașului imperial, Tarasios, însemnat ca „ecumenic”; nu știu dacă a fost scris din neștiință, în schismă sau erezia celor răi. Îndemnăm de acum înainte preablânda voastră putere imperială ca el să nu mai fie descris în afirmațiile ei ca „ecumenic”, fiindcă acest lucru pare a fi contrar așezămintelor sfintelor canoane sau hotărârilor tradițiilor sfinților Părinți. În al doilea rând, dacă n-a putut avea nicidecum acest nume prin autoritatea sfintei noastre Biserici universale și apostolice — cum e limpede pentru toți —, faptul că s-a descris ca „ecumenic” peste sfânta Biserică Romană, care e capul tuturor Bisericilor lui Dumnezeu, e sigur că-l arată ca pe un răzvrătit împotriva sfintelor sinoade și eretic. Căci dacă e „ecumenic”, atunci e recunoscut a avea și primatul scaunului Bisericii noastre, ceea ce apare ridicol pentru toți credincioșii creștini; fiindcă întâietatea și puterea în toată lumea⁵² a fost dată de Însuși Mântuitorul fericitului apostol Petru, iar prin acest apostol, al cărui loc îl ținem, deși nevrednici, sfânta Biserică universală și apostolică Romană ține până acum și în veac întâietatea și autoritatea puterii⁵³, astfel încât — ceea ce nu credem —, dacă cineva l-ar numi „ecumenic”, sau ar consimți la

⁵¹ *Principatum.*

⁵² *In toto orbe terrarum ... principatus ac potestas.*

⁵³ *Principatum act potestatis auctoritatem.*

aceasta, să știe că e străin de credința orthodoxă și răzvrătit față de sfânta noastră Biserică catholică și apostolică.

Căci însuși Tarasios, patriarhul Orașului imperial, ne-a trimis o „sinodică” împlinind o obișnuință din vechime. Pe care primind-o și cercetând-o mai limpede și felicitându-l pentru mărturisirea atât a dreptei lui credințe, cât și a dogmelor celor Șase sfinte Sinoade și a veneratelor icoane, am fost foarte tulburați și întristați că, provenit din tagma laicilor și din suita împăratului, a fost pe neașteptate ales în vârful patriarhiei, și a fost făcut peste noapte patriarh împotriva interdicției sfințelor canoane; și un lucru rușinos a-l spune și greu a-l trece sub tăcere este că cei care până acum trebuie să fie conduși și învățați nu roșesc să fie văzuți învățători, nici nu se tem să ia asupra lor cu nerușinare conducerea sufletelor, ei cărora orice cale a învățătorului le este necunoscută. Cât de pervers și cutezător e acest lucru o arată ordinea și disciplina lumească, căci în timp ce general al unei armate nu e ales decât cel priceput la asta prin osteneală și preocupare, ce fel de conducători de suflete pot fi aceia care doresc să urce cu grabă imatură în vârful episcopatului? Să privească deci la această comparație și neștiutorii care n-au învățat ei înșiși ce să învețe pe alții și să se abțină de la urcarea la astfel de osteneți. De aceea s-a instituit interdicția canonică care oprește pe oricine să treacă dintr-odată din starea de laic la preoție/episcopie.⁵⁴ Și în nici un chip n-am fi vrut să ne dăm acordul la sfințirea lui decât pentru fidelul său concurs la reînălțarea sfințelor icoane.

De aceea, mari stăpânitori încoronați de Dumnezeu și preasenini împărați, vă rugăm și implorăm iarăși stăruitor de Dumnezeu luminată voastră blândețe și pe atotputernicul Dumnezeu, Care a poruncit ca voi să domniți și a hotărât să urcați în vârful împărăției, și conjurăm evlavia voastră, cum s-a zis, ca să porunciți preablândelor voastre urechi să se plece cu evlavie spre preasmerita noastră rugămintă de a reașeza preasfintele icoane în treapta de odinioară, pentru ca toți creștinii din lumea întreagă să salte și să se veselească cu mare bucurie. Fiindcă atunci când răul scandal al unei asemenea rătăcirii care a izbucnit în părțile Greciei va fi desființat și cu voia lui Dumnezeu veneratele icoane vor fi restabilite în starea lor dinainte, o mare veselie se va lăși în tot pământul, și prin fericitul Petru, întâiul

⁵⁴ Aluzie la hotărârile Sinodului Lateran din 769 (MGH, II/1. *Concilia aevi Karolini, 742-817*, p. 74-92), care l-a depus pe papa Constantin, ales dintre laici, anulându-l toate actele, și a interzis definitiv posibilitatea promovării unui laic ca episcop.

între apostoli, care vă va însoți, veți fi împărați biruitori și triumfători asupra tuturor națiunilor barbare. Tot așa cum fiul și copărintele nostru spiritual, domnul Carol⁵⁵, regele francilor și longobarzilor și patriciu al romanilor, ascultând de îndemnurile noastre și împlinind în toate voințele noastre, a supus sub picioarele lui națiunile barbare ale întregii părți de apus și le-a adunat supunându-le regatului său. De unde prin luptele sale ostenitoare, din foarte marea sa dragoste pentru Biserica apostolului lui Dumnezeu [Petru] i-a oferit în dar spre posesiune veșnică atât multe provincii, cât și orașe, cetăți sau alte teritorii, și el a restituit cu braț tare aceluiași apostol al lui Dumnezeu, ale căruia erau cunoscute de drept, și patrimoniile sale care erau deținute de neamul perfid al longobarzilor. Și nu încetează să ofere în fiecare zi aur și argint pentru confecționarea luminilor sau milosteniile săracilor, astfel încât pomenirea lui regală nu va înceta în veac.

Drept pentru care, iubind și venerând stăpânirea dată vouă de Dumnezeu, cerem cu osârdie ca, primindu-i cu minte veselă și față liniștită pe aducători celor de față: pe Petru preaiubitul nostru arhi-presbiter și pe Petru egumenul și presbiterul veneratei mănăstiri a sfântului Sava, preasenina voastră blândețe imperială să dispună ca ei să se întoarcă iarăși la noi teferi, ca să ne facă mai siguri de credința voastră orthodoxă, iar noi veselindu-ne pentru voi plecând de aici să ne sârguim să aducem cu înflăcărare laude preainalte Domnului Dumnezeului nostru, cerând cu mare bucurie îndurare dumnezeiască pentru preaevlavioasa voastră seninătate și spunând împreună cu profetul: „Doamne, mântuiește”-i pe preaiubiții noștri principii și mari „împărați, și ne auzi pe noi în orice zi Te vom chema [cf. Ps 19, 10]” pentru ei. Și Însuși Făcătorul și Judecătorul a toate, Domnul și Dumnezeul nostru, „prin Care regii domnesc și principii stăpânesc” [Pr 8, 15–16], iar puternicii rânduiesc moderând cu blândețe toate cele ale pietății, să socotească vrednic să insuflă în inimile curgătoare de miere ale evlavioasei voastre seninătăți ca să ascultați preaumilele noastre rugăciuni și să restaurați sfintele icoane în starea lor dinainte; și să vă dea, prin mijlocirile preafericite ale întâilor între apostoli Petru și Pavel, ani îndelungați, prosperi și fericiți și să facă să vă desfățați de scepstrul puterii voastre imperiale cu cea mai mare sănătate a trupului și mântuire a sufletului, și așa cum v-a acordat slava puterii supreme pe pământ, să socotească vrednic să vă dăruiască în veci nesfârșiți și Împărăția cerurilor.

⁵⁵ Carol cel Mare, 742–814, din 768 rege al francilor.

Dată în a 7-a zi înainte de calendele lui noiembrie în indictionul al 9-lea⁵⁶.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Luând voi înșivă de la papă această scrisoare ați adus-o bine-cinstitorilor de Dumnezeu ai noștri împărați?

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, preasfântul papă al Romei, au zis:

— Luând noi înșine de la părintele nostru apostolic această scrisoare, am adus-o bine-cinstitorilor de Dumnezeu stăpâni.

Ioan, magnificul logothet, a zis:

— O știu și preacinstiții sicilienii, Teodor, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Cataniei, și cel împreună cu el, preaevlaviosul diacon Epifanie, locțiitorul arhiepiscopului Sardiniei. Fiindcă din ordinul bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați amândoi au venit în Roma împreună cu preaevlaviosul apocrisiar al preasfântului nostru patriarh.

Teodor, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Cataniei, a zis:

— Ordonând bine-cinstitoarea de Dumnezeu a lor maiestate imperială printru-un cinstit ordin să trimită pe cel împreună cu mine rob al sfințeniei voastre Leon prea-cinstitorul de Dumnezeu presbiter cu o cinstită scrisoare a atotsfântului meu stăpân, generalul provinciei mele Sicilia, care cinstește sfințenia voastră, m-a trimis la Roma cu bine-cinstitorul de Dumnezeu ordin al ortodocșilor noștri împărați. Și, ducându-ne noi, am vestit credința și orthodoxia bine-cinstitoarei de Dumnezeu maiestăți imperiale. Și auzind-o, preafericitul papă a zis: „Pentru că a avut loc asta în zilele maiestăților lor, să mărească Dumnezeu bine-cinstitoarea de Dumnezeu domnie a lor peste domniile dinainte.” După care a trimis bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați ai noștri raportul citit împreună cu scrisoarea către sfințenia voastră și locțiitorii lui care prezidează.

Cosma, diacon și cubucisios, a zis:

— A fost trimisă de preasfântul papă al Romei Vechi și o altă scrisoare către Tarasios, preasfântul și ecumenicul nostru patriarh. Și va fi cum poruncește sfânta voastră adunare și cu privire la ea.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se citească.

Cosma, sus-zisul diacon, a citit

⁵⁶ 26 octombrie 785.

Scrisoarea lui Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi, tradusă din graiul romanilor [latină] în glăsuirea greacă⁵⁷:

Preaiubitului frate Tarasios patriarhul, Adrian, robul robilor lui Dumnezeu.

Prin purtările de grijă păstorești prin care e potrivit a păstori poporul lui Dumnezeu și înțelegând cu gând precis felul în care glasul sunător al propovăduirii e dator a fi propovăduit în orice moment de propovăduitori și cum e dator să fie păstorul în compasiune și cum e dator să fie în purtare, ca să fie aproape de toți prin compasiunea lui și cunoscut de toți prin purtarea lui și cum anume să ia asupra sa prin cucernica sa îndurare neputințele tuturor și chemându-le la sine prin foarte înalta sa privire să le ducă spre cele cerești, despre toate acestea am hotărât să grăim iubitei voastre sfințenii în armonie preoțească a minții și să vă facem arătat întocmai gândul nostru.

În sinodica mărturisirii credinței voastre trimisă Scaunului nostru apostolic⁵⁸ prin Leon, preaevlaviosul vostru presbiter, am găsit la începutul primei pagini că evlavia voastră a fost înălțată la treapta preoțească din tagma laică și serviciul imperial și sufletul nostru a rămas foarte uimit de aceste lucruri. Și dacă n-am fi găsit în mai sus zisa sinodică credința voastră pură și orthodoxă a sfântului Simbol potrivit decretelor sfintelor Șase Sinoade Ecumenice și având cuvinte frumoase despre veneratele icoane, nicidecum n-am fi îndrăznit să dăm ascultare unei asemenea sinodice. Dar pe cât inima noastră s-a întristat pentru vechea și nepotrivita disensiune dintre noi, pe atât sufletul nostru s-a veselit pentru mărturisirea și dreapta voastră credință.

Am găsit în sus-zisa epistolă sinodică a sfințeniei voastre după încheierea credinței și mărturisirii sfântului Simbol și a tuturor sfintelor Șase Sinoade Ecumenice și o minune demnă de laudă și de îmbrățișare și despre sfintele și veneratele efigii, în care se cuprinde și cuvântul:

„Primesc și cele ale aceluiasi sfânt Sinod al Șaselea împreună cu toate canoanele pronunțate de el în chip legiuit și dumnezeiesc, între care se cuprinde și acesta:

⁵⁷ E tradus aici textul grec, dat fiind că, așa cum a arătat Lamberz, textul latin al lui Anastasie e o retroversiune a celui grec.

⁵⁸ Sinodica trimisă de Tarasios papei Adrian nu s-a păstrat, în schimb în actul următor al Sinodului legații romani confirmă că era asemănătoare cu sinodica acestuia către patriarhii orientali citită în cursul aceleiași sesiuni; cf. mai jos, p. 324-328.

«În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. *Ieș* 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. *In* 1, 29], Dumnezeu nostru. Îmbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și umbre ca pe niște simboluri și trasări prealabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. *Rm* 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. *In* 1, 29], potrivit trăsăturii Sale omenești⁵⁹, prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.»⁶⁰

Prin această mărturie a credinței orthodoxe sfânta noastră frățească preoție a respins și depărtat de la sine vicleana lucrare și uneltire a răilor eretici. Și așa cum reaua lor sângețenie n-a fost primită de voi, nici de harul dumnezeiesc, ci a fost socotită în acea epistolă drept nevalidă, încingându-ne mijlocul gândirii noastre [cf. *1 Ptr* 1, 13], așa mărturisește și Biserica noastră catholică și apostolică Romană într-un gând și într-un glas împotriva nebuniei ereticilor, de care se arată războită [preoția voastră] și în acord cu noi. De aceea, despre veneratele icoane în trăsătură omenească ale lui Hristos Dumnezeu nostru Care S-a întrupat pentru noi și din pricina noastră și ale sfintei, preacuratei și cu adevărat Născătoarei de Dumnezeu, încă și ale sfinților Lui, iubita voastră sfințenie a căzut de acord să le venereze și închine. De aceea, dacă rămâne așa cum a început, laudăm cu toată inima alegerea ei orthodoxă și cu grijă păstorească o sfătuim ca în predică și învățătură să păstreze credința orthodoxă, pe care a mărturisit-o o dată pentru totdeauna. „Căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care e Iisus Hristos” [*1 Co* 3, 11]. Deci cine ține tare reazemul iubirii de Dumnezeu și de aproapele care e în Hristos, nu a pus pentru sine însuși drept temelie pe Însuși Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu și al omului? Fiindcă este un lucru recunoscut că acolo unde temelie e Hristos, urmează zidirea faptelor bune. Și Însuși Adevărul spune: „Cine nu intră pe ușă la turmă, ci intră pe altundeva,

⁵⁹ *Kata to anthrōpinon charaktēra.*

⁶⁰ Canonul 82 al Sinodului Trullan, Constantinopol 691–692; ed. H. Ohme, *ACO*² II.4, p. 54.

acela e hoț și tâlhar, dar cine intră pe ușă e păstor al oilor” [In 10, 1-2], cum spunea Iisus Mântuitorul zicând: „Eu sunt Ușa” [In 10, 9]. Deci intră la turmă cine intră prin ușă, și intră prin Ușa Hristos cine înțelege, păzește și păstrează adevărul de la Însuși Creatorul și Mântuitorul neamului omenesc și purtând treapta demnității păstorești îi poartă povara neprivind la slava și cinstea trecătoare, ci primind turma priveghează cu grijă, ca nu cumva oile lui Dumnezeu să piară fie prin oameni stricați care păzesc lucruri strâmbe, fie ascultând de un duh rău. Cu adevărat și fericitul Iacob, care pentru femeia sa a slujit ani mulți lui Laban, socrul său, se arată zicând: „De douăzeci de ani sunt cu tine. Oile și caprele tale n-au lepădat, berbecii oilor tale nu i-am mâncat, animale sfâșiate de fiare nu ți-am adus. Eu de la mine însumi am adus cele furate ziua și cele furate noaptea. Ziua eram mistuit de arșiță și noaptea de frig, iar somnul era departe de ochii mei” [Fc 31, 38-40]. Dacă așa se ostenea și priveghea cel ce păstorea oile lui Laban, câte osteneli, câte privegheri e dator să poarte cel ce păstorește oile lui Dumnezeu? Dar în toate acestea vă va fi reazem și vă va învăța Cel care S-a făcut om pentru noi și a socotit lucru vrednic să Se facă ceea ce a făcut: El va revărsa în voi dragostea și dorul Sfântului Său Duh și vă va păzi de orice îngrijorare și va deschide ochii gândirii voastre, ca prin osteneli și lupta/alergarea iubirii voastre imitând predania noastră apostolică a credinței orthodoxe de demult, sfintele și veneratele icoane să fie restaurate potrivit vechii ordini în părțile bine-cinstitorilor de Dumnezeu ai noștri împărați, ca în acestea preoția voastră să rămână stabilă.

Fiindcă după mărturisirea credinței voastre ne-ați făcut cunoscut că venerata voastră cuvioșie i-a rugat pe preabinecinstitorii de Dumnezeu, ortodocșii, zeloși spre slava lui Dumnezeu și credincioșii împărați, apărătorii adevărului, să țină un sinod ecumenic, și ei au fost de acord înaintea întregului lor norod iubitor de Hristos să aprobe în chip cucernic solicitarea voastră și au hotărât să se țină sinodul în Orașul lor imperial. Iar noi, cum se cuprinde în divinul lor ordin, am trimis cu mare dor și mare bucurie preoți adevărați, încercați și înțelepți în susținerea sfintelor icoane, ca să fie restabilite în vechea ordine și în acele părți.

Dar cuvioșia voastră să propună cu înflăcărare preapioșilor și triumfătorilor împărați ca între cele dintâi cu pseudo-adunarea aceea ținută fără rânduială și fără rațiune, fără Scaunul Apostolic, împotriva dumnezeieștilor icoane în contra predaniei preaveneraților părinți să fie anatemitizat în prezența legaților/apocrisiarilor noștri.

<Nota lui Anastasius Bibliotecarul:>

Și aici au fost scoase multe care se găsesc totuși așa cum au fost trimise în arhiva Bisericii Romane și sunt amintite în cealaltă epistolă [către împărați].⁶¹

<Textul latin omis, identic cu pasajul paralel din epistola lui Adrian către împărați, a fost reconstituit de E. Lamberz în notă plecând de la excerptele din epistola lui Adrian către Tarasios păstrate în colecția latină de canoane Britanica, după cum urmează:>

Și atunci sub jurământ, cum e obiceiul din vechime, preapioasa și prealiniștita putere a împăraților împreună cu preasenina doamnă augusta și întregul senat, depunând un jurământ trupesc, să socotească vrednic să ne trimită printr-un cucernic ordin sacru/imperial⁶² un cuvânt de aducere-aminte⁶³ că la puterea lor imperială nu este favorizarea sau apărarea vreunei părți, ci vor păstra echidistanța față de fiecare din părți, nefăcând nicidecum nici o presiune în nici un punct asupra celor trimiși de noi, ci îi vor avea în toată cinstea, vrednici de primire și de daruri [...]. Și dacă sfințenia voastră se va sârgui, să convingă de asemenea preasenina lor blândețe să socotească vrednic și să ne restituie în întregime, așa cum au fost oferite și concesionate din vechime de împărați ortodocși sau de alții din credincioșii creștini, patrimoniile fericitului Petru întâiul între apostoli, patronul nostru, pentru înzestrarea acelei Biserici a lui Dumnezeu cu lumânări și pentru milosteniile săracilor, încă și sfințirile arhiepiscopilor care sunt canonic în dioceza noastră să socotească vrednic să fie restabilite sfintei noastre Biserici Romane, cum e tradiția din vechime.⁶⁴

Și orice neghină să fie smulsă din Biserică din rădăcină și să se împlinescă cuvântul Domnului nostru Iisus Hristos că „porțile iadului nu vor avea putere asupra ei” și iarăși: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea, și-ți voi da cheile Împărăției cerurilor, și câte vei lega pe pământ vor fi legate în ceruri și câte vei dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în ceruri” [Mt 16, 18–19]. Scaunul ei strălucește întâiul în toată lumea locuită și este cap al tuturor Bisericilor lui Dumnezeu. De aceea același fericit apostol Petru, care din porunca Domnului păstorește Biserica, n-a lăsat nimic la întâmplare, ci a ținut întotdeauna și ține stăpânirea.

Dacă, așadar, cuvioșia voastră se lipește de Scaunul nostru apostolic, care e cap al tuturor Bisericilor lui Dumnezeu, și se îndeletnicește să păzească în adâncul inimii cu gând sincer în chip nesticat și nepătat modelul ei sfânt și orthodox, fiind ea însăși cu adevărat orthodoxă și cinstitoare de Dumnezeu, atunci va aduce atotputernicului Dumnezeu și această primă jertfă și ca în numele nostru vei îndupleca pe

⁶¹ ACO² III.1, p. 181.

⁶² *Piam sacram.*

⁶³ *Verbum commonitorium.*

⁶⁴ ACO² III.1, p. 183.

sus-zișii preapioși și de Dumnezeu încoronați mari ai noștri împărați căzând la picioarele lor și-i vei conjura înaintea lui Dumnezeu și a înfricoșătoarei Lui judecăți să dea ordin să fie restaurate și întărite în vechea lor stare sfintele icoane din acest de Dumnezeu păzit Oraș imperial și din tot locul, păzind predania acestei sfinte și preasfinte Biserici a noastre Romane și îngrețoșându-se prin lupta și foarte credincioasa voastră osteneală de rătăcirea răilor eretici.

Iar dacă ei nu vor restabili veneratele icoane în părțile lor, nu vom îndrăzni sub nici un chip să primim hirotonia voastră, mai ales dacă vei urma celor ce nu ascultă de adevăr. De aceea cu extremă osteneală, dor de credință și luptă în toate acestea se cuvine în chip neîndoielnic ca preavenerabila voastră sfințenie să reînălțe în părțile de acolo în vechea lor ordine sfintele icoane ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ale sfintei Lui Născătoare și Pururea Fecioare Maria, ale sfinților apostoli și ale tuturor sfinților profeți, martiri și mărturisitori, ca într-un gând să cântăm în chip vrednic cântarea profetică: „Doamne, mântuiește-i pe bine-cinstitorii de Dumnezeu împărați și ne auzi în orice zi te vom chema, pentru că au iubit frumusețea casei Tale și locul cortului salvei Tale” [Ps 19, 10; 25, 8].

Iar pe cei trimiși de noi la picioarele preaseninilor și pioșilor noștri împărați: pe Petru, iubitul nostru presbiter al sfintei noastre Biserici Romane, și pe Petru, avva, presbiterul și egumenul, te rugăm ca pentru dragostea față de sfântul Petru, corifeul apostolilor, și pentru noi să-i socotești vrednici de orice sprijin și bunăvoință omenească, pentru ca și în aceasta să putem aduce mari mulțumiri.

Atotputernicul Dumnezeu să se plece binevoitor față de iubirea voastră, dacă rămâne statornică, să vă ajute și păzească, să vă înmulțească peste măsură cu înmulțire rodul încredințat ție și să poruncească să fiți duși în bucuria veșnică.

Dumnezeu să te păzească sănătos, iubite frate.

Petru și Petru, preaevlavioșii presbiteri și locțiitori ai preasfântului papă al Romei Vechi, Adrian, au zis:

— Să spună acum preasfântul patriarh Tarasios al Orașului imperial dacă se aliniază scrisorii preasfântului papă al Romei Vechi, sau nu?

Preasfântul patriarh Tarasios a zis:

— Dumnezeiescul apostol Pavel, care a fost învăluit de lumina lui Hristos [cf. *FAp* 9, 3] și ne-a născut prin evanghelie [cf. *1 Co* 4, 15], scriind romanilor a primit sânguința credinței lor sincere în Hristos adevăratul Dumnezeu nostru, zicând așa: „Credinței voastre i se duce vestea în întreaga lume”

[Rm 1, 8]. A urma acestei mărturii este un lucru constrângător și a crede că i ne putem opune e unul nereflectat. De aceea, părtaș fiind al lucrurilor de care a dat mărturie apostolul, Adrian, întâi-stătătorul Romei Vechi a scris limpede și adevărat bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați și modestiei noastre întărind bine și frumos că are vechea predanie a Bisericii catholice. Căci și noi, investigând scripturistic, rațional și demonstrativ și făcându-ne ucenicii învățăturilor patristice, așa am mărturisit, mărturisim și vom mărturisi, perseverăm și ne întărim prin arătarea scrisorilor citite, primind zugrăvirile icoanelor potrivit vechii predanii a sfinților noștri părinți și ne închinăm lor cu o afecțiune relațională⁶⁵ ca la unele făcute în numele lui Hristos Dumnezeu, al preacuratei stăpânei noastre, sfânta Născătoare de Dumnezeu, al sfinților îngeri și al tuturor sfinților, atribuind în mod evident slujirea cultică și credința⁶⁶ noastră doar Unului Dumnezeu adevărat.

Sfântul Sinod a zis:

— Tot sfântul sinod așa crede, așa gândește, așa opinează.

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și ambasadori ai Scaunului apostolic, au zis:

— Să ne spună sfântul sinod dacă primește scrisorile preasfântului papă al Romei Vechi, sau nu.

Sfântul Sinod a zis:

— Le urmăm, le primim și admitem.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și ambasador al diecezei Orientului, a zis:

— E momentul să cântăm și acum împreună cu psalmistul: „Mila și adevărul s-au întâlnit, dreptatea și pacea s-au sărutat” [Ps 84, 11]. „Mila și adevărul” știm că sunt Domnul nostru Iisus Hristos, iar prin participare sunt și se spun și preasfinții patriarhi și păstori ai lumii locuite. Căci „mila și pacea s-au întâlnit”: Adrian, preasfântul papă al Romei Vechi, și Tarasios preafericitul patriarh al Orașului imperial Constantinopol, gândind și mărturisind un singur lucru [cf. Flp 2, 2]. „Dreptatea și pacea s-au sărutat”, căci cea care poartă numele Pace/Irina și împărățește și domnește cu votul lui Dumnezeu, pusă în mișcare de Dumnezeu și dorind și voind bună-cuviința Bisericii, folosindu-se de scrisori a sărutat pe cea care poartă numele Dreptate, preasfânta Biserică a Romei, și a pus-o în mișcare să vină în mijlocul nostru, să veselească sfânta adunare de față și să arate credința ei orthodoxă. Și acum bucurie mare s-a făcut la citirea sfintelor

⁶⁵ Schetikō pothō proskynoumen.

⁶⁶ Latreian kai pistin.

scrisori ale preasfântului papă Adrian către de Dumnezeu păziții și preaseninii noștri împărați și către preasfântul și de trei ori fericitul patriarh Tarasios. Și mărturisim multămită marelui Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit de un asemenea har și veselie. Bindecuvântat Dumnezeu Care ne-a ridicat o astfel de împărăție, care se îngrijește și stârnește totdeauna noroadele spre o singură însuflare și un suflet și spre paza dumnezeieștilor canoane și a predaniilor preasfinte Biserici. Dar Hristos Dumnezeu, prin Preasfânta Născătoare de Dumnezeu Care L-a născut, prin toți sfinții Lui și prin voi, preoții Lui care gândesc un singur lucru [cf. Flp 2, 2] și n-au vicleșug în inimile lor, ci se sârguiesc să împlinească cele scrise, să arate adevărate făgăduințele voastre și să păzească întru mulți ani pe stăpânii voștri cei buni, să-i slăvească, să înalțe cornul lor [cf. Ps 88, 18] și să supună pe vrăjmașii lor sub picioarele lor și să-i învrednicească și în veacul viitor să fie numărați împreună cu sfinții împărați și pe acest sfânt să-l păzească gândind un singur lucru.

(1) Agapie, preacuviosul episcop al Cezareii Capadociei, a zis:

— Scris este în dumnezeieștile noastre Scripturi că a despărțit Dumnezeu între lumină și întuneric [Fc 1, 4]. Căci, iată, depărtându-se întunecata erezie a cacodocșilor, a strălucit tuturor lumina orthodoxiei. Și eu urmând primesc și sărut sfintele și veneratele icoane, iar pe cei care nu sunt așa îi arunc anatemei.

(2) Ioan, preacuviosul episcop al Efesului, a zis:

— Precum cuprind în ele cinstitele scrisori ale preasfântului papă al Romei, așa cred și așa mărturisesc cu harul lui Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu.

(3) Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— În orice mod sunt de acord cu raportul citit trimis bunilor noștri stăpâni de Adrian, preasfântul papă al Romei, și cu scrisoarea trimisă preasfântului patriarh, așa mărturisesc și cu această credință voi pleca la tribunalul lui Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru.

(4) Vasile, preaevlaviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Precum cuprind în ele scrisorile preasfântului Adrian papa Romei celei Vechi și e gândirea preasfântului părintelui nostru patriarh ecumenic, așa gândesc, așa țin, așa voi învăța și cu această gândire a mea voi pleca și în veacul viitor.

(5) Nicolae, preacuviosul episcop al Cyzicului, a zis:

— Potrivit scrisorilor preasfântului papă al Romei celei Vechi Adrian și expunerii mărturisirii preasfântului nostru patriarh Tarasios, așa gândesc și voi gândi și cu ea mă voi duce în lumea de dincolo.

(6) Eftimie, preacuviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Și eu, urmând în chip sincer și neîndoielnic scrisorilor preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, consimt și mărturisesc că așa gândesc și despre credința orthodoxă și despre sfintele icoane, nu fiindcă am primit o dogmă nouă sau găselniță recentă, ci pentru că știu exact predania privitoare la ele a sfinților apostoli și dumnezeieștilor dascăli, care le-au lăsat să existe în sfânta Biserică a lui Dumnezeu. De aceea cu tot sufletul primesc aceste venerabile icoane cu cuvenită cinstire și închinare cu sărutare, iar pe cei care gândesc altfel sau contrar ori dogmatizează împotriva sfintelor icoane, îi dezavuez și denunț ca eretici, socotindu-i străini de Biserica catholică.

(7) Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Potrivit scrisorilor citite ale preasfântului papă al Romei celei Vechi și potrivit credinței preasfântului și ecumenicului patriarh Tarasios, așa primesc și mă închin venerabilelor icoane și voi învăța ca având să dau socoteală Judecătorului și Dumnezeului nostru în ziua judecății.

(8) Elia, preacuviosul episcop al Cretei, a zis:

— Potrivit cinstitelor scrisori ale preasfântului papă al Romei celei Vechi Adrian, așa mărturisesc și țin cu tărie sfintele icoane fără să mă fi schimbat vreodată, nici să mă fi închinat la ele abia acum, iar pe cei ce mărturisesc așa îi anatemizez.

(9) Stavrakios, preacuviosul episcop al Chalcedonului, a zis:

— Potrivit scrisorii preasfântului papă al Romei celei Vechi trimise preasfântului nostru patriarh Tarasios, așa primesc, sărut și îmbrățișez și eu sfintele icoane ca fiind o garanție a mântuirii mele, iar pe cei care nu gândesc așa îi anatemizez.

(10) Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Gândesc, țin și învăț potrivit raportului trimis de Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi, bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați ai noștri și celui către preasfântul și ecumenicul patriarh Tarasios și potrivit învățaturii, credinței și mărturisirii însuși preasfântului arhiepiscop Tarasios, și cu această mărturisire a mea îmi voi sfârși scurtul timp al vieții și voi sta înaintea înfricoșătorului Tribunal al lui Hristos.

(11) Epifanie, diacon al bisericii Cataniei și locțiitor al lui Toma, arhiepiscopul Sardiniei, a zis:

— Raportul trimis bine-cinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri împărați de preafericitul papă al Romei celei Vechi Adrian ne-a înfățișat prin citirea lui o foarte albă hotărâre a orthodoxiei și predania sfinților apostoli, la fel și scrisoarea aceluiasi către Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh. De aceea și eu, gândind la fel cu ele în toate și urmându-le cu gândire dreaptă, cinstesc, mă închin și primesc venerabilele

și sfintele icoane predate Bisericii de la bun început, iar celui care nu se aliniază la ele îi întorc spatele ca unui părtaș la partida eretică și-l trimit anatemeilor.

(12) Leon, presbiterul preasfintei biserici a Constantinopolului și locțiitor al mitropoliei Sidei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(13) Nicolae, egumen al Aprosului și locțiitor al mitropoliei Tyanei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(14) Constantin, preacuviosul episcop al Gangrei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(15) Nichita, preacuviosul episcop al Claudiopolisului, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(16) Teodor, preacuviosul episcop al Myrei Lyciei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(17) Teofilact, diacon, exarh și locțiitor al mitropoliei Cariei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(18) Mihail, preacuviosul episcop al Synadei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei care nu le au așa îi anatemizez.

(19) Eustatie, preacuviosul episcop al Lyconiei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(20) Constantin, preacuviosul episcop al Pergăi, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(21) Anastasie, preacuviosul episcop la Nicopolisului Epirului Vechi, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(22) Hristofor, preacuviosul episcop al Fasisului, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(23) Teodor, preacuviosul episcop al Seleuciei, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(24) Grigorie, presbiter al bisericii sfinților apostoli din Constantinopol și loctiitor al mitropoliei Mokissului, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(25) Vasile, preacuviosul episcop al Syleonului, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(26) Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, a zis:
— Prin citire am cunoscut pline de toată orthodoxia raportul trimis de preacuviosul papă al Romei celei Vechi Adrian bine-cinstitorilor și de Hristos iubitorilor noștri împărați, precum și scrisoarea către preacuviosul și preasfântul patriarh ecumenic; de aceea și eu mă alătur lor și în tot felul mă închin, sărut și primesc sfintele icoane, iar pe cei care nu gândesc așa îi trimit anatemei ca pe niște străini de Biserica catholică.

(27) Manuel, preacuviosul episcop al Adrianopolisului Traciei, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(28) Maurian, preacuviosul episcop al Pompeiopolisului, a zis:
— Potrivit scrisorilor sinodale citite ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, primesc veneratele icoane potrivit vechii predanii, iar pe cei ce nu le au așa îi anatemizez.

(29) Chiril, [monah] în numele preacuviosului episcop al Gothiei, a declarat în chip asemănător.

(30) Teodor, preacuviosul episcop al Bizyei, a declarat în chip asemănător.

(31) Ioan, preacuviosul episcop al Taorminei, a zis:

— Întrucât un hotar dumnezeiesc al orthodoxiei e scrisoarea trimisă de Adrian, papa Romei celei Vechi, bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați ai noștri, încă și lui Tarasios, ecumenicul nostru patriarh, așa mărturisesc și eu primind sfintele icoane potrivit vechii predanii a Bisericii catholice, iar pe cei ce nu gândesc așa îi anatemizez.

(32) Grigorie, presbiter și locțiitor al episcopiei Smyrnei, a declarat în chip asemănător.

(33) Gaudiosus, preacuviosul episcop al Mesinei, a declarat în chip asemănător.

(34) Eustratie, preacuviosul episcop al Apameii, a declarat în chip asemănător.

(35) Ioan, diacon și locțiitor al Apostoliei, a declarat în chip asemănător.

(36) Petru, preacuviosul episcop al Germiei, a declarat în chip asemănător.

(37) Teodor, preacuviosul episcop al Panormosului/Palermo, a declarat în chip asemănător.

(38) Ioan, preacuviosul episcop al Arcadiopolisului, a declarat în chip asemănător.

(39) Ștefan, preacuviosul episcop al Vibonei, a declarat în chip asemănător.

(40) [...], locțiitor al Leontopolisului, a declarat în chip asemănător.

(41) Sisinnios, preacuviosul episcop al Pariosului, a declarat în chip asemănător.

(42) Constantin, preacuviosul episcop al Leontinei, a declarat în chip asemănător.

(43) Epifanie, preacuviosul episcop al Miletului, a declarat în chip asemănător.

(44) Teodor, preacuviosul episcop al Taurianeii, a declarat în chip asemănător.

(45) Nichita, preacuviosul episcop al Proiconesosului, a declarat în chip asemănător.

(46) Hristofor, preacuviosul episcop al Aghia Kyriaki, a declarat în chip asemănător.

(47) Eustratie, preacuviosul episcop al Methymnei, a declarat în chip asemănător.

(48) Teotim, preacuviosul episcop al Crotonei, a declarat în chip asemănător.

(49) Leon, preacuviosul episcop al Kiosului, a declarat în chip asemănător.

(50) Vasile, preacuviosul episcop al Insulelor [Lipari], a declarat în chip asemănător.

- (51) Ioan, preacuviosul episcop al Aprosului, a declarat în chip asemănător.
- (52) Ignatie, preacuviosul episcop al Prinei, a declarat în chip asemănător.
- (53) Teofilact, preacuviosul episcop al Kypsellei, a declarat în chip asemănător.
- (54) Teodor, preacuviosul episcop al Tropeii, a declarat în chip asemănător.
- (55) Ștefan, preacuviosul episcop al Sugdeii, a declarat în chip asemănător.
- (56) Sergios, preacuviosul episcop al Nikoterei, a declarat în chip asemănător.
- (57) Grigorie, presbiter și loctiitor al Nicopolisului, a declarat în chip asemănător.
- (58) Leon, preacuviosul episcop al Mesembriei, a declarat în chip asemănător.
- (59) Teodosie, preacuviosul episcop al Amorionului, a declarat în chip asemănător.
- (60) Kyriakos, preacuviosul episcop al Driziparei, a declarat în chip asemănător.
- (61) Galaton, presbiter în numele lui Ștefan episcopul Siracuzei, a declarat în chip asemănător.
- (61a) Constantin, preacuviosul episcop al Regionului, a declarat în chip asemănător.
- (62) Ioan, preacuviosul episcop al Nyssei, a declarat în chip asemănător.
- (63) Gheorghe, preacuviosul episcop al Camulianeii, a declarat în chip asemănător.
- (64) Sotirih, preacuviosul episcop al Kiskissosului, a declarat în chip asemănător.
- (65) Constantin, preacuviosul episcop al Mastaurei, a declarat în chip asemănător.
- (66) Gheorghe, preacuviosul episcop al Briullei, a declarat în chip asemănător.
- (67) Teodosie, preacuviosul episcop al Nyssei, a declarat în chip asemănător.
- (68) Teofilact, preacuviosul episcop al Trallesului, a declarat în chip asemănător.
- (69) Vasile, preacuviosul episcop al Magnesiei, a declarat în chip asemănător.
- (70) Sava, preacuviosul episcop al Aneii, a declarat în chip asemănător.
- (71) Grigorie, preacuviosul episcop al Paleapolisului, a declarat în chip asemănător.
- (72) Vasile, preacuviosul episcop al Magnesiei de pe Meandros, a declarat în chip asemănător.

- (73) Teofan, preacuviosul episcop al Caloiei, a declarat în chip asemănător.
- (74) Leon, preacuviosul episcop al Algizei, a declarat în chip asemănător.
- (75) Nicodim, preacuviosul episcop al Avgazei, a declarat în chip asemănător.
- (76) Lykostos, preacuviosul episcop al Baretei, a declarat în chip asemănător.
- (77) Teofilact, preacuviosul episcop al Hypepeii, a declarat în chip asemănător.
- (78) Teofan, preacuviosul episcop al Lebedosului, a declarat în chip asemănător.
- (79) Stratonic, preacuviosul episcop al Kymeii, a declarat în chip asemănător.
- (80) Cosma, preacuviosul episcop al Myrinei, a declarat în chip asemănător.
- (81) Olbian, preacuviosul episcop al Eleii, a declarat în chip asemănător.
- (82) Pardos, preacuviosul episcop al Pittanei, a declarat în chip asemănător.
- (83) Vasile, preacuviosul episcop al Pergamului, a declarat în chip asemănător.
- (84) Vasile preacuviosul episcop al Atramytionului, a declarat în chip asemănător.
- (85) Marian, preacuviosul episcop al Antadrosului, a declarat în chip asemănător.
- (86) Ioan, preacuviosul episcop al Assosului, a declarat în chip asemănător.
- (87) Leon, preacuviosul episcop al Fociei, a declarat în chip asemănător.
- (88) Nichifor, diacon și loțiitor al Gargarei, a declarat în chip asemănător.
- (89) Constantin, diacon și loțiitor al Agaiei, a declarat în chip asemănător.
- (90) Teognios, loțiitor al Sionului, a declarat în chip asemănător.
- (91) Ioan, preacuviosul episcop al Redestosului, a declarat în chip asemănător.
- (92) Ioan, preacuviosul episcop al Paniosului, a declarat în chip asemănător.
- (93) Melchisedec, preacuviosul episcop al Kalliopolisului, a declarat în chip asemănător.
- (94) Leon, preacuviosul episcop al Madyei, a declarat în chip asemănător.
- (95) Teofilact, preacuviosul episcop al Chariopolisului, a declarat în chip asemănător.
- (96) Toma, preacuviosul episcop al Daonionului, a declarat în chip asemănător.

(97) Grigorie, preacuviosul episcop al Teodoropolisului, a declarat în chip asemănător.

(98) Sisinnios, preacuviosul episcop al Chalkisului, a declarat în chip asemănător.

(99) Ioan, preacuviosul episcop al Brysisului, a declarat în chip asemănător.

(100) Veniamin, preacuviosul episcop al Lizikosului, a declarat în chip asemănător.

(101) Grigorie, preacuviosul episcop al Amastridei, a declarat în chip asemănător.

(102) Teofan, preacuviosul episcop al Soreii, a declarat în chip asemănător.

(103) Grigorie, preacuviosul episcop al Dercosului, a declarat în chip asemănător.

(104) Heraclie, preacuviosul episcop al Iunopolisului, a declarat în chip asemănător.

(105) Constantin, preacuviosul episcop al Iuliopolisului, a declarat în chip asemănător.

(106) Antonie, preacuviosul episcop al Troizenei, a declarat în chip asemănător.

(107) Nichita, preacuviosul episcop al Nacoleii, a declarat în chip asemănător.

(108) Petru, preacuviosul episcop al Asponei, a declarat în chip asemănător.

(109) Sinesios, preacuviosul episcop al Kiniei, a declarat în chip asemănător.

(110) Teofil, preacuviosul episcop al Anastasiopolisului, a declarat în chip asemănător.

(111) Eustatie, preacuviosul episcop al Solonului, a declarat în chip asemănător.

(112) Teodor, preacuviosul episcop al Kitionului, a declarat în chip asemănător.

(113) Gheorghe, preacuviosul episcop al Trimithusului, a declarat în chip asemănător.

(114) Alexandru, preacuviosul episcop al Amathusului, a declarat în chip asemănător.

(115) Mihail, preacuviosul episcop al Melitopolisului, a declarat în chip asemănător.

(116) Sisinnios, preacuviosul episcop al Adrianeii, a declarat în chip asemănător.

(117) Teodor, preacuviosul episcop al Germei, a declarat în chip asemănător.

(118) Vasile, preacuviosul episcop al Adrianotheriei, a declarat în chip asemănător.

(119) Leon, preacuviosul episcop al Pimanionului, a declarat în chip asemănător.

(120) Simeon, preacuviosul episcop al Ocăi, a declarat în chip asemănător.

(121) Ioan, preacuviosul episcop al Lampsacosului, a declarat în chip asemănător.

(122) Nichita, preacuviosul episcop al Ilionului, a declarat în chip asemănător.

(123) Leon, preacuviosul episcop al Troadei, a declarat în chip asemănător.

(124) Teodor, preacuviosul episcop al Abydosului, a declarat în chip asemănător.

(125) Anastasie, preacuviosul episcop al Tripolisului, a declarat în chip asemănător.

(126) Leon, preacuviosul episcop al Trakuleii, a declarat în chip asemănător.

(127) Ștefan, preacuviosul episcop al Saleii, a declarat în chip asemănător.

(128) Ioan, preacuviosul episcop al Gaballeii, a declarat în chip asemănător.

(129) Ștefan, preacuviosul episcop al Silandosului, a declarat în chip asemănător.

(130) Nicolae, preacuviosul episcop al Pericommatei, a declarat în chip asemănător.

(131) Ioan, preacuviosul episcop al Seteii, a declarat în chip asemănător.

(132) Vasile, preacuviosul episcop al Liparonului, a declarat în chip asemănător.

(133) Teofan, preacuviosul episcop al Meoniei, a declarat în chip asemănător.

(134) Mihail, preacuviosul episcop al Stratonikiei, a declarat în chip asemănător.

(135) Lykastos, preacuviosul episcop al Filadelfiei, a declarat în chip asemănător.

(136) Mihail, preacuviosul episcop al Trallesului, a declarat în chip asemănător.

(137) Grigorie, preacuviosul episcop al Gordosului, a declarat în chip asemănător.

(138) Ioan, preacuviosul episcop al Daldei, a declarat în chip asemănător.

(139) Eustatie, preacuviosul episcop al Oracanei, a declarat în chip asemănător.

(140) Iosif, preacuviosul episcop al Attaliei, a declarat în chip asemănător.

(141) Zaharia, preacuviosul episcop al Ierocezarei, a declarat în chip asemănător.

(142) David, preacuviosul episcop al Elenopolisului, a declarat în chip asemănător.

(143) Kyrion, preacuviosul episcop al Lofosului, a declarat în chip asemănător.

(144) Teofilact, preacuviosul episcop al Apolloniadei, a declarat în chip asemănător.

(145) Constantin, preacuviosul episcop al Cezareii Bithyniei, a declarat în chip asemănător.

(146) Gheorghe, preacuviosul episcop al Basilinopolisului, a declarat în chip asemănător.

(147) Leon, preacuviosul episcop al Aristei, a declarat în chip asemănător.

(148) Nichifor, preacuviosul episcop al Adranysului, a declarat în chip asemănător.

(149) Vasile, preacuviosul episcop al Duskyllonului, a declarat în chip asemănător.

(150) Constantin, preacuviosul episcop al Carinei, a declarat în chip asemănător.

(151) Nichita, preacuviosul episcop al Meliei, a declarat în chip asemănător.

(152) Neofit, preacuviosul episcop al Gordoservei, a declarat în chip asemănător.

(153) Neofit, preacuviosul episcop al Linoii, a declarat în chip asemănător.

(154) Ioan, preacuviosul episcop al Eteneii, a declarat în chip asemănător.

(155) Constantin, preacuviosul episcop al Zeleii, a declarat în chip asemănător.

(156) Grigorie, preacuviosul episcop al Sinopei, a zis:

— „Precum ne-au predat cei care au fost de la început martori oculari și slujitori ai cuvântului” [Lc 1, 2] și sfinții și fericiții noștri părinți cei învățați de ei, fiind deplin convins că așa cuprind scrisorile trimise acum de Adrian, preasfântul și preafericitul papă al Romei celei Vechi, către bine-cinstitorii de Dumnezeu și de Hristos iubitorii noștri împărați și către Tarasios, preasfântul și ecumenicul nostru patriarh, așa cred, așa mărturisesc, așa țin și voi ține până la ultima mea suflare, venerând și închinându-mă cinstitelor și veneratele icoane, iar pe cei care nu gândesc sau mărturisesc așa îi anatemizez și arunc departe de mine.

(157) Constantin, preacuviosul episcop al Sasimei, a zis:

— Potrivit scrisorilor sinodale ale preafericitului papă al Romei celei Vechi Adrian, așa mărturisesc, mă închin și primesc sfintele și veneratele icoane potrivit vechii predanii a Bisericii, iar pe cei care nu gândesc așa îi anatemizez.

(158) Nichita, preacuviosul episcop al Dadybreii, a declarat în chip asemănător.

(159) Teofil, preacuviosul episcop al Prusiadei, a declarat în chip asemănător.

(160) Nichita, preacuviosul episcop al Adrianopolisului, a declarat în chip asemănător.

(161) Ioan, preacuviosul episcop al Heracleii Pontului, a declarat în chip asemănător.

(162) Constantin, preacuviosul episcop al Cratiei, a declarat în chip asemănător.

(163) Nichita, preacuviosul episcop al Ryzeosului, a declarat în chip asemănător.

(164) Nichifor, preacuviosul episcop al Claneosului, a declarat în chip asemănător.

(165) Leon, preacuviosul episcop al Trocnadei, a declarat în chip asemănător.

(166) Anastasie, preacuviosul episcop al Patarei, a declarat în chip asemănător.

(167) Gheorghe, preacuviosul episcop al Nyssei, a declarat în chip asemănător.

(168) Teodor, preacuviosul episcop al Pinarei, a declarat în chip asemănător.

(169) Nicodim, preacuviosul episcop al Sidymeii, a declarat în chip asemănător.

(170) Gheorghe, preacuviosul episcop al Oiniandei, a declarat în chip asemănător.

(171) Constantin, preacuviosul episcop al Candivei, a declarat în chip asemănător.

(172) Stavrakios, preacuviosul episcop al Zenopolisului, a declarat în chip asemănător.

(173) Leon, preacuviosul episcop al Limyrei, a declarat în chip asemănător.

(174) Ștefan, preacuviosul episcop al Kaunosului, a declarat în chip asemănător.

(175) Constantin, preacuviosul episcop al Tiosului, a declarat în chip asemănător.

(176) Constantin, preacuviosul episcop al Combeii, a declarat în chip asemănător.

(177) Petru, diacon și locțiitor al Orycandei, a declarat în chip asemănător.

(178) Ioan, diacon și locțiitor al Fasilidei, a declarat în chip asemănător.

(179) Sava, locțiitor al Tiosului, a declarat în chip asemănător.

(180) Gheorghe, preacuviosul episcop al Kibyrei, a declarat în chip asemănător.

(181) Vasile, preacuviosul episcop al Tabei, a declarat în chip asemănător.

(182) Dorotei, preacuviosul episcop al Neopolisului, a declarat în chip asemănător.

(183) Grigorie, preacuviosul episcop al Heracleii, a declarat în chip asemănător.

(184) David, preacuviosul episcop al Iassosului, a declarat în chip asemănător.

(185) Grigorie, preacuviosul episcop al Mylassei, a declarat în chip asemănător.

(186) Sergios, preacuviosul episcop al Bargylionului, a declarat în chip asemănător.

(187) Ioan, preacuviosul episcop al Myndosului, a declarat în chip asemănător.

(188) Stavrakios, preacuviosul episcop al Stadiei, a declarat în chip asemănător.

(189) Evagrie, preacuviosul episcop al Stratonikiei, a declarat în chip asemănător.

(190) Teodosie, preacuviosul episcop al Choneii, a declarat în chip asemănător.

(191) Mihail, preacuviosul episcop al Hairotopei, a declarat în chip asemănător.

(192) Pantoleon, preacuviosul episcop al Valentiei, a declarat în chip asemănător.

(193) Gheorghe, preacuviosul episcop al Pelteii, a declarat în chip asemănător.

(194) Hristofor, preacuviosul episcop al Atanassosului, a declarat în chip asemănător.

(195) Leontie, preacuviosul episcop al Eumeneii, a declarat în chip asemănător.

(196) Pavel, preacuviosul episcop al Acmoneii, a declarat în chip asemănător.

(197) Grigorie, preacuviosul episcop al Timenutherei, a declarat în chip asemănător.

(198) Leon, preacuviosul episcop al Traianopolisului, a declarat în chip asemănător.

(199) Leon, preacuviosul episcop al Aleii, a declarat în chip asemănător.

(200) Nichifor, preacuviosul episcop al Lundeii, a declarat în chip asemănător.

(201) Gheorghe, preacuviosul episcop al Appiei, a declarat în chip asemănător.

(202) Constantin, preacuviosul episcop al Eucarpiei, a declarat în chip asemănător.

(203) Mihail, preacuviosul episcop al Ierapolisului, a declarat în chip asemănător.

(204) Hristofor, preacuviosul episcop al Prymnesosului, a declarat în chip asemănător.

(205) Nicolae, preacuviosul episcop al Fyteii, a declarat în chip asemănător.

(206) Teofilact, preacuviosul episcop al Kinnaborionului, a declarat în chip asemănător.

(207) Nichita, preacuviosul episcop al Augustopolisului, a declarat în chip asemănător.

(208) Constantin, preacuviosul episcop al Kotyaeionului, a declarat în chip asemănător.

(209) Gheorghe, preacuviosul episcop al Medaionului, a declarat în chip asemănător.

(210) Leon, preacuviosul episcop al Dokimionului, a declarat în chip asemănător.

(211) Damian, preacuviosul episcop al Merosului, a declarat în chip asemănător.

(212) Teofilact, econom și locțiitor al Ipsosului, a declarat în chip asemănător.

(213) Ștefan, ipopsifiu al Otrosului, a declarat în chip asemănător.

(214) Ioan, ipopsifiu al Stectorionului, a declarat în chip asemănător.

(215) Constantin, preacuviosul episcop al Ambladei, a declarat în chip asemănător.

(216) Epifanie, preacuviosul episcop al Pertei, a declarat în chip asemănător.

(217) Sisinnios, preacuviosul episcop al Filomelionului, a declarat în chip asemănător.

(218) Ioan, preacuviosul episcop al Sivliei, a declarat în chip asemănător.

(219) Mihail, preacuviosul episcop al Pappiei, a declarat în chip asemănător.

(220) Teodosie, preacuviosul episcop al Sagallosului, a declarat în chip asemănător.

(221) Sisinnios, preacuviosul episcop al Apameii Arcăi, a declarat în chip asemănător.

(222) Constantin, preacuviosul episcop al Conanei, a declarat în chip asemănător.

(223) Leon, preacuviosul episcop al Sozopolisului, a declarat în chip asemănător.

(224) Marian, preacuviosul episcop al Magydosului, a declarat în chip asemănător.

(225) Nichifor, preacuviosul episcop al Fogleii, a declarat în chip asemănător.

(226) Leon, preacuviosul episcop al Andidei, a declarat în chip asemănător.

(227) Manzon, preacuviosul episcop al Pracaneii, a declarat în chip asemănător.

(228) Teodor, preacuviosul episcop al Germanicopolisului, a declarat în chip asemănător.

(229) Eustatie, preacuviosul episcop al Kelenderisului, a declarat în chip asemănător.

(230) Zaharia, preacuviosul episcop al Trapezopolisului, a declarat în chip asemănător.

(231) Sisinnios, preacuviosul episcop al Sikeii, a declarat în chip asemănător.

(232) Zaharia, preacuviosul episcop al Cardabundonului, a declarat în chip asemănător.

(233) Sisinnios, preacuviosul episcop al Musbadei, a declarat în chip asemănător.

(234) Eustatie, preacuviosul episcop al Lamosului, a declarat în chip asemănător.

(235) Ștefan, preacuviosul episcop al Filadelfiei, a declarat în chip asemănător.

(236) Leon, preacuviosul episcop al Sibillei, a declarat în chip asemănător.

(237) Teodor, preacuviosul episcop al Kadysului, a declarat în chip asemănător.

(238) Mihail, preacuviosul episcop al Tiberiopolisului, a declarat în chip asemănător.

(239) Ioan, preacuviosul episcop al Azanonului, a declarat în chip asemănător.

(240) Vasile, preacuviosul episcop al Dionysopolisului, a declarat în chip asemănător.

(241) [...] și locțiitor al Nicopolisului, a declarat în chip asemănător.

(242) [...], în numele Coloneii, a declarat în chip asemănător.

(243) Eustratie, preacuviosul episcop al Develtosului, a declarat în chip asemănător.

(244) Eufemios, preacuviosul episcop al Sozopolisului, a declarat în chip asemănător.

(245) Teodor, preacuviosul episcop al Bulgarofygosului, a declarat în chip asemănător.

(246) Gheorghe, preacuviosul episcop al Plutinopolisului, a declarat în chip asemănător.

(247) Vasile, preacuviosul episcop al Perberisului, a declarat în chip asemănător.

(248) Mihail, preacuviosul episcop al Pamfylonului, a declarat în chip asemănător.

(249) Rubin, preacuviosul episcop al Scopelosului, a declarat în chip asemănător.

(250) Sisinnios, preacuviosul episcop al Gariellei, a declarat în chip asemănător.

(251) Petru, preacuviosul episcop al Monombasiei, a declarat în chip asemănător.

(252) Gavriil, preacuviosul episcop al Eaginei, a declarat în chip asemănător.

(253) Leon, preacuviosul episcop al Porthmosului, a declarat în chip asemănător.

(254) Bardanes, preacuviosul episcop al Doarei, a declarat în chip asemănător.

(255) Andronic, presbiter în numele Leontopolisului sau Zalichosului, a declarat în chip asemănător.

(256) Leon, preacuviosul episcop al Sebastei, a declarat în chip asemănător.

(257) Nichita, preacuviosul episcop al Halicarnasosului, a declarat în chip asemănător.

(258) Leon, preacuviosul episcop al Corydaleii, a declarat în chip asemănător.

(259) Teodor, preacuviosul episcop al Cremneii, a declarat în chip asemănător.

(260) Constantin, preacuviosul episcop al Adrianei, a declarat în chip asemănător.

Sfântul Sinod a zis:

— Drept este să se pronunțe și preaevlavioșii monahi.

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Dacă așa este ordinea⁶⁷, ca și noi monahii să ne pronunțăm, fie cum porunciți.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ordinea pentru fiecare din cei aflați în sinod e să-și pronunțe mărturisirea lui.

⁶⁷ *Taxis*.

(1) Sava, preaevlaviosul monah și egumen al [monahilor mănăstirii] lui Studios⁶⁸, a zis:

— Potrivit vechii și nepătatei credințe de demult predate nouă de sfinții apostoli, profeți și dascăli în Biserica catholică și apostolică și potrivit scrisorii trimise de trei ori fericitul și apostolicul papă Adrian bine-cinstitorilor și de Hristos iubitorilor noștri împărați și lui Tarasios, ecumenicul patriarh, care au luminat și strălucit gândirile noastre, ascultându-le cu credință așa mărturisesc și cred.

(2) Grigorie, preaevlaviosul monah și egumen al [mănăstirii] sfântului Sergios, a zis:

— Potrivit vechii și de demult legiuiri predate în sfânta și marea Biserică a lui Dumnezeu de sfinții și atotlăudații apostoli și păzită de sfinții și atot-sfinții noștri părinți și dascăli, adică de sfintele Șase Sinoade Ecumenice, primind scrisorile orthodoxe trimise de Adrian, preasfântul și apostolicul papă al Romei celei Vechi, bine-cinstitorilor și de Hristos iubitorilor noștri împărați și lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh, care au strălucit și luminat gândirile noastre, primindu-le cu dorul inimii mele, așa mărturisesc și așa propovăduiesc, crezând că prin aceasta adevărata mărturisire a mea împreună cu fapta bună voi lua iertarea păcatelor mele.

(3) Ioan, egumenul [monahilor mănăstirii] lui Pagurios, am declarat în chip asemănător.

(4) Eustatie, egumenul [monahilor mănăstirii] lui Maximin, am declarat în chip asemănător.

(5) Simeon, egumenul [monahilor mănăstirii] Țarinii/Chora, am declarat în chip asemănător.

(6) Gheorghe, egumenul [monahilor mănăstirii] Izvorului/Pighi, am declarat în chip asemănător.

(7) Simeon, egumenul [monahilor mănăstirii] Avramiților, am declarat în chip asemănător.

(8) Iosif, egumenul [monahilor mănăstirii] lui Heraclios, am declarat în chip asemănător.

(9) Platon, egumenul [monahilor mănăstirii] Sakudionului, am declarat în chip asemănător.

(10) Grigorie, egumenul [monahilor mănăstirii] lui Iachint, am declarat în chip asemănător.

și în continuare toți monahii au declarat în chip asemănător.

⁶⁸ Stoudiou în grecește „a lui Studios”, consulul, care a ctitorit-o în secolul V, ca și Dionysiou etc.

Sesiunea III

După alte două zile, sesiunea a treia din 28 septembrie 787 încheie cele două proceduri inițiate în sesiunea anterioară. Sinodalii îl reintegrează acum mai întâi, pe baza unui libel de retractare și mărturisire orthodoxă, pe Grigorie al Neocezareii, cu toate că fusese lider al sinodului de la Hieria, pe motivul că a revenit și n-a maltratat pe nimeni; invocând în acest sens precedentul Sinodului IV Ecumenic de la Chalcedon, care l-a reintegrat pe Iuvenalie al Ierusalimului, deși cu doi ani înainte fusese lider al sinodului tâlhăresc de la Efes. Integrați au fost și cei șapte episcopi instigatori din 1 august 786. Lăudați de Tarasios pentru zelul lor față de rigorile prevederilor canonice, monahii cedează și se aliniază voinței împărătesei Irina, transpusă în faptă de patriarh: Niceea trebuia să fie un sinod al reconcilierii și unității atât în imperiul ei, cât și între Biserica Constantinopolului și celelalte Biserici ortodoxe.

Pentru a se încheia constatarea unității de credință orthodoxe între principalele scaune ale „pentarhiei”, s-a trecut apoi la lectura altor trei scrisori. E citită mai întâi în copie „sinodica”, scrisoare de recomandare și de invitație, trimisă de nou-promovatul patriarh Tarasios omologilor săi din scaunele patriarhiilor din Orient. Tarasios își anunța urcarea în scaun forțat fiind de împărați într-un moment critic pentru Biserica constantinopolitană aflată într-un „război fără arme de fier” pentru adevărul persecutat. După care își prezintă mărturisirea de credință orthodoxă trinitară — cu precizarea că Duhul Sfânt purcede „din Tatăl prin Fiul” — și hristologică în conformitate cu dogmele tuturor celor Șase Sinoade Ecumenice trecute în revistă sinoptic încheind cu citarea, ca fiind al Sinodului VI Ecumenic, a canonului 82 al Sinodului Trullan despre pictarea de acum înainte în icoane a lui Hristos cu față omească, nu ca mielul prefigurărilor. În final, patriarhii orientali sunt rugați să trimită scrisori și câte doi reprezentanți în sinodul ecumenic convocat pentru readucerea păcii în Biserică.

Protocolar vorbind, invitația la un sinod ecumenic trebuia trimisă de împărați, dar atunci aceștia trebuiau să se adreseze în prealabil autorităților

arabe, pentru care orice concluzare neaprobată de ei a creștinilor ortodocși melkiți aflați pe teritoriul califatului cu împărații risca să fie considerată ca lipsă de loialitate și colaborare cu inamicul și să fie pedepsită în consecință. Scrisoarea patriarhului avea mai multe șanse să ajungă la destinatari, dar răspunsul la ea nu era mai puțin riscant.

Această situație se reflectă din plin în scrisoarea de răspuns primită din Orient de Tarasios și citită ca și cum ar fi fost trimisă de cei trei patriarhi melkiți. Chiar și la o lectură rapidă se poate observa că scrisoarea nu este scrisă nici de aceștia, nici în numele lor, ci de un grup de creștini, care relatează că trimișii lui Tarasios n-au putut ajunge la patriarhi din cauza ostilității arabilor și persecuțiilor acestora. În numele acestora însă, autorii scrisorii mandatează doi monahi: Ioan din Antiohia și Toma din Egipt, prezenți drept „sinceli” ai patriarhilor Antiohiei și Alexandriei, să ducă sinodului această scrisoare cu mărturisire orthodoxă ca reprezentanți ai celor trei patriarhii melkite, inclusiv deci ai celei a Ierusalimului, al cărei patriarh Elia era exilat de arabi în Persia.

Foarte posibil este ca, așa cum s-a sugerat¹, cei doi monahi orientali să fi fost de fapt refugiați în Constantinopol și învestiți ca plenipotențieri patriarhali de Tarasios însuși², care avea nevoie esențială de ei pentru a legitima împotriva reuniunii de la Hieria ecumenicitatea sinodului de la Niceea prin consensul „orizontal” al „pentarhiei” patriarhale. Manevra la care a recurs cu acest prilej Tarasios reflectă distanța între modelul ideal al „pentarhiei” ca structură de comuniune a Bisericii universale și realitatea dramatică creată de ocupația arabă permanentizată a Orientului Apropiat.³ Sinodul imperial de la Hieria a ignorat-o cu totul, iar cel de la Niceea s-a văzut nevoit să o reinventeze pentru a-și argumenta ecumenicitatea extensiv, geografică (contestată ulterior în Occident de teologii franci ai lui Carol cel Mare, care vor invoca pentru nereceptarea Sinodului de la Niceea neinvitarea la sinod și a Bisericilor Occidentului).

Pentru a compensa absența patriarhiei Ierusalimului, în sinod s-a citit textul, fără început și fără final, al unei mai vechi scrisori sinodale a patriarhului Teodor. Despre acest patriarh melkit al Ierusalimului se știe că în 767 a trimis, împreună cu patriarhii Antiohiei și Alexandriei, papei Paul o scrisoare sinodală de condamnare a sinodului iconomah din 754, scrisoare citită în traducere latină și aprobată de Sinodul Lateran din 759, cel la care Biserica Romei a anatemizat solemn sinodul de la Hieria. Prezentată ca fiind adresată patriarhilor Alexandriei și Antiohiei, scrisoarea sinodală a lui Teodor al Ierusalimului, citită în copie la Niceea, pare a fi diferită de cea trimisă la Roma,

¹ Cf. Price, 2018, p. 200–203.

² Fapt cunoscut de Teodor Studitul, *Epistola* 38, cf. mai jos, p. 655.

³ Price, 2018, p. 205–206.

deși e posibil ca ea să fi avut același conținut și aceeași structură, tipice pentru o sinodică: mărturisire trinitară și hristologică, mai extinsă aici, în sensul dogmelor celor Șase Sinoade Ecumenice enumerate sinoptic și receptate individual cu anatemizarea tuturor ereziilor, mărturisire suplimentată cu o dezvoltare specială consacrată cinstirii sfinților și rămășițelor acestora, precum și venerării icoanelor lor ca închinare adresată nu materiei lor, ci trecând în sens vasilian prin ele spre prototipul lor.

La fel ca și cea a celor două scrisori papale în sesiunea precedentă, lectura celor trei scrisori patriarhale se încheie cu aclamații personale de adeziune față de învățătura acestora, de intenție de primire și venerare a icoanelor și anatemizare a pseudo-sinodului de la Hieria. În final, patriarhul Tarasios proclamă satisfăcut încetată dezbinarea Bisericilor și realizată unitatea și ecumenicitatea ei „orizontală” prin consensul ortodocșilor, mulțumind pentru asta Sfintei Treimi, iar sinodalii ovaționându-i pe noul Constantin și noua Elenă, apărătorii orthodoxiei.

Actul al treilea cu Dumnezeu¹

[28 septembrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu patru zile înaintea calendarului lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

adunat fiind sfântul și ecumenicul sinod întrunit prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorul de Dumnezeu decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia,

și anume Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri din Roma a sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al orașului cu nume mare al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri, monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii,

prezenți și auditori fiind preaglorioșii, slăviții și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și tot sfântul sinod în ordinea pusă mai sus în primul act,

prezenți fiind și de Dumnezeu păziții arhimandriți și egumeni și toată plinătatea corpului monahal,

¹ Ed. Lamberz: ACO² III.1, 2008, p. 222–280; Mansi XII, col. 1114–1154.

² 28 septembrie 787.

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, Dimitrie, preaiubitul de Dumnezeu diacon și skevofilax al preasfintei Mari Biserici din Constantinopol, a zis:

— Dat fiind că anterior a părut potrivit sfântului și marelui sinod ecumenic, care a urmat legilor părinților și Bisericii, să-i primească pe cei care se întorc de la erezie, încă și să preia și pe cei hirotoniți de eretici, care sunt ortodocși, înaintea porților stau de față episcopii care au citit deja în chip orthodox libelurile lor și cer să intre și să fie judecați potrivit cu ce veți agreea.

Sfântul Sinod a zis:

— Să vină.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Preaiubitul de Dumnezeu episcop al Neocezareii nou venit să dea socoteală de el printr-un libel.

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Neocezareii, a zis:

— Să întărească Dumnezeu împărăția bunilor noștri stăpâni, să-i veselească Dumnezeu în tronul lor cel sfânt. Dumnezeu să arhierească împreună cu atotsfântul nostru stăpân [patriarh]. Dumnezeu să întărească sfântul sinod. Rugați-vă pentru sărăcia mea.

Și aducând libelul său, l-a citit și el cuprindea exact aceleași lucruri cu libelurile citite anterior în prima acțiune. Și după ce a fost citit libelul, Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Mărturisești aceste lucruri cu simplitatea inimii [*cf. Col 3, 22*]?

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Neocezareii, a zis:

— În numele lui Dumnezeu prin sfintele tale rugăciuni și ale sfinților părinți le mărturisesc în conștiință curată și în toată simplitatea și cer fericii voastre și întregului sfânt Sinod să se roage pentru mine.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ce să ne pronunțăm față de acestea?

Preacuvioșii episcopi ai Siciliei au zis:

— Ce s-a făcut pentru ceilalți să se facă și pentru acesta.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se facă.

Preafericitul patriarh a zis:

— Se vântură însă un cuvânt că în timpul persecuției unii episcopi au adus o persecuție insuportabilă unor bărbați bine-cinstitori de Dumnezeu. Acestor cuvine purtate încoace și încolo nu le dăm crezare fără dovadă. Știe tot sinodul aceasta că într-adevăr canonul al sfinților apostoli dispune „să fie depus episcopul sau presbiterul sau diaconul care lovește creștinii

păcătoși sau care face nedreptate celor necredincioși vrând să-i înfricoșeze prin astfel de lucruri”³.

Sfântul Sinod a zis:

— Așa se pronunță.

Preasfântul patriarh a zis:

— Și dacă așa stau lucrurile, ce vi se pare?

Teodor, preasfântul episcop al Cataniei, a zis:

— Dacă un episcop a adus lovituri și torturi unor bărbați temători de Domnul, persecutați atunci, nu este vrednic de episcopat.

Sfântul Sinod a zis:

— Nu este vrednic.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Fiindcă a adus maltratări ca un persecutor.

Teodor, preasfântul episcop al Cataniei, preaiubiții de Dumnezeu episcopi ai Siciliei și Epifanie, diaconul și locțiitorul lui Toma, episcopul Sardinei, au zis:

— Sinodul al Patrulea⁴ îndată ce s-a întâlnit în sesiune a declarat între primele lucruri: „Scoate-l afară pe Dioscor! Scoate-l afară pe ucigaș!”⁵, pentru că în sinodul tâlhăresc⁶ și-a pus mâinile pe bărbați nevinovați.

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al diecezei Orientului, a zis:

— Insuflat de Duhul Sfânt a promulgat sfântul Sinod [de la Chalcedon] această hotărâre.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cum am spus mai sus, nu dăm crezare unor cuvinte purtate înapoi și încolo.

Sfântul Sinod a zis:

— La momentul său, dacă are cineva o învinuire cu privire al acesta, să o lase acestui sfânt Sinod și sfințeniei voastre și, odată dovedit adevărul, să se purceadă cum s-a hotărât de acest sfânt Sinod.

Grigorie, episcopul Neocezareii, a zis:

— Nu mă va învinui nici un om că am lovit sau bătut.

Sfântul Sinod a zis:

— În acestea ne bucurăm și noi.

Grigorie, episcopul Neocezareii, a zis:

³ Canonul apostolic 27; *Syntagma*, II, p. 34.

⁴ Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, 451.

⁵ ACO II.1, p. 69.

⁶ De la Efes, 449, prezidat de Dioscor al Alexandriei, casat în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon.

— Nici în de Dumnezeu păzitul Oraș imperial, nici în ținutul meu n-a suferit cineva răz bunare de la mine.

Sfântul Sinod a zis:

— Dacă așa este, să fie primit la locul său.

Sava, preacuviosul monah și egumen al [monahilor mănăstirii] Studiu, a zis:

— Arhieriei au recunoscut că acesta e un lider al ereziei⁷, și atunci fie cum porunciți, dat fiind că sfântul părintele nostru Atanasie îi spune lui Rufinian că liderilor ereziei le este de ajuns să fie primiți doar la penitență.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar a zis că n-a lovit, nici n-a persecutat.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Cîprului, a zis:

— Iuvenalie⁸ și cei din jurul său au fost lideri ai sinodului tâlhăresc, dar au fost primiți în Sinodul al Patrulea [Ecumenic].

Ioan, magnificul logothet, a zis:

— E suficient pentru de Dumnezeu reunitul vostru sinod că Grigorie al Neocezareii, care a fost și lider al lipsitului de cinstirea lui Dumnezeu sinod trecut⁹, a fost păzit până astăzi ca să condamne erezia și învățătura lui.

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al diecezei Orientului, a zis:

— Să mărturisiți mulțumită lui Dumnezeu că au fost lăsați în viață bărbați din acel rău-adunat sinod, care demască și răstoarnă actele rău întocmite de el și înfierează rușinea lor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Știm toți că Iuvenalie a fost patriarh al Ierusalimului și, potrivit demnității lui, a fost și lider al sinodului [tâlhăresc] și așa, pocăindu-se după nelegiuirea lui, a fost primit.

Epifanie, preaevlaviosul diacon al Bisericii Cataniei și locțiitor al episcopului Sardiniei, a zis:

— Dar Iuvenalie n-a persecutat pe nimeni.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Și acesta a răspuns că n-a persecutat pe nimeni. Fiindcă Eustatie al Sebastei a fost lider al ereziei macedonienilor, dar cu libel sfântul părintele nostru Vasile [cel Mare] l-a primit.¹⁰

Preaevlavioșii monahi au zis:

— Adevărat. Dar pentru că Iuvenalie a rămas tăcut, de aceea am răspuns.

⁷ *Exarchos tēs haireseōs.*

⁸ *Cf. mai sus, p. 253, n. 47.*

⁹ De la Hieria, 754.

¹⁰ *Cf. mai sus, p. 251, n. 40.*

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vă laudăm ca pe niște zeloși ai dispozițiilor canonice și evanghelice.

Sava, preaevlaviosul monah și egumen al [monahilor mănăstirii] Studiu, a zis:

— Să-i păzească Dumnezeu pe bunii noștri stăpâni [împărați] care au socotit lucru vrednic să se facă și să fie întrunit acest sfânt sinod pentru unirea și o singură gândire a Bisericii.

Sfântul Sinod a zis:

— Mulțumire și laudă lui Dumnezeu.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Acest sfânt Sinod a apucat de a declarat, urmând sfinților părinților noștri, că aceia care vin de la erezie trebuie primiți, dacă o altă învinuire nu-i exclude pe unii ca aceștia din tagma preoțească. Același lucru îl spunem deci din nou.

Sfântul Sinod a zis:

— Toți spunem același lucru.

Ioan, preaevlaviosul presbiter și monah și locțiitor al patriarhilor orientali, a zis:

— Cele bune spuse în mod diferit sunt cuvioase și de folos.

Petru, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al lui Adrian, preafericitul papă al Romei celei Vechi, și Ioan și Toma, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai Orientului, au zis:

— Să-și reia scaunele.

Sfântul Sinod a zis:

— Același lucru îl spunem și noi și suntem de acord toți.

Și preaevlavioșii episcopi ai Niceii, Neocezareii, Rodosului, Iconiumului, Pisidiei, Ierapolisului, Pisinuntei și Carpathosului au urcat în scaunele care le reveneau.

Sfântul Sinod a zis:

— Frumos i-a adus Dumnezeu pe ortodocși.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Dat fiind că în prima sesiune a acestui sfânt și ecumenic sinod am fost făcuți vrednici să primim, prin secretarul imperial, un atotbinecinstitor de Dumnezeu sacru ordin¹¹ al de Dumnezeu încoronaților noștri împărați, iar în acest sacru ordin se făcea referire la faptul că au fost trimise scrisori de la întâi-stătătorul Romei Vechi preaseninilor suverani, precum și două caiete preasfântului patriarh de la arhieriei orientali, iar scrisorile papei Romei le-am auzit și am cunoscut cele cuprinse în ele, cerem deci gloriei

¹¹ Sakran.

voastre, preanobililor patricii, ca să fie citite în acest sfânt și ecumenic sinod cele trimise din Orient, ca să cunoaștem dacă papa Romei celei Vechi, preasfântul și ecumenicul patriarh Tarasios, cel care prezidează Orașul imperial, gândesc aceleași lucruri și au aceleași opinii cu episcopii Orientului.

Magnificii arhonți și sfântul Sinod au zis:

— Facă-se potrivit cererii voastre.

Ioan și Toma, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai patriarhilor orientali, au zis:

— Dacă i se pare potrivit sfântului și ecumenicului Sinod, cerem să fie citită înainte scrisoarea preasfântului patriarh Tarasios trimisă sfinților arhieriei ai Orientului și abia așa răspunsurile lor.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Și Ștefan, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar al sfântului birou patriarhal, a citit o

Copie a scrisorii trimise arhieriei și iereilor
[patriarhilor și episcopilor] Antiohiei, Alexandriei și Orașului sfânt
[Ierusalimului] de Tarasios, preasfântul și preafericitul patriarh
ecumenic al Constantinopolului

Domnul Dumnezeu, Care îndreaptă și conduce cu multe și mari purtări de grijă viețile oamenilor și călăuzește cu grijă deznodământul fiecărei vieți — întrucât fără El nu s-a făcut nimic [*cf. In 1, 3*] și la El până și perii capului nostru sunt numărați [*cf. Mt 10, 30*] —, și pe mine, cel numărat până acum în tagma laicilor și rânduit în serviciul imperial, nu știu cu ce judecați — El știe — m-a înălțat pe scaunul ierarhic [patriarhal] făcându-se față de mine un îndemn forțat de preabinecinstitorii [de Dumnezeu] și ortodocșii noștri împărați, apărătorii adevărului, și de preasfinții episcopi și clerici. Drept pentru care, plecându-mă pentru constrângere, m-am supus și le-am dat să secere rodul ascultării. Vă rog pe voi, atotsfinților, ca pe mine cel fricos să mă sprijiniți ca niște părinți cu toiagul puterii, adică cu învățăturile voastre părintești, iar ca niște frați să ne ajutați cu rugăciunile voastre curate, cu toate armele lui Dumnezeu față de meșteșugurile potrivnicului [*cf. Ef 6, 11*] și să mă cârmuiți pe mine cel izbit pe mare de valurile care se înalță unul după altul, ca să pot ajunge la limanul voinței [*cf. Ps 106, 30*] lui Hristos Dumnezeu nostru. Fiindcă la noi este într-adevăr un război fără arme de fier, în care se azvârl și sunt azvârlite cuvinte, iar drept trofeu al biruinței avem adevărul

invincibil. Și luându-vă apărători în furtunile care suflă năprasnic, suferind puțin vijelia lor, Îl vom găsi pe Hristos certându-le și aducându-ne o viață liniștită [cf. Mt 8, 26].

Acestea fiind spuse îndeajuns de noi în acest prolog, cunoașterea exactă cu privire la ele va fi anunțată limpede în continuare. Acum însă voi veni la celălalt scop al cuvintelor mele. Dat fiind că în toate Bisericele e răspândită o veche predanie — una apostolică, ca să spun adevărul —, ca aceia care sunt aduși la arhierie să expună celor care i-au precedat în arhierie cum anume ar fi cele ale credinței lor, mi s-a părut și mie, care urmez acestora, că trebuie să mă plec înaintea voastră și să vă rostesc răspicat mărturisirea mea, așa cum am fost învățat din fragedă pruncie de trâmbițele Duhului [apostoli], al căror sunet a ieșit în tot pământul și ale căror cuvinte au ajuns până la marginile lumii [cf. Ps 18, 5], și de dumnezeieștii noștri părinți crescuți și odrăsliți de ei.

Cred într-Un Dumnezeu Atotțiitorul și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeul nostru, născut din Tatăl în chip atemporal și veșnic. Și în Duhul Sfânt, Domnul, de viață făcătorul, purces din Tatăl prin Fiul¹² și cunoscut a fi El Însuși Dumnezeu, Treime de o ființă, de o cinste și de un tron, veșnică, necreată, meștera tuturor creaturilor, o obârșie, o dumnezeire și domnie, o împărăție, putere și stăpânire în Trei Subzistențe/Ipostase divizată indivizibil și unită divizibil, nu un unu desăvârșit din trei nedesăvârșiți, ci din trei desăvârșiți „un unu supradesăvârșit și preadesăvârșit”, cum spunea marele Dionisie¹³. Astfel încât potrivit proprietății subzistențelor/ipostaselor trei sunt cele închinare, iar potrivit comunului naturii e Un Dumnezeu Făcător al celor văzute și nevăzute și Proniator a toate.

Mărturisesc și nașterea după trup din zilele din urmă pentru mântuirea noastră din sfânta și Pururea Fecioara Maria cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, a Unuia din Sfânta Treime, Fiul lui Dumnezeu și Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu; Care luând în întregime aceeași ființă cu noi afară de păcat [cf. Evr 4, 15] n-a ieșit din ceea ce era, întrucât cele două naturi împreună cu cele două voințe și lucrări din ele au rămas necontopite, și în trup a fost răstignit

¹² *To ek Patros di' Hyiou ekporeuomenon*. Formulă pnevmatologică patristică al cărei sens va fi explicitat, după vii controverse, de Tomosul Sinodului de la Vlaherne din 1285; cf. mai jos, t. 2, p. 731–748.

¹³ Dionisie Areopagitul, *Despre numirile divine* II, 10; PG 3, 648.

pentru noi, a fost îngropat, a înviat, S-a înălțat la ceruri și va veni să judece viii și morții.

Pe lângă acestea mai aștept învierea morților și răsplătirea veșnică a celor făcute de fiecare, bune sau rele, cerând și soliile preasfintei preacuratei și Pururea Fecioarei Maria, ale sfinților îngeri, ale sfinților și slăviților apostoli, profeți, martiri, mărturisitori și învățători, sărutând și veneratele lor icoane.

Sunt plin de repulsie față de toată flecăreala eretică și de inițiatorii și promotorii lor: Simon, Marcion, Mani, Pavel din Samosata și Sabelie Libianul și față de toate spurcatele lor opinii.

Primesc însă cele Șase sfinte Sinoade Ecumenice, dogmele și învățăturile lor ca pe unele predate nouă prin insuflare dumnezeiască. Și întrucât Primul Sinod [Niceea, 325] propovăduiește pe Fiul de o ființă și împreună fără de început cu Tatăl, anatemizez pe rău-cinstitorul [de Dumnezeu] Arie, pe Aetius, Eudoxiu, Demofil, iar, după ei, și pe cei pe drept cuvânt numiți anomei și semiarieni și toată întinata lor ceată. Întrucât al Doilea Sinod [Constantinopol, 381] propovăduiește că Duhul Sfânt e Dumnezeu, Domn și de viață făcător, resping pe Macedoniu și pe toți cei ce gândesc aceleași lucruri cu el și, împreună cu ei, și pe de Dumnezeu urâțul Apolinarie, care L-a gândit pe Hristos ca lipsit de minte. Întrucât al Treilea Sinod [Efes, 431] propovăduiește că Domnul nostru Iisus Hristos adevăratul Dumnezeu nostru, Care S-a născut din Tatăl, Același în zilele din urmă S-a întrupat pentru mântuirea noastră din sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria, alung departe de mărturisirea mea pe închinătorul la om Nestorie și ceata din jurul lui, adică pe Diodor și Teodor și pe cei care pledează pentru monstruoasa lor mitologie ca unii bolnavi de boala dualității persoanelor în Hristos. Întrucât al Patrulea Sinod [Chalcedon, 451] propovăduiește că Unul din Sfânta Treime, Hristos Dumnezeu nostru, Care a venit în trup, e în două naturi, anatemizez pe Eutyches, Dioscor și toată mulțimea lor acefală împreună cu nebunul Sever și nelegiuitul Iulian al Halicarnasului, care a mitologizat că Domnul nostru Iisus Hristos a luat un corp nesupus stricăciunii. Întrucât al Cincilea Sinod [Constantinopol, 553] a retezat cu sabia Duhului nelegiuitele erezii care pluteau încă din vremurile de început și a triumfat asupra născocitorilor lor: Origen, Didym și Evagrie, și eu le resping ca pe niște mitologii ale unor monstruoziități eretice. Întrucât de la al Șaselea Sinod [Constantinopol, 681] am crezut că Hristos, așa cum este în două naturi din care este, așa are și cele două voințe și lucrări naturale în fiecare natură, omenească și dumneze-

iască, de aceea azvârl anatemei pe Cyrus, Sergios, Honorius, Pyrrhus, Pavel și pe toți cei care au aceleași opinii cu ei, și am urât dogmele lor ca pe o vie sodomită și mlădiță gomoreană, care are strugurele amărăciunii [cf. Dt 32, 32]. Împreună toate dogmele pronunțate în chip legitim și divin de acest sfânt Sinod al Șaselea primesc și canoanele promulgate de acesta, între care se cuprinde și acesta:

„În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. Ieș 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. In 1, 29], Dumnezeu nostru. Îmbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și umbre ca pe niște simboluri și trasări prealabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. Rm 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. In 1, 29], potrivit trăsăturii Sale omenești¹⁴, prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-amine de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.”¹⁵

Iar șușotelile și flecărelile pronunțate fără chibzuință după acestea¹⁶, ca pe unele neprimite de voi, nici grăite potrivit harului dumnezeiesc, le socotesc nevalide. Luând-ne de aceea rămas-bun de la ele și sărind din ele, ne încingem mijloacele gândirii cu adevărul [cf. Ef 6, 14], și ne ridicăm împreună cu bine-cinstitorii de Dumnezeu apărători ai adevărului, credincioșii noștri împărați, spre unirea sfintei Biserici catholice a lui Dumnezeu. Acestora le-am cerut în prezența întregului lor popor de Hristos iubitor să se facă un sinod ecumenic, iar ei s-au plecat cu bună-cinstire [de Dumnezeu] spre cererea noastră.

Luându-vă drept aliați, apărători și tovarăși de drum pe voi, cei „zidiți pe temelia apostolilor și profeților, Piatra din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos” [Ef 2, 20], cum s-a spus mai sus, avem în Hristos o astfel de convingere privitoare la Dumnezeu — „nu că de la

¹⁴ *Kata to anthrōpinon charaktēra.*

¹⁵ Canonul 82 al Sinodului Trullan (691–692) considerat epilogul canonic al Sinodului VI Ecumenic (680–681). Ed. H. Ohme: ACO² II.4, 2013, p. 54.

¹⁶ La Hieria, 754.

noi înșine suntem destoinici să gândim ceva, dar destoinicia noastră este de la Dumnezeu” [2 Co 3, 4–5] —, că membrele rupte și sfâșiate le va face să crească într-un singur corp încheșat și bine alcătuit, și în care Capul e Hristos [cf. Ef 4, 16], și să nu mai fie risipite.

De aceea cerem sfințeniei voastre să trimită până la doi locțiitori împreună cu de Dumnezeu grăitoarele voastre scrisori și, dacă e la voi ceva inspirat de Dumnezeu despre această temă, să ni-l faceți arătat și nouă; locțiitorii trebuind ca în sinod să vorbească, iar scrisorile voastre să fie citite înaintea tuturor, pentru ca astfel cele sfâșiate să se unească. Fiindcă același lucru l-am cerut și de la întâi-stătătorul Romei celei Vechi. Și vă rog frățeste, rostind către voi glasul apostolului „ca și cum Dumnezeu v-ar îndemna prin noi” [2 Co 5, 20], ca după ce ați cercetat toate potrivit scopului vostru dumnezeiesc, să ne faceți arătat și nouă; căci scris este: „Buzele preoților vor păzi cunoașterea și lege se va cere din gura lor” [Mal 2, 7]. Pentru că suntem convinși că păstrați în voi semințele adevărului. Dar și binecinstitorii [de Dumnezeu] noștri împărați ortodocși în toate caută validarea/întărirea adevărului și roagă pe Domnul Dumnezeu, potrivit lui Grigorie cel supranumit cu numele teologhisirii, „ca noi care suntem ai Unui Dumnezeu să devenim una, cei care suntem ai Treimii să ajungem uniți, de o cinste și de un suflet, cei care suntem ai adevărului să gândim și să vorbim același lucru”¹⁷ și să nu fie între noi ceartă și dihonie [cf. Ga 5, 20]; ci așa cum avem un botez și o credință [cf. Ef 4, 5], așa să avem un singur glas și în orice chestiune bisericească. Și pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea [cf. Flp 4, 7] să ne adune în una și să unească cele divizate, să vindece rana veche și să ne întărească pe toți în sănătatea unei credințe sincere și a unei mărturisiri și conglăsuirii adevărate, să străjuiască sfânta Sa Biserică, să facă să înceteze scandalurile din ea cu solia preacuratei stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și a tuturor sfinților. Fie! Amin.

Petru și Petru, preaevlavioșii presbiteri și locțiitori ai preafericitului papă Adrian al Romei celei Vechi, au zis:

— Primind aceste scrisori, preasfântul nostru papă ne-a trimis din această pricină împreună cu răspunsurile deja citite.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al arhieriei orientali, a zis:

¹⁷ Cf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 6, 4; PG 35, 725.

— Aceste sfinte scrisori și bună-cinstirea de Dumnezeu a maiestăților imperiale ne-au făcut să venim aici și să scăpăm din mâinile acelor nelegiuiți dușmani ai Bisericii.

Sfântul Sinod a zis:

— Dumnezeu v-a adus în chip frumos.

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar, a zis:

— Am în mâini amintitele caiete trimise din Orient și, dacă porunciți, le voi citi.

Preasfântului și preafericitului domn și stăpân Tarasios, arhiepiscop al Constantinopolului și patriarh ecumenic, arhieriei și iereii [patriarhii și episcopii] Orientului îi urează bucurie în Domnul.

Citind atotsfintele și cu dumnezeiască insuflare dictatele libeluri ale sfințeniei voastre apostolice și patristice, preafericiților, noi, umiliții și ultimii din cei care doresc să pribegească în pustiu, am fost cuprinși de tremur și de bucurie: de tremur din pricina fricii de cei de care am fost condamnați din pricina păcatelor noastre să le fim robi, care sunt cu adevărat lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și umblă de jur împrejur precum stă scris [Ps 11, 9] și caută în fiecare zi, ca să vorbim așa, pretexte să ne omoare și dea pieirii; iar de bucurie, din pricina rigorii/exactității¹⁸ credinței orthodoxe, care strălucește în ele ca niște raze de soare, și a foarte transparente desfășurări a dogmelor apostolice și patristice. Din pricina cărora venindu-ne în chip potrivit în amintire cântarea profetului Zaharia [Lc 1, 78-79], părintele glasului Cuvântului, strigăm cu glas mare: „Ne-a vizitat un răsărit” atotluminos „din înălțimea” unei gândiri contemplative și preaînțelepțite de Dumnezeu pe noi, care „ședem în întunericul și umbra nopții” unei rătăcirii cu rele purtări, adică a relei-cinstiri de Dumnezeu arabe¹⁹, ca să „îndrepte picioarele” minților noastre „pe calea” și cărările unei stări de pace. „Cine va grăi puterile Domnului”, să cânte împreună cu noi David, părintele lui Dumnezeu, și „va face auzite toate laudele Lui” [Ps 105, 2]. Pentru că Dumnezeu S-a milostivit de poporul Său [cf. Is 4, 9, 13] deznădăjduit și a unit cele distanțate într-o singură articulare a credinței, pentru că „ne-a ridicat un corn de mântuire” [Lc 1, 69] și reîndreptare „în casa” și de Dumnezeu primitul locaș al Fiului Său Unul-Născut, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, „care sunteți voi” [1 Co 3, 17], preasfinților și de Dumnezeu încoro-

¹⁸ Akribeian.

¹⁹ Arabikēs dyssebeias.

nații, triumfătorii și de Dumnezeu înălțații noștri împărați și stăpâni ai lumii locuite, care potrivit legii și ordinii Bisericii ocupă locul al doilea; fiindcă preoția e sfințirea și a imperiului, iar imperiul e tăria și forța preoției. Despre care un rege înțelept și preafericit între împărați sfinți a zis: „Un foarte mare dar a dat Dumnezeu oamenilor: preoția și împărăția²⁰: una împodobind și conducând cele cerești, iar alta cârmuind cu legi drepte cele pământești.”²¹ Acum cu adevărat a fost desființat „peretele din mijloc al împrejmuirii” [Ef 2, 14] și acordul prevalează asupra dezacordului, diviziunea cedează în fața unirii și disensiunea s-a dus, iar „pacea lui Dumnezeu, care covârșește toată mintea” [Flp 4, 7] umblă solemn în procesiune pe față și se încetățenește deschis. Acum noi, care ne-am făcut „ocară vecinilor noștri, batjocură și zeflemire pentru cei din jurul nostru” [Ps 78, 4] și din această pricină eram cu ochii în pământ, ne ridicăm cu înflăcărare spre ceruri și strigăm cu veselie ca psalmistul: „În aceasta am cunoscut că m-ai dorit, că nu se bucură pentru mine vrăjmașul meu, și pe mine”, cel care din pricina nerăutății și a simplității eram înfășurat de rătăcire, „m-ai sprijinit” [Ps 40, 12–13] și salutându-mă m-ai ridicat și ai înfipt picioarele mele ologite pe stânca credinței apostolice.

Acestea și cele asemănătoare cu acestea ne-au făcut să le scriem într-un glas pe de Dumnezeu scrijelitele voastre tăblițe, pe care, puși în mișcare de o lege canonică și călăuziți de buna-ordine predată de părinți, le-ați trimis celor cărora li s-a hărăzit să conducă scaunele apostolice de aici printr-o pereche de oameni evlavioși și călăuziți de Dumnezeu. Aceștia venind și întâlnindu-se, potrivit planului și aprobării lui Dumnezeu, preacinstitorii de Dumnezeu frații noștri și care și-au dat sufletele pentru îndreptarea Bisericilor lor, și fiind recunoscuți plecând de la un trai vechi și de demult, s-au bucurat foarte tare mai ales pentru că i-au găsit pe cei doi trăind într-un singur loc și urmând purtarea iubită de Dumnezeu. Și descoperindu-se pe ei înșiși, le-au arătat libelurile convenite lui Dumnezeu și demne de laudă ale ortodoxiei noastre, povestindu-le prin viu grai gândul plăcut lui Dumnezeu al sfințeniei voastre și planul de Dumnezeu păziților noștri stăpâni, așteptarea mântuirii comune a tuturor și nădejdea nefăcută de rușine în Dumnezeu [cf. Rm 5, 5]. Iar ei, ca având un suflet în două trupuri și gândind ca apostolul un singur lucru [cf. Flp 2, 2] și puși

²⁰ Hierōsynēn kai basileian.

²¹ Parafrază a începutului faimoasei *Novele* 6 din 15 martie 535 a lui Iustinian; cf. mai sus, p. 213, n. 3.

în mișcare de Duhul lui Dumnezeu, acoperindu-i și ascunzându-i în secret și în chip înțelept pe frați din pricina temerii de dușmanii crucii care-i învăluiau, n-au îndrăznit, măcar că erau înțelepți, nici să creadă în teoriile lor, nici să lucreze deznodământul chestiunii, care avea nevoie de o sfătuire și reflecție mai subtilă și densă; „căci sfatul bun”, zice [Solomon], „te va păzi și gândul bun te va salva” [Pr 2; 11]. Și ascunzându-i pe ei, pe care i-au pus într-un loc de pază sigur, au alergat la noi și, adunând fără zgomot în același loc smereniile noastre, mai întâi ne-au legat cu judecata cea mai înfricoșătoare să păzim nedivulgate cele grăite de ei și, asigurându-se în acest fel, ne-au descoperit toată prețuirea lor. Loviți și împunși în inimă și năpădiți de lacrimi fierbinți printr-o astfel de minune a povestirii, am stat la rugăciune ca niște păcătoși cu frică și tremur [cf. Ps 6, 5] și aducând cuvenita laudă Celui ce face și preface toate [cf. Am 5, 8] spre mai bine, am căutat stăruitor bunătatea Lui să fie în mijlocul nostru, al celor mai mici, și să facă să strălucească în inimile noastre lumina cunoașterii [cf. Os 10, 12] și să ne dea puterea unui sfat de folos comun și gânduri bune spre ducerea la capăt a intenției voastre foarte bune. Ceea ce a și făcut, fiind bun și prieten al oamenilor.

Cunoscând deci, preasfinților, animozitatea față de noi a acestui întinat neam, am hotărât să-i reținem pe cei trimiși și să-i împiedicăm să se apropie de cei la care am fost trimiși, aducându-i în mijlocul nostru și povățuindu-i foarte mult să nu aducă tulburare sau, mai bine zis, ruină bisericilor care cu harul lui Dumnezeu sunt în liniște și avem pace, și poporului nefericit sub jugul sclaviei și apăsate de povara multor taxe greu de achitat. Ei însă, suportând cu anevoie, ziceau: „Pentru asta am fost trimiși să ne predăm sufletele la moarte pentru biserică și să ducem la capăt intenția preasfântului patriarh și a bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați.” „O, le spuneam, dacă primejdia ar veni doar pentru sufletele noastre, cuvântul vostru și-ar avea întărirea, dar pentru că el vine împotriva întregului corp al Bisericii, ce fel de avantaj va fi? Sau, mai bine zis, cum nu va fi vătămătoare a zidi o clădire pe o temelie putredă și lipsită de soliditate?” „Și cum, atunci”, spuneau ei, „și cu ce față ne vom întoarce la acestea și știindu-i pe iubiții de Dumnezeu ai noștri frați Ioan și Toma împodobiți cu dumnezeiescul zel al credinței orthodoxe, fiind ei sinceli de un suflet a doi sfinți și mari patriarhi, dar și îndrăgostiți de liniștea/isihia făcătoare de sfințenie, le-am spus: «Iată, fraților, vreme de mântuire și de o liniște/isihie mai înaltă. Duceți-vă împreună cu bărbații aceștia și asumați apărarea lor, și povestiți cu glas viu cele ce socotim

de prisos a le face cunoscute stăpânilor noștri prin scris. Fiindcă știți cum printr-o acuzație foarte mică cel căruia i s-a hărăzit să conducă scaunul fratelui lui Dumnezeu, Iacob, a fost exilat la două mii de mile.²² Iar când veți împlini lucrul lui Dumnezeu și veți face cunoscută stăpânilor voștri predania apostolică dominantă în bisericile lui Dumnezeu din Egipt și Siria, veți îmbrățișa atunci cele dorite de voi.» „Și cum noi”, au răspuns ei, „care suntem neînvățați și neștiutori și suntem lipsiți de putere și învățatură în această chestiune, vom îndrăzni un lucru care depășește puterea noastră?” „Dar”, am replicat noi, „Cel care a lucrat prin oameni umili și simpli, adică prin sfinții apostoli, și prin ei a vânat lumea locuită pentru auzirea cuvântului economiei Lui, Hristos Dumnezeul nostru, are putere să vă dea cuvânt întru deschiderea gurii [cf. Ef 6, 19] voastre ca să îplinească scopul și gândul celor care nu pot nici primi scrisori, nici nu îndrăznesc să scrie sau să murmure ceva despre unele ca acestea.” Iar ei, fiind iubiți de Dumnezeu și arătându-se fii ai ascultării [cf. 1 Ptr 1, 14], s-au lăsat convinși de cuvântul nostru și au cedat rugăminții. Și trimitându-i cu rugăciune stăruitoare și dând o bucurie nu mică celor trimiși, ne-am despărțit așa unii de alții cu multă vărsare de lacrimi.

Dar, o, preasfinților și fericiților, primiți cu bucurie pe frații voștri, cum se cuvine stăpânirii voastre pământești, și prezentați-i [împărăților] stăpânilor lumii fără strângere de inimă și frică de om. Fiindcă îi veți avea cunoscând exact orthodoxia de un gând și de un glas a celor trei scaune apostolice; ei care propovăduiesc cu un glas cele Șase Sinoade Ecumenice, neprimind un altul pe lângă acestea, pe care unii îl trâmbează „al șaptelea”, ci mai degrabă respingându-l cu totul, ca întrunit spre surparea predaniilor apostolilor și dascălilor și desființarea și ștergerea dumnezeieștilor și veneratelor icoane. Voi însă, preasfinților, aprinși fiind de un zel dumnezeiesc și avându-i de un gând cu voi pe de Dumnezeu păziții stăpâni aleși să împărătească cu votul drept al lui Dumnezeu, dar și de Dumnezeu ocrotitul și apăratură senat, fiți tari și băbrați și inima voastră să se întărească [cf. Ps 30, 2], pedepsind, cum spune apostolul, toată neascultarea [cf. 1 Co 11, 6] și preschimbând-o în ascultare de Hristos. Aducem aminte culmei voastre ierarhice ca pe un lucru necesar, în cazul în care cu bunăvoința atotîmpăratului Hristos, Dumnezeul nostru, și preacinstitorilor de Dumnezeu și triumfătorilor noștri stăpâni, învredniciți să

²² Patriarhul melkit Elia II al Ierusalimului (770-797) se afla exilat și întemnițat de autoritățile musulmane în Persia.

coîmpărătească cu El, ați plănuit să întruniți un sinod, să nu vi se pară un lucru supărător lipsa celor trei scaune apostolice ale preasfinților patriarhi și a preacuvioșilor episcopi aflați sub ei, ca una care nu se întâmplă cu intenția lor, ci din foarte înfricoșătoarea amenințare și pedeapsă cu moartea a celor care-i stăpânesc și domnesc. Acest lucru s-a văzut și mai exact cu sfântul Sinod Ecumenic al Șaselea, la care din pricina dominației întinaților stăpâni nu s-a aflat adunat nimeni din cei care erau episcopi în acele părți pe timpul acela. Dar plecând de aici n-a fost adus sfântului Sinod nici un prejudiciu, nici n-a fost o piedică să se constituie și să facă evidente tuturor dogmele drepte ale buneii-cinstiri [de Dumnezeu]²³, mai ales că preasfântul și apostolicul papă al Romei a fost într-un glas cu el și s-a aflat acolo prin apocri-sarii săi. Să se facă asta și acum, cu Dumnezeu. Și în modul în care credința aceluia s-a auzit până la marginile lumii, așa și cea a sinodului întrunit acum cu harul lui Hristos prin mijlocirea voastră și a celui ce conduce Scaunul apostolic al Corifeului apostolilor se va vesti în tot pământul de sub cer, reîndreptând cele răsturnate în chip tiranic [uzurpator] și restaurând vechea predanie apostolică.

Spre întărirea modestei noastre scrisori și deplina certitudine a fericitei voastre stăpâniri și a victorioșilor și triumfătorilor noștri împărați am hotărât să punem sub cele scrise de noi copia sinodicei lui Teodor, cel între sfinți părintele nostru și patriarh al Ierusalimului²⁴. Potrivit legii Bisericii, acesta a scris acest libel la sfânta sa alegere fericitilor și în cuvios sfârșit preasfinților patriarhi Cosma al Alexandriei²⁵ și Teodor al Antiohiei, Orașul lui Dumnezeu, și a primit încă în timpul vieții răspunsurile sinodicelor lor.

Sănătoși și rugându-vă pentru noi să vă păzească Domnul, preasfinți și de Dumnezeu cinstiți.

Copie a sinodicei lui Teodor, preasfântul patriarh al Ierusalimului

Credem, așadar, preafericiților, precum am crezut de la bun început într-un Dumnezeu Tată, Atotțiitorul, cu totul fără început și etern, Făcător al tuturor celor văzute și nevăzute; și într-un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, născut în chip etern și nepătimitor din Dumnezeu și Tatăl și necunoscând altă obârșie decât Tatăl și din El având subzistență/ipostasă, Lumină din Lumină, Dum-

²³ *Ta ortha tēs eusebeias dogmata.*

²⁴ Teodor, patriarh melkit al Ierusalimului, cca 745–770.

²⁵ Cosma, patriarh melkit al Alexandriei, cca 742–767.

nezeu adevărat din Dumnezeu adevărat; și într-un Duh Sfânt, purces în chip vrednic din Tatăl, cunoscut și El Lumină și Dumnezeu, coetern cu adevărat cu Tatăl și cu Fiul, de o ființă și de o spiță și de aceeași ființă și natură, precum și divinitate, Treime de o ființă, de o cinstire și de un tron, recapitulată într-o singură dumnezeire și adunată într-o singură domnie comună, fără revărsare și contractare personală sau ipostatică; căci credem într-o Treime în Unime și slăvim o Unime în Treime: Treime prin cele trei subzistențe/ipostase, și Unime prin unitatea dumnezeirii, neavând nici unitatea contopită, nici trinitatea divizată, ci mai degrabă păstrată una prin cealaltă; fiindcă divizată prin subzistențele/ipostasele numărate și numărată prin alteritățile personale, e unită prin identitatea ființei și a naturii și nu admite o împărțire desăvârșită. Căci este un Dumnezeu, pentru că e propovăduită răspicat o singură divinitate și e cunoscută într-o treime de persoane; și întrucât Dumnezeu este un Dumnezeu și o dumnezeire, nici nu este divizat și împărțit în trei dumnezei — reaua-cinstire de Dumnezeu a arienilor — și întrucât Unul Dumnezeu este trei și este cunoscut trei și e vestit trei subzistențe/ipostase: Tată, Fiu și Duh Preasfânt, nu este numit nici contractat sau compus și contopindu-se într-o nouă subzistență/ipostasă — nelegiuirea sabelienilor — și de aceea e frumos legiuit de teologhisitori să gândim o Unime într-o dumnezeire una și unitară, dar Treime prin cele trei subzistențe/ipostase necontopite. Nu cunoaștem alt dumnezeu pe lângă cele trei persoane, nici pe cele trei persoane de o ființă ale Treimii, care sunt Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, ca altele decât Unul Dumnezeu, și de aceea propovăduim Una cele Trei în care este dumnezeirea, și vestim una cele Trei a cărora este dumnezeirea, mai adevărat spus, care sunt și sunt cunoscute dumnezeirea.

Credem însă și în Unul din aceeași sfântă și de o ființă Treime, Domnul nostru Iisus Hristos, „Care fiind în forma lui Dumnezeu n-a socotit, cum spune apostolul [Pavel], o răpire faptul de a fi egal cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine Însuși luând formă de sclav” [Flp 2, 6-7], căci fiind de o ființă și de un tron cu Tatăl, în timpurile din urmă n-a socotit lucru nevrednic să se nască din sfânta și preacurata stăpâna noastră Născătoare de Dumnezeu, luând din ea trup însuflețit cu un suflet rațional și inteligent, pârgă a frământăturii noastre [cf. Rm 11, 6], nu în chip seminal, ci în chip creațional²⁶ prin Duhul Sfânt. Astfel ieșind Unul din două elemente opuse, Dumnezeu Cuvântul, fiind prin

²⁶ *Ouk spermatikōs, alla dēmiourgikōs.*

natură Dumnezeu desăvârșit, a devenit Același prin natură om desăvârșit, nu schimbându-și natura, nici făcând doar să apară²⁷ economia [Întrupării], ci unindu-se potrivit subzistenței/ipostasei în mod necontopit și indivizibil cu trupul luat din sfânta Fecioară, însuflețit de un suflet rațional și inteligent și care și-a dobândit existența în El, neschimbând natura dumnezeirii Lui în ființa trupului, nici ființa trupului său în natura dumnezeirii Lui. Prin urmare, două naturi unite între ele în chip neschimbabil în subzistența/ipostasa una a lui Dumnezeu Cuvântul ne-au făcut cunoscut un Fiu și Domn, Același văzut și nevăzut, muritor și nemuritor, circumscris și necircumscritibil, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, cunoscut în două naturi și închinat în două lucrări și voințe suverane. Fiindcă n-ar lucra în mod dumnezeiesc dacă n-ar fi prin natură Dumnezeu și, iarăși, n-ar lucra în chip omenesc, dacă n-ar fi devenit prin natură om. Acesta, Care e cu adevărat Dumnezeu și om, mărturisim că pentru a noastră mântuire a fost răstignit și a gustat moarte [cf. *Evr* 2, 9] în trup, primind îngropare de trei zile și înviind din morți, prădând cu puterea dumnezeirii Lui iadul, eliberându-i pe cei legați din veac, și a fost luat la ceruri și a șezut de-a dreapta Tatălui și, potrivit glăsurii puterilor fără de trup către apostoli [*FAp* 1, 10–11], va veni la a doua Sa venire să judece viii și morții. Mărturisim și învierea morților în ziua din urmă prin glasul trâmbiței arhanghelului [*1 Tes* 4, 16], răsplătirea prin dreapta judecată a lui Hristos Dumnezeul nostru a celor făcute de noi în viață bine sau altfel, și viața veacului viitor care nu are sfârșit.

Primim, iubim și îmbrățișăm cu înflăcărare sfintele Șase Sinoade Ecumenice întrunite în diverse locuri și timpuri prin Duhul Sfânt împotriva oricărei erezii; pe care Bisericile orthodoxilor din tot pământul de sub cer propovăduindu-le răspicat se reazemă pe dogmele lor drepte și de Dumnezeu insuflăte, primind pe cei care le primesc și respingându-i pe cei care le resping.

Primul, sinodul celor 318 sfinți Părinți întrunit în [325 în] Niceea pentru uzurparea lui Arie cel cu supranumele nebuniei și a blasfemiilor lui stricătoare de suflet; pe care l-a anatemitizat ca pe un divizator și secționator al dumnezeirii una și necontopite și care-l flecărea creatură pe Fiul Tatălui, prin Care toate au fost create și aduse la existență din cele ce nu sunt, și i-a alungat departe de palatele dumnezeiești pe toți cei care gândesc la fel cu el, promulgând că Domnul nostru Iisus Hristos a fost născut înainte de veci din ființa și sub-

²⁷ *Phantasas*.

zistența/ipostasa Tatălui în chip atemporal și fără curgere și a apărut de o ființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh, și printr-un Simbol sau mărturisire a credinței drepte a învățat în chip limpede toată taina economiei lui Hristos.

Al doilea, Sinodul celor 150 de sfinți Părinți adunați în [381 în] Constantinopol împotriva lui Macedoniu, luptătorul împotriva Duhului Sfânt, și al urâților de Dumnezeu semiarieni din jurul lui, Sinod care având călăuză și dascăl pe Duhul Sfânt a dogmatizat că are pururea din Tatăl purcederea în chip atemporal și etern și e de-o-ființă, coînchinat și coslăvit cu Tatăl și cu Fiul, iar pe cei care blasfemiau în chip de neiertat față de Însuși Mângâietorul i-a aruncat anatemele împreună cu nebunul Apolinarie care flecărea, el lipsitul de minte/inteligență, că omul din Mântuitorul ar fi lipsit de minte/inteligență.

Al treilea, Sinodul celor 200 de sfinți părinți, care a strălucit mai întâi [în 431] în Efes pentru desființarea și respingerea lui Nestorie, închinătorul la om, și a celor care gândeau la fel cu el, care dus în rătăcire de propriile sale reflecții scârboase a flecărit că unul este Dumnezeu Cuvântul cel înainte de veci, și altul cel născut din Fecioară pentru mântuirea noastră, introducând fără să vrea, necuviosul, un al patrulea în Sfânta Treime de-o-ființă, nu numai divizând cele două naturi unite ale lui Hristos în două subzistențe/ipostase, ci refuzând, blestematul, expresia „Născătoare de Dumnezeu”²⁸ și legiferând, cel nelegiuit, să fie numită „născătoare de om” pe cea care este cu adevărat Mamă a lui Dumnezeu și Fecioară și înainte de naștere și după naștere și creată mai presus în slavă și strălucire decât orice natură gândită și simțită [inteligibilă și sensibilă]. Așadar, acest sfânt Sinod al celor 200 de Părinți l-a anatemitizat pe acesta și aiurelile lui vătămătoare de suflet, învățând Un Fiu, pe Cel ce a strălucit din Tatăl înainte de veci și Același, născut în zilele din urmă, a îmbrăcat natura noastră din preacurata Fecioară și de Dumnezeu Născătoare Maria, și a vestit Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit pe Același Fiu al lui Dumnezeu, adică un Fiu, Hristos și Domn, și simplu spus, o singură natură întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul, ceea ce desemnează unirea celor două naturi potrivit subzistenței/ipostasei, și a legiferat ca sfânta Maria să fie numită în sens propriu și adevărat/real Născătoare de Dumnezeu.

În chip foarte oportun a răsărit și de Dumnezeu adunatul [în 451] Sinod al celor 630 de sfinți Părinți de la Chalcedon pentru surparea

²⁸ *Theotokos*.

rătăcitei erezii a contopirii naturilor lui Hristos, pe care a încropit-o mai întâi din nebulie nebunul Eutyches, care a tăgăduit cele două naturi unite în Unul Hristos și a venit cu monstruoza că s-a făcut o singură natură compusă a celor două. Care, avându-l apărător și avocat pe funestul Dioscor, a fost acuzator al dogmelor drepte și potrivnic al adevărului. Dar pe amândoi aceștia sfântul sinod i-a desființat și aiuraticile lor expresii inovate le-a aruncat împreună cu ei unei anateme severe, propovăduind cele două naturi ale lui Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, unite în chip de necontopit, neschimbabil și netransformabil în unica Lui subzistență/ipostasă, și că Același există desăvârșit în divinitate și umanitate, fiind cunoscut din două și în două naturi. Pe lângă asta a dezavuat și divizarea lui Nestorie și pe acela împreună cu cei ce gândesc la fel cu el.

În continuare a fost reunit în Doamna orașelor [Constantinopol, în 553] Sinodul al Cincilea, care a păstrat numărul a 164 de sfinți Părinți; care, călăuzit de același Sfânt Duh, a întărit cele patru sfinte Sinoade adunate înaintea lui și urmat dogmelor lor drepte, anatemizându-i pe Nestorie, Eutyches, Teodor al Mopsuestiei împreună cu blasfemiile lor, încă și pe Origen, Evagrie, Didym și toate monstruozațiile lor mitologice și eline/păgâne și scrisoarea zisă a lui Iba către Mari persanul și scrierile lui Teodoret, pe care le-a compus împotriva celor Douăsprezece articole corecte ale celui între sfinți Chiril [al Alexandriei].

După care a strălucit [în 680–681] ca un alt soare sfântul Sinod al Șaselea, al celor 289 sfinți Părinți, care au avut loc de odihnă în Orașul imperiului; în care întrunindu-se, au anatemizat pe cei care tăgăduiesc cele două virtuți și lucrări suverane în economia în trup a lui Hristos, Dumnezeu nostru, și inventează monstruozațiile unei singure voințe și a unei singure lucrări a divinității și imortalității Mântuitorului nostru Iisus Hristos, și anume pe Sergios, Pyrrhus, Petru, Cyrus, Honorius, Teodor al Faranului și Polychronios, bătrânul flecar, și pe toți care au stabilit, stabilesc sau îndrăznesc să stabilească o singură voință și lucrare pentru cele două naturi ale lui Hristos. „Căci, dacă, așa cum spunea un înțelept, vom lăsa lipsită de voință și lipsită de lucrare natura umană a Domnului, unde mai e salvată desăvârșirea Lui în umanitate?” Armonizând, așadar, două voințe și două lucrări corespunzătoare celor două naturi ale lui Hristos cu proprietățile naturale, așa a lămurit foarte limpede marea taină a economiei mântuitoare și a salvat, pentru cei ce gândesc drept, nelezată și nesupusă îndoielii credința ortodoxă a tuturor Bisericilor lui Dum-

nezeu. Aceste sfinte Șase Sinoade, și numai pe ele, le știm Ecumenice, neprimind alt sinod după ele; fiindcă nimic din predaniile apostolilor și promulgările legiuite ale Părinților n-a fost lăsat având nevoie de îndreptare sau de vreun fel de împodobire ulterioară.

Prin urmare, pe toți ereticii rău grăitori îi anatemizăm unul după altul din tot sufletul și toată gândirea ca pe niște ucenici ai lui Satana, semănătorul neghinelor [cf. Mt 13, 25] și inițiați corupători de suflete, plecând de la reaua lor culme, Simon Magul, până la scârboasa lor coadă, și mai ales pe câți i-au anatemizat sfintele Șase Sinoade Ecumenice de mai sus. Împreună cu ei îi dezavuez și pe Sever, liderul celor lipsiți de cap [bisericesc] și pe Petru Piuarul, care a îndrăznit să întoarcă adaosul în Imnul Trisaghion și a cutezat să aplice o pătimire dumnezeirii nesupuse pătimirii și pe toți cei care urmează blasfemierii lui.

Nu întorcem spatele, ci mai degrabă iubim și îmbrățișăm și sfintele sinoade locale, precum și realizările lor canonice și legiferările folositoare sufletului pronunțate cu insuflare dumnezeiască de ele.

Primim și îmbrățișăm și predaniile apostolice ale Bisericii, prin care am fost învățați să cinstim pe sfinți și să ne închinăm lor, cinstindu-i ca pe unii care au fost slujitori, prieteni și fii ai lui Dumnezeu, „căci cinstirea dată celor cu suflet mare dintre cei împreună-robi cu noi are dovada buneii dispoziții față de Stăpânul comun”²⁹. Fiindcă ei au fost vistierii, sălașe curate ale lui Dumnezeu și oglinzi nepătate ale Duhului Sfânt, iar sufletele lor s-au arătat a fi în mâna lui Dumnezeu, precum stă scris [cf. Sol 7, 26]. Căci Dumnezeu fiind viață și lumină, și sfinții care sunt în mâna lui Dumnezeu sunt în viață și lumină; de aceea cinstită înaintea Domnului e moartea cuvioșilor Lui [Ps 115, 6], care în viață fiind au stat cu îndrăznire înaintea lui Dumnezeu.

Drept izvoare de mântuire a oferit Hristos rămășițele sfinților Lui, izvorând în multe feluri celor bolnavi binefacerile lor, țâșnind mir de bună-mireasmă și alungând demoni și, cum spune marele învățător [Atanasie] cu supranumele nemuririi [athanasias]: „Oasele martirilor pun pe fugă boli, vindecă bolnavi, dau vedere orbilor, curăță leproși, ușurează încercări și dureri, asta prin Hristos, Care a locuit în ei.”³⁰ Frumos a cântat psalmistul: „Minunat este Dumnezeu între sfinții Lui” [Ps 67, 36], și iarăși: „Pentru sfinții care sunt în pământul lui, Dumnezeu a făcut minunate toate voințele Lui în ei” [Ps 15, 3].

²⁹ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 508B.

³⁰ Pasaj neidentificat ca atare.

Împreună cu ele îmbrățișăm închinându-ne și sfintele și venerabile icoane, și anume: pe cea a lui Dumnezeu Cuvântul, Domnul nostru Iisus Hristos, Care s-a făcut om pentru noi și a luat formă de sclav [cf. *Flp* 2, 7]. Icoana și întipărirea Lui nu poartă trăsătura dumnezeirii unite în chip de nerupt cu preacuratul Său trup, căci „pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată, ci Însuși Unul-Născut ni L-a explicat” [*In* 1, 18], ci pictând în culori icoana umanității Lui ne închinăm Lui. Căci Dumnezeu și nevăzut fiind, S-a arătat și a fost văzut pe pământ și împreună cu oamenii a trăit [cf. *Bar* 3, 38], a obosit, a flămânzit, a însetat după legea naturii noastre în care S-a îmbrăcat. Ne închinăm icoanei lui Hristos, adică a feței văzute de oameni neseperate de dumnezeirea Lui nevăzută — să nu fie! —, ci unită cu ea încă de la zămislire, căci deși le spune iudeilor: „De ce vreți să Mă omorâți, un om care v-am grăit adevărul” [*In* 8, 40], nu era doar om, ci și Dumnezeu, și când spune: „Eu și Tatăl Una suntem” [*In* 10, 30], nu tăgăduiește natura noastră, fiindcă spune acestea cu gură de om și având drept instrument o limbă de om.

Cinstim și ne închinăm și icoanei preacuratei Sale Mame, a sfintei Născătoare de Dumnezeu și atotnepătatei noastre stăpâne, care L-a născut în chip de nespus.

Trebuie cinstite și icoanele sfinților apostoli, profeți și frumos biruitorilor martiri, ale cuvioșilor și dreptilor, ca ale unor prieteni ai lui Dumnezeu, aducând venerare nu materiei și culorilor, ci călăuziți fiind prin aceasta cu ochii minții spre prototipul lor, atribuim cinstirea aceluia, știind potrivit marelui Vasile că „cinstirea icoanei trece spre prototipul ei”³¹.

Iar celor care se opun polemic și spun că nu trebuie să ne închinăm icoanelor sfinților întrucât sunt făcute de mâini omenești, numindu-le, fără minte sau mai bine zis în chip rău-cinstitor de Dumnezeu, idoli, să știe unii ca aceștia că heruvimii, capacul ispășirii, chivotul și masa pe care dumnezeiescul Moise le-a confecționat din porunca lui Dumnezeu, erau făcute de mâini omenești și primeau închinare. Dumnezeiasca Scriptură îi acuză pe cei care se închină chipurilor cioplite, dar și pe cei care jertfesc demonilor. Respinsă era jertfa păgânilor, dar jertfa dreptilor era bine primită. Prin urmare, întrucât veneratele icoane sunt o scriere mai groasă, trebuie să le cinstim din pricina prototipurilor lor.

³¹ Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh* 18, 45; PG 32, 149.

Citind deci cu bunăvoință această sinodică a noastră, preaiubiților, dacă s-ar găsi în ea ceva având nevoie de îndreptare, comunicați-ne în chip generos dumnezeiasca voastră învățătură și lăsați-vă rugați să ne dați răspuns în scris, ca plecând de aici, găsindu-ne într-un glas credincioși amândoi, și voi și noi, să fie slăvit Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și după citire, Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi, au zis:

— Suntem convinși că potrivit credinței mărturisite drept de Tarasios, preasfântul și preafericitul patriarh al Constantinopolului, atât apostolicul nostru papă Adrian care a primit-o, cât și întreg sfântul său sinod s-au alinat și au îmbrățișat comuniunea cu cele mărturisite de el. Bindecuvântat fie Dumnezeu că și preasfinții arhieriei [patriarhi] ai Orientului au fost găsiți conglăsuind în credința orthodoxă și în închinarea veneratelor icoane cu preasfinții Adrian, papa Romei celei Vechi, și Tarasios, patriarhul Romei celei Noi, iar cei care nu mărturisesc așa să fie anatema de la sfinții 318 Părinți întruniți anterior aici.

Sfântul Sinod a zis:

— Fie! Fie! Fie!

(1) Agapie, preacuviosul episcop al Cezareii, a zis:

— Privind ca pe o coloană a orthodoxiei atotsfânta scrisoare trimisă lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh, de preacuviosii arhieriei ai Orientului, mă aliniez ei în orice mod și primesc comuniunea cu ei, iar pe cei care nu gândesc așa îi supun anatemei.

(2) Ioan, preacuviosul episcop al Efesului, a zis:

— Suntem de acord cu scrisoarea orthodoxă trimisă din Orient de arhieriei de acolo lui Tarasios, preasfântul și de trei ori fericitul patriarh ecumenic, și îmbrățișăm comuniunea cu ei, iar pe cei care nu mărturisesc așa, nu se închină și nu primesc cinstitele și veneratele icoane îi socotesc străini de Biserica catholică și apostolică și îi trimit anatemei.

(3) Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Găsind și eu, nevrednicul, scrisoarea acum citită trimisă din Orient lui Tarasios, preasfântul arhieriu și patriarh ecumenic, neschimbată cu nici un gând față de hotărârea credinței mărturisită înainte de acesta, sunt de acord și eu și gândesc la fel, primind și îmbrățișând cu cinstire³² sfintele și veneratele icoane și închinarea cultică³³ o înalț numai Treimii celei supra-

³² *Timētikōs aspazomenos.*

³³ *Tēn kata latreian proskynēsīn.*

ființiale și obârșie de viață, iar pe cei care nu gândesc așa, nici nu au aceeași opinie, îi separ de Biserica catholică și apostolică și-i azvârl anatemei și-i trimit în partea celor ce tăgăduiesc economia în trup și mântuitoare a lui Hristos, adevăratul Dumnezeu.

(4) Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Mă aliniez scrisorii trimise din Orient de preasfinții arhieriei de acolo preasfântului arhiepiscop și patriarh ecumenic, rămân în ea și cele mărturisite de ei le primesc cu toată bună-voirea și hotărârea, iar pe cei care nu gândesc așa îi azvârl anatemei.

(5) Nicolae, preacuviosul episcop al Cyzicului, a zis:

— Sunt de acord cu scrisoarea despre sfintele și veneratele icoane citită, a preasfântului și preafericitului arhiepiscop și patriarh ecumenic, și cu libelurile trimise de arhieriei ortodocși din Orient și primesc comuniunea cu ei, iar pe cei care nu gândesc așa îi trimit anatemei.

(6) Eftimie, preacuviosul patriarh al Sardesului, a zis:

— Ca unul care urmez în toate adevărului și am fost crescut în predaniile dumnezeieștilor apostoli și părinți, sunt de acord cu scrisorile citite acum, cu cea a lui Tarasios, preasfântul și preafericitul arhiepiscop și patriarh ecumenic, și cu cea trimisă de patriarhii Orientului, și cred că e una și invariabilă gândirea lor și a mea despre sfintele dogme și despre veneratele icoane, iar pe cei care vorbesc contra acestora, lucruri goale și flecăreli împotriva sfintelor icoane și nu se aliniază preacinstiților patriarhi îi cunosc eretici și pervertiți și mă pun departe de comuniunea cu ei.

(7) Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Potrivit scrisorii trimise de arhieriei diecezei Orientului preasfântului și de trei ori fericitului arhiepiscop și patriarh ecumenic Tarasios, primesc cu sărutare, venerez și mă închin cinstitelor și sfintelor icoane, iar pe cei care nu gândesc așa îi anatemizez.

(8) Hypatios, preacuviosul episcop al Niceii, a zis:

— Mă aliniez scrisorii orthodoxe trimise din Orient de arhieriei de acolo preasfântului și de trei ori fericitului patriarh ecumenic Tarasios, primesc cele mărturisite de ei și sfintele icoane le cinstesc, le sărut și mă închin lor, iar pe toți cei care nu urmează aceste mărturisiri îi socotesc străini de Biserica catholică și-i azvârl anatemei.

(9) Elia, preacuviosul episcop al Cretei, a zis:

— Mă aliniez și mă alătur scrisorii din Orient, urmând-o.

(10) Stavrakios, preacuviosul episcop al Chalcedonului, a zis:

— Cred că scrisorile citite, a lui Tarasios, preasfântul și preafericitul arhiepiscop și patriarh ecumenic, și cea din dieceza Orientului de arhieriei de acolo, au o atât de mare familiaritate cu cea arhierelui Constantino-

polului, încât între ele nu există nici o adversitate, ci identitate desăvârșită, încât amândouă sunt unul și același lucru, și anume pline de toată orthodoxia; drept pentru care așa mărturisesc și-i cred străini pe cei care nu gândesc așa.

(11) Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Mă alinez și consimt scrisorii orthodoxe trimise din Orient de arhieriei ortodoxi lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul nostru patriarh și primesc expunerea celor mărturisite de ei, iar pe cei care nu gândesc așa îi anatemez.

(12) Epifanie, preaiubitul de Dumnezeu diacon al Bisericii Cataniei și locțiitor al lui Toma, preacuviosul episcop al Sardiniei, a zis:

— Adevărat este că „faguri de miere sunt cuvintele frumoase, iar dulceața lor vindecarea sufletelor”, precum stă scris [cf. *Pr* 16, 24]. Iată, așadar, și sinodicele acum citite ale preasfântului și preafericitului arhiepiscop al Orașului imperial al lui Constantin, Noua Romă: cea pe care a trimis-o preaortodoxilor arhieriei ai Orientului, și desigur și cele trimise lui de aceștia, învăluite în dulcele și înmiresmatul fagure al credinței orthodoxe a sfinților Părinți, au adăpat cu buna lor mireasmă simțirile minții noastre, ale tuturor, și i-au tămăduit cu puterea vindecătoare a învățaturii orthodoxe pe cei ologi în suflet în credință. De aceea și eu, gândind la fel cu ei, primesc și îmbrățișez veneratele icoane potrivit predaniei din vechime, iar acel sinedriu apostat³⁴, pe care unii aiurind l-au numit în mod ilegal „al șaptelea”, și pe cei care gândesc aceleași lucruri cu el îi trimit înfricoșătoarelor anateme.

(13) Leon, preacuviosul presbiter și locțiitor al mitropoliei Sidei, a zis:

— Cu harul lui Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, mă alinez scrisorii trimise de arhieriei Orientului lui Tarasios, preasfântul arhiepiscop și patriarh ecumenic, să rămân în ea, iar pe cei care nu gândesc așa îi trimit anatemei.

(14) Nicolae, preaevlaviosul monah și egumen al mănăstirii Aprosului și locțiitor al mitropoliei Tyanei, s-a pronunțat în chip asemănător.

(15) Evagrie, preacuviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Mă alinez scrisorii trimise din Orient de arhieriei de acolo lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh, și primesc și sărut sfintele și veneratele icoane, iar pe cei care nu gândesc așa îi azvârl anatemei.

(16) Teodosie, preacuviosul episcop al Cataniei, a zis:

— Celor a căror purtare este meditarea la buna-cinstire a lui Dumnezeu le strălucește negreșit și cuvântul orthodoxiei. Pe drept cuvânt, așadar, și

³⁴ Hieria, 754.

micimea mea, fixându-mi cu înțelegere ochiul gândirii asupra sinodicei preacuviosului și preafericitului arhiepiscop al Orașului imperial, Tarasios, pe care a trimis-o celor din Orient, încă și asupra celei trimise lui de aceștia, le-am cunoscut prin citire conglăsuind în toate credința sfinților părinți. De aceea gândind aceleași lucruri cu ele, primesc și sărut sfintele și veneratele icoane, și trimit în chip evident anatemei inovația trâmbița-tului pseudo-sinod „al șaptelea” și pe cei ce gândesc aceleași lucruri cu el.

(17) Anastasie, preacuviosul episcop la Nicopolisului Epirului Vechi, a zis:

— Văzându-le conglăsuind scrisoarea sinodală a lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh, și răspunsurile date ei de arhieriei Orientului, mă alătur lor și mărturisesc că așa gândesc și voi rămâne până la sfârșit, și așa primesc și sărut veneratele și sfintele icoane, iar pe cei care nu gândesc așa îi azvârl anatemei.

(18) Ioan, preacuviosul episcop al Taorminei, a zis:

— Așa cum am venit gândind un singur lucru [*Ftp* 2, 2], așa ne-am învățat și să spunem un singur lucru. Dat fiind că sinodica citită a lui Tarasios, preasfântul patriarh ecumenic, trimisă de el preasfinților arhieriei din Orient și răspunsul trimis lui de aceștia, cu privire la sfânta și orthodoxa credință a celor Șase Sinoade Ecumenice, vorbesc un singur glas, așa și eu cred, primesc și mă închin sfintelor și veneratelor icoane și în această credință orthodoxă mă rog să mă înfățișez la tribunalul lui Hristos cu îndrăznire, iar cei care nu gândesc așa să fie anatema.

(19) Grigorie, preacuviosul episcop al Pisnuntei, a declarat în chip asemănător.

(20) Nichita, preacuviosul episcop al Claudiopolisului, a declarat în chip asemănător.

(21) Vasile, preacuviosul episcop al Sileonului, a declarat în chip asemănător.

(22) Mihail, preacuviosul episcop al Synadei, a declarat în chip asemănător.

(23) Teodor, preacuviosul episcop al Myrei, a declarat în chip asemănător.

(24) Leon, preacuviosul episcop al Iconiumului, a declarat în chip asemănător.

(25) Leon, preacuviosul episcop al Rodosului, a declarat în chip asemănător.

(26) Gheorghe, preacuviosul episcop al Pisidiei, a declarat în chip asemănător.

(27) Eustatie, preacuviosul episcop al Laodiceii, a declarat în chip asemănător.

(28) Constantin, preacuviosul episcop al Pergăi, a declarat în chip asemănător.

(29) Teodor, preacuviosul episcop al Seleuciei, a declarat în chip asemănător.

(30) Teofilact, preaevlaviosul diacon și locțiitor al mitropoliei Stavropolisului, a declarat în chip asemănător.

(31) Nicolae, preacuviosul episcop al Ierapolisului, a declarat în chip asemănător.

(32) Leon, preacuviosul episcop al Carpathosului, a declarat în chip asemănător.

(33) Teodosie, preacuviosul episcop al Amorionului, a declarat în chip asemănător.

(34) Hristofor, preacuviosul episcop al Fasisului, a declarat în chip asemănător.

(35) Chiril, preaevlaviosul monah și locțiitor al lui Nichita, episcopul Gothiei, a declarat în chip asemănător.³⁵

Cei alți preacuvioși episcopi au declarat:

— Noi, tot sfântul Sinod reunit cu harul lui Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, și cu iubitorul de bună-cinstirea lui Dumnezeu edict al preaseninilor și ortodocșilor noștri împărați, primind raportul făcut de Adrian, papă al Romei celei Vechi, preaortodocșilor noștri împărați, și documentul citit acum preasfântului și preafericitului patriarh ecumenic Tarasios, care e o definiție a ortodoxiei³⁶, precum și scrisoarea trimisă fericirii sale de către acești arhierei, ne aliniem lor și sărutăm și ne închinăm cu cinstire sfintelor și veneratelor icoane, iar pseudo-adunarea ținută împotriva lor spre surprerea lor o trimitem anatemei săpând-o.

Dumnezeu să-i păzească însă pe bunii noștri stăpâni [împărați] și pe preafericitul patriarh.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vrajba a încetat și peretele din mijloc al dușmăniei [cf. Ef 2, 14] a căzut: răsărit, apus, miazănoapte și miazăzi au ajuns sub un singur jug [cf. Sof 3, 9] și un singur glas!

Sfântul Sinod a zis:

— Slavă Ție, Dumnezeule, Care ne-ai unit!

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Mulțumită Făcătorului de pace, Hristos, adevăratul Dumnezeuul nostru, împreună cu Tatăl și cu Preasfântul Duh în veci. Amin.

³⁵ E posibil ca, așa cum arată Lamberz, procesul-verbal original al sesiunii a treia să fi conținut, la fel ca și aclamația din finalul sesiunii a doua, 260 de nume, din care au rămas aici doar 35 prin omiterea unor foi la copiere ulterioară.

³⁶ *Horon orthodoxias*.

Sfântul Sinod a aclamat:

— Pentru împărați, mulți ani!

Pentru Constantin și Irina, mari împărați și autocratori, mulți ani!

Pentru ortodocșii împărați, mulți ani!

Pe apărătorii Bisericii întărește-i, Doamne!

Pentru noul Constantin și noua Elenă, veșnică pomenirea!

Viață pașnică dă-le, Doamne!

Pentru patriarhi, mulți ani!

Pentru sacrul senat, mulți ani!

Sesiunea IV

Întruniți după alte trei zile, sinodaliile au dedicat întreaga a patra sesiune din 1 octombrie 787 prezentării dovezilor consensului „vertical”, în timp, al ortodoxiei icoanelor în tradiția apostolică și patristică a Bisericii ca formă de transmitere a Revelației divine. Secretari imperiali, monahi și clerici vin cu cărți aduse din diverse biblioteci, mai ales din cea a patriarhiei ecumenice, din care citesc într-o ordine fixată probabil anterior pasaje care atestă continuitatea existenței imaginilor, a venerării și efectelor prezenței lor în viața poporului lui Dumnezeu atât din Vechiul, cât și din Noul Testament. Preocuparea pentru autenticitate este evidentă din insistența pe faptul că sunt texte existente în scrieri reale, al căror început este redat pentru identificare; delimitare explicită față de procedura de la Hieria, unde au fost aduse pe foi detașabile simple extrase, fără alte indicații de identificare, ceea ce a ridicat suspiciuni legitime. Se citesc, pe rând, cu puține comentarii, patru citate biblice și treizeci și șase de extrase, pe alocuri foarte extinse, din scrieri patristice și hagiografice care alcătuiesc un florilegiu consistent.

Specialiștii¹ au investigat compoziția relevând corespondențele și diferențele față de florilegiile mai ample, cum sunt cele din *Cod. Paris. gr. 1115* sau cele din finalul „Cuvintelor” damaschiniene, care cuprind majoritatea textelor citite la Niceea. De exemplu, 18 din cele 36 extrase patristice și hagiografice citite la Niceea apar, chiar dacă nu în mod exact, în florilegiile damaschiniene, fără să poată fi constatată vreo legătură directă. Materialele comune sugerează existența unui dosar iconofil de citate patristice utilizat în mod independent. Selecția citită la Niceea se datorează cel mai probabil patriarhului Tarasios însuși. S-a remarcat apoi absența, ba chiar negarea istoricității în juxtapunerea extraselor. În aparență privind, lucrurile par să stea într-adevăr așa. După patru citate biblice (*Ieș 25, Nm 7, Iz 44 și Evr 9*) privitoare toate la

¹ van den Ven, 1955–1957; Thümmel, 1992; Alexakis, 1996; Uthemann, 2000a, 2000b, 2000c; Price, 2018, p. 235–259 și 36–44.

Cortul Mărturiei și existența imaginilor de heruvimi inclusiv în Sfânta Sfințelor, florilegiul face un salt la extrase din Părinți ai Bisericii cum sunt Ioan Hrisostom, Grigorie al Nyssei, Grigorie din Nazianz sau Asterie al Amasiei, care atestă existența și impactul emoțional al imaginilor la sfârșitul veacului IV; se continuă cu pasaje în același sens din scriitori bisericești sau scrieri de devoțiune, care ajung până în jurul anului 630 și trec treptat din registrul omiletic în cel hagiografic, care devine repede dominant.

Explicațiile saltului în timp și schimbării de registru sunt multiple. Ele rimează, cum s-a remarcat pertinent², cu o particularitate definitorie a sinodului de la Niceea. Preocuparea sa centrală n-a fost justificarea și fundamentarea posibilității și necesității imaginilor religioase în plan dogmatic sau teoretic — în care se plasase Constantin V și Hieria —, ci impunerea venerării care transformă imaginea în icoană. Altfel spus, pe primul loc s-a aflat justificarea și apărarea unei practici religioase, a devoțiunii față de imagini cu argumente din zona antropologiei și practica religiei, în iudaismul biblic și mai apoi în creștinismul concret, popular, privit uneori prin ochii elitelor. Inexistența mărturiilor de la autori preniceeni se explică, cum s-a spus³, prin faptul că în epoca Sinoadelor Ecumenice canonul patristic al Bisericii nu cuprindea nici un scriitor preniceean în genere (nici Irineu, nici Ipolit, Tertulian sau alții), ci doar autori niceeni și chalcedonieni din „epoca de aur” din intervalul 325–451: în esență, Atanasie, Capadocienii, Ioan Hrisostom și Chiril al Alexandriei, autoritățile supreme după Apostoli și după canonul apostolic cuprins în sfânta Scriptură.

Iconofilia Părinților Bisericii din „secolele de aur” e argumentată teologic prin analogie plecând de la cele câteva pasaje-cheie în care Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare și Ioan Hrisostom (de fapt adversarul său în Sinodul de la Stejar: Severian al Gabalei) aplicaseră misterului trinitar paradigma relației dintre împărat și imaginile lui. Deși diferite prin natură, imaginile împăratului — reprezentantul lui Dumnezeu — sunt forma sa de prezență în teritoriu, căreia i se acordă același respect și venerare cvasi-religioasă ca și persoanei sale, reale, și rolului său divin. Încadrate de relatări hagiografice ulterioare despre efectele miraculoase ale unor icoane și venerarea lor spontană, cele câteva pasaje patristice care evocă paradigma relației dintre împărați și imaginea lui se află în centrul florilegiului.

În inima acestuia se mai află și textul cel mai explicit și argumentat pe tema sinodului reprezentat de amplul fragment — prezentat de legații romani — din cartea a V-a a *Apologiei contra iudeilor*⁴ scrisă în jurul anului 630 de episcopul

² Cf. Auzépy, 1987.

³ Gray, 1989; Price, 2018, p. 39–40.

⁴ Contestată de Speck, 1984 și 1997, autenticitatea *Apologiei* leontiene a fost argumentată de Déroche în 1986 și 1994.

cipriot Leontie al Neapolisului⁵. Antologată și de Ioan Damaschinul în florile-giile sale iconofile anterioare, cartea a V-a era dedicată justificării venerării Crucii, relicvelor și icoanelor sfinților viu contestate de iudei în momentele de criză generală din Orientul Apropiat înainte și după anul 600, în ajunul invaziei persane și ocupației arabe. Apologia leontiană atestă mai întâi faptul că venerarea icoanelor se conturase în secolele V–VI în strânsă legătură cu cultul sfinților, iar apoi că iconomahia secolului VIII a părut să fie o copie la indigo a polemicii iudaice împotriva acestora, intensificate în jurul anului 600, și, pe cale de consecință, apologia iconofilă din veacul VIII a reciclat și dezvoltat prin patriarhul Germanos și Ioan Damaschinul temele și argumentele deja formulate în polemica antiiudaică din secolul VII și sintetizate de Leontie al Neapolisului.⁶ Absentă din fragmentul lui Leontie și accentuată cu pregnanță de iconofilii din secolul VIII este fundamentarea hristologică a icoanelor și a venerării lor pe întrupare. Pentru Leontie, icoanele sunt o compensare naturală a dureroasei absențe a lui Dumnezeu și a sfinților, și sunt indispensabile atât pentru reamintirea lor, dar și pentru refacerea contactului fizic și afectiv cu ei. Fac parte dintr-un întreg sistem de obiecte materiale prin care nu doar se menține contactul concret dintre Dumnezeu și om, ci creația întreagă aduce prin om închinarea și lauda datorate lui Dumnezeu. Nu sunt idoli, pentru că reprezintă sfinți care au murit luptând împotriva idolilor și pentru virtute; și pentru că venerarea nu se aduce direct materiei lor, care poate fi distrusă atunci când imaginea dispare, ci prin intermediul lor persoanei sfinților. Există acte de venerare naturală, afectivă, socială, dar și religioase, care nu sunt idolatrie, și toate implică obiecte simbolice și imagini, care pun în joc relația dintre vizibil și invizibil, material și spiritual, exemplificată iarăși prin recursul la paradigma relației împăratului cu imaginea lui.

După un grupaj consistent cu texte hagiografice, clerici ai patriarhiei readuc în final sinodul în același timp în istorie și în teologie citind — într-un scenariu bine gândit dinainte de Tarasios — un grupaj de patru scrisori. Ele au în centru figura ultimului predecesor ortodox al lui Tarasios în scaunul Bisericii constantinopolitane și mărturisitorul orthodoxiei icoanelor în luptă cu iconomahia imperială declanșată de Leon III în 726: patriarhul Germanos. O figură de precursor absolut necesară atât pentru Tarasios însuși, cât și pentru a salva onoarea orthodoxă a Bisericii Constantinopolului păstorită din 730 până în 784 de patru patriarhi eretici; canonizată și eroizată de cronicarii iconofili și de tradiția bizantină posticonoclastă, demitizată însă de istoricii

⁵ Cunoscut ca autorul celebrelor compoziții hagiografice dedicate sfinților Ioan cel Milostiv, pomenit în 12 noiembrie (BHG 886), și Simeon cel Scrântit (Salos), pomenit în 21 iulie (BHG 1667).

⁶ Cf. Louth, 2002; Price, 2018, p. 244. Majoritatea argumentelor sfântului Ioan Damaschinul din prima jumătate a secolului VIII sunt deja anticipate de cipriotul Leontie al Neapolisului în prima jumătate a secolului VII.

actuali. Pentru aceștia din urmă, anatemizarea în 754 a patriarhului Germanos ca om „cu două fețe”, duplicitar, e confirmată chiar de cronicarii bizantini iconofili. Teofan Mărturisitorul nu trece cu vederea că, în calitate de episcop al Cyzicului, Germanos participase fără proteste (împreună cu Andrei Cretanul, care pentru a se reabilita ar fi compus „Canonul Mare” de pocăință) la scurta restaurare în 711 a monotelismului sub uzurpatorul Filipicos, realiniindu-se fără crize de conștiință orthodoxiei diotelite reafirmate de împărați după 713. Iar ca patriarh a coabitat patru ani cu Leon III după ce împăratul declanșase noul curs iconomah în 726, dându-și demisia abia în 730, și atunci retrăgându-se diplomatic, nu protestând martiric (ca anterior monahul Maxim Mărturisitorul). Altfel însă decât în cazul scurtei reînvieri a monotelismului, patriarhul Germanos și-a asumat rolul de apărător în scris al orthodoxiei icoanelor.

Cele trei scrisori ale lui Germanos citite în 1 octombrie 787 la Niceea sunt prefațate de lectura unei scrisori prezentate ca adresată acestuia de omologul său de la Roma, papa Grigorie II (715–731). Un text foarte bizantin, neintrodus nici măcar formal drept o traducere din latină, scrisoarea papei Grigorie II către Germanos nu reușește să treacă examenul critic al istoricilor actuali, convinși că pot demonstra neautenticitatea ei, diferind doar în ce privește locul și data alcătuirii sau mai degrabă compilării ei.⁷ Scrisoarea se prezintă într-adevăr ca un document compozit: începutul și finalul sunt o felicitare pentru o victorie nesperată, cu sprijin miraculos, împotriva dușmanilor credinței bizantinilor⁸, în centrul ei aflându-se o pledoarie antiiconomahă, în care regăsim ideile apologiei leontiene. Această secțiune a fost identificată ca o interpolare ulterioară inserată în intervalul 769–787, fie la Roma, fie la Constantinopol. Având în vedere că scopul scrisorii e acela de-a exalta personalitatea providențială a unui precursor ilustru al lui Tarasios, scrisoarea ar fi putut fi compilată chiar de birourile patriarhiei plecând de la o scrisoare de felicitare autentică, în care s-a inserat o apologie a icoanelor pentru a sugera frontul comun împotriva iconomahiei pe care l-au făcut Vechea și Noua Romă chiar de la primele ei începuturi.

Dosarul celor trei scrisori germaniene⁹, discutat pe fond deja mai sus¹⁰, este inserat aici și cu alte obiective pe lângă cele deja menționate. Ele pot fi deduse atât din ceea ce ele spun, cât și din cele pe care nu le spun. Primele două scrisori — cea adresată mitropolitului Ioan al Synadei și biletul trimis sufraganelui său, Constantin al Nacoleii — vor să acrediteze imaginea că la origi-

⁷ Gouillard, 1968; Stein, 1980; Speck, 1981; Lamberz, 2012; Price, 2018, p. 251–252.

⁸ Ar fi o aluzie la rolul jucat de Germanos în rezistența și respingere cu succes de bizantin a asediului arab al Constantinopolului din 717–718.

⁹ Cf. Stein, 1980; Brubaker și Haldon, 2011; Price, 2018.

¹⁰ Cf. mai sus, p. 37–38.

nea controverselor a stat nu o inițiativă imperială constantinopolitană, ci excesele unui episcop din provincie, pe care sinodul îl va și considera ulterior drept principalul vinovat de apariția iconomahiei în Bizanț. Germanos răspunde la o informare a mitropolitului Ioan despre episcopul său sufragan, Constantin al Nacoleii, scriindu-i că l-a convocat deja la Constantinopol și a discutat cu el, aflând că, plecând de la interdicția idolatriei din Decalog, acesta refuza închinarea la icoanele sfinților, și transcrie mitropolitului Ioan răspunsul pe care i l-a dat, răspuns care are forma clarificării chestiunii prin operarea unor distincții și precizări: venerată cultic de creștini este doar Sfânta Treime Creatoare și Mântuitoare; nu există icoane ale dumnezeirii invizibile, dar după Întrupare facerea de icoane ale lui Hristos făcut om, precum și ale Mamei și prietenilor Lui, Fecioara Maria și sfinții, și cinstirea lor diferențiată sunt pentru creștini o mărturisire a Întrupării și forme de manifestare a iubirii de Dumnezeu și de stimulare a imitării virtuții lor. Germanos îl mai informează pe Ioan să nu treacă la nici o acțiune sinodală împotriva lui Constantin, care i-a făgăduit că se va conforma și va evita scandalizarea credincioșilor, ci doar să-i citească această scrisoare și să-i solicite consimțământul. Din biletul pe care patriarhul îl scrie episcopului Constantin însuși aflăm însă că acesta din urmă nu i-a predat mitropolitului Ioan scrisoarea transmisă chiar prin intermediul lui și e somat să-și respecte promisiunea făcută onorându-și mitropolitul și să-i predea scrisoarea, fiind declarat suspendat de la cele sfinte până la conformare.

Ampla scrisoare, un mic tratat, adresată de Germanos episcopului Toma al Claudiopolisului, ne prezintă un tablou diferit. Cum se arată la final, situația e dramatică, criza iconomahă s-a extins, tulburările, contradicțiile și scandalurile au cuprins acum orașe întregi. Patriarhul e mâhnit că și episcopii pe care-i socotea prieteni intimi, ca Toma, au început, fără să-l informeze, să dea jos icoanele. Îngrijorarea principală a lui Germanos e aceea că inovația iconomahă a dat ocazia dușmanilor crucii — sarakenilor și iudeilor — să denigreze creștinismul însuși și Biserica lui Hristos: căderea în idolatrie a creștinilor înseamnă că nu la ei este adevărul, revelația divină autentică, ci o falsificare a ei de la început. Replica lui Germanos e o apologie sintetică a ortodoxiei icoanelor care rezumă și reformulează argumentele polemicii antiiudaice leontiene recentrându-le hristologic și fundamentându-le patristic. Nici o clipă Biserica lui Hristos n-a avut ceva în comun cu idolatria, ea a fost eliberată de Hristos, de apostoli și de sfinții care au luptat cu ea pentru a da creștinilor în botez și Liturghie adevărata închinare la Dumnezeu în Duh și Adevăr și descoperirea Sfintei Treimi. Icoanele nu contrazic, ci completează auzirea cuvântului, trezind dragostea de Hristos și imitarea Lui și a sfinților Lui și prin aceasta ducând la slava lui Dumnezeu. Icoanele lui Hristos după trup sunt în același timp o mărturie a Întrupării lui Dumnezeu și o demascare a ereticilor care contestă realismul ei, dar și o pedagogie duhovnicească prin

care cei care le văd și li se închină sunt conduși prin cele văzute spre cele nevăzute, venerând nu materia, ci pe Dumnezeu Creatorul ei și Mântuitorul oamenilor. Faptul că sfinții părinți și canoanele Sinoadelor Ecumenice n-au condamnat icoanele, care pot fi văzute în bisericile din toate marile orașe, arată că n-au văzut în ele o recădere în păgânism cum susțin iconomahii. Invocarea interdicțiilor vechi-testamentare în cazul icoanelor este falsă, fiindcă ignoră atât contextul, cât și intenția generală a Scripturilor: interziși sunt idolii, or icoanele de după Întrupare nu sunt așa ceva, iar Dumnezeu Însuși poruncește confecționarea de imagini în sanctuarul Cortului și Templului Său ca o prefigurare a Liturghiei Bisericii lui Hristos Cel Întrupat. Hristos și sfinții Lui sunt sfârșitul idolatriei, iar Biserica e revelația liturgică și duhovnicească a Întrupării continue a lui Hristos Cel răstignit și înviat în sfintele Taine și în sfinți, de care dau mărturie și icoanele. Astfel înțelese, venerarea icoanelor prin tămâie și lumini — simboluri ale respectului religios — nu trebuie să scandalizeze, fiindcă această regie vrea să semnaleze credincioșilor includerea lor într-un scenariu mistagogic și teofanic. Invocarea ca argument final într-o secțiune specială a icoanelor făcătoare de minuni și a statuii lui Hristos ridicate la Paneas de femeia cu curgere de sânge ca recunoștință pentru tămăduire schimbă sensul demonstrației și pledoariei anterioare, și ca atare e foarte probabil o interpolare ulterioară.

Adevăratul argument final al scrisorii către Toma împotriva iconomahiei declanșate în Bizanț era exemplul contrar al „iubitorilor de Hristos împărați” Leon III și minorul Constantin V, lăudați pentru ridicarea deasupra porților palatului imperial a unei Cruci flancate de profeți și apostoli. Stranie invocare a unui monument imperial, în care tradiția iconofilă ulterioară a văzut manifestul declanșator al unei iconomahii care avea să dureze șase decenii, tocmai în gura celui care peste câțiva ani va renunța în semn de protest la scaunul patriarhal! E probabil ca Germanos să fi sperat că va putea în cele din urmă să-l convingă pe împărat să renunțe la planul său evitând confruntarea frontală fără speranțe cu un bazileu victorios, erou al Crucii, salvator al imperiului și Europei.

Sucesiunea evenimentelor a arătat că patriarhul a rămas izolat și, în porții covârșitoare, toată societatea, laici, clerici și monahi, s-a raliat fără rezistențe notabile noului curs teologico-politic inaugurat de Leon III ca parte a unei reforme generale a imperiului în totalitatea lui. Abia Constantin V va transforma iconomahia dintr-o reformă în definiția unei noi „ortodoxii”, neacceptată însă în primul rând de restul lumii creștine. Revenirea la orthodoxia iconofilă în Bizanțul imperial s-a putut face însă doar cu condiția neatacării sub nici un chip a instituției imperiale și a principiului legitimității și continuității dinastice. Deși anatemitizat postum în 754, Germanos a putut fi reabilitat și reciclat — spre deosebire de sfântul Maxim Mărturisitorul în 680–681 — tocmai pentru că nu-i atacase pe împărați și nu se făcuse sub nici o formă

vinovat de orice ar fi putut fi interpretat drept trădare față de imperiu. Tarasios și Sinodul de la Niceea au putut astfel ca, pe urmele lui Germanos, să arunce responsabilitatea declanșării iconomahiei pe umerii neînsemnatului episcop provincial Constantin din îndepărtata Frygie. Având în vedere și acest aspect strategic esențial, dar și considerațiile evocate mai sus, e puțin probabil — cum s-a sugerat¹¹ plecând de la faptul că dosarul germanian e introdus abrupt, fără explicații prealabile — ca el să nu fi fost citit de fapt acum, ci inserat abia ulterior la întocmirea dosarului cu actele sinodale. Credem însă că prezența lui în acest loc și moment al derulării sinodului, atent pregătit și regizat de Tarasios, se justifică perfect. Dosarul germanian face parte din amplul florilegiu biblic, patristic și hagiografic care a fost tema sesiunii a patra, fiind culminația lui în același timp istorică și teologică. Că așa stau lucrurile arată faptul că, odată încheiată lectura scrisorii către Toma al Claudiopolisului, Tarasios proclamă solemn realizată pacea Bisericii lui Hristos în consensul „vertical” al tradiției ei apostolice și patristice. La care sinodaliile răspund cu un șir de câteva declarații de adeziune la venerația icoanelor și douăsprezece anateme pentru iconomahi și cei care calomniază icoanele. Aceste aclamații vor fi repetate, cu variațiuni, încă de două ori în finalul sesiunilor a cincea și a șaptea.

Cunoscând versatilitatea episcopilor bizantini, Tarasios nu s-a mulțumit însă cu atât, ci în finalul sesiunii pune să fie citită, ca un fel de rezumat al întregului dosar anterior, o mărturisire de credință antiiconomahă și iconofilă înțeleasă drept consecință indispensabilă a adevăratei tradiții ortodoxe a Bisericii. Mărturisirea e semnată apoi de toți cei 331 de episcopi și 135 de monahi participanți la sesiune. După cum a observat Lamberz, în ce privește numele și numărul episcopilor, forma actuală a acestei a patra liste e mai târzie și aparține probabil ediției „tarasiene” a actelor din 802–806. Sunt câteva zeci de nume în plus față de lista cea mai sigură, din finalul ultimei sesiuni, și ele reflectă recuperarea după 787 de către imperiu a noi teritorii, mai ales în Balcani. Prin semnarea unei mărturisiri de credință explicite, patriarhul Tarasios s-a asigurat de angajamentul oficial pozitiv pentru cauza iconofilă din partea tuturor episcopilor și monahilor înainte de a trece la faza următoare: demontarea critică a originilor iconomahiei și a definiției ei ca „ortodoxie” imperială, tema următoarelor două sesiuni.

¹¹ Price, 2018, p. 258.

Actul al patrulea cu Dumnezeu¹

[1 octombrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu patru zile înaintea calendarului lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

adunat fiind sfântul și ecumenicul Sinod întrunit prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorul de Dumnezeu decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia,

și anume Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri din Roma a sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al orașului cu nume mare al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri, monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

Șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii,

prezenți și auditori fiind preaglorioșii, slăviții și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și tot sfântul Sinod în ordinea pusă mai sus în primul act,

prezenți fiind și de Dumnezeu păziții arhimandriți și egumeni și toată plinătatea corpului monahal,

¹ Ed. Lamberz: ACO⁷ III.2, 2012, p. 280–530; Mansi XIII, col. 1–156.

² 1 octombrie 787.

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— În actele trecute, învățându-ne încontinuu suflarea Domnului Atoatețiitor, cum spun *Proverbele*, gâtlejul nostru a rumegat adevărul [Pr 8, 7], pentru că prin scrisorile preasfinților bărbați ai răsăritului și apusului am ajuns să vorbim un singur glas³. Dar întrucât cuvântul profetului ne poruncește: „Pe un munte înalt suie-te cel ce binevestești Sionului; strigă în tărie glasul tău cel ce binevestești Ierusalimului, vestiți, nu vă fie frică” [Is 40,9], urmând deci acestei dispoziții profetice, bărbați sfinți, să proclamăm spunând cu glasurile noastre pace Bisericii catholice, care este adevăratul Sion și cetate a Împăratului ceresc, Hristos Dumnezeuul nostru. Dar cum anume se va face asta? Să fie aduse în mijlocul nostru spre auzire cărțile slăviților sfinți părinți, din care adăpându-ne să dea de băut fiecare din noi turmei noastre. Fiindcă așa „va ieși în tot pământul sunetul” nostru „și până la marginile lui” puterea „vorbilor” noastre [cf. Ps 18, 5], pentru că „n-am mutat hotarele pe care le-au pus părinții” noștri [Pr 22, 28], ci potrivit apostolului, „învățați fiind, ținem predaniile pe care le-am primit” [cf. 2 Tes 2, 15; 3, 16].

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Potrivit grăirii lui Tarasios, preasfântul și ecumenicul patriarh, să fie aduse în mijloc cărțile și citatele fericitorilor părinți și să fie citite răsplat acestui sfânt Sinod.

Leontie, preagloriosul secretar, a zis:

— Supunându-ne folositorului și mântuitorului ordin al preasfântului și preafericitului patriarh și consensului acestui ecumenic sinod și gata să-l ducem la capăt, vom aduce și prezenta preasfintele și sacrele cărți, prima dintre ele fiind cartea grăită și scrisă de Dumnezeu, pe care o voi citi acum pentru început. Să auzim, așadar, toți cu înțelegere și înțelepciune și să recunoaștem exact puterea⁴/sensul celor spuse, ca să strângem drept roadă întregul lor folos.

Și a citit

din *Ieșirea*⁵ fiilor lui Israel:

Și a zis Domnul lui Moise: Să faci și capac la chivot — loc de ispășire — de aur curat, lung de doi coti și jumătate și lat de un cot și jumătate. Și să faci doi heruvimi de aur turnați și să-i pui pe amândouă capetele

³ *Symphōnoi*.

⁴ *Dynamis*.

⁵ *Ieșirea* 25, 1. 17–22.

capacului. Heruvimii să fie făcuți unul de un capăt al lui, altul la cel de-al doilea capăt al capacului. Și să-i faci pe cei doi heruvimi pe cele două capete. Și heruvimii să fie întinzându-și aripile pe deasupra, umbrind cu aripile lor capacul și fețele lor să fie unul spre celălalt, pe capac să fie fețele heruvimilor. Și să pui capacul peste chivot deasupra lui. Iar în chivot să pui mărturiile pe care ți le voi da și Mă voi face cunoscut ție și voi grăi cu tine deasupra capacului între cei doi heruvimi, care sunt peste chivotul mărturiei, de toate câte îți voi porunci pentru fiii lui Israel.

Din Numerele⁶:

Aceasta a fost înnoirea jertfelnicului după ungerea lui. Iar când a intrat Moise în Cortul mărturiei să grăiască cu Domnul, a auzit glasul Domnului grăind cu el din susul capacului care este pe chivotul mărturiei între cei doi heruvimi și grăia cu el.

Din Iezechiel profetul⁷:

Și m-a dus în templu, al cărui portic l-a măsurat: șase coți lățime de o parte cu șase coți lărgimea lui de cealaltă parte.

Și după altele:

Și casa și camerele de lângă erau îmbrăcate în lemn atât podeaua cât și cele de la podea până la ferestre, iar ferestrele se dădeau în lături în trei ca să se privească prin ele. Și până aproape de partea dinăuntru și până la cea dinafară și pe tot zidul de jur împrejur, și înăuntru și în afară, erau sculptați heruvimi și palmieri, un palmier între un heruvim și un heruvim, două fețe pe heruvim: o față de om către un palmier de o parte și de alta, și o față de leu către palmier de o parte și de alta; era sculptată întreaga casă de jur împrejur de la podea până la tavan heruvimi.

Din Epistola către Evrei a sfântului apostol Pavel⁸:

Avea deci primul cort îndreptări pentru cult și locul sfânt împodobit, fiindcă a fost confecționat mai întâi un cort, în care era sfeșnicul și masa și punerea pâinilor, el se numea sfânta, după perdeaua a doua era cortul numit Sfânta Sfintelor, având un altar de aur și chivotul

⁶ Numerele 7, 88-89.

⁷ Iezechiel 41, 1 și 16, 20; cf. 1/3 Regi 6, 23-29.

⁸ Evrei 9, 1-5.

legământului ferecat peste tot în aur, în care era un vas de aur având mana și toiagul lui Aaron care a odrăslit și tablele legământului, iar deasupra lui heruvimii slavei care acopereau capacul.

Preasfântul patriarh a zis:

— Să observăm, bărbați frați, că vechiul Legământ avea simboluri dumnezeiești: „heruvimii slavei care umbreau capacul”, și din el a luat cel Nou. Sfântul Sinod a zis:

— Dacă vechiul Legământ avea „heruvimi care acopereau capacul”, și noi vom avea icoane ale Domnului nostru Iisus Hristos, ale sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale sfinților Lui „care umbresc jertfelnicul”.

Preamagnificii arhonți au zis:

— Cu adevărat e o dispoziție⁹ a lui Dumnezeu.

Constantin, preaevlaviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Precum s-a citit, heruvimul avea „o față de om”, și cum spun unii: cine a văzut o față de heruvim? A zis chiar: o față sculptată.

Preasfântul patriarh a zis:

— Toți sfinții care s-au învrednicit să vadă îngeri, i-au văzut cu formă de om¹⁰, precum am citit diverse locuri din Scriptură. Drept aceea și despre heruvimi a descoperit Dumnezeu lui Moise: „Vezi de fă toate după tiparul/modelul¹¹ pe care ți l-am arătat în munte” [Ieș 25, 40; Evr 8, 5]. Și începând de aici slujitorul lui Dumnezeu Moise tiparele/modelele¹² pe care le-a văzut așa le-a și făcut, și împreună cu ele și heruvimii.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Când poporul s-a pus în mișcare spre idolatrie, atunci Dumnezeu i-a zis lui Moise: „Să nu faci nici o asemănare ca să le aduci slujbă [cultică]” [cf. Ieș 20, 4-5; Dt 5, 8-9].

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al scaunelor apostolice ale Orientului, a zis:

— Un lucru și mai înalt decât acesta e faptul că Iacov a ridicat un stâlp lui Dumnezeu, de aceea El l-a binecuvântat și i-a făgăduit daruri dincolo de cuvânt [Fc 28, 13-18]. Și altundeva S-a luptat cu el în chip de om și El l-a numit Israel [Fc 32, 25-26], ceea ce se tâlcuiește „minte care vede pe Dumnezeu”, iar el a zis: „Am văzut pe Dumnezeu față către față și a scăpat sufletul meu” [Fc 32, 31]. Iată că au fost văzute nu numai puterile inteli-

⁹ *Diatagē.*

¹⁰ *Anthrōpomorphous.*

¹¹ *Kata ton typon.*

¹² *Typous.*

gente, ci Însuși Dumnezeu Cel prin natură nevăzut și netrupesc, pentru că S-a arătat în înfățișarea¹³ noastră.

Dimitrie, preaevlaviosul diacon și skeavofilax al preasfintei Mari Biserici a Constantinopolului, a citit

din *Elogiul* adus de sfântul părintele nostru Ioan Hrisostom¹⁴ lui Meletie [al Antiohiei]¹⁵ al cărui început este: „Plimbându-mi ochii peste această sfântă adunare și văzând prezentă aici toată cetatea, nu știu pe cine să fericesc”, după care:

Și ceea ce s-a făcut a fost o lecție de evlavie. Căci constrânși să-și aducă încontinuu aminte acel nume și să-l aibă pe suflet pe sfântul acela, aveam numele lui drept loc de refugiu de orice patimă și gând irațional. Și așa s-a întâmplat foarte mult ca peste tot în cartiere și în piață, în câmpuri și pe drumuri peste tot să răsune numele lui. Și nu vă loviți atât de numele lui, cât de întipărirea trupului său. Căci ceea ce ați făcut cu numele, aceasta ați făcut și cu imaginea/icoana aceleia: mulți au gravat acea sfântă icoană pe inele, pe cupe, pe vase, pe pereții camerelor și peste tot, ca nu numai să asculte acel sfânt nume, dar și să vadă peste tot întipărirea trupului său și să aibă o dublă mângâiere pentru plecarea lui de aici.¹⁶

Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Dacă Ioan Hrisostom spune astfel de lucruri despre icoane, cine mai îndrăznește să spună ceva împotriva lor?

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Le-a primit cu adevărat și atâta dor aveau bine-cinstitorii lui Dumnezeu de atunci față de icoana lui, încât peste tot întipăreau icoana sfântului Meletie; de aceea părintele îi laudă în exces.

Preasfântul patriarh a zis:

— Și noi, care am primit învățăturile de la părinții noștri, spunem că ele sunt șienerate și sfinte și sacre.

Teodosie, preaevlaviosul egumen al [mănăstirii] Sfântului Andrei din Nesiou, a adus o carte a aceluiași sfânt Ioan Hrisostom, cerând să fie citită. Luând-o în mâini monahul Antonie a citit

¹³ *Tē hēmetera idea.*

¹⁴ Ioan Hrisostom, 347–407.

¹⁵ Meletie, episcop mărturisitor al Antiohiei, 360–381.

¹⁶ Ioan Hrisostom, *Elogiul lui Meletie*; PG 50, 515 și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul II*, 62.

din *Cuvântul* celui între sfinți părintele nostru Ioan Hrisostom că unul e *Legiuitorul vechiului și noului Legământ și la veșmântul preotului*, al cărui început este: „Profeții au vestit dinainte evanghelia lui Hristos”, după altele:

Eu am iubit și pictura în ceară topită¹⁷, plină de bună-cinstirea lui Dumnezeu, căci am văzut în icoană un înger alungând grămezi de barbari; am văzut triburi de barbari călcate în picioare și pe David spunând adevărul: „Doamne, în cetatea Ta ai nimicuit chipul/icoana lor” [Ps 72, 20].¹⁸

Preasfântul patriarh a zis:

— Dacă acela care are gura mai scumpă decât aurul e a rostit cuvântul „eu am iubit pictura în ceară topită”, ce vom spune despre cei care îl urăsc?

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Când acela spune „eu am iubit” cine îndrăznește să spună contrariul?

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și loctiitor al arhieriei Orientului, a zis:

— Cine e acest înger dacă nu acela despre care s-a scris: „Un înger al Domnului a bătut într-o noapte o sută optzeci și cinci de mii de asirieni care își făcuseră tabăra în jurul lui” [4 Rg 19, 35].

Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Milostiv să ne fie Domnul pentru păcatele pe care le-am făcut cu sfintele icoane!

Grigorie, diacon și notar, a citit

din *Cuvântul sfântului Grigorie al Nyssei*¹⁹ rostit în Constantinopol despre dumnezeirea Fiului și a Duhului, al cărui început este: „Ceva asemănător pățesc în fața pajiștilor cu multe flori”, și după altele:

Am văzut de multe ori pe o pictură icoana acestei pătimiri²⁰ și n-am trecut pe lângă această priveliște fără lacrimi, fiindcă arta aduce sub ochi în chip limpede istoria. Așadar, Isaac zace înaintea lângă altar cu genunchiul plecat și având mâinile prinse la spate. Iar el călcând de la spate cu piciorul pe genunchiul curbat și trăgând cu mâna stângă

¹⁷ Tehnica encaustică.

¹⁸ (Ps.) Hrisostom, *Că Unul este Legiuitorul*; PG 61, 397 și 407 și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* II, 60; III, 105.

¹⁹ Grigorie al Nyssei, 335–395.

²⁰ Cf. mozaicul cu această scenă din absida altarului bisericii iustiniane San Vitale din Ravenna.

spre el părul copilului se apleacă în fața lui care privește spre el și într-un chip vrednic de milă, înarmat cu un cuțit în mâna dreaptă, se îndreaptă spre junghiere. Tăișul lamei se atinge deja de trupul său. Și atunci vine la el un glas de la Dumnezeu oprind acest lucru.²¹

Preaglorioșii arhoniți au zis:

— Iată cât de îndurerat a fost părintele la această istorie, încât a și lăcrimat.

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Părintele a citit de multe ori această istorie, dar n-a lăcrimat poate, iar când a văzut pictura, a lăcrimat.

Sfântul Sinod a zis:

— În diverse locuri am văzut istoria lui Avraam, precum spune părintele.

Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, a zis:

— Dacă sfântul Grigorie, veghind²² asupra înțeleșurilor dumnezeiești, a plâns când a văzut istoria lui Avraam, cu cât mai mult pictată fiind economia în trup a Stăpânului nostru Iisus Hristos Care S-a făcut om pentru noi, îndeamnă pe privitori spre folos și vărsare de lacrimi?

Preasfântul patriarh a zis:

— Dacă am vedea o icoană care-L arată pe Domnul răstignit, oare n-am lăcrima și noi?

Sfântul Sinod a zis:

— Mult; fiindcă în ea se observă în chip exact înălțimea umilinței lui Dumnezeu Care pentru noi S-a făcut om.

Ștefan, preaevlaviosul diacon, notar și referendar, a citit

din *Scrisoarea sfântului Chiril, arhiepiscopul Alexandriei*²³,
cătreg Acaciu, episcopul Skythopolisului *despre șapul ispășitor*,
al cărei început este: „Citind cele trimise recent de cuvioșia ta,
m-am bucurat foarte tare”, și după altele:

Spunem deci că umbră și întipărire era Legea și ca o pictură²⁴ care pune înaintea celor care-l văd niște realități. Umbrele meșteșugului celor care pictează pe tablou sunt primele elemente ale trasărilor; dacă li se adaugă înflorirea culorilor, atunci frumuseșea picturii va străluci.

²¹ PG 46, 572CD și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* I, 52; II, 48; III, 50.

²² *Ho hagios Grēgorios grēgorōn*, joc de cuvinte etimologic în limba greacă, unde numele Grēgorios înseamnă „cel care veghează”.

²³ Chiril al Alexandriei, 380–444.

²⁴ *Graphē*.

Și după puține:

Stă scris, așadar, în cartea *Facerea*: „Și după aceste cuvinte, Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam și i-a zis: Avraame, Avraame! Iar el a zis: „Iată-mă!” Și a zis: „Ia-l pe fiul tău, iubitul, pe care-l iubești, pe Isaac, și du-te în pământul înalt și adu-l jertfă de ardere de tot pe unul din munții pe care ți-i voi arăta. Și sculându-se în zori a pus samarul pe asinul său și a luat cu sine doi servitori și pe Isaac fiul său. Și despiciând lemne pentru arderea de tot, sculându-se s-a dus și a venit în locul pe care i l-a spus Dumnezeu. În ziua a treia, ridicându-și ochii Avraam a văzut de departe locul. Și a zis Avraam servitorilor săi: «Sedeți aici cu asinul, iar eu și copilașul ne vom duce până acolo și, închinându-ne, ne vom întoarce la voi.» A luat Avraam lemnele arderii de tot și le-a pus pe Isaac fiul său. A luat în mâini focul și cuțitul și s-au dus amândoi împreună. Și a zidit acolo Avraam jertfelnic și a pus pe el lemnele. Și a întins Avraam mâna lui să junghie pe fiul său” [*Fc* 22, 1–6. 9–10]. Deci, dacă cineva dintre noi ar dori să vadă desenată pe un tablou istoria lui Avraam, cum ar desena-o pictorul? Oare făcând toate cele spuse într-o singură scenă sau una câte una, altfel și în chip diferit? De pildă: când urcând pe asin luând pe copilaș împreună cu el și urmat de servitori, când lăsând asinul jos împreună cu servitorii, încărcând lemne pe Isaac, având în mână cuțitul și focul; sau când același în alt chip îl leagă pe băiat de lemne și-și înarmează mâna dreaptă cu o sabie ca să aducă junghierea? Dar nu ar fi văzut un alt și un alt Avraam de mai multe ori în pictură, ci peste tot același, arta pictorului adaptându-se peste tot nevoilor realităților, fiindcă n-ar fi verosimil, nici posibil a-l vedea făcând într-un singur loc toate cele spuse.²⁵

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei, a zis:

— Iată, și Chiril vorbește într-un glas cu sfântul Grigorie al Nyssei. Cosma, diacon, notar și cubucisios, a citit

din *Poemele despre virtuți* ale sfântului Grigorie Teologul²⁶, acela al cărui început este: „Dumnezeu numesc mai întâi Cauza a toate”, și după altele:

Nici Polemon nu va fi trecut de mine sub tăcere,
căci minunea e din cele de care s-a vorbit foarte mult.

²⁵ *Epistola* 41. ACO I, 1, 4, p. 47 și 47–48; PG 77, 217–220.

²⁶ Grigorie Teologul, 330–390.

Anterior acesta n-a fost între cei cuminți,
 ci o slugă de rușine a plăcerilor.
 Aprins însă de îndrăgostire de frumos,
 și aflând un sfătuitor — nu știu să spun pe cine,
 fie un înțelept, fie pe sine însuși —,
 dintr-odată s-a arătat atât de mai presus de patimi,
 încât voi spune aici una din minunile lui:
 un tânăr neînfrânat cheamă o curtezană,
 dar când a venit ea, se spune, aproape de poartă,
 care-l avea pe Polemon plecându-se în icoană,
 văzând-o — căci era venerabilă —,
 a plecat degrabă, învinsă fiind de priveliștea ei,
 rușinându-se de cel pictat în ea ca de cineva viu.²⁷

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Și de Dumnezeu grăitorul părinte Grigorie socotea minunată icoana lui Polemon.

Preasfântul patriarh a zis:

— Căci plecând de la ea s-a săvârșit o cumintire. Căci dacă n-ar fi văzut curtezana icoana lui Polemon, nu s-ar fi depărtat de destrăbălare.

Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Minunată și demnă de laudă e icoana, pentru că a putut izbăvi femeia din scârboasa lucrare a lucrurilor de rușine.

Gheorghe, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

din *Cuvântul la femeia cu curgere de sânge* al lui Antipater, episcopul Bostrei²⁸, al cărui început este: „Că prima a fost chemarea iudeilor a arătat Scriptura”, și după altele:

Acestea le-a spus cea cu curgere de sânge punând mâna pe ciucurii hainei Mântuitorului, ținându-L pe Domnul ca pe un împărat al firii și informându-L tirania suferinței ei [cf. *Lc* 8, 43–48]. Și dobândind darul vindecării, a ridicat o statuie lui Hristos, ea care își cheltuisse bogăția cu medicii, iar restul bogăției l-a oferit lui Hristos.²⁹

²⁷ *Poeme morale* I, 2, 10; PG 37, 737–738 și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* III, 109. Polemon era la origini un filozof păgân din secolul IV î.Hr., conducător al Academiei platoniciene din Atena; cf. Nichifor, *Antireticul* III, 17; PG 100, 401.

²⁸ După mijlocul secolului V. PG 85, 1793CD.

²⁹ Cf. Eusebiu al Cezareii, *Istoria bisericească* VII, 18; PG 20, 680.

Preafericitul patriarh a zis:

— Astfel încât și acela care pictează o icoană, o oferă lui Dumnezeu în felul în care femeia cu curgere de sânge a oferit statuia.

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— În sens propriu poruncește și primește pe cei care fac icoane.

Toma, preacuviosul monah al mănăstirii Chenolakkon, a zis:

— Port cu mine o carte a fericitului Asterie și o aduc sfântului Sinod, și fie cum porunciți.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Și luând-o Constantin, preaiubitul de Dumnezeu notar, a citit

*Descrierea tabloului martirei Eufemia*³⁰
făcută de fericitul Asterie, episcopul Amasiei³¹:

Deunăzi, bărbaților, aveam în mână pe formidabilul Demostene și acele cuvinte ale lui Demostene în care aruncă în Eschine cu argumente amare. Zăbovind cu acest discurs și apăsât cu mintea aveam nevoie de relaxare și plimbare, ca să mi se destindă puțin osteneala sufletului. Ieșind din casă și umblând puțin în piață cu niște cunoscuți, am ajuns de acolo la lăcașul lui Dumnezeu rugându-mă cu răgaz. După ce am făcut asta, umblând de sub unul din porticuri, am văzut acolo un tablou și priveliștea lui m-a înălțat la culme. Ai fi spus că e o capodoperă a lui Eufranor sau a unuia dintre cei vechi, care au ridicat arta picturii la un mare nivel lucrând tablouri aproape însuflețite. Hai, dacă vrei — fiindcă acum e răgaz de povestire — să-ți descriu pictura; pentru că noi, servitorii muzelor, n-avem leacuri mai rele decât pictorii.

O femeie sfântă, fecioară curată, care și-a dedicat castitatea lui Dumnezeu — numită Eufemia — când un tiran îi prigonea odată pe binecinstitorii lui Dumnezeu, a ales în chip foarte înflăcărat primejduirea de moarte. Iar cetățenii și părtașii religiei pentru care murise, admirând fecioara ca fiind în același timp curajoasă și sfântă, construind lângă lăcașul sfânt mormântul și punând în el racla, îi aduc cinstiri și-i fac o sărbătoare anuală cu solemnitate publică a tot poporul. Deci arătătorii tainelor lui Dumnezeu cinstesc mereu prin cuvânt pomenirea ei și învață cu grijă noroadele de față cum anume și-a sfârșit

³⁰ *Ekphrasis*, gen literar retoric cultivat în Antichitatea clasică și care urmărea crearea prin cuvinte a echivalentului literar al unui tablou.

³¹ Sfârșitul secolului IV.

lupta stăruitoare; iar pictorul bine-cinstitor de Dumnezeu și el, trăsând pe pânză după putere prin arta sa toată istoria, a înălțat priveștița deasupra sfântului ei mormânt. Și capodopera sa arată așa:

Sus pe un scaun șade un judecător amarnic și ostil fecioarei — căci este furios, pe cât o poate exprima prin materii neînsuflețite arta —, lăncieri ai magistratului și soldați mulți, iar unii din grefieri poartă tăblițe și condeie: unul dintre ei ridicându-și mâna de pe ceară privește fioros spre cea judecată, aplecându-și în întregime fața, ca poruncindu-i să grăiască mai tare, ca să nu scrie lucruri greșite și reproșabile obosindu-se cu auzirea. Iar fecioara stă în picioare în tunică și haină neagră, semnul filozofiei, cu chip grațios, cum i s-a părut pictorului, cu suflet împodobit de virtuți, cum mi s-a părut mie. O duc la magistrat doi soldați; unul trăgând-o în față, altul zorind-o din spate, purtarea fecioarei fiind amestecată cu sfială și fermitate; căci stă cu ochii la pământ, ca roșind de privirile bărbaților, dar stă impasibilă nesuferind nici o teamă în fața luptei. Așa cum mai înainte eu îi laudam pe ceilalți pictori atunci când vedeam drama acelei femei din Colchida [Medeea], cum urmând să-și poarte sabia asupra copiilor ei își împărțea fața între milă și mânie: un ochi arătând furie, iar celălalt pe mama căutătoare și tremurândă, acum însă mi-am mutat admirația de la aceea la această pictură; și admir foarte tare pe artist, pentru că a amestecat mai bine natura culorilor, amestecând deodată sfială și curaj, afecte aflate prin natură în conflict.

Înaintând însă în căutarea imitării, niște călăi dezbrăcați la piele, îmbrăcați doar în tunici mici, își începeau deja lucrul: unul trăgându-i capul și aplecându-l pe spate oferea celuiilalt fața fecioarei gata de supliciu, celălalt stând lângă el îi scotea dinții. Un ciocan și un sfredel apar drept instrumentele supliciului. Lăcrimez însă de cele de aici și suferința îmi taie cuvântul, căci pictorul a colorat atât de limpede picăturile de sânge, încât ai putea spune că se varsă aievea de pe buze și ai putea pleca jelind. După acestea o închisoare și iarăși fecioara demnă în haine negre șade singură întinzându-și mâinile spre cer și chemând pe Dumnezeu ajutor în lucrurile cumplite. Deasupra capului ei în rugăciune apare semnul care e o lege a creștinilor să i se închine și să-l zugrăvească, un simbol, cred, al pătimirii care o aștepta. Îndată după puțin timp pictorul a aprins un foc năprasnic, dând un corp flăcării cu o culoare aici roșie, aici strălucitoare. Iar în mijlocul lui stătea ca întinzându-și mâinile spre cer, nearătând pe față nici o mâhnire, ci, din contră, voioșie, pentru că mergea spre viața cea netrupească și fericită. Aici pictorul și-a oprit mâna, iar eu cuvântul.

E timpul să sfârșești însă și tu acest tablou, ca să vezi exact dacă n-am ajuns cu mult în urma expunerii lui.³²

Preaevlavioșii arhonți au zis:

— Bine-cinstitoare de Dumnezeu este, așadar, arta pictorului³³, și în chip nu frumos o batjocoresc unii lipsiți de minte. Fiindcă acest părinte înfățișează „pictorul bine-cinstitor de Dumnezeu”.

Constantin, preaevlaviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Mai cheamă și „sacră” dedicarea asta. [Grigorie] Teologhisitorul numește icoana „augustă”, Hrisostom „sfântă”, iar părintele citit „sacră”. Și ce va putea opune cineva la acestea?

Teodor, preacuviosul episcop al Myrei, a zis:

— Ascultând toți învățăturile părinților am fost străpunși în suflet și am deplâns îndurerați anii trecuți. Să mulțumim însă lui Dumnezeu că prin învățăturile sfinților părinți am ajuns la recunoașterea adevărului.

Teodosie, preacuviosul episcop al Amorionului, a zis:

— Atotsfinte și de Dumnezeu cinstite stăpâne, noi și tot sinodul, ascultând învățăturile despre sfintele icoane ale sfinților părinților noștri, suntem încredințați, mărturisim și le numim sacre și sfinte, iar cel care nu vorbește așa să fie anatema.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie anatema.

Nichifor, preasfântul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Pictorul bun înfățișează prin arta sa realitățile ca acela care a trasat icoana martirei Eufemia. De aceea și în acestea învățătorul laudă arta picturii.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Pe drept cuvânt, prin faptul că spune: „Înainte eu laudam cele ale femeii din Colchida [Medeea], până când am trecut la icoana martirei.”

Sfântul Sinod a zis:

— Văzând acestea și fiind împuns [la inimă].

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Și părintele din care s-a citit a pățit aceleași lucruri ca preacuviosul Grigorie [al Nyssei]; fiindcă amândoi au ajuns înlăcrimați în fața icoanelor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— La sfârșitul cuvântului părintele dă poruncă și permisiune celui ce vrea să zugrăvească expunerea luptelor martirilor; fiindcă spunea: „E tim-

³² Asterie al Amasiei, *Omilia* 11; PG 40, 343–347.

³³ *Eusebēs hē technē tou zōgraphou*.

pul să sfârșești însă și tu, dacă vrei, acest tablou, ca să vezi exact dacă n-am ajuns cu mult în urma expunerii lui.”

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al scaunelor apostolice, a zis:

— Astfel că icoana e mai mare decât cuvântul, și acest lucru s-a făcut cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu din pricina oamenilor fără carte.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Dacă acestor sfinți bărbați sfintele icoane le-au făcut o astfel de împungere [la inimă]³⁴, cu cât mai mult nouă?

Teodor, preacuviosul episcop al Myrei, a zis:

— Când părinții noștri au spus unele ca acestea, nu mai aveau nimic de spus.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al scaunelor apostolice, a zis:

— Nu sunt opuși pictorii scripturilor, ci, dacă spune scriptura ceva, ei le înfățișează, astfel că sunt avocați ai celor scrise.

Teodosie, preacuviosul episcop al Amorionului, a zis:

— Dumnezeiescul apostol învață zicând: „Câte au fost scrise mai înainte, spre învățătura noastră au fost scrise” [Rm 15, 4]. Așadar, aceste sfinte și venerate icoane și picturi prin mozaicuri și pictări pe lemn sunt și au fost pictate ca învățătură, zel și model al nostru, pentru ca și noi să arătăm lui Dumnezeu același model și luptă, ca și pe noi să ne facă vrednici de starea și de partea lor și să ne facă comoștenitori ai Împărăției Lui.

Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, a zis:

— Fericitul și de Dumnezeu purtătorul învățător Asterie, arătându-se ca un astru³⁵ luminos, a luminat inimile noastre ale tuturor, astfel că nu în chip neverosimil a primit Biserica catholică sfintele și veneratele icoane, ci urmând în chip armonios sfinților noștri părinți.

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu diacon al mării biserici a atotlăudaților Apostoli, a citit

din *Martiriul sfântului martir Anastasie Persanul*³⁶, al cărui început este: „Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu prin Care s-au făcut toate”, și după alte:

Cum creștea în el dorința de a fi luminat/botezat, îl ruga mult pe sus-zisul bărbat să-l facă vrednic de harul sfântului Botez. Acela însă,

³⁴ *Katanyxis*.

³⁵ Joc de cuvinte etimologic în limba greacă între *Asterios* și *astēr*, „stea”.

³⁶ Martirizat în Persia în 628.

temător de frica persanilor să nu se pună în primejdie plecând de aici, amâna. Se ducea totuși cu el în biserici și el se ruga și vedea tablourile sfinților martiri și-l întreba vrând să afle de la el ce să fie acestea. Și auzind de la el minunile sfinților și torturile insuportabile aduse asupra lor de tirani și răbdarea supraomenească, se mira și își ieșea din fire. Rămânând, așadar, puțin timp pe lângă zisul bărbat iubitor de Hristos, primește în suflet excelenta dorință de a se duce la Ierusalim și de a se învrednici acolo de sfântul Botez.³⁷

Teodor, preaevlaviosul episcop al Myrei, a zis:

— Apare limpede că predania veneratelor icoane e legitimă.

Eftimie, preaevlaviosul diacon și monah, notar al preaiubitului de Dumnezeu episcop al Gothiei, a citit

din *Minunile sfântului martir Anastasie*, al căror început este:

„Vreau să pun înaintea povestirea unor minuni”, și după puține:

Hai să relatăm și cele făcute după putere de sfântul în Cezareea Palestinei. Apropiindu-se de oraș sfânta lui rămășiță, faptul a ajuns cunoscut întregului oraș. Și umplându-se toți de veselie mare, ridicându-se și lovind sfintele lemne, s-au adunat în atotveneratul locaș al Născătoarei de Dumnezeu și de acolo au ieșit în întâmpinarea rămășiței cu cruci și procesiune și veselindu-se. Și-și trăgeau mult sufletul ieșind din moartea care-i învăluia din pricina puținei credințe și a altor lucruri cumplite ca înflorind din nou și reaprinzându-și focul lăuntric la venirea martirului.

Și pe când se rugau, sărutau și înconjurau racla și dădeau îndatorata cinstire rămășiței sfinte și pomenirii sfântului, o femeie de vază, chipurile, din Cezareea — dacă e să vorbim așa și nu mai degrabă altfel, cum au arătat lucrurile —, al cărei nume era Arete³⁸, dar a cărei purtare era contrară virtuții, întorcându-se spre o rea-credință zicea: „Eu nu mă voi închina la o rămășiță venită din Persia!” O, suflet nenorocit și neștiutor! Nu l-a auzit nenorocita pe sfântul cântăreț David certând aroganța neînfrânaților și zicând: „Oprește limba ta de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug” [Ps 33, 14]? Ce face deci cu ea Dumnezeu Care îi slăvește pe cei care-L slăvesc [cf. 1 Rg 2, 30] voi spune în continuare.

³⁷ Ed. Flusin, 1992, p. 50; trad. rom.: *Patriarhul și martirul — Ioan cel Milostiv și Anastasie Persanul*, Deisis, Sibiu, 2018, p. 172.

³⁸ „Virtute”, în limba greacă.

Când a intrat în oraș rămășița sfântă, cu decizie comună cetățenii lui au început să construiască un locaș de rugăciune pentru sfânta rămășiță aproape de tetrapylonul³⁹ din mijlocul orașului. Și au pus acolo [pe el] icoana lui. Și pe când se construia el, venind martirul la acea nenorocită în vis, în chipul unui monah, îi zice: „Te chinuiesc rinichii?” Și ea i-a spus: „Nu, stăpâne, nu am nici un rău, sunt sănătoasă.” Și deodată cu cuvântul trezindu-se și simțind căzând peste ea năprasnic durerea, a început să strige și să geamă și să fie ținută strâns, încât nu mai putea nici măcar să respire din pricina durerii insuportabile, ca având răgaz să socotească și discute cu ea însăși ce să fie acea durere neașteptată și din ce pricină. Și în acestea au trecut patru zile.

Și în a cincea zi, când se lumina de ziua, îl vede pe sfântul venind iarăși și zicându-i: „Coboară la tetrapylon și cheamă-l pe sfântul Anastasie și vei fi sănătoasă!” Și sculându-se ea și venindu-i în minte vorbele defăimătoare pe care le grăise împotriva propriului ei cap, chemându-i pe copiii ei le spune: „Ridicați-mă! Ridicați-mă! Să mergem la tetrapylon la sfântul Anastasie! Fiindcă am învățat și știu acum să mă închin chiar și unei rămășițe venite din Persia și să cinstesc și să nu spurc ceea ce a curățit Dumnezeu.”

Luând-o deci pe sus servitorii ei, s-au dus în for. Și de cum s-a apropiat de locul acela, ridicându-și de la distanță ochii și văzând icoana sfântului, a început să strige cu glas mare și vărsând lacrimi: „Acesta e într-adevăr cel pe care l-am văzut în vis spunându-mi dinainte lucrurile cumplite care mă țin acum!” Și aruncându-se la pământ, plângând destul și implorând mila sfântului, s-a ridicat atunci sănătoasă. Și cea care puțin înainte era purtată de alții și în primejdiile ultime, s-a dus de acolo umblând pe picioarele ei, laudând și slăvind pe Dumnezeu împreună cu ceilalți și mărint pe martirul Lui.⁴⁰

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, papa Romei celei Vechi, a zis:

— Această icoană a sfântului Petru e până astăzi în Roma într-o mănăstire⁴¹ împreună cu cinstitul său cap.

³⁹ *Tetrapylon* în greacă, *quadrifrons* în latină, monument roman cubic în formă de arc triumfal cu porți în toate laturile construit în centrul orașelor la intersecția drumurilor principale.

⁴⁰ Ed. Flusin, p. 130–133; trad. rom. cit., p. 240–241.

⁴¹ În mănăstirea de lângă Roma *Aquae Salviae*, numită „a Cilicienilor”, întemeiată de monahi palestinieni refugiați din fața invaziei arabe a Orientului după 632.

Ioan, preaevlaviosul episcop al Taorminei, a zis:

— Adevărat au vorbit preacinstiții locțiitori, fiindcă și în Sicilia a fost o femeie demonizată și, fiind în Roma, s-a vindecat prin sus-zisa preasfântă icoană.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu monah, presbiter și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Pe lângă cele spuse din cele citite s-a dovedit că icoanele sfinților fac minuni și săvârșesc vindecări.

Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Port o carte a sfântului Atanasie și o aduc sfântului Sinod să fie citită. Sfântul sinod a zis:

— Să fie citită.

Și luând-o Ștefan, diacon și notar, a citit

*Cuvânt al celui între sfinți părintelui nostru Atanasie
despre icoana Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul
Dumnezeul nostru, când s-a făcut o minune în orașul Beryt⁴²*

Ridicați ochii gândirii voastre și vedeți această priveliște nouă care s-a făcut acum; priviți la minunea nesfârșită a lui Dumnezeu și dați-i slavă; înțelegeți negrăita Lui iubire de oameni și măreția economiei Lui și luați asupra voastră tânguire unită cu voieșie. La Dumnezeu nimic nu e străin — căci, fiind Dumnezeu, poate toate — dar că în zilele noastre și la noi se face asta, iese din sine orice inimă a celor ce ascultă. Cu adevărat a ieșit din sine cerul pentru cele îndrăznite, s-au tulburat iarăși adâncurile, soarele s-a întunecat, la fel luna și stelele pentru cele întâmplute. Dar pentru cele făcute în economia lui Dumnezeu s-au veselit iarăși toate puterile cerurilor. Ascultați și ieșiți-vă din fire pentru ce s-a făcut în zilele noastre, înțelegând înțelegeți și plecați-vă urechea, înainte de cea din afară pe cea a minții și ascultați.

E un oraș numit Beryt⁴³ în hotarele Tyrului și Sidonului, subordonat administrativ Antiohiei. În acest oraș Beryt era o mulțime de iudei. În vecinătatea sinagogii lor, care era foarte mare, un creștin își luase o cameră de la cineva, în care locuind și-a fixat în fața patului o icoană a Domnului nostru Iisus Hristos zugrăvită în culori alese și având în întregime pe Domnul nostru Iisus Hristos. După ce a trecut puțin timp, creștinul a căutat un apartament mai mare, fiindcă avea

⁴² Și în PG 28, 805–812. Povestire populară din secolele VI–VII atribuită fictiv sfântului Atanasie cel Mare (290–373), extrem de copiată ulterior și folosită după 843 ca lectură în biserică de Duminica Orthodoxiei; cf. mai jos, t. 2, p. 215.

⁴³ Actualmente Beirut, în Liban.

nevoie. Și i l-a procurat, sunt convins, harul Domnului nostru Iisus Hristos, „Care vrea ca toți oamenii să se mântuiască și la recunoașterea adevărului să vină” [1 Tim 2, 4], arătătorul lucrurilor Sale minunate celor care-L cinstesc și tuturor celor care cred în El, spre demascarea celor lipsiți de cinstirea Lui și reazemul credincioșilor. A căutat deci creștinul, cum am spus, o casă mai mare și a găsit-o într-un loc din oraș, și s-a mutat acolo de la casa vecină cu sinagoga iudeilor. Și mutându-și toate lucrurile, din uitare, deși a fost, cum am zis, o economie a Domnului, a lăsat icoana Domnului. Și un iudeu ia în chirie casa în care stătea icoana Stăpânului. Aducându-și în ea toate lucrurile lui, rămas în casă, neobservând că stătea acolo icoana Domnului; fiindcă nu inspectase acel loc, ci intrase și a rămas în el.

Într-una din zile acest iudeu a chemat la prânz pe un conațional. Și prânzind ei, ridicându-și ochii iudeul invitat a văzut icoana Stăpânului nostru Iisus Hristos și-i spune celui care-l invitase: „Cum tu, care ești iudeu, ai icoana unuia ca acesta?” Și a dezlănțuit împotriva Stăpânului insulte multe și nelegiuite, pe care nu îndrăznesc să le scriu — să nu fie! — și pe care cel invitat le-a spus împotriva Mântuitorului nostru. Atunci cel care-l invitase, văzând icoana Stăpânului, l-a asigurat pe insul invitat de el zicând că „până acum n-am văzut icoana asta”. Și invitatul a tăcut. S-a dus însă la arhieriei lui și l-a denunțat pe iudeul din casa unde era icoana Domnului, zicând: „Cutare are în casa lui o icoană a nazarineanului.” Iar cei care-l ascultau au zis: „Poți dovedi asta?” Iar acela a întărit zicând: „O voi arăta în casa lui.” Și încredințați astfel, s-au umplut de mânie. În seara aceea au stat liniștiți, dar făcându-se dimineață, arhieriei și bătrânii l-au luat pe iudeul denunțător și gloată multă din poporul lor și s-au dus în casa unde stătea icoana Domnului. Ajungând în locul acela, arhieriei și bătrânii împreună cu denunțătorul au pășit înăuntru și văd icoana Domnului. Atunci, înfuriindu-se foarte tare pe iudeul care locuia în casa aceea, au plecat după ce l-au dat afară din sinagogă. Și dând jos icoana Domnului nostru Iisus Hristos au zis: „Cum și-au bătut joc cândva părinții noștri [cf. Mt 27, 29–31], așa ne vom bate joc și noi de el.” Atunci au început să scuipe în fața sfintei icoane a Domnului și o pălmuiau [In 19, 3] în fața celor ce veneau. Pălmuiau icoana zicând: „Câte i-au făcut părinții noștri, toate le vom face icoanei Lui.” Și spuneau: „Am auzit că și-au bătut joc de el, și noi vom face la fel.” Își băteau joc deci de icoana Domnului cu batjocuri nesfârșite, pe care nu îndrăznesc să le grăim. După care spun: „Am auzit că i-au pironit mâinile și picioarele, aceasta vom face și noi.” Și atunci au înfipt

piroane în mâinile și picioarele icoanei. Iarăși spun nebunii: „Am auzit că i-au dat cu un burete să bea oțet și fiere, să i-o facem și noi.” Și au făcut-o, lipind de gura icoanei Domnului buretele plin de oțet. Iarăși spun: „Am aflat că părinții noștri loveau capul lui cu o trestie, asta vom face și noi.” Și luând o trestie loveau capul Stăpânului. Iar la sfârșit spun: „Pentru că știm exact că au împuns cu o lance coasta lui, să nu lăsăm nimic deoparte, ci să adăugăm și asta.” Și punând să fie adusă o lance, au poruncit unuia să ridice lancea și să lovească coasta icoanei Domnului. Și îndată a țâșnit din ea mulțime de sânge și apă.

Hristoase, slavă ție! Necuprinsule, slavă ție! Cine este ca Tine, Dumnezeule, Care faci lucruri înfricoșătoare și extraordinare! O, minune a măreției Mântuitorului nostru! Au tremurat cu adevărat și acum la asta sfintele puteri. Cât de mare în iubire de oameni ești Stăpâne! Cât de mare în deplină răbdare, cât de mare în milă. Căci înainte, întrupându-Te Tu Cel netrupesc pentru noi și pentru a noastră mântuire din Fecioara Maria, ai fost răstignit în trupul acela, fiind nepătimitor cu dumnezeirea; iar acum, iarăși ai fost răstignit în icoana Ta, Stăpâne, spre demascarea celor lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și a tuturor necredincioșilor, și reazemul celor ce cred în Tine în adevăr. Slavă Ție, Stăpâne, Singurul Care poți toate, dimpreună cu binecuvântatul Dumnezeu nostru și Tată împreună cu Sfântul Duh. Amin.

Voi însă, copii, ascultați celelalte lucruri făcute în economia Sa de Domnul, fiindcă a Lui este iertarea. Căci după ce au lovit cu lancea coasta icoanei Domnului și a țâșnit, cum s-a zis, sânge și apă, zic arhieriei și bătrânii iudeilor: „Pentru că trâmbițează cei care-l venerază că a făcut multe vindecări, să luăm acum acest sânge și apă, să le ducem la sinagogă, să-i adunăm pe toți cei care se simt rău din popor, să-i ungem cu ele să vedem dacă sunt adevărate cele ce se spun.” Atunci apropiind de coasta icoanei Domnului un pahar în locul înfigerii lăncii, de unde ieșea sângele și apa, au umplut paharul și ducându-le le batjocoreau ca insulte, cred, pe Stăpânul a toate. Și ducându-i pe toți cei care se simțeau rău și aducând primul dintre toți un paralytic, pe care îl știau din naștere, l-au uns și îndată omul a sărit și s-a dus vindecat cu totul. După care au adus bolnavi de ochi și aceia, fiind unși, au văzut iarăși. După care au fost curățați demonizații fără număr. Și tulburare mare și nesfârșită s-a făcut în tot orașul, toți mergând într-acolo din pricina nesfârșitelor minuni. S-au pus în mișcare și toate mulțimile iudeilor — căci cei mai mulți locuiau în oraș — și alergau toți purtându-i pe câți îi aveau în casele lor bolnavi, paralyzați, gârboviți, uscați sau leproși. Toți alergau, încât, deși era

foarte mare, nici sinagoga, nici locul nu puteau cuprinde mulțimea nesfârșită a norodului care alerga din pricina minunilor nesfârșite. Și toți, arhieriei, bătrânii și norodul iudeilor, bărbați, copii și femei, au crezut în Domnul nostru Iisus Hristos strigând: „Slavă Ție, Hristoase, pe Care Te-au răstignit părinții noștri. Cel ce și acum ai fost răstignit de noi în icoana Ta! Slavă Ție, Fiule al lui Dumnezeu, Cel ce ai făcut atâtea lucruri minunate! În Tine credem. Milostiv fii nouă și ne primește!” Acestea le strigau jelind toți și strigătele se înălțau iar minunile se săvârșeau, arhieriei ungând și toți fiind vindecați și făcuți vii. Iar după ce toți s-au tămăduit, mulțimile au alergat iarăși la episcopul acelei preasfinte biserici, care aflase acum cele făcute, strigând: Unul e Dumnezeu Tatăl, Unul Fiul Lui Unul-Născut, Unul Hristos [cf. 1 Co 8, 6], pe Care părinții noștri L-au răstignit. Pe El îl știm Dumnezeu, în Acesta credem!” Și slăvind pe Dumnezeu în multe aclamații, arătând icoana arhiepiscopului și vestindu-i cele pe care le-au făcut icoanei Lui și nesfârșitele minuni făcute, așa cu toți în grup au cerut să fie învredniciți de sfântul botez. Pe care luându-i episcopul împreună cu clerul de acolo, i-a botezat în mai multe zile pe toți și a afierosit sinagoga biserică a Mântuitorului nostru Hristos, iar la rugămintea lor a făcut martirioane și celorlalte sinagogi ale lor. Și așa s-a făcut bucurie mare în orașul acela nu numai pentru trupurile vindecate și făcute vii, ci și pentru că atâtea suflete s-au întors din morți la viața veșnică.

Cunoscând eu acestea, m-am sârguit să vi le arăt, frați preaiubiți, spre folosul sufletelor voastre, ca aflând voi și în aceasta puterea Dumnezeului Mântuitorului și Domnului nostru Iisus Hristos, să vă întăriți și mai mult în credința în El și să vă veseliți pentru lucrurile Sale mari care se fac și acum. Dați-I deci slavă cu veselie în străpungerea și jalea inimii, bucurându-vă și mulțumind pentru că ne-a făcut vrednici de credința în El și de cunoașterea Lui în Hristos Iisus Domnul nostru, împreună cu Care Tatălui dimpreună cu Duhul Sfânt fie slava acum și în veci vecilor. Amin.

Constantin, preaevlaviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Iată că și părintele cel cu supranumele nemuririi⁴⁴ a făcut tot acest sfânt sinod să fie împuns la inimă și să lăcrimeze, întrucât nu numai că a recunoscut că trebuieenerate, dar și că săvârșesc minuni foarte mari.

⁴⁴ Iarăși joc de cuvinte etimologic în limba greacă, unde numele *Athanasios*, „nemuritorul”, vine de la *athanasia*, „nemurire”.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să nu spună însă cineva: De ce la noi icoanele nu fac minuni? Lor le răspundem, așa cum spunea apostolul [Pavel], că „semnele sunt pentru cei necredincioși, nu pentru cei credincioși” [1 Co 14, 22]. Așadar, cei care au venit la icoană erau necredincioși. De aceea a făcut Dumnezeu un semn prin icoană, ca să-i tragă la credința noastră, a creștinilor; căci „o generație rea și adulteră cere semne și nu i se va da semn” [Mt 12, 39].

Teodor, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar, a citit o

Scrisoare a fericitului Nil [din Ancyra] către Eliodor silențiarul:

Prin minunile făcute din loc în loc în diferite timpuri, Domnul îi cheamă pe cei puțin credincioși și pe cei credincioși la credință fermă, iar credincioșilor le face să crească mai mult credința și nădejdea și gândirea le-o arată compactă și de neclătinat. Vreau să-ți povestesc acum una din miile de minuni ale triumfătorului nostru martir Platon, care dăruiește foarte prompt harul și tărie uimitoare celor care se roagă prin el lui Dumnezeu nu numai în patria noastră, ci în orice oraș și ținut. În muntele Sinai, unde Moise a primit legea de la Dumnezeu și unde locuiesc monahi atât din partea locului, cât și străini, era un bărat de neam din Galatia care împreună cu fiul său îmbrățișase viața monahală și trăia acolo săvârșindu-și destul timp în pustie luptele ascezei. Într-o zi, năvălind pe neașteptate în zisul munte niște barbari, de religie păgână și firoși, pun mâinile pe monahii găsiți acolo și-i duc în captivitate împreună cu fiul bătrânului galatean. Pe care legându-i cu mâinile la spate, i-au trecut peste multe sălașuri ale pustiei mânădu-i nemâncăți și dezbrăcați; neîncălțați cu nici o încălțare, alegându-i cu forță și cu constrângere și frică nesfârșită prin acele locuri neprietenoase, lipsite de apă și pietroase. Iar bătrânul, ascuns singur într-o peșteră secretă, era mistuit de jale, nesuportând lipsirea de iubitorul de Dumnezeu al său fiu, și-l implora pe Hristos prin Platon, martirul compatriot, să-l plece spre îndurări, la fel și fiul său legat în captivitate îl ruga prin același preasfânt martir pe Dumnezeu să se milostivească Dumnezeu și să facă o minune. Și auziți fiind amândoi: tatăl în peștera muntelui, iar fiul în captivitate, dintr-odată martirul nostru Platon călare și trăgând un alt cal apare la un moment potrivit copilului care veghea și care l-a recunoscut prin faptul că văzuse de multe ori trăsătura sfântului pe icoane. Și de îndată îi poruncește să se ridice din mijlocul tuturor, să ia calul și să se așeze pe el. Și numaidecât lanțurile s-au desfăcut ca o pânză de păianjen și, izbăvit el singur prin chemarea sfântului la semnul lui

Dumnezeu, sculându-se se urcă pe cal și urmează pe cuviosul martir cu îndrăzneală și bucurie. Și în scurt timp amândoi, sfântul Platon și tânărul monah, ajung ca având aripi, la casa bătrânului care se ruga și plângea. Și redându-l teafăr tatălui cu inima îndurerată pe fiul îndrăgit, frumos biruitorul martir s-a făcut nevăzut. Astfel că laudații și glorioșii atleți ai Stăpânului Hristos au tărie să săvârșească în tot locul orice lucru minunat și uimitor celor ce strigă la Dumnezeu prin ei. Acestea ți le-am scris ție, care ești iubitor de martiri și nu te saturi niciodată de pomenirea preafericților martiri.⁴⁵

Sfântul Sinod a zis:

— S-a arătat că prin icoana martirului cunoscută de el în prealabil l-a recunoscut când a venit să-l scape.

Teodor, precuviosul episcop al Myrei, a zis:

— Și eu am pățit ceva asemănător cu istoria arătată mai sus. Suferind nedreptate din mâinile servitorilor unor arhonți, arhidiaconul meu bărbat evlavios și temător de Dumnezeu, îmi spune: L-am văzut în vis pe patriarh spunându-mi: „Să urce la noi mitropolitul și toate lucrurile lui vor fi aranjate în folosul lui.” L-am întrebat deci pe arhidiacon: „Cu ce chip și ce fel de înfățișare ți s-a arătat patriarhul?” Și el mi-a răspuns: „Cu față roșie și părul alb.” Eu îi spun: „Patriarhul n-are această înfățișare, dar veșmântul lui are icoana sfântului Nicolae, care are chipul pe care l-ai văzut, cum ai explicat.” Și acela mi-a răspuns: „Da, într-adevăr, în acest chip l-am văzut pe bărbatul care mi-a grăit acestea.” Și îndată deci, încrezându-mă în acel cuvânt, am urcat la de Dumnezeu păzitul Oraș imperial și toate lucrurile episcopiei mele mi s-au rezolvat bine.

Toma, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al Orientului, a zis:

— Unii șușotesc despre sfântul Nil că a scris împotriva icoanelor. Avem în mâini o carte a aceluiași părinte, și dacă porunciți, să fie citită.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Cosma, preaiubitul de Dumnezeu diacon și cubuclicios, a citit o

Scrisoare a aceluiași Nil, părintele nostru, către Olympiodor prefectul:

Îmi scrii dacă ar fi lucru foarte cuviincios pentru tine, care urmezi să ridici un foarte mare locaș în cinstea atât a sfinților martiri, cât și a lui Hristos, pentru Care au dat mărturie prin luptele, chinurile și sudorile lor martirice, să pui imagini și să umpli în sanctuar zidurile,

⁴⁵ Nil, Epistola IV, 62; PG 79, 580–581. Scrisoarea fiind păstrată numai în florilegiile iconofile, autenticitatea ei este suspectată de istorici.

atât de-a dreapta, cât și de-a stânga, cu tot felul de vânători de animale, încât să se vadă, pe uscat lațuri întinse, iepuri și antilope și alte animale fugind și cei care se sârguiesc să le vâneze urmărindu-l înflăcărat cu câinii, iar în mare năvoade trase și tot felul de pești scoși pe uscat de mâinile pescarilor, și pe lângă acestea a arăta tot felul de ghipsuri în casa lui Dumnezeu pentru plăcerea ochilor; și nu numai asta, ci a înfige în casele obișnuite cruci și reprezentări de zburătoare, patrupede, reptile și plante. La cele scrise eu aș spune că a înșela prin cele mai sus zise ochiul credinciosului ar fi un lucru copilăresc și infantil, iar propriu unei gândiri solide și bărbătești e acela de a întipări în sanctuar în partea dinspre răsărit a preadumnezeiescului altar doar o singură cruce⁴⁶ — căci printr-o singură cruce mântuitoare a fost mântuit neamul omului și e vestită pretutindeni nădejde celor deznădăjduiți —, și de-a umple de o parte și de alta lăcașul sfinților cu istorii din Vechiul și Noul Legământ pictate de mâna unui zugrav foarte bun, ca prin vederea picturii aceia care nu știu carte și nu pot citi dumnezeieștile Scripturi să-și aducă aminte de vitejia adevăraților servitori ai adevăratului Dumnezeu și să fie stârniți spre emularea glorioaselor și cântatelor lor isprăvi, prin care au schimbat pământul cu cerul, preferând celor văzute pe cele nevăzute. În spațiile comune împărțite în multe și diverse încăperi e suficient ca în fiecare din ele să fie înfiptă și cinstită o cruce, iar ce este în plus socotesc că e necesar să fie lăsat deoparte, și îndemn și chem să se stăruie în rugăciuni intense, în credință neșovăielnică și milostenii, în gânduri smerite și nădejdi neconținute în Dumnezeu, în meditari la cuvintele dumnezeiești și compasiune față de cei de o seminție cu noi și iubire de oameni față de servitorii casei, să ne înconjurăm pe noi înșine ca și cu un zid cu toate poruncile Domnului nostru Iisus Hristos și așa să ne ocrotim, împodobim și să ne punem în siguranță soția, copiii și toată avuția.⁴⁷

Teodor, preaevlaviosul episcop al Myrei, a zis:

— Această scrisoare falsificată a fost citită mai înainte⁴⁸ și ne-a dus în pierzanie și rătăcire; căci ni s-a părut că este simplă și lipsită de gânduri ascunse.

⁴⁶ Exemple de cruce pusă în absida altarului la Sant'Apollinare in Classe lângă Ravenna sau la Aghia Irini în Constantinopol. Reprezentare preferată de iconomahi, crucea a fost înlocuită ulterior în absida altarului de imaginea Maicii Domnului; cf. Omilia XVII a patriarhului Fotios, mai jos, t. 2, p. 251–258.

⁴⁷ Nil, *Epistola* IV, 61; PG 79, 577–580. Și această scrisoare fiind păstrată doar în florilegiile iconofile, autenticitatea ei este contestată de istorici.

⁴⁸ În sinodul de la Hieria, 754.

Preacuvioșii episcopi au zis:

— Dacă am fi ascultat atunci ce spune părintele: „pictează de o parte și de alta casa cu istorii vechi și noi” nu i-am fi crezut făcându-ne zadarnici. Fiindcă în loc de „pictează de o parte și de alta” au pus „dă cu alb”⁴⁹, ceea ce ne-a dus puternic în rătăcire.

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, papa Romei celei Vechi, au zis:

— Ceva asemănător a făcut în vechime Constantin [cel Mare] cel cu divin sfârșit, căci construind în Roma un locaș al Mântuitorului⁵⁰ a figurat pe cei doi pereți ai lăcașului istorii din Vechiul și Noul Testament, pe de o parte, Adam scos din rai, pe de alta, pe tâlharul intrând în rai și așa mai departe.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dacă apărătorii din vechime ai acuzatorilor creștinilor ar fi fost sinceri, din ce cauză n-au prezentat în adunarea lor această carte a cuviosului Nil spre deplina certitudine a tuturor? Să spună preaevlavioșii episcopi Grigorie al Neocezareii și Teodor al Amorionului dacă au fost aduse atunci în sinod astfel de cărți.

Grigorie și Teodosie, preaiubiții de Dumnezeu episcopi, au zis:

— Nicidecum, stăpâne, ci în loc de cărți ni s-au arătat niște foi⁵¹ și prin ele ne-au înșelat.

Eftimie, preacuviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Și cum anume voi, care sunteți episcopi, n-ați căutat din cărți citatele întregi?

Grigorie, preacuviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Crede, frate, nu ne-a păsat, nici nu ne-am dat osteneala, ci precum stă scris, „inima noastră nepricepută s-a întunecat și spunând că suntem înțelepți am ajuns neghiobi” [cf. Rm 1, 21–22].

Teodosie, preacuviosul episcop al Myrei, a zis:

— Negreșit acele foi, pe care voi le-ați adus, ne-au dus la pieire și pe noi. Că știe Dumnezeu că acest citat din cuviosul Nil redat contrar textului ne-a orbit, mai ales pe mine. Acum însă, citit curat, m-a întors, îndreptat și salvat.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Fiindcă mai este aici și o altă carte cu același text, să fie citită.

Și luând Constantin, diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit cealaltă carte cuprinzând mai sus-zisa scrisoare a aceluiași Nil.

⁴⁹ Versiunea iconomahă a textului scrisorii e păstrată de patriarhul Nichifor în *Respingerea hotărârii sinodului iconomah din 815*; ed. Featherstone, 1997, p. 248.

⁵⁰ Bazilica Lateran din Roma.

⁵¹ Pittakia.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— S-a dovedit iată limpede că acest sfânt și dumnezeiesc părinte Nil a primit sfintele icoane, dar a fost acuzat de acel pseudo-sinod⁵² că ar fi vorbit împotriva icoanelor. De aceea, nenorociții nu sunt numai acuzatori ai creștinilor, ci și acuzatori ai sfinților și paricizi, care calomniază cu falsuri pe dumnezeieștii părinți.

Eftimie, preacuviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Am în mâini o carte a sfântului Maxim Mărturisitorul, și o aduc să fie citită.

Și luând-o Constantin, diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

din *Tomosul cu cele discutate* între cel între sfinți Maxim⁵³ și Teodosie, episcopul Cezareii Bithyniei, și consului împreună cu el, al cărui început este: „Cele discutate cu privire la nepătata noastră credință a creștinilor”, și după altele:

Maxim a zis: „Stăpâne, dacă s-a hotărât să se facă asta, va fi o ieșire și pentru cei care au luat această hotărâre, și unde veți porunci, vă voi urma.”

Și atunci s-au sculat toți cu bucurie și cu lacrimi, s-au pus în genunchi și s-a făcut o rugăciune, și fiecare din ei a îmbrățișat sfintele evanghelii, cinstita cruce și icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și pe cea a Doamnei noastre care L-a născut, a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, punându-și mâinile pe ele spre întărirea celor spuse.

Și după puține:

Și întorcându-se spre episcopul avva Maxim, i-a zis cu lacrimi: „Mărite domn, ziua judecății o așteptăm cu toții. Știi cele hotărâte și stabilite de noi cu mâna pe sfintele evanghelii, pe crucea făcătoare de viață și pe icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru și a Preasfintei mamei Sale Pururea Fecioară care L-a născut.”⁵⁴

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Părintele a luat aici pe „a îmbrățișat” cu sensul de închinare/prosternare⁵⁵, fiindcă s-a închinat la sfânta evanghelie la crucea făcătoare de

⁵² Hieria, 754.

⁵³ Maxim Mărturisitorul, 580–662.

⁵⁴ Disputa de la Bizya din 655. PG 90, 156AB și 164AB și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* II, 65; III, 131.

⁵⁵ *To ěspasanto ôde epi proskynēseōs.*

viață, iar împreună cu ele și veneratelor icoane ale Mântuitorului și Preacuratei sale Mame.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cinstitele icoane sunt numărate aici împreună cu sfintele vase.

Sfântul Sinod a zis:

— Evident.

Preacuvioșii episcopi ai insulei Sicilia au zis:

— Sunt numărate ca sfinte împreună cu cele sfinte.

Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Avem și noi această carte a sfântului Maxim și, dacă socotiți vrednic, să se citească cele spuse mai sus.

Cosma, diacon și cubuclios, luând-o a citit pasajul mai sus scris din sfântul Maxim.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să observăm, fraților, cum a zis că „au îmbrățișat”; lucru pe care suntem datori să-l facem și noi cu dispoziție de cinstire⁵⁶, fiindcă slujba noastră cultică⁵⁷ urcă la Unul Dumnezeu [cf. Mt 4, 10].

Ioan, preaevlaviosul presbiter monah și locțiitor al Orientului, a zis:

— Dacă icoanele nu erau necesare, nu le-ar fi sărutat în semn de asigurare, astfel că cinstitele icoane au egală putere cu evanghelia și cinstita cruce.

Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Și asta o spune nu un bărbat oarecare, ci Maxim de Dumnezeu înțeleptul și emulul părinților, încă și mărturisitor⁵⁸ și apărător al adevărului. E suficient, așadar, ca și noi să-l imităm sărutând sfintele icoane.

Elia, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei biserici a Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea din Vlaherne, a citit de pe un document⁵⁹ care conținea hotărârile⁶⁰ sfântului Sinod Ecumenic al Șaselea

canonul 82 al sfântului Sinod Ecumenic al Șaselea

În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. *Ieș* 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. *In* 1, 29], Dumnezeuul nostru. Îmbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și umbre ca pe niște simboluri și trasări

⁵⁶ *Timētīkē diathesei*.

⁵⁷ *Latreia hēmōn*.

⁵⁸ Mutat la Domnul ca mărturisitor în Caucaz în 13 august 662.

⁵⁹ *Chartēs*, în formă de sul, nu de codice.

⁶⁰ *Horous*.

prealabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. Rm 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. In 1, 29], potrivit trăsăturii Sale omenești⁶¹, prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.⁶²

Și după ce a citit, întorcându-se a zis sfântului Sinod:

— Cinstiți părinți și sfinți, nimeni mai mult ca mine n-a ales persecuția Bisericii din pricina păcatelor mele, dar prezentul document, în care au semnat sfinții părinți ai Sinodului al Șaselea mi s-a făcut o ancoră dumnezeiască și m-a tras la credința orthodoxiei; și nu numai el, ci și preasfântul patriarh, căruia să-i dea Dumnezeu răsplata pentru mine.

Sava, preaevlaviosul monah, a zis:

— Pentru ce a citit din acest document, iar nu dintr-o carte?

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Pentru că originalul, în care au semnat sfinții părinți, e un document.

Petru, preacuviosul episcop al Nicomidiei, a zis:

— Am și o altă carte care cuprinde aceleași canoane ale sfântului Sinod al Șaselea.

Luând-o Nichita, preaevlaviosul diacon și notar, a citit același canon.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Unii bolnavi de ignoranță se poticnesc/scandalizează de aceste canoane zicând: sunt ele oare ale Sinodului al Șaselea? Să cunoască însă unii ca aceștia că sfântul mare Sinod al Șaselea a fost întrunit⁶³ pe timpul lui Constantin⁶⁴ împotriva celor ce spun o singură lucrare și voire în Hristos. Anatemizându-i pe eretici și clarificând credința orthodoxă, [părinții sinodali] au plecat acasă în al paisprezecelea an al domniei lui Constantin. După patru sau cinci ani⁶⁵, aceiași părinți reuniți pe timpul lui Iustinian⁶⁶,

⁶¹ *Kata to anthrōpinon charaktēra.*

⁶² Ed. H. Ohme: ACO² III.4, p. 54; *Syntagma*, II, p. 492–493.

⁶³ În 680–681 în Constantinopol.

⁶⁴ Constantin IV, 665–685.

⁶⁵ De fapt după zece ani, din cei 227 de episcopi reuniți în 691–692 doar 55 fuseseră prezenți anterior în 680–681. Ceea ce i-a făcut pe iconomahi să atace pretenția Sinodului Trullan de a fi continuatorul Sinodului VI Ecumenic; Cf. Teofan, *Cronografia*, ed. Boor, p. 361–362.

⁶⁶ Iustinian II, 685–695, 705–711.

fiul lui Constantin, au promulgat sus-arătatele canoane, și nimeni să nu se îndoiască cu privire la ele, căci cei care au semnat pe timpul lui Constantin sunt aceiași care au semnat pe timpul lui Iustinian documentul de față, cum este evident plecând de la asemănarea invariabilă a semnăturilor scrise cu mâna lor. Căci trebuia ca ei, care declaraseră ecumenic acest sinod, să promulge și canoane bisericești. Au spus însă că de veneratele icoane suntem călăuziți spre aducerea-aminte a vieții în trup și a morții Lui mântuitoare. Iar dacă prin ele suntem călăuziți spre economia lui Hristos, Dumnezeuul nostru, drept ce anume trebuie să-i socotim pe cei care dau jos veneratele icoane?

Sfântul Sinod a zis:

— Ca pe niște atei, evrei și dușmani ai adevărului.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar bun este Domnul Dumnezeuul nostru să ne primească pe noi toți, „căci n-a lăsat toiagul păcătoșilor peste soarta dreptilor” [cf. Ps 124, 3].

Leon, preacuviosul episcop al Rodosului, a zis:

— Iată s-a arătat din sfintele Scripturi că Biserica noastră a fost atâția ani supusă unui război și jaf; să mulțumim însă lui Hristos Dumnezeuul nostru, Care l-a sculat pe atotsfântul nostru stăpân⁶⁷ [patriarh] pentru îndreptarea ei.

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, papa Romei celei Vechi, au zis:

— Avem în mâini o carte a fericitului Leontie, episcopul Neapolisului Ciprului, și socotim vrednic să fie citită.

Și luând Ștefan, preaevlaviosul diacon și notar, a citit

din cartea a V-a a *Apologiei pentru creștini împotriva iudeilor*
și *despre icoanele sfinților*:

Hai, dar, să facem o apărare cu privire la cu venerație pictatele icoane și despre icoane, ca să fie astupate gurile celor ce grăiesc nedreptatea [Ps 62, 12]. Fiindcă și această predanie vine din Legea [lui Moise]. Ascultându-L pe Dumnezeu Care-i spune lui Moise să confecționeze doi heruvimi de aur sculptați care să umbrească capacul [chivotului mărturiei; Ieș 25, 18–20], și, iarăși, templul pe care l-a arătat Dumnezeu lui Iezechiel: fețe de palmieri, lei, oameni și heruvimi de la podea până la tavanul acoperișului [Iz 41, 17–20]. Cu adevărat înfricoșător e cuvântul care a poruncit lui Israel să nu facă nici un fel de chip cioplit, nici imagine, nici asemănare, a câte sunt în cer și câte

⁶⁷ Despoten.

sunt pe pământ [Ieș 20, 4]. Tot El îi poruncește lui Moise să facă sculpturi, ființe vii, heruvimi, iar lui Iezechiel îi arată templul plin de imagini și asemănări sculptate de lei, palmieri și oameni. De aceea și Solomon, luând modelul din Lege, a umplut templul de lei, boi, palmieri și oameni sculptați și turnați în bronz și n-a fost condamnat pentru asta de Dumnezeu [cf. 3 Rg 7, 16. 23–24]. Deci, dacă vrei să mă condamni pentru icoane, condamnă-L pe Dumnezeu Care a poruncit să se facă acestea ca să fie o aducere-aminte de El de către noi.

Iudeul a zis: Dar acele asemănări nu primeau închinare ca niște zei, ci erau doar pentru aducere-aminte.

Creștinul a zis: Frumos ai spus. Nici de noi portretele, icoanele și întipăririle sfinților nu sunt închinare ca niște zei. Căci dacă m-aș închina la lemnul icoanei, mă voi închina negreșit și la celelalte lemne; dacă m-aș închina la lemn ca la un zeu, negreșit n-aș arde icoana atunci când se șterge portretul trasat. Și, iarăși, până când cele două lemne ale crucii rămân îmbinate, mă închin întipăririi ei din pricina lui Hristos Care a fost răstignit pe ea, dar când ele s-au depărtat unele de altele, le arunc și le ard. Și așa cum cel care primește un ordin al împăratului și-i sărută pecetea, n-a cinstit nici argila, nici hârtia, nici plumbul, ci a atribuit închinarea și venerarea împăratului, tot așa și noi, copiii creștinilor, care ne închinăm întipăririi crucii, nu cinstim natura lemnului, ci văzând în ea o pecete, un inel și gravare a lui Hristos, sărutăm și ne închinăm prin ea Celui ce a fost răstignit pe ea. Și așa cum adevărații copii ai unui tată care a plecat pentru o vreme de la ei, având multă afecțiune în suflet față de el, când văd în casă toiagul, scaunul sau mantia lui, le sărută cu lacrimi, cinstindu-le nu pe acelea, ci dorindu-l și cinstindu-l pe tatăl lor, tot așa și noi, toți credincioșii, ne închinăm crucii ca unui toiag al lui Hristos; preasfântului mormânt ca unui scaun și pat al Său; ieslei și Betleemului și celorlalte sfinte sălașuri ale Sale ca unei case a Lui; apostolilor Lui, sfinților martiri și celorlalți cuvioși ca unor prieteni ai Lui; Sionul îl venerăm ca pe un oraș al Lui, Nazaretul îl îmbrățișăm ca pe un sat al Său, iar Iordanul ca pe dumnezeiasca baie a Lui. Căci cu multă și de nespus afecțiune față de El venerăm și ne închinăm ca la un loc al lui Dumnezeu oriunde a pășit, a șezut, s-a arătat, s-a atins și a umbrit în genere, cinstind nu locul, nu casa, nici satul, nici orașul sau pietrele, ci pe Cel care în ele a trăit și S-a arătat, S-a făcut cunoscut în trup și ne-a eliberat din rățâcire, Hristos Dumnezeul nostru. De aceea pe Hristos și pătimirile Lui le întipărim în biserici, case și pietre, în icoane, pe pânze, pe haine și în orice loc, ca văzându-le încont nuu să ne

aducem aminte de ele și să nu le uităm, cum L-ai uitat tu pe Domnul Dumnezeuul tău. Și așa cum tu când te închini cărții Legii nu te închini naturii pergamentului și cernelii din ea, ci cuvintelor lui Dumnezeu care sunt în ea, tot așa și eu, când mă închin icoanei lui Hristos, nu mă închin naturii lemnului și culorilor — să nu fie! —, ci ținând portretul neînsuflețit al lui Hristos mi se pare că prin el îl țin și mă închin lui Hristos. Și așa cum Iacob, când a primit de la fiii lui haina pestriță a lui Iosif mânjită de sânge, a sărutat-o cu lacrimi și și-a pus-o pe ochii lui, și a făcut asta nu iubind-o sau cinstind-o pe ea, ci crezând că prin ea îl sărută și ține în mâni pe Iosif [cf. Fc 37, 31–34], tot așa și noi toți creștinii, când ținem să sărutăm icoana lui Hristos, a unui apostol sau martir, credem că ținem cu sufletul nostru pe Hristos sau pe martirul Lui. Spune-mi tu, care crezi că nu te închini la nimic făcut de mână de om sau creat, oare atunci când ți-a murit soția sau copiii și ai văzut un cufăr, o haină, o podoabă a lor, oare nu le-ai ținut, sărutat și muiat cu lacrimi? Și n-ai fost condamnat pentru asta, pentru că nu te-ai închinat la hainele lor ca la un Dumnezeu, ci prin sărutare ai arătat dorul față de cel îmbrăcat cândva în ele; fiindcă de multe ori îi îmbrățișăm/sărutăm și pe copiii și pe părinții noștri, care sunt creați și păcătoși, și nu suntem condamnați pentru asta, fiindcă nu-i sărutăm ca pe niște zei, ci prin sărutare ne arătăm afecțiunea naturală față de ei. Cum am spus de mai multe ori, la orice sărutare și orice închinare trebuie examinat scopul/intenția. Iar dacă mă învinuiești că mă închin lemnului crucii ca unui zeu, de ce nu-l învinuiești atunci pe Iacob care s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif [Fc 47, 31; Evr 11, 21]? Dar este evident că s-a închinat nu lemnului, ci prin lemn lui Iosif, la fel ca și noi prin cruce lui Hristos. Fiindcă Avraam s-a închinat și și-a plecat genunchiul la pământ și păgânilor care i-au vândut mormântul [Fc 23, 7–9], dar nu li s-a închinat ca unor zei. Și, iarăși, Iacob l-a binecuvântat pe Faraon [Fc 47, 7–10], care era un păgân și idolatru, dar nu l-a binecuvântat ca pe un zeu. Și, iarăși, căzând la pământ, s-a închinat lui Esau [Fc 33, 3], dar nu ca unui zeu. Vezi câte sărutări și închinări scripturistice⁶⁸ ți-am arătat și care n-au nici o condamnare? Și nu ești condamnat când o săruți în fiecare zi pe soția ta, poate indecentă și pătimașă, deși Dumnezeu nu ți-a poruncit nicăieri o sărutare trupească, dar când mă vezi pe mine sărutând icoana lui Hristos, a preacuratei sale mame sau a altui drept, te indignezi de îndată, sari blasfemiind și ne numești idolatri. Nu ți-e rușine, spune-mi, nu

⁶⁸ *Posous aspasmous kai proskynēseis graphikas.*

tremuri, nu roșești când mă vezi în fiecare zi demolând în toată lumea templele idolilor și construind templele martirilor? Dacă m-aș închina la idoli, de ce-i cinstesc atunci pe martiri, care au desființat idolii? Dacă cinstesc și slăvesc lemnele ca pe niște zei, cum îi cinstesc și slăvesc pe martiri, care au desființat statuile lor de lemn? Dacă slăvesc pietrele ca pe niște zei, cum cinstesc și mă închin martirilor și apostolilor care au zdrobit și distrus statuile lor de piatră? Cum cinstesc și laud, ridic biserici și țin sărbători pentru cei trei copii care nu s-au închinat în Babilon imaginii de aur [cf. Dn 3, 12]? Cu adevărat multă este împietrirea celor fărădelege, cu adevărat multă e orbirea iudeilor, multă lipsa lor de cinstire a lui Dumnezeu. Adevărul e nedreptățit de ei, Dumnezeu este insultat de limba nerecunoscătorilor iudei. De multe ori demonii au fost alungați de rămășițele și icoanele martirilor, și cu toate acestea insultându-le oamenii întinați le distorsionează, iau în râs și în batjocură. Câte umbriri, câte țâsniri și de multe ori curgeri de sânge nu s-au făcut din icoanele și rămășițele martirilor? Și cei nepricepuți cu inima [cf. Ps 75, 6] nu se lasă convinși văzându-le, ci socotesc basme și aiureli, deși văd în fiecare zi în toată lumea bărbați păgâni și nelegiuți, idolatri și ucigași, desfrânați și tâlhari împunși dintr-odată la inimă din pricina lui Hristos și a Crucii Lui, venind la recunoașterea adevărului, renunțând la toată lumea și lucrând toată virtutea. Spune-mi: cum suntem idolatri cei care ne închinăm și cinstim înseși oasele, țărâna, zdrențele, sângele și racla martirilor pentru că n-au sacrificat idolilor?

Iudeul a zis: Și cum atunci în toată Scriptura Dumnezeu poruncește să nu ne închinăm nici unei creaturi?

Creștinul a zis: Cerul și munții sunt creaturi ale lui Dumnezeu? Spune-mi!

El a zis: Evident.

Creștinul: Și atunci cum învață El: „Înălțați pe Domnul Dumnezeu vostru și vă închinați scăunelului de sub picioarele Lui, că sfânt este. Închinați-vă în muntele cel sfânt al Lui” [Ps 98, 5, 9]. Și iarăși zice: „Cerul e tronul meu, iar pământul scăunel sub picioarele mele” [Is 66, 1].

Iudeul: Dar nu te închini lor ca unor zei, ci prin ele Celui care le-a făcut.

Creștinul: Credincios e cuvântul acesta [cf. 1 Tim 1, 15]. Cunoaște deci că și eu prin cer și pământ, mare, lume, rămășițe, lăcașuri și cruce, prin îngeri, oameni și toată creația văzută și nevăzută și eu aduc închinare și venerare⁶⁹ numai Ziditorului, Stăpânului și Făcătorului;

⁶⁹ *Tēn proskynēsīn kai to sebas.*

căci nu prin ea însăși se închină creația Creatorului, ci prin mine povestesc cerurile slava lui Dumnezeu [cf. Ps 18, 2], prin mine se închină lui Dumnezeu luna, prin mine slăvesc pe Dumnezeu stelele, prin mine apele, ploile, roua și toată creația prin mine se închină și slăvește pe Dumnezeu. Și așa cum atunci când un bun împărat și-a confecționat cu propria mână o coroană multicoloră și de mare preț, toți cei legați cu adevărat de împărat sărută și cinstesc coroana, nu cinstind aurul sau perlele, ci cinstind creștetul aceluia împărat și mâinile lui atotînțelepte care au confecționat coroana, tot așa, omule, noroadele creștinilor, oricât de multe întipăriri ale crucii și icoanelor sărută, nu aduc venerarea lemnului sau pietrelor sau aurului sau imaginii supuse stricăciunii sau sicriului sau rămășițelor, ci prin ele aduc slava, sărutarea și venerarea lui Dumnezeu, Făcătorul lor și al tuturor. Căci cinstirea dată sfinților Lui urcă la El. De câte ori unii care au făcut să dispară și au insultat imagini imperiale n-au fost condamnați la pedeapsa ultimă ca unii care l-au insultat pe însuși împăratul, nu o scândură? Prin urmare, icoana a lui Dumnezeu este omul făcut după icoana/chipul lui Dumnezeu [cf. Fc 1, 26-27], mai ales cel care a primit locuirea Duhului Sfânt [cf. Rm 8, 11]. Și atunci în chip drept cine cinstește icoana robilor lui Dumnezeu și i se închină, slăvește casa Duhului Sfânt, căci zice: „Voi locui și voi umbla între ei” [Lv 26, 12; 2 Co 1, 16]. Să fie făcuți de rușine iudeii care s-au închinat împăraților lor sau străini, dacă îi denunță ca idolatrii pe creștinii! Noi creștinii ne înarmăm împotriva idolilor în fiecare oraș și sat, în fiecare zi și ceas cântăm psalmi împotriva idolilor, scriem împotriva idolilor, ne rugăm împotriva idolilor și demonilor. Și cum ne numesc atunci idolatrii iudeii? Unde sunt acum sacrificiile de oi, boi și copii aduse de ei idolilor? Unde sunt cărnurile arse, unde altarele și vărsările de sânge? Noi creștinii nu știm măcar ce ar putea fi un altar sau un sacrificiu. Păgânii numeau templele lor după niște oameni adulteri, ucigași, necurați și întinați, și divinizau idolii, nu numeau un altar sau templu cu numele unui profet sau sfânt martir. Fiindcă așa cum israeliții de la Babilon aveau instrumente, chitare și altele ca și babilonienii, și unele erau pentru slava lui Dumnezeu, altele pentru slujirea unor demoni [cf. Dn 3, 55-15; Ps 136, 2], tot așa să înțelegem lucrurile și cu imaginile păgânilor și creștinilor, pentru că aceia le foloseau la slujirea cultică a diavolului, iar noi spre slava lui Dumnezeu și aduce-rea-aminte de El [cf. Dn 3, 5-15; Ps 136, 2]. De altfel Dumnezeu ne-a făcut să auzim multe lucruri minunate prin lemn, numind un lemn al vieții și un lemn al cunoașterii [Fc 2, 9], iar altă plantă numind-o

sabek a pus-o ca iertare [Fc 22, 13]. Apoi cu un toiag l-a acoperit în valuri pe faraon [Ieș 14, 28], a despărțit marea [Ieș 14, 16], a îndulcit apa [Ieș 15, 25], a înălțat șarpele [Nm 28, 8], a rupt stânca și a făcut-o să scoată apă [Ieș 17, 6], și un lemn care a odrăslit în cort a întărit preoția lui Aaron [Nm 17, 6. 23]. Așa spune și Solomon: „Binecuvântat lemnul prin care se face dreptate” [Sol 14, 7], așa și Elisei, aruncând în Iordan un lemn a scos din el ca din iad fierul [4 Rg 6, 6] ca pe o prefigurare a lui Adam. Așa poruncește servitorului Său să scoale prin toiag pe copilul sunamitencei [4 Rg 2, 19]. Așadar, Dumnezeu Care a făcut minuni prin atâtea lemne nu poate, spune-mi, să lucreze minuni și prin cinstitul lemn al sfintei Cruci? Dacă a cinsti oasele e ceva lipsit de cinstirea lui Dumnezeu/păgânesc, cum atunci a strămutat [Moise] din Egipt oasele lui Iosif cu toată cinstirea [cf. Ieș 13, 19]? Cum s-a sculat un om mort atingându-se de oasele lui Elisei [4 Rg 13, 21]? Iar dacă Dumnezeu lucrează minuni prin oase, este evident că le poate face și prin icoane, pietre și prin multe altele. Fiindcă și Avraam n-a primit să îngroape trupul Sarei în morminte străine, ci într-un mormânt propriu [cf. Fc 23, 19] pentru cinstire. Și Iacob îl cinstește pe Dumnezeu printr-o piatră pe care o ridică și unge [Fc 28, 18] ca pe o prefigurare a lui Hristos, Piatra din capul unghiului [Ef 2, 20] și, iarăși, a numit martori ai lui împotriva lui Laban o grămadă de pietre [Fc 31, 46–48], iar Iisus al lui Navi a ridicat douăsprezece pietre ca aducere-aminte de Dumnezeu [Ios 4, 3–21]. Căci dacă în templul tău, iudeule, erau acei doi heruvimi sculptați care umbreau capacul chivotului mărturiei [Ieș 38, 6–8], iar un păgân idolatru ar fi intrat în templul tău și, văzându-i, le-ar fi reproșat iudeilor că și ei se închină unor idoli, ce cuvânt de apărare i-ai putea da despre cei doi heruvimi turnați, despre taurii, palmierii și leii sculptați, care erau atunci în templu? N-ai putea cu adevărat să-i spui decât acesta: „Nu le avem pe acestea în templu ca pe niște zei, ci pentru aducerea-aminte de Dumnezeu și de slava Lui avem acești heruvimi în templu.” Deci dacă acestea sunt așa, cum mă învinuiești cu privire la icoane? Îmi vei spune însă: „Dumnezeu a poruncit lui Moise să facă aceste sculpturi în templu.” Și eu spun asta. Dar, călăuzit de aici, Solomon a confecționat în templu [cf. 3 Rg 6, 23–29] mai multe lucruri, pe care Dumnezeu nu le-a poruncit, Cortul mărturiei nu le avea, nici templul pe care l-a văzut Iezechiel de la Dumnezeu [Iz 41, 17–20], iar Solomon n-a fost condamnat pentru asta, deoarece confecționase aceste forme spre slava lui Dumnezeu, ca și noi. Iar tu, iudeule, ai și altele spre aducerea-aminte și slava lui Dumnezeu: toiagul lui Moise, tablele confecționate de Dum-

nezeu [cf. *Ieș* 31, 18], rugul nears [cf. *Ieș* 3, 2], stâncă uscată izvorătoare de apă [cf. *Ieș* 17, 6], vasul cu mană [*Ieș* 16, 33], chivotul [*Dt* 10, 1-4], jertfelnicul [*Ieș* 38, 22], petalonul cu numele lui Dumnezeu [*Ieș* 36, 37], efodul care arată pe Dumnezeu [*1 Rg* 23, 9], cortul în care locuia Dumnezeu [*Ieș* 26, 1]. De ți-ai făcut răgaz odinioară închinându-te la ele și chemându-L pe Dumnezeu Cel peste toate și ți-ai fi adus aminte de El prin aceste mici icoane și întipăriri, și n-ai fi ținut vițelul [de aur; cf. *Ieș* 32, 4-8] și muștele [*4 Rg* 1, 2-16] peste tablele confecționate de Dumnezeu! De ai fi dorit și tu jertfelnicul sfânt și de aur, iar nu junincile Samariei [*3 Rg* 12, 28], toiagul care a odrăslit [*Nm* 17, 23], iar nu pe Astarte [*1 Rg* 11, 5. 33], care a pustiit cetatea ta! Dacă ai fi sărutat stâncă care a dat ploaie de la Dumnezeu [*Ieș* 17, 6; *Nm* 20, 11], iar nu pe Baal, zeul tău [*3 Rg* 16, 33; 18, 26]! De aceea însă nu te închini la toate acestea, vechiule Israel, pentru că nu L-ai iubit pe Dumnezeu din toată inima ta [*Dt* 6, 5]. Căci cine își iubește prietenul, împăratul și mai ales pe binefăcătorul său, atunci când vede fiul, toiagul, tronul, coroana, casa și robii lui, prin ei sau ele ține, sărută și cinstește pe binefăcătorul, și mai ales pe Dumnezeu. Când vezi deci creștini închinându-se crucii, cunoaște că aduc închinarea lui Hristos, iar nu lemnului. Pentru că dacă ar venera natura lemnului, s-ar închina negreșit și pomilor și dumbrăvilor, așa cum cândva și tu, Israele, te închiniai acestora, spunând pomului și lemnului: „tu ești dumnezeul meu” și „tu m-ai născut” [*Ir* 2, 27]. Încă o dată, noi nu spunem crucii, nici chipurilor/formelor sfinților: „Sunteți dumnezeii noștri.” Fiindcă nu sunt niște zei ai noștri, ci asemănări și icoane ale lui Hristos și ale sfinților Lui puse înainte și închinare pentru aducerea-aminte, cinstirea și frumusețea bisericilor. Căci cine cinstește pe martir, cinstește pe Dumnezeu, cine se închină mamei Lui și aduce cinstirea Lui, și cine cinstește pe apostol, cinstește pe Acela care L-a trimis. De ai fi făcut și icoane ale lui Moise și profeților și te-ai fi închinat în fiecare zi în ele lui Dumnezeu Stăpânul lor, iar nu imaginii de aur a lui Nabucodonosor [*Dn* 3, 1 ș.u.]! Cum nu ți-e rușine punându-te în mișcare și înarmându-te asupra mea învinuindu-mă despre icoane și cruce, când Avraam s-a închinat unor idolatri [*Ieș* 18, 7], Iacob lui faraon [*Fc* 47, 7], iar Daniel lui Nabucodonosor [*Dn* 2, 46]. Dacă pentru unele binefaceri aceștia, care sunt profeți și drepti, s-au închinat acestora pe pământ, deși erau idolatri, te năpustești asupra mea, care mă închin crucii și portretelor sfinților, plecând de la care prin ei mi se dau de la Dumnezeu mii de lucruri bune? Căci cine se teme de împărat nu-l necinstește pe fiul său. Iar cine se teme de Dumnezeu negreșit cinstește,

venerează și se închină ca unui Fiu al lui Dumnezeu și lui Hristos Dumnezeu nostru, și întipăririi crucii Lui și portretelor sfinților Săi. Lui I se cuvine slava împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.⁷⁰

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Acest părinte, care a fost citit, s-a distins în chip cuviincios și sfânt într-unul din orașele Ciprului, și avem multe cuvinte de laudă și la solemnități scrise de el, între care și la Schimbarea la chip a Mântuitorului nostru. A scris și Viața lui Ioan, arhiepiscopul Alexandriei, cel Milostiv, încă și a lui Simeon cel Scrântit și alte câteva, și în toate discursurile lui e cunoscut ca ortodox. A înflorit pe timpul împăratului Mauricius⁷¹.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al scaunului apostolic al Orientului, a zis:

— Este evident că așa stau acestea spre slava sus-zisului părinte — căci locțiitorii preasfântului papă au adus sfântului sinod cartea lui —, precum și, mai ales, că a dovedit pe larg primirea și închinarea sfintelor icoane.

Tot Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al scaunului apostolic al Orientului, a zis:

— Această carte, cinstiți frați, am găsit-o în Orașul imperial la domnul Procopie silențiarul și, aflând-o, m-am bucurat foarte tare, pentru că în Orient avem un exemplar întru totul identic. În ea fericitul Anastasie învață despre diferența închinării și, dacă poruncește sfântul sinod, să fie citită.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Și luând-o Ștefan, preaevlaviosul monah, a citit

din scrisoarea sfântului Anastasie, episcopul Orașului lui Dumnezeu [Antiohia]⁷², către un avocat, prin care i-a răspuns la o nedumerire care i-a fost prezentată de acesta, al cărei început este:

„Dacă numai celui care are înțelepciune i se va socoti înțelepciune [cf. Pr 17, 28]”, iar după altele:

Și nimeni să nu se poticnească de sensul închinării, fiindcă ne închinăm și la oameni și la sfinții îngeri, dar nu le aducem slujbă cultică, căci zice Moise: „Domnului Dumnezeului tău să I te închini și Lui singur să-I aduci slujbă” [Mt 4, 10; cf. Dt 6, 13]. Vezi cum la „să-I aduci

⁷⁰ Ed. critică V. Déroche, 1994; și Ioan Damaschinul, *Cuvântul* I, 54; II, 50; I, 56; II, 52 și III, 84, 86–89.

⁷¹ Împăratul Mauricius, 582–602; Leontie a activat însă sub împărat Heraclios, 610–641.

⁷² Anastasie I, patriarh al Antiohiei în anii 559–570 și 598–609.

slujbă” i-a adăugat „Lui singur”, dar lui „să I te închini” nicidecum; astfel că închinarea⁷³ e cu putință — căci închinarea e evidențierea unei cinstiri⁷⁴ —, dar aducerea unei slujbe⁷⁵, nicidecum, nici rugăciunea. Acestea le va spune cineva cu referire la primul, al doilea însă e supus opiniilor celor mulți, dacă n-a făcut încă experiența lecturii interioare.⁷⁶

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să vedem ce spune părintele despre închinare.

Sfântul Sinod a zis:

— A arătat o diferență a închinării, fiindcă atunci când a zis: „Domnului Dumnezeuului tău să I te închini și Lui singur să-I aduci slujbă”, la „să-I aduci slujbă” a adăugat „Lui singur”, dar la închinare nu. Acel pseudo-sinod⁷⁷ a luat acest pasaj ca îndreptățire, dar este evident că l-a luat într-un sens lipsit de cinstirea lui Dumnezeu⁷⁸.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar iată cum îl interpretează atotînțeleptul părinte; iar ceea ce a pus la mijloc — acel „căci închinarea e evidențierea unei cinstiri” — ne duce pe toți, chiar și pe cei ce se opun polemic, la primirea și închinarea icoanelor. Prin urmare, toți cei care mărturisesc că cinstesc sfintele icoane, dar refuză închinarea, sunt demascați de sfântul părinte că o spun în chip ipocrit. Căci într-adevăr cei care nu primesc închinarea, care e un semn de cinstire⁷⁹, se arată făcând contrariul, ceea ce e o necinstire.

Leon, preacuviosul episcop al Foceii, a zis:

— Potrivit este a spune împreună cu profetul [David]: „Întors-ai spre bucurie plânsul meu, rupt-ai pânda mea de sac și m-ai încins cu veselie” [Ps 29, 12]; căci dumnezeieștile Scripturi au întors mințile noastre de la toată lipsa de cinstire a lui Dumnezeu⁸⁰ și ne-au umplut de cunoaștere și știință dumnezeiască.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a dat o carte a sfântului Anastasie, episcopul Orașului lui Dumnezeu [Antiohia], pe care primind-o, Ștefan, preaevlaviosul diacon și notar, a citit

⁷³ *Proskynein*.

⁷⁴ *Timēs gar emphasis estin hē proskynēsis*.

⁷⁵ *Latreuein*.

⁷⁶ PG 89, 1405–1408. Pasaj păstrat numai în florilegiile iconofile.

⁷⁷ Hieria, 754.

⁷⁸ *Asebōs*.

⁷⁹ *Proskynēsis symbolon timēs*.

⁸⁰ *Asebeias*.

din *Cuvântul despre sabat* al sfântului părintelui nostru Anastasie⁸¹

către Simeon, episcopul Bostrei, al cărui început este:

„Dacă potrivit cuvântului și cum spui și tu trebuie să-i întrebi pe părinți, dar și pe bătrâni” [Dt 32, 7], și după puține:

Fiindcă așa cum în absența împăratului e închinată în locul său imaginea/icoana lui, în prezența lui e de prisos părăsirea originalului și închinarea la imaginea lui; totuși, chiar dacă nu este închinată în prezența celui din pricina căruia este închinată, nu trebuie să fie necinstită.

Și după puține:

Căci așa cum cel care e insolent față de imaginea împăratului e supus unei pedepse drepte ca unul care a necinstit de fapt pe împărat, deși imaginea nu e altceva decât lemn și culori amestecate cu ceară, în același mod cine necinstește întipărirea cuiva își raportează insulta la însuși acela a cărui întipărire este.⁸²

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și loctiitor al arhierieilor orientali, a zis:

— Ne-a arătat părintele că în absența împăratului imaginea lui e cinstită, nu necinstită. Astfel încât, chiar dacă acum Stăpânul a toate Iisus Hristos nu e prezent în chip sensibil cu noi — căci este nevăzut pentru ochii trupului nostru, dar ca Dumnezeu e prezent pretutindeni —, icoana Lui trebuie cinstită, așa cum a sugerat părintele și în cazul împăratului.

Grigorie, preaevlaviosul monah și egumen al mănăstirii lui Ormisdas, a adus o carte a sfântului Sofronios, pe care luând-o Ștefan, preaevlaviosul monah, a citit

din *Lauda la sfinții Kyr și Ioan a cuviosului părintelui nostru Sofronios, arhiepiscopul Ierusalimului*⁸³:

Alții să cinstească astfel pe sfinți trâmbițând în multe feluri darurile lor și vestind în multe moduri binefacerile lor: unii prin ridicările unor lăcașuri înalte, alții prin podoabe de marmure multicolore, alții prin compoziții în pietricele de aur scânteietor, alții prin strălucite capodopere ale unor pictori, alții cu dedicări în aur și argint, iar alții cu țesături de mătase și brocart. Simplu spus, toți să se întrecă în

⁸¹ Același Anastasie I al Antiohiei

⁸² PG 89, 1405. Pasaj păstrat numai în florilegiile iconofile și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* IV, 66 și III, 127.

⁸³ Sofronios, 570–638, din 634 patriarh al Ierusalimului.

cinstirea martirilor, cu câte resurse și dispoziție are fiecare, și să năzuiască să se biruie unii pe alții în aceste lucruri, arătând afecțiunea față de sfinți care este în ei și luând cele nevestejite în locul celor stricăcioase [1 Ptr 5, 4], în locul celor vremelnice cele care nu au sfârșit; căci cu astfel de daruri obișnuiesc să răsplătească cei dumnezeiești pe cei îndrăgostiți de ei.⁸⁴

Din scrierea aceluiași părinte, a 36-a minune a acelorași sfinți, al cărei început este: „Aud că Alexandria, metropola Egiptului și Lydiei”, și după altele:

Ajungând deci noi la un templu desăvârșit, cu înfățișare înfricoșătoare și suprastrălucitoare, care atingea prin înălțimea lui înseși cerurile, intrând înăuntru lă am văzut o icoană foarte mare și minunată având în mijlocul ei desenat în culori pe Hristos, pe Mama lui Hristos și Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioară Maria în stânga, iar în dreapta pe Ioan Botezătorul și Înainte-mergătorul Mântuitorului, pe Care L-a vestit dinainte prin săltările în pântec [Lc 1, 41], căci deși grăia înăuntru, nu era auzit, și pe unii din slăvitul cor al apostolilor și profeților și din ceata martirilor; împreună cu care erau și martirii Kyr și Ioan care, stând înaintea icoanei cădeau la pământ plecându-și genunchii stăpânului, atingându-și capetele de podea și pledând ca niște ambasadori pentru vindecarea tânărului.

Și după altele:

Și venind a treia oară la icoană, se foloseau de purtările și vorbele dinainte. Și după ce s-au rugat mult timp și zăcând jos strigau doar: „Poruncește, Stăpâne!” , îndurându-se până în măruntaie ca un milostiv, Hristos a făcut un semn și a zis din icoană: „Dați-i-o!” și sculându-se de jos, martirii au mulțumit mai întâi lui Hristos, Dumnezeuul nostru, pentru că auzise cererea lor, după care bucuroși și voioși îmi spun: „Iată, Dumnezeu ți-a dat harul său. Intră deci în Alexandria și dormi postind în marele tetrapylon. Și luând într-o sticlucă puțin din untdelemnul candelii aprinse sus, înaintea icoanei Mântuitorului, iarăși fără să guști nimic, adu-l aici; și ungându-ți cu el picioarele vei avea darul sănătății.”

Și după altele:

⁸⁴ PG 87/3, 3389BC. Kyr și Ioan, populari martiri militari din Egipt, venerați într-un sanctuar de lângă Alexandria.

Iar el sculându-se după ce a dormit, ia untdelemnul din candelă și vine la sanctuarul sfinților. Ajuns aici, și-a uns, cum i s-a poruncit, mâinile și picioarele și îndată boala l-a lăsat și și-a recăpătat puterile înzdrăvenindu-se.⁸⁵

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Spune că și dedicările picturilor, și cele ale celorlalți artiști sunt dovădite a fi pentru frumusețea sfintelor case [lăcașuri].

Toma, preacuviosul monah și presbiter al arhieriei orientale, a zis:

— Această icoană, cinstiți părinți, stă până acum în tetrapylon și vindecă tot felul de boli.

Sfântul Sinod a zis:

— Slavă lui Dumnezeu, Care săvârșește minuni prin sfintele icoane.

Eustatie, preaevlaviosul monah presbiter și egumen al mănăstirii lui Maximian, a zis:

— Și eu, sfinți părinți, aduc o carte a aceluiași sfânt părinte, o scriere care conține viețile multor sfinți bărbați, și să fie cum va agree adunarea voastră.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Și luând-o, Ștefan monahul a citit

din *Pajiștea* [duhovnicească] a aceluiași părinte Sofronios⁸⁶:

Spunea avva Teodor Aeliotul⁸⁷ că era în Muntele Măslinilor un zăvorât foarte mare luptător, dar îl războia demonul desfrânării. Într-una din zile deci, cum îl ataca strașnic, bătrânul a început să se plângă și să spună demonului: „Până când nu-mi dai pace? Depărtează-te odată de la mine. Ai îmbătrânit împreună cu mine.” Și demonul i se arată înaintea ochilor zicând: „Jură-mi că nu vei spune nimănui ceea ce-ți voi spune și nu te voi mai război.” Și i-a jurat bătrânul: „Pe Cel ce locuiește în cele mai înalte, nu vei spune cuiva cele pe care mi le spui.” Atunci demonul îi spune: „Să nu te mai închini acestei icoane, și nu te voi mai război.” Icoana avea întipărită pe Stăpâna noastră, sfânta Maria Născătoarea de Dumnezeu purtând pe Domnul nostru Iisus Hristos. Zice zăvorâtul demonilor: „Lasă-mă să mă gândesc.” A doua zi deci l-a anunțat pe avva Teodor Aeliotul,

⁸⁵ PG 87/3, 3548BC; 3557C–3560D și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* III, 132.

⁸⁶ *Leimonarion* 45; PG 87, 2900BD și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* I, 64; II, 67; III, 13.

⁸⁷ Din Ierusalim, al cărui nume roman oficial era Aelia.

care locuia atunci în Lavra Faran; el a venit și i-a povestit toate. Iar bătrânul îi zice zăvorâtului: „Cu adevărat, avvo, ai fost făcut de rușine, că ai jurat demonului. Dar bine ai făcut că ai spus. Îți este mai de folos să nu rămâni în acest oraș bordel în care să nu fii intrat decât să tăgăduiești închinarea la Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos împreună cu Mama Lui în icoană.” Sprijinindu-l deci și dându-i putere prin multe cuvinte, s-a dus la locul lui. I se arată deci iarăși demonul zăvorâtului și-i spune: „Ce e, răule bătrân? Nu mi-ai jurat că nu vei spune nimănui? Cum ai spus toate celui ce a venit la tine? Îți spun, răule bătrân, că în ziua judecății vei fi predat că ți-ai călcat jurământul.” I-a răspuns zăvorâtul zicând: „Ce am jurat am jurat, și că mi-am călcat jurământul știu. Dar mi-am călcat jurământul jurând pe Stăpânul și Făcătorul meu, iar pe tine nu te ascult.”

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Ca niște lăntișoare de aur așa sunt de Dumnezeu purtătorii noștri părinți, vorbind cu un glas pentru închinarea la sfintele icoane.

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și loctiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Și altceva sugerează cuvântul părintelui nostru Sofronios: că e de folos ca acela care a jurat să-și calce jurământul decât să-și păzească jurământul spre desființarea veneratelor icoane. Spunem asta pentru că unii astăzi se scuză cu un jurământ.⁸⁸

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Pentru că aceștia știu bunătatea lui Dumnezeu, că-i primește pe cei ce se pocăiesc, de aceea a poruncit să încalce jurământul lipsit de cinstirea lui Dumnezeu. Și acum cei care au jurat în erezia aceasta, dacă n-au făcut alt păcat, pretextul lor e întemeiat și pot spune ceva; dar dacă au căzut și în alte păcate, trebuie să-L facă milostiv și înduplece pe Dumnezeu pentru lăsarea păcatului ilicit.

Teodor, preacuviosul episcop al Subriteii, a zis:

— Corifeul apostolilor Petru a tăgăduit, dar pocăindu-se a fost primit [cf. Mt 26, 70 și In 21, 15].

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Irod și-a ținut jurământul, dar a pierit [cf. Mt 14, 7. 9], iar Petru a tăgăduit cu jurământ, după care, ieșind și lăcrimând, s-a mântuit [Mt 26, 74-75]. Căci bunul Dumnezeu iartă orice păcat, dacă se pocăiește cineva din tot sufletul.

⁸⁸ Jurământul iconomah impus de Constantin V ca test de loialitate.

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne, așa ne învață sfânta Scriptură.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Liderul teologhisirii, sfântul Ioan, a zis: „Copilașilor, dacă spunem că păcat nu avem, suntem mincinoși.” Deci, dacă-L rugăm pe Dumnezeu pentru păcatele noastre, ni se face milostiv și trece cu vederea greșelile noastre [1 In 1, 8–9].

Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— De multă teamă suntem ținuți, stăpâne, pentru că am făcut foarte multe rele și avem nevoie de o intensă pocăință și mărturisire.

Leon, preacuviosul episcop al Foceii, a zis:

— Scris este: „Jurământ mincinos să nu iubiți” [Za 8, 17]; de aceea jurământul nostru mincinos va fi lăsat deoparte ca neavând nici o tărie.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și locțiitor al arhieriei orientale, a zis:

— Dacă porunciți, să se cerceteze acum cele privitoare la jurământ.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— S-au spus deja cele privitoare la acesta. Iar dacă vrea cineva mai mult, să se cerceteze în altă investigație. Acum să ne ținem însă de cele puse înainte.

Teodosie, preaiubitul de Dumnezeu diacon monah și notar, a citit

din Minunile sfinților Cosma și Damian:

Un alt bărbat foarte blând avea o fistulă în gambă și deși folosise multe terapii, supunându-se și bisturiilor medicilor, a fost cincisprezece ani nenorocit de această suferință și biruit de ea. Boala sporise mai mult, fistula având patru orificii din care ieșea lichidul adunat, de multe ori curgând de acolo lichidul care intra în corp. Și pentru că medicii ziceau că e stăpânit de boală și nu se găsește mână de om care să-l poată ajuta în suferința sa, bărbatul a deznădăjduit de el însuși și a fost sfătuit de mulți să se ducă la sfințita casă a sfinților slujitori ai lui Dumnezeu Cosma și Damian. Și plănuiind el să facă asta, căci nevoia ne dă multe sfaturi, îi vede în vis pe sfinți zicându-i: „Vino la noi și vindecă-te!” Încurajat, așadar, de îndemnul sfinților, ajunge la slăvita lor casă. Și în fiecare zi nu slăbea să-i înduplece să-l scape de suferință. Și cum a trecut un timp și n-a primit nici o vizită, în cele din urmă ieșind în porticul din fața casei sfinților și privind la icoana Mântuitorului ridicată în colonada din dreapta — în ea era desenată sfânta Maria Născătoarea de Dumnezeu și sfinții slujitori ai lui Hristos, Cosma și Damian, și unul din marii bărbați pe nume Leontie —, fă-

când cereri intense și plângând cu amar multe ceasuri să-i înduplece pe sfinți, s-a dus în locul patului său. Și vede noaptea venind la el pe slujitorii lui Hristos, Cosma și Damian, având-o în mijlocul lor pe Fecioara cea plină de har [cf. Lc 1, 28] și spunându-le: „Acesta este! Ajutați-l repede!”⁸⁹

Tot el a citit

din aceleași *Minuni* despre femeia lui Constantin din Laodiceea:

S-a întâmplat ca un bărbat aflat în serviciul imperial, pe nume Constantin, foarte credincios și care nu lăsa niciodată afecțiunea față de slăviții sfinți Cosma și Damian, să plece din acest de Hristos iubitor Oraș imperial cu serviciul. În fiecare călătorie a sa între străini purta cu sine pentru siguranță cu credință o întipărire a sfinților într-o ico-niță. Venind în orașul Laodiceea, supranumit și Trinitaria, și trăind el un anumit timp cu ordinele încredințate lui, a încheiat o căsătorie legitimă. După puține zile însă femeia unită cu el prin căsătorie s-a îmbolnăvit, crescându-i un abces pe obrazul stâng și purtată de dureri cumplite producea bărbatului ei nu mici chinuri. Acesta mângâindu-și femeia și având multă experiență a sfinților, dar uitând că potrivit obiceiului său îi purta cu el, îi spunea: „Ce-ți voi face? Sunt între străini. Dacă aș fi în orașul meu, aș lua icoana de ceară a stăpânilor mei, sfinții Cosma și Damian, și îndată chinurile tale ar înceta și boala ți s-ar vindeca.” Iar ea, fiind credincioasă și uimită de rapiditatea tămăduitoare a sfinților și rugându-se să se învrednicească după întoarcerea lor de închinarea în slăvita și vestita lor casă, rănită numai din auzire de dorul sfinților, s-a liniștit. Și cuprinsă de somn în noaptea următoare, vede pe acești mari și înfricoșători medici ai lui Hristos, Cosma și Damian, în figura în care sunt întipăriți stând lângă patul ei și spunându-i: „Ce ai? De ce ești în luptă? De ce aduci necazuri bărbatului tău? Suntem aici împreună cu voi. Nu-ți fă nici o grijă!” Și spunându-i acestea, s-au îndepărtat. Iar ea, trezindu-se, l-a întrebat pe soțul ei vrând să afle de la el figurile sfinților Cosma și Damian sau cum sunt reprezentați și în ce ținută are loc venirea lor pe lângă bolnavi. Iar după ce bărbatul i-a vestit figura lor, povestindu-i și harismele lor, a consimțit cu soțul ei în privința înfățișării, dar i-a spus și celelalte spuse ei în vedenii de către sfinți. Iar bărbatul, reamin-

⁸⁹ Ed. Deubner, 1907, p. 173–174. Centrul cultului lor era la mănăstirea Cosmidion de pe Cornul de Aur din Constantinopol.

tindu-și plecând de la povestire că avea la subțiori întipărirea sfinților într-o iconiță, scoțând-o de îndată a arătat-o femeii. Iar ea, văzând-o, i s-a închinat și a cunoscut că într-adevăr sfinții erau acolo împreună cu ei potrivit glăsurii lor.⁹⁰

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al arhieriei orientale, a zis:
— Ni s-a dovedit limpede că prin icoane sfinții apar făcând minuni; căci prin icoana lor au apărut femeii, vindecând-o.

Manzon, preacuviosul episcop al Pracaneii, a zis:

— După ce anul trecut am plecat din Orașul imperial și m-am dus în orașul meu, care e în serviciul vostru⁹¹, am căzut într-o neputință foarte grea, încât i-am adunat pe cei ai mei ca să-mi fac testamentul. Și ținut fiind de boală, am pus de s-a adus augusta icoană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos și am zis: „Doamne, dă-mi har prin sfinții Tăi! Vizitează-mă!” Și îndată ce am pus această augustă icoană pe membrul care suferea, boala s-a dus și m-am făcu sănătos.

Și sculându-se Teodor, preacuviosul episcop al Seleuciei, a zis:

— Acest lucru ne-a fost făcut cunoscut și nouă, căci suntem vechi.

Și Teodosie, diacon monah și skevofilax al sfințelor case de rugăciuni ale patriarhiei, a citit

din *Minunile* acelorași despre femeia care avea colici:

Frumos strigă preaințeleptul Pavel, stâlpul și dascălul Bisericii, că „nădejdea nu face de rușine, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre” [Rm 5, 5]. Această nădejde având-o o femeie credincioasă, izbăvită din neputințe grele în chip diferit prin slăviții sfinți Cosma și Damian, își făcea nelipsită amintirea mulțumirii adreseate lor, venind încontinuu în minunata lor casă și dându-i datoria cinstirii; simplu spus, nu se sătura să-i aibă în fiecare zi și în gândire pe marii și minunații sfinți Cosma și Damian, ci i-a zugrăvit pe tot zidul casei ei, nesăturându-se de vederea lor. Din dorul ei covârșitor a făcut și acest lucru. Și nimeni să nu suspecteze asta, necredincioșilor, căci incredibilul este peste tot judecat ca neacuzabil când este spre folosul sufletului: i s-a întâmplat să zacă în casa ei bolnavă cuprinsă de dureri intestinale care nu cedau, zvârcolindu-se pe pat

⁹⁰ Ed. Deubner, p. 132-134.

⁹¹ Pracaneea din Isauria se afla pe teritoriul fostei dieceze a Orientului, așadar pe teritoriul canonic al patriarhiei Antiohiei.

și având dureri neîncetate și nu era nici oprire a durerilor din ea. Aceasta întâmplându-se, s-a nimerit să se afle peste puțin timp singură. Și cum s-a văzut în primejdie, a coborât târându-se din pat și ajungând la locul în care pe zid erau zugrăviți acești atotsfinți, folosindu-se de credința ei ca de un baston și îndreptându-se, răzând cu unghiile mâinilor din tencuială și aruncând-o în apă a băut amestecul și îndată s-a făcut sănătoasă, durerile care erau în ea încetând prin vizitarea sfinților. Și după ce s-a însănătoșit a venit în această mare casă, mulțumind Stăpânului Dumnezeu Care a dat atâtea haruri sfinților Lui, și a povestit tuturor vindecarea care i s-a făcut în acest chip prin intermediul sfinților.⁹²

Simeon, preaevlaviosul monah presbiter și egumen al mănăstirii Chora, a dat o carte, pe care primind-o Nichita, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar al biroului sfintei patriarhii, a citit

din Cuvântul sfântului părintelui nostru Ioan Hrisostom
la vasul de spălat:

Toate s-au făcut pentru slava lui Dumnezeu și folosul nostru: norul în serviciul ploii, pământul pentru abundența roadelor, marea pentru generosul câștig al negustorilor; toate slujesc ție, omului, sau mai bine zis chipului/icoanei [cf. Fc 1, 26] Stăpânului. Fiindcă nici atunci când intră în oraș efigiile și imaginile împăratului și magistrații și noroadele le întâmpină cu aclamări, nu cinstesc scândura, nici desenul în ceară topită, ci portretul împăratului; așa și creația nu arată respect față de figura pământească, ci față de portretul ceresc.⁹³

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cărțile citite sunt din lăcașul Sfinților doctori fără de arginți [Cosma și Damian] care e în de Dumnezeu păzitul Oraș imperial, iar clericii de acolo ni le-au adus și ne-au rugat ca să le citim în sfântul Sinod.

Sfântul Sinod a zis:

— Și eram datori să punem să fie citite, fiindcă au fost aduse spre folosul nostru al tuturor.

Petru, preaevlaviosul citeț și notar al sfintei patriarhii, a citit

⁹² Ed. Deubner, p. 137–138.

⁹³ (Ps.) Hrisostom [= Severian al Gabalei], ed. Wenger, 1967, p. 226. Ioan Damaschinul, Cuvântul III, 122.

din al patrulea Cuvânt împotriva arienilor
al sfântului Atanasie [cel Mare]:

Acest lucru îl va putea înțelege mai îndeaproape cineva plecând de la exemplul imaginii/icoanei împăratului. Fiindcă în imaginea împăratului este înfățișarea și forma lui⁹⁴, iar în împărat este înfățișarea care este în imagine. Dar asemănarea împăratului în imagine este invariabilă, astfel încât cine vede imaginea vede în ea pe împărat, și, iarăși, cine vede pe împărat recunoaște că acesta e cel din imaginea lui. Prin faptul că asemănarea nu variază celui ce vrea să vadă după icoană pe împărat, imaginea i-ar putea spune: „Eu și împăratul una suntem, fiindcă eu sunt în acela și acela în mine, și ceea ce vezi în mine aceasta vezi și în acela, iar ceea ce ai văzut în acela, aceasta vezi și în mine.” Prin urmare, cine se închină icoanei se închină în ea împăratului, pentru că icoana e forma și înfățișarea aceluia.⁹⁵

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Însăși natura lucrurilor învață că cinstirea icoanei trece la prototipul ei, la fel și necinstirea. Iar părintele a luat acum drept exemplu cele citite.

Epifanie, preaiubitul de Dumnezeu diacon al bisericii Cataniei și locțiitorul lui Toma, preaevlaviosul episcop al Sardiniei, a zis:

— Exemplele sunt luate din lucrurile recunoscute, cum a luat și de Dumnezeu grăitorul părinte imaginea împăratului.

Nichita, preaevlaviosul diacon și notar, a citit

din capitolul 17 din cele 30 de capitole *Despre Sfântul Duh*
către Amfilohie, ale sfântului Vasile [cel Mare]:

Împărat se numește și imaginea/icoana împăratului, și nu sunt doi împărați. Fiindcă nici imperiul nu se rupe, nici slava nu se împarte. Căci așa cum stăpânirea și autoritatea imperială este una, tot așa și slăvirea de la noi este una, nu multe, întrucât cinstirea imaginii/icoanei trece spre prototipul/originalul ei.⁹⁶

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Cartea aceasta pe care o avem în mâini, am adus-o din Orient și cerem să fie citită.

⁹⁴ *En tē eikoni to eidos kai hē morphē.*

⁹⁵ Atanasie cel Mare, *Contra arienilor* III, 5; PG 26, 329D–332B și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* III, 114.

⁹⁶ Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh* 17; PG 32, 149C și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* I, 35; II, 31; III, 48.

Constantin, preaevlaviosul diacon și notar, a citit

din Cuvântul sfântului Vasile *împotriva sabelienilor, a lui Arie și a anomeilor*, al cărui început este: „Iudaismul se luptă cu elenismul/păgânismul, și amândouă cu creștinismul”, și după altele:

Cuvântul adevărului a evitat contradicțiile care vin din ambele părți. Fiindcă acolo unde obârșia este una, una este și ceea ce iese din ea, și unde arhetipul/originalul este unul, una este și imaginea/icoana, rațiunea unității nu e lezată, pentru că Fiul, existând născut din Tatăl și întipărint în chip natural în Sine Însuși pe Tatăl, ca icoană a Lui are invariabilitatea, iar ca născut din El salvează consubstanțialitatea. Fiindcă nici cine primește în piață imaginea imperială și numește împărat pe cel din tablou, nu mărturisește doi împărați: imaginea și cel a cărui imagine este aceea, nici dacă arătând pe cel desenat în tablou ar spune: „Acesta e împăratul”, n-ar lipsi prototipul/originalul de apelativul de împărat, ci i-a întărit mai mult aceleia cinstirea prin recunoașterea lui.⁹⁷

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Acel pseudo-sinod⁹⁸ a trâmbițat că cine se închină icoanei lui Hristos divide pe Hristos în doi și cine vede icoana și spune sau scrie pe ea „Acesta e Hristos” divide pe Hristos. Lucru lipsit de minte; fiindcă purtătorul de Dumnezeu Vasile [cel Mare], ca luminător și învățător al Bisericii lui Dumnezeu și inițiat de Duhul Sfânt în cele dumnezeiești, a zis că cinstirea icoanei trece la prototipul ei și cine privește la imaginea împăratului vede în ea pe împăratul, iar cine se închină ei nu se închină la doi împărați sau vede doi împărați, ci un împărat. Fiindcă părintele a spus cu claritate că împărat se numește și imaginea împăratului, și nu sunt doi împărați. Astfel încât cine se închină icoanei și spune „Acesta e Hristos Fiul lui Dumnezeu” nu greșește. Este evident însă că Hristos este Fiul adevărat al lui Dumnezeu și de un tron cu Tatăl și este în ceruri împreună cu trupul Său. Dar prin icoana care apare din culori este închinată și slăvită stăpânirea Lui și venim la aducerea-aminte a venirii Lui pe pământ. De unde părintele a dovedit că nu sunt două închinări, ci una singură și atât a icoanei cât și a arhetipului a căruia este icoana.

Petru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, papa Romei celei Vechi, au adus o carte pe care primind-o,

⁹⁷ Vasile cel Mare, *Omilia* 24, 4; PG 31, 600B și 605D–608A.

⁹⁸ Hieria, 754.

Dimitrie, preaiubitul de Dumnezeu diacon și skevofilax al preasfintei Mari Biserici, a citit o

*Scrisoare a celui între sfinți părintelui nostru Vasile
către Iulian Apostatul:*

Potrivit nepătatelor credințe a creștinilor primită moștenire de la Dumnezeu, mărturisesc și sunt de acord să cred într-un Dumnezeu Atoatețitor, Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul, Dumnezeu Duhul Sfânt; mă închin și slăvesc cele trei un Dumnezeu. Mărturisesc și economia în trup a Fiului și Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria care L-a născut. Primesc și pe sfinții apostoli, profeți și martiri, și-i chem în implorarea către Dumnezeu ca prin ei, adică prin mijlocirea lor, milostiv să-mi fie Dumnezeu prietenul oamenilor și să mi se facă și mi se dea răscumpărare greșelilor. De aceea cinstesc și mă închin și portretelor icoanelor lor, acest lucru fiind predat în chip extraordinar de sfinții apostoli, și nu interzis, ci ele fiind reprezentate în toate bisericile noastre.⁹⁹

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu diacon al bisericii Sfinților și atotlăudaților Apostoli, a citit

din *Viața lui Simeon Stâlpanicu*¹⁰⁰ a lui Teodoret al Cyrului¹⁰¹, al cărei început este: „Simeon, foarte marea minune a lumii”, și după altele:

Se spune astfel că în marea Roma acest bărbat a ajuns să aibă multă faimă, încât pe toate porțile atelierelor s-au pus mici icoane cu el care le ofereau o pază și siguranță.¹⁰²

Iosif, preaevlaviosul monah și egumen al mănăstirii lui Heraclios, a zis:
— Și eu, păcătosul, port cu mine o carte care cuprinde viața sfântului Simeon din Muntele Minunat, și fie cum porunciți.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se citească.

Și luând-o Cosma, preaiubitul de Dumnezeu diacon și cubiclisios, a citit

⁹⁹ Epistolă vasiliană (nr. 360) apocrifă, păstrată numai în florilegiile iconofile citate de Ioan Damaschinul (I, 35; II, 31 și III, 48), de Actele Sinodului Ecumenic VII și ulterior de apărătorii icoanelor din secolul IX, sfinții Teodor Studitul și Nichifor Mărturisitorul.

¹⁰⁰ Sfântul Simeon Stâlpanicu, 390–459.

¹⁰¹ Teodoret al Cyrului, 393–460.

¹⁰² Teodoret, *Istorie iubitoare de Dumnezeu* 26, 11; PG 82, 1473A și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul III*, 55.

din *Viața sfântului părintelui nostru Simeon din Muntele Minunat*¹⁰³, capitolul 118, despre femeia fără copii din Rosopolis și care era ținută de un demon violent și care tămăduită fiind și făcând copii a pus în casa ei icoana dreptului, care lucra mari minuni:

Era o femeie în Rosopolisul Ciliciei, pe numele ei Teotecna, care locuia de douăzeci de ani cu un bărbat și n-avea copil. S-a întâmplat să fie chinuită din copilărie și de un demon și avea limba împietrită. Bărbatul ei, neputând suporta starea ei nenorocită, a trimis-o de la casa lui, neavând relații cu altă femeie timp de patru ani. Găsind deci aceea o caravană, a fugit la dreptul [Simeon]. Cum l-a văzut însă demonul, îndată scrâșnea și era chinuit în fața lui, văzând împreună cu femeia icoana lui duhovnicească grăind cu glas omenesc: „Te separ de ea, duh rău și necurat, și se va întoarce la bărbatul ei și îi va naște în anul care vine un copilăș!” Demonul însă țipa sălbatec fiind tulburat cumplit: „O, ce violență! Nu e al tău a face despărțiri de bărbat! De ce le dai și un copil, nefăcând ea un copil de la mine? Ce rău ți-am făcut? Cu ce am greșit înaintea ta, că mă scapi de femeia mea? Dacă m-ai fi cumpărat rob, ai fi putut poate să fiu sclav oamenilor.” Simeon însă a zis: „Ești un rob rău. Cunoaște-te pe tine însuși, atotrăule, și aleargă să arzi într-o flacăra de foc și adu apă și strânge lemne.” Și îndată arzând puternic ca un vânt năprasnic, demonul a luat femeii urciorul de apă și s-a dus. Și umplându-l și strângând și lemne din pădure, le-a adus țipând și zicând: „Vai mie, vai mie, robului rău și născocitorului relelor! Ce am pățit? Că mă separă Simeon de femeia mea! Și ce voi face, nenorocitul, nu știi!” Spunând e acestea înaintea norodului care privea scena, după ce împlinise slujirea care-i fusese poruncită, striga cu glas mare și văzând venind asupra lui un fulger de foc, alerga în jurul femeii care stătea nemișcată chinuind-o mult și dureros. Și așa a ieșit îndată și femeia s-a restabilit. Iar Simeon a trimis-o acasă sănătoasă zicându-i: „Du-te, femeie, la casa ta și locuiește împreună cu bărbatul tău. Că iată a îndreptat Dumnezeu inima lui [cf. 2 Tes 3, 5] să te primească cu bucurie mare.” Și s-a făcut așa. Și întorcându-se ea, numaidecât inima bărbatului ei a fost îndreptată să o iubească și s-a apropiat de ea și îndată a luat în pânțele. Și împlinindu-se un an a adus copilășul la robul lui Dumnezeu, lăudând și slăvind pe Dumnezeu [cf. Lc 2, 20]. Iar după ce și-au împlinit făgăduința și s-au întors la ale lor, purtată de credință, femeia a pus în partea

¹⁰³ Sfântul Simeon Stâlpnicul cel Nou, 521-592; Muntele Minunat era la 18 kilometri vest de Antiohia.

dinăuntru a casei ei icoana sfântului. Și lucra minuni umbrind-o Duhul Sfânt [cf. Lc 1, 35] care lucra în el [sfântul]. Și demonizații se curăteau acolo și se vindecau de tot felul de suferințe. Între ei și o femeie cu curgere neîncetată de sânge timp de cincisprezece ani [cf. Mt 9, 20–21] care, venind cu credință, s-a dus să vadă icoana și îndată s-a oprit curgerea, căci a zis în ea însăși: „De voi vedea numai asemănarea lui, mă voi mântui.” Văzând însă că i s-a uscat izvorul sângelui ei, a alergat de îndată la omul lui Dumnezeu închinându-se înaintea lui, lăudând și slăvind pe Dumnezeu și vestindu-i lucrul uimitor făcut cu ea.¹⁰⁴

Același a citit și o altă minune a cuviosului părintelui nostru Simeon.

S-a întâmplat în zilele acelea că un bărbat negustor în orașul Antiohia să fie ținut cumplit de un demon rău și să fie strâmtorat de ani de zile, astfel încât era sufocat de el fiindu-i înăbușite respirațiile. Urcând la sfântul și dobândindu-și tămăduiri prin mijlocirile lui și ajungând ca și cum n-ar fi suferit nici un rău și întorcându-se la casa lui, în semn de mulțumire i-a pus icoana într-un loc public și văzut al orașului deasupra ușilor prăvăliei lui. Văzând-o însă unii necredincioși atât de slăvită cu lumini și văluri, umplându-se de gelozie, au tulburat împreună cu ei oameni lipsiți de rânduială asemenea lor să vină cu mulțime și să strige tulburând: „Celui care a făcut asta să i se ia viața și icoana să fie dată jos!” S-a întâmplat însă prin economia lui Dumnezeu ca bărbatul să nu se găsească atunci în casa lui, căci erau porniți să pună mâna pe el strigând unele și altele. Fiindcă răutatea lor era multă și foarte mare înaintea lui Dumnezeu și invidia nemăsurată. Posedați de ea, se adunaseră acolo socotind că au găsit prilej să se revolte și să insulte pe sfântul, pentru că de multe ori demascase reaua credință și rătăcirea aceloră dintre ei care trăiau ca niște păgâni. Deci, cum nu-și puteau opri atât de marea nebunie, au poruncit unui soldat să urce pe o scară și să arunce icoana. Urcându-se acela și întinzându-și mâinile să facă ce i se poruncise, îndată a fost smuls în sus căzând jos la pământ. Și s-a făcut mare tumult în gloată. Și fiind aprinși au poruncit să urce altul; și întinzându-și și acela mâinile, a fost smuls la fel la pământ. Făcându-se asta, înfricoșați toți au început să-și pună pe ei pecetea crucii. Uimindu-se și mai mult necredincioșii aceia au poruncit și unui al treilea să urce pentru asta; și cum și-a întins și el mâinile să urce icoana, a fost aruncat și el la pământ.

¹⁰⁴ Ed. P. van den Ven, *Subsidia hagiographica* 32, t. I, 1962, p. 96–98.

Atunci o frică mare a căzut peste toți credincioșii care stăteau în jur; înlemniți de împietrirea și îndrăzneala acelor bărbați necredincioși și necuvioși, au plecat închinându-se icoanei cu rugăciune.¹⁰⁵

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Constantiei Ciprului, a zis: — Acestea, cinstiți părinți, le-am auzit și le-am crezut din cele citite. Voi povesti însă și eu, modestul, semne asemănătoare făcute pe care le cunosc:

Un bărbat cipriot din orașul Constantia mânându-și perechea de boi și ducându-se la lucrul său, a intrat să se roage într-o casă de rugăciune a sfintei Născătoare de Dumnezeu. Și pe când se ruga, înălțându-și privirile vede icoana sfintei Născătoare de Dumnezeu din culori pe zid și zice: „Ce face asta aici?” Și ridicându-și pumnalul, a scos ochiul drept al icoanei. Și ieșind din locaș, a împuns cu pumnalul carul lui, dar rupându-se pumnalul, ruptura pumnalului s-a întors în ochiul drept al omului și l-a orbit. L-am văzut pe acest bărbat și știu că a ajuns fără un ochi.

Un alt om, din orașul numit Kition, a intrat de ziua sfintei Născătoare de Dumnezeu, 15 august, în lăcașul ei să-l împodobească cu văluri. Și luând un cui l-a înfipt în zid chiar în fruntea icoanei sfântului Petru. Legând deci o sfoară și desfășurând vălul, în acel ceas l-a cuprins o durere insuportabilă în cap și la frunte și a rămas cele două zile ale sărbătorii zăcând jos și în chinuri. Aflând însă, episcopul Kitionului l-a muștrat și i-a poruncit să se ducă să scoată cuiul din icoană. Și ducându-se el și făcând asta, odată cu scoaterea cuiului s-a ușurat de durere. Să fie întrebat episcopul căci este de față. Întrebat fiind deci episcopul Kitionului, a depus mărturie cu jurământ înaintea sinodului că așa stau lucrurile.

Cu doi ani în urmă, niște bărbați ciprioți au plutit în două corăbii într-un oraș al Siriei numit Gabala. Și pe când erau ei în Gabala, soldați agareni au coborât după obiceiul lor pe litoral și venind unii din ei în Gabala au intrat într-o biserică a orașului. Iar unul din agareni, văzând pe zid o icoană din mozaic l-a întrebat pe un creștin care era de față: „Ce folos are icoana aceasta?” Creștinul i-a spus: „Celor care o cinstesc le dă folos, iar pe cei care o necinstesc îi vatămă.” Sarakenul îi spune: „Iată, eu îi scot ochiul și să văd cu ce mă vatămă.” A zis acestea și întinzându-și pumnalul a scos icoanei ochiul drept. Și îndată ochiul său drept a sărit și a căzut pe pământ și a fost cuprins de o febră arzătoare. Iar cei care erau cu el l-au luat într-o stare gravă și l-au dus în orașul lui. Acestea ni le-au povestit întorcându-se în Cipru bărbații aceia, fiind ei în număr de treizeci și doi.

¹⁰⁵ Ed. P. van den Ven, *Subsidia hagiographica* 32, t. I, 1962, p. 139–140 și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* III, 92.

Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, a dat o carte, pe care luând-o Grigorie, preaiubit de Dumnezeu diacon al bisericii sfinților și atotlăudaților Apostoli, a citit

din *Cuvântul sfântului Vasile [cel Mare] la fericitul martir Gordius*, al cărui început este: „Mai înainte morțile sfinților”, și după altele:

Ridicați-vă pentru mine acum, străluciți pictori ai izbânzilor atleților, și măriți cu artele voastre icoana mutilată a soldatului! Luminați prin culorile iscusinței voastre pe cel încununat desenat de mine mai întunecos. Să plec învins de tabloul faptelor vitejești ale martirului făcut de voi. Să mă bucur fiind învins astăzi de o astfel de biruință a forței voastre. Să văd pictată mai exact de voi lupta mâinii sale cu focul. Să văd pe icoana voastră mai strălucitor pe luptătorul. Să plângă acum demonii întemnițați de vitejiile martirului care se văd la voi. Să li se arate iarăși mâna arsă în flacără și biruitoare. Pictat în tablou să fie și Arbitrul luptelor, Hristos. Lui fie slava în veci vecilor. Amin.¹⁰⁶

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar a citit

din *Viața celui între sfinți părintelui nostru Ioan Postitorul*, care a fost episcop al acestui Oraș¹⁰⁷, scrisă de Fotin, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și defensor al preasfintei Mari Biserici a Constantinopolului:

Să nu ne rămână ascunsă însă nici această minune, nici să nu cedăm dumnezeiescului părinte, care se sârguiește mai mult să o țină ascunsă. Era noapte și mergeam cu multă repeziciune să ajungem în pământul opus, la împăratul Mauricius¹⁰⁸, cel înainte foarte drept și foarte blând, iar acum și martir, fiindcă acest dar i l-a făcut fără să vrea șarpele din adânc, tiranul¹⁰⁹. Prin urmare, umblam cu sârg. O femeie foarte frumoasă și la haină, și la față, și la suflet, foarte bogată, dar nepărând așa din pricina nenorocirii cu care conviețuia, mi-a apărut de departe amestecată cu mulțimea fraților noștri, săracii. Alungată de cei rânduși peste aceștia, nu ceda nicidecum, ci cu lacrimi,

¹⁰⁶ Vasile cel Mare, *Omilia* 17; PG 31, 489AB și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* I, 34; II, 20; III, 46.

¹⁰⁷ Ioan IV Postitorul, patriarh al Constantinopolului între anii 582 și 595. Extrasul din *Viața* sa e păstrat doar aici.

¹⁰⁸ Mauricius a domnit între anii 582 și 602, fiind detronat și executat cu toată familia sa de uzurpatorul Focas.

¹⁰⁹ „Uzurpatorul” Focas a domnit între anii 602 și 610.

sfioasă din pricina firii ei, din pricina necesității constrângătoare, continua să insiste fără sfială. Văzând acestea, las ordinul pe care l-am dat, fac să mi se aducă femeia și o întreb ce anume dorea. Iar ea a zis: „Am un bărbat și are demon de trei ani deja, și deși l-am dus pe nenorocitul la mii de locuri sfinte și oameni evlavioși, n-am reușit nimic. În cele din urmă deci, am venit acum din pustiu; căci și acela care acolo are mărturie că lucrează minuni mai multe decât aproape toți sfinții care lucrează aici minuni, renunțând și el la vindecarea lui, a zis: «Du-te la Ioan, marele patriarh, și adu de acolo cu binecuvântarea arhiereului Domnului Atoatețiitor o icoană a Fecioarei Mama lui Dumnezeu și du-o și pune icoana în casa în care ai sălășluit în pământul tău. Căci, iată, vei trimite acum după bărbatul tău și-l vei face să locuiască în curțile casei tale și nu va vedea orașul cel mare al împăratului, unde vei pleca acum. Și vei înălța și pune asemănarea aceea și ea se va face sfântă pentru casa ta și oricine va locui în ea va fi binecuvântat cu binecuvântare. Și iată duhul va fugi cu fugă și va ajunge străin și nu se va mai apropia, pentru că Domnul e aproape și în veac este slava Lui. Amin!»” O aduc pe cea care spune acestea la patriarh în ziua următoare, care era vineri, în care acesta obișnuia să intre în lăcașul vecin al Născătoarei de Dumnezeu. Și îi relatez peripecia acestui lucru, când năvalnic și retoric, când supus și suspinând. Și mă bucuram, sperând să-l conving și să fiu lăudat, întrucât asu-mam chestiuni atât de evlavioase. Și încă pe când îl informam și ziceam: „Mișcat de Dumnezeu, stăpâne, pustnicul a zis că domnia voastră îl veți alunga”, îmi retează cuvântul și fierbând de mânie a zis: „Da, domnule, da, stăpâne, a strigat pustnicul ridicându-și glasul, da, ca domnia mea să scot demonul, și să spun: «Ție îți zic, necuratele, ieși din această făptură și du-te aici și acolo, în locul nevăzut.» Astfel de lucruri poruncești să le flecăresc eu, un om murdar și păcătos. Dacă sunteți făcători de minuni, scoateți afară duhul meu. Ai nevoie de multă rugăciuni, frate Fotin, pe rugăciunile sfinților!” Necinstit fiind astfel contra nădejzii, am plecat roșind și alergând în tăcere mă purtam la împlinire, căzând ca un beat peste cei pe care-i întâlneam, și cu greu ajung în fundul bisericii. Și pradă mâniei, căci întristarea devenise acum mânie, pentru că nu găsisem har înaintea arhiereului Dumnezeului celui mare, strigam mult în tăcere în mine însumi că nu poate fi nădăjduit de acum nimic bun pentru nici una din oi, când însuși păstorul ia pentru noi o fire de lup și se poartă ca atare.

În aceste lucruri fiind și în impas în vine un gând. Și trimițând acasă pe cineva din suită, acela îi aduce din cele puse acolo icoana

absolut preafrumoasă a Stăpânei [Născătoarea de Dumnezeu]. Și gătind-o foarte frumos încât să poată apărea cât mai verosimil și să fie crezut că aveam icoana de la marele părinte care s-a plecat rugămintii, dând-o femeii i-am poruncit să se roage pentru noi și să aducă cele mai mari mulțumiri patriarhului, și să se ducă cu bucurie. Și ea s-a îndepărtat aproape săltând și neștiind ce se făcuse. Era ca și cum bucuria era pe jumătate a amândurora: căci eu păream să mă bucur, dar nu mă bucuram, iar ea și părea și se bucura. Dar scopul și sfârșitul lucrului nu avea un început.

Atunci, crezând că-mi mângâi cumva deprimarea care ne ținea, mi-am dobândit o alta examinând și socotind cine, când, unde și pentru cine, cum și prin intermediul cui am înșelat-o și tras pe sfoară o biată femeie așa de nenorocită și care-și pusese astfel de nădejdi în noi. Eram mâhnit mai ales pentru că lipsisem femeia de protecția unora mai buni și să-și procure cele de care avea nevoie prin altul iscusit în unele ca acestea. Pe lângă acestea mă mai socoteam că din pricina acestei înșelări duhul va vorbi și lătra din nou și că eu însumi, din contră, voi întări și voi fixa șederea demonului lângă om și că voi deveni pentru el materie și pretext al unor acuzații drepte, nu numai împotriva mea însumi, ci a tuturor creștinilor și mai întâi a preoților, întrucât presbiterul a făcut soției nedreptate cu o altă înfumurare, cu demonul minciunii; ceea ce în mod limpede nu înseamnă altceva decât a voi să scoți pe demoni cu Beelzebul [cf. Lc 11, 18]. Acestea și altele asemănătoare intrând încontinuu în suflet îl perturbau și tulburau cumplit și îl făceau să nădăjduiască mari rele de la oameni și de la Dumnezeu Însuși. Îmi venea totuși un gând și îmi sădeam acum o închipuire de mângâiere spunându-mi în mine însumi: „Se va îngriji Dumnezeu de viitor, căci în acest an ar putea muri între timp fie femeia, fie însuși bărbatul, fie altcineva, și așa putea muri și eu și va înceta atunci ceea ce mă întristează.” Eliberat fiind, cum credeam, de greutățile legate de nefericita femeie, credeam că m-am eliberat de o mulțime.

După trei ani, stăteam înaintea acelorasi sacre porți ale marelui locaș. Și intră o femeie ridicând sprâncenele și grăind și respirând puternic și insistent, privind spre mine a întrebat-o pe vecina ei: „Acesta este oare, sau ce?” Și grăind aceea: „Da, el este într-adevăr”, vine alergând și mi se aruncă la genunchi și stând la pământ mă prinde de picioare și îmbrățișându-le le sărută. Eu deci o lasam și mă bucuram și priveam încoace și încolo spre mulțimi, dându-mi aere și încercând să mă fac văzut de cei care stăteau în jurul ei și să arăt că

și eu eram din cei care pot multe. Ea însă, spunând cele câte sunt proprii celor care sunt lipsiți și repetând de multe ori „mă închin domniei tale”, după care strângându-ne foarte tare ne doboară cu forța pe spatele ei. Și căzând zăceam jos de mare râs de la cei din jurul nostru. Și sculându-mă cu greu înroșit cu totul, i-am dat o palmă și am chemat pe polițiști și am poruncit unității de poliție să o ridice de acolo pe necuviincioasă. Dar când am privit-o în față am început să-mi dau seama că era acea femeia de demult — fiindcă adăuga și cuvântul: „Dumnezeu să-ți dea răsplata casei mele, stăpâne!” —, atunci numai am revăzut în minte totul și, bucuros, dar totodată neliniștit, am întrebat-o numai asta: „Te-ai vindecat? Cum te-ai vindecat? Și după ce a trecut un timp a povestit vindecarea ei în acel ținut, aducerea în casa ei a icoanei și că a fost ridicată la înălțime și pusă în chip cuvenit sfințeniei și preafrumos pe pereții camerei și cum după ce un timp duhul a lătrat la icoană, a găurit-o și i-a rupt puțin alcătuiră, a, în cele din urmă s-a dus. „Și suferința de demult”, a zis, „s-a făcut pentru noi vindecare. Fiindcă locul sau, mai bine zis, întipărirea¹¹⁰ Fecioarei Mamă îi tămăduiește pe cei ce suferă lucruri asemănătoare.” Acesta este capătul chestiunii.

Leon, preacuviosul episcop al Foceii, a zis:

— Scris este că „pe doi sau trei martori va sta în picioare orice vorbă” [Dt 19, 15; Mt 18, 16]. Și astăzi mi s-au prezentat foarte multe cărți, care au udat mințile noastre și ne-au dat deplină certitudine cu privire la restaurarea sfintelor icoane.

Și Petru citețul a citit

din *Viața cuvioasei Maria Egipteanca* al cărei început este:

„Frumos este a ascunde taina împăratului, dar slăvită vestirea lucrurilor lui Dumnezeu”, și după altele:

Pe ceilalți lăcașul îi primea, neîmpiedicând pe nimeni, singură pe mine nenorocita nu mă primea, ca o mulțime de soldați desfășurată în dispozitiv anume pentru asta fiindcă i se ordonase să-mi blocheze intrarea. Mă împiedica astfel o putere enormă. Și iarăși am fost ca în porticul exterior, pățind și făcând acest lucru de trei și de patru ori. Obosită deci și nemaiaivând forța de a împinge și a fi împinsă, căci din pricina violenței trupul îmi era cuprins de dureri, renunțând m-am retras și stăteam într-un colț al porticului lăcașului. Și încetul cu înce-

¹¹⁰ *Ho topos, ho typos de mallon.*

tul, am ajuns la conștiința mizeriei care mă împiedica să văd Lemnul de viață făcător. Căci s-a atins de ochii inimii mele un cuvânt mântuitor arătându-mi că noroiul faptelor mele îmi închidea intrarea. Am început deci să plâng și să mă tânguiesc și-mi băteam pieptul scoțând suspine din adâncul inimii. Plângând însă, văd deasupra locului în care stăteam o icoană a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și privind neclintit spre ea îi zic: „Fecioară stăpână, Născătoare de Dumnezeu, care ai născut după trup pe Dumnezeu Cuvântul, știu bine că nu este frumos, nici binecuvântat ca eu, care m-am mândrit așa, eu, cea atât de destrăbălată, să văd icoana ta, a Pururea Fecioarei, curatei, care ai trup și suflet curat și neîntinat, căci este drept ca eu, destrăbălată, să fiu urâtă de curăția ta și să-ți fie greață de mine. Totuși, pentru că, așa cum am auzit, Dumnezeu pe Care L-ai născut de aceea S-a făcut om, ca să-i cheme pe păcătoși la pocăință [Lc 5, 32], ajută-mă pe mine care sunt singură și n-am pe nimeni spre ajutor. Dispune să mi se îngăduie intrarea în biserică. Nu mă lipsi de vederea Lemnului pe care fiind pironit Dumnezeu pe Care L-ai născut și-a dat sângele Său preț de răscumpărare pentru mine. Dispune, Stăpână, să mi se deschidă ușa dumnezeieștii închinări a Crucii. Și dau Dumnezeului născut din tine drept garanție adecvată faptul că nu-mi mai voi insulta vreodată acest trup printr-o unire sexuală de rușine, ci după ce voi vedea Lemnul Crucii Fiului tău, voi renunța de îndată la lume și la toate cele din lume și voi ieși numai decît oriunde îmi vei sugera și mă vei călăuzi tu însăși ca o garantă a mântuirii.” Acestea spunând și luând ca pe deplină certitudine înflăcărea credinței, îndrăznind în îndurarea până în măruntaie a Născătoare de Dumnezeu, mă mișc din acel loc în care stînd îmi făceam rugăciunea, și vin iarăși și m-am amestecat cu cei care intrau. Și nu mai era nimeni care să împingă și să fiu împinsă, nimeni care să mă împiedice să mă apropii de ușa prin care am intrat în casă. M-a cuprins, așadar, tremur și ieșire din mine și eram întregă zdruncinată și tremuram. După care, ajungînd la ușa care până atunci îmi fusese sigilată, pentru că toată puterea care înainte mă împiedica acum îmi deschidea intrarea, am intrat astfel fără chin, am ajuns înăuntrul sfintei sfintelor, fiindcă am fost făcută vrednică de vederea Crucii făcătoare de viață și am văzut tainele lui Dumnezeu și cum este gata să primească pocăința. Aruncându-mă, așadar, la pămînt și închinându-mă aceluia pămînt sfînt, am alergat ieșind sîrguindu-mă să ajung la cea care mi se făcuse garanta mea. Ajung, așadar, în acel loc în care fusese semnat înscrisul garanției. Și plecîndu-mi genunchiul înaintea Preasfintei Fecioare Născătoare de

Dumnezeu m-am folosit de aceste vorbe: „Tu, Stăpână, iubitoare de bine, ți-ai arătat față de mine iubirea ta de oameni, nu ți s-a făcut greață de cererea nevrednicei de mine. Am văzut o slavă, pe care drept este să nu o vadă destrăbălații. Slava lui Dumnezeu Care primește prin tine pocăința păcătoșilor. Căci ce pot gândi sau spune mai mult eu păcătoasa? Călăuzește-mă acum unde poruncești, fii-mi acum mai mult învățătoarea mântuirii, luându-mă de mână spre calea care duce la pocăință.” Și încă spunând acestea, am auzit pe cineva strigând de departe: „Dacă vei trece Iordanul, vei afla odihnă.” Iar eu, auzind acest glas și crezând că el s-a făcut pentru mine, lăcrimând am strigat născătoarei de Dumnezeu: „Stăpână Născătoare de Dumnezeu, nu mă părăsi!” Și spunând acestea, am ieșit din porticul lăcașului și umblam cu pas hotărât.¹¹¹

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și locțiitor al arhieriei orientali, a zis:

— Noi am văzut această icoană în sfântul Oraș al lui Hristos Dumnezeuul nostru și am sărutat-o de multe ori.

Ștefan, preaiubitul de Dumnezeu diacon notar și referendar al sfântului consistoriu¹¹², a citit

din *Martiriul sfântului martir Procopie*, al cărui început este:

„În acele timpuri împărăția lui Dioclețian tiranul”, și după altele:

Iar Neanias¹¹³ primind o mare bucurie și credință, a devenit îndrăzneț, și toți împreună cu el; și în ceasul acela al nopții s-a întors împreună cu soldații și a venit în Skythopolis. Și chemând în ascuns toată breasla aurarilor și argintarilor, i-a întrebat zicând: „Puteți să-mi faceți un vas, pe care vi-l voi comanda?” Iar ei, înfricoșați de severitatea bărbatului, ținând sfat, au pus înaintea lui pe unul, cel mai bun meșter dintre ei pe nume Marcu, zicând: „Acesta îți va face, domnule, voința ta.”

Marcu însă nu se lăsa convins de el. Neanias l-a convins însă zicând: „Până la moarte nu voi vesti împăratului secretul.” Iar el, lăsându-se convins, a lucrat toată noaptea în secret crucea din argint și aur. Și când a fost isprăvită crucea și a fost ridicată, au apărut pe ea trei icoane și pe extremitatea de sus era inscripționat în ebraică „Emanuel”,

¹¹¹ PG 87, 369A și 3713A–3713B și la Ioan Damaschinul, *Cuvântul* III, 135.

¹¹² *Euagous sekretou*.

¹¹³ Numele inițial al sfântului Procopie.

iar pe extremitățile laterale „Mihail” și „Gavriil”. Însăpăimântat, Marcu a vrut să șteargă icoanele, dar n-a putut, căci mâna lui a rămas ca uscată. Iar la cântatul cocoșului a venit comandatul numit Neanias în casa lui Marcu să ridice crucea. Și văzând-o i s-a închinat. Și-i spune lui Marcu: „Ce sunt aceste fețe și ce este inscripția?” Îi spune: „Domnule, în ceasul în care s-a terminat lucrul au răsărit aceste icoane și nu știu ale cui sunt sau ce este inscripția.” Neanias a cunoscut că în ea era o putere, și închinându-se crucii, a înfășurat-o în purpură și s-a dus în calea lui bucurându-se, dând meșteșugarului Marcu un preț foarte mare. Și a intrat împreună cu cei doi în orașul său.¹¹⁴

Ștefan, preaevlaviosul monah și bibliofilax al sfintei patriarhii, a citit

din *Viața cuviosului părintelui nostru Teodor, arhimandritul din Sykeon* [† 613], al cărei început este: „Binecuvântat Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos”, și după altele:

Și când era el de doisprezece ani, s-a făcut în acel ținut epidemia mortală a ciumei bubonice, încât și el s-a îmbolnăvit aproape de moarte. L-au dus în casa de rugăciune a sfântului Ioan Botezătorul, care e aproape de satul lui și l-au culcat la intrarea altarului. Deasupra lui în locul care pune crucea stătea o icoană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Și fiind el în dureri de la ciurma bubonică, dintr-odată din icoană au picurat asupra lui picături de rouă. Și îndată uscat fiind de chin prin harul lui Dumnezeu, s-a făcut sănătos și s-a dus la casa lui.

Și după puțin:

Vrând deci să-l imite pe David în cea dumnezeiască cuviință a sa cântare de imne, a început să învețe psaltirea. Și învățând el cu greutate și cu mult chin până la Psalmul 16, n-a mai putut să învețe pe de rost Psalmul următor, 17. Murmurând deci în casa de rugăciune a sfântului Hristofor, care era aproape de satul lui și neputând învăța, aruncându-se cu fața la pământ, se ruga lui Dumnezeu ca să-l facă să învețe ușor în murmurarea psalmilor. Iar iubitorul de oameni Dumnezeu Care a zis: „Cereți și vi se va da” [Mt 7, 7], i-a dat cererea lui. sculându-se el de la pământ și fiind cu luare-aminte și în rugăciune la icoana Mântuitorului, a simțit o dulceață mai dulce decât mierea adusă în gura lui. Și cunoscând harul lui Dumnezeu, gustându-i dul-

¹¹⁴ Ed. A. Papadopoulos-Kerameus, *Analekta hierosolymikēs stachylogias* V, Sankt-Peterburg, 1898, p. 5-6, § 4.

ceața și mulțumindu-I lui Dumnezeu, din ceasul acela a învățat ușor pe de rost psaltirea.¹¹⁵

Cosma, preaiubitul de Dumnezeu diacon și cubuclicios, a citit o

Scrisoare a lui Grigorie, preasfântul papă al Romei¹¹⁶, către Germanos, preasfântul patriarh al Constantinopolului¹¹⁷

Ce fel de vorbire știe să veselească ușa sufletului meu ca vestea făcătoare de bucurie despre tine, nume cu adevărat nobil și podoabă suprafirească pentru mine, sfințite și de Dumnezeu călăuzite? Căci primind eu și acum această veste prin cinstita ta scrisoare am săltat și m-am aprins cu duhul de foarte marea bucurie. După care ațintindu-mi ochiul spre cer, am înălțat mulțumiri lui Dumnezeu Conducătorului a toate, Care a arătat bună-plăcerea Sa și acum își conlucrează cu noi până la sfârșit și duce la lumină toate cele ale noastre. Pentru că acest lucru e în rugăciunea mea ziua și noaptea și nicicând nu voi renunța la această dorință, spun încrezându-mă în Hristos. Martoră pentru cuvântul meu e aducerea-aminte de bunătatea voastră, pe care o am în tot ceasul, o, atotlăudate și de Dumnezeu iubite. Pe care având-o înăuntru și neputând purta cu buzele durerea cuvântului, am ajuns iarăși la adresare prin scrisoare.

Fiindcă e datoria mea, și chiar cea mai însemnată dintre datorii, să te salut și să mă adresez ție, fratelui meu, apărătorul Bisericii, și să cânt luptele tale de bun augur, măcar că cineva ar putea spune și mai verosimil: „Aceste lucruri să le strige precursorul lipse de cinstire a lui Dumnezeu¹¹⁸, cel care a pățimit acum și prin norocul tău a schimbat succesul său într-un eșec.” Și întrucât credea, ca unul care a căzut de sus [cf. Lc 10, 18], că poate să spumege și să prevaleze asupra bunei-cinstiri a lui Dumnezeu¹¹⁹, de sus e împiedicat fiind dezmințit în nădejdea lui; și a auzit de la Biserică cele pe care le-a auzit mai înainte faraon, tiranul Egiptului, când Moise a cântat împotriva lui: „Zicea vrăjmașul: Urmărindu-i voi pune mâna pe ei, voi împărți prăzile, voi sătura sufletul meu” [Ieș 15, 9], dar i s-au strigat în plus cele pe care le-a auzit însuși diavolul când profetul a rostit împotriva lui blestemul: „De aceea Dumnezeu te va surpa până la sfârșit, te va smulge și

¹¹⁵ Ed. A.-J. Festugière, *Subsidia hagiographica* 48, t. I, 1970, p. 7 și 11.

¹¹⁶ Grigorie II, 715-731.

¹¹⁷ Germanos, cca 650-740, patriarh al Constantinopolului între anii 715 și 730.

¹¹⁸ Asebeias, aici cu sensul de păgânătății.

¹¹⁹ Eusebeias, aici cu sensul de creștinătății.

strămuta din cortul Său și rădăcina ta din pământul celor vii” [Ps 51, 7]. Așa și acela a pierit, înșelat de nădejdea încercărilor împotriva nădejzii, întrucât prin fermitatea alianței voastre de sus lupta de jos împotriva apostatului, și-a pierdut vigoarea și aroganța luptătoare împotriva lui Hristos, a ajuns aproape la distrugere totală ultimă, încât s-a adevărit cu el cuvântul Scripturii: „Arcul celor puternici s-a frânt și cei slabi s-au încins cu putere” [1 Rg 2, 4], pentru că tăria urâciunii luptătorilor împotriva lui Dumnezeu n-a putut nimic în fața slăbiciunii lui Dumnezeu și, cum s-a zis: „Lumea va porni război împreună cu Dumnezeu împotriva celui fără de minte” [Sol 5, 20]. Căci cum n-ai fi dus război împreună cu Dumnezeu, tu, cel sfințit? Fiindcă mișcarea celor fără Dumnezeu era împotriva lui Dumnezeu, iar ei au aflat pe cel care duce război — sau, mai adevărat spus, duce război împreună — în chip nevăzut și i-ai întors pe vrăjmași pe fugă, când ai început bătălia așa cum ți-a arătat Dumnezeu, poruncind să fie dusă în tabăra împărăției lui Hristos, acel slăvit și însemnat stindard¹²⁰: făcătoarea de viață Cruce, marele trofeu al măreției Lui împotriva morții în care a înscris de patru ori, marcându-le cu linii, marginile lumii, apoi și în sfânta icoană a Stăpânei tuturor și cu adevărat curată Mamă a lui Dumnezeu, a cărei față o vor căuta bogății poporului [cf. Ps 44, 13]; căci sfântă, cum li se pare părinților, e cea care, fiind cinstită de voi în chip atât de cucernic, v-a dat răsplătirile ei.

¹²¹ r. „Pentru că cinstirea icoanei trece la prototipul ei”, potrivit Marelui Vasile¹²² și tema cinstitelor icoane e plină de pietate, precum spune Hrisostom: „Eu am iubit și pictura în ceară topită plină de bunăcinstirea lui Dumnezeu, căci am văzut în icoană un înger alungând grămezi de barbari și pe David spunând adevărul: «Doamne, în cetatea ta ai nimicuit chipul/icoana lor» [Ps 72, 20].”¹²³ Și Biserica n-a greșit nicidecum, chiar dacă s-a socotit așa — să ne ierte Dumnezeu! —, nici predania ei n-a fost într-o succesiune păgână — să nu fie! —, dacă în orice este probată intenția lucrului și nu sunt deloc observate efectele lui. Fiindcă nici în orașul Paneas n-a fost îndepărtată cea ridicată de femeia cu curgere de sânge, pusă în mișcare în chip cucernic spre aducerea-aminte a minunii făcute cu ea, atunci când la picioarele statuii ridicate de ea în numele Domnului a crescut o plantă străină

¹²⁰ Labaron.

¹²¹ Lunga secțiune centrală marcată Γ...Γ e considerată de specialiști o interpolare iconofilă introdusă în anii '80 ai secolului VIII fie la Roma, fie la Constantinopol.

¹²² Despre Duhul Sfânt, XVIII, 47; PG 32, 149C.

¹²³ Că Unul este Legiutorul; PG 61, 407.

după soi și necunoscută, pusă înaintea tuturor prin pogorământul și bunătaea lui Dumnezeu Tatăl nostru ca leac pentru tot felul de boli.¹²⁴ Această dumnezeiască înălțare este, mai bine zis, potrivit legii, măcar că harul și adevărul sunt mai clare decât prefigurările și preferabile umbrei. De aceea, cu sfatul lui Dumnezeu, adunarea sfinților a predat Bisericii ca un foarte mare temei al mântuirii articolul care spune „să fie înălțat în ochii tuturor în culori veneratul și sfântul portret potrivit umanității al Celui care ridică păcatul lumii [In 1, 29], înțelegând prin el înălțarea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind călăuziți spre aducerea-aminte de viața Sa în trup, de pătimirea și de moartea Sa mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută de aici lumii”¹²⁵.

Și nimic de aici nu e în dezacord cu cele dumnezeiești. Căci dacă zicerile profeților n-ar fi ajuns la capătul lor, atunci să nu fie pictate realitățile pentru arătarea celor care n-au avut loc încă. Cu alte cuvinte, dacă nu S-a întrupat Domnul, să nu fie întipărită sfânta Lui icoană după trup. Dacă nu S-a născut în Betleem din preaslăvita Fecioară Născătoare de Dumnezeu, magii n-au adus daruri, îngerul n-ar fi venit la păstori în mulțime de oaste cerească, n-a adus Celui născut imnul lor, dacă n-a fost purtat în brațele celei ce L-a născut ca prunc Cel ce poartă toate și Cel ce dă hrană la tot trupul [Ps 135, 25] n-a suportat hrănire cu lapte, atunci să nu fie întipărit acesta. Dacă n-a fost primit de bătrânul [Simeon] Stăpânul vieții și morții și Domnul a toate cunoscut și vestit prin el care-l îndupleca să-i dea slobozenie [cf. Lc 2, 27–32], dacă Cel ce șade sus nu s-a dus printr-o economie în Egipt pe un nor ușor [cf. Is 19, 1], atotluminoasa Lui mamă și tare în sfințenie, și n-a revenit din Egipt și n-a locuit în Nazaret, atunci să nu fie întipărite prin culori. Dacă n-a sculat morți și ridicat paralizați, n-ar fi dat curățire leproșilor și ochi celor lipsiți de ochi, dacă n-a făcut limpede gura gângavilor și întărit picioarele ologilor și n-a alungat demoni, dacă n-a deschis urechile surzilor, dacă n-a lucrat toate aceste lucruri uimitoare și n-a săvârșit semnele dumnezeiești, atunci să nu fie pictate. Dacă n-a primit de bunăvoie pătimirea, n-a prădat iadul și, înviind, nu s-a înălțat la ceruri Cel ce va veni să judece viii și morții, atunci să nu fie desenate, nici întipărite scripturile și tablourile care povestesc prin litere și culori aceste lucruri. Dar dacă toate acestea au avut loc — și mare e taina bunei-cinstiri [a lui Dumnezeu; 1 Tim 3, 6]¹²⁶ —,

¹²⁴ Cf. Eusebiu al Cezareii, *Istoria bisericească* VII; PG 20, 680B-D.

¹²⁵ Cf. canonul 82 Trullan.

¹²⁶ *Mystērion eusebeias*, cu sensul de „taina creștinătății”.

atunci a fost cu putință ca cerul și pământul și marea, toate vietățile și plantele, și orice altceva, să le povestească și prin glăsuiri și prin litere și prin tablouri. Fiindcă întipărirea celor ce nu sunt se numește pictare de idoli, cele pe care le-a plăsmuit mitologia păgână, care aiurează facerea și aducerea la existență a celor ce n-au avut loc. Și Biserica lui Hristos n-are nici un consimțământ cu idolii [cf. 2 Co 6, 16] — să nu fie! Fiindcă nu ne-am închinat la juninci [cf. 3 Rg 12, 128], nici nu ne-am turnat un vițel în Horeb [Ieș 32, 4; Ps 105, 19], nici nu e socotită dumnezeu al nostru creația [cf. Rm 1, 25]; nici, iarăși, n-am căzut înaintea unui chip cioplit [cf. Ps 105, 19], nici n-am slujit lui Beelfegor [Ps 105, 283; Nm 25, 3], nici n-am celebrat vreodată slujbe cu ucideri de copii sau mistere ascunse [Sol 14, 23], nici n-am jertfit vreodată pe fiii și fiicele noastre demonilor [Ps 105, 37], ca să fie luate cu referire la voi cele spuse de Solomon despre idolatrii [Sol 14, 8–31]. Oare noi am fost întinat pământul de sângele lor [Ps 105, 38]? Sau noi am făcut în templu o imagine având în ea un idol cu patru chipuri și ne-am închinat ei? Oare noi am scrijelit pe peretele templului o urâciune de reptile și dobitoace [cf. Iz 8, 10]? Sau, iarăși, pe noi ne-a văzut Iezechiel jelindu-l pe Adonis sau tămâind soarele [Iz 8, 14. 16]? Despre ei spune apostolul: „Au adus slujbă cultică creaturii împotriva Creatorului” [Rm 1, 25]. Oare noi am pus icoane ale celor două prostituate în Egipt, Ohola și Oholiba, și ne-am închinat lor [cf. Iz 23, 2–4]? Sau, iarăși, de noi au fost aduse jertfe lui Bel în Babilon [Dn 14] și lui Dagon în Palestina [Iuda 16, 23]? Sau noi am căzut în genunchi înaintea celorlalți zei ai neamurilor păgâne? Nu ale noastre sunt acestea, nu! Nimeni să nu facă această acuzație, pentru că până astăzi poporul lui Hristos n-a venerat sau adus slujbă cultică la nimic din cele ce sunt și sunt făcute — să nu fie! — afară de numele dincolo de orice nume [cf. Flp 2, 9] al sfintei și de viața făcătoarei Treimi. Fiindcă modul idolatriei este evident, dar la creștinii care cinstesc pe Dumnezeu cel ce e închinat este Stăpânul a toate.

Iar dacă cineva, stârnit în chip iudaic, propagă ca învinuire cele strigate în urechile celor nebuni după idoli și plecând de la călăuzirea noastră dumnezeiască și minunată spre cele mai bune prin veneratele icoane atribuie Bisericii noastre o idolatrie, să fie socotit nimic altceva decât un câine lătrător [cf. Is 56, 10] și, alungat departe ca într-o pustie, să audă ce li se spune ca unor iudei: o, dacă prin lucrurile văzute care i-au fost poruncite Israel ar fi adus lui Dumnezeu închinarea și prin aceste prefigurări și-ar fi adus aminte de Cel ce l-a

făcut și n-ar fi avut vițelul [cf. *Ieș* 32, 4] și muștele [4 *Rg* 1, 2] dincolo de tablele legământului [cf. *Ieș* 31, 18]! Dacă ar fi dorit mai mult sfântul altar [*Ieș* 40, 26], iar nu junincile Samariei [3 *Rg* 12, 28]! Dacă ar fi fost cu luare-aminte la toiagul lui Aaron [*Nm* 17, 23], nu la Astarte [*Jd* 2, 13]! Frumos și drept ar fi fost să sărute stânca din care a țâșnit apă [*Ieș* 17, 16], iar nu pe Baal [3 *Rg* 16, 3 și 18, 26]. Dacă ar fi privit mai degrabă la toiagul lui Moise, la vasul de aur cu mană și la chivot, la capacul lui, la petalon, efod, însă și la cortul dinăuntru și cel din afară, care toate au fost făcute spre slava lui Dumnezeu, și chiar dacă sunt făcute de mâini omenești, au fost numite „sfintele sfintelor”. Apoi și ca heruvimii sculptați, de care amintind apostolul spune: heruvimii slavei care umbresc cerul [*Evr* 9, 5], cărora suntem învățați de Scriptură să le dăm slavă dumnezeiască, căci orice lucru făcut în numele Domnului [cf. *Col* 3, 17] e cinstit și sfânt.⁷

Și ce nevoie este să întindem scrisoarea, mai ales unui bărbat plăcut lui Dumnezeu și vas ales pentru Dumnezeu [*FAp* 9, 15], care a primit harul Duhului și poate să se aplece în adâncurile dogmelor dumnezeiești și să vadă, călăuzit de Dumnezeu, înălțimea culminantă a cunoașterii? Dar până aici, și să ne întoarcem la ceea ce ne stă în față, admirând lucrurile mari ale Apărătoarei tale, sfințite, și Stăpânei tuturor creștinilor și cum tu însuți te-ai arătat călăuzit și ocrotit de ea în toate și făcut tare împotriva vrăjmașilor. Cei care au vorbit mult împotriva ei ca niște bețivi, au găsit în ea un adversar tot atât de mare pe cât de mare acuzator au avut. Și asta nu-i de mirare. Căci dacă Betulia a fost salvată prin mâna Iuditei, femeie israelită, a cărei faptă a fost omorârea lui Holofren [*Idt* 13], și pe care cei din vremea aceea au proclamat-o salvatoarea lui Israel [*Idt* 15, 10–12], cum n-ar trebui și mai mult ca sfințenia ta suprafirească, care s-a folosit de o astfel de Aliată, să ajungă stăpână peste dușmanii credinței și să-i încununeze cu biruință pe cei aflați sub mâna ei? Dar prin rugăciunile ei și ale tuturor sfinților Dumnezeu nostru cel tare în războaie [cf. *Ps* 23, 8], Cel tare și îndelung răbdător [*Ps* 7, 12], Cel ce te-a călăuzit ca pe o oaie mai mult decât pe Iosif [cf. *Ps* 79, 28], să te păzească, sfințite, ani îndelungați făcând bine întregului stat creștin, călăuzindu-i și stărnindu-i pe toți să se alinieze canonului dumnezeiesc și să păzească depozitul încredințat [1 *Tim* 6, 10], pe care l-am primit de la părinții noștri, și întorcându-i pe cei care s-au arătat puțin timp nerecunoscători, tu, care ești bucuria noastră, folos și desfătare comună, preasfinte preadrag tuturor creștinilor.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Imitându-l zelos pe Petru, dumnezeiescul apostol, și acest fericit părinte ne-a trâmbițat adevărul din Roma.

Teodor, preaevlaviosul monah și notar, a citit o

*Scrisoare a lui Germanos, care a fost preafericit patriarh
al Constantinopolului, către Ioan, episcopul Synadei [Frygiei]¹²⁷*

Prealăudatul patriciu Tarasios¹²⁸ ne-a predat o scrisoare a sfinției voastre iubite de Dumnezeu, în care se cuprindeau lucruri privitoare la iubitul de Dumnezeu episcop al Nacoleii. Vă informăm deci că, încă înainte să fi primit scrisoarea sfinției voastre iubite de Dumnezeu, venind aici acest iubit de Dumnezeu episcop, am ajuns să stăm de vorbă cu el cercetând gândul lui, ce fel de socotință are cu privire la cele auzite de la noi despre el, și el ne-a pus înaintea aceasta apărare, căci se cuvine să informăm în detaliu pe sfinția voastră despre toate: „Auzind eu dumnezeiasca Scriptură care spune: «Să nu-ți faci nici o asemănare și să i te închini, câte sunt sus în cer și câte sunt pe pământ» [Ieș 20, 4; Dt 5, 8], am spus în conformitate cu asta că nu trebuie să ne închinăm unor lucruri făcute de mâini omenești, cu alte cuvinte celor confecționate de oameni, deoarece pe sfinții martiri ai lui Hristos, adevăratele mărgăritare ale credinței, îi socotim vrednici de toată cinstea și chemăm soliile lor.” La care, așadar, i-am răspuns:

„Credința, venerarea și închinarea¹²⁹ creștinilor sunt pentru Unul și Singurul Dumnezeu, precum stă scris: «Domnului Dumnezeului tău I te vei închina și Lui singur Îi vei aduce slujbă» [Mt 4, 10; cf. Dt 6, 13], iar slăvirea și slujba noastră cultică¹³⁰ îi sunt aduse Lui singur atât de sfintele puteri inteligente și necorporale care sunt în ceruri, cât și de cei care au cunoscut pe pământ calea adevărului, precum în Biseri-cilor lui Hristos de pretutindenii este lăudată și slăvită Sfânta Treime într-o singură domnie și dumnezeire, așa cum e mărturisit de noi și Un Singur Dumnezeu, și în afară de El nu e cine stăpânește în stăpânirea Lui din veac [cf. Ps 65, 7] și aduce din cele inexistente la existență [cf. Sol 1, 14] toate, văzute și nevăzute [cf. Col 1, 6], în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt, Treimea Sfântă, de-o-ființă și de viață făcă-

¹²⁷ CPG 8002. Reg. 328. ACO² III.2, 2012, p. 442–450; Mansi XIII, col. 100–105 și PG 98, 156–161.

¹²⁸ Bunicul după mamă al viitorului patriarh cu același nume.

¹²⁹ *Hē pistis kai to sebas kai hē proskynēsē.*

¹³⁰ *Hē doxologia kai hē latreia.*

toare. În Care crezând și pe Care mărturisind-o am fost botezați, după cum a predat Însuși Dumnezeu Cuvântul Care S-a făcut om, Unul din aceeași Sfântă și de necuprins Treime, Domnul nostru Iisus Hristos, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh [cf. Mt 28, 20]. Și nu ne închinăm unor creaturi — să nu fie! —, nici nu coborâm venerarea datorată puterii dumnezeiești la niște fapte sclave împreună cu noi. Fiindcă atunci când ne închinăm împăraților sau stăpânilor de pe pământ nu apărem făcându-ne închinarea egală cu cea acordată lui Dumnezeu. Căci și profetul Natan pare că s-a închinat pe pământ lui David, care era om și împărat [cf. 3 Rg 1, 23], dar cu toate acestea n-a fost învinuit pentru că a venerat un om pe lângă Cel ce este Dumnezeu.

Nici nu primim facerea icoanelor întipărite prin ceară și culori ca pe o deturnare de la desăvârșirea venerării divinului; pentru că nu întipărim vreo icoană, asemănare, figură sau formă a divinității invizibile, pe care nu o poate înțelege, nici să-i ia urma nici ordinele cele mai înalte ale sfinților îngeri. Dar pentru că Fiul Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui [In 1, 18], rechemând plămădirea Sa din osânda morții, a socotit lucru vrednic să se facă om cu bună-plăcerea Tatălui și a Duhului Sfânt, făcându-se asemenea nouă părtaș sângelui și trupului, cum spune dumnezeiescul apostol [cf. Evr 2, 14], devenind întru toate asemenea nouă afară de păcat [Evr 4, 15], de aceea întipărind icoana trăsăturii și a înfățișării Sale omenești după trup¹³¹, iar nu a divinității Lui de necuprins și de nevăzut, ne grăbim să ne înfățișăm plecând de aici cele ale credinței noastre, arătând că nu și-a unit cu Sine natura noastră ca pe o arătare¹³² și umbră, cum opinau rătăcindu-se unii din ereticii din vechime, ci că a devenit om desăvârșit în toate în mod real și adevărat, afară numai de păcatul însămânțat în noi de vrăjmașul. Și cu acest gând al credinței sigure despre El întipărind în icoane trăsătura sfântului Său trup, o sărutăm și o învrednicim de toată venerarea și cinstirea cuvenită, venind de aici la aducere-aminte de înomenirea Lui dumnezeiască, făcătoare de viață și negrăită.

De asemenea înfățișăm în același mod și asemănarea preacuratei Lui Mame după trup, a sfintei Născătoare de Dumnezeu, arătând că, fiind după trup femeie și nestrăină de frământătura noastră, a zămislit în pântecul ei și L-a născut din ea întrupat peste orice gând, și

¹³¹ *Tou anthrōpeiou autou charaktēros kai tēs kata sarka autou anthrōpinēs ideas tēn eikona typountes.*

¹³² *Kata phantasia.*

al îngerilor și al oamenilor, pe Dumnezeu nevăzut Care conduce cu mâna Lui toate; căci o venerăm și o mărim ca pe una ce este cu adevărat și în sens propriu Mamă a Dumnezeului adevărat și socotim că este dincolo de toată creatura văzută și nevăzută. Iar pe sfinții martiri ai lui Hristos, pe apostoli, profeți, cuvioși, și pe ceilalți sfinți, care au fost împreună cu noi robi și adevărați slujitori ai lui Dumnezeu, arătându-se prin fapte bune, prin propovăduirea adevărului și răbdarea pătimirilor pentru Dumnezeu, slăviți și prieteni ai lui Dumnezeu și au luat multă îndrăznire la El, îi admirăm și fericim și le pictăm asemănările spre aducerea-aminte de bărbăția lor și de adevărata lor slujire adusă lui Dumnezeu, neacordându-le cinstirea și închinarea datorată slavei și puterii lui Dumnezeu ca declarându-i părtași ai Naturii divine [cf. 2 Ptr 1, 4], ci arătându-ne prin aceasta dorul nostru față de ei, recomandând spre o certitudine mai sigură prin imitarea picturală cele pe care le-am crezut adevărate prin auzire — căci, întrucât suntem amestecați cu carne și cu sânge, ne grăbim să confirmăm și prin vedere cele ale certitudinii din sufletul nostru —; fiindcă și înșiși sfinții lui Dumnezeu și-au vărsat sângele și au primit cununa adevăratei mărturisiri, păzind slujba cultică, slăvirea și închinarea doar față de El Singur, și la aceasta chemându-i și aceasta învățându-i pe toți.

Acesta este modul facerii icoanelor, nu ca și cum am strămuta închinarea în Duh și Adevăr [cf. In 4, 23] convenită divinității de necuprins și de neapropiat asupra unor icoane făcute de mână sau lucruri ieșite din meșteșugul unor mâini omenești, sau în general la niște făpturi create de Dumnezeu, fie văzute, fie nevăzute; ci, ca arătându-ne prin astfel de moduri iubirea pe care o avem pe drept cuvânt față de adevărații robi ai Dumnezeului nostru. Și prin cinstirea acelor ne ridicăm, în mărturisirea stăpânirii Lui, slăvirea și venerarea spre Dumnezeu Cel slăvit de ei și Care i-a slăvit [cf. 1 Rg 2, 30]; ca astfel să ne arătăm și noi imitatori ai bărbăției și iubirii lor de Dumnezeu prin fapte bune, și ai rezistenței lor împotriva patimilor. Fiecare să aibă deplină certitudine că în acest mod s-a încetățenit în Biserica lui Hristos facerea icoanelor și că noi nu primim cele ale mântuirii de altundeva din lumea văzută și din veacul viitor, decât numai de la Fiul Unul-Născut a lui Dumnezeu, Care procură darurile dumnezeiești împreună cu Tatăl și cu Duhul, fiindcă nu este alt nume dat oamenilor în care trebuie să ne mântuim [cf. FAp 4, 12]. Și chiar dacă sărutăm icoanele, și pe ale Domnului și Mântuitorului nostru și ale preacuratei Sale Mame cu adevărat Născătoare de Dumnezeu și ale sfinților

Lui, nu avem însă față de ele aceeași dispoziție și credință; ci pe Unul îl știm Dumnezeu fără început și fără sfârșit, ținând în mâna Lui toate și Făcător al nostru și a toată creația, și cu adevărat Dumnezeu Mântuitor, având autoritate în cer și pe pământ [Mt 28, 28] și făcut om cu adevărat pentru neamul omenesc; pe ea fiind în sens propriu roabă și Mamă a Lui și ambasadoare foarte puternică pentru neamul nostru — pe Unul ca Stăpân și împărțind cele ale mântuirii noastre, iar pe ea cerând ca o mamă cele pentru noi —, iar pe toți sfinții știindu-i drept ca niște robi împreună cu noi și de aceeași natură cu noi, dar care au ajuns bineplăcuți lui Dumnezeu, cum s-a zis mai sus, și au dobândit de la El cea mai înaltă îndrăznire și fericire, și au luat de la El har să ne slujească binefacerile făcută de El nouă: tămăduirile de suferințe și izbăvirile de primejdii, și așa în invocarea Dumnezeului nostru prin aducerea-aminte de ei îi învrednicim, pe cât ne stă în putință, de cinstire și de fericirea lor în imne și cântări, căci zice Scriptura: «pomenirea dreptilor cu laude» [Pr 10, 7].”

Toate acestea le-am prezentat sus-zisului de Dumnezeu iubit episcop al Nacoleii; pe care le-a primit și a mărturisit pe Dumnezeu a toate că așa le ține și că nu va spune sau face nimic ca să se poticnească/scandalizeze noroadele sau să le dea pricină de tulburare. Aceasta știind deci sfinția voastră iubită de Dumnezeu, nici ea, nici sinodul ei iubit de Dumnezeu să nu-i facă vreo răpire, nici să nu ajungă ea însăși într-o poticnire/scandalizare pentru asta, ci, trimițând și chemându-l, citindu-i prezenta scrisoare și luând deplină certitudine a consimțământului său la aceasta, să se roage pentru viața îndelungată și biruința preaputernicilor noștri împărați și să ceară pentru poporul creștinilor pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea [Flp 4, 7].

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Părintele nostru sfântul Germanos conglăsuiește cu preasfinții patriarhi dinaintea lui.

Sfântul Sinod a zis:

— Cu adevărat, stăpâne, conglăsuiește în toate.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Primind episcopul Nacoleii această scrisoare, a ascuns-o și n-a dat-o mitropolitului său. Pentru asta fericitul Germanos i-a scris episcopului Nacoleii, căci începutul ereziei s-a făcut de la el.

Teodosie, preaiubitul de Dumnezeu diacon, monah și notar și skevofilax al casei de rugăciune ale sfintei patriarhii, a citit

[o scrisoare] a aceluiași între sfinți părintele nostru Germanos
cătrec Constantin, episcopul Nacoleii¹³³

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu mitropolit al Synadei, ne-a scris că sfinția ta iubită de Dumnezeu nu i-ai predat scrisoarea noastră; drept pentru care ne-am întristat nu puțin pentru tine, fiindcă ai pus pe locul al doilea, cum pare, atât frica de Dumnezeu, cât și iubirea și cinstirea unora de către alții datorată membrilor lui Hristos. De aceea, prin prezenta noastră scrisoare poruncim sfinției tale iubite de Dumnezeu să predai numai decît sus-zisa noastră scrisoare zisului iubit de Dumnezeu mitropolit al ei, și el să-i acorde toată cinstirea și să i se supună potrivit ordinii convenite unor preoți/episcopi. Și așa cum sfinția ta iubită de Dumnezeu ai primit cuvintele noastre și ai mărturisit că le vei urma, să persiste în aceasta, neîncrezându-se cu totul în mintea proprie. Căci nu ignoră, nici nu-i este ascuns, cum socotim, că ne-a cerut și permisiunea să renunțe la episcopia lui, pretinzând că împotriva lui se plănuiește o revoltă pentru lucruri de care, cum spunea, nu are știre, dând asigurări că n-a zis sau făcut nimic pentru insultarea Domnului sau a sfinților Lui din pricina icoanelor lor, și doar pune înaintea învățătura Scripturii că nici una dintre creaturi nu e vrednică de cinstirea dumnezeiască. Lucru pe care și noi am fost învățați că așa este și-l ținem și mărturisim cu fermitate. Iar cele scrise de noi menționatului iubit de Dumnezeu ei mitropolit i le-am citit și lui și a mărturisit că va rămâne în ele, și i-am dat și copia acestei scrisori. Să nu vrei deci să te faci poticneală/scandal unui popor care nu știe răul, aducându-ți aminte de înfricoșătorul tribunal al Domnului, unde a amenințat că-i va aduce pe cei care-i fac să se poticnească/scandalizeze pe unul dintre cei mici [cf. Mt 18, 6].

Să știe însă [sfinția] și asta, că, până când nu vei da scrisoarea noastră de Dumnezeu iubitului ei mitropolit sub pedepsele sfinte și de-o-ființei Treimi, nu vei avea puterea să se atingă de vreo slujire liturgică preoțească. Căci suntem datori să ne arătăm mai severi față de ea, decît să o lăsăm neîndreptată și vinovată de judecata viitoare a lui Dumnezeu.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cum am zis mai înainte, cinstiți frați, introducerea acestei inovații furișate s-a făcut de către sus-zisul bărbat, episcopul Nacoleii.

Constantin, preaiubitul de Dumnezeu diacon și notar, a citit o

¹³³ CPG 8003. *Regestes*, nr. 320. ACO² III.2, p. 450-452; Mansi XIII, col. 105 și FC 98, 161-164.

*Scrisoare a lui Germanos, episcopul Constantinopolului,
căt-re Toma, episcopul Claudiopolisului [Isauriei]¹³⁴*

Înțeleptul Solomon a spus undeva în cuvintele sale: „Un frate ajutat de alt frate e ca o cetate întărită și înaltă; e tare ca un palat fortificat” [Pr 18, 19]. Eu însă, socotindu-mă nu dintre cei care pot să ajute, ci mai degrabă din cei care au nevoie să fie ajutați, m-am pornit să scrijelesc scrisoarea de față sfinției tale iubite de Dumnezeu nemaisuportând supărarea gândurilor. Căci mi-a ajuns la urechi că a făcut unele lucruri care, dacă nu sunt mincinoase, „să le poarte vântul”, după cum spune teologhisitorul Grigorie¹³⁵, dar dacă sunt adevărate, nedumerirea mi-a cuprins mintea din toate părțile. Sau poate că și ea s-a folosit de farmecul iubirii numai cu buzele, cum face indolența celor mai mulți, și ea nu i-a coborât în adâncul gândirii, socotind că nu avem o iubire sinceră față de ea? Sau poate că nu e nicidecum asta, ci a scui-pat pe lipsa noastră de învățătură leneșă și nepăsătoare față de cele plăcute lui Dumnezeu, ca pe una care nu învrednicește de multă grijă în cercetarea voinței lui Dumnezeu potrivit sfintei porunci date nouă prin sfintele Scripturi [cf. In 5, 39]? Sau poate că nici această bănuială nu este exactă, ci trebuie presupus că, făcându-i-se o descoperire superioară — căci ezit să vorbesc de o părere de sine și un gând înalt, căci „iubirea nu gândește răul”, zice dumnezeiescul apostol [1 Co 13, 5] —, a ajuns la o astfel de certitudine deplină, pe care e dator în chip constrângător să ne-o facă arătată.

Un punct de plecare nu neîntemeiat al unor astfel de bănuieli a fost pentru noi faptul că atunci când sfinția voastră iubită de Dumnezeu a fost mult timp la noi, trăind cu noi și punându-ne înainte întrebări legate de expresii și chestiuni scripturistice, n-a pus în mișcare nici un cuvânt cu privire la icoane, fie ale sfinților bărbați, fie ale Însuși Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și sfintei sale Mame după trup și cu adevărat Născătoare de Dumnezeu — nici ca discutând și vrând să afle adevărul exact, adică întrebând care e gândul nostru cu privire la asta, și dacă e potrivit rațiunii ce se face cu ele și neavând nici o condamnare de la Dumnezeu pentru cele care se fac, nici având certitudine fermă că un astfel de lucru e demn de respingere și suprimare, hotărâtă ne sfătuiască să fim și noi de aceeași părere cu ea; ci trecând la noi sub desăvârșită tăcere cele privitoare

¹³⁴ CPG 8004. *Regestes*, nr 330. ACO⁴ III.2, p. 452-478; Mansi XIII, col. 108-128 și PG 98, 164-188.

¹³⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 4, 54; PG 35, 577B.

la asta, ajungând în orașul ei, a făcut, cum am aflat, darea jos a icoanelor ca plecând de la o părere comună și o reflecție de necontrazis. Dacă e adevărat asta și așa stau lucrurile, vom vorbi din nou. Fiindcă sufletul nostru nu se lasă ușor pornit să dea crezare fără grijă celor ce se spun de multe ori spre defăimarea aproapelui.

Stabilind drept un lucru necesar să facem arătate ca într-o reflecție și probare frățească cele ale gândului nostru, am hotărât să tratăm în detaliu cele privitoare la aceasta, reamintind, mai întâi, de la bun început că trebuie să ne păzim de inovările lucrurilor; mai ales acolo unde pentru noroadele care sunt în credința în Hristos de aici urmează o tulburare și temă de poticniri/scandaluri, și, mai apoi, pentru că în Biserici a domnit mult timp un obicei. Căci dacă Scriptura poruncește să bem vin cu sfat [*cf. Pr 31, 4*], cu cât mai mult trebuie să facem o mai mare cercetare pentru lucrurile vitale, ca să nu ne facem vinovați de înfricoșătoarea condamnare atârnată de Dumnezeu asupra celui ce îl face să se poticnească/îl scandalizează pe unul din cei mici [*cf. Mt 18, 6*]; datori fiind, pe de altă parte, să facem și răsturnarea vorbelor sau lucrurilor aduse de necredincioși spre insultarea Bisericii lui Hristos, și să arătăm neclintirea ei demnă și dumnezeiască.

Trebuie, așadar, să cunoaștem că nu numai acum, dar și de multe ori, unele ca acestea ni le-au adus spre ocară, atât iudeii, cât și adevărații slujitori ai idolatriei, încercând însă doar să prihănească neprihănirea și divinitatea credinței noastre, iar nu grăbindu-se să suprimă atașamentul față de lucruri făcute de mâni omenești, toată sângețuța și venerarea lor având loc pentru asta, și anume să nu pună nimic mai înalt decât cele văzute și simțite, ci să înjosească în orice fel natura divină, fie restrângând la un singur loc purtarea ei de grijă care vede totul, fie dându-i o înfățișare prin forme corporale. Pe aceștia unii din predecesorii noștri, ale căror lucrări nu le avem în mâinile noastre, i-au alungat vitejește departe de turma lui Hristos ca pe niște câini muți care latră în zadar, ca să vorbim cu Scriptura [*cf. Is 56, 10*]. Dar cuvântul adevărului le astupă gura și, plecând de la îndeletnicirile lor lipsite de cinstirea lui Dumnezeu, pe de o parte, înfierează rușinea și abominarea riturilor și miturilor păgâne, iar, pe de altă parte, îi rușinează pe iudei, ocărându-le nu numai alipirea de idoli a părinților lor, ci și opoziția față de Legea lui Dumnezeu, pe care se laudă ei că o țin. Dacă aceea dispune ca jertfele prefigurative să se aducă într-un loc anume, aceștia nu refuză să facă acest lucru în orice loc al lumii locuite, îndeletnicindu-se ca de obicei pe urmele părinților lor cu neascultarea față de Duhul Sfânt și prin aceasta jertfind

unor demoni, iar nu lui Dumnezeu [cf. Dt 32, 17]. Fiindcă adevărata slujbă și închinare aduse adevăratului Dumnezeu se realizează în păstrarea exactă a sfintei mărturisiri privitoare la El și în păzirea tainelor și legilor cuprinzătoare și capitale date de El. Iar pentru sarakeni [musulmani], fiindcă și ei par să facă această acuzație, e de ajuns spre rușine și rușinare adresarea făcută până acum în pustiu unei pietre neînsuflețite, invocarea așa-numitei Chobar¹³⁶ și celelalte mistere infantile ale zadarnicei lor întoarceri din părinți acolo ca la o sărbătoare importantă.

Trăsătura cea mai proprie a tuturor creștinilor care slujesc lui Dumnezeu în toată lumea ca sub un singur jug, cum zice profetul [Sof 3, 9], adică sub Evanghelie, e însă credința și mărturisirea într-Un Dumnezeu Tată, Fiu și Duh Sfânt, Treime necreată, eternă, de necuprins, nevăzută, de o ființă și de un tron, mărturisită fiind împreună cu ea înomenirea desăvârșită a Fiului lui Dumnezeu și a celorlalte lucruri potrivit sensului sfântului Simbol pe care poporul lui Hristos îl aduce într-un gând lui Dumnezeu înainte de Jertfa tainică și sfântă; precum și renașterea duhovnicească celebrată prin dumnezeiescul Botez în numele acestor Trei Ipostase tearhice, și Împărtășirea și Cuminecarea îndumnezeitoare a făcătoarelor de viață simboluri ale Jertfei fără de sânge; prin care strălucește luminarea adevărului și e alungat întunericul lipsei de cinstire a lui Dumnezeu, care are și acest semn distinctiv foarte arătat al rătăcirii ei, și anume ateismul politeismului. Iar, ca să vorbim apostolește, acestea se opun între ele în modul în care a separat la început Dumnezeu între lumină și întuneric [cf. 2 Co 4, 6]. Să spună, așadar, împreună cu noi fericitul evanghelist Ioan: „Aceasta este biruința, care a biruit lumea: credința noastră” [1 In 5, 4]. La care însă să fie adăugat și spus de noi și asta: „Aceasta e stânca pe care și-a zidit Hristos Biserica Sa” [cf. Mt 16, 18], de nezdruncinat și de nerăsturnat de „porțile iadului”, adică de atacurile puterilor potrivnice. De aici am moștenit „numele nou”, care, spune Isaia, „va fi binecuvântat”; căci spune: Vor binecuvânta pe „adevăratul Dumnezeu” [Is 65, 16], vestind caracterul supraincognoscibil și nedepistabil al naturii Lui de nespus și proclamând-o în deplină și neșovăielnică certitudine ca invizibilă, necircumscriptibilă și întru totul netransformabilă în altceva, văzând însă, potrivit preasfântului Pavel, veșnica ei putere și divinitate înțeleasă de la creația lumii din fapte [cf. Rm 1, 20]. Astfel ne-am învrednicit să slujim Dumnezeului adevă-

¹³⁶ Kaaba din Mecca; cf. Ioan Damaschinul, *Despre erezii* 101; PG 94, 769A.

rat și viu [cf. 1 Tes 1, 9] și am fost cinstiți și slăviți cu libertatea cu care ne-a eliberat Hristos [cf. Ga 5, 1], eliberați fiind de toată rătăcirea și lipsa de cinstire a lui Dumnezeu idolească, al cărei semn distinctiv principal e, potrivit glasului profetului [cf. Ir 2, 27], faptul de a spune pietrei: „Tu m-ai născut” și lemnului: „Tu m-ai făcut”, și a nu privi în sus spre cer, cum strigă Isaia și a gândi: „Cine e Cel care a arătat toate acestea? Cel ce scoate afară după număr lumea Sa, le cheamă pe toate pe nume după multă slava Sa și după mulțimea puterii Lui?” [Is 40, 26], „ale Căruia mâini au plămădit toată oștirea cerului”, cum a zis altul din profeți [Os 13, 4]; sau văzând restul armonioasei bune ordini a întregii creații, să înțeleagă prin ea în chip analogic prin partea inteligentă a sufletului Rațiunea/Cuvântul care a generat-o, și prin Ea/El să se închine Tatălui, Care este cu adevărat Dumnezeu, precum învață în chip foarte limpede fericitul Atanasie în cuvântul său împotriva idolilor¹³⁷. Așadar, așa cum lumina nu are nimic comun cu întunericul și nici Hristos n-are nici un acord cu Beliar [cf. 2 Co 6, 15], tot așa creștinii care venerază Un Singur Dumnezeu, închinat într-o slavă și putere de neapropiat, n-au nimic comun cu cei care-și plămădesc un dumnezeu și pentru asta sunt pe drept cuvânt socotiți nenorociți de profetul [cf. Is 44, 9]; căci inima lor e cenușă, cum stă scris [Is 44, 20]. Între aceștia, unii cred că prin facerea idolului produs de ei își creează din cele inexistente un dumnezeu recent, iar când dintr-o pricină oarecare acesta cade și dispare, țin cu tărie că nu mai au deloc un dumnezeu dacă nu-și vor crea în chip asemănător un altul. Acest lucru ni-l învață limpede Scriptura la facerea vițelului de către israeliți în pustiu, când, răzvrătindu-se împotriva lui Aaron, spuneau: „Fă-ne zei, care să meargă înaintea noastră!” [Ieș 32, 1], arătând prin aceasta că gândesc că nu există în genere un dumnezeu, nici adevărat, nici fals, dacă lucrul căutat de ei n-ar fi un idol meșterit de ei, căruia i-au atribuit după aceasta ieșirea lor din Egipt, arătând excesul lipsei lor de cinstire a lui Dumnezeu și al nebuniei lor.

Iar cei care mai apoi au urmat superstiției păgâne și s-au sânguit să o practice în numele zeilor venerați de ei, s-au ostenit cu confecționările de statui, atât ale lui Zeus, pe care-l numesc și tată și suveran, cu alte cuvinte cel mai de seamă dintre zei și oameni, cât și ale celorlalți, al căror nume nu este ignorat de cei mai mulți; venerările și cinstirile prin sacrificiile celebrate pentru ei sunt desfrânări și destrăbălări și etalarea oricărei necurății, căci ar fi prea puțin să vorbim

¹³⁷ Atanasie cel Mare, *Contra elinilor* 34–40 și 44–45; PG 25, 68–81 și 88–89.

doar de obscenități și blasfemii, unde lucrul pentru care se sânguiiau în cinstea zeului erau ucideri de bărbați, iar pompa în cinstea celor venerați era cinstită cu faptele de rușine ale acestora, dat fiind că aceia făcuseră aceste lucruri și se complăceau în facerea lor.

Dar icoanele bărbaților sfinți de la creștini, fie ale celor ce s-au împotrivit păcatului până la sânge potrivit glăsurii apostolului [cf. *Evr* 12, 4] și au slujit cuvântului adevărului, adică ale profeților și apostolilor, fie ale celor ce s-au arătat cu adevărat robi ai lui Dumnezeu [cf. *1 Ptr* 2, 16] printr-o viață de bună-cinstire a Lui și realizare de fapte bune, nu sunt nimic altceva decât un exemplu de bărbăție, un model de conduită sfântă și de virtuți, un stimul și o stârnire la slăvirea lui Dumnezeu, Căruia i-au bineplăcut în această viață. Fiindcă un cuvânt care parcurge faptele bărbaților buni e de folos pentru cei care-i ascultă și-i cheamă de multe ori spre zelul imitării lor. Dar acest lucru s-ar putea face și prin atenția acordată icoanei potrivit rațiunii verosimilității, „dacă cele pe care cuvântul istorisirii le înfățișează prin auzire, pe acestea pictura le arată tăcut prin imitare”, strigă Marele Vasile¹³⁸, care spune că prin fiecare din acestea sunt ridicați spre bărbăție cei care sunt atenți la ele. Fiindcă pentru noi, care o vedem, modelarea printr-o imitație a înfățișării cuiva devine o evocare concisă și rezumativă a celor făptuite de cel pictat în icoană — așa cum odată cu idolii zeilor falși apar împreună și faptele lor întinate — și pe cel care a primit cele privitoare la sfinți prin auzire o astfel de vedere¹³⁹ îl împinge spre aducerea-aminte de cele auzite, iar pe cel care nu le știe îl face să întrebe de ele și, odată învățat cele privitoare la acelea, îi ridică fierbinte spre dorul lor și lauda lui Dumnezeu, astfel încât prin fiecare din ele cei care văd faptele frumoase ale sfinților să slăvească, potrivit glăsurii Evangheliei, pe Tatăl nostru Cel din ceruri [*Mt* 5, 16]. Și dacă legiuirea lui Moise poruncește poporului să-și pună un fir violet la ciucurii de la poalele veșmintelor lor spre aducerea-aminte și păzirea celor poruncite [cf. *Nm* 15, 38-39], cu cât mai mult este potrivit ca noi să vedem prin zugrăvirea printr-o asemănare a sfinților bărbați deznodământul vieții lor și să le imităm credința, potrivit învățaturii apostolului [cf. *Evr* 13, 7].

Iar întipărirea în icoane a trăsăturii înfățișării după trup a Domnului este, pe de o parte, o demascare a ereticilor care flecăresc că S-a făcut om printr-o arătare, nu în realitate, iar, pe de altă parte, o du-

¹³⁸ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 508CD.

¹³⁹ *Theōria*.

cere de mână a celor ce nu au forța de a se ridica la înălțimea contemplării duhovnicești, ci au nevoie pentru confirmarea celor auzite de o înțelegere trupească, lucru pe cât de folositor, pe atât de demn de a fi căutat cu sârguință. Fiindcă taina care acoperă cu virtutea ei și cerurile, ascunsă de veacuri și de generați în Dumnezeu Care a creat toate, nu-și are credința numai din auzire — întrucât credința este din auzire, zicea apostolul [Rm 10, 17] —, ci acum e întipărită și prin vedere în gândurile celor care văd și strigă cu putere că „Dumnezeu S-a arătat în trup și a fost crezut în lume” [cf. 1 Tim 3, 16], și va fi găsit chiar mai sfințitor și mai mântuitor decât toate, astfel încât cele scrise prin propovăduirile Evangheliilor cu privire la viețuirea Sa pe pământ în trup împreună cu oamenii să fie înscrise în chip de neșters în memoria noroadelor, iar venerarea slavei și bunătății Lui față de noi să fie vestită și închinată într-un mod și mai clar. Fiindcă nu amestecul lemnului și culorilor este închinat, ci Dumnezeul nevăzut Cel ce este în sânul Tatălui [cf. In 1, 18], Acela primește închinarea în duh și adevăr [In 4, 24], Cel care ne dăruiește prin Sine Însuși aducerea la Tatăl [cf. Ef 2, 18] și este închinat împreună cu Acela. Fiindcă se spune că și Iacob s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif [Fc 47, 31; Ev 11, 21], aducând venerarea nu lemnului, ci arătând cinstirea celui care îl ținea.

Așa a fost, așadar, înțeleasă și cinstită de poporul lui Hristos și icoana sfintei și preaslăvitei Mame a Domnului. Așa au fost primite unele ca acestea de cei care au prezidat de la început preasfintele Biserici și n-au avut parte de nici o împiedicare și după trecerea persecuțiilor și dominația credinței peste tot în libertate, când s-au ținut până în generația noastră sinoade ecumenice și au fost promulgate canoane despre multe puncte mult mai puțin importante decât rațiunea privitoare la icoane; și, nu era verosimil ca acestea să o fi lăsat necercetată și tolerată, dacă, potrivit suspiciunii unora, acest obicei care stăpânește la noi din vechime e supus și el interdicțiilor pronunțate în dumnezeieștile Scripturi cu privire la formele idolilor și duce la înstrăinarea de Dumnezeu. Fiindcă Acela care a zis apostolilor că va fi cu ei până la sfârșitul veacului [cf. Mt 28, 20] este evident că făgăduiește acest lucru și celor care aveau să fie după ei episcopi peste Biserica Lui — pentru că nu avea de gând să rămână cu ei în chip trupesesc până la trecerea acestui veac — încă și zicând că va fi împreună cu doi sau trei adunați în numele Lui [cf. Mt 18, 19], n-a lăsat nepărtașe de insuflarea și călăuzirea Lui dumnezeiască atâtea mulțimi adunate de zelului buneicinstiri de Dumnezeu ca să nu vadă ajunsă la realizarea desăvârșirii Biserica Lui, despre care credem că și-a înfăți-

șat-o Sieși neavând pată sau zbârcitură [cf. Ef 5, 27], ori ceva din unele ca acestea, dat fiind că un astfel de obicei domnește nu în orașe puține sau neînsemnate, ci așa-zicând aproape în toate ținuturile și în bisericile cele mai de vază și dintâi.

Iar că este vechi obiceiul de a întipări de multe ori în icoane relațiile istorice ale Scripturilor arată cuvântul celui între sfinți Grigorie al Nyssei care are suprascrierea „la Avraam”, și în care învață că istoria despre sacrificiul lui Isaac era reluată în picturi¹⁴⁰. Iar dacă de o astfel de etalare au avut parte faptele acelorora, cu cât mai mult minunile și pătimirile economiei Domnului, precum și vitejiile luptelor sfinților martiri care-i poartă pe cei care le văd spre un zel bun. Lucru dovedit în chip limpede că s-a făcut și la lupta viteazului și minunatului martor al adevărului, Anastasie¹⁴¹.

Dar poate că cineva ar spune că e necesar ca noi să avem evlavie față de poruncile Sfintei Scripturi, ca de pildă: „Nu-ți vei face idol, nici asemănare a ceva, câte sunt în cer sus, câte sunt pe pământ jos, și din ce sunt în apele de sub pământ; să nu li te închini și să nu le aduci slujbă” [Ieș 20, 4-5]; și iarăși: „Nu vei lua numele Domnului Dumnezeuului tău zadar” [Ieș 20, 7]; iar în *Deuteronomul*: „Nu veți face nelegiuire și nu vă veți face asemănare cioplită” [Dt 4, 16] și celelalte. Dar toate acestea au sensul evident că natura divină e lipsită de înfățișare și de necuprins, că nu e socotită asemănătoare cu nimic din cele văzute și nu duce prin coniecturi și presupuneri spre concepții trupești. Căci după ce a zis mai înainte: „Păziți-vă foarte în sufletele voastre că n-ați văzut asemănare în ziua în care a grăit cu voi Domnul în Horeb în munte din mijlocul focului” [Dt 4, 15], a adăugat: „Nu veți face nelegiuire și nu vă veți face asemănare cioplită” [Dt 4, 16]; primul cuvânt aducând aminte de facerea vițelului [cf. Ieș 32, 4; Dt 9, 16], iar celălalt asigurând că nici ei nu vor aluneca într-o astfel de lipsă de cinstire a lui Dumnezeu potrivit obiceiului egiptenilor, pe care-l cunoșteau, și vor socoti divinul asemănător cu acestea. Fiindcă acest lucru îl spune și marele apostol [Pavel] în discursul său către atenieni: „Fiind noi deci un neam cu Dumnezeu, nu trebuie să credem că divinul e asemănător cu aurul, argintul sau piatra cioplită de meșteșugul și imaginația omului” [FAp 17, 29]; același sens avându-l și acel: „Nu vei lua numele Domnului Dumnezeuului tău în zadar” [Ieș 20, 7], adică: Nu vei chema sau vei socoti Dumnezeu ceea ce nu este cu adevărat

¹⁴⁰ Grigorie al Nyssei, *Cuvânt la dumnezeirea Duhului Sfânt*; PG 46, 572CD.

¹⁴¹ *Viața și pătimirea sfântului Anastasie Persanul*; cf. mai sus, p. 367.

asta, ci a fost în zadar socotit vrednic de o astfel de presupunere și denumire. „Ci pentru noi”, precum învață marele apostol, este „Un Dumnezeu Tatăl, din Care sunt toate, și un Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate, și Un Duh, în Care sunt toate” [1 Co 8, 6], schimbarea prepozițiilor neintroducând o eterogenitate naturală — să nu fie! —, întrucât Cele Trei [Persoane] sunt Un Dumnezeu, fiind gândite Unele împreună cu Altele, cum învață înțeleptul Grigorie¹⁴². Așadar, până azi poporul lui Hristos n-a dat Numele dincolo de orice nume [cf. Flp 2, 9] nimănui afară de Treimea Sfântă și Obârșie de viață — să nu fie! —, căci peste tot odată cu faptul că ne face să aducem slujbă cultică Unora ca Aceștia dumnezeiasca Scriptură ne face și străini și nepărtași față de o astfel de rătăcire, căci modul aducerii de slujbă cultică idolilor este evident. La noi însă, așa cum lucrul închinat este Un Dumnezeu, după cum este o singură credință și un singur botez mântuitor [cf. Ef 4, 5–6], tot așa una este și slujba cultică adusă Lui de către noi, precum s-a predat și s-a păzit apoi de la sfinții apostoli: „jertfa laudei”, care prin Hristos e înălțată lui Dumnezeu și Tatăl, cum spunea dumnezeiescul apostol, „adică roada buzelor celor care se mărturisesc numelui Său” [Evr 13, 15], și preadumnezeiasca predanie care e în făcătoarele de viață Taine, pe care a anunțat-o dinainte profetul Maleahi, când a spus în numele lui Dumnezeu: „De la răsăriturile soarelui și până la apus numele Meu e slăvit între neamurile păgâne, și în tot locul se aduce lui Dumnezeu tămâie și jertfă curată” [Mal 1, 11].

Prin urmare, nu există nici o consimțire pentru templul lui Dumnezeu, adică Biserica Lui, cu idolii [cf. 2 Co 6, 15] — să nu fie! —, fiindcă ea a fost numită de apostol stâlp și reazem al Adevărului [cf. 1 Tim 3, 15], iar numele idolilor vor fi stârpite de pe pământ, strigă profetul Zaharia atunci când prin primirea credinței în El orice loc se va deschide casei lui David [Za 13, 2], adică Bisericii lui Hristos, a Cărui casă suntem [Evr 13, 15]. La acestea se vor adăuga negreșit cele din cartea numită *Înțelepciunea lui Solomon* și cele spuse de Isaia cel cu mare glas. Fiindcă în prima se spune: „Începutul desfrâului e inventarea idolilor. Născocirea lor e stricăciunea vieții. Fiindcă aceștia nici n-au fost de la început, nici nu vor fi în veac. Căci au intrat în lume prin slava găunoasă a oamenilor. De aceea pentru ei a fost gândit un sfârșit scurt”, și celelalte [Sol 14, 12–14; cf. 13, 10–19]. Iar de profetul se spune: „Rușinați vor fi cei care plăsmuiesc și cioplesc un dumnezeu, toți aceștia s-au uscat de acolo de unde au fost făcuți și muți au fost făcuți

¹⁴² Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 23, 11; PG 35, 1164A.

de oameni” [Is 44, 9–11. 12–20], iar cele făcute împreună cu ei sunt născocirea meșteșugului de lemnar al unui dulgher, prefacere în formă de om a unor lemne care sunt spre slujba oamenilor, și trâmbițare a nebuniei celor ce se închină la ele; la care adaugă: „Vedeți, nu spuneți că o minciună e în mâna Mea dreaptă” [Is 44, 20]; lucru pe care l-a adăugat ca răsturnare a lipsei de cinstirea lui Dumnezeu scrise mai sus. Știind și crezând noi în Fiul lui Dumnezeu, care e Adevărul și Dreapta Tatălui, ne arătăm străini de condamnarea zisă de profetul, și de aceea voi spune în chip potrivit cuvântul profetic: „Ce au paiele cu grâul?” [Ir 23, 28]. Ce familiaritate este între ușurătatea inconsistentă vânturată de duhurile răutății a celor care aduc slujbă creației în locul Celui care a creat-o [cf. Rm 1, 25] și cuvântul hrănitor al adevăratei cunoașteri a lui Dumnezeu găsit în întreg poporul lui Hristos? Fiindcă aceia sunt cei despre care Isaia spune acestea: „Au jertfit pe vârful muntelui și au sacrificat pe coline, la umbra stejarului, a plopului și a pomilor, pentru că frumos e acoperământul lor”, cum spune alt profet contemporan cu Isaia [Os 4, 13]. Dar poporul lui Hristos se închină numai Împăratului veacurilor, Celui singur nestricăcios, nevăzutului, singurului înțelept Dumnezeu [cf. 1 Tim 1, 17], în curtea sfântă a Lui [cf. Ps 28, 2], făcându-și închinarea în Duh și Adevăr [cf. In 4, 23] și aducând neîncetat orice laudă și slăvire Treimii făcătoare de viață. Iar sfârșitul scurt al idolilor vestit de *Înțelepciunea [lui Solomon 14, 12–14]*, adică dispariția lor și nerămânerea lor, s-a făcut întotdeauna nu de altundeva decât „prin arătarea marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos” [Tit 2, 13], pe care Biserica Lui de la o margine la alta a lumii câștigată cu sângele Lui [cf. FAp 20, 28] o mărturisește și slăvește mereu cu bună-cinstire de Dumnezeu. Prin urmare, din faptul că are icoane ale sfinților bărbați spre aducerea-aminte de virtutea lor, poporul lui Hristos, adevăratul și autenticul închinător al Treimii, nu-și trage asupra lui însuși nimic din condamnarea idolilor scrisă în aceia [profeți]; așa cum nici faptul că l-a tăiat împrejur pe Timotei [FAp 16, 3], că și-a tuns părul capului potrivit Legii [FAp 18, 18] și a adus jertfă la templu [FAp 21, 26] nu aduce vreun reproș sau condamnare nici fericitului apostol Pavel care interzice tăierea-împrejur după trup și ceartă pe cei ce vor să se facă dreți potrivit Legii. Fiindcă nu trebuie observate pur și simplu lucrurile săvârșite, ci peste tot trebuie probat scopul/intenția celor care le făptuiesc, și acesta fie îl absolvă de învinuiri pe cel care le face, fie, din contră, îl condamnă. Căci dacă n-ar fi păzit în chip riguros acest lucru, atunci poate nici porunca lui Dumnezeu Însuși nu va fi

scutită de acuzații de la cei necredincioși; căci deși Legea interzice tot ce e sculptat sau turnat, totuși heruvimii slavei, cum îi numește apostolul [*Evr* 9, 5], care umbreau capacul de pe chivot [*Ieș* 25, 18] erau confecționați astfel; și că de ei era purtată slava dumnezeiască suntem învățați nu numai de Scriptură, dar un astfel de înțeles cu privire la aceștia ne predă și fericitul Atanasie tâlcuind cuvântul din psalmi: „Cel ce șezi pe heruvimi, arată-Te” [*Ps* 79, 2].¹⁴³ Și arhetipurile acelor heruvimii erau cu totul necunoscute firii oamenilor, fiindcă ei sunt duh și foc și străini de orice configurare și natură corporală. Întrucât cele spuse despre ei de profetul în chip mai corporal [*cf. Is* 6] au un sens simbolic și anagogic, neputând fi înțelese altfel potrivit rațiunii sfinte și cuvenite realităților necorporale.

Este necesar să spunem însă că și atunci când creștinii pictează înfățișarea rudelor, cunoscuților și prietenilor lor după trup, nicidecum nu o venerează sau învrednicesc de vreo cinstitie. Și nici când s-au plecat autorității unor porunci împărătești [*cf. Sol* 14, 17] n-au născocit unele ca acestea, de care sunt învinuiți pe drept cuvânt aceia care, cum spune apostolul [Pavel], „zicând că sunt înțelepți au ajuns neghiobi și au schimbat slava Dumnezeului nestricăcios într-o asemănare a unei icoane de om stricăcios” [*Rm* 1, 22-23]; astfel că plecând și de la acest mod se arată limpede că acuzația care este în Scriptură nu ni se potrivește nouă.

Deci, dacă ne-am arăta mutând într-un sens mai trupesc concepțiile bine-cinstitoare despre divin, fie lăsând cele proprii slavei și slujbei cultice cuvenite lui Dumnezeu, fie micșorând în general cu ceva din fundamentul ei, atunci ar fi bine să fie desființate cele ce ne ocupă și ne trag departe de venerarea față de Unul și adevăratul Dumnezeu; acum însă vedem întâmplându-se din contră. Căci privind cineva cu știință la icoana unui sfânt spune, cum se și cuvine: „Slavă Ție, Dumnezeule!” adăugând numele sfântului, ca și prin acest mod să se împlinescă cele spuse de noi în rugăciunea noastră: „Ca și prin cele văzute și prin cele nevăzute să se slăvească preasfântul nume al lui Hristos.” Dar nu suportăm să chemăm „dumnezeu” pe vreunul din bărbații sfinți; măcar că Acela care este în sens propriu și singur Dumnezeu comunică această denumire celor ce bine-plac Lui, cum stă scris în cartea psalmilor [*cf. Ps* 81, 6]. Și, iarăși, nu se poate spune că, socotind că astfel de icoane au suficientă validare a cunoașterii lui Dumnezeu, disprețuim venirea în sfintele biserici ale lui Dumnezeu

¹⁴³ Atanasie, *Explicare la Psalmi*; PG 27, 360BC.

și binecuvântarea lui Dumnezeu în ele ziua și noaptea, sau mai bine zis, cum spune psalmul [Ps 54, 18], „seara și dimineața și la amiază”, mai ales la vremea dumnezeieștii mistagogii și Liturghii. Ci știind în chip sigur că nu de altundeva ne vine nădejdea mântuirii [cf. *FAp* 4, 12] decât de la credința și mărturisirea bine-cinstitoare în singurul adevăratul Dumnezeu Cel în Treime închinat, una fiind alcătuită în inimă, iar cealaltă rostită cu gura — „căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire” [Rm 10, 10] —, având tot timpul în gura noastră „lauda lui Dumnezeu Care ne-a făcut” [Ps 149, 1-2] și purtând înălțările Lui gâtlejul nostru [Ps 149, 6], tot poporul lui Hristos se grăbește cu dorință nesăturată și sârguință pusă în mișcare de Dumnezeu mai mult decât cerbul spre izvoarele apelor [Ps 41, 2] spre împărtășirea Preasfântului Trup și Sânge, prin Care săvârșim pomenirea morții și învierii Lui potrivit predaniei Lui [cf. *1 Co* 11, 26]. Să nu-i scandalizeze însă pe unii nici faptul că înaintea icoanelor sfinților se face aducere de lumini și tămâiere cu bun miros, întrucât celebrarea în chip simbolic a unora ca acestea a fost gândită spre cinstirea acelor, a căror odihnă e împreună cu Hristos și a căror cinstire urcă la El, înțeleptul Vasile zicând că cinstirea adusă celor buni din cei ce sunt robi împreună cu noi are în ea dovada binevoirii față de Stăpânul comun.¹⁴⁴ Luminile sensibile sunt un simbol al dăruirii luminii imateriale divine, iar vaporii de parfum sunt un simbol al însuflării și umplerii integrale și curate de Duhul Sfânt.

Am hotărât să scriem acestea ca răspuns împotriva opozițiilor și contradicțiilor avansate, chipurile, din Scripturi, rugându-vă să urmăriți în orice mod nescandalizarea și netulburarea noroadelor, atunci când Domnul ne poruncește să nu disprețuim pe niciunul dintre cei mici [cf. *Mt* 18, 6], iar scandalizarea aduce peste cei care fac acest lucru o condamnare insuportabilă și înfricoșătoare [cf. *Mt* 18, 16-20]. Iar acum orașe întregi și mulțimile noroadelor sunt în tulburare nu mică cu privire la acest lucru, lucru de care noi depunem toată sârguința să nu ne arătăm vinovați. Dincolo de toate însă trebuie să purtăm de grijă — lucru care zdruncină gândirea mea — ca dușmanii credinței noastre și ai crucii lui Hristos [cf. *Flp* 3, 18] să nu ia de aici prilej de înălțare, încât să spună că până acum creștinii au fost în rătăcire. Căci dacă n-ar fi știut că așa ceva e idolatrie, ei n-ar face acum respingerea celor făcute de mâini omenești. Câtă insultă și surpare atribuie acest lucru credinței în Hristos ar putea mărturisi oricine. Căci negreșit pe

¹⁴⁴ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 509A.

drept cuvânt li se va putea spune că acelor care au fost odată în rătăcire nu trebuie să li se dea ascultare, fiindcă adevărul nu este la ei.

Dar ce? când înșiși cei întru toate preabinecinstitorii de Dumnezeu și de Hristos iubitorii noștri împărați ridicând o stelă a iubirii lor cu adevărat de Dumnezeu, adică icoana dinaintea palatului imperial¹⁴⁵, în care punând și chipurile apostolilor și profeților și scriind glăsurile lor privitoare la Domnul, au proclamat drept laudă a convingerii lor Crucea mântuitoare [cf. Ga 6, 14]?

¹⁴⁶ Punctul capital pentru cele spuse [cf. Evr 8, 1] e însă faptul că în diferite icoane Dumnezeu a lucrat minuni despre care mulți vor să istorisească multe, cum sunt de pildă vindecarea de boli de care noi înșine nu avem nici o experiență, dezlegări ale unor vrăji, arătări de multe ori în vis ale celor pictați în ele, iar lucrul cel mai arătat dintre toate și care nu suportă nici o contradicție sau îndoială, e icoana preacuratei Născătoare de Dumnezeu din Sozopolisul Pisidiei, care revarsă o țâșnire de mir din palma ei pictată, și sunt mulți martori ai acestei minuni.¹⁴⁷ Iar dacă acum nu se vede o astfel de facere de minuni a acestei icoane, nu trebuie să nu fie de aceea crezute cele dinainte, ca să nu fie judecate în chip asemănător ca de necrezut nici diferitele semne și harisme ale Duhului relatate în *Faptele Apostolilor* [cf. 5, 12] ca lucrate la începutul propovăduirii, dar care nu se mai lucrează acum. Pentru că printr-o astfel de condescendență Iubitorul de oameni Dumnezeu îi făcea mai tari în credința în El pe cei mai slabi, arătându-și totodată prin ele cele ale puterii Lui, precum s-a întâmplat și cu apostolii. Căci uneori vindecările le aducea umbra lor, alteori ștergarul atârnat de hainele lor. Deci așa cum între aceia nu umbra oricărui trup, ci numai cea a lui Petru dădea vindecarea celor bolnavi [cf. *FAp* 5, 15], tot așa nici ștergarele oricărei haine, ci numai cele ale lui Pavel vindecau pe cei bolnavi [cf. *FAp* 19, 12] spre deplină certitudine a credinței în Dumnezeul propovăduit de ei, Care-și dovedea harul Său și prin cele neînsuflețite. Tot așa a binevoit să se facă de multe ori și cu sfintele icoane, facerea de bine venind credincioșilor nu cu orice icoană sau pictură de acest fel, ci numai în cele ale

¹⁴⁵ Faimoasa icoană de deasupra Porții de Bronz, *Chalkē*, a palatului imperial; cf. Baranov, 2017 și mai sus, p. 36.

¹⁴⁶ Secțiunea finală marcată "...", despre icoane ca făcătoare de minuni, argument care nu mai apare altundeva la Germanos, e considerat astăzi de specialiști o interpolare ulterioară.

¹⁴⁷ Cf. *Viața sfântului Teodor din Sykeion* 108; ed. Festugière, p. 86–87.

sfinților sau ale Domnului Însuși, ca să nu se presupună că vindecările se întâmplă automat, ci numai de harul Dumnezeuului nostru. Merită, cred, să nu lăsăm nesemnalat nici ceea ce a pus Eusebiu al lui Pamfil în *Istoria lui bisericească*¹⁴⁸, și anume în orașul Paneas, pe care Evanghelia îl numește Cezareea lui Filip [cf. Mt 16, 13; Mc 8, 27], se spune că există casa femeii cu scurgere, care a fost vindecată de poala veșmântului Mântuitorului [Mt 9, 20]. Se spune că în fața porții casei e o statuie din bronz care poartă icoana Domnului, iar în fața ei stă figura unei femei căzute în genunchi și având mâinile întinse înainte în semn de implorare, întreg ansamblul fiind rodul sânguinței ei spre aducerea-aminte de minunea făcută cu ea. Iar la picioarele statuii făcute în numele Domnului crește o plantă străină la înfățișare și necunoscută, care devine leac a tot felul de boli; lucru pe care același Eusebiu spune că l-a văzut cu ochii lui. În chip evident Mântuitorul face în pogorământul Său cele ale harului Său cu referire la credința femeii și arată evident ce s-a făcut de noi mai sus, și anume că nu trebuie să ne uităm pur și simplu la efectele produse, ci să probăm scopul lucrului. În același loc același Eusebiu mai spune că a cunoscut păstrate ca tablouri prin culori și icoanele apostolilor Petru și Pavel și ale lui Hristos Însuși.¹⁴⁹ Iar noi spunem asta nu ca să ne îndeletnicim cu statui din bronz, ci numai ca să arătăm că, dacă Domnul n-a respins ceea ce s-a făcut potrivit obiceiului păgân, ci a binevoit să arate în acesta destul timp facerea de minuni a bunătății Lui, nu este lucru cuvios a lua în nume de rău obiceiul mai sfânt care domnește la noi.⁷

Cu acestea isprăvit să fie, așadar, cuvântul nostru de aducere-aminte. Iar Dumnezeuul adevărului Care ne călăuzește la tot adevărul [cf. In 16, 13] și alungă de la sufletele noastre orice prilej de dihonie și orice temă de tulburare să ne învrednicească de Împărăția cerească pe noi care-L slăvim cu o inimă într-un Duh [cf. Rm 15, 6].

Preasfântul patriarh a zis:

— Au strigat străjerii Bisericii catholice, sfinții noștri părinți, care veghează mereu pe crenelurile ei spirituale și au respins orice atac și cuvânt zadarnic [Pr 30, 8] și, păzind-o nesfâșiată, au alungat orice falangă a potrivnicilor și odată cu ereziile din vechime au împuns cu sabia Duhului [Ef 6, 17] și răstăcirea noii răutăți a acuzatorilor creștinilor. Să spunem deci toți cu un glas împreună cu învățătorul nostru Pavel, dumnezeiescul apostol:

¹⁴⁸ Eusebiu al Cezareii, *Istoria bisericească* VII, 18; PG 20, 680.

¹⁴⁹ *Ibid.*

„Hristos este pacea noastră, Cel care a făcut din cele două una” [Ef 2, 14]: Lui I se cuvine slavă, cinste și închinare împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Sfântul Sinod a strigat:

— Învățăturile de Dumnezeu grăitorilor noștri părinți ne-au îndreptat; udați de ei, ne-am adăpat cu adevărul; urmându-le lor am alungat minciuna; învățați de ei sărutăm veneratele icoane!

Părinții vestesc, noi suntem „copii ai ascultării” [1 Ptr 1, 14] și ne mândrim în fața mamei [Pr 4, 3] cu predania Bisericii catholice!

Crezând într-Un Dumnezeu în Treime laudat, sărutăm cinstitele icoane! Cei care nu le au așa să fie anatema!

Cei care nu gândesc așa să fie alungați departe de Biserica catholică!

Noi urmăm vechii legiuiri a Bisericii catholice!

Noi păzim legile părinților!

Noi pe cei care adaugă sau scot ceva din Biserica catholică îi anatemizăm!

Noi inovația furișată a acuzatorilor creștinilor o anatemizăm!

Noi veneratele icoane le sărutăm!

Noi pe cei care nu le au așa îi azvârlim anatemei!

Pentru acuzatorii creștinilor sau iconoclaști, anatema!

Pentru cei care iau cele zise de dumnezeiasca Scriptură împotriva icoanelor cu referire la veneratele icoane, anatema!

Pentru cei care numesc sfintele icoane idoli, anatema!

Pentru cei care nu sărută sfintele și veneratele icoane, anatema!

Pentru cei care spun despre creștini că vin la icoane ca la niște zei, anatema!

Pentru cei care sunt în mod conștient în comuniune cu cei care insultă și necinstesc veneratele icoane, anatema!

Pentru cei care spun că altcineva afară de Hristos Dumnezeuul nostru ne-a izbăvit de idoli, anatema!

Pentru cei care îndrăznesc să spună că Biserica catholică a primit vreo dată idoli, anatema!¹⁵⁰

Iar după ce au fost pronunțate mai sus redatele anateme, sfântul Sinod a pronunțat printr-un document¹⁵¹ citit de Eftimie, episcopul Sardesului, cele de mai jos:

¹⁵⁰ Anateme identice cu cele citite deja în sesiunea întâi de Vasile al Ancyrei în libelul său. Întreaga secțiune cu aclamații reapare cu mici variații și în finalul actelor sesiunilor a cincea și a șaptea.

¹⁵¹ *Dia chartou*.

Îndeplinind dumnezeiasca poruncă a Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, sfinții noștri părinți n-au ascuns sub baniță făclia cunoașterii dumnezeiești, ci au pus-o pe sfeșnicul [cf. Mt 5, 15] învățaturii celei mai folositoare, ca să lumineze tuturor celor din casă [Mt 5, 15], adică celor născuți în Biserica catholică, ca nimeni din cei care mărturisesc în chip bine-cinstitor de Dumnezeu pe Domnul să nu-și mai lovească piciorul de piatra [cf. Ps 90, 12; Mt 4, 6] cacodoxiei eretice. Fiindcă ei îndepărtează orice rătăcire a ereticilor și taie, dacă e bolnav incurabil, membrul intrat în putrefacție, și ținând în mână lopata, curăță aria, iar grâul, adică cuvântul care hrănește și întărește inima omului [cf. Ps 103, 15], îl încuie în hambarul Bisericii catholice, iar paiele cacodoxiei eretice aruncându-le afară le ard în foc nestins [cf. Mt 3, 12].

De aceea, acest sfânt și ecumenic sinod reunit cu bună-plăcerea lui Dumnezeu și la un semn al bine-cinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri împărați Irina, noua Elenă, și noul Constantin, odrasla ei păzită de Dumnezeu, a doua oară în această strălucită capitală de provincie Niceea, înțelegând prin citirea lor dogmele cântărilor și fericirilor noștri părinți, slăvește pe Dumnezeu, Cel care a dat acelora cuvânt spre învățătura noastră și desăvârșirea Bisericii catholice și apostolice, iar acelora care nu gândesc cele ale lor, ci se luptă să umbrească adevărul real prin inovația lor, le cântă glasul psalmistului: „Că rele au făcut vrăjmașii în locul cel sfânt al Tău și s-au lăudat [Ps 73, 3–4] zicând că nu este învățător și nu ne va cunoaște pe noi [Ps 73, 8–9], care viclenim cuvântul adevărului [cf. 2 Co 4, 2].”

Noi însă, ținând toate dogmele și poruncile de Dumnezeu purtătorilor noștri părinți, vestim cu o singură gură și o singură inimă, neadăugând nimic și nescoțând nimic din cele predate de ei nouă¹⁵², ci ne întărim cu ele, ne rezemăm pe ele. Așa mărturisim, așa învățăm, precum au hotărât și au întărit sfintele șase Sinoade Ecumenice. Și credem într-Unul Dumnezeu Tatăl, Atoatețiitor, Făcător al tuturor celor văzute și nevăzute; și într-un Domn Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut și Cuvântul Său, prin Care a făcut toate; și în Duhul Sfânt, Domnul și Făcătorul de viață, de-o-ființă și coetern cu Însuși Tatăl și cu Fiul Său cel împreună fără început, Treime necreată, neîmpărțită, neînțeleasă, necircumscriptibilă, Aceeași întregă și singură slujită, închinată și venerată, o dumnezeire, o domnie, o împărăție și o stăpânire, care e divizată indivizibil prin subzistențe/ipostase și unită

¹⁵² Cf. canonul 7 Efes; ACO I, 1, 7, p. 105; Syntagma, II, p. 200–201.

divizat prin ființă. Mărturisim și pe Unul din Însăși Sfânta și de-o-ființa Treime, pe Domnul nostru Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, care în zilele din urmă pentru noi și a noastră mântuire S-a făcut om și prin economia mântuitoare a pătimirii, învierii și înălțării la ceruri a mântuit neamul nostru [omenesc] și ne-a eliberat de rătăcirea idolilor; și cum spune profetul: „Nu un trimis, nu un înger, ci Însuși Domnul ne-a mântuit” [Is 63, 9]. Căruia urmând și însușindu-ne glăsuirea lui, strigăm cu mare glas: Nu un sinod, nu imperiul unor împărați, nu o conjurație urâtă lui Dumnezeu a eliberat Biserica din rătăcirea idolilor, cum a aiurat sinedriul¹⁵³ iudaic încropit împotriva veneratelor icoane, ci Însuși Domnul slavei, Dumnezeu, făcându-Se om, ne-a mântuit și eliberat de înșelăciunea idolilor. Lui fie deci slavă, Lui recunoștință, Lui mulțumire, Lui laudă, Lui măreție! A Lui e răscumpărarea, a Lui mântuirea, Singurul care poate mântui desăvârșit [cf. Evr 7, 25], și nu altora din oamenii care merg pe pământ¹⁵⁴. El Însuși a dus la capăt prin economia Lui în trup zicerile vestite dinainte prin profeții Lui [cf. Rm 1, 2] pentru noi, la care a ajuns sfârșitul veacurilor [1 Co 10, 11], locuind și umblând între noi [cf. 2 Co 6, 16] și ștergând de pe pământ numele idolilor [Za 13, 27], cum s-a scris deja.

Îmbrățișăm și glăsuirile Domnului, ale apostolilor și profeților, prin care am fost invitați să cinstim și mărim mai întâi pe cea care e în sens propriu și real Născătoare de Dumnezeu, cea mai presus de toate puterile cerești, puterile sfinte și îngerești, pe fericirii și atotlăudații apostoli și profeți, pe frumos biruitorii și luptătorii pentru Hristos martiri, pe sfinții și de Dumnezeu purtătorii învățători și pe toți cuvioșii bărbați, și să cerem soliile lor ca unele care ne pot face familiari lui Dumnezeu Împăratul a toate pe noi care păzim poruncile Lui și alegem să trăim în virtuți.

Îmbrățișăm încă și întipărirea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, sfintele rămășițe ale sfinților, iar sfintele și veneratele icoane le primim, sărutăm și îmbrățișăm potrivit predaniei dintru început a sfinților noștri părinți, care le-au primit și au întărit să fie în toate preasfintele lui Dumnezeu biserici și în tot locul stăpânirii Lui.

Cinstim, sărutăm și ne închinăm cu cinstire¹⁵⁵ și acestor sfinte și venerate icoane, și anume: celei a înomenirii Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [Tit 2, 13] și celei a preacuratei

¹⁵³ Sinodul de la Hieria, 754.

¹⁵⁴ Cf. *Iliada* 5, 441–442.

¹⁵⁵ *Timōmen kai aspazometha kai timētikōs proskynoumen.*

Stăpânei noastre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, din care a binevoit să se facă trup și să ne mântuiască și elibereze din orice nebunie rău-cinstitoare de Dumnezeu după idoli, celei a sfinților îngeri fără trup, căci s-au arătat dreptilor ca niște oameni, iar în chip asemănător și chipurilor și icoanelor dumnezeieștilor și atotlăudaților apostoli, ale de Dumnezeu grăitorilor profeti, ale purtătorilor de biruință martiri, și cuvioșilor bărbați, ca prin zugrăvirea lor să putem fi duși spre aducerea-aminte și amintirea prototipului lor și să ne facem părtași unei sfințiri.

Așa am fost învățați să gândim aceste lucruri și am fost întăriți de sfinții noștri părinți și de Dumnezeu predata lor învățătură. „Mulțumire lui Dumnezeu pentru de nepovestita Lui dăruire [2 Co 9, 15], că nu ne-a părăsit până la sfârșit [1dt 7, 30] și n-a lăsat nuiava păcătoșilor peste soarta dreptilor, ca să nu-și întindă dreptii în fărădelegi mâinile lor”, adică făptuirile lor practice, ci „a făcut bine celor buni și drepti cu inima”, cum cânta scriitorul de imne David [Ps 124, 3-4]; împreună cu care cântăm și continuarea: „iar pe cei care se abat pe căi străambe îi va duce împreună cu cei ce lucrează fărădelegea. Pace peste Israelul lui Dumnezeu” [Ps 124, 3-5].

Traducerea semnăturilor romanilor:

În numele Domnului nostru Iisus Hristos,

Petru, din mila lui Dumnezeu arhipresbiter al sfintei Biserici a lui Dumnezeu catholice și apostolice și locțiitor al lui Adrian, preasfântul și apostolicul papă al Romei celei Vechi, primindu-i pe cei care s-au întors de la rău-cinstitoarea de Dumnezeu erezie a celor care desființează veneratele icoane, mulțumit fiind și aliniindu-mă tuturor celor raportate anterior potrivit învățaturii și predaniei sfinților părinți, am semnat.

Petru, din mila lui Dumnezeu presbiter și egumen al mănăstirii Sfântul Sava și locțiitor al lui Adrian, primindu-i pe cei care s-au întors de la rău-cinstitoarea de Dumnezeu erezie a celor care desființează veneratele icoane, mulțumit fiind și aliniindu-mă tuturor celor raportate anterior potrivit învățaturii și predaniei sfinților părinți, am semnat.

Tarasios, din mila lui Dumnezeu episcop al Constantinopolului, Nouă Romă, întărind că așa este adevărul, satisfăcut de toate cele raportate anterior, le-am semnat pe toate.

Ioan, din mila lui Dumnezeu presbiter și sincel patriarhal, locțiitor al celor trei scaune patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, mă alătur tuturor celor raportate mai sus în acest text și, aliniindu-mă lor, am semnat cu mâna mea.

Toma, din mila lui Dumnezeu presbiter și egumen al mănăstirii sfântului părintelui nostru Arsenie aflată în Egipt și locțiitor al celor trei scaune patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, mă alătur tuturor celor raportate mai sus în acest text și, aliniindu-mă lor, am semnat cu mâna mea.

(1) Agapie, nevrednic episcop al Cezareii Capadociei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(2) Ioan, episcop al Efesului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(3) Constantin, episcop al Constantiei insulei Cipru, primesc și sărut sfintele și veneratele icoane potrivit credinței orthodoxe raportate mai sus și mărturisite de noi și închinându-mă lor cu cinstire am semnat cu mâna mea.

(4) Teofil, nevrednic episcop al Tesalonicului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(5) Vasile, nevrednic episcop al Ancyrei Galatiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(6) Leon, episcop al Heracleii Traciei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(7) Nicolae, nevrednic episcop al Cyzicului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(8) Eftimie, nevrednic episcop al Sardesului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(9) Petru, nevrednic episcop al Nicomidiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(10) Elia, păcătos episcop al insulei Creta, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(11) Hypatios, nevrednic episcop al Niceii provinciei Bithyniei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(12) Staurakios, păcătos episcop al Chalcedonului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(13) Leon, cu harul lui Dumnezeu presbiter al preasfintei mari biserici a lui Dumnezeu, exarh al mănăstirilor și avocat al Bisericii lui Dumnezeu, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(14) Epifanie, păcătos diacon al preasfintei biserici a Cataniei provinciei Siciliei și locțiitor al lui Toma, precuciosul arhiepiscop al Sardiniei: oile cuvântătoare trebuie să urmeze glasurilor păstorilor, precum spune Domnul: „Oile Mele ascultă glasul Meu” [In 10, 14]; prin urmare, și eu, urmând dreptelor glăsuiri ale păstorilor, aleg să umblu pe urmele pașilor lor, aliniindu-mă lor în toate citatele lor citite mai sus, am semnat.

(15) Nichifor, nevrednic episcop al Dyrachionului provinciei Iliria, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(16) Nicolae, monah egumen în numele scaunului Tyanei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(17) Daniel, păcătos episcop al Amasiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(18) Gheorghe, nevrednic presbiter în locul scaunului Nazianzului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(19) Constantin, nevrednic episcop al Gangrei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(20) Nichita, păcătos, episcop al Claudiopolisului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(21) Grigorie, foarte mic episcop al Neocezareii, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(22) Grigorie, nevrednic episcop al Pisionuntei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(23) Teodor, nevrednic episcop al Myrei Lyciei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(24) Eustatie, nevrednic episcop al Laodiceii Frygiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(25) Mihail, nevrednic episcop al Synadei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(26) Gheorghe, nevrednic episcop al Antiohiei Pisidei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(27) Teofilact, nevrednic diacon exarh în numele strălucitei mitropolii a Cariei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(28) Leon, nevrednic episcop al Iconiumului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(29) Anastasie, nevrednic episcop al Nicopolisului Epirului Vechi, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(30) Constantin, nevrednic episcop al Pergăi, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(31) Grigorie, păcătos, presbiter în numele Scaunului Traianopolisului Traciei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(32) Leon, nevrednic episcop al Rodosului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(33) Hristofor, nevrednic episcop al Fasisului sau Trapezuntului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(34) Manuel, nevrednic episcop al Adrianopolisului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(35) Nicolae, nevrednic episcop al Ieropolisului Frygiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(36) Vasile, nevrednic episcop al Syleonului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(37) Galaton, cel mai mic presbiter, în numele lui Ștefan, arhiepiscopul Siciliei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(38) Teofilact, nevrednic episcop al Euhaitiei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(39) Chiril, monah în numele lui Ioan, episcopul Gothiei, crescut în propovăduirile apostolilor și predaniile sfinților părinți, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(40) Teodor, nevrednic episcop al Seleuciei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(41) Ștefan, nevrednic episcop al orașului Sugdea, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(42) Antonie, nevrednic monah în numele scaunului Smyrnei, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(43) Constantin, nevrednic episcop al Regiumului, primind cu satisfacție toate cele scrise mai sus, am semnat.

(44) Ioan, nenorocit și păcătos monah, locțiitor al preaevlaviosului episcop Procopie, gândind în toate în acord cu părinții, am semnat.

(45) Teodor, nevrednic episcop al Cataniei, iubind mereu să calc pe urmele celor îndrăgostiți de adevăr și învățăturile sfinților părinți și să mă împodobesc cu dreptele lor opinii, cărora mă sârguiesc să mă alătur și eu, aliniindu-mă tuturor celor hotărâte de ei și scrise mai sus, am semnat.

(46) Ioan, nevrednic episcop al Taorminei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(47) Gaudiosus, nevrednic episcop al Mesinei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(48) Teodor, nevrednic episcop al Panormosului, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(49) Constantin, nevrednic episcop al Leontinei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(50) Ștefan, nevrednic episcop al Vibonei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(51) Ioan, nevrednic episcop al Trocalei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(52) Teodor, nevrednic episcop al Taurianei, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(53) Hristofor, nevrednic episcop al Aghia Kyriaki, conglăsuind în toate cu învățăturile sfinților părinți și cu citatele lor citite mai sus, am semnat.

(54) Vasile, nevrednic episcop al insulei Lipari, aliniindu-mă în toate învățăturilor sfinților părinți raportate mai sus, am semnat.

(55) Teotim, nevrednic episcop al Crotonei, aliniindu-mă în toate învățăturilor sfinților părinți raportate mai sus, am semnat.

(56) Constantin, nevrednic episcop al Carinei, aliniindu-mă în toate învățăturilor sfinților părinți raportate mai sus, am semnat.

(57) Teofan, episcopul Lilibeonului, în chip asemănător.

În chip asemănător: (58) Teodor al Tropeii; (59) Sergios, episcopul Nico-
terei; (60) Teodor, episcopul Bizyiei; (61) Maurian, episcopul Pompeiopo-
lisului; (62) Ioan, episcopul sfintei biserici a Saloneii; (63) Eustratie, epis-
copul Amasiei provinciei Bithynia; (64) Petru, episcopul Germiei; (65) Ioan,
episcopul Arcadiopolisului; (66) Constantin, presbiter în numele scaunului
Sebastopolisului; (67) Grigorie, presbiter în numele scaunului Nicopolisu-
lui; (68) Sisinnios, episcopul Pariosului; (69) Epifanie, episcopul Miletului;
(70) Nichita, episcopul Proiconesosului; (71) Ioan, presbiter în numele lui
Nichita, episcopul Coloneii; (72) Ursus, episcopul sfintei biserici a Abari-
tianeii; (73) Eustratie, episcopul Methymnei; (74) Leon, episcopul Kiosului;
(75) Ioan, episcopul Aprosului; (76) Teofilact, episcopul Kypselei; (77) Lau-
rențiu, episcopul sfintei biserici a Apsariei; (78) Leon, episcopul Karpatho-
sului; (79) Eustatie, episcopul Cotradei; (80) Kyriakos, episcopul Drizyparei;
(81) Leon, episcopul Mesembriei; (82) Grigorie, episcopul Derkosului; (83)
Teodosie, episcopul Amorionului; (84) Ioan, episcopul Nyssei; (85) Gheorghe,
episcopul Thermei Basilika; (86) Gheorghe, episcopul Camulioanei; (87)
Sotirih, episcopul Kiskissosului; (88) Teofilact, episcopul Hypepeii; (89)
Teofilact, episcopul Tralesului; (90) Constantin, episcopul Mastaurei; (91)
Gheorghe, episcopul Briulei; (92) Ignatie, episcopul Prinei; (93) Constantin,
presbiter în numele scaunului Agaei; (94) Teodosie, episcopul Nyssei; (95)
Vasile, episcopul Magnesiei; (96) Vasile, episcopul Magnesiei de pe Mean-
dros; (97) Sava, episcopul Aneii; (98) Nichita, presbiter în numele Gargarei;
(99) Grigorie, episcopul Palea Polisului; (100) Teofan, episcopul Caloei;
(101) Leon, episcopul Algizei; (102) Nicodim, episcopul Avgazei; (103) Lycas-
tos, episcopul Baretei; (104) Teognios, presbiter în numele lui Filip, epis-
copul Sionului; (105) Teofan, episcopul Lebedosului; (106) Stratonic, epis-
copul Kymeii; (107) Eustatie, episcopul Erythreii; (108) Teofil, episcopul
Tymnosului; (109) Cosma, episcopul Myrinei; (110) Olbian, episcopul Eleii;
(111) Pardos, episcopul Pitanei; (112) Vasile, episcopul Pergamului; (113)
Vasile, episcopul Atramytionului; (114) Marian, episcopul Atandrosului;
(115) Ioan, episcopul Assosului; (116) Leon, episcopul Fociei; (117) Ioan,

episcopul Redestosului; (118) Ioan, episcopul Paniosului; (119) Melchisedec, episcopul Caliopolisului; (120) Teofilact, episcopul Chariopolisului; (121) Leonida, episcopul Madytei sau Coleii; (122) Sisinnios, episcopul Tzurulonului; (123) Toma, episcopul Daonionului; (124) Grigorie, episcopul Teodoropolisului; (125) Sisinnios, episcopul Chalkisului; (126) Veniamin, episcopul Lizikosului; (127) Ioan, episcopul Brysysului; (128) Spiridon, episcopul Paleii sau Kythronului; (129) Eustatie, episcopul Solonului; (130) Teodor, episcopul Kitionului; (131) Gheorghe, episcopul Trimithusului; (132) Alexandru, episcopul Amathusului; (133) Constantin, episcopul Iuliopolisului; (134) Sinesios, episcopul Kinei; (135) Teofil, episcopul Anastasiopolisului; (136) Leon, episcopul Mnizosului; (137) Petru, episcopul Asponei; (138) Antim, episcopul Verinopolisului; (139) Mihail, episcopul Melitopolisului; (140) Sisinnios, episcopul Adraneii; (141) Teodor, episcopul Germei; (142) Vasile, episcopul Adrianopolisului; (143) Leon, episcopul Pimanionului; (144) Simeon, episcopul Oceii; (145) Strategios, episcopul Dardanosului; (146) Ioan, episcopul Lampsacosului; (147) Teodat, episcopul Paleii; (148) Leon, episcopul Troadei; (149) Nichita, episcopul Ilionului; (150) Teodor, episcopul Abydosului; (151) Leon, episcopul Trakulei; (152) Anastasie, episcopul Tripolisului; (153) Ioan, episcopul Gabaleii; (154) Ștefan, episcopul Saleii; (155) Ștefan, episcopul Silandosului; (156) Nicolae, episcopul Perikommei; (157) Isoe, presbiter în numele scaunului Thyatirei; (158) Ioan, episcopul Seteii; (159) Constantin, episcopul Acrasosului; (160) Teofan, episcopul Maioniei; (161) Mihail, episcopul Stratoniceii; (162) Lykastos, episcopul Filadelfiei; (163) Mihail, episcopul Tralesului; (164) Grigorie, episcopul Gordosului; (165) Ioan, episcopul Daldei; (166) Eustatie, episcopul Hyrcanei; (167) Iosif, episcopul Attaliei; (168) Teopistos, episcopul Hermocapeliei; (169) Zaharia, episcopul Ierocezareii; (170) Mihail, episcopul Ceraseii; (171) David, episcopul Elenopolisului; (172) Kyrion, episcopul Lofosului; (173) Vasile, presbiter în numele scaunului Daskylionului; (174) Teofilact, episcopul Apoloniadei; (175) Constantin, episcopul Cezareii Bithyniei; (176) Gheorghe, episcopul Vasilinopolisului; (177) Leon, episcopul Neocezareii sau Aristeii; (178) Nichifor, episcopul Adranysului; (179) Teodor, episcopul Prusiei; (180) Epifanie, episcopul Lampei; (181) Teodor, episcopul Heracleopolisului; (182) Anastasie, episcopul Cnososului; (183) Meletion, episcopul Kydoniei; (184) Leon, episcopul Kisamosului; (185) Teodor, episcopul Subritei; (186) Leon, episcopul Finicosului; (187) Ioan, episcopul Arcadieii; (188) Epifanie, episcopul Eleuthernei; (189) Fotin, episcopul Cantaniei; (190) Sisinnios, episcopul Chersonesosului; (191) Grigorie, presbiter în numele scaunului Kefaliniei; (192) Filip, episcopul Kerkyrei; (193) Anatolie, episcopul Troizenei; (194) Petru, episcopul Monemvasiei; (195)

Gabriel, episcopul Eaginei; (196) Leon, episcopul Pathmosului; (197) Filetos, episcopul Oreosului; (198) Leon, episcopul Zakynthosului; (199) Leon, episcopul Linoei; (200) Nichita, episcopul Melei; (201) Neofit, episcopul Gardoservei; (202) Ioan, episcopul Etenneii; (203) Leon, episcopul Aspendosului; (204) Constantin, episcopul Zeleii; (205) Grigorie, episcopul Sinopei; (206) Marin, diacon în numele lui Teodor, episcopul Andrapeii; (207) Andronic, presbiter în numele lui Ioan, episcopul Zalichosului; (208) Constantin, episcopul Sasimei; (209) Grigorie, episcopul Amastridei; (210) Heraclie, episcopul Irinopolisului; (211) Nichita, episcopul Dadybreii; (212) Teofan, episcopul Sareii; (213) Ioan, episcopul Heracleii; (214) Teofil, episcopul Prusiadei; (215) Constantin, episcopul Crateii; (215a) Nichita, episcopul Adrianopolisului; (216) Nichita, episcopul Ryzeonului; (217) Constantin, episcopul Polemonionului; (218) Teodor, episcopul Comanei; (219) Ioan, episcopul Kerasusului; (220) Nichifor, episcopul Claneosului; (221) Leon, episcopul Trocnadei; (222) Ioan, diacon în numele scaunului Faselidei; (223) Teodor, episcopul Pinnareii; (224) Ștefan, episcopul Caunosului; (225) Anastasie, episcopul Patarei; (226) Gheorghe, episcopul Nyssei; (227) Constantin, episcopul Candiveii; (228) Constantin, episcopul Corydaleii; (229) Nicodim, episcopul Sidymeii; (230) Leon, episcopul Limyreii; (231) Constantin, episcopul Tlosului; (232) Petru, diacon în numele scaunului Orycandei; (233) Ștefan, episcopul Araxeii; (234) Gheorghe, episcopul Oiniondosului; (235) Constantin, episcopul Combeii; (236) Stavrakios, episcopul Zenopolisului; (237) Grigorie, episcopul Kibyrei; (238) Vasile, episcopul Tabei; (239) Dorotei, episcopul Neapolisului; (240) Constantin, episcopul Alavandei; (241) David, episcopul Iassosului; (242) Grigorie, episcopul Mylasei; (243) Sergios, episcopul Vargyliei; (244) Grigorie, episcopul Heracleii Latmosului; (245) Ioan, episcopul Myndosului; (246) Stavrakios, episcopul Stadiei; (247) Grigorie, episcopul Stratoniceii; (248) Nichita, diacon în numele scaunului Halicarnasosului; (249) Mihail, episcopul Chairetoposului; (250) Pantoleon, episcopul Valentiei; (251) Gheorghe, episcopul Pelteii; (252) Hristofor, episcopul Atanasosului; (253) Leon, episcopul Eumeneii; (254) Leon, episcopul Acmonieii; (255) Grigorie, episcopul Timenothereii; (256) Filip, episcopul Tranopolisului; (257) Leon, episcopul Aleii; (258) Nichifor, episcopul Lundeei; (259) Gheorghe, episcopul Appiei; (260) Ioan, episcopul Sibleii; (261) Zaharia, episcopul Trapezupolisului; (262) Leon, episcopul Sevastiei; (263) Teofilact, presbiter în numele scaunului lui Gheorghe, episcopul Ipsosului; (264) Constantin, episcopul Eucarpiei; (265) Andreas, episcopul Kidisosului; (266) Dositei, episcopul Cnonosului sau Colasseii; (267) Constantin, episcopul Kotyaieonului; (268) Nichita, episcopul Nacoleii; (269) Leon, episcopul Dokimionului; (270) Mihail, epis-

copul Ierapolisului; (271) Ioan, presbiter în numele scaunului Stectorionului; (272) Nicolae, episcopul Fyteei; (273) Teofilact, episcopul Kinnaborionului; (274) Damian, episcopul Merosului; (275) Hristofor, episcopul Promisosului; (276) Nichita, episcopul Augustopolisului; (277) Gheorghe, episcopul Medeionului; (278) Constantin, episcopul Ambladei; (279) Ștefan, presbiter în numele scaunului Otrosului; (280) Grigorie, presbiter în numele scaunului orașului Polybotos; (281) Sisinnios, episcopul Filomelionului; (282) Mihail, episcopul Pappeii; (283) Sisinnios, episcopul Apameii Kivotosului; (284) Constantin, episcopul Conanei; (285) Nichifor, episcopul Adadeii; (286) Petru, episcopul Tityasosului; (287) Teodosie, episcopul Sagalossosului; (288) Leon, episcopul Vareii; (289) Petru, episcopul Seleuciei; (290) Nichifor, episcopul Fogleii; (291) Marian, episcopul Magydosului; (292) Leon, episcopul Andidei; (293) Ștefan, episcopul Parnasosului; (294) Vardanes, episcopul Doarei, (295) Eustatie, episcopul Develtosului; (296) Eufemios, episcopul Sozopolisului; (297) Teodor, episcopul Bulgarofyghionului; (298) Gheorghe, episcopul Plutinopolisului; (299) Vasile, episcopul Perberysului; (300) Mihail, episcopul Pamfilonului; (301) Rubim, episcopul Scopelosului; (302) Sisinnios, episcopul Garielei; (303) Calist, episcopul orașului Evdokias; (304) Constantin, episcopul Laginei; (305) Ioan, episcopul Codrulei; (306) Teodor, episcopul Cremneii; (307) Constantin, episcopul Adrianei; (308) Teofil, episcopul Chiosului; (309) Galatios, episcopul Melosului; (310) Sergios, episcopul Lerosului; (311) Manzon, episcopul Diocezarei; (312) Eustatie, episcopul Kelenterysului; (313) Zaharia, episcopul orașului Kardabunda; (314) Sisinnios, episcopul Musbadoneii; (315) Eustatie, episcopul Lamosului; (316) Teodor, episcopul Germanicopolisului; (317) Sisinnios, episcopul Sykeii; (318) Constantin, episcopul Dalisandosului; (319) Leon, episcopul Sibyleii; (320) Ștefan, episcopul Filadelfiei; (321) Eudoxie, presbiter monah, în numele scaunului Metellopolisului; (322) Constantin, episcopul Androsului, (323) Eustatie, episcopul Tenosului; (324) Teodor, episcopul Cadonului; (325) Mihail, episcopul Tiberiopolisului; (326) Constantin, episcopul Anagrei; (327) Ioan, episcopul Ancyrei; (328) Teofilact, episcopul Mosynei; (329) Vasile, episcopul Dionysopolisului; (330) Ștefan, episcopul Synaosului.

(1) Sava, monah și egumen al mănăstirii lui Studios, în chip asemănător. În chip asemănător: (2) Grigorie, egumen al mănăstirii lui Ormizd; (3) Simeon, egumen al mănăstirii Chora; (4) Ioan, egumen al mănăstirii lui Pagurios; (5) Eustatie, egumen al mănăstirii lui Maximian; (6) Iosif, egumen și arhimandrit al mănăstirii lui Heraclios; (7) Toma, monah în numele lui Ioan, egumen al mănăstirii Henolakkos; (8) Platon, egumen și arhimandrit

al mănăstirii Sakudion; (9) Teodor, egumen și arhimandrit al mănăstirii lui Pandos; (10) Macarie, egumen și arhimandrit al mănăstirii lui Vardas; (11) Strategios, monah al mănăstirii Sfântului Sion; (12) Grigorie, egumen al mănăstirii lui Iachint; (13) Iosif, egumen al mănăstirii akimiților/nea-dormiților; (14) Teodor, egumen și arhimandrit al mănăstirii Bodys; (15) Teofilact, monah al mănăstirii Cathara; (16) Mihail, egumen al mănăstirii Sfântul Petru; (17) Constantin, egumen al mănăstirii Kalavron; (18) Antonie, egumen al mănăstirii lui Dios; (19) Ilarion, egumen al mănăstirii lui Florus; (20) Nichita, egumen al mănăstirii Sfântul Alexandru; (21) Teodor, egumen al mănăstirii Xerokepos; (22) Nichita, egumen al mănăstirii Gudila; (23) Nichita, egumen al mănăstirii Sfântului Ilie; (24) Teoctist, egumen al mănăstirii Avletes; (25) Constantin, egumen al mănăstirii Sfântul Kerykos; (26) Ștefan, egumen al mănăstirii Careon; (27) Nichifor, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu; (28) Teofilact, egumen al mănăstirii Sfântului Ilie (29) Ioan, egumen al mănăstirii Chenolakkos; (30) Pavel, egumen al mănăstirii Vatileos; (31) Ștefan, egumen al mănăstirii Kerykos; (32) Lazăr, egumen al mănăstirii Sfântului Autonomos; (33) Ignatie, egumen al mănăstirii Sykis; (34) Grigorie, egumen al mănăstirii lui Calistrat; (35) Grigorie, egumen al mănăstirii Monagria; (36) Sisinnios, egumen al mănăstirii Arita; (37) Anastasie, egumen al mănăstirii Caneon; (38) Vaanes, egumen al mănăstirii Thermon; (39) Petru, egumen al mănăstirii Omerikon; (40) Ștefan, egumen al mănăstirii Thermizon; (41) Toma, egumen al mănăstirii Geragatha; (42) Teofilact, egumen al mănăstirii Kathodia; (43) Nichifor, egumen al mănăstirii Sfântului Andrei; (44) David, egumen al mănăstirii Sfântului Thyrsos; (45) Leon, egumen al mănăstirii Sfântului Gheorghe al Chiliilor; (46) Ioan, egumen al mănăstirii Lakkon; (47) Leon, egumen al mănăstirii Apa Albă; (48) Grigorie, egumen al mănăstirii lui Agauros; (49) Isidor, egumen al mănăstirii Latros; (50) Dositei, egumen al mănăstirii Mnemosynon; (51) Nichifor, egumen al mănăstirii Sfântul Sergios Medikios; (52) Teodor, egumen al mănăstirii Amorionului; (53) Teodor, egumen al mănăstirii Atrakton; (54) Constantin, egumen al mănăstirii Sfinților Trei Coconi; (55) Ioan, egumen al mănăstirii Coiladon; (56) Antonie, egumen al mănăstirii Dodekateon; (57) Pavel, egumen al mănăstirii Gybeon; (58) Pavel, egumen al mănăstirii Sfântul Petru din orașul Poimanion; (59) Euschemon, egumen al mănăstirii Kreza; (60) Macaris, egumen al mănăstirii Psarodos; (61) Epifanie, egumen al mănăstirii Paranandos; (62) Antonie, egumen al mănăstirii Peristereon; (63) David, egumen al mănăstirii Sfântul Gheorghe Prietos; (64) Ioan, egumen al mănăstirii Sfântul Zotic; (65) Agapie, egumen al mănăstirii Sfântul Thyrsos; (66) Daniel, egumen al mănăstirii Sfinții Apostoli din Magnesia; (67) Teodosie, egumen al mănăstirii Sfânta Născă-

toare de Dumnezeu Perizeton; (68) Calist, egumen al diferitor mănăstiri din Cipru; (69) Teofilact, egumen al mănăstirii Vordos; (70) Teodor, egumen al mănăstirii Limvos; (71) Constantin, egumen al mănăstirii Ippos; (72) Gheorghe, egumen al mănăstirii Domnica; (73) Eftimie, egumen al mănăstirii Pepuza; (74) Eftimie, egumen al mănăstirii Oxyveta, (75) Antonie, egumen al mănăstirii Uzia; (76) Vasile, egumen al mănăstirii Sfântul Andrei; (77) Filip, egumen al mănăstirii Veskon; (78) Vasile, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu Ortykidia; (79) Acaciu, monah al mănăstirii Sfântul Oreste; (80) Ioan, egumen al mănăstirii Mântuitorului; (81) Petru, monah în numele mănăstirii Kellaria; (82) Zaharia, egumen al mănăstirii Sugdea; (83) Teofil, monah în numele egumenului mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu a lui Fotin; (84) Kerykos, egumen al mănăstirii Dulokom; (85) Sergios, egumen al mănăstirii Germia; (86) Ioan, presbiter al mănăstirii Sfântul Sergios din Germia; (87) Nichita, egumen al mănăstirii lui Octavin; (88) Antonie, egumen al mănăstirii Arcavora; (89) Petru, egumen al mănăstirii lui Platanios; (90) Marcu, egumen al mănăstirii Sfântul Ioan Teologul; (91) Leon, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Saldala; (92) Constantin, egumen al mănăstirii Sfântului Ștefan Antipsilon; (93) Teodor, monah în numele lui Teodot, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu Kaloketa; (94) Euty-chian, monah al mănăstirii lui Calistrat; (95) Teodot, monah al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu Epikanze; (96) Ioan, monah în numele lui Ștefan, egumen al mănăstirii Bonisa; (97) Calist, monah al aceleiași mănăstiri Vonisa; (98) Nichita, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din castrul Tios; (99) Samunel, monah al mănăstirii Sfântului Arhanghel Gavriil; (100) Teodosie, egumen al mănăstirii Sfânta Treime; (101) Ioan, monah în numele lui Strategios, egumen al mănăstirii Sfânta Născătoare de Dumnezeu; (102) Ilarion, monah al mănăstirii Sfintei Născătoarei de Dumnezeu a Chiliilor; (103) Dositei, monah al mănăstirii Sfântului Teodor din Sikunda; (104) Pavel, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Sikunda; (105) Leon, egumen al mănăstirii Sfântului Kyriakos; (106) Epifanie, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Limna; (107) Gheorghe, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu; (108) Cosma, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Paradision; (109) Euschemon, monah al mănăstirii Mântuitorului de lângă Vyraikos; (110) Vardas, egumen și arhimandrit al mănăstirii din Prusias; (111) Petru, egumen al mănăstirii Sfinții Apostoli din castrul Protileos; (112) Vasile, monah al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din orașul Amorion; (113) Vasile, presbiter al mănăstirii Oxy-petros; (114) Filip, egumen al mănăstirii Eumenia; (115) Vasile, egumen al

mănăstirii Sfântului Lukian; (116) Teofilact, egumen al mănăstirii Pegadion; (117) Antim, monah al mănăstirii Psamathios; (118) Mihail, egumen al mănăstirii Sfântului martir Gheorghe; (119) Hristofor, egumen al mănăstirii Candela; (120) Nicolae, egumen al mănăstirii Kainurgya; (121) Sisinnios, egumen al mănăstirii Lithinos; (122) Toma, monah al mănăstirii Mosyna; (123) Mihail, monah în numele egumenului mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Pyrgos; (124) Gheorghe, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu Symbolon; (125) Ioan, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Ruda; (126) Constantin, egumen al mănăstirii Sfântului Petru din Hydendra, (127) Simeon, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Avramita; (128) Grigorie, egumen al mănăstirii Sfântului Clement; (129) Teognis, egumen al mănăstirii Sfântului apostol Timotei din insula Creta; (130) Ioan, egumen al mănăstirii Sfântului martir Teodor; (131) Teodor, egumen al mănăstirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu; (132) Petru, egumen al mănăstirii Sfântului Ioan Teologul din insula Creta.

Sesiunea V

Întrunită după alte trei zile, sesiunea a cincea din 4 octombrie 787 e consacrată lecturii unui alt florilegiu, negativ, suită de extrase care demască iconomahia, pe de o parte, drept un fenomen necreștin și o constantă a tuturor religiilor necreștine și ereziilor creștine, iar, pe de altă parte, drept o conspirație extracreștină, evreiasco-arabă, importată în Bizanț.

Ostilitatea păgână față de imaginile religioase e ilustrată prin distrugerea de către regele babilonian Nabucodonosor a heruvimilor din templu odată cu distrugerea acestuia în 586 î.Hr. Ostilitatea evreilor samariteni e exemplificată cu profanările bisericilor creștine cu ocazia deselor revolte ale acestora din secolul VI, pentru care sfântul Simeon Stâlpnicul cel Nou cere împăratului Iustin II represalii și pedepse exemplare. Încercarea păgânilor de a utiliza icoanele lui Hristos și ale îngerilor pictate de creștini ca argument în favoarea artei religioase politeiste e combătută cu un citat dintr-o apologie a lui Ioan al Tesalonicului, iar rezerva iudaică față de icoane, cu un extras dintr-un dialog în care un creștin anonim invocă întruparea. Același refuz al Întrupării tipic doketismului gnostic și maniheic e exemplificat cu un extras din „Faptele” apocrife „ale apostolului Ioan”, extras circulat, potrivit lui Grigorie al Neocezareii, și printre „foile” cu citate vehiculate în „pseudo-sinodul” de la Hieria.

Scrierile pseudo-epigrafe compuse și difuzate de eretici sunt apoi anatemi-zate și proscrie de sinodali refractari chiar și față de procedura citirii de astfel de extrase cu valoare demonstrativă într-un sinod orthodox, ca un act de pângărire a auzului ortodocșilor.

Pe acest considerent, se trece peste citirea scrisorii iconofobe a lui Eusebiu al Cezareii către împărăteasa Constantia, citată ca autoritate patristică la Hieria, dar e permisă lectura altor două extrase dintr-o altă scrisoare a lui Eusebiu, care atestă arianismul acestuia; iar origenismul său e confirmat de „Apologia” sa pentru Origen evocată prin lectura câtorva extrase din combaterea ei de către Antipater al Bostrei. Denunțată ca implicată de arianism și

origenism, iconomahia e legată apoi și de monofizism plecând de la pasaje din istorici bisericești care afirmă ostilitatea față de imagini a unor lideri miafiziți de frunte din prima jumătate a secolului VI, ca Filoxen sau Sever.

Câțiva diaconi și monahi prezintă apoi sinodului cărți în care pasajele despre icoane au fost șterse în timpul regimului iconomah, uitând și alte cazuri în care acesta s-a transformat în iconoclastie și biblioclastie. Monahii spun că mai au douăsprezece volume din care ar dori să citească în favoarea icoanelor, dar nu primesc permisiunea lui Tarasios, care consideră deja demonstrată vechimea icoanelor ca predanie a Bisericii și cere în schimb „sincelului” Ioan din Antiohia să prezinte o relatare a originilor iconomahiei. Iar acesta citește o scurtă narațiune care evocă episodul — atestat de „Cronografia” lui Teofan și confirmat de istorici¹ — edictului iconoclast al califului Yazid II (720–724). În anul 723, acesta ordonase distrugerea tuturor icoanelor ca represalii la adresa creștinilor din califat în urma eșecului eshatologic al armatelor arabe de a cuceri Constantinopolul în marele asediu din 717–718. Decretul califului Yazid II este prezentat însă drept sugestia unui vrăjitor evreu din Tiberiada, dușman al creștinilor, care s-a folosit de o promisiune neconfirmată. Nerealizarea ei și moartea rapidă a califului Yazid II au condus la execuția evreului și stoparea distrugerii icoanelor în califat. Dar modelul iconoclastiei arabe a fost importat în Imperiul Bizantin de „pseudo-episcopul Nacoleii”, ajungându-se astfel la „insultarea Bisericii lui Dumnezeu” și la „acuzarea creștinilor”. „Narațiunea” sincelului Ioan a fost extrem de populară în spațiul bizantin, circulând în mai multe variante² amplificate într-un sens tot mai legendar. În orice caz, teoria iconomahiei bizantine drept conspirație evreiasco-arabă era perfect convenabilă sinodului, fiindcă îl scotea în chip favorabil din discuție pe Leon III și salva loialitatea față de imperiu și dinastie.

În final, egumenul Sava cere sinodului permisiunea restabilirii icoanelor și a procesiunilor cu ele, permisiune acordată. Iar legații papali vin și ei în scris cu două propuneri practice: să fie adusă în mijlocul sinodului o icoană — ceea ce arată că sesiunile s-au ținut într-o biserică fără imagini — și toți sinodalii să o sărute, iar toate scrierile împotriva icoanelor să fie șterse sau arse în foc cu anatimizare. Sinodul acceptă, dar amână concretizarea ei pentru sesiunea următoare³. Își exprimă însă tot prin sincelul Ioan satisfacția de a fi la Niceea martori la un al doilea eveniment providențial: după ce Hristos însuși a

¹ Vasiliev, 1956; Sahner, 2017.

² Cf. Speck, 1990. „Cronografia” lui Teofan vorbește de prizonierul Bese convertit la islam în Siria, eliberat și reîntors în imperiu, devenit favorit al lui Leon III, căruia i-ar fi inspirat iconomahia. Iar „scrisoarea celor trei patriarhi” din 840 atribuie influența vrăjitorilor evrei direct asupra lui Leon III însuși.

³ Sesiunea următoare nu consemnează punerea în practică a acestei propuneri, dar e posibil să i se fi dat curs în sesiunea solemnă de încheiere.

clarificat aici orthodoxia prin Simbolul credinței adoptat de Primul Sinod, tot El arată acum prin acest nou sfânt sinod lumii întregi „simbolurile economiei Lui” — icoanele. La care sinodalii răspund repetând aclamațiile de adeziune și anatemele din finalul sesiunii anterioare, completându-le cu ovaționarea Irinei și a fiului ei ca „Nou Constantin” și „Nouă Elenă”.

Actul al cincilea cu Dumnezeu¹

[4 octombrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu patru zile înaintea calendarului lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

adunat fiind sfântul și ecumenicul sinod întrunit prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorul de Dumnezeu decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia,

și anume Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri din Roma a sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al orașului cu nume mare al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri, monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii,

prezenți și auditori fiind preaglorioșii, slăviții și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și tot sfântul Sinod în ordinea pusă mai sus în primul act, prezenți fiind și de Dumnezeu păziții arhimandriți și egumeni și toată plinătatea corpului monahal,

¹ Ed. Lamberz: ACO² III.2, 2012, p. 532–598; Mansi XIII, col. 157–201.

² 4 octombrie 787.

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dumnezeu, Cel ce prin profeții Săi a vestit dinainte arătarea celor viitoare, a zis prin Ieremia profetul despre cei ce introduc inovațiile în Biserica catholică cum că „au făcut două lucruri rele: M-au părăsit pe Mine, izvorul de apă vie, și și-au săpat puțuri sparte, care nu vor putea ține apă” [*Ir* 2, 13]. „Puț spart” deci este orice cuvânt eretic, din care au scos apă introducătorii ereziei acuzatorilor creștinilor și au adăpat pe cei mai simpli cu o răsturnare turbure [*cf. Avc* 2, 15]; căroră prin glasul profetului li se trimite „vai”-ul. Fiindcă imitându-i pe evrei, sarakeni³, elini⁴ și samariteni, încă și pe manihei⁵, fantasiaști⁶ sau teopashiți⁷, au vrut să facă să dispară vederea veneratelor icoane predată în Biserica catholică a lui Dumnezeu din timpurile de început, cum se va arăta din citirea cărților care ne stau înaintea.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Să fie citite spre demascarea și triumfarea asupra reuniunii acelei false adunări acuzatoare a creștinilor.⁸

Leontie, devotatul secretar imperial, a zis:

— Potrivit ordinului sfântului Sinod sunt de față dumnezeieștile cărți care trebuie citite, dar nu numai ele, ci și cele ale ereticilor cu rău-nume care au calomniat din vechime cinstitele icoane.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citite.

Cosma, diacon notar și cubuclicios, a citit

din *Cateheza* a doua a sfântului Chiril, arhiepiscopul Ierusalimului⁹,
al cărei început este: „Cumplit e păcatul și foarte grea boală
a sufletului fărădelegea”, și după altele:

Ce idee ai despre Nabucodonosor? N-ai auzit din Scriptură că era foarte necucernic, foarte sălbatic în purtare și avea voința unui leu? N-ai auzit că a scos la lumină oasele împăraților [*cf. Ir* 8, 1-2]? N-ai aflat

³ Arabi musulmani.

⁴ Păgâni politeiști.

⁵ Adepții lui Mani sau Manichaios (de la Mani haya, „Mani cel viu”, cca 216-276), profet iranian, întemeietorul unei secte dualiste gnostice cu ambiții de religie universală.

⁶ Nume dat gnosticilor, susținători ai unui corp aparent al lui Iisus, o simplă „arătare”, *phantasia*.

⁷ Nume dat miafiziților ca susținători ai unei pătimiri pe Cruce a dumnezeirii înseși.

⁸ Sinodului Hieria, 754.

⁹ Sfântul Chiril, 313-386, din 343 episcop al Ierusalimului.

că a dus poporul în captivitate? N-ai auzit că a orbit ochiul regelui, după ce i-a arătat înainte copiii junghiați [4 Rg 25, 7]? N-ai auzit că a răpit heruvimii, nu pe cei spirituali și creștini, ci pe cei confecționați în templu, de deasupra capacului chivotului, dintre care grația Domnul?¹⁰

Preasfântul patriarh a zis:

— Să ne gândim cum a fost muștrat Nabucodonosor care a răsturnat acei heruvimi și ce fel de pedeapsă a suferit.

Sfântul Sinod a zis:

— Mare a fost și greșeala și condamnarea.

Preasfântul patriarh a zis:

— Așadar, oricine scoate și răstoarnă un lucru sfânt din biserică, cade sub aceeași pedeapsă.

Petrona, preagloriosul patrician, a zis:

— Mare a fost pedeapsa lui Nabucodonosor, pentru că a fost scos din împărăție și șapte ani a rămas în locuri pustii ca un bou mâncând ierburi [cf. Dn 4, 32–33].

Cosma, diacon notar și cubuclicios, a citit

*Scrisoarea a cincea a sfântului Simeon Stâlpnicul
din Muntele Mînunat¹¹ către împăratul Iustin cel Tânăr¹²*

Cine-mi va da,enerate și bunule stăpân, ochilor mei izvoare de lacrimi [cf. Ir 8, 23] ca să plâng și jelesc cu amar și insuportabil în toate zilele vieții mele nenorocite, pentru că sub dumnezeiescul zel al de Dumnezeu încoronatei și preacreștinei voastre maiestăți imperiale au fost cutezate astfel de impietăți dincolo de orice cuvânt de către lipsiții de Dumnezeu și necurații dincolo de orice necurație și scârboșii samariteni, care locuiesc așa-numitele coaste vecine cu orașul Porfyreon¹³, față de venerata casă [a lui Dumnezeu] pe care plăcuta lui Dumnezeu a voastră stăpânire a ordonat să fie construită acolo? Pe care de Dumnezeu păzita voastră seninătate o va cunoaște din cele însemnate smereniei noastre de Pavel, preacuviosul episcop al Porfyreonului, trimise nouă de preafericitul patriarh al Orientului [Antiohiei], el însuși foarte îndurerat pentru asta — și cum nu, preablânzi

¹⁰ PG 33, 421BC.

¹¹ Singura scrisoare păstrată a sfântului Simeon Stâlpnicul cel Nou (521–592); un fragment din „Viața” sa a fost citat mai sus, p. 401–403.

¹² Iustin II, 565–578.

¹³ În Fenicia, azi Liban, la sud de Beryt/Beirut.

suverani?¹⁴ Pentru că astfel de impietăți, pe care zisul preacuvios patriarh le-a văzut cu ochii săi, erau în stare să facă să strige și pietrele neînsuflețite. Căci dincolo de moarte și de pieire e socotit de smerenia noastră faptul că a venit la urechile noastre o astfel de impietate care depășește orice faptă blasfemiatoare cutezată față de Însuși Dumnezeu Cuvântul care S-a făcut om pentru noi și față de Preasfânta slăvita Mamă a lui Dumnezeu, față de atotadevărata și cinstita Cruce și față de sfinții Lui. De aceea aducem aminte divinelor voastre urechi că, dacă atotpioasele legi ale voastre, frumos biruitorilor, poruncesc ca atunci când o imagine/icoană a împăratului e insultată, cei care cutează să întreprindă asta să fie predați unei morți extraordinare și atotdistructive, de o cât de mare condamnare spre pierzanie sunt oare vrednici cei care cu toată de nespus lipsa lor de rușine și de pietate, și nu mai știu ce să spun din pricina răului excesiv, au cutezat unele ca acestea față de icoana Fiului lui Dumnezeu și a Preasfintei slăvitei Născătoarei de Dumnezeu? De aceea implorăm frumos biruitoarea noastră stăpânire să nu facă milă față de cei care au cutezat asta, nici să-i cruțe, nici să primească vreo cerere sau apărare cu privire la ei, ca să nu se întoarcă și spre altceva, cum având o vedenie am arătat în luna august preasfântului și de Dumnezeu cinstitului patriarh, semnalându-i să rămână între timp la el. Căci Dumnezeu n-a ascuns de la noi adunările lor. De aceea am deplină certitudine, auguști perpetui suverani, că de Dumnezeu susținuta voastră mână luminată de măreția Lui nu va tolera să suporte atât de marea necuviință a acestei necinstiri, de care n-am auzit nicicând până acum. Ci vă conjur, stăpâne, pe Emanuel, Dumnezeu cel Preaînalt să nu amâne, nici măcar puțin să se facă nevoita răzbunare și să ordone să fie cercetate și cele făcute în puț de atotreaua și covârșitoarea lor răutate potrivit textului scrisorii trimise modestiei noastre, neacceptând preablânda voastră stăpânire, dacă unora li se pare că pot să semene cuvinte nepotrivite ca și cum ar fi ale stăpânirii voastre, insultat fiind astfel dincolo de orice impietate Dumnezeu Care v-a dat stăpânirea; pentru ca și restul lor să aibă frică în toate zilele blestematei și afurisitei lor vieți: îi va primi întunericul înrudit cu ei spre osânda focului nestins și întunecos care-i va mistui și-i va anatemia în cele mai de jos ale adâncului Însuși Atotsfântul și atotputernicul Duh al lui Iisus Hristos Domnul nostru, Care din Tatăl porcede, ca să-i piardă cu pieire fără de sfârșit. Căci arătând acest zel cu sângeț, de Dumnezeu

¹⁴ Aluzie fie la Iustin II și soția sa, Sofia, fie la Iustin II și cezarul Tiberiu, coregent din 574.

păziților triumfători, față de Unul-Născut Dumnezeu Cel ce împărățește împreună cu pietatea voastră, veți primi de la dumnezeirea Lui atoatevăzătoare dincolo de jertfa lui Avraam. Și va fi împărăția voastră de Hristos iubitoare și mai mult binecuvântată și mărită de stăpânirea puterii Lui dincolo de toate împărățiile dinainte. Că Lui I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Știți ce fel de sentință a propus părintele?

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— I-a judecat nevrednici de iertare.

Ioan, preaevlaviosul monah și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Este evident tuturor că samaritenii sunt mai răi decât ceilalți eretici și erezia lor este foarte de respins, falsificată și departe de har. Astfel că acest cuvânt a dovedit că aceia care răstoarnă veneratele icoane sunt mai răi decât ei, și este potrivit să-i numim samariteni.

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Eu pe iconoclaști îi socotesc mai răi decât samaritenii, întrucât aceia au acționat în ignoranță, fiind străini de creștinism, dar aceștia au făcut-o în cunoștință de cauză și sunt nevrednici de apărare; căci, cum stă scris: „Cine a cunoscut voința stăpânului său și n-o face va fi bătut mult” [Lc 12, 47].

Nicolae, preacuviosul episcop al Cyzicului, a zis:

— Și eu, cel mai mic dintre cuvioșiile voastre, aduc o carte a celui între sfinți părintelui nostru Ioan, episcopul Tesalonicului¹⁵, ca să fie citită.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Și luând-o Dimitrie, preaevlaviosul diacon și skevofilax, a citit

din Cuvântul *contra elinilor/păgânilor*¹⁶ al lui Ioan,
episcopul Tesalonicului, al cărui început este: „Ispitindu-l
până atunci vrăjmașul pe Domnul și Dumnezeul nostru
Iisus Hristos în pustiu”, și după altele:

Elinul/păgânul a zis: Oare voi nu pictați în biserici icoanele sfinților voștri și vă închinați la ele? Și nu numai ale sfinților, ci și ale însuși zeului vostru? Tot așa socotește că și noi, când îmbrăcăm statuetele nu ne închinăm lor, ci puterilor fără corp slujite prin ele.

¹⁵ Ioan, episcop al Tesalonicului între anii 610 și 630, autor al primei serii de „Mînuni” ale sfântului Dimitrie și al câtorva omilii, între care faimoasă este cea la Adormirea Maicii Domnului (BHG 1144; CPG 7924).

¹⁶ Operă necunoscută din care ni s-a păstrat doar acest unic pasaj.

Sfântul a zis: Dar noi facem icoanele unor oameni care au fost, ale sfinților robi ai lui Dumnezeu purtători de trup, ca să ne aducem aminte de ei și să-i cinstim și nu facem nimic nevrednic pictându-i așa cum au fost. Fiindcă nu-i plăsmuim ca voi, nici nu arătăm trăsături corporale ale unor entități fără corp, dar închinându-ne lor, nu ne închinăm la icoane, cum ai zis mai înainte, ci îi slăvim pe cei arătați prin pictură, și nu ca pe niște zei — să nu fie! —, ci ca pe niște robi adevărați și prieteni ai lui Dumnezeu care au îndrăznire să fie soli pentru noi. Facem și icoane ale lui Dumnezeu, adică ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, precum S-a arătat pe pământ și a trăit împreună cu oamenii [cf. Bar 3, 38], pe Acesta pictându-L, iar nu cum este înțeles Dumnezeu prin natura Sa. Căci care e asemănarea sau figura Cuvântului/Logosului fără corp și fără figură al Tatălui? Fiindcă Duh este Dumnezeu, cum stă scris [In 4, 24], adică natura Sfintei și de-o-ființă Treimi. Dar după ce cu bună-plăcerea lui Dumnezeu Tatăl, Fiul Său Unul-Născut și Dumnezeu Cuvântul a coborât din cer și s-a făcut trup pentru mântuirea noastră din Duhul Sfânt din preacurata Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria, pictăm umanitatea Lui, nu divinitatea fără corp.

Elinul a zis: Să admitem că voi pictați în icoane pe Dumnezeu Cuvântul ca făcut om, dar ce spuneți despre îngeri? Fiindcă și pe ei îi zugrăviți ca oameni și vă închinați lor, chiar dacă nu sunt oameni, ci sunt numiți și sunt entități inteligente și necorporale. Tot așa socotește atunci că sunt slujiți prin statui zeii cinstiți de noi, nu facem nimic absurd, cum nici voi nu faceți cu îngerii pictați.

Sfântul a zis: Îngerii și arhanghelii și sfințele puteri de dincolo de ei, și voi adăuga și sufletele noastre, ale oamenilor, Biserica catholică și apostolică îi știe inteligenți, dar totuși nu cu totul necorporali și invizibili, cum spuneți voi, elinii, ci au corpuri subtile din aer și din foc, cum stă scris: „Cel ce faci pe îngerii tăi duhuri și pe slujitorii tăi pară de foc” [Ps 103, 4]. Și-i găsim gândind acestea pe mulți din sfinții noștri părinți, între care sunt Vasile cel Mare, Atanasie cel întru sfinți, Metodie și cei din jurul lor. Fiindcă numai Divinul este cu adevărat necorporal și necircumscribibil, dar creaturile inteligente nu sunt cu totul necorporale și invizibile ca Divinul; de aceea sunt și într-un loc și circumscrișe de el. Iar dacă-i găsești undeva numiți necorporali pe îngeri, pe demoni sau sufletele, numește-i așa ca nefiind din amestecul celor patru elemente și îmbrăcați în corpuri groase și dense ca noi; căci sunt într-adevăr necorporali față de noi, dar ca unii văzuți de multe ori în chip simțit în înfățișarea trupurilor noastre — au fost

văzuți de cei ai căror ochi i-a deschis Dumnezeu — și circumscriși de loc, se arată nefiind cu totul necorporali ca Natura divină. De aceea nu greșim când îi pictăm și cinștim pe îngeri nu ca pe niște zei, ci ca pe niște creaturi inteligente și slujitoare ale lui Dumnezeu care nu sunt necorporale în sens propriu. Iar pictarea lor cu chip de om vine din faptul că așa s-au arătat încontinuu celor la care au fost trimiși de singurul Dumnezeu.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să ascultăm ce s-a zis de părintele; pentru că acolo au distrus icoanele Domnului și Mântuitorului Hristos și ale preacuratei Sale Mame niște samariteni, iar aici niște păgâni, cum am aflat. A dovedit însă părintele că trebuie pictați și îngerii, fiindcă sunt circumscriptibili și s-au arătat mulțora ca niște oameni.

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne.

Ștefan monahul a citit

din *Dialogul unui iudeu cu un creștin*¹⁷

Iudeul zice: M-am convins în toate și cred în Iisus Hristos Cel răstignit că este Fiul Dumnezeului Celui Viu; dar sunt scandalizat de voi, creștinilor, pentru că vă închinați la icoane. Căci Scriptura poruncește peste tot să nu ne facem chip cioplit sau vreo asemănare [Ieș 20,4; Dt 5, 8].

Creștinul a zis: Scripturile poruncesc să nu te închini unui dumnezeu recent [cf. Ps 80, 10] și să nu te închini la nici o asemănare ca unui zeu. Icoanele pe care le vezi sunt pictate spre aducere-aminte de iubitoarea de oameni mântuire a Mântuitorului nostru Iisus Hristos însemnând fața înomenirii Lui. Iar icoanele sfinților însemnează la fel luptele fiecăruia dintre ei împotriva diavolului, biruințele și cununile lor. Căci creștinii li se închină nu divinizându-le, cum gândești, ci contemplă icoanele sfinților aprinși de zel și de credință, amintindu-și cinștirea lui Dumnezeu de către ei și închinându-li-se Îl cheamă pe Dumnezeu sfinților zicând: „Binecuvântat ești Dumnezeu al acestui sfânt și al tuturor sfinților, Care le-ai dat răbdare și i-ai învrednicit de împărăția Ta. Fă-ne părtași ai lor și cu rugăciunile lor mântuiește-ne.” Văzând cu ochii duhovnicești și cu ochiul inimii

¹⁷ Operă a unui autor necunoscut, probabil din secolul VII, din care ni s-a păstrat doar acest unic pasaj.

icoana Mântuitorului și închinându-ne ei mulțumim lui Dumnezeu, Stăpânului a toate, Care a primit să ia în chip de sclav [Flp 2, 7] pe om și să mântuiască lumea și să facă omenirea nouă în toate afară de păcat [Evr 4, 15]. Așadar, nu ne închinăm sau venerăm icoana de lemn sau pictura, ci slăvim pe Stăpânul a toate Hristos Dumnezeu. Totuși, frate, îți voi arăta că și Moise care ți-a dat Legea a poruncit, precum stă scris, acestea și a făcut doi heruvimi sculptați cu aripile deschise deasupra Cortului mărturiei, de o parte și de alta [Ieș 25, 18–20], unde nu era îngăduit cumva să intre decât arhiereului o dată pe an să tămâieze Sfânta Sfințelor [Lv 16, 34]. La fel și meșterind șarpele de bronz, lucrat din bronz topit, și atârându-l în mijlocul taberei zicea: „Oricine ar fi mușcat de un șarpe să-și ațintească privirile la șarpele de bronz acesta și să creadă că acest șarpe are putere să-l vindece și se va vindeca” [Nm 21, 8–9]. Vezi cum Moise, care poruncește să nu facem o asemănare, a făcut o asemănare?

Ioan, preaevlavios monah presbiter și loctiitor al arhiereilor orientali, a zis:

— Iată preasfinții noștri părinți spun că sfintele icoane sunt respinse de aceia care tăgăduiesc economia în trup a lui Hristos Dumnezeu nostru, adică evrei și samariteni, astfel încât cei care le resping sunt asemănători acestora.

Sfântul Sinod a zis:

— Sunt asemănători.

Epifanie, preaevlaviosul diacon și loctiitor al lui Toma, episcopul Sardiniei, a citit

din *Călătoriile fals intitulate așa ale sfinților apostoli*¹⁸

Deci, după ce l-a desenat în prima zi, pictorul a plecat, iar în ziua următoare a amestecat în desen și culorile și așa a dat icoana lui Lycomedes, care s-a bucurat. Punând-o în dormitorul său, a încununat-o. Aflând mai târziu asta, Ioan i-a zis: „Iubitul meu copilaș, ce faci când intri din baie singur în dormitorul tău? Nu mă rog oare cu tine și cu ceilalți frați? Sau ascunzi ceva de noi?” Și spunând acestea și glumind, intră cu el în dormitor și vede icoana încununată a unui bătrân cu lumânări lângă ea și altare înaintea ei. Și chemându-l i-a zis: „Lycomedes, ce vrei să faci cu icoana asta?” Și Lycomedes i-a răs-

¹⁸ Cea mai veche din *Faptele apocrife ale apostolilor*, de origine gnostic-encratică, datată în jurul anului 150.

puns: „Dumnezeul meu este Singurul care m-a sculat din morți împreună cu soția mea. Iar dacă dumnezeu după Dumnezeu trebuie numiți acei oameni care au fost binefăcătorii noștri, tu ești cel pictat în această icoană, cel pe care-l încununez, iubesc și venerez ca unul care ai fost buna mea călăuză.” Și Ioan, care nu văzuse încă fața lui însuși, i-a zis: „Glumești cu mine, copilaș. Așa sunt la chip? Pe Domnul tău, cum mă convingi că icoana seamănă cu mine?” Și Lycomedea i-a adus o oglindă și, văzându-se pe sine în oglindă și privind în icoană, a zis: „Viu este Domnul Iisus Hristos, icoana seamănă cu mine. Dar rău ai făcut acest lucru.”¹⁹

Și tot el a citit din aceeași carte:

Vrând odată să-l țin pe Iisus, o dată am dat de un trup material și gros, iar altă dată, pipăindu-l, substanța era imaterială și necorporală și ca nefiind defel. Iar când uneori, invitat de un fariseu, se ducea la invitație, ne duceam împreună cu el și fiecare din noi lua o pâine rânduie de cei care ne invitaseră, și lua și El una, pe care binecuvântând-o ne-o împărțea. Și din puțin fiecare din noi se sătura, iar pâinile noastre se păstrau întregi, încât cei care-L invitau erau uimiți. Umblând cu El, am dorit de multe ori să văd dacă apare o urmă a Lui pe pământ — căci Îl vedeam ridicându-Se de la pământ — și n-am văzut nimic. Și vă spun acestea, fraților, ca îndemn pentru credința în El. Căci trec sub tăcere acum lucrurile Lui mari și minunate, fiind de nespus și aproape neputând fi aici spuse, nici auzite. Înainte să fi fost prins de iudeii cei fără de lege și aflați sub legea șarpelui fără de lege, adunându-ne pe toți a zis: „Înainte să fiu predat acelora să cântăm un imn Tatălui și așa să ieșim spre ce stă înainte.” Poruncindu-ne să facem un cerc ținându-ne unui pe alții de mâini, fiind în mijlocul lor zicea: „Amin-ul spuneți-mi-l voi!” A început deci să cânte imnul și să spună: „Slavă Ție, Tată”, și noi, cei din cerc, i-am spus: „Amin.” „Slavă Ție, Cuvinte! Slavă Ție, har.” „Amin!” „Slavă Ție, Duhule. Slavă Ție, Sfinte, slavă Slavei Tale.” „Amin.” „Te laudăm, Tată. Îți mulțumim, Lumină, în Care nu locuiește întuneric.” „Amin.” „Iar pe când mulțumim spun: vreau să fiu mântuit și vreau să măntuiesc.” „Amin.” „Vreau să fiu dezlegat și vreau să dezleg.” „Amin.” „Vreau să fiu rănit și vreau să rănesc.” „Amin.” „Vreau să fiu născut și vreau să nasc.” „Amin.” „Vreau să mănânc și să fiu mâncat.” „Amin.” „Vreau să aud și să fiu auzit.” „Amin.” „Vreau să fiu înțeleș, fiind întreg înțeleșere.” „Amin.” „Vreau să fiu spălat și vreau să spăl.” „Amin.” „Harul ho-

¹⁹ *Faptele lui Ioan 27-28.*

rește. Vreau să cânt din flaut. Horiți cu toții.” „Amin.” „Vreau să jelesc. Tânguiți-vă cu toți.” „Amin.”

Și după altele:

Acestea, iubiților, le-a spus Domnul horind împreună cu noi, după care a ieșit. Iar noi, niște ca rătăciți și adormiți am fugit care încotro. Eu deci, văzându-L pătimind, n-am așteptat pătimirea Lui, ci am fugit în Muntele Măslinilor plângând pentru cele întâmplare. Și când a fost spânzurat [pe cruce] vinerea, în ceasul al șaselea, s-a făcut întuneric pe tot pământul. Și stând Domnul meu în mijlocul peșterii și luminându-mă a zis: „Ioane, sunt răstignit în Ierusalim de mulțimea de jos și împuns cu lăncii și trestii, sunt adăpat cu oțet și fiere. Ție îți grăiesc și ascultă ce grăiesc: Eu ți-am sugerat să urci în acest munte, ca să auzi ce trebuie să învețe un ucenic de la un învățător și un om de la Dumnezeu.” Și zicând acestea mi-a arătat o cruce de lumină înfiptă și în jurul crucii o mulțime care nu avea un chip, ci în ea era un singur chip și o înfățișare asemănătoare. Și pe Însuși Domnul L-am văzut pe cruce neavând chip, ci doar un glas, dar nu glasul acela obișnuit nouă, ci unul dulce, blând și cu adevărat al lui Dumnezeu, spunându-mi: „Ioane, unul trebuie să audă de la Mine acestea, căci am nevoie de unul care să vrea să asculte. Crucea de lumină e numită uneori de Mine pentru voi Cuvânt, alteori Minte, alteori Hristos, alteori Ușă, alteori Cale, alteori Pâine, alteori Sămânță, alteori Înviere, alteori Iisus, alteori Tată, alteori Duh, alteori Adevăr, alteori credință, alteori Har.”²⁰

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să observăm că întregă această scriere e contrară Evangheliei.

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne, spune că înomenirea e o aparență²¹.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— În aceste *Călătorii* stă scris că n-a mâncat, n-a băut și n-a atins cu picioarele pământul, lucruri asemănătoare cu ale fantasiaștilor. Dar în *Evanghelie* stă scris despre Hristos și că mânca și bea, iar iudeii ziceau despre El. „Iată un bărbat mîncăcios și băutor de vin” [Mt 11, 19]. Și dacă, precum spuneau basme, nu călca pământul, cum stă scris în *Evanghelie* că „obosit de călătorie, Isus a șezut lângă puț” [In 4, 6]?

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

²⁰ *Ibid.* 93–95 și 97–98.

²¹ *Dokēsîn.*

— Asta-i cartea care a susținut acel pseudo-sinod.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vrednice de răs sunt acestea.

Teodor, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Cataniei, a zis:

— Iată cartea care a rupt haina sfintei Biserici a lui Dumnezeu.

Eftimie, precuviosul episcop al Sardesului, a zis:

— Se cuvenea ca acea adunare paralelă să aibă drept mărturie această carte.

Constantin, precuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Ce blasfemie că aici se spune că în timpul crucii apostolul Ioan a fugit într-o peșteră din muntele Măslinilor, ori evanghelia dă mărturie că a intrat împreună cu El în curtea lui Caiafa [*cf. In 18, 15*] și că a stat lângă crucea lui Hristos împreună cu sfânta Lui Mamă [*cf. In 19, 26-27*].

Sfântul Sinod a zis:

— Toată erezia atârnă de cartea asta.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Vai, vai, din ce fel de cărți eretice se constituie erezia lor!

Grigorie, precuviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— Această carte e vrednică de toată miasma și necinstea și din ea au adus ca mărturie împotriva icoanelor cele scrise despre Lycomede.

Ioan, preaevlaviosul presbiter monah și locțiitor al arhierieilor orientali, a zis:

— Îl introduce pe Lycomede care încununează icoana apostolului ca păgânii idolii.

Vasile, precuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Să nu fie ca sfântul Ioan Teologhisitorul să fi vorbit împotriva evangheliei lui!

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ideile citite mai sus sunt ale Evangheliei?

Sfântul Sinod a zis:

— Să nu fie! Nu primim nici cele citite mai înainte, nici cele ultime ale lui Lycomede.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cine primește pe acestea ultime despre Lycomede le primește și pe primele, ca și pseudo-sinodul acela.

Sfântul Sinod a zis:

— Anatema asupra ei de la prima literă până la ultima!

Ioan, preaevlaviosul presbiter și locțiitor al arhierieilor orientali, a zis:

— Iată, fericiți părinți, s-a dovedit limpede că patronii ereziei acuzatorilor creștinilor sunt cu adevărat părtași și asociați ai lui Nabucodonosor,

încă și ai samaritenilor, ai iudeilor și elinilor, și, pe lângă asta, și ai ateilor și blestemaților manihei, a căror mărturie au adus-o în față; fiindcă acestea sunt ale celor care sunt de părere că economia lui Dumnezeu Cuvântul este o arătare²². Anatema să fie asupra lor împreună cu scrierile lor!

Sfântul Sinod a zis:

— Anatema!

Petrona, preamagnificul patriciu, a zis:

— Dacă poruncești, stăpâne, să-l întrebăm pe episcopul Amorionului și pe cel al Neocezareii dacă au fost citite cărți în acel pseudo-sinod.

Grigorie al Neocezareii și Teodosie al Amorionului, fiind întrebați, au zis:

— Nu, pe Dumnezeu! Acolo nu a apărut o carte, ci am fost înșelați prin foi falsificate²³.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Convinși de gândul lor, au expus ce au vrut.

Petrona, preamagnificul patriciu, a zis:

— Dar făceau toate cu sprijin imperial.

Grigorie, preacuviosul episcop al Neocezareii, a zis:

— De multe ori am zis, stăpâne, și spun iarăși că n-a apărut în mijlocul nostru nici o carte sau scriere patristică, decât că aduceau înaintea foi false. Iar acesta al lui Lycomedea a întinat și urechile noastre.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter monah și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

— Dacă agreează acest sfânt și ecumenic Sinod, să se adopte o sentință să nu mai copieze nimeni această întinată carte.

Sfântul Sinod a zis:

— Nimeni să nu o mai scrie. Și nu numai asta, dar o judecăm vrednică să fie dată focului.

Petru, preaevlaviosul citeț, a citit

din sfântul Amfilohie, episcopul Iconiumului²⁴,

Despre scrierile cu titluri false de la eretici, al cărui început este:

„Am socotit însă drept să dezgolim toată impietatea lor și să facem publică rătăcirea lor, pentru că avansează și unele cărți care au suprascrise în titluri numele apostolilor, prin care îi amăgesc pe cei mai simpli”, și după puțin:

²² *Phantasian*.

²³ *Pseudopittakia*.

²⁴ Sfântul Amfilohie, 340–395, văr al sfântului Grigorie din Nazianz, prieten și colaborat al sfântului Vasile cel Mare, autor de tratate teologice antieretice și omilii.

Căci vom arăta că aceste cărți, pe care ni le aduc înaintea cei depărtați de Biserică, nu sunt fapte ale apostolilor, ci scrieri ale demonilor.

Și după altele:

Aceste lucruri nu le-ar fi spus Ioan, care în evanghelia sa a scris că de pe cruce Domnul a spus: „Iată fiul tău” și că „din ziua aceea a luat-o în ale sale” [In 19, 26–27] sfântul Ioan pe Maria. Cum spune acolo că n-a fost de față? Dar nu-i nimic uimitor, căci așa cum Domnul este adevăr, tot așa diavolul e minciună; fiindcă acela este „mincinos și tată al minciunii și când grăiește minciuna grăiește din ale sale” [In 8, 44]. Acestea despre minciună.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Părintele nostru sfântul Amfilohie este mare și să ascultăm ce spune despre aceste *Călătorii* sub nume false, că nu trebuie să ne lăsăm convinși de titlul lor.

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Nu se luptă altceva mai mult cu sfânta Evanghelie decât această scriere lipsită de cinstirea lui Dumnezeu. În chip verosimil deci are opinia contrară și cu privire la icoane.

Preasfântul patriarh a zis:

— În chip limpede triumfă părintele asupra rușinii și flecărelii acestei cărți.

Sfântul Sinod a zis:

— Da, stăpâne.

Nichifor, preacuviosul episcop al Dyrachionului, a zis:

— Acest pasaj trebuia citit, stăpâne, spre deplina certitudine a tuturor, iar nu acela, fiindcă a întinat urechile noastre.

Sfântul Sinod a zis:

— Dar pentru asigurare bine s-a făcut că s-a citit.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Cei care au flecărit împotriva veneratelor icoane l-au adus spre mărturie pe Eusebiu [al Cezareii] și scrisoarea lui scrisă către Constanția, soția lui Licinius. Să vedem ce opinie are Eusebiu.²⁵

Ștefan, preaevlaviosul monah, a citit

²⁵ Probabil ca în Sinod să fi fost citite și pasaje din *Epistola către Constantia* — cf. textul ei mai sus, p. 195–198 —, eliminate însă din textul final al Actelor, dat fiind că ele sunt prezente în „definiția” sinodului de la Hieria citată și combătută din sesiunea următoare.

din Eusebiu al lui Pamfil către Eufraction²⁶, al cărei început este:

„Stăpânului meu îi mulțumesc în toate”, și după altele:

Fiindcă nu spunem că Fiul coexistă cu Tatăl, ci că Tatăl preexistă Fiului. Căci dacă coexistă, cum va fi Tatăl Tată și Fiul Fiu? Sau cum Unul primul și Celălalt al doilea, și unul Nenăscut, iar celălalt Născut? Pentru că doi care coexistă unul cu altul în chip egal asemănător ar putea fi gândiți ca egali în cinstire sau, cum spuneam, amândoi nenăscuți ori fiecare din ei născut. Dar nici una, nici alta nu e adevărată, întrucât n-ar putea fi fiecare nici nenăscut, nici născut, ci unul e socotit primul și superior în ordine și cinste față de al doilea, ca unul ce este pentru al doilea cauză atât a existenței în genere, cât și a existenței determinate.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis sub formă de întrebare:

— Pe acesta îl primim?

Sfântul Sinod a zis:

— Să nu fie, stăpâne! Ci acesta să fie urât încă și mai mult decât aceia! Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— Să nu se întâmple ca un om creștin să citească asta.

Și s-a citit din aceeași scrisoare:

Că El este singurul adevăratul Dumnezeu, învăță prin faptul că spune: „Ca să te cunoască Singurul adevăratul Dumnezeu” [In 17, 3], nu că este un singur Dumnezeu, ci că este un singur Dumnezeu adevărat cu adaosul foarte necesar „adevărat”. Pentru că și Fiul e Dumnezeu, dar nu Dumnezeu adevărat, căci este Un singur Dumnezeu adevărat pentru că nu are înaintea Lui pe cineva. Iar dacă și Însuși Fiul e adevărat, ar fi ca icoană a adevăratului Dumnezeu [Col 1, 15] și Dumnezeu, pentru că „Dumnezeu era Cuvântul” [In 1, 1], dar nu ca Singurul adevăratul Dumnezeu.

Hristofor, preacuviosul episcop al Aghia Kyriaki, a zis:

— Atotsfinte stăpâne și tot sfântul și sacral sinod, așa cum noi avem de Dumnezeu scrisele cărți ale apostolilor și profeților și celorlalți sfinți, așa se cuvenea și acelu pseudo-sinod²⁷ să aibă astfel de cărți ca mărturie și putere.

²⁶ Aceste două extrase sunt singurele pasaje păstrate din această scrisoare a lui Eusebiu al Cezareii.

²⁷ Hieria, 754.

Sfântul Sinod a zis:

— Anatema și acelor cărți și celor care folosesc de ele!

Pentru și Petru, preaiubiții de Dumnezeu presbiteri și locțiitori ai lui Adrian, papa Romei celei Vechi, au zis:

— Această citire a arătat că avea gândirea lui Arie.

Avea mai înainte adusa carte a lui Eusebiu și alte blasfemii, pe care sinodul n-a suportat să le audă.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Respingem scrierile lui?

Sfântul Sinod a zis:

— Le respingem și anatemizăm.

Ștefan, preaevlaviosul monah, a citit din

Antipater, episcopul Bostrei

*Combatere a Apologiei pentru Origen a lui Eusebiu al Cezareii*²⁸, Cuvântul I, al cărui început este: „Eu credeam că am scris suficient și am dat satisfacție celor poruncite de cuvioșia ta, în toate preaiubite de Dumnezeu și preacuvioase părinte Ioane”, și după puține:

Pentru că a fost un mare istoric cercetând și depistând toate cărțile și scrierile celor din vechime și expunând opinii ale aproape tuturor și lăsând lumii foarte multe scrieri, dintre care unele sunt demne de toată primirea, folosindu-se de o astfel de reputație a bărbatului, ei încearcă să-i fure pe unii, zicând că Eusebiu n-ar fi ales să privească spre acest lucru, dacă n-ar fi cunoscut toate opiniile celor vechi cu privire la el. Eu sunt de acord și recunosc că bărbatul e un mare istoric și nu i-a rămas ascuns nimic din scrierile celor mai vechi — căci folosindu-se de conlucrarea imperială a putut aduna ușor la sine toate —, dar n-aș putea spune că bărbatul a ajuns la rigoarea opiniilor²⁹. De aceea multă erudiție³⁰ trebuie să-i fie recunoscută, dar nu și cunoașterea opiniilor, ci știm că a fost foarte în urmă în privința unei astfel de rigori.

Și după puțin:

Astfel încât, ca să nu părem că-l atacăm pe bărbatul în lucruri despre care nu ne stă înainte să vorbim acum, anchetând riguros apăra-

²⁸ Singurele pasaje păstrate din această scriere a acestui autor de la mijlocul secolului IV. În sesiunea anterioară Sinodul i-a mai citat un pasaj dintr-o predică; cf. mai sus, p. 363.

²⁹ *Tēn tōn dogmatōn akribeian.*

³⁰ *Polymatheias.*

rea făcută, îi vom dovedi eretici pe amândoi: și pe cel apărât, și pe cel care a compus apărarea.

Și după altele:

Să arate pe cineva din învățătorii iluștri ai Bisericii opinând clar și necontestat că sufletele preexistă. Și să nu încerci să aduci drept dovadă niște false argumente. Mai întâi nu ne-am mirat de faptul că te sârguiești să arăți că unii au vorbit în chip asemănător cu el de subordonarea Fiului față de Tatăl, căci o astfel de opinie e a ta și a celor din jurul tău. De aceea nu avem acum nici un cuvânt cu privire la asta — lucrul a fost supus unei cercetări ecumenice și dezavuat, în asta nu trebuie să vă ascultăm, nici să-i examinăm pe cei pentru care ne sunt puse înaintea acestea —, dar până acum n-ai auzit nicidecum de la cineva să calomnieze simpla glăsuire din *Despre principii*, o iscusite apărător al absurdităților lui Origen.

Preasfântul patriarh a zis:

— A fost dovedit și prin glăsuirea părinților că scrierile lui Eusebiu sunt străine de Biserica catholică.

Dimitrie, preaiubitul de Dumnezeu diacon și skevofilax, a citit

din *Istoria bisericească* a lui Teodor Citețul³¹

Era un persan numit Xenaia³² pe care Chalendion³³, găsindu-l în anii slujirii sale arhieresti falsificând dogmele bisericești și răsculând satele, l-a alungat din ținut. Despre asta voi grăi amănunțit cele pe care le-am auzit de la diverse persoane. Căci fugind de stăpânul său din ținutul persanilor, a venit în acela al romanilor.

Și după puține:

Pe acesta Petru³⁴ îl trimite în biserica din Ierapolis, episcop în locul lui Cyrus. Venind nu mult după asta episcopii din Persia l-au dat în vileag și ca distrugător de case și nepărtaș al dumnezeiescului botez. Aflând Petru acest lucru și neîngrijindu-se de ce ar trebui făcut a spus că lui îi este suficientă hirotonia în episcop ca o completare a dumnezeieștii inițieri.

Ștefan, diacon și notar al sfintei patriarhii, a citit

³¹ Frag. 35, păstrat de Actele Sinodului VII Ecumenic.

³² Sau Filoxen, 440–523, episcop miafizit antichalcedonian al Ierapolisului în Siria; cf. mai sus, p. 256, n. 52.

³³ Patriarh chalcedonian al Antiohiei, 479–483.

³⁴ Patriarh antichalcedonian al Antiohiei, 483–490.

din *Istoria bisericească* a lui Ioan Șovăielnicul³⁵

Xenaia spunea că nu este licit a-i face cu un corp pe îngerii lipsiți de corp și a-i întipări în corpuri ca și cum ar exista în corpuri omenești; și că nu trebuie crezut că-I acordă lui Hristos o cinstire sau slavă icoana meșterită pentru El prin pictură, ci trebuie știut că singura închinare primită de El e cea în Duh și Adevăr [cf. *In 4, 24*].

Și după altele:

Zicea că e un lucru propriu unei minți infantile a plămădi pe Preasfântul și închinatul Duh în imaginea unui porumbel, deși litera evangheliilor nu transmite nicidecum că Duhul s-a făcut porumbel, ci că s-a arătat cândva în chip de porumbel [*Mt 3, 16*]; iar pentru că S-a arătat o dată așa printr-o economie, nu ca ființă, nu e nicidecum potrivit pentru bine-cinstitorii de Dumnezeu să-i facă imagine ca un corp. Acestea învățându-le Filoxen odată cu învățătura a trecut și la fapte și icoanele îngerilor le dădea jos și distrugea, iar pe cele care-L închipuiau pe Hristos le strângea și depozita în locuri de neatins.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să auzim, bărbați sfinți, cine n-a primit veneratele icoane: nebotezații, maniheii, cei care pledează pentru o arătare în cazul economiei lui Hristos; de la miasmele lor și-au luat punctele de plecare cei care au introdus erezia acuzatorilor creștinilor.

Sava, preaevlaviosul egumen al mănăstirii Studiului, a zis:

— Să mulțumim lui Dumnezeu și buneii alegeri a bunilor noștri stăpâni că pseudo-străjerii acelu pseudo-sinod împreună cu ereticii, apărătorii lor, au suferit o înfrângere zdrobitoare.

Sfântul Sinod a zis:

— Anatema lor!

Constantin, preaevlaviosul citeț al preasfintei Mari Biserici³⁶, a citit

din *Viața* cuviosului părintelui nostru Sava [cel Sfințit]³⁷

Flavian [al Antiohiei] și Elia [al Ierusalimului], patriarhii, fiind [în 511], cum s-a zis în Sidon, folosindu-se de o scrisoare lingușitoare și diplomatică către împărat [Anastasiu], au dizolvat sinodul întrunit în Sidon

³⁵ Singurul pasaj păstrat din scrierea acestui autor. *Diakrinomenoi*, „ezitanții”, apelativ dat miafiziților antichalcedonieni, nesiguri pe interpretarea hristologiei lor și divizați într-o serie de secte și schisme rivale; cf. Timotei din Constantinopol, *Despre cei ce vin la Biserica ortodoxă*; PG 86/1, 11–68, aici col. 52–68.

³⁶ Sfânta Sofia din Constantinopol.

³⁷ Ed. Schwartz, 1940, p. 148; cf. mai sus, p. 260–261 și 263–266.

împotriva dreptei credințe și s-au întors la scaunele lor. Indignați, cei din jurul lui Sotirih [al Cezareii] și Filoxen [al Ierapolisului] l-au pus în mișcare spre o mânie nestăvilită pe împărat ca și cum a fost înșelat de viclenia și prefăcătoria patriarhilor. Și luând puterea pe care o doreau și distribuind aur destul norodului Antiohiei, necăjindu-l în multe feluri pe Flavian, sufocându-l și constrângându-l să anatemezese Sinodul de la Chalcedon, scoțându-l din episcopie l-au condamnat la exil. Aflând împăratul și bucurându-se, l-a trimis episcop al Antiohiei pe Sever³⁸, liderul celor lipsiți de cap [bisericesc]³⁹.

Antonie, preacuviosul monah, a citit

din cererea făcută sfântului Sinod reunit⁴⁰ în acest Oraș Imperial împotriva lui Sever, ereticul și lipsitul de cap [bisericesc], de clericii și monahii sfintei biserici a lui Dumnezeu a marelui oraș Antiohia⁴¹, al cărei început este: „Acum dacă e un prilej, preafericților”, și după puține:

Ce fel de lucruri sunt cele pe care a cutezat să le facă [Sever] în jurul izvoarelor din Dafne folosindu-se de vrăjitorii și slujind cu întinate tămâieri pe demoni, le cântă tot acel oraș. N-a cruțat însă nici sfintele altare, nici sfintele vase, pe unele răzându-le ca profane, pe altele topindu-le și dându-le celor de aceleași purtări cu el. A mai cutezat și acest lucru, preafericților: și-a însușit împreună cu altele și porumbeii de aur și argint care atârnav deasupra dumnezeieștilor cristelnițe și altare ca întipărire a Duhului Sfânt, spunând că Duhul Sfânt nu trebuie numit în chip de porumbel.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dacă părinții au primit porumbeii ridicăți în numele Sfântului Duh, cu cât mai mult icoanele Cuvântului întrupat și arătat pe pământ cu trup? Credeți însă că și Anastasie⁴², care i-a condus mai înainte pe constanti-

³⁸ Sever, 465–538, principalul teolog al miafizismului antichalcedonian, impus de împăratul Anastasie patriarh al Antiohiei între anii 512 și 518, autoexilat în Egipt, condamnat de sinoadele constantinopolitane chalcedoniene din 518 și 536.

³⁹ *Akephaloi*, nume dat miafiziților antichalcedonieni înainte de a se fi constituit în ierarhie paralelă după 543.

⁴⁰ În 518.

⁴¹ ACO III, p. 60.

⁴² Patriarh iconomah al Constantinopolului între anii 730 și 754, promovat în locul lui Germanos demis, al cărui sincl fusese.

nopolitani, și-a însușit în folos propriu icoanele de aur și argint, precum a făcut Sever.

Ștefan, preaiubitul de Dumnezeu diacon și referendar, a citit

din Ioan, episcopul Gabalei, la *Viața și traiul lui Sever ereziarhul*⁴³,
al cărei început este: „Dacă ar fi vrut Sever fie o viață mereu
aceeași”, și după puține:

N-a lăsat nemutilată nici cinstirea îngerilor, ci stând la tribună făcea mereu cuvânt mult și încerca să convingă mulțimea, de multe ori în locul sfânt al preasfântului Mihail, că nu se cuvin îngerilor veșmintele de purpură, ci albe, neignorând faptul că sfințelor puteri nu le pasă deloc de haina lor, ci sârguindu-se și în aceasta să-i dividă și stârnească unii împotriva altora pe cei mulți, care gândeau așa sau altfel.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Să observăm că între altele a fost învinuit și de faptul că spunea că nu se cuvine ca îngerii să fie îmbrăcați în haine de purpură, ci albe.

Dimitrie, preaiubitul de Dumnezeu diacon și skevofilax, a zis:

— În sfânta Mare Biserică a Constantinopolului, când am fost promovat, am răsfoit inventarul și am găsit două cărți argintate cu icoane, pe care cercetându-le am aflat că le-au ars aruncându-le în foc. Am mai găsit și altă carte a hartofilaxului Constantin, cuprinzând în ea și despre venerabilele icoane, și tăiaseră filele în care se cuprindeau cele zise despre icoane. Iată am în mâni această carte și o arăt sfântului Sinod.

Și deschizând același Dimitrie cartea, a arătat tuturor tăierea filelor.

Leontie, devotat secretar, a spus:

— Și alt lucru poate fi admirat la această carte; precum vedeți, are drept coperte tăblițe de argint și ele sunt împodobite pe amândouă părțile de icoanele tuturor sfinților. Lăsând acest lucru, icoanele, au tăiat cele scrise înăuntru despre icoane; ceea ce e o nebunie ultimă.

Leon, preacuviosul episcop la Fociei, a zis:

— Această carte a pierdut file, dar în orașul în care locuiesc au ars în foc peste treizeci de cărți.

Sava, preaevlaviosul monah și egumen al Studiului, zis:

— Stă în firea orbilor, stăpânilor, să nu vadă lumina. De aceea și aceia, orbi fiind, s-au întunecat cu sufletul.

Dimitrie, preaiubitul de Dumnezeu diacon și skevofilax, a citit

⁴³ Singurul pasaj păstrat din această scriere a unui adversar al lui Sever din anii '30 ai secolului VI.

din Constantin, diacon și skevofilax al Marii Biserici a lui Dumnezeu a Constantinopolului, la toți sfinții martiri⁴⁴, al cărui început este:
„Praznuirile lui Hristos”, și după altele:

— Apoi voi credeți — au zis judecătorii — că noi ne punem mântuirea în bronzuri și în pietre și nu privim la o putere proniatoare, de la care ne vin lucrurile cele mai bune?

— Și atunci cum — au zis martirii — sculptorii și pietrarii confecționează o mulțime de statui, dându-le diferite forme și le fixează în temple, iar voi le cinstiți cu sacrificii, cerând de la ele rezolvarea problemelor voastre? Ce au realizat însă tiranii voștri? Nu este oare gravat în imagini divinul de care vorbiți? Cum de ne calomniați când vă aflați încă și mai superstițios în fapte asemănătoare? Deci pentru că, o, judecătorilor, ne-ați garnisit pictura icoanelor cu reproșuri de necombătut, hai să vă eliberăm de rătăcirea și îndoiala cu privire la acest lucru. Pentru că noi nu asemănăm în niște forme și figuri divinul simplu și inesizabil, nici n-am decis să cinstim în ceară și lemne Ființa supraființială și fără de început. Dar după ce primul om a fost învins prin cădere și puterea rebelă care-l doborâse prinsese curaj, firea avea nevoie de cineva care să o ridice — căci, zăcând jos, nu era în stare plecând de la ea însăși să revină și să remonteze înfrângerea, întrucât prin cădere vrăjmașul stătea peste ea și nu era verosimil să fie smulsă tiranului biruința prin alte lupte — Însuși Meșterul făpturii Lui, Unul din Treime, Dumnezeu Cuvântul, așa cum în vechime la plămădirea firii nu a avut lângă El un servitor, tot așa nici acum, înnoind chipul/icoana stricată [a lui Dumnezeu], n-a încredințat altcuiva recâștigarea lui, ci a primit omenește luptele pentru noi folosindu-se o putere pe care a lucrat-o El Însuși, fiindcă era propriu Lui să acționeze corespunzător luptei. Iar pentru că orice luptă își învinge potrivnicul în trei moduri sau într-unul din ele: fie prin înșelare, fie prin lege, fie prin tiranie, iar pe primele două Apărătorul nostru le-a lăsat cu totul deoparte ca inutile și improprii și nefolositoare și neavantajoase nici celor pentru care se ducea lupta — fiindcă înșelarea are o victorie falsificată, care-l răstoarnă în chip rău pe adversar, iar tirania îl domină cu o forță irațională, care face ca încheștarea să nu fie egală —, nealegând modalitatea lor, a purces la lupta potrivit legii. Și luând trupul frământăturii căzute însuflețit cu un suflet rațional și inteligent, rămânând ceea ce era și neieșind din cele ale Sale, Se face

⁴⁴ PG 88, 480–528.

afară de păcat toate cele câte este și din câte este omul și nu s-a prefăcut că se arată în trup doar în aparență.

Și după puține:

Prin urmare, îl pictăm pe tăblițe în forma în care S-a arătat și a trăit împreună cu oamenii, făcându-ne din întipărirea Lui divină o aducere-aminte de mântuirea Lui și nu producând ca voi variate forme și sculptând figuri după cum vi se pare.⁴⁵

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Din pricina idolilor lor îi condamnau păgânii pe martiri și le spuneau: „Pentru ce luptați și refuzați asemănările noastre, când aveți și voi icoanele voastre?” Iar sfinții răspundeau: „Dar noi nu facem imaginile unor demoni, ci facem icoane ale lui Dumnezeu Cuvântul Care S-a făcut om și ale sfinților Lui, dar nu le facem zei.”

Cosma, preaiubitul de Dumnezeu diacon și cubucisios, a zis:

— Și această carte a Vechiului Testament cu scoliile intercalate, pe care o port cu mine, am găsit-o la patriarhie. Avea și o scolie în apărarea icoanelor. Dar uneltitorii împotriva adevărului au șters scolia. Totuși mai apare neclar. Vedeți-o, cinstiți părinți.

Același preaevlavios Cosma, deschizând cartea, a arătat tuturor celor ce sunt în sinod locul șters. Și a citit el însuși, căci putea vedea

„Nu vei avea alți zei afară de Mine. Nu-ți vei face idol, nici asemănare de orice câte sunt în cer și pe pământ jos și apele de sub pământ. Nu te vei închina lor și nu le vei aduce slujbă” [Ieș 20, 3-5; Dt 5, 7-9].

Scolie: Chiar dacă facem asemănările unor omeni cinstitori de Dumnezeu, nu le facem ca să ne închinăm lor ca unor zei, ci ca, văzându-i, să venim la zelul imitării lor. Iar dacă facem asemănări ale lui Hristos, le facem nu ca să ne închinăm asemănării, ci pentru ca prin vedere să ne fie întraripată mintea, pentru că nu ne închinăm icoanei stricăcioase a unui om stricăcios. Ci pentru că Dumnezeu a socotit vrednic să se facă fără schimbare om, facem icoana Lui ca om, deși știm că este prin fire Dumnezeu. Nu numim deci dumnezeu însăși icoana, ci știindu-L Dumnezeu pe Cel pictat în icoană și a Cărui asemănare o are icoana. Păgânii rătăciți însă slăvesc ca pe niște zei asemănările, cărora le aduc și sacrificii.

A fost adusă o altă carte având un comentariu scripturistic, în care se afla scolia sus transcrisă. Pe care luând-o Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Neocezareii, a citit-o, în ea aflându-se lizibilă și partea ștersă.

⁴⁵ *Ibid.*, col. 496-497 și 500AB.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Acestea le-au făcut așa-zișii patriarhi Anastasie, Constantin și Nichita⁴⁶, ereticii:

Teodor, preacuviosul episcop al Myrei Lyciei, a zis:

— Dacă această comoară ar fi fost arătată atunci, n-ar fi fost vătămat vreun om. Să le dea însă Dumnezeu răsplată în ziua aceea celor care au ascuns-o.

Teodor, preacuviosul episcop al Cataniei, a zis:

— Vrednici de anatemă sunt aceștia, pentru că au ajuns falsificatori ai adevărului și neuneltitori împotriva părinților. Și cei anatemizați de ei sunt vrednici de aclamare.

Sfântul Sinod a zis:

— Vai de sufletele lor, pentru că au ascuns adevărul.

Petru, preacuviosul episcop al Germiei, a zis:

— Șterse să fie numele lor din cartea celor vii și să nu fie scrise împreună cu dreptii [*cf. Ap 3, 5*].

Constantin, preacuviosul episcop al Constantiei Ciprului, a zis:

— Binecuvântat Dumnezeu Care a făcut să rămână după atâta ardere, tăcere și ștergere.

Teodor, preacuviosul episcop al Myrei Lyciei, a zis:

— Cei care au făcut acestea, stăpâne, au pus făclia sub baniță [*cf. Mt 5, 15*]. Binecuvântat fie însă Dumnezeu Care a strălucit celor din întuneric lumina mântuirii [*cf. Lc 1, 79; Mt 4, 16*].

Cosma, preaiubit de Dumnezeu diacon și cubiclisios, a zis:

— Am găsit în skevofilakonul sfintelor case de rugăciune ale patriarhiei și această carte, care cuprinde luptele diferiților martiri și împreună cu ele și despre icoana nefăcută de mână din Camuliana⁴⁷; dar au tăiat foile în care era vorba despre icoană și, iată, o arăt acum tuturor.

Mihail, preacuviosul episcop al Synadei, a zis:

— Pastilla⁴⁸ zicea: „Atotsfinte stăpâne, răstălmăcitorii și uneltitorii împotriva dumnezeieștii Scripturi să fie anatema.”

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Dar osteneala lui s-a întors asupra capului său [*cf. Ps 7, 17*].

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu presbiter monah și locțiitor al arhierilor orientali, a zis:

⁴⁶ Patriarhii iconomahi ai Constantinopolului în anii 730–754, 754–766 și 766–780.

⁴⁷ Faimoasă icoană nefăcută de mână purtată în războaiele cu persanii din secolul VII și adusă la Constantinopol sub Iustin II, după care i s-au pierdut urmele; *cf. Dobschütz, 1899, p. 40–60 și 3^{***}–28^{**}*.

⁴⁸ Sisinnios al Pergăi, numit și Pastilla, unul dintre liderii sinodului de la Hieria, 754.

— Într-adevăr, reaua purtare a arzătorilor de cărți și sfărâmătorilor icoanelor⁴⁹ a dovedit mai limpede adevărul.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Nu numai sfintele icoane le-au răzuit, dar și evangheliile și alte lucrări sfinte. Fiindcă așa știe să apară mai limpede adevărul prescurtat.

Ștefan monah a zis:

— Mai avem o carte căzută victimă uneltirilor acuzatorilor creștinilor. Iar dacă porunciți, o voi arăta tuturor.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie arătată.

Și a fost arătată întregului sinod având ștersături pe două pagini.

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu presbiter și egumen al mănăstirii lui Iachint, a zis:

— Am copia acestei cărți, stăpânilor. Și dacă porunciți, să se citească. Și luând Ștefan, monah și bibliofilax, a citit

din *Istoria bisericească* a lui Evagrie [Avocatul], cartea IV:

Căci după ce⁵⁰ Chosroes a atacat orașul, l-a supus la mii de asalturi, a îngrămădit pământ mult, ca să sară peste zidurile orașului și a țesut mii de mașinațiuni, și-a făcut retragerea fără ispravă. Voi spune însă cele întâmplate: Chosroes a poruncit trupelor din jurul său să strângă pentru asediu o mare cantitate de lemne de orice fel s-ar întâmpla. Și după ce au fost adunate mai repede decât porunca, punându-l jur împrejur pământul îl arunca în mijloc și mergea cu fața la cetate. Și așa construind puțin câte puțin peste el cu lemne și pământ, l-a ridicat la o asemenea înălțime depășind zidul cetății, încât aruncau de deasupra proiectilele împotriva celor care se primejdiau pe zid luptând pentru cetate. Așadar, când asediații au văzut pământul aproape de oraș ca un munte ambulant și pe dușmani gata să intre și să păsească în oraș pentru asediu, au săpat în zori sub pământ exact în dreptul pământului, ceea ce romanii numesc un șanț, ca de acolo să pună foc, pentru ca lemnele distruse de foc să doboare la pământ. Și lucrul a fost realizat, dar aprinzând focul nu și-au realizat intenția deoarece focul nu avea pe unde să primească aer și să poată mistui lemnul. Deci, când au ajuns la o neputință totală, aduc de Dumnezeu confecționata icoană pe care n-au făcut-o mâini de oameni și pe care

⁴⁹ *Bibliokaustōn kai eikonoklastōn*.

⁵⁰ În 544.

a trimis-o lui Avgar⁵¹ Hristos Dumnezeu când acela dorea să-L vadă. Introducând, așadar, această preasfântă icoană în gaura făcută de ei și aprinzând focul l-au lăsat liber asupra lemnelor. Și de îndată venind puterea lui Dumnezeu pentru credința celor care lucraseră așa, ceea ce înainte le-a fost imposibil s-a realizat, căci numaidecât flacăra a înghițit lemnele și acestea, carbonizate mai repede decât cuvântul, s-a transmis părților de sus, focul mistuind totul.⁵²

Leon, preaevlaviosul citeț al Marii Biserici a orașului imperial Constantinopol, a zis:

— Și eu, nevrednicul vostru rob, când am coborât din Siria împreună cu trimișii imperiali, am fost în Edessa și am văzut acea sfântă icoană nefăcută de mână cinstită și închinată de credincioși.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ieri, preaevlaviosul egumen al mănăstirii Maximin, a adus „Pajiștea” și s-a citit din ea. Și noi am găsit în bibliotecă un exemplar al aceleiași „Pajiști” având tăiate foile în care erau texte despre icoane.

Hristofor, preaevlaviosul episcop al Aghia Kyriaki, a zis:

— Atotsfinte stăpâne, eu, nevrednicul rob, voi cuteza să vorbesc în fața acestui sfânt și sacru Sinod Ecumenic. Există un cuvânt profetic care spune că „în lucrurile mâinilor lui va fi prins păcătosul” [Ps 9, 17]. Căci ceea ce se așteptau să facă împotriva noastră cei adunați pentru acel pseudo-sinod, aceasta s-a făcut împotriva lor. Pe unele le-au tăiat, pe altele le-au falsificat, pentru ca atunci când se arată adevărul, lipsa lor de cinstire a lui Dumnezeu să fie demascată.

Ștefan, monah și bibliofilax, a zis:

— Iată cartea dată de egumenul mănăstirii lui Maximin conținând în alt exemplar cuvântul falsificat.

Și același Ștefan a citit

din *Pajiștea*:

Spuneau unii bătrâni că era în Muntele Măslinilor un zăvorât foarte luptător. Dar îl războia demonul desfrâării. Într-una din zile,

⁵¹ Regele din Edessa Avgar V (13–50 d.Hr.), căruia tradiția i-a atribuit o corespondență cu Iisus, Căruia i-a cerut să vină să-l vindece de o boală. Iisus îi promite că după înălțare îi va trimite un apostol (cf. Eusebiu, *Istoria bisericească* I, 13), pe Thaddeu. În tradiția siriacă din așa-numita „Învățătură a lui Addai/Thaddeu”, emisarul îi aduce între timp regelui un portret al lui Iisus imprimat miraculos pe un ștergar/mandylion, considerat icoană nefăcută de mână (*acheiropoietă*).

⁵² Ed. Bidez/Parmentier, p. 174–175.

când l-a atacat puternic, bătrânul a început să se plângă și să spună demonului: „Până când nu-mi dai pace? Depărtează-te de la mine! Ai îmbătrânit împreună cu mine.” Demonul i se arată înaintea ochilor zicând: „Jură-mi că nu vei spune nimănui ceea ce îți voi spune și nu te voi mai război.” S-a jurat bătrânul: „Pe Cel ce locuiește în cele mai înalte, nu voi spune nimănui cele ce-mi vei spune.” Atunci demonul îi spune: „Să nu te închini acestei icoane, și eu nu te voi mai război.” Icoana avea însă întipărită pe Stăpâna noastră sfânta Maria de Dumnezeu Născătoarea, purtând pe Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos. Îi spune zăvorâtul demonului: „Lasă să mă gândesc.” În ziua următoare deci îi arată și povestește toate avvei Teodor Aeliotul, care locuia atunci în Lavra Faran. Iar bătrânul îi spune zăvorâtului: „Cu adevărat, avvo, te-ai făcut de rușine, că te-ai jurat demonului. Totuși bine ai făcut că mi-ai spus. Ți este de folos să nu lași în oraș bordel în care să nu intri, decât să refuzi să te închini în icoană Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos împreună cu Mama Lui.” Întărindu-l deci și dându-i putere cu multe cuvinte, s-a dus în locul lui. Și i se arată iarși demonul zăvorâtului și îi spune: „Ce e, bătrâne rău? N-ai jurat că nu vei spune nimănui? Cum ai spus toate celui ce a venit la tine? Ți spun, bătrâne rău, că în ziua judecății vei fi osândit ca unul care ai jurat strâmb.” I-a răspuns zăvorâtul: „Ce am jurat, am jurat, și știu că am jurat strâmb. Dar m-am jurat strâmb pe Stăpânul și Făcătorul meu, iar pe tine nu te ascult.”⁵³

Din aceeași *Pajiște*:

Ne povesteau aceiași părinți și spuneau și asta: În aceste zile o femeie iubitoare de Hristos din părțile Apameii a săpat un puț. Și deși cheltuisese mult și-și dăduse multă osteneală și a ajuns foarte adânc, n-a găsit apă. Și femeia era în multă deprimare atât din pricina osteneții, cât și a cheltuielilor. Într-una din zile, femeia vede în vis pe cineva spunându-i: „Trimite după asemănarea avvei Teodosie din Scopelos și Dumnezeu îți va da apă prin el.” Și trimițând doi oameni, femeia a luat icoana sfântului și lăsând-o în puț, de îndată a ieșit apa, încât s-a umplut jumătate din puț. Ne-au adus din apa aceasta și am băut și am slăvit pe Dumnezeul nostru.⁵⁴

⁵³ *Leimonarion*, cap. 45; PG 87, 2900BD. Acest text a fost citit și în sesiunea anterioară: cf. mai sus, p. 392-393.

⁵⁴ *Ibid.*, cap. 81; col. 2940AB.

Din aceeași *Pajiște*:

Ne-a povestit Dionisie, presbiterul Bisericii din Ascalon, despre avva Ioan anahoretul, spunând că acesta a fost un om mare în generația de acum, iar ca recomandare a faptului că a bineplăcut lui Dumnezeu povestea despre el această minune:

Bătrânul ședea într-o peșteră în părțile proprietății Sonchus, ca la douăzeci de mile de Ierusalim. În peșteră bătrânul avea o icoană a sfintei preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria având în brațe pe Hristos Dumnezeul nostru. Când voia să se ducă undeva — fie în pustietăți departe de Ierusalim, fie în Ierusalim să se închine sfintei Cruci și Locurilor sfinte, fie la muntele Sinai să se roage, fie la martirii aflați la mare distanță de Ierusalim, căci bătrânul era foarte iubitor de martiri, și era când la sfântul Teodor în Evhaita, când la sfânta Tecla în Seleucia, când la sfântul Sergios în Arafas — pregătea candela și o aprindea, cum avea obiceiul. Și stând la rugăciune și cerându-i să-i îndrepteze călătoria, zicea Stăpânei cu luare-aminte la icoana ei: „Sfântă Stăpână Născătoare de Dumnezeu, fiindcă am de făcut un drum lung de multe zile, ai grijă de candela mea și păzește-o nestinsă potrivit gândului meu. Că eu plec având tovarăș de drum ajutorul tău.” Și spunând acestea icoanei, pleca. Și isprăvind călătoria fixată se întorcea, uneori într-o lună, alteori în două sau trei, iar uneori și în cinci sau șase. Și așa găsea candela gătită și aprinsă, cum o lăsase ieșind în călătorie. Și niciodată n-a văzut-o stingându-se de la sine, nici când se trezea din somn, nici când se întorcea din pustiu în peșteră.⁵⁵

Vasile, preacuviosul episcop al Ancyrei, a zis:

— S-a dovedit că obiceiul sfintelor icoane e predat din vechime.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Suntem acum sătui de citate patristice și am recunoscut că înălțarea veneratelor icoane e o predanie veche. Suntem deci următori ai sfinților părinți.

Sfântul Sinod a zis:

— Următori și într-un glas.

Ștefan, preaevlaviosul monah, a zis:

— Avem și alte cărți pe tema sfintelor icoane până la cincisprezece. Și cum porunciți.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

⁵⁵ *Ibid.*, cap. 180; col. 3052AC.

— Ne-am săturat și am fost satisfăcuți.

Sfântul Sinod a zis:

— Am fost satisfăcuți.

Preasfântul patriarh a zis:

— Dat fiind că în citirea dinainte s-a dovedit și toți ne-am convins că din pricina sfintelor icoane Biserica a fost învinuită de evrei, de păgâni, de samariteni, manihei și fantasiaști, este drept să-l ascultăm și pe fratele nostru și iubitul domn Ioan, locțiitorul scaunelor apostolice ale Orientului; căci are o relatare⁵⁶ care arată de unde a început distrugerea⁵⁷ icoanelor.

Sfântul Sinod a zis:

— Cerem, stăpâne, să auzim și despre aceasta.

Ioan, preaevlaviosul monah și locțiitor al arhieriei orientali, a citit de pe o foaie⁵⁸:

<Relatarea presbiterului Ioan>

Eu, modestul și ultimul dintre toți, vreau să arăt cu tot adevărul în acest sfânt și sacru sinod al vostru de acum, cum, când și de unde anume și-a avut începutul această foarte rea și urâtă de Dumnezeu erezie a acuzatorilor creștinilor și sfărâmătorilor icoanelor⁵⁹. Alegând să mă folosesc de concizia cuvântului, am judecat bine să fac explicarea printr-un document⁶⁰, ca să nu-mi rămână ascuns nimic din adevăr.

Murind tiranul sau califul⁶¹ arabilor fără Dumnezeu — numele lui era Seleman⁶² — i-a urmat Umar⁶³. Când a urcat la putere, acesta a trimis și l-a întors din pământul acesta pe blestematul Maslama⁶⁴, care era un dușman neîmpăcat. Cu harul marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și al Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu care L-a născut, acesta s-a întors cu multă rușine și mare pierdere a armatei sale de sarakeni în Siria, nerealizând nimic cum nădăjduia. Murind însă Umar, i-a urmat Ezid⁶⁵, bărbat ușuratic și lesne dus de nas.

⁵⁶ *Diēgesis*.

⁵⁷ *Katastrophē*.

⁵⁸ *Pittakion*.

⁵⁹ *Christianokatēgorōn kai eikonoklastōn*.

⁶⁰ *Dia chartou*.

⁶¹ *Symboulos*, „consilier” în greacă. Redare bizantină a arabului *halif*, „locțiitorul” mai întâi al lui Allah, apoi al profetului; cf. Crone, 1986.

⁶² Sulayman, 715–717.

⁶³ Umar, 717–720.

⁶⁴ Maslama ibn Abd al-Malik, fiul califului al-Malik și fratele vitreg al califilor menționați. Comandantul armatelor arabe în marele asediu al Constantinopolului din 717–718, când capitala bizantină a fost apărată cu succes de împăratul Leon III.

⁶⁵ Yazid, 720–724.

Era în Tiberiada o căpetenie a nelegiuitorilor evrei, ghicitor cu vrăji, unealtă a unor demoni vătămători de suflet, numit Patruzeci-de-coți⁶⁶, dușman neîmpăcat al Bisericii lui Dumnezeu. Aflând de ușurătatea suveranului Ezid și venind la el, acest atotrău evreu încearcă să-i ghicească și prezică ceva. Cum a ajuns deci plecând de la acestea să fie primit și să vorbească liber cu tiranul, a zis: „Pentru bunăvoința ta față de mine, califule, vreau să-ți sugerez un mod ușor și lesnicios de realizat, prin care ți se va adăuga viață lungă și vei rămânea treizeci de ani la puterea ta, dacă vei transpune în faptă cuvintele mele.” Iar acel tiran lipsit de minte și ușuratic în gândire din dorința unei vieți lungi — căci era iubitor de desfătări și neînfrânat — a răspuns: „Câte îmi vei sugera sunt gata să fac și dacă voi dobândi lucrul dorit, te voi răsplăti cu cele mai mari cinstiri.” Iar evreul ghicitor cu vrăji îi spune: „Dă ordin de îndată fără nici o întârziere sau amânare să se scrie în toată stăpânirea ta o scrisoare circulară, să dispară și să fie desființate desăvârșit orice pictură de icoane, fie pe scânduri, fie pe ziduri prin mozaic, fie pe vase sfinte, fie pe îmbrăcămințile altarelor și câte asemenea lor se găsesc în toate bisericile creștinilor, dar și câte sunt în piețele orașelor din lume și au o decorațiune cu vreo asemănare.” Mânat de o viclenie satanică, falsul prezicător a adăugat „orice asemănare”, uneltind să-și arate nesuspectabilă dușmănia față de noi. Convins cu ușurătate de acestea, ticălosul tiran a trimis și a dat jos sfintele icoane și celelalte asemănări din toate provinciile aflate sub el. Și în acest mod, prin acel evreu vrăjitor a lipsit în chip necruțător de podoabă bisericile lui Dumnezeu aflate sub stăpânirea lui înainte să ajungă răul în pământul acesta. Iar pentru că preaiubitorii de Dumnezeu creștini fugeau ca să nu distrugă sfintele icoane cu mâinile lor, emirii trimiși pentru asta au constrâns să facă aceasta evrei urâți de Dumnezeu și arabi nenorociți. Și așa ardeau veneratele icoane, iar casele bisericilor uneori le vătămau, alteori le răzuiau.

Auzind acestea, pseudo-episcopul Nacoleii și cei ca el i-au imitat pe nelegiuitorii iudei și lipsiții de cinstirea lui Dumnezeu arabi și au insultat bisericile lui Dumnezeu.

Judec însă vrednic de auzul vostru sfânt să știți și ce sfârșit a primit acel nenorocit și veninos evreu. Căci trăind nu mai mult de doi ani după ce a făcut asta, califul Ezid a murit și s-a dus în focul veșnic. Și icoanele au fost reșezate în vechea lor poziție și cinstite. Iar fiul

⁶⁶ *Serantapēchos*.

acestuia, pe nume Ulid⁶⁷, indignat, a ordonat ca vrăjitorul să fie lichidat cu o moarte foarte de rușine ca ucigaș al tatălui său, primind plata veșnică a falselor sale preziceri.

Preasfântul episcop al Mesinei a zis:

— Și eu am fost copil mic în Siria când califul sarakenilor a distrus icoanele.

Sava, preaevlaviosul monah și egumen al Studiului, a zis:

— Stăpâne, și noi, nevrednicii robi ai sfințeniei voastre, cerem ca sfințele icoane să fie așezate în locurile lor potrivit obiceiului dinainte și ca bine-cinstitorii de Dumnezeu creștini să facă procesiuni cu ele.

Tarasios, preasfântul patriarh, a zis:

— Ce spuneți, cinstiți frați?

Sfântul Sinod a zis:

— Și noi toți suntem de acord.

Petru, preasfințitul de Dumnezeu protopresbiter și locțiitor al preasfântului papă al Romei celei Vechi, a citit de pe o foaie⁶⁸:

Lui Tarasios, preasfântul arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Romă, și patriarh ecumenic, și întregului acest sfânt și ecumenic Sinod, Petru, protopresbiter al preasfintei biserici a sfântului și atotlăudatului apostol Petru, și Petru, presbiter și egumen al mănăstirii sfântului Sava, amândoi locțiitori ai lui Adrian, preasfântul papă al Romei celei Vechi.

Am socotit drept ca, potrivit glăsurii noastre a tuturor sau, mai bine zis, potrivit vechii predanii a Bisericii catholice, precum ne învață toți sfinții părinți, să vină în mijlocul nostru o venerată icoană și să o sărutăm. Și dacă vă este agreat, sacerdoți, pronunțați-vă despre asta.

Propunem și un alt articol: ca toate scrierile întocmite împotriva veneratelor icoane să fie sau netezite sau predate focului cu anatemi-zare. Și despre asta cerem sfântului Sinod să se pronunțe cum i se pare.

Sfântul Sinod a zis:

— Să vină! Să se facă!

Petru, preaiubitul de Dumnezeu protopresbiter și locțiitor al preasfântului papă al Romei celei Vechi, a zis:

⁶⁷ De fapt Hisham, 724–743, urmat de al-Walid II, 743–744.

⁶⁸ *Pittakion*.

— Dacă poruncește sfântul vostru Sinod, să se pună de mâine o venerată icoană și toți o vom săruta.

Sfântul Sinod a zis:

— Să se facă! Să se facă!

Ioan, preaevlaviosul monah presbiter și locțiitor al arhieriei orientale, a zis:

— Binecuvântat Dumnezeu Care a slăvit acest iubitor de Hristos oraș Niceea în zilele lui Constantin și Elena, iubitorii de Hristos împărați ai noștri! Binecuvântat Dumnezeu Care l-a arătat vrednic de un dublu har: Hristos a clarificat mai întâi aici credința, iar acum prin acest sfânt sinod a arătat tuturor simbolurile economiei Sale. Aici a fost depus rău famatul Arie, aici a fost făcută să dispară erezia urâților de Dumnezeu sfârâmători ai icoanelor [iconoclaști]. Binecuvântat Dumnezeu Cel ce prin sfântul apostol [Ioan] spune: „Eu sunt Alfa și Omega” [Ap 1, 8]. Binecuvântat Dumnezeu Cel ce și la început și la sfârșit aici a întărit credința orthodoxă.

Sfântul Sinod a aclamat strigând de trei ori fiecare rând:

— Învățăturile de Dumnezeu grăitorilor părinți ne-au îndreptat! De ei udați, ne-am adăpat cu adevărul! Lor urmând, am alungat minciuna! De ei învățați, sărutăm veneratele icoane! De ei călăuziți, le acordăm închinarea de cinstire!

Părinții propovăduiesc, copii ai ascultării suntem și ne mândrim în fața mamei cu predania Bisericii catholice.

Crezând într-un Dumnezeu în Treime lăudat, sărutăm cinstitele icoane. Cei care nu le au așa să fie anatema.

Cei care nu gândesc așa să fie alungați departe de Biserică.

Noi urmăm vechii legiuiri a Bisericii catholice.

Noi păzim legile părinților.

Noi pe cei care adaugă sau scot ceva din Biserica catholică îi anatemizăm.

Noi inovația furișată a acuzatorilor creștinilor o anatemizăm.

Noi veneratele icoane le sărutăm.

Noi pe cei care nu le au așa îi azvârlim anatemei.

Pentru acuzatorii creștinilor, adică sfârâmătorii icoanelor [iconoclaștilor], anatema.

Pentru cei care iau cele zise de dumnezeiasca Scriptură împotriva icoanelor cu referire la veneratele icoane, anatema.

Pentru cei care numesc sfintele icoane idoli, anatema.

Pentru cei care nu sărută sfintele și veneratele icoane, anatema.

Pentru cei care spun despre creștini că vin la icoane ca la niște zei, anatema.

Pentru cei care sunt în mod conștient în comuniune cu cei care insultă și necinstesc veneratele icoane, anatema.

Pentru cei care spun că altcineva afară de Hristos Dumnezeuul nostru ne-a eliberat de idoli, anatema.

Pentru cei care îndrăznesc să spună că Biserica catholică a primit vreodată idoli, anatema.

Pentru împărați, mulți ani!

Pentru Constantin și Irina, mari împărați și suverani, mulți ani!

Pentru făcătorii de pace împărați, mulți ani!

Pe surpătorii noii glăsuiri dinainte întărește-i, Doamne.

Bine-cinstitoare de Dumnezeu viață dă-le, Doamne.

Sesiunea VI

Atipică, deși în prelungirea directă a temei sesiunii anterioare, sesiunea a șasea, întrunită după două zile, în 6 octombrie 787, are o singură temă: lectura, la propunerea secretarului imperial Leontie, a unei lungi „Demon-tări” (*anaskeuē*) a „hotărârii” de la Hieria din 754. Text retoric prolix redactat probabil de Tarasios însuși, fie singur, fie ajutat de personalul cancelariei patriarhale, „demontarea” hotărârii e, cum s-a spus¹, singurul text teologic al Sinodului de la Niceea. În el poate fi sesizată gândirea iconofilă bizantină la nivelul anului 787 și în lumina lui trebuie citită și „hotărârea” adoptată de sinodali în sesiunea următoare, redactată în mod evident pe baza ei.² Valoarea istorică a acestei scrieri polemice e cu atât mai prețioasă, cu cât prin metoda ei „antiretică” ne păstrează practic în integralitatea ei (lipsește doar lista de semnături) și „hotărârea” de la Hieria, care e nu doar sistematizarea teologică a iconomahiei bizantine, ci mai ales încercarea de redefinire a unei alte „ortodoxii” antiiconice. Lungul text a fost citit de pe șase role de papirus, cum arată indicațiile celor care au alcătuit procesul-verbal, într-o lectură alternativă: textul „hotărârii” iconomahe e citit pe fragmente de bătrânul mitropolit Grigorie al Neocezareii, participant în urmă cu trei decenii la sinodul de la Hieria, acum pocăit și revenit, iar textul polemic de demascare și respingere a afirmațiilor, pretențiilor și argumentației „hotărârii” din 754 e citit de diaconul Epifanie de la patriarhie. Lectura cursivă, fără întreruperi pentru intervenții sau comentarii din partea sinodalilor, ocupă întreg procesul-verbal al sesiunii, cu excepția introducerii făcute de secretarul imperial Leontie și a ultimelor paragrafe, care par desprinse, cum arată Lamberz, dintr-un angajament al unui episcop iconomah revenit.

Inestimabilă ca document istoric și piesă esențială în economia de ansamblu a Sinodului de la Niceea, „demontarea hotărârii” sinodului din 754 se limitează însă la talonarea pas cu pas a afirmațiilor definiției de la Hieria

¹ Cf. Price, 2018, p. 427 și 425–438.

² Cf. Uphus, 2004, și anterior Sahas, 1986.

începând, evident, cu autodefinirea de „sfânt sinod ecumenic”, pretenție contrazisă de realități: la „pseudo-sinod” n-au participat nici papa, nici episcopii orientali, n-a fost afirmată orthodoxia întrupării și, sub pretextul „idolatriei”, a fost profanată credința creștină. Viu contestată e recunoașterea de către episcopii de la Hieria a rolului providențial al împăraților care au convocat sinodul cu conștiința unei așa-zise misiuni profetice de salvare a Bisericii de seducția diabolică a idolatriei sub forma venerării ilicite a icoanelor. Nu împărații, ci Hristos a eliberat lumea de idoli și face asta încontinuu în Biserica Sa prin apostoli, părinți și sinoade. Respinsă e și pretenția episcopilor de la Hieria că ar urma întru totul orthodoxiei celor Șase Sinoade Ecumenice, atunci când Sinodul VI Ecumenic prin prelungirea sa canonică în Sinodul Trullan a cerut explicit în canonul 82 pictarea lui Hristos în înfățișarea Sa omenească. Combaterea nu urmărește însă „hotărârea” din 754 pe terenul hristologiei aporetice a lui Constantin V, ci demontează în primul rând falsa înțelegere a noțiunii de „icoană” adevărată, „vie”, identică substanțial cu originalul ei — în cazul lui Hristos aceasta neputând fi decât Euharistia sfințită —, și pe care iconomahii o opuneau icoanelor pictate „moarte” și nesfințite. Se insistă mai întâi asupra faptului că Euharistia nu este o icoană, ci însăși realitatea Trupului și Sângelui lui Hristos; iar icoana este diferită substanțial de prototipul ei, nu are identitate, ci doar asemănare cu el, nu participă deci nici la natura, nici la proprietățile acestuia, ci are în comun doar „numele”, în speță numele „Hristos” ca sinonim pentru persoană.

Originalitatea teologică a „demonstrării hotărârii” din 754 și contribuția ei la iconologia bizantină stau — alături de diferențierea precisă între Euharistie și icoană — tocmai în evidențierea biblică și liturgică, nu filozofică, a dimensiunii „personaliste”, nu „substanțialiste”, a fenomenului icoanei, atât în producerea ei, cât și în raportarea la ea.³ Icoana pictează nu natura/naturile celui reprezentat, ci persoana acestuia, identificată prin asemănarea personală și prin numele inscripționat pe ea ca dublă convocare divină și invocare în actul venerării ei. Act în care cinstirea urcă la originalul personal al icoanei ca și la venerarea imaginilor imperiale, iar necinstirea lor e o insultare a prototipului.

În combaterea „antiretică” a „hotărârii” de la Hieria, regăsim astfel distincțiile deja formulate în polemica antiiudaică anterioară. Interdicția Decalogului se referă la cultul păgân al idolilor, creștinii știind să diferențieze între actele de venerare cultică adresate lui Dumnezeu Însuși și cele de venerare onorifică față de icoane. Icoanele și venerarea lor sunt profund creștine, fiind o mărturisire dată Întrupării lui Dumnezeu, care nu este anulată de Înviere, fiindcă umplerea umanității/trupului lui Hristos și a sfinților de Duh și îndumnezeirea ei nu înseamnă absorbirea ei în dumnezeire — cum susținea

³ Cf. Price, 2018, p. 436–438.

explicit „hotărârea” din 754 citându-l pe Eusebiu al Cezareii —, iar comunicarea însușirilor în unirea ipostatică nu înseamnă anularea însușirilor naturilor, ci salvarea lor. Un loc important este acordat demontării florilegiului patristic inserat în definiția de la Hieria, subliniindu-se pertinent că rezervele ocazionale ale sfinților părinți față de imagini trebuie înțelese în contextul și în finalitatea enunțărilor lor. Nu sunt polemizări, ci îndemnuri la o justă raportare la ele nu printr-o fixație unilaterală pe materialitatea sau exterioritatea dimensiunii lor estetice, ci ca stimulare a imitării virtuților și vieților persoanelor sfinte reprezentate. Singurele două autorități explicit iconofobe, ambele din secolul IV, invocate în sens normativ la Hieria sunt deconstruite prin justa lor situare în context. Textele lui Epifanie al Salaminiei apar astfel plastografii recente, nefiind invocate anterior, și contrazise de atitudinea pozitivă față de imagini a sfinților Capadocieni și a lui Ioan Hrisostom. Iar Eusebiu al Cezareii, simpatizant al arianismului și origenismului, apare susținând o hristologie a îndumnezeirii prin absorbție incompatibilă cu hristologia sfinților arhiepiscopi ai Alexandriei, Atanasie și Chiril. Heterodoxia hristologică și contrazicerea Scripturii și a Tradiției Bisericii sunt argumentele de fond care lovesc de nulitate toate deciziile sinodului imperial din 787, atât cele practic-disciplinare — interzicerea confecționării și venerării publice sau private a icoanelor —, cât și anatemele dogmatice și personale și aclamațiile împăraților din final. Imaginile religioase au fost prescrise de Dumnezeu Însuși pe Sinai și au existat în Biserică dintotdeauna, unde, fiind fundamentate pe Întruparea lui Dumnezeu, sunt implicate în însăși definiția ortodoxiei. Sinodalii de la Hieria cad din orthodoxie atunci când pretind ca un Dumnezeu întrupat și sfinții Lui să fie venerați doar cu ochii minții prin credință și imitare în virtuți și că singurele icoane vii ale lui Dumnezeu sunt în sufletele credincioșilor. Întruparea lui Hristos e adevărata eliberare de idolatrie, nu cea pretinsă că e realizată de împărați. Adevărata orthodoxie nu este cea iconomahă, inventată de Constantin V și a sinodalilor de la Hieria, ci cea iconofilă a celor trei mărturisitori: Germanos, Gheorghe și Mansur, anatemizați de acest pseudo-sinod. Anatemizându-i pe aceștia și pe iconofili, sinodul imperial bizantin din 754 s-a anatemizat pe el însuși, și pe bună dreptate n-a fost receptat de celelalte Biserici rămase fidele vechii orthodoxii biblice și patristice. Un elogiu al rolului icoanelor în viața ortodocșilor încheie în chip firesc demonstrația lipsei de teme a pretenției sinodului de la Hieria de a fi „al șaptelea ecumenic”.

„Demontarea” definiției de la Hieria e un text fascinant, dar obositor și frustrant. Fascinant prin bogăția observațiilor și acuitatea reflecției critice; obositor prin retorica redundantă a apostrofărilor și perorațiilor nesfârșite; frustrant, fiindcă patriarhul Tarasios și colaboratorii lui au preferat registrul retoric în loc să dea iconomahiei imperiale replica pe terenul pe care s-a situat aceasta din urmă, acela al unei argumentații concise și sintetice. Tere-

nul gândirii pe care se situaseră apologiile iconofile ale arabilui melkit „Mansur”, „persona non grata” în Bizanț din motive politice, și de aceea de necitit și de necitat. Teren al gândirii pe care se va situa adevărata replică dată iconomahiei lui Constantin V, o replică târzie, dar monumentală, care a venit după șaptezeci de ani prin enormul tratat polemic⁴ scris din exilul său între anii 820 și 829 de un alt secretar imperial devenit patriarh ecumenic și sfânt: Nichifor Mărturisitorul.

În 6 octombrie 787 însă, la finalul sesiunii a șasea, sinodaliile de la Niceea ajungeau la capătul demonstrației urmărite pas cu pas, cu o planificare și regie desăvârșite: dacă în primele patru sesiuni dovediseră că sunt un adevărat sinod ecumenic, expresie a unității Bisericii atât în spațiu, prin consensul „pentarhiei” patriarhilor, cât și în timp, prin consensul Tradiției orthodexe apostolice, patristice și duhovnicești, în următoarele două sesiuni demasca-seră heterodoxia iconomahiei atât în originile ei, cât și în definirea ei ca orthodoxie de pseudo-sinodul imperial de la Hieria. Mai rămânea de făcut doar un ultim pas: definirea pozitivă a adevăratei orthodoxii — sarcină prin excelență a unui adevărat sinod ecumenic și singura în măsură să-l califice ca atare, și ea va fi sarcina ultimei sesiuni.

⁴ Cf. Chrysostalis, 2009.

Actul al șaselea cu Dumnezeu¹

[6 octombrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în al optulea an al consulatului lor, cu patru zile înaintea calendarului lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

adunat fiind sfântul și ecumenicul sinod întrunit prin harul lui Dumnezeu și bine-cinstitorul [de Dumnezeu] decret al de Dumnezeu întăriților împărați în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia,

și anume Petru, preaevlaviosul protopresbiter al preasfintei Biserici din Roma a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri din Roma a Sfântului Sava, locțiitori ai Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al orașului cu nume mare al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri, monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

șezând ei înaintea preasfântului amvon al lăcașului preasfintei Mari Biserici cu supranumele Înțelepciunii,

prezenți și auditori fiind preaglorioșii, slăviții și magnificii arhonți, și anume Petrona, ilustrul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și logothet al contabilității militare,

și tot sfântul Sinod în ordinea pusă mai sus în primul act,

prezenți fiind și de Dumnezeu păziții arhimandriți și egumeni și toată plinătatea corpului monahal,

¹ Ed. Lamberz: ACO² III.3, 2016, p. 600–792; Mansi XIII, col. 204–364.

² 6 octombrie 787.

puse fiind înaintea sfintele și neprihănitele evanghelii ale lui Dumnezeu, Leontie, preagloriosul secretar, a zis:

— Știe sfântul și fericitul Sinod că în sesiunea anterioară am parcurs diferite ziceri ale de Dumnezeu loviților eretici, care au acuzat sfânta și nepătata Biserică a creștinilor pentru înălțarea sfintelor icoane. Astăzi avem în mâini blasfemia în scris a înșși acuzatorilor creștinilor, adică hotărârea străină, așadar de răsturnat și combătându-se pe sine a pseudo-sinodului³, în acord în toate cu reaua-grăire a de Dumnezeu urâților eretici; și nu numai asta, ci și tehnica și foarte drastica ei răsturnare, pe care a oferit în chip limpede Duhul Sfânt — căci trebuia ca ea să fie îngenunchată triumfător cu replici înțelepte și sfâșiată cu analize temeinice —, pe care o supunem agreării voastre.

Sfântul Sinod a zis:

— Să fie citită.

Ioan, preaiubitul de Dumnezeu diacon al preasfintei Mari Biserici a Constantinopolului și cancelar, a citit

<Primul tom⁴>

Demontarea „hotărârii”⁵ cusute și mincinos numite așa
de demagogica mulțime a acuzatorilor creștinilor

Urătorului de oameni demon îi place mereu să-L separe de Dumnezeu pe omul după chipul lui Dumnezeu și să-l facă să alunece prin înșelăciuni cu multe scindări, și nici o sânguință sau grijă mai mare nu are decât să combată bună-cinstirea lui Dumnezeu și să zguduie starea de pace a Bisericii. Ceea ce s-a arătat și în timpul nostru printr-un grup de asociați, în care cei reuniți s-au făcut introducătorii expunerii de mai jos și s-au aclamat în chip fals pe ei înșiși „sinodul al șaptelea”, aruncând înaintea ca pe o momeală în cârlig ura simplă și cunoscută tuturor împotriva idolilor, pe care opunând-o întipăririlor icoanelor au răpit mințile celor mai simpli. Și refăurind acea foarte veche și coruptă glăsuire: „idolatria”, prin care cei care, aducând slujbă diavolului și relelor lui puteri prin statui demonice și creaturi împotriva Creatorului [cf. *Rm* 1, 25], au fost osândiți să fie numiți pe drept cuvânt idolatri, au încercat să o aplice celor ce sunt o preoție împărătească și un neam sfânt [cf. *1 Ptr* 2, 9], celor îmbrăcați în Hristos și cu harul Lui eliberați de idoli și salvați de rătăcirea lor. O, dacă vorbele lor

³ Hieria, 754.

⁴ Primul sul din cele șase.

⁵ *Anaskeuē pseudōs onomasthentos horou.*

ar fi fost distruse de îndată ce au fost născute ca niște avortoni, de când au ajuns contagioase în Biserică. Dar pentru că aiurelile lor au fost alăptate de unii și au ajuns la vârstă adultă, este necesar să le suprimăm acum cu sabia Duhului [cf. Ef 6, 17].

Cele gândite și spuse să ni le conducă deci Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, Care luminează pe orice om care vine în lume [cf. In 1, 9], singura Minte a celor ce gândesc și a celor gândite în chip bine-cinstitor de Dumnezeu⁶ și singurul Cuvânt/Rațiune al celor care vorbesc și al celor spuse, Care este și se face tuturor toate [cf. 1 Co 9, 22], Care dă limbă de învățătură spre cunoaștere când trebuie spus cuvânt [cf. Is 50, 4], căci arătarea cuvintelor Lui luminează și înțelepțește pruncii [cf. Ps 118, 130], ca minciuna sa fie alungată și să reintre adevărul strălucind clar și luminos tuturor; pe care trăgându-l la ei zeloșii bunei-cinstiri de Dumnezeu, aducându-și aminte de dumnezeiescul apostol care zicea: „Vai mie dacă nu voi da vestea bună/evangeliza” [1 Co 9, 16], datori sunt să-l apere și să-i pună scut, iar minciuna să o demaște și să o lovească cu pietre aruncate cu praștia Duhului. De unde venind scripturistic, patristic, investigativ și rațional⁷ la vederea de ansamblu a flecărelilor lor, să-i străpungă ușor ca și Finees [cf. Nm 25, 7–8] cu sulia Duhului dintr-o singură lovitură a demascării pe cei încâlciți unii cu alții potrivit acestei lipse de cinstire a lui Dumnezeu și să facă cunoscute tuturor printr-o dovedire clară limbile lor grăitoare de minciuni ca unele ridicate împotriva cunoașterii [cf. 2 Co 10, 5] Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu și împotriva Bisericii Lui și care au grăit nedreptate împotriva înălțimii [cf. Ps 72, 8] înomenirii Lui, după care, rupând legăturile lor [cf. Ps 2, 3] cu sabia Duhului care e cuvântul lui Dumnezeu [Ef 6, 17] și dezlegând jugul [cf. Ps 2, 3] lipsei lor de învățătură, să facă arătate tuturor acoperămintele vicleniei lor. Pentru că și Domnul a râs de ei și i-a luat în derâdere și va grăi către ei întru urgia Lui [cf. Ps 2, 4–5] zicând: Duceți-vă de la Mine, nu vă știu pe voi [cf. Mt 7, 23]! Despre ei s-a spus și prin Ieremia profetul: „Au profețit minciuni în numele Meu, fiindcă nu Eu i-am trimis, nici nu le-am dat poruncă, nici nu le-am grăit. V-au grăit vedenii mincinoase, preziceri zadarnice și alegeri ale inimii lor. De aceea vor fi aruncați pe străzile Ierusalimului” [Ir 14, 14. 16], adică ale Bisericii catholice, și călcați în picioare de toți cei care mărturisesc în chip bine-cinstitor de Dumnezeu pe Domnul. „Căci laț tare sunt pentru bărbat buzele lui și va fi prins de vorbele gurii lui. Iar drept răsplată a buzelor lui i

⁶ Eusebōs.

⁷ Graphikōs kai patrikōs ereunētikōs te kai syllogistikōs.

se va da” [Pr 6, 2; 12, 14] darea în vileag a lipsei lui de cinstire a lui Dumnezeu⁸; „căci te voi da în vileag, zice, și voi pune în fața ta” [Ps 49, 21] păcatele tale.

Până aici acestea. Dar ca să nu lungim cuvântul cu digresiuni mai lungi, ținându-ne de drumul care ne stă înaintea, ne vom face cuvântul cu demascări plecând de la însuși titlul suprascris. Fiindcă nu altfel poate fi dovedită grăirea lor zadarnică, inconsistentă și amestecată cu injurii, decât dacă ne vom opune lor prin demascări unite cu gândirea a ce este mai bun, dându-le o singură asigurare: că nu va fi inovat de noi ceva din cele ce duc la cinstirea lui Dumnezeu, ci vom asculta mai degrabă de învățăturile apostolice și patristice și de predaniile bisericești. Rugăm însă pe cei care vor citi acest tratat să-l citească cu cercetare și nu superficial, pentru ca recunoscând în chip limpede și clar exactitatea opunerii, să atribuie victoria Bisericii lui Dumnezeu. S-au folosit însă de acest fel de introduceri:

Grigorie, preaiubitul de Dumnezeu episcop al Neocezareii, a citit:

„Hotărâre a sfântului și marelui sinod ecumenic al șaptelea.”

Ioan diaconul a citit:

Începând de la o minciună pe care au luat-o drept tovarășă de luptă în toată această glăsuire în gol a lor revoluționară, acuzatorii creștinilor au sfârșit într-o minciună. Căci cum este „sfânt” sinodul care n-a luat cunoștință ce anume este sfânt, ci este blestemat, profan și fals. Fiindcă, pentru ca să vorbim ca profetul, cei reuniți în el „n-au despărțit între sfânt și profan, între curat și necurat” [Iz 22, 26], numind idol asemănător unei icoane a Satanei icoana lui Dumnezeu Cuvântul întrupat. Cum e „mare și ecumenic” cel pe care nu l-au primit, nici n-au conglăsuț cu el, întâistătătorii celorlalte Biserici, ci l-au trimis anatemei? N-a avut împreună-lucrător⁹ pe papa Romei de atunci, sau pe preoții/episcopii din jurul lui, nici prin locuitorii lui, nici printr-o scrisoare circulară, cum este o lege pentru aceste sinoade, dar nici împreună-gânditori cu el¹⁰ pe patriarhii Orientului: ai Alexandriei, Antiohiei și Orașului Sfânt, sau pe preoții și arhieriei împreună cu ei. Cu adevărat cuvântul lor e un fum plin de păclă, care întunecă ochii [cf. Ps 68, 24] celor fără de minte, și nu făclie pusă în sfeșnic să lumineze pe cei care sunt în casă [Mt 5, 15], căci cele ale lor au fost grăite într-un loc ascuns, și nu pe munții orthodoxiei. Nici sunetul lor n-a ieșit ca al apostolilor în tot pământul sau până la marginile lumii cuvintele lor [Ps 18, 5], ca acelea ale celor Șase sfinte Sinoade Ecumenice.

⁸ Asebeias.

⁹ Synergon.

¹⁰ Symphronountas.

Și iarăși, cum poate fi „al șaptelea” cel care nu conglăsuiește¹¹ cu cele Șase sfinte Sinoade Ecumenice dinaintea lor? Căci orice lucru rânduitor al șaptelea e dator să urmeze lucrurilor care-i stau înainte prin numărare, dat fiind că ceea ce nu e părtaș cu nimic al celor numărate împreună nu este nici el numărat împreună, întrucât, așa cum dacă cineva ar pune în linie șase monede de aur, după care le alătură un bănuț de aramă, nu l-ar putea numi pe acesta al șaptelea din pricină că materia lui e de altă substanță — fiindcă aurul e de mare preț și cinstit, dar arama umilă și fără cinste —, tot așa și acesta, neavând în dogmele sale nimic de aur sau cinstit, ci fiind cu totul de aramă și falsificat, plin de venin, purtător de moarte, nu este vrednic să fie numărat împreună cu cele Șase Sinoade preasfinte care strălucesc cu cuvintele de aur ale Duhului. Având însă aroganța celui ce a zis: „Voi pune tronul meu peste nori” [Is 14, 13-14], face să răsune unele ca acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Sfântul sinod ecumenic întrunit cu harul lui Dumnezeu și preabinecinstitorul [de Dumnezeu] decret al de Dumnezeu încoronărilor și ortodocșilor noștri împărați Constantin și Leon¹² în acest de Dumnezeu păzit Oraș Regină [Constantinopol] în veneratul locaș al sfintei preacuratei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioare Maria, supranumit Vlaherne¹³, a hotărât cele de mai jos:”

Ioan diaconul a citit:

Dacă întrunirea lor s-ar fi făcut potrivit harului lui Dumnezeu, ar fi fost împodobită cu vorbele grăite prin harul lui Dumnezeu și ar fi strălucit prin adevăr, pentru că harul e unit cu acesta și ele două fac o pereche și au același regim de viață, martor e Ioan, primul protagonist al teologhisirii, care spune: „Harul și adevărul au venit prin Iisus” [In 1, 17]. Aceștia însă, lăsând adevărul, în care se laudă scriitorul proverbelor când zice: „Adevăr va rumega gâtlejul meu” [Pr 8, 7], și trăgând la ei minciuna, au căzut din har. De aceea, cuvântul lor nu e nici dres cu sare [cf. Col 4, 6], ca să dea har celor care-l ascultă [cf. Ef 4, 29]. Iar că s-au adunat în atotveneratul locaș al Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare, nu e nici o mirare, căci nu

¹¹ *Symphonousa*.

¹² Constantin V, 741-775, și Leon IV, fiul său, născut în 750, asociat la tron un an mai târziu, în 751.

¹³ Sinodul ținut în palatul de la Hieria s-a încheiat în 8 august 784 cu o sesiune solemnă ținută în biserica din Vlaherne.

se vor putea împodobi cu asta, cum nici lui Ana și Caiafa și sinedriului iudaic reunit împotriva lui Iisus nu le-a fost de folos sfatul ilegal ținut împotriva lui Iisus în locul sfânt¹⁴. De aceea s-au arătat mai condamnați pentru că în aceste locuri sfinte au urzit planurile lor blestemate și vrăjmașe lui Dumnezeu. De ar fi început prologul cu o glăsuire patristică a lui Dionisie [Areopagitul], arătătorul lui Dumnezeu, și ar fi păzit nerupte predaniile lui și ale tuturor sfinților noștri părinți! Dar acest lucru nu poate fi găsit la ei, nu, cum va arăta continuarea întregii lor expuneri, chiar dacă, în chip necorespunzător, ca niște lupi îmbrăcați în blană de oare [cf. Mt 7, 15], își fac prologul plecând de la un cuvânt despre Dumnezeu și spunând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Dumnezeirea, Cauza și Desăvârșitoarea a toate, Care prin bunătățile ei a dat subzistență la toate aducându-le la existență din cele ce nu erau, a hotărât ca ele să fie puse în mișcare în mod regulat și ordonat, pentru ca, ținându-se de starea bună dăruită lor prin har, să-și salveze rămânerea în adevărata lor stabilitate nezdruncinată și nedezechilibrată prin înclinarea lor nici într-o parte, nici în alta.”

Epifanie diaconul a citit:

Toată creația meșterită de Dumnezeu și care primește de la El puterea subzistenței prin venirea la existență din ceea ce nu era, pusă acum în mișcare și condusă de porunca Lui, știe să păzească porunca Celui ce a făcut-o, ca una care are și purtare de grijă de la El, fie că este neînsuflețită, fie că e însuflețită. Ei însă au cutezat să anatimizeze predania dată nouă de Hristos în Biserica Lui cea sfântă spre aducerea-aminte de economia Lui mântuitoare, neștiind că nimic din cele ce sunt în ea nu s-au făcut fără El. Și se arată mai insensibili decât cele neînsuflețite și mai iraționali decât cele necuvântătoare. Și nu numai asta, ci crezând că limba lor aleargă bine în cuvinte și opinii absurde, grăiesc minciuni că sfânta Biserică a lui Dumnezeu s-a împodobit cu idoli. Și punându-și în minciună nădejdea lor [cf. Is 28, 15], îi grăiesc: căile tale nu vrem să le știm, nici nu alegem să urmăm predaniei din vechime. Vor auzi însă cu siguranță de la Hristos Care a întemeiat-o: „Nu vă știu pe voi!” [Mt 25, 12]. Simulează însă că triumfă asupra diavolului zicând așa:

Grigorie episcopul a citit:

¹⁴ În templul din Ierusalim.

„Dar când Lucifer, care din pricina strălucirii sale de la început își avea ordinul propriu în jurul Lui, și-a încolțit gândul împotriva Celui care l-a făcut, a ajuns plecând de aici întunerice împreună cu oastea lui de apostoli și, căzând el prin liberă alegere din supraslăvita Obârșie de dumnezeire de lumină făcătoare și supraluminoasă, s-a făcut negru, arătându-se autor, născocitor și povățuitor al oricărei răutăți. Și nesuferind să vadă că omul creat de Dumnezeu i-a luat locul în slava în care fusese rânduit, a vărsat împotriva lui toată răutatea sa și prin înșelare l-a înstrăinat de slava și strălucirea lui Dumnezeu, sugerându-i să se închine creaturii împotriva Celui care a creat-o [cf. Rm 1, 25].”

Epifanie diaconul a citit:

Dacă cuvântul lor ar fi fost împotriva slujbei cultice aduse idolilor și creației¹⁵ interzise cu repulsie de sfinții apostoli îmbrăcați cu putere de sus [cf. Lc 24, 49] și de dumnezeieștii profeți, care cu însuflarea Sfântului Duh au glăsuț înaintea lui, iar după ei și de dumnezeieștii noștri părinți care le-au urmat, toți cei crescuți de Biserică ar fi fost de acord și ar fi fost potrivit pentru ei să predea scrisului aceste lucruri. Dar pentru că, lăsând-o, apără minciuna și prefăcându-se că triumfă asupra tatălui lor, diavolul, își ascut limba împotriva nepătatei Biserici și amestecă asemenea unui cârciumar vinul cu apa și nu se tem să-l adape pe aproapele lor cu apă tulbure răscolită [cf. Avc 2, 15], cu dreptate vor auzi un glas dumnezeiesc îndreptat ca împotriva lor de arătătorul celor dumnezeiești David care cântă: „De ce povestiți îndreptările Mele și luați în gura voastră legământul Meu? Voi ați urât învățătura și ați aruncat în urmă cuvintele Mele, punând partea voastră” [Ps 49, 16–18] cu cei care au falsificat dogmele adevărului. De aceea prefăcându-se că vorbesc adevărul spun:

Grigorie episcopul a citit:

„De aceea Dumnezeu Plămăditorul, nesuportând să vadă lucrul mâinilor Lui mergând spre pierzania totală, după ce s-a îngrijit de mântuirea lui prin Lege și Profeți, pentru că omul nu se mai putea reîntoarce la noblețea sa de la început, a socotit vrednic să trimită pe pământ în vremurile de pe urmă hotărâte dinainte pe Fiul și Cuvântul Său. Cu bună-plăcerea Tatălui și conlucrarea Duhului de aceeași putere și obârșie de viață, Acesta a locuit într-un pântec fecioresc, din al cărei trup sfânt și neprihănit a

¹⁵ *Eidōlatrias kai ktismatolatrias.*

luat în existența sau subzistența/ipostasa Lui un trup de-o-ființă cu noi, pe care l-a încheșat și format printr-un suflet rațional și inteligent, și născându-se din ea dincolo de înțelegere, răbdând crucea de bunăvoie și alegând moarte, a înviat a treia zi din morți împlinind toată economia Sa mântuitoare.”

Epifanie diaconul a citit:

Spune Scriptura că la facerea lumii Dumnezeu a zis: „Să facem om după icoana/chipul și asemănarea Noastră” [Fc 1, 26]. Mare lucru este deci măreția demnității lui, pentru că făcut din pământ a fost cinstit cu icoana/chipul lui Dumnezeu. Dar căzând el, prin amăgire și nepăzindu-și demnitatea primei plămădiri, neamul omenesc a alunecat în idolatrie. Făcându-Se om desăvârșit fără să-și fi schimbat natura, Dumnezeu și Cuvântul Tatălui l-a rechemat din căderea lui și depărtându-l de rătăcirea idolilor, îl replămădește spre nemurire oferindu-i-o în dar fără părere de rău. Aceasta e mai dumnezeiască decât ce a fost înainte și replămădirea ajunge superioară plămădirii, iar darul harului e veșnic. Vrând însă ei să înnegrească aceste măreții ale darurilor, susțin cu gură arogantă că facerea icoanelor s-a introdus ca o altă idolatrie și se laudă trufaș că prin ei s-a făcut izbăvirea de ea. Cântându-și cu felurite vorbe cunoașterea lor, judecă Biserica lui Dumnezeu ca fiind căzută în eroare, „muindu-și cuvintele lor mai mult decât untdelemnul” [cf. Ps 54, 22], ca să vorbim scripturistic. Dar „vicleșuguri sunt vorbele lor și proiectil care rănește limba lor, căci grăiesc lucruri de pace, dar în ei au vrăjmășie” [Ir 9, 7]. De aceea adaugă:

Grigorie episcopul a citit:

„El [Hristos] ne-a depărtat de învățătura făcătoare de stricăciune a demonilor, de rătăcirea idolilor și de slujba adusă lor, și ne-a predat închinarea în Duh și Adevăr [In 4, 23].”

Epifanie diaconul a citit:

Fără să vreți, frumoșilor, sunteți trași spre adevăr. Căci toată dumnezeiasca adunare a apostolilor și sfânta mulțime a părinților noștri propovăduiesc că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu Tatăl a venit să ne depărteze de rătăcirea idolilor. Avem însă și glăsurile dinainte anunțate prin profeți, care strigă așa: „Iată, vin zile, zice Domnul, și voi șterge de pe pământ numele idolilor și nu va mai fi pomenirea lor” [Za 14, 1; 13, 2], astfel că și voi ați fost constrânși să mărturisiți că Hristos Dumnezeul nostru ne-a depărtat de rătăcirea idolilor. Și dacă El ne-a depărtat, cum au slujit iarăși idolilor cei care au crezut în El? Departe să fie această flecăreală aiuratică

a voastră! Dumnezeu ne izbăvește întrupându-Se și noi ne lăsăm iarăși duși în captivitate și acum suntem iarăși conduși de cel care ne-a tiranizat? Ascultați dumnezeiasca Scriptură care spune: „Împărăția Lui e o împărăție veșnică și stăpânirea Lui în generațiile generațiilor” [Dn 4, 5] și: „Împărăți-va Domnul în veac, Dumnezeul tău Sioane, din generație și generație” [Ps 145, 10]. Nicidecum Dumnezeu nu e așa cum sunt împărații de pe pământ, uneori victorioși, alteori înfrânți, ci victoria Lui rămâne în veac; căci „Dumnezeu nu este ca un om să fie mințit, nici ca un fiu al omului să fie amenințat”, cum stă scris [Nm 23, 19]. Cu acesta conglăsuiește și apostolul, care zice că „harurile și chemarea lui Dumnezeu sunt date de El fără părere de rău” [Rm 11, 29]. Aceleași lucruri le spun și ei părând să se facă nobili pe ei înșiși, fiindcă adaugă combătându-se pe ei înșiși:

Grigorie episcopul a citit:

„Și așa [Hristos] a fost luat la ceruri împreună cu ceea ce a luat de la noi, lăsându-i învățători ai acestei credințe mântuitoare pe sfinții Lui ucenici și apostoli. Iar ei, înfrumusețând Biserica noastră ca pe o mireasă a Lui cu felurite și strălucitoare dogme ale bunei-cinstiri [de Dumnezeu], au arătat-o preafrumoasă și supraluminoasă ca îmbrăcată în veșminte multicolore cu franjuri de aur [cf. Ps 44, 14]. Primind frumusețea ei, sfinții noștri părinți și sfintele Șase Sinoade Ecumenice au păzit-o nemicșorată.”

Epifanie diaconul a citit:

Având o gândire neînvățată și needucată, răspânditorii acestei glăsuiri revoluționare găunoase n-au simțit falsitatea părerii lor de sine. Și vrând să-și umbrească gândul lor cu un paravan viclean, pățesc din neatenție ceva și mai de răs. Aducând multe și mari elogii legislației bisericești și fiind de acord, chiar dacă nu vor, că sfintele Șase Sinoade o păzesc nemicșorată, în cuvinte simulează buna-cinstire a lui Dumnezeu¹⁶, dar cu mintea sunt vicleni; cu buzele o cinstesc, dar cu inima se țin departe de ea, nedorind să primească predania ținută tot timpul trecut de atâția sfinți. Ar fi fost datori să se rușineze de mulțimea creștinilor de acum și de câți au fost de când s-a vestit Evanghelia atunci când resping și anulează relatarea prin pictură. Căci de când s-a făcut sfântul Sinod Ecumenic al Șaselea până când s-au întrunit ei împotriva veneratelor icoane n-au trecut mai mult de șaptezeci de ani. Și este evident pentru toți că nicidecum în acești ani n-au fost predate zugrăvirile icoanelor, ci în timpurile de dincolo de Sino-

¹⁶ Eusebeia, aici echivalentă cu orthodoxia.

dul al Șaselea, la drept vorbind ele au existat din timpurile prediciei apostolilor, așa cum suntem învățați în orice loc de însăși vederea sfintelor lăcașuri, cum au dat mărturie sfinții părinți și vorbesc istoricii ale căror scrieri se păstrează până acum. Căci venind Hristos Dumnezeu nostru la oameni în anul 5501¹⁷ și trăind împreună cu noi treizeci și trei de ani și aproape cinci luni, lucrând El marea și mântuitoarea taină a răscumpărării noastre și-a făcut călătoria la ceruri, urcând acolo de unde a coborât și poruncind apostolilor să învețe toate cele învățate lor de către El [cf. Mt 28, 20]. Așadar, din aceste timpuri până la Constantin, primul împărat al creștinilor¹⁸, au trecut ca la trei sute de ani, înainte fiind tirani păgâni, când cei mai mulți dintre creștini luptând lupta cea bună [cf. 1 Tim 4, 7] părăseau viața asta ca martiri rezistând împotriva idolilor. Mișcate de un zel dumnezeiesc, mulțimile creștinilor construiau locașuri, unele în numele lui Hristos, altele în cinstea sfinților, iar unii pictau în ele cele ale înomenirii lui Hristos, Dumnezeu nostru, alții povestirile luptelor martirilor, iar alții, vrând să poarte mereu cu ei amintirea martirului dorit desenau pe tăblițe icoana lui sau a lui Hristos Însuși. Icoanele au fost pictate de sfinții noștri părinți și de bărbații bine-cinstitori de Dumnezeu și pe veșmintele și vasele sfinte, în care săvârșeau jertfele fără de sânge. Și toate acestea se arată pe față până la noi și rămân în veac. Iar când s-au ivit erezii pline de fiere și amărăciune împotriva Bisericii, iar pentru doborârea lor în diferite timpuri s-au întrunit la semnul lui Dumnezeu cele Șase Sinoade Ecumenice, ele au întărit și sprijinit toate cele predate în Biserica catholică și în scris și nescris din timpurile de început, împreună cu care era și etalarea veneratelor icoane. Iar după ce¹⁹ sfântul Sinod Ecumenic al Șaselea a pronunțat hotărârea lui împotriva celor ce pledau pentru o singură voință în Hristos, Dumnezeu nostru, împărat fiind pe atunci Constantin²⁰, care l-a întrunit prin ordinul său cu bună-plăcerea lui Dumnezeu, și părăsind el nu după mult timp această viață și preluând împărăția Iustinian²¹, fiul său, aceiași care se întruniseră în el, adunați iarăși într-un suflet la un semn al lui Dumnezeu după patru sau cinci ani²², au promulgat pentru îndreptarea lucrurilor bisericești până la 102 canoane, și între ele în canonul 82 au promulgat despre icoane așa:

¹⁷ „De la facerea lumii”, „annus mundi” (AM) al erei bizantine.

¹⁸ Sfântul Constantin cel Mare, 306–337.

¹⁹ În 680–681.

²⁰ Constantin IV, 662–685.

²¹ Iustinian II, 685–695, 705–711.

²² De fapt zece, în 691–692.

„În unele picturi ale veneratelor icoane e trasat un miel arătat cu degetul de Înainte-mergătorul, miel [cf. *Ieș* 12] care a fost luat drept tip/prefigurare a harului, arătându-L mai dinainte prin Lege pe adevăratul Miel, Hristos [cf. *In* 1, 29], Dumnezeu nostru. Îmbrățișând deci vechile tipuri/prefigurări și umbre ca pe niște simboluri și trasări prealabile ale adevărului predate Bisericii, le preferăm însă adevărul/realitatea, pe care l-am primit ca o umplere a Legii [cf. *Rm* 13, 10]. Așadar, pentru ca în ochii tuturor să fie pictat prin culori și ce este desăvârșit, hotărâm ca de acum încolo în locul vechiului miel în icoane să fie înălțat Însuși Mielul lui Dumnezeu Care a ridicat păcatul lumii [cf. *In* 1, 29], potrivit trăsăturii Sale omenești²³, prin ea înțelegând înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și fiind duși de mână spre aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup, de pătimirea și moartea Lui mântuitoare, precum și de răscumpărarea făcută plecând de aici lumii.”²⁴

Vedem, așadar, toți și înțelegem că zugrăvirile icoanelor erau predate în biserică și înainte de sfintele Sinoade și după ele, ca și citirea Evangheliei. Căci răsunându-ne ea în urechi prin citire, trimitem auzirea ei minții, iar privind prin ochi întipăririle icoanelor ne luminăm cu mintea. Și prin două lucruri care-și urmează unul altuia, adică prin citire și prin zugrăvire, luăm cunoștință de unul singur prin aceea că venim la aducerea-aminte a celor făcute. De aceea în *Cântarea cântărilor* putem găsi conjugată lucrarea celor două simțuri mai generale prin aceea că spune: „Arată-mi fața ta și fă-mă să aud glasul tău, pentru că glasul tău e dulce și fața ta frumoasă” [*Cânt* 2, 14]. Cu un glas cu acesta spunem și noi ca psalmistul: „Precum am auzit, așa am și văzut” [*Ps* 47, 9]. Așa stând lucrurile, e potrivit să spunem celor ce flecăresc împotriva veneratelor icoane: „Lucruri zadarnice a grăit fiecare aproapelui său, buze viclene în inimă și în inimă a grăit lucruri rele” [*Ps* 11, 3]. De care să fim izbăviți prin harul Mântuitorului nostru Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru.

<Al doilea tom>

Epifanie diaconul a citit:

Uitând de nemincinoasa făgăduință a Domnului despre Biserica Sa, că „porțile iadului nu vor fi tari împotriva ei” [*Mt* 16, 18], cu capul gol și gură neacoperită, având opinii foarte opuse aceștia se războiesc cu ea și furând glăsuirile patristice, le pun înainte ca proprii lor, spunând așa:

²³ Kata to anthrōpinon charaktēra.

²⁴ ACO² II.4, p. 54.

Grigorie episcopul a citit:

„Dar, iarăși, sus-zisul creator al răutății nesuportând «să vadă frumusețea ei, n-a renunțat în diverse timpuri și moduri la răul său plan de a readuce prin înșelăciune neamul omenesc sub mâna sa, ci sub haina creștinismului a readus pe ascuns idolatria, convingându-i cu sofismele lui pe cei care priveau la el să nu se depărteze de creație, ci să i se închine și să o venereze și să socotească dumnezeu făptura numită cu numele lui Hristos».”²⁵

Epifanie diaconul a citit:

Cei care duc război cu Ierusalimul duhovnicesc, adică cu Biserica catholică, arată la fel cu cei care duceau război cu Ierusalimul pământesc, și se sârguiesc și ei să se folosească de un cuvânt patristic, așa cum s-a folosit odinioară [generalul sirian] Rapsake de graiul evreiesc împotriva lui Israel [cf. 4 Rg 18, 28]. Fiindcă ei, ereticii, iau învățătura patristică și glăsuirea bisericească drept armă împotriva Bisericii catholice. „Dar după roadele lor îi veți recunoaște”, zice Domnul [Mt 7, 16]. Căci s-au asemănat unor „morminte văruite”, care pe dinafară par frumoase oamenilor, ca și ei, acuzatorii creștinilor, care se învăluie, chipurile, în ziceri patristice, „dar pe dinăuntru sunt pline de oase și de toată necurăția” [Mt 23, 27], adică de opinii moarte și urât mirositoare. Noi însă, dezvăluind mormântul lor, vom aduce la arătare toată necurăția lor, întrucât cele publicate de sfinții părinți în Biserica catholică le strâmbă după poftele lor [cf. 2 Tim 4, 3; 2 Ptr 3, 3]: se folosesc de glăsuiri ale lor, dar schimbându-le în chip viclean gândirea lor. Căci cele pe care aceștia le-au declarat împotriva arienilor, aceștia le-au schimbat într-un decret scris pe stâlp împotriva veneratelor icoane. Căci cântatul Grigorie, întâi-stătătorul Bisericii Nyssei, în cuvântul funebru la sfântul Vasile [cel Mare], fratele său după trup și duh, zicerea pe care ei au luat-o împotriva icoanelor părintele a dogmatizat-o împotriva arienilor, cum se poate vedea din însăși deschiderea aceluia pasaj, care cuvânt de cuvânt sună așa:

„Negreșit nimeni nu ignoră scopul arătării dascălului nostru în timpul nostru. Căci după ce nebunia pentru idoli a oamenilor a fost stinsă de propovăduirea lui Hristos și toate venerările lucrurilor zadarnice au ajuns în ruine și dispărute, fiindcă în aproape toată lumea locuită a venit predicarea bunei cinstiri de Dumnezeu, astfel încât cel care domnește peste înșelăciunea omenească să fie constrâns din toate părțile de numele lui Hristos și alungat din lumea locuită, născocito-

²⁵ Grigorie al Nyssei, *Cuvântare funebră la Vasile cel Mare*; PG 46, 796B.

rul răutății, fiind iscusit în răutate, n-a dus lipsă de o rea invenție ca iarăși să readucă prin înșelare neamul omenesc sub mâna lui, ci sub haina creștinismului a readus pe ascuns idolatria, convingându-i prin sofismele sale pe cei care privesc la el să nu se depărteze de creație, ci să i se închine și să o venereze și să socotească dumnezeu făptura chemată cu numele Fiului. Dar dacă creația e din cele ce nu sunt și străină prin natura ei de ființa divină, nu trebuia să mai facă nici un caz de asta; ei însă, punând acestei creaturi numele de Hristos, i se închină, îi aduc slujbă cultică, își pun nădejdea în ea și de la ea așteaptă judecata. Și apostatul a dat peste oameni destoinici să deprindă toată răutatea lui, și anume peste Arie, Aetius, Eunomiu și Eudoxiu, și peste mulți alții pe lângă aceștia, prin care a readus idolatria deja pierită, cum s-a zis, sub numele de creștinism. Și s-a înstăpânit peste oameni boala celor care aduc slujbă creației împotriva Creatorului [cf. Rm 1, 25], astfel încât cu alianța împăraților de atunci înșelăciunea s-a înstăpânit și toate înaltele stăpâniri luptau pentru această boală. Și când aproape toți oamenii au trecut la partida dominantă, atunci a fost arătat de Dumnezeu marele Vasile ca Ilie pe timpul lui Ahab [cf. 3 Rg 17-19] și acesta prin harul care locuia în el sprijinind preoția [episcopatul] acum aproape căzută [căzut], a făcut să strălucească din nou cuvântul credinței ca pe o făclie care se stingea.”²⁶

Să observăm adevărul, și anume că toată gândirea părintelui [Grigorie] e îndreptată împotriva celor bolnavi de nebunia lui Arie. Căci spune că sfântul Vasile a fost arătat în timpurile în care erau Arie, Eunomiu, Eudoxiu și Macedoniu, și anomeii și semiarienii din jurul lor, care numeau creatură pe Fiul și Cuvântul Tatălui și Dumnezeuul nostru. Iar ca unii care aduceau slujbă unui dumnezeu creat au fost pe bună dreptate numiți de el și de Biserica catholică idolatri, fiindcă ei spun despre cel căruia îi aduc slujbă că a fost adus la existență din cele ce nu sunt ca toată creația celor zidite. Dar creștinii veneratele icoane nici nu le-au numit zei, nici nu le-au adus slujbă ca unor zei, nu și-au pus în ele nădejdele mântuirii lor, nici nu așteaptă de la ele judecata viitoare, ci le-au sărutat și li s-au închinat cu cinstire doar ca reamintire și aducere-aminte cu dor de prototipurile lor. Nu le-au adus slujbă cultică, nici nu le-au atribuit o venerare divină — de parte fie această învinuire! —, nici altor realități din cele numărate între creaturi. Arieni însă, numărându-L pe Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu împreună cu creația, erau de părere că de la acesta își au nădejdele mântuirii și că prin acesta se va face judecata viitoare. De aceea și dumnezeiescul

²⁶ *Ibid.*; PG 46, 796-798.

părinte [Grigorie] demascându-i a zis: „Acestei [creaturi cu numele de Hristos] îi aduc slujbă, în ea își au nădejdiile mântuirii, de la ea așteaptă judecată.” S-a dovedit, așadar, că promotorii acestei glăsuiri găunoase sunt falsificatori ai adevărului și au amestecat, potrivit profetului, vinul cu apă [cf. *Is* 1, 22]. Și nu numai asta, dar s-au făcut falsificatori și ai publicațiilor părinților. Căci în timp ce de Dumnezeu purtătorul părinte a spus „numită cu numele Fiului”, aceștia vrând să transfere această idee asupra întipăririi de icoane, au spus în chip mincinos în loc de „cu numele Fiului” „cu numele lui Hristos”. Căci este evident că atunci când acela spunea „numită cu numele Fiului” vorbea împotriva arienilor, de aceea i-a și înfierat pe liderii acestei erezii zicând: „adică pe Arie și Eunomiu, Eudoxiu și Aetius”. Ei însă, spunând în loc de „Fiul” „Hristos”, au încercat să lipească blasfemia lor de întipărirea veneratelor icoane. Așadar, și în aceasta s-au arătat grăind falsuri și spunând cuvinte mincinoase. Și adaugă cele ce nu sunt permise:

Grigorie episcopul a citit:

„De aceea, precum în vechime Iisus Începătorul și Desăvârșitorul credinței [cf. *Evr* 12, 2] a trimis pretutindeni pe atotînțelepții Lui ucenici și apostoli îmbrăcându-i cu putere spre micșorarea unora ca aceștia, tot așa și acum i-a ridicat pe credincioșii noștri împărați, slujitorii Lui și emuli ai apostolilor, care prin puterea aceluiași Duh au fost înțelepțiți și făcuți destoinici spre desăvârșirea și învățătura noastră [cf. *Ef* 4, 11–12], și spre surparea meterezelor demonice ridicate împotriva cunoașterii lui Dumnezeu [cf. *2 Co* 10, 4–5] și demascarea meșteșugirii [cf. *Ef* 6, 11] și rătăcirii diavolești.”

Epifanie diaconul a citit:

Cine a grăit vreodată o astfel de nedreptate în înalt [cf. *Ps* 72, 8]? Ce lipsă de cinstire de Dumnezeu mai grea decât asta ar putea fi? O, blasfemie nerușinată și vicleană! O, vicleșug ascuns și variată lipsă de orice scrupule! Căci vorbesc, învățați fiind „meșteșugul” de însuși „diavolul”, pentru că au îndrăznit să numească „metereze” demonice „ridicate împotriva cunoașterii lui Dumnezeu” și meșteșug și rătăcire demonică chiar priveliștea și vederea care ne conduc în chip limpede și clar spre slava lui Dumnezeu, prin care înțelegem înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul și suntem conduși spre aducere-aminte de viața Lui în trup și de pătimirea și moartea Lui mântuitoare.²⁷ Cu adevărat „au întins arcul lor, lucru amarnic, să-l

²⁷ Cf. canonul 82 Trullan.

săgeteze din ascunzișuri pe cel nevinovat” [Ps 63, 4–5]. Căci dacă ar fi mărturisit că, îmbrăcați cu putere de sus venind peste ei Sfântul Duh [Lc 24, 49], sfinții ucenici au fost trimiși spre micșorarea idolilor, n-ar fi zis că s-au ridicat alții după ce predania și învățătura lor a domnit ca la opt sute de ani și părinți sfinți au întărit-o și confirmat-o ca pe o ancoră sigură. Căci eliberați o dată pentru totdeauna de idoli de Hristos, nu mai aveam trebuință să fim învinuiți cu privire la idoli, decât dacă îndrăznesc să spună că în Biserică s-a făcut o schimbare și au fost predate alte legi și rânduieli, prezentându-ne pretexte iraționale și pline de negare. Acest lucru l-au sugerat vitejii spunând: „precum în vechime Începătorul și Desăvârșitorul mântuirii, Iisus”, de unde urmează să spună: „orice lucru învechit și îmbătrânit e aproape de dispariție” [Evr 8, 13]. Și pentru că învățătura apostolilor s-a învechit, alegem noi să ne ridicăm una nouă; fiindcă și Moise și Aaron erau profeți, dar când în locul lor a intrat harul, apostolul spune că „s-a ridicat alt Preot” [Evr 7, 11]. Prin urmare, erau datori să dea și acum un har mai mare, peste sfinții apostoli, „spre desăvârșirea și învățătura noastră” [cf. Ef 4, 11–12], cum spun. Și, deși cei din acest sinod erau episcopi și aveau negreșit desăvârșirea dispozițiilor apostolice și erau datori să-i desăvârșescă pe alții, nu să fie desăvârșiți de alții, au refuzat ucenicia învățaturii și predaniei sfinților apostoli și glorioșilor noștri părinți. De aceea s-au arătat lipsiți și nepărtași ai educației învățaturii ca unii care nu se aliniază predaniei lor, iar psalmistul David le declară spunând: „Pierde-va Domnul toate buzele viclene, limba grăitoare de lucruri mari” [Ps 11, 4]. Să ne spună însă nouă același psalmist David adevărul și noi împreună cu el: „Vrăjmașului i-au lipsit de tot săbiile și cetățile i le-ai surpat” [Ps 9, 7]. Când i-au lipsit vrăjmașului săbiile și i-au fost surpate cetățile, adică învățătura lor? Oare nu pe vremea înmorminării lui Hristos, despre care stă scris că „va împărți prăzile celor tari” [Is 53, 12]. Nu cumva pe timpul pseudo-sinodului și asocierii lor s-a scris că săbiile vrăjmașilor au lipsit până în sfârșit? Și dacă până în sfârșit au lipsit săbiile vrăjmașului și au fost surpate cetățile lipsei de cinstire a lui Dumnezeu, cum au flecărit atunci că au fost iarăși rezidite și reînnoite? Ca să-și atribue lor înșiși surparea lor și izbăvirea neamului omenesc de ei, micșorând marea taină a mântuirii noastre, economia lui Hristos, Dumnezeu Cel peste toate, „Cel binecuvântat în vecii vecilor. Amin” [cf. Rm 9, 5]. După care folosindu-se de lingușeli față de suverani, spun așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Care puși în mișcare de zelul dumnezeiesc care este în ei, nesuportând să vadă Biserica credincioșilor pradă amăgirii demonilor.”

Epifanie diaconul a citit:

Zicând acestea n-au cunoscut nici făgăduințele pe care le-a primit Biserica catholică de la Hristos, Care a întemeiat-o, nici nu mărturisesc că neamul omenesc a fost mântuit prin răscumpărarea cea în Hristos Iisus, Domnul nostru. Căci pe cei pe care Hristos i-a cumpărat prin Sângele Său ei îi vând iarăși diavolului; pe cei pe care i-a făcut vii prin moartea Sa, îi omoară iarăși cu veninul buzelor lor și-i coboară iarăși în adâncul iadului [Pr 9, 18]. Să audă însă cei care cântă răspicat Bisericii *Cântarea cântărilor* ca în numele lui Hristos: „Toată frumoasă ești, prietena mea, și nu este pată în tine” [Cânt 4, 7]. Au auzit acum că ea este toată frumoasă și aproape de Hristos și a fost izbăvită de orice pată. Tot ei i se spune și prin Isaia: „Pe mâna Mea am zugrăvit zidurile tale și ele sunt totdeauna înaintea Mea” [Is 49, 16]. Și atunci cum cea care a luat aceste făgăduințe este prădată de puterea potrivnică a demonilor? Și unde Hristos este Cap potrivit dumnezeiescului apostol [Ef 4, 15; 1 Co 11, 3], cine este cel care poate să o ia ca pradă? El Însuși și-a înfățișat-o ca neavând pată sau zbârcitură [cf. Ef 5, 27], și atunci cum e întinată iarăși? Vai de această bănuială! Căci este evident că în mijlocul acestei bănuieli e negarea economiei Lui. Dar ei s-au grăbit să facă de nimic Biserica. De aceea îi va face de nimic pe ei Domnul [cf. 1 Rg 15, 23] și vor fi făcuți de nimic și anatemiați de toți cei născuți în ea, fiindcă ea a rămas neprădată, neruptă și neclătinată. Umplându-și însă gura de lingușeli își fac cuvântul glorificându-se cu povestirea celor făptuite de aceia:

Grigorie episcopul a citit:

„Au convocat toată ceata preoțească a de Dumnezeu iubiților episcopi, pentru ca, întruniți ca sinod în același loc și făcând o cercetare scripturistică despre înșelătoarea producere prin culori a unor asemănări care trag în jos mintea oamenilor din înalta slujire cultică cuvenită lui Dumnezeu în vulgara și materiala slujbă adusă creaturii, să pronunțe mișcați de Dumnezeu ceea ce li se va părea potrivit, știind ce anume stă scris la profeți, și anume că: «Buzele preoților vor păzi cunoașterea și din gura lor vor căuta legea, că sunt îngeri ai Domnului Atotțiitorul» [Mal 2, 7].”

Epifanie diaconul a citit:

Uitând de nașterea din Fecioară a lui Dumnezeu Cuvântul, această mare taină mântuitoare pe care venind El Însuși în trup ne-a dăruit-o izbăvindu-ne din rătăcirea idolilor și din nebuneasca lor superstiție și însușindu-și ei înșiși această mântuire, vrând să se îmbrace de slavă pe ei

înșiși, sunt înfrânți și purtați în chip lipsit de slavă în triumful repurtat de Biserica catholică. Lor le grăiește în chip verosimil Hristos Dumnezeuul nostru prin profetul: „Preoții au desființat Legea mea și au profanat cele sfinte ale Mele; n-au despărțit între sfânt și profan, între curat și necurat” [Iz 22, 26]. Fiindcă ei n-au despărțit icoanele Domnului și ale sfinților Lui de icoanele demonilor, numindu-le în chip asemănător idoli și calomniind cu acuzații Biserica pe care Hristos Dumnezeuul nostru a câștigat-o cu sângele Său [FAp 20, 28]. Au trâmbițat peste tot că e o punere în culori înșelătoare pictarea Evangheliei, pe care credincioșii spun că este și o numesc venerată și sfântă, neprivind la ceea ce se vede, ci la cele însemnate în ea. Căci auzind cu urechile, spun: „Slavă Ție, Doamne!” și văzând cu ochii înalță negreșit aceeași doxologie, întrucât venim la aducerea-aminte a vieții Lui între oameni. Căci dacă povestirea ne arată ceva în scris, același lucru îl arată și zugrăvirea. Să observăm că de nerușinat și trufaș flecăresc despre ea zicând: „care trage în jos mintea oamenilor de la înalta slujbă cultică convenită lui Dumnezeu în vulgara și materiala slujbă adusă creaturilor”. O, ce nebunie! Având limba ca o sabie ascuțită și infectată de minciună, ei cred că nepătata noastră credință a creștinilor s-a schimbat în slujirea cultică a icoanelor și vorbesc insultător, numind-o „vulgară și materială slujbă adusă creaturii”. Nimeni dintre creștinii de sub cer n-a adus însă slujbă cultică icoanelor. Păgân este acest basm, invenție a demonilor, întreprinderea unei oștiri satanice, distrusă prin venirea lui Hristos. Acum slujba cultică e în Duh și Adevăr [cf. In 4, 23], dar Biserica are puse în ea diferite dedicări spre aducerea-aminte de El și de sfinții Lui, între care este și facerea icoanelor. Se demască însă pe ei înșiși atunci când au spus: „să pronunțe ce li se pare lor”. Le-a rămas ascuns ce stă scris de gura Domnului: „Cine grăiește de la sine însuși își cântă slava sa” [In 7, 18]. Prin urmare, ei înșiși dau mărturie că vorbesc de la ei înșiși, nu de la Duhul. Cine oare îi va asculta atunci decât cine nu este al Duhului? După care lăudându-se nu în Domnul, ci în limba lor, grăiesc așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Și sfântul nostru sinod întrunit acum, în care împlinim numărul 338, urmând decretelor sinodale, primim cu bucurie și propovăduim dogmele și predaniile pe care întărindu-le le-au legiuit să le ținem în chip sigur.”

Epifanie diaconul a citit:

Având o ceată de mulți bărbați, se fălesc lăudându-se cu mulțimea lor. Căci conducând demagogic gloatele împotriva Bisericii, au flecărit cu gură

fără strajă cele ce nu sunt licite, „grăind nedreptate spre ce e înalt” [Ps 72, 8]. Asemenea poporului evreu, au sporit și au ajuns mulțimi puhoi [Ieș 1, 7]. Dar n-a binevoit în ei Domnul [Ps 151, 5]. De ce? Pentru că scoțându-se afară din Biserică, „au rătăcit în pustiu, în loc fără apă” [Ps 106, 4], neavând vinul care veselește inima omului [Ps 103, 15]. Grăiesc iarăși aceleași lucruri despre ele, prefăcându-se în cuvânt că urmează decretelor sinodale, dar cu fapta le neagă. Și înșiră Sinoadele Ecumenice zicând:

Grigorie episcopul a citit:

„Mai întâi sfântul și marele Sinod Ecumenic reunit [în 325] la Niceea pe vremea marelui împărat Constantin cel între sfinți, și care l-a depus din demnitatea preoțească pe foarte rău-cinstitorul de Dumnezeu Arie din pricină că spunea că e o creatură Fiul necreat al lui Dumnezeu, cel de-o-ființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh, dar și în toate de o slavă și de o cinstire, și care a pronunțat și de Dumnezeu grăitul și mântuitorul nostru Simbol de credință. Apoi cel al celor o sută cincizeci de sfinți părinți adunați [în 381] în același Oraș Regină pe vremea împăratului Teodosie cel Mare, și care l-a condamnat pe Macedoniu, luptătorul împotriva Duhului, care blasfemia împotriva Atotsfântului și necreatului Duh, dogmatizând în chip lipsit de cinstirea lui Dumnezeu că nu este de-o-ființă cu Tatăl și cu Fiul, și a clarificat mai extins mântuitorul nostru Simbol de credință, întărind cu Dumnezeu pe Atotsfântul și Atotputernicul Duh.”

Epifanie diaconul a citit:

Aceste două sfinte Sinoade le-a primit și rău-cinstitorul de Dumnezeu Nestorie și ereticii din jurul său. Tot așa și sinodul demagogiei lor, primind aceste sinoade, a introdus o altă erezie, pornind de la care cei ce se țin de ea au fost numiți de sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu acuzatori ai creștinilor²⁸, nedeosebindu-se cu nimic de acei bărbați fără minte, care văd soarele că e deasupra pământului și spun unii altora: „Stelele sunt ascunse de strălucirea soarelui și este zi, nu noapte”, concluzionând printr-o vorbărie inutilă realitățile clare și evidente. După care adaugă

Grigorie episcopul a citit:

„După acestea cel al celor două sute de sfinți părinți adunați prima dată [în 431] la Efes pe vremea împăratului Teodosie cel

²⁸ *Christianokatēgoroi*.

Tână, care l-a condamnat pe Nestorie cel cu gândire iudaică și închinătorul la om, deoarece grăia că Același Hristos este în mod separat Cuvântul născut din Dumnezeu și cel născut din femeie alt Hristos, punând de o parte și separat pe Dumnezeu Cuvântul și de altă parte omul, dogmatizând de aici două subzistențe/ipostase în Hristos și negând unirea potrivit ipostasei, potrivit căreia nu este coînchinat ca unul împreună cu altul, ci Iisus Hristos Fiul Unul-Născut este înțeles Unul cinstit printr-o singură închinare împreună cu trupul Său.”

Epifanie diaconul a citit:

Acest Sinod l-au primit și Eutyches și Dioscor și contopitorii dimpreună cu ei, dar au rămas eretici introducând o altă erezie. Prin urmare, împreună cu ei vor fi numărați și aceștia, care au introdus în Biserica catholică o glăsuire găunoasă revoluționară. Ca niște copii care-și povestesc unii altora în zeflema cele spuse și făcute pe față de părinții lor, tot așa și ei cred că rostesc și predau scrisului ca niște învățători cele cunoscute limpede de toți, dar s-au făcut de răs tuturor. Și folosindu-se iarăși de povestirea lor la întâmplare spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Apoi marele și sfântul Sinod de la Calcedon, întrunit [în 451] pe vremea iubitorului de Dumnezeu împărat Marcian, și care a anatemizat pe Dioscor și pe nenorocitul Eutyches²⁹, care dogmatizau că după unirea culminantă potrivit ipostasei a lui Dumnezeu Cuvântul cu trupul, Unul și Același Hristos n-are două naturi, ci unirea s-a făcut din două naturi, dar a rezultat o singură natură amestecată și contopită. Pe lângă ele și cel al celor o sută șaiszeci și cinci de sfinți părinți reuniți în Constantinopol pe vremea lui Iustinian cu dumnezeiesc sfârșit, și care a anatemi-
zat pe Origen, numit și Adamantios, pe Evagrie și Didym, împreună cu scrierile lor păgânești/eline, pe Teodor al Mopsuestiei și Diodor, învățătorul lui Nestorie, pe Sever, Petru și Zoara împreună cu lipsitele de cinstirea lui Dumnezeu lor dogme, precum și scrisoarea zisă a lui Iba către Mari persanul, întărind bine-cinsti-
toarele de Dumnezeu dogme ale sfântului și marelui Sinod al Patrulea.”

Epifanie diaconul a citit:

²⁹ Joc de cuvinte etimologic în limba greacă: *dystychēs Eutychēs*, „nenorocitul norocos”.

Aceste sfinte Sinoade Ecumenice și cele de dinaintea lor le-au primit și Sergios al Constantinopolului, Cyrus al Alexandriei, Honorius al Romei și monoteliții din jurul lor, dar sunt anatemiizați de Biserica catholică fiindcă prin erezia lor au adus în această Biserică gargara găunoșeniilor lor. Așa și ei, chiar dacă au primit aceste sfinte Sinoade, au fost excluși din pricina ereziei lor din Biserica catholică și de aceea cuvântul lor despre ele e zadarnic, inutil și nedemn de răspuns, pentru că deși fac apel la ele li se opun și împotrivesc. Și dacă au făcut asta din neștiință, atunci e un lucru plin de prostie și lipsit de învățătură, iar dacă în cunoștință de cauză, atunci e plin de lipsa de cinstire a lui Dumnezeu și de o conștiință ciudată. Căci fie să ne arate un sinod opunându-se altui sinod, afară de cele înstrăinate și anatemiizate de Biserica catholică, ca al lor, fie să urmeze celor sfinte și aprobate și să primească și cele pe care le-au lăsat ele Bisericii. Și dacă vor primi veneratele icoane ca pe unele primite de cele Șase sfinte Sinoade Ecumenice, atunci urmează Bisericii catholice; iar dacă nu urmează Bisericii catholice, nimeni nu-i va asculta, pentru că nu urmează predaniei ei cu dumnezeiască cuviință.

Grigorie episcopul a citit:

„La fel și cel care [în 680–681] pe vremea bine-cinstitorului de Dumnezeu împărat Constantin [IV] a reunit în acest de Dumnezeu păzit Oraș o sută șaiszeci de sfinți părinți, și care a anatemiizat și i-a dezavuat pe Teodor al Faranului, Cyrus al Alexandriei, Honorius al Romei, Sergios, Pyrrhus, Pavel și Petru, care au fost întâi-stătători aici, precum și pe Macarie al Antiohiei și pe Ștefan ucenicul său, pentru că spun că e o singură voire și lucrare în cele două naturi ale Unului Hristos Dumnezeuul nostru.”

Epifanie diaconul a citit:

Pentru aceste mărunte raționamente nu mai e nevoie de nici un cuvânt de demontare pentru că ele au fost demontate mai sus. Dar cu un sofism fals aduc iarăși în mijloc sfintele Sinoade zicând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Așadar, aceste sfinte Șase Sinoade Ecumenice, care au expus în chip bine-cinstitor și plăcut lui Dumnezeu dogmele nepătatei noastre credințe, a creștinilor, învățate de către de Dumnezeu predatele Evanghelii, ne-au predat o singură subzistență/ipostasă a Unul Hristos Domnul și Dumnezeuul nostru, și au învățat că ale Unuia și Aceluiași sunt atât minunile, cât și pătimirile.”

Epifanie diaconul a citit:

Ce părere de sine și gând trufași! Încearcă să învețe Biserica ca una care n-ar avea învățătură și încă nu are cunoașterea dogmelor dumnezeiești; ea care a primit mărturie că e plină de toată înțelepciunea, precum strigă cu mare glas inițiatorul ei în taine, dumnezeiescul apostol [Pavel], care spune despre el așa: „Ca să se facă cunoscută prin Biserică stăpâniilor și puterilor înțelepciunea în multe forme a lui Dumnezeu” [Ef 3, 10]. N-au judecat, așadar, drept, ci foarte greșit aducând în mijloc cele care nu erau sub cercetare. Fiindcă aceste dogme Biserica catholică le-a primit și pecetluit ca pe o ancoră sigură și nu are nevoie de învățătură despre ele. Dar împreună cu aceste dumnezeiești dogme părinții noștri au primit și veneratele icoane și le-au socotit vrednice de o venerare și cinstire și le-au înălțat în veneratele lăcașuri construite de ei; le-au pictat și în orice loc potrivit le-au sărutat. Ei însă au îndrăznit să urce peste toată ceata lor dumnezeiască și și-au pus tronul împotriva lor [cf. Is 14, 13], ridicându-și grumazul ca tatăl minciunii, diavolul [cf. Iov 15, 25; In 8, 44]. Și au intrat și insultat cele sfinte și le-au aruncat în foc. O, ce întreprindere! O, ce îndrăzneală nebunie! Să piară gândul lor și Biserica catholică să urmeze și să primească toate pictările evangheliilor și întipăririle luptelor martirilor și să le sărute, cum a primit de la început sfânta Biserică a lui Dumnezeu. Dar ei se țin încă de meșteșugirile lor aiurând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Cercetând și cunoscând noi cu multă grijă și reflecție, cu însuflarea Atotsfântului Duh, am găsit ilicita artă a pictorilor blasfemiind față de dogma vitală a mântuirii noastre, adică față de economia lui Hristos, și răsturnând aceste sfinte Șase Sinoade Ecumenice adunate și însuflăte de Dumnezeu.”

Epifanie diaconul a citit:

Este o purtare de grijă și o reflecție și în rău, așa cum s-a îngrijit și a reflectat Abesalom împreună cu Ahitofel împotriva tatălui său [David; cf. 2 Rg 15-17], tot așa și ei împotriva sfinților părinți. Și așa cum și lui Ahab i s-a părut potrivit dintr-o însuflare dumnezeiască să primească prezicerile profeților, dar și lui i s-a dezmințit nădejdea [cf. 3 Rg 22] — căci zicea autorul Proverbelor: „sunt căi care par bărbatului să fie drepte, dar sfârșiturile lor duc în iad” [Pr 16, 25; 14, 12] —, aceleași lucruri au pățit și ei, întrucât, învinși de patima plăcerii oamenilor și grăind din pântecul lor [cf. Is 8, 19],

părându-li-se că drepte sunt căile lor, acestea îi duc pe cei care se lasă convinși de ei în adâncul iadului [cf. *Pr* 9, 18]. Căci cum anume conduce facerea icoanelor de către pictor la blasfemie față de însăși taina vitală, cum spun ei, a economiei lui Hristos? Sau cum anume anulează arta pictorilor³⁰ cele Șase sfinte Sinoade Ecumenice și cum au fost dedicate icoanele în biserici împotriva voinței lor, când înseși dumnezeieștii noștri părinți, care au clarificat cu învățătura lor taina mântuirii noastre, le-au întipărit în veneratele icoane folosindu-se de arta pictorilor, și nu cum spun aceștia? Care din dumnezeieștii noștri părinți a decretat arta pictorilor ilicită față de însăși dogma vitală a mântuirii noastre, adică față de economia [întrupării] lui Hristos? Căci ceea ce primește cineva nu suportă să denigreze. Prin urmare, știu să aiureze, dar nu să dovedească aiurelile lor. Presupuneau, pe cât se pare, că nimeni nu-i va cunoaște că viclenesc cuvântul adevărului [cf. *2 Co* 4, 2]. Prin urmare, toate artele meșteșugărești care deviază de la scopul poruncilor lui Dumnezeu sunt de dezavuat, dar cele ce nu sunt așa, ci sunt de folos pentru viața noastră, nu au nicidecum necuviință, nici n-au fost disprețuite sau respinse de sfinții noștri părinți. Și arta picturală, dacă s-ar folosi cineva de ea spre vederea unor lucruri de rușine, e de disprețuit și vătămătoare, de pildă dacă pictează cineva figuri și priveliști desfrânate, jocuri și curse de cai, și dacă arta ar face alt ceva asemănător cu aceste lucruri, îndeletnicirea ei este de rușine; dar dacă am vrea să pictăm viețile unor bărbați virtuoși, povestirile unor lupte martirice și pătimirile lor, precum și taina economiei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [cf. *Tit* 2, 13], atunci ne aflăm lucrând foarte corect când ne folosim de arta pictorilor. Căci un pictor întipărește și o cruce, și nimeni din cei care gândesc bine nu respinge crucea desenată, nici nu o dezbracă de harul dumnezeiesc, chiar dacă a lucrat-o în culori un pictor. La fel trebuie presupus și în cazul cărților: dacă scrie cineva în cărți povestiri de rușine, ele sunt de rușine, de respins și străine pentru auzul creștinilor, dar dacă scriu povestiri insuflete de Dumnezeu și care conduc spre buna-cinstire a lui Dumnezeu, sunt laudabile, acceptabile și demne de Biserica lui Dumnezeu. Același lucru e necesar să-l gândim și în cazul icoanei Domnului nostru Iisus Hristos și a sfinților Lui, cum am spus mai sus. Dacă face cineva o chitară sau fluiere, întreprinderea lui e de rușine, dar dacă face cineva vase sfinte, e acceptabilă și nimănui din cei care gândesc bine nu-i face rău un meșteșug dacă confecționează ceva folositor pentru nevoile acestei vieți. Căci trebuie înțeles scopul și modul prin care apare rezultatul artelor: și dacă e pentru bună-cinstirea lui Dum-

³⁰ *He tōn zōgraphōn technē.*

nezeu, atunci este acceptabil, dar dacă e pentru vreun lucru de rușine, e de urât și de respins. Continuându-și acuzația, spun însă mai departe:

Grigorie episcopul a citit:

„Recomandându-l pe Nestorie, care divide într-o dualitate de fii pe Unicul Fiu și Cuvânt al lui Dumnezeu Care S-a făcut om pentru noi.”

Epifanie diaconul a citit:

Iarăși, cum spuneam mai sus, ei doar declară, nu demonstrează. Căci cum anume îl recomandă pe Nestorie acela care pictează o icoană a lui Hristos? Nestorie introducea doi fii: unul pe Cuvântul Tatălui, altul pe cel din Fecioară. Adevărații creștini însă mărturisesc Unul și Același Fiu Hristos și Domn și când zugrăvesc o icoană, întrucât Cuvântul S-a făcut trup și Și-a făcut cortul între noi [In 1, 14], adică e om desăvârșit, fac asta în chip foarte drept și bine-cinstitor de Dumnezeu. Căci venind la noi Dumnezeu Cuvântul S-a lăsat circumscris. Dar nu s-a gândit cineva să picteze dumnezeirea Lui — căci pe Dumnezeu, zice, nimeni nu L-a văzut vreodată [In 1, 18], întrucât e de necircumscris, nevăzut și de necuprins —, ci umanitatea Sa. Căci pe Hristos îl știm în chip indivizibil din două naturi și în două naturi, dumnezeiască și omenească. Prin urmare, în Unul Hristos una e considerată de necircumscris, iar alta circumscrisă. Iar icoana seamănă cu prototipul ei nu în ce privește ființa, ci numai în ce privește numele³¹ și poziția membrelor trasate; căci cine pictează icoana unui om nu caută în icoană sufletul cuiva, măcar că între sufletul unui om și natura divină e o diferență incomparabilă, dat fiind că una e necreată și creatoare și atemporală, iar celălalt e creat, temporal și făcut de aceea. Și, când vede icoana unui om, nimeni din cei care gândesc bine nu s-a gândit că omul e separat de suflet de către pictor, fiindcă icoana e lipsită nu numai de suflet, dar și de însăși ființa/substanța trupului, adică de carne, mușchi, nervi, oase și de elementele lui, adică de sânge, flegmă, umori și fiere, al căror amestec/temperare e imposibil de văzut în icoană. Căci dacă acestea s-ar vedea în icoană, am numi-o om și nu icoana unui om. Prin urmare, și jongleria de față îi duce împreună cu celelalte probleme ale lor. Vrednice de răs sunt însă și cele adăugate:

Grigorie episcopul a citit:

„Dar și pe Arie, Dioscor, Eutyches și Sever, care dogmatizează o contopire și un amestec în cele două naturi ale Unului Hristos.”

³¹ *Ou kata tēn ousian ... ē monon kata to onoma.*

Epifanie diaconul a citit:

O, basmele/miturile lor nereflexate și băbești și vicleșugul lor ascuns! Căci iarăși le place să tândălească în aiurelile lor. Fie ignoră opoziția între ereticii enumerați de ei, fie aleg de bunăvoie să aiureze. Fiindcă ereziile lui Arie, Dioscor și Eutyches se opun lui Nestorie și se combat între ele, chiar dacă sunt egali în cinstire în ce privește lipsa de cinstire a lui Dumnezeu. Căci spunând despre Cuvântul mai înainte de veacuri și necreat al lui Dumnezeu că a venit la existență din cele ce nu sunt, Arie adaugă la lipsa lui de cinstire a lui Dumnezeu și o altă erezie, spunând că Hristos nu are un suflet rațional, ci în loc de suflet are dumnezeirea, căreia îi atribuia și pătimirea. Iar Dioscor și Eutyches, lăsându-se purtați în contra lui Nestorie care vorbește de două naturi și ipostase în Hristos, contopeau naturile vorbind în gol de o singură natură și, umblând departe de calea împărătească, care nu se abate nici la dreapta, nici la stânga [cf. Pr 4, 27; Dt 2, 27], au deviat de la învățătura apostolică și patristică. Și ce comuniune și acord cu Arie, Dioscor și Eutyches are sfânta Biserică catholică din pricina zugrăvelilor narrative? Sunt doar cuvinte goale și care se pierd și sunt străine de porunca apostolului, care spune: „Cuvântul vostru să fie întotdeauna în har, presărat cu sare” [Col 4, 6]; de care scârbindu-se și mult încercatul Iov zicea: „se mănâncă oare pâine fără sare? Sau este oare un gust în vorbe goale?” [Iov 6, 6]. E evident, așadar, că la întâmplare și în zadar acuză ei Biserica lui Dumnezeu, zicând că atunci când pictează icoana înomenirii Domnului, ea se amestecă când cu Nestorie rău-cinstitorul de Dumnezeu și divizătorul, când cu Eutyches și Dioscor, sacrilegii contopitori. Și este limpede, cum s-a dovedit, că aceștia se opun unii altora și împreună combat Biserica. Căci dacă admitem potrivit glăsurii lor că Biserica urmează lui Nestorie, atunci dezmint zicând că gândește împreună cu Eutyches și Dioscor; iar, dacă, din contră, am admite că gândește aceleași lucruri cu Eutyches și Dioscor, atunci se arată vorbind minciuni și în acest lucru. Fiindcă așa cum a dovedit cuvântul de mai sus, Nestorie și Eutyches au fost în disensiune între ei în ce privește lipsa de cinstire a lui Dumnezeu, iar acest fals raționament al lor e irațional și de prisos.

<Al treilea tom>

Epifanie diaconul a citit:

Și după ce arând peste spini [cf. Ir 4,3] grăiesc lucruri străine de învățăturile apostolilor și culeg drept roade odrăslirile neghinelor eretice, iar Dumnezeu le strigă prin profetul: „Păstori mulți au stricat via mea, au întinat partea mea” [Ir 12, 10], ei spun acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„De aceea am socotit lucru drept ca prin această hotărâre de față a noastră să demonstrăm amănunțit rătăcirea celor care fac și venerază această rătăcire. Așadar, dat fiind că toți de Dumnezeu purtătorii noștri părinți și sfințele Sinoade Ecumenice așa ne-au predat curata, neîntinată și de Dumnezeu primita noastră credință și mărturisire, încât nimeni să nu învețe vreun mod de diviziune sau contopire în acea unire de nespus și de necunoscut, dincolo de minte și de gândire, a celor două naturi ale persoanei arătate una potrivit subzistenței/ipostasei.”

Epifanie diaconul a citit:

Cu adevărat gânditorii de lucruri zadarnice și-au arătat rătăcirea în chip amănunțit. Căci în timp ce sfinții noștri părinți reuniți și în cele sfinte Șase Sinoade Ecumenice au așezat veneratele picturi ale icoanelor în sfințele lăcașuri și în celelalte locuri potrivite și le-au primit, aceștia le-au făcut dezavuate prin niște mici tratate³² falsificate, vorbind de o rătăcire și introducând o altă idolatrie pe lângă cea a demonilor și, deși aceste două lucruri se opun între ele, nu au făcut distincție între ele. Căci celor săvârșite spre slava Dumnezeului nostru și aducerea-aminte de viețuirea Sa în trup și cele făcute spre amintirea demonilor de către păgânii care le aduc slujbă și de unii iudei [cf. 3 Rg 11] ei le dau cu gurile lor aceeași denumire și nu le-a fost rușine să le predea și scrisului, amestecând cele de neamestecat. Și, „pretextând pretexte în păcate” [Ps 140, 4] scornesc aiureli despre diviziune și contopire în știința teologică a Bisericii catholice și aiurează spunând că nu gândesc nici un mod de diviziune în unirea cu trupul a lui Dumnezeu Cuvântul potrivit ipostasei. Și, pe cât se pare, n-au citit nicicând glăsurile patristice, iar dacă le-au citit, le-au citit în treacăt, nu cercetându-le. Vidul recitărilor lor îl desființează Grigorie Teologul, spunând așa: „Când naturile se disting prin noțiunile lor, atunci sunt conumărate și numele lor.”³³ Și, neadmițând contopirea, toți sfinții noștri părinți numesc cele două naturi separabile prin noțiunea³⁴ lor în virtutea diferenței, nu a diviziunii lor. Prin urmare, fie a fost ignorată de ei și în aceasta cunoașterea exactă a dogmelor, fie îi acuză pe sfinții noștri părinți că nu vorbesc în nici un mod de o diviziune în unirea celor două naturi care e cea a economiei lui Hristos. Spunând că unul e Cuvântul lui

³² *Parengraptōn logydrion*.

³³ Grigorie Teologul, *Cuvântarea 30* (a IV-a teologică); PG 36, 113B.

³⁴ *Tē epinoia*.

Dumnezeu și altul cel născut din Fecioară, Nestorie divide naturile ca realități într-un om separat și un Dumnezeu separat; mărturisind unirea în mod necontopit, Biserica catholică însă divide naturile în mod indivizibil numai prin noțiunea lor, mărturisindu-L același pe Emanuel și după unire. Dar suflând insolență pe nările lor, adaugă:

Grigorie episcopul a citit:

„Care e noțiunea lipsită de minte a pictorului de umbre, care din pricina unei nenorocite lăcomii de câștig rușinos a întreprins lucrul de neîntreprins, și anume să dea formă cu mâini profane celor crezute cu inima și mărturisite cu gura [cf. Rm 10, 9]?”

Epifanie diaconul a citit:

E o nebunie a spune și gândi asta. Fiindcă nu e propriu unui bărbat cu minte să-i învinuiască pe cei nevinovați. Căci care e gândirea lor strâmbă, ca să gândească aceste aiureli despre lucrurile sfințite ale Bisericii? Dacă din pricina unui câștig rușinos se spune că pictorul îi înfățișează în icoană pe Domnul nostru, întrucât s-a făcut om desăvârșit, și pe sfinții Lui, să-i învinuiască atunci și pe cei care scriu dumnezeieștile Evanghelii și pe cei care trasează prin culori crucea să-i numească pictori de umbre și să spună că fac asta pentru un câștig rușinos. Ce deci? Și tâmplarul care confecționează o cruce va fi numit tâmplar strâmb? Și pictorul care ciopește și fasonază o sfântă masă va fi și el un pietrar strâmb? La fel și un aurar, argintar și țesător? Potrivit nebuniei lor deci dispare orice știință sau artă dată de Dumnezeu spre slava Lui și susținerea vieții noastre. Și pentru că au ajuns la un exces de ignoranță și răutate, să audă din dumnezeiasca Scriptură și de sfinții părinți lăudată înțelepciunea dată naturii noastre prin marele Dăruitor Dumnezeu care ne-a făcut, și pe Iov care spune despre Dumnezeu: „Cine a dat femeilor înțelepciunea țesutului?” [Iov 38, 36]; iar dumnezeiasca Scriptură care dă mărturie că prin Dumnezeu a fost dată lui Beseleel înțelepciune pentru toată știința construcției, căci spune așa: „Și a grăit Domnul lui Moise: Iată mi-am chemat pe nume pe Beseleel, fiul lui Uri, fiul lui Or, din seminția lui Iuda, și l-am umplut de duh dumnezeiesc de înțelepciune, pricepere și știință în orice lucru să facă planuri și să fie arhitect, să lucreze aurul, argintul și arama, mătasea violetă, stacojie și vișinie și inul răsucit, să fie lucrările cioplite în piatră și cele sculptate în lemn și toate celelalte lucrări. Și eu l-am dat pe Eliab al lui Achisamah din seminția lui Dan, și oricărei inimi pricepute i-am dat pricepere și vor face toate câte ți-am rânduit” [Ieș 31, 1-6]. În acord cu acestea și marele în teologhisire Grigorie spune: „Și s-a coborât

Duhul Domnului și i-a călăuzit [cf. *Ieș* 63, 14] și un duh de știință l-a umplut pe Beseleel, arhitectul Cortului [cf. *Ieș* 35, 30 – 36, 1].”³⁵ Prin urmare, cei care denigreză și condamnă științele date oamenilor de Dumnezeu se numără împreună cu erezia celor condamnați de Dumnezeu, adăugând potrivit cu ce stă scris păcat peste păcat [*Ieș* 30, 1; *Sir* 3, 27]. Deci adevărații, și nu falșii, fii ai Miresei înveșmântate a lui Hristos fără pată și zbârcitură [*Ef* 5, 27], care-l aduc doar lui Dumnezeu jertfele cuvântătoare și slujbele cultice, privind venerata icoană a lui Hristos și a cu adevărat și în sens propriu Stăpânei noastre, sfintei Născătoare de Dumnezeu, a sfinților îngeri și a tuturor sfinților, se sfințesc și își întipăresc mintea spre aducerea-aminte de ei și cu inima cred într-un Dumnezeu spre dreptate, iar cu gura mărturisesc spre mântuire [cf. *Rm* 10, 10]. La fel și auzind Evanghelia își umplu simțul auditiv de sfințire și har și înțeleg cu inima [*Is* 6, 10] povestirea celor scrise. După care îngâmfindu-se în zadar [*Col* 2, 18], ce spun?

Grigorie episcopul a citit:

„Fiindcă unul ca acesta a făcut o icoană numind-o «Hristos»; dar numele «Hristos» înseamnă Dumnezeu și om; prin urmare, e o icoană și a unui Dumnezeu și a unui om. Și atunci, așa cum par lucrurile zădărnicii lor, fie prin circumscrierea trupului creat a circumscris de necircumscrisul dumnezeirii, fie a contopit acea unime de necontopit căzând în nelegiuirea contopirii, aducând de aici dumnezeirii două blasfemii: prin circumscriere și prin contopire. Așadar, cine se închină lor se supune acelorași blasfemii și vai-ul lor rivalizează cu al amândurora, pentru că au căzut în rătăcire împreună cu Arie, Dioscor, Eutyches și erezia celor lipsiți de cap [bisericesc].”

Epifanie diaconul a citit:

Facerea icoanelor nu e invenția unor pictori, ci o legiuire aprobată și o predanie a Bisericii catholice și, potrivit dumnezeiescului Vasile, „ceea ce se distinge prin vechime este respectabil”³⁶. Martoră este însăși vechimea lucrurilor și învățătura de Dumnezeu purtătorilor noștri părinți că, văzându-le în veneratele lăcașuri, s-au bucurat, și construind ei veneratele lăcașuri le-au pictat și în ele își aduceau lui Dumnezeu, Stăpânul a toate, de Dumnezeu primitele lor rugăciuni și jertfe. Prin urmare, gândul și predania lor nu este a unui pictor; căci a pictorului este doar arta/mește-

³⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea 41 la Cincizecime* 13; PG 36, 446D.

³⁶ Vasile cel Mare, *Omilia 1 la post*; PG 31, 165CD.

șugul, dispoziția este evident a sfinților părinți constructori. Numele „Hristos” însemnează însă divinitatea și umanitatea, cele două naturi desăvârșite ale Mântuitorului. Și creștinii au fost învățați să picteze icoana Lui potrivit naturii în care a fost văzut, nu potrivit celei în care era nevăzut, fiindcă aceasta e de necircumscriș, căci pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată [In 1, 18], am auzit în Evanghelie. Prin urmare, Hristos fiind pictat în natura Sa umană, este evident că, așa cum a arătat adevărul, creștinii mărturisesc că icoana are comuniune cu arhetipul/modelul ei numai potrivit numelui, nu potrivit ființei. Ei însă, prostiți, spun că icoană și prototip n-au nici o diferență între ele și discern o identitate de ființă în cele de alte ființe. Dar cine nu va râde de lipsa lor de învățătură sau, mai bine zis, nu va jeli lipsa lor de bună-cinstire a lui Dumnezeu? Căci schimbându-și mintea într-una neîncercată, grăiesc cele ce nu se cuvin [cf. Rm 1, 28], vorbind peste tot că sfânta Biserică a lui Dumnezeu are prin facerea veneratelor icoane vina contopirii și aplică dumnezeirii un gen de circumscriere, după care, adăugând nelegiuire la nelegiuire [cf. Is 30, 1], îi trimit „vai”-ul lor. Dar osteneala lor se întoarce asupra capului lor [cf. Ps 7, 17], căci dacă acela care blestema vechiul Israel era blestemat și acela care-l binecuvânta era binecuvântat [cf. Nm 24, 9], cu cât mai mult nu este plin de blestem acela care blestemă noul Israel care-L vede pe Dumnezeu, Biserică lui Dumnezeu? Cine nu va avea repulsie de ei, care zic că ea a fost dusă în rătăcire de Arie, Dioscor, Eutyches și erezia celor lipsiți de cap [bisericesc]³⁷, ei care-i au pe aceștia drept profesori și patroni ai ereziei lor găunoase? Fiindcă în continuare e adus de ei ca martor Eusebiu al lui Pamfil, care e cunoscut de toată Biserica catholică pentru că e patron al ereziei lui Arie, cum se vede din toate scrierile și publicațiile lui, și care, opunându-se opiniei de-o-ființimii³⁸, spune despre Dumnezeu Cuvântul că e închinat în al doilea rând, că e servitor al Tatălui și al doilea în demnitate, și vorbește de o transformare a sfântului trup al Domnului în natura dumnezeirii; pledând și de aici pentru o contopire, nu primește nici icoana, nici el, nici blestemata ceată a nebunilor de nebunia lui Arie, fiindcă sunt de părere că Domnul nostru S-a făcut om fără suflet rațional și a avut în loc de suflet dumnezeirea, ca să atribuie acesteia pătimirea, cum dă mărturie teologhisitorul Grigorie³⁹, și nu primesc icoana ca teopashiții. La fel și Sever contopitorul nu primea în biserică icoana lui Hristos Dumnezeu nostru, cum relatează majoritatea istoricilor. E de mirare însă cum spun

³⁷ *Akephalōn.*

³⁸ *Homoousiou.*

³⁹ Grigorie Teologul, *Epistola 101 către Cledonius*; PG 37, 184A.

că Biserica catholică care primește pictările de icoane urmează lui Arie, Dioscor și Eutyches, și ereziei celor lipsiți de cap [bisericesc], vomitând lucruri mari și vărsând în aer din limba lor fără strajă niște tratate blasfemiatoare, nimic altceva. Se audă deci adevărul: natura divină este, cum am spus, dincolo de circumscriere, dar cea umană este circumscrisă, și nimeni din cei care gândesc bine atunci când numesc circumscrisă natura umană, nu o circumscriu odată cu ea pe cea care e de necircumscris. Fiindcă Domnul, ca om adevărat, când era în Galileea, nu era în Iudeea; și acest lucru îl încredințează El Însuși când zice: „Să ne ducem iarăși în Iudeea” [In 11, 7]. Iar ca Dumnezeu, e prezent în tot locul stăpânirii Lui rămânând cu totul de necircumscris. Cum deci atunci, glăsuind aiurelile lor găunoase, melițează cu limbă neînfrânată spunând că „potrivit cu ce i se pare zădărnicii lui pictorul a cocircumscris prin circumscrierea trupului de necircumscrisul dumnezeirii”? Dacă a făcut circumscrisă natura dumnezeirii odată cu natura umanității când a fost culcat și înfășat în iesle [Lc 2, 12], atunci în icoana pictată a umanității Lui e cocircumscrisă și dumnezeirea Lui de necircumscris. La fel și în crucea Lui, dacă a fost cocircumscrisă odată cu natura umanității și natura dumnezeirii Lui, atunci și în icoana pictată a umanității Lui este cocircumscrisă dumnezeirea Lui de necircumscris. Dar dacă primul lucru n-a avut loc, negreșit n-a avut loc nici al doilea. De ar fi cunoscut zicerea de Dumnezeu purtătorului Dionisie din tratatul *Despre ierarhii*, care spune așa: „Nu este similitudine exactă între cele cauzate și cauze, ci cauzatele au imaginile/icoanele cauzelor, dar cauzele însele depășesc și transcend cele cauzate în virtutea caracterului lor de origine.”⁴⁰ Astfel că s-a demonstrat chiar și pentru cei care pot înțelege în chip redus lucrurile, că acest cuvânt rapsodic al lor încearcă să introducă o glăsuire găunoasă declanșând luptele lui împotriva Bisericii, nu a pictorului. Având însă nerușinare, spun cu aroganță:

Grigorie episcopul a citit:

„Condamnați fiind însă de cei care gândesc bine pentru faptul că încearcă să picteze Natura divină de necuprins și de necircumscris a lui Hristos, se vor refugia într-o altă apărare vicleană zicând: «Facem icoana doar a trupului, pe care l-am pipăit [cf. 1 In 1, 1] și împreună cu care am trăit [cf. Bar 3, 38]»; ceea ce este reaua-cinstire de Dumnezeu și invenția relei demonizări nestoriene.”

Epifanie diaconul a citit:

⁴⁰ Dionisie Areopagitul, *Despre numirile divine* II, 8; PG 3, 645C.

Tot de meșteșugirile lor se țin cei ce vorbesc minciuni despre adevăr, întorcându-se spre o contradicție nerușinată. Spunând însă lucruri consecvente cu ei, cad în cursele blasfemiei și având vorbe de nebunie îi acuză pe creștini că ar circumscrie natura divină de necuprins și de necircumscris a lui Hristos. După care, vorbind fals în numele lor, declară în chip mincinos că facem icoana doar a trupului pe care l-am văzut și împreună cu care am trăit, ca și plecând de aici să ducă Biserica spre injuria lui Nestorie; de aceea și adaugă „ceea ce este reaua-cinstire de Dumnezeu și invenția relei demonizări nestoriene”. Prin urmare, să audă adevărul: creștinii Îl pictează pe Hristos Domnul cunoscându-L Unul pe Emanuel, întrucât „Cuvântul s-a făcut trup” [In 1, 14] și alungă de la ei flecărelile mult încâlcite, primind cu inimă simplă toate cele predate în Biserică și, privind zugrăvelile, nu înțeleg nimic altceva decât cele însemnate în ele. Fiindcă atunci când văd în zugrăvire Feocioara care naște și îngeri stând împreună cu niște păstori, gândesc că S-a născut un Dumnezeu înomenit pentru mântuirea noastră și mărturisesc spunând: „Cel fără trup S-a făcut trup, Cuvântul S-a îngroșat, Cel nepipăit S-a făcut pipăit.”⁴¹ Și-L mărturisesc pe Unul și Același desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Iar cele despre blestemata erezie a lui Nestorie, s-a zis în cele de mai sus că întipăririle icoanelor nu conglăsuiesc în nimic cu ea. S-a zis deja destul asta, iar dacă e nevoie, se va zice din nou. Părându-li-se în ei înșiși că înțeleg ceva, spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Fiindcă și în aceasta trebuie observat că, dacă potrivit părinților ortodocși⁴², trupul este deodată trup și deodată trup al lui Dumnezeu Cuvântul⁴³, neprimind nicidecum noțiunea vreunei împărțiri, ci este în întregime asumat de natura divină și în întregime îndumnezeit, cum va fi el scindat și făcut să subziste de sine de cei care încearcă să facă asta în chip lipsit de cinstirea lui Dumnezeu? La fel stau lucrurile și în cazul sfântului Său suflet: căci atunci când a asumat dumnezeirea Fiului în propria ei subzistență/ipostasă natura trupului, sufletul a mijlocit între dumnezeirea și grosimea trupului.⁴⁴ Și așa cum trupul este deodată trup și deodată trup al lui Dumnezeu Cuvântul, tot așa sufletul este deodată suflet și deodată suflet al lui Dumnezeu

⁴¹ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 38, 2 și 13; PG 36, 313B. 325C.

⁴² Atanasie cel Mare, *Către Iovian*; PG 28, 532.

⁴³ *Hama sarx hama Theou Logou sarx*.

⁴⁴ Grigorie Teologul, *Cuvântările* 38, 13 și 45, 38; PG 36, 325C și 633D–636A.

Cuvântul, sufletul fiind îndumnezeit ca și trupul și dumnezeirea existând neseparabilă de ele chiar și în desfacerea sufletului de trup în pătimirea Lui de bunăvoie; fiindcă unde e sufletul lui Hristos, acolo e și dumnezeirea Lui, și unde e trupul lui Hristos, acolo e și dumnezeirea Lui.”

Epifanie diaconul a citit:

Când cei care se abat de la Biserica catholică vor să înceapă un cuvânt rău, iau unele lucruri mărturisite de toți, pentru ca prin gândul bun care e în ele să nu fie necrezuți nici în celelalte. Declarând frumos câteva puține lucruri, amestecă pietrele cu perlele și, întorcându-se la vomitarea lor [cf. Pr 26, 11], spun că unul Hristos e scindat de cei care primesc veneratele zugrăviri de icoane și grăiesc rău că n-a fost nicidecum primită noțiunea vreunei împărțiri. Pe cât se pare însă, sunt ignorate de ei glăsurile părinților; căci toți propovăduiesc cu claritate o diviziune a celor două naturi potrivit rațiunii, nu însă prin realități, cum s-a zis mai sus, și cum a îndrăznit să spună în chip blasfemiator Nestorie. Fiindcă într-adevăr, din pricina faptului că e pictat Domnul întrucât a fost om desăvârșit, nu e vorba de o scindare și subzistența de sine sau divizare, ori, invers, contopire, precum au grăit ei fals în multe feluri. Căci una este icoana și alta prototipul ei, și nimeni din cei care gândesc bine nu caută nicidecum în icoană proprietățile prototipului, fiindcă în icoană cuvântul adevărului nu cunoaște nimic altceva decât că ea participă la cel a cărui icoană este potrivit numelui, nu potrivit ființei⁴⁵, precum am spus în multe feluri constrânși de discuțiile lor. În impas să spună un lucru drept împotriva Bisericii catholice, grăiesc aceleași despre aceleași, gargarisind lucruri găunoase și trăncăneli celor care-i ascultă. De aceea sunt dovediți ridicoli de toate, vorbind când de o diviziune, când de o contopire, având gata limba să spună greșeli. De aceea și spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Deci dacă în pătimire dumnezeirea a rămas inseparabilă de ele, cum divid atunci aceștia fără minte și plini de toată absurditatea trupul împletit cu dumnezeirea și îndumnezeit și încearcă să picteze o icoană, chipurile, a unui simplu om? Căci în aceasta cad într-o altă prăpastie a fărădelegii, separând trupul de dumnezeirea și introducându-l ca subzistent de sine și dând trupului o altă persoană, pe care spun că o înfățișează în icoană, prin asta

⁴⁵ *Kata to onoma koinonein ... ou kata tēn ousian.*

arătând că adaugă Treimii o a patra persoană și, pe lângă acestea, înfățișând ca neîndumnezeită natura asumată și îndumnezeită. Așadar, pentru cei care cred că pictează o icoană a lui Hristos de aici urmează fie că divinul este circumscris și contopit cu trupul, fie că trupul lui Hristos e neîndumnezeit și divizat și că dau trupului o persoană de sine subzistentă, asemănându-se în aceasta cu lupta împotriva lui Dumnezeu a nestorienilor. Căzând deci într-o astfel de blasfemie și lipsă de cinstire a lui Dumnezeu, să se rușineze și sfiască și să înceteze cei care fac, doresc și veneratează icoana făcută și numită în chip mincinos de ei a lui Hristos. Departate de noi să fie în mod egal atât diviziunea naturilor a lui Nestorie, cât și contopirea lui Arie, Dioscor, Eutyches și Sever, relele diametral opuse dar egale în lipsa de cinstire a lui Dumnezeu.”

Epifanie diaconul a citit:

Promotorii ereziei acuzatorilor creștinilor nu se țin nicidecum de un singur drum, cum este obiceiul la cei ortodocși în ce privește dogmele dumnezeiești, care se țin numai de calea împărătească și nu se abat de la ea încoace și încolo; ci, strâmbând căile Domnului [*cf. FAp 13, 10*], strâng la ei opiniile cele mai contrare, convinși în mintea lor [*cf. Rm 14, 5*] că sunt înțelepți cu opinii în toate. Dar vor auzi de la Isaia care le grăiește deschis: „Vai celor înțelepți în ei înșiși și știutori înaintea lor înșiși” [*Is 5, 12*]. Căci iau ca mărturisite cele negrăite nicicând de creștini ortodocși și folosindu-se de raționamente false demască Biserica. Și de la ei se adună insulte și calomnie și, pe lângă acestea, și lipsă de cinstire a lui Dumnezeu. Căci cele pe care Diodor, Teodor al Mopsuestiei și Nestorie, Eutyches, Dioscor și Sever le-au asumat lătrând împotriva adevărului, ei le atribuie Bisericii catholice. Și amestecând răul cu rău, o leagă de aceste rele-cinstiri de Dumnezeu eretice, având vorbe pline de stupiditate și prostie; și ca niște cârciumari amestecă vinul cu apă, cuvântul adevărat cu cel distorsionat, și cu fiere amară [*cf. Is 1, 22*]. Fiindcă, așa cum spuneam mai sus, erezia lui Dioscor și Eutyches e contrară celei a lui Nestorie și nu e posibil ca într-o singură opinie și mărturisire să existe erezii contrare, așa cum e imposibil să vedem alb și negru, cald și rece într-un singur subiect și în același timp, căci nici în zăpadă nu se găsește niciodată caldul, nici în foc recele. Vom spune însă mai clar nebunia și prostia lor. Cei rezezi la acuzații spun că icoana și prototipul sunt identice, și de aceea îi duc în contopiri și divizări pe cei care pictează relatările evanghelice. Căci atunci când eutihienii, adică adepții unei naturi unice în unirea lui Hristos potrivit ipostasei, dogma-

tizează plecând de aici și o contopire, abaterea lor de la adevăr nu e altceva decât că definesc ca identice ipostasa și natură, pe care noi, fiii Bisericii catholice, le știm altceva și altceva — căci ipostasă/subzistență spunem că e o ființă/substanță cu proprietăți, și derivă de la faptul de a subzista, iar natură o realitate de sine existentă care n-are nevoie de altceva pentru constituire și derivă de la faptul de a fi născută. În același mod și aceștia spun că icoana lui Hristos și Hristos Însuși nu diferă cu nimic potrivit ființei; căci dacă ar fi cunoscut diferența, n-ar mai fi grăit monstruozițiile acestor glăsuiri găunoase. Fiindcă este limpede pentru toți că altceva e icoana, și altceva prototipul: acesta e însuflețit, iar aceea neînsuflețită. Și pentru că au aiurat că în icoană e cocircumscrisă natura divină, ieșind din rațiunea dreaptă au fost predați unei minți neprobate [cf. Rm 1, 28]. Căci Petru și Pavel se văd zugrăviți, dar sufletele lor nu sunt prezente în icoane, întrucât nici dacă e prezent însuși trupul lui Pavel, nimeni nu vede sufletul său. Și chiar dacă acesta nu se vede, cine din cei care urmează adevărul spune că trupul lui Petru e separat de sufletul lui chiar și numai mental⁴⁶? Cu cât mai mult natura necircumscriptibilă a lui Dumnezeu Cuvântul de trupul circumscris asumat de El. Fiindcă nici atunci când a ostenit de călătorie și a cerut să bea de la femeia samariteană [In 4, 67] și era lovit de iudei cu pietre [cf. In 10, 31-33], nu natura divină a obosit sau a fost lovită cu pietre — departe să fie această rea-grăire! Zădărnicia mult trâmbițată a acuzatorilor creștinilor a introdus aceste răsuceli încâlcite vrând să scuipe pe zugrăvelile icoanelor și, legând nelegiuire peste nelegiuire, au aiurit adăugarea unei a patra persoane în Sfânta Treime. Noi însă, născuți copii adevărați în Biserica catholică, primind toate cele ale economiei Domnului nostru Iisus Hristos și având repulsie de Arie, Nestorie, Apolinarie și ucenicii lor Eutyches și Dioscor, primim veneratele icoane, cunoscându-le a fi nimic altceva decât icoane, întrucât au doar numele prototipului, nu ființa lui. Dar umblând lateral ca un crab, sunt duși spre o altă cale zicând:

Grigorie episcopul a citit:

„Să se bucure și să se veselească și să îndrăznească cei care fac, iubesc și venerează cu suflet foarte sincer adevărata icoană a lui Hristos și o aduc ofrandă spre mântuirea sufletului și a trupului: cea pe care Însuși Inițiatorul în cele sfinte și Dumnezeu, luând de la noi întreaga noastră frământătură, a predat-o celor inițiați de El în vremea pătimirii Sale mântuitoare ca întipărire și aducere-aminte foarte clară a Lui; căci mergând El de bunăvoie la

⁴⁶ Kat' epinoian.

cântata și de viață făcătoarea Sa moarte, «luând pâinea, a binecuvântat și mulțumind a frânt și a dat-o zicând: Luați, mâncați spre lăsarea păcatelor. Acesta este Trupul Meu. Asemenea și dând paharul a zis: Acesta este Sângele Meu. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea», nu altă înfățișare fiind aleasă de El din pământul care e sub cer ca întipărire care poate să înfățișeze în icoană întruparea Sa. Iată deci icoana de viață făcătorului Său trup cea făcută cu cinste și în chip cinstit! Căci ce anume a urzit în aceasta atotînțeleptul Dumnezeu? Nu altceva decât să ne arate în mod arătat nouă oamenilor taina economiei Sale: că așa cum ceea ce a luat de la noi e doar o materie a ființei omenești desăvârșită în toate, neconturând o persoană de sine consistentă, ca să intervină adăugarea unei persoane în dumnezeire, tot așa a poruncit să fie oferită această icoană, o materie excepțională, adică ființa pâinii, care nu figurează o formă de om, ca să nu fie introdusă pe furiș o idolatrie. Așadar, așa cum trupul natural al lui Hristos este sfânt ca îndumnezeit, tot așa este evident că și acela [euharistic] prin instituire⁴⁷, adică sfânta lui icoană [euharistică], e sfânt ca îndumnezeit printr-o sfințire. Fiindcă, așa cum spuneam, acest lucru l-a realizat Stăpânul Hristos, ca așa cum trupul pe care l-a luat l-a îndumnezeit printr-o sfințire naturală plecând de la însăși unirea cu El, în chip asemănător a binevoit și ca pâinea euharistiei, ca icoană nemincinoasă a trupului Său natural, să devină prin venirea Sfântului Duh trup dumnezeiesc sfințit prin mijlocirea preotului care face Jertfa [euharistică] printr-un transfer din ceea ce este comun în ce este sfânt. Prin urmare, trupul natural al Domnului însuflețit și inteligent a fost uns de Duhul Sfânt [cf. *FAp* 10, 38] cu dumnezeirea Lui; la fel și de Dumnezeu predata icoană a trupului Său, dumnezeiasca Pâine, a fost umplută de Duh Sfânt împreună cu paharul Sângelui de viață purtător al coastei Sale. Prin urmare, ea s-a dovedit o icoană nemincinoasă a economiei în trup a lui Hristos Dumnezeu nostru, cum s-a spus mai sus, una pe care Însuși adevăratul Plămăditor al naturii noastre ne-a predat-o cu propriul glas.”

Epifanie diaconul a citit:

Se vede cum după ce s-a abătut o dată de la adevăr, orice argument avansat e purtat de consecințele rătăcirii lui în absurdități multe și primejdi-

⁴⁷ *Thesei*, „prin instituire/adoptare”, opus lui *physei*, „prin natură”.

oase. Ceea ce au pățit și acești introducători ai inovației. Căci abătându-se de la adevăr din pricina facerii de icoane, au fost trași în jos spre o altă ultimă nebunie, întrucât au pronunțat aceste dogme străine și uimitoare ca pe niște oracole dintr-un trepied delfic. Să audă însă cuvântul autorului *Proverbelor*: „Laț tare pentru bărbat sunt buzele lui și va fi plin de vorbele gurii lui [Pr 6, 2]. Fiindcă au îngrămădit lemne, iarbă și trestie [cf. 1 Co 3, 12], al căror sfârșit e în ardere [Evr 6, 8].” Pentru că nici una din trâmbițele Duhului, apostolii, sau din cântații noștri părinți n-a spus vreodată despre Jertfa noastră fără sânge, spre pomenirea pătimirii lui Hristos Dumnezeuul nostru și a întregii Sale economii, că e o icoană a Trupului Său; căci nu de la Domnul au primit să spună ori să mărturisească așa. Să-L audă pe Cel care în evangheliile spune: „Dacă nu veți mânca carnea Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți intra în Împărăția cerurilor” [In 6, 53 și Mt 18, 3] și: „Cine mănca trupul și bea sângele Meu, rămâne în Mine și Eu în el” [In 6, 56] și: „Luând pâine și mulțumind a frânt și a dat ucenicilor Lui și a zis: Luați, mâncați! Acesta este Trupul Meu! Și luând paharul și mulțumind li l-a dat zicând: Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ vărsat pentru mulți spre lăsarea păcatelor” [Mt 26, 26–28]. Și n-a zis: „Luați, mâncați icoana Trupului Meu!” Dar și Pavel dumnezeiescul apostol adăpat de dumnezeieștile glăsuiri ale Domnului a zis: „Eu am primit de la Domnul ceea ce v-am predat vouă: că în noaptea în care a fost predat a luat pâine și mulțumind a frânt și a zis: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu frânt pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea! La fel și paharul după ce a cinat zicând: Acest pahar e Legământul cel Nou în Sângele Meu! Aceasta să faceți ori de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea. Căci ori de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți, până ce va veni” [1 Co 11, 23–26]. Prin urmare, s-a dovedit în mod limpede că nicăieri nici Domnul, nici apostolii sau părinții n-au numit „icoană” Jertfa fără sânge adusă prin preot, ci Însuși Trupul și Sângele Lui. Iar înainte de săvârșirea sfințirii unora dintre sfinții părinți li s-a părut că e bine-cinstitor de Dumnezeu ca ele să fie numite „antitipuri”⁴⁸; între care e Eustatie [al Antiohiei]⁴⁹, statornicul apărător al credinței orthodoxe și desființător al relei demonizări ariene, și Vasile [cel Mare] surpătorul acelorași superstiții, care a învățat lumea de sub cer baza netedă a dogmelor drepte. Căci grăind din Unul și Același Duh, tâlcuind zicerea lui Solomon din *Proverbe*: „Mâncați pâinea mea și beți vinul pe care

⁴⁸ *Antitypa*, replici, copii, reproduceri create prin întâipărire.

⁴⁹ Sfântul Eustatie, episcop al Antiohiei între anii 324 și 327, participant la Sinodul I Ecumenic de la Niceea, mărturisitor depus și exilat de adversarii Sinodului.

vi l-am amestecat” [Pr 9, 5], unul spune acestea: „Prin «vin» și «sânge» [Solomon] propovăduiește «antitipurile» membrilor lui Hristos”⁵⁰; iar scoțând apă din același izvor, cum știi toți cei inițiați în preoție, în rugăciunea dumnezeieștii anaforale, celălalt spune așa: „Îndrăznind ne apropiem de sfântul jertfelnic și punând înaintea «antitipurile» sfântului Trup și Sânge ale Hristosului Tău, Ție îți cerem și ne rugăm”⁵¹, iar ceea ce adaugă în continuare face mai clară gândirea părintelui, pentru că înainte de a fi sfințite ele sunt numite antitipuri, iar după sfințire sunt numite și crezute în sens propriu Trup și Sânge ale Domnului. Vitejii aceștia însă, vrând să facă să dispară vederea veneratelor icoane, au introdus o altă icoană, care nu e icoană, ci trup și sânge; și ținute de răutate și viclenie, răătăciți de un sofism fals, au spus că această dumnezeiască oferire e făcută printr-o instituire. Și așa cum a spune asta e o nebunie limpede, tot așa și a spune că trupul și sângele Domnului sunt o icoană are o egală nebunie și mai mult decât lipsă de învățătură, are lipsă de cinstire a lui Dumnezeu. După care, lăsând minciuna, se ating puțin de adevăr spunând că se face un trup dumnezeiesc. Dar dacă e o icoană a trupului, nu mai e posibil să fie însuși trupul dumnezeiesc. Prin urmare, celor ce sunt purtați încoace și încolo și cele răspândite de ei rămân cu totul instabile. Căci așa cum un ochi tulburat nu mai vede corect, tot așa și cei care și-au tulburat mintea cu confuzia gândurilor rele, pătesc același lucru ca și nebunii, imaginându-și altele în locul altora, numind jertfa spirituală⁵² a sfântului Trup al lui Hristos când icoană, când trup prin instituire. Au pățit însă asta, cum am spus mai sus, vrând să facă să dispară din biserică vederea zugrăvirilor icoanelor, bucurându-se de distorsiunea predaniilor bisericesti.

<Al patrulea tom>

Epifanie diaconul a citit:

Și ținute de aceleași rele grăiri își pun din nou în mișcare limbile spre insultă ascuțindu-le împotriva sfintei Biserici a lui Dumnezeu, și spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Dar reaua numire a celor fals numite icoane nu-și are existența din predania lui Hristos, a apostolilor sau părinților, și ele n-au nici o rugăciune care să o sfințească, pentru ca să fie transferată în ce este sfânt din ce este comun, ci ea rămâne comună și lipsită de cinste cum a realizat-o pictorul.”

⁵⁰ Pasaj dintr-o scriere necunoscută a sfântului Eustatie al Antiohiei.

⁵¹ Începutul epiclezei anaforalei sfântului Vasile cel Mare.

⁵² *Noeran*.

Epifanie diaconul a citit:

Având limbă grăitoare de lucruri mari, înmulțesc răul cu adaosuri fără frică de Dumnezeu și, urzind cu cutezanță nestăvilită lucruri goale, au declarat icoanele cu numele lui Hristos icoane fals numite așa. Dacă ar fi cutezat să spună asta despre icoanele împăraților, ar fi suferit poate pedeapsa cu moartea. O vor păți și primi însă când se va face răsplătirea cuvintelor și faptelor. Împreună cu multe din cele predate nouă în chip nescris, facerea icoanelor s-a lățit în Biserică începând de la propovăduirea apostolilor și o arată istoria despre femeia cu scurgere de sânge atestată de diferiți istorici care spun că, înălțând ea o statuie a Domnului cu ea atingând ciucurii hainei statuii, cum povestește sfânta Evanghelie [Mt 9, 20-22] că a dobândit vindecarea, între ea și imaginea Domnului a crescut o plantă în jurul piciorului statuii, tămăduitoare de orice boală. Dar cei mai mulți din sfinții noștri părinți ne-au predat și în scris că ele au drept de cetățenie între creștini. Vasile cel Mare, a cărui învățătură răsună în toate marginile lumii, face mențiune de ele în diferite cuvântări ale lui; Grigorie, fratele lui și după trup și după duh, întâi-stătătorul Nyssei, în cuvântarea lui la Avraam și Grigorie, cu supranumele teologhisirii, în poemele scrise de el între care se găsește și cel cu titlul „Despre virtute”; Ioan, cu gura mai de preț decât aurul, în Cuvântarea sa funebră la Meletie, episcopul Antiohiei, și în Cuvântarea cu titlul „Că Unul e Legiuitorul Vechiului și Noului Testament”; Chiril, surpătorul lui Nestorie, în scrisoarea lui către Acaciu al Skythopolisului; Anastasie al Orașului lui Dumnezeu [Antiohia], Sofronios și Maxim.⁵³ Și de cei să-i amintim pe toți pe nume? Toți sfinții noștri părinți au primit facerea icoanelor. Și aceștia grăiesc minciuni când spun că nu e o predanie a părinților. Ba da, și e foarte verosimil că, dacă n-ar fi predat să se citească evanghelia, n-ar fi predat nici să se întipărească icoane; dar dacă au făcut primul lucru, l-au făcut și pe celălalt. Fiindcă întipărirea prin pictură urmează povestirii evangheliei, iar aceasta explicării prin pictură, și amândouă sunt frumoase și cinstite, întrucât cele care se arată unele pe altele au în chip neîndoielnic și reflecțiile reciproce. Căci dacă am spus: „soarele e deasupra pământului”, negreșit este zi, și dacă am spus că „este zi”, negreșit soarele e deasupra pământului. Așa și aici: dacă am văzut în icoană îngerul aducând vestea bună Fecioarei, negreșit trebuie să venim la aducerea-aminte de povestea evangheliei: „Fost-a trimis îngerul Gabriel de Dumnezeu la o fecioară și intrând i-a zis: Bucură-te, cea plină de har! Domnul este cu tine! Binecuvântată ești tu între femei!” [Lc 1, 26-28]. Prin urmare, auzind evanghelia

⁵³ Cf. pasajele citite mai sus în sesiunea a patra.

ne aducem aminte de taina anunțată de înger Fecioarei și privind în icoană înțelegem și mai limpede lucrul realizat. Ei însă s-au abătut iarăși pe altă cale a lipsei de învățătură, zicând:

Grigorie episcopul a citit:

„Și n-au nici rugăciune de sfințire, pentru ca să fie transferată în ce este sfânt din ce este comun, ci rămâne comună și lipsită de cinste cum a realizat-o zugravul.”

Epifanie diaconul a citit:

Ascultat să fie adevărul: multe din cele consacrate la noi nu primesc o rugăciune sfântă, fiind pline de sfințire și de har de la sine prin însuși numele lor, de aceea le cinstim și arătăm ca venerabile. Însăși întipărirea de viață făcătoare Crucii făcută fără rugăciune sfântă e venerată de noi și ne mulțumim să luăm sfințire prin întipărirea ei și prin închinarea la ea făcută de noi, prin însemnarea ei pe frunte și prin pecetluirea făcută în aer cu degetul nădăjduim să alungăm pe demoni. La fel și în cazul icoanei, prin însemnarea numelui suntem ridicați la cinstirea prototipului și, sărutând-o și închinându-ne ei cu cinstire, avem parte de sfințire, pentru că și având noi diferite vase sfinte le sărutăm și îmbrățișăm și nădăjduim să luăm de la ele o sfințire. Fie să flecărească atunci că și crucea și sfintele vase sunt comune și de necinste, pentru că le-au realizat dulgherul, pictorul și țesătorul, pentru că nici ele nu au o rugăciune sfântă, fie să primească drept sacre și sfinte și sfintele icoane. Vrând să sădească însă și alte semințe de neghine, mai grăiesc dintr-un duh pitonicesc [cf. *FAP* 16, 16] și că:

Grigorie episcopul a citit:

„Iar dacă unii din cei ținuți în această rătăcire ar spune că în chip corect și bine-cinstitor de Dumnezeu au fost spuse de noi cele zise cu privire la răsturnarea așa-zisei icoane a lui Hristos din pricina indivizibilității și necontopirii celor două naturi reunite în unica Lui subzistență/ipostasă, dar sunt nedumeriți din ce pricină facem interdicția de a se face icoanele preacuratei și preaslăvitei în sens propriu Născătoare de Dumnezeu, ale profeților, apostolilor și martirilor, care sunt simpli oameni și nu sunt din două naturi, din divinitate”,

Epifanie diaconul a citit:

Nimeni din cei crescuți în Biserica catholică n-ar putea gândi sau spune că au judecat în chip corect și bine-cinstitor de Dumnezeu în cazul acestei inovații, ci pe cei care au gândit așa i-au aruncat anatemei toți arhieriei și

iereii⁵⁴ răsăritului și apusului, nordului și sudului. Dar au dus în rătăcire o mică parte din eparhiile de aici și le-au tăiat de întreg corpul Bisericii, fie ignorând, fie disprețuind glăsuirea Domnului care spune: „Celui care va scandaliza pe unul dintre cei mici aceștia, îi e mai de folos să i se atârne o piatră de moară în jurul gâtului și să fie aruncat în mare” [Mt 18, 6]. Și, nesfiindu-se de El ca unii care au lătrat la icoana Lui, nu-i respectă nici pe sfinții Lui. Ci își pun în mișcare limbile și împotriva lor zicând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„... acestora trebuie să li se spună că, fiind răsturnată prima, nu mai e nevoie nici de ele.”

Epifanie diaconul a citit:

Nici mai întâi n-au făcut o răsturnare în mod evanghelic, apostolic, scripturistic, patristic, demonstrativ sau, simplu spus, în chip bine-cinstitor de Dumnezeu, ci s-au opus Bisericii catholice grăind ca din pântecul lor [cf. Is 8, 19], nici în cazul icoanelor preacuratei stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu sau ale sfinților n-au un motiv adevărat sau bine-cinstitor de Dumnezeu să li se opună, cum am demonstrat dându-ne cuvânt Dumnezeu. Căci, scoțând din sfinții părinți, am spus mai înainte că cinstirea icoanei trece la prototipul ei⁵⁵ și cine vede icoana împăratului îl vede pe împărat. Deci cine se închină icoanei se închină în ea împăratului, fiindcă icoana e forma și înfățișarea lui⁵⁶. Și așa cum cine ultragiază icoana împăratului suportă cu dreptate pedeapsa, ca unul care prin aceasta l-a necinstit pe împăratul, măcar că icoana nu e nimic altceva decât lemn și culori amestecate cu ceară, în același mod și cel care necinstește întipărirea cuiva raportează insulta la însuși cel a cărui întipărire este. Dar și însăși natura lucrurilor învață că atunci când este necinstită icoana, negreșit este necinstit și prototipul ei. Acest lucru îl știu toți oamenii și ei îi cunosc pe aceștia că s-au răzvrătit împotriva părinților și se opun predaniei Bisericii catholice și nu urmează naturii lucrurilor. Și având iarăși limba plină de minciună spun că

Grigorie episcopul a citit:

„Vom spune totuși și cele privitoare la răsturnarea acestora. Dat fiind că Biserica noastră catholică a creștinilor e la mijloc între iudaism și păgânism/elenism, nu participă la ritul obișnuit

⁵⁴ Patriarhii și episcopii.

⁵⁵ Cf. mai sus Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* 18.

⁵⁶ *Hē morphē kai to eidos ekeinou.*

al niciuneia, ci umblă pe cărarea nouă a unei bune-cinstiri și inițieri în taine predate de Dumnezeu; neprimind jertfele sângeroase și arderile de tot ale iudaismului și având repulsie și de facerea de idoli și slujba adusă idolilor ale păgânismului/elenismului, care a devenit inițiatorul și inventatorul acestei respingătoare arte. Căci neavând nădejdea unei învieri, și-a confecționat o jucărie demnă de el însuși, ca să înfățișeze prin această glumă pe cel neprezent ca prezent. Deci dacă în ea [Biserică] nu e nimic din aceste lucruri străine, atunci trebuie scos afară din Biserică și Hristos ca un lucru străin și această invenție a unor bărbați cu gândire demonică.”

Epifanie diaconul a citit:

Litera fără de măsură vulgarei exprimări și plină ochi de flecăreli obositoare e ceva extrem de crunt și cu totul ridicol. Căci după ce înainte au fost duși în prăpăstii și râpe prin micile lor tratate, acum s-au aruncat pe ei înșiși în fundul iadului [cf. *Ps* 26, 12], declarând că Biserica creștinilor e la mijloc între păgâni și iudaism, după care, ciocnindu-se iarăși cu ei înșiși, spun că nu participă la ritul obișnuit al nici unuia dintre ele. Prin urmare, fie mint și acolo, fie nu spun adevărul nici aici, ci spunând adevărul se mint pe ei înșiși; căci minciuna se opune nu numai adevărului, ci și ei înseși, cum spunea și sfântul cântăreț David: „Nedreptatea a mințit sieși” [*Ps* 26, 12; *Rm* 10, 18]. Vasile [cel Mare], întâi-stătătorul Cezareii [Capadociei], al cărui sunet a ieșit în tot pământul [cf. *Ps* 18, 5; *Rm* 10, 18], spune în prologul Cuvântului său împotriva lui Sabelie așa: „Iudaismul combate păgânismul și amândouă creștinismul.”⁵⁷ Ei însă, părându-li-se că sunt superînțelepți față de părinți, au declarat credința creștinilor aflată la mijloc între aceste două poziții opuse; fiindcă iudaismul a introdus o sărăcie a dumnezeirii, iar politeismul o mulțime de divinități. Căci, interzicându-le pe amândouă, Grigorie cel cu supranumele teologhisirii spune așa: „Iar când spun Dumnezeu, spun Tată, Fiu și Duh Sfânt, dumnezeirea nefiind nici revărsată dincolo de acestea, ca să nu introducem un popor de zei, nici mărginită înăuntrul Lor, ca să nu fim condamnați pentru sărăcirea dumnezeirii, fie iudaizând în pricina unicei obârșii, fie păgânizând din pricina abundenței, fiindcă răul e asemănător în amândouă acestea, chiar dacă e găsit în forme opuse.”⁵⁸ Și cele ale Vechiului Legământ, de care a avut parte poporul israelit au fost o predanie a lui Dumnezeu, dar cele ale păgânilor

⁵⁷ PG 31, 600B.

⁵⁸ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 38 (la Teofanii), 8 și *Cuvântarea* 45 (la Paște), 4; PG 36, 320B și 628C.

una a demonilor. Prin urmare, și aici împreună cu poruncile predate de Dumnezeu au amestecat și numărat cele ale demonilor, pentru că au declarat icoana Domnului idol asemănător imaginilor demonilor. Îi acuză deci și pe Abel, și pe Noe, și pe Avraam din pricina jertfelor de animale aduse și de ei, și pe Moise, pe Samuel și pe David și pe ceilalți patriarhi, pentru că și ei au jertfit lui Dumnezeu jertfe străine și păgânești, măcar că Scriptura dă mărturie pentru jertfa lor zicând: „Și a mirosit Domnul miros de bună-mireasmă” [Fc 8, 21]. O, de-ar fi cunoscut adevărul că acestea dedicate Lui au fost primite de El — căci scris este: „Au adus jertfe Domnului Dumnezeu” [Ieș 8, 22] —, iar cele aduse demonilor erau respingătoare și detestate — căci spune Scriptura: „Au adus jertfe demonilor, nu lui Dumnezeu” [Dt 32, 17]. Așadar, de la noi și prin noi este binele și opusul lui, iar nu în materiile aflate la bază. „Căci ce este un idol?” zice apostolul „sau ce este un lucru jertfit idolilor decât cele pe care neamurile păgâne le jertfesc și le jertfesc demonilor, nu lui Dumnezeu” [1 Co 10, 19–20]. Greșind însă foarte mult și plâsmuind insulte și minciuni, reflectează și adaugă unele ca acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Să înceteze deci orice gură care grăiește nedreptăți [cf. Is 9, 16] și insulte împotriva acestui aviz și vot primit de Dumnezeu. Căci sfinții care au bine-plăcut lui Dumnezeu și au fost cinstiți de El cu demnitatea sfințeniei sunt vii pururea pentru Dumnezeu [cf. Rm 14, 8], chiar dacă s-au mutat de aici. Iar acela care gândește să-i înfățișeze printr-o artă/tehnica moartă și urâtă, care nici-când n-a fost vie, ci a fost inventată ca o zădărnice de păgânii potrivnici, e dovedit blasfemiator.”

Epifanie diaconul a citit:

Pentru cele zise de ei acum se dovedesc pe ei înșiși străini și înstrăinați de pacea lui Dumnezeu, pe care Domnul nostru a lăsat-o celor ce au crezut cu adevărat și fără vicleșug în El zicând: „Pacea mea o dau vouă, pacea Mea o las vouă” [In 14, 27]. Căci cum va fi pace, dacă Biserica catholică, care ține și e întărită de predaniile ei, se ridică împotriva avizului și votului lor? Întrucât cei puși în mișcare de un zel dumnezeiesc sunt întotdeauna de acord cu părinții și predania legilor bisericesti, iar cei opuși lor fug ca niște dușmani. Pe aceștia deci, adevărații închinători, cei care slujesc lui Dumnezeu în Duh și Adevăr [cf. In 4, 23] și au picturile icoanelor doar ca explicare și aducere-aminte și le îmbrățișează și sărută, îmbrăcând împotriva neprimutului de Dumnezeu lor aviz și vot platoșa adevărului [cf. Ef 6, 14], i-au străpuns cu lancea Duhului ca pe unii care se taie pe ei înșiși de

întreg corpul Bisericii. Căci sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu în veac, lăsându-ne spre folosul și mântuirea noastră viețile lor scrise, au predat ca în Biserica catholică cele făptuite de ei să fie și printr-o explicare picturală spre aducerea-aminte a minții noastre și ridicare spre viețuirea lor. Fiindcă și sfântul Vasile în cuvântul său de laudă la sfinții Patruzeci de Martiri spune așa:

„Hai deci ca, aducându-i în mijloc spre aducere-aminte, să facem comun celor prezenți folosul care vine de la ei, arătând înaintea tuturor ca într-o icoană isprăvile bărbaților! Căci de multe ori atât scriitori, cât și pictori însemnează vitejiile unor războaie, unii împodobindu-le cu cuvântul, iar ceilalți trasându-le în tablouri, și amândoi îi scoală spre vitejie pe mulți. Pentru că acelea pe care cuvântul mărturisirii le înfățișează prin auzire, acestea pictura le arată tăcând prin imitare.”⁵⁹

Amestecând însă elogiile lor cu viclenie, ei spun acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Cum îndrăznesc însă ei să picteze cu arta vulgară a păgânilor pe atotlăudata Mamă a lui Dumnezeu, pe care a umbrît-o [cf. *Lc* 1, 35] plinătatea dumnezeirii [cf. *Col* 2, 9], prin care ne-a strălucit Lumina neapropiată [cf. *1 Tim* 6, 16], pe cea mai înaltă decât cerurile și mai sfântă decât heruvimii? Sau pe cei care vor împărăți împreună cu Hristos [cf. *2 Tim* 2, 12] și vor șede pe tronuri împreună cu El să judece lumea [cf. *1 Co* 6, 2] și vor fi copărtași la forma slavei Lui [cf. *Flp* 3, 21], ei, de care, cum spune Scriptura, lumea nu era vrednică [cf. *Evr* 11, 38], cum nu se rușinează să-i picteze cu arta păgânului? Fiindcă nu e permis creștinilor care au nădejdea învierii să se folosească de obiceiurile neamurilor păgâne care slujesc demonilor și să-i insulte într-o materie lipsită de slavă și moartă pe sfinții care vor străluci într-o astfel de slavă. Pentru că noi nu vom primi de la străini dovezile credinței noastre, căci Iisus i-a certat pe demoni chiar și atunci când spuneau că e Dumnezeu [cf. *Mc* 1, 24–25], socotind un lucru nedemn să primească mărturie de la niște demoni.”

Epifanie diaconul a citit:

După ce au început cu elogiile vor să-i prindă pe cei mai simpli spre gândirea lor zadarnică. Dar cei care au șiretenia șarpelui — nu și vicleșugul lui — și nevinovăția porumbelului [cf. *Mt* 10, 16] știu ca pe preacurata și prea-

⁵⁹ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 508C–509A.

nepătata și cu adevărat și în sens propriu Născătoare de Dumnezeu și pe sfinți atât să-i cinstească prin cuvinte și elogii, precum și să aducă în memorie virtuțile lor prin cărți istorice, cât și să facă cunoscute luptele și vitejiile lor prin pictarea de icoane; știu atât să-i mărească cu cele mai multe cinstiri și să-i cunoască potrivit dumnezeiescului apostol desfăcuți de aici și fiind împreună cu Hristos [cf. *Flp* 1, 23] și intervenind ca niște soli pentru noi, cât și să-și aducă credința sinceră și curată și slujba cultică în Duh și Adevăr [cf. *In* 4, 23] doar lui Dumnezeu, iar nu oricăror creaturi de sub cer. De ce însă luând ca lucru de rușine materia vor să facă rău și adevărul? Trebuia mai degrabă să fugă de ce e mai rău și să aleagă ce e mai bun și să-și aducă aminte de sfintele jertfe din vechime lăudate de Scriptură când erau aduse lui Dumnezeu, dar când erau aduse demonilor, chiar dacă materia era aceeași, erau pline de orice întinare. Privind însă numai la ce stă la bază ca substrat, acuză Biserica spunând că are simbolurile unor plăsmuiri păgâne. Fiind folositoare la lucruri diferite și opuse, materia e făcută rea și arătată ca un lucru de rușine; dar din această cauză nu trebuie trecut cu vederea folosul ei. Căci cu această gândire și această accepțiune vor dispărea și toate cele consacrate potrivit lor lui Dumnezeu, adică sfintele veșminte și sfintele vase. Căci cei care gândesc cele ale păgânilor și-au confecționat din aur și argint idoli și au adus libații din vin, iar aceia dintre evrei care au căzut în idolatrie au adus turte din făină oștirii cerului [cf. *Ir* 7, 18; 51, 19]. Le mai lipsește deci să învinuiască Biserica catholică pentru că în cărțile istorice păgânii își elogiază zeii și demonii. Și nu vom elogia și noi ca păgânii nici pe Dumnezeu Cel peste toate [cf. *Rm* 9, 5], nici pe sfinții Lui, pentru că primim dovezile de la alții? O, ce aberație și ce nebunie! Căci, fiind oameni cu simțuri ne folosim de lucruri simțite pentru recunoașterea și aducerea-aminte a oricărei predanii dumnezeiești și bine-cinstitoare de Dumnezeu. După care distorsionând ca niște falsificatori ai adevărului și căile și gândurile Domnului, zic:

Grigorie episcopul a citit:

„Pe lângă această hotărâre⁶⁰ a noastră atent cercetată și reflectată, vom aduce și din de Dumnezeu insuflata Scriptură și aprobații noștri părinți mărturii clare în acord cu noi și întărind acest bine-cinstitor de Dumnezeu scop al nostru. Cine are experiența lor nu le va contrazice, iar cine nu le cunoaște să le învețe și să le țină ca fiind ale lui Dumnezeu. Și mai întâi cuvântul din de Domnul rostita glăsuire care spune: «Duh este Dumnezeu și cei

⁶⁰ Dogma.

care se închină Lui trebuie să l se închine în duh și adevăr» [In 4, 24], și iarăși: «Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată» [In 1, 18] și: «Nici un glas al Lui n-ați auzit, nici o înfățișare a Lui n-ați văzut» [In 5, 37], și care-i fericește pe «cei care n-au văzut și au crezut» [In 20, 29].”

Epifanie diaconul a citit:

Când unii încearcă să distorsioneze dogmele drepte potrivit cu ce le pare lor, nimeni să nu se mire dacă se folosesc de cuvintele scripturistice, fiindcă și toți ereziarhii din de Dumnezeu insuflata Scriptură își culeg punctele de plecare ale rătăcirii lor falsificând cu relele lor înțelegeri cele spuse corect prin Duhul Sfânt. Acest lucru l-a strigat dinainte Petru, trâmbița din fruntea apostolilor, zicând: „Pe care cei lipsiți de învățătură și de sprijin le strâmbă potrivit poftelor lor” [2 Ptr 3, 16]. Fiindcă propriu ereticilor e să strâmbă potrivit poftelor lor cunoașterea dogmelor dumnezeiești și adevărate. Fiindcă în general, atunci când sfinții părinți iau acel: „Domnul m-a zidit început al căilor Lui spre lucrurile Lui” [Pr 8, 22] cu referire la economia în trup a lui Hristos, Arie și Eunomiu și cei din jurul lui l-au luat cu referire la nașterea Sa dumnezeiască de sus și plecând de aici au deviat de la dreapta cunoaștere. Și Apolinarie, înțelegând în chip rău acel „Nimeni nu s-a urcat în cer decât cel ce s-a coborât din cer, Fiul Omului” [In 3, 13] îl întoarce în absurditate zicând că Dumnezeu Cuvântul S-a coborât cu trupul acela, pe care avându-l în ceruri, era înainte de veci și venit la ființă împreună cu Acesta și, punând înainte și el o zicere a apostolului, care zice: „Omul al doilea e Domnul din cer” [1 Co 15, 47], s-a înșelat în ceea ce i s-a părut. Și nu e nimic de mirare dacă și ereticii acestei noi răutăți ne pun înainte ideile lor plecând de la dumnezeiasca Scriptură, fiindcă și-au luat punctele de plecare de la acești dascăli ai lor. Pentru că au schimbat glăsurile zise cu referire la dumnezeirea nevăzută și de necuprins aplicându-le la economia în trup a Domnului nostru Iisus Hristos, Unul din Treime. Căci cine din cei care gândesc bine nu știe că acel „pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată” [In 1, 18] e scris cu referire la natura Lui divină, și dacă ar înțelege cineva acel „nici un glas al Lui n-ați auzit, nici o înfățișare a Lui n-ați văzut” [In 5, 37], dacă l-ar înțelege cineva cu referire la umanitatea Lui, ar răsturna întreaga Evanghelie? Căci unde vom pune atunci acel: „Zis-a Domnul ucenicilor Lui” [Mt 16, 24] și: „Zis-a Domnul iudeilor care veniseră la El” [In 8, 31] și „Zis-a Domnul: Vai vouă, cărturari și farisei” [Mt 23, 13], sau, iarăși, cum vom înțelege acel „Deschizându-și gura Sa îi învăța” [Mt 5, 2]? Evident că acestea se referă la umanitatea Lui, iar acel „nici un glas al Lui n-ați auzit, nici o înfățișare a

Lui n-ați văzut” la ființa Lui divină. Căci întrucât Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om desăvârșit, cum am spus mai sus, am auzit și glasul Lui și am văzut înfățișarea Lui, chiar și după învierea Lui; fiindcă a fost pipăit [cf. Lc 24, 39] și arătându-Se ucenicilor le-a grăit cele despre Împărăția lui Dumnezeu [cf. FAp 1, 3].

După care și slujba dumnezeiască și închinarea⁶¹, pe care creștinii o au în ei înșiși cu o credință adevărată și sinceră, ei au asimilat-o închinării relaționale și de cinstire⁶²; fiindcă distorsiunea lor stă în aceste două lucruri, din care pricină se numesc și acuzatori ai creștinilor. Pentru că spun că închinarea și slujba cultică cuvenite lui Dumnezeu, creștinii le aduc veneratelor icoane și circumscriu astfel natura divină de necircumscriș. O, ce deturnare și prostie, și dacă mai urmează altceva acestora! Fiindcă acest raționament n-are loc, ci e plin de defăimare și calomnie. Căci creștinii nici n-au atribuit închinarea în duh și adevăr [cf. In 4, 23] icoanelor nici dumnezeieștii întipăriri a crucii, nici n-au făcut vreodată o icoană a naturii nevăzute și de necuprins, ci desenează și pictează cele ale economiei Lui omenești, întrucât „Cuvântul S-a făcut trup și S-a făcut carne și și-a pus cort între noi” [In 1, 14], și, cunoscând că „duh este Dumnezeu și cei care I se închină trebuie să se închine în Duh și Adevăr” [In 4, 24], aduc închinare potrivit credinței și slujbă cultică doar lui Dumnezeu Cel peste toate [cf. Rm 9, 5] și în Treime lăudat. Pentru că puși în mișcare de dor și afecțiune spre ridicarea către prototipuri sărutăm și ne închinăm cu cinstire dumnezeieștii întipăriri a crucii și veneratelor icoane. Prin urmare, grăirile lor ușurate cu totul zadarnice, goale și putrede se dovedesc contrare adevărului. Căci înțelegând în chip străin de bună-cinstirea lui Dumnezeu și cele următoare, spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Iar în Legea veche grăiește către Moise și către popor: «Să nu-ți faci idol, nici asemănare a orice altceva din câte sunt în cer sus și pe pământ jos» [Ieș 20, 4; Dt 5, 8], pentru că «în munte în mijlocul focului n-ați auzit glasul unor cuvinte și n-ați văzut o asemănare decât un glas» [Dt 4, 12].”

Epifanie diaconul a citit:

De aici își trag punctul de plecare al lipsei lor de cinstire a lui Dumnezeu, înspăimântându-i cu sofismele lor pe creștini ca pe niște copii că

⁶¹ *Theian latreian kai proskynēsin.*

⁶² *Tē schetikē kai timētikē proskynēsei.*

„dacă Îl ai pe Hristos sau pe sfinții Lui printr-o zugrăvire în icoană spre aducere-aminte, aluneci în idolatrie”. Și urzind toată răutatea în cele zise de ei mai sus, vitejii recurg la expresia „să nu-ți faci nici o asemănare”; și „ținând adevărul în nedreptate, căutându-și dreptatea lor” [Rm 1, 18; 10, 3], se educă pe ei înșiși spre lipsa de cinstire a lui Dumnezeu și fălindu-se cu inexistența minciunii s-au înstrăinat de adevăr. Căci transformând și transferând asupra dumnezeieștii cete a creștinilor glăsurile legiuite în vechime poporului lui Israel celor care slujiseră vițelului [de aur] și făcuseră experiența urâciunilor egiptenilor, dându-se în spectacol grăiesc monstruozi și sunt prinși în buzele gurii lor [cf. Pr 6, 2]. Erau datori să înțeleagă că, vrând Dumnezeu să-i ducă în pământul făgăduinței, din pricină că acolo locuiau neamuri care slujeau idolilor și se închinau demonilor, soarelui, lunii și stelelor și altor creaturi, dar și zburătoarelor, patru-pedelor și reptilelor, iar nu Dumnezeului viu și adevărat, de aceea le-a dat drept lege acel „să nu-ți faci idol, nici asemănare a oricui altceva din câte sunt în cer sus și pe pământ jos”, iar abătându-i de la idolatrie adaugă „să nu li te închini, nici să le aduci slujbe”. Dar când credinciosul Său slujitor, Moise, a făcut după porunca lui Dumnezeu Cortul Mărturie, arătând că toate slujesc Lui [cf. Ps 118, 91], a confecționat din aur heruvimi cu chip de om văzuți cu simțurile [cf. Ieș 25, 17–21], mulaje ale celor înțelese cu mintea, care umbreau capacul ispășirii, care-L prefigura pe Hristos, fiindcă El este ispășirea noastră, cum spune dumnezeiescul apostol [cf. 1 In 2, 2]. Prin urmare, prin două lucruri i-a adus la cunoașterea lui Dumnezeu: spunând, pe de-o parte, acel „Domnului Dumnezeului tău să I te închini și Lui singur să-I aduci slujbă”, iar, pe de altă parte, făcând heruvimi turnați din aur care umbreau locul ispășirii, adică i se închinau. Și atât prin vedere, cât și prin auzire, îi ridica la închinarea la Domnul Dumnezeu și la slujba cultică adusă numai Lui. Dar aceștia, având gândul plin de distorsiune, pun înaintea și această zicere apostolică:

Grigorie episcopul a citit:

„Și au schimbat slava Dumnezeului Celui nestricăcios într-o asemănare a unei icoane/imagini de om stricăcios și au venerat și au adus slujbă creaturii în locul Creatorului” [Rm 1, 23. 25]; și iarăși: „Chiar dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem, căci umblăm prin credință, nu prin vedere” [2 Co 5, 16. 7], și același spunea apodictic: „Prin urmare, credința e din auzire, iar auzirea printr-un cuvânt al lui Dumnezeu” [Rm 10, 17].

Epifanie diaconul a citit:

Se poate spune deschis că ei s-au asemănat neamurilor păgâne care au schimbat slava lui Dumnezeu și au adus slujbă creaturii împotriva Creatorului [Rm 1, 23], schimbând și distorsionând înțelesurile apostolice potrivit poftelor lor [2 Ptr 3, 3]. Fiindcă este evident pentru toți că spunând „au schimbat slava Dumnezeului nestricăcios într-o asemănare a unei icoane/imagini de om stricăcios” apostolul apare ridiculizându-i pe păgâni, căci adaugă: „și de zburătoare, patrupede și reptile”, chiar dacă aceștia au tăiat în secret întreaga frază, ca plecând de aici să-i înșele pe cei mai simpli că apostolul se întinde vorbind și despre picturile de icoane ale Bisericii. Deși cele adăugate fac limpede clarificarea, căci se face amintire de zburătoare, patrupede și reptile și că „au adus slujbă creaturii împotriva Creatorului”. Știu deci cei mai experimentați și în cărțile istorice că în vechime egiptenii venerau boi și alte patrupede și diferite păsări, muște, viespi și animale mai umile decât acestea, persanii soarele și luna, iar elinii venerau pe lângă acestea toată creația, dar și unii evrei, cum istorisesc cartea Regilor [cf. 3 Rg 11] și relațiile profeților. Să spună când s-au supus zadărniceii neamurile și s-a întunecat inima lor nepricepută [cf. Rm 1, 21]: înainte să creadă în Hristos sau după ce au crezut? Negreșit înainte să fi crezut. Fiindcă este evident acest lucru. Căci dacă spun că după ce au crezut în Hristos, adică după economia lui Hristos Dumnezeu nostru, au adus neamurile slujbă cultică creaturii și idolilor, atunci sunt mincinoase după ei prezicerile vestite mai dinainte prin profeți despre Biserică: „Și va fi Ierusalimul sfânt și străini nu vor mai trece prin el” [Ioil 4, 17], și: „Nu voi mai împrăștia mila mea de la ei, nici nu voi spurca legământul Meu. Și cele ce au ieșit din buzele Mele nu le voi desființa” [Ps 88, 34–35]. Iar dacă, surghiunindu-se pe ei înșiși din cunoașterea lui Dumnezeu s-au predat înainte de venirea lui Hristos unei minți neîncercate [cf. Rm 1, 28], aducând slujbă diavolului, zadarnică este învinuirea împotriva creștinilor făcută de ei acum. Le-o va spune deschis Isaia strigând: „Vai celor ce scriu legi rele, căci scriind scriu rele” [Is 10, 1]. Prin urmare, luând în chip rău și viclean glăsurile apostolice și scripturistice, se grăbesc să răstoarne mare taină a mântuirii, a economiei lui Hristos Dumnezeu nostru, prin care am fost răscumparați din rătăcirea idolilor, și să-și atribuie lor înșiși această slavă. Dar nimeni dintre aceștia nu crede în ei. Fiindcă toți mărturisesc că de rătăcirea idolilor și de toată religia păgână ne-a depărat Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, prin venirea Lui la noi în trup. Iar dacă ei nu mărturisesc că s-a făcut asta, atunci nu au nici numele Lui, și lor le spune apostolul: „Ce ai pe care nu l-ai primit, iar dacă ai primit” [1 Co 4, 7] datorii erau să mărturisească acea răscumpărare și să primească icoanele, fru-

moase găтели ale bisericii ridicând mințile noastre spre aducere-aminte și explicare a istoriei Evangheliei, cum s-a zis în multe feluri.

Și întrucât pun înainte și alte glăsuiri apostolice zicând: „Chiar dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem; căci umblăm prin credință, nu prin vedere” [1 Co 5, 7. 16], să-i aducem în mijloc pe dascălii care tâlcuiesc acestea cu mare glas. Ioan [Hrisostom] deci, care are o învățătură mai presus de aur și piatra prețioasă, tâlcuind zicerea apostolului care spune: „Astfel că de acum nu mai știm pe nimeni după trup; chiar dacă L-am cunoscut după trup pe Hristos, acum nu-L mai cunoaștem”, zice așa:

„Pe nimeni dintre credincioși nu-l mai știm după trup. Căci ce sunt ei dacă sunt în trup? Dar viața aceea trupească a pierit și am fost născuți de sus în duh și știm altă cetățenie, purtare și viață și stare: pe cea din ceruri. Și, iarăși, arată că Inițiatorul ei este Hristos, drept pentru care a adăugat: «Chiar dacă L-am cunoscut după trup pe Hristos, acum nu-L mai cunoaștem.» Deci ce? A dezbrăcat oare trupul și acum nu mai e împreună cu trupul? Să nu fie! Fiindcă și acum este în trup. Căci «Acest Iisus Care a fost luat de la voi la cer, așa va veni» [Fap 1, 11]. «Așa» cum? În carne împreună cu trupul. Deci cum spune «chiar dacă am cunoscut după trup pe Hristos, acum însă nu-L mai cunoaștem»? Pentru că, deși L-am cunoscut pătimitor pe Hristos, acum nu-L mai cunoaștem. Fiindcă la noi acel a fi «după trup/carne» este a fi «în păcate», iar a nu fi «după trup/carne» este a nu fi «în păcate»; dar la Hristos a fi «după trup/carne» este a fi în pătimirile naturii umane, ca de pildă în faptul de a-i fi sete, de a flămânzi, de a obosi, de a dormi; fiindcă «păcat n-a făcut, nici nu s-a găsit vicleșug în gura Lui» [1 Ptr 2, 22]. De aceea și zicea: «Cine dintre voi mă va da în vileag de un păcat?» [In 8, 46] și iarăși: «Vine stăpânitorul acestei lumi și el nu va găsi în Mine nimic» [In 14, 30]. Iar a nu fi «după trup/carne» înseamnă a fi eliberat de acestea, nu a fi în afară de trup/carne, căci împreună cu el/ea va veni să judece lumea, avându-l/având-o nepătimitoare și neamestecată.»⁶³

Iar Chiril al Alexandriei, apărătorul credinței noastre curate, lămurind acea zicere o tâlcuia așa:

„Căci întrucât Cuvântul Unul-Născut al lui Dumnezeu S-a făcut om și S-a arătat o a doua rădăcină a neamului nostru — nu ca prima din Adam, ci înțeleasă și existând în mod incomparabil în lucruri mai bune —, am fost transformați în viață. Căci nu mai suntem sub moarte,

⁶³ Ioan Hrisostom, *Omilia 11 la 2 Corinteni*: PG 61, 475.

ci sub Însuși Cuvântul Care face vii toate. Și nimeni nu mai este «în trup/carne», adică în slăbiciunea cărnii, care e stricăciunea. Nu spune însă Pavel că Hristos nu mai e întrupat. Chiar dacă spune că «nu mai știu pe nimeni după trup», nu înseamnă asta, fiindcă atunci cum a murit, pentru că asta e o slăbiciune a trupului/cărnii. Deci ceea ce spune e asta: S-a făcut trup/carne Cuvântul și a murit pentru toți, și așa L-am cunoscut după trup, dar de aceea acum nu-L mai cunoaștem. Căci deși este și acum în trup — pentru că a înviat a treia zi și s-a suit la ceruri —, dar e gândit mai presus de trup, fiindcă nu mai moare, nici nu mai rabdă vreo altă slăbiciune a trupului, ci este ca Dumnezeu superior la toate acestea.”⁶⁴

Vedeți deci voi, cei din opoziție, că distorsionați nu numai glăsurile apostolice, dar vă opuneți și sfinților părinți. Fiindcă prin zicerile apostolice de mai sus aceștia dovedesc că după înviere Hristos a fost eliberat de pătimiri și ne călăuzesc să nu mai umblăm după trup, adică să nu mai urmăm plăcerilor trupești ca unii copărtași în formă la trupul slavei Lui [cf. *Flp* 3, 21]. Voi însă, nesuportând să călcați pe urmele lor, gândind altfel decât părinții, introduceți o slavă nouă și, umblând pe o cale nebătută, ducându-vă pe voi înșivă și pe cei care vă urmează în prăpăstii și râpe, coborâți în fundul iadului [cf. *Pr* 9, 18]. Dar nimeni nu crede în voi, care nu urmați învățaturii sfinților părinți.

Iar acel „prin credință umblăm, nu printr-o înfățișare”⁶⁵ [2 Co 5, 7] îl tâlcuiește același Ioan spunând așa:

„Ca să nu spună cineva: Ce deci? Din moment ce spun: «Rămânând în trup suntem departe de Domnul» [2 Co 5, 6], ce mai spui acestea? Întrucât, fiind noi aici, suntem străini de El. Dar a îndreptat dinainte asta spunând «căci umblăm prin credință, nu printr-o înfățișare». Și aici Îl știu, dar nu așa limpede; ceea ce spune și altundeva: «Acum vedem în oglindă ca într-o ghicitură, atunci însă față către față» [1 Co 13, 12].”⁶⁶

Acestea le-au zis amândoi acești dumnezeiești părinți; fiindcă și în alte ziceri ale lui apostolul [Pavel] ne vestește limpede care e înțelesul zicând: „Cum oare nădăjduiește cineva ceea ce vede? Iar dacă nu vedem, nădăjduim, așteptăm prin răbdare” [Rm 8, 24–25]. Este evident deci că „umblăm prin credință, nu printr-o înfățișare”, fiindcă aici nu-L vedem pe Dumne-

⁶⁴ Chiril al Alexandriei, *Comentariu la 2 Corinteni*, păstrat doar fragmentar; ed. Pussey: *In Ioannis evangelium*, III, 1872, p. 352–353.

⁶⁵ *Ou dia eidous*.

⁶⁶ Ioan Hrisostom, *Omilia 10 la 2 Corinteni*; PG 61, 469.

zeu, ci credem în El, pentru că prin credință spunem că au fost făcute și creaturile Lui, precum cu marea glăsuire a Duhului propovăduiește el însuși zicând: „Prin credință înțelegem că s-au desăvârșit veacurile printr-un cuvânt al lui Dumnezeu, ca lucrurile văzute să nu fie din cele care apar” [Evr 11, 3]. Și contemplând noi mișcarea frumos ordonată a universului venim la noțiunea lui Dumnezeu Care a făcut în înțelepciune toate [Ps 103, 24]. Asta înseamnă deci că „umblăm prin credință, nu printr-o înfățișare”. Și nu ca aceștia care, strâmbând din lipsa de certare a limbii lor [cf. Os 7, 16] înțelesul apostolului, au luat cele zise cu referire la facerea veneratelor icoane. Ascultând deci învățăturile părinților, să le urmăm și să avem repulsie față de inovația de acum zicând: „Urât-am adunarea celor răi, și cu cei necucernici nu voi șede” [Ps 25, 5].

<Al cincilea tom>

Epifanie diaconul a citit:

Pentru că alergând picioarele lor spre rău [cf. Pr 1, 16], s-au prins în lațurile lor. Și acum s-a dovedit că în facerea icoanelor nimeni din cei crescuți în Biserică n-a schimbat slava lui Dumnezeu cu nici o altă creatură. Hai deci să facem acum demonstrarea celor care urmează, având drept aliat adevărul nebiruit. Fiindcă aceștia, vrând să înmulțească răul cu adaosuri, au adus în mijloc și sfinți părinți, calomniindu-i că au grăit împotriva pictării veneratelor icoane, adăugând acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Aceleași lucruri le învață și ucenicii și urmașii apostolilor, de Dumnezeu arătătorii noștri părinți. Spune deci vestitul purtător de stindard Epifanie al Ciprului⁶⁷: «Luați aminte la voi înșivă [cf. FAp 20, 28] și țineți predaniile, pe care le-ați primit [cf. 2 Tes 1, 15; 3, 16], și nu vă abateți nici la dreapta, nici la stânga [Pr 4, 27; Dt 2, 27]», la care adaugă: «Și aveți în aducere-aminte, copiii iubiți, și asta: să nu înălțați icoane în biserici, nici în cimitirele sfinților — ci, prin aducere-aminte, aveți pururea pe Dumnezeu în inimile voastre —, nici în casele comune; căci nu este îngăduit creștinului să se împrăștie prin ochi și prin vagabondările minții.» Acesta a întocmit spre răsturnarea facerii de icoane și alte tratate, pe care cei ce caută cu iubire de învățătură le vor găsi.”

⁶⁷ Frag. 1–2 din „testamentul către orașul său”. Sfântul Epifanie a fost între anii 365 și 403 episcop al orașului Salamis din Cipru.

Epifanie diaconul a citit:

Cei iubitori de învățătură în cercetarea lucrurilor bisericești îi știu pe cei care gândesc astfel și vor să-și statornicească dreptatea lor [cf. Rm 10, 3] și să se opună celei a lui Dumnezeu întărindu-se cu scrieri false și falsificate și, plecând de aici, nu admit să-i primesc drept frați ca pe unii care sunt bastarzi și nu fii anatemei Bisericii catholice, ci mai degrabă îi resping spunând: sunt „sămânță a lui Canaan, nu a lui Iuda” [Sus 56], cunoscând ce s-a zis de evanghelistul: „Au ieșit de la noi, dar nu erau dintre noi; căci dacă erau dintre noi, ar fi rămas împreună cu noi” [1 In 2, 19], și iarăși dumnezeiescul apostol zice că „după plecarea mea vor intra între voi lupi lacomi necruțând turma, să-i tragă pe ucenici pe urmele lor” [Fap 20, 29–30] și: „Vedeți să nu vă seducă cineva prin filozofia și amăgirea goală” [Col 2, 8], și iarăși același spune: „Nu credeți oricărui duh” [1 In 4, 1]. Cuvenit lucru pentru orice creștin este ca atunci când se face audierea unor cărți falsificate să scuipe și să nu le primească nicidecum. Căci în unele cărți ale apostolului [Pavel] se găsește și o epistolă falsificată a dumnezeiescului apostol către laodicensi, pe care părinții noștri au reprobato ca străină de el. Și maniheii introduc evanghelia după Toma, căreia Biserica catholică îi întoarce cu bună-cinstire de Dumnezeu spatele ca uneia străine. La fel e și citatul de acum, zis a fi al sfântului Epifanie, dar nefiind al lui. Fiindcă acest dumnezeiesc părinte a publicat în optzeci de capitole cortegiul tuturor ereziilor păgâne, iudaice și care au fost după creștinism, nelăsând afară nici una.⁶⁸ Dacă ar fi cunoscut facerea de icoane ca străină de Hristos, ar fi rânduit-o în numărul ereziilor. Și, iarăși, dacă Biserica ar fi primit aceste întocmiri împotriva veneratelor icoane, n-ar fi fost pictate vreodată icoanele spre împodobirea veneratelor lăcașuri și aducerea noastră aminte. Căci introducătorii acestei glăsuiri găunoase își au răsturnarea plecând de la înseși citatele pe care le aduc ca mărturie. Fiindcă sfântul Epifanie a trăit pe timpul lui Teodosie și Arcadius⁶⁹. Deci până la erezia de acum se întind ca la patru sute de ani, și cărțile împotriva icoanelor nimeni dintre creștini nu le-a primit decât mincinoșii demagogi ai glăsuirii găunoase de acum. Și dacă atâția ani n-au fost primite în Biserică, nici acum nu vor fi primite, pentru că n-au fost primite nicicând. Fiindcă luând noi în mâini și citind cu cercetare și nu în treacăt scrisoarea pe care unii dintre ei o pun înainte purtând titlul mincinos că ar fi a aceluiași sfânt Epifanie, întâi-stătătorul Ciprului, către împăratul Teodosie, am găsit la sfârșit o expri-

⁶⁸ *Tratatul Panarion*, PG 41–42.

⁶⁹ Teodosie cel Mare și Arcadius, fiul său, împărați în Constantinopol în 378–395 și în 395–410.

mare care conține unele ca acestea: „De multe ori când am grăit cu confracții mei de slujire liturgică n-am fost primit de ei când le-am spus să fie îndepărtate icoanele, nici n-au suportat să asculte câtuși de puțin glasul meu.”

Să observăm deci cine anume erau, pe timpurile pomenitului părintelui nostru Epifanie, în Biserică dascăli lăudați și metereze de nerupt ale Bisericii: Vasile cel Mare în faptă și cuvânt, Grigorie cel cu supranumele teologhisirii, Grigorie întâi-stătătorul orașului Nyssei, numit de toți părinte de părinți, și Ioan de pe limba căruia curgea un sunet mai dulce decât mierea, din care pricină a primit supranumele Gură de Aur, și pe lângă aceștia, Ambrozie, Amfilohie, Chiril al Alexandriei. Deci, dacă însuși cel care a scris întocmirea acestor ziceri împotriva veneratelor icoane spune că nu erau primite de sfinții părinți care erau atunci în viață, cum anume noi, care am ajuns la sfârșitul veacurilor [cf. 1 Co 10, 11] și suntem lipsiți de cuvânt și cunoaștere, pentru că nu suntem vrednici să ne numim ucenici ai lor, vom primi cele pe care nu le-au primit înșiși sfinții părinți, cele falsificate împotriva Bisericii? Departe să fie de noi această blestemată și îndrăzneată întocmire! Cei care au întreprins acest lucru împotriva Bisericii au ieșit din rațiunea dreaptă. În noi, iubitorii de Hristos, să fie zicerea apostolului care spune: „Să ținem predaniile pe care le-am primit” [cf. 2 Tes 2, 15; 3, 6] și să refuzăm „spurcatele glăsuiri de lucruri noi” [cf. 1 Tim 6, 20] și să le cunoaștem că sunt mincinoase și plăsmuite. Întrucât cărțile sfântului părintelui nostru Epifanie, cea numită „Ancoratul” și celelalte, sunt faimoase în toată lumea, sunetul lor răsună și sunt răspândite aproape în toată Biserica; dar aceste mici tratate care bâzâie împotriva veneratelor icoane nu se găsesc două sau trei în toată lumea, dacă nu cumva s-au scris recent. Dacă ar fi fost cunoscute în Biserica catholică, precum cea a sfântului Epifanie numită „Ancoratul” e răspândită în toate bisericile, așa ar fi fost răspândite și ele. Dar ca unele străine și falsificate, n-au fost nicicând primite în Biserica catholică, nici nu s-au arătat, prin urmare să nu fie nici acum, ca pacea lui Dumnezeu și predania de la început să se încetățenească în toate Bisericile. Și grăitorii de lucruri găunoase care-i acuză pe cei care gândesc drept să nu-și miște limbile spunând că aceia care primesc vechea legislație a Bisericii catholice se opun sfântului Epifanie. Nicidecum. Fiindcă scrierea aceasta o respingem, dar pe sfântul părinte îl știm dascăl al Bisericii catholice. Căci și dumnezeieștii părinți reuniți [în 451] în sfântul Sinod Ecumenic al Patrulea de la Chalcedon au anatemitizat scrisoarea zisă a lui Iba, episcopul Edessei, către Mari persanul ca pe una care coglăsuia cu Nestorie, la fel și [în 553] sfinții părinți ai Sinodului al Cincilea, dar pe Iba nicidecum, fiindcă nu s-a dovedit ca adevărat faptul

că epistola ar fi a lui Iba. De aceea în anateme nu l-au trimis anatemei pe Iba, ci scrisoarea zisă a lui Iba, fiindcă se spunea că ar fi a lui, dar nu era. Tot așa și aceste scrieri mincinoase împotriva veneratelor icoane sunt numite de unii ale lui Epifanie, dar nu sunt nicidecum ale lui, cum s-a arătat. Fiindcă ucenicii lui au construit în insula Cipru un locaș numindu-l al acestui părinte și împreună cu multe pictări de icoane au dedicat în acel locaș și icoana lui. Și dacă acesta ar fi avut o astfel de repulsie față de vederea veneratelor icoane, cum de l-au pictat în icoană ucenicii lui? Judecați toți care auziți și separați adevărul de minciună. Aceste publicații nu sunt ale părintelui, ci ale unor manihei, de care să fugim întrucât sunt amestecate cu fiere amară. Fiindcă ei [maniei] și introducătorii acestei contopiri [miazifiții] n-au primit nicidecum această privesc, ca unii care pledează că Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om în trup nu în mod real, ci printr-o arătare și aparentă⁷⁰. De aceea, pradă și ei imaginației și gândind altele în locul altora, aduc înainte acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„În chip asemănător spune în poemele sale și Grigorie Teologul: «Insultă este a avea credință în culori, și nu în inimă; căci cea în culori se șterge ușor, dar cea în adâncul minții mi-e dragă.»⁷¹”

Epifanie diaconul a citit:

Gândind distorsionat pun înainte și altă zicere a lui Grigorie Teologhi-sitorul, care de părintele a fost publicată: „Insultă este a avea credință în culori, nu în inimă; ele se șterg ușor, drag mie îmi este adâncul”, iar de acești falsificatori e editată: „Insultă este a avea credință în culori și nu în inimă, căci cea în culori se șterge ușor, dar cea în adâncul minții mi-e dragă.” Și-au astupat urechile și și-au închis ochii și n-au vrut să înțeleagă corect cei care au anulat predaniile bisericești; căci „cu auzul au auzit și n-au priceput și privind au privit și n-au văzut” [cf. Is 6, 9; Mt 13, 14]. Împietriți cu inima, au strâmbat învățăturile și predaniile patristice după poftele lor [cf. 1 Tim 4, 3]. Fiindcă sfântul Grigorie Teologul, care spune în publicațiile lui poetice zicerea pe care au citat-o ei, introduce un cuvânt etic, care pune în ordine viața noastră ca să se depărteze de lucrurile vremelnice și lumești și de plăcerile trupești și să aleagă viața duhovnicească, care duce la cele cerești, și să nu creadă în această lume și să nu se atașeze de cele vremelnice și care nu rămân — pe care le-a numit și culori —, ci să

⁷⁰ *Kata phantasian kai dokēsin.*

⁷¹ *Poeme I, 2, 31; PG 37, 913A.*

țină mai degrabă de cele duhovnicești și adevărate, care au confirmarea lor în inimă și rămân în veac. Viețuirea noastră însă e curgătoare și o pribegie e viața de aici. Căci așa cum culoarea și cerneala se șterg repede și sunt schimbate de pictor, tot așa și în viața asta, cum spune tot el, „un cerc învârte lucrurile noastre, aducând schimbări uneori într-o singură zi, iar uneori într-un ceas”⁷². Fiindcă toate cele omenești dispar ca o umbră. Și toată povara puterii omenești e mai ușoară decât un balon cu aer; căci orice om este iarbă și toată slava omului e ca floarea unei ierbi [cf. Is 40, 6], dar arătarea lucrărilor duhovnicești e nezdruncinată și-și are răsplata în cele ce rămân. Căci dacă zicerea era împotriva icoanelor, ar fi spus: „Insultă este a avea credință în culori, și nu în Dumnezeu”, dar el a spus: „iar nu în inimi”, vorbind de lucrurile fixe și ferme, ca să lucrăm cele ale Împărăției cerurilor și nu cele ale lumii acesteia, care ca unele curgătoare și repede schimbătoare nu au credință. Vorbind însă iarăși alegoric în sens rău și aducând toate după mintea lor, aduc înaintea drept mărturie ziceri ale marilor celebranți ai tainelor, Vasile și Ioan.

Grigorie episcopul a citit:

„Iar Ioan Hrisostom învață așa: «Prin scrieri ne delectăm de prezența sfinților, având în ele icoane nu ale trupurilor, ci ale sufletelor lor; căci cele spuse de ei sunt icoane ale sufletelor lor.»⁷³ «Cea mai mare cale spre găsirea a ce se cuvine», spunea sfântul Vasile, «e meditarea de Dumnezeu insuflatelor Scripturi; fiindcă în ele se găsesc și indicațiile faptuirilor noastre și viețile fericitorilor bărbați predate în scris ca niște icoane însufletite ale conduitei potrivit lui Dumnezeu puse înaintea spre imitarea faptelor lor potrivit lui Dumnezeu.»⁷⁴»

Epifanie diaconul a citit:

Nicidecum cineva din cei care gândesc drept n-a înțeles, nici nu va înțelege aceste exprimări în sensul unei răsturnări a veneratelor icoane. Căci este evident pentru toți că, ascultând vitejiile sfinților și perseverențele lor, ferim soliditatea și noblețea sufletului lor. Și parcurgând dumnezeieștile Scripturi, citind viețile sfinților bărbați și văzând pictările icoanelor ajungem la aducerea-aminte a faptelor lor potrivit lui Dumnezeu. „Căci cele pe care cuvântul le înfățișează prin auzire, acestea pictura

⁷² Grigorie Teologul, *Covântuarea* 14, 19; PG 35, 881B.

⁷³ Ioan Hrisostom, *Omilia la Psalmul 145*, 2; PG 55, 521.

⁷⁴ Vasile cel Mare, *Epistola* 2, 3; PG 32, 228C.

le arată prin imitare”, cum spunea Marele Vasile⁷⁵, dar și Ioan Gură de Aur în „Cuvântul” său „că Unul este Legiuitorul Vechiului și Noului Testament” și la veșmântul preotului, al cărui început este: „Evanghelia Împărăției lui Hristos o propovăduiesc dinainte profeții”, după altele spune:

„Eu am iubit din pricina bunei-cinstiri de Dumnezeu și pictura în ceară topită. Căci am văzut în icoană un înger alungând grămezi de lacrimi, am văzut seminții de barbari călcate în picioare și pe David spunând adevărul: «Doamne, în cetatea Ta chipul/icoana lor îl vei nimici» [Ps 72, 20].”⁷⁶

S-a dovedit, așadar, că ajunși în afara corului dumnezeiesc, aceștia au distorsionat cele publicate frumos de sfinții părinți. Pradă răutății, pun înainte spre răsturnarea pictărilor de icoane și cele zise împotriva idolilor de sfântul părintele nostru Atanasie, spunând:

Grigorie episcopul a citit:

„Iar Atanasie, luminătorul Alexandriei, spunea: «Cum poate să nu ne fie milă de cei care venerează creaturile? Pentru că aceia care văd se roagă la cele care nu văd și cei care aud la cele care nu aud; căci nicidecum o creatură nu va fi mântuită de o creatură.»”⁷⁷

Epifanie diaconul a citit:

Vai, ce nebunie! Gândind ei o nouă cale de blasfemie, au încălcat adevărul. Căci în timp ce dumnezeiescul părinte grăia acestea împotriva idolilor, aceștia îi acuză pe creștini că după cunoașterea adevărului, mărturisirea sinceră și dumnezeiasca naștere, din nou aduc slujbă în afara Unului Dumnezeu Cel peste toate unor creaturi și spun că sunt idolatri. „Cruță, Doamne, poporul Tău și nu îngădui” [Ioil 2, 17] să fie dus în blasfemia lor. Căci toți cei care chemăm numele Tău [cf. Is 48, 1] mărturisim că Tu ne-ai răscumpărat din înșelăciunea și rătăcirea idolilor, și după cunoașterea Ta nicidecum noi, cei învredniciți de dumnezeiasca naștere din nou, nu ne-am întors să aducem închinarea Ta dumnezeiască vreunei creaturi din cele de sub cer, ci numai Ție, Răscumpărătorului nostru, și cântăm: „Doamne, afară de Tine pe altul nu știm, numele Tău numim” [Is 26, 13]. Martor ești Tu însuși, sunt oștirile îngerilor și dumnezeiasca ceată a apostolilor, profeților, martirilor și dumnezeieștilor părinți. Ca readucere-aminte pentru toate simțirile noastre și spre slava Ta ca să ne ducă spre măreția Ta, avem și întipărirea Crucii și povestirea Evangheliei și pictarea icoanelor și alte

⁷⁵ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 509A.

⁷⁶ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], PG 56, 397 și 407.

⁷⁷ Atanasie cel Mare, *Contra elinilor* 13; PG 25, 29A.

multe vase sfințite, și le sărutăm pentru că sunt făcute pentru și dedicate numelui Tău. Dar ca unii care și-„au lucrat comorile cu limbă mincinoasă au urmărit lucruri zadarnice” [Pr 21, 6]. De aceea toată limbuția lor piere. Căci așa cum, atunci când strălucește din nou lumina, întunericul este alungat, tot așa, când se arată adevărul, minciuna limbii lor e retezată de sabia Duhului [cf. Ef 6, 17]. Dar având încă restul limbii tăiate, adaugă zicând acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„În chip asemănător și Amfilohie al Iconiumului spune așa: «Grija noastră nu trebuie să fie să întipărim în tăblițe fețele sfinților prin culori, pentru că nu de ele avem nevoie, ci să imităm prin virtute viețuirea lor.»⁷⁸”

Epifanie diaconul a citit:

Este propriu ereticilor să scoată citatele trunchiate. Căci dacă le va cerceta cu iubire de trudă, nu va găsi nicidecum înțelesul părintelui interzicând întipărirea veneratelor icoane, ci părintele spune aceste lucruri elogiind bărbăția și soliditatea dispoziției sufletești a sfinților și preferând lucrarea virtuților și ca să ne ducă spre imitarea viețuirii lor. Căci nu-i elogiem, nici nu-i zugrăvim din pricina unei prietenii trupești, ci vrând să avem spre imitare virtuțile lor, și istorisim în cărți viețile lor și-i zugrăvim prin pictarea de icoane nu pentru că ar avea nevoie să fie elogiați prin istorisiri sau înfățișați în icoane de noi, ci facem asta, cum s-a zis, spre folosul nostru. Căci pedagogi spre mântuirea noastră ne sunt nu numai pătimirile sfinților, dar și însăși scrierea pătimirilor lor și cea arătată prin pictarea de icoane, la fel și pomenirea lor anuală. Fiindcă întreg caracterul acestui cuvânt înfățișează acest înțeles, iar cele spuse de părintele nu sunt nicidecum spre răsturnarea veneratelor icoane, nici nu se face vreo calomniere a lor. Chiar dacă spune „grija noastră nu e să întipărim în culori fețele lor trupești”, acestea s-au zis de el în scopul virtuții, căci adaugă „ci să imităm prin virtute viețuirea lor”. Căci grija noastră e să alegem virtuțile bărbăților sfinți, să imităm faptele lor și să avem zel pentru viețuirea lor.

A le construi însă încontinuu lăcașuri/temple sau a-i înălța în icoană disprețuind virtutea lor nu este lăudabil. Fiindcă nimeni n-ar lăuda, dacă ar vedea un bărbat respingând virtuțile sfinților și înălțând zi de zi icoanele lor sau ridicând multe lăcașuri sau confecționând sfinte vase și neîmpodobindu-și cu virtuți dumnezeiești propriul său locaș/templu. Căci a zis

⁷⁸ Amfilohie, *Cuvânt de laudă la sfântul Vasile*, frag. XI; ed. Datema, p. 236.

Dumnezeu prin Isaia profetul celor aflați într-o astfel de dispoziție: „Dacă-mi aduceți jertfe, e un lucru zadarnic. Tămâierea voastră îmi este dezgustătoare”, și: „Când întindeți mâinile spre Mine, Îmi întorc ochii de la voi, și dacă înmulțiți cererea, nu vă voi asculta” [Is 1, 13, 15]. Dar ce să faceți? „Spălați-vă, curățiți-vă, depărtați răutățile voastre de la sufletele voastre înaintea ochilor Mei! Încetați răutățile voastre. Învățați să faceți binele. Căutați judecata. Izbăviți pe cel nedreptățit. Judecați pentru orfan și faceți dreptate văduvei” [Is 1, 16–17]. Așadar, atunci când vom realiza acestea, atunci cele oferite de noi vor fi primite de Dumnezeu, fie ele lăcașuri sfinte, vase sfinte sau venerate icoane. Potrivit este, așadar, ca pentru aducerea-amine de sfinți să alegem virtuțile lor și să le imităm după putință. „Căci acesta e elogiul martirilor: chemarea la virtute a celor adunați”, cum spunea Marele Vasile în cuvintele sale etice⁷⁹. Împreună cu ele, cum s-a zis, face parte din cele demne de laudă și ridicarea de lăcașuri, întipărirea de icoane și oferirea de sfinte vase lui Dumnezeu. Fiindcă „pe acestea trebuie să le facem, iar pe acelea să nu le lăsăm”, cum ne învață cuvântul adevărului [Mt 23, 23]. Căci n-ar putea dobândi cineva o virtute, dacă n-ar ședea în curțile Domnului [cf. Ps 83, 3], dacă n-ar asculta prin citire cuvintele dumnezeiești și prin vedere n-ar fi călăuziți spre o simțire a povestirilor și învățăturilor evangheliștilor și a relatărilor luptelor martirilor. A face virtuțile în toată vremea, locul, timpul și ceasul e un lucru de îngrijit și necesar, deoarece a ne încetățeni în pătimirile lui Hristos întotdeauna, mereu și în tot timpul și a purta omorârea Lui în trupul nostru [2 Co 4, 10] e un lucru necesar, și a face asta cu grijă e un lucru folositor, căci ne aduce Împărăția cerurilor. Dar a trasa multe cruci într-o singură căsuță și a disprețui poruncile lui Hristos și imitarea pătimirilor Lui e un lucru fără minte, căci fără fapte credința este moartă [Iac 2, 26]. Pentru că zice Domnul în evanghelii: „Nu oricine îmi spune «Doamne! Doamne!» va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face voința Tatălui Meu din ceruri” [Mt 7, 21].

Ținându-ne tot de cele de mai sus, vom da și o altă dovadă pe lângă cele spuse. Sfinții noștri părinți care au clarificat voința mântuitoare a lui Dumnezeu obișnuiesc să ne învețe în chip intens paza poruncilor, iar porunca prin care intenționează să-i pună în ordine pe ascultători obișnuiesc să o declare drept cea mai înaltă și mai mare, pentru ca ținând-o ca pe o ancoră sigură, să nu fim nepăsători și față de celelalte. Trecând însă sub tăcere din pricina întinderii lungimii cuvântului pe cei mai mulți, aducem în mijloc pe Asterie al Amasiei. Căci scriind acesta un Cuvânt la Lazăr și bogatul nemilostiv cu accent pe hrănirea săracilor și vorbind împotriva

⁷⁹ Vasile cel Mare, *Omilia 19 la sfinții Patruzeci de Martiri*; PG 31, 509A.

celor bogați, îi îndeamnă pe cei bogați să aducă drept roadă milostenia și să nu se îmbrace în chip strălucit și fălos în haine moi. Și introduce în el un cuvânt etic către cei mai evlavioși doritori de bogăția acestei vieți, spunând așa: „Nu-L picta pe Hristos” pe haine, ci mai degrabă dă săracilor cheltuiala acestor lucruri cheltuite; după care vrând să rezeze dorința bogăției, adaugă: „fiindcă îi este de ajuns umilința întrupării”⁸⁰, cu alte cuvinte nu-I place lui Hristos Dumnezeu să I se arate tainele economiei Sale printr-un atașament pătimăș de lume și iubire de arginți. Căci nu este lucru bine-cinstitor de Dumnezeu sau primit înaintea Lui ca pentru aducerea-aminte de Evanghelie să strângem comori materia bogăției și să pretextăm pretexte în păcate [Ps 140, 4] disprețuind săracii care au nevoie de pâine și haine și sunt lipsiți de acoperăminte; fiindcă acest lucru e propriu iubirii de argint, nu buneii-cinstiri de Dumnezeu. Căci așa cum lumina n-are nimic comun cu întunericul, nici dreptatea cu fărădelegea [2 Co 6, 14], tot așa nici dorința de bogăție și îmbrăcarea în haine moi cu întipărirea și pictarea Evangheliei. Fiindcă aceasta ne învață în chip limpede povestea economiei [lui Hristos] care duce la mântuire, iar aceea nenorocește ca una vinovată de pedeapsă, cum spune Iacob, fratele lui Dumnezeu: „Bogați, plângeți și jeliți, hohotiți pentru nenorocirile voastre. Bogăția voastră a putrezit, hainele voastre le-au mâncat moliile. Aurul vostru și argintul au ruginit și rugina lor rămâne ca mărturie împotriva voastră” [Iac 5, 1-3]. Prin urmare, cum s-a zis, toate cele făcute în lume pentru iubirea de argint dispar. Căci ne este cu putință ca doar cu o mică cheltuială să avem hrană, haine și acoperăminte și să ne mulțumim cu ele. „Căci tot ce se ia nu pentru o trebuință, ci pentru împodobire, are acuza frivolității”, spunea dumnezeiescul Vasile.⁸¹ Să ne mulțumim, așadar, cu cele de care avem trebuință și din acestea să-i mulțumim pe săraci și să le întindem o mână, ca să auzim și noi glasul Domnului care spune: „Fericiți cei milostivi, că aceia vor fi miluiți” [Mt 5, 7] și: „Pe cât ați făcut unuia din acești frați ai Mei foarte mici, Mie Mi-ați făcut” [Mt 25, 40]. Și pentru că am făcut mențiune de Asterie, hai să dovedim că vechea predania a veneratelor icoane e o legislație a Bisericii catholice folosindu-ne de cuvintele lui. Căci el însuși văzând o icoană a pătimirii martirei Eufemia s-a folosit de aceste elogii:

„O femeie sfântă, fecioară curată, care-și consacrase fecioria lui Dumnezeu, numită Eufemia, pentru că un tiran îi prigonea pe atunci pe bine-cinstitorii de Dumnezeu, a ales cu înflăcărare mai degrabă

⁸⁰ Asterie al Amasiei, *Omilia 1 la Lazăr*; PG 40, 168B.

⁸¹ Vasile cel Mare, *Reguli pe scurt* 49; PG 31, 116C.

primejdia de moarte. Iar concetățenii și confrății religiei pentru care murise, admirând-o ca pe o fecioară curajoasă și sfântă, construindu-i mormântul lângă locul sfânt și punând în el racla ei îi aduceau cinstiri și făceau din sărbătoarea ei anuală o solemnitate comună a tot poporul. Inițiatorii în tainele lui Dumnezeu îi cinsteau deci mereu pomenirea prin cuvânt și învață cu grijă noroadele strânse cum a săvârșit lupta vitejească, iar pictorul bine-cinstitor de Dumnezeu și el trasându-i prin arta sa după puțință toată istoria pe o pânză a pus-o privesște sfântă deasupra mormântului. Și această operă de artă se prezintă astfel:

Sus pe un tron șade un judecător privind amarnic și ostil la fecioara, căci e furios cât încape, măcar că arta e în materii neînsuflețite; sunt și lăncieri ai magistratului și soldați mulți, și secretari purtând tăblițe și condeie: unul din ei ridicându-și mâna de pe tăblița de ceară privește fioros spre cea judecată, aplecându-și în întregime fața, ca și cum poruncise să vorbească mai tare, ca nu cumva obosit de auzire să scrie lucruri greșite și reproșabile. Iar fecioara stă în picioare în haină cernită însemnând prin cămașă iubirea de înțelepciune/filozofie, cu față elegantă, cum i s-a părut pictorului, cu sufletul împodobit de virtuți, cum mi se pare mie. O duc la magistrat doi soldați: unul trăgând-o în față, altul zorind-o din urmă. Atitudinea fecioarei e un amestec de sfială și fermitate; căci privește în pământ, ca roșind de privirile bărbaților, dar stă drept neafectată cu nimic de cumplita luptă. Cândva îi laudam pe ceilalți pictori, când am văzut drama acelei femei din Cholchida [Medeea], cum urmând să înfigă sabia în copii, își împărțea fața între milă și mânie, și un ochi arăta furie, iar celălalt o arată pe marna cruțătoare și tremurândă. Acum însă mi-am mutat admirația de la acea concepție la acest tablou, și îl admir foarte tare pe artist că a amestecat natura culorilor, unind în același timp sfială și curaj, afecțiuni care se combat prin natura lor. Înaintând mai departe imitarea, niște călăi dezbrăcați, doar în tunici, și-au început lucrul. Unul prinzându-i capul și aplecându-l pe spate oferea celuilalt fața fecioarei gata spre pedeapsă; iar celălalt stând lângă el îi scotea dinții. Instrumentele pedepsei par a fi un ciocan și o daltă. De aici încolo lăcrimez și suferința îmi retează cuvântul. Căci pictorul a colorat atât de viu picăturile de sânge, încât ai putea spune că îi curg aievea de pe buze și ai putea pleca jelind. După acestea închisoarea, și iarăși fecioara demnă în haine cernite stă singură întinzându-și mâinile spre cer și chemând pe Dumnezeu ajutor în lucrurile cumplite. Și rugându-se deasupra capului îi apare semnul, pentru care la

creștini e o lege să i se închine și să-l deseneze, semn, cred, al pătimirii care o aștepta. Și îndată, puțin după, pictorul a aprins un foc, dând concretețe flăcării cu culoarea roșie care strălucește ici și colo. Iar în mijlocul lui a pus-o pe ea deschizându-și mâinile spre cer, dar nearătând pe față nici o spaimă, ci, din contră, veselă că pleacă spre viața netrupească și fericită. Aici pictorul și-a oprit mâna, iar eu cuvântul. E timpul și pentru tine să sfârșești, dacă vrei, acest tablou, ca să vezi exact dacă n-am ajuns cu mult în urma acestei explicări.⁸²

Acestea le-a spus Asterie. Iar noi, observând cele zise de dumnezeiasca Scriptură, îl vom găsi că de acolo a luat cele grăite de el. Căci dând Dumnezeu lui Moise, slujitorul Său, dispoziții despre Cort[ul Mărturie], poruncindu-i să pună în el lucruri multe și variate, a zis între altele: „și să-l faci din zece covoare de in răsucit și de mătase violetă, stacojie și vișinie, și să faci în ele heruvimi lucrați de țesător” [Ieș 26, 1]. Această dispoziție ne învață că lucrurile dedicate lui Dumnezeu sunt confecționate cu cheltuieli foarte mari, nu așa însă pentru cele omenești; căci poporului i se zice: „Haină țesută din două feluri de fire să nu pui pe tine” [Lv 19, 19]. Iar dumnezeiescul apostol înfățișează negru pe alb acest înțeles când poruncește ca „femeile să se împodobească într-o îmbrăcăminte decentă cu sfială și cumințenie, nu în împletituri, aur, perle sau haină scumpă, ci prin fapte bune cum se cuvine unor femei care au făgăduit cinstirea lui Dumnezeu” [1 Tim 2, 9–10]. Acestea știindu-le noi, care doar lui Dumnezeu Îi aducem slujba noastră în duh și adevăr [cf. In 4, 23], toate cele dedicate și consacrate Lui, fie dumnezeiasca întipărire a cinstitei cruci, fie sfânta evanghelie, fie veneratele icoane, fie sfinte vase, atât le sărutăm, că și le îmbrățișăm, ca având nădejde să luăm parte de sfințire de la ele și le dăm o închinare de cinstire; căci zice [psalmistul]: „Închinați-vă la locul unde au stat picioarele Lui, că sfânt este” [Ps 98, 5]. De aceea și Grigorie Teologhisorul în Cuvântul său la Nașterea lui Hristos pune așa: „Cinstește Betleemul, închină-te ieslei.”⁸³ Căci cele dedicate lui Dumnezeu sunt sfinte prin vizitarea Lui și participare, cum dă mărturie întreaga dumnezeiască Scriptură, și cinstirea sfințeniei pentru ce e sfânt nu se păzește altfel decât prin închinarea noastră relațională. Ei însă, răsufând minciună și împletind ceva străin de Biserica catholică, spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Cu aceștia consună și Teodot al Ancyrei, tovarășul de luptă al lui Chiril [al Alexandriei], care învață despre aceleași lucruri așa:

⁸² Asterie al Amasiei, *Omilia 11 la sfânta Eufemia*; PG 40, 333–337.

⁸³ Grigorie Teologul, *Cuvântarea 38 (la Teofanii)*, 17; PG 36, 329D–332A.

«Înfățișările sfinților le-am primit nu ca să le formăm din nou în icoane prin culori materiale, ci am fost învățați ca prin cele arătate despre ei în scrieri să le replicăm virtuțile ca pe niște icoane însuflețite, stârnindu-ne plecând de aici spre un zel asemănător lor. Să spună cei înalță unele ca acestea de ce fel de foloase se bucură de la acestea, spre ce vedere duhovnicească sunt ridicați prin aducerea-aminte de ele? Este evident că o astfel de idee e zadarnică și născocirea unui meșteșug diavolesc [cf. Ef 6, 11].»

Epifanie diaconul a citit:

Dacă Teodot ar fi fost în viață, ar fi strigat către Dumnezeu împreună cu fericita Susana zicând: „Dumnezeule Cel veșnic, Cunoscătorul celor ascunse, Cel ce știi toate înainte de nașterea lor, Tu știi că minciuni” [Sus 42–43] au spus împotriva mea introducătorii acestei găunoase glăsuirii stricătoare de suflete, imitându-i pe bătrânii confuziei babilonice. Vrând însă să se dovedească capabili și iluștri scot pe gât aceste gargare găunoase, arată mincinos condeiul scrisului lor și se găsesc în mod evident falsificatori ai adevărului. Căci căutând mulți împreună cu noi și cercetând în cuvintele acestui Teodot zicerea de mai sus, dacă stă scris așa ceva în ele, n-am găsit nicăieri ceva; căci el însuși n-a grăit ceva din unele ca acestea. Ci s-a arătat că nu al lui Teodot e citatul acesta; căci cuvântul e plin de amăreală și ațâțare, iar îndrăzneala de a flecări că întipărirea icoanelor e o născocire a unui meșteșug diavolesc aparține unei limbi neînfrânate și unor buze necurate. E într-adevăr evident că acest lucru e propriu acuzatorilor creștinilor și o plăsmuire a lor, și nu a lui Teodot. Căci dacă, așa cum spun ei, de la el au produs această mărturie, trebuia să arate cu claritate din ce cuvânt al lui au luat citatul. Dar cunoscându-l un fals, au acoperit minciuna cu tăcerea. Strângând, așadar, cuvintele lui: cele scrise către Lausus împotriva lui Nestorie în șase cărți, tâlcuirea Simbolului sfinților părinți de la Niceea, cuvântul la Nașterea Domnului, cel la Lumini, cel la Ilie și văduva, cel la sfinții Petru și Ioan, cel la ologul care ședea la Poarta Frumoasă, cel la cel care a luat talanții și cel la cei doi orbi, n-am găsit nicidecum zicerea pe care au adus-o înainte. Dar nici pseudo-sinodul lor, când l-a dus de nas și a fost înscris în falsificarea lor, citatul n-a fost luat dintr-o carte a episcopului Ancyrei, ci l-a pus în circulație cineva printr-o foaie falsificată ca pe o molimă, de care cei mai simpli s-au lăsat infectați, dar cei cu minte și convingși de adevăr l-au socotit întotdeauna o minciună.

Dar ca lider al ciumatei lor erezii îl pun înainte pe apărătorul lui Arie și coapărător al lui Eusebiu al Nicomidiei, Teognis al Niceii și Maris al Chalcedonului, liderul celor aflați în opoziție în sfântul Sinod al Niceii, spunând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„În chip asemănător și Eusebiu, ucenicul lui Pamfil, spune Augustei Constantia, care i-a cerut să-i trimită de la el o icoană a lui Hristos, unele ca acestea: «Pentru că mi-ai scris și despre o icoană ca a lui Hristos dorind să-ți fie trimisă de noi, de care vorbești și pe care o numești icoană a lui Hristos? Oare pe cea adevărată și neschimbabilă, care poartă prin natură trăsăturile Lui, sau pe aceasta pe care a luat-o pentru noi când a îmbrăcat ‚figura formei unui sclav’ [cf. Flp 2, 7]? Dar eu nu cred că tu o cauți pe cea a ‚formei lui Dumnezeu’, învățată fiind o dată pentru totdeauna de El că nici pe Tatăl nu-L cunoaște cineva decât numai Fiul, nici pe Fiul nu-L cunoaște cineva în chip vrednic decât Tatăl Care L-a născut [cf. Mt 11, 27].» Și după altele: «Ci negreșit cauți icoana formei Lui de sclav și a trupului în care S-a îmbrăcat pentru noi. Dar am învățat că și acesta s-a amestecat cu slava dumnezeirii și ‚elementul muritor a fost absorbit de viață’ [2 Co 5, 4].» Și după puține: «Cine ar fi atunci în stare să traseze cu culori și desene moarte și neînsuflețite scânteierile luminoase și fulgerătoare ale unei asemenea demnități și slave, atunci când până și dumnezeieștii ucenici n-au suportat să privească la El pe munte, ci au căzut cu fața la pământ [Mt 17, 6], mărturisind că lucrul văzut era insuportabil. Deci, dacă atunci forma lui trupească avea atâta putere transformată fiind de dumnezeirea care locuia în ea, ce trebuie spus atunci când, dezbrăcând mortalitatea și spălând de pe el stricăciunea, a transformat înfățișarea formei sclavului în slava Stăpânului și Dumnezeu după biruința asupra morții, după suirea la ceruri, după șederea de-a dreapta Tatălui pe tronul împărăției, după odihna la sânurile de nenumit și de necuprins ale Tatălui, spre Care urcând și reșezat fiind, puterile cerești Îl aclamau zicând: ‚Ridicați căpetenii porțile voastre și vă ridicați porți veșnice, și va intra Împăratul slavei’ [Ps 23, 7. 9].»”

Epifanie diaconul a citit:

Acestora li s-ar potrivi glăsuirea profetică pe care a spus-o Dumnezeu învinuind prin profetul Ieremia noroadele iudeilor și zicând: „Pe Mine, Izvorul de apă vie, m-au lăsat și și-au săpat puțuri sfărâmate, dar care nu pot să țină apa” [Ir 2, 13]. Căci lăsând erudiții celor ce grăiesc minciuni învățăturile părinților aprobați și imitându-i cu zel pe cei vânturați cu lopata judecății dumnezeiești din aria Stăpânului [cf. Mt 3, 12], adică din

Biserica catholică, pe aceștia îi trag în apărarea ereziei lor. Căci cine din credincioșii Bisericii și care au cunoașterea adevăratelor dogme nu știe că, predându-se unei minți neîncercate [cf. *Rm* 1, 28], Eusebiu al lui Pamfil a ajuns să aibă aceeași opinie și aceeași gândire cu cei care aveau superstiția lui Arie? Fiindcă în toate cărțile sale istorice numește pe Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu creatură, servitor și al doilea închinat. Iar dacă unii care-l apără spun că a semnat la Sinod[ul de la Niceea], să admitem că așa a fost, și cu buzele lui cinstea adevărul, însă inima lui stătea departe de el [*Is* 29, 13; *Mt* 15, 8], cum arată toate scrierile și scrisorile lui. Iar dacă amesteca și schimba lucrurile după momente, când laudându-i pe cei care spuneau cele ale lui Arie, când simulând adevărul, atunci potrivit lui Iacob, fratele lui Dumnezeu, se dovedește „bărbat duplicitar, nestatornic în toate căile lui” și „să nu i se pară că va lua ceva de la Domnul” [*Iac* 1, 7–8]. Căci dacă cu inima ar fi crezut spre dreptate, iar cu gura ar fi mărturisit spre mântuire [cf. *Rm* 10, 10] cuvântul adevărului, negreșit ar fi cerut iertare pentru scrierile lui făcând îndreptarea lor și ar fi făcut un cuvânt de apărare/justificare⁸⁴ pentru scrierile lui. Dar n-a făcut nicicând asta, căci a rămas ca un etiopian care nu-și schimbă pielea [cf. *Ir* 13, 23].

Fiindcă atunci când tâlcuiește acel: „Zis-am Domnului: Domnul meu ești Tu!” [*Ps* 15, 2], ieșind în afara cunoașterii adevărului spune așa:

„Prin legile naturii tatăl oricărui fiu ar fi și domn al lui. De aceea și la Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, Dumnezeu care L-a născut ar fi în același timp Dumnezeu, Domn și Tată al lui.”⁸⁵

La fel și în scrisoarea către sfântul Alexandru⁸⁶, dascălul Marelui Atanasie, al cărei început este: „Cu câtă luptă și cu câtă grijă am venit la această scrisoare”, blasfemiind foarte clar vorbește despre Arie și cei împreună cu el așa:

„Scrisoarea ta îi acuză pentru că spun că Fiul a fost făcut din ceea ce nu este ca unul din toate celelalte. Dar ei au adus o scrisoare a lor, pe care ți-au trimis-o, în care expunând credința lor mărturiseau cu aceste cuvinte: «Dumnezeul Legii, al profeților și al Noului Legământ, a născut înainte de anii veacurilor [*Tit* 1, 2] un Fiu Unul-Născut, prin Care a făcut veacurile [*Evr* 1, 2], dar L-a născut nu în mod aparent, ci real, dându-I subzistență cu voința Lui, neschimbabil, netransformabil, creatură desăvârșită a lui Dumnezeu, dar nu una din creaturile Lui.» Deci, dacă scrisoarea de la ei spune adevărul — și negreșit a

⁸⁴ *Logos apologias*.

⁸⁵ Pasaj neidentificat.

⁸⁶ Alexandru, episcopul Alexandriei între anii 313 și 328.

ajuns și la tine cea în care mărturisesc că Fiul lui Dumnezeu dinainte de anii veacurilor, prin Care s-au făcut veacurile, e neschimbabil și creatură desăvârșită a lui Dumnezeu, dar nu ca una din creaturi —, dar scrisoarea ta îi acuză că ar spune că Fiul a fost făcut ca una din creaturi, când ei nu spun asta, ci precizează limpede că «nu ca una din creaturi», vezi dacă nu li se dă iarăși prilej să pornească să atace și calomnieze câte vor. Iarăși îi învinuiești că spun că «Cel ce este a născut pe Cel ce nu era». Mă mir însă dacă poate vorbi cineva astfel; căci dacă Cel ce este e Unul, e evident că din El a devenit tot ce este după El, iar dacă nu este singurul Cel ce este, ci și Fiul era un Cel ce este, cum a născut atunci Cel ce este pe Cel ce este? Fiindcă așa Cele ce sunt ar fi doi.”⁸⁷

Acestea le-a scris Eusebiu laudatului Alexandru.

Se aduc însă și alte scrisori ale lui către același sfânt bărbat, în care se găsesc diverse blasfemii care-i apără pe cei din jurul lui Arie. Blasfemiază foarte limpede scriind și episcopului Eufrațion, scrisoare⁸⁸ al cărei început este: „Stăpânului meu în toate mulțumită îi spun”, iar în continuare:

„Fiindcă nu spuneau că Fiul coexistă cu Tatăl, ci că Tatăl preexistă Fiului. Însuși Fiul lui Dumnezeu, Care o știe exact mai bine decât toți, știindu-se pe Sine Însuși altul, mai mic și subordonat, ne învață și pe noi în chip foarte bine-cinstitor de Dumnezeu asta zicând: «Tatăl care M-a trimis e mai mare decât Mine» [In 14, 28].” Și după altele: „Pentru că Fiul e și El Dumnezeu, dar nu Dumnezeu adevărat.”

Așadar, din aceste scrieri ale lui se dovedește având opiniile lui Arie și ale celor din jurul lui. Dar împreună cu această erezie rebelă a lor, născătorii nebuniei lui Arie pledează și pentru o singură natură în unirea potrivit ipostasei și sunt de părere că în economia Sa mântuitoare Domnul a luat un trup fără suflet, spunând că dumnezeirea împlinește voințele și mișcările sufletului, pentru ca să atribuie, cum spune teologhisitor Grigorie, pătimirea Lui dumnezeirii, iar cei care atribuie pătimirea dumnezeirii este evident că sunt teopashiți. Iar cei care au parte la această erezie nu admit să primească icoană, cum nici rău-cinstitorul de Dumnezeu Sever, Petru Piuarul, Filoxen al Ierapolisului și toată hidra cu multe capete și fără cap [bisericesc] din jurul lor. Din această partidă făcând parte și Eusebiu, cum se arată din scrisorile lui și scrierile sale istorice, respinge ca teopashit o icoană a lui Hristos. De aceea scrie și Constanției, soția lui Licinius, că la el nu s-a găsit vreodată icoană; fiindcă în aceeași scrisoare spune că forma

⁸⁷ Pasaj păstrat numai aici.

⁸⁸ Citată mai extins în sesiunea a cincea. Pasaj păstrat doar aici.

Lui întrupată s-a transformat în natura dumnezeirii. Dar nimeni din sfinții noștri părinți n-a gândit sau învățat așa, căci nici adevărul nu stă așa.

Să-l auzim pe Atanasie, surpătorul nebuniei lui Arie, ce spune în scrisoarea lui către Euppsychios, presbiterul Cezareii, precum și pe Chiril [al Alexandriei] în prima lui scrisoare către Succensus, episcopul Diocezareii, și în tratatul său împotriva sinusiaștilor. Fiindcă având amândoi o cetățenie atât pământescă, cât și cerească, și insuflați de un Duh, grăiesc în acord unul cu altul.

În sus-zisa scrisoare către Euppsychios, al cărei început este: „Pentru care ai socotit, preacucernice, că noi...”, după altele spune:

„Comun este rodul oilor din anotimpul verii, lâna care stă înaintea tuturor spre folos comun. Dar când se întâlnește cu vopseaua din mare, se numește purpură, și atunci, schimbându-și denumirea, dar și folosința, e hărăzită acum în chip excepțional numai regilor. Și atunci este atât de lână, cât și nu este: prin natura sa e ceea ce era mai înainte, prin întrebuințare însă nu mai este, căci scapă de ce e comun din pricina demnității celui care o întrebuințează. Tot așa și trupul asumat al naturii noastre comune, pentru că a devenit mantie a Împăratului, s-a învrednicit de aceeași slavă cu Cel care se folosește de el, chiar dacă nu a devenit natura Lui, astfel încât pe drept cuvânt e numit Domn al slavei [1 Co 2, 8] și ca om. Natura Sa primea pătimirea, dar insulta trecea la Cel care se folosea de trup ca un veșmânt. Fiindcă așa cum cel care a rupt purpura e supus pedepsei ca unul care a atentat asupra împăratului însuși — chiar dacă împăratul n-a pățit nimic cumplit, lezarea purpurei e raportată la el —, tot așa și pătimirea trupului, chiar dacă Dumnezeu Cuvântul rămâne în nepătimire, se spune că a trecut prin insultă asupra Lui. De aceea ni-l predă Pavel pe Stăpânul Hristos ca om drept Fiu al lui Dumnezeu [cf. Rm 1, 3–4]. Și înainte de el, bine-vestind Mariei nașterea uimitoare arhanghelul Gabriel spune: «Bucură-te, cea plină de har! Domnul cu tine! Iată vei avea în pântece și vei naște un fiu și-l vei chema Iisus. Acesta mare va fi și Fiu al Celui Preaînalt se va chema» [Lc 1, 26–28. 31–32]. Astfel că Iisus e chemat Fiu al lui Dumnezeu fără ca trupul să i se transforme în natura dumnezeiască, ci pentru că prin unirea cu Dumnezeu Cuvântul aceasta a luat demnitatea omonimei [de a primi același nume].”⁸⁹

La fel și Chiril în sus-zisa scrisoare către Succensus, al cărei început este: „Am citit memoriul trimis de cuvioșia ta”, după altele spune așa:

⁸⁹ (Ps. Atanasie) <Atticus al Constantinopolului>, *Scrisoare către Euppsychios*, cunoscută numai din extrasul păstrat aici.

„Iar după Înviere era același corp care pătimise, dar nemaiavând în el slăbiciunile omenești; căci spunem că nu mai primea foame, oboseală și altceva din unele ca acestea, ci de acum era nesupus stricăciunii și nu numai asta, ci și făcător de viață. Fiindcă e un corp al Vieții, adică al Unului-Născut, dar a fost luminat și de slava cuvenită lui Dumnezeu și este înțeleș corp al lui Dumnezeu. Prin urmare, chiar dacă l-ar numi cineva dumnezeiesc, cum negreșit este omenesc cel al omului, n-ar greși cineva de la rațiunea cuvenită. De aceea cred că a zis și preadumnezeiescul Pavel: «Chiar dacă am cunoscut după trup un Hristos, acum însă nu-L mai cunoaștem» [2 Co 5, 16]. Căci fiind, cum spuneam, un corp propriu al lui Dumnezeu, a depășit toate cele omenești, dar corpul de pământ nu admite să sufere o transformare în natura dumnezeirii, fiindcă e imposibil, deoarece am categorisi dumnezeirea drept creată și primind în ea însăși ceea ce nu-i este propriu potrivit naturii ei. Pentru că e egal în absurditate a spune despre corp că s-a transformat în natura dumnezeirii, dar și despre Cuvântul că s-a transformat în natura cărnii. Căci așa cum e imposibil acest lucru, pentru că este neschimbabil și nealterabil, tot așa și celălalt; pentru că nu face parte din cele posibile ca o creatură să se poată transmuta în ființa sau natura dumnezeirii, iar carnea e o creatură. Prin urmare, numim dumnezeiesc corpul lui Hristos pentru că e corp al lui Dumnezeu și strălucind de o slavă de nespus, nesupus stricăciunii, sfânt, făcător de viață; dar că s-a transformat în natura dumnezeirii, nimeni dintre sfinții părinți n-a gândit sau spus vreodată, nici noi nu suntem dispuși la asta.”⁹⁰

La fel și în tratatul „Contra sinusiaștilor”⁹¹, al cărui început este: „Un lung discurs al dogmelor adevărului a fost trudit acum de noi”, și după altele spune:

„Prin urmare, dacă prin faptul că trupul/carnea lui s-a transformat în natura dumnezeirii s-a depărtat de faptul de a fi și Fiu al omului, ar fi de atunci limpede oricui că și noi am respins gloria înfierii, ca nemaiavând Întâi-Născut pe Cel între mulți frați [cf. Rm 8, 29] întrucât S-a făcut ca noi.” Și după puțin: „Am alunecat oare pe neașteptate din gloria dorită? Nicidecum; căci nu vom gândi în chip contrar față de ce trebuie să gândim lăsându-ne duși spre o minte neîncercată [cf. Rm 1, 28] de prostiile și născocirile lipsite de minte

⁹⁰ Chiril al Alexandriei, *Epistola 45 către Succensus*; PG 77, 236BD.

⁹¹ Scriere chiriliană păstrată doar fragmentar. „Sinusiaști” e un nume dat lui Apolinarie și adepților săi, pentru care divinitatea și umanitatea lui Hristos vin la existență împreună.

ale unora. Ci primind ca pe un canon al credinței drepte și nedistorsionate sfânta și de Dumnezeu insuflata Scriptură, spunem că făcându-se Întâi-Născut al nostru, Cuvântul Unul-Născut al lui Dumnezeu n-a părăsit faptul de a fi și de a fi numit împreună cu «Dumnezeu adevărat» și «om adevărat». Fiindcă nu se transformă în natura dumnezeirii trupul unit cu El în chip neschimbabil și necontopibil, ci ar trebui gândit mai degrabă că îl face de strălucește cu slava proprie și-l umple cu demnități convenite lui Dumnezeu. Așa se va arăta la timpul potrivit celor din tot pământul întorcându-se din cer. Căci atunci când sfârșind frumos taina economiei cu trup a plecat la cer, cei care au văzut asta au rămas uimiți, fiindcă un nor l-a luat pe sus, cum stă scris, și atunci unul din sfinții îngeri a glăsuțit celor aflați în uimire: «Bărbați galileeni, ce stați privind la cer? Acest Iisus, Care a fost luat la cer, așa va veni, în modul în care L-ați văzut mergând la cer» [Fap 1, 9. 11]. Oare cei căroră le-a fost adresat acest cuvânt L-au văzut fără trup pe Cuvântul urcând la Tatăl sau respingând asemănarea cu noi și nu într-un corp pipăit și văzut, ci transformat într-o natură nepipăibilă și invizibilă? Apoi cine e cel care îndrăznește să spună asta? Iar dacă așa va veni cum a și urcat, cum nu e adevărat a spune că va veni din nou în trup, și nu un Cuvânt dezbrăcat de trup?” Și după puține: „Înțeleg deci că arătând dinainte în ce fel va fi coborârea din cer în veacurile din urmă, S-a schimbat la chip/formă înaintea lor, dar forma schimbării la chip, spune dumnezeiescul evanghelist, s-a făcut nu prin dezbrăcarea înfățișării Sale sau prin respingerea figurii de om, ci numai în ce privește slava; căci zice: «și a strălucit fața Lui» [Mt 17, 2] și strălucirea ei rivaliza cu strălucirile soarelui.” Și după puține: „Despre Hristos a scris și atotînțeleptul Pavel că «va transforma corpul umilinței noastre făcându-l conform corpului slavei Lui» [Flp 3, 21]. Ce ar putea spune la asta cei care zic că transformă în natura Cuvântului trupul/carnea Sa? Oare și corpurile sfinților se vor transforma și ele printr-o schimbare în natura dumnezeirii, ca să devină conforme cu corpul slavei Lui? Cum nu e însă o prostie plină de ultima lipsă de învățătură? Căci dacă, așa cum spun ei, corpul se transformă în întregime în natura dumnezeirii, de ce fel de corp se va folosi atunci Cuvântul care e Dumnezeu? Căci dumnezeirea e un lucru necorporal și e adevărat că «pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată» [In 1, 18].” Și mai clar, ca referindu-se la Eusebiu însuși, același dumnezeiesc părinte spune în același tratat așa: „E introdus însă de ei și un alt cuvânt despre acestea, căci dumnezeiescul Pavel e aflat scriind: «Chiar dacă am cunoscut după trup un Hristos, acum

însă nu-l mai cunoaștem» [2 Co 5, 16]. Prin urmare, dacă nu mai e cunoscut după trup, spun ei, e necesar să spunem că trupul se transformă în natura Cuvântului Însuși, ca să fie cunoscut ca Dumnezeu. La asta cineva ar putea spune, cred: atunci când spune și despre noi: «Cei care sunt în trup nu pot plăcea lui Dumnezeu; voi însă nu sunteți în trup, ci în duh» [Rm 8, 8–9], [Pavel] ne știe oare dezbrăcați de trup și de sânge? Oare spune unele ca acestea unor duhuri netrupești? Dar cum nu e o prostie a gândi sau exprima asta? Prin urmare, cu referire la noi numește trup/carne patimile nelalocul lor ale cărnii, dar cu referire la Hristos, Mântuitorul a toate [cf. 1 Tim 4, 10], Care e atotcurat și nu știe greșeala — căci «n-a făcut păcat» [cf. 1 Ptr 2, 22] — acel «după trup/carne» s-ar cuveni înțeles într-alt fel, fiindcă într-adevăr el nu mai este în slăbiciuni trupești.”

Știm, așadar, limpede de la de Dumnezeu grăitorii părinți că nu din izvoarele lui Israel [cf. Ps 67, 27] s-au adăpat promotorii acestei pălăvrăgeli, ca să le fie spre viața veșnică [cf. In 4, 14], ci și-au scos băutura din izvoarele și sterpe și urmând unui străin [In 10, 5] sunt duși în prăpăstii și râpe. Dacă ar fi fost crescuți de Biserică, trebuia să-i fi pus înaintea pe Marele Vasile care spune: „Cinstirea icoanei trece la prototipul ei”⁹², pe Grigorie al Nyssei care spune: „Am văzut o icoană a pătimirii și n-am trecut fără lacrimi pe lângă privesite, arta aducând cu claritate sub ochi istoria”⁹³, și pe Ioan [Hrisostom] care spune că iubește pictura în ceară topită plină de bună-cinstirea lui Dumnezeu⁹⁴, și pe cei care stau mereu de vorbă cu ei și sunt învățători împreună cu ei. După care neîndreptând încă aceste distorsionate probleme, ci înmulțind cu adaosuri răul, mai spun:

Grigorie episcopul a citit:

„Strângând, așadar, aceste mărturii scripturistice și patristice în hotărârea noastră prezentă, am pus la un loc puține din multe ca să nu se întindă și să devină prea lungă, fiind multe altele pe care le-am lăsat intenționat deoparte din pricina mulțimii lor nesfârșite. Fiind deci solid edificați de către de Dumnezeu insufletele Scripturi și fericiții părinți și rezemându-ne picioarele pe piatra slujbei dumnezeiești în duh și adevăr [cf. In 4, 23], în numele Sfintei, mai presus de ființă și obârșie de viață Treimi, ajunși un singur gând noi toți cei îmbrăcați în demnitatea preoției hotărâm să fie respinsă, străină și repugnantă din Biserică

⁹² Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh* XVIII, 45; PG 32, 149C.

⁹³ Grigorie al Nyssei, *Despre dumnezeirea Duhului*; PG 46, 572C.

⁹⁴ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], PG 56, 407.

creștină orice icoană făcută din orice fel de materie cu răul meșteșug al pictorilor.”

Epifanie diaconul a citit:

Nesuportând să-și plece gâtul predaniei bisericești, ci orbiți în ce privește alegerea a ce e de folos și înțelegerea adevărului și respingând predania bine-cinstitoare de Dumnezeu, grăitorii cu gura spartă ai acestei inovații n-au suportat să bea apă din pârâul desfătării [cf. Ps 35, 9], ca să devină în ei izvor de apă săltătoare spre viață veșnică [cf. In 4, 14], ci adăpându-se din puțuri sfărâmate [cf. Ir 2, 13], fac să crească o buruiană urât mirositoare care are drept rod fiere amară, și adăugând minciună peste minciună declară: „fiind foarte multe alte mărturii scripturistice, pe care le-am lăsat intenționat deoparte”. Cum s-a dovedit mai sus însă, câte citate din aprobații părinți au fost aduse înainte de ei, le-au înțeles în chip distorsionat căutând să-și statornicească dreptatea proprie [Rm 10, 3], iar câte le-au adus din cei potriviți nu sunt ale Duhului lui Dumnezeu. De aceea lor li se adresează cântând în duhul fericitul David: „Lucruri zadarnice a grăit fiecare cu aproapele său, buze viclene în inimă, și în inimă au grăit rele” [Ps 11, 3]. Grăiește deschis împotriva lor și Isaia, zicând: „Sfatul celor răi sfătuiește lucruri fără de lege” [Is 32, 7], căci n-au cunoscut să priceapă că s-au întunecat, ca să nu vadă cu ochii lor” [Is 44,18]. Căci lăsând hotărârile și legile sănătoase, simulează în cuvinte bună-cinstirea lui Dumnezeu și încearcă să declare unele lucruri bine-cinstitoare de Dumnezeu, pentru ca prin buna gândire care este în ele să nu fie necrezuți în celelalte, zicând: „În numele sfintei, mai presus de ființă și obârșie de viață Treimi.” Vrând să maltrateze însă sensul lor, grăiesc și hotărăsc din socotința gândirii lor dezgolindu-și lipsa de cinstire a lui Dumnezeu, neavând în minte judecata lui Dumnezeu, nici gândindu-se la verdictul Domnului Care strigă: „Oricine va scandaliza pe unul din aceștia mici care cred în Mine, îi este mai de folos să i se atârne de gât o piatră de moară și să fie înecat în mare” [Mt 18, 6]. După care, ca niște porci care au călcat în picioare mărgăritarele [cf. Mt 7, 6], adică predaniile bisericești, au trâmbițat „respinsă și repugnantă de Biserica creștinilor orice icoană din orice fel de materie”, făcând sfat, dar nu prin Domnul și înțelegeri, dar nu prin Duhul Lui” [Is 29, 15; 30, 1] și s-au năpustit asupra turmei lui Hristos ca niște lupi feroși [cf. FAp 20, 29]. Dar strălucirea adevărului și scânteierea luminii are de nezdruncinat libertatea exprimării. Căci cine nu știe că atunci când este necinstită icoana, negreșit necinstirea se aplică celui a căruia este icoana? Acest lucru îl știe așa și adevărul și îl învață și natura lucrurilor și cu ea consună și dumnezeieștii părinți: sfântul Vasile care

spune: „Cinstirea icoanei trece la prototipul ei”⁹⁵; Atanasie care spune: „Prin urmare, cine se închină la icoană se închină în ea împăratului”⁹⁶; iar Hrisostom spune în chip asemănător: „Nu știi că dacă însulți o icoană a împăratului, aduci insulte prototipului demnității ei?”⁹⁷. Părinții au urmat naturii lucrurilor, dar aceștia se revoltă atât împotriva Bisericii, cât și a adevărului, pentru că sunt nu numai plini de blasfemie, dar cuvântul lor are exces de nebunie și lipsă de învățătură. Căci ar fi trebuit să grăiască cu glasul comun, iar nu disonant, să întărească predania dintru început și să și facă lucrul sânguințelor lor pe cea pe care a ținut-o și mărturisit-o din predania apostolilor și părinților toată mulțimea credincioșilor, și să nu facă o inovație și suprimare a obiceiului care domnea la noi în chip binecinstitor de Dumnezeu. Căci cele predate în Biserica catholică nu primesc nici adaos, nici micșorare, întrucât cea mai mare pedeapsă îl leagă și pe cel care a adăugat și pe cel care a suprimat, căci zice [Scriptura]: „Blestemat oricine mută hotarele părinților lui” [Dt 27, 17; Pr 22, 28]. Dar nu aveau intenția să cunoască adevărul; prin urmare, vor auzi cuvintele înțelepciunii [lui Solomon]: „Cine-și lucrează comori cu limbă mincinoasă urmărește lucruri zadarnice și va intra într-un laț de moarte” [Pr 21, 6].

<Al șaselea tom>

Epifanie diaconul a citit:

Trebuiau să aibă în minte glăsuirea pe care a zis-o Domnul corifeului apostolilor, Petru: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu vor avea tărie împotriva ei” [Mt 16, 18]. Dar ajungând străini de armonia și zidirea ei, flecăresc lucruri vrednice de răs, hotărând unele ca acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Nici un om să nu mai îndrăznească, așadar, să se îndeletnicească cu o astfel de îndeletnicire lipsită de cinstirea lui Dumnezeu și necuvioasă. Iar cel care de acum înainte va îndrăzni să facă o icoană sau să i se închine sau să o pună într-o biserică sau casă particulară, sau să o ascundă, dacă e episcop, presbiter sau diacon, să fie depus; iar dacă e monah sau laic, să fie anatemitizat și să fie vinovat și pentru legile imperiale ca un potrivnic al poruncilor lui Dumnezeu și dușman al învățăturilor părinților.”

⁹⁵ Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh* XVIII, 45; PG 32, 149C.

⁹⁶ Atanasie cel Mare, *Contra arienilor* III, 5; PG 26, 332AB.

⁹⁷ (Ps.) Hrisostom [Severian al Gabalei], *La pilda semănătorului*; PG 63, 544.

Epifanie diaconul a citit:

Acuzând toată Biserica și nefiindu-le destul cu asta, nici săturându-se de lipsa de cinstire a lui Dumnezeu, mai hotărâsc în mod nelegal și ilicit să nu se facă icoane. Dar cine din cei care gândesc sau trăiesc în chip binecinstitor de Dumnezeu s-ar lăsa convinși să-i asculte? Fiindcă apariția veneratelor icoane e atât de solid încetățenită în bisericile noastre, pentru că sunt arătate în ele de când s-a vestit Evanghelia și până acum, și „tot ce se distinge prin vechime e respectabil”⁹⁸. Căci ce altceva poruncește dumnezeiescul apostol scriind corintenilor: „Țineți predaniile pe care le-ați primit” [cf. 2 Tes 2, 15; 3, 6], și iarăși lui Timotei și Tit: Întoarceți spatele găunoaselor glăsuirii profane [cf. 1 Tim 6, 20; 2 Tim 2, 16]? Deci noi, toți creștinii, ca unii născuți în sfânta Biserică catholică, ținem predaniile pe care le-am primit și ne întărim în ele și, urmând dumnezeiescului apostol, refuzăm noile glăsuirii găunoase. Și câte în diverse timpuri au părut cântărilor noștri părinți potrivit să zidească pe temelia apostolilor și profeților [cf. Ef 2, 20] le primim, iar pe cele contrare, adică toate cele flecărite de foarte rușinoasele și rău-cinstitoarele de Dumnezeu erezii, le scuișăm ca pe unele dușmane și vrăjmașe. Împreună cu care urâm iritați ca pe una urâtă de Dumnezeu și nou-confecționata vorbărie fără straja gurii a acuzatorilor creștinilor. Întinzându-și însă lipsa de cinstire de Dumnezeu, n-au avut limba ascuțită doar să grăiască păcate, dar au învățat să calomnieze și să lovească și mâna suveranilor spunând: „Să fie vinovat și pentru legile imperiale cel ce nu ține cu ei”. Din această glăsuire au venit pentru toată lumea multe și variate lucrări: o cruzime intensă a fost exercitată de suverani, de magistrați și de înșiși episcopii înstrăinați. Și ce limbă poate plânge acestea? De unde și cum voi începe să povestesc fiecare din aceste lucruri? Zguduirile, fricile, persecuțiile, întemnițările și biciuirile monahilor în orașe, faptul că au fost mulți ani în lanțuri cu cătușe la picioare, distrugerea vaselor sfinte, arderea cărților, profanările sfintelor lăcașuri, transformările profane ale sfintelor mănăstiri în locuințe omenești, astfel încât, după răpirea bunurilor lor, bărbații evlavioși care trăiau în ele să ajungă în ținuturile barbare, socotind o viață mai bună traiul între neamurile păgâne decât conviețuirea profană cu cei de aceeași seminție, ascultând de dumnezeiescul apostol care spune nici să nu mâncăm împreună cu unii ca aceștia [cf. 1 Co 5, 11] — iar lucrul cel mai cumplit dintre toate e că această impietate a profanării sfintelor mănăstiri există până acum, și în locul icoanelor sfinte și al glasului de veselie din corturile dreptilor [cf. Ps 117, 15]

⁹⁸ Vasile cel Mare, *Omilia 1 la post*; PG 31, 165CD.

răsună melodii desfrânate și satanice, iar în locul îngenuncherilor continue răsucirile horelor —, iar împreună cu acestea primejdiile, tulburarea, cutremurul, torturile, pedepsele, orbirile ochilor, tăierile nasurilor, tăierile limbilor, fugile rușinoase, adică exilările bărbaților evlavioși, pentru că s-au risipit în toată lumea locuită, înfierarea fețelor sfinților, arderile bărbilor, căsătoria forțată și fără de lege a fecioarelor după unirea lor cu Hristos și — cel mai cumplit dintre toate — omorurile mânjite de sânge? Acestea sunt roadele celor care pălăvrăgesc împotriva adevărului, acestea sunt o nebunie limpede, nu o judecată adevărată. Dumnezeu însă a privit și a eliberat Biserica Sa din toate lucrările cumplite care o țineau strâns. Lui slava! Amin. Având ochii mutați de la adevăr de sfatul lor ilicit, se demască grăind așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Hotărâm însă și asta: să nu îndrăznească vreun om, oricare ar fi el, în fruntea unei biserici a lui Dumnezeu sau a unei sfinte case, sub pretextul micșorării acestei rătăcirii a icoanelor, să-și pună mâinile pe sfintele vase închinat lui Dumnezeu pentru a le preschimba din pricină că ar fi cu figurine⁹⁹.”

Epifanie diaconul a citit:

Acestea le-au vomitat gurile celor ce nu au frică de Domnul [cf. Col 3, 22]. Căci cine din cei care au mintea ținută de frica lui Dumnezeu ar îndrăzni să numească cele închinat lui Dumnezeu cu apelativul idolilor? Nici chiar din cei foarte lipsiți de învățătură și educație, dacă nu va fi uitat marea și mântuitoarea taină pe care a lucrat-o Dumnezeu Cuvântul venind la noi în trup izbăvind-ne din rătăcirea idolilor, căci bine-cinstitorii de Dumnezeu obișnuiesc să numească figurine idolii păgânilor. Cu adevărat acestea sunt bălbâielile celor care grăiesc din pământ și zicerile pântecului lor [cf. Is 8, 19] care, ghiftuindu-se cu gunoaie și trimițând minții vapori urât mirositori, i-a făcut demenți și deliranți și vrednici de răs. De aceea adaugă:

Grigorie episcopul a citit:

„Nici pe draperii de îmbrăcăminte sau alte văluri sau pe orice alt lucru consacrat unei slujiri sfinte, ca să nu devină de nefolosit.”

Epifanie diaconul a citit:

Calomniind și hotărând că sfânta Biserică a lui Dumnezeu a primit rău pictările de icoane, numindu-le lucruri de rușine, idoli și figurine, acum,

⁹⁹ Enzōda.

uitând parcă blestemata lor sentință, judecă să rămână acestea în Biserică pentru că sunt consacrate lui Dumnezeu. Și dacă sunt consacrate lui Dumnezeu, cum mai sunt născociri de rușine ale unui meșteșug diavolesc? Este evident că sentința e ca aceea a lui Caiafa; fiindcă prin răutatea lui acela l-a omorât pe Hristos, dar spunând adevărul îl mărturisea Mântuitor al oamenilor [cf. *In* 11, 51–52]. Așa și aceștia, asemănându-se lor, calomniază prin răutatea lor priveriștea sfintelor icoane drept rătăcire, figurine, lucruri de rușine și născociri ale unui meșteșug diavolesc, dar, fără voie și demascați de adevăr, sunt constrânși să le mărturisească sfinte și dedicări lui Dumnezeu și cad în lațurile propriilor lor flecăreli. De aceea, bătându-și joc de cei care-i urmează, adaugă:

Grigorie episcopul a citit:

„Iar cineva, care a luat putere de la Dumnezeu, dacă ar voi să transforme acele vase sau țesături, să nu îndrăznească să facă asta fără avizul și știința preasfântului și preafericitului nostru patriarh ecumenic și fără permisiunea preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri părinți, ca nu cumva sub acest pretext să umilească diavolul Biserica lui Dumnezeu; nici vreunul din oficiali sau din subordonații lui din tagma laică să nu-și pună mâna cu acest pretext pe lăcașurile dumnezeiești și să le facă captive lor, precum s-au făcut înainte unele ca acestea de unii purtați fără rânduială.”

Epifanie diaconul a citit:

Cine nu va râde de o astfel de legiferare sau, mai bine zis, nu va plânge? Căci prin aceste vorbe goale ale lor, mulți au cutezat să pună mâini de Briareu¹⁰⁰ pe sfintele vase, luând pretextele de la ele — fiindcă răutatea e alunecoasă —; căci văzându-i mai înainte pe preafericiții lor, cum îi numesc ei înșiși, dar episcopi străini, cum îi numește adevărul, însușindu-și aurul și argintul sfintelor dedicări și picturile în mozaic, și ei au lucrat așa transformându-le în vase comune, băi și teatre. Și cele înainte sfinte au fost făcute profane prin judecata lor. Și lăudându-se zic:

Grigorie episcopul a citit:

„Așa stând și frumos fiind fixate acum prin harul lui Dumnezeu aceste lucruri, am judecat drept ca în acest înscris al nostru catholic și plăcut lui Dumnezeu să promulgăm și hotărâm sub

¹⁰⁰ *Iliada* 1, 402–404. Monstru cu o sută de brațe din mitologia greacă antică.

formă de articole¹⁰¹ fiindcă și noi suntem de părere, ca să vorbim ca apostolul, că avem duhul lui Hristos [cf. 1 Co 7, 40]. Și așa cum cei dinaintea noastră, care au crezut în aceleași lucruri, au grăit cele hotărâte de ei în chip sinodal, tot așa și noi credem în același lucru, de aceea și grăim [cf. 2 Co 4, 13], hotărând în chip consecvent și într-un glas, după unele hotărâri patristice ce vor fi puse mai înainte, cele care ni s-au părut nouă.”

Epifanie diaconul a citit:

După multele și feluritele aiureli de mai sus, în care și-au declarat în chip limpede de răutatea și au împărțit-o în multe, se introduc acum ca egalii dascălilor Bisericii și se trufesc numărând blestematele lor hotărâri împreună cu sfintele exprimări ale acelora, vrând să amestece minciuna cu adevărul și veninul cu mierea. Dar cei călăuziți de Duhul dumnezeiesc disting binele de mai rău și câte au fost hotărâte mai înainte în chip binecinstitor de Dumnezeu de sfinții părinți le primesc, dar câte sunt grăite în chip distorsionat de ei le resping. Fiindcă acești grăitori de minciuni mărturisesc că-L știu pe Dumnezeu, dar se abat de la cărarea care duce spre calea împărătească, întinând cu veninul răutății cuvintele credinței curate, avându-i tovarăși de lipsă de educație pe ereziarhii din vechime. Căci cele mai multe lucruri aceștia le grăiau într-un glas cu Biserica catholică, dar călcând pe de lături într-un lucru, sau două, li s-a sortit anatema. Împreună cu aceștia au parte și ei atunci când declară acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„(1) Dacă nu mărturisește cineva potrivit predaniilor apostolice și patristice că în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt e una și aceeași dumnezeire, așa cum este una și aceeași natură, ființă, voință, lucrare, putere, stăpânire și autoritate slăvită în trei ipostase sau Persoane, să fie anatema.

(2) Dacă nu mărturisește cineva că Unul din Sfânta Treime, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu și Tatăl, Domnul nostru Iisus Hristos, născut din Tatăl mai înainte de veci potrivit dumnezeirii, S-a pogorât din ceruri în zilele de pe urmă spre mântuirea noastră, S-a întrupat din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a născut din ea dincolo de orice înțelegere a minții oamenilor, să fie anatema.

(3) Dacă nu mărturisește cineva că Emanuel e Dumnezeu adevărat și așa sfânta Fecioară e Născătoare de Dumnezeu, pentru

¹⁰¹ *Horous kephalaiōdeis.*

că a născut trupește pe Cuvântul din Dumnezeu Care S-a făcut trup, să fie anatema.

(4) Dacă nu mărturisește cineva pe Cuvântul lui Dumnezeu Tatăl că s-a unit cu trup potrivit ipostasei și este un Hristos împreună cu trupul său, adică Același deodată Dumnezeu și om, să fie anatema.

(5) Dacă nu mărturisește cineva că trupul Domnului este de viață făcător și este propriu Cuvântului din Dumnezeu Tatăl, ci că e al altuia decât El, unit cu El prin demnitate, având adică numai o locuire divină, și nu e mai degrabă făcător de viață, cum spuneam, pentru că a devenit propriu Cuvântului care poate să-și facă vii toate, să fie anatema.

(6) Dacă nu mărturisește cineva două naturi în Unul Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, și două voințe naturale și lucrări naturale în comuniune și indivizibil, neschimbabil, de neîmpărțit și de necontopit, potrivit învățăturii sfinților părinți, să fie anatema.

(7) Dacă nu mărturisește cineva că Domnul nostru Iisus Hristos șade împreună cu Dumnezeu și Tatăl unit cu ceea ce a asumat, adică cu trupul Său însufletit de un suflet rațional și inteligent, și așa va veni iarăși cu slava Tatălui Său să judece viii și morții, nici numai trup, dar nici netrupesc, ci prin rațiuni pe care El Însuși le știe cu un trup mai deiform, ca să fie văzut de cei care L-au împuns, și să rămână Dumnezeu în afara grosimii, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Până aici gândesc bine în acord cu expresiile sfinților părinți, sau, mai bine zis, însușindu-și dogmele lor își atribuie lor înșiși slava lor. Dar în continuare vomită dogme amare și de vipere ale limbii lor veninoase pline de venin purtător de moarte [cf. Iac 3, 8]:

Grigorie episcopul a citit:

„(8) Dacă s-ar strădui cineva să observe prin culori materiale dumnezeiescul Contur¹⁰² [cf. Evr 1, 3] al lui Dumnezeu Cuvântul potrivit întrupării Lui, iar nu să se închine din toată inima cu ochii minții Celui care șade dincolo de strălucirea soarelui de-a dreapta lui Dumnezeu pe tronul slavei [cf. Mc 16, 19; Mt 25, 31], să fie anatema.”

¹⁰² Charaktēra.

Epifanie diaconul a citit:

Cu această fantasmatică declarație a lor se arată niște alegoriști paradoxali. Căci pe când apostolul L-a propovăduit pe Fiul Trăsătură a lui Dumnezeu și Tatăl [cf. *Evr* 1, 3] din pricina invariabilității ființei lor, aceștia deturnând-o și înțelegând-o strâmb cu referire la trupul asumat de Dumnezeu Cuvântul vomită din minți fără minte o nouă declarație: „Dacă s-ar strădui cineva să observe prin culori materiale dumnezeiescul Contur al lui Dumnezeu Cuvântul potrivit întrupării Sale.” Că trupul pe care l-a luat e de altă ființă decât natura lui Dumnezeu Cuvântul știm toți, învățați fiind de adevăr și de primii lideri ai Bisericii, sfinții apostoli și dumnezeieștii părinți; căci vrând, cum s-a zis, dumnezeiescul văzător al celor de nespus, dumnezeiescul apostol Pavel, să propovăduiască de-o-ființimea cu referire la Dumnezeu și Tatăl Fiului și Dumnezeu Cuvântul, n-a găsit nimic altceva potrivit și consonant decât să strige că Fiul e „Contur al ființării”¹⁰¹ [*Evr* 1, 3] Tatălui, iar aceștia, încercând să schimbe adevărul în minciună, introduc în loc glăsuiri nearticulate și putrede, țintuiți fiind de ura veneratelor icoane. De aici cad și în idei care recomandă blasfemia și, predați fiind unei minți neîncercate [cf. *Rm* 1, 28], mai spun:

Grigorie episcopul a citit:

„(9) Dacă s-ar strădui cineva să circumscrie prin culori materiale în icoane cu chip omenesc ființa și ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul din pricină că S-a făcut trup, și nu-L teologhisește mai degrabă Dumnezeu și fiind cu nimic mai puțin necircumscriptibil și după întrupare, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Spun aceasta ca unii ajunși bolnavi incurabil în punctele vitale ale predaniilor bisericești și, contractând această ciumă, s-au stricat la minte, de aceea atribuie cuvântului drept rușinea înșelării și înșală mintea contopind în natura necircumscriptibilă a Cuvântului dumnezeiesc trupul circumscrips luat de Acesta. Acest lucru îl arată expresia lor „și fiind cu nimic mai puțin necircumscriptibil și după întrupare”. Unde au găsit vreodată înțelepții în cele zadarnice acest cuvânt ușuratic? Căci este un lucru plin de blasfemie a spune că e necircumscriptibil după întrupare Domnul Cel peste toate, Iisus Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, mai ales când El însuși grăiește ucenicilor Săi: „Lazăr, prietenul nostru a adormit și mă bucur din pricina voastră că n-am fost acolo” [*In* 11, 11. 14-15]. Oare acel

¹⁰¹ *Charaktēr tēs hypostaseōs*.

„n-am fost acolo” nu e ceva propriu unei circumscrieri? Da, și încă foarte mult. Și ca să lăsăm cele spuse despre El în Evangheliile înainte de pătimire, să spunem cele după înviere: arătându-Se femeilor [*cf. Mt 28, 9-10*], nu era nicidecum necircumscriptibil; faptul că S-a arătat la doi ucenici [*Lc 24, 13-31*] e propriu unei circumscrieri; faptul că a intrat ușile fiind închise și a fost pipăit de Toma [*In 20, 26-29*] ce altceva este decât o circumscriere? Și că ucenicii se duc în Galileea și acolo e văzut și închinat de ei [*Mt 28, 16-17*] e același lucru. Iar că pe când priveau ucenicii a fost luat la cer și a venit îngerul și le-a zis: „Bărbați, ce stați cu ochii ațintiți spre cer? Acest Iisus, Care a fost luat de la voi la cer așa va veni, în felul în care L-ați văzut mergând la cer” [*FAp 1, 10-11*], nu țin oare acestea de o circumscriere? Negreșit. Fiindcă așa învață și toți purtătorii de Dumnezeu părinții noștri. Și este evident pentru cei care gândesc bine că, întrucât este Dumnezeu și Cuvânt al lui Dumnezeu, este nevăzut, de necircumscris, de necuprins, și este în tot locul stăpânirii Lui; dar întrucât a luat natură de om, este și văzut și circumscris, cum a spus El Însuși ucenicilor Săi că nu a fost acolo [*cf. In 11, 14-15*], și putând fi cuprins, cum ne-a încredințat Toma [*cf. In 20, 26-29*]. În multe rele cad deci prin singura lor blasfemie introducătorii înșelătoarei vătămări a minții a acuzatorilor creștinilor. Căci calomniind grăiesc iarăși:

Grigorie episcopul a citit:

„(10) Dacă ar încerca cineva să zugrăvească în icoană unirea indivizibilă potrivit ipostasei a naturii lui Dumnezeu Cuvântul cu trup, adică rezultatul unic de necontopit și de neîmpărțit din acestea, numind-o «Hristos», nume care arată un Dumnezeu și un om, ca de aici să apară monstruoșitatea contopirii celor două naturi, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Știe rușinea înșelării să se frece de cuvântul drept. Căci aceștia iau în chip mincinos și rău facerea de icoane drept una care, ca o contopire a celor două naturi, se opune unirii indivizibile și necontopite potrivit ipostasei lui Hristos. Dar adevărul lui Dumnezeu nu e ținut în lanțuri [*cf. 2 Tim 2, 9*]. Fiindcă numele „Hristos” face cunoscute două naturi, una văzută, alta nevăzută. Și Același Hristos văzut de oameni prin perdea [*cf. Evr 6, 19*], adică prin trupul Său, chiar dacă natura divină rămânea ascunsă, o arăta prin semnele Lui. Prin urmare, sfânta Biserică a lui Dumnezeu pictează acea înfățișare văzută de oameni, cum a primit de la sfinții apostoli și părinți, și nu-L divide pe Hristos potrivit aiuraticii lor acuzații. Fiindcă,

așa cum am zis de multe ori, icoana are comuniune cu prototipul ei numai prin nume, nu prin definiție, pentru că e lipsită de suflet, care e cu neputință de circumscris, fiindcă e nevăzut. Și dacă e cu neputință de pictat sufletul, deși e creat, cu cât mai puțin ar putea gândi cineva, chiar și dacă ar fi foarte ieșit din minți, să înfățișeze în icoană în chip simțit dumnezeirea de necuprins și de nedepistat a Fiului Unul-Născut? Osteneala lor s-a întors deci asupra capetelor lor [cf. Ps 7, 17]. Căci anatema pe care au flecărit-o aiuratic rămâne în ei în veac. Dar ei spun iarăși:

Grigorie episcopul a citit:

„(11) Dacă divide cineva mental trupul unit de ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul socotindu-l că e un simplu trup, ca plecând de aici să se străduiască să-l picteze în icoană, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Sfântul Grigorie cel cu supranumele teologhisirii spune așa: „Când naturile se disting prin noțiunile lor, se codivind și numele lor.”¹⁰⁴ Majoritatea părinților s-au folosit de această noțiune, fiindcă așa par să stea lucrurile cu adevărat. Ei însă, ieșind din adevăr și din predaniile părinților, zic: „Dacă divide cineva mental trupul unit cu ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul.” Dar nici în aceasta nu se găsesc într-un glas cu exprimarea publică a sfinților părinți, ci combat în chip foarte deschis adevărul spunând aceleași lucruri despre ei și acuză Biserica catholică cum că ar avea aceleași opinii cu Nestorie. Dar consecvenți cu ei înșiși, adaugă spunând:

Grigorie episcopul a citit:

„(12) Dacă divide cineva pe Hristos în două ipostase, punând de o parte pe Fiul lui Dumnezeu și de cealaltă parte pe Fiul Fecioarei Maria și nu-L mărturisește Unul și Același, ci mărturisind că între ei s-a făcut o unire relațională iar plecând de aici ar picta în icoană pe fiul Fecioarei ca având ipostasă proprie, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Atâtea sunt cele pe care le rostesc despre aceleași lucruri rotindu-se în cerc, încât cele răspândite de ei aproape că nu mai cad sub număr. Căci găsind ei rău-cinstitoarea de Dumnezeu opinie a lui Nestorie, o aplică întipăririi icoanelor, cosând mici argumente paradoxale și stranii, a căror

¹⁰⁴ Cuvântarea 30 (a IV-a teologică), 8; PG 36, 113B.

răsturnare făcând-o deja în mai multe feluri, acum am judecat să le predăm tăcerii. Vomită însă iarăși și acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„(13) Dacă ar picta cineva în icoană trupul îndumnezeit prin unirea sa cu Dumnezeu Cuvântul, dat fiind că îl divide de dumnezeirea care l-a asumat și îndumnezeit și plecând de aici îl face neîndumnezeit, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Biserica catholică, chiar dacă pictează pe Hristos cu chip/formă de om, nu-L divide de dumnezeirea unită cu el, ci îl crede mai degrabă îndumnezeit și-l mărturisește „același cu Dumnezeu”¹⁰⁵ potrivit marelui teologhisor Grigorie¹⁰⁶ și potrivit adevărului, și nu fac plecând de aici neîndumnezeit trupul Domnului, cum au spus aceștia fără învățătură și fără educație ca niște barbari. Căci așa cum cineva care pictează un om nu-l face neînsuflețit, ci el rămâne însuflețit, iar icoana lui se numește icoană [*eikōn*] de la faptul că e asemănătoare [*eoikenai*] cu el, tot așa și făcând icoana Domnului mărturisim îndumnezeit trupul Domnului, iar icoana Lui nu o știm altceva decât o icoană care arată imitarea prototipului ei. De aceea moștenește și numele Lui și are comuniune cu El doar prin acesta. Și de aceea este venerată și sfântă; iar dacă e a unui bărbat blestemat și a unui demon, e profană și întinată, pentru că așa e și prototipul ei. Prin urmare, ostentindu-se în gol, adună cu mâinile nerodire [*cf. Iov 20, 18 și Pr 9, 12*] și primesc anatema de la adevăr. Din care nu ar putea ieși zicând acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„(14) Dacă ar încerca cineva să dea formă prin culori materiale lui Dumnezeu Cuvântul Care, deși era în forma lui Dumnezeu a luat în propria ipostasă/subzistență formă de sclav [*cf. Flp 2, 6-7*] și S-a făcut asemenea nouă în toate afară de păcat [*Evr 4, 15*], ca fiind, chipurile, un simplu om și să-l separe de dumnezeirea inseparabilă și neschimbabilă, dat fiind că introduce o «pătrime» în sfânta și obârșie de viață Treime, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

O, lipsa lor de minte și nebunie! Căci nu se rușinează să strângă anatema, ci așa cum viermii se hrănesc răsucindu-se în noroi, așa și aceștia

¹⁰⁵ *Homotheos*.

¹⁰⁶ *Cuvântarea 45 (la Paște)*, 13; PG 36, 641A.

înfășurându-se în această glăsuire nu suferă să se sature odată, încercând să blesteme Biserica lui Dumnezeu, vrednici de blestem fiind ei înșiși. Căci, cum spune Scriptura, cei care o binecuvântează sunt binecuvântați, și cei care o blestemă vor fi blestemați [cf. Nm 24, 9]. Dar a-L concepe pe Mântuitorul Hristos un simplu om și a-l separa de dumnezeire și apoi a introduce prin pictare o „pătrime”, cine n-ar fi ținut de un mare răs nebunia lor, sau, mai bine zis, n-ar jeli blasfemia lor? Căci întrucât Hristos e înfățișat în icoană cu chip omenesc, cine face asta nu crede într-o „pătrime”, ci mărturisește că Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om cu adevărat, iar nu printr-o arătare. Despre Nestorie cu minte vătămată, care în chip blasfemiator e de părere că în Hristos sunt două ipostase, se spune că introduce o „pătrime”. Dar sfânta Biserică a lui Dumnezeu, mărturisind drept o singură ipostasă a lui Hristos în cele două naturi ale Lui, a fost educată în chip dumnezeiesc să-L întipărească în icoană spre aducerea-aminte de economia Sa mântuitoare. Vrând să se arate probați, spun și un adevăr zicând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„(15) Dacă nu mărturisește cineva pe sfânta Pururea Fecioară Maria în sens propriu și real Născătoare de Dumnezeu și că e dincolo de orice creatură văzută și nevăzută și nu cere cu credință sinceră soliile ei ca una care are îndrăznire la Dumnezeul nostru Cel născut din ea, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Așezată și întărită în acestea prin predania dumnezeiască, Biserica catholică n-are nevoie să audă ceva de la cei care gândesc altfel decât ea. Căci și Domnul când era vestit de demoni îi alunga [Mc 5, 7–8], iar dumnezeiescul Pavel și tovarășii lui de călătorie, când primeau mărturie de la ei că sunt oameni ai Dumnezeului Celui Preaînalt și vestesc calea mântuirii, îi alungau [cf. FAp 16, 17–18]. Tot așa și ei, chiar dacă grăiesc și ceva adevărat, sunt alungați de sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu. Ci întorcându-se iarăși ca niște câini la vomitătura lor și tăvălindu-se ca niște porci în noroi [cf. 2 Ptr 2, 22], grohăie acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„(16) Dacă s-ar strădui cineva să înalțe înfățișările tuturor sfinților în icoane neînsuflețite și mute, din culori materiale și care n-aduc nici un folos — căci ideea e zadarnică și o născocire a unui meșteșug diavolesc —, și nu pictează mai degrabă în el însuși ca pe niște icoane însuflețite virtuțile lor prin cele arătate

despre ei în scrieri, și plecând de aici se străduiește spre un zel asemănător lor, cum au spus dumnezeieștii noștri părinți, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Dumnezeieștii noștri părinți nici n-au propovăduit, nici n-au învățat așa ceva, dar grăitorii de minciuni și-au atribuit lor înșiși acest nume și a lor e această aiureală, pentru că și în continuare se denumesc pe ei înșiși „Sinodul al Șaptelea”. Și un înțelept a zis: „Să te laude altul, și nu gura ta, un străin, și nu buzele tale” [Pr 27, 2]. Aceștia însă, nici învățați, nici laudați de cineva, își aduc lor înșiși laudă și vor să fie numiți de oameni „rabbi” [cf. Mt 23, 7], alegând să fie părinți ai Bisericii catholice. Dar o calomniază că L-a părăsit pe Hristos Domnul nostru și s-a lipit de idolatrie. Deși Acesta îi spune prin Isaia profetul: „Te voi pune veselie veșnică, voioușie pentru generații de generații” [Is 60, 15], iar prin Solomon: „Toată ești frumoasă, draga mea, toată frumoasă și nu e în tine prihană” [Cânt 4, 7]. Să observăm deci nebunia lor, că se laudă că sunt învățători ai celei pe care o acuză de idolatrie. Și dacă sunt părinții unor idolatri, sunt învățători ai părții care e în idolatrie sau ai întregii Biserici? Dacă ai unei părți, atunci erau datori să consune cu plinătatea Bisericii catholice, să fie judecați de ea și să secere de la ea roadele adevărului, așa cum toți părinții noștri au îndreptat cele greșite și au pus la un loc articulațiile rupte. Dar pentru că Biserica catholică strălucește prin această predanie, aceștia, rupându-se de ea, par să o judece toată ca greșită. Și a grăi acest lucru e înfricoșător, iar a-l trece sub tăcere e o condamnare; căci după ei adevărata mărturisire a lui Hristos s-a dus și ruina generală a cuprins universul. Departe să fie însă de noi acestea ca unele grăite zadarnic și glăsuite degeaba. Vor fi, prin urmare, respinși din fiecare parte: pentru că pictarea veneratelor icoane e predată în Biserica catholică de la începutul timpurilor; sfinții părinți au predat-o și toată ceata creștinilor a primit-o. Ei însă nu numai că au ieșit din toți aceștia, dar și — lucrul cel mai cumplit și mai înfricoșător — strigătul anatemei lor s-a înmulțit ca la Sodoma și Gomora [cf. Fc 19, 13]. De aceea și păcatul lor este foarte mare. Și cine va putea suporta furia acestei nebunii și sperietorile acestor zarve de satiri? De-ar fi cunoscut adevărul! Căci este limpede pentru toți cei ce vor să înțeleagă lucrurile în chip bine-cinstitor de Dumnezeu că, așa cum prin cele arătate în scrieri despre sfinți venim la amintirea pătimirilor lor stârniți fiind spre un zel asemănător, tot așa privind la pătimirile lor prin pictările de icoane venim la aducerea-aminte a vitejiei lor și a vieții lor dumnezeiești. După care gândesc iarăși bine spunând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„(17) Dacă nu mărturisește cineva că toți sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu înainte de Lege, în Lege și sub har, din veac și până astăzi sunt scumpi înaintea Lui cu suflet și trup și nu cere rugăciunile lor ca ale unora care potrivit predaniei bisericești au îndrăznire să intervină cu solii pentru lume, să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Când au zis „predanie bisericească”, ar fi trebuit să declare: „Dacă cineva nu primește pictările icoanelor să fie anatema.” Fiindcă aceasta e cu adevărat o predanie veche în Biserica catholică făcută cunoscută nouă în chip foarte potrivit pentru aducerea-aminte de prototipurile lor. Refuzând însă cu nerușinare această inițiere, grăiesc în chip ruinător Bisericii catholice: „Nu vrem să știm căile Tale” [cf. *Iov* 21, 14]. De aceea și după această declarație a lor respingeau și aducerea bineplăcută lui Dumnezeu a intervențiilor lor, ștergând-o din această scriere a lor. Și asta o știu toți. Fiindcă e un obicei laeretici ca atunci când într-un singur cuvânt trec pe lângă bună-cinstirea de Dumnezeu și distorsionează calea dreaptă, alunecă în greșeli multe și diferite; căci adevărul e unitar, iar minciuna are multe despăcări. Fiindcă arienii, care numeau creatură pe Dumnezeu Cuvântul, împreună cu această rău-cinstitoare de Dumnezeu blasfemie a lor au aiurat și că s-a făcut om fără suflet. Și nenorocitul Eutyches, care opina o singură natură în economia Domnului, blasfemia spunând că a asumat un trup mai dumnezeiesc și nu de-o-ființă cu natura noastră. Tot așa și promotorii acestei erezii, imitându-i, nu s-au mulțumit cu o singură inovație, ci nesăturându-se de rău au tras o alta vecină cu ea. Părându-li-se că sunt egali cu sfinții părinți, simulând ipocrit bună-cinstirea lui Dumnezeu adaugă următoarele oracole:

Grigorie episcopul a citit:

„(18) Dacă nu mărturisește cineva învierea morților, judecata și răsplătirea vrednică dată fiecăruia pe dreptele talgere ale balanței lui Dumnezeu și că n-are sfârșit nici pedeapsa, nici împărăția cerurilor, căci potrivit dumnezeiescului apostol [Pavel], «Împărăția lui Dumnezeu nu e mâncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt» [*Rm* 14, 17], să fie anatema.”

Epifanie diaconul a citit:

Aceasta e excluderea inițiatorilor adevăratei noastre credințe, sfinții apostoli și dumnezeieștii părinți, aceasta e mărturisirea Bisericii catho-

lice, nu a ereticilor. Dar cea care urmează e proprie lor, pentru că e plină de lipsă de învățatură și educație, bâlbâind așa:

Grigorie episcopul a citit:

„(19) Dacă nu primește cineva acest sfânt sinod ecumenic al nostru al șaptelea, ci îl calomniază în orice fel și nu îmbrățișează cu toată deplina certitudine cele hotărâte de el potrivit învățaturii de Dumnezeu insuflătei Scripturi, să fie anatema de la Tatăl, de la Fiul și de la Sfântul Duh și de la sfintele Șapte Sinoade Ecumenice.”

Epifanie diaconul a citit:

Căderea din adevăr este o orbire a minții și înțelegerii. Fiindcă mai mult decât lipsă de cinstire a lui Dumnezeu această sentință a lor are lipsă de învățatură și gândire deraiată; căci nu sunt înțelepți decât în lipsa de educație. Căci numindu-se pe ei înșiși „sinodul al șaptelea” pun anatema lor înșiși ca venind de la alte șapte sinoade care au fost, zicând: „Să fie anatema de la sfintele șapte sinoade ecumenice.” Și nu sunt atât făcuți de răs pentru lipsa de învățatură, cât nenorociți pentru lipsa de cinstire a lui Dumnezeu. Căci lăsând adevărul și abătându-se de la calea împărătească cu bună cărare, o iau prin gropi, râpe și prăpăstii. Lor li se spune cuvântul *Proverbelor*: „Au rătăcit brazdele câmpului lor și au adunat în mâini lipsa roadelor” [Pr 9, 12]. De aceea, acești iubitori ai adevărului și căutători ai dreptății împlântă în inima lor săgețile lor ascuțite și arcurile întinse [cf. Is 5, 28], pe care le-au ascuțit împotriva Bisericii, și îl primesc pe David care cântă în Duhul: „Puț și-au săpat” introducătorii acestei găunoase răutăți, „l-au săpat și au căzut în groapa pe care au făcut-o, osteneala lor s-a întors asupra capului lor și pe creștetul lor va coborî nedreptatea lor” [Ps 7, 16-17]. Pentru că „numesc amarul dulce și dulcele amar, lumina întuneric și întunericul lumină” [cf. Is 5, 20], zicând așa:

Grigorie episcopul a citit:

„Decretate fiind, așadar, toate acestea cu exactitate și purtare de grijă, hotărâm că nimănui nu-i este îngăduit să propovăduiască, scrie, alcătuiască, gândească și să învețe altfel; iar cei care îndrăznesc să alcătuiască o altă credință sau să o învețe și predea celor care vor să vină la cunoașterea adevărului de la o erezie sau să introducă fie vreo expresie nouă, fie născocirea unei exprimări pentru răsturnarea celor hotărâte de noi acum, dacă sunt episcopi sau clerici, să fie depuși episcopii din episcopat, și clericii din cler, iar dacă sunt monahi sau laici, să fie anatemizați.”

Epifanie diaconul a citit:

Păstoriți de lipsa de educație, au furat acestea de la dumnezeieștii noștri părinți și le-au pus ca ale lor proprii. De aceea cuvântul lor este zadarnic și nefolositor și nedemn de un răspuns.

Grigorie episcopul a citit:

„Preadumnezeieștii împărați Constantin și Leon au zis:

— Să spună sfântul sinod ecumenic dacă prezenta hotărâre citită a fost pronunțată cu consimțământul tuturor preaevlavioșilor episcopi.

Sfântul Sinod a strigat:

— Toți credem așa! Toți gândim același lucru! Toți am semnat în consens cu bucurie! Toți credem ortodox! Toți ne închinăm aducându-ne în chip inteligent slujbă dumnezeirii inteligente¹⁰⁷! Aceasta e credința apostolilor, aceasta e credința părinților, aceasta e credința ortodocșilor! Așa se închinau toți aducându-și slujba cultică lui Dumnezeu! Mulți ani împăraților! Păzește-i, Doamne, pe luminătorii păcii! Viață bine-cinstitoare de Dumnezeu dă-le, Doamne! Lui Constantin și Leon veșnică pomenire! Voi sunteți pacea lumii! Credința voastră să vă păzească! Pe Hristos cinstiți, și El vă va păzi! Ortodoxia voi ați întărit! Departe fie pizma de împărăția lor! Păzească Dumnezeu stăpânirea voastră! Să dea pace Dumnezeu împărăției voastre! Viața voastră e viața ortodocșilor! Împărate ceresc, păzește-i pe împărații pământești! Prin voi s-a întors la pace Biserica a toată lumea! Voi sunteți luminătorii ortodoxiei! Păzește-i, Doamne, pe luminătorii ortodoxiei! Veșnică pomenire lui Constantin și Leon! Noului Constantin, preabinecinstitorului de Dumnezeu împărat, mulți ani! Păzește-l, Doamne, pe cel din stirpe ortodoxă! Viață bine-cinstitoare de Dumnezeu dă-i, Doamne! Departe fie pizma de împărăția lor! Mulți ani preabinecinstitoarei de Dumnezeu Auguste¹⁰⁸! Păzește-o, Doamne, pe cea bine-cinstitoare [de Dumnezeu] și ortodoxă! Departe fie pizma de împărăția voastră! Dumnezeu să păzească stăpânirea voastră! Dumnezeu să dea pace împărăției voastre! Necontopirea economiei lui Hristos voi ați lămurit! Indivizibilitatea celor două naturi ale lui Hristos voi mai tare ați propovăduit! Dogmele sfintelor Șase Sinoade Ecu-

¹⁰⁷ *Noerōs tē noera theothēti.*

¹⁰⁸ Maria, a doua soție a lui Constantin V.

menice voi ați întărit! Toată idolatria voi ați nimicit! Asupra învățătorilor acestei erezii ați triumfat! Pe cei care gândesc cele contrare voi i-ați înfierat!”

Epifanie diaconul a citit:

Grăindu-le împăraților obișnuitele aclamații, arși la suflet de frenezia minciunii, grăiesc din același meșteșug al diavolului [*cf. Ef 6, 11*] spunând: „Toată idolatria voi ați nimicit!” De-ar fi surzit urechile voastre să nu audă această glăsuire stricătoare de suflet! Căci zice cuvântul *Proverbelor*: „Nu continua cu o femeie desfrânată” [*Pr 5, 3; Sir 9, 4*]. Pentru că vrând ei să distrugă mântuitorul cuvânt al economiei [lui Hristos], au ajuns la orice exces al blasfemiei. Căci ce am putea spune la acest lamentabil lătrat decât cele spuse de Duhul Sfânt dumnezeiescului David? „Venin de aspide sub buzele lor; mormânt deschis gâtlejul lor” [*Ps 13, 3; Rm 3, 13*]. De aceea „au și căzut din sfaturile lor” [*Ps 5, 11*], judecați fiind de Cel ce ne-a izbăvit de rătăcirea idolilor, Hristos Dumnezeuul nostru. Fiindcă, socotind lucru vrednic să Se facă om desăvârșit pentru mântuirea noastră, El a făcut să dispară orice idolatrie; căci a zis prin profetul: „Iată vin zile și voi șterge de pe pământ numele idolilor și nu va mai fi pomenirea lor” [*Za 14, 1; 13, 2*]. Profeția se referă în mod evident la El, nu cum spuneau ei, la stăpânirea unor împărați. Prin urmare, a atribui acest har și dar altora e propriu apostaziei. Adăpându-se din Isaia cel cu glas mare, creștinii strigă: „Nu un sol, nu un înger, ci Însuși Domnul ne-a mântuit” [*Is 63, 9*]. Iar dacă, așa cum spun ei, o adunare de episcopi și împărați ne-a izbăvit din rătăcirea idolilor, atunci neamul omenesc a fost mințit împotriva adevărului, dat fiind că unul l-a mântuit și altul se trufește că l-a salvat. Căci deși din rătăcirea și amăgirea idolilor ne-a izbăvit Hristos Dumnezeuul nostru, ei se trufesc că au făcut această izbăvire/răscumpărare. Ce aroganță și nebulie! Pentru că ieșind din adevăr, și-au orbit inteligența și mințile și, cufundându-se în păreri și imaginațiile lor, au fost duși în rătăcire și lingușeală și, împingând deoparte elogiile potrivite și convenite a le declara împăraților, i-au aclamat cu cele referitoare la Hristos Dumnezeuul nostru. Trebuia să le proclame mai degrabă vitejiile, victoriile în războaie împotriva dușmanilor, supunerile barbarilor, pe care mulți le-au pictat pe icoane și pe pereți spre pomenirea relatării lor, trăgându-i spre dorința și zelul lor pe cei care le văd, consiliile, triumfurile, adunările lumești, instituirile civile, ridicările din nou ale orașelor. Acestea sunt aclamații demne de laudă pentru niște împărați și care cheamă la bunăvoință orice supus. Dar având încă limbi ascuțite și suflând furie și calomnie, li se pare potrivit să-i săgeteze în întuneric pe cei drepecți la inimă [*cf. Ps 10, 2*], zicând acestea:

Grigorie episcopul a citit:

„Gândirea cacodocșilor Germanos, Gheorghe și Mansur voi l-ați nimicit! Pentru Germanos, duplicitarul și xilolatrul, anatema! Pentru Gheorghe, cel de un gând cu el și falsificator al învățăturilor părinților, anatema! Pentru Mansur, insultătorul lui Hristos și uneltitorul împotriva împărăției, anatema! Pentru Mansur, cel cu rău nume și gândire de saraken, anatema! Pentru Mansur, iconolatrul și falsificatorul, anatema! Pentru Mansur, învățătorul lipsei de cinstire a lui Dumnezeu și răstălmăcitorul dumnezeieștii Scripturi, anatema! Treimea i-a surpat pe aceștia trei!”

Epifanie diaconul a citit:

La acestea să spunem cuvântul profetului [Ieremia]: „Față de desfrânată ți-ai făcut și nu ți-a fost rușine de toți” [*Ir* 3, 3]. Căci împodobindu-se cu îndeletnicirile lor de ocară și de rușine, ele obișnuiesc să-i ironizeze pe cei ce trăiesc decent, căci „păcătoșilor le face repulsie cinstirea lui Dumnezeu” [*cf. Sir* 1, 25]. Tot așa și aceștia, având buze viclene, au grăit împotriva dreptilor fără de lege în trufie și dispreț; dar Domnul i-a ascuns pe aceia în ascunsul feței Lui și i-a izbăvit de contrazicerea limbilor lor [*cf. Ps* 30, 19. 21], căci având cuvântul vieții au strălucit în lume ca niște luminători [*cf. Flp* 2, 15–16].

Crescut în sfintele Scripturi și închinat lui Dumnezeu din pruncie ca Samuel [*cf. 1 Rg* 1, 11. 22], emul al dumnezeieștilor părinți, Germanos¹⁰⁹ are dialoguri cărora este necesar să le urmăim, iar scrierile lui sunt vestite în toată lumea locuită; căci înălțările lui Dumnezeu sunt în gâtul lui și săbii cu două tăișuri în mâinile lor [*Ps* 149, 6], ascuțite împotriva celor care nu ascultă de predania Bisericii.

Gheorghe, care a avut drept patrie Ciprul, a dus o viață evanghelică și, imitându-L pe Hristos, Dumnezeuul nostru, Care ne-a dat exemplu economia Lui, nu s-a certat, n-a strigat, ocărât fiind n-a răspuns cu ocară, suferind n-a amenințat [*cf. 1 Ptr* 2, 23], celui care-l lovea pe obraji l-a întors și pe celălalt și celui care-l silea să-i ducă angaralele o milă, adăuga două [*Mt* 5, 39. 41]; a ridicat jugul bun din tinerețea sa, socotind potrivit profetului [Ieremia] lucru bun să șadă singur și în tăcere [*Plg* 3, 27–28].

Iar Ioan¹¹⁰, numit de ei în chip insultător Mansur¹¹¹, lăsând toate [*cf. Mt* 19, 27], a urmat lui Hristos imitând pe evanghelistul Matei [*cf. Mt* 2, 14],

¹⁰⁹ Patriarhul Germanos I (715–730), † 740.

¹¹⁰ Ioan Damaschinul (cca 675–749).

¹¹¹ *Cf. Teofan, Chronographia*, ed. Boor, p. 416. Pe Ioan din Damasc, suferă numit după numele bunicului său, creștin melkit arab, „Mansur”, în arabă „izbăvitul”, Constantin V îl numea în derâdere „Manzir”, de la ebraicul *manzier*, „bastardul”.

socotind mai mare bogăție decât comorile din Arabia ocara lui Hristos și a ales să fie mai degrabă maltratat împreună cu poporul lui Dumnezeu decât să aibă desfătarea vremelnică a păcatului [cf. *Evr* 11, 25–26]. Acesta deci, ridicându-și crucea sa și urmându-l [cf. *Mc* 8, 34], a sunat prin Hristos trâmbița pentru Hristos și cei ai lui Hristos din Orient, socotind insuportabilă noua glăsuire întâmplată în altă parte și nelegitima conspirație și nebunie lătrătoare împotriva sfintei Biserici catholice a lui Dumnezeu. Și triumfând asupra ei prin îndemnuri și povățuiri, i-a asigurat pe toți să nu se lase duși împreună cu cei ce lucrează fărădelegea [cf. *Ps* 124, 5], cerând să fie ținută în biserici vechea legalitate și starea de pace, pe care Domnul a dăruit-o ucenicilor Săi ca semn distinctiv al celor numiți cu numele Lui, zicând: „Pacea Mea o dau vouă, pacea Mea o las vouă” [*In* 14, 27].

Așa arătându-se deci în Biserica catholică acești respectabili bărbați și vrednici părinți, ce e atunci calomnia rebelă atât de înfricoșătoare împotriva lor, pe care nimeni nu poate să o suporte? Cu adevărat ignorându-și ignoranța și-au dezgolit nenorociții în chip indecent limba, numindu-l „duplicitar și xilolatur” pe Germanos, misticul jertfitor și sacerdot al lui Hristos, la fel și pe Gheorghe și Mansur, când nimeni din cei în oficiu n-a aruncat o astfel de blasfemie celui de aceeași credință, ci cu o astfel de învinuire privitoare la dumnezeiasca întipărire a crucii, la slăvitele icoane și celelalte sfinte dedicări închinete lui Dumnezeu, creștinii au fost în multe feluri învinuiți de evrei, de agareni și de alți necredincioși, fiindcă un creștin n-a adus nicicând o astfel de învinuire unuia de aceeași credință cu el. Cel drept însă e greu suportabil pentru cel nedrept, ca soarele pentru cei bolnavi de ochi. Fiindcă aceștia, fugind de la adevăr și scoțându-se din legea Bisericii, s-au predat minciunilor și calomniilor și nu adună altceva decât acuzații la adresa creștinilor și preoților lui Dumnezeu, că au lăsat pe Dumnezeul Cel viu și adevărat și aduc slujbă cultică unor icoane, unii făcându-se agresivi și mutilători, grăitori de lucruri nearticulate și vorbitori în neștire. Cine din cei ce se tem de Domnul și râd de ce-i de răs nu va revărsa asupra lor un larg hohot de răs sau mai degrabă nu se va îmbrăca într-un doliu sumbru și o noapte adâncă pentru această lipsă de cinstire a lui Dumnezeu a lor? Și pentru că fiind, potrivit apostolului, născocitori de rele [cf. *Rm* 1, 30], nu s-au istovit căutând căutări [cf. *Ps* 63, 7], noi, luându-ne rămas-bun de la flecărelile lor, după ce cu harul lui Dumnezeu am întocmit destule spre desăvârșita răsturnare a zadarnicelor gânduri ale cunoașterii lor mincinos numite astfel [cf. *1 Tim* 6, 20] și numărând această rătăcire a noii lor răutăți împreună cu ereziile din vechime, am retezat-o cu sabia Duhului [cf. *Ef* 6, 17].

Hai să instruim și mințile ascultătorilor. Toate sunt, așadar, lămurite pentru cei pricepuți și drepte pentru cei care găsesc cunoaștere, cum opinează frumos autorul *Proverbelor* [Pr 8, 9] și adevărul însuși. Căci sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu din multe și variate lucruri îi trage pe cei născuți în ea spre pocăință și spre cunoașterea și paza poruncilor lui Dumnezeu, se grăbește să călăuzească toate simțurile noastre spre slava Dumnezeului Cel peste toate [cf. Rm 9, 5] și face îndreptarea prin auzire și vedere, punând în fața celor ce vin la ea înseși cele făptuite. Căci atunci când răpește pe cineva din lăcomie și iubirea de arginți, i-l arată în icoană pe Matei, apostolul dintre vameși, lăsând nebunia iubirii de arginți și urmând lui Hristos [cf. Mt 9, 1–13] și pe Zaheu urcat în sicomor dorind să vadă pe Hristos și făgăduindu-I că va da săracilor jumătate din averi și dacă a fraudat pe cineva va restitui împătrit [cf. Lc 19, 2–8]; iar vederea continuă a modelelor din icoane devine o pază a întoarcerii și o amintire neconținută ca să nu se întoarcă iarăși înapoi la vomitătura lor [Pr 26, 11; 2 Ptr 2, 22]. L-a răpit pe altul ținut de dragostea de desfrâu, și îi pune înaintea icoana cumintelui Iosif [cf. Fc 39, 6–20] care, având repulsie de desfrânare și biruind-o cu cumințenia/castitatea lui, a păzit chipul lui Dumnezeu [cf. Fc 1, 26], ai cărui părtași se fac cei îndrăgostiți de acesta. Îi pune, iarăși, înaintea pe fericita Susana împodobită cu cumințenia/castitatea și întinzându-și mâinile, cerând ajutorul de sus, și pe Daniel șezând judecător și scoțând-o din mâna bătrânilor fără de lege [Sus 42–50]; iar aducerea-aminte prin pictarea unei icoane e spre paza unei vieți de cumințenie. L-a răpit pe cel care și-a cheltuit viața în desfătări și îmbrăcat în haine moi, cheltuind cu astfel de haine cele pe care trebuia să le dea nevoiașilor și îmbrățișând o viață de moliciune, și i-l arată pe Ilie îmbrăcat în cojoc și mulțumindu-se cu hrana de ajuns pentru el [cf. 3 Rg 19, 6–13] și pe Ioan îmbrăcat în păr de cămilă și hrănindu-se cu miere sălbatică [cf. Mc 1, 6], arătând cu un deget pe Hristos și schițând dinainte că ridică păcatul lumii [cf. In 1, 29], și împreună cu ei pe Marele Vasile și mulțimea de monahi mistuiți la trup.

Făcând mențiune doar de puțini ca să nu se lungească acest cuvânt, cercetarea celorlalte am lăsat-o pe seama ascultătorilor. Căci avem pictată toată relatarea Evangheliei și ea ne duce la aducerea-aminte de Dumnezeu și ne umple de bucurie; stând ele înaintea ochilor noștri, inima celor ce se tem de Dumnezeu se bucură, fața înfloarește, sufletul deprimat se preschimbă în voieșie și cântă împreună cu strămoșul lui Dumnezeu David: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit” [Ps 76, 4], căci prin ele avem aducere-aminte de Dumnezeu întotdeauna. Căci citirea lipsește de multe ori în veneratele lăcașuri, dar întipărirea icoanelor așezate

în ele ne povestește și ne vestește adevărul celor făptuite seara, dimineața și la amiază.

Să primim deci predania Bisericii, să cinstim instituția ei, să nu ne amestecăm în obiceiul bine-cinstitor de Dumnezeu și legitim, să nu cercetăm cu curiozitate vechiul drept; căci tot ce e dedicat spre aducerea-aminte de Dumnezeu e bine-primit de El. Iar cei care ajung în afara acestei predanii, ai cărei părtași s-au făcut toți cei înfiați în chip adevărat în Biserica catholică, sunt bastarzi, nu fii. Să simțim că e un lucru bun dedicarea în biserică a veneratelor icoane și ridicarea în chip duhovnicesc prin ele spre aducerea-aminte de prototipurile lor, precum și acordarea datoratei închinări; fie că unuia îi place să numească asta sărutare, fie închinare, căci amândouă sunt același lucru¹¹², afară numai dacă n-ar înțelege cineva prin asta închinarea ca slujbă cultică¹¹³, pentru că aceasta e alta, cum s-a arătat în multe feluri. Numai să fie vrednic de închinare cel ce vine la icoană, iar dacă nu e vrednic, să se curețe și așa să vină la venerata întipărire a icoanelor. Să nu fie o rezistență satanică cu privire la închinarea lor, nici temerea unei bănuieli sub pretextul rău că, dacă aș veni la icoană, sărutând-o mă găsesc acordându-i slujba cultică în duh¹¹⁴ — departe fie această bănuială. Spun asta cu limbă bolnavă niște luptători împotriva lui Dumnezeu și grăitori în gol care imită șarpele. Căci acela, venind la femeie, i-a șoptit spunându-i minciuni: „Ce e că a zis Dumnezeu: din orice pom care e în rai să mânânci, dar din pomul din mijlocul raiului să nu mâncați din el?” [Fc 3, 1]. Așa și ei înșală inimile de femeiuști spunând: „Cine se închină icoanei Domnului sau a preacuratei Stăpâne noastre și cu adevărat Născătoare de Dumnezeu sau a sfinților îngeri sau a vreunuia din sfinți, îi aduce slujbă în duh.” Să nu ne lăsăm înșelați de cuvântul lor. Căci acesta e un îndemn și un sfat al diavolului. Teologhisitorul Grigorie răstoarnă acest basm poruncindu-ne tuturor: „Venerează Betleemul, închină-te ieslei!”¹¹⁵ Împreună cu el și mult cântatul Maxim, a cărui laudă e în toate bisericile, când discută cu niște bărbați despre lucruri bisericești, a pus să fie aduse în mijloc dumnezeiasca întipărire a crucii, sfânta evanghelie și o venerată icoană și le-a sărutat împreună cu ei ca întărire a celor spuse¹¹⁶. Iar [Atanasie] cel cu supranumele nemuririi¹¹⁷ ne grăiește foarte limpede în scrisoarea către Marcelin, pe care a pus-o înaintea cărții tâlcuirii psalmi-

¹¹² *Aspaspos ... ē proskynēsis ... tauton amphotera.*

¹¹³ *Tēn kata latreian proskynēsin.*

¹¹⁴ *Tēn an pneumatī latreian.*

¹¹⁵ *Cuvântarea 38, 17; PG 36, 329-332.*

¹¹⁶ *Disputa de la Bizya; PG 90, 164AB.*

¹¹⁷ *Athanasias.*

lor, spunând așa: „Luând cineva în mâini cartea psalmilor, parcurge mi-rându-se și închinându-se, ca și în celelalte scripturi, profețiile Mântuitorului.”¹¹⁸ Vezi? Dumnezeuiescul părinte ne poruncește să ne închinăm profețiilor Mântuitorului. Iar dacă e un lucru bine-cinstitor de Dumnezeu să ne închinăm acestora, cu cât mai mult este necesar să se închine cei care văd în icoană deznodămintele arățărilor profetice? Căci profeția sună așa: „Iată Fecioara va lua în pântece și va naște un fiu” [Is 7, 14]. Văzând deci noi în icoană această profeție, adică pe Fecioara ținând în brațe pe Cel pe care L-a născut, cum am suporta să nu ne închinăm și să nu o sărutăm? Cine e atât e needucat încât să îndrăznească să-și întârzie mintea de la o astfel de sărutare?

Să ne facem deci vrednici de închinare, ca nu cumva apropiindu-ne cu nevrednicie să pățim pedeapsa lui Uza; fiindcă acesta atingându-se de Chivot a împietrit pe loc, fiindcă se apropiase cu nevrednicie [cf. 2 Rg 6, 6-7], măcar că și acesta era confecționat din lemne și împodobit cu diferite forme multicolore, ca și facerea icoanelor. Iar cei care spun că e de ajuns să avem întipăririle icoanelor doar pentru aducerea-aminte, nu și pentru sărutare, primul lucru primindu-l, iar pe celălalt nesocotindu-l, se dovedesc pe jumătate răi; adevărați și mincinoși, pe de-o parte, mărturisind adevărul, iar, pe de altă parte, ținându-l drept ceva rău. O, nebunia acestora!

Așadar, cei care au fost odată acuzatori ai orthodoxiei și ai adevărului, să ne facem acum avocați ai lor și să cerem iertarea păcatului anulării predaniilor bisericesti.

Peste toate acestea să păzim poruncile date prin aceste dispoziții. Să călătorim ascultând glasul profetului care spune: „Ți s-a vestit, omule, ce e frumos? și ce altceva cere de la tine Domnul decât să faci judecata, să iubești mila și să fii gata să umbli împreună cu Domnul Dumnezeuul tău” [Mi 6, 8]. Pe lângă acestea să ne îmblânzim mânia, să ne înfrânăm limba [cf. Iac 1, 26], să ne abținem de la rușinoasa grăire de minciuni și clevetire, să ne cumișim ochiul, să ne educăm stomacul, să stăruim în psalmi și în rugăciune [cf. FAp 6, 4], să mulțumim pentru toate câte ne-au fost date de Dumnezeu. Să nu ne obișnuim gura cu jurăminte, ci să ascultăm glasul Domnului care spune: „Eu însă vă spun să nu vă jurați deloc” [Mt 5, 43]. Să călcăm peste slava care rămâne jos. Să ne atragem cel mai mare dintre toate lucrurile bune: mila și iubirea, iar aceasta unită cu frica de Dumnezeu; căci fără frica de Dumnezeu iubirea nu este probată. Fiindcă și Iosafat era prieten cu Ahab, dar a auzit: „Vei iubi oare un păcătos? Vei ajuta pe cineva urât de Dumnezeu?” [2 Par 19, 2]. Să facem deci toate cu frică de

¹¹⁸ Atanasie cel Mare, *Epistola către Marcelin*; PG 27, 21C.

Dumnezeu, cerând soliile preacuratei Stăpânei noastre prin fire Născătoare de Dumnezeu pururea Fecioarei Maria, ale sfinților îngeri și ale tuturor sfinților, sărutând și veneratele lor rămășițe, ca să ne împărtășim de sfințenia lor. Căci așa vom fi desăvârșiți la tot lucrul bun [cf. Evr 13, 21] în Hristos Iisus Domnul nostru. Lui I se cuvine slavă, stăpânire, slujbă împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Sesiunea VII

Cu cel mai scurt proces-verbal dintre toate sesiunile Sinodului de la Niceea, sesiunea a șaptea și ultima din 13 octombrie 787 — sesiune solemnă dedicată citirii, aclamării și semnării de către toți episcopii prezenți a „hotărârii [horosului] sfântului și marelui Sinod Ecumenic al Doilea de la Niceea” — este și cea care a necesitat cel mai lung interval de pregătire: o săptămână întreagă de reflecții și discuții față de cele doar două-trei zile dintre celelalte sesiuni. Ceea ce sugerează că realizarea consensului pe o definiție pozitivă a iconofiliei a necesitat negocieri mai intense până ce s-a putut degaja acordul conținut în formula „hotărârii”.

Textul procesului-verbal al sesiunii a șaptea ridică o problemă prin discrepanța evidentă între cele două liste de episcopi pe care le transcrie: după prezidiul celor cinci reprezentanți ai celor cinci patriarhii (cei doi presbiteri Petru de la Roma, patriarhul Tarasios al Constantinopolului și sincelii ieromonahi Ioan și Toma din Orient), lista de prezență din deschidere enumeră 331 de episcopi, în timp ce lista cu semnături de la final înregistrează doar 302, un număr mai mic decât cei 331 de episcopi semnatori ai mărturisirii de credință din finalul sesiunii a patra. Erich Lamberz, editorul critic al Actelor, a stabilit¹ că lista cea mai exactă și bine alcătuită este cea a celor 302 de episcopi semnatori ai „hotărârii” de la Niceea, lista de prezență cu 343 de episcopi fiind compusă după sinod prin inserarea numelor altor 16 episcopi în urma listei celor 331 de semnatori ai „mărturisirii”, la rândul ei amplificată ulterior cu ocazia ediției „tarasiene” a Actelor din 802–806. Lamberz atribuie scăderea numărului de episcopi semnatori ai „hotărârii” plecării mai devreme a unor episcopi din provinciile mai îndepărtate, începutul toamnei făcând deja mai dificil lungul drum de întoarcere. Cuvântarea de laudă a diaconului sicilian Epifanie, pronunțată probabil ca discurs solemn de încheiere la Liturghia festivă celebrată ca închidere a Sinodului, menționează 350 de episcopi partici-

¹ Lamberz, 2004 și 2016.

panți, număr cunoscut și la Roma, fiind consemnat în biografia papei Adrian din *Cartea pontifilor*.

Documentul capital al Sinodului Ecumenic al doilea de la Niceea este evident „hotărârea” de credință (*horos*). Era a treia „hotărâre” de acest fel după celebra „hotărâre a credinței” a Sinodului IV de la Chalcedon (451) care dogmatizase unirea în Hristos a două naturi într-o singură ipostasă/subzistență sau persoană, completată de „hotărârea” Sinodului VI de la Constantinopol (681), care o prelungea și preciza dogmatizând unirea în persoana una a lui Hristos și a două lucrări și două voințe. Sinoadele III și V afirmaseră credința în Iisus Hristos ca unic Subiect divino-uman, Dumnezeu întrupat, nu om divinizat (Efes, 431), și Unul din Sfânta Treime (Constantinopol, 553), prin scrisori și anateme, iar primele două Sinoade Ecumenice mărturisiseră credința în divinitatea Fiului și a Duhului Sfânt în două „expuneri de credință” (*ekthesis*) formulate pornind de la un simbol de credință trinitar baptismal anterior, completat și precizat: dacă „expunerea” părinților de la Niceea (325) a rămas o mărturisire de credință pentru episcopi, „expunerea” părinților de la Constantinopol (381), oficializată la Chalcedon (451), a devenit mărturisirea de credință a tuturor credincioșilor ortodocși. Ca reacție la avalanșa de simboluri de credință adoptate de sinoadele ariene din veacul IV, Sinodul de la Efes (431) decisese în mod expres interdicția alcătuirii oricărei alte „credințe” afară de Simbolul de la Niceea (325), căruia Sinodul de la Chalcedon i-a adăugat și Simbolul niceean dezvoltat de Sinodul de la Constantinopol (381). După Chalcedon, așadar, în Răsărit nu s-a mai formulat nici un alt Simbol de credință afară de cel dublu niceo-constantinopolitan considerat „expunerea” exhaustivă a întregii credințe orthodoxe a Bisericii una, sfântă, catholică și apostolică. Toate celelalte decizii de credință luate de Sinoadele Ecumenice începând cu cel de-al Treilea de la Efes, fie sub formă de anateme, fie de „hotărâri”, au fost privite drept clarificări și explicări dogmatice normative ale credinței apostolice cuprinse în Simbolurile niceean și constantinopolitan, precizări indispensabile și obligatorii pentru a salva înțelegerea lor orthodoxă.

„Hotărârea” revine fără modificări la dimensiunea și structura-standard a celorlalte două Sinoade Ecumenice „clasice” IV și VI²: titlu (1) — protocol (2) — introducere (3) — relatare (4) — convocare (5) — confirmarea tradiției (6) — hotărâre (7) — perorație (8) — sancțiune (9).³ Titlul și protocolul exprimă conștiința de sine a episcopilor întruniți a doua oară la Niceea de a fi un sinod „sfânt, mare și ecumenic” reunit prin harul lui Dumnezeu și decretul maies-

² Cf. Uphus, 2004.

³ *Ibid.* Structură modificată de „hotărârea” mult amplificată de la Hieria prin inserarea între confirmarea tradiției (6) și hotărârea (9) propriu-zisă a unui mic tratat de iconologie iconomahă (7) urmat de o secțiune justificativă din citate biblice și patristice (8), iar între hotărâre (9) și sancțiune (10) a unui set de anateme recapitulative (10).

tăților imperiale Constantin și Irina în biserica Sfânta Sofia pentru a lua hotărâri pe urmele tradiției Bisericii catholice (2), Mireasă a lui Hristos Care i-a promis vă ca fi cu ea până la sfârșitul veacului (*Mt 28, 20*). Promisiune valabilă până și astăzi (3), când însă unii păstori rătăciți, urmând unor persoane neconsacrate (unor laici), au acuzat Biserica de cădere în idolatrie și icoanele drept idoli satanici (4). Nesuportând infectarea credincioșilor cu această molimă, Dumnezeu a convocat cu zelul divin al împăraților liderii preoțimii/episcopatului de pretutindeni pentru a valida printr-un vot comun dumnezeiasca tradiție a Bisericii catholice (5).

Episcopii au studiat și examinat toate fără a adăuga și elimina nimic, ci păzind nediminuate toate cele ale Bisericii și urmând tuturor celor Șase Sinoade Ecumenice, anatemizând nominal pe fiecare dintre ereticii condamnați de acestea și receptând fiecare din dogmele credinței formulate de ele, începând cu primul Sinod Ecumenic de la Niceea și Crezul constantinopolitan reprodus textual. „Hotărârea” din 787 de la Niceea se abate aici de la modelul „hotărârilor” hristologice anterioare din 451 și 681, care redaseră unul după altul textele *ambelor* Simboluri/Expuneri ale credinței de la Niceea și de la Constantinopol ca documente distincte. Întrucâtva ironic, la 462 de ani de la primul Sinod Ecumenic al Bisericii de la Niceea, episcopii celui de-al doilea Sinod Ecumenic de la Niceea renunță să redea în litera lui chiar textul Simbolului din 325 reproducând drept simbol niceean doar Simbolul constantinopolitan din 381. „Hotărârea” sinodalilor din 787 de a confirma Tradiția Bisericii nu se limitează însă doar la dogmele celor Șase Sinoade Ecumenice, ci devine în final un angajament de a păstra neinovate toate tradițiile Bisericii scrise și nescrise. Una dintre aceste tradiții este declarată a fi și imprimarea de icoane prin tehnici picturale; în armonie cu Evanghelia, imaginea confirmă întruparea reală a lui Dumnezeu, nu ca o apariție fantasmatică, având aceeași utilitate cu cuvântul, imagine și cuvânt punându-se în evidență reciproc (6).

Pe această bază, mergând pe „calea împărătească” a sfinților părinți și a predaniei Bisericii catholice în care locuiește Duhul Sfânt, sinodali hotărăsc (*horizomen*) ca, la fel cu întipărirea crucii, sfintele icoane ale lui Hristos, Maicii Domnului și sfinților în culori, în mozaic sau alte materii să fie dedicate în toate bisericile, pe vase, pe veșminte, pe ziduri, în case și pe străzi. Motivația oferită e aceea că vederea lor constantă conduce la aducerea-aminte și imitarea vieții persoanelor care sunt prototipurile lor. La fel ca și crucii, evangheliilor și altor vase, icoanelor trebuie să li se acorde nu slujbă cultică (*latreia*) datorată doar Dumnezeirii, ci sărutare și prosternare de cinstire (*aspasmon kai timētikēn proskynēsēsin*) cu aprinderi de lumânări și tămâie, cu conștiința faptului că, potrivit faimoasei analogii a împăratului și imaginii lui invocate în context trinitar de sfântul Vasile cel Mare, cinstirea icoanei o traversează (*diabainei*) spre prototipul ei, venerată în icoană fiind ipostasa/persoana reprezentată (7). În final, sinodali își exprimă încă o dată convingerea că prin

hotărârea lor primesc forță învățătura sfinților părinți și tradiția Bisericii care a primit evanghelia apostolilor; prin cuvintele profetului Sofonie îndeamnă apoi toată Biserica la bucurie pentru această victorie și pace câștigate ei de Domnul (8), și repetă sancțiunile pronunțate în finalul tuturor hotărârilor Sinoadelor Ecumenice anterioare — depunere din trepte pentru clerici și ținerea departe de sfintele Taine⁴ pentru laici — acum însă nu împotriva celor care ar îndrăzni să compună alt simbol de credință, ci împotriva tuturor celor care gândesc sau învață altfel decât Sinodul, care anulează tradițiile bisericesti, plănuiesc inovații și aruncă din biserică oricare din cele dedicate în ea: evangheliile, crucii, icoane, relicve, sau trec în uz profan sfintele vase sau mă-năstirile (9).

Adoptarea „hotărârii” s-a făcut atât de fiecare episcop în parte prin semnătură, cât și în comun prin aclamații ale orthodoxiei restabilite: anateme pentru iconomahi și ovații ale împăraților patroni ai orthodoxiei. Acest grupaj, identic cu cel similar din finalul sesiunilor a patra și a cincea, e urmat de un altul alcătuit din anateme nominale pentru „troica” episcopilor care conduseseră sinodul de la Hieria, pentru cei trei patriarhi ecumenici iconomahi dintre Germanos și Pavel IV, pentru ereziarhii Ioan al Nicomidiei și Constantin al Nacoleii, dar și de aclamații de „veșnică pomenire” pentru eroii iconofili anatemizați în 754: Germanos, Ioan și Gheorghe.

O citire atentă în paralel a „demontării” hotărârii de la Hieria și a „hotărârii” sinodului de la Niceea evidențiază ușor faptul că toate expresiile, referințele și ideile teologice ale hotărârii din 787 sunt prezente deja în combaterea definiției din 754 și fac într-adevăr plauzibilă sugestia că ambele texte au același autor, compuse fiind cel mai probabil de patriarhul Tarasios și colaboratorii săi.⁵ Lui Tarasios, temperament moderat și conciliant, i se datorează și reținerea teologică observabilă cu ochiul liber în hotărârea iconofilă din 787 față de adevărata demonstrație teologică a iconomahiei etalată de hotărârea din 754. Istorici și teologi deopotrivă n-au ezitat să-și exprime dezamăgirea față de nivelul teologic redus, ba chiar „rudimentar” și simplist în opinia lor, al „hotărârii” de la Niceea. Reproș nedrept însă, având în vedere mai întâi că hotărârile Sinoadelor Ecumenice vor să fie înaintea de toate mărturisiri (*homologiai*) clare și simple, dar și precise, ale credinței întregii Biserici⁶, accesibile deci din principiu fiecărui credincios și putând fi citite în biserică, iar nu explicații teologice subtile sau texte teoretice sofisticate, accesibile doar unei elite intelectuale. În al doilea rând, „timiditatea” teologică a „hotărârii” de la

⁴ *Kathairesis* și *aphorismos*, redată până astăzi în limbaj canonic românesc prin decalcurile neinteligibile „caterisire” și „afurisire” în locul traducerilor cu sens „depunere din treaptă” și „îndepărtare de la sfintele Taine”.

⁵ Price, 2018, p. 554–555.

⁶ Cf. Schönborn, 1976.

Niceea e foarte posibil să fi fost rezultatul unei decizii deliberate, luate de Tarasios în urma consultării episcopului din săptămâna anterioară, de a evita angajarea, cum a făcut-o definiția de la Hieria, în teorii controversate care să genereze alte dispute ulterioare.⁷

Pentru a combate icoanele, Constantin V și Hieria mutaseră discuția lor din tradiție în teologie, sfârșind prin a dogmatiza o altă hristologie. Tarasios și Niceea au readus icoanele în viața liturgică a Bisericii, nu promulgând o nouă dogmă, ci hotărând venerarea lor ca parte integrantă a Tradiției Bisericii și consecință inevitabilă a hristologiei întrupării dogmatizate de Sinoadele Ecu-menice anterioare, legiferând nu o speculație abstractă, nici o artă religioasă, ci o practică devoțională și un cult. Sinodul de la Niceea a instituit pentru prima dată un cult oficial și organizat al icoanelor, declarându-i eretici și anatemizându-i pe cei care-l refuză. Era un răspuns obligatoriu impus de condamnarea ca erezie și anatemizarea de la Hieria atât a confecționării, cât și a venerării icoanelor.

Istoricii revizioniști actuali înclină să vadă în instaurarea cultului icoanelor la Niceea o „inovație” și o „invenție”: Tarasios și sinodalii din 787 n-ar fi restaurat o tradiție, ci ar fi creat-o de fapt, dar reușind să prezinte această inovație revoluționară drept restabilirea vechii tradiții, și o evoluție dramatică ca întoarcerea la un trecut inexistent.⁸ Chiar și teologi au ajuns să interpreteze astăzi legitimarea eclezială a icoanei de al doilea Sinod de la Niceea drept „inventarea imaginii sacre”.⁹ Dificil însă de explicat în această interpretare rămâne însă cum de o astfel de invenție atât de radicală a fost acceptată și absorbită fără tensiuni în atât de conservatoarea societate bizantină, ba, din contră, s-a impus fără presiunile imperiale de care a beneficiat iconomahia, dacă nu avea parte de un consens popular și de prestigiul unei tradiții. Mai aproape de adevăr e sugestia¹⁰ că în secolul VIII în Bizanț s-au confruntat de fapt două „ortodoxii” rivale: „ortodoxia negativă”, iconofobă, centralizată și reformatoare a împăraților iconomahi și „ortodoxia pozitivă”, iconofilă, tradițională a creștinismului popular, între care a oscilat episcopatul întâi la Hieria și apoi la Niceea.¹¹

⁷ Price, 2018, p. 547, 549.

⁸ Brubaker și Haldon, 2011, p. 284–286, și titlul interogativ al întregului capitol: „Triumful tradiției? Interludiu iconofil 787–813” (p. 248).

⁹ Fogliadini, 2015.

¹⁰ Dagron, 1992, p. 132.

¹¹ Lecturi proaspete și deschizătoare de noi orizonturi gândirii actuale ale definiției din 787 oferă în schimb gânditori fenomenologi ca J.-L. Marion („Le prototype et l’image”, în Boespflug și Lossky [ed.], 1987, p. 451–470, reluat în *La croisée du visible*, Paris, 1991 [trad. rom.: *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană — o privire fenomenologică*, Deisis, Sibiu, 2000], p. 119–154) sau J.P. Manoussakis, 2017; cf. mai jos, t. 2, p. 1165–1166.

Actul al șaptelea cu Dumnezeu¹

[13 octombrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecinstitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni, Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în anul al optulea al consulatului lor, cu trei zile înaintea idelor lui octombrie, indictionul al 11-lea²,

adunat fiind sfântul și ecumenicul sinod cu harul lui Dumnezeu și binecinstitorul de Dumnezeu decret al acelorași de Dumnezeu întăriților împărați reunit în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia,

adică Petru, preaevlaviosul presbiter al preasfintei Biserici a sfântului apostol Petru, și Petru, preaevlaviosul presbiter monah și egumen al sfintei mănăstiri a sfântului Sava din Roma, ținând ei locul Scaunului Apostolic al preacuviosului și preasfântului arhiepiscop al Romei celei Vechi, Adrian,

Tarasios, preacuviosul și preasfântul arhiepiscop al orașului cu nume mare al lui Constantin, Nouă Romă,

Ioan și Toma, preaevlavioșii presbiteri, monahi și locțiitori ai scaunelor apostolice ale diecezei Orientului,

(1) Agapie episcopul Cezareii; (2) Ioan, episcopul Efesului; (3) Constantin episcopul Constantiei Ciprului; (4) Leon, episcopul Heracleii Traciei; (5) Vasile, episcopul Ancyrei Galatei; (6) Nicolae, episcopul Cyzicului; (7) Eftimie, episcopul Sardesului; (8) Petru, episcopul Nicomidiei; (10) Hypatios, episcopul Niceii provinciei Bithynia; (11) Teofil, episcopul Tesalonicului; (12) Staurakios, episcopul Chalcedonului; (13) Leon, presbiter și locțiitor al mitropoliei Sidei; (14) Epifanie, diacon și locțiitor al Sardinei; (15) Nichifor, episcop al Dyrachionului; (16) Nicolae, presbiter egumen și locți-

¹ Ed. Lamberz: ACO² III.3, 2016, p. 794–856; Mansi XIII, col. 364–400.

² 13 octombrie 787.

itor al Tyanei, (17) Daniel, episcopul Amasiei; (18) Grigorie, presbiter și loctiitor al Mokissului; (19) Constantin, episcopul Gangrei; (20) Nichita, episcopul Claudiopolisului; (21) Grigorie, episcopul Neocezareii; (22) Grigorie, episcopul Pisinutei; (23) Teodor, episcopul Myrei Lyciei; (24) Eustatie, episcopul Laodiceii provinciei Frygia; (25) Mihail, episcopul Synadei; (26) Gheroghe, episcopul Antiohiei Pisidiei; (27) Teofilact, diacon și loctiitor al Cariei; (28) Leon, episcop al Iconiumului; (29) Anastasie, episcopul Nicopolisului Vechiului Epir; (30) Constantin, episcopul Pergăi; (31) Grigorie, presbiter și loctiitor al Traianopolisului; (32) Leon, episcopul Rodosului; (33) Hristofor, episcopul Fasisului; (34) Manuel, episcopul Adrianopolisului Traciei; (35) Nicolae, episcopul Ierapolisului provinciei Frygia; (36) Teodor, episcopul Sileonnului; (37) Teofilact, episcopul Euchaitei; (38) Chiril, monah în numele lui Nichita, episcopul Gothiei; (39) Teodor, episcopul Seleuciei; (40) Ștefan, episcopul Sugdeii; (41) Antonie, monah și loctiitor al Smyrnei; (42) Constantin, episcop al Regiumului; (43) Ioan, monah în numele Patronei; (44) Teodor, episcopul Cataniei; (45) Ioan, episcopul Taorminei; (46) Gaudiosus, episcopul Mesinei; (47) Teodor, episcopul Panormosului; (48) Ștefan, episcopul Vibonei; (49) Constantin, episcopul Leontiei; (50) Ioan, episcopul Trocalei; (51) Teodor, episcopul Taurianei; (52) Hristofor, episcopul Aghiei Kyriaki; (53) Vasile, episcopul insulei Lipari; (54) Teotim, episcopul Crotonei; (55) Constantin, episcopul Carinei; (56) Teofan, episcopul Lilybeonului; (57) Teodor, episcopul Tropeii; (58) Sergios, episcopul Nicoterei; (59) Teodor, episcopul Bizyiei; (60) Maurian, episcopul Pompeiopolisului; (61) Ioan, episcopul Aghiei Salona; (62) Eustatie, episcopul Amasiei provinciei Bithynia; (63) Petru, episcopul Germiei; (64) Ioan, episcopul Arcadiopolisului; (65) Constantin, presbiter și loctiitor al Sebastopolisului; (66) Grigorie, presbiter în numele Nicopolisului Armeniei Secunda; (67) Sisinnios, episcopul Parionului; (68) Epifanie, episcopul Miletului; (69) Nichita, episcopul Proiconesului; (70) Ioan, presbiter și loctiitor al Coloneii; (71) Ursus, episcop al bisericii Arbei; (72) Eustatie, episcopul Methymnei; (73) Leon, episcopul Kiosului; (74) Ioan, episcopul Aprosului; (75) Teofilact, episcopul Kypselei; (76) Laurențiu, episcopul bisericii Apsarei; (77) Leon, episcopul Carpathosului; (78) Eustatie, episcopul Cotradei; (79) Chiriac, episcopul Driziparei; (80) Leon, episcopul Mesembriei; (81) Grigorie, episcopul Dercosului; (82) Teodor, episcopul Heracleii; (83) Teodosie, episcopul Amorionului; (84) Ioan, episcopul Nyssei; (85) Gheorghe, episcopul Thermei Basilika; (86) Gheorghe, episcopul Camulianei; (87) Sotirih, episcopul Kiskissosului; (88) Teofilact, episcopul Hypepeii; (89) Damian, episcopul Mytilenei; (90) Teofilact, episcopul Trallesului; (91) Constantin, episcopul Mastausosului; (92) Ignatie, episcopul

Prinei; (93) Gheorghe, episcopul Briullei, (94) Constantin, presbiter și locțiitor al Agaei; (95) Teodosie, episcopul Nyssei; (96) Vasile, episcopul Magnesiei/Anelios; (97) Vasile, episcopul Magnesiei de pe Meandros; (98) Sava, episcopul Aneii; (99) Nichifor, presbiter în numele Gangrei; (100) Grigorie, episcopul Paleopolisului; (101) Teofan, episcopul Caloei; (102) Leon, episcopul Algizei; (103) Nicodim, episcopul Avgazei; (104) Lykastos, episcopul Baretei; (105) Teognios, presbiter în numele Sionului; (106) Teofan, episcopul Lebedosului; (107) Stratonic, episcopul Kynei; (108) Eustatie, episcopul Erythreii; (109) Teofil, episcopul Tymnonului; (110) Cosma, episcopul Myrinei; (111) Olbian, episcopul Eleii; (112) Pardos, episcopul Pittanei; (113) Vasile, episcopul Pergamului; (114) Vasile, episcopul Atramytionului; (115) Marian, episcopul Atandrosului; (116) Ioan, episcopul Assosului; (117) Leon, episcopul Foceii; (118) Ioan, episcopul Redestosului; (119) Ioan, episcopul Panionului Traciei; (120) Melchisedec, episcopul Calliopolisului; (121) Teofilact al Chariopolisului; (122) Leonida, episcopul Madytei sau Coilei; (123) Sisinnios, episcopul Tzurulonului; (124) Toma, episcopul Daonionului; (125) Grigorie, episcopul Teodoropolisului; (126) Sisinnios, episcopul Chalkisului; (127) Veniamin, episcopul Lizikosului; (128) Ioan, episcopul Brysysului; (129) Spiridon, episcopul Chytronului; (130) Eustatie, episcopul Solonului; (131) Teodor, episcopul Kitonului; (132) Grigorie, episcopul Trimithusului; (133) Alexandru, episcopul Amathusului; (134) Constantin, episcopul Iuliopolisului; (135) Sinesie, episcopul Kinei; (136) Teofil, episcopul Anastasiopolisului; (137) Leon, episcopul Mnisosului; (138) Petru, episcopul Asponeii; (139) Antim, episcopul Verinopolisului; (140) Mihail, episcopul Melitopolisului; (141) Sisinnios, episcopul Adraneii; (142) Teodor, episcopul Germei; (143) Vasile, episcopul Adrianuthereii; (144) Leon, episcopul Pimaneonului; (145) Simeon, episcopul Oceii; (146) Strategios, episcopul Dardanosului; (147) Ioan, episcopul Lampsacosului; (148) Teodat, episcopul Paleii; (149) Leon, episcopul Troadei; (150) Teodor, episcopul Abydosului; (151) Nichita, episcopul Ilionului; (152) Anastasie, episcopul Tripolisului; (153) Leon, episcopul Trakulei; (154) Ștefan, episcopul Saleii; (155) Ioan, episcopul Gabalei; (156) Isos, presbiter și locțiitor al Thyatirei; (157) Ștefan, episcopul Silandosului; (158) Nicolae, episcopul Perikomatei; (159) Ioan, episcopul Seteii; (160) Constantin, episcopul Acrasosului; (161) Teofan, episcopul Meonei; (162) Mihail, episcopul Stratoniciei; (163) Grigorie, episcopul Gordosului; (164) Ioan, episcopul Daldei; (165) Eustatie, episcopul Hyrcanei; (166) Iosif, episcopul Attaliei; (167) Teopistos, episcopul Hermocapeliei; (168) Zaharia, episcopul Ierocezarei; (169) Mihail, episcopul Ceraseii; (170) David, episcopul Helenopolisului; (171) Kyrion, episcopul Lofosului; (172) Vasile, presbiter și locțiitor al Daskylionului;

(173) Teofilact, episcopul Apolloniadei; (174) Constantin, episcopul Ceza-
reii Bithyniei; (175) Gheorghe, episcopul Vasilinopolisului; (176) Leon,
episcopul Neocezarei sau Aristei; (177) Nichifor, episcopul Adrianonului;
(178) Teodor, episcopul Prusiei; (179) Epfanie, episcopul Lampei; (180)
Teodor, episcopul Heracliopolisului; (181) Anastasie, episcopul Cnossosu-
lui; (182) Meliton, episcopul Kydoniei; (183) Leon, episcopul Kisamosului;
(184) Teodor, episcopul Subritei; (185) Leon, episcopul Finixului; (186) Ioan,
episcopul Arcadii; (187) Epifanie, episcopul Eleftheriei; (188) Fotin, epis-
copul Cantaneii; (189) Sisinnios, episcopul Chersonesului; (190) Grigorie,
presbiter și loctiitor al Kefaliniei; (191) Filip, episcopul Kerkyrei; (192)
Antonie, episcopul Troizenei; (193) Petru, episcopul Monembasiei; (194)
Gavriil, episcopul EGINEI; (195) Leon, episcopul Porhmosului; (196) Filet,
episcopul Oreosului; (197) Leon, episcopul Zakynthosului; (198) Leon,
episcopul Linoei; (199) Nichita, episcopul Melei; (200) Neofit, episcopul
Gordoservei; (201) Ioan, episcopul Eteneii; (202) Leon, episcopul Aspendo-
sului; (203) Constantin, episcopul Zelei; (204) Grigorie, episcopul Sinopei;
(205) Marin, diacon și loctiitor al Andrapeii; (206) Constantin, episcopul
Zalichosului; (207) Grigorie, episcopul Amastridei; (208) Heraclie, episcopul
Iunopolisului; (209) Nichita, episcopul Dadybreii; (210) Teofan, episcopul
Soronului; (211) Ioan, episcopul Heracleii Pontului; (212) Teofil, episcopul
Prusiadei; (213) Constantin, episcopul Crateii; (214) Nichita, episcopul
Adrianopolisului; (215) Nichita, episcopul Ryzeonului; (216) Constantin,
episcopul Polemonionului; (217) Teodor, episcopul Comanei; (218) Ioan,
episcopul Kerasosului; (219) Nichifor, episcopul Claneosului; (220) Leon,
episcopul Trocnadei; (221) Ioan, diacon în numele Faselidei; (222) Teodor,
episcopul Pinnareii; (223) Ștefan, episcopul Caunosului; (224) Anastasie,
episcopul Patarei; (225) Gheorghe, episcopul Nyssei; (226) Constantin, epis-
copul Candiveii; (227) Leon, episcopul Corydaleii; (228) Nicodim, epis-
copul Sidymeii; (229) Leon, episcopul Limyreii; (230) Constantin, episcopul
Tlosului; (231) Petru, diacon în numele Aricandei; (232) Ștefan, episcopul
Araxei; (233) Gheorghe, episcopul Oinoandei; (234) Constantin, episcopul
Combonului; (235) Staurakos, episcopul Zenopolisului; (236) Grigorie,
episcopul Kibyreei; (237) Vasile, episcopul Tabeii; (238) Dorotei, episcopul
Neapolisului; (239) Constantin, episcopul Alabandei; (240) David, epis-
copul Iassosului; (241) Grigorie, episcopul Mylaseii; (242) Segios, episcopul
Baragyliei; (243) Grigorie, episcopul Heracleii Latmosului; (244) Ioan, epis-
copul Myndosului; (245) Stavrakios, episcopul Stadeii; (246) Grigorie, epis-
copul Stratoniceii; (247) Nichita, diacon în numele [episcopului] Halicar-
nasosului; (248) Mihai, episcopul Cheretopeii; (249) Pantoleon, episcopul
Valentiei; (250) Gheorghe, episcopul Pelteii; (251) Hristofor, episcopul

Atanosului, (252) Leon, episcopul Eumeneii; (253) Pavel, episcopul Acmoneneii; (254) Grigorie, episcopul Timenothereii; (255) Filip, episcopul Traianopolisului; (256) Leon, episcopul Aleii; (257) Nichifor, episcopul Lundeei; (258) Gheorghe, episcopul Appiei; (259) Ioan, episcopul Sivleii; (260) Zaharia, episcopul Trapezopolisului; (261) Leon, episcopul Sevastei; (262) Andrei, episcopul Kidisosului; (263) Dositei, episcopul Choneii sau Coloseii; (264) Constantin, episcopul Cotypeionului; (265) Nichita, episcopul Nacoleii; (266) Leon, episcopul Dokimionului; (267) Teofilact, presbiter în numele Ipsosului; (268) Constantin, episcopul Eucarpiei; (269) Mihail, episcopul Ierapolisului; (270) Ioan, presbiter în numele scaunului Stectorionului; (271) Nicolae, episcopul Fyteii; (272) Teofilact, episcopul Kinnaborionului; (273) Damian, episcopul Meirosului; (274) Hristofor, episcopul Prymnesosului; (275) Nichita, episcopul Augustopolisului; (276) Constantin, episcopul Ambladeii; (277) Ștefan, presbiter în numele Otrosului; (278) Gheorghe, episcopul Medeonului; (279) Grigorie, presbiter în numele Polybotosului; (280) Sisinnios, episcopul Filomelionului; (281) Mihail, episcopul Pappiei; (282) Sisinnios, episcopul Apameii Kibotosului; (283) Constantin, episcopul Conanei; (284) Nichifor, episcopul Adadei; (285) Petru, episcopul Tityasosului; (286) Teodosie, episcopul Sagalassosului; (287) Leon, episcopul Barisului; (288) Petru, episcopul Seleuciei Pisidiei; (289) Nichifor, episcopul Fogleii; (290) Marian, episcopul Magydosului; (291) Leon, episcopul Andidei; (292) Ștefan, episcopul Parnasosului; (293) Vardan, episcopul Doarei; (294) Eustratie, episcopul Develtosului; (295) Eftimie, episcopul Sozopolisului; (296) Teodor, episcopul Bulgarofygionului; (297) Gheorghe, episcopul Plutinopolisului; (298) Vasile, episcopul Perberisului; (299) Mihail, episcopul Pamfilonului; (300) Rubim, episcopul Scopelosului; (301) Sisinnios, episcopul Garieleii; (302) Calist, episcopul Eudokiadei; (303) Constantin, episcopul Lagiei; (304) Ioan, episcopul Codruleii; (305) Teodor, episcopul Cremneii; (306) Constantin, episcopul Adrianei; (307) Teofil, episcopul Chiosului; (308) Galatie, episcopul Melosului; (309) Sergios, episcopul Lerosului; (310) Manzon, episcopul Diocezarei sau Procanneii; (311) Eustatie, episcopul Kelendorysului; (312) Zaharia, episcopul Cardabundeii; (313) Sisinnios, episcopul Musbadeii; (314) Eustatie, episcopul Lamosului; (315) Teodor, episcopul Germanicopolisului; (316) Sisinnios, episcopul Sykeii; (317) Constantin, episcopul Dalisandosului; (318) Leon, episcopul Sibyleii; (319) Ștefan, episcopul Filadelfiei; (320) Eudoxie, presbiter în numele Metellopolisului; (321) Teodor, episcopul Cadonului; (322) Teofilact, episcopul Mosyneii; (323) Vasile, episcopul Dionysopolisului; (324) Ștefan, episcopul Synaosului; (325) Constantin, episcopul Androsului, (326) Eustatie, episcopul Tenosului; (327) Ioan, episcopul Decaterei; (328) Ioan, episcopul

Niceii Traciei; (329) Teofan, episcopul Lebedosului, (330) Ioan, episcopul Lithoprosoponului; (331) Nichifor, episcopul Arcadiopolisului; (332) Teodor, episcopul Heracleopolisului sau Pidachtoiei; (333) Constantin, episcopul Metreii; (334) Lycastos, episcopul Filadelfiei; (335) Mihail, episcopul Trallesului; (336) Ioan, episcopul Lemnosului; (337) Leon, episcopul Amisosului; (338) Mihail, episcopul Tiosului; (339) Epifanie, episcopul Perteii; (340) Ioan, episcopul Timbriadei; (341) Ștefan, episcopul Erymneii; (342) Heraclie, episcopul Samosului; (343) Ioan, episcopul Prenetosului,

șezând ei înaintea sfântului amvon al lăcașului preasfinteii Mari Biserici cu numele Înțelepciunii,

prezenți împreună cu ei și audienți fiind și preaglorioșii și magnificii arhonți: Petrona, prealăudatul patriciu dintre consuli și comite al de Dumnezeu păzitului comandament imperial Opsikion, și Ioan, ostiar imperial și contabilul armatei,

și tot sfântul Sinod în ordinea pusă în primul act,

și preaevlavioșii arhimandriți egumeni și monahi,

puse fiind înaintea și sfintele și preacuratele Evanghelii ale lui Dumnezeu,

Teodor, preacuviosul episcop al Taurianeii insulei Sicilia, luând în mâini hotărârea întocmită a citit:

HOTĂRÂRE³ A SFÂNTULUI MARELUI SINOD ECUMENIC DE LA NICEEA AL DOILEA

protocol

Sfântul mare Sinod Ecumenic întrunit cu harul lui Dumnezeu și decretul bine-cinstitorilor [de Dumnezeu] și de Hristos iubitorilor împărați ai noștri Constantin și Irina, mama lui, pentru a doua oară în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia, în sfânta biserică a lui Dumnezeu cu numele Înțelepciunii, urmând predaniei Bisericii catholice, a hotărât cele de mai jos:

introducere

Dăruindu-ne lumina cunoașterii Lui și izbăvindu-ne El Însuși din întunericul nebuniei idolești, Hristos Dumnezeul nostru, luându-și sfânta Lui Biserică catholică mireasă „neavând pată sau zbârcitură” [Ef 5, 27], a făgădui să o păzească și a afirmat răspicat acest lucru sfinților Lui ucenici, spunând : „Iată, Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului” [Mt 28, 20]. Această făgăduință a dat-o însă nu numai lor, ci și nouă, celor care am crezut prin ei în numele Lui [cf. In 17, 20].

³ Horos. ACO² III.3, p. 820–828; Mansi XIII, col. 373–380.

narațiune

Nesocotind însă acest dar, ca înaripați de înșelătorul vrăjmaș, unii s-au ridicat împotriva dreptei rațiuni ieșind la luptă împotriva predaniei Bisericii catholice, au păcătuit împotriva înțelegerii adevărului și, cum zice proverbul, „au dus în rătăcire oiștile plugurilor lor și au cules în mâini lipsă de rod” [cf. *Pr* 9, 12], pentru că au cutezat să calomnieze frumoasa podoabă cuvenită lui Dumnezeu a sacrelor dedicări⁴, zicându-și preoți, fără a și fi însă; despre ei însă strigă Dumnezeu prin profetul: „Păstori mulți au stricat via Mea, întinat-au partea Mea” [*Ir* 12, 10]; căci urmând unor bărbați nelegiuți, încrezându-se în mințile lor, au învinuit sfânta Lui Biserică unită cu Hristos Dumnezeuul nostru și „n-au mai deosebit între sfânt și profan” [cf. *Iz* 22, 26], numind icoana Domnului și a sfinților Lui cu un nume dat în chip asemănător statuilor idolilor satanici.

convocare

De aceea, nemaisuportând să vadă [via] supușilor Lui stricată de o asemenea ciură, cu zelul dumnezeiesc și la semnul lui Constantin și al Irinei, preacredincioșii noștri împărați, Stăpânul Dumnezeu ne-a convocat prin bună-plăcerea Sa pe noi, căpeteniile preoției de pretutindeni, pentru ca dumnezeiasca predanie a Bisericii catholice să-și reprimească printr-un vot comun validarea⁵.

confirmarea tradiției

Cercetând, așadar, și examinând cu toată exactitatea⁶ și urmând scopului adevărului, nu eliminăm nimic, nu adăugăm nimic, ci păzim nemicșorate toate cele ale Bisericii catholice. Și, urmând sfintelor Șase Sinoade Ecumenice, mai întâi celui întrunit [în 325] în strălucita capitală de provincie Niceea, încă și și celui [întrunit] după el [în 381] în de Dumnezeu păzitul Oraș-Regină [Constantinopol],

⁷ credem într-Un Dumnezeu, Tată, Atoatețitor⁸, Făcător⁹ al cerului și al pământului, al tuturor, văzute și nevăzute; [credem] și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unicul [în felul Său]¹⁰, Născutul din Tatăl înaintea tuturor veacurilor, Lumină din Lumină, Dumne-

⁴ *Hierōn anathēmātōn*; toate obiectele sacre ornamentale și votive expuse în biserici.

⁵ *To kyros*.

⁶ *Akribeias*.

⁷ Simbolul de credință constantinopolitan, 381. CPG 8599. Ed. critică G.L. Dossetti, *Il simbolo di Nicea e di Costantinopoli*, Roma, 1967, p. 244–251, și Kinzig, 2017, I, p. 511–513, § 184e.

⁸ *Pantokratora*.

⁹ *Poiētēs*.

¹⁰ *Monogenēs* (cf. *In* 1, 14, 18; 3, 16, 18).

zeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, de-o-ființă¹¹ cu Tatăl, prin Care au venit la existență¹² toate; iar din pricina noastră, a oamenilor, și din pricina mântuirii noastre, a coborât din ceruri, făcut trup din Duhul Sfânt și Maria Fecioara și făcut om, răstignit pentru noi pe timpul lui Pontius Pilat, pătimind, îngropat, sculat a treia zi potrivit Scripturilor, urcat la ceruri, șezând de-a dreapta Tatălui și venind iarăși cu slavă să judece viii și morții¹³, împărăția Lui neavând sfârșit; [credem] și în Duhul Sfânt, Domnul și Făcătorul de viață, Purcesul din Tatăl¹⁴, împreună-închinatul și împreună-slăvitul cu Tatăl și cu Fiul, grăitorul prin profeți. [Credem] într-o Biserică, una, sfântă, catholică și apostolică. Mărturisim un botez pentru lăsarea păcatelor¹⁵. Așteptăm o sculare a morților și o viață a veacului viitor. Amin.

Ne repugnă și-i anatemizăm deci pe Arie și pe aceia care gândesc aceleași lucruri cu el și au în comun cacodoxia lui nebunească; precum și pe Macedoniu și pe cei din jurul lui pe drept cuvânt numiți luptători împotriva Duhului¹⁶; mărturisim apoi că Stăpâna noastră sfânta [Fecioară] Maria e în sens propriu și real Născătoare de Dumnezeu¹⁷, ca una care a născut după trup pe Unul din Sfânta Treime, Hristos Dumnezeuul nostru, cum a dogmatizat [în 431] primul Sinodul de la Efes, care i-a scos din Biserică pe Nestorie și pe cei din jurul lui ca pe unii care introduc [în Hristos] o dualitate de persoane; împreună cu acestea mărturisim și cele două naturi ale Celui ce S-a întrupat pentru noi din preacurata de Dumnezeu Născătoare și Pururea Fecioara Maria, cunoscându-L Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, cum a grăit [în 451] Sinodul de la Chalcedon, care i-a scos afară din curtea lui Dumnezeu pe defăimătorii Eutyches și Dioscor și împreună cu ei i-a azvârlit afară pe Sever, Petru și întregul lor șir mult blasfemiator și încâlciți între ei; după care anatemizăm și basmele/miturile lui Origen, Evagrie și Didym ca și Sinodul al Cincilea întrunit [în 553] în Constantinopol; după care propovăduim că în Hristos există și două voințe și lucrări potrivit proprietății naturilor, cum a strigat [în 680–681] și Sinodul al Șaselea din Constantinopol, care i-a dezavuat pe Sergios, Honorius, Cyrus, Pyrrhus, Macarie și pe cei care gândesc la fel cu aceștia.

¹¹ *Homoousion*.

¹² *Egeneto* (cf. *In* 1, 3; *1 Co* 8, 6).

¹³ Cf. *2 Tim* 4, 1; *1 Ptr* 4, 5.

¹⁴ *To ek tou Patros ekporeuomenon* (cf. *In* 15, 26).

¹⁵ *Aphesin hamartiōn*; cf. *FAp* 2, 38.

¹⁶ *Pneumatomachoi*.

¹⁷ *Theotokos*.

Într-un cuvânt, păzim fără a inova toate predaniile [cf. 1 Co 11, 2; 2 Tes 2, 15] legiuite nouă fie în scris, fie în chip nescris. Una dintre ele este și întipărirea pictării de icoane¹⁸, ca una care e în acord cu relatarea istorică a propovăduirii Evangheliei pentru încredințarea adevăratei/realei, iar nu potrivit unei arătări¹⁹, înomeniri a lui Dumnezeu Cuvântul și are pentru noi un profit asemănător, întrucât cele care se arată unele pe altele se și revelează în chip neîndoielnic unele pe altele.²⁰

hotărâre

Așa stând acestea, mergând noi pe calea împărătească [cf. Nm 20, 17] și urmând învățaturii de Dumnezeu grăitoare a sfinților noștri Părinți și predaniei Bisericii catholice — cunoscând că ea este a Duhului Sfânt Care locuiește în ea —, hotărâm²¹ cu toată exactitatea și grija ca, în chip asemănător cu întipărirea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, să fie repuse/dedicate²² în sfintele biserici ale lui Dumnezeu, pe sfintele vase și veșminte, pe ziduri și scânduri, în case și pe drumuri, și veneratele și sfintele icoane alcătuite din culori și mozaic, precum și din orice altă materie potrivită, și anume: icoana Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, a Preacuratei Stăpânei noastre, sfânta Născătoare de Dumnezeu, a cinstiților îngeri și a tuturor sfinților și cuvioșilor bărbați. Deoarece cu cât mai des sunt văzuți aceștia prin întipărirea lor iconică, cu atât aceia care privesc la ele sunt ridicați spre amintirea și dorirea²³ prototipurilor lor, le vor aduce sărutare și închinare de cinstire, iar nu slujbă cultică adevărată²⁴, care potrivit credinței noastre se cuvine numai Naturii divine; și în același mod ca întipăririi cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, sfintelor evanghelii și celorlalte sacre dedicări²⁵, spre cinstirea lor se va face și aducere de tămâie și lumini, cum era în chip bine-cinstitor de Dumnezeu obiceiul la cei din vechime, întrucât „cinstirea icoanei trece [prin ea] spre prototipul ei”²⁶ și acela care se închină icoanei se închină ipostasei celui zugrăvit în ea²⁷.

¹⁸ *Hē tēs eikonikēs anazōgraphēsēōs ektypōsis.*

¹⁹ *Ou kata phantasia.*

²⁰ *Ta gar allēlōn delōtika anamphibolōs kai tas allēlōn echousin tas emphaseis; cf. Maxim Mărturisorul.*

²¹ *Horizomen.*

²² *Anatithesthai.*

²³ *Eis mnēmēn kai epipothēsīn.*

²⁴ *Aspasmon kai timētikēn proskynēsīn, ouk alēthinēn latreian.*

²⁵ *Anathēmatōn.*

²⁶ *Hē gar tēs eikonos timē epi to prōtotypon diabainei: Vasile cel Mare, Despre Duhul Sfânt XVIII, 45; PG 32, 149C.*

²⁷ *Cf. Atanasie cel Mare, Contra arienilor III, 5; PG 26, 332.*

Fiindcă așa e întărită învățătura sfinților părinților noștri, adică predania Bisericii catholice, care a primit Evanghelia de la o margine până la cealaltă a lumii.

perorație

Așa urmăm lui Pavel, celui care a grăit în Hristos [cf. 2 Co 2, 17], întregii dumnezeiești cete a apostolilor și sfințeniei părinților, ținând tare predaniile pe care le-am primit [cf. 2 Tes 2, 14] și cântând Bisericii împreună cu profetul cântarea de biruință: „Bucură-te foarte, fiica Sionului! Veselește-te, fiica Ierusalimului! Saltă și te bucură din toată inima ta! Că Domnul a ridicat de la tine nedreptățile potrivnicilor tăi, și te-a izbăvit din mâna vrăjmașilor tăi. Domnul este împărat în mijlocul tău; nu vei mai vedea rele” [Sof 3, 14–15] și va fi pace peste tine pentru un timp veșnic [Ieș 14, 13].

sanctiune

Așadar, cei care îndrăznesc să gândească sau să învețe altfel, sau să anuleze predaniile bisericesti potrivit blestemaților eretici, să născopească o inovație sau să respingă ceva din cele dedicate bisericii: fie evanghelie, fie întipărire a crucii, fie zugrăvire de icoane, fie trup sfânt de martir; sau să gândească în chip strâmb și viclean spre răsturnarea a ceva din predaniile legiuite ale Bisericii catholice, încă și să se folosească de sfintele vase și de sfintele mănăstiri ca de niște lucruri comune, poruncim ca, dacă sunt episcopi sau clerici, să fie depuși, iar dacă sunt monahi sau laici, să fie ținuți departe [de cele Sfinte]²⁸.

semnături

Petru, din mila lui Dumnezeu protopresbiter al preasfintei biserici din Roma a sfântului apostol Petru și loțiitor al lui Adrian, papă al Romei celei Vechi, hotărând am semnat.

Petru, nevrednic presbiter și egumen al sfântului părintelui nostru Sava și loțiitor al lui Adrian, papă al Romei celei Vechi, hotărând am semnat.

Tarasios, din mila lui Dumnezeu episcop al Constantinopolului, Nouă Romă, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

Ioan, din mila lui Dumnezeu presbiter și sincel patriarhal, loțiitor al celor trei scaune apostolice ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

²⁸ Aphorizesthai.

Toma, din mila lui Dumnezeu presbiter și egumen al mănăstirii sfântului părintelui nostru Arsenie aflate în Egipt mai sus de Babilon²⁹, locțiitor al celor trei scaune apostolice ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(1) Agapie, nevrednic episcop al Cezareii, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(2) Ioan, nevrednic episcop al Efesului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(3) Constantin, din mila lui Dumnezeu episcop al Constantiei insulei Cipru, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(4) Leon, din mila lui Dumnezeu episcop al Heracleii Traciei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(5) Vasile, nevrednic episcop al Ancyrei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(6) Nicolae, nevrednic episcop al Cyzicului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(7) Eftimie, nevrednic episcop al Sardesului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(8) Petru, nevrednic episcop al Nicomidiei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(8) Elia, păcătos episcop al Cretei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(10) Ipatie, nevrednic episcop al Niceii, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(11) Stavrakios, păcătos episcop al Chalcedonului, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(12) Leon, presbiter al preasfintei mari biserici a lui Dumnezeu în numele scaunului mitropoliei Sidei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(13) Daniel, păcătos, episcop al Amasiei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(14) Constantin, nevrednic episcop al Gangrei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

²⁹ Fortăreață din Delta Nilului, construită și denumită astfel de persani, aflată astăzi în Vechiul Cairo copt.

(15) Epifanie, diacon al preasfintei Biserici a Cataniei insulei Sicilia, locțiitor al lui Toma, preasfântul episcop al Sardinei, urmând dogmelor sfinților părinți și predaniei Bisericii catholice, hotărând am semnat.

(16) Nichifor, nevrednic episcop al Dyrachionului, în chip asemănător

(17) Anastasie, nevrednic episcop al Nicopolisului Vechiului Epir, în chip asemănător.

(18) Nichita, nevrednic episcop al Claudiopolisului, în chip asemănător.

(19) Grigorie, nevrednic episcop al Neocezareii, în chip asemănător.

(20) Teodor, nevrednic episcop al Pisinunei, în chip asemănător.

(21) Teodor, nevrednic episcop al Myrei Lyciei, în chip asemănător.

(22) Teofilact, păcătos diacon și exarh locțiitor al scaunului Stavropolisului sau Cariei, în chip asemănător.

(23) Eustatie, nevrednic episcop al Laodiceii, în chip asemănător.

(24) Mihail, nevrednic episcop al Synadei, în chip asemănător.

(25) Leon, nevrednic episcop al Iconiumului, în chip asemănător.

(26) Gheorghe, nevrednic episcop al Antiohiei Pisidiei, în chip asemănător.

(27) Constantin, nevrednic episcop al Pergăi, în chip asemănător.

(28) Grigorie, păcătos presbiter și locțiitor al Mokissului, în chip asemănător.

(29) Hristofor, nevrednic episcop al Trapezosului, în chip asemănător.

(30) Leon, nevrednic episcop al Rodosului, în chip asemănător.

(31) Manuel, nevrednic episcop al Adrianopolului Traciei, în chip asemănător.

(32) Vasile, nevrednic episcop al Syleonului, în chip asemănător.

(33) Teodor, nevrednic episcop al Seleuciei, în chip asemănător.

(34) Nicolae, nevrednic episcop al Ierapolisului, în chip asemănător.

(35) Constantin, episcop al Regiumului, în chip asemănător.

(36) Chiril, păcătos monah și locțiitor al lui Nichita, episcopul Gothiei, în chip asemănător.

(37) Ștefan, nevrednic episcop al Sugdeii, în chip asemănător.

(38) Teodor, nevrednic episcop al Catanei, în chip asemănător.

(39) Ioan, nevrednic episcop al Taorminei, în chip asemănător

(40) Galaton, nevrednic presbiter în numele lui Ștefan, episcopul Siracuzei, în chip asemănător.

(41) Gaudiosus, nevrednic episcop al Messinei, în chip asemănător.

(42) Teodor, nevrednic episcop al Panormosului, în chip asemănător.

(43) Ștefan, nevrednic episcop al Vibonei, în chip asemănător.

(44) Constantin, nevrednic episcop al Leontiei, în chip asemănător.

(45) Teodor, nevrednic episcop al Taurianeii, în chip asemănător.

- (46) Hristofor, nevrednic episcop al Aghia Kyriaki, în chip asemănător.
- (47) Vasile, nevrednic episcop al insulei Lipari, în chip asemănător.
- (48) Teotim, nevrednic episcop al Crotonei, în chip asemănător.
- (49) Constantin, nevrednic episcop al Carinei, în chip asemănător.
- (50) Teofan, nevrednic episcop al Lilybeonului, în chip asemănător.
- (51) Ioan, nevrednic episcop al Trecaleii, în chip asemănător.
- (52) Teodor, nevrednic episcop al Tropeii, în chip asemănător.
- (53) Sergios, nevrednic episcop al Nicoterei, în chip asemănător.
- (54) Teofilact, nevrednic episcop al Euchaitei, în chip asemănător.
- (55) Maurian, nevrednic episcop al Pompeiopolisului, în chip asemănător.
- (56) Teodor, nevrednic episcop al Bizyiei, în chip asemănător.
- (57) Antonie, păcătos monah și locțiitor al Smyrnei, în chip asemănător.
- (58) Eustratie, nevrednic episcop al Amasiei, în chip asemănător.
- (59) Petru, nevrednic episcop al Germiei, în chip asemănător.
- (60) Ioan, nevrednic episcop al Arcadiopolisului, în chip asemănător.
- (61) Sisinnios, nevrednic episcop al Parionului, în chip asemănător.
- (62) Epifanie, nevrednic episcop al Miletului, în chip asemănător.
- (63) Nichita, nevrednic episcop al Proiconesului, în chip asemănător.
- (64) Constantin, nevrednic episcop al Sebastopolisului, în chip asemănător.
- (65) Ioan, nevrednic presbiter în numele Coloneii, în chip asemănător.
- (66) Eustratie, nevrednic episcop al Methymnei, în chip asemănător.
- (67) Leon, nevrednic episcop al Kiosului, în chip asemănător.
- (68) Grigorie, nevrednic presbiter și locțiitor în numele Nicopolisului, în chip asemănător.
- (69) Ioan, nevrednic episcop al Aprosului, în chip asemănător.
- (70) Teofilact, nevrednic episcop al Kypsellei, în chip asemănător.
- (71) Teodor, nevrednic episcop al Heracleiopolisului sau Pidachtoei, în chip asemănător.
- (72) Eustatie, nevrednic episcop al Cotradei, în chip asemănător.
- (73) Chiriac, nevrednic episcop al Driziparei, în chip asemănător.
- (74) Leon, nevrednic episcop al Mesembriei, în chip asemănător.
- (75) Grigorie, nevrednic episcop al Dercosului, în chip asemănător.
- (76) Ioan, nevrednic episcop al Nyssei, în chip asemănător.
- (77) Gheorghe, nevrednic episcop al Thermei Basilika, în chip asemănător.
- (78) Sotirih, nevrednic episcop al Kiskissosului, în chip asemănător.
- (79) Gheorghe, nevrednic episcop al Camulianeii, în chip asemănător.
- (80) Damian, nevrednic episcop al Mytilenei, în chip asemănător.
- (81) Constantin, nevrednic episcop al Mastaurei, în chip asemănător.
- (82) Gheorghe, nevrednic episcop al Briullei, în chip asemănător.

- (83) Teodosie, nevrednic episcop al Nyssei, în chip asemănător.
- (84) Teofilact, nevrednic episcop al Trallesului, în chip asemănător.
- (85) Teofan, nevrednic episcop al Lebedosului, în chip asemănător.
- (86) Olbian, nevrednic episcop al Eleii, în chip asemănător.
- (87) Pardos, nevrednic episcop al Pitanei, în chip asemănător.
- (88) Leon, nevrednic episcop al Algizeii, în chip asemănător.
- (89) Teognios, nevrednic presbiter în numele Sionului, în chip asemănător.
- (90) Stratonice, nevrednic episcop al Kymeii, în chip asemănător.
- (91) Vasile, nevrednic episcop al Atramytionului, în chip asemănător.
- (92) Teofilact, nevrednic episcop al Hypepeii, în chip asemănător.
- (93) Teofan, nevrednic episcop al Caloei, în chip asemănător.
- (94) Leon, nevrednic episcop al Foceii, în chip asemănător.
- (95) Vasile, nevrednic episcop al Pergamului, în chip asemănător.
- (96) Grigorie, nevrednic episcop al Paleopolisului, în chip asemănător.
- (97) Ioan, nevrednic episcop al Assosului, în chip asemănător.
- (98) Vasile, nevrednic episcop al Magnesiei Anelios, în chip asemănător.
- (99) Marian, nevrednic episcop al Antandrosului, în chip asemănător.
- (100) Lykastos, nevrednic episcop al Baretei, în chip asemănător.
- (101) Constantin, nevrednic presbiter și locțiitor al Agaei, în chip asemănător.
- (102) Nichifor, nevrednic presbiter și locțiitor al Gargareii, în chip asemănător.
- (103) Nicodim, nevrednic episcop al Argazeei, în chip asemănător.
- (104) Sava, nevrednic episcop al Aneii, în chip asemănător.
- (105) Nichifor, nevrednic episcop al Arcadiopolisului, în chip asemănător.
- (106) Cosma, nevrednic episcop al Myrinei, în chip asemănător.
- (107) Ioan, nevrednic episcop al bisericii Aghiei Salona, în chip asemănător.
- (108) Ursus, nevrednic episcop al Arbeii, în chip asemănător.
- (109) Laurențiu, păcătos episcop al Apsareii, în chip asemănător.
- (110) Eustatie, nevrednic episcop al Solonului, în chip asemănător.
- (111) Spyridon, nevrednic episcop al Kythronului, în chip asemănător.
- (112) Teodor, nevrednic episcop al Kitionului, în chip asemănător.
- (113) Gheorghe, nevrednic episcop al Trimithusului, în chip asemănător.
- (114) Alexandru, nevrednic episcop al Amathusului, în chip asemănător.
- (115) Ioan, nevrednic episcop al Niceii Traciei, în chip asemănător.
- (116) Ioan, nevrednic episcop al Redestosului, în chip asemănător.
- (117) Melchisedec, nevrednic episcop al Calliopolisului, în chip asemănător.
- (118) Leonida, nevrednic episcop al Coileii, în chip asemănător.
- (119) Ioan, nevrednic episcop al Panionului, în chip asemănător.
- (120) Teofilact, nevrednic episcop al Chariopolisului, în chip asemănător.

- (121) Ioan, nevrednic episcop al Lithoprosoponului, în chip asemănător.
- (122) Sisinnios, nevrednic episcop al Chalkisului, în chip asemănător.
- (123) Sisinnios, nevrednic episcop al Tzurulonului, în chip asemănător.
- (124) Veniamin, nevrednic episcop al Lizikosului, în chip asemănător.
- (125) Constantin, nevrednic presbiter și loctiitor al Examilionului, în chip asemănător.
- (126) Constantin, nevrednic episcop al Metreii, în chip asemănător.
- (127) Grigorie, nevrednic episcop al Teodoropolisului, în chip asemănător.
- (128) Constantin, nevrednic episcop al Iuliopolisului, în chip asemănător.
- (129) Teofil, nevrednic episcop al Anastasiopolisului, în chip asemănător.
- (130) Leon, nevrednic episcop al Mnizosului, în chip asemănător.
- (131) Sinesie, nevrednic episcop al Kinei, în chip asemănător.
- (132) Petru, nevrednic episcop al Asponei, în chip asemănător.
- (133) Antim, nevrednic episcop al Verinopolisului, în chip asemănător.
- (134) Lykastos, nevrednic episcop al Filadelfiei, în chip asemănător.
- (135) Ștefan, nevrednic episcop al Silandosului, în chip asemănător.
- (136) Teofan, nevrednic episcop al Meoniei, în chip asemănător.
- (137) Mihail, nevrednic episcop al Kerasisului, în chip asemănător.
- (138) Ioan, nevrednic episcop al Setei, în chip asemănător.
- (139) Ioan, nevrednic episcop al Daldei, în chip asemănător.
- (140) Ioan, nevrednic episcop al Gabaleii, în chip asemănător.
- (141) Teopist, nevrednic episcop al Hermocapeliei, în chip asemănător.
- (142) Nicolae, nevrednic episcop al Arcadiopolisului, în chip asemănător.
- (143) Anastasie, nevrednic episcop al Tripolisului, în chip asemănător.
- (144) Zaharia, nevrednic episcop al Ierocezarei, în chip asemănător.
- (145) Mihail, nevrednic episcop al Tralesului, în chip asemănător.
- (146) Grigorie, nevrednic episcop al Gordosului, în chip asemănător.
- (147) Leon, nevrednic episcop al Traculeii, în chip asemănător.
- (148) Eustatie, nevrednic episcop al Yrkanidei, în chip asemănător.
- (149) Iosif, nevrednic episcop al Attaliei, în chip asemănător.
- (150) Leon, nevrednic episcop al Pimanenonului, în chip asemănător.
- (151) Ioan, nevrednic episcop al Lampsacosului, în chip asemănător.
- (152) Nichita, nevrednic episcop al Ilionului, în chip asemănător.
- (153) Vasile, nevrednic episcop al Adrianothereii, în chip asemănător.
- (154) Simeon, nevrednic episcop al Oceii, în chip asemănător.
- (155) Teodor, nevrednic episcop al Germei, în chip asemănător.
- (156) Teodor, nevrednic episcop al Paleii, în chip asemănător.
- (157) Teodor, nevrednic episcop al Abydosului, în chip asemănător.
- (158) Strategios, nevrednic episcop al Dardanosului, în chip asemănător.
- (159) Mihail, nevrednic episcop al Melitopolisului, în chip asemănător.

- (160) Sisinnios, nevrednic episcop al Adraneii, în chip asemănător.
- (161) Teofilact, nevrednic episcop al Apoloniadei, în chip asemănător.
- (162) Constantin, nevrednic episcop al Cezareii Bithyniei, în chip asemănător.
- (163) Gheorghe, nevrednic episcop al Vasilinopolisului, în chip asemănător.
- (164) Kyrion, nevrednic episcop al Lofosului, în chip asemănător.
- (165) Leon, nevrednic episcop al Aristei, în chip asemănător.
- (166) Nichifor, nevrednic episcop al Adrianonului, în chip asemănător.
- (167) Teodor, nevrednic episcop al Prusei, în chip asemănător.
- (168) Vasile, nevrednic presbiter și loctiitor al Daskylionului, în chip asemănător.
- (169) David, nevrednic episcop al Helenopolisului, în chip asemănător.
- (170) Anastasie, nevrednic episcop al Cnossosului, în chip asemănător.
- (171) Sisinnios, nevrednic episcop al Chersonesului, în chip asemănător.
- (172) Epifanie, nevrednic episcop al Elefthernei, în chip asemănător.
- (173) Meliton, nevrednic episcop al Kydoniei, în chip asemănător.
- (174) Fotin, nevrednic episcop al Cantaniei, în chip asemănător.
- (175) Leon, nevrednic episcop al Finixului, în chip asemănător.
- (176) Ioan, nevrednic episcop al Arcadiei, în chip asemănător.
- (177) Leon, nevrednic episcop al Kisamosului, în chip asemănător.
- (178) Teodor, nevrednic episcop al Subriteii, în chip asemănător.
- (179) Epifanie, nevrednic episcop al Lampei, în chip asemănător.
- (180) Ioan, nevrednic episcop al Lemnosului, în chip asemănător.
- (181) Gabriel, nevrednic episcop al EGINEI, în chip asemănător.
- (182) Petru, nevrednic episcop al Monembasiei, în chip asemănător.
- (183) Antonie, nevrednic episcop al Troizenei, în chip asemănător.
- (184) Leon, nevrednic episcop al Porthmosului, în chip asemănător.
- (185) Filet, nevrednic episcop al Oreosului, în chip asemănător.
- (186) Nichita, nevrednic episcop al Melei, în chip asemănător.
- (187) Neofit, nevrednic episcop al Gordoservei, în chip asemănător.
- (188) Grigorie, nevrednic presbiter și loctiitor al Kefaliniei, în chip asemănător.
- (189) Filip, nevrednic episcop al Kerkyrei, în chip asemănător.
- (190) Leon, nevrednic episcop al Zakynthosului, în chip asemănător.
- (191) Ioan, nevrednic episcop al Eteneii, în chip asemănător.
- (192) Constantin, nevrednic episcop al Sasimei, în chip asemănător.
- (193) Leon, nevrednic episcop al Aspendosului, în chip asemănător.
- (194) Leon, nevrednic episcop al Amisosului, în chip asemănător.
- (195) Heraclie, nevrednic episcop al Iunopolisului, în chip asemănător.
- (196) Teofan, nevrednic episcop al Soreii, în chip asemănător.

- (197) Nichita, nevrednic episcop al Dadybreii, în chip asemănător.
- (198) Ioan, nevrednic episcop al Heracleii Pontului, în chip asemănător.
- (199) Nichita, nevrednic episcop al Adrianopolisului, în chip asemănător.
- (200) Constantin, nevrednic episcop al Crateii, în chip asemănător.
- (201) Teofil, nevrednic episcop al Prusiadei, în chip asemănător.
- (202) Mihail, nevrednic episcop al Tiosului, în chip asemănător.
- (203) Teodor, nevrednic episcop al Comanei, în chip asemănător.
- (204) Ioan, nevrednic episcop al Kerasosului, în chip asemănător.
- (205) Constantin, nevrednic episcop al Polemonionului, în chip asemănător.
- (206) Nichita, nevrednic episcop al Ryzeonului, în chip asemănător.
- (207) Nichifor, nevrednic episcop al Claneosului, în chip asemănător.
- (208) Leon, nevrednic episcop al Trocnadei, în chip asemănător.
- (209) Teodor, nevrednic episcop al Pinnarei, în chip asemănător.
- (210) Gheorghe, nevrednic episcop al Nyssei, în chip asemănător.
- (211) Ștefan, nevrednic episcop al Caunosului, în chip asemănător.
- (212) Constantin, nevrednic episcop al Tlosului, în chip asemănător.
- (213) Constantin, nevrednic episcop al Candybeii, în chip asemănător.
- (214) Leon, nevrednic episcop al Corydaleii, în chip asemănător.
- (215) Petru, nevrednic diacon și locțiitor al scaunului Aricandei, în chip asemănător.
- (216) Nicodim, nevrednic episcop al Sidymeii, în chip asemănător.
- (217) Ioan, nevrednic diacon și locțiitor al Faselidei, în chip asemănător.
- (218) Ștefan, nevrednic episcop al Araxosului, în chip asemănător.
- (219) Gheorghe, nevrednic episcop al Oinoandei, în chip asemănător.
- (220) Leon, nevrednic episcop al Limyrei, în chip asemănător.
- (221) Staurakios, nevrednic episcop al Zenopolisului, în chip asemănător.
- (222) Constantin, nevrednic episcop al Combeii, în chip asemănător.
- (223) Grigorie, nevrednic episcop al Kibyrei, în chip asemănător.
- (224) Vasile, nevrednic episcop al Tabei, în chip asemănător.
- (225) Dorotei, nevrednic episcop al Neapolisului, în chip asemănător.
- (226) Constantin, nevrednic episcop al Alabandei, în chip asemănător.
- (227) Grigorie, nevrednic episcop al Heracleii, în chip asemănător.
- (228) David, nevrednic episcop al Iassosului, în chip asemănător.
- (229) Grigorie, nevrednic episcop al Mylasei, în chip asemănător.
- (230) Sergios, nevrednic episcop al Barygliei, în chip asemănător.
- (231) Ioan, nevrednic episcop al Myndosului, în chip asemănător.
- (232) Stavrakios, nevrednic episcop al Stadiei Knidosului, în chip asemănător.
- (233) Grigorie, nevrednic episcop al Stratoniceii, în chip asemănător.

(234) Nichita, nevrednic presbiter și ipopsifiu al Halicarnasosului, în chip asemănător.

(235) Maurian, nevrednic presbiter și ipopsifiu al Keramosului, în chip asemănător.

(236) Pavel, nevrednic episcop al Acmoneii, în chip asemănător.

(237) Leon, nevrednic episcop al Aleii, în chip asemănător.

(238) Zaharia, nevrednic episcop al Trapezopolisului, în chip asemănător.

(239) Leon, nevrednic episcop al Eumeneii, în chip asemănător.

(240) Filip, nevrednic episcop al Traianupolisului, în chip asemănător.

(241) Dositei, nevrednic episcop al Choneii, în chip asemănător.

(242) Gheorghe, nevrednic episcop al Pelteii, în chip asemănător.

(243) Gheorghe, nevrednic episcop al Appiei, în chip asemănător.

(244) Ioan, nevrednic episcop al Sibleii, în chip asemănător.

(245) Pantoleon, nevrednic episcop al Valentiei, în chip asemănător.

(246) Mihail, nevrednic episcop al Cheretopeii, în chip asemănător.

(247) Grigorie, nevrednic episcop al Timenothereii, în chip asemănător.

(248) Gheorghe, nevrednic episcop al Medeonului, în chip asemănător.

(249) Nichita, nevrednic episcop al Nacoleii, în chip asemănător.

(250) Constantin, nevrednic episcop al Kotieonului, în chip asemănător.

(251) Leon, nevrednic episcop al Dokimionului, în chip asemănător.

(252) Constantin, nevrednic episcop al Eucarpiei, în chip asemănător.

(253) Mihail, nevrednic episcop al Ierapolisului, în chip asemănător.

(254) Damian, nevrednic episcop al Merosului, în chip asemănător.

(255) Nichita, nevrednic episcop al Augustopolisului, în chip asemănător.

(256) Teofilact, nevrednic episcop al Kinnaborionului, în chip asemănător.

(257) Grigorie, nevrednic presbiter și loctiitor al Polybotosului, în chip asemănător.

(258) Teofilact, nevrednic presbiter și loctiitor al scaunului Ipsosului, în chip asemănător.

(259) Nicolae, nevrednic episcop al Fyteei, în chip asemănător.

(260) Ștefan, nevrednic presbiter și loctiitor al scaunului Otrosului, în chip asemănător.

(261) Constantin, nevrednic episcop al Ambladeii, în chip asemănător.

(262) Epifanie, nevrednic episcop al Petreei, în chip asemănător.

(263) Mihail, nevrednic episcop al Pappiei, în chip asemănător.

(264) Sisinnios, nevrednic episcop al Filomelionului, în chip asemănător.

(265) Ioan, nevrednic episcop al Timbriadei, în chip asemănător.

(266) Ștefan, nevrednic episcop al Erymnei, în chip asemănător.

(267) Nichifor, nevrednic episcop al Fogleii, în chip asemănător.

(268) Marian, nevrednic episcop al Magydosului, în chip asemănător.

- (269) Leon, nevrednic episcop al Andidei, în chip asemănător.
- (270) Ștefan, nevrednic episcop al Parnasosului, în chip asemănător.
- (271) Teofil, nevrednic episcop al Chiosului, în chip asemănător.
- (272) Sergios, nevrednic episcop al Lerosului, în chip asemănător.
- (273) Heraclios, nevrednic episcop al Samosului, în chip asemănător.
- (274) Galatie, nevrednic episcop al Melosului, în chip asemănător.
- (275) Constantin, nevrednic episcop al Androsului, în chip asemănător.
- (276) Eustatie, nevrednic episcop al Tenosului, în chip asemănător.
- (277) Calist, nevrednic episcop al Eudokiadei, în chip asemănător.
- (278) Teodor, nevrednic episcop al Cremneii, în chip asemănător.
- (279) Constantin, nevrednic episcop al Laginei, în chip asemănător.
- (280) Constantin, nevrednic episcop al Adrianei, în chip asemănător.
- (281) Ioan, nevrednic episcop al Codrulei, în chip asemănător.
- (282) Eustratie, nevrednic episcop al Develtosului, în chip asemănător.
- (283) Eufemie, nevrednic episcop al Sozopolisului, în chip asemănător.
- (284) Teodor, nevrednic episcop al Bulgarofygionului, în chip asemănător.
- (285) Gheorghe, nevrednic episcop al Plutinopolisului, în chip asemănător.
- (286) Sisinnios, nevrednic episcop al Garielei, în chip asemănător.
- (287) Rubim, nevrednic episcop al Scopelosului, în chip asemănător.
- (288) Vasile, nevrednic episcop al Perberisului, în chip asemănător.
- (289) Mihail, nevrednic episcop al Pamfilonului, în chip asemănător.
- (290) Manzon, nevrednic episcop al Pracaneii, în chip asemănător.
- (291) Eustatie, nevrednic episcop al Kelenderysului, în chip asemănător.
- (292) Sisinnios, nevrednic episcop al Musbadeii, în chip asemănător.
- (293) Eustatie, nevrednic episcop al Lamosului, în chip asemănător.
- (294) Leon, nevrednic episcop al Sibyleii, în chip asemănător.
- (295) Ștefan, nevrednic episcop al Filadelfiei, în chip asemănător.
- (296) Zaharia, nevrednic episcop al Cardabundeii, în chip asemănător.
- (297) Ștefan, nevrednic episcop al Synaosului, în chip asemănător.
- (298) Constantin, nevrednic episcop al Ancyrei, în chip asemănător.
- (299) Teodor, nevrednic episcop al Cadonului, în chip asemănător.
- (300) Ioan, nevrednic episcop al Ezanonului, în chip asemănător.
- (301) Teofilact, nevrednic episcop al Mosynei, în chip asemănător.
- (302) Ioan, nevrednic episcop al Prenetosului, în chip asemănător.

aclamații

Sfântul Sinod a strigat:

Toți credem așa, toți gândim același lucru, toți am semnat în consens!

Aceasta e credința apostolilor, aceasta e credința ortodocșilor, această credință a rezemat lumea!

Crezând într-Un Dumnezeu în Treime lăudat, sărutăm veneratele icoane!
 Cei care nu țin așa să fie anatema! Cei care nu gândesc așa să fie alungați
 departe de Biserică!

Noi urmăm vechii legiuri a Bisericii catholice! Noi păzim legile Părin-
 ților!

Noi pe cei care adaugă sau scot ceva din sfânta Biserică îi anatemizăm!

Noi inovația introdusă ulterior a acuzatorilor creștinilor o anatemizăm!

Noi veneratele icoane le sărutăm!

Noi pe cei care nu țin așa îi azvârlim anatemei!

Pentru cei care iau ca pentru veneratele icoane zicerile dumnezeieștii
 Scripturi împotriva idolilor, anatema!

Pentru cei care nu sărută sfintele și veneratele icoane, anatema!

Pentru cei care numesc sfintele icoane idoli, anatema!

Pentru cei care spun că la icoane creștinii vin ca la niște zei, anatema!

Pentru cei care stau în comuniune cu bună știință cu cei care insultă și
 necinstesc veneratele icoane, anatema!

Pentru cei care zic că altcineva afară de Hristos ne a izbăvit de idoli,
 anatema!

Pentru cei care îndrăznesc să spună că Biserica catholică a primit cândva
 idoli, anatema!

Pentru împărați, mulți ani!

Pentru Constantin și Irina, mama lui, mulți ani!

Pentru victorioșii împărați, mulți ani!

Pentru noul Constantin și noua Elena, veșnică pomenire!

Domnul să păzească stăpânirea lor!

Împarate ceresc, păzește-i pe împărații pământești!

Pentru toți ereticii, anatema!

Pentru sinedriul care a fremătat împotriva veneratelor icoane, anatema!

Pentru cel care primește rău-cinstitoarele de Dumnezeu mici tratate³⁰
 ale ereziei lor, anatema!

Pentru Teodosie, episcopul mincinos numit așa al Efesului, anatema!

Pentru Sisinnios, supranumit Pastilla, anatema!

Pentru Vasile, cel cu reaua poreclă Trikakkavas, anatema!

Sfânta Treime a surpat dogma acestor trei!

Pentru Anastasie, Constantin și Nichita, care au fost succesiv întâi-
 stătători în tronul [patriarhal al] Constantinopolului, ca pentru niște noi
 Arie, Nestorie și Dioscor, anatema!

Pentru Ioan al Nicomidiei și Constantin al Nacoleii, ereziarhi, anatema!

³⁰ Logydria.

Au socotit drept nimic venerata icoană a Domnului și a sfinților Lui, i-a socotit drept nimic și pe ei Domnul!

Dacă ia cineva apărarea cuiva din erezia acuzatorilor creștinilor sau și-a sfârșit viața în ea, să fie anatema!

Dacă nu mărturisește cineva pe Hristos Dumnezeu circumscriptibil potrivit umanității, să fie anatema!

Dacă nu primește cineva explicările pictate ale Evangheliilor, să fie anatema!

Dacă nu le sărută cineva ca fiind în numele Domnului și sfinților Lui, să fie anatema!

Dacă anulează cineva orice predanie bisericească scrisă sau nescrisă, să fie anatema!

Pentru ortodoxul Germanos, veșnică pomenire!

Pentru Ioan [Mansur] și Gheorghe [Cipriotul], veșnică pomenire!

Pentru propovăduitorii adevărului, veșnică pomenire!

Treimea i-a slăvit pe aceștia trei!

Dialogurilor lor fie să ne învrednicim a le urma cu îndurările și harul Întâiului și Marelui Arhiepiscop Hristos Dumnezeu nostru cu soliile preacuratei Stăpâne noastre sfinte Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților. Amin.

Scrisorile sinodale

Înainte de plecarea în eparhii, Tarasios și sinodali de la Niceea au trimis câteva scrisori oficiale anunțând încheierea și rezultatele Sinodului de la Niceea împăraților convocatori și patroni, clerului din Constantinopol și papei de la Roma.

Scrisoarea adresată Irinei și lui Constantin începe printr-un elogiu al suveranilor care, inspirați de Hristos, au convocat sinodul pentru restabilirea evlaviei, orthodoxiei și păcii în Biserici și între Bisericile dezbinat la Hieria de un sinedriu de caiafe, episcopi profanatori și ierarhi deveni ereziarhi. În centrul scrisorii se află un rezumat al hotărârii de la Niceea. Un lung excurs explică sensurile etimologice biblice și liturgice ale „închinării” și „salutării” pe care hotărârea le cere de acum înainte de la toți creștinii ca expresie a venerării datorate icoanelor sub pedeapsa anatimizării sau separării de Dumnezeu. Scrisoarea e adusă împăraților de o delegație de episcopi, egumeni și clerici, care să explice în viu grai actele întreprinse de sinodali și să pună la dispoziția suveranilor și câteva citate patristice care ilustrează adevărul celor hotărâte și să anunțe capitalei bucuria păcii restaurate.

Un conținut similar, dar cu un accent diferit, îl are și scrisoarea sinodalilor către clerul din Constantinopol. După ce își prezintă ca principală realizare restabilirea unității și păcii Bisericilor în aceeași credință, sinodali se scuză invocând dificultățile de logistică impuse de distanța dintre Constantinopol și Niceea pentru neinvitarea în sinod a unor reprezentanți ai clerului capitalei. Cel mai probabil însă Sinodul nici n-a avut măcar această intenție, dată fiind popularitatea de care au continuat să se bucure încă mult timp bazileii iconomahi isaurieni în Constantinopol. Acest considerent explică și spațiul larg acordat în scrisoarea către clerici denunțării sinodului episcopilor de la Hieria care a condamnat icoanele, comparat cu „sinedriul” căpeteniilor preoților care l-au condamnat la moarte pe Iisus, drept pentru care a fost la rândul său condamnat și demascat la Niceea. Clericii și cetățenii capitalei bizantine sunt îndemnați să se bucure că adevărul și lumina orthodoxiei intră în cetate și întunericul rătăcirii s-a risipit.

A treia scrisoare de informare este adresată de Tarasios în chip firesc papei Adrian al Romei. Actele Sinoadelor păstrează scrisori similare scrise în 451 și 681, semnate de 65, respectiv 56 de episcopi. Scrisoarea lui Tarasios evocă pe scurt evenimentele cu accent pe rolul papei și al împăratului în eradicarea ereziilor și inovațiilor introduse în ogorul Bisericii răspunzând cererilor și trimițând legați cu scrisori la sinodul ecumenic proiectat. Prima sesiune fiind ridicată din pricina tulburărilor stârnite, sinodul a fost reluat la Niceea, unde scrisorile papei au fost citite și ele au arătat „ca un ochi întregului cap al Bisericii calea adevărului” și așa s-a ajuns la reconstituirea unității acestuia. Citindu-se și scrisorile trimise din Orient și multe citate patristice, toți sinodalii au mărturisit aceeași dreaptă credință ca aceea din scrisorile trimise de la Roma. După care ereziarhii au fost condamnați, iar cei prezenți în viață au mărturisit în scris și ei aceeași credință, iar Biserica dezbinată și-a redobândit unitatea și s-a întărit pe temelia de nebiruit a adevărului credinței. Iar pre-ortodocșii împărați au restabilit deja icoanele în biserici și în palatele lor.

O scrisoare diplomatică, care n-a trezit deloc entuziasm la Roma. Așa cum s-a văzut, în scrisoarea sa din octombrie 785 Adrian I îi cerea lui Tarasios să insiste ca Irina, pe lângă restaurarea icoanelor, să retrocedeze Scaunului Apostolic atât veniturile „patrimoniilor” sale din sudul Italiei și Sicilia, cât și jurisdicția bisericească asupra acestor teritorii aflate în componența imperiului constantinopolitan. În răspunsul său Tarasios evită orice aluzie la aceste revendicări, ținând strict de competența împăraților, iar aceștia, la rândul lor, spre deosebire de predecesorii lor în 451 și 681, s-au eschivat, lăsând răspunsul de mulțumire pentru participarea la sinod pe seama lui Tarasios. Dacă în 451 la Chalcedon și în 681 la Constantinopol papii Leon și Agathon fuseseră aclamați nominal în sesiunile sinodale, numele lor fiind inserat în însuși textul „hotărârilor” și li s-a cerut prin scrisori confirmarea și receptarea deciziilor luate, la Niceea nu mai vedem așa ceva: Adrian n-a fost aclamat nominal, numele său nu apare în textul „hotărârii”, Tarasios nu-i cere confirmarea sinodului, împărăteasa Irina nu-i răspunde la solicitări.¹ Nu e de mirare că Adrian a tergiversat și el orice răspuns, iar în absența lui situația Sinodului de la Niceea devenea, cum s-a și dovedit, una delicată.

¹ Cf. Vries, 1974, p. 240 și 221-244.

Tarasios și Sinodul către împărați (13 octombrie 787)

Preaiubitorilor de Dumnezeu și preaseninilor noștri
împărați Constantin și Irina, mama lui,
Tarasios, nevrednic episcop al de Dumnezeu păzitului nostru
Oraș Regină, Nouă Romă, și tot sfântul Sinod adunat a doua oară
cu bună-plăcerea lui Dumnezeu și ordinul iubitoarei de Hristos
voastre împărății în această strălucită capitală de provincie Niceea¹

Slăvit este Capul Bisericii, Hristos Dumnezeuul nostru, preaputernici împărați, că inima voastră păzită în mâna Lui a țâșnit cuvânt bun poruncind să ne adunăm în numele Lui, ca să ținem fermă dumnezeiasca grăire de nezdruncinat și de neclintit a dogmelor Bisericii. Căci așa cum capul vostru e încoronat cu aur și pietre strălucitoare, tot așa și mințile voastre sunt împodobite cu învățăturile Evangheliei și părinților. Și fiind ucenici și părtași ai celor [apostolilor] al căror sunet a ieșit în tot pământul [Ps 18, 5; Rm 10, 18] și călăuzitori spre buna-cinstire a lui Dumnezeu ai întregului popor care poartă numele lui Hristos, ați scris pe stâlp cuvântul adevărului și ați zugrăvit un chip de orthodoxie și bună-cinstire de Dumnezeu, ați strălucit credincioșilor ca niște făclii luminoase și ați întins mâna Bisericilor aflate în primejdii, întărind dogmele sănătoase și patronând consensul celor aflați în disensiuni. Așadar, putem spune deschis: cu bună-plăcerea lui Dumnezeu îndreptarea bunei-cinstiri de Dumnezeu a fost întărită prin voi și „gura noastră s-a umplut de bucurie și limba noastră de veselie” [Ps 125, 2] și limbile noastre grăiesc aceste lucruri printr-o glăsuire în scris. Căci ce este mai radios și mai plăcut prin voioșie decât a fi păzită întărirea treburilor bisericesti?

Pentru că s-au sculat unii bărbați care aveau forma din afară a bunei-cinstiri de Dumnezeu, fiindcă erau îmbrăcați în demnitatea preoției, dar

¹ ACO¹ III, 2, p. 858–866; Mansi XIII, col. 400–408.

negau puterea ei, și de aceea atrăgându-și acuzația de preoți ai Babilonului, cum spune profeția: „Ieșit-a nelegiuirea de la preoții Babilonului” [Sus 5]. Și ținând un sinedriu de caiafe², s-au făcut autorii unor dogme rău-cinstitoare de Dumnezeu și, având gură plină de blestem și amărăciune [Ps 13,3], au socotit o slavă faptul de a fi tari în rele. Având limbă infamă și condei în slujba ei, au rostit monstruoziții, numind idolatri preoția împărătească și neamul sfânt [1 Ptr 2, 9], pe cei îmbrăcați în Hristos [Ga 3, 27] și scăpați prin harul Lui din rătăcirea idolilor. Și având gândul vicleniei, și-au aruncat asupra ei mâni nelegiuite, crezând că vor face să dispară zugrăvirea veneratelor icoane: pe cele făcute în mozaic le-au săpat, pe cele în culori în ceară le-au răzuit, transformând frumoasa podoabă a veneratelor lăcașuri în lipsă de podoabă, iar pe cele pictate pe tăblițe spre aducerea-aminte de Hristos Dumnezeu și de sfinții Lui le-au predat focului și, ca să spunem într-un cuvânt, au tulburat bisericile noastre ruinându-le. Ierarhii au devenit ereziarhi și în loc de pace au grăit poporului ceartă, în loc de grâu au semănat în ogrorul Bisericii neghine [Mt 13, 25], au amestecat vinul cu apă [Is 1, 22] și au adăpat pe aproapele cu apă tulbure răscolită [Avc 2, 15] și, fiind lupi arabi, s-au prefăcut că sunt îmbrăcați în piele de oaie, iar falsificând adevărul, au tras la ei minciuna. Dar, potrivit profetului, „au clocit ouă de șarpe și au urzit pânză de păianjen; cine va vrea să mănânce din ouăle lor spărgându-le va găsi în ele un vasilisc” [Is 59, 4] plin de venin și suflare aducătoare de moarte.

Dat fiind că așa stăteau lucrurile și minciuna păștea adevărul, n-ați suportat, preablânzii și preavitejii noștri împărații, ca o astfel de rătăcire atât de ciumată și stricătoare de suflete să continue în timpul vostru, ci, cu briza Duhului dumnezeiesc care locuiește în voi, v-ați înflăcărat să o faceți să dispară, ca să rămână stabilă adunarea Bisericii și ansamblul tuturor supușilor voștri, iar imperiul vostru să fie condus pașnic potrivit numelui vostru³: căci n-ați socotit tolerabil sau suportabil ca în celelalte să avem un gând și să mergem în cadență, dar în lucrul de căpetenie al vieții noastre, care e pacea Bisericii, să fim ruși și sfâșiați, iar asta în timp ce Hristos este Capul nostru, iar noi membre ale Lui și un trup prin aceeași părere unii cu alții și credință.

Drept pentru care ați poruncit ca sfânta și numeroasa noastră ceată să se adune în această capitală de provincie Niceea, pentru ca, scuturând de la noi disensiunea Bisericilor, să tragem spre unire cele despărțite, să rupem și sfâșiem haina de rușine și groasă, pe care au țesut-o din fire de spini, adică învățătura mincinoasă, și să întindem cămașa orthodoxiei.

² Sinodul de la Hieria, 754.

³ Joc de cuvinte cu aluzie la sensul numelui împărătesei Irina = „pace” în limba greacă.

Urmând astfel predaniilor apostolice și patristice și — îndrăznim să spunem — având același gând prin insuflarea Duhului Sfânt, punându-ne de acord unii cu alții, având conglăsuind cu noi predania Bisericii catholice, am conglăsuind cu conglăsurile formulate de sfintele Șase Sinoade Ecumenice, anatemizând adică nebunia lui Arie, turbarea lui Macedoniu, închinare la om a lui Nestorie, zădărnicia contopirii lui Eutyches și Dioscor și hidra cu multe capete dimpreună cu ei, basmele/miturile aiuraticice ale lui Origen, Didym și Evagrie, unica voință a lui Sergios și Honorius, Cyrus și Pyrrhus sau, mai bine zis, sfatul lor cu rea voință, precum și inovația rivalizând cu acestea și flecărită după acestea împotriva veneratelor icoane. Pe care am șters-o într-un glas și un suflet cu buretele dogmelor dumnezeiești luând cuvânt de la Duhul și adăpați fiind de El, iar pe născocitorii acestei găunoase glăsuiri revoluționare i-am scos afară din incintele bisericilor. Și așa cum mâinile și picioarele se mișcă în acord cu mișcările sufletului [4 Mac 16, 6], tot așa luând har și tărie de la Duhul și având concursul alianței și buneii-cinstiri de Dumnezeu a maiestăți voastre, am conglăsuind și proclamat împreună adevărul: veneratele icoane ale Domnului nostru Iisus Hristos, întrucât a fost om desăvârșit, și câte se zugrăvesc ca istorie potrivit relatării Evangheliei, cele ale preacuratei Stăpânei noastre sfinteii Născătoare de Dumnezeu și ale sfinților îngeri — căci s-au arătat ca oameni celor ce s-au învrednicit de arătarea lor — și cele ale tuturor sfinților, precum și ale luptelor lor, pe scânduri și pe pereți, pe sfintele vase și veșminte, să fie primite așa cum le-a primit din timpurile de început sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu și a fost legiferat atât de sfinții inițiatori ai învățaturii noastre, cât și de la urmașii lor, dumnezeieștii părinți, și să aibă parte de *proskynein* — închinare/prosternare —, adică de *aspazesthai* — salutare —, căci amândouă înseamnă același lucru. Fiindcă în limba greacă veche *kynein* înseamnă și faptul de a saluta, și a săruta, iar prepoziția *pros* indică un surplus de iubire — deoarece așa cum avem *pherō* și *prospherō* — a aduce și a oferi —, *kyrō* și *proskyrō* — a ajunge și a fi ajuns —, așa avem și *kynein* și *proskynein*, care arată salutarea și sărutarea intensă; căci la ce sărută cineva se și închină, și la ce se închină dă și sărutare, cum atestă afecțiunea omenească care are loc față de prieteni și o întâlnire face amândouă aceste gesturi. Acest lucru îl găsim însă nu numai la noi, ci și la cei vechi scris în dumnezeiasca Scriptură: „Și s-a ridicat David și a căzut cu fața la pământ și s-a închinat de trei ori lui Ionatan și l-a sărutat” [1 Rg 20, 41]. Și, iarăși, ce spune Domnul Însuși despre farisei în Evanghelie? „Iubesc primele paturi la ospete și salutările în piețe” [Mt 23, 6–7]. Este evident că aici „salutare” [*aspasmos*] înseamnă „închinare” [*proskynēsis*], căci având o gândire trufașă și socotindu-se drepti pe ei înșiși, fariseii se

grăbeau să primească închinare de la toți, nu doar să fie sărutați gură pe gură; fiindcă aceasta din urmă e mai degrabă un semn de gândire umilă, nu al unei păreri fariseice: „Și sosind noi la Ierusalim, frații ne-au primit cu bucurie. Iar a doua zi Pavel s-a dus împreună cu noi la Iacob și au venit acolo bătrânii, și salutându-i [*aspasamenoî*], le explica cu de-amănuntul cele pe care le-a făcut Dumnezeu între păgâni prin slujirea lui” [FAp 21, 17–19]. Și aici prin salutare mintea apostolului înțelege închinarea de cinstire⁴ a unora față de alții, cum se spune și despre [patriarhul] Iacob: „Și s-a închinat vârfului toiagului său” [Evr 11, 21]. Conglăsând cu aceștia și Grigorie cel cu supranumele teologhisirii spune: „Venerează Betleemul, închină-te [*proskyneî*] ieslei.”⁵ Cine însă dintre cei care înțeleg corect și adevărat cele ce spune dumnezeiasca Scriptură ar înțelege oare că acestea se spun despre slujba cultică în duh⁶ afară numai de cei nebuni sau lipsiți de cunoașterea Scripturii și de învățătura părinților? Nu cumva Iacob a adus slujbă cultică vârfului toiagului său?, sau teologhisitorul Grigorie ne poruncește să aducem slujbă cultică ieslei? Nicidecum. Și noi toți, salutând de viață făcătoarea Cruce, cântăm într-un glas: „Crucii Tale ne închinăm⁷, Stăpâne”, și „închinămu-ne suliței care a deschis de viață făcătoare coastă a bunătății tale”; ceea ce în mod evident este și se numește salutare, cum arată faptul că le atingem cu buzele noastre. Iar dacă de multe ori în dumnezeiasca Scriptură și la sfinții noștri părinți închinarea se găsește în locul slujbei cultice în duh, întrucât ca o exprimare elegantă are mai multe semnificații, glăsuirea arată una din semnificațiile ei, și anume închinarea ca slujbă cultică. Fiindcă închinare este și cea pentru cinstire, afecțiune, frică, cum și noi ne închinăm frumos biruitoarei și preablândeii voastre maiestăți imperiale. Mai e și alta numai din frică, cum s-a închinat Iacob lui Esau [Fc 33, 3], sau din recunoștință, cum s-a închinat Avraam fiilor lui Het pentru țarina pe care a primit-o spre îngroparea Sarei, femeia lui [Fc 23, 7], ori, iarăși, în așteptarea unui sprijin de la cei peste noi, cum s-a închinat Iacob lui Faraon [Fc 47, 7]. De aceea, atunci când dumnezeiasca Scriptură ne învață: „Domnului Dumnezeului tău I te vei închina și Lui singur Îi vei aduce slujbă cultică⁸” [Mt 4, 10; Dt 6, 13] vorbește de închinare la modul absolut, și nu adaugă „numai”, întrucât această glăsuire e omonimică și are diferite sensuri, dar adaugă: „și Lui singur Îi vei aduce slujbă”, căci numai lui Dumnezeu îi aducem slujbă cultică.

⁴ *Timētiken proskynesin.*

⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 38, 17; PG 36, 329–332.

⁶ *Tēn en pneumatî latreian.*

⁷ *Proskynoumen.*

⁸ *Kyrion ton Theon sou proskynēseis kai autō monō latreuseis.*

Astfel fiind dovedite acestea, e un lucru cu adevărat și neîndoielnic primit și bineplăcut înaintea lui Dumnezeu a ne închina și a săruta întipări-
rile în icoane ale economiei Domnului nostru Iisus Hristos, ale preacuratei
Sale Mame de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria, ale cin-
stiților îngeri și ale tuturor sfinților; și dacă n-ar fi cineva așa, ci s-ar îndoi
și ar fi bolnav față de închinarea veneratelor icoane, pe acesta îl anatemi-
zează sfântul nostru Sinod Ecumenic întărit de lucrarea Duhului lui Dum-
nezeu și de predaniile părinților și Bisericii. Și „anatema” nu e nimic alt-
ceva decât separare de Dumnezeu. Căci dacă ar fi cineva cu duh de ceartă și
n-ar asculta de cele hotărâte acum, aceștia lovesc în țepușă [cf. *FAp* 26, 14]
și-și vatămă sufletul lor, insultând pe Hristos și desfătându-se de calom-
niile împotriva Bisericii Lui, războindu-se nebunește împotriva bunei-cin-
stiri de Dumnezeu, ca niște părtași și tovarăși în lipsa de cinstire a lui
Dumnezeu ai ereticilor de odinioară:

Pe frații și coliturghisitorii noștri de Dumnezeu iubiți episcopi împre-
ună cu egumenii și clericii i-am trimis să dea de veste urechilor voastre,
în care răsună glasul lui Dumnezeu, toate actele făcute de noi; iar spre
pecetluirea și întărirea celor hotărâte de noi și spre deplina certitudine a
atoabinecinstitoareii voastre stăpâniri, v-am supus și niște citate patris-
tice, adunând puține de la mulți, și ele ilustrează cu strălucire fermitatea
adevărului.

Fie ca Mântuitorul nostru al tuturor și Coîmpăratul vostru, Care a vrut
prin voi să dea Bisericii pacea Lui, să păzească mulți ani împărăția
voastră împreună cu senatul, arhonții, cu preacredincioasa voastră armată
și întreg statul, și să vă dea biruință. Căci El Însuși spune: „Viu sunt Eu,
spune Domnul, pe cei care Mă slăvesc îi voi slăvi” [*1 Rg* 2, 30]. El este cel
care vă încinge cu putere [*Ps* 17, 33], dușmanii vor fi loviți, iar supușii se
vor bucura. Bucură-te deci și tu, Orașule, veselește-te, noule Sion, prive-
liște a întregii lumi. Căci acolo a împărățit David [cf. *Za* 2, 14], iar aici ei te
patronează ca David. Domnul e în mijlocul tău [*Sof* 3, 15]. Fie numele Lui
binecuvântat [*Ps* 112, 2] în vecii vecilor. Amin.

Sinodul către clerul constantinopolitan (13 octombrie 787)

Preaiubiților de Dumnezeu preoți și clerici ai preasfintei Mari Biserici
a lui Hristos și ai tuturor bisericilor de Dumnezeu păzitului
Oraș Regină, sfântul Sinod adunat a doua oară în Niceea¹

Hristos Dumnezeul nostru, Care e Adevărul [*cf. In 14, 6*], Lumina și Reflexul strălucirii Tatălui [*Sol 7, 26; Evr 1, 3*], Care ne-a chemat la lumina Lui minunată [*1 Ptr 2, 9*] și ne-a izbăvit de nebunia idolească, Care a șters de pe pământ numele idolilor și-a făgăduit să nu mai fie pomenirea lor [*Za 13, 2; Dt 9, 14*], a binevoit să insuflă pe bine-cinstitorii de Dumnezeu și în toate ortodocși credincioșii noștri împărați să ne reunească în strălucita capitală de provincie Niceea, precum știți, ca să transformăm în acord dezacordul celor în disensiuni, zidul din mijloc al dușmăniei noastre să fie surpat [*Ef 2, 14*] și să primească validare legiuirea dintru început a Bisericii catholice. Și venind noi în același loc prin insuflarea și lucrarea Sfântului Duh, am conglăsuat cu toții în acord, răsărit, apus, miazănoapte și miazăzi am venit la o singură unitate; și drept premiu a triumfat starea de pace a sfintelor Biserici prin aceeași opinie și credință întreolaltă, am îndreptat cărarea picioarelor noastre [*Lc 1, 7; Is 3, 12*], iar tulpina ereziei care odrăslise din neghina vrăjmașului, obârșie a răului, a fost smuls din rădăcină.

Și, iată, vă binevestim stând pe un munte înalt bucuria [*Lc 2, 10; Is 40, 9*] păcii și o sărbătoare a tot norodul. Căci ce este mai plăcut decât aceasta? când Isaia spunea încă dinainte: „Cât de frumoase sunt picioarele celor care binevestesc pacea, ale celor ce binevestesc cele bune!” [*Is 52, 7; Rm 10, 15*]. Vrednic și îndrăgit lucru ar fi fost, podoaba și veselia sfinției voastre iubite de Dumnezeu, ca toată de Dumnezeu aleasa voastră adunare să se afle aici, să vadă puterea celor făcute și grăite aici prin harul lui Dumnezeu spre

¹ ACO² III.3, p. 870–876; Mansi XIII, col. 408–413.

îndreptarea predaniilor legiuite ale Bisericii catholice și spre desființarea și surparea celor ce fremătau împotriva adevărului, și schimbaseră predaniile apostolice și patristice ale Bisericii catholice și le făceau să dispară potrivit cu ce li se părea lor. Dar pentru că între noi e o cale umedă, și iarăși o cărare pe uscat, ar fi fost nevoie de două lucruri: de corăbii pentru plutire și de dobitoace care să vă aducă aici; ducând însă lipsă de amândouă, preasfânta voastră ceată a fost privată de adunarea împreună cu noi. Duhovnicește și mental însă ați fost împreună cu noi gândind același lucru pe care-l gândește plinătatea Bisericii catholice. Și pentru că suntem membre unii altora, Capul nostru fiind Hristos [Rm 12, 5; Ef 1, 23], am socotit necesar să vă scriem pe scurt relatarea actelor înfăptuite de noi în chip dumnezeiesc; fiindcă și prin litere grăiesc limbile realitățile și le înfățișează ca văzute.

Adunându-ne, așadar, noi aici, am fost întăriți în una din învățătura strălucirilor părinților, am gândit un singur lucru, neuitând cântarea pe care a înălțat-o Moise și care spune: „Întreabă pe tatăl tău și-ți va vesti, pe bătrânii tăi și-ți vor spune” [Dt 32, 7]. Așa am urmat predaniei Bisericii catholice și n-am făcut nici mai puțin, nici mai mult, ci, învățați fiind de apostolul [Pavel], ținem predaniile pe care le-am primit [2 Tes 2, 15], primind și îmbrățișând toate câte sfânta Biserică catholică le-a primit în chip nescris și scris de la începutul timpurilor, între care sunt și întipărirea zugrăvelilor icoanelor; iar câte, din contră, dumnezeieștii noștri părinți le-au respins, le respingem și noi și le socotim dușmane Bisericii; împreună cu care se numără și recenta inovație a acuzatorilor creștinilor, care se întinde ca o cangrenă în bisericile noastre. Dar Domnul Dumnezeu nu ne-a trecut cu vederea până în sfârșit [cf. Sol 19, 22]. Căci descoperit fiind iarăși adevărul, orthodoxia a strălucit tuturor, iar minciuna cu întunericul născut împreună cu ea a dat înapoi. Dacă, așa cum flecăresc ei, pictarea icoanelor seamănă cu niște idoli, atunci taina răscumpărării noastre, pe care Fiul lui Dumnezeu a realizat-o prin venirea Lui, în viața pe care a trăit-o pentru noi în trup afară de păcat [Evr 4, 5], este zadarnică. Și dispar făgăduințele profetice care spun, una: „Să-I aducem slujbă în cuvioșie și dreptate în toate zilele vieții noastre” [Lc 1, 74-75], iar alta: „S-a sculat Domnul ca Unul care doarme ca un viteaz amețit de vin. Și a lovit din spate pe vrăjmașii Lui și le-a dat ocară veșnică” [Ps 77, 71-72].

Dacă ocară veșnică a dat vrăjmașilor noștri, adică puterilor răului, prin învierea Sa, cum au mai adus oare creștinii iarăși slujbă idolilor? Vai de lipsa lor de învățătură și de bună-cinstire de Dumnezeu! Dacă ar fi înțeles că poticnirea/scandalizarea și a unuia dintre cei mici care au crezut în Hristos [Mt 8, 16] are o indignare insuportabilă [din partea lui Dumnezeu],

cu cât mai mult ridicarea în picioare a întregii lumi [*FAp* 17, 6]? Dar au socotit drept nimic cuvântul Domnului [*1 Rg* 15, 23] nesocotind predaniile bisericești. De aceea i-a socotit și pe ei de nimic Domnul și i-a numărat împreună cu Arie, Eunomie, Macedoniu, Nestorie, Eutyches, Dioscor, Sergios și Honorius, și cu toată asocierea și șarlatana demagogie a cacodoxiei lor. Deoarece replicând neghiobia acestora, au grăit lucruri neghioabe și au fost loviți împreună cu ei de piatra aruncată de praștia adevăratei mărturisiri, și liniile lor de bătlie s-au destrămat. Căci n-a lăsat Domnul în veac toiagul păcătoșilor peste soarta [*cf. Ps* 124, 2–3] Bisericii, fiindcă au plănuț în chip iudaic lucruri găunoase și au moștenit locul al doilea după sinedriul acela. Sinedriul acesta² a fost sfatul unor caiafe: acela a plănuț lucruri găunoase împotriva Domnului, iar acesta a fremătat împotriva economiei Lui. Sinedriul acesta și-a atribuit lui însuși și altora răscumpărarea făcută nouă prin Hristos. Sinedriul acesta a ținut un sfat adânc, dar nu prin Domnul; a încheiat legăminte dar nu prin Duhul Lui [*Is* 30, 1. 6], pentru că a făcut să dispară frumoasa podoabă a veneratelor locașuri. În sinedriul acesta nu s-a găsit nici un om după icoana/chipul lui Dumnezeu [*Fc* 1, 27], pentru că necinstind și zdrobind icoana Domnului și sfinților Lui, au predat-o focului. Sinedriul acesta și-a făcut verdictul cu nebunia și lipsa de minte a unor glăsuiri satanice. Sinedriul acesta are doar denumire de sfânt, dar cunoașterea lui e rea și nesfântă. Sinedriul acesta are gură neînfrănată și duhul lui e al unui hristos mincinos [*cf. Mt* 24, 24], pentru că s-a prefăcut că spune adevărul, dar a îndrăznit minciuna. Sinedriul acesta Biserica catholică l-a vânturat ca pe o neghină din aria Domnului și l-a aruncat cu lopata [*Mt* 3, 12; 13, 36–40] judecătii lui Dumnezeu. Plăsmuirile lui au fost, așadar, suprimate din Biserica catholică și demascate, căci adevărata și foarte dreapta judecată a Bisericii nu îngăduie să se facă în ea nici o inovație și nici o suprimare.

Prin urmare, urmând noi legilor părintești, luând har de la Duhul Unul, am păzit toate ale Bisericii în chip neinovat și nemicșorat precum au predat și sfintele Șase Sinoade Ecumenice, și câte le-au lăsat ele să fie cinstite în Biserica catholică le primim fără nici o îndoială. Între ele este, cum s-a zis, și facerea icoanelor. Acestora ne închinăm și le sărutăm în chip de cinstire — fiindcă amândouă înseamnă același lucru — și dacă se ține cineva de această mărturisire este fiu autentic al Bisericii catholice și părtaș al ei. Așadar, toate poticnelile/scandalurile au trecut, toate au dispărut. Adevărul intră în cetate și minciuna e exilată. Semănătorul neghinei lipsește desăvârșit iar grăul, poporul iubitor de Hristos, e depus

² Sinodul de la Hieria, 754.

în hambarul unic al Bisericii lui Hristos. Lumina ortodoxiei a răsărit, întunericul rătăcirii a apus. Mâhnirea ni s-a schimbat în bucurie, iar plânsul în veselie [Ps 29, 12]. Toate s-au schimbat în mai bine. Drept pentru care și noi vă grăim cu apostolul: „Bucurați-vă în Domnul! Bucurați-vă! Și iarăși zic: Bucurați-vă!” [Flp 3, 1; 4, 4]. Întreită bucurie ne-a dăruit Treimea. Ei I se cuvine toată slava, cinstea și slujirea, în vecii vecilor. Amin.

Tarasios către Adrian I al Romei (13 octombrie 787)

* În toate preasfântului și preafericitului frate și coliturghisitor,
domnului Adrian, papă al Romei celei Vechi, Tarasios,
din mila lui Dumnezeu episcop al Constantinopolului, Nouă Romă,
îi urează bucurie în Domnul¹

Ar fi fost de ajuns economia mântuitoare a marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [Tit 2, 13] pentru pacea, unanimitatea și armonia tuturor creștinilor; căci El Însuși spune după învierea Sa din morți suflând asupra apostolilor: „Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă” [In 14, 27]. Dând mărturie de acest lucru nouă tuturor cel care a fost răpit până la al treilea cer și, ajuns în rai, a auzit cuvinte tainice [2 Co 12, 2–4], dumnezeiescul apostol Pavel, spune: „Hristos este Pacea noastră, Cel care a făcut din cele două una, surpând peretele din mijloc al despărțiturii, desființând vrăjmășia în trupul Său” [Ef 2, 14–15]; și iarăși îi îndeamnă pe tesaloniceni zicând: „Deci, fraților, stați tari și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” [2 Tes 2, 15]. Dat fiind că vrăjmașul diavol, obârșie a răului, n-a încetat în diverse timpuri să sfâșie și să rupă după cum i se părea Biserica zidită pe temelia profeților și apostolilor [Ef 2, 20] introducându-se în ea prin bărbați răi care l-au urmat și semănând neghine [Mt 13] în ținutul cultivat de trâmbițele Duhului, adică de sfinții apostoli; căci arând ei cu puterea primită de sus brazde dumnezeiești, aceștia au lăsat hrană de viață veșnică celor care au crezut prin ei; și primind de Dumnezeu grăitoarea lor învățătură, sfinții părinți care au fost în diferite timpuri păstorii ei au tăiat din rădăcină neghinele, adică ereziile și inovațiile introduse în ea pe furiș, și au păstrat curat ogorul pentru arat.

¹ ACO² III.3, p. 926–930; Mansi XIII, col. 458–462.

Așadar, sfințenia voastră frățească și arhierască, convorbind cu ei prin de Dumnezeu grăitoarele lor învățături și primind de la ei cuvântul adevărului [Ef 1, 13], conglăsuind cu adevărul preacredincioșilor și de pace făcătorilor împărați, s-a grăbit să smulgă cu sabia Duhului [Ef 6, 7] ierburile spinoase care încolțeau acum trimițând, potrivit cererii noastre pe care i-au făcut-o în scris, ca să se facă un sinod ecumenic, bărbați cu același nume cu corifeul apostolilor Petru. Și venind ei, preabinecinstitorii de Dumnezeu și preaseninii împărați, după ce i-au primit cu bunăvoință, au dat ordin să fie trimiși la noi. Și primind prin ei scrisoarea voastră și vorbind cu ei cele ce se cuveneau, i-am chemat și pe bărbații vrednici de cele sfinte, Ioan și Toma, din răsărit, părtași la cuvânt și cunoaștere și împodobiți cu evlavie și decență; căci erau de față și ei veniți fiind în acel timp.

Și adunându-se toți de Dumnezeu iubiții episcopi la semnul și zelul dumnezeiesc al preacredincioșilor și bine-cinstitorilor de Dumnezeu împărați, s-a făcut sesiunea unui sinod. Dar unii din cei cu minți nebunești, stârnind tulburare între ei, ne-au făcut să ne sculăm și să ridicăm ședința și, împiedicați fiind, am rămas în liniște un an. Iar după trecerea unui an bine-cinstitorii de Dumnezeu noștri împărați au poruncit ca de Dumnezeu iubiții episcopi să se adune iarăși în Niceea, strălucita capitală a provinciei Bithynia. Și luându-i tovarăși de drum cu noi pe iubiții de Dumnezeu bărbați, locțiitorii voștri, precum și pe cei care veniseră din răsărit, am venit în acea capitală de provincie. Și șezând toți în ședință, L-am făcut Cap pe Hristos, căci pe sfântul tron zăcea deschisă sfânta Evanghelie spunându-ne tuturor sfințiților bărbați care ne adunaserăm: „«Judecați judecată dreaptă» [Za 7, 9; In 7, 24], faceți dreptate între sfânta Biserică a lui Dumnezeu și inovația făcută!” Și când s-au citit distinsele scrisori ale frăției voastre, eram cu toții într-o dănțuire comună desfătându-ne ca la un ospăț împăratesc de mâncărurile duhovnicești pe care Hristos le-a gătit celor ospătați prin scrisorile voastre, și ca un ochi ai arătat întregului corp calea dreptății și adevărului. Și așa membrele rupte s-au reîmbinat în una, așa s-a întărit adevărata armonie, așa Biserica catholică și-a reprimit unirea. Împreună cu ele făcându-se și citirea scrisorilor trimise nouă din Orient, s-a arătat frumusețea pură a predaniei patristice, și puterea adevărului s-a întărit prin citirea multor citate ale părinților dintru-nceput. Și acestea făcându-se așa, a fost mărturisită de noi toți care eram adunați acolo prin bună-plăcerea lui Dumnezeu mărturisirea dreaptă și ireproșabilă, care a fost trimisă de voi nouă și bine-cinstitorilor de Dumnezeu noștri împărați prin raportul vostru. Și toți ereziarhii acelei falange eretice și cei care le-au urmat și au fost smulși din viață nepocăiți au fost condamnați la o blestemare asemănătoare cu cei care au fost mai înainte eretici în Biserica

catholică. Căci cei care erau prezenți în viață au mărturisit prin libeluri scrise de ei mântuirea lor.

Și n-a lăsat Hristos Dumnezeu nostru, Stânca de care ne rezemăm toți [2 Ptr 1, 12], haina Sa țesută în întregime [In 19, 23], adică Biserica Sa zidită de El și pentru El, sfâșiată și ruptă, nici membrele ei mișcându-se unele într-un fel, altele altfel, ci cu cuvântul harului Său a răsturnat și cu sabia Duhului a înțepat împreună cu ereziile din vechime și rătăcirea noii răutăți a acuzatorilor creștinilor, care latră turbați împotriva veneratelor icoane. Și avem deplină certitudine și am cunoscut din experiență că, potrivit glăsurii nemincinoase [cf. 3 Ezi 4, 38] mai tare decât toate e adevărul și nimeni nu-i rezistă și el este cel mai tare, ca să se ridice împotriva oricăror dușmani, și destramă falangele celor care i se împotrivesc. Căci iată buzele celor ce grăiau minciuni au încetat și pâcla nerușinatei blasfemii s-a risipit, iar frumusețea dogmelor adevărului a strălucit, izgonită fiind de peste tot defăimarea eretică. Iar Biserica și-a moștenit podoaba și a primit odihna din durerile care o țineau; căci este de neclintit și de necerit, și împotriva credinței nu vor putea avea tărie porțile iadului și ale necredinței, cum am auzit din gura Domnului [cf. Mt 16, 8]; și „gura noastră s-a umplut de bucurie și limba noastră de veselie” [Ps 125, 2], și ne-am veselit în Biserica pe care o prezidăm potrivit voinței lui Dumnezeu.

Acestea s-au făcut astfel prin bună plăcerea lui Hristos Dumnezeu nostru Cel peste toate [Rm 9, 5] și prin preaortodocșii și preavitejii noștri împărați. Fiindcă ei au ridicat veneratele icoane în tot locul, atât în veneratele locașuri, cât și în palatele împărătești. Cărora să le răsplătească Dumnezeu înălțând cornul împărăției lor [Ps 88, 18] atât spre pacea Bisericilor Lui, cât și spre mântuirea tuturor creștinilor. Fie numele Lui binecuvântat [Ps 112, 2] în vecii vecilor. Amin.

Alocuțiunea encomiastică

Actele Sinoadelor Ecumenice din 681 (VI Ecumenic) și 692 (Trullan) arată că la încheierea solemnă a lucrărilor exista obiceiul ca sinodali să susțină în fața împăraților o alocuțiune (*logos prospōnētikos*) de elogiere a contribuției și rolului împăraților în convocarea, conducerea și oficializarea actelor sinodului ecumenic/imperial încheiat. Sinodul de la Niceea din 787 nu face excepție de la această regulă, chiar dacă aplicarea ei reflectă o schimbare importantă survenită sub domnia Irinei în relația dintre stat și Biserică¹, dintre împărat și patriarh. Sinoadele ecumenice/imperiale ortodoxe din 681 și 692, dar și cel eretic din 754 au avut loc în Constantinopol și au fost toate conduse direct și autoritar de împărați. Deși în mod oficial sinod ecumenic, adică imperial, sinodul din 787, convocat strategic la Niceea și derulat în absența împăraților, a fost atât prin forța împrejurărilor, dar și în mod deliberat, un sinod patriarhal, declarația de independență a unei Biserici ieșite de sub controlul strict al împăratului și revendicându-și autonomia. Cei doi comisari imperiali au fost prezențe decorative, iar legații papali și cei orientali, simpli preoți, neavând mandat de plenipotențieri, astfel că Sinodul de la Niceea a fost prezidat și condus în întregime de Tarasios. Ales și promovat de Irina, Tarasios era în mod evident și reprezentantul împărătesei, a cărei politică de restaurare a icoanelor și de reconciliere a îndeplinit-o cu deplin succes și cu toată diplomația unui fost înalt funcționar imperial. Dar la fel de adevărat e și faptul că, odată patriarh, Tarasios a acționat consecvent potrivit dublei sale loialități de acum, și pentru recâștigarea prestigiului Bisericii constantinopolitane sever umilite de bazileii isaurieni.

Compoziție retorică prolixă tipic bizantină, cuvântul encomiastic redactat de diaconul Epifanie² din Catania, Sicilia, reflectă perfect noua situația de la Niceea. Împărații sunt pomeniți în treacăt, adresați sunt sinodul ca întreg, Biserica universală, orașul Niceea și, mai ales, Tarasios, elogiât ca adevăratul

¹ Cf. Auzépy, 1987; Brubaker și Haldon, 2011, p. 286.

² Cf. Price, 2018, p. 591–594; cf. Crimi, 1984.

erou al momentului. E o întrebare dacă discursul atât de evident partizan al diaconului Epifanie a făcut parte de la început din dosarul actelor oficiale ale sinodului trimise spre receptare celorlalte patriarhii, inclusiv Romei. Mult mai probabil că nu. Așa cum arată editorul critic Erich Lamberz, el a fost introdus după procesele-verbale în ediția a doua, „tarasiană”, a Actelor, redactată între anii 802 și 806, după căderea Irinei, pentru a răspunde criticilor interne la adresa Sinodului de la Niceea că ar fi fost sinodul Irinei și nu al Bisericii. Interesantă e și soarta ultimă a discursului epifanian. Prezent în edițiile patriarhale, „tarasiană” și „fotiană”, ale Actelor de la Niceea, în ediția ultimă, „imperială”, de la începutul secolului IX, el a fost eliminat și înlocuit cu procesul-verbal fictiv al unei a „opta sesiuni” prezidate de împărați.

Discursul de elogiare al diaconului Epifanie (13 octombrie 787)

✦ Discursul de elogiare rostit sfântului Sinod de Epifanie, diacon al bisericii Cataniei din provincia Sicilia și locțiitor al lui Toma, arhiepiscopul insulei Sardinia¹

Luminat de Duhul lui Dumnezeu și văzând foarte bine dinainte izbăvirea neamurilor făcută prin Hristos și neignorând mulțimea celor mântuiți de El, profetul Isaia a strigat ca în numele lui Dumnezeu, celor cărora li s-a hărăzit după timpuri conducerea sfintelor turme, acestea: „Intrați pe porțile mele, faceți cale poporului Meu și aruncați pietrele din calea Lui” [Is 62, 10]. Ce anume s-ar putea înțelege că sunt „porțile” decât cuvintele de Dumnezeu insuflatei Scripturii și ale sfinților profeți? Pe care deschizându-le prin tâlcuire păstorii turmelor cuvântătoare ca pe niște porți înțelese cu mintea le duc așa la Ușa largă și adevărată, Domnul nostru Iisus Hristos, Care S-a făcut cu adevărat pentru noi Ușă de către Tatăl, cum spune El Însuși: „Eu sunt Ușa” [In 10, 9]. Iar „pietre” aruncate în drum ce altceva ar putea fi decât poticnelile venite de la tovărășia ereticilor, care puse ca niște pietre pe cărarea credinței noastre îi fac să se poticnească în chip rău-cinstitor de Dumnezeu pe cei care vor să meargă pe calea adevărată, sârguindu-se pe cât le stă în putință să le închidă această cale. Iar „cale” ar putea fi iarăși înțeleasă că e Domnul nostru Iisus Hristos, cum spune El Însuși: „Eu sunt Viața și Calea” [In 14, 6]. Pietrele eretice cei știutori dintre preoți, curățindu-le în chip foarte potrivit și meșteșugit cu călăuzirea Duhului din calea noastră, adică din cuvântul credinței, le trimit spre capetele celor care le-au aruncat și așa fac ușoară și bătută pentru noroadele de sub mâna lor cărarea care duce spre cale, încât să poată gândi și spune: „Sufletul nostru s-a izbăvit ca o pasăre din cursa vânătorilor;

¹ *Logos enkōmiastikos*. ACO² III.3, p. 878–896; Mansi XIII, col. 442–458.

cursa s-a sfârșit, iar noi ne-am izbăvit. Ajutorul nostru e în numele Domnului” [Ps 123, 7–8].

Iată, așadar, dumnezeiasca ceată a preoților, urmând poruncile dumnezeiești, a alergat aici să lămurească prin învățăturile patristice venerata taină a economiei lui Hristos, nu ca propovăduind-o noroadelor prima dată, întrucât era propovăduită întregii lumi locuite de aproape opt sute de ani deja, ci explicitând noroadelor în chip foarte limpede prin tâlcuiri scripturistice doar scopul mântuitor realizat, iar pietrele eretice aruncate în el debarasând-se în duhul ca de niște gunoaie — și pe drept cuvânt, căci știu cuvântul profetic care le strigă și aici în numele lui Dumnezeu: „Ascultați preoți și dați mărturie casei lui Israel” [Am 3, 13], evident Israelului duhovnicesc. Împreună cu care alergând și noi, ca unii care gândim la fel cu ei, ne veselim pentru acest strălucit cor și, punându-ne în mișcare de plăcere aripa gândirii, ne sârguim să contribuim după putere la el și prin cuvinte convenite acestui moment să aplaudăm această priveliște de față și să o încununăm cu florile elogiilor. Căci nimic nu ne împiedică, chiar dacă din pricina sărăciei și neputinței minții nu ajungem poate la ce e supradesăvârșit, să ne aducem contribuția după putință; pentru că de multe ori chiar și o mică pietricică pusă sub niște pietre mari le procură pe cât îi stă în putere neclintirea. Ce este deci cuvântul nostru să vină în mijloc și fie pus la încercare/probat cu multă bunăvoință de voi, dumnezeieștilor bancheri.

Scopul de Dumnezeu însuflețitei Scripturi, preasfântă adunare, e să salveze în verticalitate de sus până jos omul făcut icoana/după chipul lui Dumnezeu [cf. Fc 1, 26] și să realizeze iarăși prin purtare de grijă revenirea lui la frumusețea originară, care i-a fost luată prin neatenție. Acest scop ni l-au fixat cu multă grijă păzirile poruncilor Legii și exemplele oamenilor care s-au purtat în viață bine, sau altfel, istorisite în ele, sfintele cuvinte ale psalmilor și învățăturile proverbelor care ne expun filozofia morală. Alunecând însă ușor și ajungând sub păcat, natura noastră n-a fost în stare să-și redea demnitatea originară din care a căzut Adam, ci a avut nevoie mai degrabă de o altă putere superioară vigoasă și invincibilă, care să o vindece de păcatele ivite în ea dintr-o alegere liberă slabă și să o reîntoarcă la vigoare mai mare printr-un adaos generos.

Acest lucru știindu-l dumnezeiescul și de Duhul mișcatul cor al profeților, purtând fiecare în felul lui vestirile acestor lucruri bune în timpurile lor, a proclamat că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu și Tatăl, coetern și consubstanțial cu El, venind pentru bogăția bunătății la decăderea noastră ultimă, a îmbrăcat în chip desăvârșit firea noastră și, prin focul nematerial și nevăzut al dumnezeirii, a refăurit-o în starea ei originară; și unul vestind

zămislirea fără mire și nașterea feciorelnică [cf. *Is* 7, 14] și neprihănită; altul desăvârșita neputință, distrugere și micșorare care au stăpânit de la călcarea poruncii în Adam și până la Lege [cf. *Rm* 5, 13–15]; altul distrugătoare a cădere a Satanei însuși împreună cu demonii revoltați împreună cu el de la fața lui Dumnezeu Care avea să se arate [*Is* 14, 12–15] și mulțumirea de nesuprimat a noastră, a celor răscumpărați, pentru îmbelșugatele lucruri bune care aveau să ni se facă și prin care avea să fie adusă slavă Răscum-părătorului; altul pătimirea de bunăvoie [*Is* 50, 5–6] a Dumnezeului întrupat și coborârea la iad și, iarăși, revenirea puternică din iad împreună cu sufletele ținute în lanțurile lui fără scăpare; altul slăvita urcare de la noi la Tatăl Său din ceruri și șederea Sa de-a dreapta Tatălui; altul venirea generoasă a Duhului [*Ioil* 2, 28] coborând din cer la noi cei care am crezut în El și foarte repede călătorie la toate neamurile a propovăduirii Evan-gheliei [*Is* 45, 6] și desăvârșita distrugere a idolilor din toată lumea locuită făcută plecând de aici [*Is* 46] prin curata reîntoarcere la Unul și Singurul adevăratul Dumnezeu nostru și prin slujba inteligentă și duhovnicească [cf. *Rm* 17, 1] neîncetată și continuă adusă Lui de toți în tot pământul [*Is* 66, 21]. Toate lucruri care au ajuns cu adevărat la capăt la vremea lor și au primit un sfârșit foarte glorios.

Ascultă-l deci pe Pavel care strigă cu mare glas și pecetluiește adevărul cu aceste cuvinte: „Dumnezeu S-a arătat în trup, a fost făcut drept în duhul, a fost văzut de îngeri, a fost propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, a fost luat sus în slavă” [*1 Tim* 3, 16]. O, mărețta grăire a învățătorului! Dumnezeu, spune, S-a făcut arătat în trup, și aceasta e cauza tuturor celor bune, dăruirea neștirbită, bogăția preasuficientă, izvo-rul peren al harurilor de nesuprimat, hrana de nesăturat a celor flămânzi, Pâinea făcătoare de viață din cer [cf. *In* 6, 33–35], curgere perenă a celor însetați, din care cine bea nu va mai înseta în veac [cf. *In* 4, 14]. Acesta S-a făcut arătat în trup, dar a fost crezut în lume. Cum a fost crezut în lume? Spune, preafericite Pavele, inițiază-ne și pe noi prin acele glăsuiri de nespus în care ai fost făcut inițiat în locurile de nepătruns ale raiului [cf. *1 Co* 12, 4]. Aduagă și acum propovăduirea pe care ai fost încredințat să o vestești la toate neamurile și să te faci apostol; izvorăște Bisericii de acum cuvântul adevărului și fă să se stingă ochii minții ereticilor ca odinioară pe cei ai magului Elima [cf. *FAp* 13, 8–12]; lămurește cu îndrăznire taina economiei, căci și după moarte grăiești mai presus decât cu glasul și lucrezi cu duhul câte voiești. „Da”, zice învățătorul, „mie, celui mai mic dintre toți sfinții, mi s-a dat acest har să bine-vestesc între neamuri bogăția de nepătruns a lui Hristos și să-i luminez pe toți care e economia tainei ascunse de veacuri în Dumnezeu [*Ef* 3, 8–9] Care a creat toate.” Așadar, ascultați! „A fost crezut

în lume”, zicea, „împăcând în El Însuși toate și făcând pace prin sângele Crucii Lui, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri [Col 1, 20].” Ce sublimă propovăduire! Ce iubire de oameni de nepovestit! Împăcând în Sine Însuși toate, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu a făcut pace prin sângele crucii Lui.

Cum susțin unii că după această atât de mare și de nepătruns împăcare am ajuns iarăși sub mâna dușmanilor răzvrățiți de demult? Cum au îndrăznit să spună că după cunoașterea Unicului și Singurului Dumnezeu adevărat creștinii s-au închinat la idoli, deși profetul strigă desăvârșita lor micșorare, spunând: „În ziua aceea Se va arăta Domnul și va distruge zeii neamurilor pământului și se vor închina Lui, fiecare din locul lui, toate ostroavele neamurilor” [Sof 2, 11]. Auzi prăbușirea zeilor celor mulți și închinarea la tot pământul, fiecare săvârșind-o lui Dumnezeu din locul lui? Cum deci noi, care facem asta, suntem învinuiți că aducem slujbă unor idoli? Cine ar putea înnoi pe pământ rătăcirea idolilor din vechime? Căci dacă au putut face aceasta prearăii demoni sluiți prin ei, cum n-ar fi răsturnată atunci toată taina economiei, când sfânta Scriptură strigă răspicat că „a lovit — evident Hristos — pe vrăjmașii Lui din spate și le-a dat ocară veșnică” [Ps 77, 66]? Căci este negreșit evident că cel ce poate face așa ceva nu mai e rânduie între cei morți, ci între cei vii. Cum atunci încurajându-i El Însuși pe ucenicii Săi și poruncindu-le să înfrunte cu bărbăție orice fel de greutăți, spune adevărul atunci când zice: „Îndrăzniți, Eu am biruit lumea” [In 16, 33]? Căci dacă aceia pe care Acela a fâgăduit să-i biruie au avut tărie să facă iarăși prin reînțoarcerea celor desființate, așa ceva n-ar mai putea fi numit biruință, nici rânduie între isprăvile de curaj. Cum ar fi biruință cea care nu a adus un profit definitiv celor răscumparați, ci e supusă luptelor asemănătoare din partea celor înfrânți înainte? Și nu numai asemănătoare, ci mult mai mari; căci pentru mine a câștiga ceva și apoi a-l pierde va fi considerat un motiv de lipsă de bărbăție, mai mult decât acela de a recupera ce s-a pierdut.

Dar unde anume spun oare cei care zic asta că au văzut stările în picioare ale idolilor? Dacă în vechile fundații ale sanctualelor demonilor, acest lucru nu va putea fi adus ca motiv de învinuire creștinilor. Căci dacă vedem în unele părți rămășițe ale sanctualelor demonilor lăsate, cred, de cei vechi ca un mic triumf asupra celor care aduceau sacrificii în ele și ca aducerea-aminte pentru noi, cei răscumparați, care să ne ducă prin aceste forme văzute care pier spre mulțumire înțelegând din ce fel de dezgustătoare venerări a fost răscumpărat prin Hristos neamul creștinilor. Iar dacă spun că au găsit acestea în preacreștinele noastre biserici, ce absurditate, ce atotrea blasfemie iese de aici! Căci cum s-a putut face asta acolo unde, potrivit preaințeleptului Pavel, Cap și temelie e Hristos [cf. Ef 4, 15; 5, 23]?

Cu adevărat atunci noi, creștinii, am fost mințiți cu nădejdea noastră, am fost înșelați de glăsurile propovăduitorilor, care au propovăduit că Dumnezeu a venit să ne elibereze de preponderența idolilor. Cum au putut însă spune în general asta? Căci celor care grăiesc așa le-am putea spune că s-a întâmplat asta pentru că a îngăduit-o Capul nostru sau poate pentru că, deși a vrut să nu se întâmple, n-a putut să ne vină în ajutor? Și cum nu va fi asta dincolo de orice blasfemie? Căci dacă spune adevărul preasfântul Pavel când numește pe Hristos Fiul Putere a lui Dumnezeu și Înțelepciune a lui Dumnezeu [cf. 1 Co 1, 24], cum oare cineva din cele ce sunt s-a putut face mai mare decât Puterea de neînvins și Înțelepciunea Tatălui Care dă tuturor existența? Căci este evident că dacă i s-a întâmplat asta, nu va fi scutit de astfel de acuzații nici Cel ale Căruia sunt acestea? Căci cum s-ar mai putea numi Tatăl Dumnezeu Atoatețitor puternic și tare fiind privat de putere și ajuns sub mâna vrăjmașilor Săi? Cum ar fi îngăduit ca Biserica unită cu El prin propriul Său sânge [cf. FAp 20, 28] să fie aservită iarăși unor duhuri atât de sălbatic și neîndurătoare, când și scriitorul de cântări [David] spune că „pe cât este de înalt cerul de la pământ, așa a întărit Domnul mila Sa spre cei ce se tem de El” [Ps 102, 1]? Căci dacă pentru asta S-a întrupat, ca să ne elibereze din mâna lor potrivit prezicerilor profeților, cum atunci, spun ei, am fost eliberați doar de scurt timp, și care e câștigul unei libertăți de scurt timp, care nu este, ci doar pare să fie libertate? Fiindcă atunci ne-a procurat nu o bucurie, ci o mare și mai grea robie, făcându-i cu atât mai sălbatici împotriva noastră pe vrăjmașii noștri, cu cât râdea de ei crezându-ne eliberați de ei. Unde s-ar mai salva atunci mila Lui neconținută, pe care a făgăduit să o întărească peste noi potrivit înălțimii cerului de la pământ, ceea ce arată nemărginirea ei? Cum spune că depărtează de la noi fărădelegile noastre potrivit distanței de la răsărit la apus [cf. Ps 102, 11–12], ceea ce însemnează răscumpărarea desăvârșită, dacă suntem ținuți încă în atâtea rătăcirii? Să privim deci la cei mai iscusiți dintre medici care, după ce cu examinările meșteșugului lor au dat ajutor cuiva din cei bolnavi cu trupul, îl duc iarăși la sănătate, și nu-și pun experiența meșteșugului lor doar ca să-l elibereze de suferința prezentă, ci prin ajutoare profilactice fac sigură și continuarea vieții lui, ca să nu fie ținut iarăși de tulburări venite toate din lipsa de experiență.

Iar dacă e iarăși adevărat, cum s-a arătat, că Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu și Tatăl a purtat firea noastră, este evident că a îmbogățit-o cu cele bune ale Sale și a umplut-o de comorile excepționale ale Duhului, ca să nu mai aibă în continuare nevoie de un al doilea ajutor, după ce a luat o dată pentru totdeauna vigoarea de la Cel care a luat-o asupra Sa. Fiindcă acest lucru îl sugerează, cred, și fericitul evanghelist când spune că în mo-

mentul botezului lui Hristos, Mântuitorul nostru al tuturor, a văzut Duhul Sfânt coborând din cer și rămânând peste El [cf. Mt 3, 16; In 1, 32]; ceea ce arată că El îmbogățește în continuare firea fără să poată fi respins. Căci nu Cel egal în toate cu Tatăl avea nevoie de venirea Duhului din ceruri cât privește definiția naturii Lui; fiindcă ce adaos de sfințenie i s-ar putea face Celui care poartă în El contururile Tatălui [cf. Evr 1, 3] și prin de-o-ființimea Duhului nu diferă absolut cu nimic de El? Ci atunci a zugrăvit anticipat în Sine Însuși harul nostru, pentru că prin El și în El ne-am îmbogățit iarăși de cele de care ne-am lipsit în Adam și s-a întors la firea noastră demnitatea originară. Așadar, dacă se spune că harul Duhului coborând peste El a rămas, iar cuvântul a dovedit că firea păstrează mereu acest lucru fără să poată fi respins, este evident că acest har trece la întreg neamul omenesc.

Cum spun ei deci că am păcătuit din ignoranța adevărului și sub pretextul cinstirii, chipurile, lui Dumnezeu ne-am închinat iarăși la idoli? Căci dacă nu ne-am îmbogățit încă prin Hristos cu un astfel de har îl pot spune cei care îndrăznesc orice, iar dacă mărturisesc că ne-am făcut vrednici prin Hristos de aceste lucruri bune dincolo de cuvinte, după care însă am recăzut în rătăcirile dinainte, atunci după ei harul dat prin Duhul a slăbit, încât să nu mai rămână până la sfârșit în cei ce au avut odată parte de el, și ce e mai rău-cinstitor de Dumnezeu sau mai nenorocit decât a gândi așa? Căci cum ar putea ieși din natura proprie și să se supună măsurilor slăbiciunii Duhul care străbate toate și dă tuturor putere născătoare de viață, Duhul atoatevăzător și atotputernic al Tatălui [cf. Sol 7, 22–25]? Cum e adevărat atunci cuvântul mântuitor că va fi cu noi în toate zilele până la sfârșitul veacului [cf. Mt 28, 20], dacă nu vede ajuns la capăt prin fapte lucrul făgăduit de el? Și această făgăduință n-a fost dată sfinților apostoli care erau atunci împreună cu El. Căci cum au rămas aceștia cu trup până la sfârșitul veacului, ei care, rămânând puțin timp în viață după plecarea Lui la ceruri, au slujit legii comune a firii părăsind viața prin moarte? Ci acest dar al făgăduințelor trece la noi, care am primit propovăduirea lor și avem tot timpul vieții împreună cu noi în duh pe Hristos Care a trăit împreună cu ei. Se cuvine, așadar, să deplângem rătăcirea ereticilor care au gândit așa, pentru că se luptă cu dogme atât de clare și anulează făgăduințe așa de convenite lui Dumnezeu acuzând în chip rău-cinstitor de Dumnezeu Biserica catholică. Fiindcă aceasta nu s-a schimbat nicidecum din credința predată ei, ci a rămas, precum stă scris, ca o fecioară curată păstrând nefurată logodna Mirelui ei [cf. 2 Co 11, 2], adică harul Duhului dat ei. De aceea și dumnezeiescul David, vestind cu multe generații înainte credința ei tare, zicea: „Dumnezeu e în mijlocul ei și nu se va clătina” [Ps 45, 6] și iarăși: „A întărit lumea, care nu se va clătina” [Ps 92, 1], asediată fiind de

mașinile de război ale satanei. Căci, chiar dacă unii dintre ereticii din vechime sau de acum au cutezat să zgâlțâie tăria propovăduirii evanghelice date ei, nu le-a ajuns să transpună în faptă planul lor, ci numai ei i s-a păstrat neclintirea în veac, potrivit făgăduinței nemincinoase a Celui ce zice: „Dacă va uita o femeie pe copilașul ei, încât să nu aibă milă de odraslele pântecului ei, chiar dacă o femeie îi va uita, Eu nu te voi uita, zice Domnul” [Is 49, 15].

Lăsând, așadar, suciturile cuvintelor lor și luându-ne rămas-bun de la grăirile lor flecare, să ne întoarcem la opiniile sfinților părinți. Toți au arătat că, venind în lume în formă omenească, Dumnezeu ne-a eliberat din rătăcirea în multe feluri a idolilor. Așa au stabilit prezicerile profetilor, așa a lămurit harul apostolilor. În această învățătură am fost întăriți, cum stă scris, nu prin cuvinte convingătoare ale înțelepciunii omenești, ci prin învățăturile Duhului [1 Co 2, 4. 13]. Căci nu ne-a convins să fim așa eleganța cuvintelor — căci acest lucru e propriu păgânilor —, ci adevărul concluziilor lor. Căci unde e grămada funestă a demonilor? Unde celebrările goale și repugnante ale idolilor? Unde prezicerile lunecoase și corupătoare de suflet ale zeilor fals numiți așa? Unde sunt delirurile Afroditei și misterele Demetrei, uciderile de străini ale Artemidei, unde serbările nebunești ale lui Dionysos cu nelegiuită nebunie după bărbați și inițierea legală a așa-numitului Mitra, unde omorările de oameni de sub pământ, de pe pământ și din aer ale așa-numiților zei, care se delectează așa? N-au pierit toate la venirea Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu și au primit un sfârșit atotprofan? Templele lor care se distingeau odinioară prin frumusețea clădirilor nu zac acum ruinate și doborâte la pământ, suferind aceasta prin ordine imperiale? N-au dispărut până și amintirile lor din inimile tuturor creștinilor și nu se văd ajunse la capăt cu fapta cuvintele profetiei: „Tot pământul s-a umplut de cunoașterea lui Dumnezeu ca apa multă care acoperă mările” [Is 11, 9]?

Să ne închinăm, așadar, Domnului Care S-a arătat și ne-a eliberat din această atotrea rătăcire a lor. Să cântăm nemărginirea iubirii Sale de oameni. Să vestim în muntele preaînalt al Bisericii noastre înfricoșata și de nespus pogorâre a economiei Lui. Să înălțăm glasurile cu tărie și să nu ne cruțăm [cf. Is 40, 9; 58, 1] povestind măreția slavei Lui, adică neînțeleasa Sa afecțiune față de noi. Să spunem și noi împreună cu profetul: „Cine este Dumnezeu ca Tine, Care ridici fărădelegile și ascunzi păcatele celor rămași ai moștenirii Tale” [Mi 7, 18]. Să dănuim împreună cu această sfântă solemnitate, spunându-i ca niște premii ale bucuriei acel „bucură-te”!

Bucură-te, preasfânt colegiu al unei divine și sacerdotale adunări! Bucură-te, preasfinte apărătorule al sfinților părinți! Bucură-te, preanemin-

cinoasă adunare a lui Dumnezeu, în mijlocul căreia umblă, cum stă scris, Dumnezeu [cf. Ps 45, 6]! Bucură-te, dănțuire plină de făclii duhovnicești! Cel luminat de voi nu-și va lovi de piatra falsei opinii eretice picioarele [Ps 90, 12] sufletului său. Bucură-te, observator al arătărilor dumnezeiești! Cel care-l urmează în bună ordine scapă de sabia amenințătoare [cf. Ps 143, 10-17]. Bucură-te, rai pururea verde, în mijlocul căruia e sădit Pomul Vieții [cf. Fc 2, 9] udat de apa din cele patru guri ale Evangheliei! Bucură-te, stâlp de foc [cf. Ieș 13, 21], care cu luminoase învățături ale dogmelor ai eliberat din mâna Egiptului, adică din rătăcirea ereticilor, noul Israel al lui Dumnezeu [cf. Ga 6, 16] și l-ai călăuzit prin orthodoxia părinților în pământul făgăduinței [cf. Evr 11, 9]. Vorbește deschis și cu curaj pentru arătarea adevărului. Vestește cu față descoperită [cf. 2 Co 3, 18] slava sfintei Biserici catholice. Reazemă cu învățăturile tale pe stânca mărturisirii solide mințile ușor de dus ale unora.

Și tu² mai ales, sfânt crainic al sfinților părinți aliniat cu ei și căpetenie a prezentei noastre adunări, care ne pregătești prin Hristos scaunul de sus, oglindă foarte exactă a Marelui și Întâiului Păstor, viețuire preacurată a Duhului, Cumpănă foarte dreaptă a dogmelor orthodoxe, canonul viețuirii în Hristos, făclie vestită și tot lumină a sfeșnicului cu șapte lumini, aprinde-ne ca dintr-un sfeșnic nevăzut al sfântului tău scaun scânteierile prealuminoaselor tale cuvinte, împarte și celor flămânzi pâinea foarte vie a învățaturii dumnezeiești și hrănește poporul aflat în pustiu rătăcind în exilul ereziei. Fii pentru noi un nou Iosif dătător de grâu³, hrănindu-ne în nedumeririle enigmelor scripturistice cu bogatele desfășurări ale tâlcuirilor duhovnicești. „Ridică-ți în jur ochii și vezi adunați la tine copiii tăi” [Is 60, 4] care au fost risipiți de atacurile lupilor. Tot acest preasfânt templu al acestei dumnezeiești adunări e văzut plin de tine. Cu saltul des al gândirii tale ia-o înaintea atacurilor fiarelor și, întorcându-le dinainte cu înțelepciunea ta, oferă mereu turmei tale netulburarea. Întărește-o cu dese creneluri ale frumos sunătoarelor tale rugăciuni către Dumnezeu, ca să-ți sporească în mulțime potrivit făgăduințelor făcute lui Avraam [Fc 15, 5], asemenea corurilor stelelor.

Bucură-te și tu, vestită cetate a Niceii, nume celebru între capitalele de provincii, glorioasa pârgă a provinciei Bithynia, sfințită mai înainte de urmele sfinților și de Dumnezeu purtătorilor trei sute optsprezece părinți, iar acum înconjurată de aceleași haruri ale binecuvântărilor de urmașii acestor trei sute, care le completează numărul cu cincizeci, și de o mulți-

² Tarasios.

³ Grigorie Teologul, Cuvântul 43 (la Vasile cel Mare), 36; PG 36, 546A.

me nu ușor de numărat de evlavioși monahi. Căci în tine temelia credinței orthodoxe în primejdie a fi zguduită de o răutate satanică a primit o întărire de neclintit; din tine, întinzând sfintele plase ale Scripturilor acel dumnezeiesc cor al părinților l-a vânat pe Arie, acea fiară sălbatică și crudă, și l-a împuns cu înfricoșătoare anateme, și de aici plecând toată firea oamenilor ne-am învățat să teologhisim pe Fiul lui Dumnezeu și Tatăl de-o ființă cu Cel care L-a născut. De aceea, o doime de bine-cinstitori de Dumnezeu împărați: Irina, o nouă Elenă, împreună cu fiul ei, un nou Constantin, au decretat ca în tine să se întrunească prezenta preasfântă adunare. Fie ca harul Duhului, care i-a luminat pe sfinții părinți de atunci și de acum, să-i păzească, dăruindu-le stăpânire netulburată în belșug de ani, și să le aștearnă la picioare semințiile vrăjmașilor, ca să nu ne lipsească procurarea celor bune. Bucură-te, vestită frumusețe a capitalelor de provincii, pentru că în tine ne-a răsărit primul dintre cele bune, și în tine și sfârșitul lor — nu în demnitate, ci în număr —: vechea predanie a veneratelor icoane a Bisericii noastre catholice restaurată în hotarele ei.

Acum se veselește cu adevărat cerul și norii picură dreptate [cf. *Is* 45, 8] și peretele din mijlocul împrejmuirii se desființează [cf. *Ef* 2, 14], disensiunea cedând locul unirii, și cele patru colțuri ale lumii s-au unit în respirația comună unică a aceleiași gândiri. Acum multe opinii ale celor târați în chip diferit s-au adunat în una și un imn într-un glas e înălțat lui Dumnezeu de la o margine la alta a pământului.

Bucură-te, așadar, și saltă pentru acestea și tu, Biserică catholică din toată lumea. Dănțuiește săltând pentru reînțoarcerea fiilor tăi. Dezbracă zdreanța disoluției și îmbracă haina întreagă a unirii orthodoxe. Nu vei mai fi pusă ocară vecinilor tăi, batjocură și zeflema pentru noroadele din jurul nostru [cf. *Ps* 43, 14–15]. Nici nu te vei mai teme de disprețuirile oamenilor fără Dumnezeu și neinițiați/nebotezați, ale evreilor și agarenilor, ca și cum nu ți-ar fi predată prin învățăturile apostolilor desăvârșirea credinței. Nu vei mai fi învinuită de gurile ereticilor de îndepărtarea de Unul Dumnezeu din pricina preacuventei cinstiri acordate prietenilor Lui. Nu vei mai fi socotită egală cu templele idolilor din pricina înălțării în tine a preasfintelor și veneratelor icoane. Căci lucru cuvenit este pentru tine, care te-ai făcut mireasă pentru împăratul veacurilor [cf. *1 Tim* 1, 17], Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, să porți prin pictură icoana cu chip de om a economiei Lui în trup, ca să fi recunoscută Mireasă a Împăratului. Lucru cuvenit este pentru tine să porți pe preasfintele tale ziduri icoana cu pictură măiastră a Mamei lui Dumnezeu și Fecioarei Mame a lui Hristos, Care te-a făcut mireasa Lui, ca harul care ți-a strălucit prin ea să fie vestit printr-o predică făcută în comun tuturor noroadelor. Căci dacă nu s-ar fi

întrupat din ea, cum te-ai fi apropiat în unire duhovnicească de un Mire atât de frumos? Lucru cuvenit este pentru tine să porți întipărite înăuntru cu alcătuirii picturale icoanele apostolilor, profeților, patriarhilor și cuviosilor părinți, ale ascetilor, martirilor și întregii adunări bine-cinstitoare de Dumnezeu a tuturor sfinților, ca să-ți rămână în toată starea dumnezeiască desăvârșirea Răsăritului care te-a învăluit în lumina lui de sus [*cf. Lc 1, 78*]; unii din ei strigând dinainte chemarea ta sfântă și logodindu-te cu Mirele tău având ca daruri de nuntă profețiile lor; alții slujindu-ți prin cuvântul Evangheliei și aducând turmele cuvântătoare risipite în tot pământul; alții lucrând prin sudorile lor unitatea de nesfâșiat pentru turmele tale prin aceeași suflare mărturisitoare de dogme; iar alții păzind până la moarte prin sângele lor iubirea adevărată față de tine și arătând prin aceasta soliditatea adevărului care e în tine. Purtându-i în procesiune triumfală, încununată, împreună cu zeci de mii de îngeri cerești [*Evr 12, 22*], vestește virtuțile Celui ce te-a chemat din rătăcirea idolatriei la minunata Lui lumină [*cf. 1 Ptr 2, 9*], la credința și mărturisirea în El și în Tatăl Său fără de început și în Duhul Său împreună veșnic și de-o-ființă, fire mai presus de început. Căruia fie slava și stăpânirea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

Canoanele

Între deciziile din dosarul cu Actele Sinodului de la Niceea se află, pe lângă „hotărârea” (*horos*) de credință și un grup de 22 de „canoane bisericești” (*kanones ekklesiastikoi*) prezentate ca fiind „pronunțate” de Sinod. Chiar dacă un proces-verbal al unei sesiuni dedicate adoptării lor nu există, ele au fost cu siguranță aprobate oficial de sinodali în bloc, ca un singur text. Redactate probabil de Tarasios însuși și intrate în toate colecțiile canonice bizantine ulterioare, canoanele celui de-al doilea Sinod Ecumenic de la Niceea sunt în esență un set de măsuri de restabilire a ordinii și disciplinei bisericești perturbate de diverse abateri și abuzuri intrate în viața clerului și a monahilor pe timpul regimului împăraților iconomahi și stării de beligeranță aproape continuă în care s-a aflat imperiul supus periodic raziilor sau invaziilor arabilor ori bulgarilor. Cele mai multe sunt reluări sau adaptări ale prevederilor unor canoane anterioare, ceea ce i-a făcut pe specialiști¹ să vorbească de conservatorismul legislației canonice din 787.

Șirul canoanelor e deschis de o reafirmare a obligativității cunoașterii și respectării tuturor canoanelor anterioare: apostolice, sinodale ecumenice și locale și patristice (1), enumerate în 692 de canonul 2 al Sinodului Trullan. Un prim set de canoane se referă la obligațiile și îndatoririle episcopilor: specifică mai întâi condițiile pentru candidații la episcopat: cunoașterea Scripturii și a canoanelor (2); interzic orice imixtiune a oficialităților laice în alegerea acestora, care trebuie aleși numai de episcopii provinciei (3); reduc, date fiind condițiile, obligativitatea întrunirii a două sinoade provinciale pe an la unul singur și fără taxe (6); le cer să se abțină de la extorcarea de bani de la clerici și monahi cu ocazia intrării în cler sau monahism (4 și 19); îi avertizează că ascensiunea la episcopat cu bani va fi pedepsită cu severitate ca simonie (5); îi obligă să facă administrarea patrimoniilor episcopiei numai printr-un eco-

¹ Troianos, 1988, și 2012, p. 143–146; Menevisoglou, 1990, p. 392–423. Jumătate dintre canoanele de la Niceea au intrat și în colecțiile canonice medievale occidentale; cf. Gaudemet, 1988.

nom, altfel le va fi impus de mitropolit sau patriarh (11) și le interzice înstrăinarea moșiilor episcopiei în folosul laicilor (12). Sancționarea imixtiunilor abuzive ale laicilor în numirea episcopilor și în controlul proprietăților bisericesti pot fi încadrate și în celălalt set de canoane. Dedicată eliminării consecințelor regimului de control al bisericii de către laici introdus de împărații iconomași, ele interzic ca sacrilegiu secularizarea episcopiiilor, mănăstirilor și așezămintelor bisericesti și cer retrocedarea clădirilor bisericilor și mănăstirilor confiscate în timpul persecuției iconomahe (13); dispun predarea la patriarhie a tuturor scrierilor eretice iconomahe (9) și obligativitatea sfințirii bisericilor prin depunerea în altare de relicve de martiri (7); și interzic convertirile forțate ale evreilor — în 722 Leon III ordonase botezarea forțată a tuturor evreilor din imperiu — impunând primirea doar a celor care dau dovezi publice de sinceritate a intenției lor (8). Restul canoanelor privesc disciplina relaxată a clericilor și monahilor și: pretind hiotesirea obligatorie a citeșilor de către episcopi și egumeni (14); interzic mutările clericilor în capitală pe motiv de invazii fără dublu aviz al episcopilor locali și al patriarhului (10); interzic preoșilor să ocupe două biserici și să transforme preoșia într-o permanentă căutare de câștig (15), dar și vestimentația laică luxoasă sau extravagantă (16), precum și construcția de paraclise sau mănăstirii private fără resurse suficiente și din fugă de ascultare, cerând pentru asta avizul episcopului locului (17). Monahilor li se interzice primirea în mănăstire pe bani (19), părăsirea mănăstirii fără aprobarea egumenului (21) și mesele mixte singuri cu femei (22); tot pentru evitarea scandalizării credincioșilor sunt interzise atât mănăstirile duble, de bărbați și de femei, învecinate (20), cât și femeilor să fie servitoare la episcopii sau în mănăstiri de bărbați, ori pe dependențele acestora (18).

Canoane bisericești pronunțate de al doilea Sinod de la Niceea¹

1. Că dumnezeieștile canoane trebuie păzite în toate²

Pentru cei cărora li s-a hărăzit demnitatea preoțească, regulile dispozițiilor canonice sunt mărturii și directive pe care primindu-le cu bucurie cântăm Stăpânului Dumnezeu împreună cu de Dumnezeu grăitorul David zicând: „În calea mărturiilor Tale m-am desfătat ca de toată bogăția” [Ps 118, 14] și: „Ai poruncit ca mărturiile Tale să fie dreptate în veac; înțelepțește-mă și voi fi viu” [Ps 118, 138. 144]. Și dacă glasul profetului ne poruncește să „păzim în veac mărturiile lui Dumnezeu și să viețuim în ele” [Ps 118, 88], e evident că ele rămân de nezdruncinat și de neclintit, pentru că și văzătorul de Dumnezeu Moise spune: „Acestora nu trebuie să li se adauge nimic și din ele nu trebuie scos nimic” [Dt 12, 32; 13, 1 LXX], iar dumnezeiescul apostol laudându-se în ele strigă: „Spre care și îngerii doresc să privească” [1 Ptr 1, 12] și: „Și dacă un înger v-ar binevesti/evangeliza altceva decât ce ați primit, să fie anatema” [Ga 1, 9].

Așa fiind acestea și primite ca mărturie pentru noi, veselindu-ne de ele ca unul care ar găsi pradă multă [Ps 118, 162], strângem la piept cu îmbrățișare dumnezeieștile canoane și ținem întreagă și neclintită dispoziția lor, atât a celor [canoanelor] întocmite de prealăudații apostoli, trâmbițele Duhului, cât și a celor Șase sfinte Sinoade Ecumenice și a sinoadelor întrunite local pentru promulgarea unor astfel de dispoziții, precum și ale sfinților părinților noștri³; căci fiind luminați toți de Unul și Același Duh [cf. 1 Co 12, 11], au hotărât cele de folos. Și pe cei pe care acestea îi trimit spre anatema îi anatemizăm și noi, pe cei pe care îi trimit spre depunere îi

¹ ACO² III.3, p. 898–924; Mansi XIII, col. 417–439.

² Titlurile rezumative nu sunt originale, dar au existat deja în ediția „tarasiană”, fiind prezente în toate colecțiile canonice.

³ Aluzie la *Syntagma în XIV titluri*, al cărei conținut fusese aprobat de canonul 2 al Sinodului Trullan din 691–692; *Syntagma*, II, p. 308–310.

depunem și noi, pe cei pe care-i trimis spre ținere departe [de cele Sfinte] departe îi ținem și noi, iar pe cei pe care-i trimit spre pedepsire îi pedepsim și noi.⁴ Și „purtarea să fie fără iubire de arginți, mulțumindu-vă cu cele pe care le aveți acum” [Evr 13, 5], strigă limpede dumnezeiescul apostol Pavel, care a urcat până în al treilea cer și a auzit vorbe negrăite [2 Co 12, 2–3].

2. Că episcopul care urmează să fie hirotonit trebuie să se angajeze în chip sigur că va păzi canoanele⁵; iar dacă nu, să nu fie hirotonit

Dat fiind că atunci când cântăm psalmi ne angajăm pentru Dumnezeu: „Îndreptările Tale le voi murmura; nu voi uita cuvintele Tale” [Ps 118, 16], e un lucru mântuitor ca toți creștinii să păzească asta, și mai cu seamă cei care țin demnitatea preoțească. De aceea hotărâm ca oricine urmează să fie promovat în treapta episcopiei să cunoască negreșit Psaltirea, pentru ca și din aceasta să fie povățuit să inițieze întreg clerul său; să fie însă examinat negreșit de mitropolitul său dacă are înflăcărare în a citi cu cercetare, nu în treacăt, sfintele canoane, sfânta Evanghelie și cartea dumnezeiescului Apostol, precum și întreaga dumnezeiască Scriptură, atât pentru a trăi potrivit poruncilor dumnezeiești, cât și pentru a-și învăța poporul: „Căci ființa ierarhiei noastre sunt de Dumnezeu predatele Cuvinte”⁶, adică adevărata știință a dumnezeieștilor Scripturi, cum a declarat marele Dionisie. Iar dacă ar fi controversat și n-ar avea bucurie să facă și să învețe așa [pe alții], să nu fie hirotonit, căci zicea Dumnezeu prin profetul: „Tu ai respins cunoașterea Mea, și Eu te voi respinge să nu-Mi mai fi preot” [Os 4, 6].

3. Că oficialitățile nu trebuie să voteze pe episcop

Orice vot făcut de oficialități⁷, fie pentru episcop, fie pentru presbiter, fie pentru diacon, să rămână nevalid potrivit canonului care spune: „Dacă un episcop s-a folosit de oficialitățile lumești ca prin ei să ajungă stăpân peste o Biserică, să fie depus și toți cei în comuniune cu el să fie îndepărtați”⁸. Căci acela care va fi promovat în episcopat trebuie votat de episcopi,

⁴ Cele patru sancțiuni canonice: *anathema* — *kathairesis* — *aphorismos* — *epitimia*: excludere definitivă din Biserică — depunere din treaptă pentru clerici — îndepărtare de la sfintele Taine (excomunicare) — pedepse terapeutice pentru păcatele iertate prin penitență.

⁵ Cum remarcă Price, 2018, p. 611, n. 21, titlul schimbă sensul canonului, care insistă nu pe o ascultare de canoane, ci pe o bună cunoaștere a Psaltirii și o disponibilitate de a studia restul Scripturii și canoanelor.

⁶ Logia, „oracole divine”, cf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească* I, 4; PG 3, 389.

⁷ *Archontes*.

⁸ Canonul apostolic 30; *Syntagma*, II, p. 37.

potrivit celor hotărâte de sfinții părinți de la Niceea în canonul care spune: „Se cuvine ca episcopul să fie așezat mai ales de toți cei din provincia lui; iar dacă ar fi anevoios așa ceva, fie din pricina unei constrângeri care grăbește lucrurile, fie din pricina lungimii drumului, adunându-se atunci la un loc cel puțin trei și făcându-se covotați și având prin scrisori consimțământul celor absenți, atunci să se facă hirotonia. Dar validarea celor făcute să fie atribuită în fiecare provincie mitropolitului.”⁹

4. Că episcopii trebuie să se abțină de la orice primire de daruri¹⁰

Punând ca un fel de regulă presbiterilor din Efes sau, mai bine zis, întregii plinătăți a preoțimii, dumnezeiescul Pavel, vestitorul adevărului, spune deschis așa: „Aurul sau argintul sau haina nimănuui n-am poftit; prin toate v-am dat exemplu că ostenindu-vă trebuie să-i ajutați pe cei neputincioși” [FAp 20, 33], socotind „că e mai fericit a da decât a lua” [FAp 20, 35]. Drept aceea și noi, lăsându-ne învățați de el, hotărâm ca episcopul să nu inventeze nicidecum un câștig rușinos și, „pretextând pretexte în păcate” [Ps 140, 4], să ceară aur sau argint sau orice altceva de la episcopii sau clericii sau monahii care sunt sub el, căci zice apostolul: „Nedreptii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” [1 Co 6, 9] și: „Nu copiii sunt datori să agonisească pentru părinți, ci părinții pentru copii” [2 Co 12, 14].

Deci, dacă se va găsi cineva care, pentru a storce aur sau orice altceva sau pentru o lipsă de sensibilitate proprie lui¹¹, oprește de la liturghie și îndepărtează pe vreunul din clericii de sub el sau ar închide o cinstită biserică, ca să nu se mai facă în ea liturghiile lui Dumnezeu, îndreptându-și nebunia spre lucruri insensibile, acela este cu adevărat un insensibil¹² și va fi supus unei suferințe identice, iar „durerea lui să se întoarcă asupra capului său” [Ps 7, 17], pentru că e un călcător al poruncilor lui Dumnezeu și al dispozițiilor apostolilor. Fiindcă și corifeul apostolilor Petru poruncește: „Păstoriți turma lui Dumnezeu dintre voi nu cu constrângere, ci de bunăvoie, potrivit lui Dumnezeu, nu pentru câștig rușinos, ci cu înflăcărare; nu ca și cum ați domni peste cei sortiți vouă, ci făcându-vă modelele întipărite¹³ turmei. Iar când se va arăta Păstorul cel Mare veți primi cununa neveștejită a slavei” [1 Ptr 5, 2-4].

⁹ Canonul 4 al Sinodului I Ecumenic (Niceea, 325); *Syntagma*, II, p. 122.

¹⁰ *Dosolēpsia*.

¹¹ *Idian apatheian*.

¹² *Anaisthētos*.

¹³ *Typoi*.

5. Că aceia care-i ocărăsc pe clerici pentru că au fost așezați în biserică fără daruri sunt supuși pedepsei¹⁴

Păcat de moarte este [1 In 5, 16–17] atunci când unii care păcătuiesc rămân neîndreptați, dar și mai rău decât asta e dacă, având grumazul tare [cf. Dt 9, 13; FAp 7, 51], se scoală împotriva bunei-cinstiri de Dumnezeu și a adevărului preferând ascultării de Dumnezeu pe mamona [cf. Lc 16, 13] și nesuportând dispozițiile Lui canonice. În aceștia nu este Domnul Dumnezeu [cf. Dt 31, 17], dacă nu se vor trezi umilindu-se pentru greșeala lor. Fiindcă ei trebuie mai de grabă să ceară cu inimă zdrobită lăsarea acestui păcat și iertarea lui, nu să se trufească cu darea lor ilegală, căci Domnul e aproape de cei zdrobiți cu inima [Ps 33, 19]. Cei care se laudă că au fost rânduiți în Biserică prin darea de aur și-și pun nădejdea în acest rău obicei, care înstrăinează de Dumnezeu și de orice preoție și, plecând de aici, îi necinstesc cu nerușinare în gura mare cu cuvinte de ocară pe cei aleși de Duhul Sfânt pentru o viață virtuosă și au fost fixați fără a da aur, mai întâi cei care fac asta să primească treapta cea mai de pe urmă a tagmei lor, iar dacă stăruie în asta, să fie îndreptați printr-o pedeapsă.

Iar dacă s-ar arăta cineva că a făcut asta pentru hirotonie, atunci să se facă potrivit canonului apostolic care spune: „Dacă un episcop sau presbiter sau diacon ajunge stăpân peste această demnitate prin bani, să fie depus, atât el, cât și cel care l-a hirotonit, și să fie tăiat cu totul și din comuniune, ca Simon Magul de mine, Petru.”¹⁵ La fel și potrivit celui de-al doilea canon al cuvioșilor noștri părinți de la Chalcedon care spune: „Dacă un episcop ar face o hirotonie pe bani și ar aduce la vânzare harul care nu poate fi vândut, și ar hirotoni pe bani episcop, horepiscop, presbiter sau diacon, ori pe altcineva din cei numărați în cler, sau ar promova pe bani econom, avocat sau îngrijitor¹⁶ sau pe oricare din lista [clericilor] pentru câștig rușinos, cel ce ar fi dat în vileag că a întreprins acest lucru, să-și pună în primejdie treapta sa, iar cel hirotonit să nu se folosească de această hirotonie sau promovare obținută prin negustorie, ci să fie străin de demnitatea și solitudinea pe care au dobândit-o pe bani. Iar dacă s-ar arăta cineva mijlocitor al acestor luări rușinoase și neîngăduite, dacă e cleric, să

¹⁴ Cum a explicat în secolul XII Teodor Valsamon (PG 137, 901–904), canonul nu se referă la simoniaci, ci la cei care la hirotonie fac bisericii daruri nesolicitate, dar recomandate și tarifate de lege: *Novela 123 (Corpus iuris civilis. III. Novellae, ed. R. Schöll și W. Kroll, 1895, p. 597–598); cf. Price, 2018, p. 613, n. 37.*

¹⁵ Canonul apostolic 29; *Syntagma*, II, p. 37.

¹⁶ *Oikonomon ē ekdikon ē paramonaron.*

fie decăzut din treapta lui, iar dacă e laic sau monah să fie ținut departe [de cele Sfinte]^{17, 18}

6. Că trebuie să se facă un sinod local pe an

Dat fiind că există un canon care spune: „De două ori pe an trebuie să se facă în fiecare provincie cercetările canonice prin adunarea episcopilor”¹⁹, iar din pricina oboselii și greutateilor de călătorie pe care le au cei care se adună, cuvioșii părinți ai Sinodului al Șaselea au hotărât ca „în orice mod și cu orice pretext să se țină o dată pe an și să fie îndreptate cele greșite”²⁰, înnoim și noi acest canon. Și dacă s-ar găsi vreo oficialitate care să împiedice acest lucru, să fie ținută departe [de cele Sfinte]. Iar dacă unul din mitropoliți ar neglija să se facă acest lucru, afară de vreo constrângere, violență și un pretext întemeiat, să fie supus pedepselor canonice. Iar când se face acest sinod pentru chestiuni canonice și evanghelice, episcopii adunați trebuie să aibă în meditare și grijă să fie păzite dumnezeieștile și de viață făcătoarele porunci ale lui Dumnezeu; „căci în păzirea lor e răsplată multă” [Ps 18, 12], pentru că „făclie e porunca, lumină este legea, și cale a vieții e mustrarea și pedepsirea” [Pr 6, 23], și „porunca Domnului e strălucitoare și luminează ochii” [Ps 18, 9]. Iar mitropolitul să n-aibă permisiune să ceară din cele pe care aceștia le poartă cu sine un episcop nici dobitoc, nici altceva de acest fel; iar dacă ar fi dat în vileag acest lucru, să dea înapoi împătrit [cf. Ieș 22, 1].

7. Că bisericile înnoite fără depuneri de sfinte rămășițe trebuie completate cu acestea

Zicea dumnezeiescul apostol Pavel: „Păcatele unora sunt evidente, la unii însă ele le urmează” [1 Tim 5, 24]. Deci, atunci când există păcate anterioare, acestora le urmează alte păcate. Așadar, lipsitei de cinstirea lui Dumnezeu erezii a acuzatorilor creștinilor²¹ i-au urmat și alte lucruri lipsite de cinstirea lui Dumnezeu²²; căci așa cum au îndepărtat din biserică vederea sfintelor icoane, au lăsat deoparte și alte obiceiuri care trebuie înnoite și ținute potrivit legiurii scrise și nescrise. Deci câți au sfințit sfintele

¹⁷ *Aphorizesthō*.

¹⁸ Canonul 2 al Sinodului IV Ecumenic (Chalcedon, 451); *Syntagma*, II, p. 217–218.

¹⁹ Canonul apostolic 37; *Syntagma*, II, p. 50; cf. și canoanele 5 Niceea I, 20 Antiohia și

¹⁹ Chalcedon.

²⁰ Canonul 8 al Sinodului Trullan (691–692); *Syntagma*, II, p. 324.

²¹ *Christianokatēgorōn*; iconomahilor.

²² *Asebēmata*.

lăcașuri fără sfinte rămășițe²³ ale unor martiri hotărâm ca în ele să se facă o depunere de rămășițe cu rugăciunea obișnuită. Și dacă de acum încolo ar fi aflat vreun episcop care sfințește o biserică fără sfinte rămășițe, să fie depus ca unul care a încălcat predaniile bisericești.

8. Că evreii nu trebuie primiți decât dacă se întorc cu inimă sinceră

Dat fiind că, rătăciți fiind, celor din religia evreilor li s-a părut că pot lua în răs pe Hristos Dumnezeu [cf. Ga 6, 7] prefăcându-se că se fac creștini, dar Îl tăgăduiesc ținând în ascuns sabatul și alte obiceiuri iudaice, hotărâm ca aceștia să nu fie primiți nici la cuminecătură, nici la rugăciune, nici în biserică, ci să stea evrei pe față potrivit religiei lor, și să nu-și boteze copiii, nici să cumpere sau să aibă în posesiune un rob [creștin]. Iar dacă vreunul din ei s-ar întoarce din credință și inimă sinceră și ar mărturisi din toată inima, etalând demonstrativ²⁴ obiceiurile și lucrurile lor, pentru a-i demasca și îndrepta și pe alții, pe acesta să-l primească și să-l boteze, atât pe el, cât și pe copiii lui, și să se asigure că se țin departe de îndeletnicirile evreiești. Iar dacă n-ar fi așa, să nu-i primească nicidecum.

9. Că nu trebuie să ascundă cineva vreo carte a ereziei acuzatorilor creștinilor

Toate jucăriile copilărești și glumele nebunești, adică mincinoasele scrieri împotriva veneratelor icoane, trebuie predate la episcopia Constantinopolului, ca să fie puse deoparte împreună cu celelalte cărți eretice. Iar dacă va fi găsit cineva ascunzându-le, dacă e episcop, presbiter sau diacon, să fie depus, iar dacă e cleric sau monah, să fie anatemizat.

10. Că un cleric nu trebuie să-și lase parohia și să vină în alta fără știrea episcopului lui

Fiindcă unii din clerici, nesocotind dispoziția canonică, lăsându-și parohia lor aleargă în alte parohii, mai ales în acest de Dumnezeu păzit Oraș Regină și șed pe lângă oficialități, făcându-și liturghiile în casele de rugăciune ale acestora, nu e îngăduit ca aceștia să fie primiți în nici o casă sau biserică fără [știrea] episcopului lor; iar dacă va face acest lucru, să fie depus, dacă stăruie. Iar celor care fac acest lucru cu știrea mai sus-zișilor episcopi, nu le este îngăduit să ia asupra lor griji lumești și ale vieții, fiindcă sunt opriți să facă asta de dumnezeieștile canoane²⁵. Iar dacă ar fi prins

²³ Hagia leipsana.

²⁴ Thriambeuōn.

²⁵ Cf. canonul apostolic 6; Syntagma, II, p. 9; și Iustinian, Novela 123, 6 din 546.

cineva deținând purtarea de grijă a așa-numiților administratori²⁶, fie să înceteze, fie să fie depus. Mai bine ar fi deci să vină la învățarea copiilor și a slugilor citindu-le dumnezeieștile Scripturi, căci pentru aceasta li s-a hărăzit preoția.

11. Că trebuie să existe economi în episcopii și mănăstiri

Datori fiind să păzim toate dumnezeieștile canoane, trebuie să-l păzim neatins în orice fel și pe acela care spune că trebuie să fie economi în fiecare biserică. Bine ar fi dacă fiecare mitropolit ar așeza un econom în biserica lui²⁷; iar dacă nu, episcopul Constantinopolului are permisiunea să promoveze din propria lui autoritate un econom în biserica lui. La fel au și mitropoliții, dacă episcopii de sub ei nu vor să așeze economi în bisericile lor. Acest lucru să fie păzit și în privința mănăstirilor.

12. Că episcopul sau egumenul nū trebuie să înstrăineze din moșiile²⁸ bisericii

Dacă ar fi găsit un episcop sau egumen înstrăinând din averile episcopiei sau mănăstirii în mâna unei oficialități sau dându-le unei alte persoane, donația să fie nevalidă potrivit canonului sfinților apostoli care spune: „Episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor lucrurilor Bisericii și să le administreze ca și cum l-ar vedea Dumnezeu; dar nu-i este îngăduit să-și însușească ceva din ele sau să dăruiască cele ale lui Dumnezeu rudelor sale; dacă acestea ar fi sărace, să li se dea ca unor săraci, dar să nu se vândă sub pretextul lor cele ale Bisericii.”²⁹ Iar dacă ar pretexta că ogorul face pagubă și nu aduce nici un câștig, nici așa să nu fie dat oficialităților locului, ci clericilor sau agricultorilor. Iar dacă s-ar folosi de o viclenie rea și oficialul ar cumpăra ogorul de la agricultor sau cleric, vânzarea să fie nevalidă și terenul să fie restituit episcopiei sau mănăstirii, iar episcopul sau egumenul care fac asta să fie alungați: episcopul din episcopie, iar egumenul din mănăstire, ca unii care risipesc rău ceea ce n-au adunat.

13. Că de o mare condamnare sunt vrednici cei care fac din mănăstiri locuri de rînd³⁰

Dat fiind că din cauza nenorocirii care s-a făcut în biserici³¹ din pricina păcatelor noastre, unele sfinte lăcașuri, episcopii și mănăstiri, au fost

²⁶ Meizoterōn, „mai-marii [caselor]”, „majordomi”.

²⁷ Cf. canonul 26 Chalcedon; *Syntagma*, II, p. 271–272.

²⁸ Proasteiōn, proprietăți, vile, în zonele suburbane.

²⁹ Canonul apostolic 38; *Syntagma*, II, p. 52.

³⁰ Cf. canonul 24 Chalcedon și 49 Trullan; *Syntagma*, II, p. 274 și 423.

³¹ Aluzie la persecuțiile antimonahale ale împăraților iconomahi.

răpitate de unii bărbați și au devenit adăposturi de rând, dacă aceia care le dețin vor să le dea înapoi ca să fie restabilite în vechea lor stare, ar fi bine și frumos. Dacă însă nu vor, în cazul că sunt din registrul preoțesc, poruncim să fie depuși; iar dacă sunt monahi sau laici, să fie ținuti departe [de cele Sfinte], ca unii care sunt condamnați de la Tatăl, Fiul și de Duhul Sfânt, și să fie rânduți acolo „unde viermele nu moare și focul nu se stinge” [Mc 9, 47], pentru că se opun glasului Domnului Care spune: „Nu faceți casa Tatălui Meu casă de negustorie” [In 2, 16].

14. Că fără hirotésie nu trebuie să citească cineva la Synaxă/Liturghie de pe amvon

Este limpede pentru toți că în preoție trebuie să domnească ordinea și că păzirea cu rigoare³² a îndeletnicirilor preoției e un lucru bineplăcut lui Dumnezeu. Dar pentru că vedem că unii, care au luat din pruncie tunderea clerului, dar n-au luat hirotésie de la episcop, citesc la Synaxă/Liturghie de pe amvon, făcând acest lucru în mod necanonic³³, poruncim ca de acum înainte acest lucru să nu se mai facă. Același lucru să fie păzit și pentru monahi, iar fiecare egumen are permisiunea de a face hirotésie de citeț în mănăstirea lui, și numai în ea, dacă acestui egumen i s-a dat de către episcop hirotesia ca egumen, el fiind, evident, presbiter. Asemenea, și potrivit obiceiului vechi, și horepiscopii trebuie să promoveze citeți din porunca episcopului.

15. Că un cleric nu trebuie să fie rânduit în două biserici³⁴

De acum înainte un cleric să nu mai fie rânduit în două biserici, fiindcă acest lucru e propriu unei negustorii și unui câștig rușinos și străin de obiceiul bisericesc; căci de la glasul Domnului însuși am auzit că „nu poate cineva sluji la doi domni, căci sau pe unul îl va urî și pe celălalt l-ar iubi, sau de unul se va atașa, iar pe celălalt îl va disprețui” [Mt 6, 24]. Așadar, potrivit glăsurii apostolului, „fiecare trebuie să rămână în ce a fost chemat” [1 Co 7, 20] și să șadă într-o singură biserică. Căci cele făcute în treburile bisericesti pentru câștig rușinos sunt străine de Dumnezeu. Iar pentru trebuințele acestei vieți există diferite îndeletniciri din care, dacă va voi cineva, poate să-și câștige cele de trebuință trupului, căci zice apostolul [Pavel]: „Aceste mâini au slujit trebuințelor mele și celor ce sunt împreună cu mine” [FAp 20, 34]. Acestea sunt valabile în acest de Dumnezeu păzit Oraș, dar în satele din afara lui să fie îngăduință din pricina lipsei oamenilor.

³² *Akribeia*.

³³ *Akanonistōs*.

³⁴ Cf. canonul 10 Chalcedon; *Syntagma*, II, p. 240-241.

16. Că bărbatul din tagma preotească nu trebuie să se îmbrace în haine scumpe

Orice lux și împodobire trupească e străină tagmei preotești. Deci episcopii sau clericii care se împodobesc cu veșminte strălucitoare și arătoase, trebuie să se îndrepte, iar dacă ar stărui, să fie predați unei pedepse; asemenea și cei care se ung cu parfumuri.

Dat fiind însă că rădăcina amărăciunii, erezia acuzatorilor creștinilor, a crescut și a ajuns molipsitoare în Biserica catholică și cei care au primit-o au arătat repulsie nu numai față de zugrăvelile icoanelor, dar au respins și orice evlavie, insultându-i pe cei care trăiesc cu seriozitate³⁵ și cucernicie și s-a împlinit cu ei cuvântul scris: „Repulsie este pentru păcătos cinstirea lui Dumnezeu” [Sir 1, 32], dacă s-ar găsi cineva care ia în râs pe cei îmbrăcați în haina umilă și decentă, să fie îndreptați printr-o pedeapsă; fiindcă din vremurile de demult orice bărbat din tagma preotească³⁶ se îmbrăca în public cu o haină modestă și decentă. „Căci tot ce se ia nu pentru o trebuință, ci pentru podoabă, are învinuirea frivolității”, cum spune Marele Vasile³⁷. Dar nimeni nu se îmbrăca nici în haine în multe culori din felurite mătăsuri, nici nu-și pune aplicații de alte culori la capetele veșmintelor, fiindcă au auzit de pe limba prin care grăia Dumnezeu că „aceia care poartă haine moi sunt în casele regilor” [Mt 11, 8].

17. Că acela care n-are cele necesare pentru a sfârși să nu încerce să construiască casă de rugăciune

Dat fiind că unii monahi, părăsindu-și mănăstirile lor din dorința de a fi stăpâni și refuzând să asculte, încearcă să construiască case de rugăciune³⁸ neavând cele necesare pentru sfârșirea lor, dacă ar încerca cineva să facă asta, să fie împiedicat de episcopul locului. Dacă ar avea însă cele necesare pentru sfârșire, să ducă la capăt cele plănuite. Acest lucru să fie păzit și pentru laici, și pentru clerici.

18. Că nu trebuie să trăiască femeii în episcopii sau în mănăstiri de bărbați³⁹

„Nu-i șocați pe cei din afară”, spune dumnezeiescul apostol [1 Co 10, 32], iar ca femeii să trăiască în episcopii sau mănăstiri e o cauză de toată șocarea. Deci, dacă ar fi prins cineva că are în episcopie sau mănăstire o sclavă

³⁵ *Semnōs*, cu gravitate, cu distincție, cu seriozitate.

³⁶ *Hieratikos anēr*.

³⁷ Vasile cel Mare, *Reguli pe scurt* 49; PG 31, 1116C.

³⁸ *Euktērious oikous*.

³⁹ Cf. canoanele 3 Niceea I și 5 Trullan; *Syntagma*, II, p. 120 și 317.

sau femeie liberă pentru împlinirea unei slujiri, să fie pedepsit; iar dacă insistă, să fie depus. Și dacă s-ar întâmpla să fie femei pe moșii și episcopul sau egumenul ar voi să călătorească acolo, atunci în prezența episcopului sau egumenului nici un fel de slujire să nu fie făcută acolo de vreo femeie, ci aceasta să stea singură în alt loc până când episcopul va pleca, ca acesta să fie ireproșabil.

19. Că instalările presbiterilor, monahilor și monahiilor trebuie să se facă fără daruri⁴⁰

Până într-atât s-a răspândit dezgustătoarea iubire de arginți între conducătorii bisericilor, încât și unii din bărbații și femeile care se numesc evlavioși/evlavioase⁴¹, uitând poruncile Domnului, au căzut în amăgire și fac pe aur intrările celor care vin în tagma preoțească și în viața monahală. Și așa cum spune Marele Vasile, „totul e de respins la cei al căror început este neprobat”⁴², căci nu se poate sluji lui Dumnezeu prin mamona [cf. Mt 6, 24]. Deci dacă s-ar găsi cineva făcând acest lucru, dacă e episcop, egumen sau cineva din tagma preoțească, sau să înceteze sau să fie depus, potrivit celui de-al doilea canon al sfântului Sinod de la Chalcedon; iar dacă e egumen, să fie alungat din mănăstire și să fie dat spre ascultare în altă mănăstire; asemenea și egumenul care nu are hirotonie de presbiter.

Dar în privința lucrurilor date copiilor de părinți drept zestre sau aduse [în mănăstire] ca proprietate personală, dacă aceia care le aduc mărturisesc că sunt consacrate⁴³ lui Dumnezeu, am hotărât că, și dacă [aceștia] ar rămâne și dacă ar ieși [din mănăstire], ele să rămână în mănăstire, potrivit făgăduinței lor, afară numai dacă ieșirea ar fi din vina întâi-stătătorului.

20. Că de acum înainte nu mai trebuie să se facă o mănăstire dublă, și despre mănăstirile duble⁴⁴

Hotărâm ca de acum înainte să nu se mai facă o mănăstire dublă⁴⁵, pentru că acest lucru devine scandal și poticneală pentru mulți [cf. Rm 14, 13]. Iar dacă unii împreună cu rudele lor aleg să renunțe [la lume] și să urmeze viața singuratică/monahală⁴⁶, bărbații trebuie să meargă într-o mănăstire de bărbați, iar femeile să intre într-o mănăstire de femei, fiindcă acest

⁴⁰ Cf. mai sus canonul 5.

⁴¹ *Eulabôn*.

⁴² Vasile cel Mare, *Omilia 2 despre post*; PG 31, 192A.

⁴³ *Aphierōmena*.

⁴⁴ Cf. Iustinian, *Novela 5*, 4 din anul 535.

⁴⁵ *Diploun monastērion*.

⁴⁶ *Monēros bios*.

lucru e bineplăcut lui Dumnezeu. Iar cele care au fost până acum duble să se țină potrivit canonul sfântului nostru părinte Vasile⁴⁷ și să fie reglementate potrivit dispoziției acestuia: monahi și monahii să nu trăiască într-o singură mănăstire, căci traiul împreună prilejuiește adulter. Monahul să nu aibă dreptul de a vorbi în particular cu o monahie sau o monahie să vorbească în particular cu un monah. Monahul să nu doarmă într-o mănăstire de femei, nici să mănânce singur cu o monahie. Iar când se aduc la monahiile aflate sub regulă cele necesare vieții de către o parte bărbătească, egumena mănăstirii împreună cu o monahie bătrână să le primească în afara porții. Și dacă se întâmplă ca monahul să vrea să vadă o rudă, să vorbească cu ea în prezența egumenei în cuvinte puține și scurte și în scurt timp să plece de la ea.

21. Că monahii nu trebuie să-și lase mănăstirile lor și să se mute în altele⁴⁸

Monahul sau monahia nu trebuie să-și lase mănăstirea și să se ducă în alta. Iar dacă s-ar întâmpla asta, e necesar să primească ospitalitate, dar nu se cuvine să fie primit/primită fără avizul egumenului său.

22. Că, în cazul în care se întâmplă ca monahii să fie nevoiți să mănânce cu femei, să o facă cu mulțumire, cu toată fereala și frica

Mare lucru este a închina lui Dumnezeu totul și a nu fi sclavul voințelor proprii; „căci ori de mâncați, ori de beți” — zice dumnezeiescul apostol [Pavel] — „toate faceți-le spre slava lui Dumnezeu” [1 Co 10, 31]. Deci Hristos Dumnezeuul nostru ne-a poruncit în evangheliile Lui să retezăm începuturile păcatelor, fiindcă El pedepsește nu numai adulterul, ci condamnă și mișcarea gândului spre săvârșirea adulterului, atunci când spune: „Cine s-a uitat la femeie ca să o poftască, a și făcut adulter cu ea în inima lui” [Mt 5, 28]. Învățându-ne, așadar, de aici, trebuie să ne curățim gândurile, căci „toate îmi sunt cu puțință, dar nu toate îmi sunt de folos”, cum suntem învățați de glasul apostolului [1 Co 6, 12; 10, 23]. Pentru orice bărbat e necesar să mănânce ca să trăiască. Pentru cei căsătoriți, care au copii și sunt laici, a mânca împreună bărbați și femei e un lucru ireproșabil, numai să aducă mulțumire Celui care le dă hrană și să nu fie cu îndeletniciri actoricești, cu cântece satanice, cu chitare și unduiri lascive, asupra cărora vine blestemul profetului care spune: „Vai celor ce beau vinul cu chitară și harpă, dar nu se uită la lucrurile Domnului și nu înțeleg lucrurile mâi-

⁴⁷ Vasile cel Mare, *Reguli pe larg* 33; PG 31, 997–1000 și *Reguli pe scurt* 108–110 și 220; col. 1156–1157 și 1228.

⁴⁸ Cf. canonul 4 Chalcedon (*Syntagma*, II, p. 225–226) și Iustinian, *Novela* 3, 2 din anul 535.

nilor Lui” [Is 5, 12]. Dacă ar fi unii ca aceștia între creștini, să se îndrepte; iar dacă nu vor, să aibă tărie asupra lor cele promulgate în chip canonic de cei dinaintea noastră. Pentru cei care duc o viață liniștită și singuratică, dat fiind că au făgăduit lui Dumnezeu să ridice jugul monahal, lucrul cuvințios este să șadă și să tacă [cf. Plg 3, 27–28]. Nici măcar celor care și-au ales viața preoțească nu le este îngăduit să mănânce în particular cu femei, decât cu unii bărbați și unele femei temători/temătoare de Dumnezeu și evlavioși/evlavioase, pentru ca și mâncarea împreună să ducă spre o îndreptare duhovnicească. Același lucru să se facă și în privința rudelor. Iar dacă s-ar întâmpla ca un monah sau un bărbat din tagma preoțească să fie pe drum fără să poarte cu ei cele de trebuință, și doresc dintr-o necesitate constrângătoare să tragă la un han ori în casa cuiva, să aibă permisiune să facă asta fiindcă-i presează trebuința.⁴⁹

⁴⁹ Cf. canoanele apostolic 54, 24 Laodiceea și 9 Trullan.

Scrisori despre simonie

Cele două scrisori care alcătuiesc prima parte a anexei la ediția a doua, „tarasiană”, a Actelor Sinodului de la Niceea ni-l arată pe patriarhul și canonicul Tarasios pus serios la încercare de evenimentele derulate în Constantinopol în primii ani de după 787. Pacificată și unită în iconofilie și glorioasă din nou după decenii de subordonare și persecuții din partea imperiului, Biserica bizantină s-a dovedit fisurată de crize și tensiuni interne care au izbucnit în câteva grave controverse și schisme, însă nu pe motive dogmatice, ci canonice.

Una dintre acestea s-a putut observa chiar în timpul sesiunilor Sinodului de la Niceea în opoziția vocală a liderului partidei monahale, egumenul Sava de la mănăstirea Studiu din Constantinopol, față de modalitatea de integrare în Biserică a episcopilor iconomahi prin „economie”, susținută de împărăteasa Irina și impusă în sinod de patriarhul Tarasios, sau derogare de dragul realizării scopului superior al păcii și unității, de la „acrvia” sau litera strictă a prevederilor canonice susținută de monahi.

Monahii înșiși erau și ei deja divizați. Dintr-un reproș adresat de Tarasios lui Sava în sesiunea întâi s-a putut vedea că, deși invitați la sinod, o parte dintre monahi au refuzat să se prezinte preferând să rămână acasă. Erau radicalii, monahii „zelotiști”, care probabil nu acceptau nici măcar să intre într-o reuniune alcătuită în majoritate covârșitoare din episcopi oficial eretici, necum să stea la discuții cu ei ca niște episcopi adunați într-un sinod, ceea ce echivala cu intrarea în comuniune cu aceia. În opinia lor, episcopii iconomahi erau eretici și ca atare erau automat depuși din scaun și anatemiați, în locul lor trebuind să fie hirotoniți noi episcopi proveniți dintre monahii, clericii sau creștinii mărturisitori ai icoanelor. Alți monahi au răspuns invitației patriarhului și au venit în sinod cu intenția evidentă de a impune aplicarea literei canoanelor, potrivit căreia episcopii eretici trebuiau depuși și supuși penitenței, putând fi reprimiți în biserică la capătul perioadei de penitență doar ca simpli laici. Au cedat însă în fața patriarhului care a invocat o serie de precedente din istoria Sinoadelor Ecumenice, mai ales al Patrulea și al Șaselea, și

au acceptat, cu siguranță împotriva conștiinței lor, reintegrarea prin „economie” a întregului episcopat iconomah.

La capătul sesiunii a treia nici un episcop iconomah — nici măcar cei câțiva supraviețuitori de la Hieria, nici organizatorii agitației anti-sinod de cu un an în urmă — n-a fost condamnat în vreun fel. Sava recunoaște că această reintegrare a fost intenția suveranei la convocarea sinodului și se supune de formă acestui comandament atât politic, cât și ecleziologic, pentru a putea exista un sinod ecumenic care să condamne iconomahia. Dar a reținut concesiia canonică făcută de patriarh, care a repetat că episcopii iconomahi sunt reintegrați pe baza unei simple mărturisiri de credință iconofile, dacă nu sunt vinovați de alte abuzuri și fapte imorale condamnate de canoanele bisericești; pentru aceste delikte nu există „economie”, ci canoanele trebuie aplicate în „acrvia”, rigoarea lor.

Scrisoarea lui Tarasios către egumenul Ioan revelează un detaliu esențial în această controversă, dar care nu apare în procesele-verbale ale Sinodului de la Niceea: grupul monahilor a reclamat sinodului că majoritatea episcopilor și-ar fi cumpărat arhieria pe bani, cu alte cuvinte că sunt vinovați de „simonie” (cf. *FAp* 8) și, ca atare, trebuie să li se aplice sancțiunile canonice care prevăd depunerea automată din treaptă și reintegrarea în Biserică a penitenților doar ca laici. Așa cum s-a observat¹, răspunsul lui Tarasios a venit prin includerea între canoane a unei prevederi speciale care pe episcopii care se laudă că își dețin posturile actuale prin cotizarea unor sume de bani îi supune unor pedepse corecționale, dar dacă sunt dovediți că au fost hirotoniți pe bani cere să fie sancționați pentru simonie². Pentru o corectă înțelegere, trebuie avut însă în vedere, cum s-a evidențiat recent³, că acest canon se referă la așa-numita „dare de aur” (*dōsis chrysiou*), o practică uzuală normală și reglementată prin legi imperiale. Era perfect normal și acceptat social ca episcopii și preoții să achite sume importante de bani cu ocazia hirotoniilor lor și acestea nu erau socotite simonie. O arată *Novela 123* din 545 a împăratului Iustinian, care, după ce interzice categoric cumpărarea harului sub pedeapsa depunerii, în capitolul următor reglementează precis quantumul acestor cotizații substanțiale, apăsătoare financiar⁴ și restrictive — fiindcă limita accesul la hirotonii la persoane cu venituri mari —, precizând că la preoți ele nu pot depăși venitul pe un an. Linia de demarcare între astfel de cadouri și contribuții și mita sau cumpărarea preoției pe bani nu era însă foarte ușor de făcut.

¹ Auzépy, 1988 (2007, p. 56).

² Canonul 5 al Sinodului VII Ecumenic, cu repetarea canonului apostolic 29 și a canonului 2 IV Ecumenic; cf. mai sus, p. 642–643.

³ Price, 2018, p. 54–55.

⁴ La Sinodul de la Chalcedon, de exemplu, episcopul Eusebiu al Ancyrei s-a plâns că patriarhul ecumenic ruinează orașele cu hirotoniile sale.

Canonul 5 n-a fost socotit însă suficient de monahii prezenți la Sinod, care, deși au acceptat Sinodul de la Niceea, au rupt, în frunte cu egumenul Sava de la Studiu, comuniunea cu patriarhul Tarasios, declanșând o criză care a durat câțiva ani.⁵ Cunoaștem câteva dintre detaliile ei din două scrisori scrise, douăzeci de ani mai târziu (în 809–811; Tarasios murise în 18 februarie 806), de sfântul Teodor Studitul aflat în exil cu prilejul celei de-a doua faze a așa-numitei controversă și schisme „moichiene” sau a adulterului imperial, provocată de scandalul repudierii în 795 de către împăratul Constantin VI a primei sale soții și a recăsătoririi sale cu o damă de companie a mamei sale Irina, nepoată a sfântului Teodor. Reproducem mai jos în traducere textul revelator al acestor două scrisori. Mai întâi, cea din 809 către fiul duhovnicesc Arsenie⁶:

Mult m-am bucurat și acum citind scrisoarea ta, copil preadrag, nu atât pentru ușa întâlnirii cu frații deschisă ție, deși e de dorit și ea, cât pentru cea a limbii deschise în harul lui Dumnezeu, prin care închizi gurile lipsite de porți ale ereticilor. Să-ți adauge, așadar, Domnul cuvânt de cunoaștere și înțelepciune [cf. 1 Co 12, 8] să-i demaști pe apărătorii lipsei de cinstire a lui Dumnezeu, ca să poți cânta frumos împreună cu dumnezeiescul David: „Gura mea am deschis și a tras Duh, că poruncile Tale nu am uitat” [Ps 118, 131. 176]. Împotriva cărora turbând cei din partida adulterului [imperial] rostesc cumva prin fapte acel cuvânt scripturistic: „Depărtează-te de la mine, nu vreau să știu căile Tale” [Iov 21, 14]. Căci dacă ar fi știut, n-ar fi încălcat poruncile Domnului, n-ar fi dogmatizat sinodal acele încălcări, încălcând ei economia mântuitoare pentru Biserica lui Hristos cu anatimizarea celor care nu le admit așa. Lucru care e o atât de mare dogmă lipsită de cinstirea lui Dumnezeu, încât nu numai că răstoarnă sfânta Evanghelie, întrucât e în natura ei să răstoarne totul, dar suprimă și însăși economia [întrupării] lui Hristos; fiindcă se suprimă unele pe altele. Faptul că însoțirea adulteră dogmatizată „economie” mântuitoare e contrară economiei dumnezeiești pentru suprimarea păcatului este evident oricui. Dar sinodul adulter⁷ e plin și de alte lipse de cinstire a lui Dumnezeu, pe care dacă se întâmplă să-l vezi iarăși pe fratele Euprepian, ți le va arăta.

Fii sănătos și tare, copile, de amândouă părțile, aruncând afară cu puterea credinței, a fricii dumnezeiești și a iubirii pe cei care lovesc în chip nevăzut. Căci atunci când atacând din afară prin ereziile pe care le

⁵ Pentru cele câteva încercări de elucidare a „crizei simoniei”, a se vedea Grumel și Darrouzès, 1989, p. 26–30; Speck, 1978; și Price, 2018, p. 53–59.

⁶ *Epistola 38 către fiul Arsenie* (308). Ed. critică G. Fatouros, *Theodori Studitae Epistolae* (CFHB 31/1–2), 1992, p. 108–111 și PG 99, 1041–1045.

⁷ Sinodul din ianuarie 809 prezidat de patriarhul Nichifor și care i-a anatimizat pe cei care refuzau „economia” ca soluționare a crizei adulterului lui Constantin VI.

stârnesc sunt respinși de gândul orthodox, viclenii vin dinăuntru cu meșteșugiri să jefuiască comoara sufletului. De a căror vânare fie să fim izbăviți ridicând mâini spre Dumnezeu cu împreună lucrarea rugăciunilor părintelui nostru comun [Platon] și ale tuturor celor bine-cinstitori de Dumnezeu, și eu și tu și toți frații noștri.

Egumenul de la Auletes zice din fluier [*aulei*], dar lucruri fără sens și nu puse în bun ritm de la Duhul Sfânt, iar în ceea ce spune vede în Roma un refugiu al unui cuvânt de slăbiciune și al unei apărări mincinoase în prezent. Iar faptul că spune una și alta despre preacuvioșii monahi Sava și Teoctist, dar și că Roma spune cutare și cutare, nu e adevărat. Fiindcă aceia s-au opus ca episcopii întorși de la erezia iconomahă să fie primiți în treptele lor, nu toți, ci șefii și liderii ereziei, potrivit cuvântului sfântului Atanasie⁸; lucru care nu este neverosimil. Dar după ce sinodul de atunci⁹ a hotărât să-i primească pe toți în întregime, luând ca exemplu sfântul Sinod al Patrulea Ecumenic, au convenit și ei; fiindcă nu era ceva care încalcă cele necesare.

Dar în ce-i privește pe simoniaci lucrul a fost atunci ținut sub acoperire, întrucât punctul urma să fie cercetat după sinod. Iar după ce a fost cercetat, mai întâi [Tarasios trage] spre o pedeapsă¹⁰ de un an sau mai mult — o, ce îndrăzneală! — împreună cu unii monahi, ale căror numele las deoparte: a fost dată de el o hotărâre¹¹ de atenuare a depunerii în veac, astfel ca aceia depuși de corifeul apostolilor, Petru, să fie iarăși liturghisitori ai lui Hristos. După care, fiindcă aceia din jurul lui Sava nu erau de acord cu asta, ci erau în diferend cu el, ce face? Schimbă răul cu binele. Neagă faptul că n-a dat o pedeapsă, nici nu-i primește pe cei care au fost și vor fi hirotoniți pe bani, spunând că s-a lăsat convins de suverana de atunci [Irina], de care a fost trasă să dea acea pedeapsă fără de lege.

A venit ziua trădării lui Hristos Dumnezeu, în care cei pedepsiți care-și împliniseră pedeapsa au venit cerând dezlegare; el a refuzat, dar împărăteasa a presat primirea lor. Și iarăși întâi-stătătorul schimbă binele cu rău: coliturghisește cu ei de acel praznic în ochii tuturor, chipurile nu de bunăvoie, dar de bunăvoie; căci putând să nu coliturghisească a coliturghisit cu niște clerici depuși, chiar dacă cineva ar putea spune că nu putea să nu o facă. De aici a plecat diferendul cu el al celor din jurul lui Sava, de aici s-a înmulțit mai marea desființare a dumnezeieștilor canoane. Roma însă n-a încuviințat acestea — să nu fie! —, nici nu are acest sinod¹² ca ecumenic, ci ca unul local și care a îndreptat/corectat căderea

⁸ *Epistola către Rufinian*; PG 26, 1180B; Mansi XII, col. 1030B.

⁹ Niceea 787.

¹⁰ *Epitimian*.

¹¹ *Horos*.

¹² Niceea, 787.

celor de aici; fiindcă în sinod n-au șezut nici reprezentanții celorlalți patriarhi; romanii fiind trimiși din altă pricină, nu pentru sinod, drept pentru care au și fost depuși, cum se spune, când s-au întors de cel care i-a trimis, deși au invocat faptul că au fost forțați, iar cei din Orient, deși au fost îndemnați și trași de cei de aici, n-au fost trimiși de patriarhi și nici n-au plecat decât mai târziu, evident din pricina temerii de păgâni [musulmani]. Cei de aici au făcut asta ca să convingă mai mult poporul care era în erezie să fie orthodox plecând de la faptul că s-ar fi întrunit chipurile un sinod ecumenic.

Iar dacă ar spune cineva cum de nu ne-am opus atunci și de ce am primit după sinod [în 790] hirotonia de la domnul Tarasios, apărarea noastră și față de tine și față de toți e că, pe de o parte, eram în ascultare, neștiind dinainte cele cunoscute de noi, iar, pe de altă parte, am primit drept un motiv întemeiat faptul că Tarasios spunea că nu le-a dat această pedeapsă, nici n-ar fi coliturghisit, dacă ar fi știut, cu unul din aceștia, ci i-ar fi depus. Chiar dacă nu acesta era în mod evident adevărul, totuși noi, dorind înțelegerea spiritelor, ne-am mulțumit cu cele zise, judecând că într-un lucru supus îndoielii trebuie înclinat spre pace ca fiind mai cu iubire de semeni, cum spune undeva Teologul [Grigorie]¹³, și totodată pentru că din pricina orthodoxiei, a curajului și sânguinței lui pentru ea a fost primit de celelalte Biserici.

Acestea ți le-am făcut cunoscute, copile, spre știința celor ce se cuvîn și că dacă aceia din jurul lui Sava au avut un diferend cu el din această pricină, iar nu altele fără motiv, au avut și au bun temei. Căci sub acoperirea faptului că spunea că nu-i primește pe unii ca aceștia, ci îi depune, am convenit cu întâi-stătătorul că pentru aceia care au făptuit pe față acest lucru să se respecte pe drept cuvânt îndreptarea canonului dumnezeiesc. Și nu este cine să poată să li se opună în acest punct dacă ar spune că Tarasios i-ar fi primit prin economie pe cei hirotoniți pe bani, căci asta n-ar putea-o ști nici Petru și Pavel; fiindcă ei au promulgat acest canon și ei spun că „și dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti o altă evanghelie decât cea pe care am vestit-o, să fie anatema!” [Ga 1, 8].

Și scrisoarea din 809–811 către citețul Ștefan¹⁴:

Am primit scrisoarea iubirii tale pline de zelul lui Dumnezeu trimisă prin suprascrierea ei de la una singură, dar prin sensul ei de la diferite persoane. Dar fie de la una singură, fie de la mai multe, sunt dator, dacă sunt întrebat, să dau răspunsul cuvenit pe cât stă în putință lipsei mele de învățătură. Întâi de toate că, de cele care sunt cântat de limba ta în

¹³ Cuvântarea 21, 15; PG 35, 1097B.

¹⁴ Epistola 53 către Ștefan citețul și cei împreună cu el. Ed. Fatouros, p. 155–159 și PG 99, 1101–1108.

multe imne eu unul sunt străin de laude, fiind păcătos și având viața neisprăvită; iar dacă s-a făcut ceva, e darul lui Dumnezeu dăruit prin rugăciunea părintelui meu care m-a născut în Duh și prin cererile voastre ale iubitorilor bunei-cinstiri de Dumnezeu să fiu păzit nevătămat pe mai departe. În al doilea rând pentru că nu știu cum să-mi fac mărturisirea, când întrebarea pusă nu este clară. Presupun că problema în discuție se rotește în jurul patriarhului Tarasios.

Eu deci și mai demult n-am fost nepăsător față de această chestiune, frământându-mă mult în mine însumi și retrecând în revistă deznodămintele acestor cauze. Iar pe cei care s-au opus pentru ce este bine și au suferit ani mulți îi am în laudă și cuvânt de primire, dar nu întru toate, cum voi arăta. Și pe unii care s-au arătat atât de viteji pentru buna-cinstire a lui Dumnezeu doresc să-i am în același gând, dar împreună cu cuvântul adevărului și cu sensul permis și cuvenit.

Prin urmare, aș spune așa: ce anume face diferendul vostru cu Tarasios? Credința? Dar pe cât apăreau lucrurile, era orthodox, urmase sfințelor Sinoade, era de un gând cu ceilalți patriarhi și luptase anterior pentru credință. Primirea celor care s-au întors de la erezie? Dar nu fusese inovată de el, fiindcă erau primiți de sfinții Părinți în trei feluri: fie prin botez ca pepuzienii [montaniștii], fie prin ungere cu Mir, ca arienii, fie prin anatimizarea opiniei proprii, ca nestorienii. Hirotonia pe bani, care cade în chip necesar sub depunere? Da! și încă foarte adevărat. Și într-adevăr atunci se vedeau păstori lupi răpitori [cf. *FAP* 20, 29], altare surpate, sfinte rămășițe necinstite, cărți sfinte incendiate. Ce altceva? Insultată și călcată în picioare pe lângă celelalte lucruri foarteenerate era însăși icoana lui Hristos. Și cine ar putea parcurge pe scurt cele cerute de o îndelungată istorie? Dar ce anume? Că înaintând repede din poziția de mirean la demnitatea arhieriei, întâi-stătătorul de după acestea n-a fost în stare să apere Duhul. De aici scandalurile; de aici și-au primit cauza și cele care ne tulbură acum.

Așadar, cum anume vă raportați voi la el o știți voi. Noi însă, după ce am auzit că nu sunt primiți de el la comuniune în partea celor hirotoniți pe bani, măcar că nu gândea așa, am socotit de folos înțelegerea cu el din pricina binelui păcii, căci zice [Grigorie] Teologhisitorul că pe cât e cu putință trebuie înclinat spre asta¹⁵, și unde ceea ce întristează e o bănuială, asentimentul e mai bun decât infatuarea. Și nici noi nu v-am tras de conștiință, nici voi nu ne-ați putea învinui de o atitudine nu evidentă pentru noi, pentru că și persoană și timp și experiență îi fac să se schimbe pe cei care n-au ajuns să gândească la fel despre aceleași lucruri.

¹⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 22, 15; PG 35, 1148C.

Dar ce este oare întoarcerea până la dumnezeiescul Germanos și a căuta de la toți hirotonia de acolo? Dar cei trei eretici din acest interval?¹⁶ Nu mai există cineva care să nu fi fost hirotonit de ei sau de către cei hirotoniți de ei până la hirotonia schimbată a lui Tarasios. Câți clerici de la răsărit și de la apus, de la miazănoapte și de la mare n-au venit în acest interval și nu s-au unit prin comuniune cu Biserica noastră? Și câți n-au fost hirotoniți și n-au hirotonit pe bani, dar au fost eretici? Cunoașterea tuturor acestor lucruri o are numai Dumnezeu și nu-i revine unui om să facă afirmații peremptorii și să presupună că toți sunt depuși. Ci pentru că suntem oameni, să vedem, rogu-vă, lucrurile ca niște oameni. Fiindcă omul se uită la față, Dumnezeu însă la inimă [cf. 1 Rg 16, 7], și e cerută numai mărturisirea gurii atunci când nu se minte în chip evident, și în virtutea ei a primit Tarasios hirotonia. Pe baza ei și zeloții și acrivității de atunci au convenit cu Tarasios și au fost un gând cu el, măcar că după Sinod[ul de la Niceea] au intrat în disensiune cu el pentru primirea potrivit lor a hirotoniei pe bani și pentru alte chestiuni. Dacă acest lucru vi s-ar părea și vouă că e așa, vom trece la cele care urmează. Fiindcă se vor spune și cele de la Tarasios până acum. Care e însă concluzia? Să ne împărtășim de la orice preot ireproșabil potrivit Teologhisitorului și Hrisostomului; fiindcă unul spune: Oricine să-ți fie demn de credință spre curățire, numai să fie cineva din cei încercați și nu osândiți pe față, nici din cei străini de credință¹⁷; iar celălalt zice: cercetează cu atenție, fii curios, fiindcă împărtășirea fără cercetare nu e lipsită de primejdii, și primejdia se referă la lucruri mari.

Să cercetăm, așadar, și să investigăm de la cine suntem datori să ne cuminecăm, dacă mărturisește credința dreaptă, dacă e hirotonit pe bani, dacă e adevărat ceva din cele suspectate și greșelile auzite în ce privește viața lui. Dar dacă are hirotonia de la cutare, fie de la un eretic, fie de la unul hirotonit pe bani, dar el nu este nici eretic, nici hirotonit în cunoștință de cauză de cineva care ia bani sau simoniac, dar ar mărturisi tot adevărul, păzește nevătămate credința și canoanele și respinge pe cei ce se abat în ambele părți de la ele, nu avem nici un motiv să ne abținem de la el; căci potrivit mai sus arătaților sfinți, și prin ei potrivit tuturor, unul ca acesta este de necondamnat.

Așa avem și noi comuniune și vă sfătuim să faceți același lucru, în cazul în care ne-ați asculta. Căci dacă s-ar cerceta mai mult, atunci s-ar respinge, cum s-a arătat, poruncile Părinților, și s-ar abandona darul atât de mare al preoției, prin care putem să ne numim creștini, încât să cădem în religia păgână — lucru absurd — și, fiind atât de acrivști, nu

¹⁶ Patriarhii iconomahi Anastasios (730–754), Constantin II (754–766) și Nichita (766–780).

¹⁷ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 40, 26; PG 36, 396B.

s-ar putea găsi lucrul căutat nici venind în Occident și Orient, toți fiind depuși prin coliturghisirea reciprocă. Fiindcă în mod evident pe timpul lui Tarasios apocrisiarii trimiși de aici au slujit împreună și aceia cu cei din Orient, și plecând de aici duse sunt cele ale preoției; lucru pe care interzicându-l, primim să stăm potrivit sfinților în mai sus-zisa măsură. Fiindcă în Biserică s-au întâmplat și se întâmplă multe astfel de căderi, pe care nici unul din sfinți nu e găsit cercetându-le așa, nici nu ne-a dat să păzim așa.

Așa stau deci acestea, dar despre faptul că rezistența voastră ne este mai de folos decât sinodul care a validat adulterul, m-am mirat să aud asta. Fiindcă e cu atât mai de cinste cu cât mai de cinste decât cuvântul apostolilor e cuvântul Domnului. Și nu spun că Tarasios n-a proclamat să nu se facă hirotonii pe bani, dar și mărturisind în chip evident să nu fie primiți unii ca aceștia. Dar aici prin primirea cuplului adulter a fost pronunțată sinodal o dogmă împotriva Evangheliei, a Înainte-mergătorului și canoanelor, una care confirmă „economia”.

Simplificând lucrurile, evenimentele care au avut loc au fost probabil acestea: la presiunile monahilor, după Sinod Tarasios a aplicat canonul 5 al Sinodului de la Niceea impunând unui număr necunoscut de episcopi, probabil un grup reprezentativ, sancțiunea de suspendare de la cele sfinte până la împlinirea unei perioade de penitență. Invocând ulterior presiunile împărătesei Irina, Tarasios le-a ridicat după un an sancțiunea, reintegrându-i în slujire probabil la Liturghia solemnă din 6 ianuarie 789. Atitudinea permisivă a lui Tarasios a condus la schisma monahilor din jurul egumenului Sava, care a întrerupt pomenirea patriarhului. (Peste ani, sfântul Teodor simte încă nevoia să se justifice pentru faptul că la acea dată el, părintele său duhovnicesc și comunitatea monahală de la Sakkudion erau în comuniune cu Tarasios, de care a și fost hirotonit preot în 790, laxitatea patriarhului făcându-l chiar să emită rezerve, nejustificate, față de ecumenicitatea Sinodului lui Tarasios de la Niceea.) Mai mult, monahii au scris și papei, denunțând complicitatea lui Tarasios cu episcopii „simoniaci”. Înțelegând riscurile multiple ale situației, patriarhul a răspuns la rândul său în scris atât monahilor, cât și papei, ca să clarifice principiul situației: „economia” aplicată episcopilor bizantini este excepția care nu va deveni o nouă regulă, ci care întărește vechea regulă a condamnării la depunere pe viață a celor vinovați de „simonie”, condamnare afirmată fără nici un echivoc în cele două scrisori de mai jos.

Adresându-se presbiterului și egumenului Ioan, monah influent care refuzase invitația la Sinodul de la Niceea, Tarasios îi prezintă mai întâi succint Sinodul și hotărârile lui, atât cele privitoare la icoane și venerarea lor, cât și cele canonice, insistând pe aplicarea lor strictă, dar nu extremistă: clericii vinovați de „simonie” vor fi depuși din cler pentru totdeauna, dar excomu-

nicarea lor nu va fi definitivă, ci după perioada de penitență vor fi reintegrați, dar ca simpli laici. O mare parte din scrisoare e un elogiu al pocăinței și forței restauratoare a iertării, precizându-se însă fără nici un echivoc că iertarea nu înseamnă și promovare în preoție. În final, Ioan e rugat să-i convingă pe confrății monahi și pe credincioșii din cercul lor că patriarhul e partizanul definitiv al „acriviei” canonice și e calomniat pe nedrept.

A doua scrisoare, adresată de Tarasios papei Adrian, pare o adevărată lucrare de seminar de drept canonic, un rezumat conștiincios al învățaturii Bisericii cu privire la „simonie” și tratarea „simoniacilor” sub forma unui florilegiu alcătuit din nouă extrase: trei biblice, trei patristice și patru canonice. Patriarhul e cum nu se poate mai tranșant: „simonia” ca aservire practică a Duhului unor interese omenești e o mai mare degradare a Duhului Sfânt decât erezia „pnevmatomahilor”, pentru care Duhul Sfânt e rob doar al Tatălui; de aceea orice vindere sau cumpărare a harului preoției, înainte sau după hirotonie, anulează preoția și orice promovări în cler. Elogiat drept cel care prezidează exercițiul preoției și care a moștenit scaunul apostolului Petru care l-a condamnat pe Simon Magul (Fap 8), papa Adrian e invocat ca învățător al poruncilor lui Dumnezeu de un Tarasios pus pe sine însuși într-o postură de discipol. Atitudinea și tonul scrisorii sugerează, cum s-a arătat¹⁸, că Tarasios răspunde unei scrisori anterioare a lui Adrian. Papa primise probabil din Constantinopol un raport care îl acuza pe patriarh de laxism necanonic în atitudinea față de episcopii „simoniaci”, cerând explicații. Iar Tarasios răspunde ca un elev conștiincios, repetând fidel tradiția biblică, patristică și canonică a Bisericii în litera ei și cu angajamentul că va comunica această învățătură tuturor sufraganelor săi pentru ca tăcerea să nu i se interpreteze drept complicitate.

Anexa ediției „tarasiene” a Actelor de la Niceea include o astfel de circulară sub forma unei scrisori canonice adresate episcopilor din Sicilia de un Tarasios care aspiră să fie recunoscut drept canonist și promotor al ordinii canonice în Biserică. Felicitându-i pentru regularitatea sinoadelor provinciale anuale, patriarhul le reamintește esențialul hotărârilor Sinodului de la Niceea, unde majoritatea episcopilor sicilieni participaseră, dezvoltând dimensiunea sa canonică. La Niceea s-a decis respectarea întru totul a tuturor dispozițiilor canonice de toți clericii, monahii și laicii. Iar prima parte a scrisorii e un șir de nouă canoane cu reguli disciplinare pentru clerici cerând depunerea din treaptă sau scoaterea pentru toți preoții hirotoniți și deveniți economi pe bani (1-2), desfrânați (3), bătauși (4), cămătari (5), bețivi (6), promovați de oficialitățile laice (7), care se pun garanți (8) și au ocupații lumești (9). Tarasios ține să reamintească însă că aceste canoane sunt de fapt prescripțiile legale negative. Respectarea lor e însă o condiție pentru realizarea pozitivă a vieții

¹⁸ Price, 2018, p. 630-631, urmând lui Lamberz.

creștine care are loc prin împlinirea cuvintelor Evangheliei de „dincolo de canoane”, fiind cuprinse în Predica de pe Munte, *adevărată* cărare a Împărăției și vieții veșnice.

Ultima ediție, „imperială”, a Actelor Sinodului de la Niceea mai include alte două anexe. Prima e un fragment despre idoli și icoane dintr-o apologie adresată, cum se vede din final, împăratului Constantin VI, și, cum arată paralelele cu „sinodica” patriarhului Tarasios, îl are drept autor probabil tot pe Tarasios.¹⁹ Descrisă în termenii din *Romani* 1 și explicată prin *Înțelepciunea lui Solomon* 14, 2 ca investire profanatoare a unor obiecte de lemn sau piatră cu „Numele Incomunicabil al lui Dumnezeu”, idolatria n-a putut fi depășită efectiv nici de Legea mozaică, nici de Profeții lui Israel, ci doar de economia Întrupării lui Dumnezeu în Hristos prelungită în cultul Bisericii, care e o slujbă cultică adusă Treimii, dar prin simbolurile sensibile ale Scripturii și icoanelor, care sunt aduceri-aminte de prototipurile lor și ridicări spre ele, dar și participări la sfințenia lor. A doua parte a fragmentului apologetic schițează elementele unei teorii generale a participării în viziune biblică. Toate creaturile participă unele la altele potrivit unei scări a existentelor, mergând de la îngeri, trecând prin om și ființele vii, până la elementele materiale. Un exemplu de participare este și împăratul, care, deși e superior în demnitate și putere supușilor lui și diferit de ei, are în comun cu toți natura umană, inteligența etc. Împăratul împăraților e însă Dumnezeu, Care în calitate de Creator e în afara oricărei creaturi și de aceea Numele Său revelat lui Moise a fost incomunicabil tocmai pentru a marca distanța dintre creatură și Creator, distanță anulată însă în religiile politeiste și idolatre în baza unei false concepții despre participare. Și revelația biblică afirmă, evident, o participare reală a ființelor raționale la Dumnezeu, dar nu prin ființă, ci prin har și fapte bune.

Ultima anexă o reprezintă procesul-verbal al unei a „opta sesiuni” care ar fi avut loc zece zile după ultima sesiune de la Niceea în palatul imperial Magnaura din Constantinopol în 23 octombrie 787. Convocată și prezidată de Irina și Constantin, sesiunea solemnă din Constantinopol a avut în centru lectura solemnă, aclamarea și semnarea de către împărați a „hotărârii” citite și semnate de episcopi în 13 octombrie 787 la Niceea, încheiate cu ovaționarea împăraților. După aceea împărații ordonă citirea unui număr de citate patristice în sprijinul venerării icoanelor în auzul demnitarilor și reprezentanților poporului, precum și a comandanților militari din Constantinopol, care, „convinși de adevăr”, s-au asociat episcopilor într-o ultimă ovație a întregului Oraș. Ceremonia de semnare de la Magnaura în luna noiembrie fiind un eveniment confirmat de cronicarii bizantini, majoritatea istoricilor au acceptat existența acestei a „opta sesiuni” ca ultimă ședință de încheiere a Sinodului de la Niceea.

¹⁹ Price, 2018, p. 645.

Lucrând atent pe text și apoi pe toată tradiția manuscrisă, editorii²⁰ au observat însă câteva detalii, care pledează împotriva autenticității procesului-verbal și a sesiunii ca atare. Astfel Irina, care semnează prima, e menționată cu titlul de „basilissa”, pe care l-a avut doar în intervalul 797–802, când a stat singură pe tron. Nu sunt menționați nici legații papali, nici trimișii orientali, a căror prezență era esențială pentru a evidenția ecumenicitatea sinodului și a impune autoritatea lui în Constantinopol. De asemenea, textul procesului-verbal al „sesiunii a opta” nu exista nici în manuscrisul bizantin după care Anastasius Bibliotecarul a făcut în 873 traducerea sa latină, și nu există nici în vechiul codex *Marcianus*. Concluzia care se impune, așadar, e că o a „opta sesiune” constantinopolitană a Sinodului din 787 nu a existat. Procesul ei verbal minimalist și lipsit de orice elemente de autenticitate a fost compus, cum a arătat Lamberz, anume pentru a fi introdus în ultima ediție, „imperială”, a Actelor Sinodului de la Niceea, în secolul IX. Intenția era de a înlocui elogiul patriarhului Tarasios din discursul diaconului Epifanie cu un act oficial care să redea împăraților locul tradițional în finalizarea Sinoadelor Ecumenice și să facă din reuniunea episcopilor de la Niceea nu doar un sinod patriarhal, ci un „sinod ecumenic” în sensul bizantin deplin, cu alte cuvinte imperial.

²⁰ Atât primul (P. Morin în 1610), cât și ultimul (E. Lamberz, 2004 și 2016); cf. Price, 2018, p. 655–658.

Tarasios către Ioan egumenul (788)

Preaiubitului de Dumnezeu și preaevlaviosului coliturghisitor
domnului Ioan, presbiter și egumen, retras anahoret din grijile
lumești, Tarasios, nevrednic episcop al Constantinopolului,
Nouă Romă¹

Adăpat de apele dumnezeiescului Duh și luminat de însuflarea Lui, David, profetul între împărați și împăratul între profeți, zicea: „Din început am cunoscut din mărturiile Tale că în veac le-ai întemeiat pe ele” [Ps 118, 152]. Nemincinoasă e această cântare pentru cei care au minte, și sigură pentru cei care o cântă. Căci și de Dumnezeu văzătorul Moise spunea despre toată grăirea de Dumnezeu a Scripturii: „La ele nu se poate adăuga nimic și din ele nu se poate scoate ceva” [Dt 4, 2; 13, 1]. Cei care se pleacă asupra tuturor Scripturilor și învățăturilor Părinților cu cercetare, și nu în treacăt, fiind cu luare-aminte la citirea lor, își fixează mintea asupra lor în bunăcinstirea lui Dumnezeu și adevăr și nu aduc asta din voința proprie, sunt, așadar, luminați în chip minunat de pe niște munți veșnici [cf. Ps 75, 5] de lumina poruncilor evanghelice și apostolice. Căci psalmistul le numește „munți” pentru că aceia care meditează la ele și umblă în ele urcă la cele cerești; și „veșnice” pentru că n-au fost rostite recent, nici vremelnic, ci înainte de întemeierea lumii [cf. 1 Ptr 1, 20], chiar dacă de vestitorii propovăduirii evanghelice au fost grăite în vremurile de pe urmă [cf. Evr 1, 2].

Noi deci, bărbatul al doririlor [cf. Dn 9, 23] Duhului, ca unii care te cunoaștem închinat lui Dumnezeu din tinerețe, îți dedicăm spre voieșia sufletului câteva puține mișcări și sfaturi ale inimii noastre; căci pe cele mai multe le las să fie cinstite în tăcere.

Negreșit s-a auzit și la voi despre Sinodul ținut cu bună-voirea lui Dumnezeu în orașul Niceea; Sinod la care ne-am adunat noi și bărbați sfinți

¹ ACO² III.3, p. 946–954; Mansi XIII, col. 472–479.

loctiitori ai papei Romei celei Vechi și ai preasfinților arhieriei ai Răsăritului și foarte mulți episcopi potrivit ordinului bine-cinstitorilor de Dumnezeu noștri împărați; precum și evlavioși arhimandriți și egumeni și o mulțime de monahi. Și după ce s-au discutat între noi multe, a fost judecat ceea ce e adevărat și plăcut lui Dumnezeu. Și potrivit vechii legiuiri a sfinților noștri părinți, Biserica și-a luat înapoi zugrăvirea și afișarea publică a icoanelor spre ridicarea și aducerea-aminte a minții noastre și împărtășirea unei sfințiri. Căci dacă sfânta Evanghelie ne însemnează ceva prin citire, același lucru ni-l însemnează și icoanele; și dacă actele martirice ne relatează despre pătimirile lor, la fel ne relatează și icoanele. Pe acestea le îmbrățișăm ca pe unele care sunt întipăririi ale prototipurilor lor, nimic altceva, crezând evident într-Un Dumnezeu lăudat în Treime și numai Lui aducându-I slujbă cultică [cf. Mt 4, 10]. Cerem însă și soliile preacuratei Stăpânei noastre sfânta Născătoare de Dumnezeu, ale sfinților îngeri și ale tuturor sfinților și cuvioșilor noștri Părinți.

Așa stând lucrurile, cea mai mare parte a evlavioșilor monahi a învinuit sinodul — iar noi știam dinainte această învinuire² — că majoritatea episcopilor și-a cumpărat arhieria cu bani. Și măcar că avem experiența păcatelor noastre și suntem înăbușiți de șirurile lor [cf. Pr 5, 22] — pentru care milostiv să ne fie Domnul! —, am primit însă și cunoașterea poruncilor evanghelice și dispozițiilor canonice și ne rugăm ca în conștiință curată și inimă simplă, cu purtare neiubitoare de arginți [Evr 13, 5] și conștiință înaripată spre Dumnezeu, să urmăm în toate dispoziției canonice și evanghelice; și ne supunem și ne plecăm să slujim poruncilor evanghelice, apostolice și patristice, luptându-ne ca așa să trăiască, să viețuiască și să se poarte cei care au luat sortul preoției, și nu numai ei, ci și toți cei chemați cu numele lui Hristos. Iar dacă unii nu ascultă de aceste porunci, nu suport să fiu în comuniune cu asemenea așa-numiți „preoți”, dar care nu sunt așa ceva, ci sunt străin de partea lor. Și pentru mine a mărturisi acestea nu este un lucru la care să șovăi, iar pentru ei este unul sigur [cf. Flp 3, 1].

Așadar, dumnezeieștile canoane depun și alungă din demnitatea preoției pe cel care dă sau ia bani pentru hirotonia în preoție. Cum spuneam, văzătorul de Dumnezeu Moise strigă: „În ele nu se poate adăuga nimic și din ele nu se poate scoate ceva” [Dt 4, 2]. La fel imnograful David cântă și el, și noi împreună cu el: „Din început era cunoscut din mărturiile Tale că în veac le-ai întemeiat pe ele” [Ps 118, 152]. Și cine este în stare să se opună acestor lucruri fără numai dacă nu i-a înnebunit gândirea și vrea să-și bată joc de cele sfinte? Căci mărturiile lui Dumnezeu sunt acum întemeiate și

² Eglēsîn.

înrădăcinate în Biserica Lui [cf. Ef 3, 17], chiar dacă vremelnic unii, neascultători, nu le păzesc. Acelea deci rămân în veac și fericiți sunt cei care le cercetează și le ascultă; dar vai celor care nu le ascultă! Așadar, orice episcop, presbiter sau diacon, dat în vileag că a dat sau luat hirotonia pe bani, cade din preoție.

Dar poate că unii spun: „Ne vom pocăi pentru acest păcat și Dumnezeu îl va ierta!” Da, și eu spun că Dumnezeu primește orice pocăință și iartă prin pocăință păcatele comise anterior. Căci știm că și David a fost ținut de adulter și omor, dar s-a căit, a fost primit și a avut parte [de la Dumnezeu] de mărturia aceea: „Am găsit pe David, fiul lui Iesei, bărbat după inima Mea și va face toate voile Mele” [Ps 88, 21; FAp 13, 22], și este evident că lui David i s-au dat în chip profetic aceste mărturii cuvioase pentru că s-a îndreptat prin pocăință. Dar mai știu și că tot el a auzit de la Dumnezeu: „Nu-mi vei zidi casă, pentru că ești bărbat vărsător de sânge” [2 Rg 16, 8]. Știm că prin mărturisire Manase a fost iertat pentru lipsa de cinstire [a lui Dumnezeu; 2 Par 33, 12–13]. Știm și că desfrânatele și vameșii au fost primiți prin pocăință [cf. Mt 21, 31], dar nici unul din ei n-a fost numărat în preoție, decât dacă au făcut așa ceva înainte de botez. Știm că, atunci când erau în lume, unii monahi au fost ținuți de desfrânare, dar când s-au făcut monahi au strălucit în lume ca niște luminători prin viața ascetică, însă nici unul din ei n-a pășit spre preoție. Iar dacă rareori s-a întâmplat asta, acest lucru nu este o lege a Bisericii. Despre cuvioasa Maria [Egipteanca] știm că înainte a fost desfrânată; iar când a ajuns iarăși cuminte, n-a fost totuși înregistrată între diaconițe, deși era sfântă și dincolo de orice lucru rău.

Și ce spun acestea? Știind adevărata rațiune, inițiat fiind de dumnezeieștii apostoli și de sfinții noștri părinți care le-au urmat, strig cu îndrăzneală: episcopul, presbiterul sau diaconul hirotonit pe bani este străin de preoție! Pentru că harul dumnezeiescului Duh nu se vinde, și asta e o îndeletnicire a unor Caiafe [cf. In 11, 49], o întreprindere simoniacă a lui Simon Magul [cf. FAp 8, 9–24], străină de sfințenia preoțească. Dacă e prins cineva după botez în desfrânare nu e primit în preoție; dumnezeieștile canoane interzic asta³. Și chiar dacă cineva care a făcut așa ceva a fost adus la preoție, dacă e făcut cunoscut, este scos afară din ea. Cunoscând bunătatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu știm că prin pocăință orice om care a stăruit în păcat e izbăvit de păcat, așa cum am dovedit mai sus. Și-i anatemizez pe Novat⁴ și pe cei târâți în lipsita de cinstirea lui Dumnezeu

³ Canonul apostolic 17; *Syntagma*, II, p. 23.

⁴ Novatian (cca 200–258), erudit preot și teolog roman, antipapă între anii 251 și 258 și martir, în conflict cu papa Cornelius (251–253) și Ciprian al Cartaginei (248–258) din cauza

lui erezie ca pe unii care anulează pocăința/penitența și nu primesc iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Mărturisesc de asemenea că episcopul hirotonit pe bani care se căiește trebuie să fie primit, căci Dumnezeu este bun pentru toți și măruntaiele îndurării Lui sunt deschise pentru orice om care se căiește [Lc 1, 78; 15, 7. 10] și-l duce în Împărăția Sa. Dar pentru că, potrivit apostolului [Pavel] preotul este dator să fie ireproșabil [cf. 2 Tim 3, 11], cel care a hirotonit pe cineva pentru bani sau a fost hirotonit pe bani, e străin de preoție, cum știm toți cei crescuți de Biserică și educați de învățăturile ei canonice.

Prin urmare, frumoasă și bună este pocăința, duce la Dumnezeu și izbăvește de păcate. Și eu însumi am nevoie de milă, căci știu că iubirea de oameni a lui Dumnezeu primește pe tot cel ce vine la ea. Fiindcă spunea prin profetul: „Spune tu primul păcatele tale, ca să fii făcut drept” [Is 43, 26] și: „Am zis: mărturisi-voi împotriva mea păcatul meu Domnului și tu ai iertat lipsa de cinstire a lui Dumnezeu a inimii mele. Pentru asta se va ruga către Tine tot cuviosul la vreme potrivită” [Ps 31, 5–6]. Și știm că desfrânatul corintean a fost primit de dumnezeiescul apostol Pavel [cf. 2 Co 2, 6–8], dar n-a fost ridicat în preoție. Căci dacă un tată îl primește din pricina afecțiunii naturale pe fiul care se întoarce, deși l-a părăsit și nesocotit [cf. Lc 15, 20], cu cât mai mult Dumnezeu Tatăl nostru al tuturor primește și îmbrățișează ca iubitor de oameni pe oricine se pocăiește? Fiindcă nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu [cf. Iz 18, 23], cum am auzit în Evanghelie din glasul Domnului Însuși, care a povestit o pildă despre cel care și-a trăit viața în destrăbălări că, atunci când s-a pocăit, a fost primit de Tatăl Care este în ceruri. Pentru că El se bucură pentru orice păcătos care se pocăiește [cf. Lc 15, 10].

Mare armă e pocăința, mare cale a mântuirii oferă Împărăția cerurilor, călăuzește la viața nestricăcioasă, e egală cu luptele martirice, toiaș al neamului omenesc, înviere a celor ce cad. Fericiți cei care o îmbrățișează. Cei care iau aminte la ea trăiesc împreună cu îngerii, cei care o exersează se abat de la orice rău și fac binele. Pocăința este deci doica și casnica iubirii, milosteniei, rugăciunii, postului, înfrânării, cumințeniei, gândirii umile, bunătății, echității și celor care urmează acestora. Și, vorbind adevărul, acestea sunt pocăința. Iar dacă o nesocotește cineva, nu este între cei care se mântuiesc, ci între cei care pier, în care viermele nu moare și focul nu se stinge [cf. Is 66, 24; Mc 9, 48]. De care fie să ne izbăvim făcându-ne

rigorismului său și a refuzului de a reprimi în Biserică pe cei căzuți în persecuții și pe cei căsătoriți a doua oară. Devenit liderul unei populare biserici schismatice a celor „puri”, condamnați de canonul 6 al Sinodului I Ecumenic.

vrednici de cele bune făgăduite cu mila și îndurărilor lui Hristos, Dumnezeuul nostru!

Acestea sunt propovăduite acum de noi, preasfinte bărbat, chiar dacă unii vor să ne calomnieze. Noi știm că tu ești un vas al învățăturilor evanghelice, apostolice și canonice. De aceea îți și încredințăm acestea prin textul acesta și te rugăm să le încredințezi unor bărbați evlavioși, monahi și mireni, în care ai încredere, iar dacă îți este plăcut, să le și explici. Îți cerem și să-ți aduci aminte de noi în rugăciunile tale care duc la cer, ca să ne izbăvim din cercul relelor care ne năpădesc. Căci sunt răscoale și dinăuntru și din afară, din care ne-am izbăvit prin Hristos Dumnezeu și nădăjduim să fim izbăviți și de acum încolo păzindu-se nerănit sufletul nostru. Căci nimeni n-a nădăjduit în Domnul și să fi fost făcut de rușine [cf. Ps 21, 6 și 113, 19]. Spunem deci iarăși: roagă-te, roagă-te pentru noi, bărbate, drag lui Dumnezeu și nouă, dar și părinte, căci știm că ai față de noi afecțiunea unui copil.

Și Dumnezeuul păcii [cf. Rm 15, 33], Care a chemat la Sine cele de departe și cele de aproape [cf. Ef 2, 17], să păzească în pace viața noastră a tuturor celor chemați cu numele Lui cu soliile și rugăciunile preacuratei Stăpânei noastre Sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Lui. Amin.

Vorbește-le însă ca din partea noastră tuturor fraților care vin la voi, ca și ei să se roage împreună cu voi pentru noi.

Tarasios către Adrian I al Romei despre simonie (789)

„În toate preasfântului și preafericitului frate și coliturghisitor,
domnului Adrian, papă al Romei celei Vechi, Tarasios,
episcop al Constantinopolului, îi urează bucurie în Domnul¹

În multe rânduri și în multe feluri [*cf. Evr 1, 1*] : evanghelic, apostolic și patristic, suntem învățați să avem o purtare fără iubire de arginți [*cf. Evr 13, 5*] în exercițiul sfânt al preoției și să nu ne umplem de aur sau argint, ori să ne însușim ceva la hirotonia oricărui bărbat care intră în tagma preoțească, după cum vom arăta prin citatele de mai jos luate atât din grăirile dumnezeiești ale Scripturilor, cât și din învățăturile părinților. Fiindcă aceia care-și pun mâinile sunt servitori ai Duhului, nu vânzători ai Duhului; căci luând „în dar” harul Duhului, au declarat că este dat în dar [*cf. Mt 10, 8*] celor care-l primesc de la ei, care au luat această generozitate din însăși gura Domnului. Iar dacă ar fi dat în vileag cineva că l-a cumpărat cu aur, pe unul ca acesta îl declară exclus din tagma preoțească; căci chiar dacă cu numele i s-a sortit preoția, acest cuvânt este însă dezmințit de realitate, fiindcă „nimeni nu poate robi lui Dumnezeu și lui Mamona” [*Mt 6, 24*], cum am învățat din Evanghelie. Și pentru că L-am auzit pe Dumnezeu strigând prin profeți: „Preoți, grațiți Ierusalimului în inimă” [*Is 40, 2*] și, iarăși, amenințând și zicând: „Dacă santinela vede sabia venind și nu dă semn cu trâmbița, iar poporul nu se păzește și, venind sabia, ia de la ei sufletul, atunci din mâna santinelei voi cere sângele” [*Iz 33, 6-7*], de frica unei condamnări pentru tăcere vom da de veste tuturor întâi-stătătorilor Bisericii noastre, pentru ca să putem spune cu îndrăznire potrivit dumnezeiescului apostol: „Curați suntem de sângele” [*Fap 20, 26*] celor care încalcă dispozițiile canonice și cel mai mult al celor care

¹ ACO² III.3, p. 932-944; Mansi XIII, col. 461-471.

au hirotonit sau au fost hirotoniți pe bani, dat fiind că dumnezeiescul apostol Petru, al cărui scaun l-a moștenit frățeasca voastră sfințenie, i-a depus² pe aceștia ca pe Simon Magul [cf. *FAp* 8, 20]. De aceea nu ne sfiim să vestim adevărul [*FAp* 20, 7], păzind și ținând cele promulgate canonic de sfinții și întru tot laudații apostoli și cântații noștri părinți, și dacă a fost încălcat ceva din acestea de către unii avem repulsie față de ei.

Așadar, arhierasca și frățeasca voastră sfințenie are slava vestită peste tot ca una care patronează exercițiul sfânt al preoției în chip legitim și potrivit sfatului lui Dumnezeu, căci a zis prin profetul Întâiul și Marele Arhieru, Hristos Dumnezeuul nostru: „Viu sunt Eu, dar pe cei ce Mă slăvesc îi voi slăvi” [1 *Rg* 2, 30]. Căci știi, „bărbatule al doririlor” [Dn 9, 23] Duhului, că e mai suportabilă rău-cinstitoarea de Dumnezeu erezie a lui Macedoniu și a pnevmatomahilor următorii lui: fiindcă aceia aiureau zicând că Duhul Sfânt e creatură și sclav al lui Dumnezeu și Tatăl, iar aceștia, după cum apar, Îl fac pe Acesta rob al lor înșiși. Fiindcă orice stăpân vinde, dacă vrea, orice are, fie sclav, fie altceva ce a agonisit; la fel și cine cumpără și vrea să fie stăpân peste ce a cumpărat, și-l agonisește cu preț de argint. Astfel, cei care lucrează acest act ilicit degradează pe Duhul Sfânt păcătuind în mod egal cu aceia care blasfemiează zicând că Hristos scoate pe demoni cu Beelzebul [cf. *Mt* 9, 34] sau, mai adevărat spus, se aseamănă lui Iuda trădătorul, care l-a vândut pe Hristos iudeilor ucigași de Dumnezeu cu preț de argint [cf. *Mt* 27, 9]. Așadar, dat fiind că Duhul Sfânt e de-o-ființă cu Hristos, Dumnezeuul nostru, este evident oricui că ei vor fi undeva de aceeași parte, cum s-a dovedit. Dar dacă [Duhul] nu se vinde [cf. *FAp* 8, 19] — căci este evident că nu se vinde nicidecum —, atunci în chip neîndoielnic nu este în ei harul Sfântului Duh, adică exercițiul sfânt al preoției, și nu au ceea ce n-au luat. Să-și aducă aminte de sfântul Petru care celui care a întreprins asta îi spune așa: „Nu vei avea parte, nici sort în cuvântul acesta” [*FAp* 8, 21]. Căci dacă demnitatea preoției se vinde, urmează că de prisos vor fi la ei conduita decentă în viață și traiul în neprihănire și virtute; potrivit lor, de prisos învață și dumnezeiescul apostol Pavel: „Episcopul trebuie să fie ireproșabil, cuminte, cuviincios, capabil să învețe pe alții, înfrânat, treaz, ținându-se de cuvântul credincios al învățăturii, ca să poată atât să îndemne la învățătura sănătoasă, cât și să-i dea în vileag pe cei care o contrazic” [1 *Tim* 3, 2; *Tit* 1, 9]. Prin urmare, toate acestea sunt departe de acela care vinde și cumpără preoția. Citatele de mai jos din cărți sfinte declară cu totul străin de preoție pe acela care a dat sau luat ceva în orice timp, fie înainte de hirotonie, fie la hirotonie, fie după hiro-

² Canonul apostolic 29: *Syntagma*, II, p. 37.

tonie, fiindcă a lua este a lua oricând și anulează toate promovările bisericesti făcute pe darea de bani.

(1) Canonul 29 al sfinților apostoli

„Dacă vreun episcop, presbiter sau diacon s-ar face stăpân pe această demnitate prin bani, să fie depus și el, și cel ce l-a hirotonit, și să fie tăiat din orice fel din comuniune, ca Simon Magul de către mine, Petru.”³

(2) Din Faptele sfinților Apostoli

„Văzând însă Simon că Duhul Sfânt se dă prin punerea mâinilor, le-a adus bani zicând: «Dați-mi și mie această putere, ca peste oricine voi pune mâinile să ia duh sfânt!». Petru însă a zis: «Argintul tău să fie cu tine spre pieire, pentru că ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește pe bani. Nu este pentru tine parte, nici sorț în cuvântul acesta, fiindcă inima ta nu-i dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Căiește-te deci de această răutate și roagă-te lui Dumnezeu, doar îți va fi iertat acest gând al inimii tale! Căci văd că ești în amărăciunea fierii și în legătura nedreptății» [FAp 8, 18–23].

(3) Din cartea a III-a a Regilor

„Și nu s-a întors Ieroboam de la răutatea lui. Ci s-a întors și a făcut dintr-o parte a poporului preoți ai înălțimilor. Cine voia îi umplea mâna și devenea preot pe înălțimi. Și s-a făcut cuvântul acesta spre păcat pentru casa lui Ieroboam și spre pieirea și ștergerea lui de pe fața pământului” [3 Rg 13, 33–34].

(4) Din cartea a IV-a a Regilor

„Și s-a întors Neeman la Elisei, el și toată tabăra lui, și a venit și a stat înaintea lui și a zis: «Iată, am cunoscut că nu este în tot pământul Dumnezeu decât în Israel. Și acum ia această binecuvântare [danie] de la robul tău!» Și Elisei a zis: «Viu este Domnul, înaintea Căruia stau dacă voi lua!» Și l-a silit să ia, și n-a ascultat.” Iar după puțin: „Și a zis Ghiezi, sluga lui Elisei: «Iată, domnul meu l-a refuzat pe Neeman sirianul și n-a vrut să ia din mâna lui din cele pe care le-a adus. Viu este Domnul de nu voi alerga pe urmele lui și voi lua de la el ceva!» Și Ghiezi s-a dus pe urmele lui Neeman.” Și după puțin: „Și a zis Neeman: «Ia un talant de argint». Și a luat doi talanți de argint în două desagi și două rânduri de haine.” Și după puțin: „Și i-a zis Elisei: «De unde vii, Ghiezi?» Și Ghiezi a zis: «Sluga ta nu s-a dus

³ Syntagma, II, p. 37.

nicăieri.» Și i-a zis Elisei: «Oare n-a mers inima mea cu tine? Și știi că bărbatul s-a întors din car în întâmpinarea ta, și ai luat argintul, ai luat hainele și cu ele îți vei lua grădini, livezi de măslini și vie, oi și boi, slugi și slujnice. Și lepra lui Neeman se va lipi de tine și de sămânța ta în veac.» Și a ieșit Ghiezi de la fața lui alb de lepră ca zăpada” [4 Rg 5, 15–27].

(5) Din tâlcuirea sfântului Vasile la Isaia⁴

„Lege le-a dat spre ajutor ca să zică: Nu este cum este cuvântul acesta [al ventrilocului]; nu se pot da daruri pentru el» [Is 8, 19; 19, 3]. Această lege nu este cum e acest cuvânt al ventrilocului, căci n-a fost născocită spre înșelare ca acela, ci învață adevărul. Aceia ghicesc pe argint — și este lucru de râs că înșelații le dau argint ca plată a înșelării lor —, iar acest cuvânt, al Legii, nu este așa încât să se dea pentru el daruri; căci nimeni nu vinde harul: «În dar, zice, ați luat, în dar să dați» [Mt 10, 8]. Vezi cum s-a indignat Petru pe Simon, care i-a oferit argint pentru harul Duhului? «Argintul tău, spune, să fie cu tine spre pieire, căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește cu bani!» [FAp 8, 20]. Așadar, cuvântul Evangheliei nu este cum sunt cuvintele vândute ale ventrilocilor; căci ce preț de schimb vrednic de el ar putea da cineva? Ascultă-l pe David care se găsește în încurcătură și spune: «Ce voi da în schimb Domnului pentru toate câte mi-a dat mie?» [Ps 115, 3]. Prin urmare, nu e cu puțință a da pentru el daruri vrednice de harul care vine de la el; există un singur dar vrednic: păzirea lucrului dăruit. Cel care ți-a dat comoara nu-ți cere un preț pentru ce ți-a dat, ci o păzire vrednică de ce a fost dat.”

(6) Din epistola aceluiași către episcopii de sub el
ca să nu hirotonească pe bani⁵

„Ei cred că nu păcătuiesc prin aceea că nu iau deodată, ci iau după hirotonie. Dar a lua este oricând a lua. Vă rog deci să puneți deoparte acest venit sau, mai degrabă, aducere spre gheenă, și să nu vă faceți nevrednici de săvârșirea sfintelor Taine având mâinile întinate cu acest fel de perceperi.”

(7) Din Viața sfântului Ioan Hrisostom⁶

„A venit Eusebiu, cel care s-a făcut pentru noi toți episcopii cauză de graire lungă, acuzatorul celorlalți șase episcopi, cerând să fie primit în comuniune. Unii din episcopi se opun zicând că nu trebuie să fie primit

⁴ PG 30, 500B–501A.

⁵ Epistola 53 (canonul 50); PG 32, 307; ed. Courtonne I, p. 138.

⁶ Paladie, *Dialog* 15; PG 47, 51.

pentru că e un calomniator. La acestea a implorat zicând: «Pentru că în cea mai mare parte procesul a fost instruit în curs de doi ani și a avut loc o amânare pentru martori, rog iubirea voastră de Dumnezeu să mă lase astăzi să produc martorii. Căci, deși a murit, episcopul Antonin, care a luat aurul și a hirotonit, dar cei care l-au dat și au fost hirotoniți au rămas în viață.» Și prezentul sinod a socoti justă discutarea cauzei. Și s-a început cu citirea proceselor-verbale ale acțiunilor anterioare. Au intrat apoi martorii, au intrat și șase din cei care au dat și au fost hirotoniți. La început au negat, dar pentru că martorii, unii laici, alții presbiteri, în care li s-a părut că se poate avea încredere, iar unii erau femei, insistau, mai întâi au negat; dar cum martorii i-au dat în vileag amintindu-le locurile, timpurile și spunând felurile de zaloguri, locurile, timpurile și cantitatea lor, conștiința lor nefiind într-o dispoziție foarte bună, au mărturisit ei înșiși, fără multă constrângere spunând: «Am dat și am ajuns, socotind că aceasta e rânduiala ca să ajungem liberi de serviciul public. Și acum vă rugăm ca, dacă nu e lucru cuvios să fim în slujba Bisericii, să luăm măcar aurul pe care l-am dat, căci am dat unele bijuterii ale femeilor noastre.» La aceasta Ioan a făgăduit sinodului spunând: «Cu ajutorul lui Dumnezeu cerând acest lucru împăratului eu îi voi elibera din sarcinile de consilieri municipali. Voi însă porunciți ca ei să ia ce au dat de la moștenitorii lui Antonin.» Deci sinodul a poruncit ca ei să ia aurul de la moștenitorii lui Antonin și să se cuminece în altar, dar să fie scoși dintre preoți; pentru ca nu cumva, iertați fiind, să ajungă și la noi obiceiul iudaic sau egiptean de a vinde și cumpăra preoția. Căci se spune că ciumatul și în chip mincinos numitul așa «patriarh al iudeilor» îi schimbă în fiecare an sau tot la doi ani pe mai-marii sinagogilor, ca să adune argint; la fel și zelosul lui imitator, «patriarhului egiptenilor»⁷, ca să se împlinească cuvântul profetului: «Preoții lui dădeau răspuns cu daruri și profetii lui preziceau cu argint» [Mi 3, 11].”

(8) Canonul al doilea din canoanele celor 640 de sfinți părinți reuniți în Chalcedon

„Dacă vreun episcop ar face o hirotonie pe bani, ar coborî la vânzare harul de nevândut și ar hirotoni pe bani episcop, horepiscop, presbiter sau diacon ori altul din cei numărați în cler, sau ar promova pe bani econom, avocat sau îngrijitor ori altul de acest fel pentru câștig rușinos, cel demascată că a întreprins asta să-și periclitizeze treapta sa, iar cel hirotonit de el să nu aibă nici un folos din hirotonia sau promovarea aceasta din negoț, ci să fie străin de demnitatea sau purtarea de grijă pe care a do-

⁷ Teofil, arhiepiscop al Alexandriei, 385-412.

bândit-o pe bani. Iar dacă ar apărea cineva mijlocind astfel de apucături rușinoase și ilicite, și acesta, dacă e cleric, să cadă din treapta sa, iar dacă e laic sau monah, să fie anatemitizat.”⁸

(9) Din epistola enciclică a lui Genadios, preasfântul arhiepiscop al Constantinopolului⁹, și a sinodului împreună cu el

„Exclus [din Biserică], străin de orice demnitate și liturghisire preoțească și supus blestemului anatemei să fie așadar — și este așa — și acela care crede că o agonisește pe bani și acela care făgăduiește să o dea pe bani, fie cleric, fie laic, fie că ar fi dat în vileag, fie că n-ar fi dat în vileag că face asta; căci nu e cu puțință a împăca oarecând cele de neîmpăcat, nici ca Mamona să fie de acord cu Dumnezeu sau cei care slujesc acestuia să slujească lui Dumnezeu, și acesta e un verdict de nepus la îndoială al Stăpânului: «Nu puteți fi robi și lui Dumnezeu, și Mamonei» [Mt 6, 24].”¹⁰

(10) Canonul 22 din canoanele sfântului Sinod Ecumenic al Șaselea [Trullan]

„Cei hirotoniți pe bani, fie episcopi, fie orice fel de clerici, iar nu prin probarea și alegerea vieții, poruncim să fi depuși atât e, cât și cei care i-au hirotonit.”¹¹

Să auzim acestea și să le punem în urechi toți, nu numai arhieriei și iereii și cei numărați în cler, dar și toți cei ce locuieți lumea; „că noi trebuie să luăm mai mult aminte la cele auzite, ca să nu alunecăm pe alături” [Evr 2, 1], pentru că „nu cu lucruri stricacioase, cu argint sau aur am fost cumpărați din traiul nostru zadarnic transmis de părinți, ci cu scumpul sânge al lui Hristos ca un Miel fără pată și fără prihană” [1 Ptr 1, 18].

Învață-ne așa și pe noi, bărbate preasfinte, să urmăm poruncilor scripturistice, evanghelice, apostolice, canonice și patristice, căci ne supunem cuvintelor gurii voastre. Urcă-te pe înălțimi, înalță-ți întru tărie glasul tău [cf. Is 40, 9], umblă în largime [Ps 118, 45], vestește cu îndrăznire, ca să fie scoasă și să dispară punerea mâinilor pe bani și orice lucru i-ar urma făcut din iubire de argint, nedreptate și negustorie cu câștig rușinos. Căci dacă aceasta dimpreună cu cele care vin odată cu ea sunt scoase din poporul ales chemat cu numele lui Hristos și care a dobândit răscumpărarea în dar,

⁸ Syntagma, II, p. 217–218.

⁹ Genadios, patriarh al Constantinopolului, 458–471.

¹⁰ Syntagma, IV, p. 371.

¹¹ Syntagma, II, p. 354.

atunci împreună cu ea vor fi tăiate din rădăcină și toate miasmele care urmează răutății, iar preoții vor înflori ca palmierul [cf. Ps 91, 13] suflând în cei care se mântuiesc bună-mireasma lui Hristos [cf. 2 Co 2, 15] și cântând Bisericii cântare de biruință: „A ridicat de la tine Domnul nedreptățile tale” [Sof 3, 16]; încă și îndulcindu-și roadele secerate și înmulțindu-le în bătrânețe grasă [cf. Ps 91, 15], arătându-se moștenitori ai acelei vieți fericite și nesticăcioase.

Tarasios către episcopii sicilieni

(790)

Fraților și coliturghisitorilor, tuturor preaevlavioșilor episcopi
ai iubitoarei de Hristos insule Sicilia, Tarasios,
din mila lui Dumnezeu episcop al Constantinopolului, Nouă Romă¹

Cei care meditează la cuvintele dumnezeiești cu înțelepciune și cu cercetare și nu se pleacă asupra lor în trecut, ci-și fixează mintea lor asupra bunei-cinstiri [de Dumnezeu] și adevărului, sunt luminați cumva în chip minunat de pe niște munți veșnici [cf. Ps 75, 5] de învățături apostolice, profetice și patristice și prin fulgerarea strălucirii îl văd de mai dinainte pe Domnul înaintea lor totdeauna [Ps 17, 13], iar prin virtutea făptuitoare/practică urcă spre contemplare. După care, amestecând în ele învățătura dogmatică, educându-se pe ei înșiși și pe ceilalți spre adevăr, își pun în ordine obiceiul vieții și, depășind cele pământești, caută cele de sus și gândesc cele de sus [Col 3,1-2]. Și, așa cum apa străvezie șterge ochii celor ce se uită la discul soarelui și bolta cerului, tot așa și mințile curate amestecate cu Mintea curată devin ca un mulaj și oglindă a slavei dumnezeiești, cum spunea Domnul: „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu” [Mt 5, 8]² și sunt aleși în chip vrednic jertfitori, preoți, inițiatori în taine și întâi-stătători ai norodului, pentru că și despre ei s-a zis: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” [Mt 18, 20].

Fiind deci bărbați ai doririlor Duhului [cf. Dn 9, 23], auzim că, păzind legea canonică, vă reuniți în fiecare an pentru judecarea chestiunilor bisericesti ivite în toată provincia voastră, și negreșit invocați pe Domnul ca, trimițându-vă harul Duhului, să dea fiecăruia din voi cuvânt de pricepere, cuvânt

¹ ACO² III.3, p. 963-966.

² Această ultimă propoziție e un citat din Teodoret, *Comentariu la 2 Corinteni*; PG 82, 397D.

de sfat [1 Co 12, 7–8] dumnezeiesc, cuvânt de paza poruncilor lui Dumnezeu, cuvânt de observare a dispozițiilor canonice. Și spunând rămas-bun grijilor lumești care se opun poruncilor lui Dumnezeu, judecați în chip duhovnicesc lucruri duhovnicești [1 Co 2, 13], nepunând cele omenești înaintea celor duhovnicești, fiindcă acesta e un lucru al favorului omenesc, nu al harului Duhului. Dar care sunt cele duhovnicești? Sentințele evanghelice, dispozițiile apostolice, dispozițiile dumnezeieștilor canoane, fiindcă în afara lor o judecată bisericească nu are în ea nimic mai mult decât o clevetire.

Drept pentru care și sfântul Sinod reunit cu harul și bunăvoința lui Dumnezeu în timpurile noastre la Niceea, la care v-ați aflat și mulți dintre voi, după ce a hotărât să fie ținută vechea predanie a sfintei Biserici catholice a lui Dumnezeu și să fie permise veneratele și sfintele icoane, trimițându-i anatemei pe ereticii pe care adevărul/realitatea i-a numit acuzaatori ai creștinilor și sfărâmători ai icoanelor [iconoclaști], s-a pronunțat, cum știți și voi, ca toate dispozițiile canonice să fie păzite în chip inviolabil și necontroversat și ținute în chip nediminuat de noi toți, preoți, monahi și laici, cum afirmă răspicat procesele-verbale ale cărților lui sinodale³. Fiindcă în toate a scos apă din izvoarele lui Israel [cf. Ps 67, 27] și n-a pronunțat, nici n-a emis nimic în plus față de acestea; pentru că aceste învățături nu admit nici adaos, nici sustragere, căci stă scris: „La ele nu se poate adăuga și din ele nu se poate scoate nimic” [Dt 4, 2]. Căci așa cum și la monedele imperiale cel care știrbește puțin întipărirea ei falsifică toată moneda, tot așa și cel care răstoarnă cel mai mic din canoanele dumnezeiești ruinează totul. Încât cei care se gândesc la un adaos în dumnezeiasca Scriptură, în dumnezeieștile canoane sau în poruncile părinților se află deformând adevărul, și odată cu sunetul limbii lor apare și minciuna.

Aduceți-vă, așadar, aminte de Dumnezeu Care spune: când le veți îndrepta pe toate, atunci vă veți mântui [cf. Is 30, 15]. Voi înșivă în sinodul vostru întrunit pentru Domnul, atrăgând adevărul, observând paza tuturor dispozițiilor, lărgiți-vă gura și umpleți-vă de Duhul [cf. Ps 80, 11] și, declarând evanghelic, apostolic, canonic și patristic, spuneți:

(1) Cei care au hirotonit sau hirotones, ori sunt hirotoniți sau au fost hirotoniți pe bani, fie episcop, fie presbiteri, fie diaconi, fie altcineva din registrul sacerdotal, să fie tăiați cu totul din preoție, ca Simon Magul de căpetenia apostolilor Petru [cf. FAp 8, 18–23].⁴

³ Cf. canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic, mai sus, p. 639–640.

⁴ Cf. canonul apostolic 29; *Syntagma*, II, p. 37.

(2) Cei care au ajuns pe bani economi sau îngrijitori de mănăstiri, biserici sau alte case sfinte, sau de aziluri de bătrâni, străini ori orfani, să fie scoși afară din economat și îngrijire cu ținare departe [de cele Sfinte]^{5,6}

(3) Cel care după botez a fost stăpânit de desfrânare și a fost hirotonit prin ignorarea canonului, după care a mărturisit el însuși aceasta, să înceteze liturghisirea; iar dacă ar fi dat în vileag de cineva că a desfrânat cândva, să fie depus în tot felul.⁷

(4) Cine bate, fie episcop, fie presbiter, fie diacon, chiar dacă ar face asta prin altul și vrând prin asta să înfricoșeze, să fie depus.⁸

(5) Cei care iau drept camătă a patra parte sau jumătate din suma împrumutată, fie episcop, fie presbiter, fie diacon, și stăruie în asta, să fie depuși; iar dacă sunt monahi sau laici, să fie ținuți departe [de cele Sfinte]^{9,10}

(6) Cei care se cherchelesc folosindu-se de vin mult și se țintuiesc în beție, neîndreptându-se, ci stăruind în ea, să fie depuși.¹¹

(7) Cine vine sau aleargă la oficialități lumești pentru hirotonie, sau pentru a pune stăpânire pe o biserică, să fie depuși; iar dacă se înstăpânește pe case sfinte, să fie alungat cu ținare departe [de cele Sfinte].¹²

(8) Dacă un preot sau cineva din cler se pune garant, să fie depus.¹³

(9) Dacă un episcop, sau presbiter, sau diacon, ia asupra sa griji lumești, să fie depus.¹⁴

Dumnezeiescul apostol [Pavel] declară limpede tuturor celor ce cheamă numele lui Hristos: „Legea nu e pusă pentru cel drept, ci pentru cei fără de lege, nesupuși, lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și păcătoși” [1 Tim 1, 9]. Așadar, dispozițiile canonice sunt legiferări, și dacă le păzim numai pe ele, suntem sub lege și strajă [cf. Ga 3, 24] și cumva lipsiți de har [cf. Evr 12, 15] și dreptatea noastră nu prisosește mai mult decât a cărturarilor și fari-seilor [cf. Mt 5, 20]. Așadar, după păzirea și observarea lor mai rămâne să îmbrățișăm glăsuirile Evangheliei care sunt dincolo de canoane. Fiindcă n-are nevoie de Legea care poruncește „să nu desfrânezi” [Ieș 20, 13] cine nu se uită la femeie ca să o poftască [cf. Mt 5, 27–28]. N-are nevoie de

⁵ *Aphorismou*.

⁶ Cf. canoanele 5 și 19 ale Sinodului VII Ecumenic; mai sus, p. 642–643 și 648.

⁷ Cf. canonul apostolic 17; *Syntagma*, II, p. 23.

⁸ Cf. canonul apostolic 27; *Syntagma*, II, p. 34.

⁹ *Aphorizesthōsan*.

¹⁰ Cf. canonul 4 Laodiceea; *Syntagma*, III, p. 174.

¹¹ Cf. canoanele apostolice 42 și 43; *Syntagma*, II, p. 70–71.

¹² Cf. canonul apostolic 30; *Syntagma*, II, p. 55.

¹³ Canonul apostolic 20; *Syntagma*, II, p. 27.

¹⁴ Canonul apostolic 6; *Syntagma*, II, p. 9.

canonul care legiferează „cine aleargă la oficialități lumești și prin ei se face stăpân peste o biserică să fie depus” cel care aude glasul Domnului: „Oricine între voi vrea să fie primul, să fie slujitor al vostru” [Mt 20, 27–28]. Nu are trebuință de porunca legiuitoare: „Să nu poțtești ogorul aproapelui tău” [Ieș 20, 17] cine, având două cămăși, pe una o dă fratelui său [cf. Lc 3, 11], cine își vinde averile și urmează lui Hristos [cf. Mt 19, 21]. N-are nevoie de porunca aceea care spune: „Să nu ucizi” [Ieș 20, 15] cel care, luând o palmă peste obraz de la aproapele lui, îl întoarce și pe celălalt [cf. Mt 5, 39].

Și ce să le spunem pe toate? Căci grăim unora care au cunoaștere. Nimic nu vă este ascuns, numai să nu vă pierdeți curajul în a învăța ca să-i îndreptați și pe alții. Cele de mai sus sunt doar o revărsare a dumnezeieștilor canoane. Pe celelalte în parte voi înșivă, care navigați pe oceanul lor având cârmaci pe Hristos, le veți străbate întinzând pânzele bunei-cinstiri de Dumnezeu și evlaviei voastre, pentru ca, ajungând la limanul voințelor [cf. Ps 106, 30] lui Hristos Dumnezeu, să dobândiți cele bune făgăduite cu îndurările și harul Său și prin soliile preacuratei noastre Stăpâne, sfânta Născătoare de Dumnezeu, și ale tuturor sfinților Lui; și, odihnindu-ne aici mintea, să lăudăm pe Dumnezeu Care a dat omului gură [cf. Is 4, 11], rugându-vă, frați sfinți, să vă rugați pentru noi să rămânem în ele, cu ele să ne hrănim, să nu ne abatem nici încoace nici încolo, ci să umblăm pe calea împărătească [cf. Nm 20, 17] care duce spre viața veșnică [cf. Mt 7, 14], în care e sălașul tuturor celor ce se veselesc [cf. Ps 86, 7], și să ne izbăvim din poticnelile/scandalurile răutății care țin lumea asta împreună cu toți cei ce se tem de Domnul [cf. Col 3, 22]. Amin.

Cum anume trebuie înțeles „Numele Incomunicabil”

Despre cum anume trebuie înțeles „Numele Incomunicabil”
[Sol 14, 21] al lui Dumnezeu și orice zicere profetică
care înfierează idoli¹

Cel ce a pășit în al treilea cer și a intrat în rai și a auzit vorbe de nespus [cf. 2 Co 12, 2–4], cel care începând de la Ierusalim și în cerc până în Iliric a propovăduit evanghelia [cf. Rm 15, 9], dumnezeiescul apostol Pavel, demascând rău-cinstitoarea de Dumnezeu și zadarnica religie a elinilor/păgânilor, spune așa: „Au schimbat slava Dumnezeului nesupus stricăciunii într-o asemănare a unei icoane/imagini de om supus stricăciunii, de zburătoare, patrupede și reptile, și au venerat și au adus slujbă cultică creației împotriva Celui care a creat-o” [Rm 1, 23. 25]. În acest sens trebuie înțeles și acel: „au dat Numele Incomunicabil al lui Dumnezeu unor pietre și unor lemne” [Sol 14, 21]. Căci au făcut asta cei străini de orice venerare a lui Dumnezeu și nebunii dintre evrei care au apostaziat, pentru că „s-au amestecat cu neamurile și au învățat faptele lor” [Ps 105, 35] și, lăsându-L pe Dumnezeul nostru nevăzut și de neînțeles și meșter al universului, au jertfit unor demoni: lui Baal și Astartei, lui Chronos și Apollo și Zeus, lui Artemis și Afrodita, lui Dionysos și Hermes și altor foarte mulți și au numit zei idoli/imaginile lor, dar și pe cele ale unor zburătoare, patrupede și reptile. De aceea spunea același apostol: „Dumnezeu i-a predat unei minți neîncercate să facă cele ce nu se cuvin, plini de orice nedreptate, răutate, viclenie, lăcomie, plini de invidie,ucidere, cerată, bârfitori, urâți de Dumnezeu, mândri, trufași, născocitori de rele” [Rm 1, 28–30].

Din acest motiv Dumnezeu le-a dat prin Moise Lege, apoi profeți vestindu-le dinainte arătarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos Dumnezeul

¹ ACO² III.3, 2016, p. 959–962; Mansi XIII, col. 479–486. *To akoinōnēton onoma.*

nostru, muștrându-i, amenințându-i, povățuindu-i, chemându-i să se întoarcă la recunoașterea adevărului [cf. 1 Tim 2, 4] și, lăsând creația, să aducă slujbă cultică Dumnezeuului viu și adevărat [cf. 1 Tes 1, 9], al Cărui nume n-are nimic comun cu creaturile și venerările idolești; căci zice apostolul: „Ce are în comun lumina cu întunericul, sau ce conglăsuire e între Hristos și Beliar?” [2 Co 6, 14–15]. Dar nici Legea, nici Profeții n-au avut putere să-i întoarcă, pentru că au rămas în pieirea lor [cf. 2 Ptr 3, 16]. A venit deci Cel profețit, Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Cel împreună fără de început cu Tatăl și coetern și Dumnezeu adevărat, luând trup din preacurata Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria, și S-a făcut om ca noi afară de păcat [cf. Evr 4, 15], ca să ne izbăvească de rătăcirea idolilor și să ne elibereze din sclavia diavolului. Împlinind deci toate tainele economiei [cf. Ef 3, 9], pătimind cu trupul pe cruce, îngropat, înviat și înălțat la ceruri, de unde a coborât, ne-a eliberat de toate acele întinăciuni și lucruri scârboase, trimitându-i pe sfinții Lui ucenici și apostoli la toate neamurile [cf. Mt 28, 28], luând putere de sus [Lc 24, 47], precum le-a făgăduit pe Duhul, Domnul și de viață făcătorul, cel Atotputernic, Cel care purcede din Tatăl prin Fiul.² Prin Care ajungând puternici în faptă și cuvânt, au izbăvit neamul omenesc din zadarnica slujbă adusă idolilor, învățându-ne să credem într-Un Dumnezeu lăudat și slăvit în Treime, predând în Biserică și simboluri, atât ei, cât și urmașii lor, cântații noștri părinți. Pe care ținându-le noi creștinii — întipărirea cinstitei cruci, sfânta evanghelie prin contemplare scripturistică, venerate icoane prin întipărire explicativă și alte foarte multe sfinte dedicări —, apropiindu-ne de ele, închinându-ne lor în mod relațional³ și sărutându-le, avem parte de sfințirea lor.

Dar creștinii nu vin la acestea ca la niște zei, precum elinii la idoli lor — departe să fie această acuzație! Acestea sunt flecăreli și pălăvrăgeli ale celor ce sfarmă icoanele [iconoclaștilor]. De aceea pe drept cuvânt sunt numiți acuzatori ai creștinilor. Și fiind lipsiți de minte, „au grăit lucruri zadarnice fiecare cu aproapele său, buze viclene în inimă, și în inimă au grăit lucruri rele” [Ps 11, 3], pentru că lucrurile grăite de Legea lui Dumnezeu, de profeți și de apostoli au fost rău luate cu referire la pictările evangheliilor, strâmbând dumnezeiasca Scriptură potrivit poftelor lor [2 Tim 4, 3], negândind nimic altceva decât „Hristos Dumnezeuul nostru nu ne-a izbăvit din acei idoli, nici nu ne-a mântuit”. O, nebunia și rătăcirea

² Formula pnevmatologică din sinodica patriarhului Tarasios, cf. mai sus, p. 325; indiciu că fragmentul de mai sus a fost redactat de acesta.

³ *Schetikōs*.

lor, pentru că n-au distins între sfânt și profan [Iz 22, 26], fiindcă icoanele Domnului și ale sfinților Lui le-au numit egale cu idolii/imaginile demonilor. Vai de viclenia lor! Vai lor, că au sărit de la Dumnezeu [Os 7, 13]. Căci noi, creștinii, cinstind Un Dumnezeu în Treime laudat și Lui Singur aducându-I slujbă cultică [cf. Mt 4, 10], prin simboluri simțite suntem duși spre cele înțelese cu mintea⁴. Căci fiind făpturi simțitoare nu vom urca altfel spre cele înțelese cu mintea decât prin simboluri simțite, prin contempla-re scripturistică și prin întipărirea iconică⁵. Fiindcă ea este o aducere-aminte⁶ de toate prototipurile și ridicare⁷ spre ele. Și ceea ce auzim cu auzul înțelegem prin vedere. Întrucât cele ce se cunosc unele prin altele fără orice contradicție își au și evidențierile unele prin altele și sunt onorate cu aceleași cinstiri.

Dar pentru o înțelegere mai exactă voi adăuga apologetic și alte câteva. Tuturor celor create de Dumnezeu le este comun să participe unele la altele și să aibă înrudire unele cu altele. Și chiar dacă ceva e superior la altceva prin demnitate și ordine, toate existentele au ceva în comun unele cu altele. Fiindcă îngerii, care sunt inteligențe simple, au fost aduse din neexistent la existență de Creatorul a toate Dumnezeu; la fel și natura umană, dar ea este ceva intermediar între măreție și umilință, adică între măreția îngerilor cerești și umilința celor pământești, și, întrucât sunt fiecare creaturi, au ceva în comun unele cu altele. Astfel, dacă îngerii sunt inteligențe simple și nepieritoare, iar omul e muritor, fiind însă capabil de inteligență și știință, prin aceasta participă la natura îngerilor. Iarăși, natura umană participă la cea a celorlalte viețuitoare, fiindcă și el și ele sunt trupuri, mănă și dorm, dar participă și la pământul din care am fost luați, pentru că iarăși ne vom desface în el [cf. Fc 3, 19] până la prefacerea noastră din stricăciune în nestricăciune. Participă, așadar, unele la altele și cele patru elemente: pământul, apa, aerul și focul; pământul e uscat și rece, focul e uscat și cald, apa rece și umedă, aerul cald și umed: și întrucât este uscat pământul participă la foc, iar întrucât este rece participă la apă; la fel și celelalte elemente au în aceste proporții comuniune unele cu altele. De unde prin analogie cu aceste patru elemente și corpurile noastre sunt compuse din patru elemente: sânge, flegmă, umoare și fiere; și sângele e cald și umed și are analogie cu aerul, fierea galbenă e caldă și uscată și are analogie cu focul, fierea neagră e uscată și rece și are analogie cu pământul, umoarea e umedă și rece și are analogie cu apa.

⁴ *Di' aisthētōn symbolōn pros ta noēta anagometha.*

⁵ *Dia graphikēs theōrias kai dia eikonikēs anatypōseōs.*

⁶ *Hypomnēsis.*

⁷ *Agōgē.*

Iar pentru o narațiune mai clară voi spune: împărat e stăpânul nostru. Chiar dacă stăpânirea voastră⁸ strălucește peste toți și este superior în demnitate împreună cu stăpâna împărăteasă, mama ta⁹, și toți supușii urmează semnului făcut de voi, totuși sunteți oameni și primiți o definiție, dacă orice om e un viețuitor rațional, muritor, capabil de inteligență și știință — căci și Petru, și Pavel, și ceilalți oameni primesc aceeași definiție —, adică participați la cele comune oamenilor și aveți comuniune cu toți. Dumnezeu însă, fiind nevăzut și necuprins, de nescrutat și de necircumscriș, nepătimitor și nemuritor, Singurul Împărat al împărățiilor și Domn al domnilor [1 Tim 6, 15], nu are comuniune nici cu îngerii, nici cu oamenii, nici cu altă creație. Fiindcă El este Creator, iar toate celelalte sunt făpturile Lui, El este Proniator și toate sunt proniate de El. Așadar, Dumnezeu este în afara oricărei naturi create și în acest sens Numele Lui este Incomunicabil. De aici și dumnezeiescul Moise a predat pentru numele lui Dumnezeu caractere proprii cu care să fie scris și nu le-a scris nicidecum în alte cuvinte. Iar dacă participă la Dumnezeu și puterile îngerești și bărbații cinstitori și temători de Dumnezeu, participă prin harul Său, nu prin ființă. Și fie să te învrednicești de participarea la El prin fapte bune. El deci să înalțe împărăția voastră și să vă învrednicească să gândiți și socotiți cele ce duc la veșnica Lui împărăție [cf. 2 Ptr 1, 11] cu mila Lui și cu mijlocirile sfintei preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și ale tuturor sfinților Lui. Amin.

⁸ Constantin VI.

⁹ Irina.

Actul al optulea cu Dumnezeu¹

[23 octombrie 787]

În numele Domnului și Stăpânului Iisus, adevăratul nostru Dumnezeu, al imperialei maiestăți a preabinecîntitorilor de Dumnezeu și de Hristos iubitorilor noștri stăpâni Constantin și Irina, de Dumnezeu încoronata lui mamă, în anul a optulea ale consulatului lor cu zece zile înaintea calendarului lui noiembrie, indictionul a 11-lea²,

ca niște crainici pătrunzători și păzitori ai adevărului făcându-se împărății avocați ai orthodoxiei, mișcați fiind de dor dumnezeiesc, au socotit că nu e tolerabil să șadă în ședință împreună cu Sinodul. Drept pentru care printr-un ordin al lor au trimis patriarhului poruncă să-i aducă pe toți iubiții de Dumnezeu episcopi în de Dumnezeu păzitul Oraș Regină, Nouă Romă. Iar acesta, primind deci scrisoarea, a împlinit cu fapta porunca împăraților. Și după ce toate cele de mai sus au fost discutate și au primit un capăt fericit, luându-i cu sine pe toți iubiții de Dumnezeu episcopi, s-au pus pe drum și au plecat în acest de Dumnezeu păzit Oraș; și, ajungând în el, împărății i-au primit pe toți cu bunăvoință. Iar de Dumnezeu străjuita împărăteasă, strălucind de fericire și ținând un sfat bun, a ordonat hotărând o zi anume să prezideze Sinodul împreună cu episcopii; ceea ce s-a și făcut în palatul numit Magnaura.

Și fiind puse înaintea sfintele evanghelii ale lui Dumnezeu, prezidând ea împreună cu coîmpăratul fiului ei odată cu tot Sinodul, îndemnat fiind de ei patriarhul să spună Sinodului cele convenite, a împlinit porunca.

După care și ei, mișcați de Dumnezeu, s-au adresat Sinodului cu un cuvânt blând și plăcut. Astfel încât toți iubiții de Dumnezeu episcopi împreună cu patriarhul au făcut aclamațiile datorate.

Acestea fiind acționate așa, împărății au poruncit Sinodului:

¹ ACO² III.3, p. 967–969 și Mansi XIII, col. 413–417.

² 23 octombrie 787.

— Să se citească cu glas mare în auzul nostru și al întregului popor iubitor de Hristos care stă în jurul nostru hotărârea pronunțată de voi!

Și tot Sinodul consimțind la aceasta, luând preaiubitul de Dumnezeu diacon și cubucisios Cosma hotărârea a citit-o. Și după citire împărații au întrebat acestea:

— Să spună sfântul și ecumenicul Sinod dacă hotărârea citită a fost pronunțată cu consensul vostru al tuturor?

Iar ei au strigat:

— Toți credem așa! Toți gândim așa! Toți am semnat în deplin consens! Aceasta e credința apostolilor! Aceasta e credința părinților! Aceasta e credința ortodocșilor! Această credință a rezemat lumea!

Crezând într-Un Dumnezeu în Treime lăudat, sărutăm cinstitele icoane! Cei care nu țin așa să fie anatema! Cei care nu gândesc așa să fie alungați departe de Biserică!

Noi urmăm vechii legiuiri a Bisericii catholice! Noi pe cei care adaugă sau scot afară ceva din Biserica catholică îi anatemizăm! Noi inovația introdusă ulterior a acuzatorilor creștinilor o anatemizăm! Noi veneratele icoane le primim!

Pentru cei care iau cu referire la veneratele icoane cele zise de dumnezeiasca Scriptură împotriva idolilor, anatema!

Pentru cei care nu sărută sfintele icoane, anatema!

Pentru cei care numesc idoli sfintele icoane, anatema!

Pentru cei care spun că la icoane creștinii vin ca la niște zei, anatema!

Pentru cei care spun că altcineva afară de Hristos Dumnezeul nostru ne-a izbăvit de idoli, anatema!

Pentru cei care îndrăznesc să spună că Biserica catholică a primit cândva idoli, anatema!

Pentru toți ereticii, anatema!

Pentru sinedriul care a fremătat împotriva veneratelor icoane, anatema!

Pentru cel care primește rău-cinstitoarele de Dumnezeu scrieri ale ereziei lor, anatema!

Pentru Teodosie, episcopul mincinos numit așa al Efesului, anatema!

Pentru Sisinnios, supranumit Pastilla, anatema!

Pentru Vasile cel cu reaua poreclă Trikakkavas, anatema!

Treimea a surpat dogma acestor trei!

Pentru Anastasie, Constantin și Nichita care au fost succesiv întâi-stătători pe tronul [patriarhal al] Constantinopolului, ca pentru niște Arie, Nestorie și Dioscor, anatema!

Pentru Ioan al Nicomidiei și Constantin al Nacoleii, ereziarhii, anatema!

Au socotit drept nimic icoana Domnului și a sfinților Lui, i-a socotit și pe ei drept nimic Domnul!

Dacă nu mărturisește cineva pe Hristos Dumnezeu nostru circumscritibil potrivit umanității, să fie anatema!

Dacă nu primește cineva explicările pictate ale Evangheliilor, să fie anatema!

Dacă nu le sărută cineva ca fiind în numele Domnului și sfinților Lui, să fie anatema!

Dacă anulează cineva orice predanie bisericească, fie scrisă, fie nescrisă, să fie anatema!

Și după ce s-au strigat acestea, patriarhul aduce împăraților tomosul hotărârii citit și le cere cu tot Sinodul să-l pecetluiească și confirme prin bine-cinstitoarele de Dumnezeu lor semnături.

Și luându-l preabinecinstitoarea de Dumnezeu împărăteasă, strălucind de fericire, l-a semnat și l-a dat coîmpăratului, fiul ei, și l-a semnat și el. Iar după ce s-au săvârșit acestea, tomosul a fost dat înapoi patriarhului prin Stavrakios prealăudatul patriciu și logothet al poștelor³.

Și într-un glas toți episcopii i-au aclamat pe împărați așa:

— Pentru împărați, mulți ani!

Pentru Constantin și Irina, mama lui, mulți ani!

Pentru ortodocșii împărați, mulți ani!

Pentru noul Constantin și noua Elenă, veșnică pomenire!

Dumnezeu să păzească stăpânirea lor!

Viață pașnică dă-le, Doamne!

Să dăinuie, Doamne, împărăția lor!

Împărate ceresc, păzește-i pe împărații pământești!

Și după aceste ovații, împărații au poruncit să se citească citatele patristice din cele citite anterior în capitala de provincie Niceea și scrise în actul al patrulea, și anume: acela al lui Ioan Hrisostom din cuvântarea la Meletie al Antiohiei, cel al lui Asterie al Amasiei la martira Eufemia, cel al lui Ioan episcopul Tesalonicului din cuvintele scrise împotriva păgânilor, cel din epistola cuviosului Simeon Stâlpnicul către împăratul Iustin, cel din epistola fericitului Nil ascetul către eparhul Olimpiodor, și cel din canoanele sfântului Sinod Ecumenic al Șaselea, capitolul 82.

Și citite fiind acestea în auzul și al lor și al slăviților arhonți și al poporului iubitor de Hristos, fiind străpunși la inimă cu toții [*cf. FAp 2, 37*], s-au

³ *Tou dromou.*

lăsat convinși de adevăr supunându-i-se [cf. Ga 3,1; 5, 7]. Și iarăși iubiții de Dumnezeu episcopi au ovaționat împreună cu mulțimea poporului, căci mai sus-zisa sală a palatului era plină de bărbați; și era de față tot Orașul împreună cu regimentele militare. Și s-au ridicat din scaune și au slăvit pe Dumnezeu și I-au mulțumit cu bucurie Lui, Care binevoise așa.

Excurs: Listele episcopale

«Listele episcopale din Actele Sinodului VII Ecumenic sunt o prețioasă sursă istorică și cu privire la extensiunea și organizarea Imperiului Bizantin la sfârșitul secolului VIII, în continuă schimbare ca urmare a înfrângerilor sau succeselor militare ale imperiului în Asia Mică, în Balcani și în Mediterana. Ca tendință generală, dacă imperiul a reușit să revină treptat în teritorii pierdute de la granița de est cu califatul abbasid, dar și în Balcani și Grecia, în schimb în cursul secolului IX a început să piardă îngrijorător în Mediterana prin cucerirea de către arabi a Cretei în 828 (recuperată abia în 961) și a Siciliei începând din 831 (Palermo), continuând cu 878 (Siracuză), între 965 și 1072 Sicilia devenind, ca și Bari, emirat arab și până la intervenția normanzilor după anul 1000 amenințând direct Roma.

Despre acest tablou fluctuant ne oferă indicii diversele liste de episcopi pe provincii (*notitiae episcopatum*) realizate de bizantini.¹ Cele mai vechi patru astfel de liste (*taxis protokathedrias*)² ne oferă această imagine fluctuantă. Termenul de comparație e lista realizată în 532 de Hierocles, și de unde vedem că pe timpul lui Iustinian avea 64 de provincii și 912 orașe. Primele liste de episcopii înregistrează pierderile dramatice de teritorii și populație suferite în secolul VII și ne arată imperiul stabilizat în secolul VIII de bazileii isaurieni având 34 sau 37 de provincii și ajungând înainte de 830 la 47 de provincii. Organizarea bisericească pliată pe organizarea civilă fluctuează și ea în consecință și ne arată imaginea oficială despre Biserică a bizantinilor compusă din cei 5 patriarhi ai pentarhiei iustinieni, 38 sau 41 de mitropoliți (pe provincii), 34, 40 sau 46 de

¹ Colectate și editate exemplar de J. Darrouzès, 1981.

² Lista 1 Darrouzès (p. 204–213), atribuită sfântului Epifanie al Ciprului și inclusă ca anexă în finalul cărții a doua *Despre ceremoniile curții constantinopolitane* compilate în jurul anului 950 de Constantin VII Porfirogenetul; lista 2 (p. 216–225) din anii 805–812; lista 3 (p. 230–245), editată ca apendice la *Synecdemos*-ul lui Hierocles din anul 532; și lista 4 (p. 248–261) din anii 805–828 inclusă ca apendice în colecțiile canonice bizantine și editată ca atare (de Beverigius, 1672, dar și în *Syntagma* ateniană a lui Rhallēs și Potlēs, vol. V, 1855).

arhiepiscopi autocefali (episcopi fără sufragani care nu depindeau de mitropolitul provinciei lor, ci direct de patriarhul ecumenic³) și un total de 455, 523, 490 și 779 de episcopi.

Listele 1, 2 și 4 ne arată ca nucleu principal un număr de 34 de provincii/mitropolii în majoritate din Asia Mică până la granița cu califatul și din Peninsula Balcanică până la granița cu hanatul Bulgariei în această ordine: Capadocia I (Cezareea), Asia (Efes), Europa (Heracleea Traciei), Cipru (Constantia), Galatia I (Ancyra), Helespont (Cyzic), Lydia (Sardes), Bithynia I (Nicomidia), Bithynia II (Niceea), Bithynia III (Chalcedon), Pamfilia I (Side), Armenia I (Melitene), Capadocia II (Tyana), Paflagonia (Gangra), Onoriada (Claudiopolis), Pontul Polemiacus (Neocezareea), Galatia II (Pisinus), Lycia (Myra), Caria (Stavropolis), Frygia Pacatiana (Laodiceea), Frygia Salutaris (Synada), Lycaonia (Iconium), Pisidia (Antiohia), Pamfilia II (Perga sau Sileos), Capadocia III (Mokissos), Lazica (Fasis, în Caucaz), Tracia (Filipopolis); Rodopi (Traianopolis), Cicladele (Rodos), Hemimont I (Adrianopolis), Hemimont II (Marcianopolis), Frygia Pacatiana (Hierapolis). Aceștia li se adaugă insula Creta (Gortynia), Peloponezul/Achaia (Corint și Patras), Elada (Atena) și Macedonia/Iiliric (Tesalonic) în Grecia continentală recuperată de la slavi, iar în sudul Italiei: Sicilia (Siracuză) și Calabria (Rhegium). Despre toți acești șase mitropoliți din urmă lista a 4-a din anii 805–828 precizează că „au fost scoși din dieceza Romei, iar acum funcționează sub scaunul Constantinopolului, fiind atașați sinodului Constantinopolului din pricină că papa Romei celei Vechi e ținut sub neamurile [barbare]”⁴, cu alte cuvinte sub imperiul rival al francilor lui Carol cel Mare. Aceasta pare să fi fost explicația oficială pentru transferul jurisdicției bisericești asupra Iliricului de vest și sudul Italiei de la patriarhia Romei celei Vechi la cea a Romei Noi, transfer operat în anii 730–760 de bazele iconomahi isaurieni. Aceeași listă semnalează un transfer similar de jurisdicție operat de aceiași împărați cu referire la provincia orientală a Isauriei cu capitala la Seleucia, al cărei mitropolit „a fost la fel scos de sub dieceza Orientului [în frunte cu patriarhul Antiohiei] și funcționează și el împreună cu cei 24 de episcopi aflați sub el sub scaunul Constantinopolului”⁵.

Listele episcopale de prezențe și de semnături din Actele Sinodului din 787 reflectă și ele în mare dispoziția înscrisă în listele episcopale indicând participarea a 35–38 de mitropoliți din 35 de provincii cu sufraganii lor și 49 de arhiepiscopi autocefali dependenți direct de patriarhul ecumenic. Există și câteva modificări: la frontiera de est lipsesc mitropoliții Armeniei I și II din Melitene și Sebastia, ocupate de arabi, iar mitropolitul din Lazica e refugiat la Trapezunt, în urma apariției în Caucaz a regatului independent al Abha-

³ Cf. Chrysos, 1969.

⁴ Darrouzès, 1981, p. 249 și 260–261.

⁵ *Ibid.*, p. 261.

ziei/Abasgia cu capitala la Cotais (fuzionat în 1020 cu Georgia), în zonă patriarhia ecumenică mai având doar pe arhiepiscopul de la Sebastopolis, alături de alți doi în Crimeea. Apare în schimb mitropolitul Ciprului — foarte activ în dezbateri — cu sufraganii săi, arătând reîntrarea insulei în componența imperiului. Cei doi mitropoliți din Dyrrachion și Nikopolis arată instalarea stăpânirii bizantine pe coastele Epirului, iar trei arhiepiscopi autocefali, prezența bizantină pe coastele Dalmației. Tot printr-un șir de zece plus șapte arhiepiscopi autocefali e reprezentată stăpânirea constantinopolitană în Sicilia și Calabria, ba chiar și Sardinia, de unde a venit la sinod o importantă delegație cu personaje active în discuții.

În ordine alfabetică, pe provincii, lista scaunelor episcopale reprezentate la Niceea în toamna lui 787 este următoarea⁶:

Abasgia/Abhazia: Sebastopolis.

Armenia II. Koloneia, Herakleia/Pidachthoe.

Asia: Aigai, Algiza, Anea, Antandros, Arkadiupolis, Assos, Attramytion, Avgaza, Baretta, Briulla, Elaia, Ephesos, Erythrai, Gargara, Hypaipa, Kaloe, Kyme, Lebedos, Magnesia Anelios, Magnesia Maiandros, Mastaura, Mytilene, Myrina, Nysa, Phokaia, Pitane, Priene, Sion, Smyrna, Temenos, Tralles.

Bithynia I: Adrianoi, Apameia, Apollonios, Ariste, Basilinupolis, Chalkedon, Daskylion, Helenupolis, Kaisareia, Kios, Lophos, Nikomedia, Prainetos, Prusa.

Bithynia II: Gordoserba, Linoe, Mela, Nikaia.

Calabria: Crotone, Hagia Kyriake (Locri), Nicotera, Rhegium, Tauriana, Tropea, Vibona.

Capadocia I: Basilika Therma, Kaisareia, Kamuliana, Kiskissos, Nyssa.

Capadocia II: Sasima, Thyana.

Capadocia III: Doara, Mokissos, Parnassos.

Caria: Alabanda, Stavrupolis (Aphrodisias), Bargylia, Halikarnassos, Herakleia, Iassos, Keramos, Kybra, Miletos, Mylasa, Myndos, Neapolis, Stadeia, Stratonikeia, Tabai.

Creta: Arkadeia, Chersonesos, Eleutherne, Gortyna, Kantania, Kisamos, Knossos, Kydoneia, Lampe, Phoinix, Subrita.

Cyprus: Amathus, Chytroi, Kition, Konstanteia, Soloi, Trimithus.

Dalmatia: Apsara, Arba, Salona.

Epirus Nova: Dyrrachion.

Epirus Vetus: Nikopolis.

Europa/Tracia: Arkadiupolis, Bizye, Brysis, Chalkis, Chariupolis, Daonion, Derkos, Drizipara, Herakleia, Kallupolis, Koila, Lithoprosopon, Lizikos, Metra, Nikaia, Panion, Rhaidestos, Theodorupolis, Tzurulon.

Galatia I: Anastasiupolis, Ankyra, Aspona, Berinupolis, Iuliupolis, Kinna, Mnizos.

⁶ După Price, 2018, p. 713–714.

Galatia II: Amorion, Germia, Klaneos, Pisinus, Troknada.

Haemimontus: Adrinupolis, Bulgarophygos, Debeltos, Gariella, Mesembria, Pamphylon, Perberis, Plutinopolis, Skopelas, Sozopolis.

Helenopontus: Amaseia, Amisos, Euchaita, Sinope, Zalichos, Zela.

Hellas și Achaia: Aigina, Kephallenia, Kerkyra, Lemnos, Monembasia, Oreos, Porthmos, Troizen, Zakyntos.

Hellespontus: Abydos, Adraneia, Adrianutherai, Dardanos, Germe, Ilion, Kyzikos, Lampsakos, Melitupolis, Oke, Palaia, Parion, Poimanenon, Proikonesos, Troas.

Honorias: Adrianupolis, Herakleia, Klaudiupolis, Karateia, Prusias, Tios.

Isauria: Dalisandos, Germanikopolis, Kardabunda, Kelenderis, Kotrada, Lamos, Musbada, Philadelphia, Prakana, Selekeia, Sibylla, Syke.

Insulele Cyclade: Andros, Chios, Leros, Melos, Karpathos, Methymne, Rodos, Samos, Tenos.

Lazica: Phasis (Trapezus).

Lycaonia: Amblada, Skonion, Perta.

Lycia: Araxa, Arykanda, Kandyba, Kaunos, Komba, Korydala, Limyra, Myra, Nisa, Oinoanda, Patara, Phaselis, Pinnara, Sidyma, Tlos, Zenonupolis.

Lydia: Attaleia, Daldis, Gabala, Gordos, Hermokapeleia, Hierokaisareia, Hyrkanis, Keraseis, Maionia, Perikomma, Philadelphia, Saitai, Sala, Sardis, Silandos, Stratonikeia, Trakala, Tralles, Tripolis.

Pamphylia I: Aspendos, Etenna, Side.

Pamphylia II: Adriane, Andida, Erymna, Eudokias, Kodrula, Kremna, Lagina, Magyda, Perge, Pholga, Syllaion.

Paphlagonia: Amastris, Dadybra, Gangra, Iuliopolis, Pompeiupolis, Sora.

Phrygia Pacatiana I: Akmoneia, Alea, Appia, Atanassos, Chairitopa, Chonai, Eumeneia, Laodikeia, Lunda, Peltai, Sebasteia, Sibleia, Timenutherai, Traianupolis, Trapezupolis, Valentia.

Phrygia Pacatiana II: Ankyra, Azanoi, Dionysupolis, Herapolis, Kadoi, Mopsyne, Synaos, Tiberiupolis.

Phrygia Salutaris: Augustopolis, Eukarpeia, Dokimeneion, Hierapolis, Ipsos, Kinnaborion, Kotiaieion, Medeion, Meiros, Nakoleia, Otros, Phyteia, Polybotos, Prymnessos, Sektorion, Synada.

Pisidia: Adada, Antiocheia, Apameia, Baris, Konana, Pappa, Philomelion, Sagalassos, Seleukeia, Timbrias, Tityassos.

Pontus Polemoniacus: Kerasus, Komana, Noekaisareia, Polemonion, Rhyzaion.

Rhodope: Kypsela, Traianupolis.

Sicilia: Carinae, Catana, Leontinum, Lilybaeum, Lipara, Messana, Panormus, Syrakusa, Tauromenium, Trecalae.

Thracia: Nikopolis.

Zekchia/Crimea: Gotthia, Sugdaea.

II. Receptări dificile în Occident — Aachen și Roma

Papa Adrian în apărarea Sinodului de la Niceea

În octombrie 787, la încheierea Sinodului de la Niceea, patriarhul Tarasios și împărăteasa Irina păreau că reușiseră cu succes imposibilul: pe plan extern scosese din izolare Biserica Constantinopolului restabilind comuniunea cu Roma fără a satisface însă condițiile canonice puse de papa Adrian I, iar în plan intern condamnaseră iconomahia imperială bizantină fără să-i condamne însă pe iconomahi. Întreg episcopatul bizantin, oficial iconomah, fusese absolvit și reintegrat prin aplicarea „economiei” canonice, împărații care o promovaseră n-au fost nici măcar numiți, sugerându-se doar că fuseseră victimele conspirației unui evreu și unui calif din Orient, întreaga vină fiind atribuită unor personaje episcopale deja defuncte: celor doi ereziarhi care se opuseseră patriarhului Germanos I, celor trei patriarhi care-i succedaseră și celor trei mitropoliți care conduseseră pseudo-sinodul imperial din 754, cei trei mărturisitori anatemiați atunci fiind reabilitați doar prin aclamații. Prudența și moderația evidente în tratarea persoanelor și gestionarea trecutului au fost aplicate și în plan teologic. Tarasios a ținut dezbaterile despre orthodoxia icoanelor exclusiv pe terenul tradiției, prezentând atât controversa, cât și hotărârea adoptată drept o luptă pentru adevărata Tradiție a Bisericii una, sfântă, catholică și apostolică. Cu toate acestea, sau poate tocmai pentru toate acestea, Sinodul de la Niceea din 787 va avea parte de o recepție amânată, dificilă și tensionată atât în Bizanț, cât și în lumea creștină din Orient și Occident. Va fi recunoscut oficial drept „al Șaptelea Ecumenic” abia în 880, după încă aproape un secol de agitații și controverse. Tensiuni și dispute care au reușit să pună însă bazele durabile ale schismei vechii creștinătăți constantiniene; aceasta se va fractura mai întâi în două imperii creștine rivale și o singură Biserică, pentru ca, treptat, cele două imperii să devină în apus și în răsărit două Biserici rivale și, în cele din urmă, două creștinătăți înstrăinate și concurente.

Triumf al Irinei și al lui Tarasios în Bizanț, Sinodul Ecumenic de la Niceea a provocat iritare și dezamăgire în Occidentul creștin, unde Roma papei

Adrian I asista la ascensiunea politică și militară a regatului franc. Regele Carol¹ era o prezență constantă în același timp dorită, dar și temută, în Italia de nord eliberată de sub longobarzi doar pentru a fi integrată în Franca. Roma papală devenise de facto un protectorat franc, iar Carol se comporta ca atare. Fiind la Roma în primăvara anului 787, regele franc a aflat de la o ambasadă bizantină de sinodul pregătit și convocat de Irina și de Adrian la Constantinopol fără să fi fost informat și invitat și el. Iritat, a rupt logodna fiicei sale Rotrud cu Constantin VI, căsătorit apoi în 788 de Irina cu o principesă bizantină de origine armeană. În replică, Irina s-a aliat cu ducii longobarzi din sudul Italiei. Dezamăgit de ignorarea somațiilor de restituire a patrimoniilor papale din sudul Italiei și a jurisdicției asupra aceleiași zone și a Iliricului, papa Adrian a refuzat să răspundă trimerii Actelor Sinodului de la Niceea cu scrisoarea de confirmare, care ar fi reprezentat actul oficial atât de receptare pe fond a orthodoxiei Sinodului de la Niceea, cât și ratificarea lui oficială ca Sinod Ecumenic. Din considerente strategice și eclezio-logice, Adrian a ales o a treia cale², neobișnuită, între refuz și aprobare: o receptare de fond tacită exprimată prin restabilirea comuniunii bisericești dintre Roma și Constantinopol pe baza orthodoxiei restaurate, dar o ratificare amânată și condiționată. Atât la Constantinopol, cât și în Franca, tăcerea papei a fost observată și interpretată în sensul că evenimentul de la Niceea ar fi de fapt un sinod neortodox și local. Calea contestărilor era deschisă și controversalele puteau reîncepe. Ceea ce s-a și întâmplat mai întâi în Occident, ulterior și în Bizanț; sau, mai exact, mai întâi în a treia Romă apărută în nordul Europei la Aachen, iar după mai puțin de trei decenii și în a doua Romă ctitorită pe Bosfor de Constantin cel Mare cu patru secole și jumătate înainte.

Pe moment, Adrian I i-a semnalat lui Carol manevrele bizantine din sudul Italiei, care s-au încheiat în 788 cu înfrângerea corpului bizantin de armată debarcat în Calabria și restabilirea suveranității francilor în Italia. După victoria militară, Carol a trecut la ofensivă teologică și ideologică pentru a-l convinge pe papă că regele francilor este adevăratul apărător al Bisericii și promotor al ortodoxiei creștine, pe care o vedea concentrată în mărturisirea credinței în Sfânta Treime cuprinsă în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan, cu care era familiarizat de teologii săi, și pe urmele cărora vedea instrumentul cel mai eficient în combaterea tuturor erezilor.

De secole, principala problemă cu care se confrunta Biserica orthodoxă niceeană în Occident fusese „arianismul” elitelor războinice germanice aflate în fruntea regatelor ostrogot, vizigot și vandal, formate în Italia, în sudul Franței, în Spania și în nordul Africii în urma prăbușirii în 476 a Imperiului Roman de Apus. De la episcopul got (W)Ulfila (cca 300–383), hirotonit de

¹ Cf. Fried, 2013; Barbero, 2004, și Noble, 1984.

² Cf. Peri, 1988b și 2002.

Eusebiu al Nicomidiei în 336 și participant la sinodul arian homoian de la Constantinopol din 360 (și cel din 383)³, germanii încreștinați au moștenit o viziune subordinaționistă despre Dumnezeu Treime, potrivit căreia Fiul și Duhul Sfânt sunt entități divine doar asemănătoare cu Tatăl, necesare în vederea creării și mântuirii lumii, generate succesiv de Acesta prin naștere și purcedere, dar ulterioare și inferioare ontologic Tatălui. În termenii mărturisirii de credință a episcopului (W)Ulfila în ajunul morții sale la sinodul constantinopolitan din 383, încredințată prin testament poporului său:

Eu, Ulfila, episcop și mărturisitor, întotdeauna am crezut așa, și în această credință, singura adevărată, îmi fac trecerea la Domnul meu:

Cred că este Un Dumnezeu, Tatăl, singurul nenăscut și nevăzut; și în Fiul Său, Unul-Născut, Domnul și Dumnezeul nostru, Ziditorul și Făcătorul întregii creaturi, neavând asemănător Lui; și de aceea Unul e Dumnezeu a toate, Tatăl, Care e și Dumnēzeul Dumnezeului nostru; și într-Un Duh Sfânt, putere luminătoare și sfințitoare, cum spune Hristos după înviere apostolilor Săi: „Iată Eu trimit în voi făgăduința Tatălui Meu, dar voi să ședeți în cetatea Ierusalimului până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus” [Lc 24, 49] și: „Veți primi putere venind în voi Duhul Sfânt” [Fap 1, 8], nici Dumnezeu, nici Dumnezeul nostru, ci servitor al lui Hristos [...], supus și ascultător în toate Fiului, iar Fiul supus și ascultător în toate lui Dumnezeu Tatăl Său [...], a rânduit prin Hristosul Său în Duhul Sfânt.⁴

Combaterea acestui subordinaționism germanic în Occidentul latin s-a făcut, pe urmele fericitului Augustin († 431), prin accentuarea în sens niceean a unității și identității totale a ființei divine în toate cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi diferențiate între Ele doar prin relațiile lor constitutive.

Cel mai răspândit Crez în Occident era vechiul *Simbol* de credință baptismal roman⁵, alcătuit din multiple variante⁶ ale acestei formule:

Cred într-Un Dumnezeu Tată Atotputernic; și în Iisus Hristos, Fiul Său Unic, Domnul nostru, Care S-a născut din Duhul Sfânt și Maria Fecioara, a fost răstignit pe timpul lui Pontius Pilat, a fost îngropat, a treia zi S-a sculat, a urcat la ceruri, șade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să judece viii și morții; și în Duhul Sfânt, sfânta Biserică, lăsarea păcatelor și scularea cărnii.

³ Cf. Schäferdiek, 2014, și Brennecke, 2014, în Berndt și Steinacher (ed.), 2014.

⁴ „Scrisoarea lui Auxențiu din Durostorum” 63; ed. R. Gryson: *Scolies ariennes sur le Concile d'Aquilée*, Sources chrétiennes 267, Paris, 1980, p. 250.

⁵ Pentru istoricul simbolurilor de credință, cf. monografia clasică a lui Kelly, 1950. Un rezumat actualizat în *Canonul Ortodoxiei. I. Canonul apostolic al primelor secole*, Sibiu, 2008, p. 205–232.

⁶ Kinzig, 2017, II, p. 221–336.

Occidentul receptase mai repede decât Răsăritul „Decretul [ekthesis] despre credință” adoptat în 325 de sinodalii convocați de împăratul Constantin pentru respingerea subordinaționismului arian, „decret” care avea acest text⁷:

Credem într-Un Dumnezeu, Tată, Atoatețiitor⁸, Făcător⁹ al tuturor, văzute și nevăzute; [credem] și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut din Tatăl, Unic [în felul Său]¹⁰, adică din ființa Tatălui¹¹, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut¹², de-o-ființă¹³ cu Tatăl, prin Care au venit la existență¹⁴ toate, cele din cer și cele din pământ, iar din pricina noastră, a oamenilor, și din pricina mântuirii noastre, coborât, făcut trup și făcut om, pătimind, sculat a treia zi, urcat la ceruri și venind să judece viii și morții¹⁵; [credem] și în Sfântul Duh.

Iar pe cei care spun „era cândva când nu era” și „înainte să fi fost născut nu era” și „a venit la existență din cele ce nu sunt” sau care zic că Fiul lui Dumnezeu e din altă substanță/ipostasă sau ființă¹⁶ [sau creat] sau supus schimbării sau transformării în altceva, pe aceștia Biserica catholică și apostolică îi anatemizează.

Test obligatoriu al ortodoxiei trinitare, Decretul/Simbolul¹⁷ niceean era un Simbol al episcopilor, al căror consens dogmatic era construit în jurul recunoașterii caracterului ontologic al divinității lui Hristos, Fiul natural al Tatălui. În loc să realizeze acest consens însă, Decretul/Simbolul niceean a divizat și mai mult episcopatul răsăritean, înțelegerea sensului său generând timp de șapte decenii aprinse dezbateri în contradictoriu nu numai între susținătorii și adversarii lui, dar și între niceenii înșiși. Aceștia s-au divizat în două tabere: cea a „vechilor niceeni”, a căror formulă trinitară era o *ipostasă* — *trei persoane*, susținuți de occidentali, adepții formulei trinitare o *substanță* — *trei persoane*, pe de o parte, iar, de cealaltă parte, cea a „noilor niceeni” (Capadocienii), promotorii formulei o *ființă* — *trei ipostase*. Un rol esențial în controverse l-a jucat înțelegerea și traducerea limbajului ontologic echivoc al

⁷ Kinzig, 2017, I, p. 290, § 135c și p. 294–335: 43 de traduceri latine.

⁸ *Pantokratora; omnipotentem.*

⁹ *Poiētēn; factorem.*

¹⁰ *Monogenē* (cf. *In* 1, 14, 18; 3, 16, 18); *unigenitum.*

¹¹ *Toutestin ek tēs ousias tou Patros; hoc est de substantia Patris.*

¹² *Gennēthenta, ouk poiethēnta.*

¹³ *Homoousion; unius substantiae, eiusdem substantiae, consubstantialem.*

¹⁴ *Egeneto* (cf. *In* 1, 3; 1 Co 8, 6); *facta sunt.*

¹⁵ Cf. 2 Tim 4, 1; 1 Ptr 4, 5.

¹⁶ *Ex heteras hypostaseōs ē ousias; vel ex altera substantia/subsistentia aut essentia.*

¹⁷ În Sinodul III Ecumenic de la Efes (431) „decretul” de la Niceea e citat ca „Hotărârea [horos] despre credință de la Niceea”, ca în hotărârea dogmatică a Sinodului IV Ecumenic de la Chalcedon (451) să fie citat ca „Simbolul [to symbolon] celor 318 Părinți de la Niceea”.

Simbolului niceean prin faptul că anatema sa finală *ousia* sau *hypostasis* părea să echivaleze acești termeni. În tradiția latină situația s-a complicat și mai mult: redarea filozofică consacrată a termenului grec *ousia*, „ființă”, fiind aici *substantia*, și neexistând un termen exact pentru *hypostasis* (al cărui decalc latin exact era *sub-stantia*) decât mai târziu prin *subsistentia*, când s-a recurs și pentru *ousia* la echivalarea lui prin *essentia*.¹⁸

În tomosul său dogmatic pierdut, Sinodul de la Constantinopol din 381 a realizat consensul orthodox al episcopatului răsăritean pe baza formulei trinitare „neoniceene” (a Capadocienilor): *o ființă — trei ipostase (sau persoane)* devenită dogmă la Sinodul V Ecumenic din 553 (anat. 1). Pentru depășirea subordinaționismului pnevmatologic, Sinodul constantinopolitan a adoptat un *Simbol de credință* de tip niceean completat cu un articol extins despre Duhul Sfânt. Acest articol dorea să demonstreze biblic că Duhul Sfânt nu este o creatură, ci are natură divină, evitând limbajul filozofic, în speță termenii ontologici controversați. Sinodalii n-au modificat însă direct textul Simbolului niceean, ci au folosit un alt tip de Simbol baptismal, cu uz liturgic, deja „niceeanizat” prin inserarea în articolul despre Fiul a precizărilor de la Niceea, în care au inserat articolul nou despre Duhul Sfânt. Rezultatul a fost un Simbol „niceean” și „dezniceeanizat”, în primul rând, prin omiterea din articolul despre Fiul născut din Tatăl a explicației „adică din ființa Tatălui” și, în al doilea rând, prin eliminarea anatemei finale cu echivocul „din altă substanță/ipostasă sau ființă”. S-a ajuns astfel la următorul text¹⁹:

Credem într-Un Dumnezeu, Tată, Atoatețitor²⁰, Făcător²¹ al cerului și al pământului, al tuturor, văzute și nevăzute; [credem] și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unicul [în felul Său]²², Născutul din Tatăl înaintea tuturor veacurilor, *Lumină din Lumină*, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, de-o-ființă²³ cu Tatăl, prin Care au venit la existență²⁴ toate; iar din pricina noastră, a oamenilor, și din pricina mântuirii noastre, coborât *din ceruri*, făcut trup din Duhul Sfânt și Maria Fecioara și făcut om, răstignit pentru noi pe timpul lui Pontius Pilat, *pățimind*, îngropat, sculat a treia zi *potrivit Scripturilor*, urcat la ceruri, șezând de-a dreapta Tatălui și venind iarăși cu slavă să judece viii și morții²⁵, împărăția Lui neavând sfârșit; [credem] și în Duhul, Sfântul,

¹⁸ Stead, 1977.

¹⁹ Kinzig, 2017, I, p. 511–513, § 184e și p. 519–550: 30 de traduceri latine.

²⁰ *Pantokratora; omnipotentem.*

²¹ *Poiētēn; conditorem, factorem.*

²² *Monogenē* (cf. *In* 1, 14, 18; 3, 16, 18); *unigenitum.*

²³ *Homousion; eiusdem substantiae, consubstantialem.*

²⁴ *Egeneto* (cf. *In* 1, 3; 1 Co 8, 6); *facta sunt.*

²⁵ Cf. 2 Tim 4, 1; 1 Ptr 4, 5.

Domnul și Făcătorul de viață, Purcesul din Tatăl²⁶, împreună-închinatul și împreună-slăvitul cu Tatăl și cu Fiul, grăitorul prin profeți. [Credem] într-o Biserică, una, sfântă, catholică și apostolică. Mărturisim un botez pentru lăsarea păcatelor²⁷. Așteptăm o sculare a morților și o viață a veacului viitor.²⁸

Este esențial să nu fie pierdut însă din vedere faptul că Sinodul constantinopolitan din 381 n-a fost un sinod ecumenic în sensul celui de la Niceea, ci un sinod regional oriental convocat pentru reconcilierea pe credința niceeană a episcopatului oriental. În 381 și 382, papa Damasus și Ambrozie țineau la Roma și Aquileia propriile lor sinoade cu episcopi latini. Cele două jumătăți ale creștinătății erau divizate pe motivul schismei din Biserica Antiohiei dintre „vechii niceeni” (din jurul episcopului Paulin) susținuți de Roma și „noii niceeni” (din jurul episcopului Meletie), o schismă pe motive în același timp bisericești, dar și de limbaj trinitar. Sinodul constantinopolitan din 381, care i-a reunit pe meletienii majoritari, n-a fost receptat în Occident nu doar pe considerente teologice, ci și canonice. Roma a refuzat să accepte canonul 3 al Sinodului din 381, care ridică scaunul Constantinopolului, Nouă Romă, pe poziția a doua îndată după Vechea Romă, revizuind astfel ierarhia primelor saune ale creștinătății stabilită în 325 prin canonul 6 al Sinodului de la Niceea. Așa se face că Simbolul constantinopolitan din 381 a rămas fără ecou și el. Prima lui menționare și citarea textului său a venit abia după șaptezeci de ani, în 451, la Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon. Acesta l-a invocat ca autoritate în sesiunea a III-a și l-a citat in extenso după textul Simbolului niceean în chiar textul celebrei „hotărâri” (*horos*) hristologice adoptate cu prilejul său. Simbolul niceo-constantinopolitan a început să fie cunoscut în Occident abia cu traducerea latină a Actelor de la Chalcedon, fiind receptat de Biserica Romei în jurul anului 500.

În acest context și în condițiile ignorării limbii grecești sau a unor traduceri latine din scrierile trinitare ale Părinților greci, este explicabil de ce în confruntarea sa cu arianismul fericitul Augustin — care a avut un dialog cu episcopul arian Maximin în 428, cu câțiva ani înainte de moarte — și-a dezvoltat pnevmatologia exclusiv pe coordonatele a ceea ce specialiștii numesc

²⁶ *To ek tou Patros ekporeuomenon* (cf. In 15, 26); *ex Patre procedentem, qui ex Patre procedit*.

²⁷ *Aphesin hamartiōn*; cf. *FAp* 2, 38.

²⁸ Textul Simbolului constantinopolitan ni s-a păstrat în Actele Sinodului IV Ecumenic de la Chalcedon din 451 în două variante: una, în sesiunea III (ACO II.1, p. 276), completă, cu titlul „Sfânta credință [*hagia pistis*] pe care au întocmit-o cei 150 de părinți conglăsuind cu sfântul și marele Sinod de la Niceea”, și alta, în sesiunea V (ACO II.1, p. 324), citată în textul faimoasei „hotărâri” (*horos*) hristologice îndată după „Simbolul celor 318 Părinți de la Niceea” cu titlul „Și același [Simbol] al celor 150 de sfinți părinți adunați în Constantinopol”, variantă din care cuvintele cu caractere cursive lipsesc.

„neoniceanismul latin”. Cu alte cuvinte, accentuând unitatea și identitatea ființei divine în toate cele Trei Persoane ale sfintei Treimi, diferențiate între ele doar prin relațiile de cauzare: nenaștere pentru Tatăl, naștere din Tatăl pentru Fiul, dublă purcedere din Tatăl și Fiul împreună pentru Duhul Sfânt. Duhul Sfânt este legătura de iubire între Tatăl și Fiul, o iubire care este identică cu esența comună a lui Dumnezeu, cum sunt de altfel și sfințenia și spiritualitatea, care sunt atribute comune tuturor celor Trei Persoane. Fapt semnificativ deci, prin Duhul Sfânt Dumnezeu se întoarce din nou la esența comună. Caracterul problematic al acestei viziuni, fără a putea intra în detalii aici, este evident. El a fost deja semnalat de teologii ortodocși din secolul XX²⁹, care au relevat contrastul dintre triadologia și pnevmatologia augustiniană, canonizată în Occidentul latin, și cea capadociană, canonizată în Răsăritul grec. În timp ce Capadocienii au despre Treime o abordare biblică, personalistă, energetistă și apofatică, Augustin are o abordare filozofică, esențialistă și raționalistă. Dubla purcedere a Duhului Sfânt din Tatăl și din Fiul, din Amândoi (*de utroque*), este chiar indiciul acestei abordări generale, aplicată de Augustin și de teologia latină nu numai triadologiei, ci și tuturor celorlalte capitole ale teologiei. O abordare de tip filozofic, dialectic³⁰, care pleacă de la esența comună, simplă și inteligibilă, ideatică cu atributele ei, iar din atribute deduce prin relații de opoziție dialectică persoanele identificate cu un proces de autoconstituire a esenței divine după un model plotinian evident: esența necauzată/nemanifestată — esența cauzată/manifestată — esența dublu cauzată/manifestată ca esență simplă. Subordonând teologia dialecticii filozofice, Augustin s-a întors astfel la elenizarea creștinismului, respinsă în Răsărit, și la Dumnezeul abstract și dialectic al filozofilor (Plotin). Esențialismul dialectic augustinian, raționalizat de Anselm în secolul XII și devenit nota caracteristică a teologiei scolastice a Occidentului latin, a devenit în secolul IX prin Carol cel Mare baza unei „a doua Europe” creștine (Farrell, 1997), care s-a delimitat polemic de „prima Europă” creștină greacă și patristică, atunci punându-se de fapt bazele schismei dintre cele două creștinătăți. Același esențialism dialectic augustinian a fracturat însă și creștinismul latin, mai întâi prin controversa predestinaționistă, și tot augustinismul radicalizat a

²⁹ Lossky; Stăniloae; și, sintetic, Farrell, 1997. Pentru replicile romano-catolice și dezbaterea mai amplă, și studiile lui de Halleux, 1975 și 1986.

³⁰ Abordarea biblică, nedialectică, a Părinților greci Capadocieni este: de la persoanele cunoscute prin energiile proprii și comune spre ființa apofatică, și aici persoanele, energii și ființă, nu sunt reductibile la nici o dialectică, real distincte și identice tocmai în distincția lor. Originea Treimii nu este ființa comună, ci Persoana Tatălui, Care simultan naște pe Fiul și purcede pe Duhul Sfânt. Cele Trei Persoane sunt Una fără să treacă printr-un Doi intermediar. Dogma trinitară, fiind expresia revelației personale a Dumnezeului viu al monoteismului biblic, este în același timp și respingerea cu limbaj filozofic elenistic a elenizării creștinismului prin supunerea lui logicii dialectice filozofice.

stat în mileniul al doilea la baza mișcării spiritualiste care a generat inițial Reforma protestantă, iar prin secularizare modernitatea.³¹

Un rezumat al teologiei trinitare neoniceene latine se cuprinde în „simbolul” de credință antiarian bipartit, trinitar-hristologic, zis „atanasian”, în realitate o „compilație a tradiției augustiniene”³², compus însă de un autor necunoscut în sudul Franței în intervalul 430–500. Prima lui parte, trinitară, începe printr-o afirmare repetitivă a identității ființiale perfecte între Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, absolut egali, fiecare Dumnezeu, Domn, sfânt, dar în același timp un singur Dumnezeu și Domn. După care precizează: „Tatăl nu e de la nimeni, nici făcut, nici creat, nici născut; Fiul e numai de la Tatăl, nici făcut, nici creat, ci născut; Duhul Sfânt e de la Tatăl și Fiul, nu făcut, nu creat, nici născut, ci purcezend”³³ și cere ca „oricine vrea să fie mântuit, așa să gândească despre Treime”³⁴:

¹ Oricine [*Quicumque*] vrea să fie mântuit trebuie înainte de toate să țină credința catholică, ² pe care numai cine o va păstra întreagă și neatinsă va intra fără îndoială în vecie.

³ Credința catholică însă e aceasta, ca să venerăm Un Dumnezeu în Treime și o Treime în Unime, ⁴ nici contopind persoanele, nici separând ființa: ⁵ fiindcă alta e persoana Tatălui, alta persoana Fiului, alta persoana Duhului Sfânt, ⁶ dar una e dumnezeirea, egală slava și coeternă măreția Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt.

⁷ Așa cum este Tatăl, așa este și Fiul, așa și Duhul Sfânt: ⁸ necreat Tatăl, necreat Fiul, necreat Duhul Sfânt; ⁹ nemăsurat Tatăl, nemăsurat Fiul, nemăsurat Duhul Sfânt; ¹⁰ veșnic Tatăl, veșnic Fiul, veșnic Duhul Sfânt; ¹¹ și totuși nu trei veșnici, ci unul veșnic; ¹² așa cum nu sunt trei necreați, nici trei nemăsurați, ci unul necreat și unul nemăsurat. ¹³ În chip asemănător, atotputernic Tatăl, atotputernic Fiul, atotputernic Duhul Sfânt, ¹⁴ și totuși nu trei atotputernici, ci unul atotputernic. ¹⁵ Tot așa Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul, Dumnezeu Duhul Sfânt, ¹⁶ și totuși nu trei dumnezei, ci Un Dumnezeu. ¹⁷ Tot așa Domn Tatăl, Domn Fiul, Domn Duhul Sfânt, ¹⁸ și totuși nu trei domni, ci Un Domn, ¹⁹ fiindcă așa cum suntem constrânși de adevărul creștin să mărturisim separat fiecare persoană Domn și Dumnezeu, ²⁰ tot așa suntem opriți de religia catholică să spunem trei dumnezei sau domni.

³¹ Cf. mai jos, t. 2, p. 1045 sq.

³² Drecoll, 2007. Cf. Kelly, 1964.

³³ Dublei purcederi a Duhului Sfânt de la Tatăl și Fiul i se atribuia rolul de a diferenția purcederea Acestuia de nașterea Fiului numai de la Tatăl, evitând ca Duhul purces numai de la Tatăl să apară ca frate al Fiului sau al doilea Fiul al Tatălui.

³⁴ Pl. 88, 585–586. Ed. critică C.H. Turner, *Journal of Theological Studies* 11 (1909–1910), p. 401–411; Kelly, 1964, p. 7–20, și, recent, Kinzig, 2017, vol. III, p. 1–2 § 434.

²¹ Tatăl nu e de la nimeni [*a nullo*] făcut, nici creat, nici născut; ²² Fiul e de la Tatăl singur [*a Patre solo*], nu făcut, nici creat, ci născut; ²³ Duhul Sfânt e de la Tatăl și Fiul [*a Patre et Filio*], nu făcut, nu creat, nu născut, ci purcezând. ²⁴ Așadar, Unul e Tatăl, nu sunt trei tați; unul e Fiul, nu sunt trei fii; unul e Duhul Sfânt, nu sunt trei duhuri sfinte. ²⁵ Și în această Treime nu e nimic anterior sau posterior, nimic mai mare sau mai mic, ²⁶ ci toate cele trei persoane sunt coetern și coegale. ²⁷ Astfel încât prin toate, cum s-a zis mai sus, să fie venerată o Unime în Treime și o Treime în Unime. ²⁸ Cine vrea să fie înaintat așa să gândească despre Treime.

²⁹ Dar pentru mântuirea veșnică e necesar să creadă cu credincioșie și o Întrupare a Domnului nostru Iisus Hristos. ³⁰ Așadar, credința dreaptă e ca să credem și să mărturisim că Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, e și Dumnezeu, și om: ³¹ Dumnezeu e născut din ființa Tatălui înainte de veci, iar om e născut în veac din ființa mamei; ³² Dumnezeu desăvârșit, om desăvârșit, din suflet rațional și trup omenesc; ³³ egal cu Tatăl potrivit divinității, mai mic decât Tatăl potrivit umanității; ³⁴ Care chiar dacă e Dumnezeu și om, totuși Hristos este Unul, nu doi: ³⁵ Unul însă nu prin schimbarea dumnezeirii în trup, ci prin asumarea trupului în Dumnezeu; ³⁶ unul nu prin contopirea ființei, ci prin unitatea persoanei. ³⁷ Căci așa cum sufletul rațional și trupul sunt un om, tot așa și Dumnezeu și omul sunt un Hristos, ³⁸ Care a pățimit pentru mântuirea noastră, a coborât la iad, s-a sculat a treia zi din morți, ³⁹ a urcat la ceruri, șade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să judece viii și morții. ⁴⁰ La a Cărui venire toți oamenii vor trebui să se scoale cu trupurile lor și să dea seama de faptele lor, ⁴¹ și cei care au făcut cele bune vor merge în viața veșnică, și cei ce au făcut cele rele, în focul veșnic.

⁴² Aceasta e credința catholică, pe care dacă nu o va crede cineva cu credincioșie și cu tărie, nu va putea fi mântuit.

Cu același scop antiarian, după anul 500 și conservatoarea Biserică a Romei a renunțat la vechiul ei „Simbolul” de credință „roman”, antignostic, adoptând însă atât în uz baptismal, cât și euharistic „Simbolul” niceo-constantinopolitan, mărturisirea de credință trinitară a Răsăritului antiariană atât prin origine, cât și prin intenție.³⁵ Simbolul niceo-constantinopolitan a fost păstrat neschimbat în litera lui la Roma pe tot parcursul primului mileniu creștin. În explicările catehetice și teologice, Simbolul niceo-constantinopolitan a fost însă și aici interpretat în sensul teologiei augustiniene rezumate în „Simbolul atanasian”. Cu alte cuvinte, cu afirmarea explicită, nu doar circumscrisă liturgic, atât a de-o-ființimii ca unitate perfectă de ființă a Duhului cu Tatăl și cu Fiul, cât și a diferențierii originii Sale prin dublă purcedere *de la Tatăl și Fiul* (*a Patre et Filio*) de nașterea Fiului numai de la Tatăl, și a evita

³⁵ Cf. monografia încă indispensabilă a lui Kelly, 1950.

astfel ca Duhul să apară ca al doilea fiu al Tatălui sau frate al Fiului. Accentuarea purcederii Duhului Sfânt și de la Fiul a fost considerată indispensabilă pentru a promova în sens niceean egalitatea de ființă a Fiului cu Tatăl. Ca atare, ea a devenit un test al ortodoxiei în Spania vizigotă³⁶ în al treilea sinod de la Toledo din 589, unde vizigoții arieni în frunte cu regele Reccared au fost primiți în Biserica catholică niceeană. Cu acel prilej, dubla purcedere a Duhului a fost introdusă în mărturisirea de credință a regelui și într-una din anatemele din mărturisirea de credință cerută episcopilor vizigoți. Ulterior, dubla purcedere a Duhului acum din Tatăl și Fiul (ex *Patre Filioque*) a fost introdusă și în Simbolul niceo-constantinopolitan, cântat la fiecare Messă înainte de „Tatăl nostru”, alături de alte două inserări niceene în articolul despre Fiul: astfel, după „născut din Tatăl înainte de toți vecii” și înainte de „Lumină din Lumină”, Fiul este mărturisit și „Dumnezeu din Dumnezeu” (*Deum de Deo*) iar „omousion Patri” transliterat în text e tradus prin „adică de aceeași ființă cu Tatăl” (*hoc est eiusdem cum Patre substantiae*). Această formă de Simbol niceo-constantinopolitan „îmbogățit” cu cele trei elemente anti-ariene a devenit caracteristică pentru Biserica hispano-vizigotă care l-a introdus în Liturgia ei mozarabică și l-a reafirmat pe tot parcursul secolului VII în numeroasele mărturisiri de credință adoptate de șirul celor cincisprezece sinoade³⁷ de la Toledo din 633 și până la cucerirea Spaniei de arabii musulmani în 711. Sinoadele de la Toledo au realizat integrarea națională și confesională dintre vizigoți și hispanici sub semnul unei ortodoxii niceene și chalcedoniene și al unei uniformități liturgice și canonice exclusive și intolerante față de orice deviere eretică și grupare schismatică și în primul rând față de importanta minoritate iudaică existentă de secole în Spania și care a prosperat netulburată în timpul regilor vizigoți arieni. Începând cu marele sinod din 633, toate sinoadele toledane au susținut cu măsuri discriminatorii din ce în ce mai severe politica ultimativă: botezare forțată sau expulzare, adoptată în 612 față de evreii din Spania de regele Sisebut (612–621) — prima dintr-un lung șir de persecuții antievreiești prin care Spania se va distinge printr-un trist record în istoria creștinismului medieval și modern. Principalul susținător al lui Sisebut și promotor al unei Biserici de stat hispano-vizigote ortodoxe independente în sinoadele de la Sevilla din 614 și Toledo din 633 a fost eruditul mitropolit al Sevillei din 600, Isidor (560–636) (urmaș în scaun al fratelui său, Leandru). Considerat în patrologia occidentală ultimul sfânt părinte al Bisericii apusene, echivalentul latin al lui Ioan Damaschinul în Răsărit, Isidor e autorul unei vaste opere de rezumate sintetice de tip enciclo-

³⁶ Cf. monografia esențială a lui Gemeinhardt, 2002, aici p. 50–56.

³⁷ Sinoadele naționale 4–18 de la Toledo — după primele trei din 400, 527 și 589 — au avut loc în anii 633, 636, 638, 646, 653, 655, 656, 675, 681, 683, 684, 688, 693, 694, 702. Actele lor, în colecția canonică *Hispana*, PL 84, 327–526. Ediție critică J. Vives: *Concilios visigóticos e hispano-romanos* (España cristiana: textos 1), Barcelona și Madrid, 1963.

pedic ale cunoașterii antice, dar și biblice, dogmatice, liturgice și canonice ale tradiției creștine occidentale de inspirație augustiniană în serviciul unui complex program de educație scolastică a clerului catolic. Opera³⁸ și programul isidorian s-au bucurat de un enorm succes în Evul Mediu occidental timpuriu până la apariția scolasticii.

Spania creștină hispano-vizigotă a rămas chiar și după cucerirea islamică din 711 un model pentru Franția carolingiană de dincolo de Pirinei, fiind primul laborator în care s-a realizat trecerea de la paradigma pedagogică a luminării și îndumnezeirii prin kenoză, proprie creștinismului patristic, la paradigma politică a legii și puterii³⁹, tipică pentru creștinismul occidental medieval și postmedieval. Evidente încă din secolele IV–V în contrastul teologic izbitor dintre creștinismul Părinților Capadocieni și cel augustinian, aceste două paradigme au condus la două concepții diferite despre om, despre căderea și mântuirea lui, despre Hristos, luând forma unei participări reale în Biserică a credincioșilor la viața Sa de Fiul veșnic al Tatălui în slava Duhului, întrupat și golit pentru îndumnezeire ca umplere de viața Dumnezeuului Treimic. În Apus mântuirea unei umanități peste care apasă povara păcatului originar adamic se reduce la încadrarea disciplinată, prin supunere ordonată, în societatea Bisericii, prin a cărei ascultare se evită post-mortem supliciile infernale ale iadului, se traversează pedepsele purgatoriului și se câștigă raiul sfinților redeschis de jertfa răscumpărătoare și înălțarea lui Hristos. Un Hristos al slavei aflat acum în cer și conducând umanitatea spre Împărăția cerurilor prin reprezentanții Săi, preoții și regii. Aceștia sunt acum vicarii unui Hristos al puterii intensificat, din Care „Filioque” a făcut un principiu împreună-cauzator cu Tatăl al Duhului Sfânt.

Din Spania acest Simbol niceo-constantinopolitan „îmbogățit” a trecut în Franția, Irlanda și Britania. În Anglia a fost introdus în 679 în sinodul de la Hatfield prezidat de Teodor, monah grec din Tars, refugiat la Roma împreună cu sfântul Maxim și hirotonit în 668 arhiepiscop de Canterbury (unde a păstorit până la moartea sa în 690). Teodor ar fi interpretat dubla purcedere latină a Duhului din Tatăl și Fiul în sensul formulei pneumatologice grecești care afirmă purcederea Duhului Sfânt din Tatăl *prin* Fiul⁴⁰, echivalență care ar fi fost susținută și de sfântul Maxim Mărturisitorul⁴¹.

³⁸ PL 81–83: Etimologiile, Sentințele, Notele de cronică, despre bărbații iluștri și despre oficiile bisericești; PL 84: colecția canonică *Hispana*; PL 85: Ritualul mozarab. Cf. Fontaine, 1959 sau Cazier, 1994.

³⁹ Cf. Webb, 2014.

⁴⁰ Afirmată și de Ioan Damaschinul, *Ediție exactă* [ekdosis akribēs] a *credinței orthodoxe* I, 8 și 12; ed. Kotter, *Patristische Texte und Studien* 12, p. 26 și 36. Cf. Halleux, 1989.

⁴¹ *Epistola către Marin*; PG 91, 136AB; cf. mai jos, t. 2, p. 756, n. 11; cf. Larchet, 1998. Autenticitatea acestei explicații date de sfântul Maxim formulei „romane” (!) „Filioque”, ca și existența unei controverse în secolul VII între Constantinopol și Roma pe tema ei sunt

În Spania ocupată de arabi apăruse însă o nouă controversă teologică. În jurul anului 770, un anume Migetius a început să susțină că Dumnezeu S-a descoperit succesiv: ca Tată în David, ca Fiu în Iisus și ca Duh Sfânt în Pavel. Migetius a fost condamnat în 782 și 785 de sinoade prezidate de arhiepiscopul de Toledo, Elipandus (717–802). Episcopii spanioli au ajuns să afirme însă o distincție strictă în Hristos între Iisus „Întâiul-Născut” (*primogenitus*), fiu adoptiv al lui Dumnezeu, și „Unul-Născut” (*unigenitus*), Fiu natural al lui Dumnezeu. Această hristologie adopțianistă⁴² a constituit o enigmă pentru istorici. S-a presupus astfel că, acționând pe teritoriu musulman, Elipandus și episcopii spanioli ar fi încercat să se acomodeze cu islamul pledând pentru un Hristos distinct de Logosul divin, om adoptat de Dumnezeu, asemenea profetului Muhammad. Ar fi susținut, cu alte cuvinte, o hristologie efectiv adopțianistă, pe drept cuvânt denunțată de papa Adrian, de Alcuin și de ceilalți teologi franci ca o renaștere a nestorianismului sau arianismului. S-a demonstrat însă convingător că lucrurile n-au stat nici pe departe astfel, Elipandus și episcopii hispanici rămânând riguros fideli orthodoxiei hristologice niceene și chalcedoniene, căreia i-au oferit o interpretare creatoare, formulând „ultima hristologie a Occidentului”⁴³. Concret, „adopțianistii” hispanici legau de fapt o hristologie a kenozei/theozei de o soteriologie a înfierii, interpretând *Filipeni* 2, 6–7 în unire cu *Galateni* 4, 2–7, revenind astfel la paradigma răsăriteană. Ostilitatea teologilor carolingieni față de ei reflecta o mefiență față de o paradigmă a înfierii generalizate născută din aderența tenace la paradigma de tip politic a unei soteriologii a legii și a unei hristologii a puterii.

„Adopțianismul” soteriologic hispanic era combătut sistematic tocmai de cei care au fost și erau promotorii și beneficiarii unui veritabil adopțianism politic regal, adică papalitatea și regii franci. Alianța acestora perfectată în 754 a fost un punct de cotitură decisiv al istoriei Europei. Pentru prima dată un papă — Ștefan II (732–757) —, aflat în dificultate în Italia, traversa Alpii și unge în bazilica Saint-Denis de lângă Paris drept regi ai francilor pe fiul lui Carol Martel, eroul de la Poitiers din 732, Pepin III (714–768), și pe fiii săi minori, Carol și Carloman. Ștefan II îi conferea totodată lui Pepin III titlul de *patricius romanorum*, protector al romanilor, în schimbul promisiunii de a ajuta papalitatea să-și recupereze posesiunile din centrul Italiei ocupat de longobarzii germanici. Invadând Italia în 754 și 756 și învingându-i pe longobarzi, acesta nu doar a retrocedat papei stăpânirea asupra ducatului Romei, dar i-a cedat-o

contestate de o serie de specialiști ca neverosimile istoric și o interpolare târzie, mai ales ținând seama și de faptul că manuscrisele cele mai vechi ale epistolei sunt din secolul XIII, când este și valorificată în sens unionist de Ioan XI Vekkos.

⁴² Cf. Rivera Recio, 1980.

⁴³ Cavadini, 1993.

și pe cea asupra teritoriilor fostului exarhat bizantin al Ravennei ocupate de aceiași longobarzi. Confirmată de urmașul lui Pepin, Carol cel Mare, în 774 la prima sa campanie în Italia, donația pepiniană aflată la originea viitoarelor state papale era un act care, alături de reconfirmarea de către papă a titlului de „patriciu al romanilor” pentru noul rege franc, manifesta independența francilor și a papalității față de imperiul roman constantinopolitan iconomah al lui Constantin V. Lucrurile nu s-au limitat însă la gesturi politice. În următorul secol, papalitatea și francii au devenit protagoniștii unui vast program de renaștere a unei noi Europe. O renaștere culturală și spirituală prin care s-a realizat transformarea francilor din națiuni germanice în romani creștini, membri ai unui nou *imperium christianorum* reprezentând o veritabilă *renovatio imperii romanorum*.⁴⁴ O romanitate definită însă acum nu politic, de prezența succesiunii legitime a împăraților din Noua Romă constantiniană eretică a bazileilor, ci ecleziologic, de prezența în Vechea Romă ortodoxă a adevăraților vicari ai lui Hristos în persoana succesorilor apostolului Petru, papii. Din realitate politică și istorică, imperiul romanilor devenea acum o realitate ecleziologică, în care adevărații împărați romani creștini erau creați prin ritualul baptismal al ungerii lor de către papi. Prin ungere regele renaște ca uns al Domnului, ca un nou David uns de Saul, fiu adoptiv al Hristosului puterii propriu hristologiei teologilor hispano-vizigoți și franci. Doar aclamații de papi și încoronări eventual de patriarhi, bazileii bizantini, chiar și ortodocși, rămân simplii împărați ai grecilor, nicidecum ai romanilor, nefiind fii renăscuți ai unicei Mame, Biserica Romei.

Susținut și de episcopul vizigot Felix de Urgel († 818), aflat pe teritoriul imperiului franc al lui Carol, adopțianismul spaniol a atras însă atenția atât papei Adrian, cât și regelui Carol. Roma papală dorea de mult timp să pună capăt autonomiei Bisericii hispano-vizigote autocefale de facto atât sub vizigoți, cât și sub arabi. Iar Carol se afla din 778 angajat dincolo de Pirinei într-o ofensivă militară care va conduce la ocuparea nordului Spaniei (Zaragoza și Barcelona), unde a creat o provincie de graniță („marcă”), nucleul viitoarei recuceriri creștine a Spaniei ocupate de arabi. La curtea lui Carol (din 780 la Aachen) se aflau ca principali teologi erudiții Alcuin (740–804), anglo-saxon din York, și vizigotul refugiat din Spania, Teodulf (750–821), din 776 alăturându-li-se italianul din Friuli, Paulin (730–802)⁴⁵. Cei trei au pus la punct următoarea combatere teologică a adopțianismului episcopilor spanioli: văzând

⁴⁴ Cf. demonstrația lui Ullmann, 1969, și Peters-Custot, 2012. Împărații constantinopolitani macedoneni au preferat să rămână *basileis christostephanitzai* și la ungerea divină încă prin „porphyrogeneză” — nașterea prinților în camera cu marmură de porfir din apartamentul imperial.

⁴⁵ În 796 Alcuin a fost numit de Carol abate la mănăstirea Sfântului Martin din Tours, în 787 Paulin a fost numit arhiepiscop-patriarh al Aquileii, iar din 798 Teodulf a fost promovat episcop de Orléans.

în hristologia lor o renaștere a dualismului persoanelor propriu nestorianismului, au considerat necesar să accentueze împotriva ei unitatea subiectului divin în Hristos Fiul veșnic al Tatălui, născut, nu adoptat, și de-o-ființă cu Tatăl și cu Duhul sfânt. Elipandus și Felix au fost condamnați apoi de sinoadele ținute în 792 la Regensburg, în 794 la Frankfurt, în 798 la Roma și în 799 la Aachen. În replică la adoptianism, teologia francă îl reafirma pe Hristos în relațiile Sale trinitare veșnice ca Fiul Unul-Născut al Tatălui și Purceзатор împreună cu Acesta al Duhului Sfânt în sensul Crezului niceo-constantinopolitan „îmbogățit” în Spania.⁴⁶

Simbolul trinitar de la Constantinopol, interpolat în sens antiarian în sinoadele de la Toledo, devine acum principalul instrument de combatere a adoptianismului spaniol. În 796–797, în sinodul de la Cividale (Friuli)⁴⁷ — locul de naștere propriu-zis al lui „Filioque” ca atare —, arhiepiscopul Paulin al Aquileii prezintă și justifică textul ediției carolingiene a Simbolului constantinopolitan „îmbogățit” „din pricina ereticilor” (*propter haereticos*)⁴⁸ cu interpolarea a două adaosuri hispanice și france: *Deum de Deo* la articolul despre Fiul și *qui ex Patre Filioque procedit* la articolul despre Duhul Sfânt drept cheia de boltă a învățăturii de credință catholice.⁴⁹ În traducere Crezul latin carolingian perfectat de Paulin al Aquileii sună astfel:

Cred [*Credo*] într-Un Dumnezeu Tată atotputernic [*omnipotentem*], Făcător al cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, născut din Tatăl înainte de toți vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, consubstanțial cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut; Care pentru noi, oamenii, și pentru mântuirea noastră, a coborât din ceruri și S-a întrupat [*incarnatus est*] de la Duhul Sfânt și Maria Fecioara și S-a făcut om, S-a răstignit chiar pentru noi sub Pontius Pilat, a pățimit, S-a îngropat și S-a sculat a treia zi după Scripturi, a urcat în cer, șade de-a dreapta Tatălui și va veni iarăși să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit. Și în Duhul Sfânt Domnul și de viață făcătorul, Care din Tatăl și Fiul [*Filioque*] purcede, cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat [*adoratur*] și slăvit, Care a grăit prin profeți. Și într-o Biserică una, sfântă, catholică și apos-

⁴⁶ Cf. Gemeinhardt, 2002, cap. 2: „Triadologia carolingiană în tensiunea dintre controversa icoanelor și adoptianism” (p. 76–159). „Filioque” ca element al teologiei normale/normative carolingiene (p. 107 sq.).

⁴⁷ PL 99, 283–302 și critic MGH, II/1. *Concilia aevi Karolini, 742–817*, 1906, p. 177–195.

⁴⁸ „Ereticii” sunt „cei care șoptesc [*sussurant*] că Duhul Sfânt e numai al Tatălui și că purcede numai din Tatăl [*solus esse Patris et a solo procedere Patre*]” (PL 99, 287A), deci în mod transparent răsăritenii.

⁴⁹ Pentru diversitatea crezurilor, mărturisirilor și explicațiilor date în epocă, a se vedea Kinzig, 2017, IV, p. 125–336: „Crezul în reforma carolingiană”.

toxică. Mărturisesc un botez spre lăsarea păcatelor și aștept scularea morților și viața veacului viitor.⁵⁰

Pe lângă „Filioque”, simptomatică pentru Crezul latin este și redarea latină a titlului grec de *pantokratōr*, „atotțiitor”, acordat lui Dumnezeu Tatăl prin *omnipotens*, „atotputernic”.⁵¹ De la Teofil al Antiohiei (sfârșitul secolului II) până la Simeon al Tesalonicului († 1429), trecând prin Grigorie al Nyssei și Dionisie Areopagitul, părinții răsăriteni nu au plecat în înțelegerea lui *pantokratōr*⁵² de la verbul *kratein* compus cu genitivul, când acesta are sens dominant de „a stăpâni”, ci de la același verb *kratein* compus însă cu acuzativul, când are sensul proniator de „a ține”, „a menține”, „a susține”. Redarea *omnitenens* nu s-a impus însă în tradiția latină, unde *omnipotens* desemnează puterea universală a lui Dumnezeu atât în sens de dominație, cât și în sens de posibilitate: Cel ce stăpânește toate și Cel ce poate toate (*pantodynamos* în greacă). În dezbaterile scolastice medievale atotputernicia lui Dumnezeu va deveni o putere tot mai absolută tinzând să devină tot mai izolată de toate celelalte atribute divine, inclusiv de bine, înțelepciune și iubire. Pentru ca libertatea voinței lui Dumnezeu să nu fie supusă nici unei limitări sau unui determinism anterior, în voluntarismul care s-a generalizat începând cu secolul XIV prin nominalism, Dumnezeu Suveran absolut trebuia să fie în libertatea Sa capabil de orice, ajungând o putere de nepătruns, iar creația Sa pierzându-și inteligibilitatea și ordinea. În loc să (sus)țină toate, Dumnezeul puterii absolute a sfârșit prin a deveni Cel capabil de toate. Cu efecte fatale previzibile asupra creștinismului european apusean, dar și asupra civilizației occidentale create prin secularizarea acestuia, ambele bântuite de obsesia forței și a instaurării dominației și a controlului.

În virtutea principiului „lex orandi, lex credendi”, acest Simbol devine de acum obligatoriu pentru toți creștinii din imperiul „ortodox” al francilor, „Imperiul Sfintei Treimi”.⁵³ Pentru sinodul de la Aachen din 802 Alcuin a redactat tratatul „De fide sanctae et indivisae Trinitatis”⁵⁴, sistematizarea triadologiei oficiale carolingiene, în care *Filioque* devine un element normativ și structurant. Imperiul lui Carol cel Mare, încoronat între timp în 25 decembrie 800 la Roma ca *imperator et augustus*, era întemeiat și unificat pe cei trei piloni reprezentați de: ritul roman uniformizat al așa-numitului „Sacramen-

⁵⁰ Gemeinhardt, 2002, p. 561.

⁵¹ Pentru detalii, cf. Halleux, 1977.

⁵² *Pantokratōr* apare de 170 de ori în Septuaginta, folosit pentru a reda mai ales apelativul divin ebraic *tsebaoth*, „[Dumnezeu] oștirilor [îngerești]”. Ca atare apare de 10 ori și în Noul Testament: o dată într-un citat vechi-testamentar, iar de nouă ori în *Apocalipsă* (Ap 1, 8; 4, 8; 11, 7; 15, 3; 16, 7. 14; 19, 6. 15; 21, 22) în contexte liturgice.

⁵³ Cf. Close, 2011.

⁵⁴ PL 101, 11–58.

tar gregorian”⁵⁵, colecția de canoane Dionysiana-Hadriana⁵⁶ și Simbolul de credință niceo-constantinopolitan îmbogățit cu „Filioque” ca instrument de combatere a tuturor ereziilor.

Cântarea acestui Simbol amplificat de monahii franci de pe Muntele Măslinilor din Ierusalim la Betleem în noaptea de 25 decembrie 807 a creat o controversă cu monahii greci de la Sfântul Sava, care i-au acuzat de erezie. Monahii franci i-au scris lui Carol cel Mare, iar acesta a convocat în 809 un sinod la Aachen. Pentru sinod episcopii Teodulf și Smaragdus au compus dosare patristice și argumente teologice în favoarea autenticității și raționalității textului Simbolului cu „Filioque”. Sinodul le-a rezumat într-un decret care aproba și recomanda generalizarea acestui crez. Întreg dosarul a fost trimis papei Leon III (795–816) la Roma. Într-o discuție (*ratio*) al cărei proces-verbal ni s-a păstrat⁵⁷, papa Leon III i-a comunicat împăratului Carol cel Mare decizia sa și a Bisericii Romei: Crezul completat cu „Filioque” poate fi utilizat pentru cateheză și combaterea ereziilor, dar textul oficial este cel fără „Filioque” și așa trebuie să rămână, neschimbat, în uzul său liturgic (poate fi cântat la Missă doar în capela palatului din Aachen). Pentru a face publică această poziție de mijloc a Romei în controversa dintre Occidentul franc și Răsăritul bizantin, prefigurată deja la orizont în zorii secolului IX, Leon III a pus chiar la intrarea la mormântul (*confessio*) sfântului Petru din bazilica de pe Vatican două table de argint cu textul grec original și cel latin fără „Filioque” al Simbolului niceo-constantinopolitan ca simbol ecumenic al creștinătății cu celebra inscripție:

*Leo indignus tertius episcopus pro amore et cautela orthodoxae fidei fecit. / Leon al treilea, nevrednic episcop, a făcut aceasta pentru dragostea și apărarea credinței orthodoxe.*⁵⁸

Declarația de orthodoxie era un gest de independență teologică surprinzător din partea lui Leon III. Preot roman umil ales în unanimitate papă în 795,

⁵⁵ Ritual latin atribuit papei Grigorie cel Mare (590–604). Trimis de papa Adrian lui Carol cel Mare în 790 alături de colecția de canoane „dionisiană”, „Sacramentarul gregorian” ne-a parvenit într-o copie din 811 păstrată în Cambrai (ms. 164). Editat critic de H.A. Wilson în 1915 și de H. Lietzmann; *Das Sacramentarium Gregorianum nach dem Aachener Urexemplar*, Münster, 1921.

⁵⁶ Adoptată oficial în 802, aceasta era colecția canonică întocmită de scythul/dobrogeanul Dionisie Exiguus la începutul secolului VI (PL 67, 149–316), colecție alcătuită din 430 de canoane a zece sinoade răsăritene (de la Ancyra, 314, la Chalcedon, 451) și 38 de epistole canonice (decretale) ale papilor din intervalul 384–498, suplimentată cu alte 15 decretale papale din intervalul 461–731 (col. 313–346) și trimisă în 774 de papa Adrian I cu dedicație regelui Carol al francilor.

⁵⁷ PL 102, 971–976; ed. critică H. Willjung, MGH, *Concilia*, II, Suppl. 2. *Das Konzil von Aachen, 809*, 1998, p. 287–294, traducere mai jos, p. 794–799.

⁵⁸ PL 128, 1237–1238; PL 145, 635 Petrus Damianus; PL 178, 1357. Cf. Peri, 1970, 1971, 1976b, 1987 și 2002.

acesta s-a văzut confruntat cu opoziția ambițioaselor rude ale defunctului Adrian I, care în 25 aprilie 799, în cursul unei procesiuni, l-au atacat și aproape au reușit să-l orbească. După ce i s-au vindecat rănile, a fugit peste Alpi la Carol cel Mare aflat la Paderborn, care l-a trimis cu o escortă militară la Roma. Carol a venit el însuși la Roma la sfârșitul anului 800, judecând, în 23 decembrie, într-un sinod, acuzele aduse la adresa papei și disculpându-l. Două zile mai târziu, la Liturghia din 25 decembrie, Leon III l-a uns și încoronat⁵⁹ pe

⁵⁹ Alcuin i se adresa regelui Carol ca unui nou David încă într-o scrisoare din iunie 799 (MGH, IV. *Epistolae Karolini aevii II*, p. 288-289, Ep. 174, și PL 100, 301-304, Ep. 96):

„Făcătorului de pace domn, regelui David, Flaccus Albinus îi urează sănătate.

Mulțumiri aducem preablândeii voastre bunătați, preadulce David, că ai socotit lucru vrednic să-ți aduci aminte de strâmbătatea noastră și să ne faci cunoscute cele pe care credinciosul vostru slujitor le-a făcut să răsune în urechile noastre. Și nu numai pentru asta aducem mulțumiri continue cucerniciei voastre, ci pentru toate cele bune pe care le-a făcut cu mine din ziua în care v-a fost făcută cunoscută strâmbătatea mea. Ați început foarte bine, dar ați sfârșit și mai bine. De aceea cu rugăciuni neîncetate rog blânda bunătațe a Domnului nostru Iisus Hristos, ca El, Care ți-a dăruit lucruri foarte bune în fericirea pământească, să socotească lucru vrednic să-ți dăruiască veșnic Împărăția de departe mai bună a fericirii veșnice.

Foarte multe lucruri aș sfătui venerata voastră demnitate fiind de față dacă ar exista fie pentru voi un prilej să mă auziți, fie pentru mine grai să vi le spun. Căci condeii iubirii inimii mele obișnuiește să o stârnească să trateze despre propășirea excelenței voastre lucruri de taină atât despre stabilitatea regatului dat vouă de Dumnezeu, cât și despre progresul sfintei Biserici a lui Hristos, care e tulburată în multe feluri de răutatea celor nelegiuți și prihănită de ticăloasele îndrăzniri ale celor foarte răi, și nu numai prin persoane de rând, ci chiar și prin cele mai mari și mai înalte — lucru foarte de temut.

Căci până acum în lumea cea mai de sus au fost trei personaje: sublimitatea apostolică, care obișnuiește să conducă prin însărcinare de loțiitor scaunul fericitului Petru, întâiul între apostoli, și venerata voastră bunătațe s-a îngrijit să-mi facă cunoscut ce s-au făcut cu acela care a fost dirigitorul sus-zisului scaun [papa Leon III, aproape orbit în atentatul comis asupra lui la Roma în 25 aprilie 799]. Altul a fost demnitatea imperială și puterea lumească a celei de-a doua Rome: cât de necucernic a fost depus cârmuitorul aceluia imperiu [împăratul Constantin VI, orbit în 15 iunie 797] nu de străini, ci de ai săi și de niște concetățeni, zvonul despre asta se lățește povestind pretutindeni. Al treilea e demnitatea regală în care rânduiala Domnului nostru Iisus Hristos v-a rânduit dirigitor al poporului creștin, mai excelent prin putere decât sus-zisele demnități [papală și imperială], mai luminos prin înțelepciune, mai înalt prin demnitatea regatului. Tu, răzbnătorul ticăloșilor, tu, conducătorul celor rătăciți, tu, mângâietorul celor ce plâng, tu, înălțarea celor buni.

Oare nu în scaunul roman, unde odinioară a strălucit religia maximei cucernicii, s-au ivit exemple de necucernicie ultimă? Orbiți în inimile lor, și-au orbit capul lor. Nu pare să fie acolo nici frică de Dumnezeu, nici înțelepciune, nici iubire, și ce lucru bun ar putea fi acolo, unde nu se găsește nimic din acestea trei? Dacă ar fi fost în ei frică de Dumnezeu, n-ar fi îndrăznit-o, dacă ar fi fost înțelepciune, n-ar fi voit-o, dacă ar fi fost iubire, n-ar fi făcut-o. sunt vremurile primejdioase prezise odinioară de însuși Adevărul, fiindcă iubirea multora s-a răcit [cf. Mt 24, 12].

Grija de cap[ul Bisericii] nu trebuie lăsată, căci e mai ușor să aibă dureri picioarele decât capul. Să se facă pace, dacă e cu putință, și cu ticălosul popor [saxon] [...].”

Carol, ritual religios occidental de tip baptismal, încheiat cu o ceremonie de tip bizantin alcătuită dintr-un triplu *polychronion* cu aclamarea lui Carol ca *imperator et augustus romanorum* și de o *proskynēsis/adoratio* înaintea acestuia de către toate oficialitățile bisericești și militare începând cu papa însuși.⁶⁰

Cronicile vremii înregistrează episodul încoronării din 25 decembrie 800 în diverse moduri.

Analele imperiale latine: „Și s-a schimbat numărul anilor în 801. În însăși preasfânta zi a Nașterii Domnului, când regele s-a sculat de la rugăciune la liturghia [*messa*] înaintea mărturisirii fericitului apostol Petru, papa Leon i-a pus coroană pe cap și a fost aclamat de tot norodul roman: «Pentru Carol Augustus, de Dumnezeu încoronatul marele și pașnicul împărat al romanilor, viață și biruință!» și după laude a primit închinare⁶¹ de la bărbatul apostolic [papă] după obiceiul principilor din vechime și de atunci a fost numit «imperator et augustus», lăsându-se deoparte numele de «patricius».”⁶²

Analele din Lorsch 34: „Și pentru că acum a încetat din părțile grecilor numele de împărat și aveau un imperiu femeiesc, atunci însuși bărbatului apostolic Leon și tuturor sfinților părinți care erau în acel sinod și restului poporului creștin li s-a părut că erau datori să numească împărat pe însuși Carol, regele francilor, care ținea însăși Roma, unde întotdeauna obișnuiseră să-și aibă locul cezarii, precum și celelalte locuri pe care le ținea același în Italia, Galia și Germania. Fiindcă Atotputernicul Dumnezeu a dat în puterea lui toate aceste locuri, de aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu și la cererea întregului norod creștin, li s-a părut drept ca el să primească acel nume. Și regele Carol n-a vrut să refuze cererea lor, ci, supunându-se cu toată umilința lui Dumnezeu și cererii preoților și întregului norod creștin, în însăși ziua Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos a primit acel nume de împărat împreună cu sfințirea domnului papă Leon.”⁶³

Viața lui Carol scrisă de Einhard 28: „Cauzele ultimei sale veniri [la Roma] n-au fost doar acestea, ci faptul că romanii l-au supus pe pontiful Leon la multe maltratări, scoțându-i ochii și tăindu-i limba, l-au silit să ceară ajutorul regelui. De aceea, venind la Roma pentru restabilirea situației foarte tulburate, a folosit acolo tot timpul iernii pentru a scoate starea Bisericii din ea. În acel timp a primit numele de «imperator et augustus». Lucrul i-a fost mai întâi atât de repugnant, încât a afirmat că, dacă ar fi putut ști dinainte planul pontifului, n-ar fi intrat în biserică în acea zi, măcar că era o sărbătoare foarte însemnată. A suportat însă cu multă răbdare invidia pentru acest nume primit, întrucât împărații romani s-au indignat pentru

⁶⁰ Cf. Sullivan (ed.), 1959, și Folz, 1964.

⁶¹ *Adoratus est.*

⁶² MGH, *Scriptores*, I. *Annales et chronica aevi Carolini*, 1826, p. 188.

⁶³ *Ibid.*, p. 38.

asta. A biruit însă îndărătnica lor trufie cu mărinimia, prin care le era fără îndoială de departe mai presus, trimițând la ei solii dese și numindu-i în scrisori «frați».⁶⁴

Cartea pontifilor — „Viața” lui Leon al treilea: „După acestea, venind ziua Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, iarăși s-au adunat toți în deja zisa bazilică a fericitului apostol Petru. Și atunci venerabilul întâi-stătător l-a încoronat cu mâinile sale cu coroana cea mai de preț. Atunci toți credincioșii romani, văzând atât de marea apărare pe care a avut-o față de sfânta Biserică Romană și vicarul ei, au strigat într-un suflet cu glas înalt la un semn al lui Dumnezeu și al fericitului Petru, purtătorul cheilor Împărăției cerurilor: «Pentru Carol, preacucernicul Augustus, de Dumnezeu încoronatul, marele și pașnicul imperator, viață și biruință!» Acest lucru a fost spus de ei de trei ori înaintea sfinteii mărturisiri a fericitului apostol Petru, chemând mulți sfinți, și a fost așezat de toți împărat al romanilor. Tot acolo preasfântul întâi-stătător și pontif l-a uns cu untdelemn sfânt rege pe Carol, preabunul său fin în aceeași zi a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.”⁶⁵

Cronografia cuviosului Teofan Mărturisitorul: „În același an și cei din Roma, rude ale răposatului papă Adrian, stârnind norodul s-au răzvrătit împotriva papei Leon și, punând mâna pe el, l-au orbit; dar n-au putut să-i stingă desăvârșit lumina ochilor, întrucât cei care l-au orbit erau omenoși și l-au cruțat. Iar el, fugind la regele francilor Carol, acesta s-a răzrunat amarnic pe dușmanii lui și l-a așezat iarăși pe scaunul său, din acel moment Roma ajungând sub autoritatea francilor. Iar el, răsplătindu-l pe Carol, l-a încoronat împărat al romanilor în lăcașul sfântului apostol Petru, ungându-l cu untdelemn din cap până în picioare, punând pe el veșmânt împărătesc și coroană în luna decembrie 25, indictionul al 9-lea.” „În acest an [800], în luna decembrie 25, indictionul al 9-lea, Carol, regele francilor, a fost încoronat de papa Leon. Și vrând să iasă în expediție cu flotă împotriva Siciliei, s-a răzgândit, vrând mai degrabă să se însoțească cu Irina și trimițând pentru asta soli în anul următor [801], indictionul al 10-lea [...]. Au ajuns și emisarii trimiși de Carol și de papa Leon la preabinecinstitoarea de Dumnezeu Irina, cerând ca ea să fie însoțită prin căsătorie cu Carol și să se unească Orientul și Occidentul. Și ea s-ar fi supus, dacă n-ar fi împiedicat-o acest de multe ori numit [eunuc] Aetios, care deținea puterea alături de ea și care-și însușea puterea pentru fratele său.”⁶⁶ În octombrie 802, împărăteasa Irina a fost detronată de logothetul Nichifor, care a trimis-o în exil și s-a urcat pe tron împreună cu fiul său, domnind până în iulie 811, când a murit într-o înfrângere dezastruoasă produsă armatelor bizantine de bulgari.

⁶⁴ PL 97, 51-52.

⁶⁵ *Liber Pontificalis*, ed. Duchesne, t. II, 1892, p. 7.

⁶⁶ PG 108, 952C și 958AB.

Recunoscând în regele Carol un nou Constantin și protector al creștinătății și sancționând astfel *translatio imperii romanorum* de la a doua Romă de pe Bosfor — unde pe tron nu mai exista un împărat, ci de aproape trei ani domnea Irina singură — la a treia Romă de la Aachen, papalitatea nu era însă deloc dispusă să accepte inițiativele teologice ale regelui franc, reafirmând astfel categoric că definiția ortodoxiei e de competența strictă a Scaunului Apostolic. Leon III călca astfel pe urmele predecesorului său, Adrian I.

Cu două decenii înainte, Adrian I se confruntase deja cu ambițiile perfect bizantine de împărat-teolog ale lui Carol cel Mare, care-l imita aici (in)voluntar pe Iustinian sau pe Constantin V. Ambiții manifestate prima dată nu cu prilejul receptării Simbolului primului Sinod Ecumenic de la Niceea, ci la receptarea Actelor celui de-al doilea Sinod de la Niceea. Autoproclamat în hotărârea sa „sfânt, mare și ecumenic” (*universalis*, în traducere latină), Sinodul din 787 se propunea astfel tuturor celorlalte Biserici spre receptare și recunoaștere. Tergiversarea papei Adrian, care a amânat ratificarea oficială și o pronunțare pozitivă fără echivoc pe tema Sinodului de la Niceea, a fost pentru Aachen premisa unei reacții de refuz tranșante și a unei surprinzătoare contrapuneri, ambele orchestrate teologic și politic de însuși regele francilor.

Pentru Carol și consilierii săi teologici — Teodulf și Alcuin —, sinodul Irinei, al lui Constantin și Tarasios de la Niceea era — chiar dacă într-un sens diametral opus — la fel de neortodox/eretic și local/neecumenic ca și cel anterior al lui Constantin V și al episcopilor adunați la Hieria. Interzicând atât reprezentarea, cât și cultul icoanelor, sinodul imperial din 754 de la Hieria căzuse în iconoclastie, și implicit în iudaism sau islamism; dogmatizând și impunând atât reprezentarea, cât și cultul icoanelor, sinodul niceean din 787 căzuse în iconolatrie și implicit în păgânism. Atât iconoclastia, cât și iconolatria grecilor erau considerate însă egal „eretice” și depărtate de adevărata „ortodoxie” în privința imaginilor religioase, formulată la Roma în anul 600 de sfântul papă Grigorie I cel Mare în scrisorile sale către episcopul Serenus al Marsiliei. Pentru a opri venerarea exagerată, devenită adorare de tip politeist, a picturilor pe teme religioase de către păgânii recent convertiți de el în sudul Galiei, episcopul Serenus ordonase distrugerea lor. Protestând, papa Grigorie I formulase o regulă practică de comportament al creștinilor față de imaginile religioase: acestea nu trebuie nici distruse, nici adorate, ci menținute și pictate în continuare în virtutea rolului lor evocator și decorativ, de cateheză vizuală pentru neștiutorii de carte.⁶⁷

În opinia lui Carol, așadar, legații papali de la Niceea și însuși papa fuseseră induși în eroare de greci; ca atare, urmau să fie chemați la un autentic sinod ecumenic convocat în Franca de adevăratul apărător al creștinătății, Carol

⁶⁷ Cf. mai jos, p. 775–777.

însuși, care să denunțe falsele „ortodoxii” ale grecilor și să proclame adevărata „ortodoxie” romană, reprezentată de cea de-„a treia cale” a papei Grigorie cel Mare. Drept justificare și fundamentare a inițiativei teologice și instituțional-eclaziale a lui Carol, teologii aflați la curtea din Aachen, în frunte cu vizigotul spaniol Teodulf și anglo-saxonul Alcuin, au redactat între anii 790 și 793, în etape, pe baza unei prime traduceri latine defectuoase⁶⁸ a Actelor Sinodului de la Niceea realizate la Roma și trimise la Aachen de papa Adrian însuși, o amplă și radicală respingere a Sinodului din 787 de la Niceea. Combaterea era adresată papei în numele regelui însuși, cum arată atât titlul original: *Opus Carolis regis contra Synodum* restituit de ultimul editor, cât și titlul sub care a circulat în edițiile moderne: *Libri Carolini*.⁶⁹

În forma ei finală, combaterea francă a Sinodului de la Niceea se prezintă ca un vast tratat teologico-politic în 120 de capitole grupate în patru cărți. Inspirată de simbolism biblic — patru râuri izvorâte din Edenul Bisericii —, diviziunea în patru cărți este artificială. Dar structurarea primelor 105 de capitole — în proiectul inițial lucrarea se încheia cu capitolul 13 al cărții IV care contestă pretenția celui de-al doilea Sinod de la Niceea de a fi egal primului Sinod de aici — are un plan bine și metodic conceput: după o introducere cu caracter teologico-politic (I, 1-6), în care contestă divinizarea actelor împăraților bizantini, și o definiție a imaginii (I, 7-8), o primă secțiune (II, 9-II, 12) critică argumentația biblică vechi-testamentară invocată de sinodali de la Niceea, prelungită cu o critică a textelor patristice (II, 13-20) evocate în sprijinul venerării imaginilor, majoritatea citate, fără a o mărturisi, din scrisoarea papei Adrian către împărați (fiind implicat o critică a epistolei papale); următoarea secțiune (II, 21-30) abordează chestiuni sistematice legate de funcția imaginilor și cultul divin, punând în antiteză imaginile (inferioare) cu Chivotul Legământului, Euharistia, Crucea, vasele sfinte și mai ales cu Scriptura. Partea a doua a scrierii (III, 1 - IV, 13) e un atac direct la Sinodul grec acuzat de încălcare a „ortodoxiei” trinitare filioquiste (III, 1-8), de inconsis-

⁶⁸ Textul grec al actelor și al „hotărârii” de la Niceea făcea limpede distincția între slujba cultică/*latreia* și închinare/*proskynēsis*. Traducerea latină care reda pe *proskynēsis* prin *adoratio* a fost considerată vagă și ca atare deficitară de istoricii romano-catolici în lumina distincțiilor scolastice ulterioare. În realitate, traducătorii latini nu făceau decât să urmeze textului biblic latin ieronimian al așa-numitei versiuni „Vulgata”, cu care lucrau. Verbul *latreuein*, care apare de 19 ori în Noul Testament grec, e redat aici prin *servire*, *deservire*, iar *proskynein*, care apare de 53 de ori în Noul Testament grec, prin *adorare*. Papa Adrian citează vechea traducere latină pierdută a „hotărârii” din 787, unde *latreia* era redat prin *culturam*, iar *timetikē proskynēsis* prin *honorabilem salutationem*, redate de noua traducere latină a lui Anastasius Bibliotecarul prin *latrian* și *honoratorium adorationem*.

⁶⁹ Ediție princeps, 1549; PL 98, 989-1248; ed. H. Bastgen, MGH, *Leges. Concilia*, II, Suppl., 1924; ed. critică A. Freeman și P. Meyvaert, MGH, *Concilia*, II, Suppl. 1, 1998.

Analiză la Hefele și Leclercq, 1910, p. 1061-1091; Noble, 2009, p. 180-206 și, mai ales, monografia esențială a Kristinei Mitalaitė, 2007.

tență teologică, erezie și idolatrie, de sacralizare nelegitimă a icoanelor și venerare a imaginilor imperiale, de invocare a unor referințe neautentice, apocrife și derizorii. Importante în acest context sunt capitolele dedicate artei picturii (III, 22–23) și punerii imaginilor în antiteză cu relicvele, miracolele și visele (III, 24–28), și adevăratei imagini a lui Hristos (III, 29 – IV, 2). Concluzia (IV, 13) este invalidarea pretenției Sinodului din 787 de a fi egalul celui din 325. Ultimele capitole (IV, 14–28) nu mai au organizare clară și par a fi un număr de reveniri pe baza unei noi lecturi, adeseori confuze, a criticii sinodului de la Hieria din Actul VI al Sinodului de la Niceea, lectură care atribuie adeseori acestuia opiniile criticate ale iconomahilor; în orice caz, împărații nu pot fi egalii apostolilor (IV, 20), iar imaginile sunt ambigue: fără inscripție nimeni n-ar putea distinge între Venus și Maria (IV, 16 și 21). Finalul întregii demonstrații atinge o problemă de procedură: sinodul niceean nu poate fi universal dacă n-au fost consultate toate Bisericile, și în primul rând cea a francilor.

Veritabilă „summă” a gândirii carolingiene, un punct de cotitură și prim manifest al conștiinței de sine a Occidentului, vastul op este scris cu o aroganță intelectuală și o virulență polemică ieșite din comun.⁷⁰ Dialectica desfășurată e aservită unui obiectiv ideologic transparent: distrugând imaginile la Hieria și apoi adorându-le la Niceea, imperiul grec, căzut astfel într-o dublă erezie, a încetat a mai fi adevăratul imperiu creștin, mutat din Babilonul bizantin în Franția, unde se află acum noul Israel în frunte cu noul David: Carol, adevăratul rege păstor al poporului creștin, apărător al ortodoxiei și protector al Bisericii. Critica celor peste o sută de citate și trimiteri la Actele de la Niceea, disecate gramatical, rațional și teologic, constituie, în ciuda aspectului exterior fragmentat, o demonstrație precis și metodic condusă; ea își propunea să evidențieze că Sinodul din 787 nu este nici ortodox, nici ecumenic, demontând astfel principalele argumente prin care părinții de la Niceea și-au afirmat dublul consens, „vertical” cu Tradiția biblică și patristică, și „orizontal” cu ansamblul lumii creștine. În ciuda pretențiilor afișate, pentru teologii franci sinodul grec din 787 ar fi desfășurat în Actele sale o argumen-

⁷⁰ Fapt recunoscut deschis și de istorii romano-catolici ca, de exemplu, benedictinul H. Leclercq în notele la traducerea franceză a istoriei sinoadelor a lui K.J. von Hefele: de la bun început autorii „Cărților caroline” afișează față de bizantini o „severitate extremă”, grija lor pentru „ortodoxie” servind de fapt unor „ranchiune politice” (1909, p. 1068). „Intenția politică debordează cadrul dogmatic” într-o polemică intens „personală”, în care „izbește nu atât vigoarea argumentației dogmatice..., cât una care respiră față de greci”, contestați în absolut orice (p. 1243). Pe de altă parte, „dezinvoltura” polemică afișată e „egalată doar de ignoranța” autorilor: „Nu știau o boabă grecește și, cu toate acestea — sau din cauza aceasta —, judecă, condamnă, vorbesc fără noimă [*à tort et à travers*], dau dreptate unuia și nu dau dreptate altuia, și, fără să se îndoiască de ei înșiși, se fac ridicoli. Limba greacă avea un cuvânt foarte scurt care cuprinde, cred, toată filozofia acestei istorii: *eirōneia*” (p. 1070).

tație teologică suspectă și ca atare ar revendica o legitimitate îndoielnică. Convocat de împărați care se autodivinizau inacceptabil și patronau un imperiu sacralizat și o Biserică prezidată de un laic promovat necanonic și necompetent atât teologic, cât și moral, sinodul ar fi fost compus din episcopi primitivi, rudimentari intelectual, prizonieri ai superstițiilor și falsurilor. Majoritatea capitolului sunt dedicate demontării incoerenței recursului și interpretărilor textelor biblice, patristice și hagiografice invocate de sinodali de la Niceea. Concluzia repetată este irelevanța lor care ar face ca în ultimă instanță ele să nu demonstreze ceea ce pretind că susțin; cultul imaginilor n-ar avea, prin urmare, nici un fundament: nici biblic, nici patristic, nici istoric, nici filozofic, nici teologic, fiind de fapt inovația unui „sinod inept” și dovada falsei „ortodoxii” a grecilor.

Carol și teologii lui judecau însă teologia bizantină obligând-o să intre în cadrele unui sistem de gândire augustinian de tip neoplatonic, în care adevărul e întotdeauna spiritual și ideal, iar materialul e mereu inferior și fals. Pentru ei venerarea icoanelor era indiciul cel mai limpede al falsei „ortodoxii” a grecilor: o ortodoxie materialistă, literalistă și superstițioasă, vehiculată de simboluri și imagini sensibile, căreia îi opuneau adevărata „ortodoxie” latină, spirituală, alegorică și rațională, vehiculată de semne și cuvânt. Imaginile artistice, pur estetice, sunt creația artistului, n-au nici un fel de relație ontologică cu prototipul lor, ci evocă doar absența lui, fiind inferioare cuvântului și inteljecției. Adevăratele imagini ale realităților spirituale nu pot fi decât invizibile. Prin urmare, pentru teologii carolingieni neoaugustinieni locul teologic al icoanelor și imaginii nu este — ca pentru Ioan Damaschinul și Tarasios — hristologia și antropologia biblice, ci, cum s-a demonstrat recent exhaustiv⁷¹, o antropologie bazată pe o pnevmatologie și o trinitologie de tip augustinian. Pentru aceasta, *imago Dei* din om rezidă exclusiv în suflet și în cele trei funcții ale lui, în care numai se oglindesc relațiile dintre Persoanele Sfintei Treimi. *Imago Dei* din om este, așadar, o realitate trinitară necorporală și invizibilă, cum invizibile sunt și cuvântul biblic și botezul Bisericii, a cărei economie e guvernată de Duhul Sfânt. Sfințenia Duhului vine pentru creștini atât prin virtuți personale culminând în iubirea eclezială de Dumnezeu și aproapele, creatoare a armoniei și coeziunii sociale a corpului lui Hristos, dar și prin sfințirea unui șir de obiecte materiale cu caracter sacramental sau cvasi-sacramental: Euharistia, Crucea, Scriptura, vasele și relicvele. Imaginile pictate sunt definitiv exterioare acestei ierarhii de obiecte sfințite, în concepția teologilor carolingieni forma văzută neputând fi preluabilă într-o economie pnevmatologică a imaginii tipic augustiniane. Faptul că aici singura asemănare adevărată a lui Dumnezeu și cu Dumnezeu este invizibilă și locul propriu al vederii este eshatologic trădează însă în filigran natura ei spiritua-

⁷¹ Mitalăit, 2007; cf. și Boulnois, 2008.

list neplatonizantă, incapabilă să dea seama cu adevărat de economia biblică a creației și întrupării.⁷²

Manipularea politică a teologilor carolingieni este evidentă și ea. Pentru aceștia, în timp ce Carol convertește păgânii Europei prin cuvânt, botez și iubirea Duhului — nici un cuvânt despre brutalitatea violentă a „botezului” saxonilor lui Widukind⁷³, în contrast cu blânda misionarizare bizantină a slavilor în secolul IX! —, sacralizând icoanele Irina divinizează imperiul, laicizează Biserica, iar sinodalii propagă ura între generații, obligându-i pe creștini să venereze icoanele printr-un cult idolatru profanator, nu să-și iubească semenii, și să-și anatemizeze părinții care le-au distrus sau pe frații contemporani care nu acceptă cultul lor impus tiranic.

La originea acestei „căderi” a grecilor ar sta, așadar, o dublă impostură teologică și politică, o dublă „erezie” imperială și eclezială: o femeie împărăteasă falsifică imperiul creștin convocând și prezidând un sinod de episcopi, iar un laic ignorant ajunge patriarh și falsifică de două ori credința adevărată a Bisericii. Întâi de toate, Tarasios ar falsifica Simbolul de credință niceo-constantinopolitan înlocuind în articolul despre Duhul Sfânt formula patristică autentic trinitară care mărturisește purcederea Acestuia din Tatăl și din Fiul (*Filioque*) prin formula subordinaționistă ariană potrivit căreia Duhul purcede prin Fiul (*dīa Hyou*), cu alte cuvinte dintr-un Fiu inegal și inferior ființial Tatălui. A doua oară, Tarasios ar falsifica ortodoxia credinței prin oficializarea venerării unor imagini inferioare și nespirtuale, iconolatria fiind în viziunea neoaugustiniană a teologilor carolingieni un subordinaționism sau arianism liturgic, consecința inevitabilă a subordinaționismului sau arianismului trinitar al Crezului grec falsificat. Se explică astfel de ce în inima respingerii carolingiene a Sinodului de la Niceea se află o vigoasă pledoarie pentru *Filioque*, precum și de ce, la fel ca și în cazul ereziei adoptianismului spaniol, principalul instrument de combatere a „ereziei” iconolatriei bizantine e considerat Crezul niceean îmbogățit în sens antiarian și pnevmatologia lui filioquistă.

Exceptând consecința radicală a interzicerii confecționării lor, viziunea augustiniană despre imaginile religioase a teologilor carolingieni este practic, cum s-a remarcat⁷⁴, cea a sinodului de la Hieria; refuzând categoric orice venerare a icoanelor, Carol reiterează involuntar aceeași concepție neoplatonică despre imaginile artificiale, moarte, opuse celor naturale vii, trinitare și etice. Cu o diferență esențială de portativ teologic: pentru Constantin V și Hieria, iconofilia era o erezie hristologică, iar ortodoxia e hristologie; pentru Carol și teologii săi, iconofilia era o erezie trinitară, iar ortodoxia e pnevma-

⁷² Cf. Pop-Curșeu, 2009.

⁷³ Un an după primul botez colectiv al saxonilor la Paderborn în 777, o parte dintre saxoni, conduși de Widukind, s-a revoltat și s-a întors la păgânism. 4500 de saxoni au fost masacrați în octombrie 782 la Verden înainte de supunerea și botezul lui Widukind în 785.

⁷⁴ Gero, 1973b, și Auzépy, 1997a.

tologie și trinitologie – trinitologia dialectică, neoplatonic augustiniană, aflată în inima „Cărților caroline” ca esență a tradiției Bisericii. Prin respingerea Sinodului de la Niceea, teologii carolingieni operau, cum s-a observat⁷⁵, o dublă modificare și în teoria și practica sinoadelor ecumenice ale Bisericii vechi: pentru realizarea consensului „vertical” nu mai e suficientă simpla invocare a autorității tradiției, receptarea tradiției fiind supusă criteriului raționalității dialectice; iar pentru realizarea consensului „orizontal” nu mai e suficientă prezența reprezentanților celor cinci patriarhii ale Bisericii vechi, nici măcar acordul Romei, ci consimțământul majorității lunii creștine obținut prin consultări sinodale regionale: dacă exprimă învățătura universală a Bisericii, acele sinoade regionale devin prin însuși acel fapt sinoade universale ale Bisericii și pot fi receptate ca atare.

În iunie 794 regele Carol prezida în aula palatului regal din Frankfurt am Main un sinod⁷⁶ de trei sute de episcopi din Franția și Italia convocați cu binecuvântarea papei Adrian, reprezentat de doi episcopi, pentru condamnarea ereziei adoptianismului episcopilor hispano-vizigoți din emiratul Cordobei și pentru reglementarea unui șir întreg de alte chestiuni disciplinare și administrative⁷⁷. Folosindu-se de acest prilej, Carol a obținut și respingerea de către sinodalii franci a Sinodului de la Niceea. Respingerea a fost inserată ca articolul al doilea din seria celor 65 de articole (*capitulare*) cu valoare de canoane adoptate cu prilejul sinodului de la Frankfurt⁷⁸, în același timp și un fel de

⁷⁵ Sieben, 1979, p. 329–343.

⁷⁶ Cf. Hefele și Leclercq, 1910, p. 1045–1060 și studiile din volumele cu actele simpoziunului comemorativ 794–1994: Berndt (ed.), 1997.

⁷⁷ „Paștele [anului 794] a fost prăznuit în Frankfurt. Acolo s-a adunat un mare sinod de episcopi ai galilor, germanilor și italienilor în prezența zisului principe [Carol] și a trimișilor domnului apostolic [papa] Adrian, ale căror nume sunt acestea: Teofilact și Ștefan episcopii. Acolo a fost condamnată a treia oară erezia lui Felix [de Urgel], condamnare pe care cu autoritatea sfinților părinți au consemnat-o într-o carte pe care au semnat-o cu mâinile lor toți sacerdoții. Acolo a murit regina Fastrada și a fost îngropată cu cinste la Sfântul Alban. Și pseudo-sinodul grecilor [din 787], pe care-l numeau în chip fals al șaptelea și pe care l-au făcut pentru icoane ca să fie adorate, a fost respins de pontifi” (ed. F. Kurze, *Annales regni Francorum... et Einhardi*, 1895, p. 94). „Analele” zise ale lui Einhard, o prelucrare a „analelor regilor”, au la final precizarea: „Și a fost refuzat de toți ca fiind întru totul de prisos și sinodul adunat cu puțini ani înainte în Constantinopol sub Irina și Constantin, fiul ei, și numit de ei nu numai al șaptelea, dar și universal/ecumenic, ca să nu fie ținut sau numit nici al șaptelea, nici universal/ecumenic” (*ibid.*, p. 95).

⁷⁸ Ed. MGH, *Concilia*, II/1. *Concilia aevi Karolini, 742–817*, 1906, p. 110–172. Actele conciliului sunt alcătuite în principal din patru scrisori adresate episcopilor spanioli de papa Adrian I, de episcopii Italiei de nord (scrisă de Paulin de Aquileia), de episcopii Franciei și de regele Carol însuși (acestea din urmă scrise de Alcuin), și din cele 65 de decizii canonice (*capitulare*). Scrisoarea lui Carol conține și o mărturisire de credință sub forma unei dezvoltări explicative a Simbolului niceo-constantinopolitan îmbogățit în sens carolingian și considerat principalul instrument de combatere a ereziei adoptianiste.

adunare generală a imperiului, cel mai important și reprezentativ din lungul șir al sinoadelor carolingiene. Primele două articole dogmatice ale sinodului de la Frankfurt sună în traducere astfel:

Iată textul mărturisirii de credință caroline (*ibid.*, p. 163–164; Mansi XIII, col. 905–906; PL 98, 905–906; Kinzig, 2017, IV, p. 187–188, nr. 722):

„Credem într-Unul Dumnezeu Tată Atotputernic, Făcător al cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Credem și într-Unul Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, născut din Tatăl înainte de toate veacurile și timpurile, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, natural, nu adoptiv, prin Care toate s-au făcut, cerești și pământești, de o ființă și de o substanță cu Tatăl. Credem și în Duhul Sfânt, Dumnezeu adevărat, Care face vii toate, Care purcede de la Tatăl și Fiul [*de Patre et Filio*], Care trebuie împreună-adorat/închinat și împreună-slăvit cu Tatăl și cu Fiul. Credem că aceeași Sfântă Treime, Tată, Fiu și Duh Sfânt, este de o substanță, de o putere și de o ființă, Trei Persoane și fiecare Persoană în Treime Dumnezeu deplin și toate cele Trei Persoane Un Dumnezeu atotputernic, Tatăl nenăscut, Fiul născut, Duhul Sfânt purcezând din Tatăl și Fiul [*ex Patre et Filio*], nu că Tatăl a început cândva, ci precum e pururea Dumnezeu, așa este pururea Tată, fiindcă pururea are un Fiu. Veșnic Tatăl, veșnic Fiul, veșnic și Duhul Sfânt purcezând din Tatăl și Fiul, Un Dumnezeu atotputernic, Tată, Fiu și Duh Sfânt, prezent pretutindeni, întreg pretutindeni, Dumnezeu veșnic, negrăit, neînțeleș. În Care Treime nici o Persoană nu e nici posterioară în timp, nici inferioară în treaptă, nici mai mică în putere, ci în toate Fiul e egal cu Tatăl, Duhul Sfânt e egal cu Tatăl și cu Fiul în divinitate, voință, lucrare și slavă. Altul însă prin persoană e Tatăl, altul prin persoană Fiul, altul prin persoană Duhul Sfânt. Nu altceva, ci una în natură, putere și ființă sunt Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Credem că din această Sfântă Treime numai Persoana Fiului a fost creată pentru mântuirea neamului omenesc din Duhul Sfânt și Maria Fecioara, ca Acela care era prin divinitate Fiu al lui Dumnezeu Tatăl să fie prin umanitate Fiu al unei mame de om; Dumnezeu desăvârșit în divinitate, om desăvârșit în umanitate; Dumnezeu înainte de toate veacurile, om la sfârșitul veacului; Fiu adevărat al lui Dumnezeu în fiecare substanță, nu socotit așa, ci adevărat, nu prin înfiere/adoptie, ci prin proprietate; o singură persoană Dumnezeu și om, un singur mijlocitor între Dumnezeu și om, în forma lui Dumnezeu egal cu Tatăl, în forma de sclav mai mic decât Tatăl, în forma de Dumnezeu Creator, în forma de om Răscumpărător, un Singur Fiu al lui Dumnezeu propriu și desăvârșit în fiecare pentru a împlini economia mântuirii oamenilor a pățimit o pătimire adevărată a cărnii, a murit cu moartea adevărată a trupului Său, s-a sculat cu adevărata înviere a cărnii Lui și adevărata reluare a sufletului Său, și cu același trup, în care a pățimit și a înviat, s-a urcat la ceruri, șezând de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl, iar în aceeași formă în care s-a urcat va veni să judece viii și morții, și Împărați Lui nu va avea sfârșit. Propovăduim o singură sfântă Biserică a lui Dumnezeu răspândită în tot pământul, despărțită prin locuri, dar unită prin credință și iubire, și în acea Biserică adevărata lăsare a păcatelor, fie prin botez, fie prin penitență, cu darul harului divin și conlucrarea voinței bune a omului. Credem și că toți oamenii vor învia și vor fi judecați fiecare după faptele lor, că necucernicii vor fi condamnați la chinuri veșnice împreună cu diavolul și îngerii lui, iar sfinții vor fi încununăți în slavă veșnic împreună cu Hristos și sfinții Lui îngeri în veacuri nesfârșite.

Aceasta e credința catolică și de aceea a noastră și dorim să fie și a voastră, fiindcă este o credință, un botez și un Domn al nostru Iisus Hristos, Care e Dumnezeu adevărat și om adevărat, Fiu adevărat al lui Dumnezeu și al omului, în fiecare natură Unul și Același Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, omul Iisus Hristos, Care e Dumnezeu binecuvântat în veci.”

Adunați fiind cu ajutorul lui Dumnezeu, cu autoritatea apostolică [a papei Adrian] și porunca regelui Carol, în al 26-lea an al domniei lui, toți episcopii și sacerdoții regatului francilor, Italiei, Aquitaniei și Provintiei într-un conciliu sinodal, între ei fiind în această adunare sfântă însuși preablândul rege,

1. ca început al articolelor s-a ridicat [chestiunea] despre necucernica și nefasta erezie a lui Elipandus, episcopul scaunului de Toledo, și a lui Felix al urgelitanilor și a adeptilor lor care, gândind rău, susțineau în Fiul lui Dumnezeu o înfiere/adopteție; pe care toți preasfinții părinți de mai sus au contrazis-o cu un glas respingând-o și au hotărât ca această erezie să fie smulsă din sfânta Biserică din rădăcini.

2. A fost ridicată în mijloc întrebarea despre noul sinod al grecilor, pe care l-au făcut în Constantinopol [!] despre imagini că trebuie să fie adorate, în care stă scris că aceia care nu vor atârna imaginile sfinților pentru slujire sau adorare ca pe dumnezeiasca Treime să fie condamnați cu anatema. Adorare și slujire pe care, respingând-o, preasfinții noștri părinți au disprețuit-o și condamnat-o într-un gând.⁷⁹

Profitând de neratificarea oficială a Sinodului de la Niceea de către papa Adrian I, regele Carol a reușit astfel în sinodul regional de la Frankfurt să condamne, în prezența legaților papali, un sinod ecumenic anterior prezidat cel puțin formal de alți legați papali.

Refuzul Sinodului de la Niceea ca al Șaptelea Ecumenic a dominat multe secole în Occidentul latin. Pentru papalitate a rămas un sinod regional acceptat teologic, dar neasumat canonic, iar pentru Biserica francă din imperiul carolingian, dominantă numeric, reprezenta un pseudo-sinod regional grec eretic, casat de un alt sinod regional franc. Pentru Biserica Occidentului latin, așadar, canonul dogmatic al ortodoxiei s-a limitat multe secole doar la primele Șase Sinoade Ecumenice; așa cum ținea să precizeze în anul 869 eruditul arhiepiscop Hincmar de Rheims⁸⁰:

Deși s-au ținut multe concilii catholice, doar șase sinoade se numesc în special generale, pentru că au fost convocate pentru o cauză generală privind pe toți creștinii și nu puteau și nu pot fi reunite regulat fără porunca specială a Scaunului Apostolic. Între Sinoadele Universale foarte permise de Biserica catholică, Primul e cel al celor 318 părinți întruniți [în 325] la Niceea contra lui Arie pe timpul papei Silvestru sub împăratul Constantin; al Doilea e cel [din 381] de la Constantinopol al celor 101 părinți contra lui Macedoniu și Eudoxiu pe timpul papei Damasus și al

⁷⁹ *Ibid.*, p. 165. Important e și articolul 33, care cere „ca credința catholică a Sfintei Treimi, rugăciunea Domnului [«Tatăl nostru»] și Simbolul de credință să fie predicate și predate tuturor” (p. 169).

⁸⁰ Hincmar, 806–882; din 845 arhiepiscop de Rheims; *Opera*, în PL 125–126.

împăratului Grațian, când a fost hirotonit episcop al aceluia oraș Nectarie; al Treilea e cel [din 431] de la Efes al celor 200 de episcopi contra lui Nestorie, episcopul Orașului imperial, sub împăratul Teodosie cel Mare și pe timpul papei Celestin; al Patrulea cel [din 451] de la Chalcedon al celor 630 de părinți sub papa Leon și împăratul Marcian contra lui Eutyches, preanefastul întâi-stătător al monahilor; al Cincilea iarăși de la Constantinopol [din 553] pe timpul papei Vigilius și al împăratului Iustinian contra lui Teodor [al Mopsuestiei] și a tuturor ereziilor; al Șaselea iarăși de la Constantinopol [din 680–681] sub papa Agaton, care, la rugămintea preacucernicilor împărați Constantin, Heraclios și Tiberius⁸¹, a trimis [în 680] în Orașul imperial legații săi, între care era Ioan, pe atunci diacon al Bisericii Romane, nu mult după asta episcop, pentru a face adunarea sfintelor biserici ale lui Dumnezeu. Primiți cu bună voință de preacucernicul apărător al credinței catholice Constantin, li s-a poruncit ca, dând la o parte disputele, să cerceteze în convorbire pașnică despre adevărata credință, dându-li-se din biblioteca constantinopolitană toate cărțile vechilor părinți pe care le cereau. Au fost de față și 155 de episcopi, prezidând Gheorghe, patriarhul Orașului imperial, și Macarie al Antiohiei, și au fost prinși cei care susțineau o singură voință și o singură lucrare în Hristos că au falsificat cele mai multe ziceri ale părinților catholici. Și sfârșindu-se conflictul, Gheorghe s-a îndreptat, dar Macarie împreună cu adepții lui au fost anatemizați împreună cu înaintașii Cyrus, Sergios, Honorius⁸², Pyrrhus, Pavel și Petru, și în locul său a fost făcut episcop al Antiohiei Teofan, avvă din Cilicia. Legaților li s-a dat o atât de mare favoare a păcii catholice, încât Ioan, episcop al Portusului, care era unul dintre ei, în duminica octavei Paștelui⁸³ a celebrat în latină Liturghii publice în biserica Sfânta Sofia înaintea împăratului și a patriarhului.

Al Șaptelea însă, numit universal de greci, e pseudo-sinodul despre icoane, despre care unii spuneau că trebuie sfărâmate, alții că trebuie adorate, nici una dintre părți nedefinind lucrurile cu o minte sănătoasă, s-a ținut la Constantinopol⁸⁴, fără autoritatea Scaunului Apostolic, nu mult înainte de vremurile noastre, de foarte mulți episcopi; rezultatul său a fost trimis la Roma și chiar papa Romei⁸⁵ l-a trimis în Franția. Ple-

⁸¹ Constantin IV (n. 652), 668–685, și frații săi gemeni (n. 659), Heraclios și Tiberius, eliminați însă de acesta de la tron în 681 prin mutilare (tăierea nasului).

⁸² Semnificativă e receptarea de către un episcop franc, ultim apărător al unei structuri ecleziale mitropolitane în Occidentul latin și în conflict pentru asta cu Roma, a anatemi-zării din 681 a papei Honorius de către Sinodul VI Ecumenic.

⁸³ În aprilie 681.

⁸⁴ Început la Constantinopol în august 786, desfășurat însă în septembrie–octombrie 787 la Niceea.

⁸⁵ Adrian I, 772–795.

când de aici, pe vremea împăratului Carol cel Mare⁸⁶, cu porunca Scaunului Apostolic și convocarea sus-zisului împărat, s-a celebrat în Francia⁸⁷ un sinod general și acel pseudo-sinod al grecilor a fost demontat și denunțat potrivit Scripturilor și tradiției părinților. Despre demontarea⁸⁸ lui a fost trimis de același împărat la Roma prin niște episcopi un manuscris⁸⁹ nu mic, pe care, ca adolescent, l-am citit la palat⁹⁰. În cartea a patra a aceluși manuscris se scriu despre numele „universal” acestea:

⁹¹ „Universalitatea se numește așa plecând de la unu, căci face o universalitate o mulțime de unități adunată în una prin aceea că e întoarsă spre unu. Fiindcă așa cum Biserica e universală, ceea ce în grai grec se spune catholică, așa și tot ce nu se separă de unitatea ei poate fi numit catholic. Căci orice învățătură, așezământ sau tradiție creștină trebuie să fie astfel încât să convină Bisericii universale. Ceea ce n-au păzit niciodată ereticii, care au făcut niște adunături⁹² în diverse părți ale lumii, strânși din unele ținuturi și în care s-au rupt pe ei înșiși și cât mai mulți de legătura unității bisericești. Deci atunci când se adună în una întâistătătorii⁹³ a două sau trei provincii, dacă, întăriți cu așezământul vechilor canoane, stabilesc vreo predanie sau dogmă, care nu e în dezacord față de dogmele părinților, atunci ceea ce fac ei este catholic și poate fi numit universal, chiar dacă nu e săvârșit de întâistătătorii întregii lumi, dar nu e în dezacord față de credința și tradiția tuturor; ceea ce știm că s-a făcut adeseori în multe părți ale lumii când s-au ivit unele necesități. Fiindcă s-au ținut multe concilii, cu ale căror hotărâri e apărată și întărită sfânta Biserică. Dacă însă întâistătătorii a două sau trei provincii, care se adună în una, dorind să stabilească lucruri noi, fac unele adunături⁹⁴ care nu gândesc împreună cu Biserica din toată lumea, ci sunt în dezacord față de ea, atunci ceea ce fac ei nu e catholic și nu poate fi numit universal. Căci tot ce e bisericesc e catholic, și tot ce e catholic e universal; însă tot ce e universal e lipsit de inovațiile unor glăsuiri profane, prin urmare tot ce e bisericesc e și el lipsit de inovațiile unor glăsuiri profane. Dacă acest sinod s-ar fi lipsit de inovațiile unor glăsuiri profane, mulțumindu-se cu dogmele părinților din vechime, s-ar fi putut

⁸⁶ 771–814.

⁸⁷ În iulie 794 la Frankfurt am Main.

⁸⁸ *Destructio*.

⁸⁹ *Volumen*.

⁹⁰ Palatul lui Carol cel Mare din Aachen.

⁹¹ Hincmar transcrie aici (PL 126, 359) capitolul final (IV, 28) din *Libri Carolini* (PL 98, 1246–1248).

⁹² *Conventicula*.

⁹³ *Praesules*.

⁹⁴ *Conventicula*.

numi universal. Dacă nu se mulțumește însă cu dogmele părinților din vechime nu poate fi așadar numit universal. Nu vom întârzia a proclama deschis universal acel sinod decât dacă vom simți că nu se opune dogmelor Bisericii universale.”⁹⁵

Triumful lui Carol în 794 în sinodul de la Frankfurt a fost însă doar unul aparent, o victorie de paradă, mascând în realitate o înfrângere și o capitulare pe fond în fața papalității. Semnul cedării îl constituie chiar retragerea și nepunerea în circulație publică a vastului tratat teologico-politic al regelui Carol împotriva Sinodului de la Niceea. În loc să fie lansate la Frankfurt, în „fortul francilor”, ca manifestul unei noi „ortodoxii” și constituția unei noi creștinătăți, „Cărțile caroline” au fost trimise în arhivele din Aachen și din Roma pentru că nu primiseră aprobarea de difuzare din partea destinatarului lor din palatul papilor din Lateran. Bătrânul Adrian I a sesizat corect toate implicațiile revoluției care se pregătea la Aachen și a replicat ferm luând apărarea Sinodului de la Niceea și casând respingerea lui scrisă în numele regelui francilor.

Lungul răspuns al papei Adrian I către regele Carol⁹⁶ se prezintă sub forma unei critici a criticii Sinodului niceean aflată în curs de redactare la Aachen. Încă înainte de finalizarea masivului opus regal contra Sinodului grec, Carol a replicat traducerii latine a Actelor de la Niceea transmise de Adrian, trimițând papei o listă alcătuită din două serii de 60 + 25 de puncte care i-au părut discutabile lui și consilierilor săi teologici în timpul sesiunilor în care traducerea latină a Actelor a fost citită în palatul din Aachen. Cele 85 de obiecții, trimise papei sub forma unei liste de articole (*capitula*), de unde titlul: *capitulare adversus synodum*, apar în titlurile a 80 din cele 120 de capitole care vor alcătui tratatul final numit *Opus Caroli regis contra synodum*. „Răspunsul” dat de papa Adrian acestei liste de articole poate fi considerat o critică anticipată a viitorului opus carolingian construit ca o demonstrație sistematică a irelevanței argumentelor biblice, patristice și hagiografice invocate în 787 la Niceea și a viziunii sale teologice și politice. Tema unică a lungului „răspuns” al papei Adrian este evidențierea caracterului perfect tradițional al gândirii exegetice și teologice reflectate în afirmațiile sinodalilor de la Niceea și în textele biblice, patristice și hagiografice citate în sprijinul legitimității existenței și venerării icoanelor. Adrian face acest lucru adăugând alte afirmații sinodale și citate patristice în sprijinul celor din Actele de la Niceea, întreg răspunsul având în fapt aspectul unui lung șir de texte din tradiția creștină, o antologie ad-hoc, minimal comentată, realizată pe baza unui dosar patristic existent deja în arhivele de la Lateran.

⁹⁵ *Opusculum LV capitulorum*, cap. XX; PL 126, 359–360.

⁹⁶ Cf. mai jos, p. 729–756.

Argumentul principal, repetat permanent, e acela că, departe de a fi o inovație grecească, venerarea icoanelor a fost dintotdeauna tradiția Bisericii Romei și un element vizibil al orthodoxiei acesteia. Biserica apostolică a Romei a fost și este în același timp Biserica orthodoxă prin excelență — singura care a menținut neschimbată credința apostolilor și care, spre deosebire de celelalte Biserici, n-a căzut niciodată în vreo erezie — și Biserica venerării icoanelor lui Hristos, ale Maicii Domnului și ale sfinților. Demonstrația faptului că icoanele sunt vechea tradiție a Bisericii Romei ia forma înșirării bazilicilor construite și pictate aici de toți papii în timpul cărora au fost ținute în Răsărit cele Șase Sinoade Ecumenice. În numele acestei tradiții, un șir lung de papi au demascât iconomahia împăraților bizantini condamnând-o solemn în sinoadele romane din 731 și 769 și anatemizând deja pe oricine refuză să venereze sfintele icoane. Venerarea icoanelor e, așadar, dogmă orthodoxă de credință formulată deja de Biserica Romei, nu inventată ca o inovație grecească în Sinodul de la Niceea, care a regăsit-o doar.

Chiar și fără a o formula explicit, Adrian I dă de înțeles că Roma papală nu primește — nici de la bizantini, nici de la franci — lecții de orthodoxie și tradiție, ci e singura abilitată de succesiunea petrină să dea astfel de lecții și calificative. A făcut-o și acum, apărând în chiar deschiderea răspunsului către Carol orthodoxia patristică a formulei pnevmatologice a patriarhului Tarasios, care vorbea de purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl *prin* Fiul, pe care refuză să o taxeze ca eretică în numele Crezului filioquist carolingian prezentat cu infatuare drept autenticul Simbol de credință niceo-constantinopolitan. O face și în final, când contestă, invocând și alte scrisori, interpretarea radicală dată de către carolingieni poziției papei Grigorie I, din epistola către Serenus față de icoane, ca un refuz al oricărei forme de venerare a icoanelor. Condamnarea adorării lor nu exclude, ci include o venerare indispensabilă adresată persoanelor reprezentate în virtutea unei prezențe personale reale a acestora în icoane.

Concluzia papei Adrian este deci categorică: grecii au ținut la Niceea un sinod în care au primit credința despre icoane a papei Grigorie cel Mare și a Bisericii Romei în adevărata ei înțelegere, care include venerarea. Această credință Adrian a expus-o el însuși în scrisorile trimise împăraților și patriarhului. Sinodali de la Niceea au mărturisit deci credința papei Grigorie și au anatemizat sinodul de la Hieria, anatemizat deja în sinod de Biserica Romei. Prin urmare, papa Adrian a primit sinodul grec, dar n-a comunicat încă împăraților în scris ratificarea oficială pentru că, refuzând retrocedarea patrimoniilor și jurisdicției, deși s-au delimitat de credința lor eretică, perpetuează actele ilegale și necanonice ale împăraților iconomahi, identificându-se cu ele. Dacă vor continua asta, papa va fi nevoit să-i declare eretici și pe Irina, și pe fiul ei, Constantin. Și papa Adrian își încheie lungul răspuns în care face apologia Sinodului de la Niceea cu speranța că regele Carol va rămâne în stabilitatea credinței orthodoxe a Bisericii Romei și nu o va lăsa să fie zdrun-

cinată de „oameni răi și necredincioși” — aluzie la consilierii teologici de la Aachen. Politicos, dar ferm, Carol e îndemnat deci să se alinieze orthodoxiei romane și să renunțe la tentativa de a o redefini altfel, abatere echivalentă cu căderea în erezie și sancționabilă ca atare. Regele franc e avertizat astfel să nu o ia pe calea bazileilor bizantini care s-au aventurat ca teologi improvizați pe terenul definirii dogmelor, domeniu aparținând în exclusivitate Bisericii și păstorilor ei în frunte cu urmașul sfântului Petru. Rolul împăratului creștin autentic e strict acela de apărător al Bisericii și creștinătății, nu de a formula orthodoxia mărturisirii credinței în Hristos, harismă apostolică și petrină în Biserică.

Răspunsul lui Adrian I a fost o lovitură pentru Carol care se pregătea să prezideze la Frankfurt un sinod al francilor menit să aprobe „Cărțile caroline” ca manifest teologico-politic al adevăratei „ortodoxii”, pe care apoi papa doar să-l ratifice la Roma. Sinodul din iunie 794, cel mai numeros dintre sinoadele carolingiene, s-a limitat deci la condamnarea adopțianismului episcopilor spanioli. „Opusul regelui Carol împotriva sinodului” grec a fost trimis în arhive nefinisat. Exemplarul de lucru ajuns la Roma⁹⁷ arată că textul a fost corectat atent până la capitolul 13 al cărții a III-a, după care textul rămâne un simplu concept în lucru. Codicele vatican mai păstrează pe marginile textului exclamațiile de aprobare și încântare ale lui Carol însuși la lectura textului la Aachen împreună cu consilierii săi teologici. „Cărțile caroline” făceau însă parte — alături de codicele epistolar carolin și de analele istorice — dintr-o campanie publicistică mai amplă de promovare a lui Carol ca adevăratul împărat al creștinătății, apărător providențial al credinței împotriva păgânității și ereziei și promotor al virtuții, ordinii și dreptății împotriva decadentei morale și a haosului social într-un moment de emoție eshatologică și speranțe apocaliptice legate de iminența Judecării de Apoi și a sfârșitului lumii.⁹⁸

Diversele date avansate se bazează pe cronologiile biblice și pe credința că universul creat de Dumnezeu va avea o existență săptămânală (*septimana mundi*), dăinuind șase milenii înainte de a intra în mileniul sabatic eshatologic. Sfârșitul lumii și inaugurarea mileniului al șaptelea urmau să vină în anul 6000 de la facerea lumii. Acesta a fost calculat ca venind fie în anul 500 d.Hr., fie în anul 800 d.Hr. Pentru a contracara neliniști apocaliptice reale sau previzibile, scriitorii bisericești combat și resping orice apocaliptică: după cotelitura constantiniană din 313 Eusebiu al Cezareii a identificat mileniul *Apocalipsei* cu imperiul lui Constantin, sau, după colapsul acestuia în Occident declanșat de devastarea Romei de vizigoți în anul 410, Augustin a identificat mileniul *Apoca-*

⁹⁷ *Cod. Vaticanus latinus 7207*, editat ca atare în MGH de Ann Freeman, 1998, pentru care adevăratul autor al „Opusului” carolin e Teodulf de Orléans. Pentru Luitpold Wallach, a cărui ediție parțială a fost publicată postum în 2017, autorul este Alcuin.

⁹⁸ Cf. sinteza lui Palmer, 2014, și studiile lui Landes, cf. 1988.

lipsei cu istoria actuală a Bisericii, adevărata „cetate a lui Dumnezeu”. Același sens antiapocaliptic l-a avut și campania lui Dionisie Exiguus, activ la Roma după anul 500, și a lui Beda, activ în Anglia după anul 700, de a impune o nouă eră pentru creștini, invitați să nu mai numere anii de la facerea lumii, ci de la Întruparea lui Hristos: *annus Domini*⁹⁹ în loc de *annus mundi* (neliniștile apocaliptice în Occident au fost astfel transferate pentru anul 1000 d.Hr.).

Percepția eshatologică a regelui Carol despre timp și rolul său îl atestă simbolismul deliberat înscris de acesta mai întâi în construcția reședinței sale din Aachen.¹⁰⁰ Palatul ridicat aici de Odo din Metz era o imitare a palatului lui Constantin din Lateran devenit reședința papilor; în inima palatului din Aachen se afla faimoasa Capelă Palatină¹⁰¹, biserică construită pe nouă niveluri ca un octogon cu ambulatoriu, cu dimensiuni și cu o decorație evocând cifrele și scenele *Apocalipsei*. În același timp nou templu al lui Solomon, dom al Învierii și Ierusalim ceresc coborât pe pământ, capela avea în centru un tron altar din marmură adusă de la Ierusalim ridicat pe șase trepte: tronul pregătit al Mielului și *Apocalipsei*, Judecătorul lumii și al istoriei făcut prezent euharistic. Ca împărat eshatologic, Carol renovează imperiul roman creștin al lui Constantin. Devine protector al sfântului Mormânt și al Ierusalimului, unde trimite danii consistente cu pelerinaje reactivitate.¹⁰² Cucerește și convertește pe păgâni, apără creștinismul de erezii și de decădere teologică, intelectuală și morală, și salvează atât Biserica, cât și imperiul de la prăbușire. Gestul crud al Irinei de a-l detronea și orbi în 797 pe fiul ei, Constantin, urcându-se pe tron în locul său, dar și cel al locuitorilor Romei de a-l orbi și alunga pe papa Leon III au fost citite drept semne de disoluție apocaliptică.

De aceea, în noiembrie 800, Carol a venit la Roma, unde a rămas până în aprilie anul următor, atât pentru a-l restabili pe Leon III, dar și pentru a fi uns de acesta și aclamat ca împărat roman după tot ceremonialul bizantin¹⁰³, în 25 decembrie 800, prima zi a mileniului al șaptelea, care se voia a fi ziua de naștere a unei noi ere universale într-un imperiu renovat. Nici unul dintre cei care au consemnat evenimentul nu a făcut această asociere milenială evidentă, dar, cum s-a explicat¹⁰⁴, sursele scrise de clerici atestă dominația fermă

⁹⁹ Mutând astfel orizontul eshatologic în Occidentul latin pe anul 1000. În Răsărit, rămas fidel „anului lumii”, el s-a deplasat după anul 6000 = 500 pe anul 7000 = 1500.

¹⁰⁰ Cf. Isar, 2009, și Fried, 2013.

¹⁰¹ Existentă și astăzi, inclusă în domul din Aachen.

¹⁰² Cf. McCormick, 2011.

¹⁰³ Titlul oficial avea să fie: *Carolus serenissimus Augustus a Deo coronatus magnus pacificus imperator Romanorum gubernus imperium, qui et per misericordiam Dei rex Francorum et Longobardorum*. Iar pe monede apare pe avers bustul său însoțit de inscripția: *KAROLVS IMP[ERATOR] AVG[VSTVS]*, iar pe revers silueta sfântului Mormânt cu cruce cu inscripția: *XPICTIANA RELIGIO*.

¹⁰⁴ Landes, 1988.

a mentalității antiapocaliptice augustiniene și voința Bisericii de a controla, spre iritarea lui Carol însuși¹⁰⁵, întreg evenimentul. „Cartea pontifilor” îl prezintă pe Carol aclamat de poporul roman și încoronat de papă ca împărat domnind nu atât prin harul lui Dumnezeu, cât prin învestitura urmașului sfântului Petru ca protector al Bisericii și apărător al creștinătății, nu și al ortodoxiei. Această dorință intimă e clamată însă de suveranul franc chiar de dincolo de mormânt, placa funerară pusă pe acesta avertizându-l pe privitor că sub ea „zace trupul lui Carol, marele și ortodoxul împărat” (*situm est corpus Karoli magni atque orthodoxi imperatoris*)¹⁰⁶. Carol a acționat consecvent cu această aspirație până la sfârșitul lungii sale domnii. Ultima sa tentativă de a defini în sens filioquist dogma trinitară, atât de dragă împăratului — care se mândrea că domnește peste un imperiu al Sfintei Treimi —, în 809 în sinodul de la Aachen, va fi respinsă în 810 la Roma de papa Leon III într-un mod la fel de limpede ca și cea anterioară cu optsprezece ani de a impune papei Adrian I respingerea Sinodului de la Niceea.

Ai.ăt în 792, cât și în 810, papii romani Adrian și Leon III au acționat însă în mod glorios nu numai pentru a apăra exclusivitatea Bisericii în definirea adevărului de credință, dar și conștienți de răspunderea principală a primului scaun episcopal de a menține unitatea Bisericii din Apus cu cea din Răsărit. Separați în două imperii rivale — franco-germanic și greco-slav —, creștinii trebuiau să rămână o singură Biserică. Și au rămas așa, cu toate tensiunile care se vor manifesta în secolul IX, fiindcă papii romani au stăvilit pentru două secole transformarea schismei politice a celor două imperii în schisma a două Biserici dezbinat. Deznodământul fatal s-a realizat abia după anul 1000, într-un climat reîncărcat apocaliptic.¹⁰⁷ În 1014, cu prilejul încoronării împăratului german Henric II de către papa german Benedict VIII, „Filioque” e introdus și la Roma în Crezul cântat la Missă. Primii papi germani vor impune astfel Bisericii Romei „ortodoxia” redefinită dogmatic de Carol cel Mare, dar și o „reformă” instituțională antiimperială care avea să facă din Biserică latină monarhia pontificală a Evului Mediu.

¹⁰⁵ Iritarea lui Carol pentru acest tip de încoronare imperială ca învestitură pontificală o arată faptul că n-a mai revenit niciodată în Roma, iar în 813 l-a încoronat el însuși la Aachen ca împărat succesor pe fiul său, Ludovic I cel Pios.

¹⁰⁶ Carol va fi canonizat în 1165 la insistențele împăratului Friedrich Barbarossa și e prăznuit în 28 ianuarie. Cf. *Acta Sanctorum, Januarii II*, 1643, p. 874–891; BHL 1577–1618 și Folz, 1951.

¹⁰⁷ PL 142, 1060–1061; cf. Gagliardi (ed.), 2015.

Răspunsul papei Adrian dat regelui Carol¹ (791–792)

Preaexcelentului domn și fiului nostru duhovnicesc
împreună-părintelui Carol, regele francilor și longobarzilor
și patriciu al romanilor, de la Adrian papa

Domnul și Mântuitorul nostru, Cel ce în pătrunzătorul Său sfat a socotit vrednic să coboare din cer din sânul Tatălui ...² tuturor celor ce cunosc evanghelia le este limpede că prin glasul Domnului sfântului și întâiului între toți apostolii Petru, i s-au încredințat cheile Împărăției cerurilor și grija de toată Biserica. Lui i s-a zis: „Iată Satana v-a cerut să vă treacă ca printr-o sită și m-am rugat pentru tine, Petre, să nu lipsească credința ta. Și când te vei întoarce, întărește-te pe frații tăi” [Lc 22, 31–32]. Lui i-a zis: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu vor fi mai tari decât ea. Și-ți voi da cheile Împărăției cerurilor ca orice vei lega pe pământ, va fi legat și în cer și orice vei dezlega pe pământ, va fi dezlegat și în cer [Mt 16, 18–19]. Iată lui i s-a încredințat grija de toată Biserica și întâietatea. Și se știe că el a lăsat în locul său pontifilor, locțiitorii lui, grija de a administra Biserica, căci a primit și cheile Împărăției cerurilor și i s-a dat puterea de a lega și dezlega.”³

¹ *Responsum ad Carolum regem [Hadrianum]*. Ed. critică K. Hampe, MGH, V. *Epistolae Carolini aevi III*, 1899, p. 6–57. Ediția Mansi XIII, col. 759–810 și PL 98, 1247–1292 are un text lacunar, din care lipsesc răspunsurile I, 4–24. În litere cursive e textul pasajelor criticabile din Actele Sinodului de la Niceea în viziunea teologilor lui Carol cel Mare. În note trimiterile la capitolele cu criticile sistematice din așa-numitele *Libri Carolini [LC]*; PL 98, 989–1248; ed. critică A. Freeman și P. Meyvaert, MGH, *Leges. Concilia*, II, Suppl. 1. *Opus Caroli regis contra synodum (Libri Carolini)*, 1998.

Răspunsurile papei Adrian în apărarea Sinodului de la Niceea sunt alcătuite din cea mai mare parte din șiruri de citate patristice omise aici, unde sunt traduse comentariile personale ale papei Adrian însuși.

² Lacună în unicul manuscris.

³ Întreg paragraful e preluat din papa Grigorie I, *Epistola V*, 37; MGH, *Epistolae*, II, 1897, p. 321.

De aceea suntem pe deplin încrezători că, dacă de Dumnezeu ocrotita voastră excelență regală va fi până la sfârșit cu credință în dragoste și iubire față de sfânta Biserică catholică și apostolică romană și față de noi, cum a început, nu numai că se va smulge spălându-l de orice pată a păcatului, dar împreună cu ea și prin rugăciunile ei îi va da chiar în această lume biruințe asupra barbarilor, precum și Împărăția cerurilor fără de sfârșit.

Trimis a fost de preablânda voastră înaltă putere regală familiarul vostru abatele Angilbert și slujitor al capelei, care aproape de la începuturile copilăriei lui a fost crescut în palatul vostru și e părtaș la toate sfaturile voastre; drept pentru care, așa cum e primit de voi cu toată familiaritatea, la fel va fi primit și cinstit și de noi cu toată cuviința. De aceea, pentru marea dragoste pe care o purtăm față de miere curgătoarea voastră excelență regală, primindu-l, precum l-ați trimis, cu foarte mare dragoste și extremă dulceață cum a vrut și în ce fel a vrut, povestind el cu noi cu mare familiaritate, l-am primit cu ureche îngăduitoare și minte binevoitoare, ca și cum vorbea cu noi în trup excelența voastră, și i-am încredințat sfatul nostru din adânc pentru propășirea sfintei noastre Biserici romane și înălțarea de Dumnezeu ocrotitei voastre puteri regale. Între ele ne-a dat un șir de articole împotriva sinodului⁴ care s-a ținut la Niceea pentru înălțarea sfintelor icoane. De aceea din iubire față de miere curgătoarea voastră excelență regală am dat răspuns pentru fiecare articol în parte, nu apărând un om — să nu fie! —, ci, ținând predania de demult a sfintei Biserici catholice și apostolice romane⁵, vom urma vechea învățătură a sfinților pontifi, înaintașii noștri, apărând în toate chipurile predania dreptei credințe.

I

În actul al treilea:

La locul în care spune: „Și în Duhul Sfânt de viață făcătorul, Care de la Tatăl prin Fiul porcede”, articolul 1 aduce critica: Că nu gândește corect Tarasius, care în citirea credulității lui nu mărturisește pe Duhul Sfânt porcezend din Tatăl și Fiul, potrivit credinței Simbolului de la Niceea, ci din Tatăl prin Fiul⁶.

Răspuns: Această dogmă Tarasius a explicat-o nu prin sine însuși, ci a mărturisit-o prin învățătura sfinților părinți, ale căror articole le vom expune pe scurt pentru marea voastră dragoste pe care o păstrăm față de preadrapta și de Dumnezeu ocrotita voastră excelență regală.

⁴ *Capitulare adversum Synodum.*

⁵ *Sed olitana traditione sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae tenentes.*

⁶ *Non ex Patre et Filio secundum Niceni symboli fidem [!], sed ex Patre per Filium procedente.*
LC III, 3.

<Urmează 21 de citate patristice în apărarea formulei pnevmatologice a lui Tarasius.>

În același act:

Articolul 2: Dacă gândește corect Teodor, arhiepiscopul Ierusalimului, care atunci când a spus că crede în „Tatăl fără început și veșnic” nu știm prin ce sucitură de cuvinte a mărturisit pe Fiul ca „neștiind alt început decât pe Tatăl și avându-și subzistența din El”.⁷

Acest Teodor, patriarhul Ierusalimului, împreună cu ceilalți patriarhi, Cosma al Alexandriei și Teodor al Antiohiei, au trimis pe timpul înaintașului nostru de sfântă pomenire papă Paul [I]⁸ sinodica dreptei lor credințe, în care și printr-o relatare în detaliu despre sfintele icoane s-au străduit să ne dea de știre cum ei înșiși și ceilalți episcopi ortodocși și poporul acestuia gândesc împreună cu sfânta noastră Biserică catholică și apostolică romană universală și sunt în credință fierbinte și minte sinceră cu venerare sfântă față de aceleași sfinte icoane. Sinodică pe care, tradusă în latină, preasfântul domn papă Ștefan [III]⁹, înaintașul nostru, primind-o și citind-o în sinodul său¹⁰, pe care l-a făcut și el pentru sfintele icoane împreună cu feluriții episcopi din părțile Franciei și Italiei, au aprobat-o spunând despre feluritele mărturii ale sfinților părinți, cât și despre simbolul credinței pe care l-au făcut, și zicând: „Dacă cineva are altă hotărâre sau simbol al credinței sau învățătură, pe lângă ce s-a predat de sfintele mari Șase Sinoade universale, și s-a întărit de sfinții părinți adunați în ele, și nu va adora icoana sau întipărirea Domnului nostru Iisus Hristos, nici nu va mărturisi înomenirea Lui așa cum a coborât și s-a întrupat pentru neamul omenesc, pe un astfel de rău-cinstitor de Dumnezeu îl anatemi-zăm și socotim străin de sfânta Biserică catholică și apostolică”, și celelalte, pe care a le relata este prea lung.¹¹

⁷ LC III, 4.

⁸ Papa Paul I, 757–767.

⁹ Papa Ștefan III, 768–772.

¹⁰ În ultima sesiune, a IV-a, a Sinodului de la Lateran din 15 aprilie 769. Fragmentele din Acte, în MGH, *Leges. Concilia*, II/1, 1906, p. 74–92.

¹¹ Cf. *Liber Pontificalis*, nr. 96, Stephanus III: „După ce au fost promulgate toate acestea, au fost aduse în același sinod și diverse mărturii ale sfinților părinți despre sfintele icoane ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ale sfintei și strălucitei sale Mame Pururea Fecioarei Maria Doamna noastră, ale fericților apostoli și ale tuturor sfinților profeți, martiri sau mărturisitori. Și cercetând toate cu de-amănuntul, au hotărât ca aceste sfinte icoane să fieenerate cu mare cinste de toți creștinii, așa cum a fost păstrată cinstirea lor de toți înaintașii, pontifii acestui Scaun Apostolic, și de toți venerații Părinți până acum și a fost predat de toți spre aducere-aminte de cucernica străpungere a inimii; rușinând și anatemi-zând acel blestemat sinod care s-a făcut recent [Hieria, 754] în părțile Greciei pentru darea jos a acestor sfinte icoane” (ed. L. Duchesne, 1886, p. 475–476).

*În actul al șaselea:*¹²

Articolul 3: *Că același Tarasius¹³ n-a spus corect că Duhul Sfânt e „de o seminție¹⁴ cu Tatăl și cu Fiul”, fiindcă era de-ajuns să spună că e „coetern, consubstanțial, de aceeași ființă și natură”¹⁵.*

<În actul întâi:>

Articolul 4: *Că în citirea credinței sale după mărturisirea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt Vasile, episcopul Ancyrei, a inserat și sărutarea și adorarea icoanelor și rămășițelor, spunând că se împărtășește de sfințire de la ele, dar a trecut sub tăcere cu totul iertarea păcatelor, învierea sau viața viitoare.¹⁶*

<Răspuns:> Respingând erezia pe care a anatemizat-o și făcând mărturisirea credinței orthodoxe despre adevărata religie, Vasile a primit îmbrățișând cu venerație sfintele icoane și rămășițele sfinților. Căci despre iertarea păcatelor sau învierea trupului sau despre viața viitoare nu avea nici o rătăcire, nici n-a contrazis în aceasta credința orthodoxă a sfintei Biserici catholice, ca acei slabi și nefericiți eretici, care cu prilejul icoanelor s-au străduită să dea jos și rămășițele sfinților, întrucât odată cu sfintele icoane au disprețuit, aruncându-le și tăgăduindu-le, și rămășițele sfinților [...]

În același act:

Articolul 5: *Că Teodosie, episcopul Amorionului, a trecut leneș sub tăcere credința în sfânta și Una Treime, dar despre icoane a spus în chip imprudent și ieșit din comun: „Mărturisesc, făgăduiesc, sărut și ador icoanele”, și după puțin: „Cine nu va învăța cu sârguință poporul iubitor de Hristos să adore și venereze sfintele și veneratele icoane ale tuturor sfinților care au plăcut lui Dumnezeu în veac, să fie anatema.”¹⁷*

<Răspuns:> Socotim că înflăcărat de zelul credinței a mărturisit Teodosie o astfel de rugăciune, pe care au explicat-o în hotărârea lor. Fiindcă și pe înaintașii noștri, adică preafericiții pontifi Grigorie [I]¹⁸ și Grigorie [II]¹⁹, Zaharia²⁰, Ștefan [II]²¹, Paul [I]²² și iarăși Ștefan [III]²³, îi găsim având zelul

¹² De faptul actul al treilea.

¹³ De fapt Teodor al Ierusalimului.

¹⁴ *Contribulum; homophylon.*

¹⁵ LC III, 5.

¹⁶ LC III, 6.

¹⁷ LC III, 7.

¹⁸ Papa Grigorie I, 590–604.

¹⁹ Papa Grigorie II, 715–731.

²⁰ Papa Zaharia, 741–752.

²¹ Papa Ștefan II, 752.

²² Papa Paul I, 757–767.

²³ Papa Ștefan III, 768–772.

dreptei credințe înflăcărați în Duhul Sfânt pentru ridicarea sfintelor icoane. Pentru care domnul papă Grigorie al doilea cel tânăr, împreună cu 78 de preasfinți episcopi, prezidând înaintea mărturisirii [mormântului] fericitului Petru, întâiul între apostoli, au hotărât în sinodul lor ca sfintele icoane să fieenerate și adorate, întărind lucrul cu mărturiile multor sfinți părinți. Încă și înaintașul nostru, domnul Ștefan [III] de sfântă fericită pomenire, prezidând în chip asemănător cu episcopii din părțile Franciei și Italiei în bazilica Mântuitorului nostru Iisus Hristos numită Constantiniana²⁴, întărind și îmbrățișând venerabila mărturisire a înaintașului său și adăugând el însuși împreună cu toți episcopii întruniți în sesiuni mărturii ale sfinților părinți, au hotărât ca sfintele icoane să fie adorate șienerate. De aceea, întrucât și fericitul apostol Pavel învață zicând: „Țineți predaniile pe care le-ați primit” [2 Tes 2, 15] și iarăși: „Chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar binevesti altceva decât v-am binevestit. Să fie anatema” [Ga 1, 8].

În actul al treilea:

Articolul 6: *Că în chip ridicol și pueril s-a spus în mărturisirea de credință a lui Teodor arhiepiscopul: „Minunat este Dumnezeu între sfinții Lui” [Ps 67, 36] și în continuare: „Sfinților care sunt în pământul Lui minunate a făcut între ei toate voile Sale” [Ps 15, 3], ca și cum acest verset ar urma îndată celui dintâi.*²⁵

În actul întâi:

Articolul 7: *Împotriva celor [împăraților] care zic: „Cu împreună-lucrarea lui Dumnezeu am întreprins adunarea voastră” sau: „Dumnezeu v-a adunat vrând să țină sfatul Său”.*²⁶

În actul al treilea:

Articolul 8: *Contra celor ce spun că cinstirea icoanei trece la prima ei formă.*²⁷

<Răspuns:> Cine ar vrea să contrazică asta, va contrazice expunerea sfântului Vasile și credem că nici unul dintre credincioși nu se va lupta împotriva credinței orthodoxe. Fiindcă el însuși a explicat între altele acest punct în preasfânta epistolă pe care a trimis-o lui Amfilohie²⁸.

În același act:

Articolul 9: *Că în chip funest și repezit sau nebunesc a spus Constantin, episcopul Constantiei Ciprului: „Primesc și îmbrățișez cu cinstire sfintele șieneratele icoane și le dau slujirea adorării”²⁹, pe care o dau Treimii de-o-ființă și făcătoare*

²⁴ Din Lateran.

²⁵ LC III, 10.

²⁶ LC III, 14.

²⁷ LC III, 16.

²⁸ Vasile cei Mare, *Despre Duhul Sfânt către Amfilohie* XVIII 45; PG 32, 149C: „Cinstirea icoanei urcă la prototipul ei”.

²⁹ *Servitium adorationis*.

de viață. Și pe cine nu gândește și nu slăvește așa îl despart de sfânta Biserică catholică și apostolică și-l azvârl anatemei și părții celor ce tăgăduiesc întruparea și economia mântuitoare a lui Hristos Dumnezeuul nostru.”³⁰

<Răspuns:> Întorcându-se din reaua erezie, au încercat cu toate sârgunțele lor să satisfacă prin mărturisirea lor sfânta Biserică catholică și apostolică și de aceea au mărturisit că pentru sfintele icoane cred o astfel de adorare, care a fost hotărâtă în definiția Sinodului între altele așa: „Să fie reasezate în sfintele biserici ale lui Dumnezeu, pe sfintele vase și veșminte, pe ziduri și scânduri, în case și pe drumuri, și veneratele și sfintele icoane alcătuite din culori și mozaic, precum și din orice altă materie potrivită, și anume: icoana Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, a Preacuratei Stăpânei noastre, sfânta Născătoare de Dumnezeu, a cinstiților îngeri și a tuturor sfinților și cuvioșilor bărbați. Deoarece cu cât mai des sunt văzuți aceștia prin întipărirea lor iconică, cu atât aceia care privesc la ele sunt ridicați spre amintirea și dorirea prototipurilor lor, le vor aduce sărutare și închinare de cinstire, iar nu slujbă cultică adevărată, care potrivit credinței noastre se cuvine numai Naturii divine; iar în același mod ca întipăririi cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, sfintelor evanghelii și celorlalte sacre dedicări”³¹ și celelalte.

În actul al doilea:

Articolul 10: *Că Eftimie, episcopul Sardesului, nu e foarte departe de rătăcirea mai sus-zisului Constantin prin aceea că spune: „Din toată inima primesc veneratele icoane cu cuvenita cinstire și adorare cu îmbrățișare. Iar pe cei care gândesc altfel sau contrar sau dogmatizează împotriva sfintelor icoane îi socotesc străini de Biserica catholică și eretici.”*³²

<Răspuns:> Iată, cum s-a zis mai sus, mărturisesc că și fac curata mărturisirea a Bisericii catholice acolo unde acesta a zis că primește din toată inima veneratele icoane și îmbrățișează adorarea lor cu cuvenita cinstire, precum s-a zis mai sus în definiția sinodului: „Nu adevărata slujbă”³³ cuvenită, potrivit credinței noastre, doar Naturii divine, ci în modul în care se aduce semnelui cinstitei și de viață purtătoarei Cruci, sfintelor Evanghelii și celorlalte dedicări sfinte.” De aceea a spus „cu cuvenita cinstire” și a făgăduit că se leapădă de eretici potrivit Bisericii catholice.

În actul al patrulea:

Articolul 11: *Că nu are nici o autoritate și nu se găsește în nici una din cărțile autentice ceea ce spun aceia că prin icoana unui oarecare Polemon cineva a fost*

³⁰ LC I, 11; III, 17.

³¹ Citat din hotărârea Sinodului de la Niceea, 13 octombrie 787.

³² LC I, 10.

³³ *Culturam*.

oprit de la săvârșirea adulterului; pe care se străduiesc să-l pună pe același plan cu minunea pe care au făcut-o cu ciucurii hainei Domnului, pe care atingându-i femeia a primit dorita vindecare [Mt 9, 20].³⁴

În actul al șaselea, tomul al treilea:

Articolul 12: Că nu adorarea icoanelor o privește, cum socotesc în chip prostesc și irațional aceia, ce s-a scris de legiuitorul [Moise]: „Iată Eu l-am chemat pe nume pe Beseleel fiul lui Uri, fiul lui Or, din seminția lui Iuda și l-am umplut de duh de înțelepciune și de înțelegere, ca să facă lucruri de aur și argint...” [Ieș 31, 2–4].³⁵

<Răspuns:> După aceste foarte tari exemple, înaintașul nostru preasfântul domn papă Grigorie al doilea cel tânăr³⁶ în preasfântul său sinod — sfânt sinod care a fost primit și venerat în alt sinod³⁷ al înaintașului nostru domn papa Ștefan [III]³⁸, care a fost ținut împreună cu episcopi din părțile Franciei și Italiei — în care a prezidat în el preasfântul și preafericitul domn papă Grigorie [II], a spus prin el însuși la fel: „Dacă s-ar fi ivit o întoarcere la mântuire în cei ce gândesc cele potrivnice și caută să facă zadarnice vechile predanii ale părinților, ar fi fost de ajuns cele spuse de noi mai sus din mărturiile părinților noștri sau sfintele Scripturi. Dar pentru că, vedem, lucrul pe care-l spunem mârșniți, pe mulți tulburând cu minți tulburate hotărârile Bisericii, de aceea, preaiubiți frați, cuvântul se lungește și pentru a stăvili nebunia rătăcirii de până acum dorim să spunem ceva din vechile Scripturi, poate își vor veni în simțire neliniștiți. În cartea *Ieșirii* citim așa: «A grăit Dumnezeu lui Moise zicând: Spune fiilor lui Israel să-Mi aducă primiții, de la tot omul care-l lasă inima să dea, să le primești. Și ele sunt acestea: aur, argint și aramă, mătase violetă» și celelalte până la «doi heruvimi care vor fi deasupra chivotului Mărturiei, toate câte voi porunci prin tine fiilor lui Israel» [Ieș 25, 1–22]. Și a adus și altă mărturie din cartea *Regilor* ca să tacă flecarii: «Și din porunca lui Dumnezeu construit fiind de Solomon templul, a făcut doi heruvimi de lemn de măslin' și a sculptat pe pereți heruvimi, palmieri și flori împodobite și a îmbrăcat în aur și heruvimii și palmierii» [3 Rg 6, 23. 32]. Iată, frați preaiubiți, să luăm aminte ce a făcut Moise la porunca lui Dumnezeu și ce a construit preaințeleptul Solomon din porunca lui Dumnezeu” și celelalte.

Cu o cât mai curată inimă trebuie noi să cinstim și adorăm întipărit pe Hristos Dumnezeu nostru, pe sfânta și pururea fecioara Maria Mama Lui, pe apostoli și pe toți sfinții Lui Dumnezeu prin efigiile și icoanele sfinților

³⁴ LC III, 22.

³⁵ LC I, 16.

³⁶ Papa Grigorie II, 715–731.

³⁷ Lateran, aprilie 769.

³⁸ Papa Ștefan III, 768–772.

și să le cerem să ne fie milostivi! Noi nu facem și adorăm icoane pentru alt nume decât pentru Cuvântul lui Dumnezeu întrupat pentru noi. Dacă trebuie respinse toate cele făcute de mână de om, atunci nu trebuia să primească nici Chivotul Legământului, nici heruvimi sculptați și îmbrăcați în aur, care s-au făcut de Beseleel și Oliab după porunca lui Dumnezeu. Dacă acelea au fost primite, vor fi primite în chip potrivit și aceste icoane, fiindcă au fost făcute potrivit lui Dumnezeu. De aceea și lucrau, cum făcea Chivotul, multe minuni. Căci și Chivotul și heruvimii erau ca și acestea neînsuflețite, făcute de mână și sculptate; dar așa cum acolo prin acelea lucra și era slăvit Dumnezeu, așa și acum în acestea, întrucât așa cum acelea au fost făcute asemănări ale celor nevăzute, așa și acestea în chip asemănător sunt făcute în culori potrivit vedeniilor și descoperirilor profeților. Și să nu cuteze cineva să latre din pricina adorării care a fost promulgată de preasfinții întâistătători înaintașii noștri, și să știe că ei au învățat o astfel de rugăciune, pe care înaintașul nostru, sfântul Grigorie [I cel Mare], însemnat învățător și papă, în scrisoarea sa — pe care în mai sus-zisul sinod al domnului papă Ștefan a pus-o înaintea Herulf, episcopul provinciei Galia și orașului Lingones³⁹ — a învățat-o între altele robului lui Dumnezeu Secundinus, zăvorât din Galia, zicând:

„Știu că tu nu ceri icoana Mântuitorului nostru ca să o cinstești ca pe un zeu, ci pentru aducerea-aminte de Fiul lui Dumnezeu, ca să te încălzești de dragostea Celui a Cărui icoană ții să o vezi. Și noi nu ne prosternăm înaintea lor ca înaintea dumnezeirii, ci Îl adorăm pe Cel prin a Cărui icoană ni-L aducem aminte fie născut, fie pătimind, fie șezând pe tron. Și atunci când pictura ca și o scriptură ne readuce sufletul nostru la aducerea-aminte de Fiul lui Dumnezeu, veselește sufletul nostru de învierea sau ni-l îmblânzește prin pătimirea Lui. De aceea îți trimitem prin mai sus-zisul diacon, fiul nostru, două syrtaria, icoana Mântuitorului, a sfintei Născătoare de Dumnezeu Maria și a fericiților apostoli Petru și Pavel, și o cruce, cheie pentru binecuvântare, ca, apărât de ea de cel rău, să te crezi dăruit cu sfântul ei lemn”, și celelalte.⁴⁰

În actul al patrulea:

Articolul 13: că în chip ridicol și pueril a pictat Teodor, episcopul Mirei, care ca să întărească adorarea icoanelor a povestit în acel sinod visele arhidiaconului său.⁴¹

În actul al cincilea:

Articolul 14: Un delir prin de rătăcire e ceea ce spunem despre un zăvorât care s-a jurat unui demon și se arată că însuși pământul l-a făcut în zadar, iar avva lui

³⁹ Azi Langres.

⁴⁰ Pasaj interpolat în *Epistola IX*, 147, mai 599; MGH, II, p. 147.

⁴¹ LC II, 19; III, 26.

se arată delirând nu mai puțin spunându-i să între mai bine în toate bordelurile din oraș decât să tăgăduiască adorarea icoanei Domnului sau a sfintei Lui mame.⁴²

<Răspuns:> Această mărturie s-a adus dintr-o carte a marelui dascăl sfântul Sofronios⁴³ și nu e nimeni între creștinii ortodocși, pe cât suntem de părere, care să cuteze să respingă de Dumnezeu grăitoarele sale dogme sau vreun opuscul cu orice altă explicare.

În actul al patrulea:

Articolul 15: Că nu din pricina celor care disprețuiesc adorarea icoanelor, cum spune cei care le adoră, s-a zis în psalm: „că rău a făcut vrăjmașul în locul Tău cel sfânt” [Ps 73, 3].⁴⁴

În actul al cincilea:

Articolul 16: Că epistola sfântului Simeon Stâlplnicul, pe care spun aceia că a trimis-o împăratului Iustinian, e foarte departe de sfintele scripturi și de mărturiile sfinților Părinți prin aceea că spune sus-zisului împărat: „Pentru care facem o sugestie divinelor voastre urechi” sau în aceea că-l oprește pe același împărat să se folosească de milă.⁴⁵

În același act:

Articolul 17: Că spun că samaritenii sunt mai răi decât toți ereticii și mai răi decât samaritenii sunt cei care distrug icoanele, întrucât potrivit părerii lor părinții lor care au distrus icoanele au fost mai răi decât toți ereticii.⁴⁶

În același act:

Articolul 18: Că nici o lectură a evangheliei nu transmite că Iisus ar fi trimis la Avgar o icoană, cum spun aceia.⁴⁷

<Răspuns:> Înaintașul nostru de sfântă pomenire, domnul Ștefan [III] preasfântul papă prezidând mai sus-zisul sinod, între multe mărturii veridice a învățat spunând el însuși așa: „Dar nu trebuie trecut nici pe lângă ceea ce am aflat prin relatarea credincioșilor veniți din părțile răsăritului. În care se spune, precum zic ei, că Mântuitorul neamului omenesc, când s-a apropiat ziua Pătimirii, unui oarecare rege al orașului Edessa, care dorea să-l vadă trupește și ca, fugind de prigoanele iudeilor, să vină la el și să împărtășească minunile auzite și vindecările celor bolnavi lui și poporului său, i-a răspuns: «Dacă dorești să vezi trupește fața Mea, îți trimit fața Mea întipărită pe o pânză, prin care îți vei răcori aprinderea dorinței tale, dar

⁴² LC III, 31.

⁴³ Sofronios al Ierusalimului, 634–638.

⁴⁴ LC II, 1.

⁴⁵ LC IV, 5.

⁴⁶ LC IV, 6.

⁴⁷ LC IV, 18.

ceea ce ai auzit despre Mine e cu neputință să se facă vreodată? Mai apoi însă voi împlini cele ce sunt scrise despre Mine, îți voi trimite unul din ucenicii Mei, Care-ți va împărtăși ție și poporului tău vindecări și vă va duce la înălțimea credinței» și celelalte.

Iarăși din sinodica celor trei patriarhi, Cosma al Alexandriei, Teodor al Anatoliei și Teodor al Ierusalimului, care, citită în sus-zisul sinod, a fost cinstită de credință și primită cu venerație de toți, unde după multe mărturii ale sfinților părinți Teodor, patriarhul Ierusalimului, zice: „Nu-mi mai rămâne timp să povestesc despre Avgar al Edessei și alte lucruri asemănătoare ale sfinților părinți, pe care le cunoașteți mai bine. Stăruie, preasfinte frate, stăruie în aceeași bună credință, întărit pe piatra credinței, cum a spus de Dumnezeu grăitorul glas apostolului Petru: «Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu vor avea tărie împotriva ei» [Mt 16, 18]. Cu adevărat nu vor avea tărie asupra ei în veac. Cunoscute îți facem, preasfințit domn, eu smeritul Teodor, patriarhul Ierusalimului, și aceștia care sunt cu noi, Cosma patriarhul Alexandriei și Teodor patriarhul Antiohiei, că-l înțelegem și credem așa cum știe și sfințenia voastră” și celelalte.

În același act:

Articolul 19: *Că nu privește acel lucru, cum spun ei, nici ceea ce s-a scris: „Că nu mai este acum profet și pe noi nu ne va mai cunoaște” [Ps 73, 9].⁴⁸*

Pentru acei eretici, care în pseudo-sinodul de sub Constantin [V]⁴⁹ împăratul eretic se slăveau că știu și înțeleg ceva, neștiind așa ceva, au zis acest psalm, echivalându-i cu iudeii, despre care a explicat fericitul Augustin [...]. La fel și înșiși ereticii: până ce căpetenia lor, ereziarhul Constantin, a fost dat în vileag, n-au înțeles și de aceea au fost făcuți de nimic.

În actul al șaselea:

Articolul 20: *Cum anume trebuie înțeles ce stă scris în Cântarea cântărilor: „Arată-mi fața Ta și auzit fă-mi glasul tău, că glasul tău e dulce și fața ta frumoasă” [Cânt 2, 14], pe care aceia îl avansaseră în chip nerușinat ca despre vederea icoanelor.⁵⁰*

În actul al șaselea, primul tom:

Articolul 21: *Că nu se referă la adorarea icoanelor faptul că stă scris: „A făcut Dumnezeu pe om după icoana/chipul și asemănarea Lui” [Fc 1, 27].⁵¹*

⁴⁸ LC II, 2.

⁴⁹ Constantin V, 741–775.

⁵⁰ LC II, 10.

⁵¹ LC I, 7.

În actul al patrulea:

Articolul 22: *Cum anume trebuie înțeles faptul că stă scris: „A adorat Avraam poporul țării aceleia, fii lui Het” [Fc 23, 7] sau că se spune că Moise a adorat pe Ietro [Ieș 18, 7], exemple pe care cei care fac sinoade pentru adorarea icoanelor socotesc că întăresc rătăcirea lor; și că nu se spune undeva, cum zic ei, nici că Iacob l-a adorat pe faraon [Fc 47, 10], nici Daniel pe regele Nabucodonosor [Dn 2, 46].*⁵²

În același act:

Articolul 23: *Că nu privește adorarea icoanelor, nici nu se găsește în cărțile noastre, traduse după adevărul ebraic, ceea ce spun aceia în sinodul lor: „Luând Iacob de la fiii săi haina pestriță însângerată a lui Iosif [Fc 37, 33], a sărutat-o cu lacrimi și a pus-o pe ochii lui.”*⁵³

În același act:

Articolul 24: *Că în chip neînvățat și fără rânduială ei zic: „Dacă mă vei calomnia că ador lemnul Crucii, de ce nu-l calomniezi pe Iacob, care adoră vârful toiagului lui Iosif [Fc 47, 31]?” Dar este evident că, văzându-l, n-a adorat lemnul, ci prin lemn pe Iosif, ca și noi prin cruce pe Hristos.*⁵⁴

În același act:

Articolul 25: *Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum spun aceia, faptul că s-a scris: „Iacob l-a binecuvântat pe faraon” [Fc 47, 10].*⁵⁵

În actul al doilea:

Articolul 26: *Că zadarnică e nădejdea celor ce-și pun mântuirea în icoane zicând: „Așa cum poporul israelit s-a vindecat privind la șarpele de bronz [Nm 21, 8–9], așa și noi ne vom mântui privind portretele sfinților.”*⁵⁶

În actul al cincilea, și se găsește și în al patrulea:

Articolul 27: *Nepotrivită și plină de delir e zicerea lui Leon, episcopul Fociei, care, discutând despre adorarea icoanelor, își aplică lui însuși versetul din psalmi: „Ai întors plângerea mea în bucurie; rupt-ai haina mea de sac și m-ai încins cu veselie” [Ps 29, 12].*⁵⁷

În actul al șaselea:

Articolul 28: *Că nu la adorarea icoanelor și disprețuirea lor se referă ceea ce a gândit scriitorul de psalmi: „Lucruri zadarnice a grăit fiecare către aproapele său, buze viclene în inimă și în inimă rele au grăit” [Ps 11, 3].*⁵⁸

⁵² LC I, 9.

⁵³ LC I, 12.

⁵⁴ LC I, 13; II, 9.

⁵⁵ LC I, 14.

⁵⁶ LC I, 18.

⁵⁷ LC I, 25.

⁵⁸ LC I, 26.

În actul al doilea:

Articolul 29: *Cum anume trebuie înțeles ceea ce a cântat scriitorul de psalmi: „Mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat” [Ps 84, 11], lucru care fără socoteală și linguișitor s-a spus de Ioan presbiterul și legatul orientailor că s-a împlinit prin comuniunea fericitului papă Adrian și a lui Tarasius.*⁵⁹

<Răspuns:> Corect s-a zis asta, fiindcă Dumnezeu S-a îndurat de Biserica Constantinopolului și a adus-o la adevărul sfintei Biserici catholice și apostolice romane, care a ținut mereu dreptatea, cum stă scris: „Scaunul dreptății, casa credinței, curtea sfielii.” Pe care dreptate, credință și sfială, cum s-a mărturisit, îmbrățișând-o Biserica constantinopolitană, când s-a întors de la rătăcire, a făcut pace, pentru că doar singurul scaunul Constantinopolului se împotriva credinței orthodoxe de demult. Căci scaunul Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului au ținut mereu împreună cu noi predania veche, credința orthodoxă, cum arată sinodica lor pentru stabilitatea sfintelor icoane trimisă la noi.

În actul al patrulea:

Articolul 30: *Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum spun aceia, faptul că s-a zis: „Înălțați pe Domnul Dumnezeuul vostru și adorați scăunelul de sub picioarele Lui, că sfânt este” [Ps 98, 5].*⁶⁰

În același act:

Articolul 31: *Că nu poate susține adorarea icoanelor, cum cred aceia, faptul că stă scris: „Adorați în muntele cel sfânt al Lui” [Ps 98, 9].*⁶¹

În același act:

Articolul 32: *Că nu din pricina celor ce disprețuiesc adorarea icoanelor, cum delirează aceia, s-a zis prin profetul: „Iar pe cei ce se abat pe căi ocolite, Domnul îi va duce cu cei ce lucrează fărădelegea” [Ps 124, 5].*⁶²

În actul al cincilea:

Articolul 33: *În chip foarte absurd și neprecaut fost adusă împotriva celor ce definesc adunarea icoanelor de cei care le adoră mărturia sfintei Evanghelii: „Nimeni nu aprinde făclie și o pune sub baniță” [Lc 11, 33].*⁶³

În actul al patrulea:

Articolul 34: *Că gândul fericitului Atanasie episcopul orașului Alexandria nu trebuie înțeles așa cum socotesc că trebuie înțeles cei care se străduiesc să-l potrivească cu această adunare.*⁶⁴

⁵⁹ LC II, 4.⁶⁰ LC II, 5.⁶¹ LC II, 6.⁶² LC II, 8.⁶³ LC II, 12.⁶⁴ LC II, 14.

În actul al șaselea:

*Articolul 35: Că nu la adorarea icoanelor se referă mărturia pe care o aduc de la Sinodul al Șaselea.*⁶⁵

<Răspuns:> De aceea au pus înainte o mărturisire de la sfântul Sinod al Șaselea, ca să arate lămurit ca încă deja când a fost ținut sfântul Sinod al Șaselea sfințele icoane și istorii pictate erauenerate din vremuri de demult. De aceea același sfânt Sinod al Șaselea hotărând în chip credincios prin icoane a stabilit așa, zicând: „În picturile...”⁶⁶

În actul al patrulea:

*Articolul 36: Că nicidecum adorarea imaginilor n-a fost hotărâtă, cum flecăresc aceia, de exemplele sau cuvintele apostolilor.*⁶⁷

<Răspuns:> Sfântul Dionisie Areopagitul, care a fost și episcop al Atenei, e foarte laudat de sfântul papă Grigorie, care confirmă că e un părinte și dascăl vechi. Acesta a fost în timpurile apostolilor, cum se arată în *Faptele Apostolilor*. De aceea și de mai sus-zișii preasfinți pontifi predecesorii noștri în sfințele lor sinoade au fost confirmate adevăratele lui mărturii pentru venerarea sfințelor icoane, între altele [...]

În același act:

*Articolul 37: Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum susțin aceia, gândul fericitului Chiril din tâlcuirea Evangheliei după Matei.*⁶⁸

În actul al șaselea:

*Articolul 38: Că e o mare îndrăzneală și o nemăsurată absurditate a voi să echivalezi deseori pomenitele icoane cu Trupul și Sângele Domnului.*⁶⁹

În același act:

*Articolul 39: Că în chip îndrăzneț și neînvățat nu se teme Tarasius împreună cu complicii lui să le echivaleze cu sfințele vase.*⁷⁰

<Răspuns:> De aceea s-a zis în sinod de Tarasius, patriarhul Constantinopolului: „Căci având și felurite vase sfinte, le sărutăm și îmbrățișăm și nădăjduim să primim de la ele o sfințire”, pentru că în pseudo-sinodul lor ereticii delirau lătrând și obiectând că lipsește rugăciunea sfințitoare, ca prin ea să fie transferată din domeniul comun în cel sfânt, ci ea rămâne comună și necinstită, cum a lucrat pictorul. La acestea însă noi spunem și probăm în chip credincios și adevărat că uzul corect al sfintei noastre Biserici catholice și apostolice romane a fost și este ca, atunci când sunt

⁶⁵ LC II, 18.

⁶⁶ Citat canonul 82 al Sinodului Quinisextum sau Trullan (691-692); cf. mai sus, p. 31-32.

⁶⁷ LC II, 25.

⁶⁸ LC II, 20.

⁶⁹ LC II, 27.

⁷⁰ LC II, 29.

pictate icoane sau picturi sfinte, mai întâi să fie unse cu sfântul Mir⁷¹ și atunci să fieenerate de credincioși; făcând așa cum a spus Domnul lui Moise: „Din ele vei face untdelemn pentru ungere sfântă, mir înmiresmat după meșteșugul făcătorilor de aromate; acesta va fi untdelemn pentru ungere sfântă. Cu el vei unge cortul mărturiei și chivotul mărturiei și jertfelnicul arderii-de-tot cu toate ale lui și masa cu toate ale ei și baia cu tălpica ei și le vei sfinți și vor fi ele sfinte-ale-sfintelor: tot cel ce se va atinge de ele se va sfinți” [Ieș 30, 25–29] și celelalte.

În actul al șaselea:

Articolul 40: *Că nu la părinți se referă, cum spun aceia, cuvântul: „Pierde-va Domnul toate buzele viclene și limba care grăiește lucruri mari” [Ps 11, 4].*⁷²

În același act:

Articolul 41: *Că nu cu părinții lor s-a împlinit, cum spun aceia, faptul că s-a scris: „Vrăjmașului i-au lipsit săbiile până în sfârșit și cetățile lor le-ai sfărâmat” [Ps 9, 7].*⁷³

În actul al patrulea:

Articolul 42: *Cum anume trebuie înțeleas cuvântul: „Doamne, în cetatea lor chipul lor de nimic l-ai făcut” [Ps 72, 20], pe care aceia îl înțeleg, ca și pe altele, altfel decât a fost spus.*⁷⁴

În același act:

Articolul 43: *Că nu pentru cei care adoră imaginile, cum se slăvesc ei, s-a zis: „Că nu va lăsa Domnul toiagul păcătoșilor peste ceata dreptilor, ca să nu-și întindă dreptii spre fărădelegi mâinile lor” [Ps 124, 3].*⁷⁵

În actul al patrulea:

Articolul 44: *Despre ce a spus Ioan presbiterul când Teodosie, egumenul de la Sfântul Andrei, a citit cuvintele sfântului Ioan Hrisostom și a zis: „Am văzut un înger în icoană urmărind o mulțime de barbari”, și anume: „Cine este acest înger decât cel despre care s-a scris că îngerul Domnului a lovit într-o noapte o sută optzeci și cinci de mii de asirieni așezați de război împotriva Ierusalimului [cf. 4 Rg 19, 35].”*⁷⁶

În același act:

Articolul 45: *Foarte nebunesc și lipsit de minte e ce s-a zis de Ioan presbiterul și legatul orientalilor, când spune că „în absența împăratului e cinstită icoana lui, căci nu e de necinste; de aceea întrucât și acum Domnul Iisus Hristos nu ni se arată*

⁷¹ *Sacro crismate.*

⁷² LC I, 27.

⁷³ LC I, 28.

⁷⁴ LC II, 3.

⁷⁵ LC II, 7.

⁷⁶ LC III, 20.

în chip văzut — dat fiind că e nevăzut pentru ochii noștri trupești, căci ca Dumnezeu este pretutindeni — El trebuie cinstit în icoana Lui ca și împăratul, gândește acest părinte”.⁷⁷

<Răspuns:> Nu de la el însuși a spus acestea Ioan, presbiterul orientailor, ci din cartea sfântului Anastasie, episcopul Teopolisului, care s-a citit în acel Sinod.

În actul al patrulea:

Articolul 46: Că străduindu-se să stabilească adunarea icoanelor, în chip neprecaut Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, a spus să se citească: „A înălțat Iacob stâlp lui Dumnezeu” [Fc 28, 18], pe care l-a și binecuvântat.⁷⁸

În același act:

Articolul 47: Că în chip absurd procedează cei care pentru a întări icoanele aduc înaintea exemplul Legii dumnezeiești, spunând că la porunca lui Dumnezeu Moise a făcut capac și doi heruvimi și un chivot al Legământului [Ieș 25, 17–20].⁷⁹

Articolul 48: Că nu mică vină e a înțelege scripturile altfel decât trebuie înțelese și a le potrivi cu gânduri pe care nu le conțin, ca la greșitul sinod făcut în Tracia, pe timpul domniei lui Constantin prin Irina, mama lui, prezidându-l neofitul Tarasius, episcopul Constantinopolului.⁸⁰

Articolul 49: Care e diferența între imagine, asemănare și egalitate.⁸¹

Articolul 50: Că împotriva fericitului Grigorie s-a hotărât adorarea sau sfărâmarea icoanelor, și că Vechiul și Noul Testament și aproape toți dascălii Bisericii sunt într-un gând cu fericitul Grigorie în neadorarea icoanelor, ca să trebuiască să adorăm altceva afară de atotputernicul Dumnezeu, întărește în multe locuri sfântul papă Grigorie.⁸²

<Răspuns:> Niciodată acela n-a disprețuit sfintele icoane, ci mai degrabă le-a păstrat foarte statornic și a venerat figurile lor. Dar că aproape toți însemnații dascăli ai Bisericii au fost într-un gând cu fericitul Grigorie a fost scris fără noimă, fiindcă sfântul Grigorie a fost ascultător și într-un gând cu părinții înaintașii săi și cu dascălii însemnați ai sfintei Biserici catholice. Pentru că aceia nu l-au știut pe fericitul Grigorie în această lume decât numai Cel care pe cei pe care i-a prețuit, pe aceia i-a și prehotărât [cf. Rm 8, 23] și celelalte [...]. Despre adevărata venerare a sfintelor icoane,

⁷⁷ LC III, 29.

⁷⁸ LC I, 10.

⁷⁹ LC I, 15.

⁸⁰ LC I, 5.

⁸¹ LC I, 8.

⁸² LC II, 23.

așa cum învață sfântul Grigorie în celelalte scrisori ale sale, așa și în această scrisoare a lui către Ianuarius, episcopul Calarisului⁸³:

„Iudeii care au venit la noi din orașul vostru s-au plâns că Petru, care cu voia lui Dumnezeu fusese adus de la superstiție la cultul credinței creștine, luând cu el câțiva nedisciplinați, în ziua care a urmat botezului său, adică în duminica din însăși sărbătoarea Paștelui, cu mare scandal și fără voința noastră a ocupat sinagoga lor care e în Calaris și a pus acolo icoana Născătoarei de Dumnezeu și a Domnului nostru și venerata Cruce și veșmântul alb în care a fost îmbrăcat când a ieșit din cristelniță. Atestă acest lucru și cele scrise nouă de fiii noștri Eupater gloriosul magister militum și magnificul guvernator Spesindeus și alți nobili din orașul vostru. Care au adăugat că acest lucru fusese presimțit de voi și sus-zisul Petru a fost oprit să nu cuteze asta. Cunoscând asta, v-am lăudat întru totul, căci așa cum se cuvine cu adevărat unui bun arhieru, n-ați vrut să se facă nimic de unde să iasă o dreaptă mustrare. Dar pentru că, întrucât nu v-ați amestecat câtuși de puțin în cele ce s-au făcut rău ați arătat că vă displace ce s-a comis, având în vedere relația și, mai mult, judecata voinței voastre în acest lucru, vă îndemn la acestea: sunteți datori ca odată ridicate de acolo cu toată venerația de care sunt vrednice icoana și crucea, să restaurați tot ce a fost luat de acolo cu violență, întrucât așa cum dispoziția legii nu suportă ca iudeii să-și ridice sinagogi noi, tot așa le permite să-și dețină fără vreo neliniște pe cele vechi. Și să nu răspundă mai sus-zisul Petru și ceilalți care i-au oferit sprijin sau consimțământ la răutate acelei indisciplinate că au făcut așa din zel pentru credință, ca prin asta să fie pentru aceia ca o constrângere la convertire, ci trebuie sfătuiți și să știe că față de ei trebuie folosită mai degrabă reținerea, ca să fie scoasă de la ei o voință, nu să fie duși fără voia lor, căci este scris: «De bunăvoie voi jertfi Ție» [Ps 58, 8] și «Din voința mea mă voi mărturisi Ție» [Ps 27, 7]. Așadar, sfințenia voastră să se sârguiască să facă, prin îndemn arhieresc, cum i se cuvine, o stare de grație între locuitorii orașului ei prin fiii ei cărora le displac împreună cu voi acele lucruri, întrucât mai ales în acest timp, când există teamă de dușman, nu trebuie să aveți un popor divizat.”⁸⁴

*Articolul 51: Că împotriva poruncii glasului Domnului fac cei care își anatemi-zează părinții; și dacă potrivit opiniei lor înaintașii lor au fost eretici, aceștia sunt născuți, învățați și sfințiți de eretici; sau că nu trebuie judecați cei care au lăsat această lume; sau cât de mare e greșeala lor față de greșeala părinților, fiindcă aceia au hotărât să sfârșame icoanele, iar aceștia să le adore.*⁸⁵

⁸³ Cagliari, Sardinia.

⁸⁴ Epistola IX, 195; MGH, II, p. 183, iulie 599.

⁸⁵ LC II, 31.

*Articolul 52: Că în chip inutil și neprecaut s-au străduit grecii în sinodul lor să anatemizeze Biserica catholică pentru că nu adoră icoanele, întrucât mai înainte ar fi trebuit să cerceteze cu atenție ce anume gândește despre această cauză fiecare parte a Bisericii.*⁸⁶

<Răspuns:> Aceia nu au anatemizat Biserica catholică, ci mai degrabă, întorși la ea, au anatemizat acel pseudo-sinod⁸⁷ împreună cu complicii lui eretici, care în chip nerușinat și neprecaut nu numai au dat jos, dar au și dat foc la sfintele icoane din timpuri vechi în sfânta Biserică. De aceea, potrivit predaniei sfintei Biserici catholice și apostolice, întorși de la erezie, au anatemizat-o îndeosebi cu dispreț.

*Articolul 53: Că o femeie nu trebuie să învețe într-un sinod, cum citim că a făcut Irina în sinodul lor.*⁸⁸

<Răspuns:> Chiar la începuturile creștinilor, când s-a întors la credință împăratul Constantin, mama lui Elena Augusta a venit la el în orașul Roma cu doisprezece scribi și farisei, învățători și căpetenii ale iudeilor, și împreună cu fiul ei Constantin Augustul au hotărât ca iudeii să facă un sinod⁸⁹ cu creștinii. În care prezidând sfântul papă Silvestru⁹⁰ cu mai mulți preasfinți episcopi, lășind mai mult credința creștinilor cu ocrotirea lui Dumnezeu au ajuns biruitori atât prin sfânta Scriptură, cât și prin minuni⁹¹. Dar și sfântul papă Leon⁹², marele dascăl, a trimis scrisorile sale pentru preasfântul Sinod al Patrulea Augustei Pulcheria⁹³. De aceea ea însăși a șezut în sfântul Sinod al Patrulea⁹⁴ împreună cu preacucernicul împărat Marcian⁹⁵.

*Articolul 54: Că icoanele nu trebuie adorate întrucât prin ele, cum spun aceia, pare că s-au arătat unele semne, dat fiind că nu sunt adorate toate lucrurile prin care și în care se arată minuni.*⁹⁶

<Răspuns:> Am relatat deja mai sus⁹⁷ despre adoratele icoane în ce fel au explicat ei în definiția lor, arătând că trebuie să le fie dată sărutare și

⁸⁶ LC III, 11.

⁸⁷ Hieria, 754.

⁸⁸ LC III, 13.

⁸⁹ Concilium.

⁹⁰ Papa Silvestru, 314-335.

⁹¹ Episod legendar cuprins în așa-numitele *Acta Sylvestri*, cca 500, apocrif foarte popular în Occidentul medieval.

⁹² Papa Leon I, 440-461.

⁹³ Pulcheria, 399-453.

⁹⁴ Chalcedon, 451.

⁹⁵ Marcian, 450-457.

⁹⁶ LC III, 25.

⁹⁷ Cf. mai sus la I, 9 și 10.

salutare de cinstire⁹⁸, nu însă adevărata slujbă⁹⁹ potrivit credinței noastre, care se cuvine doar Naturii divine.

*Articolul 55: Că presară în cuvintele lor lucruri apocrife și cântecele de copii vrednice de tot râsul.*¹⁰⁰

*Articolul 56: Că atunci când trag mai multe exemple de eretici și de cei care disprețuiesc și nesocotesc icoanele, atât de mult își necinstesc cu ocări și insulte părinții, ai căror urmași în această parte mărturisesc fără îndoială că au fost.*¹⁰¹

<Răspuns:> Iată acel refren pe care-l reiau adeseori în aceste puncte, că s-au uitat de sus și i-au necinstit injurios pe părinții lor. De aceea și noi, cum am relatat mai sus, spune adăugând pe scurt că nici părinții buni nu pot fi de folos unor copii răi, nici fiii buni nu pot aduce ajutor unor părinți răi, ci fiecare va da seamă lui Dumnezeu pentru el însuși. Dar mult mai laudabili sunt cei care nu-i urmează pe părinții lor într-o rătăcire foarte cruntă când se întorc la adevărata credință orthodoxă a sfintei Biserici catholice și apostolice.

*Articolul 57: Că fapta lor de a nu sluji și a nu adora icoanele nu e împotriva religiei creștine, cum spun ei.*¹⁰²

*Articolul 58: Că nu mică greșală e sânguinta de a echivala icoanele făcute de mână cu Chivotul Legământului Domnului, cum s-au străduit să facă aceia în sinodul lor.*¹⁰³

*Articolul 59: Că icoanele nu sunt echivalate cu rămășițele/relicvele sfinților martiri și mărturisitori, cum se străduiesc să facă aceia în greșitul lor sinod, întrucât rămășițele sunt sau din trup sau din cele ce sunt în trup sau din cele ce au fost în jurul trupului unui sfânt, iar icoanele nu au fost nici în trupul, nici în jurul trupului sau în afara celor cărora le sunt atribuite.*¹⁰⁴

*Articolul 60: Că acest sinod, care nici nu trebuie numit sinod, nu poate fi nici-decum echivalat cu Sinodul [întâi] de la Niceea, măcar că acest lucru s-a vânturat în acel loc, cum se arată spunând în chip lingușitor Ioan presbiterul, întrucât e în dezacord cu acela nu numai în celelalte, dar și în Simbol.*¹⁰⁵

⁹⁸ *Pro adorandis imaginibus ... osculum et honorabilem salutationem.*

⁹⁹ *Veram culturam.*

¹⁰⁰ LC III, 30.

¹⁰¹ LC IV, 7.

¹⁰² LC II, 21.

¹⁰³ LC II, 26.

¹⁰⁴ LC III, 24.

¹⁰⁵ LC IV, 13.

<Răspuns:> Am relatat mai sus¹⁰⁶ că dumnezeieștile dogme ale acestui sinod sunt ireproșabile, așa cum arată succint opusculele sfinților părinți însemnați. Căci dacă ar spune cineva că se distorsionează un simbol de zisul sinod, el pare să fie în dezacord față de Simbolul sfințelor șase Sinoade, pentru că aceștia au vorbit nu de la ei înșiși, ci prin hotărârile sfințelor dogme. Din cartea sfântului Sinod al Șaselea între altele: „Era de ajuns pentru cunoașterea desăvârșită și întărirea credinței orthodoxe acest cucernic și orthodox Simbol al harului dumnezeiesc. Dar pentru că născocitorul răului n-a încetat de la început găsindu-l colaborator șarpele și prin el aducând naturii umane o moarte veninoasă, așa și acum găsindu-și instrumente potrivite voinței lui”¹⁰⁷ și celelalte.

II

*Articolul 1: Contra celor ce spun: „Ca și cărțile dumnezeieștii Scripturi, așa avem și icoanele spre aducere-aminte a venerării, păzind curăția credinței noastre.”*¹⁰⁸

<Răspuns:> Din scrisoarea sfântului papă Grigorie trimisă lui Serenus, episcopul Marsiliei, mai jos altele: „...”¹⁰⁹. Despre adevărata venerare pentru sfintele icoane în scrisoarea sfântului papă Grigorie către episcopul Ianuarius v-am relatat deja mai sus.

În actul al doilea:

*Articolul 2: Nefolositor, plin de nebunie și demn de răs e ce s-a spus de Agapie, episcopul Cezareii Capadociei, când a zis: „Scris este în dumnezeieștile noastre Scripturi.”*¹¹⁰

În actul al patrulea:

*Articolul 3: Nefolositor, nebunesc și plin de rătăcire e atunci când spun: „Cine se teme de Dumnezeu, adoră și venerează ca pe Fiul lui Dumnezeu, Hristos Domnul nostru, și semnul crucii Lui și înfățișarea sfinților Lui.”*¹¹¹

În același act:

*Articolul 4: Că același Ioan n-a zis corect: „Prin icoana care se arată în culori e adorată și slăvită tăria Lui și venim la aducerea-aminte de venirea Lui pe pământ.”*¹¹²

¹⁰⁶ Cf. mai sus I, 2-4.

¹⁰⁷ Hotărârea Sinodului VI Ecumenic (681); Mansi XI, col. 635.

¹⁰⁸ LC II, 30.

¹⁰⁹ Textul integral al scrisorii papei Grigorie I către Serenus al Marsiliei, *Epistola XI*, 13, cf. mai jos, p. 776-777.

¹¹⁰ LC I, 22; III, 19.

¹¹¹ LC III, 28.

¹¹² LC IV, 2.

În actul al cincilea:

Articolul 5: Că spun: „Face aceeași fărădelege cel ce disprețuiește icoanele și Nabucodonosor, care a scos din morminte vasele regilor lui Iuda și, omorându-i fiii, a scos ochii regelui iudaic și a luat din templu heruvimii.”¹¹³

<Răspuns:> Am arătat deja mai sus prin scrisoarea sfântului papă Grigorie în ce fel icoanele nu sunt de disprețuit ci de venerat. De aceea în sfintele sinoade deseori pomeniții înaintașii noștri preasfinții pontifi au dat un astfel de verdict: „Dacă nu va vrea cineva să venereze sfintele icoane ale Domnului nostru Iisus Hristos și Mamei Sale care L-a născut și ale tuturor sfinților potrivit celor așezate de sfinții părinți, să fie anatema.”

În actul al cincilea:

Articolul 6: Că potrivit zisei diaconului Dimitrie neprecaut și fără rânduială au făcut părinții lor când pentru faptul că aveau în ele ceva despre icoane, două cărți ferecate în argint le-au ars și altele i-au tăiat două foi.¹¹⁴

În același act:

Articolul 7: Că observând pe aceeași carte ferecată în argint, secretarul Leon s-a lăudat că a găsit un câștig foarte subtil și iscusit al rătăcirii lui.¹¹⁵

În epistola împăratului

Articolul 8: Că în epistola lor către venerabilul papă al orașului Roma, Constantin și Irina au scris: „Rugăm părinția ta, sau, mai bine te roagă Dumnezeu Care nu vrea să piară nimeni.”¹¹⁶

În actul al patrulea:

Articolul 9: Că sus-zisul Ioan a zis: „În chip de om s-a luptat [Iacob] cu el [îngerul] și [acela] l-a numit Israel [Fc 32, 28], ceea ce se tâlcuiește: minte care vede pe Dumnezeu.”¹¹⁷

În același act:

Articolul 10: Că nu gândesc corect cei ce spun: „Dacă potrivit predaniei Legii lui Moise se poruncește poporului să-și pună la ciucurii de pe marginea veșmintelor fire de purpură spre aducerea-aminte și paza poruncilor [Nm 15, 38], cu cât mai mult se cuvine să vedem prin asemănarea pictată a sfinților bărbați sfârșitul vieții lor și să e imităm credința potrivit predaniei apostolului [Evr 13, 7].”¹¹⁸

¹¹³ LC IV, 4.

¹¹⁴ LC IV, 8.

¹¹⁵ LC IV, 9.

¹¹⁶ LC I, 2.

¹¹⁷ LC I, 11.

¹¹⁸ LC I, 10.

În actul al patrulea:

Articolul 11: Că nu bine gândea Ioan presbiterul care, ca să susțină adorarea icoanelor, a spus: „Și Iisus al lui Navi a așezat douăsprezece pietre ca aducere-aminte de Dumnezeu” [Ios 4, 7].¹¹⁹

Articolul 12: Că nu e egală cu adorarea icoanelor, cum spun aceia, adorarea profetului Nathan față de regele David [cf. 3 Rg 1, 23].¹²⁰

Articolul 13: Că citatul lui Ioan [Hrisostom] al Constantinopolului, pe care-l aduc ca mărturie a faptului că icoanele trebuie adorate, nu se referă la ce cred ei.¹²¹

În actul al patrulea:

Articolul 14: Că judecătorii care au fost în sus-zisul sinod s-au străduit în chip arogant și nepotrivit să exalte arta picturii zicând: „Cucernică e arta pictorului și nu e drept ca să se râdă de ea în chip lumesc. Căci însuși părintele [Asterios] recomandă pictorul care lucrează cucernic.”¹²²

<Răspuns:> Pe fericitul Asterios îl are drept sfânt tot Răsăritul și când a făcut o predică despre faptele sfintei Eufemia, a lăudat martiriul ei în ordinea în care-l văzuse pictat în culori. De aceea în chip asemănător și ei au lăudat acea pictură vorbind împotriva ereticilor, care o calomniau.

În același act:

Articolul 15: Nefolositoare și plină de minciună e zicerea lui Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, care spune: „Nu contravin pictorii scripturilor, ci orice spune scriptura acestea le arată ei întrucât sunt în acord cu scripturile.”¹²³

În actul al cincilea:

Articolul 16: Foarte fals și demn de tot râsul e zicerea presbiterului Ioan, care se cunoaște că a înnebunit nu mai puțin decât în celelalte prin adorarea icoanelor; căci spune: „Cine adoră icoana și spune că aceasta e Hristos Fiul lui Dumnezeu, nu păcătuiește.”¹²⁴

Articolul 17: Că viețile părinților din cărțile ale căror autori nu se cunosc nu sunt potrivite să fie date ca mărturii celor aflate în dispută.¹²⁵

Articolul 18: Că nu au o bună ținere de minte cei care, ca să nu uite de sfinți sau de Însuși Domnul, ridică icoane.¹²⁶

¹¹⁹ LC I, 21.

¹²⁰ LC I, 22.

¹²¹ LC II, 19.

¹²² LC III, 22.

¹²³ LC III, 23.

¹²⁴ LC IV, 1.

¹²⁵ LC IV, 11.

¹²⁶ LC II, 22. 24.

Articolul 19: Să ne facă cunoscut unde anume în Vechiul sau Noul Testament sau în cele Șase Sinoade ni se poruncește să facem icoane sau să le adorăm pe cele făcute.¹²⁷

<Răspuns:> Noi am făcut cunoscut mai jos că în Vechiul și Noul Testament sau în cele Șase Sinoade au fost întotdeaunaenerate icoane sfinte și cele făcute erau între sfintele sinoade. Fiindcă aceia trebuia să ne spună în care dintre cele Șase Sinoade au fost respinse sfintele icoane. Căci pe vremea Întâiului sfânt Sinod [Ecumenic] s-a arătat adeseori că sfântul papă Silvestru¹²⁸ și preacreștinul împărat Constantin venerau sfintele icoane și le arătau în chip credincios și minunat sub numele creștinătății în fața tuturor, și de atunci până acum sunt pictate la noi sfintele biserici mărețe ale sfinților pontifi Silvestru, Marcu¹²⁹ și Iuliu¹³⁰, împodobite cu sfinte imagini atât în mozaic, cât și în alte picturi. La fel pe vremea sfântului Sinod al Doilea [Ecumenic] sfântul Damasus, preaelegantul papă, și-a făcut propria lui biserică, amintită în Dialogurile sale de sfântul papă Grigorie [I] și numită cu numele ctitorului ei; în chip asemănător de atunci până acum le avem pictate în picturi și icoane sfinte. La fel și pe sfântului Sinod al Treilea [Ecumenic] sfântul papă Celestin¹³¹ și-a împodobit cu picturi locul de odihnă. Urmașul său, fericitul papă Xystus¹³², a făcut bazilica sfintei Născătoare de Dumnezeu Maria, numită cea Mare, care se numește și a Ieslei, și a împodobit-o și el în chip asemănător atât în metale prețioase și aur, cât și cu diverse picturi și sfinte icoane. Iar la rugămintea lui Augustul Valentinian¹³³ a făcut o icoană de aur cu douăsprezece porți și Mântuitorul, împodobită cu pietre prețioase, pe care a pus-o ca *ex voto* deasupra mărturisirii fericitului apostol Petru, și de atunci până acum e venerată la noi de toți creștinii. La fel și pe vremea sfântului Sinod al Patrulea [Ecumenic] alesul și minunatul predicator, sfântul papă Leon¹³⁴ a făcut și el biserici pe care le-a împodobit în mozaic cu diverse icoane și picturi. Iar în bazilica fericitului apostol Petru făcând un arc mai mare și pictându-l în mozaic pe Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos și pe cei douăzeci și patru de bătrâni [din *Apocalipsă*], l-a împodobit cu numele său în versuri; și de atunci până acum e venerat de noi cu credință. Iar pe vremea sfântului Sinod al Cincilea [Ecumenic] preasfântul papă Vigilius¹³⁵, făcând o

¹²⁷ Fără echivalent în LC.

¹²⁸ Papa Silvestru, 314–335.

¹²⁹ Papa Marcu, ian.–oct. 336.

¹³⁰ Papa Iuliu I, 337–352.

¹³¹ Papa Celestin I, 422–432.

¹³² Papa Xystus I, 432–440.

¹³³ Valentinian III, 424–455.

¹³⁴ Papa Leon I cel Mare, 440–461.

¹³⁵ Papa Vigilius, 537–555.

bazilică în porticul Lateran, a împodobit-o preafrumos cu picturi, atât în frescă, cât și cu sfinte icoane, mult mai amplu preasfinții săi urmași, domnul Pelagius și domnul Ioan, zidind o măreață biserică a apostolilor, au împodobit-o atât în mozaic, cât și în culori cu felurite fresce și sfinte picturi, și e venerată de noi până acum. Dar și sfântul papa Grigorie [I]¹³⁶ a făcut în mănăstirea lui un loc de rugăciune și l-a pictat cu felurite fresce și a ridicat acolo sfinte icoane; unde intrând împreună cu fericitul Eleutherius pentru boala sa de stomac, au fost auziți deopotrivă în rugăciune¹³⁷ [...]. Dacă am voi să povestim în ordinea pontifilor înaintașii noștri câte biserici au făcut până acum ridicând în ele icoane sfinte și pictând felurite picturi și venerându-le, ne-ar lipsi timpul, ca să vorbim apostolic [cf. *Evr* 11, 32] să enumerăm și explicăm edificiile lor împreună cu sfintele lor icoane și picturi. Iar pe vremea sfântului Sinod al Șaselea [Ecumenic] nu numai că n-au îndrăznit să disprețuiască, dar venerând acela icoanele sfinte, au hotărât ca Mielul Hristos Dumnezeul nostru să fie pictat potrivit figurii Sale omenesti, să ia locul acum în icoanele vechiului Miel¹³⁸ [...]. Dacă ereticii n-ar fi combătut sfânta Biserică catholică și apostolică, n-ar fi fost necesar să se facă sfintele Șase Sinoade [Ecumenice]. În chip asemănător, dacă sfânta Biserică catholică și apostolică n-ar fi fost combătută pentru sfintele icoane de Leon [III] și Constantin [V] împărații eretici¹³⁹, preasfinții pontifi înaintașii mei n-ar fi făcut sinoade, nici noi n-am fi încuviințat să se facă după asta, dacă n-ar fi fost atâtea zeci de mii de suflete primejduite în fața diavolului rămânând în erezie și pierind în ea zi de zi. Căci așa cum s-a hotărât la sfântul Sinod al Patrulea pentru adevărata credință spunându-se că „trebuie să o apărăm cu toată evlavia cuvenită pe ea, care ne-a fost predată de înaintașii noștri și să păstrăm neatinsă și în timpul nostru fericitului apostol Petru demnitatea proprie venerării, întrucât preafericitul episcop al orașului Roma, căruia vechimea îi conferă întâietatea peste toți, are locul și puterea de a judeca despre credință și arhieriei”¹⁴⁰; de aceea preasfântul nostru înaintaș, papa Grigorie [II] cel Tânăr¹⁴¹, scriind împăratului eretic Leon și Constantin, între altele zice: „Pentru sfintele icoane, dacă e nevoie, ne vom preda chiar și înseși trupurile noastre. Căci niciodată n-am primit vreo inovație, nici nu ne-am abătut sub nici un motiv de la religia părintească. Pentru că ne amenință

¹³⁶ Papa Grigorie I cel Mare, 590–604.

¹³⁷ Grigorie cel Mare, *Dialoguri* III, 33; PL 77, 296–297.

¹³⁸ Canonul 82 al Sinodului Trullan, Quinisextum, 691–692; cf. mai sus, p. 31–32.

¹³⁹ Leon III, 717–741, și Constantin V, 741–775.

¹⁴⁰ Neidentificat în Actele Sinodului IV.

¹⁴¹ Papa Grigorie III, 731–741.

glasul dumnezeiesc care trebuie să ne ferească de toate: Dacă ar câștiga cineva lumea toată și și-ar face pagubă sufletul său, nimic nu folosește.” Așa și în altă epistolă a sa tot pentru sfintele icoane, apostrofându-i în chip rațional, între altele spune: „Spunea un preainvățat și venerat părinte¹⁴² că două sunt cele prin care e condusă în principal Această lume: sfânta autoritate a pontifilor și puterea regală¹⁴³, între care greutatea mai mare e a sacerdoților, întrucât trebuie să dea socoteală cercetării lui Dumnezeu și pentru regii înșiși.”

De aceea niciodată nu vom avea puterea de a trece peste hotarele părinților noștri, nici să impunem vreo noutate a expresiilor, ci rămânând în credința orthodoxă pe care am primit-o și îmbrățișând predania veche a preasfinților pontifi înaintașii noștri, să venerăm fără nici o îndoială și să ținem sinoadele pentru sfintele icoane, neprimind nici un cuvânt contrar, nici cedând sub vreun motiv. [...]

În actul al șaptelea:

*Articolul 20: Cât de mult diferă taina Crucii Domnului de icoane, pe care ei se silesc să le echivaleze cu aceea.*¹⁴⁴

La sfârșitul cărții:

*Articolul 21: Că în scrisorile lor Constantin și Irina spun. „Prin Dumnezeu care împărățește împreună cu noi.”*¹⁴⁵

În actul al patrulea:

*Articolul 22: Că nu înțeleg bine ce s-a zis: „Pe Domnul Dumnezeuul tău să-L adori și Lui singur să-I slujești” [Mt 4, 10], ca adorarea să o enunțe la modul absolut, iar slujirea să spună că e doar pentru El.*¹⁴⁶

În același act:

*Articolul 23: Că întrucât Dumnezeu nu e într-un loc, aceia au spus neînvățați: „Să venerăm și să adorăm ca pe un loc al lui Dumnezeu.”*¹⁴⁷

În același act:

*Articolul 24: Că nu poate fi întărită adorarea icoanelor, cum spun aceia, plecând de la faptul că se spune că în templu Solomon a făcut boi și lei, sau pentru că în Iezechiel stă scris: „Să faci și heruvimi până la plafon” [cf. Iz 41, 18 ș.a.]*¹⁴⁸

¹⁴² Papa Gelasius I, 492–496.

¹⁴³ *Auctoritas pontifum — potestas regalis*, celebra distincție din *Epistola* trimisă în 494 de papa Gelasius I împăratului Anastasie I; PL 59, 42B.

¹⁴⁴ LC II, 28.

¹⁴⁵ LC I, 1.

¹⁴⁶ Fără echivalent în LC.

¹⁴⁷ LC III, 27.

¹⁴⁸ LC I, 20.

Articolul 25: *Ultimul capitol e ca să știe domnul și părintele nostru apostolic și toată Biserica romanilor că potrivit cu ce se cuprinde în epistola preafericitului Grigorie [I] pe care a trimis-o lui Serenus, episcopul Siciliei, permitem icoanele sfinților, oricine ar voi să le facă, atât în biserică, cât și în afara bisericii, pentru dragostea lui Dumnezeu și a sfinților Lui. Dar nu silim să le adore pe nimeni care nu vrea. A le sfărâma sau distruge, chiar dacă ar vrea cineva, nu permitem, fiindcă mărturisim deschis că Biserica catholică universală urmează fără îndoială gândul preasfântului Grigorie din acea epistolă plăcută lui Dumnezeu.*¹⁴⁹

<Răspuns:> Acest sfânt și venerat articol se deosebește mult de toate mai sus-zisele articole și de aceea îl recunoaștem propriu de Dumnezeu păzitei și orthodoxei noastre excelențe acolo unde mărturisește plină de dreapta credință că urmează gândul preasfântului Grigorie. Căci preaînalta și preadrea voastră știință regală își aduce aminte în ce fel în acea epistolă a sfântului papă Grigorie trimisă lui Serenus, episcopul Marsiliei¹⁵⁰, între altele spune acolo unde-l apostrofează pe acel episcop: „Fiindcă una este a adora o pictură, alta a învăța prin istoria din pictură ce anume trebuie adorat. Căci ce este Scriptura pentru cei care știu să citească, aceasta oferă pictura celor fără carte care se uită la ea, fiindcă în ea chiar și neștiutorii văd ce trebuie să urmeze, în ea citesc și cei care nu cunosc literele. De aceea, mai ales pentru păgâni pictura e în locul citirii. Lucru pe care s-ar fi convenit să fie băgat foarte bine în seamă de tine, care locuiești între păgâni.” Și după puține: „Și pentru că nu fără motiv admite vechimea să se picteze în locurienerate istoriile sfinților.” Și iarăși după puține: „Dar frăția ta să-i îndemni cu grijă ca plecând de la vederea faptelor făcute să simtă cu înflăcărare străpungerea inimii și să se închine în adorare cu umilință singurei atotputernice Sfintei Treimi.” În același rând am preluat pe scurt mai sus și din epistola trimisă lui Ianuaris, episcopul Calarisului¹⁵¹, despre venerarea sfintelor icoane. Dar am făcut cunoscut în chip asemănător și cele din epistola trimisă robului lui Dumnezeu Secundinus¹⁵², zăvorât din Galia, unde se spune așa: „Cât privește icoanele pe care ne-ai rugat să-ți fie trimise prin diaconul Dulcitus, cererea ta ne-a plăcut foarte tare, căci îl cauți cu toată atenția în inimă pe cel a cărui icoană dorești să o ai înaintea ochilor, cu vederea trupească zilnică să-l vadă mereu în picioare și când îl vezi în pictură, arzi în suflet pentru cel a cărui icoană socotești că o ai.” Și după puține: „Știu că tu nu ceri icoana Mântuitorului nostru ca să o cinstești ca pe un zeu, ci ca să te încălzești spre aducerea-aminte de

¹⁴⁹ Fără echivalent în LC.

¹⁵⁰ Textul integral mai jos, cf. p. 775–777.

¹⁵¹ Textul mai sus, cf. p. 744, n. 84.

¹⁵² Textul mai sus, cf. p. 736, n. 40.

Fiul lui Dumnezeu în dragostea Celui a Cărui icoană dorești să o vezi. Și noi ne închinăm înaintea lor nu ca înaintea dumnezeirii, ci Îl adorăm pe Cel prin a Cărui icoană ni-L aducem aminte fie născut, fie pătimind, fie șezând pe tron. Și când ne readucem prin pictură ca printr-o scriptură la amintirea Fiului lui Dumnezeu, sufletul nostru fie se veselește de învierea Lui, fie plânge pentru pătimirea Sa. De aceea prin sus-zisul diacon fiul nostru îți trimitem două syrtaria: o icoană a Mântuitorului, a sfintei Născătoare de Dumnezeu Maria și a fericiților apostoli Petru și Pavel și o cruce pentru binecuvântare, ca apărat de ea de cel rău să te crezi ocrotit de sfântul ei lemn”, și celelalte.

Și pentru că în acestea trebuie reamintit, nu învățat gândul vostru regal orthodox inspirat de Dumnezeu, în ce fel a învățat sfântul papă Grigorie pe Serenus episcopul despre sfintele icoane: „plecând de la vederea faptelor să simtă cu înflăcărare străpungerea inimii”, adică, privind sfintele icoane „să se închine în adorare cu umilință singurei atotputernice Sfinte Treimi”, în aceeași mișcare a gândului spune robului lui Dumnezeu Secundinus zăvorâtul: „Fiindcă nu o ceri ca să o cinstești ca pe un zeu, ci ca să te încălzești spre aducere-aminte de Fiul lui Dumnezeu în dragostea Celui a cărui icoană socotești să o vezi. Și noi ne închinăm înaintea Lui nu ca înaintea dumnezeirii, ci Îl adorăm pe Cel prin a Cărui icoană ni-L aducem aminte fie născut, fie pătimind, fie șezând pe tron.” Așa cum îi spune episcopului Serenus ca privind sfintele icoane să se închine în adorare cu umilință imaginii atotputernicei Treimi, tot așa l-a învățat și pe robul lui Dumnezeu Secundinus zăvorâtul să nu le cinstească ca pe un zeu, ci închinându-se înaintea sfintelor icoane, să se închine înaintea lor nu ca înaintea dumnezeirii, ci închinându-se să-L adore pe Cel prin a Cărui icoană își aduce aminte de El fie născut, fie pătimind, fie șezând pe tron.

Așa și noi, urmând și îmbrățișând acest gând orthodox și ireproșabil al sfântului papă Grigorie am scris mai demult împăraților Irina și Constantin pentru ridicarea sfintelor icoane și zicând: „Fiindcă în toată lumea unde e creștinătatea aflându-se sfintele icoane sunt cinstite de toți credincioșii, ca mintea noastră să fie răpită prin fața văzută spre măreția nevăzută a dumnezeirii din dragoste față de vederea figurii chipului după trup, pe care Fiul lui Dumnezeu a socotit vrednic să-l primească pentru mântuire noastră. Același Mântuitor al nostru, Care e în ceruri, pe Care-L adorăm și-L lăudăm slăvindu-L în duh, fiindcă este scris «Duh este Dumnezeu» și de aceea dumnezeirea Lui o adorăm duhovnicește. Departe de noi să divinizăm, cum flecăresc unii, înseși icoanele, ci ne aducem aminte în orice chip afecțiunea și iubirea noastră pe care o avem în dragostea de Dumnezeu și de sfinții Lui și icoanele le avem pentru aducerea-aminte a venerării

așa cum avem și cărțile dumnezeieștii Scripturi, păzind curăția credinței noastre”¹⁵³ și celelalte.

Căci le-am trimis și scrierile sfinților părinți unele mărturii, pe care le-am scos de acolo în același gând și ton cum am făcut-o și acum, ținând același gând la credinței cu înaintașul nostru sfântul papă Grigorie [I]. Iar aceia, așa cum ne-au spus-o în viu grai cei trimiși de noi, adică Petru arhi-presbiterul sfintei noastre Biserici Romane și cucernicul Petru, presbiter și avvă al mănăstirii Sfântului Sava, îmbrățișând de îndată rândurile noastre apostolice au poruncit să se facă un sinod. Dar făcându-se o rebeliune de către eretici¹⁵⁴, trimișii noștri s-au întors în insula Sicilia fără răspuns. Și trimițând după ei, i-au făcut să urce iarăși la Constantinopol. Și astfel au făcut acest sinod¹⁵⁵ potrivit rânduielii noastre și au ridicat iarăși în starea lor dintâi sfintele și veneratele icoane. Și așa cum era cuprins în acele rânduri gândul sfântului Grigorie și al nostru, așa și ei au mărturisit în acel sinod hotărârea că trebuie să li se dea sărutare și salutare de cinstire, nicidecum slujbă cultică adevărată potrivit credinței noastre. Mai mult, anatemizând și acel pseudo-sinod¹⁵⁶ pe care l-a făcut împăratul eretic Constantin¹⁵⁷, l-au condamnat împreună cu următorii și complicii lui și, întorcându-se la credința orthodoxă a sfintei Biserici catholice, au făcut prin libelurile lor mărturisirea dreptei credințe.

De aceea am primit acest sinod. Căci dacă nu l-am fi primit și ei s-ar fi întors la vomitarea rătăcirii lor dinainte, cine dacă numai noi ar fi dat socoteală la cumplita cercetare de la înfricoșătoarea judecată pentru pieirea atâtor mii de suflete creștinești? Căci dacă pentru un singur suflet care se pocăiește s-a făcut atât de mare bucurie în cer [Lc 15, 7] cu cât mai mult pentru atâtea mii de creștini întorși de la rătăcire! Cine nu se va bucura și nu va cânta împreună cu psalmistul: „Apropiati-vă de El și veți fi luminați și fețele voastre nu se vor rușina” [Ps 33, 5] și celelalte.

Noi însă n-am dat până acum împăratului nici un răspuns despre acest sinod, temându-ne ca nu cumva să se întorcă la rătăcirea lor. Căci atunci când i-am îndemnat la ridicarea sfintelor icoane, le-am cerut în chip asemănător și despre administrarea¹⁵⁸ atât arhiepiscopiiilor, cât și episcopiiilor

¹⁵³ Actul al doilea; cf. mai sus, p. 280–281.

¹⁵⁴ Prima sesiune, din 1 august 786, a sinodului din biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol, întreruptă de agitațiile episcopilor iconomahi și ale unităților militare din capitală.

¹⁵⁵ Niceea II, 24 septembrie – 13 octombrie 787.

¹⁵⁶ Hieria, februarie–august 754.

¹⁵⁷ Constantin V, 745–775.

¹⁵⁸ *Dioecesis*.

sfintei Biserici catholice și apostolice romane, pe care le-au răpit odată cu patrimoniile noastre atunci când au dat jos sfintele icoane, îndemnându-i să le restituie sfintei Biserici catholice și apostolice romane și n-au dat de atunci nici un fel de răspuns. Și în aceasta se arată foarte limpede că într-un punct¹⁵⁹ s-au întors de la rătăcire, dar în celelalte două rămân în aceeași rătăcire. Căci dacă oriunde Bisericile creștine își au neatinse canonic administrarea lor, cu cât mai mult trebuie să-și țină cu drept de neînfrânt și să posede în orice mod și sfânta Biserică catholică și apostolică romană, capul tuturor Bisericilor lui Dumnezeu, administrarea arhiepiscopilor și episcopilor, precum și patrimoniile pentru pregătirea luminărilor și milosteniile săracilor! De aceea, dacă de Dumnezeu ocrotita voastră excelență regală e de acord, pe același împărat îl vom îndemna mulțumindu-i pentru ridicarea în starea dinainte a sfintelor icoane și-l vom avertiza iarăși despre administrarea atât a arhiepiscopilor, cât și episcopilor sfintei noastre Biserici Romane, că, dacă nu va voi să le restituie sfintei noastre Biserici Romane, am decretat că e eretic pentru perseverarea în aceeași rătăcire. Căci dorim mai mult să păstrăm mântuirea sufletelor și stabilitatea dreptei credințe decât să posedăm întinderea întregii lumi.

Suntem cu adevărat încrezători de preadreapta voastră de Dumnezeu ocrotită excelență întărită de stabilitatea credinței orthodoxe, fiindcă foarte tarea ei rădăcină nu e nicidecum zdruncinată sau mișcată de oameni răi și necredincioși, ci credem că în ea ține și înfățișează fără șovăială în vecii vecilor fără muștrare învățătura tradiției dreptei credințe a mamei sale duhovnicești, sfânta Biserică catholică și apostolică romană. De aceea avem încredere în puterea Dumnezeului nostru pe cât purtați credință și dragoste față de Biserica fericitilor corifei ai apostolului Petru și Pavel, veți fi năzuind și luptând mereu din toate părțile pentru propășirea și înălțarea ei regală, pe atât vă veți învrednici să fiți apărați și ocrotiți cu brațul ei de oameni potravnici și răi în triumfări regale și împreună cu fiica noastră duhovnicească, doamna regină¹⁶⁰ și preaiubita și prealeasa voastră fiică¹⁶¹ vă veți învrednici să domniți ani îndelungați în această lume, iar în viitor să aveți viață fără de sfârșit în cer.

Sănătoasă să o păzească pe excelența voastră harul Cel de sus.

¹⁵⁹ *Capitulo.*

¹⁶⁰ Fastrada (765–794), a treia soție a lui Carol cel Mare.

¹⁶¹ Una din cele trei fiice ale lui Carol cu a cea de-a doua soție Hildegarde (771–783): Rotrude (775–810), Bertha (779–826), Gisela (781–808), Hildegarde (782–783).

Opul regelui Carol contra Sinodului (792)

<Prefața la *Libri Carolini*¹>

În numele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos începe
Opul preailustrului și preaexcelentului bărbat Carol, cu încuviințarea
lui Dumnezeu rege al francilor și cu ajutorul Domnului domnitor
peste Galii, Germania și Italia și Provincia vecină cu ele,
Contra Sinodului ținut prostește și arogant în părțile Greciei
pentru imagini că trebuie să fie adorate

Biserica, mama noastră, răscumpărată cu preascumpul sânge al Mirelui ei Hristos, spălată prin nașterea de sus a apei mântuitoare, săturată cu mântuitoarea mâncare a Trupului și sorbirea Sângelui, îmbibată cu ungera unei licori nectarine și răspândită în pace în tot pământul, uneori pătima războaie din afară, alteori dinăuntru, uneori era izbită de năvălirile celor din afară, alteori era lovită de tulburările cetățenilor: când era agitată de molimele necredincioșilor sau ereziilor, când era răscolită de dușmăniile schismaticilor sau aceluiașilor trufași. Fiindcă e o arcă și cuprinde în ea sufletele care se mântuiesc, al cărei tip îl purta arca aceluia vechi părinte [Noe], și ea traversează fără primejdie de naufragiu foarte asprele furtuni ale potopului acestui veac și nu știe să cedeze revărsărilor aducătoare de moarte ale veacului de față, nici să se istovească în asediul puterilor potrivnice care o asaltează, ci prin Acela care luptă pentru ea, și mai ales în ea, și care a pus în ea zid, cum spune profetul: „Cetatea întăririi noastre, Mântuitorul, va pune în ea zid și întăritură, va pune pe zidurile ei străji care nu vor tăcea toată ziua și toată noaptea” [Is 26, 1; 62, 6] împotriva vindurii-se potrivnicilor și va ridica neliniștile producătoare de tulburări și,

¹ MGH, *Concilia*, II, Suppl. 1, 1998, p. 97–105, 234–238, 330–335, 486–489. Prefața și în PL 98, 999–1006.

primindu-i la sânul ei pe cei care aleargă la mărturisirea adevăratei credințe și oprindu-i pe cei ce se împotrivesc cu minte încăpățânată mărturisirii ei, stăruie nezbuciumată și neatinsă² și nu încetează să cânte împreună cu David: „De multe ori s-au luptat cu mine, din tinerețile mele, să zică Israel, de multe ori s-au luptat cu mine și nu m-au putut birui” [Ps 128, 1].³ Prin părțile unei întreite rugăciuni [cf. Ps 5, 2-3] arată neîncetat taina sfintei Treimi, întrucât atât imploră să fie „auzite în urechile lui Dumnezeu graiurile” ei, adică melodia psalmodierii, pe care o arată fără încetare, și se roagă cu minte cucernică să fie „înțeleasă strigarea” ei, adică simțământul inimii care e prins în chip minunat nu de urechi trupești, ci de auzurile de nespuse ale măreției lui Dumnezeu, cât și cere să aibă „luare-aminte la glasul rugăciunii” sale, ca să arate limpede că aceasta e rugăciunea desăvârșită, pe care o înflăcărează simțământul unei minți aprinse. Și deși amestecă simțurile noastre cu vorbele schimbate, crede că natura divină nu se distinge astfel prin părțile unor membre, ci lucrează toate cu o singură putere: cele care sunt văzute de noi le aude, cele care sunt auzite de noi le vede și cele pe care le-am gândit sau le vom gândi le vede înăuntrul și nu e nimic care să se poată ascunde de lumina Sa negrădită. Căci „a auzi graiuri în urechi”, „a înțelege strigarea” și „a fi cu luare-aminte la glasul rugăciunii”, chiar dacă sunt rostite repetat cu o varietate de cuvinte, sunt rostite prin acel gen de vorbire, care e numit de retori „metabole”⁴, întreita lor repetiție semnifică unul și același lucru. Și chiar în chemarea Împăratului și a lui Dumnezeu sau Domnului, când spune: „Împăratul meu și Dumnezeul meu, căci către Tine mă voi ruga, Doamne” [Ps 5, 3], arată că ea crede și mărturisește Trei Persoane și O substanță în divinitate, întrucât împreună cu invocarea a trei nume inserează verbe la singular, nu la plural.

Fiindcă e o mamă sfântă, nepătată strălucită, nestrictă și rodnică, ea, care nu știe să lase fecioria și nu încetează să nască fii, care cu cât e mai lovită de împotrivirile lumii, cu atât se lățește prin virtuți mai sporite și mai excelente, și cu cât e mai apăsată, cu atât e mai înălțată. Printr-o „etopee”⁵ profetul o introduce la Dumnezeu așa: „Când Te-am chemat m-ai auzit, Dumnezeul dreptății, în necaz m-ai lățit” [Ps 4, 2].

² Până aici prefața preia idei și expresii din Cassiodor, Prologul la *Explicarea Psalmilor* 17; PL 70, 23-24.

³ În continuare prefața citează tot din Cassiodor, *Explicarea Psalmilor* 5, 2-4; PL 70, 53-54.

⁴ „Schimbare”, în greacă, orice figură de stil care schimbă ordinea obișnuită a discursului sau dispoziția cuvintelor prin adăugare, suprimare, înlocuire sau permutare.

⁵ „Imitarea purtării”, în greacă, figură de stil care înfățișează personajele zugerându-le purtările.

Întrucât, dându-ni-se de către Domnul, am primit în sânul regatului cărmele ei [ale Bisericii], e necesar să ne luptăm cu toată sânguința și ajutorul lui Hristos în apărarea ei și pentru înălțarea ei, ca să putem fi socotiți de El cu numele de slugă bună și credincioasă [cf. Mt 25, 21]. Lucru care trebuie păzit cu sânguință nu numai de noi, căroră ne-a fost ea încredințată spre guvernare⁶ în valurile furtunoase ale acestui veac, ci și de toți cei hrăniți la sânul ei, astfel ca să nu se taie nicidecum de unirea ei cel care se cunoaște a fi membru al ei, întrucât cine nu e cu ea este împotriva ei și cine nu adună cu ea risipește [cf. Mt 12, 30]. Pricina acestui lucru ne constrânge să grăim, lucru pe care-l urmăm nu fără o anume mâhnire a sufletului, ca unii care suntem învățați de exemplul apostolului să fim slabi cu cei slabi și să ardem împreună cu cei care scandalizează [cf. 2 Co 11, 29].

Ambiția unei aroganțe vântoase și foarte insolenta poftă de laudă i-a aprins, așadar, pe unii din părțile răsăritului, nu numai regi, dar chiar și preoți, până acolo încât, pusă fiind în urmă învățătura sobră și sănătoasă și socotind mic lucru cuvântul apostolic: „Dacă vă va vesti cineva altă evanghelie pe lângă cea care v-a fost vestită, chiar de ar fi înger, să fie anatema” [Ga 1, 9] și călcând, împotriva învățaturii profetului, hotarele părinților [Pr 22, 28], s-au silit să aducă în Biserică prin sinoade infame și foarte inepte ceea ce nici Mântuitorul, nici apostolii n-au admis să introducă; și silindu-se să înalțe coama laudei lor își strâng o mare vină pentru sufletele lor, iar vrând să-și trimită memoriei posterității ordinea faptelor lor rup legătura unității Bisericii.

Căci înainte de acești ani s-a făcut în părțile Bithiniei un sinod⁷ de o obrăznicie atât neprecaută, cât și lipsită de discernământ, ca să desființeze cu o dare jos neprecaută imaginile puse din vechime ca podoabe ale bisericii și aducere-aminte de cele făcute, iar cele ce Domnul a poruncit despre idoli aceia au comis despre toate imaginile; neștiind că „imaginea” este un gen, iar „idolul” o specie, iar specia nu se poate referi la gen, nici genul la specie. Căci deși orice idol e imagine, nu orice imagine este idol: idolul are o definiție, imaginea alta, întrucât acestea se fac pentru podoabă sau pentru a arăta cele făcute, iar acelea doar pentru a ademini sufletele nenorociților la un ritual sacrileg și o superstiție zadarnică. Ei, care au fost atât de întunecați de bezna unei atât de mari orbiri, încât au hotărât ca toți aceia care le au sau le vor avea în biserici să fie anatemiați, au inserat între celelalte rătăcirii și pe aceasta: că regele lor Constantin i-a eliberat de idoli și, dorind să-l lipsească de titlul biruinței pe Cel care se

⁶ *Ad regendum comissa est.*

⁷ Sinodul iconomah din 754 ținut însă la Hieria.

veselea ca un uriaș care aleargă pe cale [cf. Ps 18, 6], despre Care s-a zis: „Iată a biruit Leul din Iuda, rădăcina lui David” [Ap 5, 5] și a dus cu sine triumfător prăzile lumii, l-au legat de regele lor; deși nu despre regele lor, ci despre adevăratul Triumfător, Hristos, a spus dinainte profetul: „Iată Domnul se va urca pe un nor ușor, va intra în Egipt și vor tremura de la fața Lui toți idolii Egiptului” [Is 19, 1]: „nor ușor”, adică trupul omenesc pe care l-a luat din Fecioara, neapăsător de murdăria nici unui amestec omenesc, iar prin „Egipt” vrând să se înțeleagă lumea; lucru pe care a făgăduit că-l va face și prin Ieremia, care spune cu aproape aceleași cuvinte: „Pierde-voi statuile și voi face să înceteze idolii din Memfis” [Iz 30, 13].

Și în urmă cu aproape trei ani s-a făcut un alt sinod⁸ în acele părți de urmașii lor care-l făcuseră pe primul, sau de cei mai mulți din cei de care se spune că au fost în cel dinainte. Și care, chiar dacă prin dorință e departe de cel dintâi, nu e departe prin rătăcire; și dacă desfășurarea nu e asemănătoare, e asemănătoare însă ticăloșia, și deși e în urmă în timp, nu e în urmă în nelegiuire. Și nu pe nedrept cele ce se cred că au țâșnit din izvorul unei singure insolente și laude găunoase par să se verse, chiar dacă curgând prin locuri diferite, în groapa aceleiași prăpăstii. Fiindcă, după ce a fost anatemitizat și hulit cel dinainte împreună cu autorii lui, acesta constrânge la adorarea imaginilor, pe care înainte nu îngăduia nici măcar să fie văzute; și oriunde au găsit o mențiune a imaginilor, fie în locurile sfintei Scripturi, fie în comentariile sfinților părinți, le-au întors în adorare după bunul-plac al voinței lor. Și leagă pe „a avea” și „a adora” cu funiile unei nu mai mici absurdități decât legaseră aceia „imaginea” și „idolul”, dat fiind că aceia au socotit că sunt un singur lucru imaginea și idolul, iar aceștia că a avea și a adora sunt același lucru, măcar că sunt departe unul de altul atât prin realitățile diferite, cât și prin asocierea predicăției, întrucât unul e un habitus, iar celălalt un act. Fiindcă acelea, chiar dacă au între ele o mare diferență, sunt unite totuși prin aceea că unul e specie, iar celălalt gen, acestea însă nu sunt legate între ele nici prin gen, nici prin specie, nici nu sunt legate de vreo asociere de vreun fel, întrucât pot fi adorate și cele ce nu sunt avute și pot fi avute și cele care nu sunt adorate. Aruncând astfel frâiele moderației și fiind cu nepăsare față de proverbul zis nu în chip nepotrivit de cei vechi: „Nimic prea mult”, pășesc pe căi lăturalnice, ca atunci când cineva se îngrijește să fixeze cuiva dedicat vorbăriei o rețineră în vorbit, iar acela din contră se dedică de acum tăcerii ca să se facă mut și acela căruia îi aducea o dezonoare o vorbărie dezordonată îi aduce acum o dezonoare cu nimic mai

⁸ Sinodul iconofil de la Niceea, 787, în Bithynia.

mică o tăcere moleșitoare, sau atunci când un medic blamează pe cineva suferind de beție, acela socotind că dă ascultare dietei medicului își interzice nu numai licoarea vinului, dar și a celorlalte lichide, ca de acum înainte acela care era moleșit fiindcă era îmbibat de sorbituri mari de vin, interzicându-și orice lichid să fie moleșit uscat fiind și de sete, dat fiind că, deși cauza moleșelii e diferită, efectul rătăcirii moleșitoare e unul. În acest timp, dat fiind că în nici o parte nici aceștia, nici aceia nu țin hăturile reținerii, ci fiecare aleargă repeziți pe căi abrupte și sunt duși de un drum neasemănător, cu o singură năpustire se silesc să-i aducă pată Miresei lui Hristos, Biserica, Căreia El Însuși îi spune în *Cântarea Cântărilor*: „Chipeșă toată ești, surioara mea, și pată nu este în tine” [*Cânt* 4, 7], întrucât și aceia se sârguiesc să arunce din ea cele avute bine, și aceștia se sârguiesc să se folosească rău de cele avute bine, adică aceia se silesc să-i îndepărteze podoabele, iar aceștia o stârnesc să-și adde podoabele. Două rele care, cum am spus mai sus, țâșnesc din izvorul fanfaronadei.

Și în timp ce vor favoruri omenеști și „să fie chemați de oameni rabbi” [*Mt* 23, 7] și nu iau seama ce se spune de un înțelept: „Să te laude alții, nu gura ta, un străin, nu limba ta” [*Pr* 27, 2], lăsând celelalte predanii ale părinților din vechime, care au stabilit să nu se cinstească imaginile, dar au îngăduit să se aibă ca podoabă a bisericilor, se silesc să aducă așezăminte⁹ noi și neobișnuite în Biserică, prin care îi produc mai degrabă pată decât podoabă. Căci dacă a aduce noi așezăminte ale Bisericii e o fanfaronadă, e o schismă care nu trebuie făcută în Biserică. Pentru că dacă e schismă, este și la o mireasă pentru care se refuză orice pată. Dacă, așadar, a aduce noi așezăminte ale Bisericii e o fanfaronadă, aceasta e fără îndoială o pată care se refuză la o mireasă. De unde se poate înțelege că nu e prieten al Mirelui cel care până acolo vrea să îngrămădească piscul laudei lui, încât prin stigmatele rătăcirilor să nu se sfiască să tocească ascuțișul Bisericii, și pentru asta, dacă unei mirese nu i se cuvine pata, nimeni nu trebuie să se silească să i-o întipărească. Și dacă nimeni nu trebuie să se silească să i-o întipărească, cine se silește aduce o insultă Mirelui. Dacă, așadar, pata nu se cuvine unei mirese, și într-adevăr nu i se cuvine, cine silește să i-o întipărească aduce o insultă Mirelui ei.

Noi însă, mulțumindu-ne cu Scripturile profeților, apostolilor și evangheliilor și îmbibați de învățăturile sfinților părinți ortodocși, care în dogmele lor nu s-au abătut nicidecum de la Cel care este Calea, Adevărul și Viața [*In* 14, 6], și primind sfintele Șase Sinoade Universale/Ecumenice, care au fost făcute de sfinții și venerații părinți pentru feluritele molime

⁹ *Constitutiones*.

ale ereziilor, respingem toate noutățile glăsurilor și invențiile prostești și nu numai că nu le primim, dar chiar le și disprețuim ca pe niște gunoaie, ca și pe acel sinod care s-a făcut în părțile Bithiniei pentru preaneînțeleapta predanie a imaginilor de adorat. Al cărui text scris, lipsit de elocvență și sens, a ajuns până la noi.

Împotriva erorilor lui am fost constrânși să scriem acum ca, dacă ar încerca vreodată să întineze fie mâna celor care-l țin, fie auzul celor care-l ascultă, să fie lovit cu invectiva condeiului nostru înarmat cu autoritatea dumnezeieștilor Scripturi, iar pe dușmanul care vine din partea de răsărit să-l doboare și lase inert sau mai degrabă neînarmat sentința sfinților părinți anunțată cu sprijinul lui Dumnezeu în partea de apus prin noi. Lucrare la care am pornit cu consimțământul preoților aflați în fruntea turmelor catholice în regatul încredințat nouă de Dumnezeu, nu cu sprânceana aroganței, ci cu zelul lui Dumnezeu și pasiunea adevărului, întrucât așa cum e un lucru sfânt a te alipi de lucrurile drepte și cinstite, tot așa e un păcat a potrivi sufletul cu lucruri foarte rele și lipsite de rânduială. De aceea și David, când fuge de asocierile cu cei răi, aduce lui Dumnezeu ca o jertfă curată când spune: „Am urât adunările celor răi și cu cei necucernici nu voi șede” [Ps 25, 5]. Iar Iosafat, regele lui Iuda, e certat de Domnul prin profetul pentru că s-a legat cu prietenii cu regele foarte rău al lui Israel [2 Par 19, 1–2]. Așadar, întrucât întemeietorii sus-ziselor sinoade nu au nici cuvântul neiscușinței aceleia prin care apostolul spune că e neiscușit în cuvânt, nu în știință [2 Co 11, 6], nici strălucirea acelei grăiri cu înțeles duhovnicesc, despre care în numele sfinților predicatori se spune Bisericii în *Cântarea Cântărilor*: „Lănțișoare de aur îți vom face încrustate cu argint” [Cânt 1, 10], mirare ne-a fost cum de s-au umflat cu vântul unei atât de mari zădărnicii încât nu numai că și-au închipuit că le pot vântura, dar s-au silit chiar să le numere împreună cu cele Șase venerate Sinoade. Felul în care nici unul dintre ele nu trebuie numărat nu al șaptelea după cel de la Niceea, ci fie al treilea [cel de la Niceea, 787], fie al doilea [cel de la Hieria, 754] după cel anulat de la Rimini [din 359], îl vom discuta cu încuviințarea mai cu sârguință în cele ce urmează, când o va cere lucrul. Cu greu ar putea fi puse pe același plan cu cele Șase Sinoade altfel decât au putut tribul lui Ruben și al lui Gad și jumătate din Manase să se pună pe același plan prin altarul lor cu altarul care a fost zidit de legiutor cu porunca lui Dumnezeu [cf. Ios22, 9 sq.], și pe ai cărui autori i-ar fi stârpit furia sabiei israelite dacă n-ar fi preîntâmpinat mâinile fraților mărturisirea amestecată cu rugăminți. Fiindcă noi, învățați fiind de profeția lui Isaia, care spune: „Aceasta e calea! Umblați în ea! Nu vă abateți de la ea nici la dreapta, nici la stânga” [Is 30, 21] și povățuiți de propovăduirea

dascălului neamurilor, care a stabilit ca noi să ținem calea împărătească, având imaginile în podoabele bisericilor și aducere-aminte de lucrurile făcute, adorându-L pe Dumnezeu singur și arătând venerarea potrivită sfinților Lui, nici nu le sfărâmăm împreună cu aceia, nici nu le adorăm împreună cu aceștia, ci, refuzând scrierea acelu foarte inept sinod¹⁰, care duce lipsă nu numai de cea grăire care pe cele neînsemnate le ridică, pe cele modeste le strunește, iar pe cele mari le rostește cu măreție¹¹, ci neglijează chiar și măsura cuvântului pedestru, ne sânguim să ne facem tot timpul următorii cuvântului Domnului, Învățătorul nostru. Așadar, întrucât în sus-zisul sinod se cuprinde amestecat și discursul neghiobiei părinților care-și anatemizează fiii și al fiilor care-și anatemizează părinții, cu ajutorul lui Dumnezeu condeiiul nostru va expune o muștrare amestecată, netrecând nimic nediscutat, nimic neatins, nimic închis într-o peșteră liniștită, afară poate numai atunci când fie dificultatea grăirii dezordonate ar refuza să se livreze înțelegerii noastre, fie cuvântul nostru ar disprețui să urmărească din respect față de reținere ineptia unei ziceri puerile.

<Sumar>

Cartea I

1. [II, 21]¹² Că, în scrisoarea lor, Constantin și Irina spun: „Prin Dumnezeu, Care domnește împreună cu noi.”

2. Că, în scrisoarea adresată veneratului papă al Scaunului Apostolic Adrian, Constantin și Irina au scris: „Ne-a ales Dumnezeu pe noi, care în adevăr căutăm slava Lui.”

3. Că tot Constantin și Irina își numesc faptele sau scrisorile „divine” [*divalia*].

4. [II, 8] Că în scrisoarea lor către veneratul papă al Urbei Roma, Adrian, Constantin și Irina au scris: „Rugăm părinția ta sau, mai bine zis, te roagă Dumnezeu, Care vrea ca nimeni să nu piară.”

5. [I, 48] Că nu mică vină este a înțelege Scripturile altfel decât trebuie înțelese și a le potrivi cu gânduri pe care nu le conțin, ca la rătăcitul sinod făcut în Bithinia pe timpul domniei lui Constantin și a Irinei, mama lui, prezidându-l neofitul Tarasius, episcopul Constantinopolului.

6. Că sfânta Biserică catholică și apostolică romană, aflată în fruntea celorlalte Biserici, trebuie în orice fel să fie consultată în cauzele credinței, atunci când se ivește o problemă.

¹⁰ *Illius ineptissimae synodi scripturam.*

¹¹ Citat din Cícero, *Orator* 29, 101, după Augustin, *De doctrina christiana* IV, 17.

¹² În paranteze, numărul articolelor din lista inițială (*capitulare*) trimisă papei Adrian.

7. [I, 21] Că nu la adorarea icoanelor se referă faptul că s-a scris: „L-a făcut Dumnezeu pe om după chipul/imaginea și asemănarea Lui” [Fc 1, 27].

8. [I, 49] Care e diferența între imagine, asemănare și egalitate.

9. [I, 22] Cum anume trebuie înțeles faptul că stă scris: „A adorat Avraam poporul țării aceleia, pe fiii lui Het” [Fc 23, 7] sau faptul că se spune că Moise l-a adorat pe Ietro [cf. *Ieș* 18, 7], exemple prin care cei care fac sinoade pentru adorarea icoanelor socotesc că întăresc rătăcirea lor; și că nu se spune undeva, cum zic ei, că Iacob l-a adorat pe faraon [Fc 47, 10], nici Daniel pe regele Nabucodonosor [Dn 2, 46].

10. [I, 46] Că, stăruindu-se în chip neprevăzător să stabilească adorarea icoanelor, Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, a spus să se citească: „A înălțat Iacob un stâlp lui Dumnezeu” [Fc 35, 15], pe care l-a și binecuvântat.

11. [II, 9] Că sus-zisul Ioan a zis: „În chip de om s-a luptat [Iacob] cu el [îngerul] și [acela] l-a numit Israel, ceea ce se tâlcuiește «minte care vede pe Dumnezeu».”

12. [I, 23] Că nu la adorarea icoanelor se referă, nici nu se găsește în cărțile noastre, traduse după adevărul ebraic, textul pe care-l spun aceia în sinodul lor: „Luând Iacob de la fiii săi haina pestriță însângerată a lui Iosif, a sărutat-o cu lacrimi și a pus-o pe ochii lui” [Fc 23, 24. 28].

13. [I, 24] Că în chip neînvățat și fără rânduială zic ei: „Dacă mă vei calomnia că ador lemnul crucii, de ce nu-l calomniezi pe Iacob, care adoră vârful toiagului lui Iosif [Fc 47, 31]?” Dar este evident că acela n-a adorat lemnul, ci prin lemn pe Iosif, ca și noi prin cruce pe Hristos.

14. [I, 25] Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum spun aceia, faptul că s-a scris: „L-a binecuvântat Iacob pe faraon” [Fc 47, 10].

15. [I, 47] Că în chip absurd procedează cei care pentru a întări icoanele aduc înaintea exemplul Legii dumnezeiești, spunând că din porunca lui Dumnezeu Moise a făcut capac și doi heruvimi și un chivot al Legământului [*Ieș* 25, 17–20; *Evr* 9, 4].

16. [I, 12] Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum socotesc în chip prostesc și irațional aceia, ce s-a scris prin legiuitorul [Moise]: „Iată, Eu l-am chemat pe nume pe Beseleel, fiul lui Uri, fiul lui Or, din seminția lui Iuda, și l-am umplut de duh de înțelepciune și de înțelegere, să facă lucruri de aur și de argint...” [*Ieș* 31, 2–6].

17. [II, 10] Că nu gândesc corect cei care spun: „Dacă, potrivit predaniei Legii lui Moise, se poruncește poporului să-și pună la ciucurii de pe marginea veșmântului fire de purpură spre aducere-aminte și paza poruncilor [*Nm* 15, 38; *Ieș* 28, 33], cu cât mai mult se cuvine să vedem prin asemănarea

pictată a sfinților bărbați sfârșitul vieților lor și să le imităm credința, potrivit predaniei apostolului [Evr 13, 7.]

18. [I, 26] Că zadarnică e nădejdea celor care-și pun mântuirea în icoane zicând: „Așa cum poporul israelit s-a vindecat privind la șarpele de bronz [Nm 21, 8–9], tot așa și noi ne vom mântui privind portretele sfinților.”

19. Că e o mare îndrăzneală a spune: „Așa cum iudeilor li s-au dat table și doi heruvimi, tot așa și nouă, creștinilor, ni s-au dat crucea și icoanele sfinților să le înscriem și adorăm.”

20. [II, 24] Că nu mai puțin, ci mai mult decât toți se cunoaște că a delirat Tarasius spunând: „Așa cum cei vechi au avut heruvimi care umbreau capacul, tot așa și noi avem umbrind altarul nostru icoane ale Domnului nostru Iisus Hristos, ale sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale sfinților Lui.”

21. [II, 11] Că nu bine gândea Ioan presbiterul, care, ca să susțină adorarea icoanelor, a spus: „Și Iisus al lui Navi a așezat douăsprezece pietre ca aducere-aminte de Dumnezeu [Ios 4, 7].”

22. [II, 12] Că nu e egală cu adorarea icoanelor, cum spun aceia, adorarea arătată de profetul Natan față de regele David [3 Rg 1, 23].

23. Că în faptul că s-a scris: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne” [Ps 4, 7] sau: „Fața Ta, Doamne, voi căuta” [Ps 26, 8] nu trebuie înțeles nici un fel de icoană făcută de mână, cum spun aceia.

24. Că nu pentru vreo icoană făcută de mână s-a scris acel: „Feței Tale se vor ruga toți bogații poporului” [Ps 44, 14], cum spun aceia.

25. [I, 27] Nepotrivită și plină de delir e zicerea lui Leon, episcopul Fociei, care, discutând despre adorarea icoanelor, își aplică lui însuși versetul din Psalmi: „Ai întors plângerea mea în bucurie; rupt-ai haina mea de sac și m-ai încins cu veselie” [Ps 29, 12].

26. [I, 28] Că nu pe cei ce disprețuiesc adorarea icoanelor îi privește cuvântul cântat de scriitorul de psalmi: „Lucruri zadarnice a grăit fiecare către aproapele său, buze viclene în inimă, și în inimă rele au grăit” [Ps 11, 3].

27. [I, 40] Că nu pe părinții lor îi privește, cum spun aceia, cuvântul: „Pierde-va Domnul toate buzele viclene și limba care grăiește lucruri mari” [Ps 11, 4].

28. [I, 41] Că nu cu părinții lor s-a împlinit, cum spun aceia, faptul că s-a scris: „Vrăjmașului i-au lipsit săbiile până în sfârșit și cetățile lui le-ai sfărâmat” [Ps 9, 7].

29. Cum anume trebuie înțeles faptul că s-a scris: „Doamne, iubit-am buna frumusețe a casei Tale” [Ps 25, 8], frumusețe pe care aceștia o înțeleg a fi icoanele.

30. Că nu pentru icoanele făcute de mână, cum spun aceia, s-a zis prin psalmistul: „Precum am auzit, așa am și văzut” [Ps 47, 9].

Cartea II

1. [I, 15] Că nu din pricina celor ce disprețuiesc adorarea icoanelor, cum spun cei care le adoră, s-a zis în psalm: „Că rău a făcut vrăjmașul în locul cel sfânt al Tău” [Ps 73, 3].

2. [I, 19] Că nu acel lucru îl privește, cum spun aceia, faptul că s-a scris: „Că nu mai este acum profet și nu ne va mai cunoaște” [Ps 73, 9].

3. [I, 42] Cum anume trebuie înțeles cuvântul: „Doamne, în cetatea lor chipul/ imaginea lor de nimic l-ai făcut” [Ps 72, 20], pe care aceia îl înțeleg, ca și pe altele, altfel decât a fost spus.

4. [I, 29] Cum anume trebuie înțeles faptul cântat de scriitorul de psalmi: „Mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au îmbrățișat” [Ps 84, 11], lucru care fără socoteală și lingușitor s-a spus de Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, că s-a împlinit prin comuniunea veneratului papă Adrian și a patriarhului Tarasius.

5. [I, 30] Că nu la adorarea imaginilor se referă, cum spun aceia, faptul că s-a zis: „Înălțați pe Domnul Dumnezeu vostru și adorați scăunelul de sub picioarele Lui, că sfânt este” [Ps 98, 5].

6. [I, 31] Că nu adorarea icoanelor o poate susține, cum cred aceia, faptul că stă scris: „Adorați-L în muntele cel sfânt al Lui” [Ps 89, 9].

7. [I, 43] Că nu pentru cei care adoră icoanele, cum se slăvesc ei, s-a zis: „Că nu va lăsa Domnul nuiuaa păcătoșilor peste soarta dreptilor, ca să nu-și întindă dreptii spre fărădelegi mâinile lor” [Ps 124, 3].

8. [I, 32] Că nu din pricina celor ce disprețuiesc adorarea icoanelor, cum delirează aceia, s-a zis prin profetul: „Iar pe cei care se abat pe căi ocolite Domnul îi va duce cu cei ce lucrează fărădelegea” [Ps 124, 5].

9. [II, 24] Că adorarea icoanelor nu poate fi întărită, cum spun aceia, plecând de la faptul că se spune că în templu Solomon a făcut boi și lei [3 Rg 7, 29], sau pentru că în Iezechiel stă scris: „Să faci și heruvimi până la plafon” [Iz 41, 8 sq.].

10. [I, 20] Cum anume trebuie înțeles faptul că în *Cântarea Cântărilor* stă scris: „Arată-mi fața Ta și fă-mi auzit glasul Tău, că glasul Tău e dulce și fața Ta frumoasă” [Cânt 2, 14], pe care aceia îl avansează în chip nerușinat ca fiind despre vederea icoanelor.

11. Cum anume trebuie înțeles ce s-a scris de Isaia profetul: „Va fi altar în mijlocul tău, Egipte” [Is 19, 19], pe care aceia se străduiesc în chip prostesc și neînvățat să-l facă să se refere la adorarea icoanelor.

12. [I, 33] Că în chip foarte absurd și neprevăzător a fost dusă împotriva celor ce refuză adorarea icoanelor de cei care le adoră mărturia sfintei Evanghelii: „Nimeni nu aprinde făclie și o pune sub baniță” [Mt 5, 15].

13. Că pentru întărirea rătăcirii lor spun că fericitul Silvestru, întâi-stătătorul Urbei Roma, a adus împăratului Constantin icoanele apostolilor, măcar că nu se spune că i-a poruncit să le adore.

14. [I, 34] Că gândul fericitului Atanasie, episcopul orașului Alexandria, nu trebuie înțeles așa cum socotesc că trebuie înțeles cei care se străduiesc să-l potrivească cu această adorare.

15. Că rău uzurpă spre susținerea rătăcirii lor gândul fericitului Ambrozio, episcopul orașului Milan, despre care mint că e din cartea a treia, capitolul al nouălea, cei care doresc să întărească prin el adorarea icoanelor.

16. Că nu pentru icoanele materiale, cum delirează aceia, a spus fericitul Augustin: „Ce este chipul/ imaginea lui Dumnezeu decât fața lui Dumnezeu cu care s-a însemnat poporul Său [cf. Ps 4, 6]?”

17. Că ne este necunoscută și viața și propovăduirea lui Grigorie, episcopul Nyssei, din care-și trag aceia mărturii în sprijinul rătăcirii lor.

18. [I, 35] Că nu la adorarea icoanelor se referă mărturia pe care o aduc de la Sinodul al Șaselea [Trullan].

19. [II, 13] Că gândul lui Ioan al Constantinopolului [Hrisostom], pe care-l aduc ca mărturie a faptului că icoanele trebuie adorate nu se referă la ceea ce cred ei.

20. [I, 37] Că nu la adorarea icoanelor se referă, cum susțin aceia, gândul fericitului Chiril din tâlcuirea Evangheliei după Matei.

21. [I, 57] Că faptul de a nu cinsti și adora icoanele nu este, cum spun ei, contrar religiei creștine.

22. [II, 18] Că n-au bună ținere de minte cei care, ca să nu uite de sfinți sau de Însuși Domnul, ridică pentru asta icoane.

23. [I, 50] Că adorarea și sfărâmarea icoanelor au fost hotărâte [de greci] împotriva fericitului Grigorie, întâi-stătătorul Urbei Roma.

24. Că în afară de Dumnezeu nimic altceva nu trebuie să fie adorat; una e a adora un om din datoria iubirii și salutării, alta a adora icoane făcute de mână.

25. [I, 36] Că niciodată adorarea icoanelor n-a fost hotărâtă, cum flecăresc aceia, de exemplele sau cuvintele apostolilor.

26. [I, 58] Că nu mică greșeală e sârguința de a echivala icoanele făcute de mână cu chivotul Legământului Domnului, cum s-au străduit să facă aceia în sinodul lor.

27. [I, 38] Că e o mare îndrăzneală și o nemăsurată absurditate a voi să echivalezi deseori pomenitele icoane cu Trupul și Sângele Domnului, cum stă scris în aceeași zădărnici de cei care scriu ca să fie adorate.

28. [II, 20] Cât de mult diferă taina Crucii de icoane, pe care ei se silesc să le echivaleze cu aceea.

29. [I, 39] Că în chip insolent și neînvățat Tarasius împreună cu adepții lui nu se tem să le echivaleze cu sfintele vase.

30. [II, 1] Contra celor ce spun: „Ca și cărțile dumnezeieștii Scripturi, așa avem și icoanele spre aducerea-aminte a venerării, păzind curăția credinței noastre.”

31. [I, 51] Că împotriva poruncii glasului Domnului fac aceia care își anatemizează părinții; dacă, potrivit opiniei lor, înaintașii lor au fost eretici, atunci aceștia sunt născuți, învățați și sfințiți de eretici; sau că nu trebuie judecați cei care au lăsat această lume; sau cât de mare e greșeala lor față de greșeala părinților lor, fiindcă aceia au hotărât să sfârșame icoanele, iar aceștia să le adore.

Cartea III

1. Mărturisirea credinței catholice, pe care am primit-o de la sfinții părinți, o ținem și o credem cu inimă curată.

2. Că a fost silit să alunece din greșeală în greșeală și a căzut din boală în boală, întrucât, promovat pe neașteptate din laic la episcopat, se străduiește să îndrepte prin adorarea icoanelor ceea ce a admis printr-o sfințire neașteptată.

3. [I, 1] Dacă gândește corect Tarasius, care în citirea credinței lui nu mărturisește pe Duhul Sfânt purcezând din Tatăl și Fiul¹³, potrivit preadevăratai reguli a sfintei credințe, ci „purcezând de la Tatăl prin Fiul”¹⁴.

4. [I, 2] Dacă gândește corect Teodor, episcopul Ierusalimului, care, atunci când a spus că crede în „Tatăl fără început și veșnic”, nu știu prin ce sucitură de cuvinte a mărturisit pe Fiul ca „neștiind alt început decât pe Tatăl și avându-și subzistența din El”.

5. [I, 3] Că același Tarasius n-a spus corect că Duhul e „de o seminție cu Tatăl și cu Fiul”, când era de ajuns să spună că e „coetern, consubstanțial, de aceeași ființă și natură”.

6. [I, 4] Că în citirea mărturisirii credinței sale Vasile, episcopul Ancyrei, a inserat după mărturisirea Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh și sărutarea și adorarea icoanelor și rămășițelor, spunând că se împărtășește de sfințire de la ele, dar a trecut sub tăcere cu totul iertarea păcatelor, învierea sau viața viitoare.

7. [I, 5] Că Teodosie, episcopul Amorionului, a trecut leneș sub tăcere credința în Sfânta și Unica Treime, dar despre icoane a spus în chip impru-

¹³ *Ex Patre et Filio.*

¹⁴ *Ex Patre per Filium.*

dent și ieșit din comun: „Mărturisesc, făgăduiesc, sărut și ador icoanele”; și după puține: „Cine nu va învăța cu sânguință poporul iubitor de Hristos să adore și venereze sfintele, cinstitele icoane ale tuturor sfinților care au plăcut lui Dumnezeu din veac, să fie anatema.”

8. Că suntem în îndoială aproape de credința tuturor, întrucât unii L-au mărturisit pe Duhul Sfânt purcezând numai de la Tatăl, iar unii nici de la Tatăl, nici de la Fiul.

9. Că dacă va rămâne poate nediscutată vreo rătăcire în opiniile despre credință emise de sus-zișii episcopi, din pricina dificultății și enormității grăirii lor tot va rămâne una care e foarte acoperită cu atâta ignoranță, încât se vede foarte puțin ce voia să spună sau ce sens trebuie înțeles în ea.

10. [I, 6] Că în chip ridicol și copilăresc s-a spus în mărturisirea de credință a lui Teodor arhiepiscopul: „Minunat este Dumnezeu între sfinții Lui” [Ps 67, 36], și în continuare: „Sfinților care sunt în pământul Lui minunate a făcut între ei voile Sale” [Ps 15, 3], ca și cum acest verset ar urma îndată celui dintâi.

11. [II, 52] Că în chip nefolositor și neprevăzător s-au străduit grecii în sinodul lor să anatemizeze Biserica catholică pentru că nu adoră icoanele, întrucât mai înainte ar fi trebuit să cerceteze cu atenție ce anume gândește despre această cauză fiecare parte a Bisericii.

12. Că în mare parte au aruncat de la ei blândețea și răbdarea, neînfrânându-și gura și vorbind fără rânduială.

13. [I, 53] Că o femeie nu trebuie să învețe într-un sinod, cum citim că a făcut Irina în sinodul lor.

14. [I, 7] Contra aceloră [împăraților] care zic: „Cu conlucrarea lui Dumnezeu am întreprins adunarea voastră”, sau: „Dumnezeu v-a adunat vrând să-și țină sfatul Său.”

15. Contra celor ce zic: „Căci dacă portretele și icoanele imperiale trimise în orașe și provincii noroadele le întâmpină cu lumânări și tămâie, nu cinstind tabloul în ceartă topită, ci pe împărat, cu cât mai mult se cuvine a picta și în biserici icoanele Mântuitorului, Dumnezeuul nostru, ale preacuratei Lui Mame și ale tuturor sfinților.”

16. [I, 8] Contra celor ce spun că cinstirea icoanei trece la prima [ei] formă [prototipul ei].

17. [I, 9] Că în chip funest și repezit sau nebunesc a spus Constantin, episcopul Constantiei Ciprului: „Primesc și îmbrățișez cu cinstire sfintele și veneratele icoane și le dau slujirea adorării¹⁵, pe care o dau Treimii celei de-o-ființă și de viață făcătoare. Și pe cine nu gândește și nu slăvește așa

¹⁵ *Servitium adorationis.*

îl despart de sfânta Biserică catholică și apostolică și-l azvârl anatemei și părții celor ce tăgăduiesc întruparea și economia mântuitoare a lui Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu.”¹⁶

18. [I, 10] Că Eftimie, episcopul Sardesului, nu e foarte departe de rătăcirea mai sus-zisului Constantin prin aceea că spune: „Din toată inima primesc veneratele icoane cu cuvenita cinstire și adorare cu îmbrățișare. Iar pe cei care gândesc altfel sau contrar sau dogmatizează împotriva sfințelor icoane îi socotesc străini de Biserica catholică și eretici.”

19. [II, 2] Nefolositor, nebunesc și demn de râs e ceea ce s-a spus de Agapie, episcopul Cezareii Capadociei, când a zis: „Scris este în dumnezeieștile noastre Scripturi.”

20. [I, 44] Despre ce a spus Ioan presbiterul când Teodosie, egumenul de la Sfântul Andrei, a citit cuvintele sfântului Ioan Hrisostom și a zis: „Am văzut un înger în icoană urmărind o mulțime de barbari”, și anume: „Cine este acest înger decât cel despre care s-a scris că îngerul Domnului a lovit într-o noapte o sută optzeci și cinci de mii de asirieni așezați de război jur-împrejurul Ierusalimului [4 Rg 19, 35].

21. [I, 11] Că n-are nici o autoritate și nu se găsește în nici una dintre cărțile autentice ceea ce spun aceia, și anume că prin icoana unui oarecare Polemon cineva a fost oprit de la săvârșirea adulterului; lucru pe care se străduiesc să-l pună pe același plan cu minunea pe care au făcut-o ciucurii hainei Domnului, pe care atingându-i femeia a primit dorita vindecare [cf. Mt 9, 20].

22. [II, 14] Că judecătorii care au fost în sus-zisul sinod s-au străduit în chip arogant și nepotrivit să exalte arta picturii zicând: „Cucernică e arta pictorului și nu e drept să se râdă de ea în chip nebunesc; căci însuși părintele [Asterios] recomandă pictorul care lucrează cucernic.”

23. [II, 15] Nefolositoare și plină de minciună e zicerea lui Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, care spune: „Nu contravin pictorii Scripturilor, ci orice spune Scriptura, acestea le arată ei, întrucât sunt în acord cu Scripturile.”

24. [I, 59] Că icoanele nu sunt de echivalat cu rămășițele sfinților martiri și mărturisitori, cum se străduiesc să facă aceia în rătăcitul lor sinod, pentru aceea că rămășițele sunt fie din trup, fie din cele ce sunt în trup, fie din cele ce au fost în jurul trupului unui sfânt, iar icoanele n-au fost nici în trupul, nici în jurul trupului sau în afara celor cărora le sunt atribuite.

¹⁶ Pasaj din semnătura arhiepiscopului Constantin pusă pe Actul III citat în chip tendențios de teologii franci și făcut să spună exact contrariul a ceea ce scrisese acesta; a se vedea textul original mai sus, p. 340–341.

25. [I, 54] Că icoanele nu trebuie adorate deoarece prin ele, cum spun aceia, pare că s-au arătat unele semne, întrucât nu sunt adorate toate lucrurile prin care și în care se arată minuni.

26. [I, 13] Că în chip ridicol și pueril a procedat Teodor, episcopul Mirei, care, ca să întărească adorarea icoanelor, a povestit în acel sinod visurile arhidiaconului său.

27. [II, 23] Că fără învățătură au spus aceia: „Să [le] venerăm și adorăm ca loc al lui Hristos”, întrucât Dumnezeu nu este într-un loc.

28. [II, 3] Nefolositor, nebunesc și plin de rătăcire e atunci când spun ei: „Cine se teme de Dumnezeu adoră și venerează ca pe Fiul lui Dumnezeu, Hristos, Dumnezeul nostru, și semnul Crucii Lui și înfățișarea sfinților Lui.”

29. [I, 45] Foarte nebunesc și lipsit de minte e ce s-a zis de Ioan, presbiterul și legatul orientalilor, când spune că „în absența împăratului e cinstită icoana lui, căci nu e de necinste; de aceea, întrucât și acum Domnul tuturor Iisus Hristos nu ni se arată în chip văzut — dat fiind că e nevăzut pentru ochii noștri trupești, iar ca Dumnezeu este pretutindeni —, trebuie cinstită icoana Lui ca și pe împărat, cum gândește acest părinte”.

30. [I, 55] Că presară în cuvintele lor lucruri apocrife și cântecele de copii vrednice de râs.

31. [I, 14] Un delir plin de rătăcire e ceea ce spuneau despre un zăvorât care s-a jurat unui demon și se arată că însuși jurământul l-a făcut în zadar, iar avva lui se arată delirând nu mai puțin spunându-i să intre mai bine în toate bordelurile din oraș decât să tăgăduiască adorarea icoanei Domnului sau a sfintei Lui Mame.

Cartea IV

1. [II, 16] Foarte fals și demn de tot râsul e ce s-a spus de presbiterul Ioan, care se cunoaște că prin adorarea icoanelor a înnebunit nu mai puțin decât în celelalte, fiindcă spune: „Cine adoră icoana și spune că acesta e Hristos, Fiul lui Dumnezeu, nu păcătuiește.”

2. [II, 4] Că n-a zis corect același Ioan: „Prin icoana care se arată în culori adorată și slăvită e tăria Lui și venim la aducerea-aminte de venirea Lui pe pământ.”

3. Că spun că nu trebuie să se scandalizeze cineva de faptul că înaintea icoanelor sfinților se fac luminări și tămâieri înmiresmate.

4. [II, 5] Că spun: „Cine disprețuiește icoanele face aceeași fărădelege cu Nabucodonosor, care a scos din morminte oasele regilor lui Iuda și, omorându-i fiii, i-a scos ochii regelui iudaic și a ridicat din templu heruvimii.”

5. [I, 16] Că scrisoarea sfântului Simeon Stâlpnicul pe care, spun aceia, a trimis-o acesta împăratului Iustinian e foarte departe de sfintele Scrip-

turi și de mărturiile sfinților părinți prin aceea că spune sus-zisului împărat: „Pentru care facem o sugestie divinelor voastre urechi” sau prin aceea că-l oprește pe același împărat să se folosească de milă [față de samariteni].

6. [I, 17] Că spun că samaritenii sunt mai răi decât toți ereticii, dar mai răi decât samaritenii sunt cei care distrug icoanele, întrucât, potrivit părerii lor, părinții lor care au distrus icoanele sunt mai răi decât toți ereticii.

7. [I, 56] Că atunci când scot multe exemple de eretici și de cei care disprețuiesc și nesocotesc icoanele, foarte mult își necinstesc cu ocări și insulte părinții, ai căror urmași în această parte mărturisesc fără îndoială că au fost.

8. [II, 6] Că, precum s-a zis de diaconul Dimitrie, neprevăzător și fără rânduială au făcut părinții lor atunci când, pentru faptul că aveau scrise în ele ceva despre icoane, două cărți ferecate în argint le-au ars și alteia i-au tăiat două foi.

9. [II, 7] Că, observând icoane pe aceeași carte ferecată în argint, secretarul Leon s-a lăudat că a aflat de aici un câștig foarte subtil și iscusit al rătăcirii lui.

10. [I, 18] Că nici o lectură a Evangheliei nu ne transmite că Iisus ar fi trimis la Avgar o icoană, cum spun aceia.

11. [II, 17] Că acele cărți cu fapte ale părinților ale căror autori nu se cunosc nu sunt potrivite să fie date drept mărturii și pentru întărirea celor aflate în dispută.

12. Despre faptul că Dionisie, presbiter al bisericii din Ascalon, a relatat în același sinod că un monah a aprins o candelă în cinstea imaginii sfintei Maria Pururea Fecioara și, întorcându-se după trei, cinci sau chiar șase luni, a găsit-o nestinsă.

13. Că acest sinod nu poate fi nicidecum pus pe picior de egalitate cu Sinodul de la Niceea, măcar că s-a vânturat în același loc, cum se arată că a spus în chip lingușitor presbiterul Ioan, întrucât e cunoscut că e în dezacord cu acela nu numai în celelalte lucruri, dar și în Simbol[ul credinței].

14. Despre ceea ce spune Grigorie, episcopul Neocezarei: „Să se bucure, să se veselească și să îndrăznească cei care fac, iubesc și venerază cu suflet bun adevărata imagine a lui Hristos [Euharistia] și o aduc ofrandă spre mântuirea sufletului și a trupului; pe care Însuși Săvârșitorul jertfei și Dumnezeu, luând de la noi întreaga frământătură în vremea pătimirii Sale mântuitoare, a predat-o ucenicilor Săi ca semn și aducere-aminte foarte limpede a Lui.”

15. Despre faptul că, vrând să susțină adorarea imaginilor, diaconul Epifanie a zis: „Căci ridicând o statuie a Domnului cu ea însăși atingând ciucurii statuii; cum spune sfânta Evanghelie că a primit mântuirea, între

ea și imaginea Domnului a încolțit o iarbă care, crescând în jurul picio-
rului statuii, vindecă orice boală.”

16. Nefolositor lucru e cel spus de diaconul Epifanie atunci când zice: „Multe dintre cele sfințite la noi nu primesc o rugăciune sfântă”, și după puțin: „Și totuși le cinstim și arătăm ca demne de venerat. Căci însuși semnul de viață făcătoarei Cruci e făcut fără rugăciune și e venerat de noi, și ne e de ajuns semnul ei să luăm sfințire, iar prin adorarea lui făcută de noi prin sfințirea frunții și semnul făcut cu degetul în aer nădăjduim să-i punem pe fugă pe demoni. În chip asemănător și la icoană prin sfințirea numelui suntem duși la cinstirea primei forme [prototipului] și, sărutând-o și cinstind-o cu cinstire, primim sfințire; căci avem și felurite vase și pe ele le sărutăm și îmbrățișăm și nădăjduim o sfințire.”

17. Foarte ridicol e ceea ce s-a zis de Epifanie atunci când spune: „Grăind din pântecul lor.”

18. Contra celor ce spun: „Cei care au declarat icoana asemănătoare imaginilor demonilor să-i acuze pe Abel și pe Noe, pe Avraam și pe Moise, pe Samuel și pe David, pentru că și ei au jertfit lui Dumnezeu jertfe străine și păgânești.”

19. Contra celor ce spun: „Dacă sfântul Epifanie a fost distrugător și urâtor al imaginilor, cum atunci ucenicii lui au pictat imagini în insula Cipru, în lăcașul pe care l-au ridicat în numele acestui părinte”, întrucât sunt multe lucruri care sunt pictate, dar nu sunt adorate, și de multe ori din dascăli buni se nasc ucenici răi.

20. Că se sânguiesc în chip lingușitor să-i echivaleze pe împăratul lor și pe mama lui cu apostolii, zicând: „Așa cum odinioară Iisus, Începătorul și Desăvârșitorul mântuirii noastre, i-a trimis pe apostolii Săi îmbrăcându-i în Duhul Sfânt, tot așa și acum i-a ridicat pe blânzii și asemenea cu apostolii noștri împărați făcuți de Același Duh înțelepți și destoinici prin virtute spre desăvârșirea noastră.”

21. Despre faptul că au spus: „Căci profeția sună așa: «Iată, Fecioara va lua în pântec și va naște un fiu» [Is 7, 14]. Văzând noi în icoană această profeție, adică pe Fecioara ținând în brațe pe Cel pe Care L-a născut, cum vom suporta să nu o adorăm și să o sărutăm? Cine e atât de needucat încât să îndrăznească să se împotrivescă în minte? Să ne facem vrednici de o astfel de sărutare, ca nu cumva, apropiindu-ne nevrednici, să suferim pedeapsa nevrednicului Uza [cf. 2 Rg 4, 6-7].”

22. Despre faptul că nu se cruță nici pe ei înșiși atunci când își insultă părinții: „Au semănat în ogorul Bisericii neghine [cf. Mt 13, 25], au amestecat vinul cu apă [Is 1, 22] și au adăpat pe aproapele lor cu apă tulbure răscolită [Avc 2, 15] și, fiind lupi arabi, s-au prefăcut că sunt îmbrăcați cu

blană de oaie și, falsificând adevărul, au îmbrățișat minciuna; dar, potrivit profetului, «au clocit ouă de șarpe și au urzit pânză de păianjen; cine va voi să mănânce din ouăle lor va găsi în ele un vasilisc» [Is 59, 4] plin de venin și de suflare aducătoare de moarte.”

23. Inutilă și lipsită de învățătură e tâlcuirea celor care, vrând să susțină că adorarea și sărutarea sunt același lucru, au zis: „A fost legiuit atât de sfinți [apostoli] inițiatori ai învățaturii noastre, cât și de urmașii lor, părinții noștri, ca ele să fie adorate, adică sărutate, căci amândouă înseamnă același lucru. Fiindcă în limba greacă veche un cuvânt comun înseamnă și a săruta, și a îmbrățișa, și prepoziția adăugată înseamnă o intensificare a iubirii, ca la *ferro* și *offerro*, *firno* și *confirno*, *participio* și *adoro*, ceea ce arată o sărutare și o intensificare a iubirii. Căci ce iubește cineva și adoră, și ceea ce adoră și iubește.”

24. Că în chip arogant și neînvățat au zis: „În chip asemănător și cei care au venit din Orient și ne-am adunat în acea capitală de provincie Niceea și, șezând toți în ședință, L-am făcut cap pe Hristos.”

25. Contra celor ce spun că Epifanie a tratat despre erezii în optzeci de capitole și că, dacă ar fi știut că adorarea imaginilor e o erezie, ar fi socotit-o între acele erezii.

26. Contra celor care numesc imaginile sacre și sfinte și poruncesc să fie puse în piețe, care sunt foarte murdare.

27. Că cinstitorii imaginilor pot fi înșelați de imagini pictate rău, sau că ei, care socotesc că aproape tot privilegiul credinței creștine stă în adorarea imaginilor, trebuie întrebați ce e de făcut cu săracii care duc cu totul lipsă de meșteșugurile prin care se fac imaginile.

28. Că în zadar numesc universal sinodul lor, care se constată că n-a fost adunat de Biserica universală.

Grigorie I al Romei către Serenus al Marsiliei

Grigorie lui Serenus, episcopul Marsiliei¹
[iulie 599]

Faptul că am trimis frăției tale o scrisoare atât de târzie atribuie-l nu unei toropeli, ci unei ocupații absorbante. Vă recomandăm însă în toate pe purtătorul acestor daruri, preaiubitul nostru fiu Cyriacus, părinte din mânăstirea noastră, ca nici o întârziere să nu-l rețină în orașul Marsilia, ci cu ușurarea primită de la sfinția voastră să porceadă cu ocrotirea lui Dumnezeu mai departe spre fratele și coepiscopul nostru Synagrius².

Pe lângă asta vă înștiințez că a ajuns la urechile noastre că frăția voastră, văzându-i pe unii adorând icoanele, ați sfărâmat și aruncat jos în biserici aceste icoane/imagini. Și v-am lăudat că ați avut zelul ca nimeni să nu poată adora ceva făcut de mână omenească, dar vă înștiințăm că nu trebuia să sfărâmați acele icoane/imagini. Căci pictura e etalată în biserici pentru ca aceia care nu știu carte să citească măcar văzând pe pereți cele pe care nu le pot citi în cărți. Prin urmare, frăția ta ai fi trebuit atât să le păstrezi pe acelea, cât și să oprești poporul de la adorarea lor, pentru ca atât neștiutorii de carte să aibă de unde să-și strângă cunoașterea istoriei, cât și poporul să nu păcătuiască câtuși de puțin prin adorarea picturii.

*

¹ Ed. L.M. Hartmann: MGH, *Epistolae*, II, 1893, p. 195: *Epistola IX*, 208; PL 77, 1027–1028: *Epistola IX*, 105.

² Episcop de Augustodunum, azi Autun.

Grigorie lui Serenus, episcopul Marsiliei³
[octombrie 600]

Începutul scrisorii tale arată în tine o astfel de bunăvoință preoțească/arhierească, încât veselia noastră față de frăția ta ni s-a făcut și mai mare. Sfârșitul ei însă distonează atât de mult față de începutul ei, încât s-ar putea crede că o astfel de scrisoare nu este a unei singure minți, ci a diferitor minți. Iar din aceea că te-ai îndoit de cele scrise de noi, pe care ți le-am trimis, s-a arătat cât de neprevăzător ești. Căci dacă ai fi luat aminte cu sânguință la cele ce te îndemnam cu frățescă iubire, nu numai nu te-ai fi îndoit, dar ai fi cunoscut ce ar fi trebuit să faci cu preoțească/arhierească seriozitate. Pentru că aici un anume avvă Cyriacus, care a fost purtătorul celor scrise de noi, n-a avut atâta educație sau învățatură, încât fie să îndrăznească să facă altceva, cum crezi, fie să te facă să ai față de persoana lui bănuiala unei falsități. Dat fiind că amâni să cumpănești îndemnurile sănătoase, se întâmplă ca acum să fi vinovat nu numai de o faptă, ci și de o întrebare.

A ajuns într-adevăr până la noi faptul că, împins de un zel fără minte, ai sfârâmat icoanele/imaginile sfinților sub scuza că nu trebuie adorate. Și pentru că ai interzis să fie adorate te-am lăudat întru totul, dar te-am muștrat că le-ai sfârâmat. Spune, frate, despre care preot/arhiereu s-a auzit vreodată să fi făcut ce ai făcut tu? Dacă nu altceva, oare nu trebuia să te rețină faptul că, disprețuindu-i pe ceilalți frați, te credeai tu singur sfânt și înțelept? Fiindcă una este a adora o pictură, și alta a învăța prin pictură ce anume trebuie adorat. Căci ce este pentru cei care citesc Scriptura aceasta oferă pictura celor care se uită la ea, dat fiind că în ea chiar și cerșetorii văd ce anume trebuie să urmeze, în ea citesc și cei care nu știu literele. De aceea mai ales pentru neamurile păgâne pictura ține locul Scripturii. Lucru care ar fi trebuit să fie băgat în seamă foarte bine de tine, ca unul care locuiești între neamuri păgâne, ca să nu dai naștere la scandal în niște suflete sălbatice, atunci când te-ai lăsat prins neprecaut de un zel drept. Prin urmare, nu trebuia să fie sfârâmat ceea ce a fost așezat în biserică nu pentru a fi adorat, ci numai pentru a instrui mințile neștiutoare. Și pentru că nu fără un rost vechimea admitea să fie pictate în locurienerate istoriile sfinților, dacă ai fi îndulcit zelul cu discernământ, ai fi putut obține fără îndoială în chip sănătos cele pe care le intenționai și n-ai fi risipit turma strânsă, ci mai degrabă ai fi adunat-o pe cea risipită, ca

³ Ed. L.M. Hartmann: MGH, *Epistolae*, II, 1893, p. 269–271, *Epistola* XI, 11; PL 77, 1128–1130: *Epistola* XI, 13.

numele de păstor să fie în tine pe drept cuvânt unul excelent și să nu cadă în vina risipitorului. Acum însă, dat fiind că în aceasta ai urmat în chip neprecaut mișcarea sufletului tău, i-ai scandalizat în așa fel pe fiii tăi, încât cea mai mare parte a lor s-a rupt din comuniunea cu tine. Dar atunci când aduci în staulul Domnului oile rătăcite, cum de nu le poți ține în el pe cele pe care le ai deja? Te îndemnăm deci ca de acum înainte să te sârguiești să fii grijuliu și să te reții de la această aroganță, iar sufletele pe care le știi desfăcute de unitatea cu tine să le grăbești să le chemi înapoi la tine cu părintească blândețe.

Căci fiii risipiți ai Bisericii trebuie chemați și trebuie să li se arate cu mărturisirile sfintei Scripturi că nu e îngăduit să fie adorat nici un lucru făcut de mână, fiindcă scris este: „Pe Domnul Dumnezeuul tău Îl vei adora și Lui singur Îi vei sluji” [Mt 4, 10; Dt 6, 13]. Și aici trebuie adăugat că ai fost pus în mișcare să poruncești ca acele icoane/imagini să fie sfârâmate, dat fiind că ai văzut că treceau în adorare picturile icoanelor/imaginilor care au fost făcute spre zidirea poporului neînvățat, pentru ca, neștiind ei literele, privind acea istorie să învețe ce e de făcut. Dar trebuie să li se spună: Dacă vreți să le aveți în biserică pentru acea învățătură pentru care s-au făcut din vechime icoanele/imaginile, îngădui atunci în tot felul ca ele și să se facă și să existe! Și arată că nu ți-a displicut însăși vederea istoriei care atârna având martor pictura, ci acea adorare arătată fără pricepere picturilor. Și înmuind cu aceste vorbe mințile lor, cheamă-le înapoi la armonie. Și dacă ar vrea cineva să facă icoane/imagini, nu-l opri câtuși de puțin, dar oprește în orice fel ca ele să fie adorate. Frăția ta să-i îndemni însă cu sârguință ca plecând de la vederea acelor fapte, să simtă căldura aprinsă a străpunerii [inimii] și să se prosterneze cu umilință în adorarea singurei atotputernicei Sfintei Treimi.

Toate acestea le spunem din dragoste atât față de sfânta Biserică, cât și față de frăția ta. Fie ca de la dojana mea să nu se rupă de zelul corectitudinii, ci să fie mai mult ajutată în râvna unei rânduieli evlavioase.

⁴ *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.*

Carol cel Mare și Leon III al Romei în confruntare pentru Simbolul credinței

Papalitatea romană și Carol cel Mare s-au aflat pe poziții teologice opuse, aproape de un conflict deschis, dar înghețat, în două rânduri: mai întâi, între anii 790 și 794, pe tema hotărârii și teologiei icoanelor a Sinodului din 787 de la Niceea — receptată de papa Adrian I, dar condamnată de episcopatul carolingian —, iar pentru a doua oară, după douăzeci de ani, în anii 809–810, pe tema Simbolului de credință niceo-constantinopolitan — susținut și propagat de clerul carolingian în varianta îmbogățită cu adaosul „Filioque”, justificată în sinodul de la Cividale (Friuli) din 796/797, iar de papa Leon III în textul original, fără adaos, din 381.

Prilejul confruntării dintre Aachen și Roma a venit și acum tot din Orient, dar acum nu de la Constantinopol, ci de la Ierusalim. Deși Orașul Sfânt continua să fie frecventat de pelerini din toată lumea creștină, patriarhia și mănăstirile din Iudeea se aflau în dificultăți. Declinului economic și demografic, ca urmare a convertirii lente a populației creștine palestiniene și siriene la islam, presiunilor și abuzurilor guvernatorilor locali li se adăugau frecvente episoade de instabilitate dramatică. Ele erau caracterizate de intensificarea atacurilor beduinilor asupra mănăstirilor și bisericilor creștine mai ales în perioadele de criză și războaie civile produse înainte de instalarea sau după dispariția califilor de la Bagdad, cum a fost, de exemplu, cazul domniei celebrului Harun al-Rashid (786–809), în conflict cu frații săi, sau al fiilor acestuia. Într-un raid asupra Lavrei Sfântul Sava din 797, au pierit douăzeci de monahi, ulterior canonizați ca martiri.¹

Începând chiar din acel an, analele regilor franci ni-l arată pe regele Carol trimițând ambasade la Bagdad la Harun al-Rashid.² Era un gest motivat nu numai de dorința de recunoaștere internațională, dar și un răspuns la apelul patriarhului Ierusalimului ca regele franc să fie recunoscut, pe cale diplomatică, protector al Ierusalimului și al creștinilor din Țara Sfântă. În 23 decem-

¹ BHG 1200. Pomeniți în Sinaxar în 20 martie.

² Cf. Borgolte, 1976, și McCormick, 2001.

brie 800, cu două zile înaintea încoronării lui Carol ca împărat, soseau la Roma trimișii patriarhului Gheorghe, care-i aduceau cheile sfântului Mormânt și un steag. Relațiile dintre Ierusalim și Aachen au devenit și mai strânse sub patriarhul Toma (cca 807–821). Sursele orientale ne spun despre patriarhul Toma că a reconstruit cupola semicirculară constantiniană de deasupra sfântului Mormânt, care amenința să se prăbușească, fiind întemnițat pentru asta de guvernatorul arab local, sub pretext că ar fi încălcat pactul lui Umar, construind biserici noi pe pământ islamic. Patriarhul n-ar fi putut însă întreprinde aceste ample lucrări de restaurare ale principalelor bazilici creștine din Ierusalim și Betleem fără un masiv sprijin financiar venit din partea împăratului Carol. Suveranul occidental și-a asumat rolul de patron într-un mod extrem de tehnic. Un sul păstrat actualmente în Biblioteca publică din Basel ne permite accesul la trei piese din dosarul care a stat la baza evaluării cuantumului viitoarelor donații imperiale.³ Sulul conține: inventarul bisericilor din Ierusalim și împrejurimi cu lista personalului și starea clădirilor, inventarul similar al mănăstirilor din Iudeea, precum și o listă cu cheltuielile — modeste comparativ cu cele ale episcopilor occidentali — patriarhiei Ierusalimului pe un an. Carol cel Mare a sprijinit nu doar reconstrucția venerabilelor sanctuare din Ierusalim, dar și prezența comunităților monahale latine stabilite aici atât din motive de pietate, cât și pentru a oferi asistență religioasă pelerinilor veniți din Occident.

În cursul anului 808, potrivit ultimei datări, papa Leon III primește, și apoi redirecționează spre Carol, o scrisoare primită de la comunitatea monahală francă stabilită pe Muntele Măslinilor.⁴ Monahii latini relatează papei incidentul întâmplat la Betleem de Nașterea Domnului, 25 decembrie 807, când au fost acuzați direct de erezie de monahul Ioan de la Sfântul Sava pe motivul cântării unui Simbol de credință falsificat. În duminica următoare, 31 decembrie 807, monahii franci au fost convocați și interogați într-un sinod ad-hoc ținut în biserica Sfântului Mormânt, unde s-au disculpat precizând că, în ciuda acestei deosebiri în textul Crezului, dar și al altor rugăciuni, nu sunt eretici, fiindcă atunci eretică e și Biserica Romei. Monahii latini au ieșit din impas anatemizând din amvonul bazilicii constantiniene orice erezie, dar și pe cei care acuză de erezie sfânta Biserică Romană. Evocând papei Leon acest episod, monahii se justifică spunând că Simbolul credinței îmbogățit cu „Filioque” l-au auzit în capela curții din Aachen a împăratului Carol, care le-a oferit și texte patristice în acest sens. Și cer papei să întreprindă o cercetare cu privire la Simbol, și să transmită această scrisoare și lui Carol; ceea ce Leon III s-a și

³ Magistral editat și valorificat de McCormick, 2011.

⁴ Considerată de Callahan, 1992, și Sode, 2001, un fals târziu (realizat de Adémar de Chabannes, † 1034), autenticitatea corespondenței e susținută de Borgolte, 1980, McCormick, 2001 și 2011, și Auzépy, 2014.

grăbit să facă trimitând împăratului atât scrisoarea monahilor, cât și pe cea a patriarhului Toma.

Replica dorită și cercetarea solicitată de monahii franci din Ierusalim au venit însă nu de la Roma — papa mulțumindu-se, pe cât se pare, să le trimită textul Simbolului niceo-constantinopolitan folosit la Roma, deci fără adaosul controversat —, ci de la Aachen. Carol a dat tema spre cercetare mai multor teologi carolingieni și în noiembrie 809 a întrunit la Aachen un sinod dedicat acestei probleme. Până nu demult s-a crezut că actele acestui sinod nu s-au păstrat. Un studiu atent al bibliotecilor, ale cărui rezultate au fost publicate recent⁵, ne oferă o cu totul altă imagine. La cererea lui Carol, cinci episcopi sau monahi carolingieni⁶ au redactat independent tot atâtea colecții de texte (*testimonia*) biblice și patristice, care să acrediteze caracterul biblic, ecumenic și patristic al purcederii Duhului Sfânt de la Tatăl și de la Fiul. Prudent, Carol s-a ferit să adopte în sinodul din noiembrie 809 o hotărâre dogmatică în acest sens. Sinodalii de la Aachen s-au limitat să ofere ca „decret” sinodal⁷ o sinteză (epitomă) a dosarelor prezentate sub forma unui florilegiu cu 39 de citate biblice, sinodale și patristice. Asocierile făcute de teologii carolingieni erau de tipul: dat fiind că Atanasie cel Mare, presupusul autor al „Simbolului atanasian” filioquist, a participat la Sinodul I Ecumenic care a adoptat Simbolul niceean, „Filioque” a fost aprobat de Sinodul de la Niceea; sau, întrucât Sinodul V Ecumenic l-a citat ca autoritate pe sfântul August, Sinodul V a aprobat și „Filioque” susținut de sfântul Augustin etc. Scopul dosarului sinodului din Aachen era acela de a-l convinge pe papa Leon III ca, pe baza acestei documentații, să oficializeze Simbolul extins carolingian pentru întreaga creștinătate.

O delegație specială alcătuită din doi episcopi — Bernhar de Worms și Jessé de Amiens — și de abatele de la Corbie, Adalhard, văr cu Carol, s-a deplasat la începutul anului 810 la Roma. A fost primită de Leon III în sacristia bazilicii Sfântul Petru, unde au avut despre Simbolul de credință o discuție cu caracter semioficial, întrucât cancelaria papală a redactat un proces-verbal (*ratio*).⁸ Scris într-o latină tortuoasă, protocolul e în realitate consemnarea unei dispute tensionate camuflată doar de regulile de etichetă. Pus în dificultate de câteva ori de emisarii imperiale, și părând că le recunoaște preocuparea, Leon III

⁵ Willjung, 1998. Cf. și studiile din volumul Böhnke, Kattan și Oberdorfer (ed.), 2011.

⁶ MGH, *Concilia*, II, Suppl. 2. *Das Konzil von Aachen, 809*, ed. H. Willjung, 1998, p. 253–283: episcopul Arno de Salzburg; p. 303–312: abatele Smaragdus de Saint-Mihiel (lângă Verdun); p. 315–382: episcopul Teodulf de Orléans; p. 385–395: episcopul Heito de Basel, și p. 394–412: episcopul Adalwin de Regensburg.

⁷ *Decretum Aquisgranense de fide catholica admonitio*, *ibid.*, p. 237–249.

⁸ *Ratio de symbolo fidei inter Leonem III et missos Caroli imperatoris*, *ibid.*, p. 287–294, editată pe baza a trei manuscrise italiene din secolele X–XI. Ca textul unui „colloquium Romanum” discuția fusese publicată încă din 1601 de C. Baronius în vol. IX din *Annales Ecclesiastici*; text retipărit de mai multe ori, și în PL 98, 971–976.

refuză să cedeze pe fond solicitărilor de la Aachen și reafirmă fără echivoc poziția tradițională a Bisericii Romei. Poziția papei Leon III are la baza ei distincția între învățătura purcederii/trimiterii Duhului Sfânt de Tatăl și de Fiul — pe care o acceptă ca un teologumen latin: formulare explicativă și defensivă a relației dintre Duhul și Fiul împotriva ereziei subordinaționismului arian — și dogma biblică și patristică neschimbabilă a purcederii Duhului Sfânt din Tatăl cuprinsă în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan și validată împreună cu acesta de Sinoadele Ecumenice. De aceea, deși acceptă florilegiul sinodalilor carolingieni de la Aachen, respinge categoric propunerea de a schimba Simbolul de credință prin adăugarea expresiei „și de la Fiul” cerută patetic într-un registru apocaliptic de emisarii franci. „Filioque” ar fi instrumentul indispensabil de păstrare a ortodoxiei credinței amenințate de ereziile noilor dascăli mincinoși, care anunță sfârșitul iminent al lumii! Francilor papa le cere să se liniștească și să nu se mai ostenească asumându-și responsabilități pe linia inovării unor definiții sau exprimări ale mărturisirii credinței. Francii răspund că își cântau la Liturghie Simbolul îmbogățit. Ca și în chestiunile de ritual și de disciplină canonică, și în ce privește credința sunt îndemnați să se alinieze practicii și pozițiilor tradiționale ale Bisericii Romei. Cu alte cuvinte, să citească — nu să cânte — la Liturghie Simbolul de credință original, deci fără adaosul „și de la Fiul”. Cântarea Simbolului cu „Filioque” li se permite doar în capela imperială din Aachen. Deși Leon III era în defensivă, disputa a fost o nouă înfrângere pentru franci și în primul rând pentru Carol cel Mare, ale cărui veleități bizantine de împărat-teolog erau din nou respinse de papalitate. Nefiind vorba de o decizie oficială, ci doar de o consultație, cele două părți — Roma și Aachen — au continuat să-și reafirme fiecare pozițiile cunoscute, în așteptarea cedării viitoare a uneia dintre ele. Sursele medievale atestă tocmai această dublă strategie autoafirmativă. Leon III a pus astfel chiar la intrare la mormintele (*confessio*) sfinților apostoli Petru și Pavel — deci pentru a fi văzute obligatoriu de toți pelerinii ca expresie a credinței apostolice — tablele de argint cu textul grec și latin neschimbat al Simbolului niceo-constantinopolitan și cu precizarea că au fost puse de papă „pentru dragostea și apărarea credinței ortodoxe”:

Leo indignus tertius episcopus pro amore et cautela orthodoxae fidei fecit.

Tablele de la mormântul sfântului Petru — în greutate de peste 30 kg — au dispărut la o dată necunoscută, posibil la jefuirea de pirății arabi în 846 a bazilicii, aflate pe atunci în afara zidurilor cartierului dezvoltat în jurul ei (așa-numitul „borgo”), care vor fi clădite de Leon IV (847-855). Cele de la mormântul sfântului Pavel — în greutate de 9 kg — au scăpat devastării și puteau fi văzute încă în 1146, după care au dispărut și ele.

Carol cel Mare a continuată să-și difuzeze peste tot în imperiu Crezul carolingian îmbogățit și cântat la Liturghiile solemne, și această practică liturgică

activă s-a dovedit una de succes. Într-un comentariu mistagogic despre „lucrurile bisericești”, în care e și o explicare a Liturghiei/Misei romane, eruditul benedictin de la Fulda, Walafrid Strabo (809–849), scria în 840 următoarele:

La Liturghiile solemne [după Evanghelie] se spune și Simbolul credinței catholice, ca prin sfânta Evanghelie „să se creadă cu inima spre dreptate”, iar prin Simbol „să se facă mărturisirea cu gura spre mântuire” [Rm 10, 10]. Și trebuie notat că grecii acel Simbol, pe care noi l-am primit în Liturghie ca imitare a lor, de aceea l-au transpus mai degrabă decât pe altele în dulceața cântării, întrucât e propriu sinodului constantinopolitan și poate părea mai potrivit modulațiilor sunetelor decât cel de la Niceea, primul în timp, și pentru ca evlavia credincioșilor din Scaunul Orașului său imperial să relice contra veninurilor ereticilor cu niște medicamente puse în înseși celebrările sfintelor Taine. De la ei, așadar, se crede că a venit acel obicei la romani, dar la gali și germani acest Simbol a început să fie repetat mai pe larg și mai des în slujirile Liturghiilor după surparea ereticului Felix, condamnat sub domnia preagloriosului Carol al francilor.⁹

După o rezistență de două secole, Simbolul carolingian îmbogățit cu „Filioque” va fi acceptat și de Biserica Romei la cererea împăratului german Henric II (1002–1024). A fost cântat pentru prima dată la Liturghia încoronării sale în februarie 1014 de papa Benedict VIII (1012–1024), după care a intrat și în uzul roman. Liturgistul benedictin Berno, abate de la Reichenau între 1008 și 1048, prezent cu acea ocazie, oferă în comentariul său despre celebrarea Misei următoarea justificare a papei la obiecția romanilor că primește obiceiurile altor Biserici:

Dacă însăși Biserica Constantinopolului, sau alta, are ceva bun, eu și cei mai mici ai mei, pe care-i voi opri de la cele nepermise, sunt gata să le imit în ce este bun. Căci neghiob e cel care se socotește întâiul prin aceea că refuză să învețe lucrurile bune pe care le va vedea. Căci dacă, așa cum s-a zis adeseori, vom interzice să se cânte cântarea îngerească [„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...”] în zilele de sărbătoare pentru aceea că presbiterii romanilor nu obișnuiesc să o cânte, în același mod putem trece sub tăcere după Evanghelie Simbolul, pe care până în aceste timpuri ale împăratului Henric de dumnezeiască aducere-aminte nu-l cântau nicidecum. Iar întrebați de el de ce fac așa, i-am auzit în fața mea dând acest răspuns: „Pentru că Biserica romană n-a fost vreodată întinată cu molima vreunei erezii, ci a rămas neatinsă în soliditatea credinței catholice potrivit învățaturii sfântului Petru; și de aceea este necesar să frec-

⁹ Walafrid, *De ecclesiasticarum rebus exordiis*; PL 114, 947C.

venteze mai des acel simbol cântându-l cei care ar putea fi întinați cândva de vreo erezie.” Dar domnul împărat n-a plecat înainte să-i fi convins cu consimțământul tuturor pe domnul Benedict papă apostolic să-l cânte la Liturghia publică.¹⁰

La sfârșitul aceluiași secol, într-o Italie de sud cucerită de normanzi și în plină desfășurare în Orientul Apropiat a primei cruciade, 185 de episcopi adunați în 1098 în sinodul de la Bari¹¹ impuneau Crezul îmbogățit și în sudul grec al Italiei reintegrat sub jurisdicția Romei. Justificarea teologică a oferit-o arhiepiscopul Anselm de Canterbury¹² într-o cuvântare dezvoltată în 1102 în tratatul „Despre purcederea Sfântului Duh contra grecilor”¹³, celebru pentru sistematizarea rațională clasică a triadologiei filioquiste latine. Devenită canonică, normativă, în Biserica Romano-Catolică a celui de-al doilea mileniu creștin, această teologie trinitară, sau mai degrabă trinitologie speculativă și filozofie religioasă, scolastică, a generat noi controverse, mai ales în secolele XIV–XV, contribuind decisiv la permanentizarea schismei între Bisericile greacă și latină până astăzi.

Începută în 809–810 ca o dispută interoccidentală între Aachen și Roma, controversa în jurul Simbolului de credință și a purcederii Duhului Sfânt a devenit între 867 și 890 un veritabil război teologic între Orientul bizantin și Occidentul latin¹⁴ în timpul dublului patriarhat al lui Fotios, nerecunoscut de papii Nicolae și Adrian II, conflictul fiind alimentat de intervenția misionarilor franci în Bulgaria veniți aici cu Simbolul carolingian interpolat. În faimoasa sa „Enciclică” din 867¹⁵, Fotios a denunțat între cele cinci inovații ale misionarilor latini și implicațiile eretice ale dublei purcederi a Duhului Sfânt, iar sinodul ecumenic constantinopolitan convocat în vară l-a anatemitizat pe Nicolae pentru comportament tiranic/abuziv. În toamna aceluiași an, în ultima sa scrisoare, papa Nicolae I a cerut teologilor franci să replice acestor acuzații: au răspuns cu tratate „contra grecilor” episcopul Aenea al Parisului și eruditul monah de la Corbie, Ratramnus. Rezumând argumentele teologilor carolingieni din 809, Ratramnus susținea și el că „Filioque” este o învățătură ortodoxă afirmată explicit de Noul Testament și de Părinții Bisericii și sancționată de Sinoadele Ecumenice și de papii romani. Revenit pe tronul patriarhal, patriarhul Fotios a obținut în martie 880 de la Sinodul constantinopolitan prezidat de el cu participarea legaților papei Ioan VIII condamnarea oricărui

¹⁰ *De officio Missae*; PL 142, 1060–1061.

¹¹ Cf. Palese și Locatelli (ed.), 1999, și mai ales Gemeinhardt, 2002, cap. V.

¹² Anselm din Aosta, 1033–1109, din 1093, cu întreruperi, arhiepiscop de Canterbury. *Opera* în PL 158–159. Ediție critică F.S. Schmitt: *Opera omnia*, 6 vol. 1938–1961.

¹³ PL 158, 285–326; analiză Gemeinhardt, 2002, cap. V.

¹⁴ Cf. Haugh, 1975, și Gemeinhardt, 2002, cap. III.

¹⁵ Cf. mai jos, t. 2, p. 347–357.

adaos la Simbolul de credință.¹⁶ Hotărâre semnată de legații papali fără probleme de conștiință, dat fiind că Biserica Romei continua să folosească Simbolul niceo-constantinopolitan în textul său original. În 890, din ultimul său exil, Fotios revine asupra întregii problematice în tratatul „Mistagogia despre Sfântul Duh”¹⁷, în care dă o replică punct cu punct lui Ratramnus și demontează argumentația sa biblică, patristică și papală. În secțiunea consacrată mărturiei orthodoxe a papilor, la distanță de șapte decenii, Fotios evocă cu admirație exemplul luminos al papei Leon III, ale cărui rezistență orthodoxă și luptă pentru Crezul orthodox al Bisericii lui Hristos impresionaseră Bizanțul. Memoria lor a fost reținută și de hagiografia bizantină — ne-o arată „Viața” sincelului Mihail Mărturisorul icoanelor.

¹⁶ Cf. mai jos, t. 2, p. 446–447.

¹⁷ PG 102, 279–392; cf. Haugh, 1975, și trad. engl. J. Farrell, 1987. „Mistagogia” fotiană are următoarea structură: introducere (1); I. Argumente teologice și biblice: pnevmatomahia lui „Filioque” (2–19); Ioan 16, 14 (20–30); Treimea orthodoxă (31–47); Galateni 4, 6 (48–56); darurile Duhului și locul Său în Treime (57–65); II. Argumentele tradiției: mărturiile patristice (66–77) și ale papilor până în actualitate (78–89); III. Absurditatea dublei purcederi (90–94); Încheiere (95–96).

Ierusalim — Aachen — Roma (807–810)

Incidentul de la Ierusalim (decembrie 807)

Preasfântului și preacucernicului domn în Hristos părinte Leon,
pontif suprem și papă universal al sfântului Scaun Apostolic
al Orașului Roma, congregația Muntelui Măslinilor¹

Domnule părinte, pe tine Domnul te-a învrednicit să fii mai înalt peste toți preoții și înălțat este sfântul tău scaun peste toate scaunele creștinilor, întrucât Hristos a socotit vrednic să spună cu gura Sa: „Tu ești Petru”... și celelalte [Mt 16, 18]. Preabunule părinte, noi care suntem aici peregrini în Orașul Sfânt Ierusalim, pe nici un om de pe pământ nu iubim mai mult decât pe voi și pe cât ne stă în putere înălțăm rugăciuni pe aceste sfinte Locuri pentru voi zi și noapte, plecați la pământ cu lacrimi toți robii tăi.

Și așa îți facem cunoscut zbuciumul nostru pe care-l pătimim aici. Ioan, care a fost din mănăstirea Sfântului Sava, pe care îl știe Teodulf egumenul robul vostru, s-a ridicat el însuși asupra voastră spunând că francii care sunt în Muntele Măslinilor sunt eretici. Și ne-a zis: „Fiindcă toți francii sunteți eretici!” Și respinge credința noastră zicând: „Că nu e erezie mai mare.” Și noi îi spunem: „Taci, frate! Căci dacă ne numești eretici, spui o erezie despre sfântul Scaun Apostolic.”

Și până într-atât ne-a tulburat, încât în ziua Nașterii Domnului² în sfântul Bethleem, în sfânta iesle, unde a socotit vrednic Domnul nostru, Mântuitorul neamului omenesc să se nască pentru mântuirea lumii, a făcut să coboare oameni laici care voiau să ne scoată afară zicând: „Sunteți eretici! Și cărțile pe care le aveți sunt eretice!” Dar pentru sfânta voastră

¹ Ed. K. Hampe, MGH, V. *Epistolae Karolini aevi III*, 1898, p. 64–66.

² 25 decembrie 807.

rugăciune și credință ne-a întărit Domnul. Căci n-au putut să ne arunce afară. Am zis toți: „Aici vrem să murim! Că afară nu ne veți arunca!”

De aceea am ridicat glasul nostru noi toți robii voștri zicând de asemenea sacerdoților/episcopilor care sunt în Orașul Sfânt: „Vedeți, părinți și frați, de omul acesta care grăiește atâtea și astfel de lucruri împotriva noastră și împotriva sfintei credințe romane. Căci astfel de vorbe auzim acum despre neamul nostru.”

După care în sfânta zi de duminică³ s-au adunat toți sacerdoții/episcopii împreună cu clerul și poporul în fața sfântului Mormânt al Domnului și între sfântul loc al Golgotei, și ne-au întrebat despre credința noastră înșiși sacerdoții/episcopi, în ce simbol credem. Iar noi, spunând că așa credem cum crede sfânta Biserică Romană, am zis: „Și spunem în limba noastră lucruri pe care voi nu le spuneți în limba greacă. La «Slavă Tatălui...» nu spuneți: «Cum era la început», la «Slavă între cei de sus...» nu spuneți: «Tu Singur Cel mai înalt». Și «Tatăl nostru» îl spuneți în alt mod. Iar în Simbol noi spunem în plus decât voi: «Care din Tatăl și Fiul purcede». De unde plecând acest Ioan, dușmanul sufletului său, spune din pricina acestui cuvânt [«Și Fiul»] că suntem eretici.” Pe care ierusalimiteni i-am rugat zicând: „Să nu-l ascultați pe acest om și să nu spuneți erezii despre noi. Căci dacă spuneți că noi suntem eretici, spuneți o erezie despre tronul fericitului Petru. Și dacă spuneți asta, aduceți un păcat asupra noastră.” Și sacerdoții ne-au scris un document despre credința noastră, în ce fel credem, spunându-ne: „Credeți cum crede sfânta Biserică Învierea Domnului?” Iar noi am zis: „Așa credem cum crede sfânta Biserică Învierea Domnului și sfântul Scaun Apostolic roman.” După care iarăși arhidiaconul a urcat împreună cu noi în bazilica Sfântului Constantin în amvon și a citit documentul poporului. Și noi robii tăi am anatemizat orice erezie și pe toți cei care ar spune o erezie despre sfântul Scaun Apostolic roman.

Și acum, domnule preabun părinte, socotește lucru vrednic să te gândești la noi robii tăi, care, măcar că suntem departe, suntem oile tale. Și ție ți-a fost încredințată toată lumea, cum știe sfințenia voastră, după cum spune Domnul lui Petru: „Dacă Mă iubești, Petre, paște oile mele!” [In 21, 17].

Preabunule părinte, pe când eram eu Leon, nevrednicul vostru rob, la sfintele urme ale pașilor voștri și la cucernicele urme ale pașilor domnului Carol, preaevlaviosul împărat, fiul vostru, am auzit în capela lui spunându-se în Simbolul credinței: „Cel ce din Tatăl și Fiul purcede”. Și în omilia sfântului Grigorie [cel Mare], pe care ne-a dat-o nobilul vostru fiu,

³ 31 decembrie 807.

domnul Carol împăratul, cea la octava pascală, unde a zis: „Dar trimiterea Lui e însăși purcederea Celui ce purcede de la Tatăl și Fiul.”⁴ Și în Regula sfântului Benedict, pe care ne-a dat-o fiul vostru domnul Carol, și care are credința scrisă despre Sfânta și de nedespărțita Treime, spune: „Cred în Duhul Sfânt, Dumnezeu adevărat, Care din Tatăl și Fiul purcede.” Și în Dialogul [sfântului Grigorie cel Mare], pe care a socotit lucru vrednic să ni-l dea sfințenia voastră, stă scris în chip asemănător. Iar în credința⁵ sfântului Atanasie se spune în același fel.

Și așa prin acel Ioan s-a făcut pentru noi mare tulburare în Orașul Sfânt, pentru că spune că Duhul Sfânt nu purcede de la Tatăl și Fiul. Și plecând de aici a trimis o mare rătăcire în toate mănăstirile. Și cerea credința și cărțile noastre. Și despre domnul Grigorie [cel Mare] spune că nu trebuie primite cărțile lui.

De aceea iarăși și iarăși, sfinte părinte, plecați la pământ cu lacrimi, cerem și te rugăm prin Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Treime de nedespărțit Care se spune una, să socotești lucru vrednic să cercetezi atât în greacă, cât și în latină, despre sfinții Părinți care au alcătuit simbolul, acest cuvânt unde se spune: „din Tatăl și Fiul”. Și în greacă nu spun ca noi, ci spun: „Care din Tatăl purcede” și văd grav acest cuvânt pe care-l spunem noi în latină. Și să socotești lucru vrednic să trimiți la domnul Carol împărat, fiul vostru, fiindcă noi în capela lui am auzit acest cuvânt: „Care din Tatăl și Fiul purcede”. Și să socotești vrednic să ne faci siguri pe noi robii tăi de aici, fiindcă nici o înfățișare nu ni se pare vrednică de iubit decât sfânta voastră față, sfânta voastră rugăciune și cerere sau amintirea voastră.

De aceea și cerem, preabunule părinte, preasfânta voastră cucernicie, ca atunci când cu cârmuirea lui Dumnezeu vor ajunge la preasfânta voastră cuviință acești robi ai voștri, să socotiți lucru vrednic să-i primiți bine și să trimiteți poruncă sigură nouă, robilor voștri.

Noi, Dominic, Teodor, Arimundus, Grigorie, Ioan, Leon și toată congregația de pe sfântul munte al Măslinilor, umilii voștri robi, ne încredințăm sfintelor și vrednice de Dumnezeu ale voastre rugăciuni.

Dumnezeu și Domnul nostru, Cel ce se zice binecuvântat în veci, să socotească vrednic, preasfinte părinte, să te călăuzească, ocrotească și să te păzească cu sfânta Sa îndrumare în toate și pentru toate, împreună cu toți ai tăi spre înălțarea sfintei Sale Biserici, spre mântuirea sufletului tău și spre bucuria noastră.

*

⁴ Omilie la Evang. 2, 26; PL 76, 1198C.

⁵ Simbolul zis „atanasian”, cf. mai sus, p. 702-703.

Domnului preacucernic și preasenin, victorios și triumfător,
fiului, iubitor de Dumnezeu și de Domnul nostru Iisus Hristos,
Carol Augustus, Leon, episcopul robul robilor lui Dumnezeu⁶
[808]

Toate cele ce ni se întâmplă din toate părțile în pare e necesar să le comunicăm și puterii voastre imperiale. În anul de față, monahii care trăiesc pe Muntele Măslinilor ne-au trimis o scrisoare despre credință, care cuprinde o controversă⁷ pe care o au între ei. Noi le-am trimis Simbolul credinței ortodoxe, ca toți să țină credința dreaptă și neatinsă potrivit acestei biserici a noastre sfântă, catholică și apostolică. Scrisoare pe care am trimis-o pentru a fi citită puterii voastre imperiale.

Întorcându-se între timp de la Ierusalim credincioșii voștri slujitori de față, Agamus și Roculfus, ne-au adus scrisoarea lui Toma, patriarhul Ierusalimului. Pe care citind-o, am găsit să o recomandăm cucerniciei voastre printr-o scrisoare de rugămintă a noastră. De aceea rugăm puterea voastră imperială ca, așa cum sunteți obișnuiți să vă acordați aprobarea pentru toți credincioșii voștri, tot așa să porunciți să se facă milă cu ei. Am trimis seninătății voastre înșiși scrisoarea pe care ne-au adus-o sus-zișii voștri credincioși.

Acestea fiind spuse în treacăt, să vă păzească atotputernicul Dumnezeu cu ocrotirea Lui și să apere cu întinderea brațului Său împărăția voastră de toți necredincioșii și după scurgerea unor ani îndelungați să vă ducă la bucurii veșnice. Harul de sus să păzească imperiul stăpânului meu și să-i pună sub picioarele lui gâturile tuturor neamurilor.

*

Din „Viața” cuviosului Mihail Sincelul Mărturisitorul († 846)⁸

[...] 6. Atotînțeleptul și marele [sincel] Mihail avea de mult timp dorința și-L ruga pe Dumnezeu noapte și zi ca, dacă îi este plăcut, să-l învrednicească de închinarea sfintelor rămășițe ale corifeilor apostolilor Petru și Pavel, care au fost martiri în cel mai mare dintre orașe, Roma, pe timpul domniei lui Nero care a fost împărat în ea în chip lipsit de cinstirea lui Dumnezeu. În acele zile însă, s-au ridicat unii preoți și monahi din neamul

⁶ Ed. K. Hampe, MGH, *ibid.*, p. 66–67.

⁷ *Contentionem*.

⁸ Erudit monah palestinian omilet și hagiograf (771 – 4 ianuarie 846), pomenit în sinaxar în 18 decembrie pentru rezistența sa antiiconomahă în Constantinopol între 815 și 843 împreună cu ucenicii săi mărturisitori și ei: sfinții Teodor și Teofan „scrișii” (graptoi).

BHG 1296; ed. M. Cunningham: *The Life of Michael the Synkellos. Text Translation and Commentary*, Belfast, 1991, p. 54–48.

francilor, zicând în dumnezeiescul simbol întocmit de cei o sută cincizeci de sfinți părinți întruniți în al doilea Sinod în Constantinopol împotriva foarte lipsitului de Dumnezeu Macedoniu⁹, care a îndrăznit să blasfemieze împotriva Duhului Sfânt, pe timpul împărăției lui Teodosie cel Mare¹⁰: „Și în Duhul Sfânt, Domnul și de viață făcătorul, Care din Tatăl și Fiul purcede”. De unde nu puțin au tulburat marele Oraș Roma, pentru că papa care marele celebrant¹¹ al marelui Oraș al romanilor se opunea și nu primea să adauge ceva ce n-a fost spus în dumnezeiescul Simbol de adunarea dumnezeieștilor părinți. Care papă folosindu-se de scrisori către marele patriarh Toma al sfântului Oraș¹² al lui Hristos Dumnezeuul nostru să ajute Biserica lui aflată în primejdie trimițându-i de la tronul său apostolic și arhieresc pe unii împodobiți cu cuvânt și înțelepciune ca să iasă iar la luptă împotriva celor care gândeau deliberat rău despre adaosul introdus în dumnezeiescul Simbol de către franci; precum scrie povestind marele Mihail în dumnezeieștile lui epistole trimise de el monahilor ortodocși care sunt în Sicilia.

De aceea sus-zisul preasfânt Toma, făcând sfat împreună cu sfântul și ortodoxul său sinod și cu ceata dumnezeieștilor părinți care locuiesc în pustiul sfântului Oraș al lui Hristos Dumnezeuul nostru, au votat toți într-un suflet să-l trimită pe marele și sfântul Mihail la sus-zisul papă în mare între orașe Romă ca pe unul care putea sprijini Biserica lui Dumnezeu și să astupe gurile fără porți ale francilor lipsiți de Dumnezeu și să-i învețe să grăiască drept adevărul și să nu gândească cu superioritate pe lângă ce trebuie să gândească și să urmeze învățaturii de nejudecat a sfinților părinți pronunțată de insuflarea Sfântului Duh: „Care din Tatăl purcede, Cel care este coînchinat și coslăvit cu Tatăl și cu Duhul”.

S-a întâmplat însă în acele zile să se dea de către lipsiții de Dumnezeu agareni o foarte mare amendă sfintei biserici Învierea lui Hristos Dumnezeuul nostru și celorlalte biserici ale lui Dumnezeu care sunt în sfântul Ierusalim, astfel încât cei ce locuiau în sfântul Oraș al lui Hristos Dumnezeuul nostru nu puteau plăti o astfel de păgubitoare amendă. Din aceste două motive, patriarhul și sfântul lui sinod au hotărât să-l trimită pe atotînțeleptul său [sincel] Mihail la sus-zisul papă, ca să-i facă să înceteze pe cei care dogmatizau rău despre dumnezeiescul Simbol și să dea de veste ierarhului lui Hristos desper păgubitoarea amendă impusă Sfintei Învieri,

⁹ Episcop pnevmatomah al Constantinopolului, 342–346, 351–360.

¹⁰ Teodosie I cel Mare, 378–395.

¹¹ Arhieru, *teletarchēs*, termen din limbajul cultelor de inițiere folosit în scrierile lui Dionisie Areopagitul.

¹² Toma I, patriarh al Ierusalimului, 807–820.

ca să întindă o mână de ajutor Orașului lui Dumnezeu aflat în primejdie. De aceea, făcându-se o scrisoare către sus-zisul papă de preasfântul patriarh, de sfântul sinod și de părinți despre dumnezeiescul Simbol și amenda impusă, au hotărât să trimită o scrisoare la cel care era patriarh în Constantinopol, pe nume Teodot¹³, care era lider al ereziei celor care ardeau icoanele¹⁴, și împăratul Leon, armean de neam, ca poate să reușească să-i întoarcă și pe aceștia de la erezia luptătorilor împotriva icoanelor și să-i aducă la Biserica catholică și apostolică. Aceasta a fost la începuturile domniei sus-zisului Leon¹⁵. Căci de acolo marele Mihail avea de gând să se ducă la cel între sfinți papă în marea între orașe Romă, ca să ajungă să se bucure de casele de rugăciune din de Dumnezeu încoronata regină a orașelor.

7. Căci cel între sfinți Teodor mărturisitorul cel dintre studii, fiind exilat în răsărit pe timpul lui Nichifor împăratul, a trimis o scrisoare sus-zisului arhicelebrant¹⁶ al sfântului nostru Oraș al lui Hristos¹⁷ ca să ajute și să apere Biserica lui Dumnezeu din Constantinopol aflată în primejdie de la ereticii lipsiți de Dumnezeu și luptători împotriva icoanelor. Din acest motiv au făcut o scrisoare către sus-zisul patriarh, sau mai bine zis fratiarh¹⁸ Teodot, și la regele Leon, unuia astupându-i gura, iar pe celălalt invitându-l să ia distanță față de urâta erezie a celor care ard icoanele. [...]

*

Sinodul de la Aachen (noiembrie 809)

Anale¹⁹

Astfel, făcându-se acestea, întors fiind împăratul [Carol] de la Arduenna Aquas, în luna noiembrie a ținut un sinod despre purcederea Duhului

¹³ Patriarh iconomah, 815–821.

¹⁴ *Eikonokaustōn*.

¹⁵ Leon V, 813–820.

¹⁶ *Architeletarchēs*.

¹⁷ *Epistola* 276 din 817–818, dar și *Epistola* 469 din 821–826. Teodor Studitul a scris o scrisoare (*Ep.* 547) și lui Mihail singelul însuși exilat în Bithynia.

¹⁸ Lider de facțiune rebelă.

¹⁹ *Annales regni Francorum*, ed. Kurze, *MGH in usum scholarum*, 1895, p. 129. Nota din *Cronica* lui Ado de Vienne (865–870) sună astfel: „Sinod mare s-a adunat în Aquis Grani [Aachen] în anul întrupării Domnului 809; în care sinod s-a dezbătut chestiunea despre Sfântul Duh, dacă așa cum purcede de la [a] Tatăl, tot așa purcede de la [a] Fiul. Această chestiune o pusese în mișcare Ioan, un monah din Ierusalim, dat fiind că regula și credința Bisericii afirmă că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și Fiul, nu creat, nici născut, ci coetern și consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul” [PL 123, 132–133].

Sfânt, chestiune pe care a pus-o primul în mișcare în Ierusalim un anume monah Ioan, și pentru a lua o hotărâre în această cauză au fost trimiși la Roma, la papa Leon, Bernhard, episcopul de Worms²⁰, și Adalard, abatele mănăstirii Corbie²¹. S-a mai dezbătut în același sinod și despre starea bisericilor și traiul celor care se spune că slujesc în ele lui Dumnezeu și nu s-a hotărât totuși ceva, pe cât se pare, din pricina mărimii acestor lucruri.

Decretul de la Aachen

Despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl și Fiul

Despre credința catholică povățuire²²

Acestea trebuie crezute cu tărie de toți ortodocșii și credincioșii despre rațiunea credinței catholice și despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl și Fiul și trebuie mărturisite fără nici o îndoială cu inimă curată și sinceră: cele care au fost predate și hotărâte de sfinții părinți și dascăli ireproșabili ai Bisericii, care au fost de față la principalele patru Sinoade Universale [Ecumenice]: Niceea, Efesean, Chalcedonean și Constantinopolitan [553].

1. Așadar, fericitul Atanasie, care a fost la sfântul prim Sinod de la Niceea, în expunerea credinței catholice pe care o mărturisește Biserica universală, dă mărturie că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și Fiul, Care sunt ființial una, spunând: „Tatăl nu e de la nimeni, nici făcut, nici creat, nici născut. Fiul e de la Tatăl Singur, nu făcut, nu creat, ci născut. Duhul Sfânt e de la Tatăl și Fiul, nu creat, nici născut, ci purcezend.”²³

<Urmează alte 38 de citate din actele de la Chalcedon (2, 3, 7, 8), Efes (4–6), Constantinopol 553 (10–12), Leon I (9, 27–28), Ilarie (13), Ambrozie (14), Augustin (15–20, 38–39), Grigorie I (21), Gennadius (22), Boethius (23), Fulgintius (29–30) și Scriptură: Rm 8, 9 (25), Ga 4, 6 (26), In 15, 26 (31), In 16, 7 (32), In 16, 12–15 (33), Lc 24, 49 (34), FAp 1, 4 (35), In 20, 21–23 (36) și FAp 2, 4 (37).>

*

²⁰ Bernhard de Worms, 803–823.

²¹ Adalard, abate de Corbie, 780–824, fiu al lui Bernard, fiul lui Carol Martel, frate vitreg al lui Pippin, văr al lui Carol cel Mare.

²² *Decretum Aquisgranense de processione Spiritus Sancti a Pater et Filio. De fide catholica admonitio*; ed. ed. critică H. Willjung, MGH, *Concilia*, II, Suppl. 2, 1998, p. 237–249. Alcătuit din 39 de citate patristice și scripturistice, decretul e un rezumat al dosarului sistematic din 67 de mărturii (*testimonia*, începute cu Lc 6, 19 și terminate cu Simbolul „atanasian”) realizat de Arno de Salzburg (785–821), *ibid.* p. 253–286.

²³ Simbolul zis „atanasian”.

Discuția despre Simbolul credinței dintre papa Leon III
și trimișii regelui Carol²⁴
(810)

Începe discuția despre Simbolul credinței care s-a ținut în sacristia²⁵ fericitului Petru apostolul între domnul Leon, preasfântul și coangelicul papă al orașului Roma, și Bernhar [de Worms] și Iesse [de Amiens]²⁶, episcopii, și Adalhard [de Corbie] abate, trimișii domnului Carol împărat, în indictionul al doilea²⁷.

Citite fiind de sus-zișii trimiși în ordine mărturiile și ascultate fiind cu cea mai mare sârguință de domnul apostolic, a zis:

— Așa gândesc, așa țin, chiar așa cu acești autori și autorități ale sfintei Scripturi. Dacă ar vrea cineva să gândească sau să învețe altfel despre acest lucru, îl condamn și, dacă nu s-ar întoarce și ar voi să țină potrivit gândului său îl resping din străfund ca pe unul care gândește lucruri contrare.

Spuse fiind acestea știu că au precedat unele mai degrabă ca o convorbire decât ca într-o dispută, dar șirul gândurilor sau al vorbelor nu-mi vine în memorie, decât ceea ce a fost de acum înainte, orice a fost acela. Și pentru că aceeași comparație a ajuns până acolo încât acum trebuie socotită mai sigur o dispută decât o convorbire ca mai sus, chiar dacă, pe cât îmi pot aduce aminte, n-au fost chiar aceste cuvinte, acesta a fost cursul gândurilor și concluzia supremă cu privire la definițiile cele mai noi.

— Dacă însă, cum spuneți, așa trebuie crezut în chipul cel mai sigur, crezând trebuie ținut fără schimbare, iar ținând să fie apărat oriunde ar fi necesar, oare cum nu trebuie să fie învățați așa cei neștiutori, iar cei știutori trebuie întăriți, ca să-l țină mai cu atenție?

— Așa este.

— Dacă e așa, oricine nu știe asta sau nu va crede așa, nu se va putea mântui!

— Oricine poate ajunge la asta cu un gând mai subtil și poate ști asta și știind nu crede cele auzite, nu se va putea mântui. Sunt însă multe mistere mai înalte și sfinte taine mai subtile ale sfintei credințe²⁸ — și acesta e unul din ele — la a căror cercetare pot ajunge mulți, legați însă de cantitatea

²⁴ *Ratio Romana de simbolo fidei*; *ibid.* p. 287–294; ediția PL 98, 923–929, depășită.

²⁵ *Secretario*.

²⁶ Jesse de Amiens, 800–836.

²⁷ Începutul anului 810.

²⁸ *Sacrae fidei altiora mysteria subtiliora sacramenta*.

vârstei și de calitatea inteligenței, mulți nu pot. De aceea, cum am spus mai sus, cine va putea și nu va voi, nu se va putea mântui.

— Dacă așa e, ba chiar pentru că e așa, și nu e permis a nu crede și e permis a învăța necântând, de ce nu e permis a cânta sau a învăța cântând?

— E permis, zic, e permis și a cânta învățând și a învăța cântând, dar nu e permis a insera în chip nepermis ceva din cele oprite fie scriind, fie cântând.

— Întrucât e cunoscut ambelor părți că de aceea e socotit și spus de voi că acel lucru a fost inserat nepermis în simbol cântând sau scriind, pentru că aceia care au întocmit acest simbol n-au adăugat în el și altele, și următoarele Sinoade principale: al Patrulea de la Chalcedon, al Cincilea și al Șaselea de la Constantinopol, au interzis a întocmi un nou simbol peste el cu orice fel de necesitate sau devoțiune pentru mântuirea oamenilor și a insera orice în cele vechi, scoțând, adăugând și schimbând — nu trebuie să zăbovim aici mai mult. Dar cer asta, rog să se spună asta: dacă e un lucru bun a crede asta, ar putea fi astăzi un lucru bun să fie cântat așa cum trebuie să fie crezut, dacă ar fi inserat atunci de ei?

— Ar fi desigur un lucru bun și foarte bun, ca o atât de mare sfântă taină a credinței²⁹, pe care nu e permis a nu o crede oricine poate ajunge până la ea.

— Oare n-au făcut atunci un lucru bun autorii dacă adăugând doar patru silabe³⁰ au făcut limpede pentru toate veacurile de acum înainte o sfântă taină atât de necesară a credinței?

— Așa cum nu cutez să spun că n-ar fi făcut bine, dacă au făcut asta, întrucât fără îndoială, ca și la celelalte pe care fie le-am pus, fie le-au pus deoparte, au făcut-o conștient și luminat nu atât de o înțelepciune omenescă, cât dumnezeiască; tot așa nu cutez să spun că aceștia ar fi înțeleși mai puțin decât noi să cumpănească de ce au pus deoparte sau de ce au oprit ca și celelalte ceea ce a fost pus de o parte ca să nu mai fie pus nimic peste. Căci de poate să fie de mine cu eu, nu zic să mă pun înaintea acelora, dar chiar și numai să presupun arogant că aș fi egalul lor.

— Departe să fie de noi, părinte, ocrotindu-ne Dumnezeu, ca noi să gândim sau să spunem ceva din ale acestora, fie umflați de trufie, fie stârniți în cele dumnezeiești de pofta laudei omenești, ca și cum nu numai ne-am pune pe noi înșine înaintea acelora, ba chiar să presupunem cu aroganță că am fi egalii lor. Ci cerem acel lucru doar potrivit calității acestui timp compătind din iubire cu slăbiciunea fraților noștri, și ne ostenim pentru asta pentru ca, întrucât se apropie sfârșitul lumii, în care, cum s-a spus

²⁹ *Tam magnum fidei sacramentum.*

³⁰ *Fi-li-o-que.*

dinainte, vor fi timpuri primejdioase [cf. 2 Tim 3, 1], de aceea între altele urmărim mai ales să fim de folos fraților noștri, pentru care deci ne sâr-guim să-i readucem ca pe niște credincioși în Domnul în sfânta taină a credinței. Pentru asta, întrucât am găsit sus-zisul simbol cântat astfel de unii și întrucât acest lucru e în acord cu credința Bisericii, așa credem, ba chiar am cunoscut că de aceea și acum deja foarte mulți învățați și fără de sfârșit până la sfârșitul veacului trebuie instruiți cu privire la o taină atât de mare, dacă e să fie ținută așa, și care n-ar fi niciodată instruiți, dacă n-ar fi cântat, ni s-a părut că era mai bine să-i instruim cântând pe atâția decât tăcând să-i lăsăm neînvățați. Căci dacă ar ști paternitatea ta câte mii de oameni care știu asta sunt acum, întrucât e cântat, care n-ar fi știut-o niciodată dacă n-ar fi fost cântat, ai ține-o poate cu noi și ai fi de acord să fie cântat și cu consimțământul tău.

— Între timp sunt de acord. Dar te întreb, răspunde-mi: oare toate sfintele taine mistice³¹ ale acestui fel de credință, care nu sunt cuprinse în Simbol, și fără de care nimeni care poate ajunge la asta nu poate fi catholic, trebuie inserate în simboluri și trebuie adăugate spre folosul celor ce înțeleg mai puțin, cum ar plăcea oricui?

— Nicidecum, întrucât nu toate sunt necesare în mod egal.

— Chiar dacă nu toate, cu siguranță sunt foarte multe lucruri asemănătoare acestora, care dacă nu sunt crezute de cei care le înțeleg, nu pot fi catholici.

— Ne poți da ceva, nu spun mai înalt, dar cel puțin asemănător cu acestea care lipsește din simbol?

— Vi-l voi da și vi-l voi da din belșug.

— Dă mai întâi unul și, dacă va mai fi nevoie, adaugă și altul.

— Dat fiind că lucrul discutat e discutat într-un schimb de cuvinte prietenesc³² și lucrul cercetat pentru mântuirea ambelor părți — și dacă de fiecare dată ceva de acest fel în lucrurile bisericesti mai mari sau mai mici ori de folos catholicilor s-ar cerceta așa, pașnic în toate, fără nici o atenție perversă și vrajbă neîncăpățânată! —, ca să nu grăim poate în chip nesocotit despre taine care trebuie atât de mult respectate, să ni se dea un loc de reflecție și vom da orice va da despre acestea Domnul.

Și după ce a trecut intervalul convenit al nopții zice:

— Oare e mai mântuitor a crede sau mai primejdios a nu crede că Duhul Sfânt purcede de la Fiul ca și de la Tatăl decât Fiul O Înțelepciune-Dumnezeu e făcut născut de O Înțelepciune-Dumnezeu, și Un Adevăr-Dumnezeu

³¹ *Mystica sacramenta.*

³² *Amica altercatione.*

zeu de Un Adevăr-Dumnezeu, și totuși amândoi O singură Înțelepciune, Un singur Adevăr, sunt în chip ființial Dumnezeu, când constatăm că acest lucru n-a fost introdus de sfinții părinți în același Simbol? Deci dacă, așa cum se cuvine unor înțelepți, acestea două într-o dispută atât de familiară⁴³ duc la aceasta ca să gândiți împreună cu noi și să recunoașteți că atâția părinți catolici dinainte, care fie că n-au inserat în simboluri lucrul de care e vorba aici, fie au oprit, cum s-a zis mai sus, să se însereze altele, au pus deoparte și au oprit să fie pus ceea ce a fost pus deoparte nu dintr-o ignorare a prezentului, nici neglijând purtarea de grijă de viitor, consimțim foarte bucuros la mărturiile strânse. Cu voia lui Dumnezeu și cu autoritatea aceluiași părinți dăm însă atâtea exemple nu numai în ce privește ființa dumnezeirii, ci și taina întrupării Domnului, și ele sunt astfel încât pot nu numai să satisfacă pe înțelepți, ci și să astupe gura celor neghiobi.

— Nu este necesar, spun, să ne ostenim cu asta ca și cum n-am ști ceea ce știm, dat fiind că, orice și de oriunde știu alții, noi cu voia lui Dumnezeu fie știm, fie putem ști dacă nu știm.

— Acesta e lucrul care ne miră, a zis, că voi, care puteți avea liniște fără o strădanie ostenitoare, vă osteniți ca să n-aveți liniște.

— Nu de aceea ne ostenim, ca să n-avem liniște, ci pentru ca să nu pierdem din pricina lenevirii răsplata ostenelii cucernice, și, păstrând o cercetare mai sânguincioasă și evitând o confruntare încăpățânată socotim că de aici se câștigă un mare profit în inima credincioșilor decât se face pagubă în cea a celor care l-au adăugat, ca și cum prin încăpățânare ar fi disprețuitori ai hotărârilor părinților. Căci una este a disprețui din aroganță cele bune trecându-le cu vederea, alta a face mai bune cele ținute prin bunăvoință.

— Chiar dacă în unele lucruri este lucru bun să se discute, totuși nu trebuie de aceea făcut asta peste tot. Despre acest lucru ar putea fi adăugate multe mărturii probatoare, dar cumva lucrul este evident prin el însuși. Cu cât mai bine este ca atunci oricine să se străduiască să facă orice lucru bun așa încât să fie folositor sau, dacă năzuiește să facă mai bun acel lucru bun, să se păzească mai întâi, să cumpănească din răspuțeri ca nu cumva să se vatăme nici pe sine însuși îndrăznind un lucru cutezător dincolo de ce se cuvine, nici să facă vătămător, corupându-l, însuși lucrul care era sănătos prin el însuși. Afară numai poate dacă cineva ar vrea să afirme despre lucrul prezent de care se discută aici sau articole similare, care e permis a le învăța pe alții și a le învăța fără primejdie în locul său, că ordinea învățăturii e lăsată și părăsită în chip licit acolo unde fie cel care

⁴³ *Familiari disputatione.*

învăță, fie cel care e învățat nu e niciodată nevinovat și fiecare este judecat mereu pe drept cuvânt vinovat de învinuirea încalcării repetate. Lucru care te atinge poate și nu nemeritat, în cazul în care nu vei socoti vrednic să ascuți: cine ceea ce până acum în Biserica lui Dumnezeu orice înțelept a putut ști prin el însuși și a putut învăța un neînțelept fără gândul că face un delict, nu o poate acum învăța nu un neghiob, dar nici chiar însuși înțeleptul nu-l poate cânta fără o încalcare sau cântând, cum vreți să învățați pe cineva și alegând să fiți de folos multora pe altă cale decât trebuia să o faceți, nu-l lăsați în această parte pe nimeni pe care să nu-l vătămați, dacă v-ar urma. Căci despre lucrul pe care l-ați spus mai sus, cel care cercetând a adus un rod cucernic nu trebuie judecat și socotit egal cu cel care a îndrăznit asta cu o dispoziție trufașă. Această apărare, sau, dacă e permis a o spune, tergiversare, nu privește asta, nu are în vedere acest lucru, întrucât aceiași părinți n-au decretat, nici sancționat în hotărârea lor ca unul binevoitor să îndrăznească acest lucru, nu și unul răuvoitor, ci pur și simplu nimeni.

— Oare nu de tine a fost dată permisiunea de a cânta acest Simbol în biserică? Oare de la noi a ieșit acel obicei de a-l cânta? Căci de aici, nu de la noi a venit acel obicei de a-l cânta precum și modul în care-l cântăm până astăzi.

— Eu am dat permisiunea de a se cânta, nu însă de a adăuga, micșora sau schimba ceva cântându-l, ci, ca să o spun mai apăsător, fiindcă mă constrângeți: cât timp v-ați mulțumit cântând sau celebrând preasfintele Taine cu modul pe care-l ține sfânta Biserică romană, n-a fost nici o nevoie pentru noi să intervenim ostenindu-ne în unele ca acestea sau dând altora prilej să se ostenească. Cât despre ceea ce afirmați că voi de aceea îl cântați fiindcă i-ați auzit pe alții în aceste părți cântându-l, ce ne privește? Fiindcă noi nu-l cântăm, ci îl citim, și citindu-l îl învățăm altora și citindu-l sau învățându-l nu cutezăm să adăugăm ceva acestui simbol inserându-l în el. Iar lucrurile care știm că lipsesc din sus-zisul Simbol de credință, dar nu sunt potrivite cu el, nu îndrăznim, cum s-a zis adeseori, să le inserăm, ci ne îngrijim să le slujim în locurile și timpurile potrivite, care li se cuvin.

— Așadar, cum văd, s-a hotărât de paternitatea voastră ca, mai întâi, acel lucru despre care se face întrebare, să fie îndepărtat din adeseori spusul Simbol, iar atunci e permis și liber să fie învățat și învățat altora de oricine ar vrea, fie cântându-l, fie predându-l.

— Așa a fost hotărât fără nici o îndoială de partea noastră și așa cum a fost consimțit de voi, e sfătuit de noi în tot felul.

— Așadar, întrucât, precum ați spus voi înșivă mai sus, ceea ce se cercetează se cercetează pentru binele ambelor părți, dacă sunt îndepărtate acestea pe care le vreți e un lucru bun să fie cântat acest Simbol?

— Este firește un lucru bun; ceea ce spunem, nu poruncind, ci ca mai înainte permițând; întrucât, și atunci, ca și acum, nu ignorăm că, dacă se face în chip sincer, poate fi util celor sărmani.

— Întrucât, cum spuneți — și spuneți adevărul — e un lucru bun a cânta însuși acest Simbol, dacă e scos din mijloc cuvântul plin de dreapta credință, oare nu va fi condamnat de toți acel cuvânt ca unul contrar credinței? Ce sfat vei da ca să nu se ajungă la acest deznodământ?

— Dacă aș fi fost întrebat înainte să fi fost cântat așa, aș fi răspuns să nu fie înserat. Acum însă, lucrul pe care-l spun nu afirmându-l, ci negociind cu voi ca părți egale — spun cât îmi trece acum prin minte că așa mi se pare că se pot face amândouă: ca treptat la palat, întrucât în sfânta noastră biserică nu se cântă, să fie lăsat obiceiul cântării aceluiași Simbol, să se facă astfel încât faptul că e cântat el însuși să-l facă nu o autoritate a cuiva care poruncește, ci mai degrabă noutatea de a-l auzi. Dacă e lăsat de voi, să nu fie lăsat de toți. Și așa poate, pe cât e cu putință să fie, se poate să se facă nu în chip potrivit amândouă lucruri, încât ceea ce este acum deja crezut în chip drept de unii care nu-l credeau mai înainte să fie crezut, și totuși obiceiul nepermis de a-l cânta să fie desființat fără vreo vătămare a credinței.

*

*Din Cartea pontifilor*³⁴

Acest de Dumnezeu păzit și preastrălucit pontif [Leon III] a făcut în bazilica aceluiași fericit apostol [Petru] un vâl în fir de aur care atârnă deasupra intrării vestibulului [...] alt vâl și mai mare în fir de aur, care atârnă înaintea icoanei Mântuitorului de deasupra intrării vestibulului [...] o coroană din argint curat [...] altă coroană de argint [...].

Tot aici ca dragoste și apărare a credinței ortodoxe a făcut deasupra două scuturi din argint foarte curat și aurit care cântăresc 94 de livre și 6 uncii [cca 33 kg] [...] a făcut și deasupra intrării la trupul său un scut din argint foarte curat, în care a poruncit să se scrie simbolul credinței ortodoxe, care cântărește 32 de livre [cca 10 kg].

*

³⁴ Ed. Duchesne, t. 2, 1892, p. 26; Kinzig, IV, 2017, p. 324, § 856.

Textul Simbolului credinței pus în bazilica sfântului Petru³⁵

Din Simbolul credinței care stă la Roma după altarul sfântului Pavel într-o tablă de argint pusă deasupra, pe care Leon al Treilea a pus să fie confecționată pentru apărarea credinței catholice, așa cum este pus dedesubt în aceeași tablă:

Cred într-un Dumnezeu Tată Atotputernic, Făcător al cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut înaintea tuturor veacurilor, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, de-o ființă cu Tatăl și prin Care au fost făcute toate, Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire a coborât din cer și S-a întrupat din Duhul Sfânt și din Maria Fecioară și S-a făcut om, a fost răstignit pentru noi sub Potius Pilatus, a pățimit și a fost îngropat și s-a sculat a treia zi potrivit Scripturilor, și a urcat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, și va veni iarăși cu slavă să judece viii și morții, și a Cărui Împărăție nu va avea sfârșit. Și în Duhul Sfânt, Domn și făcător de viață, Care purcede din Tatăl și trebuie coînchinat și coslăvit cu Tatăl și cu Fiul, Cel care a grăit prin profeți. Într-o Biserică, una, sfântă, catholică și apostolică. Mărturisesc un botez spre lăsarea păcatelor. Nădăjduiesc în scularea morților și viața veacului viitor. Amin.

Leon nevrednicul al Treilea, episcop, pentru dragostea și apărarea credinței ortodoxe a făcut.³⁶

*

Fotios patriarhul despre papa Leon III³⁷
(890)

[...] 87. Dar ignori cele vechi și ți-e frică să treci în revistă gândirea părinților tăi și cu adevărat părinți? Ieri, și încă n-a trecut a doua generație, acel vestit Leon³⁸, care are cu ce lucruri admirabile să fie glorificat, pentru că a rețezat orice pretext de erezie al tuturor. Fiindcă adeseori când limba latină rostește sfânta învățătură a părinților noștri, din pricina deficitului

³⁵ Petru Abélard († 1142), *Sic et non*, q. 3; PL 178, 1357. Kinzig, IV, 2017, p. 332, § 861.

³⁶ *Leo indignus tertius episcopus pro amore et cautela orthodoxe fidei fecit.*

³⁷ *Mistagogia despre Duhul Sfânt*, PG 102, 376–380, cf. Kinzig, IV, 2017, p. 325–326, § 856. Ediție critică V. Polidori, 2018, p. 90–94.

³⁸ Papa Leon III, 795–816.

acestei limbi și a neputinței de a se plia pe amplitudinea celei eline nu potrivea cuvintele în chip curat și limpede, ci strâmtimea numelor, care nu ajungea să interpreteze exactitatea gândirii, oferea multora suspiciunea unei alte religii în ce privește credința. De aceea, acel de Dumnezeu înțeleptit bărbat a ajuns la un gând, iar cauza hotărârii pentru acel gând a fost împreună cu mai sus-zisa cauză erezia acum afirmată deschis și neîmpiedicat, atunci grăită cu limba între dinți în orașul romanilor. Iar gândul era să dea un ordin ca și romanii să spună sfânta învățătură a credinței în limba elină — întrucât prin acest gând insuflat de Dumnezeu deficitul limbii ajunge la împlinire și armonie — și astfel suspiciunea heterodoxiei să fie alungată de la cei bine-cinstitori de Dumnezeu și sacrilegiul recent ivit să fie retezat din rădăcină din statul romanilor. De aceea a pus nu numai în orașul romanilor pancarte și afișe ca la slujbele tainice [sfintele Liturghii] sfântul simbol al credinței noastre să fie proclamat și cei care vorbesc graiul romanilor în limba elină în modul în care a pronunțat la început prin glăsuiri și voturi sinodale; dar prin cuvinte și scrisori sinodale a trimis pretutindeni în provinciile care au în evlavie și drept conducere arhieria romanilor să gândească și făptuiască același lucru, asigurând neschimbabilitatea hotărârii cu blesteme.

88. Această practică a avut-o în venerare nu numai acel arhieru, dar și acel blând, ponderat și strălucit prin lupte ascetice, vestitul Benedict, care a urmat după acela în scaunul arhieresc³⁹, care, deși timpul l-a pus pe locul doi, se sârguia să nu aibă locul doi în afecțiunea și ținerea cu tărie a aceluiași lucru. Iar dacă cineva de după aceea, cu limbă vicleană și plăsmuind o cinstire fictivă — căci nu îndrăznea să iasă cu capul gol la luptă cu lucrurile cele frumoase și iubite de Dumnezeu, dar nici să difuzeze cu toate buzele înfricoșătorul [Simbol] al credinței, punându-și un vâl pe conștiință —, a tăiat și eliminat din Biserici zisul lucru preacinstitor de Dumnezeu și foarte folositor — nu e al meu să expun cu numele⁴⁰ faptele ticăloase! — acesta ar ști sau, mai bine zis, și deja cu amar și în chip nenorocit condamnarea cutezanței ascunse care vine de acolo. Dar acela — fiindcă acum tace, chiar dacă nu de bună voie — să fie aruncat în ținutul tăcerii. Divinul Leon însă nu și-a adus această frumoasă și de Dumnezeu stârnită prevedere și faptă doar până la cele spuse. Între sfintele vase depuse din timpurile cele mai vechi în care înflorea buna-cinstire de Dumnezeu în tezaurele corifeilor Petru și Pavel erau două scuturi care spuneau cu litere

³⁹ Papa Benedict III, 855–858, i-a urmat de fapt lui Leon IV, 847–855.

⁴⁰ Aluzie probabil la papa Nicolae I, 858–867, adversarul cu care s-a confruntat Fotios în primul patriarhat (858–867).

și vorbe eline sfânta exprimare a credinței noastre de care s-a vorbit adevseori. Pe acestea a pus cu dreptate să fie citite înaintea mulțimii norodului roman și să vină sub ochii tuturor, și mulți din cei care le-au văzut atunci și le-au citit sunt încă în viață.

89. Așa și aceștia au făcut să strălucească bună-cinstirea lui Dumnezeu⁴¹ și teologhiseau că Duhul purcede din Tatăl. Ceea ce a făcut și Ioan al meu⁴² — al meu, fiindcă între altele și mai mult decât alții și-a împroriat cele ale noastre — acest Ioan al nostru, așadar, curajos bărbat la minte, curajos în bună-cinstirea lui Dumnezeu, curajos în a urî și doborî toată nedreptatea și reaua-cinstire de Dumnezeu, putând veni în sprijin nu numai legilor sfinte, dar și celor civile, și să transforme dezordinea în ordine, acest plin de har arhieru al Romei prin foarte cinstitorii de Dumnezeu și vestiții loctiitori ai săi Petru, Eugeniu și Petru, arhierii și ierei ai lui Dumnezeu, veniți în Sinodul nostru⁴³, primind Simbolul credinței ca Biserica catholică a lui Dumnezeu și arhieriei dinaintea lui, l-a semnat și pecetluit cu gândul, limba și mâinile sfinte ale zișilor preailuștri și admirabili bărbați⁴⁴. Dar și sfântul Adrian⁴⁵, trimițându-ne scrisoare sinodală, cum e obiceiul vechi, proclama prin ea aceeași bună-cinstire de Dumnezeu și teologhisirea că Duhul purcede din Tatăl. Și atunci când acești sfinți și fericiți arhierii ai Romei așa au gândit și învățat în viață și în această mărturisire s-au mutat de la cele stricăcioase la cele nesticăcioase, cine ar putea spune cei bolnavi de boala ereziei că sunt aceia de la care au băut veninul otrăvitor al unei atât de mari lipse de cinstire a lui Dumnezeu și să nu-i aibă îndată adversari celor care au triumfat luminând apusul cu ortodoxia? [...]

⁴¹ Eusebeta.

⁴² Papa Ioan VIII, 872–882.

⁴³ Constantinopol, 879–880.

⁴⁴ Cf. mai jos, t. 2, p. 452–453.

⁴⁵ Papa Adrian III, 884–885.

Secretele unui „decret” fondator apocrif

În atmosfera tulbure creată în împériul carolingian în timpul agitatei domnii a lui Ludovic cel Pios (814–840), fiul și urmașul lui Carol cel Mare, a apărut unul dintre cele mai semnificative documente ale creștinismului medieval occidental: masiva compilație canonică pseudo-epigrafă atribuită episcopului fictiv „Isidor Mercator” și cunoscută drept colecția „pseudo-isidoriană” sau a „falselor decretale isidoriene”¹. Colecția are trei părți: prima e alcătuită dintr-o serie de șazeci de „epistole-decret” („decretale”) fabricate și atribuite papilor din primele trei secole, de la Clement la Miltiade; cea de-a doua conține colecția latină a canoanelor sinoadelor ecumenice și locale grecești (de la Ancyra și până la Chalcedon), africane, din Galia și Spania vizigotă (așa-numită colecție *Hispana*² *Gallica Augustodunensis*), urmată de o a doua serie de „decretale”, unele dintre ele falsificate și interpolate, ale papilor din secolele IV–VIII începând cu Silvestru și terminând cu Grigorie II. Scopul principal al falsificatorilor era acela de a oferi protecție episcopilor împotriva oricărui fel de acuzații din partea arhiepiscopilor, mitropoliților sau a sinoadelor acestora, și a autorităților laice, în așa fel încât să devină imposibil de judecat de aceștia prin aceea că pot face apel în orice fază a procedurii la sfântul Scaun Roman. Aduse la Roma în 864 papei Nicolae I, decretalele pseudo-isidoriene s-au bucurat în mod evident de atenția și promovarea papilor,

¹ Editate într-o variantă târzie de J. Merlin în 1525, ediție reprodusă în PL 130, „decretalele pseudo-isidoriene” au fost editate critic, dar sumar și deficitar, de P. Hinschius în 1863. Ampla tradiție manuscrisă a fost studiată în detaliu de H. Fuhrmann. O ediție critică științifică pentru seria MGH e pregătită de Karl-Georg Schon și Klaus Zechiel-Eckes (†).

² Colecție realizată prin inserarea canoanelor sinoadelor spaniole în traducerea latină a canoanelor grecești din intervalul 314–451, completată cu 38 de epistole canonice (decretale) ale papilor din intervalul 384–498, realizată după anul 500 de monahul scit Dionisie Exiguus (PL 67, 149–316). Suplimentată cu alte 15 decretale papale, colecția a fost trimisă în 774 de papa Adrian I regelui francilor Carol, care în 802 a făcut din ea colecția canonică oficială a împériului carolingian.

bucuroși de afirmarea atât de tranșantă a jurisdicției asupra episcopilor și sinoadelor (nici o decizie sinodală nefiind socotită valabilă fără aprobarea lor). S-au bucurat, așadar, de o largă circulație manuscrisă și un imens prestigiu în dreptul canonic latin medieval până în secolele XV–XVII, când inițial umanistii catolici și apoi mai ales istoricii protestanți au evidențiat anacronismele evidente: papii din secolul I vorbind despre patriarhi și folosind textul biblic latin al așa-numitei „Vulgata” ieronimiene realizate în jurul anului 400 etc.

Istoricii au stabilit apoi definitiv că această sursă esențială a dreptului canonic medieval e rezultatul unei ample operațiuni de falsificare întreprinse în nordul Franciei, în provincia Reims. Detaliile au fost clarificate recent. În 833, împăratul Ludovic cel Pios a fost detronat de fiii săi sprijiniți de o parte din arhiepiscopi. Peste câteva luni însă, Ludovic a revenit pe tron și o serie de episcopi importanți (Agobard de Lyon, Ebon de Reims, Jesse de Amiens) au fost judecați, depuși, închiși și exilați cu proceduri sinodale sumare. Atelierul de falsificare a „decretalelor” a fost biblioteca mănăstirii Corbie (de lângă Amiens) sub abatele Wala († 836), văr și consilier al lui Carol cel Mare, căzut în dizgrație la moartea acestuia în 814, atelier care s-a aflat cel mai probabil sub conducerea eruditului Paschasius Radbertus († cca 860), egumen și el ulterior al aceleiași mănăstiri.

În inima compilației canonice „pseudo-isidoriene” se află un alt faimos document confectionat și el acum: un celebru decret (*edictum* sau *constitutum*) atribuit împăratului Constantin cel Mare.³ Textul e alcătuit din două părți: o relatare (*confessio*) a pretensei convertiri și botezări a împăratului, vindecat miraculos de lepră, de către papa Silvestru (pe baza „Vieții/Faptelor” apocrifice ale acestuia), urmată de o celebră decizie (*donatio*) prin care, înainte de a pleca spre Răsărit și a întemeia Constantinopolul, Constantin îl învestește pe acesta ca papă/episcop universal cu autoritate jurisdicțională asupra Occidentului și putere asupra Romei, cedându-i palatul Lateran și o serie de însemne ale autorității imperiale: coroană, tiară etc. Chiar dacă în textul său original documentul a rămas necunoscut, ideea unei „donații constantiniene” a devenit o idee-forță a papalității medievale, care a invocat-o și a pus-o în scenă în culori triumfaliste în bazilica Lateran la sfârșitul secolului XII sau la Vatican în frescele din „Sala lui Constantin” comandate de Clement VII (1523–1534). A folosit-o însă doar pentru a legitima, printr-o lectură distorsionată a textului, puterea pământească a papei asupra „statelor papale” și a Occidentului⁴: plecând în Răsărit, Constantin ar fi predat papei tot Occidentul, ținând pentru sine doar Orientul. Încă înainte ca un text prescurtat al decretului să fi fost demascat ca neverosimil istoric și filologic, ca unul plin de

³ PL 130, 245–252 și Hinschius, 1863, p. 249–254.

⁴ Nu pentru „puterea deplină” de „drept divin” pentru care papii au invocat doar *Matei* 16, 18 sau *Ioan* 21, 15–17.

anacronisme și inadvertențe, de umanistul Lorenzo Valla (1407–1457) în 1440⁵, „donația constantiniană” a fost tema unei acerbe polemici încă în cursul Evului Mediu târziu între juriștii Bisericii (canoniștii) și cei ai orașelor, imperiului sau statelor (civiliştii). Aceștia din urmă au evidențiat imposibilitatea juridică a unei astfel de „donații” echivalând cu întronizarea papei ca un coîmpărat, cu cedarea unei părți a imperiului și uzurparea ideii de monarhie, prin excelență universală. Tot ce putea face un adevărat împărat era să concesioneze Bisericii doar uzul unor bunuri spre administrare, nu o total neplauzibilă cedare de suveranitate. Argumentele acestea se regăsesc și în tratatul *De monarchia* compus în 1312–1314 de poetul florentin Dante Alighieri, autorul faimosului poem *Divina Commedia*, aflat în exil pentru faptul de a fi fost un fervent susținător al drepturilor împăratului și un adversar hotărât al „monarhiei papale”. În „donația constantiniană”, poetul italian, exponent al noii conștiințe de sine laice și umaniste a omului european, vedea un cadou otrăvit pentru Biserica Romană, izvorul abuzurilor ei de tot felul și al declinului ei spiritual prin autosecularizare inevitabilă. În această denunțare, Dante va fi urmat în secolul XIV de susținătorii Reformei protestante a Bisericii Romane Wycliffe și Hus, și apoi de întreaga Reformă protestantă triumfătoare din veacul XVI. Deși caracterul apocrif și neplauzibil al textului „decretului constantinian” fusese afirmat încă din 1433⁶ de eruditul cardinal Nicolaus Cusanus (1401–1467), pe atunci apărător al conciliarismului de la Basel, Biserica Romano-Catolică — prin canoniștii, istoricii și papii săi — a continuată să-l promoveze și folosească drept arsenal și în era Contrareformei. Admițând că textul este apocrif, istoricul Caesar Baronius a susținut istoricitatea actului „donației constantiniene” ca fundament al dominației seculare a papilor care a durat până la desființarea ultimelor „state papale” ale Bisericii, cu excepția Romei, de noul stat italian în 1860, Roma însăși fiind anexată de Italia în 1870. Situație acceptată de papalitate abia prin acordul de la Lateran din 1929.

Interesantă și surprinzătoare este receptarea bizantină a „decretului constantinian” existent în nu mai puțin decât patru versiuni grecești.⁷ Două dintre ele sunt inserate în cele mai importante colecții de canoane comentate ale bizantinilor: cea a lui Teodor Valsamon din jurul anului 1170 și cea a lui Matei

⁵ *De falso credito et ementita Constantini donatione declamatio*, scrisă în 1440 și publicată postum în 1517 cu o dedicație provocatoare către papa Leon X de umanistul protestant Ulrich von Hutten. Ed. critică E. Schwahn, 1928.

⁶ *De concordantia catholica libri tres*; III, 2. Ed. critică G. Kallen, 1939–1959. Acest vast tratat de ecleziologie și politică europeană, prima scriere a canonistului Cusanus, a fost prezentat în 1433 conciliului de la Basel.

⁷ Cf. D. Angelov, „The Donation of Constantine and the Church in Late Byzantium”, în *Church and Society in Late Byzantium*, 2009, p. 91–157.

Vlastares din 1335⁸, iar două sunt opera unioniștilor bizantini Dimitrie Kydones în 1360 și Andreas Chrysoverghis în 1438. Receptarea bizantină a „donației constantiniene” se înscrie pe fondul popularității în Bizanț a versiunii apocrife a convertirii sfântului Constantin din „Faptele sfântului Silvestru” traduse în grecește încă din secolul VI. Prima traducere greacă a părții cu „donația” din „decretul constantinian” reprezintă, cum s-a arătat, transpunerea în grecește a textului latin citat de papa Leon IX în a sa scrisoare-tratat către patriarhul Mihail Kerularios (1043–1058) în 1053, în ajunul schismei din 1054. Istoricii confirmă faptul că patriarhul Mihail și patriarhii bizantini ulteriori au adoptat cu bucurie textul „donației constantiniene”, care susținea și politic ideea transferului Imperiului Roman la „Noua Romă” din Constantinopol. Patriarhii au văzut aici modelul constituțional ideal pentru relațiile dintre Biserică și imperiu și temeiul pentru revendicarea de către patriarhi a unui statut cvasi-imperial în societatea bizantină și a subordonării simbolice a împăraților față de autoritatea patriarhală. Polemiștii antilatini din a doua jumătate a secolului XII (istoricul Ioan Kinnamos sau Andronic Kamateros) s-au folosit de ideea „donației constantiniene” pentru a argumenta teza potrivit căreia primatul universal în Biserică este conferit de autoritatea imperială, „patriarhul ecumenic” al Noii Rome e de fapt adevăratul primat al Bisericii imperiale. Când însă polemiștii latini și unioniștii bizantini s-au folosit de „donație” în sensul exaltării „monarhiei” absolute a episcopului Romei, atunci polemiștii antilatini bizantini au atacat direct autenticitatea ei. E cazul mai puțin cunoscutului episcop Macarie al Ancyrei, care în capitolul 6 din vastul său tratat antilatin scris în 1403–1404⁹ a invocat, cu trei decenii înainte de Cusanus și cu patru decenii înaintea lui Lorenza Valla, argumente istorice și raționale similare pentru a contesta validitatea juridică a documentului.

Secretele faimosului „decret constantinian” au fost dezvăluite recent de istorici.¹⁰ S-a demonstrat acum definitiv că documentul nu e de origine română. Nu este un produs din secolul VIII al cancelariei papale pentru a justifica „donația” pepiniană a „statelor papale” din centrul Italiei, ci a fost confecționat între 830 și 840 în același atelier de la Corbie, care a fabricat și „decretalele isidoriene”, pentru a veni în sprijinul papei Grigorie IV (827–844) în lupta sa împotriva abuzurilor lui Ludovic cel Pios față de episcopatul care a participat la detronarea lui. Esențială este sesizarea independenței ideii „donației constantiniene” a unei puteri seculare a papei asupra Italiei și Occidentului față

⁸ *Syntagma*, I, p. 145–148 și PG 104, 1077–1081: Nomocanonul comentat al lui Valsamon; și *Syntagma*, VI, p. 261–262 și PG 144, 1285–1287: *Syntagma* alfabetică a lui Vlastares.

⁹ Accesibil doar în ediția patriarhului Dositei al Ierusalimului din *Tomos katallagēs kata Latinōn*, Iași, 1692, p. 1–205.

¹⁰ Cf. Fried, 2007.

de textul propriu-zis al „decretului constantinian”. Departe de a-l promova pe papă ca un coîmpărat al Occidentului, litera lui susține în esență doar că împăratul Constantin a recunoscut papei calitatea de primat universal și jurisdicția patriarhală asupra Occidentului, în plan pământesc concesionându-i, pe lângă uzul unor însemne imperiale, o stăpânire seculară directă doar asupra Romei și a ducatului ei. O situație care reflectă fidel realitatea politică a Evului Mediu carolingian în care, cu excepția „statelor papale” din centrul Italiei, „donație” pepiniană confirmată de Carol cel Mare, Italia de Nord se afla sub directa suveranitate a împăraților carolingieni deveniți, după înfrângerea longobarzilor, regii Italiei.

O excelentă recitare a „decretului constantinian” apocrif ca „manifest teologico-politic” a scos recent în evidență funcția de „act performativ” a documentului: sub aparența unui document juridic imperial acesta istoricizează trecerea Bisericii Romane la un model ecleziologic de tip imperial, „imperializarea” ei.¹¹ Noțiunea-cheie e dublul titlu de *summus pontifex et papa universalis* recunoscut de împăratul Constantin episcopului Silvestru al Romei, transfer politico-religios care întemeiază tema crucială a *imitatio imperii* împrumutată de la Cassiodor. Autorul anonim al decretului apocrif trece peste interzicerea expresă a titlului de *papa universalis*/ecumenic de către papa Grigorie cel Mare (590–604) în disputa sa cu patriarhii Constantinopolului de la sfârșitul secolului VI.¹² *Constitutum Constantini* atestă astfel debuturile dublului proces de „imperializare a papalității” și de „pontificalizare și universalizare a Bisericii romane”, care a culminat în „monarhia papală” afirmată viguros după anul 1000 de papii protagoniști ai reformei gregoriene a Bisericii latine. Coroana pusă peste tiara papală, purpura imperială a veșmintelor papale, aclamațiile și încoronările papilor, organizarea unei curți, revendicarea senioriei feudale asupra regilor și a vicariatului imperiului în interregnuri, adoptarea titlului imperial de *vicarius Christi* sau *vicarius Dei* atestă toate — cum arăta încă în 1958 Ernst Kantorowicz — că papa devenise un *verus imperator*.

¹¹ Mureșan, 2019.

¹² PL 77, 738–743 sau 770–774. Cf. Demacopoulos, 2009.

„Decretul lui Constantin”
(*Constitutum Constantini*)¹
(cca 830–840)

1. În numele sfintei și nedespărțitei Treimi, al Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt.

Împăratul Caesar Flavius Constantinus, în Hristos Iisus, Unul din acea Sfântă Treime, Mântuitorul, Domnul și Dumnezeu nostru, credincios, blând, maxim, binefăcător, învingătorul alamanilor, goșilor, sarmaților, germanilor, britanilor și hunilor, pios, fericit, victorios, triumfător, mereu august, preasfântului și preafericitului părinte al părinților Silvestru, episcopul orașului Roma și papă, și tuturor urmașilor lui, pontifilor care vor șede în scaunul fericitului Petru până la sfârșitul veacului, precum și tuturor preacucernicilor și de Dumnezeu iubiților episcopi catolici din toată lumea supuși prin această constituție imperială acestei preasfinte Biserici Romane, care au fost așezați acum și în toate vremurile dinainte har, pace, iubire, bucurie, îndelungă răbdare și milă de la Dumnezeu Tatăl Atotputernic, de la Iisus Hristos Fiul Său și Duhul Sfânt, să fie cu voi cu toți.

2. Prin pagina acestei constituții imperiale preablânda noastră seninătate dorește să răspândească spre cunoștința tuturor popoarelor din tot pământul printr-o povestire curgătoare cele pe care Mântuitorul și Răscumpărătorul nostru, Domnul Dumnezeu Iisus Hristos, Fiul Tatălui Celui Preaînalt, a socotit vrednic să lucreze prin sfinții Săi apostoli Petru și Pavel la mijlocirea părintelui nostru Silvestru, pontif suprem și papă universal. Mai întâi vom rosti credința noastră, pe care am învățat-o de la mai înainte-zisul preafericit părinte și rugător al nostru Silvestru, pontiful universal, ca prin mărturisirea intimă a inimii să instruim mințile voastre, ale tuturor; după care vom vesti mila lui Dumnezeu revărsată asupra noastră.

3. Căci vrem ca voi să știți, așa cum am însemnat și în sacra noastră poruncă anterioară, că ne-am depărtat de la cultul idolilor, asemănări mute și

¹ Trad. după ediția critică H. Fuhrmann, 1968. Cf. PL 130, 245–252.

surde făcute de mâini omenești, de la alcătuirile diavolești și toate pompele lui Satana, și am venit la credința neprihănită a creștinilor, care e adevărată lumină și viață veșnică, crezând așa cum ne-a învățat același foarte hrănitore părinte și învățător al nostru suprem, pontiful Silvestru, în Dumnezeu Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor, văzute și nevăzute, și în Iisus Hristos, Fiul Său Unic, Domnul și Dumnezeul nostru, prin Care s-au făcut toate, și în Duhul Sfânt, Domnul și făcătorul de viață al întregii făpturi. Pe Aceștia, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Îi mărturisim astfel încât în desăvârșita Treime să fie o plinătate a dumnezeirii și o unitate a puterii: Tatăl Dumnezeu, Fiul Dumnezeu, Duhul Sfânt Dumnezeu și Aceștia Trei sunt una în Iisus Hristos: trei forme, dar o singură putere.

4. Căci Dumnezeu Cel mereu înțelept a dat din Sine Însuși Cuvântul prin Care urmau să se nască toate veacurile, și atunci când numai prin acel Cuvânt al Înțelepciunii Lui a format din nimic toată făptura, era împreună cu El alcătuind toate în taina Lui ascunsă. Așadar, după ce s-au săvârșit puterile cerurilor și toate materiile pământului, printr-o cucernică înclinare a voinței înțelepciunii Sale a plămădit din lutul pământului după chipul și asemănarea Sa pe întâiul om și l-a pus în raiul desfătării. Pe care invidiindu-l vechiul șarpe și dușman, diavolul, prin preamara gustare din pomul oprit l-a surghiunit din acele bucurii și, după ce a fost izgonit, n-a încetat să-și arunce în multe feluri săgețile veninoase, ca scoțând neamul omenesc din calea adevărului și ducându-l la cultul idolilor să-l convingă să slujească creaturii, și nu Creatorului, ca pe cei pe care-i va putea prinde în cursele sale să-i facă să ardă împreună cu ei în chin veșnic. Dar Dumnezeul nostru, milostivindu-Se de plămădirea Sa, trimițând pe sfinții Lui profeți, prin care ne-a vestit venirea Fiului Său, a Domnului Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, L-a trimis apoi pe Însuși Fiul Său Unul-Născut și Cuvântul înțelepciunii. Care, coborând din ceruri pentru mântuirea noastră, S-a născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi. N-a lăsat ceea ce era, ci a început să fie ceea ce nu era, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit: ca Dumnezeu săvârșind lucruri minunate, iar ca om răbdând pătimiri omenești. Așa am înțeles prin propovăduirea părintelui nostru Silvestru, pontiful suprem, că este El: om adevărat și Dumnezeu adevărat, ca să nu ne îndoim nicicum că a fost Dumnezeu adevărat și om adevărat. Și alegându-și doisprezece apostoli, a strălucit prin minuni înaintea lor și unei mulțimi nenumărate de norod. Mărturisim că Același Domn Iisus Hristos a împlinit legea și profeții, a pățimit, a fost răstignit, S-a sculat din morți a treia zi potrivit Scripturilor, S-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să judece viii și morții, și a Cărui împărăție nu va avea sfârșit.

5. Aceasta este credința noastră ortodoxă pusă înainte de preafericitul nostru părinte Silvestru, pontiful suprem. De aceea îndemnăm întreg poporul și feluritele națiuni ale păgânilor să țină, cultivate și să propovăduiască această credință și să dobândească har prin botezul în numele Sfintei Treimi, și să se închine² cu inimă cucernică Domnului Iisus Hristos Mântuitorul nostru, Care e viu și împărățește în veci nesfârșiți împreună cu Tatăl și cu Fiul, pe Care-L propovăduiește preafericitul părintele nostru Silvestru, pontiful universal.

6. Căci Însuși Domnul și Dumnezeuul nostru, milostivindu-Se de mine păcătosul, a trimis pe sfinții Săi apostoli să ne viziteze, ne-a strălucit lumina slavei Lui și scoțându-mă din întuneric mi-a făcut bucuria că m-a adus la adevărata lumină și la cunoașterea adevărului. Fiindcă atunci când o lepră puternică și murdară a năpădit carnea trupului meu, și deși s-au adunat mulți medici pentru cură, nici unul nu mi-a putut reda sănătatea, atunci au venit preoții Capitoliului spunându-mi că trebuie să fac în Capitoliu o fântână și să o umplu cu sângele unor copii nevinovați și, dacă mă voi îmbăia în el încă fiind cald, mă voi putea curăți. Și când, potrivit spuselor lor, după ce au fost strânși mulți copii nevinovați, preoții sacrilegi au vrut să-i omoare și să umple cu sângele lor fântâna, văzând seninătatea mea lacrimile mamelor lor, numaidecât nelegiuirea m-a îngrozit și, fiindu-mi milă, am poruncit să le fie dați înapoi fiii și, dându-le căruțe și daruri, le-am dat drumul la ale lor cu bucurie.

7. Trecând deci ziua aceea și făcându-se liniștea nopții, când a venit vremea somnului, au stat de față sfinții apostoli Petru și Pavel zicându-mi: „Fiindcă ai pus capăt ticăloșiilor și te-ai îngrozit de vărsarea sângelui nevinovat, am fost trimiși de Hristos Dumnezeuul nostru să-ți dăm sfat cum să-ți recâștigi sănătatea. Ascultă deci îndemnurile noastre și fă tot ce-ți vom arăta. Fugind de persecuțiile tale în muntele Soracte, Silvestru episcopul orașului Roma stă cu clericii lui în întuneric în peșterile muntelui. Dacă-l vei aduce la tine, acesta îți va arăta baia cucernicieii, în care dacă te vei cufunda de trei ori toată puterea leprei te va lăsa. Și când se va face asta, dă în schimb Mântuitorului tău ca prin porunca ta să fie restabilite bisericile din toată lumea, și curăță-te pe tine însuși în această parte, ca lăsând orice superstiție a idolilor să te închini³ și să cinstești pe Dumnezeuul Cel viu și adevărat, Care e singur viu și adevărat, ca să faci voia Lui.”

8. Sculându-mă, așadar, din somn, am făcut numaidecât așa cum am fost îndemnat de sfinții apostoli și, chemându-l pe acel mare și binefăcător

² Adorare.

³ Adores.

părinte și luminător al nostru, Silvestru, papa universal, i-am spus toate cuvintele poruncite mie de sfinții apostoli și l-am întrebat cine sunt zeii aceștia: Petru și Pavel? El însă ne-a spus că nu trebuie să-i numim zei, ci apostoli ai Mântuitorului nostru, Domnul Dumnezeu Iisus Hristos. Și iarăși am început să-l întrebăm pe acel preafericit papă dacă are vreo imagine întipărită a acestor apostoli, ca să văd din pictură că ei sunt cei pe care ni i-a arătat descoperirea. Atunci acest venerabil părinte a poruncit să ni se arate prin diaconul său imaginile acestor apostoli. Pe care când le-am văzut, am cunoscut în imagini fețele celor pe care i-am văzut în vis, și cu strigăt mare am mărturisit înaintea tuturor satrapilor mei că sunt cei pe care i-am văzut în vis.

9. Atunci preafericitul Silvestru, părintele nostru, episcopul orașului Roma, ne-a impus un timp de pocăință în palatul nostru Lateran, într-un dormitor, îmbrăcat în haină de păr, ca prin privegheri, postiri, lacrimi și rugăciuni către Domnul Dumnezeu nostru Iisus Hristos Mântuitorul să-L rugăm să ne ierte pentru toate cele făcute și poruncite de noi în chip necu-cernic. După care, prin punerea mâinilor clericilor am venit la însuși întâi-stătătorul și, lepădându-mă aici de pedepsele și lucrurile lui Satana și de toți idolii făcuți de mâini omenești, am mărturisit de bunăvoie înaintea a tot poporul că eu cred în Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzut și nevăzute, și în Iisus Hristos, Fiul Său Unul-Născut, Domnul nostru, Care S-a născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria; și el binecuvântând fântâna m-a curățit prin întreita cufundare în apa mântuirii. Căci acolo, pus fiind eu în mijlocul fântânii, am văzut cu ochii mei atingându-mă o mână din cer, și când m-am sculat din ea, am cunoscut că eram curățit de toată murdăria leprei. Și ridicat fiind din venerata fântână, îmbrăcat în haine albe, mi-a făcut semnul celor șapte daruri ale Duhului Sfânt, ungerea fericitului Mir și mi-a desenat pe frunte stindardul sfintei Cruci zicând: „Te însemnează pe tine Dumnezeu cu pecetea credinței în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh spre a fi însemnarea credinței.” Și tot clerul a răspuns „Amin”, iar întâi-stătătorul a adăugat: „Pace ție”.

10. Și astfel în primă zi după ce am primit taina sfântului Botez și după vindecarea trupului meu de murdăria leprei am cunoscut că nu este alt Dumnezeu decât Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, pe Care-l propovăduiește preafericitul papă Silvestru: Treime în Unime și Unime în Treime. Căci toți zeii păgânilor, pe care i-am cinstit până atunci, s-au arătat a fi demoni, lucruri făcute de mâini omenești. Și venerabilul părinte ne-a spus foarte limpede câtă putere în cer și pe pământ a dat Mântuitorul nostru fericitului Său apostol Petru, atunci când găsindu-l credincios la întrebarea Lui i-a zis:

„Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului n-o vor birui.” Auziți puternicilor și înțelegeți cu auzul inimii ce adaugă bunul Învățător și Domn spunând ucenicului Său: „Și-ți voi da cheile împărăției cerurilor, și oricâte vei lega pe pământ vor fi legate și în ceruri, și oricâte vei dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în ceruri” [Mt 16, 18–19]. Minunat și slăvit lucru este acesta: a lega și a dezlega pe pământ și a fi legat și dezlegat în cer.

11. Și când prin predica fericitului Silvestru am cunoscut acestea și că prin facerea de bine a aceluiași fericit Petru mi s-a dat înapoi teafără sănătatea trupului, am judecat folositor împreună cu toți satrapii noștri și tot senatul, nobilii și poporul roman, supușii slăvitului nostru imperiu, ca, așa cum acesta e văzut că e așezat locțiitor⁴ al Fiului lui Dumnezeu pe pământ, tot așa și pontifii, care țin locul întâiului între apostoli⁵, să obțină de la noi și de la imperiul nostru puterea întâietății⁶ mai mare decât e văzută că o are îngăduită blândețea seninătății noastre imperiale, fiindcă pe însuși întâiul între apostoli sau pe locțiitorii lui îi alegem să ne fie patroni tari la Dumnezeu. Și pe cât este puterea noastră imperială pământescă, decretăm ca preasfânta lui Biserică să fie cinstită cu venerație, iar preasfântul scaun al fericitului Petru să fie înălțat în slavă peste⁷ imperiul nostru și tronul nostru pământesc, acordându-i putere, demnitate a slavei, forță și cinstire imperială.

12. Hotărâm ca el să aibă întâietatea⁸ atât peste cele patru scaune mai de seamă ale Antiohiei, Alexandriei, Constantinopolului și Ierusalimului, cât și peste toate Bisericile lui Dumnezeu din toată lumea; și acela care va fi pontiful acestei preasfinte Biserici Romane să fie mai înalt și întâiul⁹ dintre toți preoții lumii și cu judecata lui să se orânduiască toate cele ce trebuie făcute spre slujba lui Dumnezeu sau stabilitatea credinței creștinilor. Căci este drept ca legea sfântă să țină capul întâietății acolo unde Autorul legilor sfinte, Mântuitorul nostru, a poruncit ca fericitul Petru să țină scaunul¹⁰ apostoliei, unde a luat paharul morții răbdând chinul crucii și s-a arătat imitatorul Învățătorului și Domnului Său, și neamurile păgâne să-și plece grumazul pentru mărturisirea numelui lui Hristos acolo unde învățătorul lor, fericitul apostol Pavel, a fost încununat cu martiriul întin-

⁴ Vicarius.

⁵ Principis apostolorum.

⁶ Principatus potestatem.

⁷ Amplius quam.

⁸ Principatum.

⁹ Princeps.

¹⁰ Cathedram.

zându-și gâtul pentru Hristos; și să ceară până la sfârșit învățător de unde odihnește sfântul trup al învățătorului, și să slujească plecați și smeriți Împăratului ceresc, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, acolo unde cei mândri slujeau imperiului împăratului pământesc.

13. Vrem în acest timp ca tot norodul tuturor neamurilor și națiunilor din tot pământul să știe că în palatul nostru Lateran am construit din temelii o biserică Mântuitorului nostru, Domnului Dumnezeuului Iisus Hristos, cu baptisteriu; să mai știți că la întemeierea ei am purtat pe umerii noștri douăsprezece coșuri de pământ după numărul celor Doisprezece Apostoli. Hotărâm, așa cum am stabilit și prin alte decrete imperiale ale noastre, ca această preasfântă biserică să fie numită, cinstită, venerată și propovăduită cap și vârf al tuturor bisericilor¹¹ din întreaga lume. Am construit de asemenea și biserici ale fericiților Petru și Pavel, întâii între apostoli¹², pe care le-am îmbogățit cu aur și argint, unde punând cu mare cinste preasfintele lor trupuri, le-am făcut racle din electrum, pe care nu-l biruie tăria stihilor, și pe fiecare din racle am pus o cruce din aurul cel mai curat și pietre prețioase și le-am bătut în cuie de aur. Pentru asigurarea luminării lor le-am înzestrat cu proprietăți și multe alte lucruri, și prin sacrele noastre ordine imperiale le-am acordat o donație de pământ atât în răsărit, cât și în apus, atât pe coasta de miazănoapte, cât și pe cea de miazăzi, adică în Iudeea, Grecia, Asia, Tracia, Africa și Italia și în diverse insule, cu condiția ca toate să fie administrate prin mâna preafericitului nostru părinte Silvestru pontiful și a urmașilor lui.

14. Să se bucure împreună cu noi tot norodul și națiunile neamurilor din tot pământul și-i îndemnăm pe toți să aducă împreună cu noi mulțumiri nesfârșite Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, fiindcă Însuși Dumnezeu Care e în cer sus și pe pământ jos, vizitându-ne prin sfinții Săi apostoli, ne-a învrednicit să primim sfânta Taină a Botezului și ne-a dat sănătatea trupului. Drept pentru care acestor sfinți apostoli, stăpânii mei, preafericiților Petru și Pavel, și prin ei fericitului Silvestru părintele nostru, pontif suprem și papă universal al orașului Roma, și tuturor pontifilor care-i vor urma și care vor ședea până la sfârșitul lumii pe Scaunul sfântului Petru, le acordăm prin prezenta palatul nostru imperial Lateran, care e preferat și e mai presus de toate palatele din lumea întreagă, apoi diadema sau coroana capului nostru, precum și boneta¹³ și colanul care înconjoară gâtul imperial, hlamida de purpură și tunica roșie și toate veș-

¹¹ *Caput et vertex omnium ecclesiarum.*

¹² *Principes apostolorum.*

¹³ *Phrygium, „tiara”.*

mintele imperiale, precum și demnitatea celor peste cavaleria imperială, conferindu-le și sceptrele imperiale, precum și însemnele, stindardele și diferitele ornamente imperiale, și tot cortegiul înălțimii imperiale și toată slava puterii noastre.

15. Mai hotărâm ca preacucernicii bărbați din diversele cinuri ale clerului care slujesc acestei preasfinte Biserici Romane să aibă acea înălțime, distincție, putere și excelență cu a căror slavă e împodobit senatul nostru, adică să fie făcuți patricieni și consuli și să fie împodobiți și cu celelalte demnități imperiale; și mai hotărâm ca acest cler al preasfintei Biserici Romane să fie împodobit ca și armata imperială; și așa cum puterea imperială e împodobită cu diverse oficii, de cubiculari, ostiari, excubiți, tot așa vrem să fie împodobită și sfânta Biserică Romană. Și pentru ca slava pontificală să strălucească încă mai mult, hotărâm și aceasta: clericii acestei sfinte Biserici Romane să folosească pânzeturi de in, adică de culoare foarte albă, și cu ele să-și împodobească cail și așa să călărească; și să se folosească ca și senatul nostru, de încălțări din piei de capră, și să strălucească în haine de in alb, ca și cele pământeste să fie împodobite spre lauda lui Dumnezeu ca și cele cerești. Înainte de toate însă dăm îngăduință preasfântului nostru părinte Silvestru, episcopul și papa orașului Roma, și tuturor preafericitilor pontifi care vor veni după el urmându-i în toate timpurile, ca spre slava și cinstea lui Hristos Dumnezeu nostru să facă clerici în acea mare Biserică universală și apostolică și să numere în rândul monahilor pe cine ar voi el după sfatul său din senatul nostru, fără ca nimeni să socotească că face asta din trufie.

16. Am mai decretat și aceasta: ca venerabilul nostru părinte Silvestru, pontiful suprem, și toți urmașii lui să se folosească și să poarte pe capul lor spre lauda lui Dumnezeu și cinstea fericitului Petru diadema sau coroana din aur foarte curat și pietre prețioase pe care i-am dat-o de pe capul nostru. Preasfântul papă însă n-a suferit să se folosească de acea coroană de aur peste coroana clericală pe care o poartă spre slava fericitului Petru, ci noi am pus cu mâinile noastre pe creștetul lui preasfânt o bonetă¹⁴ de un alb strălucitor însemnând slăvita înviere a Domnului; și ținând din respect față de fericitul Petru frâul calului său i-am făcut slujba ce-i revine unui scutier¹⁵, stabilind ca toți urmașii lui să se folosească de acea bonetă în procesiuni spre imitarea imperiului nostru.

17. Iar pentru ca vârful pontifical să nu ajungă nebăgat în seamă, ci să fie împodobit cu putere și slavă mai mult decât demnitatea imperiului pământ-

¹⁴ *Phrygium*.

¹⁵ *Stratoris officium*.

tesc, dând adeseori zisului preafericit pontif, părintelui nostru Silvestru, papă universal, atât palatul nostru, cum s-a zis mai înainte, cât și orașul Roma și toate provinciile, locurile și orașele Italiei sau regiunilor occidentale, și, lăsându-le în puterea și stăpânirea¹⁶ lui și a pontifilor care-i vor urma, decretăm prin acest sacru ordin și decret al nostru¹⁷ ca lucrurile să fie rânduite astfel și îngăduim ca ele să rămână de drept sfintei Biserici Romane.

18. De aceea am socotit potrivit să transferăm și strămutăm imperiul nostru și puterea împărăției noastre în regiunile răsăritene și să ne construim într-un loc optim din provincia Bizanțului un oraș cu numele nostru și acolo să ne constituim imperiul nostru; fiindcă nu e drept să aibă putere împăratul pământesc acolo unde au fost așezate de un Împărat ceresc întâietatea preoților și capul religiei creștine¹⁸.

19. Toate acestea care au fost stabilite și întărite prin această sacră cartă și alte decrete divine hotărâm să rămână neatinse și neclintite până la sfârșitul lumii. De aceea, înaintea Dumnezeului Celui Viu Care ne-a poruncit să domnim, și înaintea înfricoșătoarei Sale Judecăți, îi conjurăm prin acest decret imperial al nostru pe toți împărații care ne vor urma, pe toți nobilii și satrapii, marele senat și tot norodul din tot pământul, supuși imperiului nostru atât acum precum și în timpurile dinainte, ca nimănui dintre ei să nu-i fie îngăduit cumva să frângă sau să pună cumva mâna pe ceva din cele care au fost date cu sancțiunea noastră imperială preasfintei Biserici Romane sau tuturor pontifilor ei. Iar dacă ar exista, ceea ce nu credem, un asemenea îndrăzneț și disprețuitor, să fie supus și legat unor osânde veșnice și să-i simtă potrivnici atât în viața de față, cât și în cea viitoare, pe sfinții întâi între apostoli Petru și Pavel, și să piară ars în iadul cel mai de jos împreună cu diavolul și toți cei necucernici.

20. Întărind cu mâinile noastre pagina acestui decret imperial, am pus-o pe veneratul trup al întâiului între apostoli Petru, și făgăduind acolo ace-luiași apostol al lui că le vom păstra neatinse toate și vom lăsa spre a fi păzite împăraților care vor urma după noi, le-am predat cu consimțământul Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos spre a fi ținute în chip veșnic și fericit preafericitului părintelui nostru Silvestru, pontiful suprem și papă universal, și prin el tuturor urmașilor săi pontifi, consimțind la asta Domnul Dumnezeu Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Și semnătura imperială.

¹⁶ *Potestati et ditioni.*

¹⁷ *Per hanc nostrum divalem sacram et pragmaticum constitutum.*

¹⁸ *Principatus sacerdotum et christiani religionis caput.*

Divinitatea să vă păzească întru mulți ani, preasfinți și preafericiți părinți.

Dat la Roma cu trei zile înaintea calendelor lui aprilie [29 martie 315], consuli fiind preailuștrii bărbați domnul nostru Flavius Constantinus Augustus a patra oară și Gallicanus.

Ecouri în epoca reformelor și confesiunilor

După eșecul sinodului de la Frankfurt din 794, timp de peste șapte secole atât „Actele” latine ale Sinodului de la Niceea, cât și „Cărțile caroline” au intrat în Occident în penumbra bibliotecilor. Dacă Sinodul din 787, desfășurat undeva departe în Orient, a fost uitat aproape cu totul, „Cărțile caroline” în schimb, deși „operă fără ascendență și fără posteritate”, necitită și necitată, au rămas în „inconștientul Occidentului”, pentru că în forme tranșante enunțaseră câteva „invariante” de gândire medievale latine, augustiniene, despre imagini: „negativ, absența de imagine ipostatică, imposibilitatea pentru imaginea artificială de a trimite în chip natural spre originalul ei, respingerea venerării; pozitiv, superioritatea scrisului, funcția instructivă a imaginilor pentru neștiutorii de carte, valoarea lor ornamentală, rolul decisiv al invenției artistice. Venerarea va fi adusă mai degrabă relicvelor decât imaginilor”¹. Dar lucrurile au evoluat și în Occidentul franc atât în ce privește imaginile, care vor prolifera, cât și venerarea lor. Aceasta va spori chiar începând din secolul IX, când s-au formulat patru poziții: imaginile și crucile distruse radical de episcopul Claudiu de Torino; nici distruse, nici venerate: Teodulf și Agobard, cu un loc lăsat pentru venerare de Jonas de Orléans; și un cult moderat, distinct de adorare, la Dungal și Walafrid Strabo², cult numit *dulia*, și distinctă de *latría*, de Alain de Lille (1130–1202).

Lucrurile s-au schimbat radical odată cu prăbușirea metafizicii medievale în jurul anului 1300 prin impunerea nominalismului (Duns Scottus, Ockham), când orice relație ontologică între imagine și originalul ei se rupe; nemaire-dând nici genul, nici individualitatea, ci doar o sumă de accidenți sensibili, imaginea devine un simplu semn. Venerarea fiind datorată realității spirituale semnificate deplin prin cuvânt, tot mai mult cultul unor imagini vide, semne exterioare, fără legătură cu originalul, este acuzat de idolatrie. Hristos nu este adorat în și prin imagine; oferind doar prilejul unei reamintiri, imagi-

¹ Boulnois, 2008, p. 223–225.

² *Ibid.*, p. 235–236.

nea declanșează adevăratul cult spiritual, pur interior. Dacă la toate acestea se adaugă transformările survenite atât în tematica imaginilor religioase (reprezentări ale lui Dumnezeu Însuși), cât și în noua conștiință de sine creatoare a artiștilor renascentiști, în ale căror opere distincția între imaginile creștine și cele păgâne antice dispărea, organizarea protestului față de noul regim al „imaginii fără limite” era inevitabilă. În forme dramatice reacția virulentă împotriva imaginilor, consecință a reafirmării primatului Scripturii și al cultului spiritual, a dominat cu violență secolul XVI, fiind unul din semnele distinctive ale Reformei protestante în toate variantele ei³: iconoclasmul violent al lui Carlstadt îl reedita pe cel la fel de radical al lui Claudiu de Torino; iconomahia legală, ordonată, a lui Zwingli; reacția calmă a lui Luther, care reabilitează poziția de echilibru a papei Grigorie I: interdicția privește doar venerarea imaginilor, altfel de menținut în biserici fiind utile ca ilustrare a credinței; dar și atacul teologic cel mai incisiv venit din partea lui Calvin (1509–1564) care a reciclat „Cărțile caroline” și a revenit practic la pozițiile sinodului iconomah de la Hieria.

În anii 1534–1536, tânărul Calvin, fugit din Paris, s-a aflat în Angoulême, la prietenii săi, frații du Tillet, deținătorii unei fabuloase biblioteci și avizi căutători de manuscrise vechi. În plin proces de cristalizare a convingerilor sale reformatorice și de redactare a primei variante a faimoasei summe a protestantismului „*Institutio christianae religionis*”, a cărei primă ediție va apărea în 1536, Calvin a avut ocazia să consulte rapid și să ia note din singurul manuscris integral al „Cărților caroline” existent până astăzi. Copiat la comanda lui Hincmar de Rheims, manuscrisul fusese descoperit în bibliotecă din Laon de canonicul Jean du Tillet, ajuns în 1553 episcop romano-catolic și participant la Conciliul de la Trento. Jean du Tillet avea să publice în 1549 la Paris prima ediție a „Cărților caroline”, disimulându-și însă numele, dat fiind conținutul lor devenit exploziv odată cu controversele protestante.

Lectura opului carolingian de către Calvin încă înainte de publicarea lui a contribuit esențial la configurarea viziunii despre imagini a viitorului reformator al Genevei. Formulată inițial într-o meditație largită la cea de-a doua poruncă din Decalog și obsedată de atotprezența idolatriei, iconologia negativă a lui Calvin se înscrie în cadrele unei viziuni nominaliste despre un Dumnezeu ascuns, radical separat de lume, invizibil, imposibil de reprezentat și de necunoscut altfel decât prin credința în revelația Sa biblică și a unei viziuni pesimiste, augustinienne, despre om supus puterii covârșitoare a păcatului; nesuportând distanța care-l separă de Creator, omul o umple cu fantasmale sale; provenite din păcatul poftelor și mândriei, ele devin astfel mai întâi idoli mentali, iar apoi idoli materiali, confecționați, frivoli și ridicoli, a căror adorare este o ofensă adusă măreției divine și o tentativă uzurpatoare de depose-

³ *Ibid.*, p. 410–427.

dare a lui Dumnezeu de slava Sa în favoarea creaturilor Lui. Provenite, așadar, din păcatul cărnii, orice fel de imagini și medieri vizibile, păgâne sau creștine, sunt idolatrie și păcat împotriva Spiritului și Cuvântului, prin care numai Se revelează Dumnezeu Însuși. Singurele semne văzute tolerabile în templele creștinilor sunt botezul și Cina Domnului instituite de Iisus. De aceea echivalarea gregoriană a imaginii cu o carte este absurditate, ca și încercarea de a citi în teofaniile vizuale vechi-testamentare altceva decât mesaje revelate și interziceri de fapt ale oricărui fel de reprezentări a divinității transcendente. Citând pe Augustin, dar și autori păgâni ca Seneca sau Varro, Calvin atribuie originea imaginilor cultului morților și respinge ca subterfugii ridicole distincțiile mentale păgâne — imaginile nu sunt zei, ci sunt doar locuite de puterile lor — sau creștine — între *latria* și *dulia*. Toate imaginile religioase sunt idoli și orice venerare a lor e idolatrie.

În replică la contestațiile protestante, erudiții romano-catolici publicaseră în 1540 traducerea latină a Actelor Sinodului de la Niceea. Stârmit de această apariție, în ultimele ediții latine din 1550 și 1559 ale voluminoasei „*Institutio christianae religionis*”, mult amplificată și restructurată, Calvin a transcris din însemnările făcute în Angoulême după manuscrisul „Cărților caroline” o listă cu câteva din titlurile capitolelor criticii teologilor carolingieni, combaterea propriu-zisă se limita la discreditarea Actelor Sinodului din 787 drept o colecție de argumente stupide și ridicole. Integral negativ față de orice fel de imagini religioase și acid critic al artei religioase papistașe, acuzate de imoralitate, Calvin recunoaște însă ca legitim uzul artistic al imaginilor, atunci când se limitează să redea vizibilul și evocă teme educative și adevărate; nu însă și atunci când reprezintă corpuri imaginare în scopurile unei delectări păcătoase.

Cu lungi întârzieri și întreruperi din cauza tensiunilor dintre imperiu și papalitate, Biserica Romano-Catolică a demarat în cele din urmă lucrările unui conciliu în același timp dogmatic și reformator; cu alte cuvinte, care să precizeze învățătura catolică în punctele contestate de protestantism, dar și să adopte măsuri de reformă care să îndepărteze abuzurile și practicile scandaloase. Desfășurate în nordul Italiei la Trento în anii 1545–1547, 1551–1552 și 1562–1563⁴ în douăzeci și cinci de sesiuni, lucrările conciliului au condus la

⁴ Conciliul „tridentin” este capital pentru că, prin reacție la „confesionalizarea” diferitelor comunități protestante, a „confesionalizat”, acum, romano-catolicismul. Prin rigoare, ambele aceste conferințe ale creștinismelor din Occident au indus în secolele XVII–XVIII și Bisericile Ortodoxe într-un proces similar de „confesionalizare” a ortodoxiei evident în „mărturisirile de credință ortodoxe” adoptate în această epocă. În acest proces substanța ortodoxă s-a deformat, fiind obligată să se restructureze în forme străine ei. De aceea, a fost denunțat pe drept cuvânt în 1936 de pr. G. Florovsky drept „dubla pseudo-morfoză”, romano-catolică și protestantă, a ortodoxiei. Toate „catehismele ortodoxe” tipărite fiind variante ale catehismelor tridentine și protestante din secolul XVI, este evident că toată cateheza și teologia „ortodoxă” „de școală” (nu scolastică) din seminarele

adoptarea unei serii de decrete dogmatice devenite baza doctrinară a romano-catolicismului și concentrate la final (noiembrie 1564) într-o „mărturisire de credință” devenită test de ortodoxie pentru toți cei angajați în instituțiile ecleziastice catolice. Primul decret (februarie 1546), conținând reconfirmarea Simbolului niceo-constantinopolitan cu „Filioque”, a fost urmat în 1546–1547 de decrete despre Scripturi și Tradiții, despre păcatul originar, despre justificare și despre primele două sacramente: botez și confirmare, completate în 1551 cu decrete despre Euharistie, pocăință și ultima ungere, iar în 1562–1563 cu decrete despre cuminecare, despre caracterul jertfitor al Liturghiei, despre hirotonie și căsătorie. Iar în ultima sesiune, din 3–4 decembrie 1563, s-au adoptat decretele despre purgatoriu, despre invocarea sfinților și venerarea relicvelor lor și a sfințelor imagini, precum și despre indulgențe.

Decretul tridentin despre imagini este replica teologică și practică dată de Biserica Romano-Catolică iconoclasmului calvinist. Așa cum s-a documentat de mult⁵, sursa nemijlocită a decretului e un text produs în Franța aflată în pragul războaielor religioase. Pentru a detensiona situația, regina Caterina de Medicis prezidase în ianuarie–februarie 1561 la reședința de la Saint-Germain din Lay de lângă Paris un colocviu pe tema imaginilor religioase, deja atacate și distruse, între teologii calviniști conduși de Theodore de Beza și cei romano-catolici de la Sorbona. În cadrul discuțiilor, încheiate fără nici un acord, calviniștii au reafirmat intransigent pozițiile de refuz radical al oricăror imagini religioase, o partidă romano-catolică moderată favorizată de regină a susținut necesitatea unei reforme a imaginilor religioase problematice, ca acelea ale Sfintei Treimi, iar teologii sorbonarzi și-au prezentat în scris opinia (*sententia*) în care afirmau atât legitimitatea teologică, cât și venerarea lor fără nici un fel de excepție, inclusiv a celor ale Sfintei Treimi. Exceptând referirea la acestea din urmă, „opinia” sorbonarzilor e textul care a stat la baza decretului despre „imaginile sacre” adoptat la Trento în 3 decembrie 1563. Document reținut și prudent, decretul e alcătuit dintr-o parte teologică, în care e apărată legitimitatea și valoarea pedagogică și cultică a imaginilor fără a fi însă abordată și tranșată și chestiunea conținutului canonic al acestora. După șapte secole și jumătate, ca replică la violența atacurilor lui Calvin, Biserica Romană recepta în sfârșit ca autoritate dogmatică Sinodul de la Niceea din 787 trimițând la textul „hotărârilor” lui și justificând explicit venerarea imaginilor religioase ca una raportată la prototipurile lor. Partea practică, adresată episcopilor, le oferă câteva îndrumări cum să organizeze reforma romano-catolică a imaginilor. Accentul trebuie pus pe dimensiunea educa-

și facultățile ortodoxe până astăzi nu reprezintă — cu câteva notabile excepții neopatrifice în secolul XX — decât glose și parafraze ale decretelor conciliului tridentin, capital așadar pentru istoria Ortodoxiei moderne „confesionalizate”.

⁵ Jedin, 1935.

tivă și rememorative; imaginile nu trebuie să reprezinte nici „dogme false”, nici să stârnească imoralitatea prin detalii senzuale și lascive. Nu trebuie inovat — aluzie la imaginile Treimii ca echivalent al Crezului din „opinia” sorbonarzilor, pasaj eliminat la Trento, care n-a vrut să le încurajeze fără a le condamna explicit.⁶ Iar masele populare trebuie îndepărtate de superstiții, și în primul rând de credințele greșite că în imagini ar locui o putere divină sau că imaginile ar figura în mod real divinitatea însăși.

Deși autoritatea dogmatică a „hotărârii” Sinodului Ecumenic de la Niceea este restaurată oficial, decretul despre „imaginile sacre” este însă departe de a fi o receptare a teologiei patristice grecești a icoanelor. Conciliul de la Trento are în vedere imaginile religioase ale unui Occident intrat deja în „epoca artei”: sculpturi și tablouri create liber de artiști. Orice imagine sensibilă e o operă de artă, arta sacră fiind o subdiviziune a artei iar imaginile religioase fiind creația unor artiști care, pe lângă emoție estetică, trebuie să inducă și sentimente pioase. În centrul imaginii nu stau prototipurile, ci eul artistului care le imaginează „creator” în eul privitorului care consumă sentimentele și emoțiile produse de imagini. Cum s-a subliniat recent, Conciliul de la Trento e de fapt „în acord cu poziția luterană: în prezența imaginilor, cea care se poate întoarce spre mai bine (venerare) sau spre mai rău e atitudinea subiectului. Sensul imaginii depinde de voința subiectului”⁷. O evoluție tipică pentru „imaginea artistică, al cărei statut e corelativ cu ivirea unui eu suveran, care decide atitudinea sa față de imagine. Nu imaginea luată în contextul ei (material, liturgic, semiotic) decide sensul pe care trebuie să îl dea ochiul, ci ochiul (și mintea) instalate în centrul perspectivei decid dacă imaginea e obiect de artă sau de venerare. Mai radical, ivirea eului suveran (artistic sau religios) e corelativă cu ștergerea distanței între formă și sens, între imagine și realitatea semnificată de ea. Sensul nu mai e de căutat dincolo de imagine, în infinitul obiectului ei transcendent, ci dincoace, sau mai exact într-un mod immanent formei ei: eul decide”⁸.

⁶ Vor fi condamnate oficial, fără succes însă, de papa Benedict XIV abia în 1745.

⁷ Boulnois, 2008, p. 438.

⁸ *Ibid.*, p. 453.

Jean Calvin
Din *Învățătura religiei creștine*¹
(1559)

111. A atribui lui Dumnezeu o formă văzută e nelegiuire² și în general toți cei care își ridică idoli se despart de adevăratul Dumnezeu³

1. Gândindu-se la mințea necioplită și grosolană a oamenilor, Scriptura obișnuiește să vorbească popular, de aceea acolo unde vrea să distingă pe adevăratul Dumnezeu de cei falși îl opune îndeosebi idolilor; nu că ar aproba cele predate mai subtil și mai elegant de filozofi, dar ca să dea pe față mai bine neghiobia, ba chiar nebunia lumii atunci când îl caută pe Dumnezeu, ori de câte ori se alipește cineva de speculațiile lui. Prin urmare, definirea exclusivă, care apare peste tot în ea, reduce la nimic orice fel de divinitate pe care și-o fabrică oamenii prin opinia proprie; fiindcă singur Dumnezeu este un martor potrivit despre Sine Însuși. Dat fiind însă că peste toată lumea a pus stăpânire această prostie nătângă, ca oamenii să dorească figuri văzute ale lui Dumnezeu și așa să formeze zei din lemn, piatră, aur, argint și orice altă materie moartă și supusă stricăciunii, trebuie să ne ținem de acest principiu: că ori de câte ori I se plăsmuiește vreo formă, slava lui Dumnezeu e coruptă de o minciună necucernică. Astfel în Lege, după ce și-a păstrat doar pentru El singur slava dumnezeirii, când vrea să învețe ce cult aprobă sau respinge, Dumnezeu adaugă de îndată: „Nu-ți vei face chip cioplit, nici vreo asemănare” [Ieș 20, 4], cuvinte prin care constrânge dezmățul nostru ca să nu încercăm să-L reprezentăm în vreo efigie văzută. Și enumeră pe scurt toate formele prin care superstiția a început încă de mult să întoarcă adevărul Său în minciună. Fiindcă știm că soarele era adorat de persani. Căci câte stele observau pe cer neamurile neghioabe, tot atâți atâția zei și-au închipuit. Și aproape n-a fost animal

¹ *Institutio christianae religionis*, ed. 1559; *Corpus Reformatorum* XXX, 1864, p. 74–86.

² *Deo tribuere visibilem formam nefas esse.*

³ *Deficere a vero Deo; se révoltent du vrai Dieu.*

care să nu fie pentru egipteni figura unui zeu. Iar grecii au părut că sunt mai înțelepți decât ceilalți pentru că Îl cinsteau pe Dumnezeu sub o formă omenească.⁴ Dumnezeu însă nu compară imaginile între ele, ca și cum una ar fi potrivită, iar alta mai puțin, ci fără excepție respinge toate statuile⁵, picturile și celelalte semne, prin care superstițioșii socotesc că și-L fac aproape.

2. Acest lucru e ușor de dedus din motivele pe care le adaugă interdicției. Mai întâi în cărțile lui Moise: „Adu-ți aminte că Domnul a grăit cu tine în muntele Horeb: ai auzit un glas, dar n-ai văzut un trup. Ia seama la tine însuși să nu te lași înșelat să-ți faci vreo asemănare” ș.a.m.d. [Dt 4, 15]. Vedem că Dumnezeu opune deschis glasul Său tuturor figurilor, ca să știm că oricine dorește forme văzute ale Lui se desparte de Dumnezeu. Iar dintre profeți să-ți ajungă unul: Isaia, care e cel mai bogat în această demonstrație, ca să te învețe că măreția lui Dumnezeu e întinată de o plăsmuire fictivă indecentă și absurdă atunci când Cel netrupesc e asemănat cu o materie trupească, Cel nevăzut cu un simulacru văzut, Cel care e spirit cu un lucru neînsuflețit, Cel nemăsurat cu un lemn mic, cu o piatră sau cu aur frust [Is 40, 18; 41, 7. 29; 45, 9 și 46, 5]. Și în același mod gândește și Pavel: „Dat fiind că suntem de un gen cu Dumnezeu, nu trebuie să socotim că divinul este asemenea unui aur sau argint, sau pietre sculptate sau născocite de meșteșugul omului” [FAp 17, 29]. De unde este limpede că orice fel de statui s-ar ridica sau orice fel de imagini s-ar picta pentru a-L figura pe Dumnezeu, ele Îi displac pur și simplu ca niște dezonorări ale măreției Lui. Se cunoaște și plângerea lui Seneca, și ea poate fi citită în Augustin: „Pe zeii sacri, nemuritori și de neatins îi arată în materia cea mai umilă și josnică și-i îmbracă în haine de oameni și de animale, pe unii arătându-i cu sex amestecat și cu diverse trupuri, și numesc divinități lucruri pe care, dacă le-ar întâlni aievea, le-ar numi monștri.”⁶ De unde apare limpede că printr-un sofism frivol vor să scape avocații imaginilor care pretind că interdicția a fost pentru iudei, întrucât erau înclinați spre superstiție. Ca și cum de un singur neam ar ține ceea ce Dumnezeu deduce din ființa Lui eternă și din ordinea continuă a naturii. Iar când respingea rătăcirea figurării lui Dumnezeu, Pavel vorbea nu iudeilor, ci atenienilor [FAp 17, 29].

3. E adevărat, uneori Dumnezeu Și-a arătat prezența prin anumite semne, întrucât se spune [în Scriptură] că era văzut în față; dar toate semnele pe care le-a dat vreodată cadrau în chip potrivit cu rostul învățăturii și-i

⁴ Maxim din Tyr Platonicianul, *Cuvântul* 38.

⁵ *Simulacra*.

⁶ Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu* VI, 10.

avertizau totodată pe oameni despre ființa Sa de necuprins. Norii, fumul și flacăra erau ca niște simboluri ale slavei cerești și opreau ca un frâu toate mințile să nu încerce să pătrundă mai sus [Dt 4, 11]. De aceea nici Moise, căruia totuși i S-a arătat înaintea altora în chipul cel mai familiar, n-a dobândit prin rugăciuni să vadă fața Lui, ci a primit răspuns că omul nu e în stare de atâta strălucire [Ieș 33, 13 ș.u.]. Duhul Sfânt S-a arătat sub înfățișarea unui porumbel [Mt 3, 16], dar întrucât acesta a pierit de îndată, cine nu vede că într-un simbol de o clipă credincioșii sunt învățați că trebuie să creadă că Duhul este nevăzut și, mulțumindu-se cu puterea și harul Său, nu trebuie să-și procure nici o figură exterioară. Faptul că uneori Dumnezeu a apărut în formă de om a fost o anticipare a revelației viitoare în Hristos și astfel n-a îngăduit cătuși de puțin iudeilor să abuzeze de acest pretext că să-și ridice un simbol al dumnezeirii în formă de om. Capacul chivotului, unde sub Lege Dumnezeu își arăta prezența puterii Lui, era astfel alcătuit încât să sugereze că înfățișarea cea mai bună a dumnezeirii e atunci când sufletele se ridică în uimire dincolo de el [Ieș 25, 17-18. 21]; heruvimii cu aripile deschise îl acopereau, vălul îl învăluia, locul însuși foarte retras îl ascundea prin el însuși. De aceea nu este cătuși de puțin neclar că delirează cei care cu exemplul acelor heruvimi se silesc să apere statuile⁷ lui Dumnezeu și ale sfinților. Căci ce anume, mă rog, voiau acele iconițe⁸ decât să arate că icoanele/imaginile nu sunt potrivite să reprezinte tainele lui Dumnezeu, atunci când erau astfel formate încât, învăluind cu aripile capacul Chivotului, opreau de la vederea lui Dumnezeu nu numai ochii omenești, dar și toate simțurile și astfel corectau aroganța. La asta se adaugă faptul că profeții ni-i înfățișează pe serafimii arătați în vedenie cu fața acoperită [Is 6, 2], prin care însemnează că strălucirea slavei lui Dumnezeu e atât de mare, încât înșiși îngerii sunt opriți de la vederea ei directă și că scânteierile ei slabe care țâșnesc în îngeri sunt sustrate de la ochii noștri. De altfel cei care judecă corect recunosc că heruvimii de care e vorba țineau de pedagogia Legii și astfel e absurd a trage din ei un exemplu care să servească timpului nostru. Fiindcă acel veac copilăresc, căruia îi erau menite acele rudimente, a trecut, ca să vorbesc așa. Și este un lucru de rușine că de multe ori scriitorii profani [păgâni] sunt mai iscusți tâlcuitori ai Legii lui Dumnezeu decât papistașii care flecăresc că a existat o efigie a lui Dumnezeu. Iar din faptul că de atunci încolo norodul acela s-a repezit cu grabă aprinsă în căutarea idolilor lui ca apele care fierb cu impetuozitate năprasnică dintr-un izvor năvalnic să

⁷ Simulacra.

⁸ Imagunculae.

învățăm mai degrabă cât de mare e pornirea spre idolatrie a minții noastre, ca nu cumva, atribuind iudeilor vina unui viciu comun, să dormim un somn de moarte sub zadarnicele ademeniri ale păcatului.

4. În același sens tinde și cuvântul: „Idolii⁹ neamurilor sunt argint și aur, lucruri de mâini omenești” [Ps 115, 4, 8; 135, 15]; căci plecând de la materie profetul trage concluzia că nu sunt dumnezei cei ale căror efigii sunt de aur sau de argint și că orice concepem despre Dumnezeu cu mintea noastră e o plăsmuire¹⁰ nebunească. Numește aurul și argintul mai degrabă decât lutul sau piatra, ca nu cumva fie strălucirea, fie prețul să atragă cinstirea idolilor. Conchide însă în general că nimic nu e mai puțin plauzibil decât a confecționa zei dintr-o materie moartă. Și într-alt loc insistă nu mai puțin că doar de-o aroganță smintită se lasă purtați niște muritori, care uneori de-abia de își trag sufletul, să îndrăznească să acorde idolilor cinstirea lui Dumnezeu. Omul e constrâns să mărturisească despre sine că e o făptură de o zi și totuși vrea să fie socotit Dumnezeu metalul căruia i-a acordat originea dumnezeirii. Căci de unde își trag obârșia idolii decât din judecata arbitrată a oamenilor. Foarte just e sarcasmul aceluia poet păgân: „Am fost cândva un trunchi de smochin, un lemn nefolositor, când meșterul, nesigur dacă să mă facă un scaun, a vrut să fiu un zeu.”¹¹ Cu alte cuvinte, un omuleț pământesc, care-și trage viața respirând clipă de clipă, transferă prin meșteșugul său numele și cinstirea de zeu unui trunchi mort. Dar pentru că aceluia epicureu care făcea glume bune nu-i păsa de nici o religie, lăsând deoparte ironizările lui și ale celor ca el, pe noi să ne înțepe și străpungă mustrarea profetului: foarte smintiți sunt cei care din același lemn se încălzesc, aprind cuptorul să coacă pâinea, să frigă sau fiarbă carnea și-și fac un zeu înaintea căruia se pleacă rugându-se [Is 44, 15–16]. În altă parte același îi învinuiește nu numai plecând de la Lege, ci le reproșează că nu învață asta plecând de la întemeierile pământului [Is 40, 2], când nimic nu e mai nepotrivit decât a voi să reducă pe Dumnezeu, Cel de nemăsurat și de necuprins, la măsura a cinci picioare și, cu toate acestea, obișnuința arată că acel lucru monstruos care repugnă ordinii naturii lucrurilor e ceva natural pentru oameni. Prin această formă de a vorbi folosită peste tot [cf. Is 2, 8; 31, 7; 57, 10; Os 14, 4; Mi 5, 12] și care spune că sunt lucruri de mâini omenești lipsite de autoritatea lui Dumnezeu, sunt condamnate superstițiile, ca să fie un principiu fix că toate formele de cult pe care și le născocesc de la ei înșiși oamenii sunt detestabile. Profetul ampli-

⁹ *Simulacra*.

¹⁰ *Figmentum*.

¹¹ Horatiu, *Satiricele* I, 8.

fică furia în psalmul în care spune că aceia care au fost înzestrați cu înțelegere ca să știe că Dumnezeu mișcă toate numai prin puterea Sa cer ajutor de la lucruri moarte și lipsite de simțire.

Întrucât corupția naturii răpește atât toate popoarele, cât și pe fiecare în parte până la o atât de mare nebunie, Duhul fulgeră cu acest blestem înfricoșător: „Asemenea lor să fie cei ce le fac pe ele și cei ce se încred în ele” [Ps 115, 8]. Trebuie notat însă că nu mai puțin decât orice chip cioplit e interzisă orice asemănare; prin care e respinsă inepta precauție a grecilor [ortodocșilor]. Fiindcă aceștia socotesc că fac un lucru frumos dacă nu-L sculpează pe Dumnezeu, în timp ce în picturi se destrăbălează mai neînfrânat decât orice alte neamuri. Domnul însă a oprit să I se ridice o efigie nu numai prin statui, ci de către orice fel de artist, întrucât e nesăbuită și se aseamănă cu o insultă adusă măreției Lui.

5. Știu acel cuvânt mai mult decât bătbătorit de vulg: „imaginile sunt cărțile neștiutorilor de carte”. A spus asta Grigorie [cel Mare], dar cu totul altfel se pronunță Duhul lui Dumnezeu, la a Cărui școală dacă ar fi învățat acela n-ar fi vorbit niciodată așa. Căci atunci când Ieremia declară lemnul învățătură a zădărniceii [Ir 10, 3], iar Avacum învață că arama topită e un învățător al minciunii [Avc 2, 18], în mod sigur de aici trebuie scoasă învățătura generală că e frivol și mincinos orice lucru ar învăța oamenii despre Dumnezeu din imagini. Dacă ar obiecta cineva că sunt muștrați de profeții cei care fac abuzuri de simulacre pentru o superstiție necucernică, mărturisesc și eu asta; dar adaug, un lucru evident pentru toți, că aceștia condamnă întru totul ceea ce papistașii privesc drept o axiomă sigură: că imaginile sunt în locul cărților. Fiindcă ei opun lui Dumnezeu simulacrele ca pe niște lucruri contrare Lui și care nu I se pot potrivi nicicând. În pasajele pe care le-am citat e stabilită o comparație: întrucât Unul e Dumnezeul adevărat pe care-L cinstesc iudeii, în chip greșit și fals sunt confecționate figuri văzute care să-L reprezinte pe Dumnezeu, și sunt înșelați în chip nenorocit toți cei care cer de aici o cunoaștere a lui Dumnezeu. Așadar, dacă n-ar fi falsă și adulteră orice cunoaștere a lui Dumnezeu cerută de la simulacre, profeții n-ar condamna-o atât de general. Eu însă țin măcar asta: că atunci când învățăm că e o zădărnicie și o minciună faptul că oamenii încearcă să-L figureze pe Dumnezeu prin simulacre nu facem altceva decât să redăm cuvânt de cuvânt ceea ce au predat profeții.

6. Să citească și cele ce au scris despre asta Lactanțiu¹² și Eusebiu¹³, care nu se îndoiesc deloc că au fost niște muritori toți cei ale căror statui se

¹² Lactanțiu, *Învățătură dumnezeiești* I, 15.

¹³ Eusebiu, *Demonstrările Evangheliei* III, 3.

văd. Nici Augustin de altfel, care declară răspicat că e nepermis nu numai a adora imagini¹⁴, dar și a le ridica pentru Dumnezeu. Și nu spune altceva decât ceea ce fusese hotărât cu mulți ani înainte în sinodul de la Elvira, al cărui capitol [canon] 36 e acesta: „S-a hotărât să nu fie avute picturi în lăcașuri și să nu fie pictat pe pereți ce se cinstește și adoră.” Demn de amintit înainte de toate este ce anume citează altundeva același Augustin¹⁵ din Varro și confirmă prin subscrierea sa: „Cei care au introdus primii statuile zeilor¹⁶ au luat frica și au adus rătăcirea.” Dacă singur Varro ar învăța asta, lucrul ar avea poate puțină autoritate; deși ar trebui să ne facă pe drept cuvânt rușine că un om păgân, bâjbâind în întuneric, a ajuns la o asemenea lumină că imaginile trupești sunt nedemne de măreția lui Dumnezeu pentru că scad în oameni frica de El și sporesc rătăcirea. Lucrurile însele atestă că el a fost spus nu mai puțin înțelept decât adevărat; preluându-l de la Varro, Augustin îl rostește nu mai puțin ca ieșind din gândirea sa. Și mai întâi învață că primele erori despre Dumnezeu în care s-au încâlcit oamenii n-au început de la simulacre, ci au crescut cu adăugarea unei noi materii. După care explică cum anume frica de Dumnezeu e micșorată, ba chiar desființată pentru că în neghiobia și în confecționarea ineptă și absurdă a simulacrelor e disprețuită prezența Lui. Și fie ca noi să nu facem experiența că acest al doilea lucru e adevărat. Așadar, oricine ar dori să fie învățat cum anume se cuvine să învețe ce trebuie știut despre Dumnezeu să o facă de altundeva decât de la simulacre.

7. Dacă ar mai avea picătură de rușine papistașii, să nu se mai folosească de această scăpare că imaginile sunt cărțile neștiutorilor de carte; lucru respins în chip atât de deschis de foarte multe mărturii ale Scripturii. Și chiar dacă le-aș admite asta, n-ar înainta mult în apărarea idolilor lor. Se știe ce fel de monstruozițai vâra pe gât în loc de Dumnezeu. Ce sunt picturile sau statuile lor pentru sfinți decât etalările celui mai pierzător desfrâu și obscenități? Dacă ar vrea cineva să arate ca ele, ar fi vrednic de ciomag. Bordelurile își etalează mai pudic și mai modest târfele decât lăcașurile¹⁷ lor pe cele pe care vor să fie socotite imaginile unor fecioare. Cu nimic mai decentă e haina pe care o pictează și pentru martiri. Să facă, așadar, ca idolii lor să arate fie și numai o modestă sfială, ca să mintă mai plauzibil că sunt cărțile vreunei sfințenii. Dar și atunci vom răspunde că nu acesta e modul rațional de a învăța poporul credincios în locurile sfinte; Dumne-

¹⁴ *Simulacra*.

¹⁵ Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu* IV, 9 și 31.

¹⁶ *Simulacra deorum*.

¹⁷ *Templis*.

zeu a vrut ca el să fie rânduie acolo cu o cu totul altă învățătură decât cu aceste jucărele. A poruncit să fie pusă înaintea tuturor o învățătură comună în propovăduirea cuvântului Său și în sfintele Taine; la care acordă puțină atenție a sufletului cei care își învărt ochii de colo-colo uitându-se după idoli. Și pe cine-i numesc papistașii oameni fără carte a căror necioplire suportă să fie învățată doar de imagini? Pe cei pe care Domnul îi recunoaște drept ucenici ai Săi, pe care-i socotește vrednici de descoperirea filozofiei Sale cerești, pe care vrea să fie instruiți în tainele mântuitoare ale Împărăției Sale. Mărturisesc că, așa cum stau lucrurile astăzi, sunt nu puțini care nu vor să se lipsească de astfel de „cărți”. Dar de unde, întreb, această prostie decât de acolo că sunt furați de acea învățătură care singură era potrivită să-i formeze? Căci nu din altă cauză cei ce erau în fruntea bisericilor au încredințat unor idoli funcția de a învăța decât pentru că ei înșiși erau muți. Pavel dă mărturie că prin adevărata predicare a Evangheliei este zugrăvit Hristos ca răstignit sub ochii noștri [Ga 3, 1]. Așadar, la ce servește ridicarea în lăcașuri a atâtor cruci de lemn, de piatră, de argint și de aur, dacă în ele ar fi fost sădit în chip onest și credincios faptul că Hristos a murit ca să poarte pe cruce blestemul nostru, ca să ispășească prin jertfa trupului Său păcatele noastre și să le spele cu sângele Său și să ne împace cu Dumnezeu Tatăl? Din care lucru ar fi putut învăța mai mult decât din mii de cruci de aur și de argint; căci mințile și ochii celui lacom caută mai stăruitor spre cele de aur și de argint decât spre vreun cuvânt al lui Dumnezeu.

8. Cât privește originea idolilor, e primit ca un consens public ceea ce stă scris în cartea *Înțelepciunii [lui Solomon]*: că primii lor autori au fost cei care au acordat această cinstită morților, ca să cinstească în chip superstițios amintirea lor. Mărturisesc că acest pervers obicei a fost foarte vechi și nu neg că el a fost o torță prin care furia oamenilor spre idolatrie s-a aprins mai tare; dar nu admit că aceasta a fost prima sursă a răului. Faptul că idolii au fost în folosință înainte să stăpânească această competiție în a sfinți imaginile morților, de care amintesc adeseori scriitorii păgâni, se poate constata din ce spune Moise. Fiindcă atunci când relatează că Rahela a furat idolii tatălui său [Fc 31, 19] vorbește nu de un viciu proaspăt, ci de unul comun. De unde se poate conchide că mintea omului e, ca să vorbesc așa, un atelier neîncetat de idoli¹⁸. La potop a fost o naștere din nou a lumii, dar nu s-au scurs mulți ani până ca oamenii să-și plăsmuiască idoli după pofta lor. Și poate fi crezut că încă în timpul vieții acestui sfânt patriarh [Noe] nepoții lui s-au dat idolatriei, ca ochii lui să vadă nu fără

¹⁸ *Hominis ingenium perpetuam esse idolorum fabrica.*

amară durere că pământul a cărui stricăciune Dumnezeu tocmai o curățise cu judecată atât de înfricoșătoare s-a întinat de idoli. Căci așa cum dă mărturie Iosua [Ios 24, 2], înainte de nașterea lui Avraam, Terah și Nahor erau cinstitori ai unor idoli falși. Și dacă urmașii lui Sem s-au stricat atât de repede, ce vom judeca despre urmașii lui Ham, care fuseseră blestemați înainte în tatăl lor? Într-adevăr, așa stau lucrurile. Umplută de trufie și cutezanță, mintea omului îndrăznește să-și imagineze pe Dumnezeu după cuprinderea ei; și lucrând în beznă, ba chiar îngropată fiind într-o ignoranță crasă, conține în loc de Dumnezeu o zădărnice și o stafie goală. La aceste rele se adaugă o nouă obrăznicie, fiindcă omul încearcă să exprime cu fapta felul în care-L conține pe Dumnezeu înăuntru. Așadar, mintea naște idolul, iar mâna îl aduce pe lume. Că aceasta e originea idolatriei, și anume faptul că oamenii nu cred că Dumnezeu e de față decât dacă Se arată prezent în chip trupesc, îl arată exemplul israeliților [Ieș 31, 1 ș.u.]. „Nu știm”, ziceau, „ce s-a întâmplat cu acest Moise. Fă-ne deci zei care să meargă înaintea noastră” [Ieș 32, 1]. Știau că este un Dumnezeu a Cărui putere o simțiseră în atâtea minuni, dar n-aveau încredere că este aproape de ei decât dacă vedeau un simbol trupesc al feței Lui, care să fie pentru ei o mărturie a lui Dumnezeu Care-i cârmuia. Așadar, plecând de la imaginea Lui care mergea înainte voiau să cunoască faptul că Dumnezeu le este conducător pe drumul lor. Experiența cotidiană învață că trupul e mereu neliniștit până ce nu a dobândit o plăsmuire¹⁹ asemănătoare cu care să se mângâie zadarnic ținând-o drept imagine a lui Dumnezeu. Urmăriți de această dorință oarbă, în aproape toate veacurile de la întemeierea lumii oamenii au ridicat semne, în care credeau că Dumnezeu li se arată înaintea ochilor trupești.

9. Unei astfel de plăsmuiri²⁰ îi urmează de îndată adorația deoarece, întrucât oamenii credeau că în simulacrele²¹ lor îl vedeau pe Dumnezeu, îl și cinsteau ca fiind acolo. Pironiți cu totul acolo, cu sufletele și cu ochii, au început să se tâmpească tot mai mult, să se uimească și să se mire ca și cum în ele era ceva din divinitate. Este limpede acum că oamenii nu s-ar fi repezit spre cultul simulacrelor înainte să fi fost îmbibați de o părere mai grosolană, nu socotindu-le zei, ci imaginându-și că acolo locuiește o putere a divinității. Și astfel, fie că în simulacrul unde te-ai prosternat spre

¹⁹ *Figmentum*.

²⁰ *Figmentum*, plăsmuire fictivă.

²¹ *Simulacrum* (de la verbul *simulare* = „a imita”, dar și „a se preface”) desemnează orice fel de imagine: pictură, statuie, dar și umbre, fantasme, fantome, precum și imitații, reproduceri, simulări, care să inducă în eroare, dominând sensul peiorativ reținut și în limbajul modern.

venerare îl reprezintă pe Dumnezeu, fie o creatură, ai fost fascinat de o superstiție. Din acest motiv Dumnezeu i-a oprit nu numai să ridice cumva statui fabricate ca să-L înfățișeze, dar și să sfințească table și pietre care să stea spre adorare. Din același motiv în porunca Legii există și o altă parte despre adorare. Căci de îndată ce i-a fost plăsmuită lui Dumnezeu o formă văzută, acesteia i se atribuie puterea Aceluia. Atât de proști sunt oamenii ca să-L plăsmuiască pe Dumnezeu oriunde Îl plăsmuiesc, după care nu pot face decât să-L adore. Nu contează că cinstesc pur și simplu un idol sau în idol pe Dumnezeu: aceasta e întotdeauna idolatrie, întrucât idolului, de orice fel de culoare, i se arată cinstiri divine. Și pentru că Dumnezeu nu vrea să fie slujit în chip superstițios, orice e acordat idolilor e răpit Lui. Să fie atenți la asta cei care vânează pretexte nenorocite spre apărarea blestematăi idolatrii²² în care adevărata religie a fost multe veacuri înainte inundată și scufundată. Imaginile, spun ei, nu sunt socotite zei. Nici iudeii nu erau atât de lipsiți de minte să nu-și aducă aminte că fuseseră scoși din Egipt de mâna lui Dumnezeu înainte să-și fi făcut vițelul. Când Aaron a zis că ei erau zei care-i eliberaseră din pământul Egiptului, erau de acord fără nici o îndoială că voiau să-L țină pe acel Dumnezeu eliberator, doar să-L vadă mergând înainte în vițel. Nici nu trebuie crezut că păgânii au fost atât de negliobi să nu înțeleagă că Dumnezeu e altceva decât lemne și pietre. Căci simulacrele le schimbau după judecata lor arbitrară, dar pe acei zei îi țineau în suflet mereu; și erau multe simulacre pentru un singur zeu și totuși pentru această mulțime nu-și făceau mai mulți zei, și sfințeau zilnic noi simulacre, dar nu socoteau că-și fac zei noi. Să se citească scuzele care, ne relatează Augustin²³, erau pretextate de idolatrii timpului său: când erau învinuiți, cei fără carte din norod răspundeau că nu cinstesc acel lucru văzut, ci divinul²⁴ care locuia nevăzut acolo. Cei care aveau, cum spune, o religie mai curată spuneau că nu cinstesc nici simulacrul, nici divinul²⁵, ci că prin efigia corporală văd semnul a ceea ce trebuiau să cinstească. Ce deci? Toți idolatrii, fie dintre iudei, fie dintre păgâni, nu erau însuflețiți altfel decât s-a spus: nemulțumiți de înțelegerea spirituală, socoteau că din simulacre își vor întipări una mai sigură și mai apropiată. Odată hotărâtă această imitare răsturnată, n-a mai fost nici un hotar până când, amăgiți de noi iluzii apărute de aici, au ajuns să creadă că²⁶ în imagini își exercită puterea Sa Dumnezeu. Iudeii erau convinși că sub atari simulacre cinstesc

²² „A papalității”, în versiunea franceză.

²³ Augustin, *La Psalmul 113*, cuv. 2, 4.

²⁴ Numen.

²⁵ *Daemonium*.

²⁶ „Doar”, în textul francez.

pe Dumnezeu veșnic, Cel unu și adevărat, Stăpânul cerului și al pământului, iar păgânii, pe zeii lor falși, pe care și-i închipuiau că locuiesc în ei.

10. Mint cu nerușinare cei care neagă că acest lucru făcut înainte se face și în timpul nostru. Căci de ce se prosternează în fața lor? De ce, ca să se roage, se întorc spre ele ca spre urechile lui Dumnezeu? Decât dacă e adevărat ce spune Augustin²⁷ că nimeni nu privește simulacrul ca să se roage sau să-l adore dacă n-are o astfel de dispoziție încât să creadă că e auzit de el sau să speră că i se va face ce dorește. De ce atâta deosebire între simulacrele aceluiași Dumnezeu, ca unul să fie trecut cu vederea sau cinstit vulgar, iar altul să fie urmat cu cinstire solemnă? De ce se ostenesc în pelerinaje votive să vadă niște simulacre, pe care le au, asemănătoare, în casele lor? Și nu enumăr acum rătăcirile grosolane ale vulgului, care sunt aproape infinite și țin în stăpânire aproape toate inimile; arăt numai ce anume mărturisesc ei înșiși atunci când vor să se curățească cel mai bine de idolatrie. „Nu le numim [dumne]zeii noștri”, spun ei. Dar nici iudeii, nici păgânii nu le numeau odinioară așa; și totuși profetii nu încetau să-i acuze de desfrânări cu lemnul sau piatra chiar pentru lucrurile făcute acum zi de zi de cei ce vor să fie socotiți creștini, și anume pentru că venerau trupește pe Dumnezeu în lemn sau piatră.

11. Nu ignor și nu trebuie ascunsă distincția prin care aceia cred cel mai mult că scapă. Cultul pe care-l acordă simulacrelor lor îl acoperă sub numele *eidolōdouleia* și neagă că e o *eidolōlatreia*. Așa vorbesc, iar cultul pe care-l numesc *doulia* învață că poate fi acordat fără ofensă statuilor și picturilor. Prin urmare, se socotesc nevinovați doar pentru că sunt servitori, nu slujitori ai idolilor; ca și cum a sluji n-ar fi întrucâtva mai ușor decât a servi. Și căutându-și o ascunzătoare în limba greacă, se luptă cu ei înșiși în chip copilăresc. Căci întrucât pentru greci *latreuein* nu înseamnă altceva decât „a sluji”, ceea ce spun ei are același sens ca și atunci când ar mărturisi că le slujesc, dar fără slujire. Și nu-mi pot obiecta că le-aș întinde curse, ci ei înșiși își trădează neștiința încercând să arunce praf în ochii celor simpli. Dar oricât de abili vorbitori ar fi, niciodată nu ne vor proba prin elocința lor că unul și același lucru este două. Să arate în realitate o deosebire, ca să fie socotiți neasemănători cu idolatrii din vechime. Căci așa cum un adulter sau ucigaș nu va scăpa de condamnare dacă va da ticăloșiei sale alt nume asociat, tot așa este absurd a-i absolvi pe aceștia prin născocirea subtilă a unui nume, dacă cauza lor nu diferă cu nimic de idolatri, pe care sunt constrânși să-i condamne chiar și ei înșiși. Dar tot atât de departe sunt de a-și desface cauza lor de a acelora, pe cât izvorul între-

²⁷ Augustin, *La Psalmul 113*, 5.

gului rău e rivalitatea scandaloaasă prin care se luptă cu ei în timp ce cu mintea lor își născocesc, iar cu mâinile lor își plăsmuiesc simboluri prin care-și plăsmuiesc pe Dumnezeu.

12. Nu sunt totuși ținut de acea superstiție încât să consider că nu trebuie avute nici un fel de imagini. Sculptura și pictura fiind daruri ale lui Dumnezeu, cer folosirea lor pură și legitimă și ca ele, pe care Domnul ni le-a dat spre slava Lui și binele nostru, să nu fie nici murdărite prin abuzul lor scandalos, nici să se întoarcă spre pierzania noastră. Socotim că a-L înfățișa într-o formă văzută e o nelegiuire²⁸ pentru că El Însuși a oprit asta și nu poate fi făcut fără o desfigurare a slavei Lui. Și ca să nu ne socotească că suntem singuri în această opinie, cei versați în mărturiile lor vor găsi că toți scriitorii sănătoși au dezaprobat mereu acest lucru. Dacă a-l face lui Dumnezeu o efigie corporală e nepermis, cu atât mai puțin va fi îngăduit a sluji acesteia în locul lui Dumnezeu sau a-L sluji pe Dumnezeu în ea. Rămâne, așadar, să fie pictate și sculptate cele care sunt în puterea ochilor, iar măreția lui Dumnezeu, care e cu mult mai presus decât simțul ochilor, să nu fie coruptă prin spectre necuviincioase. În genul aceloră o parte sunt istorii și lucruri întâmplare, o parte imagini sau forme de corpuri fără semnificația unor lucruri întâmplare: primele au o întrebuintare în învățatură sau povățuire, celelalte nu văd ce anume ar putea oferi pe lângă o desfătare. Și totuși e limpede că așa au fost aproape toate imaginile pe care papistații le-au expus în lăcașuri²⁹. De unde se poate conchide că au fost etalate acolo nu cu o judecată sau alegere, ci de o poftă neghioabă și nesocotită. Las deoparte aici cât de prostesc și necuviincios sunt făcute în mare parte, în ce destrăbălare se complac aici în chip nerușinat pictorii și sculptorii; spun numai că, și dacă n-ar fi aici nici un viciu, tot n-ar avea nici o valoare pentru învățatură.

13. Dar chiar lăsând deoparte acea distincție, să examinăm repede dacă e avantajos pentru creștini să aibă în lăcașuri³⁰ vreun fel de imagini care figurează fie lucruri întâmplare, fie corpuri omenești. Pentru început, dacă ne impresionează cu ceva autoritatea Bisericii vechi, să ne aducem aminte că pentru aproape cinci sute de ani, în care religia înflorea mai mult decât acum și învățatură mai curată, lăcașurile creștinești au fost îndeobște goale de imagini. Așadar, au fost adoptate prima dată ca poadoabă a lăcașurilor când puritatea slujirii a degenerat întrucâtva. Nu voi disputa ce motiv au avut cei care au fost primii autori ai acestui lucru, dar

²⁸ *Nefas.*

²⁹ *Templis.*

³⁰ *Templis.*

dacă vei compara epocă cu epocă, vei vedea că aceia decăzuseră mult din integritatea celor care n-aveau imagini. Ce însă? Oare acei sfinți părinți, dacă ar fi judecat că lucrul e atât de folositor și mântuitor, ar fi suferit ca Biserica să fie lipsită de el? Cu siguranță pentru că nu vedeau în el sau nici un folos, sau unul foarte mic, și pentru că în el este mai multă primejdie, l-au respins mai degrabă cu sfat și rațiune, decât l-au îngăduit din ignoranță și nepăsare. Lucru de care dă mărturie în cuvinte clare și Augustin³¹: „Când imaginile sunt puse în aceste scaune cu înălțimea cinstirii ca să fie privite de cei care se roagă și sacrifică, deși sunt lipsite de simțuri și de suflet, prin asemănarea membrilor însuflețite și a simțurilor afectează sufletele slabe, astfel încât să pară că văd și respiră cu adevărat” etc. Și în altă parte³²: „Acea figură a membrilor face și silește cumva sufletul care viețuiește în trup să socotească că simte un trup pe care-l vede asemenea celui al său” ș.c. Și după puțin: „Simulacrele au mai multă putere să încovoie nefericitul suflet că au gură, ochi, urechi și picioare, decât să-l îndrepte că nu văd, nu aud, nici nu umblă.” Acesta pare să fie motivul pentru care și Ioan [1 In 5, 21] voia să ne ferim nu numai de cultul simulacrelor [idolilor], dar și de simulacrele însele [idolii înșiși]. Iar prin nebunia îngrozitoare, care a pus stăpânire până acum peste întreaga lume spre pieirea aproape întregii cucernicii, știm din experiență mai mult ca oricând că, odată așezate imagini în lăcașuri³³, s-a înălțat în ele un steag al idolatriei, fiindcă prostia oamenilor nu se poate potoli până când nu alunecă în culte superstițioase. Chiar dacă o primejdie atât de mare n-ar fi iminentă, când examinez cărui folos sunt menite lăcașurile, nu știu cum mi se pare un lucru nedemn de sfințenia lor ca ele să primească alte imagini decât acele vii și iconice, pe care le-a sfințit cu cuvântul Său Domnul: adică Botezul și Cina Domnului împreună cu celelalte ceremonii, de care se cuvine ca ochii noștri să fie și mai cu înflăcărare ocupați și mai viu fixați decât să ceară altele fabricate de mintea oamenilor. Iată incomparabilul bine al imaginilor, care nu poate fi dres de nici o compensație, dacă e să dăm crezare papistașilor.

14. Ar fi fost zise deja multe, cred, despre acest lucru, dacă nu m-ar fi înșfăcat cumva sinodul niceean, nu acela foarte faimos, pe care l-a adunat Constantin cel Mare, ci acela care a fost ținut în urmă cu opt sute de ani din porunca și autoritatea împărătesei Irina.³⁴ Fiindcă el a decretat că ima-

³¹ Augustin, *Epistola 49 și Despre cetatea lui Dumnezeu* IV, 31.

³² Augustin, *La Psalmul 113*, cuv. 2, 5. 6.

³³ *Templis*.

³⁴ „Ci un altul pe care l-a adunat o ticăloasă Proserpină numită Irina pe timpul lui Carol de Mare în urmă cu opt sute de ani”, în textul francez.

ginile nu trebuie doar avute în lăcașuri, ci și adorate. Căci la orice aș fi spus, autoritatea acestui sinod aduce un mare prejudiciu în sens contrar. Ca să spun adevărul, nu acest lucru mă pune în mișcare, cât ca să se vadă până unde a ajuns furia celor care au fost doritori de imagini mai mult decât se cuvenea unor creștini. Dar mai întâi să scăpăm de acest lucru: cei care apără astăzi întrebuițarea simulacrelor invocă apărarea aceluia sinod niceean. Există însă o carte de respingere sub numele lui Carol cel Mare, care, plecând de la stil, se poate să fi fost compusă în acel timp. Sunt redată acolo opiniile episcopilor care au fost prezenți în sinod și argumentele cu care s-au luptat. Zicea Ioan, legatul orientalilor: „Dumnezeu l-a creat pe om după imaginea Sa”³⁵ și de aici a dedus că trebuie să existe imagini. Același credea că imaginile ne sunt recomandate de acest pasaj: „Arată-mi fața ta, că frumoasă este.”³⁶ Altul, ca să probeze că trebuie puse în altare, cita această mărturie: „Nimeni nu aprinde o făclie și o pune sub baniță.”³⁷ Altul, ca să arate că vederea lor ni s-ar arăta folositoare, cita această mărturie: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne.”³⁸ Altul s-a agățat de această asemănare: „Așa cum patriarhii s-au folosit de jertfele neamurilor păgâne, tot așa creștinii trebuie să aibă în locul idolilor neamurilor păgâne imaginile sfinților.”³⁹ În același sens au sucit și cuvântul: „Doamne, iubit-am frumusețea casei Tale.”⁴⁰ Dar între primele se distinge această ingenioasă interpretare: „Precum am auzit, așa am văzut”⁴¹, prin urmare Dumnezeu e cunoscut nu numai prin auzirea cuvântului, ci și prin vederea imaginilor. Asemănătoare e și agerimea episcopului Teodor, care zice: „Minunat este Dumnezeu între sfinții Lui”, iar altundeva stă scris: „Sfinților care sunt în pământ”, prin urmare acest lucru trebuie să se refere la imagini.⁴² După care prostiile sunt atât de împuțite că mi-e silă și să le mai citez.

15. Acolo unde dispută despre adorare sunt evocate și adorarea lui faraoon, toiagul lui Iosif și stâlpii pe care i-a ridicat Iosif, măcar că în acesta din urmă nu atât pervertesc sensul Scripturii, cât smulg ceea ce nu se citește nicăieri.⁴³ Apoi li se par probări solide și adecvate pasajele: „Adorați scău-

³⁵ *Libri Carolini [LC]* I, 7. Cf. mai sus, p. 764 sq.

³⁶ *LC* II, 10.

³⁷ *LC* II, 12.

³⁸ *LC* I, 23.

³⁹ *LC* IV, 18.

⁴⁰ *LC* I, 29.

⁴¹ *LC* I, 30.

⁴² *LC* III, 10.

⁴³ *LC* I, 9–12.

nelul picioarelor Lui”⁴⁴, „Adorați-L în muntele cel sfânt al Lui”⁴⁵ și „Feței Tale se vor ruga toți bogații poporului”. Ar putea oare strânge cineva ineptii mai mari și mai grosolane dacă ar vrea să-și bată joc făcându-i să pară ridicoli pe apărătorii imaginilor? Dar ca să nu mai rămână vreo îndoială, Teodosie, episcopul Mirei, confirmă faptul că imaginile trebuie adorate cu visele arhidiaconului său într-un mod atât de serios ca și cum ar fi primit pe neașteptate un oracol ceresc.⁴⁶ Să vină acum susținătorii simulacrelor și să ne preseze cu decretul sinodului, ca și cum acei venerabili părinți nu și-au desființat orice credibilitate fie tratând scripturile atât de copilărește, fie ponegrindu-le într-un mod atât de necucernic și dezgustător.

16. Vin acum la monstruoșitatea necucerniciilor și e lucru de mirare că au îndrăznit să o vomeze, și de două ori de mirare că n-a fost respins de ei cu maxima detestare a tuturor. Și este potrivit ca această nerușinată nebulnie să fie făcută cunoscută, ca să-i fie smulsă cultului simulacrelor măcar acea măsluită față de vechime cu care o acoperă papistașii. Teodor, episcopul Amorionului, aruncă o anatemă împotriva tuturor celor care nu vor să adore imaginile.⁴⁷ Altul atribuie toate nenorocirile Greciei și Răsăritului nelegiuirii că n-au fost adorate. De ce pedepse vor fi atunci vrednici profeții, apostolii și martirii, în timpul cărora ele nu existau? După care adaugă că dacă imaginea imperială e întâmpinată cu fum și tămâie, cu mult mai mult această cinstire e datorată simulacrelor.⁴⁸ Iar Constantin, episcopul Ciprului, mărturisește că imaginile trebuie îmbrățișate cu cucernicie și confirmă că trebuie să li se arate cultul și cinstirea datorate făcătoarei de viață Treimi⁴⁹, iar pe oricine ar refuza să facă asta îl anatemizează și-l alungă împreună cu maniheii și marcioniștii. Și ca să nu socotești că e gândirea unui singur om, toți ceilalți se declară de acord. Ba chiar Ioan, legatul orientalilor, dus de aprindere, îndeamnă pe oameni mai bine să frecventeze toate bordelurile din oraș decât să refuze cultul imaginilor.⁵⁰ După care se stabilește cu consimțământul tuturor că samarinenii sunt mai răi decât toți ereticii, iar decât samarinenii înșiși, iconomahii.⁵¹ Dar ca piesa să nu ducă lipsă de aplauzele finale, se adaugă: „Să se bucure și să

⁴⁴ LC II, 5.

⁴⁵ LC II, 6.

⁴⁶ LC III, 26.

⁴⁷ LC XIII, 7.

⁴⁸ LC III, 15.

⁴⁹ LC III, 17.

⁵⁰ LC III, 31.

⁵¹ LC IV, 6.

se veselească cei care, având imaginea lui Hristos, îi aduc jertfă.⁵² Unde e acum distincția între *latría* și *dulia*, prin care obișnuiesc să arunce praf în ochii lui Dumnezeu și ai oamenilor? Căci sinodul acordă fără excepție simulacrelor tot atâtea câte acordă Dumnezeului Celui Viu.

I.12. Dumnezeu trebuie deosebit de idoli, ca El singur
să primească slujbă/cult în totalitate

[...] 2. Distincția între *latría* și *dulia*⁵³ a fost inventată anume ca onorurile dumnezeiești să poată fi transferate nepedepsit îngerilor și morților. Căci este evident că tot cultul pe care papistașii îl acordă sfinților nu diferă cu nimic de cultul lui Dumnezeu. Fiindcă ei îl adoră în devălmășie și pe Dumnezeu, și pe aceia; doar atunci când sunt presați, scapă cu acest subterfugiu că lui Dumnezeu îi păstrează neștirbit ce e al Său, întrucât Aceluia îi rezervă *latría*. Întrucât însă problema se referă la un lucru, nu la o expresie, cum li se va îngădui să se joace atât de sigur cu un lucru care e cel mai mare dintre toate? Adevărul e, ca să lăsăm deoparte acest lucru, că din distincția lor nu rezultă altceva decât că Unului Dumnezeu ei îi acordă o slujbă, iar celorlalți o servire. Fiindcă la greci *latreia* are același sens cu *cultus* de la latini, iar *douleia* cu *servitium*, deși în Scripturi această distincție se șterge. Admițând chiar că ea rămâne, trebuie cercetat ce sens are fiecare. *Douleia* e serviciu și *latreia*, cinstire. Dar nimeni nu se îndoiește că a servi e mai mult decât a sluji, căci adeseori e un lucru greu să-l servești pe cel pe care n-ai putea refuza să-l cinstești. Astfel e o repartizare nedreaptă a rezerva pentru sfinți lucrul mai mare și a-l lăsa lui Dumnezeu lucrul mai mic. Dar mulți din cei vechi [zic ei] au folosit această distincție. Și ce? Dacă toți văd că e nu numai nepotrivită, dar chiar foarte ușuratică.

3. Lăsând deoparte subtilitățile, să examinăm lucrul însuși. Când reaminte galatenilor ce au fost înainte să fi fost luminați de cunoașterea lui Dumnezeu, Pavel spune că aceștia au arătat o *dulia* celor care prin natura lor nu erau dumnezei [Ga 4, 8]. Și dacă nu numește aici *latría*, oare superstiția lor e scuzabilă? Dar el condamnă acea superstiție perversă căreia îi dă numele *dulia* cu nimic mai puțin decât dacă i-ar da numele *latría*. Și atunci când Hristos respinge insulta Satanei cu scutul: „Scris este: Pe Domnul Dumnezeuul tău Îl vei adora” [Mt 4, 10], nu era vorba nominal de o *latría*, fiindcă Satana nu-i cerea decât o *proskynēsis* [închinare]. În chip asemănător, când Ioan e muștrat de înger pentru că a căzut în genunchi

⁵² LC IV, 14.

⁵³ Cf. Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu* X.

înaintea lui [Ap 19, 10], nu trebuie să înțelegem că Ioan a fost atât de lipsit de minte încât să vrea să transfere unui înger cinstirea datorată lui Dumnezeu singur. Dar întrucât nu se poate ca cinstirea legată de religie să nu simtă ceva divin, nu a putut *proskynein* [să se închine] îngerului ca să nu răpească din slava lui Dumnezeu. Citim însă adeseori că erau adorați oameni. Dar aceea a fost o cinstire civilă, ca să spun așa; religia are însă altă menire, care îndată ce e asociată cu un cult, atrage cu sine profanarea cinstirii divine. Același lucru poate fi văzut la centurionul Corneliu [FAp 10, 25], căci nu înaintase atât de rău în cucernicie să nu atribuie cultul suprem Unului Dumnezeu. Așadar, când se prosternează înaintea lui Petru nu face desigur asta cu gândul de a-l adora în locul lui Dumnezeu, și totuși Petru îl oprește cu severitate să facă asta. De ce oare dacă nu pentru că oamenii nu disting niciodată atât de clar între cultul lui Dumnezeu și al creaturilor ca să nu transfere în devălmășie creaturii ceea ce era al lui Dumnezeu? De aceea, dacă vrem să avem Un Dumnezeu, să ne aducem aminte că nu trebuie să ne însușim câtuși de puțin din slava Lui, ca să I se țină ceea ce Îi este propriu Lui. [...]

Conciliul de la Trento

Decret de receptare a Simbolului credinței catolice¹ (Sesiunea III, 4 februarie 1546)

În numele sfintei și nedespărțitei Treimi, al Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt.

Acest sacrosanct ecumenic și general sinod adunat legal în Duhul Sfânt la Trento, prezidând în el cei trei legați ai Scaunului Apostolic, luând în considerare mărima lucrurilor și mai cu seamă a celor cuprinse în acele două articole despre stârpirea ereziilor și reafirmarea obiceiurilor, din a căror cauză mai ales s-au adunat; cunoscând împreună cu apostolul „că lupta noastră nu este împotriva cărnii și a sângelui, ci împotriva duhurilor răutății din locurile cerești” [Ef 6, 12], îndeamnă întâi de toate împreună cu acela pe toți și pe fiecare în parte „să se întărească în Domnul și în puterea tăriei Lui, luând în toate scutul credinței, în care vor putea stinge toate săgețile aprinse ale celui rău și să ia coiful mântuirii împreună cu sabia duhului, care e cuvântul lui Dumnezeu” [Ef 6, 10. 16-17]. Astfel, ca această evlavioasă purtare de grijă a lui să aibă început și înaintare prin harul lui Dumnezeu, înainte de toate hotărăște și decretează că trebuie pusă înainte mărturisirea credinței, urmând în asta exemplelor părinților, care în sacrosanctele sinoade obișnuiau să pună ca început al actelor lor acest scut împotriva tuturor ereziilor, prin care numai odinioară pe cei necredincioși i-au tras la credință, pe eretici i-au combătut și pe credincioși i-au întărit. De aceea, a socotit că trebuie exprimat cu tot atâtea cuvinte cu câte e citit în toate bisericile Simbolul credinței de care se folosește sfânta Biserică Romană ca pe acel principiu în care se strâng la un loc în chip necesar toți cei care mărturisesc credința lui Hristos și ca

¹ CCCOGD III, 2010, p. 13-14; Mansi XXXIII, col. 19-20.

pe o temelie tare și unică, împotriva căreia nu vor avea vreodată tărie porțile iadului [cf. Mt 16, 18]. Și care sună așa:

Cred Într-un Dumnezeu, Tată atotputernic, Făcător al cerului și al pământului, al tuturor, văzute și nevăzute. Și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, născut din Tatăl înainte a tuturor veacurilor, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din om adevărat, născut, nu făcut, consubstanțial cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, Care din pricina noastră și din pricina mântuirii noastre a coborât din ceruri și s-a întrupat din Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și S-a făcut om. A fost chiar răstignit pentru noi sub Pontius Pilatus, a pățimit și a fost îngropat. Și S-a sculat a treia zi, potrivit Scripturilor, a urcat în cer și șade de-a dreapta Tatălui. Și iarăși va veni cu slavă să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit. Și în Duhul Sfânt, Domn și Făcător de viață, Care din Tatăl și Fiul [*Filioque*] purcede. Care împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin profeți. Și într-o Biserică una, sfântă, catholică și apostolică. Mărturisesc un botez spre lăsarea păcatelor. Aștept scularea morților și viața veacului care va veni. Amin.

Decretul despre invocarea, venerarea și relicvele
sfinților și despre sfintele imagini²
(Sesiunea XXV, 4 decembrie 1563)

Sfântul Sinod însărcinează pe toți episcopii și pe ceilalți care susțin funcția și grija de a învăța ca, potrivit uzului Bisericii catholice și apostolice primit din primele timpuri ale religiei creștine, potrivit consensului sfinților părinți și hotărârilor sfintelor sinoade, să-i învețe cu sârguință pe credincioși mai întâi despre mijlocirea, invocarea și cinstirea relicvelor sfinților și uzul legitim al imaginilor, învățându-i că sfinții, care domnesc împreună cu Hristos, își aduc rugăciunile lor lui Dumnezeu pentru oameni și că este lucru bun și folositor a-i chema cu rugăminți și să fugim la rugăciunile, sprijinul și ajutorul lor pentru a dobândi binefaceri de la Dumnezeu prin Fiul Său Iisus Hristos, Domnul nostru, Care e Singurul nostru Răscumpărător și Mântuitor; și că necucernic gândesc aceia care neagă faptul că trebuie invocați sfinții care se bucură în cer de fericire veșnică sau care susțin sau că aceia nu se roagă pentru oameni sau că e idolatrie

² CCCOGD III, 2010, p. 149–151; Mansi XXXIII, col. 171–172.

invocarea lor să se roage pentru noi ori se luptă cu cuvântul lui Dumnezeu și se opun cinstirii Singurului Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Iisus Hristos [1 Tim 2, 5], sau că e un lucru prostesc a-i ruga cu glasul și cu mintea pe cei care domnesc în cer. Și [să-i mai învețe] că trebuieenerate de credincioși sfintele trupuri ale martirilor și celorlalți care sunt vii acum împreună cu Hristos, trupuri care au fost membre vii ale lui Hristos și temple ale Duhului Sfânt [cf. 1 Co 3, 16] și care vor fi ridicate și slăvite de El la o viață veșnică, și prin care se aduc oamenilor multe binefaceri de la Dumnezeu, astfel că aceia care afirmă că nu e datorată venerare și cinstire sfintelor lor relicve sau că acestea și celelalte sfinte morminte sunt cinstite fără folos de credincioși, iar locurile de aducere-aminte a sfinților sunt în zadar cercetate de credincioși pentru dobândirea ajutorului lor, sunt cu totul de condamnat, după cum i-a condamnat și odinioară și-i condamnă și acum Biserica.

Iar imaginile lui Hristos, ale Născătoarei de Dumnezeu Maria și ale celorlalți sfinți trebuie avute și ținute în lăcașuri și trebuie să li se acorde datorata cinstire și venerare, nu pentru că s-ar crede că în ele e vreo divinitate sau putere, din pricina căroră trebuie să primească un cult, sau pentru că trebuie să fie cerut ceva de la ele sau pentru că trebuie pusă o încredere în imagini, cum se făcea odinioară de păgâni, care-și puneau nădejdea lor în idoli, ci deoarece cinstirea care li se arată se raportează la prototipurile pe care le reprezintă ele, astfel încât prin imaginile pe care le sărutăm și înaintea căroră ne descoperim și plecăm capetele, îl adorăm pe Hristos și-i venerăm pe sfinții a căroră asemănare o poartă ele; lucru stabilit contra luptătorilor împotriva imaginilor de decretele sinoadelor, mai ales de cele ale celui de-al doilea de la Niceea [din 787].³

Iar episcopii să învețe cu sânguință că prin istoriile tainelor mântuirii noastre înfățișate prin picturi sau alte asemănări poporul e instruit și întărit în aducerea-aminte și continua ținere de minte a articolelor credinței, și că din toate sfintele imagini se culege un mare rod, nu numai pentru că poporul e povățuit în binefacerile și darurile revărsate asupra lor de Hristos, dar și pentru că sunt puse în fața ochilor credincioșilor minunile lui Dumnezeu prin sfinți și exemplele lor mântuitoare, ca să aducă pentru ele mulțumire lui Dumnezeu, să-și pună viața și purtările lor spre imitarea sfinților și să se stârneasă spre slujirea și iubirea lui Dumnezeu și cultivarea evlaviei.

Iar cine ar învăța sau gândi lucruri contrare acestor hotărâri a[natema] s[ă fie].

³ Cf. mai sus, p. 592-596.

Și dacă în aceste păziri sfinte și mântuitoare s-ar furișa abuzuri, sfântul sinod dorește fierbinte ca ele să se desființeze, astfel încât să nu mai fie așezate nici un fel de imagini cu dogme false sau oferind celor neînvățați prilejul unei rătăcirii primejdioase. Și dacă uneori se întâmplă să fie înfățișate și figurate istorii și povestiri ale sfintei Scripturi, dat fiind că acest lucru e folositor norodului lipsit de învățătură, poporul să fie învățat că dumnezeirea nu e înfățișată în ele pentru că poate fi văzută cu ochii trupești sau poate fi înfățișată în culori sau figuri. Orice superstiție în chemarea sfinților, venerarea relicvelor și sfântul uz al imaginilor să fie desființată, orice rușinoasă căutare de câștig să fie îndepărtată și orice lucruri lascive să fie evitate, astfel încât imaginile să nu fie pictate, nici împodobite cu frumusețe trupească seducătoare, iar oamenii să nu abuzeze de praznicele sfinților și cercetarea relicvelor lor pentru ospețe și beții, ca și cum zilele de sărbătoare în cinstea sfinților se duc în desfrâu și destrăbălare. În încheiere, atâta sârguință și grijă să fie arătate de episcopi față de aceste lucruri, încât să nu se ivească nimic dezonorant sau anapoda, nimic profan și nimic necinstit, întrucât casei Domnului i se cuvinte sfințenie [cf. Ps 92, 5].

Ca acestea să fie păzite în chip credincios, sfântul Sinod a hotărât că nimănui nu-i este îngăduit să pună sau să se îngrijească să fie pusă vreo imagine neobișnuită în nici un loc sau biserică, fie ele și exceptate cumva, dacă n-a fost aprobată de episcop, care, de îndată ce a aflat ceva despre ele, luând drept sfătuitoari teologi și alți bărbați evlavioși va face cele ce consună cu adevărul și evlavia. Iar dacă trebuie stârpit vreun abuz mai îndoielnic și dificil sau dacă se ivește o chestiune mai gravă cu privire la aceste lucruri, înainte să tranșeze controversa, episcopul să aștepte sentința mitropolitului și episcopilor provinciei în sinodul provincial, astfel încât să nu fie hotărât nimic nou sau neobișnuit în Biserică fără să fi fost consultat preasfântul pontif roman.⁴

⁴ Mărturisirea credinței de la Trento (13 noiembrie 1564) (Mansi XXXIII, col. 220-222; din bula *Iniunctum nobis* a papei Pius IV [1559-1565]):

„Eu (numele) cu credință cred și mărturisesc toate și fiecare din cele câte se cuprind în *Simbolul credinței*, de care se folosește sfânta Biserică Romană, și anume:

Cred într-un Dumnezeu, Tată atotputernic, Făcător al cerului și al pământului, al tuturor, văzute și nevăzute. Și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, născut din Tatăl înaintea tuturor veacurilor, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din om adevărat, născut, nu făcut, consubstanțial cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, Care din pricina noastră și din pricina mântuirii noastre a coborât din ceruri și s-a întrupat din Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și S-a făcut om. A fost chiar răstignit pentru noi sub Pontius Pilatus, a pățimit și a fost îngropat. Și S-a sculat a treia zi, potrivit Scripturilor, a urcat în cer și șade de-a dreapta Tatălui. Și iarăși va veni cu slavă

să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit. Și în Duhul Sfânt, Domn și Făcător de viață, Care din Tatăl și Fiul [*Filioque*] purcede. Care împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin profeți. Și într-o Biserică una, sfântă, catholică și apostolică. Mărturisesc un botez spre lăsarea păcatelor. Aștept scularea morților și viața veacului care va veni. Amin.

Primesc cu cea mai mare tărie și îmbrățișez *tradițiile apostolice* și bisericești și celelalte păziri și așezăminte ale aceleiași Biserici. De asemenea primesc *sfânta Scriptură*, potrivit sensului pe care l-a ținut și îl ține sfânta Mamă Biserica, căreia îi revine să judece despre adevăratul sens și interpretare a sfintelor Scripturi, și nu o voi primi, nici nu o voi interpreta vreodată decât potrivit consensului unanim al Părinților.

Mărturisesc și că șapte sunt cu adevărat și în sens propriu *sfintele Taine* [*sacramenta*] ale Legii celei Noi așezate de Domnul nostru Iisus Hristos și necesare pentru mântuirea neamului omenesc, chiar dacă nu toate fiecăruia, și anume botezul, confirmarea, Euharistia, penitența, ultima ungere, hirotonia și căsătoria, și ele conferă harul, și dintre ele botezul, confirmarea și hirotonia nu pot fi repetate *fără* sacrilegiu. Primesc și admit și riturile receptate și aprobate ale Bisericii catholice în administrarea solemnă a tuturor mai sus-ziselor sfinte Taine.

Îmbrățișez și primesc toate și fiecare în parte din cele câte au fost definite și declarate în sacrosanctul sinod de la Trento despre *păcatul originar și îndreptare* [*justificatio*].

Mărturisesc de asemenea că în Liturghie [*Missa*] e adusă lui Dumnezeu o *jertfă* adevărată, proprie și ispășitoare pentru vii și adormiți și că în preasfânta Taină a Euharistiei este în chip adevărat, real și substanțial Trupul și Sângele împreună cu sufletul și dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos și că are loc o convertire a întregii substanțe a pâinii în Trup și a întregii substanțe a vinului în Sânge, conversie pe care Biserica catholică o numește «transsubstanțiere». Mărturisesc de asemenea că și numai sub înfățișarea unuia [a Trupului] e primit Hristos tot și întreg și adevărata sfântă Taină.

Țin cu stăruință că există un *loc curățitor* [*purgatorium*] și sufletele ținute acolo sunt ajutate de dorințele credincioșilor; de asemenea și că *sfinții* care domnesc împreună cu Hristos trebuie venerați și invocați că ei aduc rugăciuni lui Dumnezeu pentru noi și că rămășițele [*reliquia*] lor trebuie venerate. Afirm cu tărie că *imaginile* lui Hristos și ale Născătoarei de Dumnezeu Pururea Fecioară și ale celorlalți sfinți trebuie avute și ținute și că trebuie să fie acordată datorata cinstire și venerare; afirm că în Biserică a fost lăsată de Hristos și puterea îngăduințelor [*indulgentiarum*] și că folosirea lor de poporul creștin e foarte mântuitoare.

Sfânta Biserică catholică și apostolică Romană o recunosc mamă și învățătoare a tuturor Bisericilor, și pontifului roman, urmașului fericitului Petru, întâiul între apostoli și locșitorul lui Iisus Hristos, îi promit și jur ascultare adevărată.

Primesc și mărturisesc fără îndoială și toate celelalte care au fost predate, definite și declarate de sfintele canoane și sinoadele ecumenice, și mai cu seamă de sacrosanctul Sinod de la Trento, și totodată resping și anatemizez toate cele contrare și orice fel de erezii condamnate, respinse și anatemizate de Biserică.

Această credință catholică adevărată, în afara căreia nimeni nu se va putea mântui, și pe care o mărturisesc acum de bunăvoie și o țin cu adevărat, eu (numele) promit, făgăduiesc și jur că o voi ține și mărturisii cu ajutorul lui Dumnezeu cu maximă constanță, întregă și nepătată până la ultima suflare a vieții și mă voi îngriji, cât îmi va sta în putere, să fie ținută, învățată și predicată și de cei supuși mie sau de cei a căror purtare de grijă va ține de datoria mea. Așa să-mi ajute Dumnezeu și aceste sfinte Evanghelii ale lui Dumnezeu.”

Cuprins

<i>Sinodul VII Ecumenic și canonul orthodoxiei</i>	5
--	---

I. PRIMA ICONOMAHIE BIZANTINĂ ȘI COMBATEREA EI

<i>Combaterea teologică a primei iconomahii bizantine</i>	29
Ioan din Damasc, Cuvântul împotriva iconomahilor – sinoptic	53
<i>Oficializarea primei iconomahii bizantine</i>	151
Ecloga [Selecția] legilor, prolog (741)	165
Selecția Legii mozaice	169
Hotărârea eretică a sinodului iconomah de la Hieria-Vlaherne (8 august 754)	173
„Interogațiile” împăratului Constantin V, fragmente	191
Eusebiu al Cezareii, Epistola către Constantia, fragmente	195
<i>Combaterea sinodală a primei iconomahii bizantine:</i>	
<i>SINODUL AL DOILEA DE LA NICEEA, 785–787</i>	199
Ordinul împăraților către Adrian I al Romei (29 august 785)	213
Cuvântul de apărare al lui Tarasios (decembrie 784)	217
Relatare succintă despre actele dinaintea Sinodului (786)	221
Rezumatul Actelor	225
<i>Sesiunea I</i>	227
Actul I (24 septembrie 787)	231
Ordinul împăraților către Sinod (237) / Libelul lui Vasile al Ancyrei (240) / Libelul lui Teodosie al Amorionului (243)	
<i>Sesiunea II</i>	269
Actul II (26 septembrie 787)	273
Adrian I al Romei către împărați (275) / Adrian I al Romei către Tarasios (293)	

<i>Sesiunea III</i>	315
Actul III (28 septembrie 787)	319
Tarasios, Sinodica către patriarhii orientali (324) / Episcopii orientali către Tarasios (329) / Teodor al Ierusalimului, Sinodica pentru patriarhii orientali (333)	
<i>Sesiunea IV</i>	347
Actul IV (1 octombrie 787)	355
Grigorie II al Romei către Germanos al Constantinopolului (411) / Germanos al Constantinopolului către Ioan al Synadei (416) / Germanos al Constantinopolului către Constantin al Nacoleii (420) / Germanos al Constantinopolului către Toma al Claudio-polisului (421) / Declarație de credință și semnături (435)	
<i>Sesiunea V</i>	449
Actul V (4 octombrie 787)	453
<i>Sesiunea VI</i>	485
Actul VI (6 octombrie 787)	489
Respingerea hotărârii de la Hieria din 8 august 754 (490)	
<i>Sesiunea VII</i>	581
Actul VII (13 octombrie 787)	587
Hotărârea dogmatică, semnături, aclamații (592)	
<i>Scrisorile sinodale</i>	609
Tarasios și Sinodul către împărați (13 octombrie 787)	611
Sinodul către clerul constantinopolitan (13 octombrie 787)	617
Tarasios către Adrian I al Romei (13 octombrie 787)	621
<i>Alocuțiunea encomiastică</i>	625
Discursul de elogiere al diaconului Epifanie (13 octombrie 787)	627
<i>Canoanele</i>	637
Canoane bisericești pronunțate de al doilea Sinod de la Niceea	639
<i>Anexe</i>	
<i>Scrisori despre simonie</i>	651
Teodor Studitul către Arsenie (653) / Teodor Studitul către citețul Ștefan (655)	
Tarasios către Ioan egumenul (788)	663
Tarasios către Adrian I al Romei despre simonie (789)	669
Tarasios către episcopii sicilieni (790)	677
Cum anume trebuie înțeles „Numele Incomunicabil”	681
Actul VIII (23 octombrie 787)	685
<i>Excurs: Listele episcopale</i>	689

II. RECEPTĂRI DIFICILE ÎN OCCIDENT — AACHEN ȘI ROMA

<i>Papa Adrian în apărarea Sinodului de la Niceea</i>	695
Simbolul niceean (698) / Simbolul constantinopolitan (699) / Simbolul zis „atanasian” (702) / Simbolul carolingian (708) / Mărturisirea carolină (720)	
Răspunsul papei Adrian dat regelui Carol (791-792)	729
Opul regelui Carol contra Sinodului (792) — prefață și sumar	757
<i>A n e x ă</i>	
Grigorie I al Romei către Serenus al Marsiliei (iulie 599 și octom- brie 600)	775
<i>Carol cel Mare și Leon III al Romei în confruntare pentru Simbolul credinței</i> ..	779
Ierusalim — Aachen — Roma (807-810)	787
Incidentul de la Ierusalim, 807-808 (787) / Sinodul de la Aachen, noiembrie 809 (792) / Discuția de la Roma, 810 (794) / Textul Simbolului de credință pus de Leon III, 890 (800) / Fotios patriarhul despre papa Leon III, 890 (800)	
<i>A n e x e</i>	
Secretele unui „decret” fondator apocrif	803
„Decretul lui Constantin” (<i>Constitutum Constantini</i>) (cca 830-840) ..	809
<i>Ecouri în epoca reformelor și confesiunilor</i>	819
Jean Calvin, <i>Din Învățătura religiei creștine</i> (1559)	825
Conciliul de la Trento: decretul despre Simbol (1546) și despre cultul sfinților și al icoanelor (1563)	841
Mărturisirea tridentină, 1564 (844)	

Editura și Librăria DEISIS
str. Timotei Popovici, nr. 21, 550164 Sibiu
tel./fax 0269-214272
www.edituradeisis.ro

Difuzare: SC SUPERGRAPH SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021-3206119, fax 021-3191084

Tiparul executat la SC LUMINA TIPO SRL
str. Luigi Galvani, nr. 20 bis, sector 2, București
tel./fax 021-2113260, 021-2122927
e-mail: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com